

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ DEYİMLER
(AKTARMA-İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mirlanbek NURMATOV**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Naciye YILDIZ**

Ankara-2008

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÇAĞDAŞ TÜRK LEHÇELERİ VE EDEBİYATLARI ANABİLİM DALI**

**KIRGIZ TÜRKÇESİNDEKİ DEYİMLER
(AKTARMA-İNCELEME)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Mirlanbek NURMATOV**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Naciye YILDIZ**

Ankara-2008

ONAY

Mirlanbek NURMATOV tarafından hazırlanan **Kırgız Türkçesindeki Deyimler (Aktarma ve İnceleme)** başlıklı bu çalışma, 18.07.2008 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Prof. Dr. Ahmet Bican ERCİLASUN

Üye

Prof. Dr. Fatih KİRİŞÇİOĞLU

Üye

Doç. Dr. Naciye YILDIZ

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Kırgız Türkçesindeki deyimlerin Türkiye Türkçesine aktarımı ve yapı bakımından incelenmesinden meydana gelmiştir.

Tezimizin konusu olan Kırgız Türkçesindeki deyimler için, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi tarafından yayınlanan Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü / “Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü” kullanılmıştır. Bu sözlüğü tercih etmemizin sebebi, Kırgız Türkçesindeki deyimlerin yer aldığı en zengin ve en son yayımlanan kaynak olmasıdır.

Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü, 2001 yılında, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi öğretim üyelerinden Cüzökan Osmonova, Kadıralı Konkobayev, Şeralı Caparov tarafından, Kırgız Cumhuriyeti’nin bağımsızlığının 10.yıl dönümüne Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi’nin armağanı olarak Bışkek’te Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi Yayınları: 4, İlmî Araştırmalar Dizisi: 1, künyesi ile yayımlanmıştır. 518 sayfadan oluşan sözlük 7980 deymi kapsamaktadır.

2001 yılında yapılan bu baskı 1000 adet basılmıştır ve sözlüğün ikinci baskısıdır. Sözlüğün, ilk baskısı 1980 yılında Bışkek’te E. Abdullayev, D. İsayev, B. Oruzbayeva, C. Osmanova, K. Sartbayev, A. Tursunov ve K.K. Yudahin tarafından 2000 adet olarak yapılmıştır. Üzerinde çalıştığımız ikinci baskıyı hazırlayanlar, yaklaşık yirmi sene süren yoğun bir çalışma sonucu ilk baskıyı tekrar gözden geçirerek sözlüğü genişletmişlerdir.

Sözlükte deyimlerin her biri açıklandıktan sonra, edebî eserlerden, dönemsel yayınlardan, siyasî, ilmî v.b. eserlerden ve konuşma dilinden örnek verilmiştir.

Eksikleri tamamlanıp, yeniden hazırlanan bu sözlük okul hocalarına, üniversite öğrencilerine, öğretim üyelerine, yüksek lisans öğrencilerine, bilim adamlarına, medya mensuplarına, kamu görevlilerine, genel olarak okurlara söz hazinelerini geliştirmek için yardımcı olabilecek mahiyette bir çalışma olduğunu belirtmektedirler.

Bu sözlük üzerinde tez çalışması yapmamızın amacı, Kırgız Türkçesindeki deyimleri Türkiye Türkçesi'ne aktararak yapı bakımından değerlendirmektir. Bugüne kadar Kırgız deyimlerinin tamamı aktarılıp işlenmemiştir. Bu çalışmanın, tezi okuyacak veya kullanacak olan kişinin daha geniş bir deyim kültürüne sahip olmasına, deyimlere yansıyan Kırgız kültürünü tanıma fırsatı sağlamasına ve aktarmalarda karşılaşılan güçlükleri en aza indirmeye yardımcı olmasına katkıda bulunması ümidindeyiz. Çünkü deyimler dilin zenginliğini, güzelliğini ve çekiciliğini simgelemekle birlikte, zor aktarılan kalıplaşmış sözlerdir.

Çalışmamızda esas aldığımız kitap hakkında ve bizi bu çalışmaya yönlendiren meselelere “Önsöz” kısmında değindik. Sonra “Kırgız Türkçesi Alfabeti ve Latin Harfleri Karşılığı” listesini verdik. Tezin yöntemi ve kapsamı hakkında “Giriş” bölümünde ortaya koyduktan sonra deyimlerin yapı bakımından incelemesini, birinci bölümün “İnceleme” kısmında verdik. Tezin önemli bir kısmını “Kırgız Türkçesi Deyimler ve Türkiye Türkçesine Aktarma” olan, ikinci bölüm oluşturdu. Önce Kril Alfabetinden Yeni Türk Alfabetine aktardığımız deyimleri, daha sonra da Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine aktarmaya çalıştık. Vardığımız neticeleri tezin “Sonuç” bölümünde ifade ettik.

Tezimi hazırlamam sırasında benden bilgi, tecrübe, tavsiye ve değerli zamanını esirgemeyen tez danışmanım Hocam Doç. Dr. Naciye YILDIZ'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No:</u>
ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR	vii
KIRGIZ TÜRKÇESİ ALFABESİ VE LATİN HARFLERİ KARŞILIĞI.....	ix
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. Deyimler.....	10
1.1. Mastar Halindeki Deyimler	10
1.2. Fiil Çekimiyle Kullanılan Deyimler.....	31
1.2.1. Basit Çekimle Kurulan Deyimler	31
1.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	31
1.2.1.2. Geniş Zaman	31
1.2.1.3. Emir-İstek Kipiyle Kullanılan Deyimler.....	31
1.2.1.4. Şart Çekimiyle Kullanılan Deyimler	31
1.2.1.5. Gereklilik Kipiyle Kullanılanlar	31
1.2. Birleşik Çekimlerle Kullanılan Deyimler.....	32
1.2.1. Rivayet Birleşik Çekimi ile Kullanılan Deyimler.....	32
1.3. Sıfat-fiil ve Zarf-fiil Şekilleriyle Kalıplaşan Deyimler	32
1.3.1. Sıfat-Fiille Kurulanlar	32

1.3.2. Zarf-Fiille Kurulanlar	33
1.4. Son kelimesi Edatla Biten Deyimler	34
1.5. Son kelimesi İsim Olan Deyimler	35
1.6. Kelime Tekrarı ile Kurulan Deyimler	40
1.6.1. Aynı Kelimenin veya Benzer Kelimenin Tekrarı ile Kurulan Deyimler	40
1.6.2. Zıt Anımlı Kelimelerin Tekrarı İle Kurulan Deyimler ...	40
1.6.3. İlaveli Tekrarlarla Kurulan Deyimler	41
1.7. Kafiyele Deyimler	41
1.8. Soru Kalıbıyla Kurulan Deyimler	41
2. Deyim Olmadığı Halde Sözlükte Bulunanlar	41
2.1. Alkışlar	41
2.2. Kargışlar	42
2.3. Antlar	43
2.4. Mecazi İfadeler	43
2.5. Kırgız Gelenek Görenekleriyle İlgili Olanlar	44
2.6. Dini Terimler	44
2.7. Diğer Kalıplar	44
2.8. Atasözleri	44

İKİNCİ BÖLÜM

KIRGIZ TÜRKÇESİ DEYİMLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

A.....	45
B.....	116
D.....	204
C.....	214
Z.....	311
İ.....	315
K.....	345
L.....	513
M.....	515
N.....	526
O.....	529
Ö.....	555
P.....	570
R.....	571
S... ..	571
T... ..	593
U.....	633
Ü.....	643
Ç.....	649
Ş.....	672
İ.....	681

E.....	688
SONUÇ	707
KAYNAKLAR	712
ÖZET.....	713
ABSTRACT	714

KISALTMALAR

- (din.)** : Dinî içerikli deyimler için verilen kısaltma.
- Çev.** : Çeviren.
- Der.** : Derleyen.
- dial. (ağız)** : Ağızlarda kullanılan deyimler.
- esk. (esk)** : Eski dildeki deyimler için kullanılan kısaltma.
- etn. (etn.)** : Etnolojik konuları içeren deyimler.
- folk. (folk.)** : Folklor içerikli deyimler için verilen kısaltma.
- k. (bknz)** : Bakınız.
- mif. (mit.)** : Mitolojik konuları içeren deyimler.
- süyl. (konş)** : Konuşma veya konuşma dilinde kullanılan deyimler için verilen işaret.
- tar. (tar.)** : Tarihî mânâda kullanılan deyimler için verilen kısaltma.
- V.** : Varyant
- v.b.** : Ve benzeri.

KIRGIZ TÜRKÇESİ ALFABESİ VE LATİN ALFABESİ KARŞILIĞI¹

KİRİL		LATİN	
Büyük	Küçük	Büyük	Küçük
А	а	A	a
Б	б	B	b
В	в	V	v
Г	г	G	g
Д	д	D	d
Е	е	E(ye-)	e(ye-)
Ё	ё	Yo-	yo-
Ж	ж	C	c
З	з	Z	z
И	и	İ	i
Й	й	Y	y
К	к	K	k
Л	л	L	l
М	м	M	m
Н	н	N	n
ң	Ñ	ñ	
О	о	O	o
Ө	ө	Ö	ö
П	п	P	p
Р	р	R	r
С	с	S	s
Т	т	T	t
У	у	U	u
Ү	Ү	Ü	ü
Ф	ф	F	f
Х	х	H	h
Ц	ц	Ts	ts
Ш	ш	Ş	ş
Щ	щ	Tş	tş
Ы	ы	I	ı
Э	э	E	e
Ю	ю	Yu-	yu-
Я	я	Ya-	ya-

¹ ERCİLASUN Ahmet Bican, Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri, KB, Ankara, 1996, sf. 29.

GİRİŞ

I. Kavram tanımı ve özellikleri

“Deyimler asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. Duygu ve düşüncelerimizi dikkati çekecek biçimde anlatarak, iki veya daha çok kelimedden oluşan bir çeşit dil ifâdesi olan bu sözler; isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır “ diye tanımlıyor Şükrü ELÇİN (Elçin 1998:467).

Türkiye Türkçesinde deyimlerle ilgili en kapsamlı çalışmayı yapan Ömer Asım Aksoy, bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce diye tanımlar (Aksoy, 1993: 52).

Gerçek anlamları dışında özel bir anlama gelen deyimler ayrı sözcükler ve aynı gramer biçimleriyle başka dile çevrilemezler. Gerçek anlamlarıyla kullanılan deyimler ise başka dile çevrilebilirler (Aksoy, 1988: 52).

Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat'te (Devellioğlu, 1970:1209)'da “tabir” teriminin karşılığı olarak “deyim” geçmektedir.

Kavram ve terimlerle ilgili olarak en son yapılan çalışmalardan biri olan Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedik Sözlüğünde “deyim” hakkında verilen bilgileri şu şekilde özetleyebiliriz:

Belli bir kavramı, duygu ya da durumu dile getirmek için kullanılan, en az iki kelimedden oluşmuş, anlamca bir dilin kelime hazinesine ait birliğe deyim denir. Deyimlerin en önemli iki özelliği, anlamının birlikteki kelimelerin

asıl anlamlarından hareketle çıkarılamaması ve birlikteki unsurların yerlerinin değiştirilememesidir.

Deyimler, bir dilin anlatım imkânları, o dili konuşan toplumun dünya görüşü, çevre şartları inançları, yaşayış biçimi, gelenekleri, önem verdikleri varlık ve kavramlar gibi türlü özellikler hakkında önemli ipuçları taşırlar.

Her dilin deyimlerinin kendilerine has nitelikleri bulunmakla birlikte birbirine kültürel yakınlığı olan milletlerin kullandıkları deyimlerde bir benzerlikler, yakınlıklar olabilir.

Bazen deyimler ile atasözleri arasındaki benzerlikten dolayı ikisini ayırmak güçtür. Aslında atasözleri daha çok bitmiş cümleler şeklinde karşımıza çıkar. Buna karşılık çoklukla bitmemiş cümleler şeklinde kullanılan ve bir metin içerisinde yerleştirilmeleri gereken deyimlerde bunlar yoktur. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; genel geçer kural niteliğindeki bir ifade değildir.” (TDEKTAS II:15-159)

Şükrü Elçin'in deyimleri şekil bakımından aşağıdaki gibi sınıflandırır;

Deyimlerin dilbilgisi bakımından aldığı şekiller şunlardır:

I- Deyimlerin bir çoğu masdar hâlinedir. Misaller: başvurmak; göze girmek; dile düşmek; turnayı gözünden vurmak.

II- Deyimler her zamanlı fiil kipleriyle kullanılırlar. Misal: Kaş yaparken göz çıkardı. (Çıkaracaksın, çıkarma)

III- Deyimlerdeki bazı kelimeler isim ve fiil çekimlerine girerler. Misaller: Ağaca çıksa (çıksan) pabucu (pabucun) yerde kalmaz. Anasından (anamdan) emdiği (emdiğim) süt (sütü) burnundan (burnumdan) geldi. (Gelecek, getir, getirmelisin)

IV- Kalıplaşma sebebiyle fiil çekimine girmeyen az sayıdaki deyimler. Misaller: Tut kelin perçemini (perçeminden); ayıkla pirincin taşını; vur abalıya; vur patlasın, çal oynasın.

V- Hiçbir fiil kipi taşımadıkları için cümle hâlinde bulunmayan deyimler. Misaller: Kel başa şimşir tarak; iki dirhem, bir çekirdek; nohut oda, bakla sofa; balık kavağa çıktığı zaman; başım gözün üstüne; gündüz feneri.

VI- Cümle hâlinde olmayan deyimlerin bir kısmında da kelimelerin bazıları çekime girerler. Misaller: İki eli (elim) kanda olsa; darısı başına (başıma); gözünüz (gözümüz) aydın.

VII- Deyimlerin bazıları iyelik (mülkiyet) ekleri ile kurulurlar. Misaller: Göz-ü açık; baldır-ı çıplak; el-i açık; el-i sıkı.

VIII- Aynı kelimelerin tekrarı ile yapılan ikizleme deyimler. Misaller: Günü gününe; kaçan kaçana; boşu boşuna.

IX- Kafiye deyimler. Misaller: Akdeniz'e kaptan, Mısır'a sultan; azıcık aşım, kaygusuz başım; adı çıktı dokuza, inmez sekize; kaş ile göz, kalanı söz; dağ dağda, bağ bağda, tava delik iş yağda; havada bulut, sen onu unut.

X- Deyimlerde olumsuz kavramlı kalıplar. Misaller: Ağzını (ağzımı) bıçak açmıyor; gözünü (gözümü) budaktan sakınmaz (sakınmam).

XI- Deyimlerde eski kalıplar. Misaller: Ne idüğü bellisiz; neme bir iş.

EK- I- Atasözlerinden yapılan deyimler. Misaller:

- 1) Ne ekersen onu biçersen (atasözü). Ektiğini biçti (deyim).
- 2) Kurt kocayınca köpeklerin maskarası olur (atasözü). Kurt kocadı, köpeklerin maskarası oldu (deyim).

II- Hikâye ve fıkralarla ilgili deyimler. Misaller: Avaz kasap, her bir hesap; ipe un sermek; Ali Cengiz oyunu; fincancı katırlarını ürkütmemek; Halep orada ise, arşın burada.

III- Geleneklere dayanılan deyimler. Misaller: Çileden çıkarmak; meydan okumak; tabanları yağlamak (Elçin, 1998: 467).

II. Kırgız Türkçesinde deyimlerin yeri ve önemi

Kırgızların zengin bir halk edebiyatı vardır. Bu zenginliği comoktor (masallar), cöo comoktor, tabışmaktar (bulmacalar), makaldar (atasözleri), koşoktor (ağıtlar), ölöndör (şarkılar), sancıralar, dastanlar (destanlar), halk hikâyeleri, ulamıştar (efsaneler), mifter (mitler), cañılmaçlar (tekerlemeler), beşik ırları v.b oluşturur. Kırgız Türklerinin 'frazelogizm' dedikleri deyimlerin de, kullanılışlarıyla hem Kırgız halk edebiyatında, hem Çağdaş Kırgız

edebiyatında hem de günlük konuşma dilinde önemli bir yeri vardır. Konuşmalarını şiirsel bir edayla gerçekleştiren, cümlelerinde dolaylı anlatımları ve kafiyeyle kelimeleri tercih eden Kırgızlar, deyimlere çok önem verirler.

III. Tezin yöntemi

Tezimizde, yukarıda tanıttığımız *Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü* isimli sözlükten faydalanarak aşağıdaki esaslar dâhilinde çalışmamızı düzenledik:

A. Bu çalışmada, Kırgız deyimleri Kırgız alfabe sırasına göre verildi. Ondan sonra her bir deyim için içeriğini oluşturan veriler; deyimlerin açıklanması ve bir örnek cümle alındı. Sözlükte, bazı deyimlerde birden fazla örnek cümle yer aldığı hâlde, tezin hacminin çok büyük olması sebebiyle, biz, deyim en iyi yansıtan bir örneği seçmekle yetinmek zorunda kaldık. Kırgız Türkçesi ile verilen deyim karşısına önce kelime kelime aktarımı yapıldı. Ondan sonra eğer deyim Türkçe karşılığı varsa, karşılığı büyük harfle verildi. Eğer Türkçe karşılığı yoksa sadece kelime karşılığı küçük harflerle verilir boş bırakıldı. Her iki lehçede sadece birebir uyuşan deyimlerle, Kırgız Türkçesindeki deyim aynı anlamda ama farklı bir kalıbı Türkiye Türkçesinde varsa, aktarma veya yeni deyim büyük harf ile gösterildi. Deyimin Kırgız Türkçesi açıklaması aynen Türkiye Türkçesine aktarıldı. Örnek cümleler ise Kırgızcadaki deyim –varsa- Türkçedeki deyim karşılığı kullanılarak aktarıldı.

B. Kırgız deyimlerinin varyantları aşağıdaki kurallara göre yerleştirildiğinden, biz de aktarırken aynı kuralları esas aldık:

1) Deyim varyantlarında sadece bazı kelimeler değişiyorsa, o zaman dilde daha çok, daha aktif kullanılan asıl varyanta açıklama verilir, geri kalan varyantlar **v.:** (varyant) işaretiyle sonra örnek cümlesi ile verilmiştir. Bu çalışmada da yukarıdaki kurallara uyulmuştur.

Örneğin:

ALÇI-TAASIN CEGEN Açıklama. Örnek cümle. V.: Alçı-taasın mülçügön. Örnek cümle.	Âşık Kemiğini Yiyen/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİREN Açıklama. Örnek cümle. V.: Şeytana pabucunu ters giydiren. Örnek cümle.

2) Bütün deyimlerin varyantlarının ilk kelimeleri benzer olmayabilir. Böyle varyantlar, Kırgız alfabe sırasına göre sözlüğe yerleştirilmiştir ve açıklama sadece birisine verilmiştir. Diğerlerine açıklama verilmeden asıl varyanta “**kara**” (**bakınız**) işareti konulmuştur. Biz de tezde aynı yöntemi kullandık. Örneğin:

KİŞİ KOLDUU BOLUU. Açıklama. Örnek cümle. V.: Duşman kolduu boluu. Örnek cümle. DUŞMAN KOLDUU BOLUU. K. Kişi kolduu boluu.	Kişi Kollu Olmak/BAŞKASININ PARMAĞI VAR; SUİKASTA KURBAN GİTMEK Açıklama. Örnek cümle. V.: Düşman elinden olmak. Örnek cümle.

3) Sözlükte, tam olmayan varyantlar tam olan varyantların altına yerleştirilip, örnek cümlelerle tamamlanmıştır. Örneğin:

SARI İZİNE ÇÖP SALUU. Açıklama. Örnek cümle. V.: İzine çöp saluu. Örnek cümle.	Sarı İzine Çöp Sokmak/PEŞİNE DÜŞMEK Açıklama. Örnek cümle. V.: Yakasına yapışmak. Örnek cümle.

4) Eğer deyimlerin varyantları asıl Türkiye Türkçesinde, farklı bir mânâda kullanılmışsa, sözlükte o mânâyâ uygun –varsa- farklı bir deyim bulunduktan sonra deyim açıklaması aktarılmıştır. Örneğin:

KOL KÖTÖRÜÜ. 1. k. Kol kayruu. 2. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>	El kaldırmak 1. bk. Kol kayruu 2. ELİNİ KALDIRIP, TESLİM OLMAK. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>

C. Sözlükte, birkaç mânâsı olan deyimlerin açıklaması satır başından başlayıp numaralandırılarak yerleştirilmiştir. Örneğin:

CANI KÖZÜNÖ KÖRÜNÜÜ. 1. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i> 2. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>	Canı Gözüne Görünmek/YÜREĞİ AĞZINA GELMEK 1. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i> 2. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>

Ç. Sözlükte yazılışı aynı, anlamları farklı deyimlerin her biri ayrı bir şekilde verilip romen rakamları ile belirtilmiştir. Örneğin:

BETİ AÇILUU. I. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i> BETİ AÇILUU. II. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>	Yüzü Açılmak/AYIBI ORTAYA ÇIKMAK. I. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i> ÜLFET OLMAK. II. Açıklama. <i>Örnek cümle.</i>

D. Çekimli olarak kullanılan deyimler, Türkiye Türkçesi karşılıklarında da aynı çekim korunarak verilmeye çalışılmıştır. Sıfat ve zarf-fiillerle kurulanlar için de aynı sistem takip edilmiştir.

Cürögü bütün (kalbi sağlam); bitin sığıp, kanın calagan (bitin sıkıp, kanın yalayan)

E. Sözlükte deyimlerin kaynağı ile ilgili olarak verilen kısaltmalar da tezimizde aynen alınmıştır. Örnek: **süyl. (konş) – konuşma veya konuşma dilinde kullanılan deyimler için verilen işaret. Sözlükteki örnek cümleler ağırlıklı olarak edebî metinlerden, destanlardan, şiirlerden, gazetelerden, dergilerden alınmıştır. Örnek cümlelerin nereden alındığına dair bilgiler parantez () içinde verilmektedir. Türkçe karşılığına da isimler aynı olarak geçirilmiştir. Yazarları ve hangi edebî metine ait olduğu bilinmeyen örnek cümlelerde isim belirtilmemektedir. Örneğin:**

<i>Iras keldiñ, bayagı işterdin başın açıp ketpeseñ bolçuday emes ("Ala-Too").</i>	<i>İyi ki geldin, o işleri bir çözüme bağlayıp gitmezsen olacak gibi değil ("Ala-Too").</i>
<i>Aman bolso Karadöö Cediger saga bel bolor ("Seytek").</i>	<i>Sağ olursa Karadöö Cediger sana belbağ olur ("Seytek").</i>
<i>Uşuga bel baylap, colgo karacat cıyıp, bıyıl cerime kaytambı dep cürçü (Elebayev).</i>	<i>Buna umut bağlayıp, yol için azık toplayıp, bu yıl yurduma dönecek miyim diye gezerdi (Elebayev).</i>
<i>Cigittin içi ört menen calın boldu.</i>	<i>Yiğidin içine ateş düştü.</i>

Tezimizde, Kırgız Türkçesi ile deyimleri, Şükrü Elçin'in deyimleri yapıları bakımından sınıflandırma planından da faydalanmakla birlikte, kendi yapısal özelliklerini göz önünde bulundurarak şu şekilde değerlendirmeye çalıştık. Sözlükte, deyim olmayan, alkış-kargış gibi kalıp sözler de yer almaktadır. Biz de bunları aynen alarak, yapı bakımından değerlendirme içinde ayrıca gösterdik. Buna göre yapı bakımından değerlendirme planımızı şu şekilde düzenledik;

F. Deyimler

- I. Mastar Halindeki Deyimler:** Son kelimesi mastar olan bütün deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.
- II. Fiil Çekimiyle Kullanılan Deyimler:** Son kelimesi çekimli fiil olan deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.

II.1. Basit Çekimlerle Kullanılanlar

II.1.1. Geçmiş zaman kipiyle çekilen deyimler:

II.1.2. Geniş zaman kipiyle çekilen deyimler:

II.1.3. Emir-istek kipiyle çekilenler:

II.1.4. Şart kipiyle çekilen deyimler:

II.1.5. Gereklilik kipiyle çekilenler:

II.2. Birleşik çekimlerle kullanılan deyimler

II.2.1. Rivayet birleşik çekimler

III. Sıfat-Fiil Veya Zarf-Fiil Şeklinde Kalıplaşmış Deyimler: Son kelimesi fiil olup sıfat-fiil veya zarf-fiil eki almış deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.

III.1. Sıfat-Fiille Kurulanlar (atooçtuk): fiil+gan/gen; - dık; -mış/muş; -açak, -oçok; -asa; -ar/-or; -r; -a/-o; -y elek; -bas/-bos; - gıday/-guday; -gıs/gus; -mak/-mok; -ooçu/-uuçu; çu

III.2. Zarf-Fiille kurulanlar (çakçıl): -a/-o; -y, -(ı)p/-(u)p; -arda/-ordo;-rda; -bastan/-boston; -çuday; -gança/-gonço; -ganday/-gondoy; -ganda/-gondo; -gandan/-gondon; -ganı/-gonu; -gıça/-guça; -mayın(ça)/- moyun(ça)

IV. Son kelimesi edatlarla biten deyimler: –day / menen /beri / caraşa / emes / elek / dep / katarı / sayın / sımal / üçün / çeyin / ele:

V. Son kelimesi isim olan deyimler

VI.Kelime Tekrarı İle Kurulan Deyimler

VI.1. Aynı kelimenin veya benzer kelimenin tekrarı ile kurulan deyimler

VI.2. Zıt anlamlı kelime tekrarı ile kurulan deyimler

VI.3. İlaveli tekrarlarla kurulan deyimler

VII.Kafiyeli Deyimler: İki öbekten meydana gelip her öbeğin sonu kafiyeli olan deyimler

VIII. Soru Kalıbıyla Kurulan Deyimler

G. Deyim olmadığı hâlde sözlükte yer alan diğer kalıp sözler:

I. Alkışlar

II. Kargışlar

III. Antlar

IV. Mecazî İfadeler

V. Kırgız gelenek-görenekleriyle ilgili olan kalıp sözler: Bunlar genelde Kırgız millî kültüründen ve kültüre dayalı söz yaratma gücünden oluşurlar.

VI. Dini terimler: Dinî konuları, dinî terimleri, dinî bilgileri içerir.

VII. Diğer kalıplar: İnsan organları, hayvan organ ve özellikleri ilgili ile veya uyarı, tehdit şeklindeki kalıp sözler

VIII. Atasözleri: Tezimizde, Kırgız Türkçesi ile yazılmış olan kitabı esas aldığımız için, alfabetik sıra değiştirilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNCELEME

1. DEYİMLER

1.1. Master Halindeki Deyimler: Son kelimesi master olan bütün deyimler bu grupta değerlendirilmiştir;

Abiger çeküü / acal cetüü / aalamdı buzuu / aldın aluu akılga saluu / armanda kaluu / akıldan adaşuu / aytkaninan kaytpoo / aytkaninan çıkpoo / aytkanı eki bolboo / aytkanın eki deböo / aytpagandı aytuu / akarat kılui / ak bolot mizin calaşuu / akesin tanıtuu / ak coldon adaştırui / ak colu açılıu / akka moynun sunu / ak karanı acıratui / ak kılui / akmak kılui / ak öpkö bolui / ak sütün keçüü / ak sütüne koyui / aktı kara kılui / ak urui / aktı-köktüü aytui / akıbeti kaytui / akıldan adaşuu / akıldan tanui / akılga saluu / akıl saluu / akıl toktotui / akılı ayran bolui / akılı cetpöo / akılına kelüü / akıl esin cıyui / akıl esine kirüü / akıl esten tanui / ak etkenden tak etüü / ak etüü / ala kaçui / ala koydu bölö kırkui / ala-kula körüü / ala-kula kılui / alap-celep bolui / aldas urui / aldası oozuna tüşüü / aldı aldına ketüü / aldın aluu / aldınan kıya ötpöo / aldınan ötüü / aldına tüşüü / aldına çıkpoo / aldırıp cüberüü / aldı-üstü kılui / alek-çalek kılui / alka-şalka tüşüü / alkı açılıu / alkımınan sıgıp aluu / alkımın mayloo / alp uruşui / alçı tasın antarui / angeme dükön kurui / andı-döndü karaboo / ankildek atui / apköy tilge saluu / aranı açılıu / aranı cürüü / araga tüşüü / ara coldo kalui / aram oylui / aram ölüü / aram sanoo / arasına ot cagui / arbagı kötörülüü / arbagın kötörüü / ar cagina ayıl konui / arkasın salui / arkası suu / arkası tiyüü / arpasın kam orgonsui / artına kalbır bayloo / artınan saya tüşüü / artınan toprak çaçui / artın kaçırui / arı barıp, beri kelüü / arı karap ıylap, beri karap külüü / asman ayga tüyülüü / asman-cerdi canırtui / astınan kıya baspoo / astına olupok, üstünö üpçü bolui / astın-üstün bolui / astın-üstün kılui /

astı-üstünö tüşüü / ata arbagı car boluu / ata-baladay boluu / atagı cer caruu
 / ata-cotosuna cetüü / atanın arbagına koyuu / ata-sakal eegine bütüü /
 atasının akısı kalboo / atasının künün aluu / ata tayagın karmoo / at-boroyun
 sındıruu / at cabuu boluu / at calına kazan asuu / at calınan tabuu / at calın
 tartuu / atka konu / at salışuu / at sorusun saluu / at öltürö kelüü / attan oop
 tüşüü / at teri kaytpoo / at teri kılui / attın kulagı menen ten oynoo / atın
 satuu / atın ııgaruu / atı öçüü / atıp turuu / aç kenedey asıluu / açuuga
 aldıruu / açuusu betine ııguu / açuusu kaynoo / açık aytıp, ak süylöö / açına
 aylanıp, toguna tolgonuu / aş bolumduu / aş keçüü / aş çabuu / aşka
 aralaşuu / aşığı alçı turuu / aşık attıruu / ayagı asmanga ııguu / ayagı cenil
 boluu / ayağı menen tik turuu / ayagına ııguu / ayagı oordoo / ayagı say
 tappoo / ayağı suyuluu / ayagı tıyılıu / ayak alıp içır uluu / ayak astı kılui /
 ayak-başın cıynoo / ayak başın tappoo / ayak serppöö / ayak iloo / ayan
 berüü / baaga batırboo / bası ketüü / baatır süylöö / babasın taanıtui /
 bagalçağı katuu / bagalçağı mayışuu / bagalçağın çaguu / bağı baylanuu /
 bağın bayloo / bağıp aluu / bağıp cürüü / bazarı cürböy kaluu / bazarı
 kötörölüü / bazarı taroo / bazarı taruu / baymanası taşuu / baypagı makmal
 boluu / bak konu / baka mandabay, cılan cıttabay kaluu / batkısın tebüü /
 bakşı oynogondoy boluu / bala bastı boluu / bala canduu / bala saluu /
 balaket basuu / balaketke kaluu / balakettey bilüü / balalık kılui / balca-bulca
 kılui / baltır eti tolui / baltırı batuu / balıkka til, döñgöçkö can kirgizüü /
 barmagın tiştöö / basa catuu / basa kaluu / basa kiyüü / basa köktöö / bas-
 bas boluu / bas-bas kılui / baksan coluna topon saluu / baksan izin bıçaktoo
 / baksan izine çöp ııkpoo / basmayılı çeçilüü / basıp aytui / basıp berüü /
 basıp koyuu / bata kılui / batanı buzui / baş adaşuu / baş aylanuu / baş
 aluu / baş ayagın cıyui / baş baguu / baş bayloo / baş bakpoo / baş berböö /
 baş boluu / baş bulgaboo / baş cazui / baş iyüü / baş kalkaloo / baş katıruu /
 baş koşuu / baş koşturui / baş-köz boluu / baş kötörböö / baş kötörtöö /
 baş kötörüü / baş kötörtüü / baş oorutui / baş tartui / baş terisinen körünüü /
 baş terisi tırışuu / baş terisin baykoo / baş togolotui / baş urunui / baş urui /
 baş uçun cıyui / baş çaykoo / baş ırğıtui / başka baş kılui / başka kelüü /

başka çıguu / baştan keçüü / baştan ötkörüü / baştı bayloo / baştı oorutuu /
 başı baylanuu / başı batuu / başı batıp, bagalçağı sıyboo / başı cer sayuu /
 başı cerge kirüü / başı cetpöö / başı iştöö / başı kanguu / başı katuu / başı
 kengiröö / başı kökkö cetüü / başı malınuu / başı mañ boluu / başı menen
 catuu / başı menen kirip ketüü / başı menen coop berüü / başı oogan cakka
 ketüü / başı sınuu / başı çıkpoo / başı şişüü / başı şılk dey түşüü / başım
 tartuu / başın aylandırıu / başın ala kaçuu / başın alboo / başın aluu / başın
 attoo / başın açuu / başın bayloo / başın biriktirüü / başın boşotuu / başın
 cerge saluu / başın cerden alboo / başın kancıgaga bayloo / başın katuu /
 başın katırıu / başın kötörö alboo / başın kuttuktoo / başın man kılúu / başın
 sayuu / başın tegetüü / başına bak konuu / başına bulut aylanuu / başına
 cetüü / başına iş түşüü / başına kamçı oynotuu / başına karan kün түşüü /
 başına kelüü / başına kirböö / başına kötörüü / başına küç kelüü / başına
 kılıç oynotuu / başına may kaynatuu / başına suu kuyu / başına uruu /
 başına çöp sındırıu / başına çırak caguu / başınan bakıt kaçuu / başınan
 kuç uçurboo / başınan may aguu / başınan tayak ketpöö / başınan çıkpoo /
 bezeldektey bezenüü / bezge sayganday boluu / bezine tüyüü / bel aldı
 boluu / bel aldırıu / bel aldırboo / bel bayloo / bel boluu / bel bükpöö / bel
 kuda boluu / bel çeçpöö / belge tanuu / belden basuu / beldi bekem buu /
 beli katuu / beli mayışuu / beli sınuu / belin omurúu / belçesinen batuu / beri
 karap külü, arı karap ıyloo / beri karoo / bet бага alboo / bet baktırboo / bet
 kat boluu / bet tırmarlık kılúu / beti açılıu / beti bozdooboo / beti duuldoo / beti
 kaytuu / beti kalboo / beti kararuu / beti küyüü / beti kızaruu / beti түгөнüü /
 beti çıdaboo / beti çımıraboo / betin aymanday kılúu / betin açuu / betin
 çiyedey kılúu / betine basuu / betine karaboo / betine karmoo / betine köö
 cabuu / cüzünö köö cabuu / betine köö cabılıu / betine köşögö tartuu /
 betine kızıl cügürüü / betine saluu / betine tamga boluu / betke çirköö /
 betine çıgaruu / betine çıguu / betinen kanı kaçuu / betinen otu çıguu /
 betinen түгü çıguu / betinen çaarı çıguu / betinen kızılı kaçuu / betinin
 çükösü çıguu / betinen kızılı kaçuu / betinin çükösü çıguu / betke aytuu /
 betke çabuu / betten aluu / beş kolunday bilüü / beş kolun saluu / beş

ördögün uçuruu / beşenege cazuu / beşenesine kün konu / beşi ketüü /
 beşiğin termetüü / beşik kuda boluu / beşten belgilüü / beşin aluu / bir başı
 eki boluu / bir bozorup, bir kızaruu / bir buroosu cetpöö / bir cakadan baş, bir
 cenden kol cıgaruu / bir cansıl boluu / bir cerge kül tögüü / bir kazanga
 kaynoo / bir kaynoosu içinde / bir kaşık kanın keçüü / bir közü bir közünö
 coo / bir közünön kan, bir közünön caş aluu / bir künçö körünböö / bir
 oozduu / bir sözdüü / bir sırduu / bir tıyınça körünböö / birdi birge uruu / birdi
 körüü / birdi körsötüü / birdi eki kılui / birdin ayınday çoyuluu / birdin içinen
 çıguu / bir-birine taş ırgıtuu / biri menen birin uruu / biri üydü, biri çüydü
 karoo, birinin tebeteyin birine kiygizüü / biröönün otuna cılınui / biti-bitine
 batpoo / bittin açuusun sirkeden aluu / boguna kuuray saya alboo / boz ala
 boluu / boz ala kılui / boy berböö / boy cetüü / boy kötörüü / boy salboo /
 boy tireşüü / boy tüzöö / boygo cetüü / bokonosu bulkuldoo / boloru bolup,
 boyosu kanui / boo tüşüü / boor berböö / boor oorusa, boorgo tebüü / boor
 tartuu / boor tolgoo / booru açuu / booru oorui / booru cibüü / booru katui /
 booru menen cılıp kalui / booru tütpöö / booru ezilüü / borun berböö /
 boorun berböö / boorun berüü / boorun cerden alboo / boorun çeşüü /
 boorun katıruu / boorun kötörüü / baltırın kötörüü / borbuyun kötörüü /
 boorun sırtına salui / boorun tırmoo / booruna tartui / burbuyu katui /
 bosogo attoo / botodoy bozdoo / boş kelböö / boyu cibüü / boy sergüü / boyu
 suu / boyun taştoo / boyuna bütüü / boyun cuuboo / boyuna cuutpoo /
 boyunan boşonui / boyunan tüşüü / böädödnödön kuyruk cıgarui / böydöu
 kuuruu / böyrögü çıguu / böyröktön şıyrak cıgarui / böödö ölüm bolui / börk
 al dese, baş alui / börkü kazanbaktay bolui / börü toyut bolui / bötölködön
 başı çıkpoo / bu kulağınan çığıp, tigi kulağınan çıguu / buydamga kelböö /
 buksirge alui / bura bastırboo / bur süylöö / burap koyui / but serpöö / but
 tosui / butu-butuna tiyböö / butu üzülgönçö çurkoo / butun but, kolun kol
 kılui / butun caloo / butun tarta alboo / butuna cem tüşüü / butuna cıgıluu /
 butuna turui / butuna turguzui / butuna tura alboo / buuday cüzdü /
 buçkağına teneböö / buyaması kelböö / büyrü kızui / бүк tüşüü / бүкөмbara
 bolui / бүкөмbarası çıguu / бүргөдөй sekirüü / бүркүмгө kelböö / бүркүtkö

ırğa süyrötköndöy kılúu / bürçüğünö ten kelböö / bütökön boyu dür dey tüşüü
 / bütökön boyu ımır ımır boluu / bıkbırdıy kaynoo / bıkıyığı ıguu / bıkıyığın
 ukuu / bılk etpöö / bılk etkizböö / bıt ıtın ıgaruu / bıçak mizin calatuu /
 bıçakka caroo / bıçakka tüşüü / bıçaksız soyu / bıçaktay tiyüü / bışkırık atuu /
 bışı kulak boluu / bıyakka kaluu / daamin tatuu / daarat sındıruu / dalbas
 uruu / dal boluu / daldalı ıguu / dalda-dalda boluu / dalı açuu / dalısın saluu
 / dan saluu / dat dep oturup kaluu / dem bayloo / dem berüü / dem saluu /
 demin basuu / demin içine aluu / demin suutuu / dene boyu dür etüü / deni
 ölüü / denge mas boluu / depkiri kaçuu / desi kaytuu / desain kaytaruu / dili
 agaruu / dili buruu / dili karayuu / dili katuu / dilin bilüü / dinkesi sooluu / dit
 baguu / diti barboo / ditin koyuu / dok urunuu / doogo cıgıluu / doo ketüü /
 dooron sürüü / duba bayloo / duba kılúu / düynö astın üstün boluu /
 düynödön kaytuu / düynödön kaytuu / düynödön tak ötüü / düynösü taruu /
 düm boluu / dünüyö çekesine bütüü / düñk dey tüşüü / dımın ıgarboo / dımı
 ıkpoo / dıñ deböö / dır berüü / caa boyu kaçuu / caağı açılıu / caağı cap
 boluu / caağı karışuu / caağı katuuloo / caağın ayruu / caağın basuu / caağın
 caanuu / caağın cap kılúu / caağın karıştıruu / caağın ısıtuu / caağınan tügü
 ıguu / caak terisi tırışuu / caak eti şılınuu / caaktan başı ayırganday kılúu /
 caalı betine ıguu / caalı katuu / caası katuu / caba saluu / cabık münözdüü /
 caga berbey kaluu / caza basuu / caza tayuu / cazasın koluna berüü /
 cazdana catuu / cazdığın basuu / cay aytuu / caydak kaluu / caydak talaa /
 cayın tabuu / cayınan çıkpay kaluu / cayında boluu / cayıtı kenüü / cakadan
 aluu / cakasın karmanuu / cakasına carmaşuu / cakşı attuu boluu / calaa
 cabuu / calaaga cıgıluu / calan tonduu, caydak attuu / caldırama tiygensüü /
 calpak tilge saluu / calpı til tabışuu / cam kılúu / caman katın, caş bala /
 caman közü menen karoo / can alketke tüşüü / can-alı kalboo / can açıtuu /
 can baguu / can berüü / can dalbasa kılúu / can candanuu / can küygüzüü /
 can saktoo / can saluu / can soogaloo / can suroo / can talaşuu / can tartuu /
 can taslim boluu / can teri kelüü / can eritüü / can etin cedirüü / canga basuu
 / canga batuu / canga teñeböö / candan aşı keçüü / candan tünñülüü / candı
 canga uruu / candı oozgo tiştöö / candı cep aldıruu / cantığınan cata kaluu /

canı alek-çalek boluu / canı alkımına kelüü / canı açuu / canı açınuu / canı
 cay alboo / canı cer tartuu / canı kalboo / canı kararuu / canı keyüü / canı
 közünö körünüü / canı-manı kalboo / canı oozuna kaptaluu / canı ooz
 orduna kelüü / canı tört çarçı boluu / canı çıguu / canın ala kaçuu / canın
 aluu / canın cay aldırboo / canın karıştoo / canın kaşaytuu / canın koyboo /
 canın koyorgo cer tappoo / canın közünö körgözüü / canın kurman kılui /
 canın küygüzüü / canın saboo / canın suuurup aluu / canın taştöo / canına
 küç kelüü / canınday körüü / car boluu / car körüşüü / caraka tüşüü / caraluu
 cerine tüyüü / caranın oozu açılui / carasın ırbatuu / carasın tırmoo / carpı
 cazılui / carıgı tiyüü / carıkka kelüü / carıkka çıguu / catakçının itindey
 çuudoo / catkıra çabuu / caşın sanoo / caşın suuro / cegeni celim, içkeni irim
 boluu / cel turuu / celge ketüü / celgenin cel, kongonun koktu bilböö /
 celgenine cel cetpöö / celdey uçuu / cele uzartuu / celi çıguu / celin çıgaruu /
 celin saluu / celkege minüü / celkesi tırışuu / cem boluu / cem taştöo / cem
 saldı kılui / cemin cedirböö / ceñi uzaruu / ceñilin cerden , orun koldon aluu /
 cer astın-üstün boluu / cer baspay kalui / cer cazdanui / cer carılui / cer
 cebirine cetüü / cer karatpoo / cer karoo / cer köçüü / cer kuçaktatuu / cer
 bastırboo / cer menen ceksen boluu / cer menen ceksen kılui / cer moyndoo
 / cer oo / cer saboo / cer-suuga batpoo / cer-suunu buzui / cer süzüü / cer
 sıypalatuu / cer sıypaloo / cer talaşuu / cer üşöö / cer çeçegin bezöö / cer
 çiydirip kelüü / cer çukup oturup kalui / cerge batırboo / cer alıp koyui /
 cerge berüü / cerge caşıruu / cerge kaltırboo / cerge kirip kete cazdoo /
 cerge-suuga tiygizböö / cerge tiyböö / cerge tükürüü / cerde kalboo / cerden
 alıp, körgö urui / cerden başın alboo / cerden boorun alboo / cerden boorun
 kötörüü / cerine cetkirüü / cesir doo / cesirin cerge salui / ceti atasın
 kaltırboo / ceti atasın közünö körgözüü / ceti ömürü cerge kirüü / ceti
 şumduktuu / cetine alboo / cibin tartıp körüü / cigi acıroo / ciğın bilgizböö /
 ciligi mayluu / ciliği üzülüü / ciliğın çagui / cin tiyüü / cindi kagılui / cini
 kaynoo / cini karmoo / cinin kagui / cinindey körüü / ciñkini soolui / cipsiz
 baylanui / cok kılui / cokton taap algansui / col aytui / col karoo / col
 talaşuu / col tartui / colbun suu / colgo koyui / colgo salui / coldo kalui /

coldon ıgaruu / coloyuna tüşüü / colu baylanuu / colu bolboo / colu bolboo /
 colu boluu / colu katuu / colun coldoo / colun kılui / coluna çılbır taştıoo / con
 aluu / con körgözüü / con terisin sıyrui / conu açılboo / conu bütölüü / conu
 cukaruu / conun saluu / conuna kamçı oynoo / conunan kayış aluu / conuna
 konuu / coolugu ıldıy tüşüü / coon süylöö / coorun ukuu / corgo boluu /
 cörgöümüştün cötölgönün bilüü / cörgöümüştün toruna alınui / cuk bolboo /
 culuk anduu / cumgan közün açpoo, sungan butun tartpoo / cumurtkadan kır
 ıgaruu / cumuruna cuk bolboo / curtka taştıoo / curtta kalgan ittey uluu /
 curtun ketmendöö / curtundan it ulup kalui / cuurkanga enep but sunui /
 cügön saluu / cügön katuu / cüğün ceñildetüü / cüz bakpoo / cüz karaştıoo /
 cüz toktotup karoo / cüz tolgonui / cüz ayui / cüzögö aşui / cüzü kararui /
 cüzün ala kaçui / cüzün karaboo / cüzün körgözüü / cüzün üyrüü / cüzünö
 kölökö tüşürüü / cülüñgö cetüü / cündöy saboo / cünü cata kalui / cünü
 teskeri aylanui / cünü tirüü / cür-narıga saluu / cürgön cerine öp ıkıoo /
 cürögü agarboo / cürögü aylanui / cürögü ayrılıui / cürögü alıp uçui /
 cürögü atıp ketüü / cürögü baylanui / cürögü böksörö tüşüü / cürögü daaboo
 / cürögü caraluu / cürögü carıla cazdoo / cürögü cibüü / cürögü cılıboo /
 cürögü zır dey tüşüü / cürögü kaltıroo / cürögü kalui / cürögü kanoo / cürögü
 küyüü / cürögü mokoo / cürögü muzdoo / cürögü oozuna tıgılıui / cürögü
 opolcuu / cürögü ölüü / cürögü solk etpöö / cürögü sızdoo / cürögü titiröö /
 cürögü tuz kuyganday açışui / cürögü tüpöyül bolui / cürögü üşüü / cürögü
 şui dey tüşüü / cürögü elciröö / cürögü eköö / cürögü elep-celep bolui /
 cürögün aşui / cürögün açıştıruu / cürögün caraloo / cürögün cibitüü /
 cürögün öyüü / cürögün öltürüü / cürögün suurup alui / cürögün suurup
 berüü / cürögün toktotui / cürögün tuylatui / cürögün tüşürüü / cürögün
 elciretüü / cürögünö cik ketüü / cürögünö mayday tiyüü / cürögünö muz
 bürküü / cürögünö çok salui / cürögünö kan tamılooo / cürögünön tütün
 ıguu / cürögünün sarı susun alui / cürök aldı kılui / cürök zada bolui /
 cürök kötürüü / cürök toktotui / cürök eti tolui / cürök titiretüü / cüröktü
 şuuldatui / cıga tüşürüü / cürüp ketüü / cıyıştırıp koyui / cıl sürü / cılanday
 ışkırıui / cılandın başın körsötüü / cılandın kuyruğun basui / cılandın tilin

bilüü / cılas boluu / cılas kılú / cıldız tolú / cıldızı açılú / cıldızı cerge
 tüşüü / cıldızı togoşuu / cıldızın basuu / cılmakeyin cıldırú / cılt berüü / cılú
 oordun suutuu / cılú ordun tabuu / cılú uçuroo / cılın töö kılú / cım bolú /
 cım dey tüşüü / cım-cım bolú / cıra talaşuu / cırık iynesin alboo / cırık
 teñgege arzıboo / cıtı siñişüü / ceerin cep, içerin içüü / zarası bulut aylanuu /
 zarı betine çıguu / zaarın tögüü / zaarısı uçuu / zabınına kalú / zak ketirüü /
 zamanası kuuruluu / zamırdıy kakşoo / zaresi uçuu / zar kakşoo / zikirin
 kaguu / zil taştoo / zobolosu kötörülüü / zobolosun kötörüü / zuu etüü / zıgırı
 kıynoo / zıgırın kaynatuu / zıgır çıçıruu / zıman kılú / zırp etüü / zeeni keyüü
 / zenin keyitüü / zeerin uçuruu / zeer salú / izden tayboo / izdeşpey tabışuu
 / izin baspoo / izin bastırú / izine tüşüü / izin çaşıruu / izin keçe alboo / izin
 suutpoo / izin suutuu / izin tappoo / izin taptırboo / izi suu / iyge keltirüü / iyge
 kelüü / iyiktey imerilüü / iyinge kirgizüü / iyine cetkirüü / iyin candırboo /
 iykemge kelüü / iylep-iylep itke salú / iynenin közünön ötkörüü / iynenin
 közünön ötüü / iyni bütölüü / iyni kubanuu / iyninen dem alú / iyri oturup, tüz
 keñeşüü / ilebi cılú / ilebi kaytuu / ilebine dan bışuu / ilebin suutpoo / ilebi
 suuy tüşüü / ileñ-salañ bolú / ilikke alboo / iregeden may aguú / iregesinde
 cürüü / ireñi buzuluu / it azabın körüü / it algan tülküdü bolú / itatayı
 tutuluu / it atasın taanıboo / it ayak keçirüü / it başı kañğı bolú / it bolú /
 itelgi tiygen tañday kılú / it canduu / it cebegen boktu çeşüü / it cumalak
 boluşuu / itirkeyi kelüü / it katarı körüü / it keldibi kuş keldibi debö / itke
 miñgizüü / itke minip kalú / itke ırgıtkan sööktöy kılú / it körböğön korduğu
 körsötüü / it körböğöndü körüü / it kuyruğun tüyüştürüü / it-kuşka cem bolú /
 it-kılú / it ölük kılú / it talagan tülküdü bolú / itten çıkaruu / it terisin
 başına kaptoo / it terisin cek körüü / ittin artkı şıyragınday bolú / it ırkırak
 kılú / içegisine kan cügürüü / içek booru katuu / içi açuu / içi buroo / içi
 bışuu / içi cılú / için cılıtuu / içi iyirilüü / içi-içine cabışuu / içi koynuna kirüü /
 içi küyüü / içi muzdoo / için açıştırú / için buratuu / için bışıruu / içine it ölüü
 / içinen kan ötüü / içinen külüü / içinen sızuu / içinen tınuu / içinen çıyralú /
 içinen ıylap, sırtınan külüü / içine çok salú / için cılıtpoo / için cılıtuu / için
 cıyuu / için iritüü / için küygüzüü / için kenen taştoo / için ısıtuu / için ezüü /

için ört menen calın boluu / içip cep koyuu / içip cep ürüü / içi sıyrılıu / içi
 taruu / içi tartıuu / içi tuz kuyganday açışuu / içi tütpöö / içi tızıldoo / içi
 tıtılıu / içi uygu-tuygu / içi çıkpoo / içi ezilüü / içi eñşerilüü / içke kir saktoo /
 içken aşınday boluu / içken aşın cerge koyuu / içkeni aş bolboo / içkeni irim,
 ceğeni cerim boluu / içken tabagına tükürüü / içke saktoo / içkilikke berilüü /
 iç köptürüü / iç küygüzüü / içmekeyi içine katuu / içten alıp solkuldatuu / içten
 bozdoo / içten bıçuu / içten ezilüü / içti tuz kuyganday açıştırıuu / içti-tıştı
 boluu / iş-cüzünö aşırıu / işi aksoo / işi kurcun boluu / işi kıyşaktoo / işi
 oñuna aylanuu / işi tüşüü / iş maşagına cetüü / işpaldası çıguu / işten çıguu /
 iştep çıguu / iştin közün bilböö / iştin közün taanuu / kaabına kaluu / kaada
 kütüü / kaadasın karmatuu / kaklı orduna körböö / kaamıt kiyüü / kaap
 süylöö / kaarı kaynoo / kaarın tartuu / kaarın tögüü / kabagı açılıu / kabagı
 Bürkölüü / kabagı Bürköö / kabagı kirdöö / kabagım kaşım deböö / kabagın
 Bürköö / kabagın karış saluu / kabak kaşına karoo / kabırğa söögü sögölüü /
 kabırgaga keñeşüü / kabırgası kayışuu / kabırgası katuu / kabırgası mayлуу /
 kabırgası sögölüü / kabırgasın bit cegençe körböö / kabırgasın sögüü /
 kabırgasına batuu / kadam koyuu / kadamı uzaruu / kademi katuu / kadırın
 saluu / kadırı sinuu / kaz kanattap turuu / kazanı koyu kaynoo / kazanı
 mayлуу / kazanı otton tüşüü / kazanına aş salıp berüü / kazanın suuga saluu
 / kazasın okutuu / kazı bayloo / kaymagı buzulboo / kaynası kanı koşulboo /
 kayrat attuu / kayrat bayloo / kayrat kılıu / kayratı taş caruu / kaysı cerinen
 cazuu / kaytış boluu / kayım aytışuu / kayıp bolup ketüü / kayırmakka ilinüü /
 kayırmak saluu / kayırın çayır kılıu / kaktabay kanın soruu / kakıs-kokus
 kılıu / kalas boluu / kalbır bayloo / kalbır boluu / kalkası tiyüü / kalçagan
 çükösü alçı konuu / kalıp aluu / kalıbına kelüü / kam ceböö / kamçı saldırboo
 / kamçı üyrüü / kamçıga aluu / kamçıga çenep bölüü / kamçısın çabuu /
 kamırday cuuruluşuu / kamırday cuuruu / kamır-cumur boluu / kanat cayuu /
 kanat-kuyruğu cetilüü / kanatı kayrılıu / kanatına kalkaloo / kanatın kayruu /
 kanatın kakkıloo / kanga boyoo / kanga salam berböö / kandı kızıtıuu / kan
 calgan ittey kılıu / kan calatuu / kan-calın saluu / kan-cini aralaşuu / kan
 cötkürtüü / kan cutkuruu / kan cutuu / kan keçüü / kan küyüü / kan kızıtıuu /

kan tögölüü / kan tögüü / kan tögüşüü / kanı başka tebüü / kanı buzuluu /
 kanı cerge tiyböö / kanı içine tartuu / kanı kaynoo / kanı katuu / kanı kaçuu /
 kanı koyuluu / kanı muzdoo, içi muzdoo / kanına zabın boluu / kanına siñüü /
 kanın içüü / kanın kaynatuu / kanın köökörlöö / kanın suuday agızuu / kanı
 suyuluu / kanı tartuu / kanı tögölüü / kañılcarın caruu / kañırığı tütöö /
 kaparına alboo / kaptalınan kün körünüü / kapşıtı çıguu / karaan buta boluu /
 karaanı tiyüü / kara basuu / kara bet boluu / kara boluu / kara candı kalkaloo
 / kara candan tññülüü / kara candı karç uruu / kara canın sabaloo / kara
 canın üröö / kara cemsöö / kara cerdi caruu / kara cer tardık kıluu / kara cini
 karmoo / kara kiyüü / kara közü kaşayuu / kara közün kaşaytuu / kara köñül
 boluu / kara köñülü karmoo / kara köpölök aydoo / karan kaluu / karan kün
 tüşüü / kara öpkö boluu / kara saat çırmoo / kara sanoo / kara suuga kan
 kuyuu / kara suudan kaymak aluu / karasın aluu / kara talaşuu / kara teke
 süzüü / kara ter basuu / kara tumanday kaptoo / kara tutuu / kara çabuulga
 tüşüü / kara çegirtkedey kaptoo / kara çıçkan aralatuu / kara eleçek kıluu /
 kara ettüü / kara basuu / karşı aluu / karılıkka baş koyuu / karışkırga koy
 kaytartuu / karışkır sotu menen cazaloo / kasam içüü / kastarın tigüü /
 kasıret kaguu / katardan çıguu / katkan caranı tırmoo / katkırgı taş caruu /
 katuu ketüü / katığın berüü / katıp kaluu / kaş kaguu / kaş kaytarboo / kaş
 kaytaruu / kaş karayuu / kebez bayloo / kebez menen muzdoo / kebin eki
 kıluu / kebi suu keçpöö / kebi eki bolboo / kederi kletüü / kecgesi tırışuu /
 keypin kiyüü / kekirtegin mayloo / kekti suuga saluu / kelbes colgo ketüü /
 kemegeden may aguu / kendirin kesüü / kep ceböö / kep kayruu / kapke
 cıguu / kepke kementik boluu / kepke kementik kıluu / kep keñeşke aluu / kepke
 konok berüü / kepke sözgö kelüü / keptin uçugun çıgaruu / keregeni basa
 köktöö / keregesin caydaktoo / kere maktap keñ tuşoo / kerige tartuu / kese
 aytuu / kiyiz tepkeney kıluu / kim kördü kıluu / kirendi kirip aluu / kirerge cer
 tappoo / kiresin çıgaruu / kirpiği cabışuu / kirpiği katuu / kirpik kakpoo / kişi
 boluu / kişi katarına koşuu / kişi kiyik kıluu / kişi kolduu boluu / kişi közün
 karaboo / koguna kuuray saya alboo / kozu saluu / koy üstüne torgoy
 cumurtkaloo / koku yalattı koştotuu / kol araga caroo / kol bayloo / kol calgoo

/ kol cuup kaluu / kol iyrisine tartuu / kol kabış kılui / kol kayruu / kol
 karmaşuu / kol koyuu / kol kötörüü / kol kuuşuruu / kol saluu / kol sunuu / kol
 talaşuu / kol tiygizüü / kol üzüü / kol şiltöo / kolgo aluu / kolgo ilinüü / kolgo
 karoo / kolgo saluu / kolgo tüşüü / koldon kelet kılui / koldon talaşuu /
 koldon tüşüü / kolodon ııgaruu / koldu bayloo / kodu boluu / kolko kılui /
 koltuğuna kirüü / koltuk açuu / kolu aşka cetpöö / kolu baylanuu / kolu
 barboo / kolu boşoo / kolu cetpöö / kolu cukaruu / kolu cuktuu / kolu kanduu /
 kolu koluna cukpoo / kolu kıskaruu / kolu kıcışuu / kolu oozuna cetüü / kolu
 tiyüü / kolu uzaruu / kolu uyaluu / kolun bayloo / kolun karoo / kolun uyaltpoo
 / koluna cukpoo / koluna ölüp berüü / kolunan kelüü / kolunun kıçuusu kanuu
 / konok aluu / kors etüü / koş boyluu / koş sözdüü / koyun-koltuk alışuu / köz
 ayırboo / köz aldan ketirböo / köz artuu / köz bayloo / köz boluu / köz
 bayloo / köz boluu / köz cazgıruu / köz cazdığında boluu / köz cazdımında
 kaluu / köz cazuu / köz caruu / köz caşın köl kılui / köz caşı kılui / köz
 coosun aluu / köz cumduga saluu / köz cumuu / köz cüğürtüü / köz ilindirüü /
 köz irmeböo / köz kaykuu / köz körsötüü / köz körünöö / köz kumarın
 kandıruu / köz kızartuu / köz kıyığın saluu / köz mayı tüğönüü / köz saluu /
 köz taygıluu / köz taydıruu / köz tiyüü / köz toktotuu / köz uzatuu / köz uyaluu
 / közgö cıluu uçuroo / közgö ilböo / közgö ileşpöö / közgö körünböo / közgö
 körünüü / közgö sayuu / közgö suuk körünüü / közgö tolumduu / közgö
 urunuu / közdön dalda boluu / közdön kayım boluu / közdön uçuu / közdün
 coosun aluu / közdün kareğindey saktuu / közdün kurçu ketüü / közü ala
 çakmak boluu / közü açık ötüü / közü açılboo / közü açılıu / közü bozuruu /
 közü buzuluu / közü caşıldanuu / közü cetüü / közü cetpöö / közü ilinüü /
 közü kaynoo / közü kanıguu / közü karañgıloo / közü karoo / közü katuu /
 közü koyuluu / közü kızaruu / közü kıyboo / közü kıcışuu / közü menen
 uzatuu / közü oynoo / közü ötüü / közü tartuu / közü teşilüü / közü tirüü /
 közü toyboo / közü toyuu / közü tunaruu / közü tüşüü / közü umaçtay açılıu /
 közü çaluu / közü çanağınan ııguu / közü çaççıroo / közü şilisinen ötüü /
 közün ala kaçuu / közün açuu / közün bayloo / közün boyoo / közün caş
 çayuu / közün cırtuu / közün kadoo / közün karoo / közün may basuu / közün

oyuu / közün satuu / közün süzüü / közün tazaloo / közün toyguzuu / közünö
aytuu / közünö kan tolui / közün karaboo / közünö közü tüşüü / közünö
köygök bolui / közünö körünüü / közünö çöp salui / közünö çaş kılğıruu /
közünön zaar çaçuu / közünön kan alui / közünön kan çıguu / közünön kara
uçuu / közünön kara uçuu / közünön közün alboo / közünön külkü kaçuu /
közünön külüü / közünön ot çağılıu / közünön çaarı çıguu / közünön çaar
çımın çıguu / közünön çaar çımın uçuu / közünün ağı menen teñ aylanui /
közün ağı çıgarui / közünün kıçuusu kanui / közünün otu öçüü / közünün
töböüsü menen karoo / köynöktü murda cırtui / kök ala koydoy soyui / kök
börü kılıu / kök buusu çıguu / kök muştum bolui / kök şilti bolui / kökkö
kötörüü / kököyün kesüü / köktön tilegeni cerden tabılıu / köktü karoo /
kökürögün basui / kökürögün oydo aydoo / kökürök kagui / kölökö tüşürüü /
kölökögö ton bıçui / kölöködöy eerçüü / kölököüsü tiyüü / köñül aytui / köñül
kayttı bolui / köñül kaltıruu / köñül orutui / köñül salui / köñül suroo / köñül
uloo / köñülgö alui / köñülgö tolui / köñülgö tüyüü / köñülgö agarui / köñülü
aynuu / köñülü açılıu / köñülü bölündü bolui / köñül buzuluu / köñülü
karañğıloo / köñülü kötörlüü / köñülü oo / köñülü oorui / köñül ösüü /
köñülü suu / köñülü suu / köñülü toyui / köñülü çappoo / köñülü çögüü /
köñülün agartui / köñülün alui / köñülün kaltıruu / köñülün kötörüü / köñülün
kıyboo / köñülün oorutui / köñülün tabui / köñülünö zak ketirbö / köñülünö
ilbö / köñülünö karoo / köödönün kötörüü / köönü karayui / körbögönü kör
bolui / körgö butu salañdoo / kör oozunan kaytui / körö alboo / kötörö çalui
/ köçüğü cer cıttaboo / köçüğün cerden alboo / kubanıçı koynuna batpoo /
kuday aydap kelüü / kuday urui / kuday teñirin tanıbay kalui / kudayga kolu
cetkensüü / kudayga ünü cetüü / kuykası kuruşui / kuyruğu üzülüü /
kuyruğun basui / kuyruğun karmatpoo / kuyruğun kıpçui / kuyruğun sırtka
salui / kuyruğun şıypandatui / kuyruğuna kalbır bayloo / kuyruk tüyüü /
kulağı katui / kulağı çalui / kulağı çuuldoo / kulağına ilbö / kulağına şak
dey tüşüü / kulağınan kün körünüü / kulağınan ürküü / kulağının kucurun
alui / kulağının kıçuusu kanui / kulağının sırtınan ketüü / kulakdar bolui /
kulak capıruu / kulak kagış kılıu / kulak kakpoo / kulak meeni carui / kulak

saluu / kulak tunuu / kulak türüü / kulaktaş boluu / kulak öök boluu / kulaç cayuu / kulaç uruu / kulduk uruu / kulkunga kuyuu / kulkunu araanday açılıu / kulkununa kuyuu / kult koyuu / kumurskaday kaynoo / kunu ketüü / kur tulupka mööröö / kuran karmoo / kuran tüşürüü / kurman boluu / kurman çaluu / kurak kaynoo / kursak kampaytuu / kursak kötörüü / kursağı ooru / kurçu kaytuu / kutu kaçuu / kutu uçuu / kutulbas kuyaga kaluu / kuuray başın sındırboo / kuurayday boluu / kuçak cayuu / kuçunası kanuu / kuçunaşı karmoo / kuş uçurboo / kuştun kölökösünö toñuu / kuyuşkanga kıpçılıu / kyuşkanı kötörülüü / kyuşkanı kıyşayuu / küybögön ceri kül boluu / küybögön cerin kül kılıu / küydüm-bıştım boluu / küyüp bışa berüü / küyütü küçöö / kükük bolup kirüü / külö baguu / küküsü çıguu / külü dodo bolboo / külün dodo kılıu / külün kökkö sapıruu / külün çoguu tögüü / kül çelüü / küm-cam boluu / küm-cam kılıu / kümüştün kükümündöy terüü / kündün közü körünböö / күn kaktı boluu / күn keçirüü / күn көрсөтпөө / күнүн көрүү / күнү өтпөө / күн saluu / күнү бүтүү / күнү karan boluu / күнү keçüü / күнү tuu / күнү tüşüü / күн çubaktoo / küptüsü cazılıu / kıñk-mıñk etüü / kürs etüü / küç aluu / küç keltirüü / küç küyöö / küç küyöö boluu / küç kılıu / küçü kaytuu / küçü taşuu / küçün aluu / küçünö saluu / küçün üröö / kıbası kanboo / kıbası kanuu / kıcırı kaynoo / kıcırina tiyüü / kızara börtüü / kızuu kanduu / kızıl-ala kılıu / kızıl-batırış kılıu / kızılday saboo / kızıl cabar boluu / kızıl cayan boluu / kızıl kamçıga aluu / kızıl kerege kılıu / kızıl may boluu / kızıl may kılıu / kızıl öñü saz boluu / kızıl çeke boluu / kıygılığı çıçkılık boluu / kıykım tabuu / kıysıpır tüşüü / kıyt etüü / kıyığına kaluu / kılbagan sanattı kılıu / kılday cakpoo / kılday kara sanaboo / kıldan kıykım tabuu / kıldan kıykım tappoo / kıldan kıya bastırboo / kıl cuguzboo / kıl cıldırboo / kıl kırkpoo / kıltakka ilinüü / kılt etip koyuu / kılçak-kılçak karoo / kılığı çıguu / kılı koroboo / kılı kıyşayboo / kılıçtın mizin caloo / kılıcın dat basuu / kınına kirgizüü / kınına kirüü / kınıp koyboo / kıñ deböö / kıñk dedirböö / kınır iş kırk cılda bilinet / kırgıyday bolup kaluu / kırgıyday tiyüü / kırgıy kabak boluu / kırdanıp ketüü / kırdı bıçak boluu / kırdı kıldırıp, sırdı sıdıruu / kırk kırduu / kır körsötüü / kırkın berüü / kırs etüü / kırtışın saluu / kırt etmesi karmoo / kırına

ıgıp aluu / kııgına tiyüü / kıkık süylöö / kıçuusu kanuu / kıyuusun tabuu /
 kıya baspoo / kıya bastırboo / kıya ötkörböö / kıyabı kelböö / kıyal kütüü /
 kıyamat cayga ketüü / keeri ketüü / keeri ketüü / kesin ıgaruu / lam deböö /
 lam dep ooz aa alboo / maani berböö / maaşır boluu / mazarı aynuu /
 mazasın aluu / mayday caguu / mayın suroo / mayın ıgaruu / mayıp boluu /
 maldın butun sındıruu / mal kindiktüü / mant berüü / mañ boluu / mañdayga
 cazgandı körüü / mañdayga cazuu / mañday teri kaytuu / mañdayı carıluu /
 mañdayına sıyboo / maseleni kaburgasından koyuu / maşbaldak atuu / maş
 boluu / meder tutuu / meyman kaadasın kılui / meñtinen tayuu / mert boluu /
 mert kılui / miz bakpoo / mizdüü kılıka tüşüü / mizi kaytuu / mizin kaytaruu /
 mildet kılui / miñ alaketke tüşürüü / miñ gülünün biri açıla elek / miñ
 tolgonuu / moynu car berböö / moynu menen tartuu / moynuna aluu /
 moynuna koyuu / moynuna minüü / moynuna sorpo tögülüü / moynuna
 tüşüü / moldo boluu / moyun alışuu / moyun berböö / moyunga aluu / moyun
 sunuu / moyun taptık kılui / mögödöy salbıroo / möröyü üstömdöö / mööröp
 ketüü / muzdagan sanday boluu / muzoosunda süzdürüü / murdu bütüü /
 murdu derde tüşüü / murdu menen bir tiyüü / murdunan ceteletüü /
 murdunan cetelöö / murdunun mañkkasından aarçıy alboo / murdunan
 semirüü / murdunan semirüü / murdunan suu aguu / murdunan eşek kurtun
 tüşürüü / murdun balta kespöö / murdun caruu / murdun kayruu / murdun
 kötörüü / murdun tazaloo / murdun üyrüü / murdu salañdoo / murutunan
 cılmayuu / murutunan külüü / muunu boşoo / muunu kaltırboo / muunu katuu
 / muununa kirüü / muununa tüşüü / müyüzü çıkpoo / mürdöögö kelböö /
 mıyığınan külüü / mış boluu / mış kılui / mışık basışka saluu / mışık boluu /
 mışık çıçkan oynotuu / mee cetpöö / mee kaynoo / mee kılui / merin tögüü /
 meeri tüşüü / meesi aylanuu / meesi böksörüü / meesi cetpöö / meesi
 keñgröö / meesın aguu / meesi tunuu / naalat keltirüü / naar alboo / nazarın
 sındıruu / nazarı sinuu / nazarı tüşüü / naz taştoo / nayza boyloboo / namazı
 kaza boluu / namazın okutuu / namıstı koldon taydırui / namısına kamı
 tiyüü / namısın kolgo aluu / namısı oygonuu / nan boluu / nan karmaşuu /
 napisin agıtuu / narı barıp berip kelüü / nez boluu / nervge oynoo / niyeti

karayuu / nike kıyuu / obodoyu soyuluu / oboru açılıu / o düynö ketüü / oy-
 boyuna koyboo / oydu omkorup, tonu tomkoruu / oydu-toonu aytuu / oyloso
 oyuna, uktasa tüşünö kirböö / oymok booç saluu / oymokçongo pir boluu /
 oyron boluu / oy tabışuu / oyt berüü / oy tolgoo / ok attatuu / ok cañıluu / ok
 cedirüü / okko uçuu / ok tiştöö / oktos berüü / okus boluu / okşoşkongo
 muştaşkan boluu / oluyasınday körüü / omuroogo saluu / omuroo kaktı kılıu
 / on tolgonuu / on eki tozok bir boluu / oñdoy berdi boluu / oñdu soldu
 ańdaboo / oñ cambaşınan catuu / oñkosunan tüşüü / ooz aça alboo / ooz
 açkıs kılıu / ooz açuu / ooz açpoo / ooz açırboo / ooz bekitüü / oozgo
 alınboo / oozgo kirüü / oozgo suu uurtap algansuu / oozdon oozgo ötüü /
 oozdon tüşürböö / oozdon ııgarboo / oozdorusa söz alboo / oozdugun
 kaguu / oozdu kuu ıöp menen aarçuu / oozduk saluu / ooz köptürüü / ooz
 mayloo / ooz tiyüü / oozu açılıu / oozu barboo / oozu boşoo / oozu cap
 boluu / oozu katuu / oozu küyüü / oozu menen orok oruu / oozu murdu
 kıyşayboo / oozu murdunan ııguu / oozuna alboo / oozuna alı cetpöö /
 oozuna karatuu / oozuna karmoo / oozuna kalgendi ottoo / oozu menen
 ottoo / oozuna kep kirböö / oozuna kulpu salınuu / oozuna kum kuyulganday
 boluu / oozunan akarat kep ııguu / oozunan ak it kirip, kara it ııguu /
 oozunan aldırğan böörüdöy boluu / oozunan kara suu kelüü / oozunan kök
 tütün burkuroo / oozunan ot bürküü / oozunan sözün culup aluu / oozunan
 sözü tüşüü / oozunan tüşürböö / oozunan ıalınıu / oozunan ııgarboo /
 oozun ańırday açuu / oozun appak kılıu / oozuna sala berüü / oozuna söz
 kirböö / oozun açuu / oozun açıruu / oozuna ee bolo alboo / oozun basuu /
 oozun cıyıp aluu / oozun cıya alboo / oozun karmanuu / oozun karoo / oozun
 koyo berüü / oozun köptürüü / oozun kuu ıöp menen aarçuu / oozun
 küygüzüü / oozun oorutuu / oozun taptoo / oozun tiktöö / oozunun ııgı
 kurgaboo / oozun kaysı dese, murdun körsötüü / oozu-oozuna cukpoo /
 oozu taş boluu / oozu emdüü / ookattan kolun tartuu / ookatı ötpöö / oor
 topońdoo / oor ulutunuu / orun koldon, ceñilin cerden aluu / opot boluu / op
 tartuu / ordosu buzuluu / ordunan atıp turuu / ordunan ııguu / ordun sıypalap
 kaluu / orozonun on tamırı bir kelüü / ortogo aluu / ortogo saluu / ortodogu ot

öçüü / ortok til tabışuu / ortosunan cel ötpöö / ortosunan ot çıguu / ortosu
 suu / orun aluu / orun mayloo / at alışpoo / ot başı boluu / ot bolboo / otko
 camga tüşüü / otko kiyirüü / otko koyuu / otko suuga saluu / otko türtüü /
 otko tüşüü / otton alıp suuga, suudan alıp otko saluu / otu betine çıguu / otu
 küyüşpöö / otu küyüşüü / otu menen kirip külü menen çıguu / oturgancerin
 ketmöendöö / oçok kütüü / oçor baçar boluu / oyuna kir saktahoo / oyu
 menen opurup, oozu menen tolturuu / oyun saluu / oyu ongo bölünüü / ögüz
 dogun karmatuu / öz abrayın soguu / öz başına cetüü / öz cazdığın özü ala
 catuu / öz kekirtegin oyloo / öz kiyimine özü batpoo / öz kindiğin kindiğin özü
 kesüü / öz kolu öz oozuna cetüü / öz közünö özü işenböö / öz kömöçünökül
 tartuu / öz kulağına özü işenböö / öz künün özü körüü / özögü kararuu /
 özögü küyüü / özögün üzüü / özök bayloo / özök calgoo / öz tabağın özünö
 tartuu / özün cañga teñeböö / özün karmoo / özün koyorgo cer tappoo / özün
 özü bilip, ötügün törgö ilüü / özün özü unutuu / özünö kele alboo / özünö
 kelüü / özün toktoto alboo / özünçö tütün bulaatuu / özü toysoda közü
 toyboo / öydö karaboo / öydö karatpoo / öydö karagıs kılui / öydö ıldıy
 aytışuu / ölbögön cerde kalui / ölbögön tört şıyracı kalui / tört şıyracı
 ölbögön cerde kalui / ölböstün künün körüü / ölgöndün üstünö kömgön kılui
 / ölö albay cürüp ölöñ aytui / ölörün sanoo / ölö cerine tiyüü / ölö tirilerine
 karaboo / ölörünö körünüü / ölsö bir çuñkurda, tirüü bolso bir döbödö bolui /
 ölüktöy uktoo / ölümtügün artui / ömür sürüü / ömürü ör tayanui / ömürü
 öçüü / öñ-alaketten ketüü / öñgöçün üzö tartui / öñdö körsö cüz tayui / öñü
 buzuluu / öñü cıluu uçuroo / öñünö kızıl cügürüü / öñünö çıguu / öpkö
 cürögün çabui / öpkö cürögü oozuna tıgıluu / öpkö kagui / öpkö köptürüü /
 öpkö-öpkösünö batpoo / öpkösü kazanbaktay bolui / öpkösü köbüü /
 öpkösü körünüü / öpkösün kalbır kılui / öpkösün koluna alui / öpkösü
 oozuna kelüü / öpkösün üzüü / öpkö çabui / ört öçköndöy kılui / ötmö
 katarınan ötüü / ötösünö çıguu / ötö çabui / ötüp ketüü / öçkön otun tamızui
 / peyil kütüü / peyili agarboo / peyli buzuluu / peyli tarui / raja toktotui /
 raspası çıguu / sayga arkandoo / sayran kurui / say söögü kakşoo / say
 söögünö cetüü / say söögü sızdoo / sakalın süyröö / sakası alçı konui /

salaasınan may aguu / salamga kelbey aguu / sala-sal kılıu / salgan kaşığın
 saluu / salkın kanduu / salın köz menen karoo / samanday sapıruu / sanaası
 sanga bölünüü / san-san boluu / sanın çabuu / sap boluu / sap karmoo / sap
 kılıu / saparı karuu / sarı bagalek boluu / sarı izine çöp saluu / sarı kazak
 boluu / sarı mayday saktoo / sarı ooru / sel boluu / seldey kaptoo / selmesine
 çok tüşüü / semiçkedeý çaguu / sen men deşip kaluu / siydiği bulut aylanuu /
 sirkesi suu kötörböü / sogonçoğu kanaboo / sokmokko saluu / sol
 cambaşınan catuu / sonundu körüü / soodası bütüü / sopu boluu / sorposu
 suu / soyulun çabışuu / söz atası ölüü / söz bayloo / söz berüü / sözgö
 cıgılıu / sözgö konok berböü / sözgö kelböü / sözgö kirböü / sözgö sököt
 boluu / sözgö söltük kılıu / söz karmatuu / söz tiygizüü / sözü eki bolboo /
 sözünön çıkpoo / sözün süylöü / sözün cerge taştahoo / sözü ötüü / sözü
 ücöt boluu / sözü şilisinen çıga tüşüü / söykö saluu / söögü agaruu / söögü
 boşoo / söögü çaşuu / söögü cukaruu / söögü menen koşo catuu / söögünö
 batuu / söögünön suu çıguu / söögünö suu çıguu / söögünö siñüü / söögü
 söpöt boluu / söögün söpöt kılıu / söök cañırtuu / söökkö tamga saluu /
 sugun agıtuu / sugu tüşüü / supsunu suu / suru kaçuu / surun saluu / suu
 aşırboo / suu boluu / suuga saluu / süböşün kötörüü / suuguna toñup,
 ısıgına küyüü / suuday bilüü / suudan kurgak çıguu / suu cuguzboo / suu
 içkendeý boluu / suu keçirüü / suu koşpoo / suuk kolun saluu / suuk közgö
 çalınboo / suuk sekli körünüü / suuk körünüü / suuk sekli boluu / suuk tilin
 agıtuu / suu sepkendeý boluu / susun içüü / suusu tügönüü / süzö kaçırıu /
 süyrüsünö süt tolui, iyrisine et tolui / sütün ak kılıu / sızga oturup kaluu /
 sılap-sıypap baguu / sın taguu / sın tutaşuu / sır aldırboo / sıykı buzuluu / sır
 körsötüü / sırtın saluu / sırtına tartuu / sırtınan satuu / sırtınan ton bıçuu /
 sırtın tartuu / seer saluu /

talaayına taş tiyüü / taalayın tebüü / tabası kanuu / tabıtı tartpoo / taz keyipin
 kiyüü / tak katuu / tak katırıu / tak kesüü / tak ötüü / tak sekirüü / takım
 añduu / takıyasına tar kelböü / talaada kaluu / tal karmoo / talpagın taşka
 cayuu / taluu cerden karmoo / taluu cerine tiyüü / tam berüü / tamagı mayluu
 / tamagınan buzuluu / tanagın kırınıu / tamagın mayloo / tamagına tüyülüü /

tamanga kaguu / taman caltıratuu / taman tiröö / taman tuzak tartuu / tamani
 cerge tiyböö / tamani kızuu / tamanına may töşöö / tamanınan çañ çıguu /
 tamani teşilüü / tamanına şiş kaguu / tamanındagı cer örttönüü / tamanının
 aldınan tabuu / tamanın caloo / tamanın tındırboo / tamırına balta çabuu /
 tamırın tartıp körüü / tanazar alboo / tanoonu caruu / tanoosu derdeyüü /
 tanoosu kıpçıluu / tañ atuu / tañ aşırui / tañ kaluu / tañdayı katuu /
 tañdayınan bal tamuu / tañdayınan çañ çıguu / tañdayı takıldoo / tañdı
 appak atırui / tap cıldırboo / tap teşiktep saluu / tap etine kelüü / tar col
 taygak keçüü / tarki ketüü / tarkin ketirüü / tars esinen çıguu / tartardı tayake,
 bödönönü bölö kılui / taskağı çıguu / taş calak kaluu / taş caruu / taş kabuu /
 taş kesek alui / taş öbök saluu / taştay katuu / taş talkanın çıkarui / taş
 tiştöö / taşı cogoruloo / taş ırgıtuu / taşı tegerenüü / taşı talkan bolui /
 tebeteyin kökkö ırgıtuu / tegirmenine suu cügürtüü / tezge saluu / tekey ottoo
 / tekireñi tügönüü / teñirin tanui / teñ taylaşui / tepkirin taba albay kaluu /
 terin alui / terisine batpoo / terisin teskeri sıyrui / terisi tarui / teske saluu /
 teşe tiktöö / tize bügüü / tizginin tartui / tizgini koldon tüşüüü / tizgin talaşui /
 tik bagui / tikesi menen tik sayıluu / tikesinen tik turui / til alui / til aldına
 katuu / tilge kirüü / tilge kelüü / tilden kaluu / til cetpöö / til tabışui / til
 tiygizüü / tilinin uçunda turui / tilegi katuu / tili baylanui / tili buuday kuurui /
 tili katuu / tili kürmöögö kelböü / tili kıcışui / til kayrui / tilin bayloo / tilin bilüü
 / tilinen til tabui / tilinen tabui / tilinen çıkpoo / tilinin uçunda tirüü / tilin
 kayroo / tilin tartpoo / tilin tartui / tilin tişine katuu / tilin tiştöö / tilin tabui / tili
 oozuna batpoo / tili oozuna cukpoo / tili ötpöö / tili tattui / tili teşilüü / tili tiyüü
 / tili çıguu / til-oozunan acıroo / til tiyüü / til emizüü / tirseginen ilüü / tiş açpoo
 / tişine taş tiyüü / tişinin kirin sorui / tişin kayroo / tişin çagui / tişi ötpöö / tişi
 sasui / tişi tişine tiyböö / tişi çıguu / tiş saluu / toguz tolgonui / toguz tolgoo
 bir kelüü / tolorsui kötörülüü / tolorsugun kırkui / toluk kandui / topoloñu toz
 bolui / topuk kılui / topuragın tüyüp berüü / topurak saluu / topuraktan
 tışkarı bolui / torgo tüşüü / toru etine tolui / töböğö kötörüü / töböğö oynoo /
 töböüsü kökkö cetüü / töböünün kañdoo / töböüsü menen kuduk kazui /
 töböününö cañgak çagui / töböününö kamçı oynotui / töböüsüne kamçı üyrüü /

töbösünön kuş uçurboo / töbösünön tüşüü / töbösünön tüşüü / töbösünön uruu / töbö çaçı tik turuu / tökpöy-çaçpay aytuu / tölgösü töp kelüü / töö bastıga aluu / töö kıyadan ötüü / töö çeçkendey boluu / töşögün bulgoo / töşök cañırtuu / töşök tartuu / töşün kaguu / tuz buyruu / tuzdaş-daamdaş boluu / tuz tatuu / tuzu kötörülüü / tuzuna kara sanoo / tuzun tatıtuu / tukumu kurut boluu / tukum kurut kılui / tuk etüü / tumşugu cılıboo / tumşugu menen bir tiyüü / tumşugu menen cer sayuu / tumşuguna suu cetüü / tumşugun sındıruu / tumşugu taşka tiyüü / tumşukka ilinböö / turası tügönüü / tuyagınan çañ çıguu / tübünö cetüü / tügü koroboo / tügün karmatpoo / tügü sırtına aylanuu / tük bütkön sayın kaltıroo / tükkö turboo / tülküü tüştö uluu / tündük boyu tüyülüü / tün camınuu / türtü saluu / tösün üyrüü / tügün bulatuu / tütündü türö kızıruu / tütün uuloo / tıypıl kılui / tındım kılui / tırpı kalboo / türpü tügönüü / tırpı tışına aylanuu / tırpı etpöö / ubalına kalui / ucutuna çıguu / uzun coldu kıskartuu / uzununan salui / uy müyüz tartuu / uygaktay cabışuu / uyku betin körböö / ukmaksan bolui / uyktap oturup bütürüü / ulagasında cürüü / uluk başın kiçik kılui / ului tumoo / ur-berge alui / urdura berüü / urundu bolui / ustukanı kaçuu / ustukanı upat bolui / uturu karoo / uu-duu bolui / uu içkendey kılui / uu tırmagın batıruu / uulu uça, kızı kırğa cetüü / uurtunan cılmayuu / uurtunan may agu / uuçtap-kulaktap cıyuu / uçuuga kanat, konuuga kuyruk bolui / uçu eldin uçuna ketüü / uçu uzaruu / uçuğu koroboo / uçuğun koroboo / uçuğun uloo / uçuna çıguu / uyadan uçuruu / uyutkusu buzuluu / üdüsünö çıguu / ücöt bolui / ücöt kılui / üzöñgü boolukka salui / üzöñgü kağışuu / üzöñgüdön but tayuu / üzöñgünü çirene tebüü / üzölgönün ulap, çaçılğanın cıynoo / üzölüp tüşüü / üzüp alui / üzür-mazır kep aytuu / üy betin körböö / üy kötörüü / üygö batpoo / üydü başına kötörüü / üydün için üç kötörüü / üylöp ciberüü / ükünün uyasın tabuu / üküü çıguu / ümütü taş kabuu / ün alışuu / ün katpoo / ün çıgaruu / ünü buuluu / ünün baspoo / ünün kötörüü / ünün casoo / ürüü uçuu / ürüün alui / üstünön kuş uçurboo / üstünö tüşö kalui / üstünö üyrülüp tüşüü / üstünön çıguu / üşkürüğü taş caruu / üşü ketüü / üşünö kelüü / çabalekeydey katpoo / çabak urui / çaykandı kelböö / çak kelböö / çakmak

aluu / çakçañ-çakçañ etüü / çakırıp urgan ittey boluu / çaldıbarı çıguu /
 çalkasınan ketüü / çalkasınan tüşüü / çalma ırıtuu / çalıp süylöö / çañ
 cuguzboo / çañ cuguzboo / çañ saluu / çañ topoñ boluu / çañga ileşpöö /
 çañın asmanga çıgaruu / çañırıp kaluu / çap kenedey cabışuu / çar köpölök
 aylanuu / çark imerüü / çark uruu / çarçı boyluu / çaç-kirpiği cetpöö /
 çaçpagın kötörüü / çaçı agaruu / çaçı tik turuu / çekege çerte alboo / çekesi
 cılıboo / çekesin çıgaruu / çekten çıguu / çemirçeği kaykaloo / çenine
 coloboo / çeñgelin saluu / çer cazuu / çeti oyulboo / çekte kaguu / çeten
 çıguu / çeçekeyin sooltuu / çeçinip salıp kirişüü / çiyki may cegendey boluu /
 çildey taroo / çirkey çakkança körböö / çok baskanday sekirüü / çok karmoo
 / çokçoñ-çokçoñ etüü / çolok baytalga miñgizüü / çolup süylöö / çoñ süylöö /
 çoñ süylöö / çor kaynoo / çort aytuu / çort sinuu / çöyçök aluu / çök saluu /
 çöl tüşürüü / çöp başıloo / çöp orduna körböö / çubaktın kununday kuu / çuk
 etpöö / çukuganday söz tabuu / çur karmoo / çuu kötörüü / çuu turuu / çuusu
 çubaluu / çuçuguna cetüü / çü koyuu / çükösü aykur turuu / çünçü basuu /
 çüçü kulak kaluu / çıbık kırkuu / çığıştık kılui / çıy-pıy kılui / çıy-pıyı çıguu /
 çıkiyına tiyüü / çılbrı taştıoo / çılbrın üzüü / çılgıy çanaçtay iylöö / çım deböö
 / çım camınuu / çımçıp süylöö / çımın kongondoy körböö / çımın-kuyun
 boluu / çımının kaguu / çınığı cüzün açuu / çının çetin tiştetpöö / çıpalagına
 teñ kelböö / çıpçırgasın korotpoo / çıragına may tamuu / çırgaday süyrölüü /
 çırm etüü / çırt dey tüşüü / çiçaya kaçuu / çiçkan murdun kanatpoo /
 çiçkanga taşuu / çiçkısı kaynoo / çiçirkanakka bölöö / çiştay kiyyinüü / şaa
 ketpöö / şaabayı suu / şaarı buzuluu / şağı sinuu / şağın sındıruu / şaytan
 azgıruu / şaytan aydap kelüü / şaytan araloo / şaytan boluu / şaytan moynun
 sındıruu / şaytanı karmoo / şalak dey tüşüü / şam-şum etüü / şamıyan
 kayruu / şapar tebüü / şardana boluu / şardana kılui / şaştısı ketüü / şaştısın
 ketirüü / şeyşebi beküü / şeyşebi boşoo / şeyşebin bulgoo / şeyşep cañırtuu
 / şek keltirüü / şermende boluu / şibege menen sayganday boluu / şilekey
 alışuu / şilekeyi tüşüü / şiliden ötkörö karoo / şiltep koyuu / şiltisin kurutuu /
 şişi tolui / şoona eşe alboo / şoru arılboo / şoru kaynoo / şorun kaynatuu /
 şüyü kaçuu / şıyragın karmatpoo / şıyragın sındıruu / şıyragına tatıboo /

şıyragina teñeböö / şıkıt bolo alboo / şılık dey tüşüü / şılıkını boşoo / şıltoogo
şınoo / şım boluu / şırp aldırıboo / ıba karoo / ıgınan çıkpoo / ıgın keltirüü /
ıdık körsötüü / ızarga barıp kelgensüü / ız-bızı çıguu / ız-bızga kelböö /
ıymanga kamçı çabuu / ıymanı kirdöö / ıymanı saman boluu / ıyık kötörüü /
ıkıs berüü / ılım sanoo / ımır-çımır boluu / ındını öçüü / ıñırçağı ırdap,
keregesi kerdöö / ıñırçakka miñgizüü / ır canduu / ırda körüü / ırgıp ketüü /
ırgıtkan taşı örgö kuloo / ırı tügönüü / ıriskısı tündüktön kuyuluu / ırısın
kırkuu / ırısın tebüü / ırısına çıçuu / ıs-mıska kelböö / ısıgına küyüp, suuguna
toñuu / ısıq botkodoy cabışuu / ısıq-suuguna küyüşüü / ışpaldası çıguu / ışı
kübülüü / ebedeyi ezilüü / ebepke sebep boluu / eki ayttırboo / eki bakır, bir
tukur boluu / eki bolboo / eki bütün bir konçuna sıydıruu / eki deböö / eki
cüzdüü / eki kolu bir oozuna tütpöö / eki kolun booruna aluu / eki kolun
murduna katuu / eki kolun töböşünöalıp ketüü / eki közü tört boluu / eki oyluu
boluu / eki sözdün başın koşo alboo / eki süylöö / eki üzöñgünü birdey
teminüü / eki çaynap, bir cutuu / el ayagı suyuluu / el karagan beti cer karoo
/ el katarına koşuluu / el orunga oturuu / eles alboo / elden çıguu / eldin betin
karay alboo / elekten ötüü / elik sütün berüü / elteñ-selteñ etüü / emdep-
domdop koyuu / ene sütü oozuna tatuu / ene sütün aktoo / ene sütün
oozuna tatıtuu / ençisine basıluu / eñsesin kesüü / erdi erdine tiyböö / eriş-
arkak boluu / eriş buzuu / es toktotuu / es-uçun cogotuu / es-uçun cıynoo /
esebin tabuu / esi ketüü / esi-köönünön kalboo / esi oop kaluu / esi çıguu /
esi eki boluu / esin eki kıluu / esine cara çıguu / esine keltirüü / esine kirüü /
eski caranı kozgoo / eski coorun çukuu / es-es bilüü / et-betinen ketüü / etegi
bütölüü / etegi cırtıluu / etegi tizesine cetpöö / etegi elek, ceñi celek boluu /
etegin karmoo / etegine camınuu / etegine cıgıluu / eteine namaz okuu /
etegine ırsı toluu / etegine ermeşip, cakasına carmaşuu / eteginen calgoo /
etek bastı boluu / etek-ceñi cayıluu / etekten aluu / eti canuu / etibarga alboo
/ eti alboo / eti kaçuu / eti kızuu / eti oorup kaluu / eti tirüü / etinen tüşüü /
ekçinin caşınday caşı kaluu / eşek kurtun kaguu / eşek takaloo / eşik cırtuu /
eşik-törün körüü / ee boluu / ee-caa berböö / ee kılboo / eegine eegine

tiyböö / eerdı akka tiyüü / eerdin kaşın taanıtuu / eerinin kaşın taanuu / eesine berüü

1.2. Fiil Çekimiyle Kullanılan Deyimler: Son kelimesi çekimli fiil olan deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.

1.2.1. Basit çekimlerle kullanılanlar;

1.2.1.1. Görülen geçmiş zaman kipiyle çekilenler

acap boldu / başın cedi / boldu bolbodu / can baktı / can keçti / can etin cedi

1.2.1.2. Geniş zaman kipiyle çekilenler

“a” dese “b” deyt / ayttı-aytpadı deersin / biri ölüp, bir kalsın /berbestin aş bışpas / koluna karga çıkar / kудay билет / mına kelet, ana kelet / nikesi buzulbayt

1.2.1.3. Emir-istek kipiyle çekilenler

a-bu de / ayıp etpeñiz / ak-körpö cayıl / asmanıñdı taştap ciber / bir açuundu ber / bolboson koyo kal / caagındı bas / cabıluu ayak cabuusu menen kalsın / canıñdı cebe / cılkıña karap ıskır! / kadırın can bolsun / / kep ur /közüñdü aç / közüñdü kara! / kulagıma kum kuyulsun / oñ kulagın menen da, sol kulagın menen da uk / oozumu kara cama cesin / / öz böğüñdü böktö / özü menen ketsin / özünön kalsın / ölmöktö doñuz kop / öpkömdü çabayın / temirdi kızıusunda sok / ubaa cedir / emne bolsoñ, oşo bol

1.2.1.4. Şart kipiyle çekilenler

azar bolso / köp bolso / kuda kaalasa / maga deseñ / başı menen cer kazsa da

1.2.1.5. Gereklilik kipiyle çekilenler

Aytkandı uguş kerek

1.2. Birleşik Çekimlerle Kullanılan Deyimler

1.2.1. Rivayet birleşik çekimler (imiş anlamını verir)

Bir kişidey bar eken

1.3. Sıfat-Fiil Veya Zarf-Fiil Şeklinde Kalıplaşmış Deyimler: Son kelimesi fiil olup sıfat-fiil veya zarf-fiil eki almış deyimler bu grupta değerlendirilmiştir;

1.3.1. Sıfat-fiille kurulanlar:

Aalamdan aşkan / ablardan taygan / adam oozuna algıs / azuusun ayga bülögön / azuusun ayga canıgan / ayırıp algıs / aytıp bolgus / azuusun asmanga kayragan / ak-karanı taanıgan / ak töönün kardı carılğan / ala cipti attabagan / alıp satar / aldı katkan / aldına at saldırıbagan / altı taasınan cazbagan / altı taasın cegen / arki berkini tüşüngön / ar koşkon / ata bezer / at kara til bolgondo / atka miner / ança bolbogondo / baa cetkis / barıp turgan / bar bolgonu / barmagı menen mal tapkan / barsa kelbes / baş keser / başı bışkan / balta çabar / başka çapsa bık etkis / bazar körgön / bazar kötörbögön / beş tıynga turbagan / bet alğanınan kaytpagan / betinen kanı tamgan / betke karmagan / bir bazardan ötkön / bir kırdı aşkan / bitin sıgıp, kanın calagan / bittin içegesine kan kuygan / boor burar / boorun carıp çıkkın / börü etekten, coo cakadanalganda / coo cakadan, börü etekten alganda / coon sozulup, içke üzülüp turgan ubak / butu menen basıp, murdu menen tıñgandar / dünüyö kapar / caak basar / caaktuga cay berbegen / cay tabar / can küyör/ can kıyışpas / can bütön / çaşap kalgan / cal kuyruğu tögülgön / catıp içer / cer solkuldatkan / cer karama / cer kötörgüs / cer soyultkan / cok degende / colu katkan / cer mayışkan / conuñdu conup cegen / cüz canbagan / cürögünön kaynap çıkkın / cürök kuuşurgan / cükçül kara ingen / cılan öltüreyin dese, taş alıp berbegen / içerin içip, çaşarın çaşagan / içinde kara taruu aylanbagan / içine kir saktabagan / ittin murdu ötküs / kabagina kar caagan / kayrasa kol kespegen / kakaganga muştagan

/ kamçı saldırbagan / kamçı sapka caragan / kamçısının kan tamgan / kanga batkan / kandan bekten kayra tartagan / kara kıldı kak cargan / koy oozunan çöp albagan / koy terisin camıngan / koldon suurulgan / kolu küygön / köz açıp körgön / köz cetkis / közgö saysa körüngüs / kököydön ketkis / kудay deşken / kuş kanadı talıgan / kuturgan it baylasa çıdagıs / kündün közü çaçıraganda / kündün murdu cerge tiygende / kıdır daarıgan / kıdır koldogon / kılımdı baskan / kılımdı buzgan / kılıçınan kan tamgan / kızıl kar caaganda / kirdüü kol menen karmagıs / kirse çıkķıs / may cukpas / mazar basıp kelgen /murdun tarta albagan / mıdır etken / nar kesken / ooz açıp öpkön, köz açıp körgön / oozgo alarlık / oozgo algıs / oozuna şaytan tükürgön / ölgöndö körgön / ölgöndü küldürgön / suu cukpas / suu kuysa tögülgüs / tak keser / takımı küygön / taramıştay tırışkan / temenenin közünön ötkön / tik bagıp karagıs / tiş kakkan / top buzgan / topuragın bir cerden algan / tuzak üzgön / tuubasa da tutungan / ukuruk kayrar / urumdan aşkan / uyutkusu buzulbagan / ürümdön tabılbas / üç uktasa tüşünö kirbegen / çañ cukpas / çapkan sayın köz çıkpas / çark toktogon / çögüp kalgan / çıyırdan çıkkan / çın tiybes / çıkķanga kebek aldırbagan / şay koldogon / ırgıtkan söök başına tiybegen / ısık-suuguna bışkan / emgegi siñgen / ene sütü oozunan kurgagan / eşektin meesin cegen / eşik açıp, beşik türtkön / eegi tüşkön

1.3.2. Zarf-fille kurulanlar:

a dedirbey / a dep / at tezegin kurgatpay / ay aylanıp, cıl tegerenbey / aysal-baysal kılbastan / ayta-buyta degiçe / ayt degençe / aytıp oozun cıygıça / a degende / “ayt” degende “kıyt” dep / aldı aldına karabay / arı kalçap, beri kalçap / arı ketip, beri ketip / caak etin cep / can dep / cıl aylanbay / ilme kayıp / işi kılıp / ir dedirbey / içine kirip çıkķanday / köz açıp cumgança / ölbö canım ölbö dep / too camınıp / töönün kuyruğu cerge tiygende / uy calaganday / uy tügündöy / uyga kilem capkanday / uydun böyrögündöy / çala kayıp / e dedirbey / el közünö / 33

1.4. Son kelimesi edatlarla biten deyimler: –day / menen / beri / caraşa / emes / elek.

Kaysı beti menen / aarının uyugunday / alakanga salganday / alakandın otunday / alda nemedey / al muztaktan beri / ant içkendey / arıdan beri / atkan oktoy / attan töödön tüşköndöy / balkan toodoy / baş-otu menen / başka çapkanday / başına soyul tiygendey / beşimdin kölökösündöy / bir kalıptan kuyganday / booru kata elek / buta atımday / bıçakka sap bolguday / can ayabay / can dili menen / ceildin astı, oordun üstü menen / cer cutkanday / cer kaymaktagandan beri / cerden çıga kalganday / coo kuuganday / cöö tumanday / cutup ciberçüdöy / cülüñgö sayganday / cılan saypaganday / cılañaç töönü buçkakka çapkanday / iyne cogotson tapkıday / iyne menen kuduk kazganday / iynenin közündöy / iri aldı menen / ittin artkı şıyragınday / ittin murdunan tüşköndöy / itin çükösündöy / içi iyikkendey / içten cegen kurttay / kaymakka kuymak kuyganday / kamırdan kıl suuruganday / kan buuganday / karganın şıyragınday / kirpiginen tartsa cıgılğanday / kulak murundu şılıp salganday / kuyup koygondoy / kızdın balasında / kıt kuyganday / malak calaganday / miñ kılğan menen / moynunan baylagan ittey / murdun teşken torpoktoy / oñ tappaganday / oozu- murdunan tüşö kalganday / opol toodoy / ordu-tübü menen / saygak tiygendey / saydın taşınday / sakalduu başı menen / salmoordun taşınday / salı suuga ketkendey / sokurğa tayak karmatkanday / suuga tüşkön çıçkanday / sıyı menen / sımga tartkanday / taşka tamga baskanday / taşkın uyulunday / terdiktin betindey / tonun çeçip almak bele / uy tilindey / uy tügündöy / uuçu kuru emes / ütür tokçasına çeyin / çala öltürgön cılanday / çar uçkanday / çımın uçsa ugula turganday / çımını kagılğan bakşıday / ısık cürögü menen / egiz kozuday / ene sütü oozunan kete elek / enesi erkek tuuganday / erteñ menen / een cerdin börösündöy / 101

1.5. Son kelimesi isim olan deyimler:

aga aytkan kayran söz / ayrı töş / ak cerden / ak koydon añkoo, boz koydon momun / azbas azık, tozbos ton / azek-mazek söz / az cerden / azuusu kanduu / azır coop / ak bata, kızıl kan / adam alası içinde / ayga kolu cetkendey / ak coltoy / aydan açık / ayla barbı / ayla kanca / aylık col / aylada cok / acalı cok / azar tümön / aydın on beşi kara, on beşi ak / ak cürök / ak çöp başta / akılga dıykan / akılga sıyarlık / akılga şerik / akılı tunuk / akıl esi ordunda / ala barman / ala döñ / ala cazdan / ala kanat / ala kölökö / ala köödön / ala küzdön / alam saatta / ala topolon / alda kaçankı / aldooş baştık / alkı buzuk / altı sanı aman / ana başı / anın canında / ara bök / ara coldo / aram çöp / arañdan zorgo / arañ can / arkan boyu / artık baş / arık çıray / arısı-berisi kaysı / arısı üç, berisi eki / asmandın başı / asmandın başında / asan kaygı / ata-curt / ata meken / ata narkı / atanı arman / atanın balası / atka ceñil, tayga çak / at koşçu / attanar ayak / aç arbaktay / aç karın / aç köz / aç közdük / aç kulaktan tınç kulak / aç özök / açık ooz / açık oozduk / aşı çapkandık / aş katık / aştan bışık / aş bışım / aşkabak baş / ayak astınan / ayak ödö / baarı bir / bakanday azamat / baki cogu / / balanın sözü / bala münöz / barar cer, basar tosu cok / barbagan cer, basbagan tosu cok / barmak basım / barınan cogu / bassa- tursa da / basığı buzuk / baş aylanma / baş aylantık / baş alaman / baş ayagı cok / baş bilgi / baş katırma / baş koy / baş maanek / baş algıç / baş ıldıy / başka çukak / baştan ayak / başı bar / başı bulutka cetse da / başı bütün, booru esen / başı cazdıktı, beli ottukta emes / başı caş / başı cok / başı ordunda emes / başı oor / başı eköo emes / başın taşka koygulasa da / başınan aştı / beker ooz / beker söz / bel baksak / bel saldı / bet aldı / / bet açar / bet mañday / beti açık / beti cok / beti kalıñ / beti kara / betinde kızılı bar / betinde kızılı cok / betke çabar / beş beter / beş kol teñ emes / beşenesi carık / beşenesi carık / bilbegeni bit / bir ayağı köktö, bir ayagı cerde / bir baştan / bir boroonduk alı cok / bir içeği / bir kaynoosu içinde / bir kokuy / bir ooz / bir oozdon / bir ookum / bir pasta / bir sözdü / bir sırduu / bir taman col / bir uuç / bir ünü köktö, bir ünü cerde / bir esepten / bit sıgarga

alı cok/ boz bala / boz ulan / boor açırılık / boor et menen teñ / booru bütün
 / booru suuk / boto köz / bökön celiş / börü celiş / börü til / buka tartış /
 buka tooruş / bukta bakay / bulut kazı / burañ bel / buura san / бүкүлү söz /
 bıçak sırtı / bıçak uçu / bıçakka iliner / bıçını cok / bee desen, töö deyt /
 bee saam / dayını cok / dene kul / dinge bek / dini kara / doñuz aybat /
 doñuz sırtı / dünüyö tüşündö cok / dıñsuugan ubak / deerinde cok / caak
 öçtüülük / caakta cok / caydak töş / cayıl dastarkon / cayı cok / cakşı çıkma
 / calayak ooz / calañ cüz / calgan tüş / calgız ayak col / calgız boy / calpak
 til / caman aram / caman katın, caş bala / caman köz / caman ooz / can
 arga / can ayak / can birge / can buradar / can bıçaktın mizinde / can
 düynö / can cok / can sooga / can uyada, cka koldo / canda cok / canduu
 dart / canı birge / canın ceýt / cañı köz / cañı tirdik / capa tırmak / capma
 çelek / car kabak / caraga bek / carası ceñil / carma dos / cartı ooz / carık
 düynö / carım can / carımı cok / carış söz / cata karın / cata konok / catını
 başka / caş ayalmet / cek körümçü / cel koltuk / cel ooz / cel öpkö / cel söz
 / cel taman / cel tamandık / celkemdin çuñkuru körsün / celkesi cok / cem
 cegen akır / ceñ içinen / ceñil baa / ceñil barıp, oor kel / cer camandap
 barbasın / cer soorusu / ceti tündö / cetim akı / cetim köpölök / cigittin gülü
 / ciliği üzülgönçö / cok cerden / colbors cürök / colu açık / conu kaliñ coon
 bilek / coon kökürök / coon moyun / coon muştum / coon orto / coon öpkö /
 coon top / corgo söz / cön bilgi / cöö tuman / cöö çeçen / culma sakal /
 culuk uuru / cumuray curt / cumurrdagı sır / cumurunda uuzu cok / curt
 atası / cürögü bütün / cürögü cok / cürögü kurç / cürögü mız / cürögü taza /
 cürögü taş / cürögündö kara cok / cürögündö otu bar / cürögündö otu cok /
 cüünü boş / cıdıkeyi cok / cılañaç baatır / cıldızı carık / cıldızı cok / cıldızı
 karşı / cıldızı ısık / cılkı kıyal / cılt etme / cıluu cüz / cıluu koltuk / cıtı tuugan
 / ceegi cok / ceen ayak / izi cok / iyinde başı bar / iyri tumşuk / ilgeri muun /
 iliktin ciligi / iñir talaş / it arka / itbaldak / it cıgılış / itke miñgen kedey / it
 menen mşıktay / it ölgön cer / it ölüm / itten ilgeri, kişiden kiyin / ittin kara
 kaptalınan / ittin uulu baykara / ittin ünü ugulgan cer / it ırkırak / iç ara / içi
 ala / içi buzuk / içi cakşı / içi kara / içi keñ / içi tap / içinde ala kurtu var /

içinde alası bar / içinde kara çaar cılan bar / içinde kiri çok / içi tar / içi
 tardık / içmekeyi içinde / içten çıkan iyri cılan / işi ayran / iş bilgi / işi ak /
 işi kara / iş kurcun / kabagı açık / kabak açar / kabırğa tuugan / kadır ese /
 kazanı kuuş / kak baş / kak etken karga, kuk etken kuzgun çok / kalbır
 öpkö cez kanat / kalemi kurç / kam çeş / kamçı çabar / kamçısı cakşı / kan
 maydan / kanga kan / kandı buloon / kan col / kan içkiç / kan küygön soğuş
 / kan maydan / kan tırmak / kan çıkır / kanı buzuk / kanı kas / kanı suuk /
 kañğı baş / kara alaman / kara başıl / kara bettik / kara boor / kara dalı /
 kara caak / kara cin / kara cürök / kara cıl / kara közü / kara kusak / kara
 küçkö / kara mürtöz / karanday suuk / kara niyettik / karan kün / karan tün /
 kara ooz / kara özgöy / kara özgöylük / kara özök maal / kara saat / kara
 söz / kara tañday / kara taman / kara tumşuk / kara çabuul / kara çeçekey /
 kara şamal / kara şarşembi / karga şıyrak / kart börü / katuu baş / kebi
 suuk / kecigesi çok / kele bakan, kuu soyul / kep emes / ker ayak / ker
 kaşık / ker ooz / kert başı / keşigi çok / kiyiz kitem / keler-keter sözdör / kem
 akıl / kemle kezek / keñ peyil / keñ peyildik / kepke sarañ / kiñdigi tutaş /
 kindik kanı tamgan cer / kirip çıkança / kiçi peyildik / koyon cürök /
 kozuluu koy / koydon cooş / kol aldında / kol bala / kol balalık / kol başçı /
 kol cooluk / kol kısa / kolomto ırçı / kolu açık / kolu bilet / kolu ceñil / kolu
 cer aldında emes / kolu cetik / kolu cuka / kolu tutkak / kolu uzun / kolunda
 bar / kolunda çok / koş köñül / koş tizgin / köz akı / köz aldında / köz
 cazdığı / köz karandılık / köz karaş / köz talaştıra / köz taraza / köz ucunda
 / közgö basar / közgö körünörlük / közü bar / közü cetik / közü çok / közü
 çok baatır / özü tuyuk / közü tüz / közün aç ele / közündö otu bar /
 közünün caşı on talaa / közünün tirüüsündö / köy kaşka / kök başı / kök bet
 / kök cal / kök calkak / kök caşık / kök con / kök karın / kök meltey / kök
 mee / kök til / kök çoku / köktün suusu / kökürögü köktö / kökürögü tunuk /
 kökürök küçük / köñül kiri / köñöldün borborunda / köñülü açık / köñülü
 cakin / köñülü kark / köñülü tetik / köñülü tok / köñülü çak / köñülündö kiri
 çok / köödönü çok / kör azabı / kör ceme / kör kaşka / kör oozunda / kör
 sooda / kör çeñgel / körgön künün it körsün / kör ookat / köroyün degen

közü çok / kuba töböl / kудay momun / kудay urgan cerde / kuyma kulak /
 kuyruğu çok / kuyruk ulaş / kuk etken kuzgun, kak etken karga çok / kul
 cebes / kulagina altın sırğa / kulak çok / kulak meesin ceyt / kulak sende /
 kulda kulak çok / kuldugum bar / kulkunu buzuk / kum kayrak / kum kulak /
 kumar köz / kumurska bel / kunda çok / kunarı çok / kur alakan / kur
 dürmöt / kur ooz / kurgak söz / kurgak çeçen / kuu ayak / kuu baş / kuu dalı
 / kuu catın / kuu kazan / kuu kamçı / kuu kancığa / kuu kaptal / kuu kekirtek
 / kuu kulak / kuu takım / kuu terdik / kuu tülkü / kuu çiren / kuu şıyrak / kuu
 etek / kuuray san / kuş uyku / kuş et / kuşu çok / kuyu buzuk / kuyuşkanı
 bek / kuyuşkanı boş / kuyuşkanı koş kabat / kuyuşkanı taykı / kül azık /
 küldü küçük / kütlüğü çok / kül çaçar / күn alıs / күn çok / күn karama /
 küügüm talaş / kıbragan can çok / kız talak / kızıl boor / kızıl kamçı / kızıl
 kekirtek / kızıl ketmen / kızıl kulak / kızıl kulaktık / kızıl kırgın / kızıl kırman /
 kızıl tebetey / kızıl til / kızıl çiyedey / kızıl çok / kızılı kızıl, ağı ak / kızıl et /
 kızıl eek / kıytıñ-mıytıñı çok / kıldın kırında / kıl üstündö / kıl cuuguç / kıl
 köpürö / kıl kurt / kıl mergen / kıl tamak / kıpça bel / kıran katkı / kırgıy
 kabak / kırdı bıçak / kırçañğı ooz / kısır ağız / kışık söz / kıştın kıran
 çildesinde / kıyalı çata / kıyalı çukul / kıyamattı kayım bolgonço / kıyamattın
 kıl köpürösü / kıyañ keski / Manayı pas / madıra baş / may baş / may
 bolpoç / mayda söz / may kazan / may kötön / may talkan / may taman /
 may tuyak / may çengel / may çunkur / mal boor et menen teñ / mal eesi
 maşayık / mamaydın körü / mañ baş / mañday cılıtarlık / mañday söögü
 kaykı / mañday teri / mañdayı taykı / mañı capıs / meyil kadır işi / men
 deseñ / mildettüü konok / miñ san / miñdin biri / miñden bir / muruntugu
 boş / murun uçunan / müñöz tamak / münözü ceñil / münözü oor / mık
 çeger / mılıktın oozunda, kılıçtın mizinde / mışık sopu / meesi böksö /
 nazarı aç / nayzanın uçunda, kılıçtın mizinde / naspay atınga / niyeti ak /
 oymok ooz / oyrotto çok / oloñgo batpas / on segiz miñ aalam / oñ kolu /
 oñko turguzgan mergen / oñoy ookat / ooz ayıbı / ooz apırtma / ooz basırık
 / oozgo tüşkön alma / oozdon çıga elekte / oozduğı çok attay / oozdun celi
 / ooz kesir / ooz kesirsiz / oozu bek / oozu boş / oozunda beş ooz sözü çok

/ oozunda sözü bar / oozunda emi çok / oozun cıyıp algıça / oozunun
 saluusu bar / ooz uçunan / oozu şok / oomal-tökmöl dünüyö / oor basırık /
 oor kün / oorsok namız / oorsok söz / oor tün / oposuz dünüyö / ordu çok /
 oroy köz çaray / oroyu suuk / orto zaar / orton koldoy / ot may / ot menen
 calın / oyunda kara çok / ögüz öltürgön balta / özöktöğü ört / özök söz / öz
 ubalı özünö / özü biy, özü han / özü bilemdik / özü bütöttük / öz üyüñ, ölöñ
 töşök / özü menen özü / Öñ karama / öñ taanış / öpkösü çok / ötmö katar /
 paygambar caşında / peyili buzuk / peyli tar / sabır suz / sagızgan izi /
 sayda sanı, kumda izi çok / sayda sanı çok / say kaşka / sakaday boyu sarı
 altın / salamı tüz / salgan cerden / salıluu kaşık / samandan sarı / sanda
 çok / sarı karın / sarı kır / sarı ooz balapan / sarı taman / sarı çolok / sarı
 esep / sasık söz / semiz ooz / / sokur namıs / sokur toom / sokur tıyınçalık /
 sözgö alarlık / sözgö sarañ / söz kıska / söögü boş / söögüm ıraazı / söögü
 taza / söök öçtü / suudan keçkiçe / suu cürök / suu karek / suuk boor / suu
 keçpegen söz/ suuk kol / suuk köz / suuk selki / suuk söz / suuk ooz / suuk
 til / suu kuydu / suuk tumşuk / su murun / suu siydik / sürmö top / süt akı /
 süt kamır / süttön ak / süt uyku / sındın kara taşı / sır bilgi / tabı çok / tay
 kaçırbas boz aygır / tay talaş / tayda tamdığı çok / tay çabım / talamandın
 tal tüşündö / tamagı caman / taman akı, mañday ter / tañ zaar / tar eşik tar
 bosogo / taş bilek / taş boor / taş cürök / taş kordo / taş kulak / taş tokum /
 taş çaynap turgan kez / tayangan toosu biyik / teke coomart / tekeyden
 arzan / teke mañday / telegeyi tegiz / temir kanat / teñ ata / teñirden teskeri
 / terisi kalın / terisi tar / ters ayak / tizgin uçunda / tik köz / til azar / til bilgi /
 tili çok / til kıska / tiliñe tişiñ kübö / tiliñdi tart / tili uzun / til kat / til uçunan /
 tiri arbak / tiri karak / tişke tiyer eç nerse çok / togolok arız / togolok cetim /
 tok eter ceri / tolgon tokoy / ton moyun / topuragı ceñil / töl başı / tört tülügü
 şay / törünön körü cuuk / tuzu aram / tuzu oor / tuu bel / tüzü iygi / tün
 balasında / tırmak aldı / tırmak ter / ugar kulak / uguttuu söz / ugutu çok /
 uzun kekirtek / uzun kulak / uzun sabak / uzun sarı / uzundu kekçe / uy
 boor / ukumda çok / ukumdan tukumga / ukurugu uzun / ukuruk moyun /
 uluu söz / uluu şaşke / ur tokmok / uçan teñiz / üzöñgü boosu altı kavat /

üzöñgü coldoş / üy küçük / ülgü söz / ürüp ııgar iti cok / üstünö üyrüp
 saları cok / ıaar başı / ıay kaynam / ıay pul / ıay uurtam / ıak tüş / ıaka
 tuyak / ıakmak et / ıala buçuk / ıara can / ıala moñol / ıalal sabat / ıalma
 etek / ıambıl ala / ıap caak / ıapma corgo / ıar irik / ıar karga / ıar tarap /
 ıara cok / ıaç etekten / ıaçtan köp / ıekege bütkönü / ıekene baa / ıende
 cok / ıiy köbük / ıiyki buyum / ıil başı / ıil boor / ıirigen bay / ıoy kulak /
 ıok ortosu / ıolok caşı / ıolok ooz / ıolok etek / ıoñ muştum / ıor taman /
 ıoyun başı / ıöntögü kalıñ / ıöntögü taykı / ıöp celke / ıöp kat / ıöp köçük /
 ıöp ooz / ıöptön başkaga zıyanı cok / ıuu kuyruk / ıülük üzöñgü / ııbık
 kırkar / ııgırık müyüz / ııykanday kızıl / ıımın can / ıımını bar / ıın cay /
 ıın cüröktön / ıık tatırbas ııñarbay / ııpalagı menen teñ / ıırğa tartkan
 ııluu söz / ııt kursak / ııt kursak / ııtırap turgan kezi / ııçırkay may / ıaa
 müyüz / ıal tögün / ıala kulak / ıalk etme / ıalkısı boş / ıışke sayar eti cok
 / ıoolası cok / ıor mañday / ıoru kalıñ / ııptı kaşıka / ıymanday sır / ıymanı
 ısık / ındı kara / ırp eterge alı cok / ırısı taykı / ısık salam / ısık- suugu cok /
 ısık ele canı bar / ebi sını cok / eki ancı / eki dünüyödö ıraazı / eki cerde
 eki tört / eki işten bir iş / eki kat / eki ooz / ekinin biri / el oozu elek / emne
 şam / eneden tuuma / er bülö / er cürök / er ortonu / erke bala / erke taltañ
 / erkek tana / es mas / esebi cok / et başı / etek aldınan / etek-ceñi taykı /
 eşektin kulagınan tüz / eek aldında / een başı / een ooz / een talaa, erme
 ıel

1.6. Kelime Tekrarı İle Kurulan Deyimler

1.6.1. Aynı kelimenin veya benzer kelimenin tekrarı ile kurulan deyimler

Biri kün, biri ay

1.6.2. Zıt anlamlı kelime tekrarı ile kurulan deyimler

Aydın on beşı kara, on beşı ak / ne bar, ne cok / kim bar, kim cok

1.6.3. İlaveli tekrarlarla kurulan deyimler

Betme-bet

1.7. Kafiyele Deyimler

Ay dese-arkı çok, kün dese –körkü çok / anday-mınday degiçe, açıp közdü cumgança / aytkanı aytkan, degeni degen / alda calda menen / aşka cük, başka cük / barmaka basıp, tırmakka kısıp / başı bapan, ayagı sapan / başı baş, bagalçağı kara taş / bir butu bıyakta, bir butu tıyakta / bee kördünbü – çok, töö kördünbü – çok / ce ak debey, ce kök debey / ce arı emes, ce beri emes / ce üydö çok, ce çüydö çok / ce ıylay albay, ce külö albay / cılan çakpay, cılkı teppey / cüzü carık / cüzü kara / kazanı da may, kaşığı da may / kılarga işi çok, salarga kuşu çok / öydödö öbök, ıldıyda cölök / sen kör, men kör / alma bış, oozuma tüş / ögüz ölbösün, araba sınbasın / barmak bastı köz kıstı / kanattuuga kaktırbay, tumşuktuuga çektırbey / on ekiden biri çok, uy baylarga cibi çok / töö kördünbü – çok, bee kördünbü – çok / uzun eldin uçunda, kıska eldin kıyrına / çara da may, ooz da may

1.8. Soru Kalıbıyla Kurulan Deyimler

Aytsa-aytpasa tögünbü? / aytsa aytpasa tögünbü? / anday attuu kün kayda? / arpañdı kam ordukpu? / betin barbı? / kaysı şamal aydap keldi? / seni kaysı kara teke süzdü? / talaada catıptır bı? / çapagıñdı sıyrıp almak bele? / şaytan bilebi?

2. DEYİM OLMADIĞI HALDE SÖZLÜKTE BULUNANLAR

2.1. Alkışlar

Aytkanıñ kelsin! / ak calgasın! / ak col / ak coluñ açılsın / ak coolugun başından tüşpösün / ak çüç / aldıña keteyin / anday bolsun /

arbak koldosun / artı kayırluu bolsun / artın bersin! / at baygelüü bolsun! / bay bolgur / bak daarısın / bar bol / baştan sadaga / beyişi bolgur! / boosu bek bolsun! / canım kurban! / canımdı çabayın! / colu şıdır, coldoşu kıdır bolsun! / iş ilgeri! / konuş cayluu bolsun! / közüñ camandıktı körbösün! / köşögön kögörsün! / kuday betin salbasın! / kuday calgap / kuday calgasın! / kuday kut kılsın / kut bolsun! / kuş boo bek bolsun! / kul kelipsider! / meenetiñdi alayın! / o coluñ bolgur! / oozuña may! / oozuñda bardır! / ortoñor tolsun! / örkönüñ össün! / sadaga boloyun / sogum çüyçün bolsun! / senden kelgendi kördüm / teñir calgasın! / teñ taylaş / uçuguñ uzarsın! / ıymanı coldoş bolsun!

2.2. Kargışlar

Ant urgur! / anın betin arı kılsın! / arbak urgur! / atañdın başı! / atañdın körü! / atañdın kanın iç! / baygege sayılgır! / balaket baskır! / balaketimdi al! / baralıña cetpegir! / barganıñdan kelbegir! / başıña körüngür! / başıñdı cuktur! / bereke tappagır! / beti kurusun! / betimdın beş terisi / betin arı kılsın! / betin küygür! / booruña kelgir! / doñuz kop! / caagiñ singir! / caagiña cılan uyalagır! / caagina taş! / cer tamandap kal! / cerge kir! / ceteñden urgur! / ceti atañdın boorun ce! / coluñ bolgur! / con teriñdi kiy! / corugu coldo kalsın! / cumuran kal! / içiñen kan ötkür! / kara başına! / körünsün! / kara başıñdı cuktur! / kara cerge kir! / kara oozuña kan tolgur / kemeliñe kelbegir! / kepeniñdi cegir! / közüñö kör topurak tıgılsın! / közünön çıksın! / közünün caşı on talaa / közüñ akkır! / körüñdö ökür! / kuday algır! / kuday bezer / kuday kaarı / kuday esebiñdi tapkır! / omurtkan singir! / oozuña cılan uyalagır! / oozuña kara taş! / saat baskır! / sadaga ket! / sakalın örttöngür! / soop boluptur / taraza tappagır! tiliñe tibirtke çıkır! / töböñdön urgur! / tuz ursun! / ubalı attatpasın! / upat bolgur! / üyü küysün! / ünüñ öçkür! / çalkañdan tüşkür! / çıçkak aydagır! / şaytan baskır! / şoruñ katkır! (bir açıdan kızma, bir açıdan acıma olarak kullanılır) / ıymanıñ kurgur / ıras boluptur! / ırısıñ katkır! / ıskatıña koyulgur! / egerim eki bolbo!

2.3. Antlar

Azbaray kuda / ak bata kızıl kan / bakıt cıloolosun / balaketiñdi alayın! / kagılıp keteyin! / kepeniñdi cebe! / kolkomdu çabayın! / kolum sinsın! / kuday akı / kuday ursun! / kudayga koy! / mayneke boloyun! / murdumdu tuura kesip bereyin! / nan ursun! / ok oozuña! / oozuña seket boloyun! / öpkömdü çabayın! / sakalım örttönsün! / topuragı torko bolsun! / çöyçöktögü suuga çögüp ölöyün! (bazı kalıp sözler, bir antlaşmayı belirtirken aynı zamanda kendi kendini kargışlama da ifade eder)

2.4. Mecazî İfadeler

Ay camalduu / a düynö / azar tümön / ay arası / ay cüzdüü / ay çırayluu / ay dalı / ay talaa / ak altın / ak baş / ak caan / ak cooluk / ayça bel kıpça bel / ak cuumal / ak kaptal / ak tañday / ala kol / ala kanat / ala küü / ala tuyak / ala çokul / alma baş / al monçoktoy / al peyil / alp ooz / altın caak, cez tañday / apköy til / aram kan / aram kıyal / aram siydik / aram tamak / aram ter / arbak kongon / aska bel / askar too / asman melcigen / asıl tukum / at cıgaçtay / at mayı / at üstündö / aç bel, kuu con / aç bilek / aç bolot / aç tırmak / açuu caş / ayagı suyk / baylooç bürküttöy / bakan ooz / bal til / balık con / balık köz / balık et / baş terisi buzuk / baş terisi oñ / başı açık / beş kökül / bir boor / boz baş / cez kanat / cöö comok / kara altın / kara kagaz / çın kuran

Kırgız gelenek-görenekleriyle ilgili olanlar

Acıraş ayak / ay tuyak 1 / ak eleçek / alaman bayge / alım sabak / at çabım / açuu basar / baba diykan / paygambar caşında / baltam tap / baltır beşik / dambır taş / cez kempir / cez kempirdin celesi / cez oymok / cez tañday / cez tumşuk / cez tırmak / cesir doo / cetim arka / cöö külük / cüzüñ kur! / cüz körsötör / zañgi baba / it tartış / kayçı kuda / kemege bayge / kişi kiyik / kol keser / kolu oor / köz tañmay / kökö teñir / kök çıçkanı bar / kör bayge / kül oyron / kırk cılkı / kırk köynök / may içme / meer çöp / öpkö çabış / tört tülük / umay ene / umaç aş / urumu mıltık / uyum tuudu / çal cıgar / çuu basar / ır çını / eşik aga

2.6. Dini terimler

Ay başı / ay tuyak 2 / akır zaman / can algıç / kadir tün / kadayga şügür

2.7. Diğer kalıplar (İnsan organları, hayvan organ ve özellikleri ile ilgili veya uyarı, tehdit şeklindeki kalıp sözler)

Ak baş / ak cem / altı san / at keserden / cetim kabırğa / ilik salbagan cılkı / kara celin / kısır kaldı / kısır emdi / taman eli / oozuña kara! / oozuña kelgir! / tapkan ekensiñ! / ukmuşun kurgur! / ustukan söök / çambaraktı kara! / çıpalaktay aylansın

2.8. Atasözleri

Taş tüşkön cerinde oor / uruşta turuş cok

İKİNCİ BÖLÜM

KIRGIZ TÜRKÇESİ DEYİMLER VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARIMI

AALAMDAN AŞKAN

Abdan mıktı, çıgaan, düynödö cok, özünö tendeşi cok.

*Ak koçkor bala şer, - dedi ,
Aalamdan aşkan şer, - dedi (Togolok
Moldo).
Aalamdan aşkan ırçı eken.*

AALAMDİ BUZUU

Çañ-topoloñ çıgaruu, uygu-tuygu, buduñ-çañ kılui.

*Atañdın körü , Sırgak ay,/Aalamdı buzgan
çunak ay (“Manas”)*

AARININ UYUGUNA KATILUU k.

Aarının

uyuguna tiyüü

AARININ UYUGUNA TİYÜÜ

Biröönün kaarina kaluu, çatak işke kabılıu.
*Babayevdin kılmiştuu kılıktarın gazetaga
jazıp koyobuz dep kabarçılar aarının
uyuguna tiyip aliptir (“Sovettik
Kırgızstan”) .*

V.: Aarının uyuguna katılıu. *Bul
aarının uyuguna köp katılбай cür, balam
(Abdukarimov).*

Cılandın uyuguna tiyüü. *Men silerge
dayıma etiyat bolgula, cılandın kuyruğuna
tiybegile!- dep keleatam.*

AARININ UYUGUNDAY

1. Abdan uu-duu bolgondoy,ızı- çuusu,
kıcı-kucusu köp.

*Zaldın içi aarının uyugunday kıcıldayt.
(Bayalinov).*

2. Baş-alaman, iretsiz, bööt-çööt. *Arı
kovanı gibi evler.*

ABİYİRİ CABILUU

Caman kılı-corugu bilinbey kaluu, uyatı
çıkpo.

Abake, -dedi Kurmanbek meni karap, -

Alemleri Aşan/DÜNYADA EŞİ- BENZERİ OLMAYAN

Çok iyi, mümtaz, dünyada (eşi) yok, eşi-
benzeri bulunmaz.

*Ak koç çocuk, arslan, -dedi,
Dünyada eşi benzeri olmayan arslan, -dedi
(Togolok Moldo).*

Eşi-benzeri olmayan türkücü imiş.

Alemi Bozmak/ORTALIĞI ALT-ÜST ETMEK

Karışıklığa yol açmak, kargaşa çıkarmak.

*Anasını satayım, Sırgak eyvah,/Ortalığı alt-
üst eden yaramaz eyvah! (“Manas”).*

ARI KOVANINA ÇOMAK SOKMAK

Birinin kahrına uğramak, sinirine
dokunmak, başına bela açmak.

*Babayev'in kanuna aykırı hâl-hareketlerini
gazeteye yazacağız diye haberciler arı
kovanına çomak sokmuşlar (“Sovettik
Kırgızstan”).*

V.: Arı kovanına çomak sokmak. *Bu arı
kovanına çomak sokmaktan sakın, oğlum
(Abdukarimov).*

Yılanın kuyruğuna basmak

*Ben sizlere her zaman dikkatli olun, yılanın
kuyruğuna basmayın deyip duruyorum.*

ARI KOVANI GİBİ

1. Çok gürültülü; hayhuyu, gürültü patırtısı
çok olan.

*Salonun içi sanki arı kovanı gibi kaynıyor
(Bayalinov).*

2. Karmakarışık; intizamsız, düzensiz. *“Arı
kovanı gibi olan evler.*

Namusu Örtülmek/AYIBI ÖRTÜLMEK

Kötü alışkanlıkların, yaptığı kötü şeylerin
örtbas olması; kapalı kalması, rezil
olmamak.

*abake, atıbiz çıgıp abiyiribiz cabıldı
(Bayalınov).*

ABİYİRİ TÖGÜLÜÜ

Katuu uyat boluu, bedeli tüşüü.

*Abiyirin mintip tögülüp cürgönçö kaniñdı
içseñçi
(Cusupov).*

V.: Abiyiri ayranday tögülüü

*Caki küdük cerinen surasa, osoldugu
mınday tursun, abiyiri ayranday tögülmök
eken (Beyşenalıyev).*

Abiyiri küldöy tögülüü

*Uşunça curttan menin calgız kelinime
asılğandığı için, anın abiyiri küldöy
tögülöt, - dep Zulayka ızırındı.*

Abiyiri aştay tögülüü

*Elge, curtkı abiyirleri aştay tögülüp,
şermendeleri çıkmak boldu (Bölökbayev).*

ABİYİRİN SATUU

Atak dañktı, izaat, ınsap kılğanıktı eske
albay, ar
kanday coruktarga baruu.
*Antip abiyiriñdı satıp akındıktı
mokotkonço, töbö-
lötüp ötkönüm öydö (Beyşenalıyev)*

A-BU DEGENÇE

Bat ele, tez ele, arı beri karagança.
*A-bu degençe caykı kanikul baştalıp, ar
kimisi
bet betinen tarkaştı (Borbiyev).*

A-BU DE

1. Köñül için, sıy için tiyiştüü kep
aytkanga caroo, cön caydı bayan etip, bir
deme dep aytuu.
*Canında turgandardın biröö da a-bu
degenge
caragan çok (Beyşenalıyev).*

*Amca dedi –Kurmanbek bana bakarak, -
amca
meşhur olarak ayıbımız örtüldü.
(Bayalınov).*

Namusu Dökülmek/NAMUSU LEKELENMEK

Çok utanmak, itibarını kaybetmek.
*Böyle namusun lekeleneyeğine ölsen daha
iyi (Cusupov)*

V.: Namusu Ayran Gibi Dökülmek / İTİBARI BEŞ PARALIK OLMAK

*Cak'ı zayıf noktasından yakalasalar, rezil
olmak şöyle dursun, itibarı beş paralık
olacakmış (Beyşenalıyev).*

Namusu Kül Gibi Dökülmek/NAMUSU AYAKLAR ALTINDA KALMAK

*Bunca insanın içinde benim biricik gelinime
asıldığı için namusu ayaklar altında kalacak
diye, Zulayka hiddetle üzerine atıldı
(Medetov).*

Namusu Aş Gibi Dökülmek/ NAMUSU AYAKLAR ALTINDA ÇİĞNENMEK

*Halka, yurda (karşı) namusu ayaklar
altında çiğnenip kötülükleri ortaya çıktı
(Bölökbayev).*

Namusunu Satmak/ONURUNU HİÇE SAYMAK

Şanını, şöretini, vicdanını düşünmeyip, her
türlü kötü işlere başvurmak.
*Öyle, onurunu hiçe sayarak ozanlığı
aşağılayıp köreltmektense, ömrümü onlara
karşı koyarak geçirmem daha iyi
(Beyşenalıyev)*

O-Bu Deyinceye Kadar/GÖZ AÇIP KAPAYINCAYA KADAR

Çok çabuk, hemen, bir anda.
*Göz açıp kapayincaya kadar yaz tatili
başlayıp
herkes değişik yerlere dağıldı (Borbiyev).*

O Bu De/ŞU-BU DE

1. Hatırı için, gönül yapmak için gereken
sözü söyleyebilmek; durumu anlatıp, bir
şeyler söylemek.
*Yanında duranların hiçbiri şu-bu demedi
(Beyşenalıyev).*

2. Koy-ay dep koyuu, koyduruu, cöngö keltirüü için birdeme dep aytkan boluu.
Tiginin öpkösün köptürböy a-bu dep koysoñçu ("Ala-Too").

A-BU DEŞİP KALUU

Caman cakşı aytışıp kaluu, öydü tömön tartışa ketüü.
Ceñem eköobüz a-bu deşip kaldık. Bolor bolbos cerden a-bu deşip, taarınışıp cüröbüz (Bışkek Şamı).

ABİGER ÇEGÜÜ

Azap tartuu, kıynaluu, tüyşük tartuu, kapa boluu.
Adıl aganın özü aytkanday, biröönün kabagı бүркөлө kalsa, baari abıger çegip, oşonun üstünö tüşö kalışat (Ubukeep).

AGA AYTKAN KAYRAN SÖZ

Kur beker aytilgan kep, aga aytkan menen baari
 bir orundalbayt, ukpayt, aytkandan körö aytpagan oñ.
Saga aytkan kayran sözüm, -dep koburadı da, sın takkan türü menen kala berdi (Kıdırmışev).

AGA EMNE COK

"Anın emne tiyeşesi bar, özünö tiyeşesi cok işke emne kiyligişet" degen maanilerde koldonulat.
Aga emne cok, kıpçılбай arı tinç otura berbeybi ("Çalkan").

ADA BOLUU

Tügönüü, kalbay kaluu, ayagina çıguu.
Ada bolboyt tarıhuñ aytkan menen Toktogul (Barpı).

ADALDAN TÜGÜ COK

Kolunda malı cok, coksuz kedey, cardı.
Adaldan tügü cok kembagal neme ele (Cantöşev).

ADALDAN TÜK KOYBOO

Mal attuudan eç nerse kaltırбай, bardıgın

2. "Yapma, eyleme" demek, yatıştırmak, kendine getirmek için bir şeyler demek.
Onu öfkelenlendirmeden şu-bu desene ("Ala-Too").

O-Bu Deyip Kalmak/AĞZINA GELENİ SÖYLEMEK/AĞIZ DALAŞI YAPMAK

İyi kötü şeyleri konuşmak, olmadık şeylerden çekişmek.
Yengemle birbirimize ağzımıza geleni söyledik. Olur olmaz yere ağız dalaşı yaptığımız için birbirimize küsüz (Bışkek Şamı).

İnsanı Uğraştıracak Bir İş

Çıkarmak/ACI ÇEKMEK

Azap çekmek, eziyet çekmek; çok sıkıntı çekmek, kederlenmek.
Adıl Ağa'nın kendisinin dediği gibi, birinin kaşları çatılmışsa, acı çekerek, onun üstüne düşerler(Ubukeep)

Ona Söylenen Beyhude Söz/BOŞA ÇEKİLEN KÜREK

Boşu boşuna söylenen söz, birine söylemekle yerine gelmeyecek söz, duyulmayacak söz, söylemektense söylememenin daha iyi olacağı söz.
Sana bunları söyleyişim boş a çekilmiş kürek, diye mırıldandı ve tenkit eder gibi bir bakış attı (Kıdırmışev).

Ona Ne Yok/Ona mı kalmış

"Onun ne işi var, kendisiyle ilgili olmayan işlere niye karışıyor" anlamında kullanılır.
Ona mı kalmış, kendi hâlinde karışmadan otursaydı ("Çalkan")

Yok Olmak/Tükenmek, Bitmek

Tükenmek, hiç kalmamak, sonuna çıkmak.
Tarihin anlatmakla tükenmez Toktogul (Barpı).

Helal Malın Tüyü Yok/İPTEN KUŞAK KUŞANMIŞ

Evinde malı yok, yoksul, fakir, fukara.
İpten kuşak kuşanmış fakir birisiydi (Cantöşev).

Helal Malından Tüy Bırakmamak/BİR KURUŞ BIRAKMAMAK

cok kılui.

Opol başkargan elden adaldan tük koyboy alıp,

itke mingizeri cönündö makuldaşat (Osmonaliyev).

ADAM BOLUU

1. Er cetüü, es tartıp kişi katarına koşuluu.

Ölbögön adam altın ayaktan suu içet degen ıras tura, bayagı camanı boy cetip, adam bolup, azır baarın bakkan oşol ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Oorudan ayıguu, jakşı boluu, baş kötörüü.

Apamdın adam bolor bolbosuna közüüm cetpeyt.

Oorusu küçöp baratat! - dedim ("Ala-Too").

V.: Kişi boluu

Camán çürpösü kişi bolup kaldı.

Mal boluu

Acal cetpegenge ayla çok eken, altı ay tüşöktö catıp mına emi mal bolup kaldı ("Çalkan")

ADAM ALASI İÇİNDE

Kişinin sırtın sırtınan bilüü kıyın, caman-cakşısı içinde degen maanide.

Adam alası içinde emespi, balkim sizdin şegiñiz bardır kimdir biröödön? (Borbiyev).

ADAM KATARINA KOŞULUU

1. k. Adam boluu

2. Caşoo tiriçiliği cakşıruu, öydölö, oñolup elge aralaşa baştoo.

Emne gana kündü körbödük! Ölgöndön kalgan

el cerine kaytıp, uşu keremet tañdın, acayıp kündün

demi menen adam katarına koşulduk (Ömürbayev).

ADAM OOOZUNA ALGIS

1.Ötö odono-oroy, uyat, ıplas kep, söz c.b. degen maanide koldonulat.

Adam oozuna algıs sözdör menen aşata sögüp, sizdin üy cakka bara catkanın Üpöl körüptür

Mal namına hiçbir şey bırakmayıp, hepsini yok etmek.

Opol'un idaresindeki milleti son kuruşuna kadar soyup, ite bindirmek konusunda anlaştılar (Osmonaliyev).

ADAM OLMAK

1. Kemâle, bülüğa ermek, adam sırasına geçmek.

"Ölmeyen insan altın kâsedden su içer" dedikleri doğruymuş. O haylaz büyüyüp adam oldu. Şimdi herkese bakan odur ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Hastalıktan kurtulmak, iyi olmak, başını kaldırmak.

Annemin adam olacağından emin değilim. Hastalığı ağırlaşıyor ("Ala-Too").

V.: Adam olmak

Haylaz bebeği adam oldu.

Mal Olmak/Adam Olmak

Eceli gelmeyene ölüm yokmuş, altı ay hasta döşğinde yatıp şimdi adam oldu ("Çalkan")

İNSANIN ALASI İÇİNDE

İnsan sırtını, huyunu dışarıdan anlamak zor anlamındadır.

İnsanın alacası içinde değil mi, belki sizin şüpheniz vardır birisinden? (Borbiyev).

Adam Sırasına Katılmak/ADAMDAN SAYILMAK

1. k. Adam olmak.

2. Adam yerine konulmak. Hayat tarzı, yaşam şekli, durumu iyileşmek; yükselmek, düzeliş halka karışmaya başlamak.

Ne günler yaşadık! Ölenlerin ardından sağ kalanlar yurtlarına geri dönüp, şu acayıp şafağın, başımıza doğan güneşin gücüyle adam sırasına katıldık (Omürbayev).

İnsan ağzına alınmaz/AĞIZA ALINMAYACAK (SÖZ)

1. Çok kaba, ayıp, pis laf, söz v.s anlamında.

Ağıza alınmayacak sözlerle gelişi güzel sövüp sayıp, sizin evinize doğru gittiğini Üpöl görmüş (Berdikeev).

(Berdikeyev).

2. Cegenge caraksız, ötü naçar, buzulup ketken

(tamakka karata).

ADEBİN KOLUNA BERÜÜ.

Kandaydır bir kılınışı, künöösü, kılınıştı için katuu cazaloo, körgülüktü körsötüü, teske saluu, akesin tanıtuu.

Amanat canım soo bolso, Adebın kolgo berüügö

(“Er Tabıldı”).

V.: Adebın berüü

Bardık künö kızdın özündö adebın keltire beriş kerek (Osmonaliyev).

Azabın koluna berüü

Attanabız çerüügö, sandaalatıp kalmaktın, azabın kolgo berüügö. (Kurmanbek).

Cazasın koluna berüü

Men bul ittin cazasın koluna berem (Kayimov).

A DEGENDE

Birinçi ırette, baarınan murda, eñ obolu, başında, eñ algaç.

Kayır a degende tüşüngön çok (Aalı).

A DEDİRBEY

Ooz açırbay, ilgirtpey, oozdon kep çıga elekte.

İlberinkiligin ayt! Keleri menen çeçinip iyip, a dedirbey kazan ayakka aralaşıp çimirilip cürdü (Ömürbayev).

A DEP

Eñ aldı menen, birinçi ırette, iride.

A dep körgöndögüdön alda kaçça özgörüp kalıptır (“Ala-Too”).

“A” DESE “B” DEYT

Takır eç nerse tüşünböyt, on aytsa teskeri aytat,

kolunan eç nerse kelbeyt.

“A” desem” b” deysiñ da. Sen özü sözgö tüşüñösüñbü?

A DÜYNÖ

Diniy işenim boyunça: adam ölgöndön kiyin

çaşooçu ekinçi düynö, ölgön adamdın tübölük cayı.

A düynö ketken ataken,/Meken kılğan cay

2. İte atsan yemez. Yemeye uygun değil, çok kötü, bozulmuş (yemekler için)

Edebini Eline Vermek/DERSİNİ VERMEK

Bir suçu, günahı, yanlış için sert bir şekilde cezalandırmak, canına okumak, yola getirmek, anasını ağlatmak

Emanet canım sağ olursa, dersini veririm (“Er Tabıldı”).

V.: Dersini vermek

Bütün hata kızın kendisinde, dersini vermek lâzım (Osmonaliyev).

Dersini eline vermek

Atlanırız yenmeye, püskürterek Kalmuk’un dersini eline vermeye (“Kurmanbek”)

Cezasını vermek. Ben bu itin cezasını vereceğim (Kayimov).

A Dediğinde/A DER-DEMEZ

İlk önce, herşeyden evvel, evvela, başta, en başta.

Kayır, a der-demez anlamadı (Aalı).

A DEDİRTMEDEN

Ağzını açtırmadan, daha konuşmadan, ağzından söz çıkmadan.

Cana yakınlığına bak! Gelir gelmez üzerini değiştiriverip, a dedirtmeden kazana-tabağa karışıp koşturdu (Ömürbayev).

A Diye/İlk

İlk başta, birinci olarak, ilk.

İlk gördüğünden beri oldukça değişmiş (“Ala-Too”).

“A” Dediye “B” Der/BEN DİYORUM BAYRAM HAFTASI, O ANLAR MANGAL TAHTASI

Hiçbir şey anlamaz, doğru söylerse eğri anlar, elinden hiçbir şey gelmez.

Ben diyorum bayram haftası, sen anlıyorsun mangal tahtası. Sen laftan anlar mısın?

O Dünya/Öbür Dünya

Dinî inanca göre; insanın öldükten sonra, yaşayacağı ikinci bir dünya, ölen insanın ebedî mekanı, yeri.

Öbür dünyaya göç eden babanın/Mesken tuttuğu yer orası (“Manas”).

oşol

(“Manas”).

V.: O düynö. *O düynö sözün kozgoysun (folk).*

Tigi düynö.

Tigi düynö cönündö söz bolso, korçunun coobu biröo ele. ” Bara köröbüz” (Aalı).

Çın düynö.

Kıyamattı tozoktu korboy kaldım, can kaynim, bargan can kelgis çın düynö barbay keldim, can kaynim (“Seytek”).

A DEERGE ALI KELBÖÖ.

1. Abdan çarçap çağıluu, şayı ketüü, darmanı kalboo.

Keçee ele a deerge alıñ kelbey Uluu – Kaganga

kaçıp bargan sen emes beleñ?

(Köçkönbayev).

2. Abdan süyüngön, ıksıp katuu külgön ce soluktap ıylagan abalda boluu.

Kuyruçuktun corugun körüp turgandar “a” deerge aldarı kelişpey boorlorun tıtıp küleşöt (Bektenov).

V.: “A” deerge alı kalboo

“A” deerge alı kalgan cok,/ Azır ölsö arman köp (“Er Töştük”).

AC-AC ETÜÜ.

Ee – caa berbey açuulanıp süylöo, betten aluu.

ACAL AYDOO.

Ölö turgan uçurğa özü kelip urunuu, ölümgö

özü duuşar boluu.

Acal aydap bul cerge, keldik degin mından köp (“Seytek”).

ACALDI OOOZUNA TİŞTÖÖ.

Bir nersege abdan belsene kırışüü, tobokelge saluu, ölümgö başın bayloo.

Mekendi korgoogo dalay er azamattarımız acaldı oozuna tiştep, taymanbastan coogo karşı attanıştı (“Ala-Too”).

ACALDIN OOOZUNA TÜŞÜÜ

Kıyınçılıkka kabiluu, kataal uçurğa tuş kelüü.

V.: O Dünya . *O dünya sözünü açıyorsun. (folk).*

Öteki Dünya: *Öteki dünya hakkında söz açılrsa, Korçu ’nun cevabı tek idi. “Gider görürüz” (Aalı).*

Gerçek Dünya: *Kıyameti, cehennemi görmedim, kayınbiraderim, giden canın geri gelmeyeceği gerçek dünyaya varmadan döndüm, kardeşim (“Seytek”).*

A Demeye Hâli Kalmamak/AĞZINI AÇACAK HÂLİ KALMAMAK

1. Çok yorulup bitkin düşmek; hâli, dermanı kalmamak.

Daha dün ağzını açacak hâli kalmayıp, Ulu-Kağan ’a kaçıp sığınan sen değil miydin? (Köçkönbayev).

2. Çok sevinmek, kahkaya boğulmak veya hıçkırarak ağlama durumunda olmak.

Kuyruçuk ’un hareketlerini izleyenlerin ağızlarını açacak hâlleri kalmamış, gülmekten kırılıyorlar (Bektenov).

V.: A Diyecek Hâli Kalmamak/AĞZINI KIPIRDATMAYA MECALİ

KALMAMAK. *Ağzını kıpırdatmaya mecali yok,/Şimdi vefat ederse pişmanlık çok (“Er Töştük”).*

Ac Ac Etmek/YAYGARAYI BASMAK

Kimseyi dinlemeden hiddetlenerek konuşmak, üzerine atılmak.

Ecel Sürüklemek/ECELİ ÇEKMEK

Ölüme kendi ayağı ile gitmek, ölüme kendi hareketiyle duçar olmak.

Ecel çekip buraya geldik diyen daha çok (“Seytek”).

Eceli Ağzında Isırmak/ÖLÜME

MEYDAN OKUMAK

Bir şeye çok büyük istekle girişmek, tevekkül etmek, ölümü göze almak.

Vatanı korumak için bir çok yiğidimiz ölüme meydan okuyup, çekinmeden düşmana karşı sefere çıktılar (Ala- Too).

Ecelin Ağzına Düşmek/ECELİN

PENÇESİNE DÜŞMEK Çok sıkıntılı

duruma düşmek, çetin, zor günler geçirmek.

Acaldın oozuna tüşüp körsün, anan aman kaytkanın köröyün (Ukayev).

V.: Acaldın oozuna kirüü

Adılbek kaçça colu acaldın oozuna kirip barıp, kaçça colu acaldan aman kaldı (Ömürbayev).

ACALDI UUÇTOO.

Ölüm aldıda boluu, ötü kıynaluu.

Seni kütüp üç kündön beri acaldı uuçtap olтурam, -kerezimdi özüñö aytıp kalayın dep (Osmonaliyev)

ACAL CETÜÜ.

Ölüü, düynödön kaytuu, içer suusu tügönüü.

Acal cetse amansız, biz da bir kün ötübüz (Toktogul).

V.: Acal cetip, kün bütüü.

Acal cetip, kün bütsö, kör azabın köröbüz ("Manas").

ACALI COK

Ölböy aman kalgandık, tirüü cürgöndük. Aydalıp cürdüm Sibirde azaptuu caman turmuşta.

Acalım çok ölböstön, aman kelgem Kırgızga (Toktogul).

ACAP BOLDU.

Biröönü tabalaganday "ıras boldu, çala boldu" degen maanilerde koldonulat.

Acap boldu saga! Oşondoy bolmok, acap boluptur.

ACAP EMES

Tañ kalarlık emes, bolo berişi mümkün, tañ kalganday eçtemesi çok.

Acap emes, al aşta, köbü adaşıp cogolso ("Manas").

ACAT AÇUU

1. Biröönün ötüñüçün, tilegin orundatuu, muktajdıktan kutkaruu, keregine caroo. *Köptün namısına carap, acat açkıla (Beyşenaliyev).*

2. Eki ortodogu çataktı, çırluu işti çeçüü, cöngö

Ecelin pençesine düşüp görsün, o zaman sağ döndüğünü göreyim (Ukayev).

V.: Ecelin Ağzına Girmek/ÖLÜMLE

BURUN BURUNA GELMEK. *Adılbek kaç defa ölüm ile burun buruna gelip kaç defa ölümden döndü (Ömürbayev).*

Eceli Avuçlamak/ ÖLÜMLE

PENÇELEŞMEK

Ölümlle karşı karşıya olmak, çok sıkıntı çekmek.

Seni bekleyip, üç günden beri ölümlle pençeleşip durdum, son vasiyetimi sana söyleyeyim diye (Osmonaliyev).

ECELİ YETMEK

Ölmek, dünyadan göçmek, içecek suyu tükenmek.

Ecel yeterse çaresiz, biz de bir gün gideriz (Toktogul).

V.: ECELİ YETİP GÜNÜ TÜKENMEK

Ecel yetip gün tükendiğinde, kabir azabını çekeceğiz

("Manas").

Eceli Yok/ECELİ YETMEMEK

Ölümden sağ kalmak, hayatta olmak.

Sürgünde gezdim Sibirya'da /Azaplı zor hayatta,/Ecelim yetmeyip, sağ geldim Kırgız'a (Toktogul).

İyi Oldu/Oh Olsun

Birinin kötü, üzüntülü hâline sevinmiş gibi "iyi oldu, daha da az sana" gibi anlamlarda kullanılır.

Oh olsun sana! Öyle olduğuna oh olsun.

Acaip Değil

Şaşılabacak şey değil, olması gayet mümkün, hayret edilecek hiçbir yönü yok.

Acaip değil, o toyda bir çoğu yolunu şaşırap kaybolursa ("Manas").

Hacetini Açmak/HACETİNİ YERİNE GETİRMEK

1. Birinin isteğini, dileğini yerine getirmek; ihtiyaçtan, zorluktan kurtarmak, işini görmek.

Halkın namusunu koruyup, hacetini yerine getirdin (Beyşenaliyev).

2. ARA BULMAK

Aradaki kavgayı, tartışmalı işi çözmek, yola

saluu.

Siz da oşentip cürbönüz, bizdin acatıbizdi açıp, tınıştırıp ketiniz (“Çalkan”).

V.: Acattan çıgaruu.

Ulukbek Mirza saga, saga kadir salıp kelip turam, meni bir acattan çıgar (Cigitov).

ACIDARDIN KUYRUGUN BASUU

Karına kaluu, kıyığına kaluu, kırsıktuu, çatak işke tuş boluu.

Acıdardın kuyrugun basıp alıptırmin, argam tügönüp, aylap tügönüp olturam (Sıdıkbekov).

V.: Cılandın kuyrugun basuu

Baykabastan cılandın kuyrugun basıp alıp, anık balege kalgan ekenmin (“Ala-Too”)

ACIRAŞ AYAK

Köptön beri çaşagan, keede iştügen cerinen başka cakka köçüp keter aldında koştosu üçün elge (tuugan-tuuşkandarına, coldoşturuna) berilüüçü tamak.

Acıraş ayaktı baştasak kantet? (Eşmambetov).

ACISI KABIL BOLUU din.

1. Diniy tüşünük boyunca, Mekkege barıp, acılık ibadatın toluk atkaruu.

Kudayga şügür acım kabil bolot eken...- dedi

kıñıldap, uşul sözden ıraazı boluuda, ökünüç da, arman da çıktı (Kasimbekov).

2. Mekkege bara jatkanda je kele jatkanda, bolboso Mekkege barganda kaza boluu, ölüü.

AZA BOYU DÜRKÜRÖÖ k. azat boyu tik turuu

AZABIN BERÜÜ k. Adebın koluna berüü

AZABIN KOLGO BERÜÜ k. adebin koluna berüü

AZABIN TARTUU

1. Kerektüü nersenin ce biröönün cok boluşunan katuu kıynaluu, capa çegüü.

Azabın tarttıım balanın, körbödüim altın camalın (Toktogul).

2. Başka biröönün kesepettüü, kırsıktuu

getirmek.

Siz de öyle yapmayın, bizim aramızı bulup, yatıştırıp gidiniz (“Çalkan”).

V.: Beladan kurtarmak. *Ulukbek Mirza, sana hürmet gösterip geldim, beni bir beladan kurtar (Cigitov).*

Ejderin Kuyruğuna Basmak/YILANIN KUYRUĞUNA BASMAK

Birinin kahrına uğramak; sinirine dokunmak; belalı, kötü bir işe bulaşmak. *Yılanın kuyruğuna basmışım meğer, ne yapacağımı şaşırıp, çaresiz bekliyorum (Sıdıkbekov).*

V.: YILANIN KUYRUGUNA BASMAK

Farkında olmadan yılanın kuyruğuna basıp, asıl belâyı satın almışım meğer (“Ala-Too”).

Ayrılma Tabak/Veda yemeği

Çoktan beri yaşadığı veya çalıştığı yerden başka bir yere taşınıp gitmeden önce vedalaşmak için halka (akraba ahbablarına, arkadaşına) verilecek yemek, ziyafet. *Veda yemeğine başlasak nasıl olur? (Eşmambetov).*

HACCI KABUL OLMAK

1. Dini inançlara göre Mekke’ye gidip hac ibadetini tam olarak yerine getirmek *Allah’a şükür... haccım kabul olurmuş...dedi mırıldanarak. Bu sözlerden memnuniyet de, pişmanlık da, büyük bir arzu da hissedildi (Kasimbekov).*

2. Hac’da kalmak. Mekke’ye giderken veya dönerken, yahut Mekke’ye vardığında vefat etmek.

AZABINI ÇEKMEK

1. Gerekli bir şeyin veya birinin noksanlığından, eksikliği yüzünden zorlanmak, sıkıntı çekmek.

Hep evlatsızlığın azabını çektim, hiç altın cemalini görmedim (Toktogul)

2. Başka birinin felaket getiren kazalı, belalı

işinen, cürüş-turuşunan oor abalga duuşar boluu, kıynaluu.

Esi çok bülönün azabın tartıp cürüp, çaçım agardı ("Ala-Too").

V.: Azabı ötüü

Ay uşulardın azabı öttü.

AZAR BOLSO

Köp bolso, eñ ele aşır ketse, eñ ele kıyratkanda.

Azar bolso dört tülüküü mal alarsıñ.

Tördögü sandıktı ne kılarsıñ (folk).

AZARMANDAN-BEZERMAN BOLUU

Kandaydır bir kılınıştı işten özün ala kaçuu, aktanuu maanisinde bezelenüü, canın saboo, özünö cakın cuutpay caa boyu kaçuu.

Al cönündö ukkum da kelbeyt dep, Burma azarmandan-bezerman boldu (Kaimov).

V.: Azar-bezer boluu

Ak suu içemin desem, çoñ enem azar-bezer bolup... erkime koybodu ("Ala-Too").

AZAR TÜMÖN

Sansız köp, san cetkis, abdan köp.

Zarıp kıldım azıkka, azar tümön malımdı ("Seytek").

AZAT BOYU DÜRKÜRÖÖ k. azat boyu tik

turuu

AZAT BOYU KALTAARUU k. azat

boyu tik

turuu

AZAT BOYU TİK TURUU

Kapısınan, kütülböğön cerden katuu korkunučka duuşar bolup, kaltrak basuu, katuu düülökkön abalga kelüü.

Bul kız Nina ekendiginen eç kaday kümön sanabagan Osmondun azat boyu tik turup, az cerden kıyrıp cibere cazdadı (Saatov).

V.: Azat boyu dürküröö

Tıkbaydın azat boyu dürküröp, munun tuzun eki ese tatıta albasam...atım öçsün deyt (Osmonaliyev).

Azat boyu kaltaaruu

Közü ımır-çımır bolup, zamatta azat boyu kaltaarıp çıktı (Danikayev).

işinden, hareket ve tavırlarından fena bir duruma düşmek, sıkıntı çekmek.

Akılsız ailenin azabını çekerken, saçlarım ağardı. ("Ala-Too").

V.: Azap Vermek

Vah, bunlar azap veriyor.

Ne Kadar Olsa/OLSA OLSA

En fazla, en çok, çok sıkıştırdığında.

Olsa olsa dört cins mal alırsın. Evin baş köşesindeki sandığı ne yapacaksın? (folk).

Baskıncıdan Bezgin Olmak/YAKA

SİLKMEK Herhangi bir yapılacak işten

kaçmak, kurtulmak için feryat etmek, çırpınmak, yaklaşmayıp uzak durmak.

Onun hakkında bir kelime bile duymak istemiyorum diye, Burma yaka silkti (Kaimov).

V.: Rahatı Kaçmak

İçki içeyim desem, büyük annemin rahatı kaçıp...kendi hâlime bırakmadı ("Ala-Too").

Sayısı Çok/Hesapsız

Sayısız, hesapsız, çok fazla.

Erzak için harcadım, hesapsız malımı ("Seytek").

Bütün Vücudu Titremek/TÜYLERİ

DİKEN DİKEN OLMAK

Ansızın, beklenmedik anda korkunç bir şeye duçar olup titremek, galeyana gelmek.

Bu kızın Nina olduğundan hiç kuşulanmayan Osmon'un tüyleri diken diken olup, neredeyse çılgılık atacaktı (Saatov).

V.: Bütün Vücudu Titremek/VÜCUDU

ÜRPERMEK. Tıkbay'ın vücudu ürperip;

bunun hesabını fazlasıyla sormazsam...benim adım Tıkbay değildir dedi (Osmonaliyev).

Bütün vücudu ürpermek

Gözleri kamaşıp, bir anda bütün vücudu ürperdi. (Danikayev).

Azat boyu kaltildoo

Aybatın körgön adamdın, azat boyu kaltildap (folk).

AZBARAY KUDA

“Kuday ursun, kuday bar” degen maanide karganuu, ce biröönü inandırui, işendirüü iretinde aytilat.

AZBAS AZIK, TOZBOC TON

Ar dayım, takay keregine caray turgan, paydalana turgan kenç degen sıyaktuu maanide.

Bukaralar çınında ele zulumdardın, anın can-cökörlörünün gana emes, ak padişahın da azbas

azığı, tozbos tonu (Beyşenaliyev).

AZEK-MAZEK SÖZ

Külkülüü, tamaşaluu kep, külkü, tamaşa üçün aytilgan kep.

Azek-mazek söz aytsak, Kayır ele, kız bala (Togolok Moldo).

AZ CERDEN

Ança-mınça, kiçine ele, kütüüsüzdön, kokusun, bolor-bolboston.

Kirpikterim nımdalışıp, ıylap jibere jazdap, az jerden kaldım (Mırzayev).

AZUU SAYUU

Azuu tişi çıgıp, beş caşka tolui (cılıkıga karata).

Cılıkı asıyında azuu sayat.

AZUUSU KANDUU

Adamga cakşılık kılbağan, zulum, mıkaaçı. Özüñdiñ kalpañday azuusu kanduu zulumdar

çetinen karmala, aydala baştağı (Beyşenaliyev).

AZUUSUN AYGA BÜLÖGÖN. k.**Azuusun ayga canıgan****AZUUSUN AYGA CANIGAN**

1. Kaarın tökkön, caaldangan, zaarın çaçkan.

Bayımbet uulubuz azuusun ayga canıgan çon

boluşka caktı (Beyşenaliyev).

2. Kayrattuu, eç nerseden kayra tartpagan, ötkür, öktöm.

Azuusun ayga canıgan er-azamattarıbiz

Vücutu Sarsılmak/KALBİ YERİNDEN OYNAMAK

Heybeti, gören insanın kalbini yerinden oynatır (folk).

Allah İçin/Allah aşkına

“Ekmek çarpsın, Kur’an çarpsın” gibi yemin etmek veya birisini inandırmak, güvendirmek amacıyla kullanılır.

Azalmayan Aş, Eskimez Elbise/Bitmez tükenmez güç

Her zaman, daima gerekli olan; işe yarayan, faydalanılacak bir kaynak anlamında.

Fakir halk, gerçekten de sadece zalimlerin, onun etrafındakilerin değil, padişahın da bitmez tükenmez gücü (Beyşenaliyev).

Şaka

Komik, latifeli söz; gülmek, şaka yapmak için söylenen söz.

Şaka yaparsak, hoşlarına giderdi kızların (Togolok Moldo).

Az Yerden/AZ KALSIN

Şöyle böyle, birazcık, beklenmedik yere, aniden, olur-olmaz.

Kirpiklerim nemlenip, az kalsın ağlayacaktım (Mırzayev).

Azı Dişini Tamamlamak/Azı dişi çıkmış

Azı dişi çıkıp beş yaşını doldurmak (at için)

At beş yaşına gelince azı dişi çıkar.

Azısı Kanlı/ELİ KANLI

İnsana iyilik etmeyen, zalim, gaddar.

Kendi halifeniz gibi eli kanlı zalimler, bir bir ele geçirilip sürgün edilmeye başlandı (Beyşenaliyev).

Azı Dişini Aya Bileyen/GÖZÜ KARA

1. Kızgınlıktan kasıp kavuran, hiddetlenen, zehir saçan.

Bayımbet oğlumuz, gözü kara ağanın hoşuna gitti (Beyşenaliyev).

2. Cesur, hiçbir şeyden geri çekilmeyen, etkili, cesaretli, kuvvetli.

Gözü kara yiğitlerimiz yarışta galip geldiler

meldeşte ceñip çığıştı (Osmonaliyev).

V.: Azuusun asmanga kayragan

*Nazgül Zeynepti azuusun asmanga
kayragan taş boor, tacaal go dep oylogon
(Beyşenaliyev).*

AZUUSUN ÇALUU

Karıy baştoo, caşı ötü tüşüü, karılığa
moyun sunuu.

*Oozunda bütün tiş kalbay, /Azuusunun
çalıptır (Toktogul)*

AZUUSUN KAYROO

Kekenüü, kek saktı, karşıgıp kaluu.

*İçki-tışkı duşmandar caş biylikke azuusun
kayrap... catkan kez (Sasıkbayev).*

AZUUSUN ÇAGUU

Körgülükte körsötüü, akesin taanıtıu,
adebin koluna berüü.

*Kança cıl karmaşıp, Keldibek uulunun
azuusun*

*çakkan Kasımbek bir akındın bir aylasın
tabaar ("Ala-Too").*

AZIR COOP

Aytkan işti oşol zamatta atkara koybogon,
ança işençiliktüü emes, kecirlik cağı bar.

*Oşondon ulam atası Ezeftin narı kara
cumuşka carmaştığın, narı azır coop
ekendigin baykooçu
(Aşımbayev).*

AY AYLANIP, CIL TEGERENBEY

Ança köp ubakıt ötpöy, tez ele, az ele
ubakıttın içinde.

*Ay aylanıp, cıl tegerenbey ele uşintip
otursa, bizdi sıylaganı kaysı? ("Ala-Too").*

AY ARASI

Ötüp baratkan, ce canıra turgan aydın
aralığındagı kündör.

*Ay arası sarı kar tüşüp, eki kündöy cattı
(Sıdıkbekov).*

**AY ASMANGA TÜYÜLÜÜ. k. Asman
ayga tüyülüü**

AY BATKANDAY BOLUU

1. Katuu kaygıga, oor kırsıkka uçuroo,
münkürögön abalga cetüü.

(Osmonaliyev).

V.: Azı Dışını Gökyüzünde

Bileyen/Yüreği katı. *Nazgül Zeynep'i*

yüreği katı,

uzlaşmaz biri olarak düşünmüş

(Beyşenaliyev).

AZILARI DÖKÜLMEK

Yaşlanmaya başlamak, yaşı ilerlemek,
yaşlılığa boyun eğmek.

*Ağzında hiç diş kalmayıp, /Azıları dökülmüş
(Toktogul).*

Azısını Bilemek/DİŞ BİLEMEK

Kin beslemek, gizlice düşmanlık duymak,
kavgalı, küs olmak.

*İç ve dış güçlerin genç hükümete dişlerini
bilediği dönem (Sadıkbekov).*

**Azısını Kırmak/AĞZININ PAYINI
VERMEK**

Gününü göstermek, canına okumak, edebini
takındırmak.

*Kaç seneden beri kavga ederek, Keldibek
(isimli) oğlunun ağzının payını veren
Kasımbek, bir ozanın üstesinden gelir
(“Ala-Too”).*

Hazır Cevap/AĞZI KALABALIK

Söylenen işi hemen anında yapıvermeyen,
fazla güvenilir olmayan, inatçılık yönü olan.
*Bundan dolayı babası Esef'in hem ağır işe
yaramaz hem de ağzı kalabalık olduğunu
anlardı (Aşımbayev).*

AY DÖNÜP YIL GEÇMEDEN

Fazla bir zaman geçmeden, çabucak, azıcık
zaman içinde.

*Ay dönüp yıl geçmeden böyle yapıyorsa,
bize hürmeti nerede? ("Ala-Too").*

Ay Arası/İki Ay Arası

Geçmekte olan veya gelecek ay arasındaki
günler.

*İki ay arası, ilk kar yağarak iki gün kadar
yerde kaldı.
(Sıdıkbekov).*

**Ay Batmış Gibi Olmak/DÜNYASI
KARARMAK**

1. Çok üzülmek, bir sıkıntıya düşmek, çok

Çal kempir eñkeyip kalgan kezde calgız balasınan acırap, ay batkanday bolup mögdüp kalıştı (Kayimov).

2. Çok boluu, ölüü.

Beçara ay batkanday bolup caştayınan sooldu

(“Çalkan”)

AY BAŞI din.

Orozo ayının akırkı künü, aytın aldınkı künü, erten ayt degen kün, arapa.

Kelin kızdın körkünö, Ayt, ay başı kün kızık (Toktogul).

AYGA KOLU CETKENDEY

Telegeyi tegiz bolgondoy, bolup-tolup turganday, bardığına mümkünçülüğü barday.

Bul emne ele ayga kolu cetkendey kerilip kalgan?

V.: Asmanga kolu jetkendey

Kudaybergendin asmanga kolu jetkendey bolup turganda, bukaralardın esirişi caman belgi ele (Kayimov).

AY DALI

Dalının üstü cagı.

Ay dalıñdı kubantıp/Asıldı kiysen al kızık (Toktogul).

AYDAN AÇIK

Tüşünüktüü, belgilüü, tak, daana, anık.

Kimdin kim ekeni Cıldızkanga aydan açık boldu (Baytemirov).

V.: Aydan ak

Alar tez mantıgıp, akçaga kark boloru aydan ak (Aşımbayev).

AYDARIN TİGÜÜ

Camandık oyloo, abdan karşıguu, camandık kılıuga niyettenüü, artınan tüşüü.

Aytarın aytıp, aydarın tikti (Beyşenaliyev).

V.: Kastarın tigüü

kederlenmek.

Yaşlı karı- koca, yaşlılıktan belleri bükülmüş zamanlarında biricik oğullarından ayrılıp dünyaları kararak gayet zor ve acı bir durumda kaldılar (Kayimov).

2. Yok olmak, ölmek.

Zavallı dünyası kararmış gibi olup, genç yaşında gözlerini kapadı (“Çalkan”).

Ay Başı/Arife Günü. (Dinî Terim)

Ramazan ayının son günü, bayramdan önceki gün, ertesi bayramı olacak gün, arife.

Gelin kızın güzelliğine, arife günü iyidir (Toktogul).

Aya Eli Ermiş Gibi/BAŞI GÖĞE ERMİŞ GİBİ

Hiç bir eksiği, kaygısı olmamış; bir eli balda, bir eli yağda olmuş gibi, her şeye imkanı varmış gibi.

Bu ne böyle, başı göğşe ermiş gibi caka satıyor?

V.: Başı göğşe ermiş gibi

Kudaybergen başı göğşe ermiş gibi durduğunda, fakirlerin taşkınlık yapması kötüye işaretti (Kayimov).

Ay Omuzlu/Kürek kemiği

Omuzunun üst tarafı.

Kürek kemiğini sevindirip/Hakikisini giyersen daha iyi (Toktogul.).

Aydan Açık/Aydan arı, günden duru

Anlaşılır, belli, tam, açık, net.

Kimin kim olduğu Cıldızhan için aydan arı, günden duru oldu (Baytemirov).

V.: Aydan Ak/APAÇIK MEYDANDA OLMAK

Onların çok çabucak alışıp, paraya para demeyecekleri apaçık meydanda. (Aşımbayev).

Perçemini Dikmek/DİŞ BİLEMEK

Kötülük düşünmek, çok büyük kin gütmek, kötülük yapmak için fırsat beklemek, peşine düşmek.

Söyleyeceğini söyleyip, diş bile di (Beyşenaliyev).

V.: Fenalık Taslamak

*Cütake menen Tünkatar moldonun tukuruğu
boyunça maga kastarıñdı tigip kalganıñdı bilem.*

AY DESE-ARKI COK, KÜN DESE – KÖRKÜ COK

Abdan suluu, teñdeşi cok.

Ay dese-arkı cok, kün dese körkü cok, bir perizatka coluktum (Kırgız el comoktoru).

V.: Ay dese ay, kün dese kün. *Mergenci ertesi künü oşol kölgö kızının betin cuudursa, comoktoguday ay dese ay, kün dese kün bolup çıga kelet (Cusupov).*

AYDIN ON BEŞİ KARA, ON BEŞİ AK

Dayıma birdey bolup turbayt, ooş-kıyış bolo beret, cakşısı da bolot, camanı da bolot.

Ee balam, aydın on beşi kara, on beşi ak, aga kapabolbo, senin da , işin oñolor, -dep çon enem maga köp akılduu, nuskaluu sözdördü aytar ele (Ömürbayev).

“AY” DEER ACA, ”KOY” DEER KOCO COK

Akıl aytıp başkarar, “koy, ay” dep teske salar, col körsötüp, tarbiyalar kişisi cok.

“Ay” deer aca, ”koy” deer koco cok bolso, baldardın kıları uşul da.

AY CAMALDUU

Ayday suluu, abdan suluu, suluulugu suktandırğan, acarlui, kelişimdüü.

Ay camalduu boto köz (folk).

V.: Ay cüzdüü

Ülbürögön ay cüzdüü ele (folk).

Ay çırayluu

Ay çırayluu kız.

AY-KÜNÜNÖ CETÜÜ

Töröy turgan mezgili kelüü, törörünö cakın kaluu.

Oşol tapta Asılkandın ay kününö cetip kalgan künü ele (Ömürbayev).

AYDAP OTKO SALUU

Cütake ile Tünkatar molların kışkırtmasıyla bana fenalık tasarladığını biliyorum.

Ay Dersen Değeri Yok, Güneş Dersen Görkemi Yok/AYDAN ARI GÜNDEN DURU

Çok güzel, aşırı güzel, eşi emsali yok.

Aydan arı, günden duru bir meleğe rastladım

(Kırgız halk masalları)

V.: Ay Dersen Ay, Gün Dersen Gün/AYDAN ARI GÜNDEN DURU

Nışancı, ertesi gün o gölde kızının yüzünü yıkadığında, kızı tıpkı masaldaki gibi aydan arı, güneşten duru olup çıkagelir (Cusupov)

Ayın On Beşi Kara, On Beşi Ak/BİR GÜN ÖYLE BİR GÜN BÖYLE

Daima aynı şekilde durmaz; eğrisi-doğrusu, iyisi-de kötüsü de olur.

Vah oğlum, bir gün öyle bir gün böyledir, ona üzülme, senin de işin düzelecektir, diyerek büyük annem bana bir sürü nasihat verirdi Ömürbayev).

“Etme” Diyen Hacı Yok, “Yapma” Diyecek Hoca Yok/AKLI BAŞINDA BİRİ OLMAMAK

Akıl verip yönetecek, “yapma, etme” deyip, yola getirecek, yol gösterip eğitecek kişisi yok.

Aklı başında birisi olmazsa, çocukların yapacağı odur işte.

AY YÜZLÜ

Ay gibi güzel, çok güzel, güzelliğiyle büyüleyen, sevimli, hoş, endamlı.

Ay yüzlü, cezlan gözlü (folk).

V.: Ay yüzlü

Parlayan ay yüzlü idi (folk).

Ay yüzlü

Ay yüzlü kız.

Ayı Gününe Ermek/AYI-GÜNÜ DOLMAK

Doğum vakti gelmek, doğum yapmasına az kalmak.

O zaman Asılkan'ın ayı-günü dolduğu gün idi (Ömürbayev).

Sürüp Ateşe Atmak/KÜLÜNÜ GÖĞE

Arıdan beri çok kılıu, cogotuu, tügötüü.
Saga emne tüşöt, azır alsañ azır çok.
Zamatta aydap otko salasıñ, -dep ayalım
cemeley baştağı
(“Kırgızstan madaniyatı”).

AYLA BARBI

Arga tügönüp, takır amalı ketip kalgan
 uçurdu, bir nersege karşı çara körüügö
 mümkün bolboy kalgan abaldı bayandoo
 üçün koldonulat.
Ayla barbi başka tüşkönün körö catarmın
(Abdukarimov).

V.: Ayla kanca

Ayla kanca şarttardın naçardığına
karababastan, front üçün iştep catabız
(Sasıkbayev).

AYLADA COK

Eñ ele, ötö ele, eç mümkün bolboy turgan.
Aylada çok caman. Aylada çok naçar.

AYLAN KÖÇÖK BOLUU

Başı aylanıp, cer tegerenip, astın-üstün
 bolgonsup körünüü.
Tügöldün közü munarıp, başı aylan köçök
bolup ketti (Beyşenaliyev).

V.: Aylan köçök atuu

Başım aylan köçök atıp, cıgılıp kettim
(“Caş Leninçi”).

AYLASI KETÜÜ

Eç amalın taba alboo, argası tügönüü, kıyın
 abalda kaluu, emne kılının bilbey abdan
 kicalat boluu.

Iras balam İskender, curttan ayla ketti
(Turusbekov).

V.: Aylası kuruu

Emi ırasa aylam kurudu (Kasimbekov).

Aylası tügönüü

Emne kılıu kerek? Aylam tügönö baştağı
(Kaimov).

AYLASIN KETİRÜÜ

Ötö kıyın, abdan iñgaysız abalga kaltıruu.
Dostun ıyık sezimin bulgay berse bolobu? –
deşip tuş-tuştan çığışıp, Caydarbektin
aylasın altı cerden ketirişıptir (Medetov).

SAVURMAK

Hemencecik yok etmek, bitirmek, tüketmek.
Sana ne dayanır ki, şimdi alsan şimdi yok.
Anında külünü göğe savurursun, -diye eşim
bana kızmaya başlağı (“Kırgızistan
Madaniyatı”).

Çare Var Mı/NE ÇARE

Çarelerin tükenip, çaresizliğin, bir şeye
 karşı tedbir almanın artık imkansız olduğu
 durumu anlatmak için kullanılır.
Çare var mı, başa gelen çekilirmiş
(Abdukarimov).

V.: Çare yok

Çare yok, şartların tüm olumsuzluklarına
rağmen, cephedeki askerlerimiz için
çalışıyoruz (Sasıkbayev).

Çaresi Yok

Çok, o kadar, hiç imkânı yok.
Çaresi olmamak kötü. Çaresiz olmak acı
verici.

Aylan Köçök Olmak/BAŞI DÖNMEK

Başı dönüp, yer sarsılıp, alt üst olmuş,
 devrilmiş gibi gözükme.
Tügöl'ün gözleri kararıp başı döndü.
(Beyşenaliyev).

V.: Aylan Köçök Atmak/BAŞI DÖNMEK

Başım dönüp yere düştüm (“Caş Leninçi”).

ÇARESİ TÜKENMEK

Hiçbir çaresini bulamamak, çaresiz kalmak,
 zor durumda kalmak, ne yapacağını şaşırıp,
 çok kaygılanmak.

Doğru, oğlum İskender, yurdun çaresi
tükendi (Turusbekov).

V.: Çaresi Kurumak/Çaresi kalmamak

Şimdi gerçekten çarem kalmadı
(Kasimbekov).

Çaresi tükenmek.

Ne yapmak lâzım? Çarem tükenmeye
başlağı (Kaimov).

Çaresini Tüketmek/Çaresiz duruma düşürmek

Çok zor, çok rahatsız, nahoş durumda
 bırakmak.

Dostun kutsal duygularını kirletmek
mümkün müdür, diyerek her taraftan karşı

AYLIK COL

Ötö uzak, alıs col.

Arımsız aylık colun kündük kılıp, Avtobus burkurattı dañgır coldı (Eebayev).

AY MOYUNDOO

Cakındoo, çukuldoo.

Caydak talaadagı ısıktın küçögönünö çıdabay aldı eki ay moyundap, arkası kırk küin cata konup, çet çetinen taray baştaptır (Beyşenaliyev).

AYPAP-CAYPAP KETÜÜ

Cayılıp kaptap ketüü, aşıp-taşıp ketüü (suu, darıya cönündö).

Suu kirgende ceeginen aypap-caypap ketet.

AYRIP ALGIS

Koyondoy okşoş, abdan okşoş, kuyup koygondoy okşoştugu bar.

Eköo teñ egiz bolsun ayrıp algıs (Şimeev).

AYRI TÖŞ

Adam, kişi.

Men uşu küngö çeyin ayrı töştün aldında kalgım çok (Aalı).

AYSAL-BAYSAL KILBASTAN

Baş-ayagın cıydırbay, arıdan beri, zamatta, bir pasta, bat ele.

Aysal-baysal kılbastan, Alıp kettin kegiñdi (Togolok Moldo).

AYTA-BUYTA DEĞİÇE

Bir zamatta, köz açıp cumgança, daroo, ötö tez, arıdan beri.

Ayta-buyta değıçe, açıp közdü cumgança, alıp cetip barayın ("Er Töştük").

V.: Ana-mına değıçe. *Ana-mına değıçe,/ Açıp közdü cumguça, /Aylına cetip kelgeni ("Er Töştük").*

Anday-mınday değıçe, açıp közdü cumgança

Anday-mınday değıçe, açıp közdü cumgança merçemdüü cerge barıptır, aytilgan Caman-Askada arkarlar turup kalıptır (Medetov).

AY TALAA

çıkıp, Caydarbek'i çaresiz duruma düşürmüşler (Medetov).

Bir Aylık Yol

Çok uzak, çok mesafeli yol.

Bitmek bilmeyen, bir aylık yolunu günlük yapıp, otobüs, koca yolun tozunu dumana kattı (Elebayev).

Aya Sarılmak/Yaklaşmak

Yaklaşmak, dibine kadar varmak.

İssız bozkırdaki sıcağa dayanamayıp, önce iki ay yaklaşıp, sonra da kırk gün yatıp, bir kenarlardan dağılmaya başlamışlar (Beyşenaliyev).

Aşıp-Taşıp Gitmek

Yayılp kaplamak, aşıp-taşmak (su, nehir hakkında).

Su kabardığında kıyısından aşıp-taşar.

Ayırt edilemez

Çok benzer, ayırt edilemez, bir kalıba dökülmüş gibi benzerliği olan.

İkisi de ikiz olsun ayırt edilemez (Şimeyev).

Ayrı Döş/İKİ BACAKLI

İnsan, kişi.

Bugüne kadar hiçbir iki bacaklı benim sırtımı yere getiremedi (Aalı).

Oraya Buraya Çekmeden/BİR ÇIRPIDA

Kendini toparlatmadan, anında, bir lahzada, bir anda, hemen, çok çabuk.

Bir çırpıda, alıp gittin öcünü (Togolok Moldo).

Ayta Buyta Diyene Kadar/O BU**DİYENE KADAR**

Bir anda, kaşla göz arasında, hemen, çok çabuk, bire çırpıda.

O bu diyene kadar, ben hemen götüreyim ("Er Töştük").

V.:O BU DİYENE KADAR. *O-bu diyene kadar, /Göz açıp kapayınca kadar,/ Köyüne ulaştı ("Er Töştük").*

Şöyle Böyle Deyinceye, Göz Açıp Kapayınca Kadar

Şöyle böyle deyinceye, göz açıp kapayınca kadar belli yere varmışlar, söylenen Caman-Aska'da da keçiler kalmışlar (Mdetov).

Ay Tarla/Bozkır

Een catkan, el çaşabagan cer, aymak, elsiz meykindik.

Ay talaada ayıl çok, /Azap tartıp cürbögün. (Toktogul).

“AYT” DEGENDE “KIYT” DEP

Ötö elpektik menen, ilgirtpey.

“Ayt”degende “kıyt” dep kayneneñdin kızmatın kılıp tursan, kıyöö katari sen soopko kalbaysıñbı? (Ümötaliyev).

AYT DEGENÇE

Daroo, köz açıp cumgança, bir zamatta. Cubarımbek, ayt degençe közdön kayım boluptur.

AYTKANI AYTKAN, DEGENİ DEGEN

Bardıgı al aytkanday bolot, eç özgörülböyt degen maanide.

Oşonduktan bularga Cıldızkandın aytkanı aytkan,

degeni degen (“Kırgızstan madaniyatı”).

AYTKANINAN KAYTPOO

Öz bilgenin berböö, aytkanın ayatkanınday atkaruu.

Aytkanınan kaytpagan akıl cigit cakşı eken. (Barpı)

AYTKANINAN ÇIKPOO

Sözün eki kılboo, oyu menen boluu.

Aytkanınan çıkpagan mınday, kiyligişpegen mınday cooş jumuşçunu kaydan tabat? (Aytmatov).

AYTKANI EKİ BOLBOO.

Aytkanı aytkanday boluu, ubadadan tayboo, degeni atkarılбай kalboo.

Al direktordun eç aytkanı eki bolbooçu.

AYTKANIN EKİ DEBÖÖ

Aytkandı aytkanday atkaruu, eç karşılık körsötpöö, oyu menen boluu.

Aytkanıñdı eki debey, epildep turgan kiçinekey

Kageles cigit (Ukayev).

V.: Aytkanın eki kılboo

Öz işin cakşı bilet, aytkanın eki kılbayt (Eraliyev).

Issız, boş yer, arazi, bölge, insan yaşamayan mekan.

Bozkırda köy bulamazsın,/Sonra sıkıntıya düşme (Toktogul).

Hayt Deyince Kıyt Diye/BİR DEDIĞİNİ İKİ ETMEMEK

Çok hamaratlılıkla, anında.

Bir dediğini iki etmeyip, kaynananın hizmetini görürsen, damadı olarak sen sevap kazanmaz mısın? (Ümötaliyev).

Hayt Diyene Kadar/BİR SOLUKTA

Hemen, göz açıp kapayıncaya kadar, bir anda.

Cubarımbek, bir solukta kayboluvermiş

DEDİĞİ DEDİK, ÇALDIĞI DÜDÜK

Her şey onun dediği gibi olur, hiç değişmez demek anlamında.

O yüzden bunlar için Yıldızhan’ın dediği dedik, çaldığı düdük (“Kırgızistan madaniyatı”).

DEDİĞİNEN DÖNMEMEK

Kendi bildiğinden vazgeçmemek, dediğini aynen uygulamak, amacından, kararından caymamak.

Dediğinden dönmeyen akıllı yiğit imiş. (Barpı).

SÖZÜNDEN ÇIKMAMAK

Sözünü iki etmemek, bütün isteklerine uymak.

Böyle sözünden çıkmayan, böyle karışmayan uslu işçiyi nereden bulur? (Aytmatov).

Dediği İki Olmamak/BİR DEDIĞİ İKİ OLMAMAK

Her dediğini dediği gibi yapmak, hiç itiraz etmemek, her isteği yerine getirmek.

O başkanın hiç bir dediği iki olmazdı.

Dediğini İki Dememek/BİR DEDIĞİNİ İKİ ETMEMEK

Her dediğini dediği gibi yapmak, hiç itiraz etmemek, her isteğini yerine getirmek.

Bir dediğini iki etmeyen, kibar, küçükçe Kageles yiğit (Ukayev).

V.: Bir dediğini iki etmemek. Kendi işini iyi biliyor, bir dediğini iki etmez (Eraliyev).

AYTKANIÑ KELSİN!

Biröönün cakşı kaaloosuna, tilegine ıraazı boluu maanisinde coop katarı ayılğan söz.
Aytkaniñar kelsin, Kagılayındar! Akırı körör küñ, içer suubuz bar eken (Saatov).

AYTPAGANDI AYTUU

Oozgo algıs sözdör menen sögüü, caman aytıp tildöö, köñül kaltıraarlık kepterdi aytuu.
Aytpagandı aytıp uruştu.

AYTSA-AYTPASA TÖGÜNBÜ?

Tuptuura, çındık, dal uşunday.
Aytsa-aytpasa tögüñbü? Ketip bara catkandardın baarı ali bışa elek (Abdukaimov).

AYTTI-AYTPADI DEERSİÑ

Sözsüz, boloru bışık, anık degen maanide.
Ayttı aypadı deersin, akırı uuldu senden tartıp alat (Berdikev).

AY TUYAK**1. Cılkı.**

Ay tuyakka bee çaldı, ay müyüzgö uy çaldı. ("Manas").

2. Kurmandıkka çalınuuçu cılkı.

Koş başına bir beeden, Ay tuyak dep çalıştı. (Togolok Moldo).

AYTIP BOLGUS

Ötö ukmuş, köp, ayta berse tügöngüs, söz menen aytıp cetkire algıs.
Önörü bar aytıp bolgus.

V: Aytıp tügötküs

Aytıp tügötküs corugu bar ("Leninçil caş").

AYTIP Oozun CIYGIÇA

Sözün bütö elekte, daroo, oşol zamat.
Amandaşıp turguça, /Anday minday degiçe/ Aytıp oozun cıygıça ("Er Töştük").

AYÇA BEL. k. Kıpça bel.**Dediğin Gelsin/Allah kabul etsin!**

Birinin iyi dileğine, isteğine razı olmak anlamında cevap olarak söylenen söz.
Allah dileğinizi kabul eylesin, kardeşlerim! Sonunda göreceğünümüz, içecek suyumuz varmış (Saatov).

Söylemediğini Söylemek/DEMEDİĞİNİ BIRAKMAMAK

Ağızına alınmayacak sözlerle sövmek; kötü sözlerle azarlamak; hatırını, onurunu kırmak, hayal kırıklığına uğratabilecek sözler söylemek.

Öfkesinden demediğini bırakmadı

Söylese Söylemese Yalan Mı?/Yalan mı?

Dosdoğru, gerçek, tam böyle.
Yalan mı? Gidenlerin hepsi daha düñkü çocuklar (Abdukaimov).

Söyledi Söylemedi Dersin/Benden Söylemesi

Şüphesiz, mutlaka olacak gerçek, hakikat demek anlamında.

Benden söylemesi, sonunda bu evladı senden zorla alır (Berdikeev).

Ay Toynak/Kurbanlık Hayvan**1. Yılkı, beygir.**

Kurbanlık için sığır ve kısrak kesti ("Manas").

2. Kurban edilecek beygir.

Her çift için bir kısrak, /Kurban deyip kestiler (Togolok Moldo).

Anlatıp Bitmez/ANLATA ANLATA BİTMEZ

Çok ilginç, çok fazla, söylemekle bitmeyen, sözle anlatılamaz.

Anlata anlata bitirilemeyecek kadar çok mahareti var.

V.: Anlatsan bitmez.

Anlatsan bitmez huyları var ("Leninçil caş").

Söyleyip Ağızını Kapatmadan/Sözünü Bitirmeden

Sözü daha bitmeden, hemen, o an.

Daha hal hatır soramadan, şöyle-böyle derken, Sözünü bitirmeden ("Er Töştük").

Ayı Pençelemek/TAŞI SIKIP SUYUNU

AY ÇAPÇUU

Küçü taşıp, bolup-tolup turuu.

Azır Kudaymende boluştun kökkö sermegen ukurugu ay çapçıp turgan kezi (Ukayev).

AYI OÑUNAN TUU

İşi oñoluu, oylogon oyu oñunan çıguu, colu boluu.

Bıyıl alardın ayı oñunan tuudu.

AYIP ETPEÑİZ

Sılıktık, kiçi peyildik iretinde biröödön keçirim suroo, ötünüü maanisinde koldonulat.

Ayıp etpeñiz azır sabak uçuru (Sıdıkbekov).

V.: Ayıp körböñüz.

Aksakal ırdap catat dep /Ayıp körbö kelinder (Toktogul).

AK ALTIN

Pahta.

Maşına burkan-şarkan catpay tınıp, arbitat ak

altındı töö töö kılıp (Abdıramanov).

AKARAT KILUU

Biröögö katuu söz aytuu, til tiygizüü.

Akarat kılıp biröönü sökpögülö baldar ay (Barpı).

AK BATA, KIZIL KAN

Birgeleşip makuldaşılgan ubada, aytışkan şert.

Sizdi ak bata, kızıl kanga koyobuz. Aytışkan ak bata, kızıl kan üçün Asantaytaraptan makul

Bolbosko argası çok, baatır (Sıdıkbekov).

AK BAŞ

Cılkının butuna çıguuçı cara.

Akmandın ceerde kaşkasının tuyagın carıp, barcayıp ak baş çıktı. (Sıdıkbekov).

AK BOLOT MİZİN CALAŞUU

Katuu ubadalaşuu, anttaşuu, şertteşüü.

Ak bolot mizin calaştım,/Namısın birge talaştım

(“Manas”).

AK DA, KÖK DA DEBÖÖ

Eç söz aytpoo, eç nerse deböö, unçukpoo.

Balası ölgön Adıga cak tınç:Ak da debeyt,

ÇIKARMAK

Gücü küvveti yerinde, sağlıklı olmak.

Şu an Kudaymende ağanın har vurup harman savurduğu, taşı sıkıp suyunu çıkardığı dönem (Ukayev).

Ayı Sağ Tarafından Doğmak/BAŞINA AY DOĞMAK

İşleri düzelmek, muvaffakiyetle yürümek, hayali gerçekleşmek, yolu açık olmak.

Bu sene onların başına ay doğdu..

Ayıp Etmeyin/Kusura bakmayın

Nezaket, kibarlıkla birinden özür dilemek, rica etmek mânâsında kullanılır.

Kusura bakmayın şimdi ders vakti (Sıdıkbekov).

V.: Ayıplamayın

Amca şarkı söylüyor diye,/Ayıplamayın gelinler (Toktogul).

Beyaz Altın

Pamuk.

Makine durmadan çalışarak, beyaz altınları dağ gibi yapıp topluyor (Abırahmanov).

HAKARET ETMEK

Birini sert bir dille uyarmak,azarlamak.

Hakaret ederek birilerine sövmeyin çocuklar (Barpı).

Ak Dua, Kızıl Kan/ANT İÇİP, YEMİN ETMEK

Birlikte kararlaştıran yemin, birlikte alınan anttır.

Sizin için ant içip, yemin ederiz. Verilen ant, içilen yemin için Asantay tarafının ikna olmamasına çare yok, batır (Sıdıkbekov).

Beyaz baş

Atların ayağında çıkan bir çeşit yara.

Akman'ın doru atının toynaklarını yararak, kocaman “ak baş” çıktı.

Beyaz Çelik Ucunu Birlikte**Yalamak/ANT İÇMEK**

Ant içmek, birbiriyle kılıç tutuşup, yemin etmek, sözleşmek.

Ant içip kılıç yaladım, namusunu birlikte koruduk (“Manas”).

Beyaz Da Mavi De Dememek/RENK VERMEMEK

Hiçbir şey söylememek, hiçbir kelime

*kök da
debeyt (Osmonaliyev).*

AKESİN TANITUU

Esine kelgidey kılıp katuu cazaloo, iyge
keltirüü, körgülüktü körsötüü, teske saluu.
*O, kayran ceñem, işke carayt! Bizdin
ayıldın
Katırañdarının adebin koluna berip, akesin
tanitat (Borbiyev).*

V.: Akesin közünö körsötüü

*Açuusu boyunca taray elek Dööt kol
şiltedi:-
Men anın akesin közünö körsötöm. !
(Osmonaliyev).*

Atasın tanıtuu

*Tokto atañdı taanitam! Ergeştin öñü
kubulup,
Tişine tişin koyup cete keldi (Miyaşov). .*

Atasın közünö körsötüü

*Alar bolbogondo atasın közüñö körsötpöyt
belek
(Bayalinov).*

Ceti atasın tanıtuu

*Kanday bolot eken! Ceti atañdı
taanitam! Mina saga! Közünön çaarı çıkkın
Oroskul Esirdi basıp kaldı (Osmonaliyev).*

Ceti atasın közünö körsötüü

*Uyatsız makoo! Kempir cedi atamdı
közümö körsöttü degiñ kelbeyt eken da. !
("Ala-Too").*

Çoñ atasın tanıtuu

*Aytkan tiliñ albasa ceti atasın taanıtıbay
canıñ cokpu? ("Çalkın").*

Babasıñ tanıtuu

*Senin babañdı taanitam men azır
("Çalkın").*

AK CAAN

Maydalap akırındap oturup uzakka sozulup
caagan camgır.

etmemek, susmak.

*Evladı ölen Edige taraftı suskun: Renk
vermemek. (Osmonaliyev).*

Ağabeyini Tanıtmak/GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

Aklı başına gelinceye kadar cezalandırmak,
yumuşatmak, gününü göstermek, yola
getirmek.

*Aferin benim yengeme, işe yarar! Bizim
köyün kadınlarının terbiyesini verip
günlerini gösterir (Borbiyev).*

V.: Babasını Göstermek/ GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

*Sinirini daha atamamış olan Dööt el
salladı: -Ben ona gününü gösteririm!
(Osmonaliyev)*

Babasını Tanıtmak/HADDİNİ BİLDİRMEK

*Dur, haddini bildireceğim! Ergeş'in kanı
beynine sıçrayıp dişini gıcırdatarak koş
koşa geldi (Miyaşov).*

Babasını Gözüne Göstermek/GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

*Onlar olmasaydı gününü göstermez miydik
(Bayalinov).*

Yedi Sülalesini Tanıtmak/YEDİ SÜLALESİNE HADDİNİ BİLDİRMEK

*Nasılmış? Yedi sülalene haddini bildiririm!
Al sana. Tepesi atan Oroskul Esir'in üzerine
atladı (Osmonaliyev).*

Yedi Sülalesini Gözüne Göstermek/YEDİ SÜLALESİNE GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

*Utanmaz ahmak! İhtiyar kadın yedi
sülaleme gününü gösterdi diyesin gelmiyor
galiba. (Ala-Too).*

Büyükbabasını Tanıtmak/DÜNYANIN KAÇ BUCAK OLDUĞUNU GÖSTERMEK

*Dediğini yapmazsa dünyanın kaç bucak
olduğunu göstermeye gücün yok mu?
("Çalkın").*

Babasını Tanıtmak/HADDİNİ BİLDİRMEK

Sana haddini bildireceğim şimdi ("Çalkın).

Beyaz Yağmur/Sicim Gibi Yağmur

Ufak ufak tanelerle yavaş yavaş yağın ve
çok uzun süren yağmur.

Ak caan söögünö ötüp, kiyimi sıgıp alma boldu (Baytemirov)

AK CALGASIN!

etn. Kokusunan kiyimge ce cerge ayran, süt, kımız tögülüp ketken uçurda kesir bolbosun, cakşılıkka bolsun degen maanide sıynuu iretinde aytilat.

Ak calgasın! Kapalanba eçteme emes, men arçıp koyom.

AK CEM

Taptoodogu algır kuştardı semirtpey tap etinde karmoo üçün suuga salıp, kanın ketirip, ak şapak kılıp berilüüçü et.

AK CERDEN

Eç kaday künöösüz, kılmış çok, calgan cerden.

Meni ak cerden öltürsön öltür.

AK COL

Eç toskoolu çok, iygiliktüü sapar cönündögü oy, tilek, kaaloo.

Andan uruksat surap, ak col surap turdu: - A körö batañdı ber. Ak batañdı ber, enekebay?!

(Ömürbayev).

AK COLDON ADAŞTIRUU

Azgıruu, teskeri cakka buruu.

Ak coldon adaştıruu andan da ökünüçtüü (Berdikeyev).

AK COLTOY

Colduu, colu cakşı, kandaydır bir kubanıçtuu kabar alıp kelüüçü, cakşı cışanaluu.

Sen ak coltoy cigit körünösün ("Ala-Too").

AK COLU AÇILUU

1. Saparı iygiliktüü boluu, colu şıdır boluu.

Ak coluñ açılıp aman esen cetseñ boldu ("Leninçil caş").

2. Közdögön maksatına cetüü, işi oñoluu.

Ak colum açılsa çoñ şaarga okup kalam (Sıdıkbekov).

AK COLUÑ AÇILSIN!

İşin oñolsun, saparın iygiliktüü bolsun, közdögön maksatına cetkin degen sıyaktuu alkoo, ak tilegin bildirüü, bata berüü maanisinde aytilat.

Sicim gibi yağmur iliklerine kadar işleyip kıyafetleri sırılsıklam oldu (Baytemirov).

Ak Süt Takdis Etsin/Sağlık Olsun

Aniden giysiye veya yere ayran, süt, kımız döküldüğü zaman, kötülüğü dokunmasın, iyilik olsun diye hayır dilemek için kullanılır.

Sağlık olsun! Üzülme hiç önemli değil, ben silerim.

Beyaz Yem

Eğitilmekte olan alıcı kuşları semirtmeden kıvamında tutmak için suya sokup kanı giderilerek beyazlatılan, yumuşatılarak verilen et.

Haklı Yerden/HAKSIZ YERE

Hiçbir suçu yok, günahsız, boş yere.

Beni haksız yere öldürecekseñ öldür.

Ak Yol/Hayırlı yolculuklar

Hiçbir engele takılmadan, başarılı yolculuk ile ilgili düşünce, dilek, arzu.

Ondan izin isteyip, hayırlı yolculuklar dilemesini istedi:- En iyisi sen dua et.

Anacığım, bize hayırlı dualarını et?!(Ömürbayev).

DOĞRU YOLDAN ÇIKARMAK

Dalaletle düşürmek, doğru yoldan çıkarmak.

Doğru yoldan çıkarmak daha da üzücü (Berdikeyev).

Talih Getiren/AYAĞI UĞURLU

Talihli, talihli haber getiren, iyilik nişanesi, iyi nişaneli.

Sen ayağı uğurlu bir yiğide benziyorsun ("Ala-Too").

YOLU AÇIK OLMAK

1. Yolculuğu iyi geçmek.

Yolun açık olup, sağ salım varacağın yere varır-

san tamam ("Leninçil caş").

2. Muradına ermek, bahtı açılmak.

Yolum açık olursa büyük şehirlerde okuyacağım (Sıdıkbekov).

Yolun açık olsun!

İşin iyi gitsin, yolculuğun iyi geçsin, muradına er gibi iyi niyetini iletmek, dua etmek anlamında kullanılır.

Yolun açık olsun! Kurman Karasartov

*Ak coluñ açılısın! Kurman Karasartov
(Beyşenaliyev).*

V.: Coluñ açılısın!

*Coluñ açılısın çiragım!-dep çal bata berdi
("Çalkan").*

AK COOLUK

Ayal, zayıp.

*Birinci baylık den-sooluk, ekinçi baylık ak
cooluk (makal).*

V.: Ak eleçek

*Tirüü canga ookat ötküdöy emes, üygö ak
eleçek kiyirdim (Beyşenaliyev).*

AK COOLUGUÑ BAŞINDAN

TÜŞPÖSÜN!

*"Abiyirdüü, ırıs-keşiktüü bol", "alğanıñ
menen teñ karı" degen maanide kelinderge
berilüüçü bata, alkoo.*

*Kem bolbo balam, balam!Ak cooluguñ
başıñan tüşpöy, baktıluu bol!- deşip,
kayındar çuuldap alkaştı (Cantöşev).*

V.: Ak eleçeğiñ başıñdan tüşpösün!

*Ak eleçeğiñ başıñdan tüşpösün, balam,
ömürlüü bol! (Ala-Too).*

AK CUUMAL

*Kuba, kubakay, ak kuba, ağış tartkan,
akçıl.*

*Azim orto boyluu kelgen, ak cuumal cıldızı
carık ayal eken ("Ala-Too").*

AK CÜRÖK

*Çınçıl, biröögö kara sanabagan, camandık
oyu cok, adilet, ak niyet.*

*Ak iştengen, ak cürök, Açık köñül şat cüröt
(Osmonov).*

**AKİDEY ASILUU. k. Aç kenedey
asıluu.**

AKKA MOYNUN SUNUU

*Ölüü, düynödön kaytuu, carık düynö
menen koştosu, ölümgö moyun sunuu.*

*Çoñ enem oşol küñü esim barda kereezimdi
aytıp kalyın dep, bardıgıbizdı çakırtıp
koştosup, keçke cuuk akka moynun sundu
("Ala-Too").*

AK KAPTAL

1. Dasıkkın, köptü körgön, başı bışkan.
A mındaydın dalayın körgön ak kaptal.

(Beyşenaliyev).

V.: Yolun Açık Olsun!

*Yolun açık olsun, canımın içi!- diye ihtiyar
dua etti ("Çalkan").*

Beyaz Yazma/Kadın, Eş

*Birinci servet sağlık, ikinci servet eş.
(Atasözü).*

V.: Ak eleçek/Hanım

*Hayatta olan canlı yemekten vazgeçemez,
eve hanım getirdim (Beyşenaliyev).*

Beyaz Yazman Başından Hiç Düşmesin!

*Namuslu, rızıklı ol; eşinle birlikteliğiniz
ömür boyu sürsün anlamında gelinlere
söylenen dua, alkış.*

*Eksik olma evladım! Beyaz yazman
başından hiç düşmesin. Bahtlı ol!-diye
kadınlar iyi dileklerini söylediler
(Cantöşev).*

V.: Beyaz örtün başından hiç düşmesin!

*Beyaz örtün başından hiç düşmesin,
yavrum, hayırlı ömür sür! (Ala-Too).*

Beyaz tenli

Soluk, beyaz yüzlü, sarışın.

*Azim orta boylu, beyaz tenli, yüzünden nur
parlayan kadın imiş ("Ala-Too").*

Ak yürek/TEMİZ YÜREKLİ

*İyi niyetli, gerçekçi, dürüst, başka birine
kötü niyeti olmayan, adaletli.*

*Dürüst çalışan, temiz yürekli/Gönlü rahat,
şad gezer(Osmonov).*

**Hakka Boyun Uzatmak/HAKKIN
RAHMETİNE KAVUŞMAK**

*Vefat etmek, öbür dünyaya göç etmek,
ölmek, bu dünyayla vedalaşmak.*

*Büyük annem o gün, şuurumu kaybetmeden
vasiyetimi söyleyeyim diye hepimizi çağırıp
vedalaştıktan sonra, akşama doğru hakkın
rahmetine kavuştu ("Ala-Too").*

Beyaz Sırtlı/KULAĞI KESİK

**1. Tecrübe kazanmış, başından bir çok şey
geçiren.**

O bunlardan pek çoklarını gören kulağı

2. Cetken tapan, calkoo, kıyık.
Keede adam"ak kaptal"dep atak algan, bir işke cumşay salıp cata kalgan (Togolok Moldo).

AK-KARANI ACIRATUU

1. Ança-mınça okugandı, cazgandı bilüü, bir az kat taanuu.

Eptep ak karanı acıratıp, kat taanısak közübüz açılart ("Ala-Too").

2. Caman-cakşını acırata bilüü, bir nersenin tuuralığına közü cetüü, tüşünüü.

Cıldızkan ak-karanı acıratuuga umtulart (Baytemirov).

V.: Ak-karanı ayruu

Ak-karanı ayırğan közü açık kişi tuş tarabınankeniri baamdayt ("Kırgızstan madaniyatı").

AK-KARANI TAANIGAN

Bir nersenin tuuralığına közü cetken, kalıstığı bar, tüşünüktüü.

Sosyal-demokrat partiyası doklad, leksiyalar uyuştura kalganda, aga da barıp cür, közüñ açılart, ak karanı taanıgan adamdar bar (Bayalınov).

AK KOYDON AÑKOO, BOZ

KOYDON

MOMUN

Eç nerseni körbögön, bilbegen, bilüügö kızıkpagan, bilse da bilmeksenge salgan, kuu, mitaam.

Asan bizge ak koydon añkoo, boz koydon momun bolup korungon ele ("Kırgızstan madaniyatı").

AK KOL

Oor işke kol tiygizbegen, kara cumuş kılıp könbögön, anday işten kaçat turgan calkoo, can baktı.

Ak kol menen cumuşçu kol uçuraştı, birin-biri kısa karmaştı (Borbugulov).

AK KÖÑÜL

Köñülündö kiri çok, aramdığı çok, kişinin köñülün kaltırbagan, oyuna kek albagan, kekçil emes.

Cerdegi ak köñül Ömürzak biy inisinin erkeletkenine eriy caykañdadı

kesiklerden.

2. Oldukça haylaz, tembel, inatçı.

Bazıları "kulağı kesik" diye nam kazanmış, birine emir verip yan gelip yatmış (Togolok Moldo).

Akla Karayı Seçebilmek/ELİF'İ BE'Yİ TANIMAK

1. Biraz okuma yazması olmak.

ne yapıp edip elifi beyi tanırsak gözümüz açılır ("Ala-Too").

2. İyiyi kötüyü ayırabilmek, bir şeyin doğruluğundan emin olmak, anlamak.

Cıldızkan akla karayı seçebilmeyi öğrenmeye gayret gösterir (Baytemirov).

V.: Akın-karanın farkına varmak

Akla karayı ayırabilen bilge kişi her nasılsa bunu anlayabilir ("Kırgızstan madaniyatı").

AKLA KARAYI AYIRABİLEN

Eğriyi doğruyu ayıran, bir şeyin doğruluğundan emin olan, tarafsız, anlayışlı birisi.

Sosyal Demokrat Partisi rapor, ders teşkilatlandırdığı zaman ona da katıl, göziñ açılır, eğriyi doğruyu anlayabilirsin (Bayalınov).

Beyaz Koyundan Daha Saf, Boz

Koyundan Daha Sakin/SUDAN DAHA YAVAŞ, OTTAN DAHA ALÇAK

Hiçbir şeyi görmeyen, bilmeyen, öğrenmek istemeyen, biliyorsa da bilmiyormuş gibi yapan, kurnaz, dolandırıcı.

Asan bize sudan daha yavaş, ottan daha alçak olarak görünmüştü ("Kırgızstan Madaniyatı").

Beyaz El/HANIM ELİ

Ağır işe elini sürmeyen, ağır iş yapmaya alışık olmayan, öyle bir işten kaçan tembel, asalak.

Hanım eliyle işçi eli tokalaştı, birbirini sert tuttular (Borbugulov).

ALÇAK GÖNÜLLÜ

Gönlünde kötülüğü yok, art niyeti olmayan, kimseyi kırmayan, içinde kin tutamayan, kinsiz.

Yerde yatan alçak gönüllü Ömürzak bey kardeşinin savunduğunu görünce hemen

(Beşenaliyev).

AK-KÖRPÖ CAYIL

1. Bardık cagınan cetik, bilerman, abdan alımduu.

Ak körpö cayıl, atı elge dayın (folk).

2. Keñ peyil, bereşen, mart.

Iysa ak körpö cayıl bolo attan tüştü (Osmonaliyev).

AK KÜP

1. Köbünçö kızılça, çeçek oorusu menen oorugan adamın carası ayıgıp, kartı tüşüp, anın astınan teridegi ak kakaçtardın kübülüp turgan kezi.

Uluu tumoo çıgıp ayıgıp, ak küp bolup kalıptır.

2. Terisi çıñalıp, ak şişik algan körünüş.

Mınça emne ak küp bolup kalgansıñ?

3. Balapandın denesin ülpüldögön sarı cün basıp kele catkan uçuru.

Ak küp bolgon balapan çayıldap, enesinin oozunan cem talaşat ("Sovettik Kırgızstan").

AK KILUU

Balaga teskeri bata berüü, balalıktan keçüü.

Keçtim senin balalığıñdan! Ak kıldım! Ak kıldım!

Cogol! (Kasimbekov).

AKMAK KILUU

Uyatka kaltıruu, şıldıñ kılúu, mazaktoo.

Bir kelesoonun tiline kirip bizdi akmak kılba, inim ("Ala-Too").

AKMA KULAK

Unutçaak, ukkan sözün bat unutup koymo.

Akma kulakka aytsañ - agıp kalat,

Kuyma kulakka aytsañ - kuyup kalat (makal).

AK MOKOO

Bir nerseni orundata albay, ce biröölördü til aldıra albay, ayta berip abdan tacoo.

Men bara berip, ak mokodum. Ak mokop aylası tügöngön Naymanbay ıyłaçuuday bolup keyip ketti (Sıdıkbekov).

AK MOLDO

süyl. Arak, içkilik.

şımardı (Beşenaliyev).

Beyaz Yorgan Yayıl/SOFRASI AÇIK

1. Cömert, eli açık, dört dörtlük, bilgili, bereketli.

Sofrası açık, adı halka malum (folk).

2. Cömert, bereketli.

İsa yayıla yayıla attan yere indi (Osmonaliyev).

"Beyaz kepek"

1. Çoğu zaman suçıçeği ile hastalanan adamın yarasının iyileşip, eskimiş yaralarını düşüp, onun altından yeni derisinin pullandığı an.

Büyük bir hastalıktan kurtularak ayağa kalktığı için rengi solgun ve biraz şişkin.

2. Derinin gerginleşip, şişin olduğu bir durum.

Niye bu kadar şişip kabardın?

3. Kuş yavrularının ilk ince ufak tüylerle örtülmeye başladığı dönemi.

İnce tüy kaplamış civciv cıyak cıyak bağırıp, annesinin ağzından yemini çekiyor ("Sovettik Kırgızistan").

BEDDUA ETMEK

Evlatlıktan reddetmek.

Seni evlatlıktan redettim! Hakkımı helal etmiyorum. ! Defol! (Kasimbekov).

Ahmak Kılmak/REZİL ETMEK;

KEPAZE ETMEK

Rezil etmek, maskara etmek, dalga geçmek.

Bir akılsızın aklına uyup bizi rezil etme, kardeşim ("Ala-Too").

Akma Kulak/Kulağında söz tutamayan

Kulağında söz tutamayana söylersen–unuttur,

Tutma kulakka söylersen –unutmaz (Atasözü).

Ak Körleşmek/DİLİNDE TÜY BİTMEK

Bir şeyi yerine getiremeyip veya birilerine söz geçiremeyerek, çok söylemekten bıkip usanmak.

Ben gide gele bıktım usandım. Dilinde tüy biten ve çaresi tükenen Naymanbay ağlayacak kadar çok üzüldü (Sıdıkbekov).

ASLAN SÜTÜ

Rakı, içki.

Ak moldo dep aytpay cürçü araktı,/Aarak kaçan "moldomun" dep saga ayttı (Sarnogoyev).

AK ÖPKÖ BOLUU

Abdan katuu küyüğü, zoruguu, küşüldö.
Çülük tagıp murduna,
Ak öpkö bolup kurudu (Toktogul).

V.: Ak öpkö kılıu.

Arzandın şorposu tatıbayt bolup, körüngönü corgosuna kızığıp çapkılup, küyüktürüp ak öpkö kıldı beken (Kasimbekov).

AKSAKAL

1. Ulgaygan, kartaygan, çaşı bir topko barıp kalgan adamga karata kayrılıu iretinde koldonulat.

Cutunuz aksakal suusadınız go (Osmonaliyev).

2. Kızmatı boyunça colu uluu adamdardı urmatto, sıyloo iretinde koldonulat.

AKSAKAL, KÖKSAKALDAR

Uluu-kiçüülör, büt bardığı, çoguusu menen.

Adil kariyanı ayıldagı aksakal, köksakaldar baştap urmattaşat (Abakirov).

AK SARI BAŞIL

etn. Kokustuktan, katuu kırsıktan aman-esen kalganda Kudayga calınıp, mal atıp ötkörülüüçü tülöö, kurmandık.

Eki cıl oorup ayıktı, /Calgız erkek balabız,/ Ak sarı başıl aytkanmın,/ Azır barıp çalabız (folk).

AK SÖZ

Çındık, çındık kep, calgan emes, tuura.
Anıñız ak söz, a birok mal mal dep cürüp, köp nerseni bilbeppiz (Toybayev).

AK SÖÖK

1. Ata-babası tektüü kişi.

Oşolordun tukumdarı, oşol ak söök, tektüülördün ceen tayakeleri (Osmonaliyev).

Aslan sütti deme rakıya, /Rakı sana ne zaman aslan sütti olduğunu söyledi (Sarnogoyev).

Beyaz Ciger Olmak/SOLUK SOLUĞA KALMAK

Çok nefesi daralmak, soluğan hastalığına yakalınmak, burnundan sık sık nefes alıp vermek.

Burnuna halka takınca/Soluk soluğa kalarak kurudu(Toktogul).

V.: Nefes nefese bırakmak

Ucuz etin yahnisi yavan olur, denildiği gibi her önüne gelen yorgasını merak ederek koşturup ve dinlendirmeyip, soluğan hastalığına yakalatmış mıdır? (Kasimbekov).

AKSAKAL (BİLGE, YAŞCA ULU OLAN)

1. Yaşlı başlı, yaşı baya ilerlemiş.
İçin aksakal, susadınız (Osmonaliyev).

2. Makam derecesine göre mertebesi büyük olanlara hürmet etmek, itibar göstermek anlamında kullanılır.

Aksakal, Göksakallar/

BÜYÜK KÜÇÜK HEPSİ

Büyükler, küçükler hepsi birlikte, hep beraber.

Adil amcanı köydeki büyük küçük herkes hürmet ederler (Abakirov).

Ak Sarı Baş/ADAK ADAMAK

Kazadan beladan sağ salım kurtulduklarında Allah'a şükrederek hayvan adayıp, kurban kesmek

İki sene hastalanıp iyileşti,/Yalnız erkek evladımız,/Adak adayacağımı söyledim, /Şimdi gidip keseceğiz(folk).

DOĞRU SÖZ

Gerçek, gerçekçi söz, yalan değil, doğru.
Söylediğinizde haklısınız, fakat mal mal diye malla uğraşırken çok şeyden habersiz kalmışız (Toybayev).

Beyaz Kemik/Soylu, asilzade, aristokrat

1. Ataları babaları soylu insan.

Onların nesillerinden, o soylu, soyluların dayı yeğenleri, akraba ahabı (Osmonaliyev).

2. Ötö nazik, abdan sıpayı, söögü taza.
Çınının sınıgınday bolgon ak söök kız eken.

AK SÜYLÖÖ

Çındıktı aytuu, kalp aytpoo, bolgondu
bolgondoy bayandoo.

*Kagılayın açık aytıp, ak süylöçü, abalı
kanday, kişi bolçudaybı? (Berdikeev).*

AK SÜTÜN AKTOO

Enesi ıraazı bolgondoy kızmat ötöö.

*Apake, ak sütüündü bir kezderde aktar
mezgil da
keler.*

AK SÜTÜN KEÇÜÜ

Balasına enelik ıraazılığın bildirüü.

*Altın apa, kor kızından ak sütüündü keçe kör
(Aalı).*

V.: Sütün keçüü.

*Sütümdön keçtim, balam, - dep ene
uulunun mañdayınan sıladı ("Ala-Too").*

AK SÜTÜNÖ KOYUU

etn. Balalıktan keçem, balam dep
eseptebeym degen maanide balasına
naarazılığın bildirüü.

*Carkın baybiçe uuluna kaarın salıp, ak
sütünö koyup turup ayttı (Sıdıkbekov).*

AK TAÑDAY

Aşkan akın, mıktı ırçı, çeçen, sözmör.
*Ak tañday akın Tokomdon,/ Armanduu
dalay sır öttü (Nurkamal).*

V.: Cez tañday

*Altın caak, cez tañday,/ Ardagım Tokom
Amanbı? (Eşmambet).*

AK TÖÖNÜN KARDI CARILGAN

Tokçuluk bolup, berekesi aşıp-taşıp,
caynap turgan, bışikçılık, kenençilik
bolgon.

*Koy üstünö torgoy cumurtkalap, , ak
töönün kardi carılğan zaman uşul
(Bökönbayev).*

AKTI KARA KILUU

Çındıktı tögüngö çıgaruu, burmaloo, bardı

2. Çok nazik, oldukça mülayim, soyu temiz
*Porselen tabağın kırığı gibi nazik, narin kız
imiş..*

Doğru söylemek

Gerçeği söylemek, yalan söylememek, olanı
olduğu gibi söylemek.

*Yalvarırım ne olur, açık konuş, doğru
konuş, iyileşecekmi? (Berdikeev).*

Anne sütünün hakkını vermek

Annesi razı olacak şekilde hizmet etmek,
saygıda kusur etmemek.

*Canım anneciğim, ak sütünün hakkını
ödeyecek günde gelir inşaallah.*

Ak Sütünden Geçmek/HAKKINI HELAL ETMEK

Yavrusuna annelik memnuniyetini
bildirmek.

*Altın anneciğim, hör görülmüş kızına sütünü
helal et (Aalı).*

V.: Hakkını helal etmek

*Hakkımı helal ettim evladım, -diye ana
oğlunun alnından okşadı ("Ala-Too").*

Ak Sütüne Koymak/Allah'a havale etmek

Evlatlıktan reddederim, oğlum olarak kabul
etmeyeceğim anlamında oğlundan memnun
olmadığını bildirmek.

*Carkın hanım oğluna sinirlenerek, Allah'a
havala ederek konuştu (Sıdıkbekov).*

Ak Damak/BELAĞAT SAHİBİ

Mümtaz olan, tanınmış usta şarkıcı, hatip,
söz ustası.

*Mümtaz olan Toktomdan,/Pişmanlıklarla
dolu bir sırlı hayat yaşadı (Nurkamal).*

V.: Kurşun Damaklı/Belağatli

*Belağatli ozanım,/Canım Tokom sağ mı?
(Eşmambet).*

Beyaz Devenin Karnı Yarılan/BOLLUK KESESİNDEN AKAN; BİR ELİ BALDA, BİR ELİ YAĞDA

Tokluk olup, bereketi bol olan, iyilik
rahmeti gibi yayan, bolluk ve bereket
içindeki zaman.

*Koyunların üstüne kuş yumurtalayıp, bolluk
içinde yüzdüğümüz an (Bökönbayev).*

Akı Kara Etmek/İFTİRA ATMAK; ÇAMUR ATMAK

cokko aylandırıu.

*Aktı kara kılğan neme eken çeenden
çıkkın! (Ümötaliyev).*

AK URUU

1. Dubanaçılık, tilemçilik kılúu, kayır-sadaga cıynoo.

*İsa kurgur can aylası için, kayırçılık kılıp,
ar ayıldı kıldırıp, ak urup, dubanaga
aylanat (Beyşenaliyev).*

2. Zikir çalıp, köçö kıldırıp cürüü
(bakşılarga karata).

Özü ak urup cürüptür.

AK ÇÖP BAŞTA

Oyundun erecesinen, ce süylöp catkan
sözünön cañılıp ketken uçurda özünün
cañılğanın seze koyup, “cañılıştık
keçirimdüü bolsun” dep ötünüü maanisinde
koldonulat.

*Bayke ak çöp başımda, men sıırımdı çıday
albay*

ayıp koyupturmun (Aalı).

AK ÇÜÇ

1. Çüčkürgön kişige (köbünçö baldarga
karata) soo bol, salamatta bol, cakşılıkka
bolsun degen kaaloo maanisinde aytilat.

*“Ak çüç” sadagası, deniñ soo bolsun
(Kırgızstan pioneri).*

2. Ak kol, eç nersege kolu tiybegen,
ıştebegen, oor iş kılbağan.

*Bul ak çüçkö kaydan coluktuk?
 (“Çalkan”).*

AKTI-KÖKTÜ AYTUU

Oozuna emne kelse ılgabay süylöy berüü,
tantıroo.

AKIBETİ KAYTUU

Emgeğinin, kılğan meenetinin üzürün
körüü, ıştegen işinen baar tabuu.

*Oşol sarayga bir koroo koydu baksak,
akıbetibiz nebak kaytmak (Berdikeev).*

AKILGA DIYKAN

Akılga bay, daanışman, akılduu.

*Tolubay sınçı özü-akılga diykan, sınçı,
bilgiç, kıraakı adam (Beyşenaliyev).*

Doğruyu eğri yapmak, yani yalanlamak,
saptırmak, varı yok, yoku var göstermek.
*Kuru iftiracı imiş, anasının ipini satmış!
(Ümötaliyev).*

HAK YOLUNA DÜŞMEK

1. Dilencilik yapmak, hayır sadaka
toplamak.

*İsa karın tokluğu için, dilencilik yaparak,
tek tek köyleri gezerek, hak yoluna düşerek,
derviş olur (Beyşenaliyev).*

2. Virt çekip, sokak sokak dolaşmak.
(Şamanlar hakkında).

Kendisi virt çekip geziyor.

Beyaz Çöp Başta

Oyunun kuralından veya söylemekte olduğu
sözünden yanıldığında (şaşırdığında) kendi
yanlışını hissederek, “yanlışlığımı
bağışlayın” diyerek rica etme anlamında
kullanılır.

*Ağabey yanlışımı bağışla, ben sıırı
salayamayıp söyleyivermişim (Aalı).*

ÇOK YAŞA

1. Hapşıran insana (çoğunlukla çocuklara
karşı) sağ ol, selamet ol, iyilik için olsun
gibi dilek anlamında kullanılır.

Çok yaşa, sağlıklı ol (Kırgızistan pioneri).

2. Eli böğründe

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmayan,
nazik, çalışmayan, ağır işlere karışmayan.
*Bu eli böğründe tembele nereden rastladık?
 (“Çalkan”).*

Beyazı Maviyi Söylemek/İLERİ GERİ KONUŞMAK

Ağzına ne gelirse seçmeden konuşmak,
saçmalamak.

Sonucu Dönmek/HAYRINI GÖRMEK; MEYVESİNİ TOPLAMAK

Emeğinin, çektiği mihnetlerin hayrını
görmek, yaptığı işin meyvesini toplamak.
*O ahırda bir ağıl koyunu besleydik,
meyvesini toplardık (Berdikeev).*

Akılın Çiftçisi/UFKU GENİŞ

Akla zengin, bilge, çok akıllı.

*Tolubay bilir kişi kendisi ufku geniş, sınçı,
bilge, alim adam (Beyşenaliyev).*

AKILGA SIYARLIK

Demeydegidey ele körünüş, çenden çıkkın abal emes, etikaga tuura kelerlik.

Cok degende akılga sıyarlık iş kılsañarçı.

AKILGA ŞERİK

Estüü-baştuu, mıktı, tuura keñeş berüüçü.

Akılga şerik aksakaldarımız bar (Medetov).

AKILDAN ADAŞUU

Şaşılıştan cañılıştık ketirüü, aldastap kaluu, apkaarıp kaluu.

Akıldan adaşıp, aptıkpagin biriñer ("Er Tabıldı").

V.: Akıldan şaşuu

Caş bala keçken dayradan keçpeymın dep kaçkanıñ-Akılıñdan şaşkanıñ ("Semetey").

AKILDAN TANUU

Korkkondo, ce kandaydır bir kınınçılıkka uçuraganda emne kılarnı bilbey kaluu.

Akıldan tangañ neme dep oyloşkon tura! ("Kırgızstan madaniyatı").

AKILGA SALUU

Oylonup körüü, abdan oylonuu, arkı-berki caktarın baykaştırıu.

Sabırlık menen akılga salıp iş kıluu kerek. (Cantöşev).

V.: Akılga kelüü

Şaşpay bir akılga keleli.

Akıl koşuu

Kıynıçılıkka turuştuk beret, akıl koşot, tilimdi alat (Berdikeev).

AKIL SALUU

Biröödön keñeş suroo, akıladaşuu.

Kümüş ündüü kün cüzdü,/Kürkürögön şer abam /Barıp akıl salayın ("Semetey").

Akla Sığarlık/Akıl mantık işi, akla uygun

Sıradan bir olay, şaşırılacak, sınırları aşan bir durum değil, mantıklı, etik, ahlak kurallarına uygun.

Bari akla mantığa sığan bir şey yapsanız.

Akla Ortak/AKIL HOCASI; AKIL DANIŞMANI

Akıllı, uslu, akı başında, ileri gelen, doğru öğütler veren.

Akıl hocası büyüklerimiz var (Medetov).

Akıldan Şaşırmak/AKLINI ŞAŞIRMAK; AKLI BAŞINDAN GİTMEK

Aceleden yanlış yapmak, afallamak, ne yapacağını şaşırmak, şaşkına dönmek.

Biriniz de aklınızı kaçırıp şaşmayın ("Er Tabıldı").

V.: Aklını yitirmek

Genç çocuğun geçebildiği nehirden, ben geçemem diye kaçanınız aklını kaybetmiş sayılır ("Semetey").

Aklı Durmak/AKLINI YİTİRMEK; ŞAŞKINA DÖNMEK

Korktuğunda veya bir zor durumla karşılaştığında ne yapacağını bilememek, şaşkına dönmek.

Aklını yitiren bririsi zanettiler! ("Kırgızstan madaniyatı").

Akla Koymak/DÜŞÜNÜP TAŞINMAK, ZİHİN YORMAK

Düşünmek, çok düşünüp, konuyu her yönüyle ele almak.

Sabır ile düşünüp taşınarak, iş yapmak lazım (Cantöşev).

V.: Bir sonuca varmak

Acele etmeden bir sonuca varalım.

Akıl Ekleme/AKIL VERMEK

Düşünce, fikrini söylemek, fikir danışmak, yol göstermek.

Zorluğa dayanır, akıl verir, söz dinler (Berdikeev).

Akıl Koymak/AKIL DANIŞMAK

Birinden öğüt istemek, danışmak.

Gümüş sesli, güneş yüzü,/Kükreyen kaplan er amcam,/Gidip akıl danışayım ("Semetey").

AKIL TOKTOTUU

Esin cıyuu, sabırdıuluk menen oylonup iş kıluu.

Akıl toktotkon cön, biröönün bülöösü biröögö bülö bolboyt (Abakirov).

AKIL AYRAN TAÑ BOLUU. k. Akılı ayran boluu**AKILI AYRAN BOLUU**

Emne kıların bile albay, emne ekenin tüşünö albay, başı man bolgon abalda kaluu.

Uşintip başına neçen suroolor kelip, akılı ayran

bolup, tüşölüp catıp, tañga maal közü ilindi(Saatov).

V.: Akılı ayran tañ boluu

Aytor, közü körgön okuyaga Sagındın akılı ayran tañ boldu (Osmonaliyev).

AKILI CETPÖÖ

Emne ekenin, cön-cayın tüşünö berböö, bile alboo.

Kantip bular meni taştap ketmek ele? Mümkün emes, buga menin akılım cetpeyt (Abdukaimov).

AKILINA KELÜÜ

Oylonuu, tereñ oylonuu, tüşünüü.

Akılña kel, Kaliypa, dagı tereñ oylonup körçü (Berdikeev).

AKILI TUNUK

Ötö estüü, köptü tüşüngön, tüşünüktüü.

Akılın tunuk cigit körünösün (Kıdırımışev).

AKILI ÇOLOK. k. Çolok akıl**AKIL-ESİN CIYUU**

Esine kelüü, murdağı özünün abalında boluu (köbünçö esinen tanıp, es-uçun bilbey kalgan uçurlarga karata).

Tünkü salkın abaga sergiy tüşkön Bükön akıl esin cıyıp, boolgolop aylana – çöyrösünö akıl cügürttü (Abakirov).

AKIL-ESİNE KİRÜÜ

Çoñoyup, torolup, ar nerse, bir nerselerge tüşünö baştoo.

Akıl Durdurmak/AKLINI BAŞINA ALMAK

Aklını toplamak, sabırlılıkla düşünerek iş yapmak.

Aklını başına alsan iyi olur, birinin aile uzvu başkasına aile olmaz (Abakirov).

Aklı Hayran Olmak/HAYRETLER İÇİNDE KALMAK; AKLI DURMAK

Ne yapacağını şaşırıp, kafası kaza olmak.

Böylece aklına her çeşit soru gelip, kafası karman çorman olup, yatağından yandan yana dönerek, sabaha doğru ancak gözüne uyku girdi (Saatov).

V.: Hayretler içinde kalmak

Nedense, gözleriyle gördüğü olaydan sonra Sagın hayretler içinde kaldı (Osmonaliyev).

AKLI ERMEMEK

Ne olduğunu, aslı astyarını anlamayarak, algılayamamak.

Nasıl bunlar beni bırakıp gidebilir? İmkansız, buna benim aklım ermez (Abdukaimov).

Aklına Gelmek/AKILI BAŞINA GELMEK; AKLINI BAŞINA TOPLAMAK

Düşünme, derin düşünmek, anlamak.

Aklını başına topla Kaliypa, yine iyice düşünüp taşın bakalım (Berdikeev).

Aklı Duru/ZİHNİ AÇIK; AKLI BAŞINDA

Çok akıllı, görmüş geçirmiş, anlayışlı.

Çok zeki yiğit görünüyorsun (Kıdırımışev).

Akıl Şuurunu Toplamak/AKLINI BAŞINA TOPLAMAK

Ayılmak, kendine gelmek, eski kendi kendine dönmek (çoğu zaman bayılıp kendinden geçen durumlara karşı).

Gece serin havanın etkisiyle serinleyen Bükön kendine gelerek etrafa bakınıp, bir şeyler düşündü (Abakirov).

Aklına Şuuruna Girmek/KENDİNİ BİLMEK

Büyüyüp, gelişip, her şeye akli ermeye

Özün aytkanday, akıl esine kire eleksin da (Abdukaimov).

AKIL-ESİN TOKTOTUU. k. Akıl toktotuu.

AKIL-ESTEN TANUU

Eç nerseni sezbeý, özün cogotup koyuu, es-uçun cogotuu.

Birok al bul suroolorgo coop izdegen cok, tek gana akıl esten tangañ nemedey özünçö koburay berdi (İsmailov).

AKIL-ESİ ORDUNDA

Soo, taptaza.

Akıl esi ordunda adam uşunday işke kandaý barsın (Berdikeev).

AKİRETKE KETÜÜ

Ölüü, kaza tabuu, o düynö ketüü.

Osokendin akıretke ketkenine bıyl tört cıl boldu ("Çalkan").

V.: Akıretke cönöö

Kesel bolup neçen küñ, akıretke cönödü (Togolok Moldo).

AKIR ZAMAN

1. Diniy tüşünüñ boyunça: cer cüzündö çaşoonun toktoluşu, çaşoo-tiriçilik kılıuga bolboy kalğan mezgil.

Al akır zamandın bolorun küñ murun ukkan imiş ("Ala-Too").

2. Katuu kıyınçılık, oorçuluk, öto oor, kıyın-kıstoo abal.

Akır zaman başına sala turgan boldun go ("Manas").

V.: Zaman akır

Zaman akır, cer takır.

AKISIN CEDİRBÖÖ. k. Cemin cedirböö

AK ELEÇEGİÑ BAŞINDAN

TÜŞPÖSÜN! k Ak cooluguñ başından tüşpösün

AK ELEÇEK. k. Ak cooluk.

AK ETKENDEN TAK ETÜÜ

Biröögö, ce bir nersege cetüügö öto intızar boluu, eñsöö, ayabay degdöö, samoo.

Koysun elge aralaşsın degende ak etkenden

başlamak.

Kendi dedigiğın gibi daha çocukluktan kurtulama

dın ya (Abdukaimov).

AKLI BAŞINDAN GİTMEK;

KENDİNDEN GEÇMEK

Hiçbir şeyi hissetmeyerek, kendini kaybetmek, şuurunu yitirmek.

Fakat bu sorulara cevap aramadı, yalnızca kendinden geçmiş gibi kendi kendiyile konuşuyordu (İsmailov).

Aklı Şuuru Yerinde/AKLI BAŞINDA

Ayık, tertemiz.

Ayık insan böyle bir işi nasıl yapsın? (Berdikeev).

Ahirete Gitmek/AHİRETE GÖÇ EDİP GİTMEK

Ölmek, vefat etmek, öbür dünyaya göçüp gitmek.

Osokenin ahirete göç edip gitmesine bu sene dört sene oldu ("Çalkan").

V.: Ahirete Yola Çıkmak/Rahmete kavuşmak.

Pek çok gündün beri hastaydı, rahmete kavuştu (Togolo Moldo).

AHİR ZAMAN

1. Dini anlayış olarak: Yer üstündeki hayatın duruşu, yaşamın, hayat sürmenin artık imkansız olduğu andır.

O ahir zamanın olacağını önceden duymuşmuş ("Ala-Too").

2. Cehennem azabı: Çok müşkül bir durum, güçlük, çok zor, çetin durum.

Sen başına ağır bir bela açacak oldun ("Manas").

V.: Ahir zaman

Ahir zaman, yer kuru.

Ak Demekten Tak Demek/İNTİZAR ETMEK

Birine veya bir şeye ulaşmak için intizar olmak, arzulamak, şiddetle istemek, umutla

tak etet (Medetov).

AK ETTÜÜ

Tez arıktap ketpegen, etin bir kalıpta saktagan, çıdamkay, bışik (cılıkıga karata).
Ak ettiüü mal.

AL KARA SUUGA TÜŞTÜ

Köl-şal tüşüp terdöö, abdan kıynaluu.

ALA BARMAN

Aldı-artın karabagan, şaşma.
Ala barman adamga akıl aytsañ tıñşabayt (Kalık).

ALA DÖN

İlebin kaytaruu, cutup ciberüü üçün ılayıktalğan, suu koşulğan sorpo.
Etten kişin bir çınıdan ala dön içtik ("Ala-Too").

ALA CAZDAN

Erte cazdan, caz başınan.
Ala cazdan beri küni tünü boz ketpeyt (Cantöşev).

ALA CİPTİ ATTABAGAN

Biröögö kara sanabagan, camandık işke barbagan, biröönün bir nersesin albagan, aramdık kılbagean.
Menin apam ömüründe ala cipti attabagan saka kişi ele (Kaimov).

V.: Ala kıldı attabagan

Ala kılıñdı attabagan ak baybiçeñ boloyun dep uul-kız östürgön men akmakmın, -dep çamınıp (Sıdıkbekov).

ALA KANAT

Turuksuz, ceñil münöz, maktançaak, şaykeleñ.
Ala kanat cigitke Kılıñdagan kız cakşı (folk).

ALAKANGA KÖTÖRÜÜ

Ardaktap, eç nerseden kem kılбай, alpeştep asıroo, ayabay közün karap östürüü.
Aytpadım bele men seni alakanıma kötörüp bagam dep (Baytemirov).

beklemek.

Bırak halka karışsın demeyi büyük bir umutla bekledi (Medetov).

Beyaz Etli/Helal (beyaz) etli

Çabuk kilo vermeyen, etini kilosunu aynı düzende koruyan, dayanıklı, sağlam.
(yılık için) Ak etli hayvan.

KAN TER İÇİNDE KALMAK

Sırılsıklam terlemek, perişan olmak.

Sallama insan

Önüne arkasına bakmayan, sakar.
Sallama insana bir şey söylersen zaten dinlemez (Kalık).

Alaca tepe

Sıcaklığını gidermek, soğutmak için, yutuvermek için hazırlanan, su katılan çorba.

Etten sonra birer kaseden çorba içtik ("Ala-Too").

Ala Bahardan/İLK BAHARDAN BERİ

İlk bahardan, baharın başından.
İlk bahardan beri gece gündüz sis gitmiyor (Cantöşev).

Ala İpi Atlamayan/İHANET ETMEYEN; KÖTÜ YOLA DÜŞMEYEN

Birisine kötülük düşünmeyen, kötü yola düşmeyen, birinin bir şeyin çalmayan, art niyetlik etmeyen.

Benim annem hayatında hiç kötülük düşünmeyen mübarek bir kadın idi (Kaimov).

V.: Aldatmayan

Seni aldatmayan, bir tek senin hanımın olayım diye oğul-kız doğuran ben ahmakım, -diye sinirlenerek (Sıdıkbekov).

Ala Kanat/BAŞINDA KAVAK YELİ ESMEK

Kararsız, hafif düşünceli, farfara, çapkın.
Çapkın yığite işve yapan kız iyi (folk).

Avuca Kaldırmak/BAŞ TACI ETMEK; EL ÜSTÜNDE TUTMAK

Sevip sayıp, hiçbir şeyden eksik etmeden el üstünde tutmak, onun her dediğiyle olmak, yetiştirmek.

Sana söylememiştim ben seni el bebek gül bebek

V.: Alakanga saluu

*Al dagı biröönün alakanga salıp
ardaktağan calgızı ("Ala-Too").*

ALAKANGA SALGANDAY

Dapdaana, açık-aykırı, belgilüü.

*Bul cerden Issık-Köl, öz kolhozu, öz ayılı
alakanga salganday büt köründü
(Abdukaimov).*

V.: Alakanda turganday

*Alardın bardığı men üçün alakanda
turganday. Çoçulaba, iş cayında bolot
("Çalkan").*

ALAKANDIN OTUNDAY

Kiçinekey, kenedey.

*Alakandın otunday sarı baraktar
(Cusupov).*

ALA KAÇKI

1. Baş berbey, tizgin tarttırıbay eeligip kete
berme (minilüüçü unaaga karata).

Ala kaçkı at.

2. Sözdü oozdon culup alıp süylömö, tuura
bolso-bolboso dele söz berbey culunup
süylöy berme, sözdü başka cakka burup
ketme.

*Ala kaçkı adatına salbay aytkandı cöndöp
ugup*

tur ("Çalkan").

V.: Ala kaçma

*Oozu katuu ala kaçma mal eken ("Leninçil
çaş").*

ALA KAÇUU

1. Baş berbey, tizgin tarttırıbay, eeligip alıp
cürüp ketüü.

*Atı buta atım cerge ala kaçıp barıp arañ
toktodu (Beşenalıyev).*

2. Boygo cetken kızdı makulduguna karap,
ce karabay dele, ata-enesinen,
tuugandarınan çaşıp alıp ketüü.

*Oroktun mildetin öz moyununa alıp Çargın
kızın ala kaçtı (Sıdıkbekov).*

ALA KOYDU BÖLÖ KIRKUU

Bardığına birdey, teñ bolboy, bölüp-carıp
mamile casoo, kalistik kılboo, teñ karaboo.

Ala koydu bölö kırkpay, elge tegiz kara.

Birok dale bolso ala koydu bölö kırkpay

bakacağım diye (Baytemirov).

V.: El üstündö tutmak

*O da birilerinin el üstündö
büyüttüğü yalnızı ("Ala-Too").*

GÜN GİBİ; AVUCUNUN İÇİ GİBİ

Apaçık, besbelli.

*Bu yerden Issık-Köl, öz köyü avucunun içine
koymuş gibi tamamen her yeir göründü
(Abdukaimov).*

V.: Avucumun içi gibi

*Onların hepsi benim için avucumun içi gibi.
Korkma her şey yolunda gider
("Çalkan").*

AVUCUN İÇİ KADAR

Küçücük, karınca kadar.

Avucum kadar sarı yapraklar (Cusupov).

Alıp Kaçan

1. Kontrol ettirmeyip, dizgin çekirtmeyip
kaçan (binekler için)

Alıp kaçan at.

2. LAF EBESİ

Lafı zağzından kapıp konuşma, doğru olsa
olmasa da kimsenin ağzını açmasına fırsat
evermeden taşkınlık edip, sürekli konuşmak,
konuyu değiştirmek.

*Laf ebesi olma alışkanlığını bırakıp, sözü
can kulağınla dinle ("Çalkan").*

V.: Alıp Kaçan

*Ağzı sert sırtına binen insanı kaçırın
at imiş ("Leninçil çaş").*

Alıp Kaçmak/KAÇIRMAK

1. İtaat etmeyip, dizgini çekirtmeden,
taşkınlıkla coşarak kaçırıp gitmek.

*Atı uzak bir yere kadar kaçırarak, sonra
durdurdu (Beşenalıyev).*

2. Gelinlik çağına gelmiş kızı kendi
rızasıyla veya rızası olmadan, anne
babasından, akraba kardeşlerinden gizlice
kaçırmak.

*Orogun tüm sorumlulukların kendi boynuna
alıp, Çargın kızın kaçırıldı (Sıdıkbekov).*

**Ala Koyunu Ayırarak Kesmek/AYRIM
YAPMAK; FARK GÖZETMEK**

Herkese eşit davranışta bulunmamak, fark
gözetmek, adil davranmamak, eşit
görmemek.

catabız.

ALA KOL

Adiletsiz, bardığına birdey, teñ karabagan, ön karama.

Ala koldordun arasında çaşagan eken (“Çalkan”).

ALA KOLDOO

Adiletsim mamile kılloo, ön ulap mamile casoo, teñ sanaboo, birdey karaboo.

Ala koldop ketti, -dep, Artımda kübür kalbasın (folk).

ALA KÖLÖKÖ

Tekşi tüşpöy, ança-mınça cerinde kün tiyip turgan kölökö.

Too kırkaları ala kölökögö çaşınıp kooz körünüp

turat, kün keç beşim, too için ala kölökö baskan (Cantöşev).

ALA KÖÖDÖN

1. Barbalaktağan ak köñül, oyunda aramdığı çok.

Ala köödön kürsüldöp Anciyandık ayrı sakal Sancıbek (“Manas”).

2. Maktançaak, kurula küülöngön, ceñil münöz.

Ala köödön adamdar, kuru dürmöt miltıktay (Üsönbayev).

V.: Ala köödök

Ala köödök emes bele şordu? (Cusupov).

Ala öpkö

Apırılıp kalp aytıp,/

Ala öpkö bolot arı çok (Toktogul)

ALA – KULA KÖRÜÜ

teñ sanaboo, birdey mamile kılboo, baarına tegiz karaboo.

Öz baldarıñdı özüñ ala-kula körgönüñ, tarbiya işin caksı tüşünböğöndüğündün belgisi (“Mugalimder gazetası”).

ALA – KULA KILUU

İrkin buzuu, intımagın ketirüü.

Ala-kula kılgañıñ, Alardın ırkın buzgañıñ (“Çalkan”).

Ayırım yapmadan, halka eşit muamele et. Fakat hala eşit muamele etmiyoruz.

Ala Kol/ALA BACAK

Adaletsiz davranan, eşit bakmayan, döneç. Alabacakların arasında yaşamış (“Çalkan”).

Alaca Kollamak/ALABACAKLIK ETMEK

Adaletsiz davranmak, döneçlik etmek, eşit görmemek, aynı davranmamak.

Alabacaklık etti diye, arkamdan kimse konuşmasın (folk).

Ala Gölge/Alacakaranlık

Aynı düzeyde tamamıyla kaplamadan, orasından burasından güneş ışığı geçen gölge.

Dağ yamaçları alacakaranlığa bürünüp, güzel görünüyor, akşam oluyor, dağ içine alaca karanlık çökmüş (Cantöşev).

Ala Gövde/Safderun; safdil; terelelli

1. Neşeli, iyi kalpli ve gönlünde kiri yok, saf.

Gönlünde kiri yok coşarak Ancıyanlı çatal sakal Sancıbek (“Manas”).

2. CAKA SATAN

Övünmeyi seven, boş yere taşkınlık eden, hafif düşünceli.

Caka satan insanlar, kuru sıkı tabanca gibi (Üsönbayev).

V.: Babacan

Babacan birisi değil miydi zavallı? (Cusupov).

Farfara

Abartarak yalan söyleyip,/Farfara olur utanmaz (Toktogul).

AYRIMCILIK YAPMAK; FARK GÖZETMEK

Denk saymamak, eşit davranmamak, herkese eşit olmamak.

Kendi evlatların arasında bile ayrımcılık yapman, eğitim işin iyi anlamadığının işareti (“Mugalimder gazetası”).

Alaca Bulaca Etmek/ARABOZMAK; BİRBİRİNE DÜŞÜRMEK

Aralarını, ilişkilerini bozmak, birliğine zarar getirmek.

ALA KÜZDÖN

Küz başınan, küz başalgandan.

Ala küzdön berki emgegibiz kaytıp kalar dep catam (Cantöşev).

ALA KÜÜ

Çala mas, kızımatal, ança-mınça kızuu, öto mas emes.

İşine da demeydegisindey ala küü bolup bardı (Osmonaliyev).

V.: Ala buurul

Atam bir az ala burul öndönöt ("Çalkan").

ALA KILDI ATTABAGAN. k. Ala cipti attabagan**ALA ÖPKÖ. k. Ala köödön 2.****ALAM SAATTA**

Daroo, tezinen, arıdan beri, köz açıp cumgança.

Tüpkülüğündö ar bir adamga tigil, ce bul tüşünük kalıptanarı bışık, birok, al alam saatta ele bolo koyboyt ("Sovettik Kırgızstan").

V.: Aleki saatta

Külük kıyal Abazdı toonun üstünö aleki saatta cetkirdi ("Ala-Too").

ALAMAN BAYGE

Kaalagan adamdardın bardığı öz atın koşo berüügö bolo turgan at çabış, carış.

Tıyın enmey, kız kuumay öndüü uluttuk oyundarga kiyn alaman bayge başaldı ("Kırgız Tuusu").

ALAPAYIN TAPPOO

Emne kıların bilbey aylası ketüü, şaştısı ketüü, aldastoo, dalbasaloo.

Alapayın taba albay, Eleman emi ıyladı, Ölüügö canın kıybadı ("Er – Töştük").

ALAP – CELEP BOLUU

Kandaydır bir kubanıçtan, süyünüçtön

Aralarına girmen, onların aralarını bozmandır ("Çalkan").

Alaca güzden

Son baharın ilk günlerinden, güzün başlangıcından.

Son baharın ilk günlerinden beri yaptığımız emeğimizin karşılığını inşallah alırsız diye düşünüyorum (Cantöşev).

Ala Ezgi/SERSEM SEPELEK; KAFA ÇEKMEK; KAFAYI TÜTSÜLEMEK

Sarhoşluğun başlangıcı, yarı sarhoş, çakırkeyif.

İşine de her zamanki gibi çakırkeyf geldi (Osmonaliyev).

V.: Sersem sepelek

Babam biraz sersem sepelek galiba ("Çalkan").

Acele Saatte/BİR ANDA; KAŞLA GÖZ ARASINDA

Hemen, çabucak, hızlı bir şekilde, göz açıp kapayınca kadar.

Temelinde her insanda öyle veya böyle algı anlayışlar oluşacağı şüphesizdi, ancak o da bir anda oluşuvermez ("Sovettik Kırgızstan").

V.: Bir saniyede

Hızlı uçan hayaller, Abazı dağın tepesine bir saniyede ulaştırdı ("Ala-Too").

İntizamsız at yarışı

İsteyen insanların hepsinin kendisinin kendi atını dahil edebileceği bir at yarışı, koşu.

Tıyın enmey (bir çeşit Kırgız milli oyunudur ki, at üzerinden koşturarak gelip, yerdeki madeni parayı eğilerek kapmak), kız kuumay (bu da

Afallamak/ŞAŞA KALMAK; ŞAŞKINA DÖNMEK

Ne yapacağını şaşırmak, çaresi tükenmek, afallamak, boşa kürek çekmek.

Afallayıp şaşırp, şaşırp eleman şimdi ağladı, ölmeye canını kıyamadı ("Er Töştük").

İçinde Bir Huzursuzluk Duymak/KALBİ YERİNDEN OYNAMAK

köñülü ergüü, cürögü alıp uçuu,
tolkundanıp toktono alboo.
*Bala kattı okup alıp, alap – celep bolup
süyündü (Bökönbaev).*

ALA TOPOLOŇ

Baş alaman, kınguut, dürbölöñ.
*Uçur uşintip ala topoloñ bolgonduktan, ar
kim kulagın türöt (Cantöşev).*

ALA TUYAK

Bölök, bötön, uurdalıp kelingen.
Ala tuyak mal.

ALA ÇOKUL

Tekşi emes, tegiz emes, birdey emes.
*Küzdiktiñ kee bir ceri cakşı emes, ala
çokul bolup kalıptır (“Leninçil Caş”).*

ALBARDAN TAYGAN

Cüdögön, keypi ketken, salbırap samsaalap
turgan.
*Arip – açıp, sakaldarı ösüp, albardan
taygan Kazaktın köriñiñ ayanıçtuu ele
(Sıdıkbekov).*

ALDA – CALDA MENEN

Arañdan zorgo, arañ degende, eptep-
septep, öto kıyındık menen.
*Oşondo eköo teñ kolhoz cetekçilerine ıylap
– sıktap barıp cürüşüp, alda – calda
menen coopko tartılбай aman kalışkan
(İsmailov).*

ALDA KAÇANKI

Murunku, ilgerki ubaktagı, ötkön uçurdağı.
*Alda kaçankı okuyanı eske salıp, apamdı
kapa kılбайın degen oygo keldim
(“Kırgızstan Madaniyatı”).*

ALDA NEMEDEY

1. Cakşınakay, tatınakay.
*Çay uurttap oturgan ak kuba ayaldın
közünö Zarılbübü alda nemedey köründü
(Ömürbaev).*

2. Kandaydır bir başkaça, bötönçö,
özgöçö.
*Alda nemedey şumduktardı kördüm. Esim
ooy tüştü (Ömürbaev).*

ALDAS URUU

Bir kıvançtan, sevinçten gönlü göklere
uçmak, kalbi hızla çarpmak, heyecandan
kendini tutamamak.

*Çocuk mektubu okuduktan sonra , kalbi
yerinden oynadı (Bökönbayev).*

Ala Kargaşalık/KARMAN ÇORMAN

Darmadağın, kargaşa, karmakarışıklık,
panik , isyan.
*Ortalık böyle karışık olduğundan, herkesin
kulağı olaylarda (Cantöşev).*

Alaca Toynak/HAYVAN

Yaban, başka, çalıntı.
Çalıntı hayvan.

Alaca Bulaca

Müsavi değil, eşit değil, aynı şekilde değil.
*Güzlüğün bazı yerleri iyi olmamış, alaca
bulaca olmuş (“Leninçil caş”).*

Hırpalanmış/TAKATTAN DÜŞMÜŞ

Küvvetten düşmüş, kılık şekli bozulmuş,
yırılmış, sarkmış vaziyette.
*Aç ve yorgun , sakalları uzamış, takattan
düşmüş Kazakın hali perişandı (Sıdıkbekov).*

Vay Hay İle/Zar zor; zor bela; güç bela

Zar zor, güçlkle, çok zorluk çekerek.
*O zaman ikiside kolhoz yöneticilerine
ağlayarak, güç bela mahkemelik olmaktan
kurtulmuşlar (İsmailov).*

Ta Ne Zamanki

Çok eski, eski zamandaki, geçmiş
zamandaki.
*Eski olayını hatırlatıp, annemi üzmemeye
karar verdim (“Kırgızstan madaniyatı”).*

Bilmem Ne Gibi/GÖZ ALICI

1. Çok hoş, güzel.
*Çay içmekte olan yüzünden kan gitmiş gibi
boz yanaklı kadının gözüne Zarılbübü garip
bir şeylere benzeyerek göründü
(Ömürbayev).*

2. Bir başka, farkı, özel.
*Çok tuhaf şeyleri gördüm. Aklım başımdan
gidiverdi (Ömürbayev).*

Takla Atmak/BAŞI DARA DÜŞMEK;

1. Şaşuu, karbalastap, alek-çalek boluu, tınçı ketüü, ötü kıynaluu, şaşkalaktoo.
Duşmandar kirerge kör, kaçarga cer tappay aldas urup tuş – tarapka kaçıp, can soogalap catıştı (Bölökbayev).

2. Kürpüldöö, atıriluu, orguştoo, burkan-şarkan tüşüü.

Agın suular aldas urup çamındı (Bökönbayev).

ALDASI OOZUNAN TÜŞÜÜ

Katuu korkup, emne kıların bilbey kaltaarigan abalda boluu, şaldayıp kaluu.
Çöñ enemdin aldsı oozunan tüştü körünöt, muundarı kalçıldap, alda emneler oyun böldü (Sıdıkbekov).

V.: Kelmesi oozunan tüşüü

Moldonun kelmesi oozunan tüşüp, öñü kumsara tüştü (Cantöşev).

ALDOOÇ BAŞTIK

Başka biröönü aldoo üçün koldonuluuçu nerse (ayla, amal).
Sen baldardın atasısıñbı ce közgö körünçü aldooç baştıksıñbı? (“Çalkan”).

V.: Aldooç tuzak

Aldooç tuzakka ilingenine kançalık ökünsö da, şektentpöögö kaypaktadı (Beyşenaliev).

ALDI – ALDINAN KETÜÜ

Tuş-tuşka taroo, ar kim öz bilgen cagına cönöö.
Bir az keçigip kalgandıktan, aldı – aldınan ketken eldi körüp gana tim boldı (“Leninçil Caş”).

ALDI – ARTINA KARABAY

Tüpkülüğün oyloboy, eç nerseni baykabay, abaylabay, ançalık nazar salbay.
Al aldı – artın karabagan añgüidük neme go (Cigitov).

V.: Aldı-artın oyloboy

ŞAŞKINA DÖNMEK

1. Kıvrannmmak, şiddetli sıkıntı içinde bulunmak, şaşa kalmak, ne yapacağını şaşırmak, telaş etmek, afallamak.
Düşmanlar girecek delik, kaçacak kovuk bulamayıp, can derdine düşüp, başının estiği tarafa kaçarak aman diliyordu (Bölökbayev).

2. Gürlemek, atılmak, fişkırpı dolup taşmak, taşkınlık etmek, coşmak.
Akar sular gürleyip, dolup taşıp ileri atıldı (Bökönbayev).

Allah'ı Ağzından Düşmek/ŞAŞKINA DÖNMEK; KALBİ AĞZINA GELMEK

Çok korkarak, ne yapacağını şaşırmak, afallamak, tir-tir titremek, halden düşmek.
Büyük annemin kalbi ağzına gelmiş olmalı, eli ayağı titreyip, bir şeyler aklını kurcaladı (Sıdıkbekov).

V.: Nutku tutulmak

Hocanın nutku tutularak, şehresi attı (Cantöşev).

Aldatıcı Torba/CANLI KORKULUK

Başka birini kandırmak için kullanılan şey (çare, hile).
Sen çocuklarının babasımısın yoksa yalandan göze görünen canlı korkuluk musun? (“Çalkan”).

V.: Hile tuzak

Hile tuzağına düştüğüne ne kadar pişman olsada, çaktırmamaya çalışıyor (Beyşenaliev).

Önü Önünden Gitmek/BAŞININ ESTİĞİ TARAF AĞITMEK; ÇİL YAVRUSU GİBİ DAĞILMAK

Her tarafa dağılmak, herkesin başının estiği, gözünün baktığı tarafa gitmesi.
Biraz geciktiği için çil yavrusu gibi dağılan halkın arkasından bakmakla yetindi (“Leninçil caş”).

ÖNÜNE ARKASINA BAKMADAN

Arkasını düşünmeden, hiçbir şeye dikkat etmeden, hiç düşünmeden, hiçbir şeyden sakınmadan.

O öñü arkasına bakmayan salak biri galiba (Cigitov).

V.: Sağını solunu düşünmemek

Körsö, bir cıldarı oşondoy aldı-artın oylop iş kılbagean alaňgazar nemeler bir çarbaga kokustan aktip bolup tandalganday çogula kalgan okşoboybu (Medetov).

ALDI KATKAN

Şoru arılbagan, baktısız, baykuş, beytaalay. *Aldı katkan baykuştar Aldı – aldınan ketiptir (folk).*

ALDI MENEN

Başkalardan murda, adegende, iride, eñ birinçi.

Oyun – zook bolordo Adılbektin özünö ceteletip alıp aldı menen oşol kempir kelet da baldardın ır – küüsünö ırakattanat (Ömürbaev).

ALDIN ALA

Kün murun, muruntadan, bolo elekte, aldın tosüp, uturlap.

Koco kelse koy soyup, Aldın ala nan koyup, Siylagandan emesmin (Toktogul).

ALDIN ALUU

Kandaydır bir kırsıktı, oorunu c.b. bolturbay koyuunun ce küçötüp ciberböönün araketin kılúu, ertereek kam körüü, çara koldonuu.

Iris ötkön colu baldardın çaykı iç ötkögünün aldın aluuçu çaralardı tüşündürgön (“Kırgızstan ayaldarı”).

ALDINA AT SALDIRBAGAN

Mıktı, tıñ, çıgaan, başkalarga salıştırmaluu bışık.

Aldına at saldırbagan – Kara Moldo, Moldobasan Kırgız mamlekettik fılarmoniyasının paydubalın algaçkı tüptööçülördön bolgon eken (“Sovettik Kırgızstan”).

ALDINA CIGILUU. k. Butuna cıgıluu

ALDINA MİÑ CILKI SALUU

Mas boluu, kızıp kaluu.

Kurman aldına miñ cılkı salıp, düynönü tepsep kele catkan (Sıdıkbekov).

V.: Astına miñ koy aydoo

Orozbektin kencesi bolso kerek, astına miñ

Meğerse, bir zamanlar öyle sağını solunu düşünmeden iş yapan ivededen şeyler, bir çiftliğe tesadüfen, devlet memuru olarak seçilmiş gibi toplanmış olmalılar (Medetov).

Önü Sertleşmiş/BAHTI KARA;

BEDBAHT

Başı dertten kurtulmayan, talihsiz, zavallı, bedbaht.

Bahtı kara bedbahtlar, göz gören yöne gitmişler (folk).

Önü İle/İLK ÖNCE; HERŞEYDEN

EVVEL

Evvela, ilk başta, birinci olarak.

Eğlence ziyafet olduğunda Adılbek kendisini yedeğe çektirip, ilk önce o ihtiyar karı gelir ve çocukların şarkı, türkülerden keyif alır(Ömürbayev).

Önlemine alarak

Günler öncesinden, önceden, daha olmadan, önünü kesip karşılayıp, .

Hoca gelirse koyun kesip, önden sofraya açarak, iltifat edenlerden değilim (Toktogul).

ÖNLEMİNİ ALMAK

Bir kazayı, hastalığı v.b. gerçekleştirmenin veya ucuz atlatmanın çaresine bakmak, önceden gam yemek, tedbir almak, çare kullanmak.

Iris geçen sefer çocukların yaz aylarındaki ishallerinin önlemine alacak çarelerini anlatmıştı (“Kırgızistan ayaldarı”).

Önüne At Geçirtmeyen/BİR GÖMLEK

DAHA FAZLA ESKİTEN

Mümtaz, dinç, önde gelen, balkalarına göre daha sağlam.

Bir gömlek daha fazla eskiten Kara Moldo, Moldobasan Kırgız fılarmonisinin temelini ilk atanlardan oluşmuş (“Sovettik Kırgızstan”).

Önüne Bin Yılkı Salmak/KAFAYI

TÜTSÜLEMEK; KAFAYI ÇEKMEK

Sarhoş olmak, kızışmak.

Kurman kafasını tütsüleyip, dünya zevkini süregelmış (Sıdıkbekov).

V.: Kendi kendine keyif sürmek.

Orozbeğin küçüğü olabilir, kafayı

koy aydap, özünçö ele cırgap körüngöndün koltugunda cüröt (“Kırgızistan madaniyatı”).

ALDINA KIYA ÖTPÖÖ

Abdan sıyloo, urmattoo, öydö karaboo.
Kelinder aldınan kıya ötpöy sıylap turuşçu (Berdikeev).

ALDINAN ÖTÜÜ

1. Keçirim suroo maanisinde cön-cayın aytıp tüşündürüü, künöösün moynuna aluu.
Bul iştin tee akırındağı tataaldaşıp çataşuu nugin ölçöp körgöndö şaası cetpey turganına közü cetip, anın aldınan ötüünü tuura tapkan (Ögöbaev).

2. Kandaydır bir işti atkaruudan murda al cönündö tiyeşelüü adamdarga bildirip, alardın keñeşin, uruksatın suroo.
Adat boyunca canı tuugan boluş üçün ayagı menen sendelip kelgender, eñ murda biylik – suulugu bar curt eesinin aldınan ötüşü abzel (Ş. Ümötaliyev).

ALDINA TÜŞÜÜ

Ayıbın, künöösün moynuna aluu maanisinde bir nerse berüü, tartuuloo colu menen keçirim suroo, ötüünü.
Ayıbizdi tartalı, aytkanın kılalı, aldına tüşölü (Abakirov).

ALDINA ÇIKPOO

Eç kim, eş bir can teñ kele alboo, teñdeşe alboo.
Birok ayal zatın sıylaganı kelgende Şambettin aldına erkek çıkpas (Berdikeev).

ALDINA KETeyİN!

Çakşı körüü, erkeletüü, calınıp-calbaruu maanisinde (köbünçö baldarga karata) koldonulat.
- Öh! Sadagañ, Sardarım, aldına keteyin! Men senin aldına keteyin (Toybaev).

tütsüleyip, çok hava yaparak, herkesin kanat altına sığınıyor (“Kırgızistan Madaniyatı”).

ÖNÜNÜ KESİP GEÇMEMEK

Çok saygı göstermek, hürmet etmek, dik bakmamak, tepeden bakmamak.
Gelinler önünü kesmeyerek çok saygı gösteriyorlardı (Berdikeev).

Önünden Geçmek/AYAĞINA GİDİP ÖZÜR DİLEMEK

Özür dilemek anlamında aslını astarını anlatıp açıklamak, günahını kabul etmek.
Bu işin sonun çok karmaşık olacağını araştırdıktan sonra, yapamayacağını anlayınca, onun ayağına gidip özür diledi (Ögöbaev).

2. Akıl danışmak

Bir iş yapmadan önce onun hakkında ilgili insanlara bildirip, onların öğütünü istemek, rızasını almak.

Alışkanlık üzere yeni bir akraba olmak için ayaklarını sürükleyip, sürüne sürüne gelenler, ilk önce hakimiyeti kuvvetli olan yurt sahibinin ayağına gitmemiler (Ş. Ümötaliyev).

Önüne Düşmek/AYAĞINA KAPANMAK; GÖNLÜNÜ ETMEK; GÖNLÜNÜ YAPMAK

Ayıbını, günahını kabul etmek anlamında bir şey verme, hediye etme, yoluyla af dilemek, rica etmek.

Günahımızı affettirelim, dediğini yapalım, gönlünü yapalım (Abakirov).

Önüne Çıkmamak/ELİNE SU DÖKEMEZ

Hiç kimse, hiçbir can denk gelmemek, eşit olmamak.

Fakat iş hanımlara hürmet göstermeye geldiğinde, Şambetin eline kimse su dökemez (Berdikeev).

KURBANIN OLAYIM!

Sevmek, okşamak, yalvarıp yakarmak, anlamında (çoğu zaman çocuklara karşı) kullanılır.

-Oh!Canım evladım, Sardarım, kurbanın olayım! Ben sana kurban olayım (Toybayev).

ALDIRARDA CAZDIRAR

Kandaydır bir kırsıktın, kokustuktun
boloruna oñdoy berdi bolup, ebepke-sebep
bolgon kırsıkka koşumça şart.

- *Körböysüzbü, aldirarda cazdırar bolup,
süylör sözümdü unutup kalsam bolobu*
(“Leninçil Caş”).

V.: Aldırar küñü cazdırar

*Aldırar küñü cazdırar bolup, iştin mintip
catkanın kara (Toybaev).*

ALDIRIP CİBERÜÜ

Ceñdirip koyuu, baş iyip kaluu, turuştuk
bere albooo (ooru, sanaa c.b. karata).
*Calakay, Asan kaygı adam dartka bat
çaldıgat da, bat ele aldirıp ciberet*
(Berdikeev).

ALDI – ÜSTÜ KILUU

Çañ-topoloñ tüşürüü, buduñ-çañ kılui.
*Birok alar cön gana ketpey, ayıldagılardıñ
zamanasın kuurup, aldı üstü kıldı*
(Cantöşev).

**ALDI – ÜSTÜNÖ TÜŞÜÜ. k. Astı-
üstünö tüşüü****ALEK – ÇALEK KILUU**

Aylasın ketirüü, can büdögö tüşürüü,
çakçekeleyin çıgaruu.
*İçip kelgen küñü üy – bülönü alek – çalek
kılam. Korkkon baldarım çırkırap enesine
carmaşat (Ömürbaev).*

ALETTEN KETÜÜ. k. Ön-aletten ketüü**ALEKİ SAATTA. k. Alam saatta****ALEKİ SAATTIK**

Ançalık alıs emes, uzakka sozulbagan.
Avtobuska otursa, aleki saattık col
(Kıdırmışev).

ALKA – ŞALKA TÜŞÜÜ

Köl-şal bolup terdöö, kara terge tüşüü,
kıynalıp-kıstalıu.

Curtbek ızağa muunup, alka – şalka tüştü
(Beyşenaliev).

ALKI AÇILUU

1. Cep-içken cagina baş koyuu, aldım-
cuttum bolo baştoo, araanı açılıu.

Akça dese alkı açılğan erguldar üçün

**Aldırarak Günü Yazdırmak/ŞEYTAN
DÜRTMEK**

Bir kazanın, kötü bir olayın olmasına sevk
eden, kazanın olmasına sebebiyet veren
ilave şart, koşul.

*Baksanıza, şeytan dürtünce, diyecek
lafımı unutuvermez miyim (“Leninçil Caş”).*

V.: Dalalete düşmek

*Dalalete düşmüş gibii, işin böyle olduğuna
baksana (Toybayev).*

Aldırırmak/YENİK DÜŞMEK

Yendirırmek, boyun eğmek, dayatıp,
diretememek (hastalık, kaygı v.b. karşı).
*Tembel insanlar dertlerle çok karşı karşıya
gelirler ve hemen yenik düşerler*
(Berdikeev).

ALT –ÜST ETMEK

Tozu dumana katmak, darmadağın etmek.
*Fakat onlar öylece çekip gitmeden, köy
halkının herşeyini alt-üst edip gitti*
(Cantöşev).

**Telaş Izdırıp Yapmak/ORTALIĞI
BİRBİRİNE KATMAK**

Şaşkına çevirmek, telaşlandırmak, altını
üstüne getirip, karma karışık etmek.
*İçkili eve geldiğim zaman ailemi rahatsız
eder, ortalığı birbirine katarım. Korkan
çocuklarım hıçkırıqlarla annesinin yanına
kaçarlar (Ömürbayev).*

**Çok Kıza Zamanında/KAŞLA GÖZ
ARASINDA**

Fazla uzak olmayan, uzun sürmeyen.
*Otobüse oturursa kaşla göz arasında
ulaşılacak yol (Kıdırmışev).*

KAN TER İÇİNDE KALMAK

Halsiz kalıp terlemek, su içinde kalmak,
eziyet çekmek.

*Curtbek’in eziyetten nefesi kısılıp, kan ter
içinde kaldı. (Beyşenaliev).*

İştahı Açılmak/GÖZÜ DOYMAZ

1. Yiyip içtiği yere tabi olup, dolandırmaya,
aç gözlük etmeye başlamak, boğazı açılmak.
Para deyince gözü dönenler insanların

adamdardın azap tartıp baratkanı tükkö turbadı (“Çalkan”).

2. Appetiti açılou, tamakka üzülüp tüşüü. Keçke çeyin tınbay iştegendik, oturgandardın ar kimisinin alkı açılıp, tamaktı cakşı dep catat (Baytemirov).

V.: Alkı buzuluu

Atka mingen cakşılardın alkı buzuldu, bey-beçaralardın dartın ukkan eç kim çok (Sıdıkbekov).

ALKI BUZUK

1. Aldım-cuttum, aç köz, cegiç-içkiç, nıسابı çok.

Bul alma çıkkın cerdi tepsetpeybiz, Akşıygan alkı buzuk açköz coogo (Ş. Ümötaliyev).

2. Sorgok, tamaktı köp içken, tamakka üzülüp tüşkön.

Tamak köp içken alkı buzuk adam.

V.: Alkı açılğan

Nusup birinçi colu mınday alkı açılğandarga colugup catkan ceri çok (“Sovettik Kırgızistan”).

ALKIMINAN SIGIP ALUU

Berbegen oyuna koyboy zordop öndürüp aluu, küç menen aluu.

Çolponbektin manday terin Alibekter alkımınan sıgıp alışıp, anısı az kelgensip bölösünün uyun öltürüptür (“Çalkan”).

V.: Kekirteginen sıgıp aluu. İçken-cegenin kekirteginen sıgıp aldı.

Tamagınan sıgıp aluu. Er bolso berbey körsün, tamagınan sıgıp alam, - dep küpüldödü (“Leninçil caş”).

ALKIMIN MAYLOO

Para berüü, paralap koyuu.

Alkımın maylap turup, makuldugun alıp koygon da.

V.: Tamagın mayloo. Tamagın maylap kolgo tüşürsö kerek (“Çalkan”).

Kekirtegin mayloo. Taştemir Satıbaldının kekirtegin maylap, üyünö bir çon çekek kımız, bağlan kozunun etin cetkirip beriptir

eziyet çektiğini görselerde hiç etkilenmedi (“Çalkan”).

2. İştahı açılmak, yemek için can atmak. Akşama kadar durmadan çalıştığımızın belirtisi, oturanların iştahları açılıp, yemeklerin çok iyi olduğunu söylüyorlar (Baytemirov).

V.: Nefsine yenik düşmek

Ata binen zenginler nefislerine, gururlarına yenik düştüler, fakir fukaranın dertlerini dinleyen kimseler yok (Sıdıkbekov).

Boğazı Bozuk/NEFSİ BOZUK; AÇ GÖZLÜ

1. Gözü dönen, aç göz, hortumlayan, insafı yok

Bu elma yetişen toprakları ayak bastırmayacağız, açgöz soyu bozuklara (Ş. Ümötaliyev).

2. Obur, yemeği çok yiyen, yemeyi, içmeyi aşırı derecede seven.

Yemeği çok yiyen pis boğaz birisi.

V.: İnsafı elden bırakan

Nusup ilk defa böyle insafı elden bırakanlarla karşılaşmıyor (“Sovettik Kırgızistan”).

Boğazından Sıkıp Almak/EL KOYMAK

Vermek istememesine bakmadan zorla ele geçirmek, güç kullanarak elinden almak. Çolponbek’in tüm emeklerini Alibekter el koyarak, o yetmiyormuşçasına kuzeninin ineğini öldürmüş (“Çalkan”).

V.: Gırtlğından sıkıp almak

İçtiğini-yediğini gırtlğından sıkıp aldı.

Gırtlğından sıkıp almak

Yiğitçe vermeyip de görsün, gırtlğına sıkarak alırım diye, avaz avaz bağırdı (“Leninçil caş”).

Boğazını Yağlamak/RÜŞVET

VERMEK

Rüşvet vermek, ağzını yağlamak.

Rüşvet vererek rızasını çoktan almıştır.

V.: Ağzını yağlamak.

Ağzını yağlayarak tuzağa düşürseler gerek (“Çalkan”).

Boğazını yağlamak

Taştemir Satıbaldı’ya yağ yakıp, evine koca bir kımız, semiz bir kuzu etini götürüp

("Sovettik Kırgızstan").

Kulkunun mayloo. Unçukpay kalganına
karaganda kulkunun maylagan okşoyt
("Çalkan").

ALMA BAŞ

Epostordo kezigüüçü eski mılıktın bir türü.
Alma baş mılık asıngan, / Ayaktay taşka
çaşıngan (Togolok Moldo).

ALMA BIŞ, Oozuma Tüş

Kıynalıp emgek kılbağan, dayar ookatka
köngön, catıp içer (adamdarga karata).
Bulardın degi başı iştegen nemelerbi, ce
alma biş, oozuma tüş degenderdin özübü?
(Medetov).

AL MONÇOKTOY

Cakşınakay, tatınakay, süygünçüktüü.
Al dağı biröönün al monçoktoy balası. Köp
ele koldon kelet kıla berbe ("Kırgızstan
madaniyatı").

ALMUSTAKTAN BERİ

Bayırtadan, atam zamandan, ilgerteden,
muruntan ele.
Almustaktan beri kelatkan ata narkıbiz aga
col berbeyt (Abakirov).

AK PEYİL

Ak könül, münözü cönököy, kiçi peyil.
Kandın ünü dağı ele cumşak, dağı ele al
peyil (Osmonaliyev).

ALP Ooz

Oozuna kelgen sözdü tergebey, ılgabay
süylöy bergen, oozu menen ottop koymo.
Alp ooz Çoyubek dağı kep kıstardı
(Beyşenaliyev).

ALP URUŞUU

Bir nersege katuu araket kılıp, ubaralana
berüü.
Al badıldap süylöp, katkıra külüp, master
körsötkön cumuştar menen alp uruşup
catat (Sasıkbayev).

ALTIN CAAK, CEZ TANDAY

Sözmör, çeçen, akındığı cetik.
Altın caak, cez tanday, / Akındar çıgat

vermiş ("Sovettik Kırgızstan").

Ağzını yağlamak

Sustuğuna göre rüşvet vermiş olmalı!
("Çalkan").

Elma Baş

Destanlarda rastlanan eski bir tüfeğin
çeşididir.

Elma baş tüfek omzuna asan, ufacık taşta
saklanan (Togolok Moldo).

ELMA PİŞ AĞZIMA DÜŞ

Canını zorlayıp çalışmayan, başkalarının
sırtından geçinmeye, hazır yemeğe alışık,
asalak insanlar için.

Bunlar arasında kafası çalışan şeyler midir,
yoksa ver yiyeyim, ört yatayım iyenlerin ta
kendisi mi? (Medetov).

Boncuk Gibi

Çok güzel, hoş, çok sevimli.
O da birinin boncuk gibi çocuğudur. O
kadar da elinden gelir diye zorlama
("Kırgızistan Madaniyatı").

Çok Eski Zamandan Beri

Çok eski zamandan, atalar zamanından,
eskiden, önceden beri.
Eski zamandan beri devam ede gelen
geleneklerimiz ona müsaade etmez
(Abakirov).

Beyaz Huylu/İYİ KALPLİ

İyi huylu, mütevazı karakterli, hümetkar,
nezaketli.
Hanın sesi hala yumşak, hala iyi kalpli
(Osmonaliyev).

Dev Ağız/AĞZI KALABALIK; AĞZI GEVŞEK; BOŞBOĞAZ

Ağzına geleni seçmeden, düşünmeden
konuşan, saçmayalayarak çok konuşan.
Boşboğaz Çoyubek de laf soktu
(Beyşenaliyev).

Uğraşmak/EMEK VERMEK

Bir şey için çok çaba sarf edip, uğraşmak,
zahmet etmek.
O dır dır, ederek ve kahkaha atarak, usta
başının gösterdiği işlerle uğraşıyor
(Sasıkbayev).

Altın Çene, Bakır Damak/AĞZINDAN BAL AKMAK

Konuşkan, belâgat sahibi, hatip, tecrübeli

pendeden (Toktogul).

ALTIN ŞİLEKEYİN ÇAÇIRATUU
Ukkuluktuu, cagımduu söz aytuu, cakşı
kabar aytuu.

*Kana, kariyalar, altın şilekeyinerti
çaçıratıp, menin suroomo coop bergile
(Bayalinov).*

ALTI SAN

1. Adamdın bardık dene müçölörü, büt
organizm.

*Altı sanın, uşul küçün, kubatın barında
emgek kılğandan erinbe (“Ala-Too”).*

2. Calpısı, büt baarı, bardığı degen
maanide.

*Altı san cıyın çoğulsa, Artıkça bulbul körkü
elen (Bökönbayev).*

ALTI SANI AMAN

Deni sak, ooru-sırkoosu çok, küülüü-
küçtüü, alduu-küçtüü.

*Altı sanı aman kişiğe beker cürüü uyat
(Ubukeyev).*

ALÇI-TAASINAN CAZBAGAN

Abdan maşıkkan, eç canılbagan, öto tak,
ıştin, ce aylanın bardık ıkmasın bilgen.

*Kencebek Cumatayev rayondogu işterdi
operativdüülük menen başkaruu cagınan
alçı-taasınan cazbayt (Cantöşev).*

V.: Alçısınan cazbagan. Alçısınan
cazbagan adam.

ALÇI-TAASIN ANTARUU

İyne-cibine çeyin teriştirüü, mayda-
çüydösünön beri iliktöo, izildöo.

*Menin ırlarımdın cana angemelerimdin
alçı-taasın antarıp, ayagında mınday
dedi... (“Kırgızstan madaniyatı”).*

ALÇI-TAASIN CEGEN

Ar nersege öto epçildik kılğan, abdan
tapan, öto kuu, aşkan mitaam.

*Mınday sıldındın dalayına kaktalıp, alçı-
taasın cegen kıydı taz – Murataalı
(Beyşenalıyev).*

şair.

*Ağzından bal akan, Şairler çıkar bendeden
(Toktogul).*

Altın Salyasını Sıçratmak/AĞZI GÜZEL LAF YAPMAK

Kulağa hoş, sevimli söz söylemek, iyi
haberleri iletmek.

*Hadi ihtiyar beyler, ağzınızdan bal akıtarak,
benim soruma cevap verin (Bayalinov).*

Altı Bacak

1. İnsanın bitin vucüt organları, bütün
organizma.

*Canın bedeninde, bu gücün küvvetin varken,
çalışmaktan üşenme (“Ala-Too”).*

2. Dünya alem

Hepsi, tümü, tamamı anlamında.

*Dünya alem toplanırsa, ayrıca bülbül
görmüydün (Bökönbayev).*

Altı Bacağı Sağ/TAŞI ŞIKSA SUYUNU ÇIKARIR; ELİ AYAĞI TUTMAK

Sağlığı iyi, bir hastalığı yok, dirençli, güçlü.
*Eli ayağı tutan adamın boş gezmesi ayıptır
(Ubukeyev).*

Vasfindan Şaşmayan/BİLDİĞİNDEN ŞAŞMAMAK

Çok tecrübeli, hiç yanılmayan, çok titiz, işin
veya hilenin bütün yolunu, yöntemini bilen.
*Kencebek Cumatayev ilçe idaresindeki işleri
çabuk ve etkili yollarla yönetme konusunda
işinden taviz vermiyor (Cantöşev).*

V.: Hedefinden Şaşmak. Yolundan
şaşmayan insan.

Vasfı Hususiyetlerini

Karıştırmak/SOYUNU SOPUNU KARIŞTIRMAK

Her şeyi inceden inceye tetkik etmek, en
ufak şeylere kadar incelemek, araştırmak.
*Benim şarkılarımın ve öykülerimin aslını
astarını karıştırıp, sonunda şöyle
dedi... (“Kırgızistan Madaniyatı”).*

Kurnaz, Sokulgan/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİREN

Her şeyi çok çeviklikle idare eden, becerikli,
sudan kuru çıkan kurnaz, aşırı sokulgan,
dolandırıcı, açık göz.

*Böyle alay etmelere oldukça alışmış,
şeytana pabucunu ters giydiren hilekar kel*

V.: Alçı-taasın mülçügön. *Al bayagı alçı-taasın mülçügön ayıluu Karabay starçın eken (Elebayev).*

Alçı-taasın kemirgen. *Alçı-taasın kemirgen şumpay öndönöt ("Ala-Too").*

ALI-CANI KALBOO. k. Can-alı kalboo.

ALIM SABAK

Birinen kişin ekinçisi ulam kezekteşip ırdagan aytı.

Mektep baldarı menen alım sabak aytıştı (Sıdıkbekov).

ALIP SATAR

Kızıl kulak, soodager, çaykooçu.

Alıp satarlardın armanı ("Çalkan").

AMAL BARBI. k. Ayla kança

AMAL KANÇA. k. Ayla barbi

AMALI TÜGÖNÜ

Bir nerse kıluga, ce bir nersege karşılık körsötüügö kudureti cetpöö, argasız abalda kaluu.

Amalı tügöngön Topolon töşün dagdaytıp, tördü baştanıp cattı (Osmonaliyev).

ANA BAŞI

Kandaydır bir iştin, arakettin en birinçi baştooçusu, demilgeçisi.

Uurunun ana başı oşol.

ANA-MINA DEĞİÇE. k. Ayta-buyta değıçe.

ANAN KALSA

Ayılucu oydu küçötüü, bekemdö maanisinde koldonulat.

Anan kalsa, kırgızdın cerinin keremeti bir ukmuş go! (Baytemirov).

ANDAY ATTUU KÜN KAYDA

Oydoguday, oşondoy bolso emne, bolup kalsa kana, degen sıyaktuu samoo, ensö maanisinde aytilat.

- Tüinkü on ekidegi reyske salıp cibersem bolobu?

- Anday attuu kün kayda? Kete beremin (Berdikeev).

ANDAY BOLSUN!

Kuttuktoogo coop iretinde irazılığın bildirüüdö koldonulat.

- İş ilger bolsun! - Anday bolsun, boluş ece

Murataalı (Beyşenaliyev).

Şeytana pabucunu ters giydiren

O bildiğimiz şeytana pabucunu ters giydiren başçavuş Krabay imiş (Elebayev).

Şeytana pabucunu ters giydiren

Şeytana pabucunu ters giydiren alçak galiba ("Ala-Too").

Çok Şiir Mısrası,

Birinden sonra ikincisi devamlı sırasıyla söyleyen beyit, şarkı yarışı.

Okul çocuklarıyla şarkı yarışına girdi (Sıdıkbekov).

Alıp Satan/TÜCCAR

Tacir, satıcı, tüccar.

Tüccarın pişmanlığı ("Çalkan").

ÇARESİ TÜKENMEK

Bir şey yapmaya, veya bir şeye karşılık vermeye gücü yetmemek, çaresiz durumda kalmak.

Çaresi tükenen Topolon göğsünü gererek, baş köşeyi işgal ederek yattı (Osmonov).

Esas Başı/ELE BAŞI; ÖNDER

Bir işin, hareketin, eylemin ilk başlatanı, provokatörü.

Hırsızın elebaşısı odur.

Daha Kalırsa/ÜSTELİK

Söylenecek düşüncüyü kuvvetlendirmek, pekiştirmek anlamında kullanılır.

Üstelik Kırgızlar'ın toprağının mucizesi pek bir acayıptır ya! (Baytemirov).

Öyle Denilen Gün Nerede/NEREDE

O GÜNLER

Düşündüğü gibi, keşke öyle olsaydı, olursa ne ala gibi istemek, arzulamak anlamında kullanılır.

-Gece on eki otobüsüyle gönderirsem olur mu?

-Öyle olsa ne ala! Gidebilirim (Berdikeev).

Öyle Olsun/ÖYLE OLSUN!AĞZINA

SAĞLIK

-Kolay gelsin!

-Dediğin olsun, hanımefendi (Osmonaliyev).

(Osmonaliev).

ANDAY-MINDAY DEĞİÇE. k. Ayta-buyta değıçe

ANT İÇKENDEY

Öñü oorugan adamdıkınday ker sarı, kubarıñkı, öñünön azgan, arıktap kupkuu bolgon.

Acarluu, sürdüü ireñi,/ Ant içkendey kubardı (Bökönbaev).

ANT URGUR!

Caman körüü, cekirüü, naalat aytuu, kargoo maanisinde koldonulat.

Ant urgurdun kılğan işin kara, karatıp turup bilmeksenge salat (Cooşbaev).

V.: Ant atkır!

Ant atkır kayda citip ketti?

ANT URUU

Sözgö, ubadaga turbagandığı üçün camandıkka, kırsıkka uçuroo.

Uşulardın tuzuna kara sanasan, seni ant uram ("Ala – Too").

ANÇA BOLBOGONDO

Dagı bir az bolgondo, az-az cerden.

Ança bolbogondo ketip kalışmak eken ("Ala – Too").

ANIN BETİN ARI KILSIN

"Andaydan saktasın", "andaydı körböylü", "andayga kabıltpasın" degen sıyaktuu saktanuu, çoçuloo maanisinde koldonulat.

O-o, anın betin Kuday arı kılın, anday bolgomun bir colu kırdan dürbü salıp alturup, kapıstan körüp kalgan (Medetov).

V.: Anın cüzün arı kılın

Anın okumuştuu bolup murdun kötörüp ketse, o-o anın cüzün arı kılın (Berdikeyev).

ANIN CANINDA

Aga karaganda, aga salıstırganda.

Anın canında tigi kişi tura, sözgö tüşünöt.

AÑGEME – DÜKÖN KURUU

Ant İçmiş Gibi/BEMBEYAZ KESİLMEK; RENKTEN RENGE GİRMEK

Yüz rengi hasta kişinini gibi solgun, sararmış, rengi atmış, zayıflayıp, bembeyaz olmak.

Güzel, ciddi yüzü,/Ant vermiş gibi beti bezi soldu (Bökönbayev).

ALLAH'IN CEZASI; BAŞ BELASI:

Nefret etmek, tekdir etmek, lanetlemek, kahretmek anlamında kullanılır.

Lanet olası, baş belasının yaptığı işe bak, gözüne baka baka bilmiyormuş gibi davranır.

V.:Lanet olası!

Lanet olası, nereye kayboldu?

Ant Çarpamak/KUR'AN ÇARPMAK

Verdiği sözü, yemini bozduğu, sözünü tutamadığı için kötülüğe çatmak, kaza geçirmek.

Bunların ekmeğine göz dikersen, seni kuran çarpar ("Ala-Too").

O Kadar Olmazsa/AZ KALSIN

Birazcık daha olsaydı, az kalsın.

Az kalsın gidiyorlarmıştı ("Ala-Too").

Onun Yüzünü Uzak Etsin/ALLAH

ARATMASIN; ALLAH KORUSUN

Öylesinden korusun, öylesini görmeyelim, öylesine düşürmesin gibi sakınmak, korunmak, korkmak, anlamında kullanılır.

Vah, vah, vah Allah göstermesin onun yüzünü, öyle olduğunu bir defasında dağdan dürbünle bakarken, aniden görmüştüm (Medetov).

V.: Allah korusun

O okumuşluk taslayıp burnu havalara çıkarsa, Allah korusun (Berdikeyev).

ONUN YANINDA

Ona nazaran, ona kıyaslarsan.

Onun yanında öbür adammış meğer, laftan anlar.

Hikaye Dükkanı Kurmak/HOŞ BEŞ

Mayekteşüü, süylöşüü, kepke aluu.
Añgeme – dükön kuradı, Elemandın Sarıbay Al – abalın suradı (“Er Tabıldı”).

AÑGEKTEN KAÇSAN, DÖŇGÖKKÖ

Bir tüşüktön ekinçi tüşükkö duuşar boluu, kabiluu.

Añgekten kaçsan, döŇgökkö, Şoru bar erdin bağı eken (Turusbekov).

AÑDI – DÖŇDÜ KARABOO

Eç nerseni baykaboo, saktanuu, abayloo degendi bilböö, oylonup iş kılboo.

Ce uşintip aındı – döŇdü karabay, ücöttüü iş kılбай cürö beresiñbi? (Karalaev)

AÑKİLDEK ATUU

Andan-mından bir tiyip kulanuu, tomolonuu.

Kazanday bolgon kara taş, Añkildek atıp sekirdi (“Cazgıç akındar”).

APKÖY TİL

Bal tilge salıp, kuuluk körsötüünün, aldoonun amalı.

- Eh, mitayım, togolongon moldom apköy tiliñdin meeri bar (Beşenaliev).

APKÖY TİLGE SALUU

Bal tilge salıp aldoo, azgıruu, muyutuu.

Mambet mirzanın cigitterinin apköy tilge salıp şıbıştap surangandarına işenbedi (Beşenaliev).

ARAANI AÇILUU

Aldı buzuluu, aldım-cuttum cagina ooy baştoo, aç közdük kılloo, nıسابı ketüü.

Irıskı – nasipke şügürçülük keltirüüñün orduna, kün sanap kün sanap araanı açılıp baratat (Ukaev).

V.: Araanın agıtuu

Adam araanın agıtkanda insap degendi

ETMEK; HOŞ BEŞ ETMEK

Sohbet etmek, konuşmak, söze tutmak.

Ondan bundan söz etti, Eleman’ın Sarıbay, ahvalini sordu (“Er Tabıldı”).

YAĞMURDAN KAÇARKEN, DOLUYA YAKALANMAK

Bir zahmetten kaçarken başka bir ızdırabla karşılaşmak, çatmak.

Yağmurdan kaçarken doluya yakalanan, /Izdırıp çekenin kaderiymiş(Turusbekov).

Çukura Tepeye Bakmamak/ÖNÜNE ARKASINA BAKMAMAK

Hiçbir şeyi farketmemek, sakınmamak, dikkat etmemek, düşünmeden iş yapmak.

Ya da böyle sağına soluna bakmadan, planlı iş yapmadan gezecek misin? (Karalayev).

Ankildek*(Amuda Kalkmayla İlgili

Çocuk Oyunu)/TEPE TAKLAK

DÜŞMEK, TAKLA ATMAK

Oraya buraya çarpıp yuvarlanmak, devrilmek.

Kazan gibi kara taş, takla atarak devrildi (“Cazgıç akındar”).

TATLI DİL

Tatlı dille hile yapıp dolandırma çabası.

- Vah, hilekar tıknaz hocam, tatlı dilinden bal damlıyor (Beşenaliev).

Bal Dile Salmak/AĞZI GÜZEL LAF

YAPMAK; DİL DÖKMEK

Tatlı dille kandırmak, baştan çıkarmak, inandırmak.

Mambet Bey’in yiğitlerinin tatlı dil döküp, fısıldayarak rica etmelerine inanmadı (Beşenaliev).

Ağzı Açılmak/GÖZÜ DOYMAZ; AÇ

GÖZLÜ; İNSAFI ELDEN BIRAKMAK

Gözü dönmek, dolandırıcılık, kalleslik etmeye başlamak, aç gözlülük etmek, insafı elden gitmek.

Rısk ve nasip olan şeye şükür edeceği yerine, hergün insafı elden bırakıyor (Ukayev).

V.: İradesini kaybetmek

İnsan iradesini kaybettiği zaman, insafı

taptakır unutup salat eken da (Sıdıkbekov).

ARAANI CÜRÜÜ

İşi oñoluu, colu boluu, işi köñüldögüdöy, oydoguday boluu, biyliği cürüp, talabı işke aşıp turuu.

Adamdın araanı cürüip turganda gana aga köriüngön coldoş, dos, tuugan çıgat (Bektenov).

ARAANIN AGITUU. k. Araanı açılıu

ARA BÖK

Ortodo, ce arı emes, ce beri emes, arsar abalda, orto cerde.

Ara bök kalgan karoolordo mınday abaldı çetten keziktirüügö bolot (“Sovettik Kırğızstan”).

ARAGA TÜŞÜÜ

Arazdaşkan, taarınışkan, uruşkan adamdardı caraştırıu, eldeştirüü, kepke-sözgö keltirip, cakındaştırıu.

Asıl Bakay kabılan,/Araga tüşüp kalıptır (“Manas”).

ARADAY CERGE ÇARADAY CIYIN KILUU

Kiçinekey ele nerseni çoñ körsötüp duuldatıp, küçötüp ciberüü.

Bul emne kılğaniñar? Araday cerge çaraday ciyin kılıp? (“Çalkan”).

ARA COLDO

Ce arı, ce beri emes belgisizdikte, olku-solku bolgon abal, közdögön maksatına cetpey kalgan körünüş.

Ölüü emes, ce tirüü emes, ara coldo turam (Cantöşev).

ARA COLDO KALUU

Bolcolduu cerge, maksatına, müdöösünö cetpey kaluu.

Oşentip, biz бүгүндөн баштап ара coldo kaldık (“Ala – Too”).

ARAY KÖZ ÇARAY. k. Oroy köz çaray.

ARAM KAN

Öz tukumu emes, kanı başka.

ARAM KIYAL

Ters kıyalduu, teskeri oyluu.

tamamen elden bırakıyor (Sıdıkbekov).

Adımı Yürümek/İŞLERİ YOLUNDA GİTMEK

İşi düzelmek, şansı dönmek, işi düşündüğü gibi, gönlündeki gibi olmak, hükmü sürüp her istediği hemen yerine getirilmek.

İnsanın işleri yolunda gittiği zamanda, ona önünden çıkan arkadaşı, dost, akraba olmaya kalkışır (Bektenov).

Arada/ARADA KALMAK

Ortada, öyle veya böyle olmayıp, arada kararsız kalmak, orta yerde.

Arada kalan evlerde böyle durumu kanar mahallelerden görebilirsin (“Sovettik Kırğızistan”).

Araya Düşmek/ARA BULMAK

Kavgalı, küskün insanları barıştırmak, aralarını yapmak, uzlaştırmak, yakınlaştırmak, görevini yapmak.

Asıl Bakay kaplan,/Ara bulmaya gayret etmeye başlamış (“Manas”).

Ara Kadar Yere Kova Kadar Toplantı Yapmak/PİREYİ DEVE YAPMAK

Küçücük şeyi büyütüp yaygara koparmak, abartıvermek.

Bu yaptığınız nedir? Ne diye pireyi deve yapıyorsun? (“Çalkan”).

Ara Yolda/İKİ ARADA BİR DEREDE; ARADA KALMAK

Ya orada ya burada değil, belirsizlik içinde, tereddütle kalan, düşündüğü amacına ulaşamadığı bir durum.

Ölü değil, diri de değil, arada kaldım (Cantöşev).

Ara Yolda Kalmak/İKİ ARADA BİR DEREDE KALMAK; ARADA KALMAK

Belirlediği yere, amacına, hedefine, ulaşamamak.

Böylece biz bugünden itibaren ortada kaldık (“Ala-Too”).

Haram Kan

Kendi nesli değil, kanı başka, piç.

Haram Huylu/ART NİYETLİ

Ters huylu, fena, düşünceli.

Akmalap, aram kıyal izdeseñ da, Kir tamçı ılay kılbay tunuk köldü (Aalı).

ARAM OYLUU

Neeti buzuk, kıtmırlığı, kıyanatçılığı bar.
Men anın aram oyluu ekenin bilbeym da, çay içem dep agabızdın corgosun uurdattıp ciberdim (Esenkanov).

ARAM ÖLÜÜ

1. İşeniçi, ümütü ordunan çıkpay kaluu.
Saga işengen kişi aram ölot tura, - dep Döötü kekete koburadı (Osmonaliyev).
2. Közü ötördö canında eç kim bolboy, kişi körböy, ıymanı ayılбай ölöö (adamga karata), muuzdalbay kaluu (malga karata).
Aram ölüp, tarp bolup / Ay talaada kalambı? (folk).

ARAM SANOO

Bir nerseden şektengendey işenbööçülük oydo boluu, ters pikirde cürüü.
Aram sanoo – sizdin negizgi pozitsiyanız bolgon (“Çalkan”).

ARAM SİYDİK

Nikesiz törölgön bala.
Akır zaman iş kıldı / Aram siydik Bokmurun (“Manas”).

ARAM TAMAK

Can baktı, catıp içer, calkoo, dayar ookatka köngön, eç iş kılbağan, çöp başın sındırbagan.
Mınday aram tamaktardın cüzün körgüm kelbey, eç cerden kımız içpey kalğanıma köp bolgon (“Sovettik Kırgızstan”).

ARAM TER

Kuru ubarakerçilik, tekke ketken araket, böödö ubara, beker emgek.
Akıldı köp cıl taba albay, / Aram ter bolduk adaşıp (Elebayev).

ARAM ÇÖP

Otoo, zıyanduu çöptör.
Ogorodunda bir tal aram çöp cok (Baytemirov).

ARANDAN ZORGO

Takip edip, art niyetli ararsanda kirli damla bulanık yapmaz duru gölü(Aalı).

Haram Düşünceli/ART NİYETLİ; KÖTÜ KALPLİ

Niyeti bozuk, sinsiliği, hainliği olan.
Ben onun art niyetli olduğunu bilmiyordum, çay içeceğim diye ağamızın yorgasını çaldırdım (Esenkanov).

HARAM ÖLMEK

1. Güveni, hayalleri suya düşmek.
Meğer sana güvenen kişi haram ölürmüş,- diye Döötü azarlayarak mırıldandı (Osmonaliyev).
2. Ölmek üzereyken yanında kimse olmayıp, kimse görmeden, imanı yapılmadan ölmek (insan için), kesilememek (hayvan için).
Haram ölerək leş olup,/İssız çölde kalacak mıyım? (folk).

Haram Saymak/KÖTÜ DÜŞÜNMEK; KUŞKULANMAK; SUİZANDA BULUNMAK

Bir şeyden şüphelenmiş gibi inanmama fikrinde olmak, suizanda bulunmak..
Kötü düşünüp şüphelenmek sizin esas pozisyonunuz olmuştur (“Çalkan”).

Haram Sidik/PİÇ

Nikahsız doğan çocuk.
Ahir zamanın işini yaptı, haram piç Bokmurun (“Manas”).

Haram Yemek/SIRTINDAN

GEÇİNMEK; HAZIR YİYİCİ; ASALAK
Asalak, yatıp içen, çalışmadan hazıra alıšan, yan gelip yatan, sinek avlayan.
Böyle asalakların yüzünü görmek istemeyip, hiçbir yerden kımız içmediğim çok oldu (“Sovettik Kırgızistan”).

Haram Ter/BOŞA KÜREK ÇEKME

Boş yere zahmet etme, boşuna çabalama, boş yere ıstırap çekme, boş giden emek.
İyi bir akıl bulamayıp,/Boşa kürek çektik yanlışlıkla (Elebayev).

Haram Ot

Zararlı, faydasız otlar.
Bahçesinde bir tek bile zararlı ot yok (Baytemirov).

Zar Zor/GÜÇ BELA; ZOR BELA

Eptep-septep, kıynalıp-kıstalıp catıp.
Putevkamdı arandan zorgo aldım
("Leninçil çaş").

V.: Arañ degende. Zarıl aran degende
Gülñar turgan taşka cetti (Sıdıkbekov).

ARAN CAN

Ötö naçar, alsız, canı ele bar, çabal.
Munun ötö ele aran can eken go.

ARASINAN KIL ÖTPÖÖ

Ötö cakın, abdan ısık, tattuu, intımtuu
mamilede boluu, biri-birin cakşı körüü.
Damira menen Dinara egiz kızday bolup,
eerçişip cüröt. Bulardın arasınan kıl ötpöyt
("Ala-Too").

V.: Arasınan suu ötpöö. A öltürgünör
kelbese, tuugandarım, bayagı arañardan
suu ötpögön kezibizdey bolup, kayra
birikkile (Kasimbekov).

ARASINA OT CAGUU

Arazdaştırıu, birin birine caman körgözüü,
kayraştırıu.
Baarımızdı kağıştırıp, arabızga ot cagıp
iybesin, - dep çoçuladım (Cigitov).

V.: Ortosuna ot caguu. Alardın ortosuna
ot caguuga dalay araket kıldı, birok eç
nerse çıkkın çok ("Çalkın").

Ortosuna çok saluu. Enesi menen kızının,
atası menen uulunun ortosuna çok salgan
kim? ("Çalkın").

ARBAGI KÖTÖRÜLÜÜ

Atak-dankka ee boluu, atak-dankı çıguu,
daracası kötörülüü.
Curtun arbagı kötörölsö ele boldu.

ARBAGIN KÖTÖRÜÜ

Maktoo, atagin çıkarıu, kötörmölöp koyuu.
Toktogul Togolok Moldonun arbagın
kötörö ır menen uçuraşkan son, Bayımbet
balkıp ceñil alga serpildi (Beyşenaliyev).

Zar zor, güçlücke.

Tatil yerlerinde dinlenmek için verilen
belgemi güç bela değıştirdim ("Leninçil
çaş").

V.: Güç bela. Zarıl güç bela Gülñar'ın
durdığu taşa ulaştı (Sıdıkbekov).

**Zayıf, Bitkin/BİR SIKIMLIK CANI
VAR; CANLI CENAZE**

Çok zayıf, halsiz, sadece canı var, güçsüz.
Bu resmen canlı cenazeymiş ya.

**Arasından Kıl Geçmemek/ARASINDAN
SU SIZMAMAK**

Çok yakın, çok sıcak, tatlı, hoş, birlikte
ilişkide bulunmak, birbirini sevmek.
Damira ile Dinara ikiz kızlar gibi beraber
gezerler, bunların arasından su sızıyor
("Ala-Too").

V.: Arasından su sızmamak

Akrbalarım, eğer öldürmek
istemiyorsanız,...eskisi gibi aranızdan su
sızmayan döneminizdeki gibi tekrar birleşin
(Kasimbekov).

**Arasına Ateş Yakmak/ARA BOZMAK;
ARALARINI AÇMAK**

Kavga çıkartmak, birbirine düşürmek,
kışkırtıp körüklemek.
Hepimizi karşı karşıya getirip, aramızı
bozmasın diye korktum (Cigitov).

V.: Aralarını bozmaya çalışmak

Onların arasını bozmak için çok çabaladı,
ancak hiçbir şey çıkmadı ("Çalkın").

**Arasına Kor Ateş Koymak/Aralarını
bozmak**

Annesi ile kızının, baba ile oğlunun, arasını
bozan kim? ("Çalkın").

Ervahı Yükselmek/ŞÖHRET

KAZANMAK; NAM SALMAK

Şan şöhret kazanmak, adı, namı çıkmak,
mertebesi yükselmek.

Halkın derecesi yükselse o bana yeter.

Ervahını Yükseltmek/RUHUNU

OKŞAMAK

Övmek, adını, namını çıkarmak, değerini
artırmak.

Toktogul, Togolok Moldo'nun ruhunu
okşayıp, şiirle selamlaştıktan sonra,
Bayımbet yumuşayıp, hafifçe öne atıldı

ARBAK KONGON

İşi ilgerilegen, işi oñunda bolgon.
Arbak kongon cigit tura, bat ele oñolup ketti (“Çalkan”).

ARBAK URGUR!

Biröönü tildegende, naalat aytkanda,
 caman körgöndö aytiluuçu kargış söz.
Bizge kara sanasañ, seni arbak ursun!
 (“Ala-Too”).

AR CAGINA AYIL KONUU

Kursagina bir nerse barıp, bir az alımsınıp,
 tok peyil tartıp kaluu.
Ar cagina ayıl konup kalgan go, tamaktı karabay kalıptır.

AR KAYSININ BAŞIN ÇATUU

İreti çok birdemelerdi süylöö, tüşünüksüz
 birdemelerdi ayta berüü.
Tıñılıktuu dele eç nerse ayta algan çok. Ar kaysının başın çatıp tim boldı (“Caştık carçısı”).

V.: Ar nersenin başın aytuu

Ar nersenin başın ayıp, oşonu menen tim boluştu (Ümötaliyev).

ARKAN BOYU

Bir az gana, saal, ança-mınça (köbünçö ölçömgö karata).
Ay batarına arkan boyu kalgança, arça tübüñö otura beriştı (Cusupov).

ARKANDI MAL BASSIN, ALDINDI BALA BASSIN!

Köbünçö krlinderge karata “baktıluu bol”,
 “bala bakıraluu bol”, “etek ceñiñ cayılsın”
 degen maanide ayılğan kaaloo.
Kız curtı baş ilgerden: emi öz curtuna barasın, kудay arkandı mal basıp, aldındı bala basıp, öz aldınça bolosun kagılayın (Kasimbekov).

ARKASI AÇILBAGAN. K. Conu açılbağan.**ARKASIN SALUU**

(Beyşenaliyev).

Ervahı Konmuş/ALLAH’IN SEVGİLİ KULU; ALLAH “YÜRÜ YA KULUM” DEMİŞ

İşi ilerleyen, işi başarılı olup, yaver giden.
Allah’ın sevdiği kuluymuş meğer, kısa zamanda başarıya ulaştı (“Çalkan”).

Ervah Çarpsın/Allah çarpsın!

Birinin azarladığı, lanetlediği, nefret ettiği zaman söylenilen beddua.
Bize hıyanet edersen, seni Allah çarpsın!
 (“Ala-Too”).

Her Tarafına Köy Konmak/AÇLIĞINI BASTIRMAK

Midesine bir şeyler varıp, biraz tatmin olmak.

Açlığını bastırılmış olmalı, yemeğe bile bakmıyor.

Her Şeyin Başını Çalmak/HAVADAN SUDAN KONUŞMAK

Önemsiz, yerli yersiz bir şeylerden konuşmak, anlamsız, boş şeyleri sürekli söyleyip zırvalamak.
Doğru dürüst bir şey bile söyleyemedi. Havadan sudan söz etmekle geçiştirdi (“Caştık Carçısı”).

V.: Havadan sudan konuşmak

Havadan sudan konuşup, sonra sustular (Ümötaliyev).

Urgan Boyu/KARIŞ KADAR

Birazcık, çok az, biraz biraz (çoğu zaman ölçüye göre kullanılır).
Ay batmak üzereyken çam ağacının dibine oturdular (Cusupov).

Arkandı Mal Bassın, Önünü Çocuk Bassın/BİR YASTIKTA KOCAYIN!

Çoğu zaman gelinler için “mutlu ol”, “çoluk çocuğun çok olsun”, “elin ayağın uzasın” anlamında söylenilen dilekler, hayırdüa.
Kız milleti ayırır, eskiden beri: Şimdi öz yurduna gideceksin, Allah bir yastıkta kocatıp, çoluk çocuğa karıştırsın”, kendi başına olursun, canımın içi (Kasimbekov).

Sırtını Salmak/SIRTINI ÇEVİRMEK;

Caktırbagan, körgüsü kelbegen münözdü
koş könül mamile casoo, kırtışı süyböö.
*Anan kala berse balıktan çarçap kaytkan
küyöösün küyöösün kütiüp albay arkasın
sala turgan boldu (Ukayev).*

V.: Sırtın saluu

*Bizidn oşondoy ele sizdin kense başçıñız
sırtın salıp, basıp ketiptir (“Çalkan”).*

ARKASI SUU

Tabası kanuu, cenildey tüşüü.
*Kan içer Törögeldi ölüp, dalay kedeydin
arkası suugan (“Ala-Too”).*

ARKASI TİYÜÜ

Cardamdaşuu, karalaşuu, kömök körsötüü,
paydası tiyüü.
*Aga Kareldin bir tuugandan artık arkası
tiydi (Aşımbayev).*

AR KAÇANDAN BİR KAÇAN

Ar dayım, dayıma, takay.
*Ar kaçandan bir kaçan “menin vraçtıq
stajım senin çaşıñ menen teñ” dep eldin
közünçö kağıp-silkep (Berdikeyev).*

AR KOŞKON

Türdüü, birdey emes, kurama, ar kaysıdan
kuralgan, birikken, ar kanday.
*Ar koşkon koyuu cıttardın kaysınısı
emneniki ekenin bile albay, arasat abalda
şümüröyüp turgan.*

ARKI – BERKİNİ TÜŞÜNGÖN

Ar nerseni bilgen, köptü körgön, tacırybası
bar.
*Egerde biz cınıgı öndürüşkö kızıkkın, arki
– berkini tüşüngön kişini izdesek, anda
men coldoş Eralievdi oşondoy kişi deymen
(“Leninçil Caş”).*

V.: Arkı-berkini bilgen.

Arkı-berkini bilgen adam.

ARMANDA KALUU

Tilegi orundalbay, maksatına, müdöösünö
cetpey öküttö boluu.
*Aga cetpey kalıp, armanda kaldı (“Ala –
Too”).*

SIRTINI DÖNMEK

Beğenmeyen, görmek istemeyen bir şekilde
isteksiz davranmak, hoşlanmamak.
*Üstelik yetmezmiş gibi, balıktan yorgun
dönen kocasını beklemeyip, sırtını çevirecek
oldu (Ukayev).*

V.: Sırtını dönmek

*Bizim, aynı şekilde sizin de kalem
müdürünüz sırtını dönüp basıp gitmiş
(“Çalkan”).*

Arkası Soğumak/OH ÇEKMEK

Başkasını üzen bir duruma sevinmek,
rahata, huzura kavuşmak.
*Hunhar Törögeldi ölünce bir çok fakir oh
çekmiştir (“Ala-Too”).*

Arkası Dokunmak/EL UZATMAK; ARKA OLMAK

Yardım etmek, bakmak, destek vermek,
faydası dokunmak.
*Ona Karel’in kardeşten öte yardımı
dokundu (Aşımbayev).*

Her Zaman/İKİ DE BİR

Her zaman, sürekli, daima.
*İkide bir “senin yaşıñ” kadar benim
doktorluk tecrübem var” diye herkesin
önünde azarlar (Berdikeyev).*

Her Katan/MUHTELİF

Çeşitli, aynı değil, muhtelif şeylerden
birleştirilmiş, birleşmiş, çeşitli.
*Karıştırlmış ağır kokuların hangisi neyin
olduğunu bilemeyip, kararsız bir şekilde
geveleyip, donakalmış (Cigitov).*

Öteki Berikini Anlayan/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ

Her şeyi bilen, çok şeyi gören, tecrübeli.
*Eger ki biz gerçekten üretmeye
uğraşıyorsak, görmüş geçirmiş adamı
arıyorsak, o zaman ben yoldaş Eraliyev’i
öyle kişi olduğunu iddaa ediyorum
(“Leninçil caş”).*

V.: Görmüş geçirmiş

Görmüş geçirmiş adam.

Arzularına Ulaşmak/SEVİNCİ KURSAĞINDA KALMAK

Dilediği gerçekleşmeyip, amacına, hedefine
ulaşamayıp pişmanlık duymak.
O’na ulaşamayıp, sevinci kursağında kaldı

V.: Armanda boluu.

Toktobay cobolonduu coruktu baştaganına armanda bolso da, iş maradan ötkön son argası kança (Kaimov).

ARPAÑDI KAM ORDUKPU?

Saga bir camandık kıldıkpi? Bir nerseñdi cazdıkpı? Çekilik ketirdikpi? degen maanide koldonulat.

Minça nege korkutasıñ? Arpañdı kam ordukpu? (“Çalkan”).

V.: Aştıgıñ kam ordukpu?

Oroñdoysuñ emne ele, men aştıgıñdı kam orgonsup (“Sovettik Kırğızstan”).

Eginiñ kam ordukpu?

Eñkeygende zor Bakay, Eginiñ kam ordukpu? (“Seytek”).

ARPASIN KAM ORGONSUU

Biröö künöö kılğansıp bir cerinen cazıp, camandık ce bir çekilik ketirgensip tütalanuu, tünörüü.

Arpasın kam orgonsup, arañ degende açuusun toktotkon Mıyakan zorgo kep kozgodu (“Ala-Too”).

ARTI KAYIRLUU BOLSUN

Köbünçö kaza bolgon adamdın üy-bülösünö, tuugandarına mindan kiyin camandık bolbosun, tüpkülügü tüz bolsun degen maanide köñül aytuu, kayrat aytuu, köñülün cubatuu iretinde koldonulat.

Artı kayırluu bolsun, mindan özgö köñül tötögüü barbı? – dedi (Kasımbekov).

ARTIK BAŞ

Aşıqça, tiyiştüü ölçömdön aşıq, artıkça. Biri – birin sırduu karaşat, artık baş söz süylöşpöyt (Mırzaev).

ARTINA KALBIR BAYLOO

Biröönün üstünön calgan uşak taratuu, camanattı kılıuu.

Ak niyet kızmatçılarıñ artına kalbır baylaşka usta (Sıdıkbekov).

V.: Kuyruguna kalbır bayloo

Mustapanın kuyruguna kalbır baylagan –

(“Ala-Too”).

V.: Pişman olmak

Toktobay zarar veren

alışkanlığa pişman olsa da, iş işten geçtikten sonra neye yarar (Kayimov).

Arpanı Ham Mı Biçtik/NE DEDİM DE?; NE YAPTIM DA?

Sana bir kötülük mü ettik? Bir ayıbımız mı oldu?

Niye bu kadar korkutuyorsun? Ters bir hareketimizi mi gördün? (“Çalkan”).

V.: Tavuğuna mı kış dedik

Niye karşıma dikiliyorsun, tavuğuna mı kış dedik (“Sovettik Kırğızistan”).

Ekinin ham mı biçtik?

Bakay yaşlandığında, bizden bir kötülük mü gördün? (“Seytek”).

Arpasın ham biçmiş gibi olmak

Birisi suç işlemiş gibi, bir yanlışlık yapıp, kötülük veya bir yanlışlık yapmış gibi hırslanmak, somurtmak.

Ona bir kötülük yapmış gibi, zar zor sinirini yatıştıran Mıyakan, isteksiz ve güçlülükle söz açtı (“Ala-Too”).

Arkası Hayırlı Olsun/BAŞI SAĞ OLSUN!

Çoğu zaman vefat eden olan insanın ailesine, akrabalarına bundan sonra kötülük olmasın, sonu hayır olsun anlamında baş sağlığı dilemek, teselli etmek, teskin etmek, avutmak anlamında kullanılır.

Başınız sağ olsun, bundan öte teselli edecek bir şey var mı? dedi (Kasımbekov).

Fazla Baş/Gerekenden fazla

Fazla , gereken ölçüden fazla olan, lüzumundan fazla, artakalan.

Birbirine gizemli bakarlar, fazla konuşmuyorlar (Mırzayev).

Arkasına Kalbur Bağlamak/ÇAMUR ATMAK; ARKADAN KONUŞMAK

Başkasının arkasından yalan konuşmak, kuru iftira atmak, kötü göstermeye çalışmak İyi kalpli işçilere çamur atma konusunda uzman (Sıdıkbekov).

V.: Çamur atmak

Mustapa'ya çamur atan Ernazarov

Ernazarov ("Çalkan").

ARTINAN SAYA TÜŞÜÜ

1. Biröögö camandık kılúu, anın işin oñunan çıgarboo, tilegin katırıp öz aluu maksatında katuu añdıp kaluu, kastarın tigüü.

Basmaçılardıñ artınan saya tüşkön atası üy betin çanda körçü (Ömürbaev).

2. Bir nersege öto kunt koyup katuu kirişüü, közdögön işinin akırına çıguuga çımırkanıp arakettenüü.

Kör diynönün artınan saya tüşkön köp caman (Berdikeyev).

V.: Artınan tüşüü

Bilimdin çok zarpanın, Okuunın tüşüp artınan (Turusbekov).

ARTINAN TOPURAK ÇAÇUU

Ekinçi kayrılbasın, ekinçi körböylü, ekinçi cüzdöşpöylü dep tilöö.

Şambetterdin artınan topurak çaçkan (Sıdıkbekov).

V.: Artınan suu çaçuu

Canagı şımşıktördün artınan suu çaçıp koyçu, - dedi (Ögöbaev).

ARTIN BERSİN!

Kandaydır bir camandık, ölüm bolgon uçurda mindan kiyin cakşılık bolsun, camandık bolbosun dep tilek kılıp, kayrat aytuu, köñül aytuu maanisinde koldonulat.

Artın bersin! Köp kapa bolbogula ("Çalkan").

ARTIN KAÇIRUU

İymenüü, tartınuu, saktanuu maanisinde caltaptap tike kep ayta alboo.

Eçen oozu küyüp, calkotoy bolgon kurgur, kalıs sözün ayta albay, artın kaçırdı (Kıdırmışev).

ARI – BERİ KILA SALUU. k. Cür narıga saluu

ARI BARIP, BERİ KELÜÜ

Katuu oorudan sakayıp ketüü, aman kaluu.
Andan kiyin ulum arı barıp, beri keldi (Sasıkbaev).

("Çalkan").

Ardından İzine Düşmek/PEŞİNİ BIRAKMAMAK

1. Birine kötülük etmek, onun işine çomak sokmak, umudunu kırıp, intikam alma niyetinde skı takibe almak, kin beslemek.
Haramilerin peşine düşen babası çok nadir eve gelirdi (Ömürbayev).

2. Bir şeye pür dikkat girişmek, hedeflediği işin sonuna çıkmaya var gücüyle çabalamak.
Dünya malının peşine düşüp kudurmak, böbürlenmek çok kötü (Berdikeyev).

V.:Peşine düşmek. Bilimin yok zarfından, okumanın düşüp ardından
(Turusbekov).

Arkasından Toprak Saçmak/YÜZÜNE TÜKÜRMEK; YÜZÜNÜ ŞEYTAN GÖRSÜN

Bir daha dönmesin, bir daha görmeyelim, hiç yüzleşmeyelim diye dilek tutmak.
Şambetletrin yüzünü şeytan görsün (Sıdıkbekov).

V.: Ardından Su Dökmek

Deminki ahmakların ardından su dökünl,- dedi (Ögöbaev).

ALLAH ECİR SABIR VERSİN!

Kötü bir durum, ölüm olan durumlarda bundan sonra iyilik olsun, kötülük olmasın diye dilek tutup, teskinedip, teselli etmek anlamında kullanılır.

Allah ecir sabır versin! Çok üzölmeyin ("Çalkan").

Arkasını Kaçmak/PAÇAYI SIYIRMAK

Sıkılmak, çekinmek, sakınmak, anlamında çekinerek direk konuşamamak.

Kaç kez ağzı yanıp ürkekleşen gariban, doğru sözünü söylemeyip, paçayı sıyırdı(Kıdırmışev).

ÖLÜP ÖLÜP DİRİLMEK; ÖLÜMÜN KAPISINDAN DÖNMEK

Çok ağır bir hastalıktan kurtulmak, sağ kalmak.

Ondan sonra oğlum ölümün kapısından döndü (Sasıkbaev).

ARIDAN BERİ

Ötö tez, ıldam, bir zamatta.

Arıdan beri bütürö saldı.

V.: Arı-beri karagança

Tayecesi cüyürtö basıp otura kalıp, al ayrıktı arı-beri karagança tige saldı (Eşmambetov).

ARI COK

1. Uyatsız, namıssız.

Arı çok külkücü, sanaası çok uykucu (Makal).

2. Kolunan kelbese da culuna bergen, köyröñ.

Ayıldı özüñ bilesiñ, Arı çok kaday nemesiñ ("Er Tabıldı").

ARI KARAP IYLAP, BERİ KARAP KÜLÜÜ

Ötö kıynalıp, özün macburlap, arañdan zorgo özün köndürüp, birok anısın eç bilgizbey, şek aldırday degen maanide.

Alıp keleber! Agerkeç arı karap ıylap, beri karap küldü (Ümötaliyev).

ARI KALÇAP, BERİ KALÇAP

Neçen alaketten ötkörüp, abdan sinap, tekşerip.

Al balanı arı kalçap, beri kalçap ügüttödü (Beyşenaliyev).

ARI KETİP, BERİ KETİP

Makul bolboy, ötö kıyınçılık menen, aynıp catıp, öydö-ıldıy bolup catıp, arañdan zorgo.

Arı ketip, beri ketip catıp akırı tüşünük cazıp bergen (Eginaliyev).

ARIK ÇIRAY

Ança arık emes, sıyda, subagay tartkan.

Ayşa orto boyluu, arık çıray, çaçı uzun, suluu ayal eken ("Kırgızstan ayaldarı").

ARI TOLGONUP, BERİ TOLGONUP

Köpkö oylonuu, abdan oylonuu.

Tündük bir ookumu. Baldar kızık uykuda. Bu maalda arı tolgonup, beri tolgonup köz umaçtay açık catkan bir gana Adilbek

BİR ÇIRPIDA; BİR SOLUKTA

Çok çabuk, derhal, bir anda.

Bir çırpıda halledverdi.

V.: Kaşla göz arasında

Teyzesi hemen oracıkta oturarak, o yırtığı kaşla göz arasında dikiverdi (Eşmambetov).

AR DAMARI ÇATLAMIŞ

1. Arsız, utanmaz, namuzsuz.

Arsız güleç, kaygısı yok uykucu (Atasözü).

2. Elinden gelmese bile ileri atılan, farfara. Köyü kendin bilirsın, bencil nasıl birisin ("Er Tabıldı").

Bu Tarafa Bakar Ağlar, O Tarafa Bakar Güler/BİR GÜLÜP BİR AĞLAMAK

Çok zorlanmak, kendini mecbur etmek, zor bela kendini ikna edip alıştırmak, ancak bu yaptığını kimseye bildirmemek, çaktırmamak anlamında.

Getir onu! Agerkeç bu tarafa bakıp gülüp, o tarafa bakıp ağladı (Ümötaliyev).

Öteye Sallayıp, Beri Sallayıp/ÖLÇÜP BİÇİP; YEDİ ÖLÇÜP BİR KESİP; DOKUZ DOĞURUP

Çok uğraşıp, iyice deneyip, kontrolden geçirmek.

O çocuğu ölçüp biçip yönlendirdi (Beyşenaliyev).

Oraya Gidip Beri Gelmek/GÜÇ BELA; ZOR BELA; ZAR ZOR

İkna olmayıp, çok zor, kararrından zaman zaman cayarak tereddüt etmek, güç bela ikna olmak.

Düşünüp taşınıp, en sonunda açıklamasını yazıp vermişti (Eginaliyev).

Zayıf Yüzlü/SIRIM GİBİ

İnce yapılı, fazla zayıf olmayan, dertli toplu,uzunca gelen.

Ayşe ince narın, sırim gibi saçı uzun, güzel bir bayanmış ("Kırgızistan ayaldarı").

Oraya Dönüp, Beri Dönüp/DÜŞÜNÜP; ÖLÇÜP TARTIP

Uzun uzun düşünmek, iyice düşünmek.

Gece yarısı. Çocuklar uykunun en tatlı anında. Bu saatte düşünüp taşınıp,gözleri

(Ömürbaev).

ARISI – BERİSİ KAYSI

Eç ayırması çok, baarı bir.

Anın arısı – berisi kaysı, makuldaşkan künü ele baralı (“Leninçil Caş”).

ARISI ÜÇ, BERİSİ EKİ

Köp bolso üç, bolboso eki.

Arısı üç, berisi eki kündö kelip kalabız, cakşı turgula, - dep cönöp ketti (“Caştık carçısı”).

ASAN KAYGI

Bolbogon bir mayda-barat nerselerge kaygıra berme, keyiy berme, abdan ubayımçıl, sarı sanaaçıl.

Calakay, Asan kaygı adam dartka bat çaldıgat da, bat ele aldırıp ciberet (Berdikeev).

ASKA BEL

Tirek, cölök, tayanıç.

Kulaptır aska belibiz, Suugan belem demibiz (“Seytek”).

ASKAR TOO

Tayanıç, cölök, tirek.

Uulum menin askar toom.

ASMAN – AYGA TÜYÜLÜÜ

Ayılğan kepke, sunuşka makul bolboo, çetke kaguu, ukkusu da kelböö, tak sekirüü.

Şıgaydın öziün kampaçı kılıunu aytında Sagınbek asman – ayga tüyülüp koygonun ayttı (Cantöşev).

V.: Asman boyu tüyülüü

Toobay karmoogo araket kıldı, birok azoo kara ker asman boyu tüyülöt (Abdumomunov).

ASMANGA KOLU CETKENDEY. k.

Ayga kolu cetkendey

ASMANDAN TÜŞÖ KALGANDAY

1. Elden bötönçö bolup, özgöçölönüp turganday, özgöçö bolup körüngöndöy.

Kim boldu eken bul eköö, asmandan tüşö kalganday (Cantöşev).

açık yatan sadece Adılbek (Ömürbayev).

Ötesi, berisi, hangisi?

Hiçbir farkı yok, farketmez.

Onun ötesine berisine iyisi anlaştığımız günü gidelim (“Leninçil caş”).

Ötesi Üç, Berisi İki/ÜÇ AŞAĞI, BEŞ YUKARI

En fazla üç, olmazsa iki.

Üç aşağı, beş yukarı günlerde geliriz, kendinize iyi bakın, -diye çekti gittiler (“Caştık carçısı”).

ÇITKIRILDIM

Olmayan, ufak tefek şeylerden kaygılanmak, durmadan tasalanan, üzülen, çok kaygılanan, kederlenen.

Tembel, çıtkırıldım insan dertlere çabuk bulaşıyor ve erkenden pes ediyor (Berdikeev).

Kayalı Sırt/ARKA OLMAK

Dayanak, destek, direk.

Bel kemiğimiz kırılmış, aşk şevkimiz kırılmış (“Seytek”).

Kayalık Dağ/ARKA ÇIKAN

Dayanarak, destek, direk.

Oğlum benim arkamı rahat yasladığım dağım.

Göge, Aya Sıçaramak/AYAK

DİREMEK, HOP OTURUP HOP KALKMAK

Anlatınlara, sunuş fikirlerine uymamak, kulak asmamak, duymak bile istememek, inat etmek.

Şıgay’ın kendisini depocu yapacağını söylediği zaman, Sagınbek’in hop oturup, hop kalktığını söyledi(Cantöşev).

V.: Yükseklerden uçmak

Toobay tutmaya çalıştı, fakat doru at yükseklerden uçmaya devam etti (Abdumomunov).

Gökten İnmiş Gibi/GÖKTEN

ZEMBİLLE İNİMİŞ GİBİ

1. Herkesten farklı olup, ayrıcalaşmış gibi, çok farklı görünmek.

Kimler imiş bunlar, gökten zembille inmiş gibi (Cantöşev).

2. Çok cerden, kütülböğön cerden payda bolgondoy.

– Ey, Sabo, sen sıykırçı bolup ketkensiñ go, asmandan tüşö kalganday bolup kaydan çıga kaldıñ? (Aşımbaev).

ASMANDIN BAŞI

Ötö kımbat, abdan kımbat.

ASMANDIN BAŞINDA

Ötö biyik, kol cetkis biyiktikte.

ASMAN – CERDİ CAÑIRTUU

Ötö katuu ün çıgaruu.

Asman – cerdi cañırtıp, ırday turgan çak uşul (Abakirov).

ASMAN MELCİGEN

Abdan biyik, köz cetkis.

Tee ıraakta asman melcigen toolor (Osmonaliyev).

ASMANIÑDI TAŞTAP CİBER

Koluñdan kelgen camançılığını, kastığını casay ber, takır ayanba degen maanide koldonulat.

Sooronbay boluşuna salam ayta bar: bizge degen asmanın taştap cibersin, - dedi da, Kanıbek ordunan turup çetke karap bastı (Cantöşev).

V.: Tiregen asmanıñdı taştap ciber

Tiregen asmanıñ bolso taştap ciber, maga baarı bir (Baytemirov).

ASTINAN MIÑ KOY AYDOO. k.

Aldına miñ cılkı saluu.

ASTINAN KIYA BASPOO

Abdan sıyloo, ızaat kılúu, urmat körsötüü.

Kıya baspay astından, Kol kuuşurup turayın (Cantöşev).

V.: Astınan kıya ötpöö

Erke kız astından kıya ötpöyt ko, apa dep delbirep turat ko (Baytemirov).

ASTINA OLPOK, ÜSTÜNÖ ÜPÇÜ BOLUU

Epildep ötö ele cıluu mamile casoo, közünün ağı menen ten aylanuu.

Celmoguz kempirdin Kunduzdun, senin

2. Aniden, beklenmedik yerden ortaya çıkmış gibi.

Hey Sabo, sen kahinmi oldun, gökten inmiş gibi nereden ortaya çıktın? (Aşımbaev).

Göğün Başı

Çok pahalı, oldukça pahalı.

Göğün Tepesinde/GÖĞÜN YEDİ KAT ÜSTÜNDE

Çok yüksekte, el ermeyecek, ulaşılmayacak yüksekte.

Göğü Yeri Yankılandırmak/YERİ GÖĞÜ İNLETMEK

Sesi çok yüksek çıkmak.

Yeri göğü inleterek, şarkı söyleyecek dönem bu (Abakirov).

Göğü Yükselen/GÖKLE KUCAKLAŞAN

Çok yüksek, gözle ulaşılamayacak kadar.

Ta uzakta başı göklere uzanan dağlar (Osmonaliyev).

Göğünü Başına Yıkma/ELİNDEN NE GELİRSE YAP

Elinden gelen kötülüğü, düşmanlığı yap, hiç çekinme anlamında kullanılır.

Sooronbay ağana selam götür: Elinde ne gelirse

yapsın, - dedi ve, Kanıbek yerinden kalkarak kenara doğru yürüdü (Cantşev).

V.: Ne yapabiliyorsan yanına koyma. Ne

yapabiliyorsan yanına koyma, benim için farketmez (Baytemirov).

Önünden Kesip Geçmemek/ÜZERİNE TİTREMELİK; BAŞININ TACI ETMEK

Aşırı derecede saygı duymak, sevgi gösterip, hürmet etmek.

Tac edip başımın, el pençe divan durayım (Cantöşev).

V.: Üzerine titremek

Genç kız üzerine titrer, anne diye önünde el pençe divan duruyor ya (Baytemirov).

Astına Pösteki, Üstüne Düğme

Olmak/KUL KÖLE OLMAK;

GÖZÜNÜN İÇİNE BAKMAK;

ÜZERİNE TİTREMELİK

Çok sıcak davranmak, gözünün içine

astina olupok, üstünö üpçü bolgonunun sebebi uşul (Cantöşev).

ASTIN – ÜSTÜN BOLUU

Çakçelekeyi çıguu, çañ-topoloñ tüşüü, buduñ-çañ boluu.

Keçee dünüyö astın – üstün bolgondogu ala

sapırañda bir az aman kalgandarı bar (Ukaev).

bakmak.

Cadı ninenin Kunduzun üzerine titremesi işte budan (Cantöşev).

Alt-Üst Olmak/ALTINI ÜSTÜNE GETİRMEK

Tozu toprağı çıkmak, karmakarışık, toz duman olmak.

Daha dünkü dünyanın alt-üst olduğu savaşlardan sağ kurtulanlar var (Ukayev).

ASTIN-ÜSTÜN KILUU.

Taş-talkanın çıkaruu, kıyratuu, talkaloo, çakçelekeyin çıkaruu, çañ-topoloñ tüşürüü.

Astın-üstün kılamin, Oy, too, tüzüñdii (“Mendirman”).

ASTI-ÜSTÜNÖ TÜŞÜÜ

Epildep-cepildöo, abdan kiçi peyil mamile casoo, calınıp-calbarıp surangan, ce casakerlenip cagınuuga araket kılğan mamilede boluu.

Kayra-kayra keçirim surap koyso bolmok baykelep, astı-üstünö tüşüp (Berdikeyev).

ASIL TUKUM

Eti, sütü, kücü c.b. sapattarı boyunça cogoru turgan, asıldandırılğan, tukumu cakşırtılğan, karapayım emes.

Asıl tukum maldın bagılışı. Suradım: Tigi catkan kimdin malı? – Bizdiki, baary birdey asıl tukum (Ümötaliyev).

AT CIGAÇTAY

Ötö arık, katiñki.

At cigaçtay bolgon beçara.

ATA ARBAGI CAR BOLUU

Cardam berüü, koldoo.

Kudayar kaçankı ketken oomatı kayra kelip, ata arbagı car bolup, işi agınan kayra taktıga miniptir (Kasimbekov).

Altını Üst Etmek/ALT ÜST ETMEK; ALTINI ÜSTÜNE GETİRMEK; TOZU DUMANA KATMAK

Taşını toprağını çıkarmak, harap etmek, yok etmek, karmakarışık etmek.

Altını üstüne getiririm, vadisi, dağı, ovanın. (“Mendirman”).

Altına Üstüne Düşmek/AĞZINDAN GİRİP, BURNUNDAN ÇIKMAK; ÜZERİNDE TİTREMELİK; YALVARIP YAKARMAK

Kırılıp büzülmek, yaranmak için çok yumşak davranmak, yalvarıp yakarıp direnmek, yaranmaya çalışmak vasiyetinde olmak.

Ağabey deyip, tekrar yalvarıp yakarmak özür dilerse iyi olurdu (Berdikeyev).

Asil Kuşak/SAF KANLI; ASİL

Eti, sütü, gücü v.b. vasıflarına göre değeri yüksek, asil, soylu, cins, sıradan değil.

Saf kanlı, soylu hayvanın bakımı. Sodum: Şurdaki yatan kimin malı? – Bizimki, hepsi saf kanlı (Ümötaliyev).

At Ağaç Gibi/BİR DERİ BİR KEMİK; ÇUBUK GİBİ

Çok zayıf, eti yağı erimiş, dermansız.

Bir deri bir kemik kalmış, zavallı.

Ata Ervahı Yar Olsun/ALLAH YARDIMCIN OLSUN!

Yardım etmek, desteklemek.

Kudayar’ın çoktan başından uçup giden saadeti, şansı geri dönerek, Allah’ın yardımıyla tekrar tahtına oturmuş

ATA – BALADAY BOLUU.

Biri-biri menen mamilesi cakın, ötü tattuu, intimaktuu boluu, mak boluu.

Mından kiyin Toktogul menen kabarlaşıp, ata – baladay bolup cürdük (Togolok Moldo).

ATA BEZER

Eç kimge baş iybegen, ötü een baş.

Calgız bala dep közün karap cürüp, oşondoy ata bezer bolup kalbadı (‘‘Ala – Too’’).

ATAGI CER CARUU

Elge katuu taanılan, atagı çıguu, ayabay belgilüü boluu (cakşı ce caman caktarı menen).

Atagı cer cargan neçen mıkı çeberleribiz, baatırlarımız bar (‘‘Leninçil çaş’’).

V.: Atagı taş caruu

Menin elge taanılıp, atagım taş carar mezgil kelgen eken go (Kaimov).

Dañkı cer caruu

Sızdın dañkıñız kereginde cer cargan (Sıdıkbekov).

ATA – COTOSUNA CETÜÜ

Cer-ceberine cetüü, abdan katuu tildö.

Töröbektin adamdardın ata – cotosuna cetip, say söögün sızdatkanı dale basılar künü körünböyt (‘‘Çalkan’’).

ATA – CURT

Ata-baba cerdegen aymak.

Ata – curtum, silerdi, Kantip çıdaym sagınbay (Toktogul).

V.: Ata konuş

Bul bolso ata konuşunan acırap, baş – otu menen kirip bermek (Aşımbayev).

ATA MEKEN

Tuulup öskön cer, ata-curt, ata konuş.

Ata mekendin ardaktuu uuldarı (‘‘Leninçil çaş’’).

ATAM ZAMANDAN BERİ

(Kasımbekov).

Baba-oğul gibi olmak

Birbiriyle ilişkisi çok sıcak, çok iyi, ittifaklı olmak, dost olmak.

Bundan sonra Toktogul ile haberleşerek, baba-oğul gibi olduk (Togolok Moldo).

Baba Bezdirici/ELE AVUCA SIĞMAYAN; ELİ DURSA AYAĞI DURMAYAN

Kimseyi dinlemeyen, oldukça haşarı çocuk.

Tek çocuk diye hep üzerinde titreyerek büyüüttüğümüz için, öyle şımarık oldu çıktı (‘‘Ala- Too’’).

Şanı Yeri Yarmak/DÜNYA ALEME TANILMIŞ

Millete tanılmak, nam salmak, çok tanınmak (iyi veya kötü yönleriyle).

Dünya aleme tanılmış pek çok sanatçılarımız var, kahramanlarımız var (‘‘Leninçil çaş’’).

V.: Her yere nam salmak

Benim herkes tarafından tanılıp, her yere nam salma dönemim gelmiş (‘‘Kayimov’’).

Yedi cihanda ismi duyulmak

Sizin yedi cihanda isminiz duyuluyor (Sıdıkbekov).

Atalarına Yetmek/YERİN DİBİNE BATIRMAK; YERDEN YERE VURMAK

Sövüp saymak, çok sert tekdir etmek, azarlamak.

Töröbek’n insanları yerden yere vurarak, canına okumayı bırakacağına benzemiyor (‘‘Çalkan’’).

Ata-Yurt

Ataların, babalarının ikamet ettiği yer.

Ata yurdum, sizlere, nasıl dayanırım özlemeden (Toktogul).

V.: Baba diyarı, baba ocağından

Bu olsaydı ata baba diyarından ayrılıp, canı gönülden girecekti (Aşımbayev).

Baba Mesken/ANA VATAN

Doğup büyüdüğü yer, yurdu, baba konutu.

Ben vatanım için yaşıyorum! (‘‘Leninçil çaş’’).

Atalarımızın Zamanından Beri/GEÇMİŞTEN BERİ

Nebak, murda, ilgerteden, başınan ele, köp mezigil murun.

Atam zamandan beri Kırgız eli köldü baalap, köl boyunda çaşap kele catkan ("Caştık cırçısı").

V.: Cer zamanda

Alar cer zamandagı adamdar. Cer zamanda bolgon iş.

Atam zamandan

Oşol Ak-Belge kelip takalgan meltildegan boz atam zamandan soko tişi tiye elek (Ömürbayev).

ATA NARKI

Murdatan, ata-babadan kalgan ürp-adat, kaada-salt.

Ata narkın unutupooogo tiyişpiz.

V.: Ata saltı

Karduu aydıñda kanıbzıdagı ata saltın koyo berbegen Boronduu Karanar tandap bölüp algan ingenderin tap cıldırtpayt (Aytmatov).

ATANI ARMAN

Öküngöndü, keyigendi bildirüü maanisinde aytilat.

Atanı arman karılık, Altımış çaşap karıdık (Toktogul).

V.: Atanı kokuy

Atanı kokuy cakşılık.

ATANIN ARBAGINA KOYUU

Eldik tüşünük boyunça "ata-babanın arbagı özü taldap, kalıstıgın aytsın, özü künöö koysun" degen maanide.

Çoñuñ emes, balañ soyul kötörbösö, atanın arbagına koyom! ("Ala – Too").

ATANIN BALASI

Atanı sözgö kaltırbay turgan, kolunan iş kelgen, namıska caragan, önörlüü, ötömdüü cigit.

Atanın balası ekensiñ, Bake, saga miñ mertebe ırakmat (Baytemirov).

V.: Atanın uulu

O-o, bul atanın uulu tura!

ATAÑDIN BAŞI!

Tildöö, kaguu, naalat aytuu maanisinde koldonulat.

Çok eskiden, önceleri, eskiden, bşından beri, uzun zaman önce.

Geçmişten beri Kırgız halkı göle önem verip, gölün kenarında yaşıyorlardı ("Caştık cırçısı").

V.: Yer Yaratılalı

Onlar yer yaratıldığı an insanları. Yer yaratılalı olan iş.

Eski Zamanlardan Beri

O, Ak-Bel'e gelip takılan ıssız sırt eski zamalardan beri pulluk dişi değmemiş (Ömürbayev).

ATALARIN GELENEĞİ

Eskiden, atalardan kalan örf adet, gelenek. Ataların geleneğini unutmamamız lazım.

V.: Gelenek görenek

Karlı ay ışığı altında kanındaki ata geleneğinden vazgeçmeyen tipili Karanar seçip, ayırdığı dişi develeri bir karış daha uzaklaştırmıyor (Aytmatov)

Yazık/KEŞKE; NE KADAR ÜZÜCÜ

Pişman olmayı, üzölmeyi bildirmek anlamında söylenir.

Hey gidi günler hey, altmış yaşayıp yaşlandık (Toktogul).

V.: Vah eski günler. *Nerede eski günlerdeki iyilikler.*

Babanın Ervahına Bırakmak/ALLAHA HAVALE ETMEK

Bir inanışa göre : ataların ruhları kendi adaletiyle ceza versin, gibi manada.

Büyüğün değil, çocuğun, sopa kaldırmazsa, Allah'a havale ederim! ("Ala-Too").

Babanın Oğlu/BABASININ OĞLU; BABIYİĞİT

Babayı utandırmayacak, elinden iş gelen, namusuna düşkün, hünerli, etkili atılğan yiğit.

Babanın oğlu imişsin, Bake sana bin kere teşekkür ederim (Baytemirov).

Atanın Oğlu

Oh-ha, bu hakiki baba oğluymuş ya meğer!

Babanın Başı/ALLAH'IN CEZASI; BAŞIMIN BELASI; LANET OLASI; ELİNİN KÖRÜ

Azarlamak, aşağılamak, lanet etmek

- *Ataňdın başı, - deyt Sabır emi birotolo canına küç kele çanırıp kiret (Medetov).*

ATANDIN KÖRÜ!

Abdan ökünüü, naarazı boluu, caktırboo maanisinde koldonulat.

- *Atandın körü! El degen tuugan – urugu menen birige kalıp tamdı aleki – saatta bütüp ala koyup çatışat (“Ala – Too”).*

ATAÑDIN KANIN İÇ!

Katuu tildöö, cemelöö, kargoo maanisinde koldonulat.

Azdık kılıp baratsa, Ataňdın kanın košo içkin (“Manas”).

V.: Ataňdın etin cegir!

Ataňdın etin cegir, karıgança kızganganıñ koyboyt eken go bul (“Kırgızstan madaniyatı”).

AT ARITUU

Abdan alıs col cürüü, uzak sapar tartuu.

Alıskaat at arıtıp kabar ciberişkendı tıyışsın (Berdikeyev).

V.: At arıtıp, col karıtuu

Atayın at arıtıp, col karıtıp kelgeniñde kep bar eken (Beyşenaliyev).

ATA SAKAL EEGİNE BÜTÜÜ

Caştık-mastık kuraktan ötüü, toktolgon kurakka cetüü.

Bala, balanın işi çala, mına, ata sakalı eegine bütüp, zamat bolot degen uuldarıbizdın kılğanı (Abakirov).

ATA SALTı. k. Ata narkı

ATASIN KÖZÜNÖ KÖRSÖTÜÜ. k.

Akesin taanıtuu

ATASIN TAANITUU. k. Akesin taanıtuu.

ATASININ AKISI KALBOO

Armansız boluu, doomat kılar, talap koyor cagdayı bolboo.

Ataňdın akısı da kalbadı okşoyt, ömürün ötküçö uşu toolordu armansız kıldırđın (Borbiev).

anlamında kullanılır.

- *Allah'ın cezası, - diyor. Sabır şimdi var gücüyle mücadele edecek (Medetov).*

Babanın Mezarı/ELİNİN KÖRÜ; LANET OLASI; YAZIKLAR OLSUN!

Çok pişman olmak, beğenmemek anlamında kullanılır.

- *Yazıklar olsun! Halk dediğimiz akrabalar-kabilesiyle birlikte çarçabuk ev yapıyorlar (“Ala-Too”).*

Babanın Kanın İç/MELUN ŞEYTAN; LANET OLASI

Çok sert azarlama, takdir etme anlamında kullanılır.

Yetmiyorsa bir de babanın canın al (“Manas”).

V.: Babanın etin ye!

Lanet olsun, yaşlansa bile kızkanmayı bırakmıyor bu (“Kırgızistan madaniyatı”).

At Yormak/Uzun Mesafeleri Katetmek

Çok uzun yol katetmek, uzun sefere çıkmak.

Alıskaat uzun mesafeleri katederek haber göndermeyi bıraksınlar (Berdikeyev).

V.: Gece gündüz yol almak

Gece gündüz yol alarak gelmesine göre mutlaka bir şeyler olmalı (Beyşenaliyev).

YANAĞINA TÜY BİTMEK; KEMALE ERMEK

Gençlik, delikanlılık çağından geçmek, aklını başına almış, ağırbaşlı olan çağına gelmek.

Çocukluk etmişler, çocuktur, çocuğun işi de yarım yamalıdır derler. İşte, sakal bıyığının bitip, delikanlı oldu dediğimiz oğullarımızın yaptığı (Abakirov).

BABASININ HAKKI KALMAMAK

Hiçbir derdi, arzusu kalmamak, güceneceği, talep edeceği hiçbir durum kalmamak.

Hiçbir derdin kalmamış olmalı, ömrünün sonuna kadar bu dağları sınırsız bir şekilde dolaştın (Borbiev).

Babasının Cenazesinin Almak/Çok pahalıya almak

ATASININ KUNUN ALUU

Baasınan aşırıp aluu, öto kımbatka tüşürüü.

ATA TAYAGIN KARMOO

Ata-babanın saltın ulantuu, ata colun coldoo.

Ata tayagın bala karmadı, ata keçken suunu bala keçti (Osmonaliev).

AT BAYGELÜÜ BOLSUN!

At çabışta at eesine, ce oşol tarapta bolgon kişilerge “ceñiştüü bolgula” degen maanide aytiluuçu tilek.

AT BOROYUN SIDIRUU

At arıtıp uzak col cürüü, eç nersesin kaltırbay cer kızıruu.

At boroyun sızırıp, Düynö cüzün çalçu elek (“Manas”).

AT CABUU BOLUU

Kün bürkölüp, birok ançalık suuk bolboy, cel da çok bolup memirep turuu.

Kün at cabuu bolup turat.

AT CALINA KAZAN ASUU

Col cürüp bara catkanda ala cürgön azığının at üstündö tamaktanuu, özök calgoo.

Tooluktat at calına kazan askan er cürök cooker ekensiñer (Beyşenaliev).

AT CALINAN. k. At üstünön**AT CALINAN TABUU**

Özü meenet kılбай оñoy-oltoñ, ceñil-celpi can baguu, köbünçö, biröölördün esebinen payda körüü, can kıynaboo.

At calınan tapkanga başınan könüp kalgan ıbıke Kıtay cerine kelgende da cön catpay, Kök – Terek öröönüdüğü Erkasarı tukumuna çıgım salıptır (Elebaev).

V.: At üstünön tabuu. Al dayıma at üstünön tabat.

AT CALIN TARTUU

Gerçek değerinden çok fazla artırmak, çok pahalıya mal olmak.

Baba Değneğini Tutmak/ATADAN BABADAN GÖRMEK

Ata babaların geleneği devam ettirmek, babasının izinden gitmek.

Baba yolunu çocuk tuttu, babanın geçtiği sudan çocuk geçti (Osmonaliev).

Mükafatli Olsun/MÜKAFATİNİ GÖRÜN!

At yarışında atın sahibine veya taraflarına “insallah kazanırsınız” anlamında söylenilen bir dilek.

Atın Terini Silmek

Atla uzun bir yolculuğa çıkmak, hiçbir yeri bırakmadan her yeri dolaşmak.

At sırtında uçup, dünyayı gezerdik (“Manas”).

At Örtme Olmak/HAVA BOZMAK

Hava bozulup, kapalı olup, ancak pek fazla soğuk olmamak, rüzgar da yok, sakın durmak.

Hava kapalı duruyor.

At Sirtına Kazan Asmak/UZUN YOLU MUHABBETLE KISALTMAK

Yolculuk anında at üstünde bir şeyler atıştırmak, muhabbetle bir şeyler yemek.

Dağdan gelenler uzun yolu kısaltan cesur askerler imişsiniz (Beyşenaliev).

At Yelesinden Bulmak/SIRTINDAN GEÇİNMEK; BELEŞE KONMAK

Kendisi emek sarf etmeden, kolaylıkla, çalışmadan hayatını geçindirmek, çoğu zaman birilerinin sırtından geçinmek, canını zora sokmamak.

Başklarının sırtından geçinmeye alışan İbıke, Çin topraklarına geldiğinde de boş durmadan, Kök-Terek vadisindeki Erkasarı yurduna vergi ödettirmiş (Elebayev).

V.: At üstünden bulmak. O her zaman beleşe konar.

At Yelesini Çekmek/BULUĞA ERMEK; KENDİNİ BİLMEK; BOY VERMEK

Büyümek, buluğa ermek, yetişkin olmak.

Çoñoyuu, er cetüü, boygo cetüü.
Men bagam, kor kılbaym, - deyt at calın
tartıp elge aralaşkan Ürbülüm
(Beyşenaliev).

V.: At calın tartıp minüü. Aylanıp elge
cetkirip, At calın tartıp mingizgen
("Semetey").

ATKA CEÑİL, TAYGA ÇAK

1. Ceñil celpi, eptüü, elpek, til alçaak.
Ergeşbay elpek, atka ceñil, tayga çak
(Borbiev).

2. Bat ele kepke alına koymo, barkı cok,
ceñil baa.
Meni atka ceñil, tayga çak kıla
beresiñerbi?

ATKA KONUU.

Adamdın münözünö, sırtkı körünüşünö,
cürüş-turuşuna cana başkalarına caraşa
tamaşalap, şıldındap atap koyuu.
Kelgenine cıl aylanbay catıp Şamal degen
atka kondu ("Çalkan").

AT KARA TİL BOLGONDO

Cay kelip, cılkı kökkö toygondo.
Eñ akyrky sıyapatın da oşol uguzgan
maalında, at kara til bolgondo aş atı kılıp
oşol cerde ötkörüştü (Kasimbekov).

ATKA MİNGENDE ELE KIYIŞIK ELE

A degende, baştaganda, başınan işi oñ emes
ele, muruntan kıyçalış ele.

Atka mingende ele kıyışık ele, köp uzay
alğan cok ("Ala – Too").

V.: Attanganda ele köçüğü kıyışık ele
Bul beçaranın attanganda ele köçüğü
kıyışık ele, işi oñolboy kalğan tura
("Çalkan").

ATKA MİNER

1. Aktiv, kızmatçı sıyaktanıp körüngönü
menen, iş cüzündö aga ılayık kelbegen,
teskeri işterdi casagan kişi.
"Koşçu" uyumu atka miner aramza kuular
menen küröşüp catat ("Erkin Too").

2. El içinde biylikke aralaşkandar.

Başka uruunun atka minerleri çıgım salışıp,

Ben bakacağım, zorda bırakmayacağım, -
diye artık yetişkin bir erkek gibi konuştu
(Beyşenaliev).

V.: Kocaman olmak(büyümek). Halkın
arasına karışarak, kocaman adam oldu
("Semetey").

**Ata Hafif, Taya Layık/ALÇAK
GÖNÜLLÜ;**

SÖZ DİNLEYEN; AYAĞINA ÇABUK

1. Hafif, çevik, hamarat, söz dinleyen.

Ergeşbay çok hamarat, hatır kırmayan, eli
çabuk (Borbiev).

2. Dile kolay; dile kolay bulaşan

Çabuk dile alınan, dillerde dolaşan, değeri
yok, beş parlık.

Beni dilden dilden dolaştırmanızı bırakmaz
mısınız?

Ada Konmak/ADI ÇIKMAK

İnsanın huyuna, dış görüntüsüne, hal
hareketine v.b göre şaka olarak veya dalga
geçip ad takmak.

Daha geldiğine bir yıl olmadan, Şamal diye
adı çıktı ("Çalkan").

Atın Dili Karardığında

Yaz gelip, yılmalar otlar doyduğunda.

En son ziyafetini de duyurduğu anda, yazın
tam ortasında sözde yağ aş yapıp, oradan
düzenlediler (Kasimbekov).

**Daha Ata Bindığında Yamuktu/BAŞTAN
YAMUK**

İlk baştan, başlarken, başından işi iyi
gitmiyordu, baştan bir terslik var idi.

Daha bu işe başlamadan bir terslik vardı,
çok uzağa gidemedi ("Ala-Too").

V.: En baştan bir terslik olmak. Bu
zavallının daha en başta bir terslik olduğu
belliydi, işi iyi olmamış ("Çalkan").

Ata Binecek/İLERİ GELEN

Halkın ileri gelenleri, partinin faal üyesi gibi
görünmesine rağmen, gerçekte ona laik
olmayan, yanlış işler yapan kimse.

"Koşçu" derneği, başkanlık taslayan
hilekar, düzenbazlarla savaşıyor ("Erkin-
Too").

2. İLERİ GELENLER

Halk arasında idareye karışanlar.

bukara menen lektordu iç ara kayraştırta berişti (Ş. Ümötaliyev).

ATKAN OKTOY

Tez, ıldam, bat.

Atkan oktoy maşınañ, Zuuldap ketip baratat ("Ala – Too").

AT KESERDEN

Attın omroosunan.

Tüzdün çöptörü at keserden bolup kalgan mezgilde kayrılısın deptir ("Kırgızstan madaniyatı").

AT KOŞÇU

Col sürgön kişinin atın bağıp, özü cönündö kam körüp, koşo cürgön adam, cigit.

Bugimovgo at koşçu bolup Maksüt Uuru cönödü (Sıdıkbekov).

AT KOYUU

1. Attın oozun koyo berüü, caap cönöö.

Ayılga cakındaganda at koyduk (Elebaev).

2. Çabuul casoo, kaçırıp sala berüü.

Tan kulan öök bolgondo coonu karay at koyuştu ("Ala – Too").

AT MAYI

Attın küçün ubaktıluu aluu, ubaktıluu paydalanuu degen maanide.

At mayına bir cılkı surap, biröönün mıktı atın minip, arttan cönöyt (Osmonaliyev).

AT SALIŞUU

Meldeşüü, küç sınaşuu, ataandaşuu.

Al meni menen at salışkanday abalga kele elek, tınç cürsün ("Çalkan").

AT SOORUSUN SALUU

Artın karay kaçuu, çeginüü.

At soorusun salışıp, Arıstandın kırk çoro, Kayra tartıp carışıp ("Manas").

AT ÖLTÜRÖ KELÜÜ

Ölör-tirilerine karabay tez cürüü.

Başka boyların ileri gelenleri haraç toplayıp, fukaraları hükümete karşı tahrip edip, karşılaştırmaya devam ettiler (Ş. Ümötaliyev).

Atılan Ok Gibi/YAYINDAN FIRLATILAN OK GİBİ

Çabuk, hızlı, tez.

Yayından çıkan ok gibi araban, çok hızlı gidiyor ("Ala-Too").

At Göğsüne Kadar/KAMIŞ BOYU

Atın göğüs hizasına kadar.

Düz ovanın otları kamış boyu olduğunda bana gelsin demiş ("Kırgızstan madaniyatı").

Ata Bakan Yoldaş/YARDIMCI OLARAK

Yola çıkan adamın atına bakıp, onun için çalışan, refakat eden insan, yiğit.

Bugimov'un refakatçisi olarak hırsız Maksüt yola çıktı (Sıdıkbekov).

Ad Vermek/ATI SALIVERMEK

1. Atın dizginini bırakıp, doludizgin koşturmak.

Köye yaklaştığımızda atın dizginini bırakıp, dörtnala koşturduk (Elebayev).

2. HUCÜM ETMEK; TAARRUZA GEÇMEK

Atak yapıp saldırmak.

Şafak söktüğünde düşmana hücum ettiler ("Ala-Too").

At Yağı

Atın gücünden geçici olarak faydalanmak, yararlanmak anlamında.

At gücü için bir yılka isteyip, güzel atına binip arkasından gider (Osmonaliyev).

At Yarıştırmak/BOY ÖLÇÜŞMEK; BAHSE GİRMEK; REKABET ETMEK

Yarışmak, boy ölçüşmek, rekabet etmek.

O benimle boy ölçüşecek duruma daha gelmedi, uslu dursun ("Çalkan").

At Sağrısını Salmak/RİCAT ETMEK

Önüne arkasına bakmadan kaçmak, geri adım atmak, ricat etmek.

Aslan kırk muhabiri ricayla çekilip, sonra tekrar atılıp saldırdı ("Manas").

At Öldürerek Gelmek/KUŞUN

KANADIYLA GELMEK; CANINI

DİŞİNE TAKIP KOŞMAK

*Tergööçülör rayondon cönögöndö
Maatının dosu Aşır degen at öltürö kelip,
Maatıga kabar kılrat (Cantöşev).*

ATTANAR AYAK

etn. Col tartarda, colgo ıığarda ce ketip
baratkanda berilüüçü içkilik, suusunduk ce
başka tamak.

*Attanar ayaktı erteñ silerge, cakın
dostoruma beremin (“Ala – Too”).*

ATTAN OOP TÜŞÜÜ

Abdan köñüldönüp, ötö berilip,
ıntızarlanıp.

*Al kımız degende attan oop tüşöt (“Ala –
Too”).*

ATTAN – TÖÖDÖN TÜŞKÖNDÖY

Oroy, oldokson, osol, epsiz.

*Uluu – kichüü aldında birdemeni attan –
töödön tüşkөndөy dññk etkize aytıp salçu
cigit aybıgıp oturabı (Ukaev).*

ATTANIP TÜŞÜÜ

İştin cönün cakşı bilüü, kolunan kelüü,
atkara aluu, mıktı adistigin körsötüü.

*Men sizge aytpadım bele, Tooke, anday
ishke men attanıp tüşömün, eñ mıktısımın
dep (Kıdırımışev).*

V.: Tüşüp attanuu. *Al mindaylarga tüşüp
attanat.*

AT TEZEGİN KURGATPAY

Aradan ançalık ubakit ötkörböy, tez-tez,
tınımsız, dayıma.

*Borborgo at tezeğin kurgatpay çakırilasız
(Beyşenaliev).*

AT TERDETPEY

Can keyitpey, ançalık kıynalbay.

*- Hah – ha – ha ! Anda at terdetpey üygö
catıp can бага beret turbaymınbı!
(Kasimbekov).*

Ölümü göze alıp hızlı gitmek.

*Sorgu hakimleri belediyeden çıktıklarında
Maatı ’nın arkadaşı Aşır kuşun kanadıyla
gelip, Maatı ’ya haber verir (Cantöşev).*

Ata Binmeden Önceki Tabak/VEDA YEMEĞİ

Yolculuğa çıkmadan önce, sefere giderken
verilecek içki veya başka bir ikram.

*Veda yemeğini yarın size, yakın
arkadaşlarımı toplayacağım (“Ala-Too”). .*

Attan Devrilip Düşmek/CANI GÖNÜLDEN; CANINI VERMEK

Çok canı çekmek, büyük bir istekle,
sabırsızlıkla.

*O kımızı duyunca hemen yerinden fırlar
(“Ala-Too”).*

Attan Devden İnmiş Gibi/DAĞDAN İNİMİŞ GİBİ; KABA SABA

Kaba, beceriksiz, uygunsuz, hantal.

*Büyük küçüğün önünde, bir şeyleri dağdan
inmiş gibi pat diye söyleyiveren yiğit çekinir
miydi? (Ukayev).*

Ata Binerek Girişmek/ELİNDEN GELMEK; ELİ YATKIN; İŞİNİ BİLMEK

İşin yol yöntemini iyi bilmek, elinden gelme,
becerebilmek, işin uzmanlığını göstermek.

*Ben size söylememişmiydim, Tooke öyle
işlere canla başla işe koyulur diye
(Kıdırımışev).*

V.: Severek yapmak. *O böyle işleri severek
yapar.*

At Tezeğini Kurutmadan/AYAK TOZUN ATMADAN

Sık sık gelip gitmek, aradan fazla zaman
geçirmeden, sık sık, daima.

*Başkente daha ayağınızın tozunu atmadan
çağırılacaksınız (Beyşenaliev).*

Atı Terletmeden/ELİNİ SICAK SUDAN SOĞUK SUYA SOKMADAN

Canını zora sokmadan, fazla zorluk
çekmeden.

*-Ha –ha –ha! O zaman ben pek emek
harcamadan eve yatacakmışım
(Kasimbekov).*

Atın Teri Soğumamak/BOŞA KÜREK

AT TERİ KAYTPOO

Emgegi tekke ketüü, kuru ubara boluu.
Atayı kelgenge caraşa at teri kaytpy caman boldu.

AT TERİ KILUU

Bir az gana, ança-mınça dıbratıp ötüü (camgırğa karata).
- Mina, - dedi kubana, - birtke at teri kılıp öttü cayloonun erke bulutu (Kasimbekov).

AT TOKUR

Erkek bala.
Emne törödü? At tokurba ce kırk cılıkırı?

ATTIN KAŞKASINDAY

Dapdaana, açık, ötü taanımıl, taasın.
Zor emgek sinirip, cumuray – curtkı attın kaşkasınday taanılğan (“Sovettik Kırğızstan”).

ATTIN KULAGI MENEN TEŇ OYNOO

At üstündö abdan şamdagay, erkin cürüü, atka mıktı cürüü.
Calil Tursundun kız kezinen attın kulagı menen teŇ oynop çıyrak öskönün seze argasız kılıldadı (Beyşenaliev).

AT ÜSTÜNDÖ

Kara cumuşka kolu tiybegen, aktiv çalış, kızmatker degen maanide.
Al ölör ölgüçö at üstündö cürdü.

V.: At üstünön tüşpöö. Oşol üçün körpösü kögörüp, cambaşısı cerge tiygençe at üstünön tüşkön çok (Berdikeev).

AT ÜSTÜNÖN

Ançalık köñül bölböy, eptep-septep, işi kılıp, üstürtön, kaydıger gana.
Degi türünö karaganda at üstünön iştep cürgön cigit körünöt (“Kırğızstan madaniyatı”).

AT ÜSTÜNÖN TABUU. k. At calınan tabuu.**AT ÜSTÜNÖN TÜŞPÖÖ. k. At üstündö AT ÇABIM**

At çabılçu cerdey aralık (alıstıktı bildirüüdö koldonulat).

ÇEKMEK; ELİ BOŞ DÖNMEK

Emeği boşa gitmek, boşuna zahmet etmek.
Sırf bunun için gelmesine rağmen, eli boş dönmesi çok kötü oldu.

At Teri Etmek/Serpiştirip Geçmek

Azıcık, azdan serpişittip geçmek (yağmur için).

-Bak , dedi sevinerek , -birazcık serpiştirip geçti yaylanın bulutları (Kasimbekov).

At Eyerleyici/MİRASÇI (Nur topu)

Erkek çocuk.

Ne doğurdu, erkek çocuk mu yoksa kız mı?

Atın Akıtmalı Gibi/AYDAN AÇIK;**GÜN GİBİ ORTADA**

Apaçık, aşık, çok ünlü, mümtaz.
Çok çalışıp, yurdun tüm insanına aydan açık aşık oldu (“Sovettik Kırğızstan”).

Atın Kulağıyla Denk Oynamak/ÇOK İYİ AT SÜRMEK

At üstünde çok çevik olmak, rahat hareket etmek, iyi at binicisi olmak.

Calil Tursunun daha küçük kız iken bile çok iyi at sürdüğünü hatırlayınca biraz çekimser davrandı (Beyşenaliev).

At Üzerinde/BURNU HAVADA

Ağır işlere elini sürmeyen, idareci gibi biri, memur anlamında.

O hayatının sonuna kadar idarecilik yaptı.

V.: At sırtından inmemek.

O yüzden sırtı yere değinceye kadar at sırtından inmedi (Berdikeev).

At Üzerinen/BAŞTAN SAVMA;**Üstünkörü**

Gelişigüzel, kayıtsızca, fazla dikkat etmeden, şöyle böyle.

Aslında suratına bakılırsa, baştan savm iş yapan bir yiğit gibi görünür (“Kırğızstan madaniyatı”).

At koşturmak

At yarışındaki alan kadar mesafe (aralığı, uzaklığı bildirmek için kullanılır).

Onlar bizi bir at koşturacak yerdeki Bişkek değil, uzaktaki Mekke'ye

Alar bizdi at çabım cerdegi Bişkek emes, alıskı Mekege uzatçu kişidey kamdanıp catışkan eken (Eşmambetov).

ATIN SATUU

Kimdir biröönün atagın, naamın, daracasın paydalanıp, al arkıluu kandaydır bir maksatka cetüünün araketin casoo, biröönün kadir-barkına camınıp, öz kızıkcılığının kamın körüü.

Elindegi cakşını “atam” dep atın satpay ayt (folk).

ATIN ÇIGARUU

Kadir-barkın, avtoritetin cogorulatuu. Sizdin atıñızdı çıkarıp, kerekke carooçu tukumuñuz uşul (Osmonaliev).

ATIÑ ÖÇKÜR!

Biröönün atın estep çakırganda: “takır unutup kalıptırmin, oyuma tüşpöy catat” degen maanide, ce cek körüü maanisinde aytilat.

Kara togolok militsioner kim ele, atıñ öçküür ay, unutup kalıptırmin (Berdikeyev).

ATI ÖÇÜÜ

Al cönündö takır söz bolboy kaluu, unutulup kaluu.

Dale bolso biröödön biröölörgö aytilıp, oozgo alınıp, atı öçpösün deşken (Osmonaliev).

ATIP TURUU

Ötö tezdik menen ordunan ırgıp turuu, oturgan cerinen sekirip kozgoluu.

Kalıça atıp turup sırtka çıktı (Abakirov).

V.: Atıp çıguu. Sırtka kantip atıp çıkkanımdı bilbeym (Mirzayev).

ATI IRGAYDAY, ÖZÜ TORGOPYDOY

Ötö cüdögön, abdan arıktagan, azıp-tozgon abalda.

AÇ AYKIRIK, KUU SÜRÖÖN

Abdan katuu, sürdüü, aybattuu çıkan açuu

uğurlayacakmışcasına hazırlık yapıyorlarmış (Eşmambetov).

Adını Satmak/ÇIKAR AMAÇLI; ADINI KULLANMAK

Birisinin şöhretinden, namından, derecesinden faydalanıp, onun sayesinde bir amacına ulaşmanın çabasinda olmak, birinin itibarına gizlenip, kendi menfaatini düşünmek.

Milletin ileri gelenini “babam” diye adını kötüye kullanmadan söyle (folk).

Adını Çıkarmak/İTİBARINI YÜKSELTMEK

İtibarını, otoritesini yükseltmek.

Sizin itibarınızı yükseltip, size çok yararı dokunacak olan evladınız bu (Osmonaliev).

Adın Sönsün/ADIN BATSIN

Birinin adını hatırlayıp çağırdığında: “tamamem unutmuşum, hiç aklıma glmiyor” demek anlamında veya nefret etmek anlamında kullanılır.

Esmer polis kim idi, adın batsın, unutmuşum (Berdikeyev).

Adı Sönmek/ADI BATMAK

Onun hakkında hiçbir söz edilmemek, unutulmak, hiç anılmamak.

Hala bir nesilden bir nesile geçerek, ağızdan ağıza geçerek, adı unutulmasın demişler (Osmonaliev).

Fırlayıp Kalkmak/OK GİBİ FIRLAMAK

Çok hızlı, yerinden fırlayarak kalkmak, oturduğu yerden fırlayarak kalkmak.

Kalıyça yerinden ok gibi fırladığı gibi dışarı çıktı (Abakirov).

V.: Yeriden fırlamak. Dışarıya nasıl yerimden fırlayarak çıktım farkında değilim (Mirzayev).

Atı Kuş Kirazı Kadar, Kendisi Çalı Kuşu Kadar/BİR SIKIMLIK CANI KALMAK; BİR DERİ BİR KEMİK; CANLI CENAZE:

Çok hırpalanmış, çok zayıflamış, son derece bitkin durumda.

Aç Haykırış, Kuru Gürültü/NARA ATMAK; YAYGARAYI BASMAK

Çok yüksek sesle efelenerek bağırarak, çok heybetli, korkunç acı çıkan ses, kulak beyni

ün, kulak-meeni cargan ızı-çuu.

Asmandan tüşkön emedey, Aç aykırık, kuu süröön, Almambettey Külçoro, Aykırıktı saldı deyt ("Manas").

V.: Aç aykırık. *Aalam çaap duu bolup, Aç aykırık çuu bolup ("Olcobay menen Kişimcan").*

Aç kıykırık. *Adamdın cınbı, ce kalppı degen eki aç a oyu aç kıykırıktı çıgarbay torgop turdu (Cusupov).*

AÇ ARBAKTAY

Üldürögön, abdan alsız, ötü arık, süldörü ele barday, arañ ele canı bar.

Aç arbaktay süyrölgön adamdın ünü kınıldap arañ ele çıgat (Elebaev).

AÇ BEL, KUU CON

Eç ayla tabılbağan kataal şart, cer şartının kataaldığı, kıynıcılık, azap-tozok.

Tukumuñdu ceribe, aç bel, kuu congo taştaba, ağıñdı katuu suudan sakta, niyetibuzuk coodon sakta (Aytmatov).

V.: Aç bel, kuu col. – *Aç bel, kuu coldo kalat degen uşulbu? ("Kırgızstan madaniyatı").*

AÇ BİLEK

Bilektin içke ceri.

Eki cigit attarın tuylaştırıp, aç bilekten alıp tartışkanda attar ordunan cıla alıspay kalıştı (Kaimov).

AÇ BOLOT

Calañdagan kurç kılıç.

Ak buuday nanın çaynaştı, ölüp keter ant kılıp, Aç bolot mizin calaştı ("Manas").

AÇ BOLSO – AZIK, TOK BOLSO – KAZIK

Dayıma canga küyör, arka-tirek bolor.

"Aç bolso – azığıñmın, tok bolso – kazığıñmın" dep tolgonup turdum! (Ş. Ümötaliyev).

AÇ KARIN

Erten menen tamak içpey turup, naar albağan boydon, açka.

sarsan şamata, gürültü.

Gökten inmişçesine, çığlıklarla etrafa korku salan, Almambet gibi Külçoro, haykırdı diyor ("Manas").

V.: Çığlık atmak. *Dünya alt üst olup, Çok acı bir çığlık yükselerek ("Olcobay menen Kişimcan").*

Acı bir çığlık. *Adamın doğru nu yoksa yalan mı diye ikileme de kalması acı bir çığlık atmasını engelliyordu (Cusupov).*

Aç Ervah Gibi/CANLI CENAZE

Dermansız, çok halsiz, çok zayıf, sadece cismi kalmış, cılız.

Canlı cenaze gibi dermansız adamın sesi inleyip, zar zor çıkıyor (Elebayev).

Aç Sırt, Kuru Kır/CEHENNEM AZABI; ISSIZ ÇÖL

Hiç çare bulunmayan gaddar durum, yer şartların çetinliği, zorluk, eziyet, ızdırap. Evladını yadırgama, ıssız çöle, kuşa kurda bırakmna, akımı güçlü sudan koru, niyeti bozuk düşmanlardan koru (Aytmatov).

V.: İssiz çöl, ara yol

İssiz çöl, ara yolda kalmak demek bu muydu? ("Kırgızistan Madaniyatı").

Aç bilek

Bileğin ince yeri.

İki yiğit atların yanyana getirip, ince bileklerden alıp tartıştığımızda atlar yerlerinden kıpırdayamaz oldular (Kaimov).

Aç Çelik/KESKİN KILIÇ

Oynak keskin kılıç.

Ak buğday ekmeğini çiğnediler, ölümüne ant içip, keskin kılıç ucunu yaladılar ("Manas").

Aç Olduğunda Erzak, Tok Olduğunda Kazık/ARKA OLMAK

Daima ona acıyan, arka olan, destekleyen. Arka çıkayım diye yanında bulundum (Ş. Ümötaliyev).

AÇ AÇINA, İÇİ EZİLMEK

Sabah kahvaltısını yapmadan, ağzıba hiçbir şey koymadan, aç karına.

Onlar bir şey yemeden aç açına yola çıktılar (Abdukarimov).

*Alar naar albastan aç karın boydon
cönöştü (Abdukarimov).*

AÇKAN KÖZÜN CUMGANÇA. k. Köz açıp-cumgança

AÇ KENEDEY ASILUU

Oy-boyuna koyboo, cabışıp, suranıp artınan
kalboo, asıla berüü.

*Kelin aç kenedey asılıp catıp Külükanga
kattı aldırğan bolçu ("Ala – Too").*

V.: Aç kenedey cabışuu. *Kaçuuga araket
kılсам dağı, aç kenedey cabışıp
turgandardan köz cazgıra albadım
(Cantöşev).*

Akidey asıluu. *Cakşılap üyrönöm dep
akidey asılğanınan ogu çok mltıgımdı da
bergem (Toybaev).*

Çap kenedey carmaşuu. *Aga çap kenedey
carmaştı.*

AÇ KÖZ

Sugalak, dünüyökor, közü toybogon, bir
nersege köz artkanın koybogon.

*Aç köz atasın ayabay dal keltire kordop,
öçümdü alıp berdin (Beyşenaliev).*

AÇ KULAKTAN TINÇ KULAK

Kandaydır bir iştin ubarakerçiligin,
tüyşügün, azap-tozogun tartkandan körö,
aga aralaşpay, kiyligışpey, coloboy koyuu
kerec degen maanide koldonulat.

*Acıbek aytkanday, aç kulaktan tinç kulak,
coopkerçilik alıp keregi emne (Kuşubekov).*

AÇ KÜZÖNDÖY

Betinde kan-sölü çok, kubarıp-kumsargan,
arık, naçar.

*Anın aç küzöndöy türü köz aldıman ketpey
koydu (Sıdıkbekov).*

AÇ ÖZÖK

Sugalak, açkorok, aç köz.

*Tolgon – tokoy ayıl çarba cumuştarına
katışkanı menen alardın üzürlüü emgegine
ırımdap tıyın – tıpır tölönöt da kalğanı aç
özök cetekçilerdin cemsöösünö kiret
("Kırgızstan tuusu").*

Aç Kene Gibi Asılmak/KENE GİBİ YAPIŞMAK

Rahat bırakmamak, yapışıp, dilenip, peşine
takılmak, yakasını bırakmamak.

*Gelin aç kene gibi yapışarak Külükkan'a
mektubu aldırmişti ("Ala-Too").*

V.: Aç kene gibi yapışmak

*Kaçmaya yeltensem de, aç kene gibi
yapışanların göz hapsinden kurtulamadım
(Cantöşev).*

Kene gibi yapışmak

*Daha iyi öğreneceğim diye kene gibi
yapıştığı için kurşunu olmayan tüfeğimi ona
verdim (Toybayev).*

Kene gibi yapışmak

Ona kene gibi yapıştı.

AÇ GÖZ

Obur, servet peşinde koşan, gözü doymaz,
insafsız, bir şeye göz koymasını bırakmayan.

*Aç gözlü babasını çok iyi ders vererek,
intikamını aldın benim için (Beyşenaliev).*

BENDEN UZAK OLSUN DA , MISIR'A SULTAN OLSUN

Bir işin zahmetini, ıstırabını, zorluğunu
çekmektense, ona karışmayıp, yaklaşmayıp,
hiç elini sürmemek lazım demek anlamında
kullanılır.

*Acıbek dediği gibi, işsiz başımıza iş açıp,
mesuliyet altına girip ne yapacağım
(Kuşubekov).*

Kokaca Gibi/Canlı cenaze; bir sıkımlık canı var

Yüzünde kırmızısı yok, rengi atmış, pek
cılız, zayıf, dermansız.

*Onun canlı cenaze gibi suratı gözümün
önünden hiç gitmedi (Sıdıkbekov).*

Aç Karın/AÇ GÖZLÜ

Obur, haris, aç gözlü.

*Pek çok belediye işlerine katılıp. çok iyi
çalışmasına rağmen, sadece karın doyacak
kadar bir şeyler vererek başkası hep aç
gözlü yöneticilerin cebine gidiyor
("Kırgızistan tuusu").*

Aç Tırnak/TAŞ KALPLİ

Acımasız, zalim, taş kalpli.

Bir babanın taş kalpli muamelerine karşın,

AÇ TIRMAK

Mıkaaçı, zulum, taşboor.

“Bir atanın” aç tırmak cırtkıçtarına,
Tokomdun ündöösü menen cem bolboy
kaldık (Beyşenaliev).

AÇKAN EŞİK, ATTAGAN BOSOGO

Birinçi kelip tüşkön ceri (köbünçö
kelinderge karata algaçkı kelin bolup
kelgen üyüñ degen maanide).

Açkan eşik, attagan bosogoñ, uşul cerden
agarıp – kögörörünö cakşı, tınç oturup
ber, balam, - deşip, sakalduu baybiçeler
kızdı cooşutup catıştı (“Leninçil çaş”).

AÇUU BASAR

etn. Kız kaçıp ketkende kızdı algan cak
anın ata-enesinen keçirim suroo, aldınan
ötüü, taanışuu maksatında tiyiştüü col-
cobosu menen kelüü saltı.

Kız bargan ayıldagı içerman aktivistlerden
beş – altoo açuu basarga kelişet eken
 (“Çalkan”).

AÇUUGA ALDIRUU

Özün-özü karmay albay, toktono albay
cenilip ketüü, sabırdıuluk kıla alboo.

Ökünsüngön nemenin açuuga aldırıp tars
carılğanına, çabalıdın bildirip üstöldü
sındıra muştaganına tabam kandı (Cigitov).

V.: Açuuga ceñdirüü. Antüügö carabayt,
pansat ake. Siz açuuga ceñdirip catasız
(Kasimbekov).

AÇUU CAŞ

Ötö can keyitken kaygı-muñdan, azaptan
çıkkın caş.

Ötkön – ketkendi köz aldığa keltirgen
Batiynanın negedir açuu caşı kılğırat
(Sıdıkbekov).

AÇUUSU BETİNE ÇIGUU

Kaardanıp, tüktöyüp öñü buzuluu.

Anı körör zamat kabagı kariş salınıp,
açuusu betine çıktı (Cigitov).

AÇUUSU KAYNOO

Ayabay cindenüü, ötö katuu açuulanuu.

Kantse da etteri ooruksunup, açuuları

Tokom’un yardımlarıyla ezilmekten
kurtulduk (Beyşenaliev).

Açtığı Kapı, Adım Attığı Eşik/BİR YASTIKTA KOCAMAK

İlk gelip girdiği yeri (çoğu zaman gelinlere
karşı ilk gelin olarak geldiğini ev demek
anlamında).

Burası artık senin evin, burdan çoğalın, bir
yastıkta kocayın diye yaşca ulu olan
hanımlar kıza bir şeyler söylüyorlardı
 (“Leninçil çaş”).

Acı Basıcı/ACISINI BASTIRMAK; ÇİVİ ÇİVİYİ SÖKER

Kız kaçtığında, kızın gelin alan taraf kızın
anne babasından özür dilemek, ayağına
gitmek, tanışmak amacıyla gereken adet
edevatıyla gelenek göreneğe uygun olarak
gelme adeti.

Kızın vardığı köydeki insanlardan beş-altısı
kızın ailesinin acısını paylaşmaya
geleceklermiş (“Çalkan”).

Acıya Yenik Düşmek/BABALARI ÜZERİNDE OLMAK

Kendini tutamayıp, durduramayarak yenik
düşmek, sabırlı davranmamak.

Sinirlenen adamın öfkesine yenik düşerek
hemen patlamasına, masayı kırarak kadar
sert vurmasına ben çok sevindim (Cigitov).

V.: Sinirine hakim olamamak

Öyle demek doğru olmaz, ağam. Siz öfkenize
yenik düşüyorsunuz (Kasimbekov).

Acı Göz yaşı/GÖZ YAŞI DÖKMEK

Çok can acıtan, kederden, ısırdıktan akan
göz yaşı.

Gelip geçeni hatırlayarak Batiyhan nedense
göz yaşını tutamadı (Sıdıkbekov).

Öfkesi Yüzüne Çıkmak/SİNİRLERİ TEPESİNE TOPLANMAK

Öfkelenip, surat asıp, rengi bozulmak.

O gördüğü zaman kaşlarını çattı ve sinirleri
tepesine toplandı (Cigitov).

Siniri Kaynamak/KANI BEYNİNE SIÇRAMAK

Çok sinirlenmek, çok fazla kızmak,
öfkelenmek.

Ne yapsa da etleri ağrıyormuş gibi, sinirden

kaynap, çındap buuluguştı (Beyşenaliev).

V.: Açuusu şakarday kaynoo. Şakarday kaynap çıkkın emeleki açuusun canı kelinden ıybaa kılıusu toktotup turdu (Abakirov).

AÇUUSU MURDUNUN UÇUNDA
Açuusu çukul, bat açuulanma, bolor-bolbosko terige tüşmө.

Anın açuusu murdunun uçunda ele (“Ala – Too”).

AÇIK AYTIPI, AK SÜYLÖÖ

1. Çının, tuurasın aytuu, bolgonun bolgondoy bayandoo.

– *Kana, moldoke, açık aytıp, ak süylöñüz (Beyşenaliev).*

2. Kandaydır bir cakşılık kabar, süyüntө turgan kep uguunu ümüt kılıp, kimdir biröögө kayırluuda koldonulat.

Açık aytıp, ak süylө, ceñe, abısının ımalaga keligideybi? (Berdikeev)

AÇIK KOL. k. Kolu açık

AÇIK OOOZ

Ukkanın içine saktap tura albagan, bilgen körgönün ayta bergen boş ooz.

Akiş, sen açık ooz eleñ, “bee soyduk” dep eç kimge aytpa (“Kırgızstan madaniyatı”).

V.: Oozu boş

Oozu boş nemege baldardı kantıp “koy deşke” erki cetet? Özüñüz oyloñuzçu (“Leninçil çaş”).

AÇIK OOOZDUK

İçine eç nerse saktap tura albagandık, ukkan-bilgenin ayta bergendik.

Anday açık oozduk Akbilek ayımdan bolboso, başkalarımız kulpungan taş emespizbi, - dedi Cutake miñ başı (Cantöşev).

AÇINA AYLANIP, TOGUNA TOLGONU

Cakşılık, camançılığına birdey mamile kılıu, birdey küyüü, bardığın kötörüü,

küplere binerek, gerçekten üzüldüler. (Beyşenaliev).

V.: Öfkeden etrafa nefret saçmak. Öfkeden etrafa nefret saçan adam yeni gelinden çekinmesi onu biraz durduruyordu (Abakirov).

Sinirinden Burnundan Ucunda/ÖFKESİ BURNUNDA

Çok öfkeli, çabuk kızma, en ufak şeyde gücenmek.

En ufak şeylere sinirlenip, öfkesi burnuna gelip, hırçınlaşmaya başladı (“Ala-Too”).

Doğru Söyleyip, Hak Konuşmak/DOĞRU SÖYLEYİP, DOLAMBAÇSIZ ANLATMAK

1. Gerçeğini doğrusunu söylemek, olan biteni olduğu gibi anlatmak.

– *Hadi hocam, açık söyleyip, doğru konuş (Beyşenaliev).*

2. İyi bir haber, sevindirici bir laf işitmeyi umut edip, bir kimseye başvurmakta kullanılır.

Açık konuşup, doğruyu söyleyin, yenge, eltin uzlaşabilecek gibi mi? (Berdikeev).

Açık Ağız/BOŞ BOĞAZ; AĞZI GEVŞEK
Duyduklarını içine saklayamayan, bildiğini duyduğunu söyleyen ağzı gevşek.

Akiş, sen sır tutamayan biriydin, kısarak kestik diye kimseye söyleme (“Kırgızistan Mdaniyatı”).

V.: Ağzı gevşek

Ağzı gevşek çocuklara nasıl yapmayın dersiniz? Kendiniz bir düşünün (“Leninçil çaş”).

Açık Ağzılık/BOŞ BOĞAZLIK

İçine sır saklayamamak, gördüklerini bildiklerini herkese anlatıvermek.

Öyle ağzı gevşeklik Akbilek hanımdan olmazsa, başkalarımızın ağzı sıkıdır (Cantöşev).

Açına Deveran Olup, Tokuna Kıvrılmak/ACISINA SEVİNCİNE ORTAK OLMAK

İyilik kötülüğüne aynı şekilde davranmak, aynı şekilde acımak, her şeye göğüs germek, hepsini kaldırmak.

bardığına çıdoo.

Tört balanın açına aylanıp, toguna tolgonup cürö berdim (“Çalkan”).

AÇIP KÖZDÜ CUMGANÇA. k. Köz açıp cumgança.

AŞ BOLUMDUU

1. Boygo sinimdüü, cugumduu.

Tamak vitaminderge bay, aş bolumduu boluşu kerek (“Den sooluk”).

2. Berekelüü, tatımduu.

Aş bolumduu talkan.

AŞA KEÇÜÜ.

Bardığına kol şiltöo, meylige saluu.

Emnelikten aş a keçip cürösün, Akbar inim? (Ubukeep).

AŞA ÇABUU

Çekten çıguu, öto aşıkça ketüü.

Kadıke, kantesin, keede ele uşintip aş a çaap ketmeyin bar (Berdikeev).

AŞA ÇAPKANDIK

Çenden çıkkandık, öto aşıkça ketkendik.

Atası kulak dele emes eken, anday orto çarba kişilerdin kee birin canılıştan, aş a çapkandıktan aydağan katalık açılıp, kayra boşotkondo coldo kelatıp, üyünö cetpey kaza bolgon eken (Aytmatov).

AŞ BIŞIM

Asılğan tamak bışkançalık, bışıp dayar bolgonçoluk ubakıt.

Aşıkpastan eneñe, Aş bışımnda cetem dep (Togolok Moldo).

V.: Et bışım. *Esi engirep Tabıldı, Et bışımday cattı emi (“Er Tabıldı”).*

AŞKA ARALAŞUU

Bir nersege kolu cetip, içken-cegecege cetişip kaluu, azdır-köptür katarga koşulup, alınışıp, kadir-barkka ee bolo baştoo.

Biz dagı el – cerge aman – esen kelip, aşka aralaşıp kaldık (“Ala – Too”).

AŞKABAK BAŞ

Akılsız, meesi cok, dödüy.

- Barbaylı dep, kança ayttım, aş kabak baştar? – dep sögünüp baratat (Osmonaliev).

Dört çocuğun sıkıntısına katlanarak bugünlere geldim (“Çalkan”).

Aç olacak

1. Kolay hazmedilen, besleyici.

Yemek vitamin ve proteinlere zengin, karın doyurucu olması lazım (Den sooluk)

2. Bereketli, lezzetli.

Karın doyurucu bulgur (talkan).

Vazgeçmek/EL ÇEKMEK

Her şeyden elini çekmek, vazgeçmek.

Ne diye vazgeçiyorsun, Akbar kardeş? (Ubukeep).

Aşırı Gitmek/ÖLÇÜYÜ KAÇIRMAK

Sınırı geçmek, çok aşırı gitmek.

Kadıke ne yapıyorsun, bazen böyle ölçüyü kaçırma gitme hareketin var (Berdikeev).

Aşırı Gitmişlik/AŞIRI GİTMEK; ÖLÇÜYÜ KAÇIRMAK

Sınırı aşma, çok aşırı gitme durumu.

Babası eski derebey bile değilmiş, öyle orta halli adamları yanlışlıkla, aşırı gitmekten kaynaklanan hatadan dolayı, tekrar salıverdiğinde yolda gelirken, evine ulaşmadan vefat etmiş (Aytmatov).

Yemek Pişecek

Yaklaşık yemek pişimi kadar, pişip hazır oluncaya kadar süren zaman dilimi.

Çok acele etme annene, yemek pişecek kadar zamanda varırsın (Togolok Moldo).

V.: Et pişene kadar. Kafasını

toparlayamayıp, Yemek pişene kadar yattı şimdi (“Er Tabıldı”).

Yemeğe Karışmak/ADAMDAN SAYILMAYA BAŞLAMAK

Bir şeye ulaşip, iyi içip yemeye başlamak, toplumda bir itibar kazanmaya başlamak.

Bizde yurdumuza sağ salim dönüp, adamdan sayılmaya başladık (“Ala-Too”).

Kabak Baş/GERİ ZEKA

Akılsız, beyinsiz, aptal.

Gitmeyelim diye kaç kere söyledim, geri zekalılar diye küfür ediyor (Osmonaliev).

Aşa Yük Başa Yük/HAZIR YİYİCİ

AŞKA CÜK, BAŞKA CÜK

Özüncö emgektenbey, biröögö salmagın
salıp, anın esebinen can bakkan, catıp içer,
ayak boşotor, calkoo.

*Aşka cük, başka cük kılbaş, munuñu
ketirseñçi! Çin emespi, baldar çıgat osol,
Ata – enenin aşına cük, başına cük
(Borbugulov).*

AŞ KATIK

“Azıraak, bolor-bolbos birdeme”, ce
“köptün arasında calgız gana” degen
maanide aytilat.

*Tobokeldi süyölü, beşigine baş katıp, Altı
kızdın içinde aylanayın aş katık (“Ala –
Too”).*

**AŞ PAŞ DEĞİÇE, KEMPİR NANIN
CEĞİÇE**

d. Bat, tez, daroo, zamattın ortosunda.
*Aş paş değıçe, kempir nanın cegiçe Salam
palban kötörüp urdu (“Alga”).*

AŞTAN BIŞIK

Açık-aykın, daana.
*Sen moldosun, seni bolso kulak kılışarı
aştan bışık (Kasimbekov).*

V.: Aştan aykın. *Künöölüüsü oşol ekeni
aştan aykın (“Leninçil çaş”).*

AŞTIGİÑ ÇIYKİ ORDUKPU? k.**Arpañdı kam ordukpu?****AŞIGI ALÇI TURUU.**

İşi oñoluu, tilegi orundaluu, maksatına
cetüü.

*Egindüülördün aşığı alçı turup, ötö
kıldattık menen tuytuna baştaştı
(Abdukarimov).*

V.: Aşığı alçı konu. *Azır alardın aşığı
alçı konup turgan kezi (“Leninçil çaş”).*

AŞIK ATTIRUU

Cırgatuu, kenemtesin berüü, köñül
kuunatu.

*Atasının küniümdük olcosu – aşık attırçu
(Aşimbaev).*

AYAGI ASMANGA ÇIGUU.

1. Beti açılıu, maskara boluu.

Kendi emek harcamadan, birine yükünü
artıp, onun sırtından geçinen, hazır yiyici,
tembel.

*Başına fazla yük yapmadan, bunu
göndersene!*

Doğru değil midir çocuklar? (Borbugulov).

Aşa Katılacak/SÜS BEBEK

Azıcık, ufacık bir şey, veya “çoğun arasında
bir tek” gibi anlamında kullanılır.

*Tövbeyi sevelim, beşigine baş katıp, altı kızın
içinde bir tanem seni severim (“Ala-Too”).*

“Aş-Paş” Deyinceye Kadar, Nine**Ekemğini Yiyince/KAŞ GÖZ****ARASINDA; GÖZ AÇIP****KAPAYINCAYA KADAR**

(ağız) Çabuk, hızlı, hemen, bir anda.

*Göz açıp kapayincaya kadar, Salam güreşçi
kaldırıp yere attı (“Alga”).*

Yemekten Pişkin/GÜN GİBİ ORTADA;**SÖZ GÖTÜRMEZ**

Apaçık, besbelli.

*Sen hocasıysın, seni dara asacakları apaçık
ortada (Kasimbekov).*

V.: Güneş gibi ortada. *Suçlusu o gün gibi
ortada (“Leninçil çaş”).*

Aşık Kemiği Sağ Tarafından**Durmak/İŞLERİNİ YOLUNA KOYMAK**

İşi muvaffak gitmek, dileği gerçekleşmek,
amacına ulaşmak.

*Çiftçilerin işleri yolunda giderek, çok
dikkatle hareket etmeye başladılar
(Abdukaimov).*

V.: Şansı yaver gitmek. *Şimdi şansı yaver
gittiği dönem (“Leninçil çaş”).*

Aşık Attırmak/BAYRAM YAPMAK

Rahatlatmak, gönül eğlendirmek.

*Babasının her zaman eñ iyi yaptığı-ortalığı
bayrama çevirmek (Aşımabyev).*

Ayağı Göğe Çıkmak/SU YÜZÜNE**ÇIKMAK; KEPAZE OLMAK**

1. İç yüzü anlaşılma, maskara olma.

Bulan birisi polise verirse...su yüzüne

*Tapkan biröö militsiyaga tapşırıp...
oşentip, ayagıbiz asmanga çıgat
(Osmonaliev).*

2. Talkalanuu, kıyroo, oyron boluu.
*Alar kılt koyup başka biröögö koşulup
ketişse, bizdin ayagıbiz asmanga çıgat
(Cantöşev).*

AYAGI CEÑİL BOLUU

“Tez sakayıp ket”, “tezireek baş kötör”
degen maanide, köbünçö, ooruluu adamdı
körgönü bargandar tarabınan ayıla turgan
kaaloo.

*Boluptur, biz ketelik, ayagıbiz ceñil
bolsun!*

AYAGI CERGE TİYBÖÖ

1. Epildep, abdan elpek kıymılda boluu.
*Ulan – kızdar ayagi cerge tiybey kızmat
kılıp cürüştü (“Caş leninçi”).*

2. Canı cay alıp, bir cerge tıncıp tura alboo,
arı-beri cügürö berüü.

*Ayak cerge tiybey, til oozgo batpay
turganda... aç kulaktan tınc kulak
(Toybaev).*

AYAGI MENEN TİK TURUU

Biröögö can ayanbay kızmat kılui, can dili
menen berilip iştöo.

*Andan kiyin kelim – ketimdi kütüp, ayagi
menen tik turdu (Abdukaimov).*

V.: Tikesinen tik turuu. *Basa, atam meni
menen seni degende tikesinen tik turat
(“Ala – Too”).*

AYAGINA CIGILUU. k. Butuna cıgıluu AYAGINAN ÇAÑ ÇIKKAN

Tıñ, bışık, ötö çırak.

*Körsö ayagınan çañ çıkkın bışık kişi eken
(Osmonaliev).*

AYAGINA ÇIGUU

çıkarsa (Osmonaliev).

2. Alt üst olmak; param parça olmak; harap olmak

İç yüzü anlaşılmaq, maskara olmak.
*Onlar bizi satıp başkalarına katılırsa, biz
mahvolacağız (Cantöşev).*

Ayağı Hafif Olmak/UĞUR GETİRSİN! GEÇMİŞ OLA!

“Çabuk iyileş”, “bir an önce ayağa kalk”
demek anlamında, çoğu zaman hasta insanın
ziyaretine gidenler tarafından söylenilecek
dilek

*Peki öyleyse, biz gidelim, ayağımız uğur
getirsin!*

Ayağı Yere Değmemek/AYAĞI YERDEN KESİLMEK; AYAĞINA ÇABUK

1. Çok hafif ve hızlı, çevik hareketlerde
bulunmak, çabuk iş görmek.

*Genç kız ve yiğitler ayakları yerden
kesilircesine hizmet ediyorlardı (Caş Lninçi).*

2. AYAĞI YANMIŞ KÖPEĞE BENZEMEK

Rahat edememek, bir yerde duramayıp,
oraya buraya koşmak.

*Sevincimizden ayaklarımız yere değmeden,
yüreğimiz ağızımıza sığmazken, benden uzak
olsun da... (Toybayev).*

Ayağı İle Dik Durmak/AYAĞININ TÜRABİ OLMAK; AYAĞINA ÜŞENMEMEK

Biri için canını dişine takıp hizmet etmek,
canı gönülden sadakatli çalışmak.

*Ondan sonra gelen gidenleri kabul edip,
ayağına üşenmeden hizmet etti
(Abdukaimov).*

V.: El pençe divan durmak

*Babam sen ile beni çağırdığında el pençe
divan duracağız (“Ala-Too”).*

Ayağından Toz Çıkan/TUTTUĞUNU KOPARAN

Canlı, dinç, atik, çok çevik.

*Meğer tuttuğunu koparan atik biriymiş
(Osmonaliev).*

Sonuna Çıkmak/DİBİNE DARI EKMEK; YOK ETMEK

Harcamak sarf etmek, tüketmek.

Karabek oluruna bakıp, parasına elbise

Cok kılıu, tığötüü, sarptoo.
Karabek tobokel dep akçasına kiyim alat, oşentip, torpoktun akçasının ayagina çıgat (Kaimov).

AYAGI OORDOO

Basa albay kıynaluu, kadam şiltöösü kıyindoo, arañ basuu.

Ay – kününö cakındagan sayın ayagı oordoy beret emespi (Ukaev).

satın alır, böylece buzağının parasının dibine darı eker (Kaimov).

Ayağı Ağırlaşmak/KARNI BURNUNDA

Yürümekte zorlanmak, adım atması zorlaşmak, zar zor yürümek.

Karnı burnunda kadının yürümesi bile ağırlaşır ya (Uakyev).

B

BAA CETKİS

En mıktı, abdan maanilüü, zor maanisi bar, baaluu.

Aldınkı tacırybanı propagandaloo ba cetkis rol oynooğu tiyiş (Ala – Too”).

BAAGA BATIRBOO

Abdan cogoru sanoo, eç canga teñeböo, maktoo, urmattoo.

Gülanga Aşırbeğin elge alınıp, başkarma müçösünö şaylanıp cürgönün baaga batırbayt (Aşırbekov).

BAARI BİR

Eç kaday ayırması çok, birdey, okşoş.

Maga baarı bir. Bar degen cagina bara berem (Sıdıkbekov).

BAASI KETÜÜ

Kadır-barkı tömöndöo, kadır-barktan ketüü, murgadıday bolboy kaluu.

Togolok Moldodon akırı caltayıp özü çeginip, baası kete tüşkön boluşka Caliy naarazılığın tuyguza çakıraydı (Beyşenaliev).

BAATIR SÜYLÖÖ

Taymanbay, tartınbay çon süylöo, öküm süylöo, ooz köptürüp, kötörülüp süylöo.

Cürögü kurç caş baldar, Oşentip baatır süylöyt da (“Leninçil caş”).

B

PAHA BİÇİLMEZ

En iyi, çok değerli, çok önemli bir anlamı var, pahalı.

Önceki tecrübeler propaganda yapmakta paha biçilmez bir rol oynuyor (“Ala-Too”).

Paha biçememek

Çok değerli saymak, hiçbir şeye denk bulmamak, övmek, hürmet etmek.

Gülanga, Aşırbek’in halk tarafından sevilmesine ve yönetim kuruluna seçilmesine paha biçemedi (Aşırbekov).

Hepsi Bir/HAVA HOŞ

Hiçbir farkı yok, aynı, benzer.

Benim için hava hoş. Bana git dedikleri tarafa giderim (Sıdıkbekov).

Değerini kaybetmek

Değeri düşmek, eski saygınlığını kaybetmek, eskisi gibi olmamak.

Togolok Moldo’dan fazla ürküp, çekinip, değerini kaybetmekte olan beye, Caliy memnuniyetsizliğini hissettirecek şekilde baktı (Beyşenaliev).

Yiğit(çe) Konuşmak/SÖZÜNÜ

ESİRGEMEMEK

Çekinmeden, korkmadan büyük konuşmak, açık konuşmak, sözünü esirgememek.

Daha delikanlı gençler böyle büyük

BABA DIYKAN

1. mif. Dıykançılıktın koldooçusu.

Baba dıykan bereke, / Toko çaçkanın aytsak bolboybu? (Toktogul).

2. İştemçil, emgekten talbagan.

– *Bayımbetim cotoлуу, kabagım kaşım debegen baba dıykan bolor (Beyşenaliev).*

BABASIN TAANITUU

Esine keltirüü, teske saluu maksatında katuu cazaloo, birdi körsötüü.

Men töö bolsom, başımdı iyembi saga.

Babandı taanıtam, közündü çonuraak açıp kara (Borbugulov).

BAGALÇAĞI KATUU

Boygo cetüü, çonoyuu, er azamat kuragina kelüü.

Bokonosu bolkoyup, / Bolup kalgan körünöt.

Bagalçak katıp koltoyup, / Tolup kalgan körünöt (“Seytek”).

BAGALÇAĞI MAYIŞUU

Bir nersege turuştuk bere albooçuday abalda kaluu, abdan kıynaluu, kabırgası kayışuu.

Astındagı Çalkuyruk bagalçağı mayıştı, / Beli iyilip oşondo, sööktör bütün kayıştı. (“Er – Tabıldı”)

BAGALÇAĞI SIYBOO. k. Başı batıp, bagalçağı sıyboo.

BAGALÇAĞI BATUU. k. Başı batuu.

BAGALÇAĞIN ÇAGUU

Cazaloo, birdi körsötüü.

Bagalçağın çakkıla, / Barlık sırın ukkula (“Er – Tabıldı”).

BAGI BAYLANUU

Oylogon oyuna, maksatına cete alboo, işi onunan çıkpoo.

Baylangan bele bagıbız, / Singan bele şagıbız (“Seytek”)

BAGIN BAYLOO

Mümkünçülük berböö, keleşegine coltoo boluu, böğöt boluu, colun tosuu.

O, men malga kızığıp, balamdın bagın baylagan ata emes elem (Sıdıkbekov).

BAGIN BAYLANGIR

konuşurlar (“Leninçil çaş”).

Baba Dıykan (Çiftçilerin Piri)

1. Mit. Çiftçilerin koruyup kollayanı, piri.

Baba Dıykan sen koru / Toko ekerken söylesek olmaz mı? (Toktogul).

2. Çok çalışkan, çalışmayı seven.

– *Bayımbetim akıllı, tembellik yapmayan çalışkan bir çiftçi olur (Beyşenaliev).*

BABASINI TANITMAK

Aklını başına toplatmak, çok sert uyarmak, dersini eline vermek.

Ben deve olsam, başımı eğer niyim sana.

Sana babanı tanıtacam, gözünü daha büyük aç bak (Borbugulov).

Bagalçağı Sertleşmek/DELİKANLI OLMAK

Büyümek, olgunlaşmak, yiğitlik dönemine gelmek.

Kaburgaları titreyip / Olgunlaşmış görünüyor. Bagalçağı sertleşip sağlamlaşıp / Dolmuş gibi görünüyor (“Seytek”).

Bagalçağı Eğrilmek/DİZİ TUTMAMAK

Bir şeye dayanamayacak durumda olmak, çok zorlanmak, kaburgası eğilmek.

Astındaki Çalkuyruğun bagalçağı ezildi, / Beli bükülüp o an, kemikleri tamamen eğildi (“Er Tabıldı”).

Bagalçağına vurmak/KEMİKLERİNİ KIRMAK.

Cezalandırmak, gününü göstermek.

Kemiklerini kırın, Bütün sırrını öğrenin (Er – Tabıldı).

BAHTI BAĞLANMAK

Düşündüklerine, maksadına ulaşamamak, işi yaver gitmemek.

Bağlandı mı bahtımız, / Kırıldı mı dalımız. (“Seytek”)

BAHTINI BAĞLAMAK

İzin vermemek, geleceğine engel olmak, köstek olmak, yoluna ayak uzatmak.

Eyvah, ben mala-mülke heveslenip, çocuğumun bahtını bağlayan bir baba değildim (Sıdıkbekov).

BAHTIN BAĞLANSIN!

Cakşılık körbögür, işin onunan çıkpagır,
tileğine cetpegir degen maanidegi kargış.
*Bütün ak cooluktun naamin bulgadı e, bağın
baylangır! ("Ala-Too").*

BAGIP ALUU

Başka biröönün balasın öz balası kılıp, asırıp aluu.

*Kaynatası Kulcıgaç erkek tuusa balam dep, /
Özüüm bagıp alam dep ("Olcobay menen
Kişimcan").*

BAGIP CÜRÜÜ

Köz saluu, közömölgö aluu.

Bagıp cürgön kızdar bar (Baytemirov).

BAZAR KÖRGÖN

Başınan caman-cakşını ötkörgön, bir az kagılğan, turmuşka tüşünüp kalğan.

*Bazar körgön baykuşsun, / Maga carabayt
aytışın ("Manas").*

BAZAR KÖTÖRBÖGÖN.

Ötpögön, eçtekege arzıbagan, eç kim surabagan, ötümü çok, naçar (köbünçö satıla turgan mal, ce buyum-tayımga karata).

*Munun bazar kötörböyt go, tüytöyüp en
cüdöo körünöt.*

BAZARI AÇILUU. k. Bazarı kötörülüü.

BAZARI BAYLANUU. k. Bazarı taruu.

BAZARI CÜRBÖY KALUU

Maanisi ketüü, işi onunda bolboo, işi onolboo, naçarlay baştoo.

*Üç faşis –eki soldat, bir leytenant,/Bazarı
cürböy kalğan soodager (Ümötaliev).*

BAZARI KÖTÖRÜLÜÜ

Bak-taalayı açılıu, işi onolo baştoo, işi ilgerilöo.

*Sanambübünün bazarı kötörülüp, mına uşul
Tokbayga tuş keldi (Cantöşev).*

V.: Bazarı açılıu. Açılar beken bazarım,/ Men uşuga kapamın (folk).

Bazarı cürüü. Bazarı cürüp turganda kimdin közü ala çakmaktabayt (Osmonaliyev).

BAZARI TAROO

Ubagı, uçuru, mezgili ötüp ketüü.

*Ottoy oynoo, celdey tentek caş kızdar
cetpese, bizdey uul-kızdın enesi bolup
kalğan, bazarı taragan katinga atanar emi*

İyi gün görme, işlerin iyi gitmesin, dilediğine ulaşama gibi kargış ederken kullanılır.

*Tüm kadınların namusuna leke sürdü, bahtı
bağlansın! ("Ala-Too").*

Evlat Edinmek

Başka birisinin çocuğunu kendi evladı bilip korumak.

*Kaynatası Kılcıgaç erkek doğarsa yavrum
der,/Evlat edineceğim der, ("Olcobay menen
Kişimcan").*

GÖZ ALTINDA TUTMAK

Gözlemlemek, araştırmak.

Göz altında tuttuğu kızlar var (Baytemirov).

Pazar Görmüş/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ

Başından iyi-kötü günler geçen, gün görmüş, hayatı bilen.

*Görmüş geçirmiş zavallısın,/Bani tatmin
etmedi söylediğin ("Manas").*

Pazar Kaldırmayan/PARA ETMEZ

Geçmeyen, hiç kimsenin yüzüne bakmadığı, sormadığı, pazarda alıcısı yok, basit (genelde satılacak mal veya nesnelere kullanılır).

*Bu para etmez ki, çok cılız ve yıpranmış
görünüyor.*

Pazarı Olmamak/İŞLERİ SAPA SARMAK

Değerini yitirmek, işi iyi gitmemek, işi düzelmemek, kötüye gitmek.

*Üç faşist-iki er, bir çavuş,/İşleri yolunda
gitmeyen tüccar (Ümötaliev).*

Pazarı Yükselmek/DEĞERİ ARTMAK

Bahtı-talihi açılmak, işleri iyi gitmek, işi yaver gitmek.

*Sanambübü'nün değeri artarak, işte bu
Tokbay'a denk geldi (Cantöşev).*

V.: Kısmeti açılmak. Açılacak mı kısmetim,/Ben buna küskünüm (folk).

Pazarı iyi olmak. Pazarı iyi olduğunda kimin gözü dört açılmaz (Osmonaliyev).

Pazarı Dağılmak/VAKTİ GEÇMEK

Dönemi, zamanı, sezonu geçmek.

*Ateş gibi oynayan, rüzgar gibi koşan kızlar
yetişmese, bizim gibi çoluk çocuğa karışan,
vakti geçmiş kadına babanız razı olur mu?*

iraaızı bele, katıgün (Sıdıkbekov).

V.: Bazarı ötüü. *Başınan bazarı ötkön kişinin emdiği kalgan tiriçilikten eç kaday kızıçılık kütöpü turganı belgiliüü (Ukayev).*

BAZARI TARUU

İşi onunan çıkpoo, maksatına cetpöö, işi kıyçalıştoo.

Kantem-m? Bazarım tarıdı ee, köktöyümdön bagım baylandı e-e? (Sıdıkbekov).

V.: Bazarı eñiştöö. *Eñiştedi bazarım,/Estegende kapamın (Toktogul).*

Bazarı baylanuu. *Caştayınan bazarı baylanıp, zorduk menen köp ayaldın üstünö tiygen tokoldordun başın açabız (Beyşenaliyev).*

BAY BOLGUR

1. Cetiştüü bol, mal-mülktüü bol degen maanide biröögö karata ayılğan kaaloo, tilek.

2. Biröögö naarazı bolgondo, naarazılığın bildirgende koldonulat.

Bay bolgur, bir az sabır etip, söz uguzçu, carıldabay.

BAY SAKAL

Çon sakal.

Dmitriy ake da bay sakalın ekçep, kürdööldüü emgekti kubattayt (Sıdıkbekov).

BAYGAMBAR CAŞINDA

Ulgayıp, toktolup kalgan, kadır-barkka ee bolgon, çaşap kalgan uçur degen maanide.

Baygambar çaşında uşintip kalcandap cürösün, - dep kempiri cemeley baştadı ("Ala - Too").

BAYGEGE SAYILGIR

Barımtaga ketkir, çok bolgur, cogolup ketkir degen sıyaktuu tildöö maanisinde koldonulat.

Baygege sayılğır ay!- dep ayal çebelenip, bezildep cattı ("Kırgızstan madaniyatı").

BAYLOOÇ BÜRKÜTTÖY

Kolunan eç nerse kelbey oturup kalganday, aldan-küçtön tayıganday, eç nersege carabaganday degen maanide.

(Sıdıkbekov).

V.: Pazarı Geçmek. *Artık vakti geçen kişinin ilerideki kalan hayatından hiçbir beklentiye girmeyeceği belli(Ukayev).*

Pazarı Dağılmak/İŞİ SAPA SARMAK

İşleri düşündüğü gibi gitmemek, maksadına ulaşmamak, işi fena gitmek.

Ne yapacağım şimdi ben? İşlerim sapa sardı artık, daha genç yaşta bahtım bağlandı değil mi? (Sıdıkbekov).

V. : Pazarı aşağı düşmek/İşleri sıkıntıya girmek. *İşlerim sıkıntıya girdi,/Hatırladıkça üzüliyorum (Toktogul) .*

Pazarı Bağlanmak/Özgürlüğü kısıtlanmak. *Genç yaşta özgürlükleri kısıtlanıp, zorlamayla çok hanımın üstüne kuma olarak giden dulların sıkıntısını çözmeye çalışacağız (Beyşenaliyev).*

Zengin Olasica

1. Elin bol olsun, zengin ol gibi başka birine söylenen dilek.

2. Birisine, memnun olmadığında, memnuniyetsizliği bildirmede kullanılır.

Zengin olasica, biraz sabredip söz dinle, vır vır yapmadan.

Gür Sakal.

Gür sakal.

Dmitriy ağabey de gür sakalını okşayarak, düriüst çalışmaya değer veriyor (Sıdıkbekov).

Peygamber Yaşında

Yaşlanıp, olgunlaşıp, saygı ve hürmete lâayık olan, yaşanan dönem gibi manalarda kullanılır.

Peygamber yaşında böyle kendine iyi bakmadan geziyorsun, - diye hanımı kızılıyordu ("Ala-Too").

Hedef Tahtası Olası/SOYUN KURUSUN

Cehennem dibini boyla, yok olası, soyun kurusun gibi kargış mânâsında kullanılır.

Soyun kurusun! -diye hanımı söylenip duruyordu ("Kırgızstan madaniyatı").

Bağlı Kartal Gibi/KANADI KIRIK KUŞ GİBİ

Elinden hiçbir şey gelmeyip çaresiz kalmış gibi, gücünü kaybetmiş gibi, hiçbir işe

Ee. . balam! Karılık degenin uşul eken! A degende belden alıp, anan eki butundu tuşap, baylooç бүркүттөй кылып oturguzup koyot eken (“Ala – Too”).

BAYMANASI TAŞUU

Düynösü, baylığı ötö köp boluu, aşıkça boluu.

Araanı açılıp, baymanası taşıgan caş manaptın çolosu tiybeyt (Beyşenaliyev).

BAYPAGI MAKMAL BOLUU

Ookat-tiriçiligi ötö cetiştüü boluu, aşip-taşkan kenençilikte, mıktı turmuştı caşoo. *Anda senin baypagın makmal bolot dedi (Bektenov).*

V.: Baypagı manat boluu. *Eldin baypagı manat bolup, ak nandı tuurasınan çaynagan mezigil (“Sovettik Kırgızstan”).*

BAK DAARISIN

Zor baylık, bakıt kelsin, zobolon kötörülün, daracan artsın degen sıyaktuu maanide koldonuluuçu alkış.

Oozuna may, dogdurum! Mindan da zobolon kötörülüp, bak daarısın! Men makulmun kagılayın! (Saatov).

BAK KONUU

İşi ilgerilöö, daracası, martabası kötörülüü, atak-dankı çıguu.

Oyu ergip akılı tolobu da, emgegi elge sinip bak konobu? (Cantöşev).

V.: Başına bak konuu. *Dür mırzanın başına bak konup, taşı öödö kulap turgan çağı (Beyşenaliyev).*

BAKA MANDABAY, CILAN CITTABAY KALUU

Eç kim kirbey, eş bir can kattabay, barbay kaluu, cım-cırt bolup boş kaluu, een kaluu. *Birinçi künü eki saat kütsök da, darbazanı biröö açmak turgay baka mandap, cılan cıttagan çok (Saatov).*

BAKANDAY AZAMAT

yaramayan mânâlarında.

Ee. . Evladım! Yaşlılık işte böyleymiş! Önce belini kaybediyorsun, sonra iki ayağını bağlayıp, kanadı kırık kuş misali oturtuyormuş (“Ala-Too”).

Baymanası Taşmak/DÜNYALIĞI ÇOK OLMAK

Dünyalığı, zenginliği çok fazla olmak; haddinden fazla olmak.

Aç gözlü olup, dünyalığı çok olan genç zenginin bize hiç faydası dokunmaz (Beyşenaliyev).

Çorabı Kadifeden Olmak/ HÂLİ-VAKTİ YERİNDE OLMAK

Geliri çok olup haddinden fazla zenginlik içinde, rahat yaşamak.

O zaman senin hâlin-vaktin yerinde (Bektenov).

V.: Çorabı ipekten olmak./ Hâli-Vakti Yerinde Olmak

Halkın hâli-vakti yerinde olarak, beyaz ekmek yemeye başladığı dönem (“Sovettik Kırgızistan”).

Baht Değsin/BAHTIN AÇILSIN

Büyük zenginlik, baht gelsin; merteben yükselsin gibi mânâlarda kullanılan alkış.

Ağzına sağlık, doktorum! Merteben artıp, bahtın açılsın! Men kabul ediyorum canım! (Saatov).

BAHTA KONMAK

İşi iyi gitmek; derecesi, makamı yükselmek,şöhret kazanmak.

Bu delikanlı olgunlaşır, halka yararı olur, bahta konar mı? (Cantöşev).

V.: Başına baht konmak. *Dür Bey’in başına talih kuşu konup, sözünün her yedre geçerli olduğu dönem (Beyşenaliyev).*

Kurbağa vıraklamaz, yılan kokmaz olmak/İN-CİN TOP OYNAMAK

Hiç kimse gelip-gitmeyip ıp-ıssız, bomboş kalmak.

İlk gün iki saat beklesek de, kapıyı birisinin açmasını bırak, in-cin top oynuyor (Saatov).

Sırık gibi yiğit/DAĞ GİBİ DELİKANLI

Kerilgen, olurluu, cakşınakay, sürdüü.
- O, aylanayın! Mına bakanday azamat
bolgon turbaysınbı! Baktıluu turbaysınbı!
Uruştan aman kelip... (Ömürbaev).

BAKAN OOOZ

Tınçı, uşakçı.

Bul bakan ooz. Törtünçülörgö kep
taşığandığı üçün karmalışıp oturuşat
(Toybaev).

BAKİ COGU

Büt, bardığı, baarı.

Baki cektun baarına akçan çak kelesi?
(Beşenaliev)

BAKTİGA CARAŞA.

Ondoy berdi bolup, iş onunan çıgıp.

Baktiga caraşa tabıgat meerimin tögüp turdu
("Leninçil çaş")

BAKTİSİN KAÇIRUU. k. baktısın tebüü.

BAKTİSİ AÇILUU. k. bağı açılıu.

BAKTİSİN TEBÜÜ

Özünö-özü kedergi boluu, özünö kelgen bak-
taalaydı, cakşılıktı sezbey, baalay albay,
canılıştık ketirüü.

Emnesin aytasın. Akılı bolso uşuga barat
bele? Cıgap turgan cerinen baktısın tepti
("Ala – Too").

V.: Taalayın tebüü

Başkasının keregi cok. Taalayındı teppe,
Şarapat, canım ("Leninçil çaş").

Baktısın kaçıruu.

Al baktısın baştan kaçırdı.

BAKŞİ OYNOGONDOY BOLUU

Baka-şaka, opur-topur, ızı-çuu bolgondoy
tınçı cok abalda boluu.

Buların soo emes, bakşı oynogondoy bolup
üydün için üç kötördü ("Kırgızstan
madaniyatı").

BAKIT CILOOLOSUN

Döölötün artsın, cakşılıkka cet, ırıstuu-
taalayluu bol degen maanide.

Ilayım bakıt ciloosun, uçun uzarsın
(Beşenaliev).

Kanlı canlı genç, yakışıklı, heybetli.

-Oo, maşallah! İşte dağ gibi delikanlı
olmuşsun. Bahtlı imişsin! Savaştan sağ salım
gelip... (Ömürbayev).

Sırık Ağız

Dedikoducu, iftiracı.

Bu dedikoducu. Başkaları için laf
taşıdığından burda tutuklu hâlde oturuyorlar
(Toybayev).

Bütünü

Tümü, hepsi, hepten.

Ne varsa hepsini almaya senin paran yeter
mi? (Beşenaliev).

Bahtına, Kısmetine

Allahtan bir mani gelmezse, iş planlandığı
gibi olursa.

Bahtına, tabiat merhamet etti ("Leninçil
çaş").

KİSMETİNİ TEPMEK

Kendi kendine köstek olmak; kendi ayağına
gelen baht-talihi, iyiliği anlamak, değerini
bilemeyip hata yapmak.

Ne sen sor, ne ben söyleyeyim. Akli olsa bunu
yapar mıydı? Ayağına gelen kısmeti tepti
("Ala-Too").

V.: Talihini tepmek/Kısmetini tepmek

Başkasının gereği yok. Kısmetini tepme,
Şarafat canım ("Leninçil çaş").

Bahtını kaçırmak/ŞANSINI

KAYBETMEK

O şansını baştan kaybetti.

Baksı Oynuyormuş Gibi/ÇİNGENE

ÇALIP KÜRT OYNAMAK

Gürültü-patırtı, karışıklık, şamata olmuş gibi
rahatsız olmak.

Bunlar iyi değil, çingene çalıp kürt oynar gibi
evi başlarına yıktılar ("Kırgızstan
madaniyatı").

Bahtın Dizginlerinden Tutsun/BAHTIN

AÇILSIN

Devletin artsın, iyi günler yaşa, rızkın bol
olsun mânâlarında kullanılır.

İnşallah bahtın açılsın, neslin çoğalsın
(Beşenaliev).

BAL TİL

Adamdı özünö tarta, kızıkıtıra cılmalap
aytılğan, mandırıp köyütkön ötü çeber, cılma,
sılık söz.

*Çonmurun anı koltukka basıp, bal tilin salıp,
Frunzege alıp ketüü cönündö söz kozgodu
(Bayalinov).*

BALA BASTI BOLUU

Udaa-udaa, cüyür-cüyür töröy berip, bala-
bakıradan çıgalbay kaluu, een-erkin bolo
albay kaluu.

*Cenem caşınan ele bala bastı bolup, oturup
kaldı ("Kırgızstan ayaldarı").*

BALA BOLUP, BAŞINA CÜN ÇIKKANI.

Tuulğanı, törölgönü, carık düynögö kelgeni,
caralganı, ömüründö.

*Bala bolup başıma cün çıkkani mınday kepti
ukkan emesmin (Tokobaev).*

V.: Başına cün çıkkani. Başına cün çıkkani
bakırganı uşul boluu kerek, Orozkulga
tutalana açuulandı (Aytmatov).

BALA CANDUU

Baldardı abdan cakşı körgön, balaga üzülüp
tüşkön, özgöçö booruker.

*Caş turup bala canduusun kantesin
("Kırgızstan ayaldarı").*

BALA SALUU

Tuur maalına cetpey, tölü ertereek ölüü
tüşüü.

*Mal arık bolso, bala salıp tölü çıgımduu
boluşu mümkün ("Leninçil caş").*

V.: Bala taştoo

Bıtır bala taştap koygon.

BALAKET BASUU

Kırsık çaluu, kırsıktoo.

*İ... unçukpay kaldı... bizdi balaket basıp,
şermende bolgon ekenbiz go dep oyloodu
(Cantöşev).*

BALAKET BASKIR!

Kırsık çalgır, cakşılık körbögür,
camançılıkka duuşar bolgur degen sıyaktuu
naalat aytuu, kargoo maanisinde koldonulat.
"Mındayga köz da tiybeyt, balaket baskır", -
dep oyloodu Kılıçbek (Cakıpbekov).

Bal Dil/TATLI DİL.

Insanı kendine çeken, meraklandırarak
konuşulan, inandırıcı özelliği fazla olan, tatlı
söz.

*Çonmurun onu tatlı dille ikna edip,
Frunze 'ye alıp gitme işinden bahsetti
(Bayalinov).*

Çoluk Çocuğa Batmak

Ard-arda, sıra sıra doğum yaparak, çoluk
çocuktan çıkamamak, rahat olamamak.

*Yengem daha genç yaşta çoluk çocuğa batıp,
evden çıkamaz oldu. ("Kırgızistan
Madaniyatı").*

BAŞINDA TÜY BİTTİĞİNDEN BERİ

Hayatında, doğduğundan beri,dünyaya geleli,
yartılalı, ömrü boyunca.

*Başımda tüy bittiğinden beri hiç böyle laf
işitmedim (Tokobayev).*

V.: Başına tüy bittiği. Başına tüy bittiğinden
beri, bağırması işte bu olsa gerek, Orozkul'a
ateş püskürdü (Aytmatov).

ÇOCUK CANLISI

Çocukları çok seven, çocuk için üzülen, aşırı
fedakar.

*Daha çok gençsin ama çocuklara yakınsın,
nasıl yapacaksın bilmem (Kırgızistan
Ayaldarı).*

Düşük Yapmak

Doğum zamanına varmadan, dölü erkenden
ölü düşürmek.

*Hayvan zayıf olursa, düşük yapma ihtimali
daha fazala ("Leninçil Caş").*

V.: Düşük yapmak

Geçen sene düşük yaptı.

FELAKETE UĞRAMAK

Bela başa gelmek, kaza yapmak.

*İ... sustu kaldı...biz felakete uğrayarak rezil
olmuşuz diye düşündü (Cantöşev).*

Felaketini Bul!ALLAH BELANİ VERSİN!

Belanı bul, iyilik bulma gibi mânâlarda kargış
etmek, azarlamak İÇİN kullanılır.

*"Böylelerine göz bile değmiyor, Allah
belanıversin",- diye düşündü Kılıçbek
(Cakıpbekov).*

BALAKETİMDİ AL

Maga asılba, tiyişpe, maga kelüüçü kırsık, kıyınçılık saga kelsin, menden aylan degen maanidegi naalat aytuu, kargoo.
Menin balaketimdi albay cön cür. Körsö, menin balaketimdi alıp cürgön oşol eken da ("Çalkan").

BALAKETİNDİ ALAYIN!

Biröögö (köbünçö balaga, özünön kiçüülörgö) calınıp- calbaru, cakşı körüü maanisinde koldonulat.
Balaketindi alayın, al senin apandı katuu kadırlayt (Toybayev).

V.: Meenetindi alayın

– Meenetindi alayındar! Çonoydunarbi?
Böböktörünör çonoyup catabı? – deşip Surma menen Kadır neberelerin öbüştü (Cantöşev).

BALAKETKE KALUU

Kandaydır bir koogaluu, caman işke kabıluu, kırsıktuu işke duuşar boluu.
 - *Sak bol, coldoş Belek. Bir balaketke kalba. Ar bir işti özün baykap turbasan, kay bir kişiler sırtınan satıp ciberişi da ıktımal (Cantöşev).*

BALAKETTEY BİLÜÜ

Al abdan ukmuş, kıyın, anın bilbegeni çok.
Al andaylardı balakettey bilet, cön ele oşentip catsa kerek. Al esep – kısıptı balakettey bilet aldıra koybos ("Çalkan").

BALALIGIN BAŞINDAN ÇON

Tüşünböstüğün, bilbestigin köp, kagıla elektigin körünüp turat degen sıyaktuu ança-mınça ceme oodaru maanisinde.
Bizge kenespey turup uşunday iş kılasınbı? Balalığın başından çon. Emi oylonuşalı, eptep aylasın tabuu kerek ("Leninçil çaş").

BALALIK KILUU

Bilbestik, tüşünböstük menen kemçilik ketirüü, tuura emes iş casoo.
 - *Beker kılıpsın, balam. Balalık kılıpsın. "Colooçunu eerçip it ölot", deyt (Beyşenaliev).*

BALANIN SÖZÜ

Bolbogon, orundalbay turgan, ordunan

Felaketimi Al/BAŞINA BELA OLMAK

Bana dokunma, bana gelecek kaza-bela sana gelsin, benden uzak ol, gibi azarlama, kargış.
Benim başıma bela olmayıp uzak dur. Anlaşılan, benim başıma bela olan oymuş ("Çalkan").

Felaketini Ben Alayım/KURBAN OLAYIM!

Birisine (genelde çocuklara, kendisinden küçüklere) yalvarmak, sevmek için kullanılır.
Kurban olayım, o senin annene çok saygı gösteriyor (Toybayev).

V.: Mihnetini Alayım/Kurban olayım.

– *Kurban olduklarım! Büyüdünüz mü? Bebekleriniz büyüyor mu?- diye Surma ile Kadır torunlarını öptüler (Cantöşev).*

Felakete Kalmak/ BAŞINI BELAYA SOKMAK

Bir çeşit belalı, kötü işe duçar olmak; riskli işe duçar olmak.
 - *Dikkatli ol, yoldaş Belek. Bir belaya başımı sokma. Her bir işi kendin kontrol etmezsen, bazı kimselerin seni arkandan satabileceği de muhtemel (Cantöşev).*

Felaket Gibi Bilme/CİN GİBİ BİLMEK

O çok bilmiş, becerikli, onun bilmediği yok.
O öyle şeyleri cin gibi biliyor, öylesine öyle davranıyor. O hesabı kitabı cin gibi bilir, çaldırmaz ("Çalkan").

Çocukluğun Başından Büyük/Henüz Toysun

Anlamadığın, bilmediğin çok, daha olgunlaşmadığın belli oluyor gibi, azarlamak mânâsında kullanılır.

Bize sormadan bu işi nasıl yaptın? Daha toysun. Şimdi düşünelim, bir şekilde çözümünü bulmak gerek ("Leninçil çaş").

ÇOCUKLUK ETMEK

Bilmediğinden, anlamadığından dolayı hata yapmak, doğru olmayan bir şey yapmak.
 - *Boşuna yapmışsın, yavrum. Çocukluk etmişsin. "Yoldan geçen yabancının ardından giden it ölür" derler (Beyşenaliev).*

Çocuk Sözü/Çocukça laf etmek

Olmadık, yapılamayacak, gerçekleşmesi

çıkpay turgan, ança işenimdüü bolbogon.
Oy kokuy ooy, balanın sözüün süylöysün da
("Ala – Too").

BALA MÜNÖZ

Bir nersege bat işengiç, buruu-terüügö köp
tüşünbögön, momunduk cayı bar, cumşak.
Cenem men birnerse aytam çok debegen,
menin oyumdan çıkpagan bala münöz can ele
("Ala – Too").

BALANIN ÜYÜ, BAPANIN ALAÇIGI

Tartipsizdik, eenbaştık kılucu cay.
Bul balanın üyü bapanın alaçığı emes,
uyattu kişinin üyü, taragıla, - dep baykem
bizdi kuny baştadı ("Ala – Too").

BALAPAN CÜNÜ BATA ELEK

Çoñoyo elek, ösüp cetile elek, turmuştun
açuu-tattuusun başınan ötkörö elek, ötü çaş.
Bayimbet balapan cünü bata elekte,
caştayınan cetimdikti üstökö–bostok
sokkusunan cilkini tügönüp. . maanayı pas
cürgön... (Beyşenaliev).

V.: Çırımtal cünü tüşö elek. Çırımtal cünü
tüşö elek,/Oozunan sütü kete elek (folk.).

Balapan tügü tüşö elek. Surma betinen
balapan tügü tüşö elek, ak cuumal, uyan köz,
bir münözdüü on beş çaşar kız
(Beyşenaliev).

BALDAK URUU

Çabak uruu.
Köz açıp cumgança baldak urup arkı öyüzgö
çıgıştı ("Leninçil çaş").

BALCA – BULCA KILUU

Mayda-mayda bölüktörgö bölüü, acıratuu,
barça-barça kılıp talkalap ciberüü.
Bat ele balca – bulca kılıp iyişti.

BALKAN TOODOY

Ayabay çon bolup şişip-kööp kalgan,
balcayıp, köpkör tartkan.
Dal oşol kıska tal tayangan kedeyge balanın
eki közü balkan toodoy (Abdukaimov).

BALTA-KERKİSİ KOLUNDA. k. Kerki-
baltası kolunda.

BALTA ÇABAR

imkansız, çok güvenilir olmayan.
Vay vay, çocukça laf ediyorsun ("Ala-Too").

Çocuk karakterli

Bir şeye çabuk inananan, evirip-çevirmeyi
düşünmeyen, saf duruşu olan, yumşak huylu.
Yengem ben bir şey istediğim zaman hayır
demeyen, benim dediklerimi iki etmeyen çocuk
karakterli bir kişi idi ("Ala-Too").

Çocuğun Evi, Yavru Kuşun Yuvası/Çocuk bahçesi

Tertipsiz, sahipsiz olan yer.
Burası çocuk bahçesi değil, saygı değer
birinin evi, dağılm, - diye abim bizi kovmaya
başladı ("Ala-Too").

Yavru Tüyü Dökülmeden/ON GÜLÜNÜN BİRİ AÇILMAMAK.

Büyümekte, daha büyümemiş, hayatın acısı-
tatlısı başından henüz geçmemiş, çok toy.
Bayimbet daha on gülünün biri açılmadan,
çocukken yetimliğin acımasızlığından dolayı
hep mahzun gezerdi (Beyşenaliev).

V.:Çırımtal Tüyü Düşmemek/Ağzi süt kokmak.

Daha çırımtal tüyleri dökülmemiş,/ Ağzi daha süt kokuyor (folk).

Yavru Kuşun Tüyü Döküleceği Vakit/Ağzi süt kokmak. Surma, daha ağzi süt kokan,
beyaz tenli, mahmur gözlü, düzgün karakterli
on beş yaşındaki kız (Beyşenaliev).

Kürek Çekmek.

Kayık küreğiyle suyu geriye itmek.
Göz açıp kapayınca kadar, kürek çekerek
karşı yakaya çıktılar ("Leninçil çaş").

Parça-Parça Etmek

Küçük küçük parçalara bölmek, ayırmak,
parça parça ayırıp ufalamak.
Hemen parça parça ufaladılar.

Balkan Dağı Gibi/Kocaman

Çok şişmek, dağ gibi kabarmak, büyümek.
Orda duran fakire, çocuğun iki gözü Balkan
Dağı gibi (Abdukaimov).

Balta Vurur/İŞ BİLİR

Şiltegen cakka bara bergen, kolunan bir nerse kelip, işke caray turgan.

Momundardı dürbötkön çır başı, alardın balta çabarı Mambet. Mirza çındap anın tazaloogo ızırındı (Beyşenaliev).

BALTAM TAP

Uluttuk oyundun bir türü.

BALTASIN ÇABUU. k. Kamçısın çabuu.

BALTIR BEŞİK

1. Balanın 6-7 aylık bolup talpınıp, torolup kalgan uçuru.

Baltır beşik neberemdi cıttasam peylim toyup, topuktanam (Beyşenaliev).

2. Caş, ösüp cetile elek, eç nerseni tüşünö elek, madıra baş.

Baygambar caşına kelip kalsak da, baltır beşik baldarga aldırıp koygon kez, dos (Bölökbayev).

BALTIR ETİ TOLUU

Erezege cetüü, boy tartıp çonoyuu, er cetip, baralına kelüü, küçkö toluu.

Exe- e, baltır etin tolup, bakıygan cigip bolup kelgen turbaysınbı! (Toybaev).

V.: Baltırı katuu.

Ezilgen kedey es alıp, / Baltırı katıp torolgon ("Cazgıç akındar").

BALTIRIN KÖTÖRÜÜ. k. Boorun kötörüü.

BALTIRI BATUU

Bir cerge bayırlap turup kaluu, alınışıp, üyür alışıp ketüü.

Bayımbet baltırı bata elekte kündölük könümüş mildetin atkarbay keçikkenine tutalandı (Beyşenaliev).

V.: Baltırı sıyuu. Bötön el, bötön cerge bayırlap, baltırım sıyar beken dep köp oylono turgan ("Ala-Too").

BALIK CON

Orto ceri cumuru tartıp condonup ketken kötörünkü, eki cagı eniştegen.

Kırmandın bir çetinde balık con kılıp üyülgön çon üymök (Bayalinov).

BALIK KÖZ

Sorponun üstünkü betinen kiçinekey tegerek-

Emrettiğin tarafa giden, elinden bir şey gelip işe yarayan.

Müminleri galeyana getiren eylemci, onların iş biliri Mambet. Mirza gerçekten onları temizlemeye uğraştı (Beyşenaliyev).

Baltamı Bul

Milli oyunlardan biri.

Baldır Beşik/ELE GELMEK (Bebek için)

1. Bebeğin 6-7 aylık olup biraz kendisini toplama hâli.

Ele gelmeye başlayan torunumu koklasam içim rahatlayıp, kendime gelirim (Beyşenaliyev).

2. Genç, daha büyümemiş, hiçbir şeyi düşünemeyen, çoluk-çocuk.

Peygamber yaşına gelsek de, çoluk-çocuğa yenik düştüğümüz dönem, dostum (Bölökbayev).

BALDIR ETİ DOLMAK

Delikanlı olmak, boy atmak, gücüne dolmak. *Vay canına, kasların büyüyerek, kalıplı yiğit olup gelmişsin! (Toybayev).*

V.: Baldırı güçlenmek

Ezilen fakir dinlenip, /Baldırı güç topladı ("Cazgıç akındar").

Baldırı Batmak/AYAĞI ALIŞMAK

Bir yere yerleşip kalmak, alışmak, ısınmak. *Bayımbet henüz ayağı alışmadan her gün yaptığı işini yapmakta geç kaldığı için hırslandı (Beyşenaliyev).*

V.: Baldırı Sıgmak/Başını sokmak. Yabancı millet, yabancı yeri mesken tutarak, başını sokabilecek miyim diye çok düşünürdü ("Ala-Too")

Balık sırtı

Orta yeri kabarık, iki yanı eğimli.

Harman yerinde bir yere balık sırtı gibi bir saman yığını yaptılar (Bayalinov).

Balık göz

Çorbanın en üst tabakasında, bazen küçük

tegerek bolup anda-sanda körüngön mayga karata aytilat.

BALIK ET

Adamdardın, aybandardın kır arkasının eki cagina boyloto ketken ce bulçundarındagı sulp et.

Eki arkanın balık et, /Tuu koyondun conunday ("Mendirman").

BALIKKA TİL, DÖNGÖÇKÖ CAN KIRGIZÜÜ

Ötö epçildigin körgözüü, ar kaday ayla, amaldar menen arakettenüü.

Balıkkā til, döngöçkö can kirgizip ciberçüdöy bolgon bir şuuldak öndönöt ("Kırgızstan Madaniyatı").

BAR BOL

Salam aytkan kişiye alik aluu iretinde koldonulat.

- Bar bol, sadagan, - dedi Baalkan (Cantöşev).

BAR BOLGONU.

Bardığı, turganı.

Toogo çeyin capcakin, bar bolgonu carım çakırımday boluçu (Ömürkulov).

BARALINA CETPEGİR!

Çaşabagır, uzabagır degen maanidegi kargış.

-Oo, baralina cetpegir! Ubalı uktatpasın uşu naristenin (Ömürbaev).

BARAR CER, BASAR TOOSU COK.

Ümüt kılar, bel baylar, işener eç nerse cok. *Kançalık oylonsom da colum tuyuk. Barar cer, basar toom cok, menin közümö eç nerse körünböyt (Cantöşev).*

V.: Barar cer, batar iyin cok. Barar cerim, batar iyinim cok ("Ala-Too").

BARBAGAN CER, BASPAGAN TOOSU COK

Köp cerdi kırırgan, köp cerge bargan. *Anın barbagan ceri, baspagan toosu cok.*

boncuklar hâlinde görünen yağ için söylenir.

Balık et

İnsanların veya hayvanların sırtında, iki tarafında ve adalelerinde bulunan lop et; ne şişman, ne zayıf, orta hâlli.

İki dağ keçisinin balık eti,/Doğuracak tavşanın sırtı gibi ("Mendirman").

Balığa Dil, Kösteğe Can Vermek

Çok becerikli olduğunu göstermek, her çeşit yöntemler kullanmak.

Balığa dil, kösteğe can verebilecekmiş gibi bir fırıldak duruşu var ("Kırgızstan Madaniyatı").

Var Ol

Salam veren kişiye selamına karşılık kullanılır.

-Sağ ol, evladım, -dedi Baalkan (Cantöşev).

Var Olanı/Topu topu

Hepsi, tamamı.

Dağa kadar çok yakın, topu topu yarım kilometre idi (Ömürkulov).

Olgunluğa Erişme !/Gençliğine Doyma !

Yaşamayasın, neslin olmasın anlamında kargış.

-Oo,gençliğine doymayasıca! Şu bebeğin ahi seni uyutmasın (Ömürbayev).

Gidecek Yeri, Çıkacak Dağı

Olmamak/GİDECEK YERİ, BAŞINI SOKACAK EVİ OLMAMAK

Ümit edecek, bel bağlayacak, güvenecek hiç şeyi yok.

Ne kadar düşünsem de yolumun sonu çıkmaz sokak. Gidecek yerim, başımı sokacak evim yok, benim gözüme hiçbir şey görünmüyor (Cantöşev).

V.: Gidecek yer, sığınacak yuva yok.

Gidecek yerim, sığınacak yuvam yok ("Ala-Too").

Gitmediği Yer, Çıkmadığı Dağ

Kalmamak/GİTMEDİĞİ YER, BASMADIĞI TOPRAK KALMAMAK

Çok yeri gezen, çok yere giden.

Onun gitmediği yer, basmadığı toprak kalmadı.

BARGANINDAN KELBEGİR

“Uzabagir”, “oşondon arı ölüp cogolgur”
degen sıyaktuu kargoo maanisinde
koldonulat.

BARMAGI MENEN MAL TAPKAN

Önörlüü, ötü çeber, kolunan bardık iş kelgen,
abdan ustat.

*Balkası menen zar tapkan,/Barmagı menen
mal tapkan (Togolok Moldo).*

V.: Barmanın bal tamgan.

*Ötögön degen öz önörü menen, öz meeneti
menen barmagınan bal tamgan, öröngö
belgilüü bağban (Abakirov).*

BARMAGIN TIŞTÖÖ

Ötkön işke ökünüü, arman kılúu, öküttö
kalúu (köbünçö oylogon oyu orundalbay, işi
onunan çıkpáy kalgan uçurda).

*Köbürök çıgat go degen ümütü
oyrondogondo Ayılçı barmagın tiştey mıkıydı
(Beyşenaliev).*

V.: Barmagın kese tiştö. *Barmagın kese
tiştep, tim bolbosko arga cok (Osmonaliyev).*

BARMAKTI BASTI KÖZ KISTI.

Başkalarga bildirbey, astırtan, tımızın bütürö
salmay amal, amalköylük degen maanide
aytılát.

*Taşkenden kelgen ökül Kızılbaş menen
“barmak bastı köz kısı” kılğanıñ el da uktu
(Kayimov).*

BARMAK BASIM

Kiçinekey, kenedey, barmaktın ordunday.
On dalının üstünön barmak basım ceri oorup
turganın ayttı (“Ala – Too”).

BARMAKKA BASIP, TIRMAKKA KISIP.

Kısınp, epteştirip, abdan ünömdöp (ookat
kılúu, çaşoo c. b.).

*Al kezdin emnesin aytasın? Barmakka basıp,
tırmakka kısıp eptep kün ötkörüp keldik
(“Ala – Too”).*

BARSA KELBES

Barış-kelişi ötü kıyın, tataal, colu kataal.

Gidip De Dönmeysin

“İyilik tüzü görme”, “geberip git” şeklinde
kargış mânâsında kullanılır.

Parmağıyla Mal Bulan/El Emeği İle Geçinen

Hünerli, çok sanatkar, elinden her türlü iş
gelen, usta.

*Çekiciyle altın bulan,/Parmağı ile mal bulan
(Togolok Moldo).*

V.: Parmağından bal damlayan/Becerikli

*Ötögön, kendi sanatıyla, kendi emeğiyle
parmağından bal damlayan, vadide tanınan
bağban (Abakirov).*

Parmağını Isırmak/DİZİNİ DÖVMEK

Olup bitene üzölmek, pişman olmak, içinde
bir uhde kalmak (genelde düşündüğü planları
gerçekleşmeyip, işi kötü gittiğinde).

*Gerçekleşeceğini beklediği ümidi kırılınca,
Ayılçı, dizini dövdü. (Beyşenaliev).*

V.: Parmaklarını sertçe ısırmak

*Parmakların sertçe ısırarak, bir şey
yapmamaya çare kalmadı (Osmonaliyev).*

Parmağı Basıp Göz Kırmak/SAMAN ALTINDAN SU YÜRÜTMEK.

Başkalarına çaktırmadan, kimsenin ruhu
duymadan, bir şekilde halletmek, hilebazlık
mânâsında kullanılır.

*Taşkent’ten gelen müfettiş Kızılbaş ile
“saman altından su yürüttüğünü” halk da
duydu (Kayimov).*

PARMAK KADAR

Küçücük, pire kadar, parmak kadar.

*Sağ omuzunun üstünden parmak kadar yerin
ağrı hissi verdiğini söyledi (“Ala-Too”).*

Parmağa Basıp, Tırnağa**Katmak/BOĞAZDAN KISMAK**

Harcamaları kısarak, çok ölçülü davranmak
(yemek yapmak v.b)

*O dönemin neyin soruyorsun? Boğazdan
kısarak zar zor gün geçirip geldik (“Ala-
Too”).*

GİDEN GELMEZ

Gidip gelişi çok zor, çetin, yolu zahmetli.

Barsa kelbes cer.

BARINAN COGU.

Mınday bolgondon körö bolboy koygonu tüzük, tirüü cürgönünön cürbögönü, bolbogonu on.

Kara başın kalkalagan catıp içerlerdin barınan cogu (“Çalkan”).

BARIP TURGAN

Cetken, ayabagan, çekten çıkkın degen maanide kandaydır bir sapattı körsötüdü koldonulat.

Barıp turgan kuu.

BASA CATUU.

Bir cerde köbürök bolup, konup-tünöp kaluu, uzagıraak, köbürök boluu.

Kelgen konok basa cattı.

BASA KALUU.

1. Ötö muktac bolgon, abdan kerektüü nerseni körgöndö et-betinen ketüü, üzülp tüşüü, başı menen kirip ketüü.

Al degenin düköndö turabı, azır. Kırılışıp, basa kalıp talap albaybı, tursa (Abakirov).

2. Koldon kelet kılúu, basmırday berüü, ökümdüğün, zordugun körsötüü.

Dööt balban baştağan kaarduu Kalpa acının casooldoru beykut catkan ayıldardı aralap, beykünö beçaralardı basa kalıp, kınk etken biröön bolbosun! Beliner omkorulat, - dep küpüldöştü (Beyşenaliev).

BASA KİYÜÜ

Dayıma üstünön tüşürböy, takay kiyüü (köbünçö kiyimge karata).

Basa kiysen bat ele tüşüp kalat, kişine ayasan bolo (“Ala – Too”).

BASA KÖKTÖÖ.

Eç nersege karabay, öz bilgendey, uruksatsız iştö, zordop, öküm mamile casoo.

Col berbegenderdi sürüp taştap, basa köktöp keleberdi (“Ala – Too”).

BASA KUYUU.

Tolturaraak, köbürök, köp-köptön berüü.

Çonuraak idişke basa kuyup ber. Suusagan nemenin közü açıla tüşsün (“Ala – Too”).

BAS-BAS BOLUU

Toktoluu, tıncıp, basılıp kaluu.

Giden gelmez yer.

VARLIĞINDANSA YOKLUĞU

Böyle olacağına olmaması daha iyi, hayatta olmaması olmasından daha makbul.

Evde yatıp başkalarının sırtından geçinenlerin varlığından yokluğu daha makbul (“Çalkan”).

Varıp Duran/Aşırı

En son nokta, çok fazla, aşırı derecede olan anlamında bir sıfatı belirtmede kullanılır.

Aşırı derecede kurnaz.

Basıp Yatmak/YILLANMAK

Bir yerde bir kaç gece kalmak, bir az fazla kalmak.

Gelen misafirler yıllandılar.

Baskın Yapmak/TALAN ETMEK.

1. Çok ihtiyacı olan bir şeyi gördüğünde, kendini kontrol edemeyip, hemen sahip olmaya çalışmak.

O dediğin dükkanda mı var mı, şimdi? Hemen talan etmezler mi, duruyorsa (Abakirov).

2. Baskı uygulayarak talep etmek; zorlamak; hükmünü, gücünü göstermek.

Dööt bahadır liderliğinde zalim Kalpa hacının askerleri, gece herşeyden habersiz yatan köye dalarak, suçsuz zavallılara baskın yapıp “ses çıkaranları vururuz” diye gürlədiler (Beyşenaliev).

Üstünden Çıkarmamak

Hiçbir zaman üstünden çıkarmayıp, hep giymek (genelde giyimler için).

Üstünden çıkarmadan giyersen çarçabuk yıpranır, birazcık dikkat etsen olmaz mı? (“Ala-Too”).

BAŞINA BUYRUK.

Hiç bir şeye bakmadan, kendi bildiği gibi, izinsiz iş yapmak; zorla, emirle iş yaptırmak.

Yol vermeyenleri bir kenara iterek, başına buyruk geliverdi (“Ala-Too”).

TIKA BASA

Dolgun, fazladan, dolu dolu vermek.

Daha büyük bir kaba tika basa koy. Susayan adamın gözü açılıversin (Ala-Too).

ÖRT-BAS ETMEK

Durulmak, sakinleşmek, yatışmak.

Al iştin izi suup, bas-bas bolgonsup kaldı.

BAS-BAS KILUU

Toktotup, basıp koyuu, tınçıtıp, tıyıp saluu.
Anı küçötpöy bas-bas kılıp koyso bolçuday.

BAS CAAGINDI. k. Caagındı bas.

BASKAN COLUNA TOPON SALUU

Kedergi boluu, colun tosuu, toskoolduk kılıuu.

Baskan columa topon salgan, aa, boorundu gana cegen Alımbay (Cooşpaev).

BASKAN İZİM ARTIMDA KALSIN

Aktığın, künöölü emes ekendigin işendirüü, ınandırıuu maanisinde karganuu iretinde koldonulat.

Eger men uşunu kalp aytkan bolsom, baskan izim artımda kalsın, ake, - dep bala bezildey baştadı ("Ala – Too").

BASKAN İZİN BIÇAKTOO

Kastarın tigüü, abdan öçügüp kaluu, karşıgıp artınan saya tüşüü.

Baskan izin bıçaktap,/Tegiz bukar çoğulup,/Cenekemdi uşaktap ("Manas").

V.: Baskan izin ketmendöö. Anday ker
ayaktardın baskan izin ketmendöö kerek deyt ("Ala-Too").

BASKAN İZİN ÇENÖÖ

Katuu kuuguntukka alıp andıp kaluu, artınan tüşüü.

BASKAN İZİNE ÇÖP SALUU. k. Sarı izine çöp saluu.

BASKAN İZİNE ÇÖP ÇIKPOO

Cön cürböy, cürgön cerin bülüntüp, bılıtıp ciberüü, kuuluk-şumduğu aşınuu.

Ekinçi közüm körböşün saga okşogon cıp – cılma tülkünü! Senin baskan izine çöp çıkpıyt! Cogol, uşunçanda! (Beyşenaliev).

BASMAYILI ÇEÇİLÜÜ

İşi naçarloo, kederi ketüü, şayı ketüü.
İşinin basmayılı çeçilip kalgan.

BASSA-TURSA DA

O işin zi büyümeden ört-bas edilmiş gibi oldu.

OLDU BİTTİYE GETİRMEK

Durdurup ortadan kaldırmak, oldu bittiye getirip, unutturmak.

Onu alevlendirmeden oldu bittiye getirse iyi olacak gibi.

YÜRÜDÜĞÜ YOLA DİKEN SERMEK

Köstek olmak, yolunu kesmek, engel olmak.

Yürüdüğüm yoluma diken seren, ay, yalancı Alımbay (Cooşbayev).

Bastığım Izim Ardımda Kalsın/DİLİM KOPSUN

Masum olduğuna, suçsuz olduğuna inandırmak için beddua ederken kullanılır.

Eğer ben yalan söylediysem, dilim kopsun, ağabey, -diye çocuk yalvarmaya başladı ("Ala-Too").

Bastığı Izi Bıçaklamak/GEÇMİŞİNE KÜFRETMEK.

Çok düşmanca davranmak, nefret etmek, öç almak istemek.

Geçmişine küfrederek,/Herkes bir araya toplanıp,/Yengemi çekiştiriyorlardı ("Manas").

V.: Bastığı izini kazmalamak/Çırasını yakmak. Öyle sürtüklerin çırasını yakmak lâzım diyor ("Ala-Too").

Bastığı İzini Ölçmek/ADIMINI TAKİP ETMEK

Ardından kalmamak, gölge gibi takip etmek.

BASTIĞI YERDE OT BITMEMEK

Rahat durmayıp olduğu yerde işler çevirip, fitne sokmak, kurnazlık-hilekarlık yapmak..

Bir daha seni gözüm görmesin senin gibi düzenbaz tilkiyi! Seninbastığın yerde ot bitmez! Kaybol, yeter (Beyşenaliev).

Kolanı Çözölmek/ÇIĞIRINDAN ÇIKMAK

İşi kötüye gitmek, bereketi kaçmak, tadı kaçmak.

İşi çığırından çıkmıştı.

OTURSA KALKSA DA

Dayıma, ar dayım, takay.
O, sadaga boloyundun ünü ay! ...Bassam – tursam da kadimkidey kulagıma ugulup turat (Cantöşev).

BASIGI BUZUK

Cürüş-turuşu naçar, turugu çok, cenil münöz, tüzük emes.

Basıgı buzuk kişi

BASIP AYUU

Özgöçö körsötüü, dalildep ayuu.

Carış sözgö çıgıp süylögöndör çarbanın artta kalgandığın basıp ayttı (“Sovettik Kırgızstan”).

BASIP BERÜÜ

Biröönün aldında kemsintüü, korsuntuu, sındıruu.

Tilmeçindi çımın tiygizbes çiltendey korgoysun. Anına bizdi töbölöp basıp berdin (Beyşenaliev).

BASIP KOYUU

Caşırıp-caap koyuu, ce tıyıp koyuu.

Kanduu ayığıştı basıp koyuş, Şabdanga beker cüktölböptür (Beyşenaliev).

BATA KILUU

1. Ölgön adamga bağıştap kuran okutup, cakındarına könül ayuu.

Aylına baralbadık. Agasına uşerden çoguu – çaran bata kılalı (Beyşenaliev).

2. Batalaşuu, ubadalaşuu.

Anttı-şertti aytışıp, bata kıldık (“Ala-Too”).

BATANI BUZUU

Aytilgan anttan tayuu, ubadanı unutuu.

Aynektey balamdı bozdotpoyun, batanı buzbayın dep, ubağınan korkkonuman silerdin tilinerden çıkpıdım (Beyşenaliev).

BAŞ ADAŞUU

Ötö köp, ce tataal nersenin uçu-kıyrın taba albay kaluu.

Al güldördün ulam birine uçup – kongon en sonun kooz köpölöktördön başın adaşat (Midin).

BAŞ AYLANUU

1. Könülü karangıloo, özün naçar sezüü, başı tegerenüü, alsırıp ketüü.

Işkınaalı köçögö cetkende başı aylanıp ketçüdü sendirektey barıp toktodu (Beyşenaliev).

Her zaman, her daim, hep.

Vah kurban olduğumun sesi hey! . Otursam kalksam da aynen kulağında işitiliyor (Cantöşev).

GIDIŞATI BOZUK

Karakateri kötü, güvensiz, iradesiz, naçar. *Gidişatı bozuk kişi.*

Vurgulamak

Önemle arz etmek, ispatlamak.

Münakaşaya çıkıp konuşanlar, ziraatın geride kaldığını vurguladılar (Sovettik Kırgızistan).

YERE BATIRMAK

Başkasının önünde küçük düşürmek, horlamak, kırmak.

Tercümanını toz kondurmadan korursun. Onun önünde bizi yere batırdın (Beyşenaliev).

Kapatmak/ÜSTÜNÜ ÖRTMEK

Üstünü kapatmak, gizlemek veya yasaklamak.

Kanlı savaşın üstünü örtmek, Şabdan’a boşuna verilmemiş (Beyşenaliev).

DUA ETMEK

1. Vefat eden adamın ruhuna fatiha okuyarak, yakınlarına baş sağlığı dilemek.

Köyüne gidemedik. Burda hepimiz cümbür cemaat dua edelim (Beyşenaliev).

2. Yemin etmek, antlaşmak.

Anti-şartı söyleyip dua ettik (“Ala-Too”).

YEMİNİ BOZMAK

Verilen sözde durmamak, andını unutmak.

Pırıl pırıl evladımı üzmemeyim, edilen yemini bozmayayım diye, yeminin çarpmasından korktuğumdan sizlerin dediklerinizden çıkmadım (Beyşenaliev).

Şaşmak

Çok fazla veya karışık bir şeyin ucunu-bucağını bulamamak.

O çiçeklerin her çeşidine durmadan uçup-konan en güzel kelebeklere şaşırırsın (Midin).

Başı Dönmek-KAFASI KARIŞMAK

1. Gönülü kararmak, kendisini iyi hissetmemek, başı dönmek, kontrolünü kaybetmek.

Işkınaalı, sokağa ulaştığında, başı dönerek, düşecekmiş gibi sendeleyip durdu (Beyşenaliev).

2. Kandaydır bir işti atkaruuda, maseleni çeçüüdö c.b. uçurda köpkö çeyin oylonup, emne kılarn bilbey ırgılcn boluu, özünçö bir çeçimge kele albay başı man boluu.
Kapıstan bul masele aldına koyulup, kapıstan bul masele torgo çalıp aldı da, Abılkasım buydalıp, başı aylanıp, bir topko bul tordon çığa albay turdu (Abdukaimov).

BAŞ AYLANMA

Çeçilişi, orundalışı öto kıyın, tataal, emne kılardı bilbey katuu oylondurup, tuyukka alıp kele turgan.

Baş aylanma baştalğanın emi kör (Kaimov).

BAŞ AYLANTKIÇ

Azezil, azgırma.

Oşondoy baş aylantkıçlardan alıs bolo kör.

BAŞ ALAMAN

Iretsiz, tartipsiz, çakçekey, çar-cayıt.

Üy içi küü-küü bolup, baş alaman sözdör aytilat (Baytemirov).

BAŞ ALUU

Canı bülölüü boluu, kelindüü boluu.

Baş almak onoy iş emes, abdan oylon, balam, - dedi apam ("Ala – Too").

BAŞ-AYAĞI COK

Baş alaman, tartipsiz, iretsiz, irettelbegen, çar-cayıt, çaçkın.

Aytayın degen oyunun baş-ayağı çok.

BAŞ-AYAGIN CIYUU.

1. Cıyınıp-terinip, irettelip aluu, tartipke kelüü, cıyınçaktuu abalga kelüü.

Tuş keldi bitirabay baş ayagın cıynap, içte da, sırta da tartip bir kıyla bekemdelip kalgan ("Ala – Too").

2. Esine kelüü, özünö kelüü, murdagı kalıbına kelüü.

Bayagıday emes, bir az baş-ayagın cıyıp, kayrattanıp kalıptır.

BAŞ AYAGINA KARABAY.

Eç oylonboy, aldı-kıyının oylonboston ele, meylige salıp.

Baş ayagina karabay kaçtı (Osmonaliev).

BAŞ BAANA. k. Baş maanek.

BAŞ BAGUU

1. Eşikten başın sozup köz cügürtüü, başın

2. Bir iş yaparken, meseleyi çözmek v.b durumlarda uzun uzun düşünüp, ne yapacağını bilememek; bir çözüm bulamayıp kafası karışmak.

Aniden bu mesele önüne konulup, aniden bu mesele engel oldu da, afallayıp kafası karışarak, Abılkasım, uzun süre buradan çıkamayıp durdu (Abdukaimov).

KAFA KARIŞTIRICI

Çözümü, gerçekleşmesi çok zor, çetin; ne yapacağını bilemeyip çok derin düşündüren.
Kafa karıştırıcının rehberliğini şimdi gör (Kaimov).

BAŞ DÖNDÜRÜCÜ

Baştan çıkartan, aklını baştan alan.

Öyle baş döndürücülerden uzak dur.

BAŞI- AYAĞI BELİRSİZ

Düzensiz, tertipsiz, karman-çorman.

Ev içinde tartışma olup, başı-ayağı belirsiz sözler söylendi (Baytemirov).

Baş Almak/GELİN ALMAK

Yeni aile sahibi olmak, yeni gelin gelmek.

Gelin almak kolay hadise değil, iyi düşün evladım, -dedi annem ("Ala-Too").

BAŞI- AYAĞI YOK

Başı-sonu belli olmayan, düzensiz, düzene sokulmayan, dağınık.

Söyleyeyim dediği düşüncesinin başı-ayağı yok.

BAŞINI-AYAĞINI TOPLAMAK.

1. Düzene sokulmak, bir tertibe girmek, toparlanmak.

Her tarafa dağılmadan başını-ayağı toplayıp, içeride de, dışarıda da disiplini biraz daha arttırıldı ("Ala-Too").

2. Aklını başına toplamak, kendine gelmek, eski kalıbına gelmek.

Eskisi gibi değil, biraz başını-ayağını toplayıp, hayatını düzene sokmuş.

Başına-Ayağına Bakmadan/ ÖLÇÜP BİÇMEDEN

Hiç düşünmeden, sonucunu

düşünmeden, keyfi.

Ölçüp biçmeden kaçtılar (Osmonaliev).

Başını Sokmak/GÖZ ATMAK.

1. Kapıdan başını uzatarak göz gezdirmek,

kılıtytuu, moynun sozup karoo.

Bir üydön biröö baş baktı baktı da, kayra eşigin katuu caap ayadı (Bökönbaev).

2. Kirüü, kirip çıguu.

İştin cön cayın taktamak için alardıkına baş baktım ("Leninçil Caş").

BAŞ BAYLOO

Kızga kuda tüşüp, kudalaşıp koyuu, ce cesir ayaldı biröögö alıp berüü, nikelştirip koyuu.

Egerde sen Sarıgul menen baş baylasañ da menden caşırboon kerek ele. (Abdukaimov).

BAŞ BAKPOO.

Coloboo, kelbö, cakındaboo, kirbö.

A Bolot moynun kesse da, meymandar üstünö baş bakpayt (Beyşenaliev).

V.: Baş katpoo.

Oşondon kiyn alardıkına baş katpay kaldı ("Leninçil Caş").

BAŞ BERBÖÖ.

Til alboo, aytkanga könbö, moyun sunboo, öz bilgenin işöö.

Kasimbek tayanganı bar için baş berbey, korugun komsoolonttu (Beyşenaliev).

V.: Baş koyboo. *Ar elde biylik cürgüzüp turgan baldarı biri-birine baş koyboy, ar kimisi ar cakka çoyup... bölünüp ketti (Kasimbekov).*

Boy berböö. *Bu colu da enem kaynilerine boy berbeyt (Sıdıkbekov).*

BAŞ BİLGİ

1. Bilerman, mıktı, baştooçu, başkaruuçu.

Birok, eköön ten tüpkürdöğü too elinin tasirdüü baş bilgisi katırı taanılınar (Beyşenaliev).

2. Üyrötülgön, elpek (malga karata).

Baş bilgi mal.

BAŞ BOLUU

Başkaruu, başçılık kılıu, baştoo.

Kara barkut kemseçen Sayakbay akenin direktor baş bolgon bir top mugalimler eerçip kelişti (Osmonaliev).

BAŞ BULGABOO

Aytan-rogeninen çıkpoo, makul boluu, til aluu, moyun sunuu.

Biröö bir orunduu söz ayta kalsa, başkaları baş bulgabay könö kalışat (Cantöşev).

başını uzatmak, boynunu uzatmak.

Başka bir odadan birisi bizim odaya göz attı da kapıyı sertçe kapatıp gitti (Bökönbayev).

2. Girmek, girip çıkmak.

İşin aslını öğrenmek için onların evine girip çıktım ("Leninçil Caş").

BAŞINI BAĞLAMAK

Kıza dünür gidip sözlemek veya dul kadını başka birine vermek, nikahını kıymak.

Sen, Sarıgul ile başını bağladıysan da benden gizlememen gerekirdi. (Abdukaimov).

Baş Sokmamak/DÖNÜP BAKMAMAK.

Yaklaşmamak, gelmemek, ilgi göstermemek. *Bolot, boynunu kesseler de, misafirlere dönüp bakmadı (Beyşenaliev).*

V.: Baş Katmamak/İlgi göstermemek.

Ondan sonra onlara ilgi göstermez oldu ("Leninçil Caş").

Baş Vermemek/BAŞ EĞMEMEK.

Dinlememek, söze gelmemek, baş eğmemek, kendi bildiğini okumak.

Kasimbek başkalarına güvendiği için baş eğmeyerek, onlara itiraz etti (Beyşenaliev).

V.: Baş başa vermemek. *Her biri bir yurtta beylik süren çocukları, birbiriyle başbaşa vermeyip, her biri her tarafa çekerek...dağıldılar (Kasimbekov).*

Boyun Eğmemek. *Bu defa da anam, kayın biraderlerine boyun eğmez. (Sıdıkbekov).*

BAŞBUĞ

1. Bilge, önder, lider, idareci.

Fakat, ikiniz de uzaktaki dağ halkının otoriteli başbuğları olarak tanınıyorsunuz (Beyşenaliev).

2. Eğitilmiş, itaatkâr (hayvanlar için).

Evcil hayvan.

BAŞ OLMAK

İdare etmek, önderlik etmek, başkanlık yapmak.

Siyah, kadife yelek giyen Sayakbay ağabeyin müdürlüğü başkanlığında bir grup öğretmen arkasından geldiler (Osmonaliev).

BAŞ KALDIRMAMAK

Söylenenden çıkmamak, kabul etmek, laf dinlemek, boyun bükmek.

Birisi sert bir söz söylerse, başkaları baş kaldırmadan tamam diyorlar (Cantöşev).

BAŞ CAZUU

İçkilikçe çaktırıp, kıynalgan, bütökön boyu salmaktanıp, başı oorugan abaldı cakşırtuu maksatında ertesinde kayradan içkilik içüü. *Oy, en kur degende baş cazuuga da eçteke kalbaptırbi, - dedi naçalnik (Bölökbayev).*

BAŞ İYÜÜ

Moyun sunuu, bağınuu, aytkanına, talabına makul boluu, könüü.

Bul ömürümdö eç kimge başımdı iybedim (Cantöşev).

BAŞ KALKALOO

Bir cerge baş paana kılloo, bayır alıp, eptep kün körüü, kimdir biröönün karoosunda boluu, anı kara tutup, can saktoo.

Nusuke Ataluu başkargan elde baş kalkalap turup kalat (Osmonaliev).

BAŞ KANCIGADA, KAN KÖÖKÖRDÖ.

Ölüm korkunuçu başına kelgen ötü oor abalda, cookerçilik şartta, kıyın kezen uçurda.

Azır çay catkan eç kim çok, baş kancigada, kan köökördö (Abdukarimov).

V.: Baş kancigada. Uşintip bizdin tagdır taysa. Baş kancigada, Can öçüğüştö (Beyşenaliev).

BAŞ KATIRMA

Onoy-olton bile koyguday emes, ötü tataal, tabışmaktuu.

Canıdan gana kadam şiltegen ömürümdö uşunçalık başkatırmalarga kezdeşüüdömün (Beyşenaliev).

BAŞ KATIRUU

Köp oylonuu, abdan oylonuu.

Burulça balası boy tartıp kalganına kubanıp, köptön beri bir oygo baş katırat (Baytemirov).

BAŞ KESER

Kişi öltürgüç, kan içkiç, mıkaaçı.

Aydalıp cürüp kuuradım,/Baş keserler cogolup,Kubanıp cürgön ubagım (Toktogul).

BAŞ KOY

1. Baş iyüü, moyun sunuu.

Bara bara karılıkka baş koyup boydon kubam taydı (Kaimov).

2. Kirişüü, ötüü.

KAFA BULMAK

İçki içtikten sonra çarpılıp, eziyet çekmek, hâlsizleşip baş ağrısını dağıtmak için ertesi gün tekrardan içmek.

Ah, hiç olmazsa kafa bulmaya da hiç birşey kalmamış mı, -dedi başkan (Bölökbayev).

BAŞ EĞMEK

Boyun eğmek; itaat etmek; dediklerini, isteklerini kabul etmek, razı olmak.

Bu hayatta kimseye başımı eğmedim (Cantöşev).

BAŞINI SOKMAK

Bir yere kendini atmak, birinin desteğiyle yaşamak, birinin himayesinde yaşamaya devam etmek.

Nusuke Ataluu yöneten halkın içine başını sokup bir kaç gün kalır (Osmonaliev).

Baş Çengelde, Kan Tulumda/KAN GÖVDEYİ GÖTÜRMEK

Ölüm tehlikesinin başa geldiği çok ağır dönemde, savaş döneminde, zor dönemde. *Şimdi kimse boş durmuyor, kanın gövdeyi götürdüğü dönem (Abdukarimov).*

V.: Baş Çengelde/Kılıçlar kınından

çıktığında. Böylece bizim kader mücadeleden. *Kılınç kınından çıktığında,/Can kurtarılmada. (Beyşenaliev).*

BAŞ AĞRITICI

Çok karmaşık, çok esrarengiz, bilmece gibi. *Daha yeni adım attığım hayatımda o kadar baş ağrıtan meseleler ile karşılaştım (Beyşenaliev).*

KAFA YORMAK

Çok düşünmek, iyice düşünmek.

Burulça, çocuğunun büyüdüğüne sevinip, çoktan beri bir meseleye kafa yoruyor (Baytemirov).

Baş Kesen

Adam öldüren, zalim, vahşi.

Hep sürgünlerde süründüm,/Baş kesenlerin yok olup,/Rahat gezdiğim dönemim (Toktogul).

BAŞ KOYMAK

1. Baş eğmek, boyun eğmek.

Git gide ihtiyarlığaboyun eğip vücudumun gücü tükendi. (Kaimov).

Tün ortosunda gana Ermek eköobüz uykuga baş koyduk. (Den Sooluk)

BAŞ KOŞUU

1. Birge boluu, çoğuluu, birigüü, bir tilekteş, maanileşes boluu.

Baatırlar baş koşup, sap – sap bolup cönöştü (“Semetey”).

2. Üylenüü, turmuş kuruu.

Eköönün könlü cakin bolup, kat cazişsa, baş koşkonu cürgöndür (Abdukaimov).

BAŞ KOŞTURUU.

1. Çogultuu, biriktirüü, cıynoo.

Karıları baş koşturup, akıl suradı (“Ala-Too”).

2. Üylöndürüp, turmuş kurdurup koyuu.

Ata-eneleri keneşip turup, eköönü baş koşturup koydu.

BAŞ-KÖZ BOLUU.

Başçılık kıluiu, başkaruu, köz kırım saluu, karalaşuu, cardamdaşuu.

Mınday cigitter kantip bizge baş-köz bolbosun (Saatov).

BAŞ KÖTÖRBÖÖ

1. Bir nersege ötü berilip iştüö, büt mümkünçülüğü, bardık küçü menen arakettenüü, katuu kırışüü.

Biz küünü – tünü baş kötörböy iştedik (“Kırgızstan ayaldarı”).

2. Karşılık körsötö alboo, özünün alsız ekendigi körünüü.

Ay, aldanuunun tamanı aldında baş kötörö albay tebelengen alsızdık küün ay! (Osmonaliyev).

3. Katuu sınıf kaluu, uyat bolup kaluu.

Uyalganıman keçke baş kötörö albadım (Mirzaev).

BAŞ KÖTÖRÖR

Kolunan iş keler, bir nersege carar, kol kabış kılar.

Üydö kaynenem eköobüzdön başka baş kötörör can kalgan çok (Elebaev).

BAŞ KÖTÖRTPÖÖ

Eç mümkünçülük berböö, buyamasın, çaktısın keltirböö, köz açırbay üstömdük kıluiu.

2. Girişmek, geçmek.

Gece yarısında, Ermek ile ikimiz yine uykuya geçtik. (Den Sooluk)

BAŞINI BİRLEŞTİRMEK

1. Bir olmak, çoğalmak, birikmek; bir dilekte, bir anlamda olmak.

Bahadırlar başlarını birleştirip, sıra sıra yola koyuldular (“Seytek”).

2. Evlenmek, (birlikte) hayat kumak

İkisinin gönlü yakın olup, mektuplaşıyorsa, başlarını birleştirecekleri içindir (Abdukaimov).

BAŞLARINI BİR ARAYA GETİRMEK

1. Toplamak, birleştirmek, yığmak.

Yaşlıların başlarını bir araya getirerek, akıl sordu (“Ala-Too”).

2. Evlendirip, hayatlarını birleştirmek.

Anne babaları kendi aralarında anlaşarak, ikisinin başlarını bir araya getirdiler.

Baş Göz Olmak/GÖZ KULAK OLMAK

Başkanlık yapmak, yönetmek, gözü üzerinde olmak, yardım etmek.

Böyle yiğitler nasıl bize göz kulak olmasınlar (Saatov).

BAŞ KALDIRMAMAK

1. Bir şeye kendini çok kaptırarak çalışmak, tüm gücüyle gayret etmek, kuvvetle girişmek.

Biz gece-gündüz başımızı kaldırmadan çalıştık (“Kırgızistan Ayaldarı”).

2. Karşılık verememek, kendisinin aciz olduğu belli olmak.

Hey, aldanmanın ayağı altında baş kaldıramadan ezildiğimiz günler, hey! (Osmonaliyev).

3. Çok ağır kırılmak, rezil olmak.

Utandığımdan akşama kadar başımı kaldırıp bakamadım (Mirzaev).

Baş Kaldırır/ELİNDEN İŞ GELEN.

Elinden her iş gelen, bir şeyler yapabilen, yardımcı olabilir.

Evde kaynanamla ikimizden başka elinden iş gelen kişi kalmadı (Elebaev).

KAFASINI KALDIRTMAMAK

Hiç imkan vermemek, fırsat vermemek, güç kazandırmamak, göz açtırmadan üstünlük kılmak.

Baş kötörtpöy cetimdi, Moldo kılıp alamın (folk).

BAŞ KÖTÖRÜÜ

1. Katuu oorudan ayığa baştoo, sakayıp, onolup, cakşı bolup ketüü.

Canı ele baş kötördün, oñtoonı tilebeçi (Sıdıkbekov).

2. Candanuu, karşılık körsötö baştoo, takool bergidey kudureti boluu.

Canıdan baş kötörgön kedey, kembagaldar birige baştıdı (Sıdıkbekov).

BAŞ KÖTÖRTÜÜ.

Cölöp-tayoo, dem berüü, cardamdaşuu.

Müñküröp çökkönündö oşol müdöösü cetelep baş kötörtpödübü (Beyşenaliev).

BAŞ MAANEK

1. Baş kalkalay turgan cay.

–E, Kaşkarım, aldastabay cayındı aytçı. Copoyup calgız kaytkanına, entelegenine karaganda bizge baş maanek tabılğan emes go (Beyşenaliev).

2. Karaan.

Üygö baş maanek bolsun üçün gana biröönü ala kaçıp kelüügö bolboyt (Kaimov).

V.: Baş baana

Ce baş baana kılar cerin çok, uşintip cürgöndön uyalsan bolo – deşip tuugandarım ortogo alıştı (“Ala – Too”).

BAŞ OORUTUU

Oylonuu, sarı sanaa boluu, tıncsızdanuu.

Bay antip başın oorutup körgön can emes (Kaimov).

BAŞ–OTU MENEN.

Birotolo, takır, büt boydon, bir colu.

Atası baş-otu menen biylikti bergen son... küçünö çiregen manap eç nerseden kümön sanabadı (Beyşenaliev).

V.: Başı menen.

Bul kitebinizdin küçün gana turgay, başı menen bereerinizge işenem (Beyşenaliev).

BAŞ TARTUU

Makul bolboo, aytkaninan kayra kaytuu, aynuu, makuldugun berbey taysaldap kaçıp kaluu.

Atkaruuçuluktan, aytuuçuluktan nebak baş tartkam (Beyşenaliev).

Kafasını kaldırtmadan yetimi, Molla yapacağım (folk).

BAŞ KALDIRMAK

1. Ağır bir hastalıktan iyileşmeye başlamak, düzelmek.

Daha yeni yataktan başını kaldırdın, rahatlık dileme (Sıdıkbekov).

2. Canlanmak, tepki vermeye başlamak, karşı koymaya gücü yetmeye başlamak.

Yeniden baş kaldıran fakirler, yoksullar birleşmeye başladı (Sıdıkbekov).

Baş Kaldırtmak/AYAĞA KALDIRMAK

Desteklemek, yardım etmek.

Yerlerde sürünmeye başladığında o akrabası elinden tutarak ayağa kaldırmadı mı (Beyşenaliev).

BAŞINI SOKMAK

1. Baş sokup durulacak yer.

–E, Kaşkarım, kıvrınamadan durumunu söyle. Başın eğik yalnız döndüğüne, afalladığına bakılırsa bize başımızı sokacak yer bulunamadı galiba.

2. Karaltı

Eve karaltı olsun diye birisini kaçırıp gelmek olmaz (Kaimov).

V.: Ev-bark

En azından evin-barkın yok, böyle gezmekten utanmalısın -diye akrabalarım beni ortaya aldılar (“Ala-Too”).

BAŞ AĞRITMAK

Düşünmek, endişelenmek, merak etmek.

O öyle kafasını ağrıtan can değil (Kaimov).

Baş-Ayağı İle/Baştan Sona

Tümden, tamamen, hepten.

Babası baştan sona yönetimi devrettikten sonra. . . kana susayan ağa hiç bir şeyden çekinmedi (Beyşenaliev).

V.:Başıyla/Hepten, Tamamen

Bu kitabınızı hepten bana vereceğinize inanıyorum (Beyşenaliev).

Baş Çekmek/ELİNİ ÇEKMEK

Kabul etmemek, söylediklerini geri almak, bozmak, razı olmayıp kaçamak yola sapmak.

Memurluktan, amirlikten ne zamandan beri elimi çektim (Beyşenaliev).

BAŞ TERİSİ BUZUK

Kara niyet, caman oyluu, könülü tüz emes, naçar.

Bayımbet buların baş terisi buzuk ekenin, soo tegerek-tebegenin baykap, eptep cumşartıp kutuluuga can dalbasaladı (Beyşenaliev).

BAŞ TERİSİNEN KÖRÜNÜÜ

Anın kanday ekendigi, kim ekendigi türünön, sırtkı kebetesinen ele baykalıp turat degen maanide, köbünçö, biröönü münözdöögö karata koldonulat.

BAŞ TERİSİ ON

Cürgön-turganı, casagan işteri, kişiğe casagan mamilesi tüzük, cakşı, naçar emes. *Kelinder oturup-turganın, kıymılın astırtan baykap oturgan kempir: “baş terisi on körünöt, tüzük ele kişi bolor”, - dep oylop içinen küngürönüp koydu (“Kırgızstan Madaniyatı”).*

BAŞ TERİSİ TIRIŞUU

Açuusu kelüü, kıcırlanuu.

Bul sözdü ukkanda bektin baş terisi tırıştı (Kaimov).

BAŞ TERİSİN BAYKOO.

Cön-cayın baykaştırıp, sınap körüü.

Uşintip turup Toobay çet-cakasın çıkarıp, munun baş terisin baykap köröyün degen kıyazdandı (Kıdırmışev).

BAŞ TOGOLOTUU

Üyrötüü, col körsötüü, baştoo.

Çolok ooz saytan baş togolotup, alardı özünö soyul kılıp aldı (Sıdıkbekov).

BAŞ URUNUU

Izat kılıu, sıyloo, ce salamdaşuu maanisinde eki kolun booruna alıp başın iyüü.

Kayın cenelerge kaada boyunça kedendep baş urundu (Sıdıkbekov).

BAŞ URUU.

Bagınuu, moyun sunuu.

-Çoke, kulduğum bar! Biz cıgıldık! Ayıbın tartıp, aldınarga baş uralık (Ümötaliyev).

BAŞ-UÇUN CIYUU**Baş Derisi Bozuk Olmak/ NİYETİ BOZUK OLMAK**

Art niyetli, kötü düşünceli, niyeti bozuk.

Bayımbet bunların niyetlerinin bozuk olduğunu anladığı anda, bir şekilde ortalığı yatıştırıp canını kurtarmayı planladı (Beyşenaliev).

Baş Derisinden Görünmek/DIŞINDAN BELLİ OLMAK

Onun nasıl olduğu, kim olduğu, dışından belli mânâsında, genelde birisini karakter bakımından değerlendirirken kullanılır.

Baş Derisi İyi/ELİ AYAĞI DÜZGÜN

Oturup-kalkması, yaptığı işler, insanlara muamelesi iyi, kötü olmayan.

Gelinin oturup-kalkmasını, hareketini çaktırmadan izleyen yaşlı kadın: “eli-ayağı düzgün, iyi birisine benziyor”, -diye içinden konuştu (Kırgızstan Madaniyatı).

Baş Derisi Buruşmak/YÜZÜ BURUŞMAK

Sinirlenmek, öfkelenmek.

Bu sözü duyduğunda, beyin yüzü buruştu (Kaimov).

Baş Derisin Anlamak/ BAŞINI-AYAĞIN KONTROL ETMEK

Kim olduğunu araştırıp, sınamak.

Böylece kalkıp, Toobay, içini dışına çıkarıp bunun başını-ayağını kontrol etmek istedi galiba (Kıdırmışev).

Baş Yuvarlatmak/BAŞI ÇEKMEK

Öğretmek, yol göstermek, başlamak.

Nutku iyi olan şeytan başı çekerek, onları peşine taktı (Sıdıkbekov).

Baş Çatmak/EL PENÇE DİVAN DURMAK

Hürmet etmek ve selamlaşmak için iki kolunu göğsünün üstünde üstündetutup başını eğmek..

Yengelere, geleneğe göre geri çekilip el pençe divan durdu (Sıdıkbekov).

Baş Vurmak/BOYUN EĞMEK

Baş eğmek, boyun sunmak.

-Çoke, kulun kölen olayım! Biz yenildik!

Cezamızı çekip, sizlere boyun eğelim (Ümötaliyev).

BAŞINI-AYAĞINI TOPLAMAK

İrettelüü, tartipke kelüü, baş alamandıktan kutuluu, dayardanuu.

Baş- uçundu cıyıp şaarga kel (Beyşenaliev).

BAŞ ÇAYKOO

Bir nersege abdan ökünüp, kaygırıp, ce tan kalıp turuu degen maanide koldonulat.

Karap turgan el curtun/Başın çaykaşıp zarladı ("Kurmanbek").

BAŞ ÇALGIÇ

Keregenin bosogo cak başınan çalıp, tegetere kurçay tartıp, bosogonun ekinçi cak başına baylangan sızma.

Baş çalgıçı cibekten,/Baarın sonun çırmatıp ("Olcobay menen Kişimcan").

BAŞ ILDIY

Büt baarın, baardığın, tegiz.

Oznoy özü asker kuraştırıp, bunt çıgargan eldi baş ıldıy kırıp kırıptır degen ayın çağılğanday tez taradı (Sıdıkbekov).

BAŞ IRGITUU

Canı üy salıp ustunun kötörgöndö, ce boz üy casap çamgararak kötörgöndö, koy soyup, el çakırıp, tamak berüü ırım-cırımı.

Balasına üy casap, çamgararak kötörüp, baş ırgıttı ("Ala – Too").

BAŞKA BAŞ KOŞULUU

Canı bülölüü boluu, canı bülö koşuluu (köbünçö kelin algandarga karata).

Albette, canı kelatkan kelin kaydan, kimdin kızı bolbosun oşol taraptığı süyünçülüü dürbölön, kantse da, başka baş koşulganı, üygö baş kirgeni turat ("Leninçil caş").

BAŞKA KELÜÜ

Kokusunan kandaydır bir nersege (köbünçö kırsıkka, oor abalga, kıyınçılıkka c.b.) duuşar boluu.

Başka kelgendi köz köröt (makal).

V.: Başka tüşüü.

Capaa ceke ele bizdin başka tüşüptürbü (Beyşenaliev).

BAŞKA SADAGA. k. Baştan sadaga.

BAŞKA TÜK ÇIKKANDAN BERİ

Caralgandan, carık düynögö kelgenden, törölgöndön.

Bala bolup başıma tük çıkkandan beri tak mına uşunday şartta çaşap kelatam

Düzene sokmak, karışıklıktan kurtulmak, hazırlanmak.

Başını- ayağını toplayıp şehre gel (Beyşenaliev).

Baş Sallamak

Bir şeye çok pişman olup üzölmek veya hayret edip kalmak anlamında kullanılır. *Onu izleyen halk/Başını sallayıp ağladı (Kurmanbek).*

Baş Çalgıç

Bozüyde, kapının bir kenarından başlayıp diğer kenarına kadar çepçevre kuşatan dokuma şerit.

Baş çalgıçı ipekten/Hepsini güzel dokumuş ("Olcobay menen Kişimcan").

BAŞTAN AŞAĞI

Hepsi, tümü, tamamen.

Oznoy'un, kendisi asker toplayıp isyan çıkaran halkı baştan aşağı katlediyormuş sözü yıldırım gibi çabuk yayıldı (Sıdıkbekov).

Koyun Kesmek

Yeni ev yapıldığında yada yeni bozüy dikildiğinde koyun kesip, halkı çağırarak, yemek verme geleneği.

Çocuğuna ev yapınca halkı davet edip, koyun kesti ("Ala-Too").

BAŞA BAŞ KATILMAK

Yeni evlenmek, yeni bir aileye katılmak (genelde yeni gelin alanlar için).

Elbette, yeni gelen gelin nereden, kimin kızı olsa da, o taraftaki sevinçli telaş, sonuçta yeni baş katılmasından, eve yeni baş gelmesinden ("Leninçil caş").

BAŞA GELMEK

Aniden bir şeye (genelde kazaya, ağır duruma, zorluğa v.b) duçar olmak.

Başa geleni göz görür (makal).

V.: Başa düşmek.

Eziyet çekmek sadece bizim başımıza mı düşmüş (Beyşenaliev).

BAŞTA TÜY BİTTİĞİNDEN BERİ

Yaratıldıktan, bu dünyaya geldikten beri, doğduktan itibaren.

Başıma tüy bittiğinden beri, işte böyle şartlar altında yaşıyorum (Kıdırmışev).

(Kıdırmışev).

BAŞKA TÜŞÜÜ. k. Başka kelüü.

BAŞKA ÇAPKANDAY

Zamatta, tez, kütülbögön cerden bir kokustuk bolo kalganday, bir nerse katuu taasir etkendey degen maanide.

Çagır başka çapkanday bir bozorup, bir kızardı (Osmonaliev).

BAŞKA ÇAPSA BILK ETKİS

Kebelbegen, eç nerseni tootpogon, andan kalın, olburluu, kötörömdüü.

Carıktık babam oluya eken. Başka çapsa bilk etkis kara küçtü maa, al koldukdu saa coruçu. Aytkanı keldi carıktıktın (Beyşenaliev).

BAŞKA ÇUKAK

Balası çok, tukumu az, kemçil, cetişsiz. Başka çukak kademi katkırlardın tukumu ulanıp, bala törölgönü cakşı cısaan (Beyşenaliev).

BAŞKA ÇIGUU

Üstömdük kılúu, biylep alúu, küç alıp ketüü. Başkarma, başkarma dep koyso, başka çıgıp baratasın (Abakirov).

BAŞTAN AYAK.

Büt bardığı, tegiz, tögöl, toluğu menen. Dele düşüştürüp tıyak–bıyak, at – corolorubuzdu baştan ayak büt bilişet eken (Beyşenaliev).

BAŞTAN KEÇÜÜ

Biröödön kutula cadoo, andan kutulúu araketin casoo, baş tartuu. Baştan keçken kesir bolot, oylon! (“Kırğızstan ayaldarı”).

BAŞTAN ÖTKÖRÜÜ

Turmuşun köp nerselerine (çon kırsıkka, oor kaygıga, ce cırgalçılıkka c.b.) duuşar boldu degen maanide. Kördük beym baştan ötkörüp/Kesirlüü caat uruşun (Togolok Moldo).

V.: Baştan keçirüü.

Akındın çaştığı katmar toolordun ar cagındagı körünböş dünüyödöy baştan keçirgen kuralı, cırgalı menen asılta

Baş Yarmış Gibi/DÜNYA BAŞINA YIKILMIŞ GİBİ

O an, tez, beklenmedik yerden bir felaket olmuş gibi, bir şeye çok etkilenmek mânâsında kullanılır.

Çagır, dünya başına yıkılmış gibi bir kızardı, bir bozardı (Osmonaliev).

Başına Vursan Kıpırdamayan/DÖVENE ELSİZ, SÖVENE DİLSİZ

Sakin olmayı bilen, üstüne alınmayan, olgun, alttan almayı bilen.

Sevgili babam evliya imiş. Başkaları eziyet etse de, sövene dilsiz, dövene elsiz kalırdı. Söylediği oldu göz nurumun (Beyşenaliev).

Baş Muhtaç/OCAĞI KÖR KALMAK

Çocuğu yok, kısır, eksik. (Nerdeyse) Ocağı kör kalacak bahtsızların nesillerinin devam edip çocuk doğması iyi oldu (Beyşenaliev).

Başına Çıkmak/BAŞINA ÇIKMAK

Üstünlük taslamak, idare ermek, ağırlığını koymaya başlamak. Başkan, başkan dedik, başımızın üstüne çıktın (Abakirov).

BAŞTAN AYAĞA

Baştan sona, eşit, hepten, ayırt etmeden. Her yeri araştırıp, ecdatlarımızı baştan ayağa biliyorlarmış (Beyşenaliev).

BAŞINDAN SAVMAK

Birisinden kurtulmak, ondan kurtulmaya çok çalışmak, kovmak. Başından savmak iyi olmaz, iyi düşün! (“Kırğızistan Ayaldarı”).

BAŞINDAN GEÇİRMEK

Hayatın pek çok şeyini (büyük kazalara, ağır sıkıntılara veya rahatlığa) duçar olmak anlamında. Galiba böyle şeyleri başımızdan geçirip, /Felaketli savaş günlerini (Togolok Moldo).

V.: Başından geçirmek.

Şairin gençliği, sıra dağların öbür tarafındaki görünmeyen dünya gibi başından geçirdiği dönem, (Beyşenaliev).

daldoogo soruldu (Beyşenaliev).

BAŞTAN SADAGA

Baş aman kalsa boldu, başkasının keregi çok, keçtim, kalganı eçteke emes degen sıyaktuu biröölördün könülün uloo, ce özün-özü soorotuu maanisinde.

Bir tokol başından sadaga, unçukpay tın dedin. Tındım (Beyşenaliev).

V.: Başı-közdön sadaga

Cogolso meyli, baştan – közdön sadaga, -dep, anın könülün ulap koydu (Toybaev).

Başka sadaga

Meyli mal-başka sadaga (“Kırgızstan madaniyatı”).

BAŞTI BAYLOO

Bir nersege belsenip kirişüü, tobokel kılui, ölümgö dayar turuu, kayra tartpoo.

El içindegi er azamattar baştı baylap, batıştı karay maydanga attanıştı (Beyşenaliev).

BAŞTI OORUTUU

Bolbogon bir nerselerdi ayta berip mazenı aluu, tacatuu.

Eşik tındırbagan kardarlar, kulaktın kucurun alıp, baştı oorutuştı (Beyşenaliev).

V.: Baştı çiritüü. *Mındayda mintiş kerek degender baştı çiritişet ko (Kıdırmışev).*

BAŞI AÇIK

1. Eç kimge mençiktelbegen, eç kim ee bolbogon, eç kimdin tiyeşesi çok.

Başı açık buyum

2. Kudalaşkan, süylöşüp makuldaşkan ceri çok (kızga karata), başka küyöögö çıguuga, ketip kaluuga mümkünçülüğü bar, kılçaktay turgan, karmala turgan eç nersesi çok (küyöödön çıkkın, ce cesir kalgan ayaldarga karata).

Önörlüü kelindin başı açık ekendigin aytsam, akın toktoosuz uçasın (Beyşenaliev).

V.: Başı boş.

Emne üçün “başım boş emes” dedin, başı boş da kız bolobu? (Ubukeyev).

BAŞI AÇILUU

Erkindigin aluu, öz aldınça boluu mümkünçülüğünö cetüü.

Cakında gana başı açılıp, es–uçun cıya

Baştan Sadaka/BAŞININ SADAKASI

Sağlık olsun, başka şey önemli değil, önemli olan candır mânâsında, birilerini teselli etmek veya kendi kendini rahatlatmak için kullanılır. *Bir boynuzsuz hayvan başımızın sadakası, sessizce kal dedin. Sustum (Beyşenaliev).*

V.: Başının-gözünün sadakası

Kaybolduysa yapacak bir şey yok, başının-gözünün sadakası, -diye, onun gönlünü aldı (Toybayev).

Başının sadakası.

Tamam mal, başın sadakası (“Kırgızstan Madaniyatı”).

Baş Bağlamak/BAŞ KOYMAK

Bir şeye hepten girişmek, tevekkül etmek, ölüme hazır olmak, geri dönmek.

Halkın içindeki yiğitler baş koyup, batıya doğru sefere çıktılar (Beyşenaliev).

BAŞINI AĞRITMAK

Olmadık şeyleri söyleyerek insanı rahatsız etmek, biktirmek.

Kapıda kalabalık oluşturan müşteriler, gürültü edip baş ağrıttılar (Beyşenaliev).

V.: Başının etinin yemek. *Bu durumda böyle yapmak lâzım diyenler başının etini yediler (Kıdırmışev).*

BAŞI BOŞ

1. Kimseye ait olmayan, kimsenin mesuliyetinde olmayan, kimseyle ilişkisi olmayan.

Başı boş eşya

2. Dünür olduğu, konuşup anlaştığı bir yer yok (kız için), başka kocaya gitmeye hakkı olan; ardında bakacağı, tutunacağı hiçbir şeyi olmayan (kocasından ayrılan veya dul kalan kadınlar için).

Hünerli gelinin başı boş olduğunu söylersem, sen hemen uçarsın (Beyşenaliev).

V.: Başı boş.

Ne için “başım boş değil” dedin, başı boş kız olur mu? (Ubukeyev).

Başı Açılmak/HÜR

Hürriyetine kavuşmak, kendi istediği gibi hareket etme şansı olmak.

Yakında yine hür olarak kendine gelmeye

baştaptır ("Ala – Too").

BAŞI AŞKABAK. k. Aşkarak baş.

BAŞI BAYLANUU

1. Biröögö mençikteli, ıygarılıp kaluu, başı açık emes boluu, biröögö başı baylanuu, turmuşka çıguu ukugu çok boluu (köbünçö biröögö kudalap koygon kızga karata).

Barmandin erke kızı Aynagül Asantaydın "torpoguna" başı baylanganı catat (Sıdıkbekov).

2. Öz başına özü ee bolo alboo, biröönün erkine baş iyüü.

– Ataa, uşul balanı eptep üylöndürüp koysok, başı tübölük baylanıp, bizden kete albay kalat ele (Bayalinov).

3. Kandaydır bir işke coopker, mildetker boluu.

Anın başı baylanuuda. İşin taştap basıp kete albay, antüügö da carabayt ("Kırgızstan Madaniyatı").

BAŞI BAPAN, AYAGI SAPAN

Bıtırandı, çaçırandı, baş alaman, ar kaysı cakka andaalap, samsıgan, azıp-tozgon.

Emi andağı eldin körgön küniin aytpa, başı bapan, ayagı sapan (Elebayev).

BAŞI BAR

Bir nersenin cön cayın cakşı bilgen, ar nerseni tüşüngön, tüşünüğü cakşı.

Anı körüp-bilip turgan başı bar kişi kaydan ... kök börügö tüşsün (Kıdırımışev).

BAŞI BATUU

Eptep bir cerge orundaşıp, bayır alıp, caylanışıp kaluu, akırından aralaşuu.

Mintip aran başı batıp oturganda bir mertebe kadir tin kütöngö carabay uykuga kömölöngönü uyat (Beyşenaliev).

V.: Bagalçağı batuu.

Çu degende balgaçı batıp, çooçun elge bışığıp, ken – kesiri aralaşa torolcunçu (Beyşenaliev).

BAŞI BATIP, BAGALÇAĞI SIYBOO

Sıyışıp kete ala turganday, ılayıktuu, ingayluu cay taba alboo, bir cerge bayır alıp,

başlar ("Ala-Too").

BAŞI BAĞLANMAK

1. Birisi tarafından benimsenip, onun mesuliyetine girmek, başı boş olmamak, birine başı bağlanmak, başkasıyla evlenme hakkı yok olmak (genelde birisine söz verilen kızlar için kullanılır).

Barman'ın en küçük kızı Aynagü'ün başını, Asantay'ın 'tosununa' bağlamak istiyorlar (Sıdıkbekov).

2. Kendisi hakkında söz sahibi olamamak, başkasına boyun eğmek.

-Baba, bu çocuğu bir şekilde evlendirirsek, başı ebediyen bağlanıp, bizden ayrılamazdı (Bayalinov).

3. Bir şeyden mesul olmak, mesuliyet altına girmek.

Onun başı bağlı. İşini bırakıp gidemiyor, başka türlü de olmuyor (Kırgızistan Madaniyatı).

Baş Harman, Sonu Sapan/BAŞI-AYAĞI BELLİ OLMAMAK

Dağınık, düzensiz, karışık, hertarafa dağılmış, yığılmış, toz-dumana karışmış.

Artık milletin durumunu sorma, başı ayağı belli değil (Elebayev).

Baş Bar/AKLI BÜTÜN

Bir şeyin durumunu iyi bilen, her şeyi anlayan, anlayışlı.

Onu görüp bilen aklı bütün insan nerde... at üstünde oğlak kapmacaya katılsın (Kıdırımışev).

BAŞINI SOKMAK

Bir şekilde bir yere yerleşmek, bağlanmak, yavaş yavaş yerleşmeye başlamak.

Böyle zar zor başını soktuğunda, bir defa kadir gecesin kutlamaya dayanamadan uykuya dalması ayıp (Beyşenaliev).

V.:Bagalçağı Batmak/KÖK SALMAK

Hadi dediğinde kök salıp, farklı insanlarla kaynaşarak, daha rahat bir şekilde yaşasın (Beyşenaliev).

Başını Sokup Bagalçağı Sıgmamak/BİR YERE SIĞMAMAK

Bir şekilde rahat edebileceği bir yer

turuktuu cay taap aralaşıp kete alboo.
Başı batıp, bagalçağı sıybay körüngön cerge
cürgöndö han küyöönün arkası menen oozu
aşka, butu törgö cetip oturat (Köçkönov).

V.: Başı batıp, baltırı sıyboo. Başı batıp,
baltırı sıybay catıp kılğan işin kara!
("Çalkan").

BAŞI BAŞ, BAGALÇAĞI KARA TAŞ
"Emne bolson oşol bol, öz ubalın özünö, öz
mildetin özündö" degen maanide köbünçö til
albay, kecirlik kılğan kişiğe karata
koldonulat.

*Cok, atasın tartpay kaldı bul uul. Meyli,
başı baş, bagalçağı kara taş (Aytmatov).*

BAŞI BOŞ. k. Başı açık.

BAŞI BULUTKA CETSE DA

Abdan cetişip, kolunan bardığı kelip, bolup-
tolup tursa da degen maanide.
*Zalimderdin başı bugün bulutka cetse da,
keleceği senin arbayın alıs uçat
(Beyşenaliev).*

BAŞI BÜTÜN, BOORU ESEN

Ubayımsız, kaygısız, eç kemptiği çok, telegeyi
tegiz.

*Tirüüçülüktö başı bütün, booru esen kişi az,
kulundarım, çınarım kulasa, çırpığım bar, -
dep Muzooke baba "Munduu küüsün"
zınıldata küngüröndü (Beyşenaliev).*

V.: Booru bütün, başı esen.

*Bul kündördö booru bütün, başı esen tok
peyil adamdardın başına da oy tüşkön
(Kaimov).*

BAŞI BIŞA ELEK

Bir nersenin cön-cayın abdan bile elek,
tüşünö elek, abdan dasıgıp kagıla elek, ali
çaş.

*Çarbanin köp cagdayına tüşünö albay çaştık
kılıp catat. Başı bışa elek da ("Kırgız
Tuusu").*

BAŞI BIŞKAN

Bir nersege abdan takşalğan, dasığan, cakşı-
camandı başınan köp ötkörüp bışıkkan, kadık
bolgon, kagılğan.

*Birok azır başı bışkan/Al kezdegi men
emes./Men cettim,/Cetildim, eç*

bulamamak, alışamamak, sığınamamak.

*Gittiği yeresiğamazken,han damadı olmanın
ayrıcalığı ile her istediğine ulaşıyor
(Köçkönov).*

V.: Kafası sığıp, baldırı sığmamak.Kafası
sığdığı yere, baldırının sığmayışına baksana!
("Çalkan").

**Başı baş, Bagalçağı Kara Taş/NE HALİN
VARSA GÖR**

"Ne hâlin varsa gör, kendi vebalin kendine,
insiyatfin kendinde" anlamında, genellikle
söz dinlemeyip inat edenler için kullanılır.
*Yok, hiç babasına çekmedi bu oğlan. Tamam,
ne hâli varsa görsün (Aytmatov).*

**Başı Buluta Değse De/AĞZIYLA KUŞ
TUTSA DA**

İyi yetişip elinden her şey gelse de, en verimli
döneminde olsa da anlamında.

*Zalimler bugün ağzıyla kuş tutsa da,
gelecekte senin yıldızın parlayacak
(Beyşenaliev).*

**Başı Sağlam, Ciğeri Esen/KARNI TOK,
SIRTİ PEK**

Problemsiz, kaygısız, hiç bir eksikliği yok, hiç
bir ihtiyacı yok.

*Hayatta karnı tok, sırtı pek olanlar az,
yavrularım, çınarım devrilse, dalım var , -diye
Muzooke Dede "Munduu ezgisi"ni kopuzla
söylemeye başladı (Beyşenaliev).*

**V. : Bağı Bütün, Başı Esen/KARNI TOK,
SIRTİ PEK**

*Bu günlerde, karnı tok, sırtı pek
insanların da kaygıları var (Kaimov).*

Başı Daha Pişmemiş Olmak/PIŞMEMEK

Bir şeyin yol yöntemini henüz iyi bilmemek,
daha anlamamak, olgunlaşmamak, daha toy.
*Ziraatın pek çok işlerine çözüm üretemeyip
daha hamlık yapıyor. Daha pişmedi de
("Kırgız Tuusu").*

PIŞMIŞ (KİŞİ)

Bir şeye çok alışan, itiyat edinen, iyiyi-kötüyü
başından geçirip pişen, çok şeye katlanan.

*Fakat şimdiki pişmiş,/O zamanki ben değilim.
Ben yettim/Yetiştim, hiç kimseden/Şimdi çocuk
geride değil (Elebayev).*

kiminden/Emi bala kem emes (Elebaev).

BAŞI CAZDIKTA, BELİ OTTUKTA EMES.

Deni-kardı soo, aldan-küçtön taya elek, karılığı cete elek, tın, kolunan iş kelet. *Başım yastıkta, belim ottukta emes go, kudaya şügür (Ümötaliev).*

BAŞI CAŞ.

Köp nersege tüşünö elek, takşala elek, başınan cakşı-camandı ötkörö elek. - *Eh , tirkiç oyunum. Başın caş. Munayba. Men mındaydın dalayın körbödümbü (Beyşenaliev).*

BAŞI CER SAYUU.

İşi onunan çıkpay bülgüngö uçuroo, oyronu çıguu, bedeli tüşüü. *“E, büt uruunun şagın sındırgan katınbaaki Serkebaydın başı cer saysa eken”, - deşip, kışuusu kanıp, Tazabektin caktay olturuştı (Sıdıkbekov).*

BAŞI CERGE KİRÜÜ

1. Ölüü, kaza tabuu, köz cumuu, düynödön kaytuu.

Sen menin eldeşpes duşmanımsın. Men anı başım cerge kirgende da unutupaym (Osmonaliev).

2. Biröönün aldında özün kılmıştuuday sezip tike karay alboo, baş kötörö alboo, ontoysuz abalda kaluu, katuu uyat boluu.

Bayatan beri Capardın közünö köp ilinbeske araket kılıp, caşırınıp burçta oturgan Zeyneptin başı cerge kire tüştü (Bayalinov).

BAŞI CERGE KİRGENÇE. k. Başı körgö kirgençe.

BAŞI CETPÖÖ

Akılı cetpöö, ayagina çeyin toluk cetkire tüşünö alboo.

- *Makoom, uşuga da senin başın cetpeyt. Ayla cok... (Beyşenaliev).*

V.: Meesi cetpöö.

Başı Yastıkta, Beli Yatakta Değil/BİR AYAGI ÇUKURDA OLMAMAK

Sağlığı-sıhhat, gücü-kuvveti yerinde olmak, elinden bir iş gelmek, daha yaşlanmamak, din olmak.

Bie ayağım çukurda değil ya, Huda 'ya şükür (Ümötaliev).

Başı Genç/TOY

Daha bazı şeyleri anlamayan, bazı şeyleri yaşayıp görmeyen, henüz başından iyiyi-kötüyü geçirmeyen.

-*Hey, benim direğim. Dahatoysun. Üzülme. Ben bunların pek çoğunu görmedim mi (Beyşenaliev).*

Başı Yere Bakmak/BAŞI YERE EĞİLMEK

İşi düşündüğü gibi gitmeyip rezil olmak, helâk olmak, değerini kaybetmek.

“Ee, tüm kabileyi rezil eden, kadınlara düşkün Serkebay 'ın başı yere eğilsin”, -diyerek öfkelerini dindirip Tazabek 'i desteklediler (Sıdıkbekov).

Başı Yere Girmek/YERİN DİBİNE GİRMEK

1. Vefat etmek, gözlerini yummak, dünyadan göçmek.

Sen benim affedemeyeceğim duşmanımsın. Ben seni yerin dibine girsem de unutmam (Osmonaliev).

2. Başkasının önünde kendisini suçlu hissederek dikduramamak, kafasını kaldıramamak, kötü durumda kalmak, rezil olmak.

Deminden beri Capar 'ın gözüne çok görünmemeye gayret edip, saklanarak kenarda oturan Zeynep yerin dibine girecekmış gibi oldu (Bayalinov).

Başı Yetmemek/AKLI YETMEMEK

Akıyla çözememek, ayrıntısını iyi anlayamamak.

-*Demek, buna bile senin aklın yetmiyor. Yapacak bir şey yok... (Beyşenaliev).*

V.: Akli almamak.

Munday kıyma-çiyme tetiklerine bizdin meebiz cetmek bele? (Caş leninçi).

BAŞI COK

Akıl-esi çok, naçar, bir nersenin cönün tüşünö albagan.

Senin başı çok baldarıñ üçün mektepke çakırılıp cürüp, çaçım ağardı. Karıttıñ. ! – dep uruşçu eleñ (Osmonaliev).

BAŞI COK BAKA, KÖZÜ COK KÖGÖN

Cön bilgilik, akıl-estüülük menen başkargıday, cetekçilik kılıgıday eç kimisi çok, ar kimisi öz bilgenin iştey berüü degen maanide.

Bizdi çala ulamalarga kor kılbay, bizdi başı çok baka, közü çok kögön okşotpoy, ata bolunuz (Kasimbekov).

V. : Başı çok balapan, közü çok kögön.

Başı çok balapan, közü çok kögön emespiz biz dele (Abakirov).

BAŞI İŞTÖÖ

Bir nerseni cakşı tüşünüü, kolunan kelüü, cakşı-camandı acırata aluu, tüşünö bilüü. *Capcaş cigit, aspirant, başı işteyt (Borbiev).*

BAŞI KAÑGUU

Emne kıların bilbey aylası ketüü, deñdaroo boluu.

Kiyinki zapkıdan başım kangıp, köödönüm kakşıdı beym (Beyşenaliev).

BAŞI KARA, BUTU AYRI

Eptep adam sölökötü bar, adam atı bar. *Başı kara, butu ayrı çalga ketip baratam (Togolok Moldo).*

BAŞI KATUU

Kandaydır bir nerse menen bolup köpkö oyloonu, bir çeçimge kele alboo, aylası ketüü.

Mina uşintip Alımkul neçen türdüü oy – sanaaga batıp, başı katıp oturdu (Abdukarimov).

V.: Başı ooruu.

Başı oorugan uşunday mezigilde: kula corgosunun cogoluşu, kolgo tüşkөн uurunu aylına batıp kirip, boşotup ketişi caman cörölgө (Osmonaliev).

BAŞI KEÑGİRÖÖ

Böyle karmaşık yapıları bizim aklımız alır mı? (“Caş leninçi”).

Akılsız

Aklı-fikri yok, çaresiz, bir şeyin durumunu anlayamayan.

Senin akılsız çocukların için mektebe çağırıla çağırıla saçım ağardı. İhtiyarlattın! –diye, kavgacı idin (Osmonaliev).

Başı Yok Kurbağa, Gözü Yok

Atsineği/İPSİZ SAPSIZ

Bilgelikle, akıl-izanla idare edecek; rehberlik edecek kimsesi yok; her biri kendi bildiğini işler anlamında.

Bizi yarı ulemalara horlattıp, ipsiz sapsız bırakmayıp babalık yapınız. (Kasimbekov).

V.: Başı Yok Balaban, Gözü Yok

Atsineği/İPSİZ SAPSIZ

İpsiz-sapsız değiliz biz de (Abakirov).

KAFASI ÇALIŞMAK

Bir şeyi iyi anlamak, elinden gelmek, iyi ve kötüyü ayırt edebilmek, düşünebilmek. *Gencecik yiğit, asistan, kafası çalışıyor (Borbiyev).*

Şaşkın

Ne yapacağını bilemeden çaresi tükenmek, tereddütte olmak.

Sonraki hakaretten sonra şaşkın olup, kuruyup kalmadım mı (Beyşenaliev).

Başı Kara, Bacağı Ayrı/İNSAN SIFATI KALMIŞ

Az-çok insan görünüşü kalmış, insan adı var. *(Sadece)İnsan sıfatı kalmış yaşlıya varıyorum (Togolok Moldo).*

Başı Sert/BAŞI SIKIŞMAK

Uzun zamandır bir şey üzerinde olup çok düşünmek, çare bulamamak, çaresiz kalmak. *İşte böyle Alımkul’un, her çeşit düşünceye dalıp başı sıkıştı (Abdukarimov).*

V.: Başı dertte olmak.

Başı dertte olduğu böyle dönemde: kula atının kayboluşu, yakalanan hırsızın tekrar kaçırımları çok kötü bir durum (Osmonaliev).

BAŞI DÖNMEK

1. Başı oorugan sıyaktanıp, özün naçar sezüü, eç nersege könülü kelböö.
Anın kulağı çuuldap, başı kengirep, közüñö eç nerse körünböy kaldı ("Ala – Too").

2. Özünçö bir çeçimge kele albay ırgılın boluu.
Kayakka basarın bilbey, başı kengirep turdu (Ukaev).

BAŞI KÖZDÖN SADAGA. k. Baştan sadaga.

BAŞI KÖKKÖ CETÜÜ
 Cogoruloo, daracası kötörülüü.
Apsamat da başı kökkö cetti degenderdin biribi dep oyloym (Abdukaimov).

BAŞI KÖRGÖ KİRGENÇE
 Ölor-ölgönçö, ömürü bütökönçö.
Başım körgö kirgençe çıdamakmınbı? (Berdikeyev).

V.: Başı cerge kirgençe.
Bul cakşılıgındı başım cerge kirgençe unutupasın, Çake! (Beyşenaliev).

BAŞI MALINUU
 Duuşar boluu, kez boluu.
Aban menen aldığa,/Kete bergin dep aytıp, Baktığa başı malinat ("Semetey").

BAŞI MAN BOLUU
 Aylası ketüü, emne kılarnın bile albay başı katuu.
Emne üçün mınday ekenin bile albay başı man boldu (Baytemirov).

BAŞI MENEN

1. k. Başı otu menen.

2. Uluuluguna, ce kandaydır adamdık sapatına karabastan degen maanide, köbünçö, tuura emes iş kılğan adamdarga karata naarazılığın bildirüüdö, uyatkaruuda koldonulat.
Erkek başı menen cerge kömölönüp özü maskaralandı (Beyşenaliev).

BAŞI MENEN BAY TİKSE DA. k. Başı menen cer kazsa da.

BAŞI MENEN CATUU
 Köndüm, önököt bolgon adatın kaltırboo, anı ölmöyünçö taştahoo.
- Boluşundu aktabay ele koy. Anın mınday opurtmaluulugu başı menen catat (Beyşenaliev).

1. Başı ağrıyormuş gibi, kendisini iyi hissetmemek, hiçbir şeyi istememek.
Onun kulakları çınlayıp, başı dönerek, gözüne hiçbir şey görünmüyordu ("Ala-Too").

2. Kendince bir çözüm bulamayıp tereddüde düşmek.
Nereye gideceğini bilemeden başı dönmüş şekilde duruyordu (Ukayev).

BAŞI GÖĞE ERMEK

Derecesi, makamı yükselmek.
Apsamat da başı göğe erdi denenlerin biri mi diye düşünüyorum (Abdukaimov).

BAŞIM MEZARA GİRENE DEK
 Ömrünün sonuna kadar, ölünceye kadar.
Başım mezara girinceye kadar dayanayım mı? (Berdikeyev).

V.: Başı toprağa girinceye kadar.

Bu iyiliğini başım toprağa girinceye kadar unutmayacağım, Çake! (Beyşenaliev).

Başı Sokulmak/BAŞI ERMEK

Duşar olmak, yaşamış olmak.
Amcanla ileriye,/Git diye söyledim,/Bahtlı günlere başın erer ("Semetey").

BAŞI DARA DÜŞMEK

Çaresi tükenmek, ne yapacağını bilemeyip, başı sıkışmak.
Ne için böyle olduğunu anlayamadan başı dara düştü (Baytemirov).

Büsbütün

1.

2. Büyüklüğüne veya herhangi bir insanî sıfatına bakmadan manasında, genelde yanlış iş yapan insanlara memnuniyetsizliğini bildirmedi, uyarmada kullanılır.
Erkek büsbütün yerde yuvarlanarak kendisi rezil oldu (Beyşenaliev).

Başı İle Yatmak/Ölene Kadar

Sürekli, alışkanlık hâline gelmiş adeti sürdürmek, onu ölmeyince bırakmamak.
-Kardeşini savunmayı bırak. Onun böyle korkunç işleri ölene kadar sürer (Beyşenaliev).

BAŞI MENEN CER KAZSA DA

Büt mümkünçülüğün cumşasa da, bardık küçü menen katuu arakettense da, ölüp-tirilip iştese da.

Ansız dele eçtemesin ayabagan nemeler dağı ele ayabayt, başı menen cer kazsa da bütürüp beret (Abdukaimov).

V.: Başı menen bay tikse da.

Başım menen bay tiksem da, bul iştin akırına çıgam ("Ala – Too").

BAŞI MENEN KİRİP KETÜÜ

Eç tartınbay, ayanbay, büt mümkünçülüğü, bardık dalalatı, kan-canı menen abdan berilip arakettenüü.

Erdigine bel baylap, intımagına başım menen kirip ketkem, Irkın buzba, baatırım ırız aldı intımak (Toybaev).

BAŞI MENEN COOP BERÜÜ

İştin oşondoy (adatta caman) abalda kalışına tikedenden-tike coop berüü, kanday caza bolso da ceke özü kötörüü.

Közün kaşaygır, azır tappasan başın menen coop beresin! (Toybaev).

BAŞI OOGON CAKKA KETÜÜ

Betaldı kete berüü, maksatsız tuş keldi basa berüü, oyuna emne tüşö kalsa, oşonu iştö. *Başım oogon cakka burulup basa berdim, kete berdim (Borbiev).*

BAŞI ORDUNDA EMES

Akılınan aynıgan, bir nerseni cetkire oylonbogon degen maanide.

- Oy, degi başın ordunda emes go, senin?

- Katındı eerçip ketkendi kaydan uktun ele sen?! Bötön biröö ukpasın! (Ömürbaev).

BAŞI OOR

1. Kebelbegen, abdan salmaktuu, toktoo, oor basırık.

Unçukpas, başı oor şofyordun burk etkeni uguldu (Ömürbaev).

2. Bir nerseni ança etibar albagan, onoy menen cılbagan.

Caş turup mınça başı oor bolobu? Kaynene özaldınça koburani cattı ("Kırgızstan Madaniyatı").

Başı İle Yer Kazsa Da/DİŞİNİ TIRNAĞINA TAKSA DA

Tüm olanaklarını kullansa da, tüm gücüyle gayret etse de, canla-başla çalışsa da.

Her zaman her şeylerini feda etmekten kaçınmayan onlar, yine de feda ederler. Dişini tırnağına taksa da bitirir (Abdukaimov).

V.: Canla başla çalışmak.

Canla başla çalışarak bu işin sona erdiririm. ("Ala-Too").

Başı ile Girişmek/BAŞ KOYMAK

Hiç çekinmeden, sakınmadan, tüm olanaklarıyla, canla başla bir işe girişmek.

Erliğine bel bağlayıp, ittifakına başımı koydum. Birlik-beraberliği bozma, bahadırım talihin şartı birlik-beraberlikte (Toybayev).

Sorumluluğu Kendi Üstüne Almak

İşin öyle (genelde kötü) duruma gelmesinden doğrudan sorumlu olmak, ne tür ceza olsa da kendi çekmeye razı olmak.

Gözünü dört aç, şimdi bulamazsan kert başınla cevap verirsin! (Toybayev).

Başının Çektiği Tarafa Gitmek/**BURNUNUN DİKİNE GİTMEK**

Herhangi bir tarafa gitmek; amaçsız, rastgele bir yöne doğru yönelmek, aklına ne geldiyse onu yapmak.

Başımın dikine dönüp yürüdüm, gidiverdim (Borbiyev).

KAFASI YERİNDE OLMAMAK

Aklını yitirmek, bir şeyi yeterince iyi düşünmemek.

-Hey senin kafan yerinde mi?

-Kadının ardından gideni nerde duydun? Başka kimse duymasın! (Ömürbayev).

AĞIR BAŞLI

1. Sessiz duran, ağır, olgun, oturaklı.

Sessiz oturan ağırbaşlı şöförün aniden parladığı görüldü (Ömürbayev).

2. Bir şeye kolay kolay itibar etmeyen, kolayca yılmayan.

Daha çocuk yaşta bu kadar ağır başlı olur mu –diye, kaynana mırıldandı ("Kırgızstan Madaniyatı",).

BAŞI SINUU

Başı abdan katuu ooruu.

Başım sınıp turat.

BAŞI ÇELEK BOLDU. k. Başı şişüü.**BAŞI ÇIKPOO**

Bir nersege irişip alıp, andan kutula alboo, boşoboo, mümkünçülüğü bolo alboo.

Buyursa, samoor kaynatkandan başın çıkpıyıt. Aga aşıkpa (Abakirov).

BAŞI ŞİŞÜÜ

1. Bir nerseni köpkö oylonup, abdan alek boluu, ayabay çataşuu, kıynaluu, man boluu. Oyloy berip başım şişidi, eç nerse çıga turgan emes ("Çalkan").

2. Akıl-esten acıroo, meesi iştebey kaluu. Başım şişıptirbi?

V.: Meesi şişüü.

Meem şişip ketti.

BAŞI ŞILK DEY TÜŞÜÜ

Künöösü, ayıbı açılıp, uyatı çıgıp, eç tana albay, moynuna koyulup, argasız abalda kalgan uçurlarga karata koldonulat.

Küçürbek eç söz kaytara albay başı şilk dey tüştü (Osmonaliyev).

BAŞI EKÖÖ EMES

Cönü çok işti iştey albayt, coopkerçiligin moynuna ala albayt, caman işke bara albayt. Başım eköo emes... Buzukulardı men da kalkalay albaym, aya da albaym (Sıdıkbekov).

BAŞIM TARTUU

Aytkanına könüü, degenine makul boluu.

Bul cakşılığınız üçün başım tartuu ("Leninçil çaş").

BAŞIMA CÜN ÇIKKANI. k. Bala bolup başıma cün çıkkani.**BAŞIMDI KESSE DA**

Emne kılssa da, öltürsö da, kanday cazalasa da.

Casooldukka başımdı kesse da könböym (Beyşenaliev).

BAŞIN AYLANDIRUU

Ar nerseni aytıp kızıktırıp, aldap-soolap azgıra berüü, özünö tartuunun amalın casoo, degenine köndürüü araketinde boluu.

Birok menin başımdı aylandırgan Abdrait

BAŞI ÇATLAMAK

Başı çok şiddetli ağrımak.

Başım çatlıyor.

BAŞINI ALAMAK

Bir şeye ilistikten sonra ondan kurtulamamak, serbest kalamamak, fırsatı olmamak.

İnşallah, semaver kaynatmaktan başını alamazsın. Heveslenme (Abakirov).

BAŞI ŞİŞMEK

1. Bir şeyi uzunca düşünerek çok uğraşmak, karışmak, çok kafa yormak, ızdırabını çekmek.

Düşünmekten başım şişti, ama bir faydası yok ("Çalkan").

2. Aklını yitirmek, beyni çalışmamak.

Başım şişmiş mi?

Beyni Şişmek/BEYİNİ DURMAK

Beynim durdu.

BAŞI ÖNE DÜŞMEK

Ayıbı, günahı ortaya çıkıp itiraz edemeyip, hatasını kabul etmek, çaresiz durumda kalmak.

Küçürbek hiçbir şey diyemeden başı önüne düştü (Osmonaliyev).

Başı İki Değil/BAŞINI AĞRITMAMAK

Sonu belli olmayan işi yapmaz, mesuliyetini üstüne almaz, yanlış adım atmaz.

Başımı ağrıtamam...Bozguncuları ben de koruyamam, ben de acıyamam (Sıdıkbekov).

BAŞIM KURBAN

Dediğini kabul etmek, dediklerine ikna olmak.

Bu iyiliğiniz için başım kurban olsun ("Leninçil çaş").

Kellemi Kesse De/KELLE PAHASINA

Ne yapsa da, öldürse de, nasıl bir ceza verse de.

Hırsızlığa kellemi kesse de ben ikna olmam (Beyşenaliev).

BAŞINI DÖNDÜRMEK

Her türlü şeyi söyleyip heveslendirerek aldatıp yoldan çıkarmak, kendisine bağımlı yapmak, dediklerini yaptırma gücü elde etmek.

korbaşı boldu (Miyaşev).

BAŞIN ALA KAÇUU

Kandaydır bir korkunuçtan, kırsıktan, kıyın abaldan kutuluu araketinde boluu, can dalbasaloo.

Cüzündü çaşırp başındı ala kaçıp, şağından alıs tüşpöpsün (Beyşenaliev).

V.: Başın araçaloo

Mal-mülk menen eç kimdin cumuşu bolgon cok. Ar kim öz başın araçaladı ("Ala – Too").

BAŞIN ALBOO

Bir nersege abdan kunt koyup, berilip katuu kırıñtı.

Zulumdun ayalının kolkosu, ötünücü boyunça akın depterden başın albay, şıktanıp gana cazuu üstündö (Beyşenaliev).

BAŞIN ALUU

Öltürüü, cok kılúu, közün tazaloo.

Tündö Samattın başın alıp keliptir ("Ala-Too").

BAŞIN ARAÇALOO. k. Başın ala kaçuu.

BAŞIN ATTOO

1. Küyöösün tensinbey çanıp ketüü, caktırbay taştap ketüü, başka biröögö oop ketüü.

Albooçuday boldun başımdı attap, er izdedim (Osmonaliev).

2. Tiyiştüü adamga aytpay, bildirbey, anın makuldugun ukpay turup, öz bilgenindey iştey berüü.

Közümdün tirüüsündö da, şaa da başımdı attay albayt (Sıdıkbekov).

BAŞIN AÇUU

1. Biröögö kudalap koygon kızdın, küyöösü menen acıraşkan ce küyöösü ölgön cesir ayaldın başka biröögö çıguu mümkünçülüğün çeçüü, öz aldınça boluuga erkindik berüü.

Kaşgarınızga Çoyubek boluştun tokolun köndürüp, başın açkan menmin (Beyşenaliev).

2. Calpı ele talaş-tartış, tüşünüksüz maselenin colun acıratuu, emne ekendigin aykındap çeçip aluu.

Iras keldin, bayagı işterdin başın açıp

Fakat benim baımı döndüren Abdraim elebaşı (Mırzayev).

BAŞINI ALIP KAÇMAK

Bir çeşit korkudan, kazadan, zor durumdan kurtulma gayretinde olmak, canını kurtarmaya çalışmak.

Yüzünü saklayıpbaşını alıp kaçarak bir yere varamazsın (Beyşenaliev).

V.: Başının çaresine bakmak.

Mal-mülk ile kimsenin işi yok. Herkes kendi başının çaresine baktı ("Ala-Too").

KAFASIN KALDIRMAMAK

Bir şeye çok özen gösterip kendisini kaptırmak.

Zulun'un hanımının desteği, ricası ile şair, defterden kafasını kaldırmadan, heyecanla yalnız yazının üstünde (Beyşenaliev).

BAŞINI YEMEK

Öldürmek, yok etmek, ortadan kaldırmak.

Geceleyin Samat'ın başını yemiş("Ala-Too").

Başından Atlamak/Kandırarak

1. Kocasını önemsemeyip küçük görmek, beğenmeyip bırakmak, başka birisine kendini kaptırmak.

Beni almayacak oldun kandırıp, koca aradım (Osmonaliev).

2. Evlendiği adama söylemeyip, çaktırmadan, ondan habersiz, izin almadan kendi bildiğini yapmak.

Beni hayatta iken de, öldükten sonra da Kandıramaz (Sıdıkbekov).

Başını Açmak/Serbest Bırakmak-Çözmek

1. Birisiyle nişanlanan kıza, eşinden ayrılan veya kocası ölen kadına başka biriyle evlenme izni vermek, kendi başına olması için özgürlük vermek.

Kaşgar'ınıza Çoyubek Bey'in dulunu ikna edip, serbest bırakan benim (Beyşenaliev).

2. Tartışmalı, anlaşılmayan bir meseleyi çözüme bağlamak, ne olduğunu ayırt etmek. *İyi ki geldin, bu işleri çözmezsen olmaz ("Ala-Too").*

ketpesen bolçuday emes ("Ala-Too").

BAŞIN BAYLOO

1. Öz erkinçe bolo albooo, biröögö köz karandı boluu, biröölördün biyliğinde, kol aldında boluu.

Başın baylap koyup küñ urunuunu bilbeysinbi, esi çok eselek (Turusbekov).

2. Tobokelge saluu, eç nerseden kayra tartpay belsene kirişüü, ölümgö da dayar turuu.

Sen aytkan cırgal zaman üçün men başımdı ölümgö baylap koygomun (Cantöşev).

BAŞIN BİRİKTİRÜÜ

Bir cerge cıynoo, çoğultuu, toptoo.

Eldin başın biriktirdi.

V.: Başın koşuu.

Raydın boşonup kelgen şıltoosu menen Akbala uşul ayıldın sıyluu kişilerinin başın koşup, konoktop cibermek boldu ("Ala – Too").

BAŞIN BOŞOTUU

Erkindik berüü, azattıkka çıkaruu.

Birok, başımdı boşottunuz, ömür boyu cakşılığınızdı unutpaymın (Abdukaimov).

BAŞIN CEDİ

1. Çok kıldı, cogottu, öltürdü, közün tazaladı.

Kanduu soğuş dalaydın başın cedi ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Özünö özü zıyan keltirdi, özün kırsıkka, ölümgö duuşar kıldı.

Al oşentip til albay cürüp, başın cedi.

V.: Başın cutuu

Kek kuugan Esir akırı Oroskuldun başın cuttu (Osmonaliyev).

BAŞIN CERGE SALUU

1. Tike karay albooo (köbünçö bir nerseden tartınıp uyalgan, ce özün künöölüüdöy sezip kısılgan abalga karata).

Asan aybıgıp başın cerge saldı ("Ala – Too").

2. Kapa bolgon, könülü çökkön, sabırı suz abalda şılıkıyp tömön karoo, baş kötörbö.

BAŞINI BAĞLAMAK

1. Hür olamamak; birine bağımlı olmak; başkalarının eğemenliğinde, elinin altında olmak.

Başını bağlayıp cariye gibi kullanmayı akıl edemedin mi, akılsız budala (Turusbekov).

2. Tevekkül etmek, hiçbir şeyden ödün vermemek, ölümü de göze almak.

Senin dediğin güzel günler için ben başımı ölüme bağladım (Cantöşev).

Başını Biriktirmek/ BİR ARAYA GETİRMEK

Bir yere toplamak, yığmak.

Halkı bir araya getirdi.

V.: Başını Birleştirmek/Bir araya toplamak.

Rayın özgürlüğüne kavuşmasını bahane ile,, Akbala, bu köyün değerli adamlarını bir araya toplayıp, onları ağırlayarak gönderecek oldu ("Ala-Too").

Başını Boşaltmak/ÖZGÜRLÜĞÜNE KAVUŞTURMAK

Özgürlüğünü eline vermek, azat etmek.

Fakat, özgürlüğüme kavuşturdunuz, hayatım boyunca iyiliğinizi unutmayacağım (Abdukaimov).

BAŞINI YEMEK

1. Yok etti, ortadan kaldırdı, öldürdü.

Kanlı savaş pekçoklarının başını yedi ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Kendi kendisinin sonunu hazırladı; kendini felakete, ölüme götürdü.

O öyle söz dinlemeyip başını yedi.

V.: Başını Yutmak/Başını yemek.

Kin tutan Esir, sonunda Oroskul'un başını yedi (Osmonaliyev).

BAŞINI YERE EĞMEK

1. Başı dik bakamamak (genelde bir şeyden çekindiğinde veya kendisini suçlu hissederek üzüldüğünde kullanılır).

Hasan utancından başını yere eğdi ("Ala-Too").

2. Kahırlandığında, morali bozulduğunda, neşesi kaçtığında başını eğip yere bakmak,

Kibirep uşul da kapanı sezgensip, başın cerge salıptır (Cusupov).

V.: Başın salañdatuu.

Enesinin ölgöndüğünö bir cıl bolgondugun estep, bayatan beri Büköş başın salandatıp oturat ("Ala-Too").

Başın saluu. *Bir kedey basıp bardı başın salıp, Dalayga oozu barbay zaarkanıp (Malikov).*

BAŞIN CERDEN ALBOO

1. Bir nersege abdan berilip, can dili menen kirişüü, baş kötörböy, tınım albay abdan arakettenüü.

Zulumdun ayalının kolkosu, ötünüçü boyunça başın cerden albay işöödö (Beyşenaliyev).

2. k. Başın cerge saluu.

Mambetkul atasının kaarina kalıp, ayıptuu bolgon baladay başın cerden albay, anın sonunan eerçip oturdu (Kaimov).

BAŞIN CUTUU. k. Başın cedi.

BAŞIN İYNİNE KATUU. k. Başın katuu.

BAŞIN KANCIGAGA BAYLOO

Cookerçilik uçurda düşmanga karşı çıguu, eç tartınbay ölümdü bet aluu, tobokelge salıp belsene kirişüü.

Emi alar mandayga cazgandı kördük deşip, baştarın kancigaga baylap salıştı (Sadıbakasov).

BAŞIN KATUU

Çaşıruuu, izin çaşıruu, bir nersege aralaşpoo, körünböö, andan özün alıs karmoo araketinde boluu.

Kedey tuugandın atına ötüp, başımdı katıp çaşırgan tübümdü çukup, abtarıykatımdı oyrondotup cürböşün (Beyşenaliyev).

V.: Başın kalkaloo.

Körsö, al sot özünün cınıgı cüzün çaşıırıp, başın kalkalap cürgön bir ulutçu cana Biyaalı, Türkmöndör menen baylanışkan sot eken (Cantöşev).

Başın iynine katuu. *Apsamat erksizden başın iynine kata koydu (Cakıpbekov).*

BAŞIN KATIRUU

başını kaldırmamak.

Küçük yaşına rağmen bu da kederi sezmiş gibi, başını yere eğmiş (Cusupov).

V.:Başını sallandırmak/Başını Eğmek

Annesinin vefatından bu yana bir yıl olduğunu hatırlayınca, deminden beri Büköş başı eğik oturuyor ("Ala-Too").

Başını eğmek. *Bir fakir başını öne eğip vardı yanına, Çoğuna ağzı varmayıp nefretle (Malikov).*

Başını Yerden Almamak/BAŞINI YERDEN KALDIRMAMAK.

1. Bir şeye kendini iyice kaptırarak, canla başla, başını kaldırmamak, durup dinlenmeden hareket etmek.

Zulum'un hanımının işçisi, ricası üzerine başını yerden kaldırmadan çalıştı (Beyşenaliyev).

2.Başını Yere Eğmek.

Mambetkul babasından azar işitip, ayıp işlemiş çocuk gibi başını yerden kaldırmadan, onun takip etti (Kaimov).

ÖLÜMÜ GÖZE ALMAK.

Savaş döneminde düşmana karşı çıkmak, hiç çekinmeden ölümü göze almak, tevekkül ederek ileriye atılmak.

Şimdi onlar kaderde ne varsa göreceğiz diye, ölümü göze alarak ilerlediler (Sadıbakasov).

Başını Saklamak/Görünmemek

Saklanmak, izini saklamak, bir şeye karışmamak, ortalarda görünmemek, kendisini ondan uzak tutma gayretinde olmak.

Fakir bir akrabasının adını alarak, kendimi bu şekilde saklasamda beni bulup, benim sonumu hazırlamasın (Beyşenaliyev).

V.: Başını Korumak

Anlaşılan, o hakim kendi gerçek kimliğini saklayarak, başını korumaya gezmeye çalışan milliyetçi ve Biyaalı, Türkmenler ile bağlantısı olan hakimmış (Cantöşev).

BAŞINI OMZUNA GÖMMEK. *Apsamat iradesizliğinden başını omzuna gömdü (Cakıpbekov).*

BAŞ ŞİŞİRMEK

Bolbogon bir nerseler cönündö ayta berip katuu oylontuu, mazesin aluu, alek kılui, başın man kılui. - <i>Satkanının bizge keregi emne? – Başımdı katırbaçı menin (Osmonaliev).</i> V.: Başın kıcıtuu. <i>Eköö eki cagınan çıgıp, anın başın kıcıtıp basa berdi (Osmonaliev).</i> Başın oorutuu. <i>Orunsuz sözdü ayıp, Tülöberdinin başın oorutçu emes (Cantöşev).</i> BAŞIN KOŞUU. k. Başın biriktirüü. BAŞIN KÖTÖRÖ ALBOO Bir nersege katuu sanaarkap, könülü çögüü, basınuu, abdan münkürögön abalda boluu. <i>Momun adam dagı da başın cerden kötörö albay kaldı (Ukaev).</i>	Olmadık şeyleri söyleyerek çok düşündürmek, rahatını kaçırmak, meşgul etmek, başını ağrıtmak. -<i>Ne sattığının bizimle ne ilgisi var?-Başımı şişirme benim (Osmonaliev).</i> V.: Kafasın karıştırmak <i>İkisi iki tarafından çıkıp, onun kafasını karıştırarak yürümeye devam ettiler (Osmonaliev).</i> Başını ağrıtmak. <i>Gereksiz sözlerden bahsedip, Tülöberdi'nin başın ağrıtmıyordu (Cantöşev).</i> BAŞINI KALDIRAMAMAK/ Bir şeye şiddetli üzölmek, morali bozulmak, şevki kırılmak, çok çaresiz ve kötü durumda olmak. <i>Terbiyeli adam yine başını yerden kaldırmadı (Ukayev).</i>

BAŞIN KUTTUKTOO Kandaydır bir cagımsız naçar işten (katuu oorudan, çon kırsıktan, uzak coldon c.b.) aman kalgan adamga sıy körsötüü iretinde kiyim-keçe kiygizüü, ce bir nerse tartuuloo. <i>Oy, aytmakçı sen, Maksüt akenin başın kuttuktoogo kamin (Turusbekov).</i> BAŞIN KIÇITUU k. Başın katıruu BAŞIN MAN KILUU. Emne kıların bilbey aylası ketken abalga kaltıruu, başın katıruu. <i>Ağıştın uluu Kıyazdı /Ayla menen ürkütüp, /Amal menen korkutup/Söz salıp başın man kıldı (Seytek).</i> BAŞIN OORUTUU. k. Başın katıruu. BAŞIN SALANDATUU. k. Başın cerge saluu. BAŞIN SAYUU Ölümdön kayra tartpoo, eç tartınbay, taymanbay belsene kirişüü, tobokelge saluu. - <i>Calgız attan acırap, boorum menen cılğıça, azuuluular üçün saydım başımdı (Beyşenaliev).</i>	Başını Kutlamak/Geçmiş Olsun Dileğinde Bulunmak Herhangi bir sevimsiz işten (ağır bir hastalıktan, büyük bir kazadan, uzun seferden v.b.) sağ kalan insana hürmet gösterme niyetiyle elbise giydirmek, veya bir şeyler hediye etmek. <i>Hey sen Maksüt ağabeye geçmiş olsuna hazırlan (Turusbekov).</i> MANKAFA ETMEK Ne yapacağını bilemeyen çaresiz duruma düşürmek, kafasını karıştırmak. <i>Ağıştın ulu Kıyazı/Hile ile ürküterek/ Mantık ile korkutarak/Söz söyleyerek mankafa etti (Seytek).</i> BAŞINI ADAMAK Ölümden korkmamak, hiç çekinmeden, tamamaen kendini adamak, tevekkül etmek. -<i>Biricik atımdan mahrum kalıp, yayan yürüyeceğime, zalimlere karşı mücadele etmeye başımı adadım (Beyşenaliev).</i>

V.: Başın tigüü.

Dalay cıldar boyu başın tigip küröşkündü köksögön maksatı uşul kün ele go (Bektenov).

BAŞIN TAŞKA KOYGULASA DA

Emne kılsa da, kançalık arakettense da (köbünçö, eç mümkün emes, atkaruuga bolboyt, iş cüzünö aşpayt degen maanide). *Men başımdı taşka koygulasam da bir uçurgan kuşum kayrılıp kelip koluma konboyt (Abdukaimov).*

V.: Başın taşka ursa da. *Uşul azır başımdı taşka ursam da eçteke çıkpasına közüüm cetip ele turat (Abdukarimov).*

BAŞIN TEGERETÜÜ

1. Azgıruu, özünö tartuu, ayla-amal menen bir nersege makuldatuu.

Erten canağı togolongon semiz enesinin başın tegetip kel (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Sıykırdap süydürüü, tartuu degen maanide.

Anın başın tegetip alsa kerek. Monçoktoy bolgon baldarına da karabay eerçip kete berdi (“Çalkan”).

BAŞIN TİGÜÜ. k. Başın sayuu.**BAŞINA BAK KONUU**

İşi onoluu, mansabı, martabası, zobolosu kötörülüü.

Başına bak konsun, ırıs eteginden calgasın (Sıdıkbekov).

V.: Başına kuş konuu.

Bak kuşu konup başına Caş koşkondoy caşına (Ümötaliyev).

BAŞINA BULUT AYLANUU.

Kıyın-kıstoo işke duuşar boluu, musapırlık başına kelüü, aylası ketip, kıynalgan abalda boluu.

Başıbizga bulut baylanıp, cülünübüz üzülüp, cürögübüz caralanıp turat (Ş. Ümötaliyev).

V.: Başına bulut oynoo. *Nököndün ıymanı uçup, başına bulut oynop ketkendey boldu*

V.: BAŞINI DIKMEK

Her zaman başını dikip zor işlerin üstüne yürümesinin maksadı olan gün geldi (Bektenov).

BAŞINI TAŞTAN TAŞA VURMAK

Ne yapsa da, ne kadar gayret etse de (genelde hiç oluru yok, yapılamaz, gerçekleşmez gibi mânâlarda).

Ben başımı taştan taş vursam da kaçırdığım kuşum dönüp elime konmayacak (Abdukaimov).

V. : BAŞINI TAŞTAN TAŞA VURMAK

Şimdi başımı taştan taş vursam da hiç bir şeyin değişmeyeceğini az çok tahmin ediyorum (Abdukarimov).

BAŞINI DÖNDÜRMEK

1. Yoldan çıkarmak, kendisine çekmek, bir şekilde ikna etmek.

Yarın deminki yuvarlanan şişman anasının başını döndürüp gel (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Büyü yaptırarak sevdirmek, kendisine çekmek.

Onun başını döndürmüş olmalı. Tesbih tanesi gibi güzel çocuklarına bile bakmadan onun ardından gitti (“Çalkan”).

Başına Baht Konmak/BAŞINA TALİH KUŞU KONMAK

İşi düzelmek, malı, mertebesi, rütbesi yükselmek.

Başına talih kuşu konsun, riskin bol olsun (Sıdıkbekov).

V.: Başına Kuş Konmak/BAŞINA TALİH KUŞU KONMAK

Başına talih kuşu konunca, gençleşmiş gibisin (Ümötaliyev).

Başında Bulut Dönmeye**Başlamak/BAŞINDA KARA BULUTLAR DOLANMAK**

Zor bir işle karşılaşmak, iş başa düşmek, çaresi tükenip, sıkıntılı duruma düşmek.

Başımızda kara bulutlar dolanıp, rahatsızlıktan kıvranarak kalbimiz yaralanıyor. (Ş. Ümötaliyev).

V. : Başında Bulut Oynamak/Başına Bela Gelmiş Gibi *Nökön çok şaşırarak, başına*

(Ş. Ümötaliyev).

BAŞINA CANGAK ÇAGUU. k. Başına may kaynatuu.

BAŞINA CETÜÜ

Özü kılğan iştin kesepetinen kırsıkka uçuroo, kıyınçılıkka duuşar boluu.

Körgön – bilgender özünün kılğanı öz başına cetti degendey bolsun (Turusbekov).

BAŞINA İŞ TÜŞÜÜ

Kirepter boluu, kıyın-kıstoo abalda kaluu.

Başına iş tüşkondö akılduu kişiler, pulduu kişiler beldüü kelet, bilip koy (Kasimbekov).

V.: Başına müşkül iş tüşüü.

Çınıgı adam gana başına iş tüşkondö kolunan kelgen cardamın ayabayt tura (“Leninçil çaş”).

BAŞINA KAMÇI OYNOTUU

Kamçıga aluu, kamçı menen katuu saboo, kamçılup cazaloo.

Akıdın başına kamçı oynotup, kolu cetkenderi kürsüldötö muş şilteşip, bilçıldata tepkilep süyröstü (Beyşenaliev).

BAŞINA KARAN KÜN TÜŞÜÜ.

Oor kaygıga, çon cogotuuga uçuroo, kırsıkka duuşar boluu.

Başına karan kün tüşkön Sansızdın alaçıgı kündögüsünön beş beter şümüröygönsüp turat (Cantöşev).

V.: Başına kün tüşüü

El başına kün tüşüp turgan son üydö cata albadım (Ukaev).

Başına tün tüşüü. – Imırtta colun carık kılğan eski kauharının biligin özü tepsep öçürsö, anın emnesine küyünöbüz, bu kagandın öz başına tün tüşkönü (Kasimbekov).

BAŞINA KELÜÜ

1. Kandaydır bir oy payda boluu.

Ayak – bıyaktı oylop körsöm, akırı bir akıl başıma keldi (Cigitov).

2. Oydo çok işke duuşar boluu.

Doloy adamga sintakçu elem, kanteyin, öz başıma da keldi (“Ala - Too”).

BAŞINA KİRBÖÖ

1. Tüşünböö, tüşünö alboo.

bela gelmiş gibi oldu (Ş. Ümötaliyev).

Başına Yetişmek/BAŞINA DOLANMAK

Kendi yaptığı işin kötülüğünden başına bir şey gelmek, zorluklara karşılaşmak.

Görüp-bilenler kendisinin yaptığını kendi başına dolandı desinler (Turusbekov).

Başına İş Düşmek

Sıkıntıya girmek, zor bir durumda kalmak.

Başına bir iş geldiğinde akıllı kişiler, paralı kişiler işlerini daha rahat hallederler, bunu bil (Kasimbekov).

V.: Başına Müşkil İş Düşmek

Gerçek insan, ancak başa müşkil iş düştüğü zaman elinden gelen yardımını esirgemez (“Leninçil çaş”).

Başında Kamçı Oynatmak

Kamçılamak, kamçı ile sert dövmek, kamçı ile cezalandırmak.

Ozanın başında kamçı oynatıp, eli ulaşanlar vurarak, tekme tokat yerlerde süründürdüler (Beyşenaliev).

BAŞINA KARA GÜN DÜŞMEK

Ağır bir kaygıya, büyük bir kayıba uğramak, felâkete uğramak.

Başına kara gün düşen Sansız’ın barakası her zamankinden beş beter suratı asık duruyor (Cantöşev).

V.: Başına sıkıntı düşmek

Halkın başına sıkıntı düştüğü için, evde rahat uyuyamadım (Ukayev).

Başına sıkıntı düşmek. –Zor gününde

yoluna ıstık tutan eski danışmanın bildiklerine kendisi değer vermiyorsa, onun neyine üzülüyoruz, bu kağanın kendi başına sıkıntı düştüğünün belirtisi (Kasimbekov).

BAŞINA GELMEK

1. Aklına Gelmek

Değişik bir fikrin ortaya çıkması.

O yanını-bu yanını düşününce sonunda aklıma bir fikir geldi (Cigitov).

2. Hesapta olmayan bir şeyle karşılaşmak.

Pek çok insanı eleştiriyordum, ne yapayım, kendi başıma da geldi (“Ala-Too”).

Başına Girmemek/AKLI ALMAMAK

1. Anlamamak, anlayamamak.

Uşintip moldolor tarabınan ömür ukpagan sözdör süylönüp catti. Alardın biri da menin başıma kirgen çok (Elebaev).

2. Eç oyloboo, oyuna da kelböö.

Arzımatı süyüü degen oy başıma da kirgen emes (Cantöşev).

BAŞINA KÖTÖRÜÜ

1. Abdan ardaktoo, urmattoo, sıyloo, kadirloo.

Eli – curtun seni başına kötöröt. – Sen бүткүл eldikisin (Beyşenaliev).

2. Izi-çuu, uu-çuu saluu, tıncıktı buzup, dürbölön tüşürüü.

Ayıldagı kız – kelinderge çañ salıp, бүт айıldı başıma kötөрчүмүн (Abdukaimov).

BAŞINA KUŞ KONUU. k. Başına bak konuu.

BAŞINA KÜN TUUGANDAY

İzdegeni tabılıp, işi onolup, töbösü kökkö cete tüşköndöy.

El arasında Kumaber da cüröt. Akinaydı kördü. Başına kün tuuganday süyündü (Osmonaliev).

V.: Başına kün, ayagina ay tuuganday.

Başına kün, ayagina ay tuuganday, ce eşek tüşögöndöy tüştördün özü (Kıdırımışev).

BAŞINA KÜN TÜŞÜÜ. k. Başına karan kün tüşüü

BAŞINA KÜÇ KELÜÜ

Bir nersenin oorçulugun tartuu, kıynaluu. *Karıp başka küç keldi.*

BAŞINA KILIÇ KARMASA DA

Zordoso da, kıynasa da, argasız kılıp korkutsa da.

Başına kılıç karmasa da mindan eç nerse çıkar emes. Bilbeym degenden başkanı aytkan çok (“Ala - Too”).

BAŞINA KILIÇ OYNOTUU

Kırgın saluu, kılıçtaşıp çabısuu, katuu karmaşuu.

Başına kılıç oynotup,/Kaardanıp kirdi ele (“Manas”).

BAŞINA MAY KAYNATUU

Böylece mollalar tarafından hayatımda hiç duymadığım sözler söyleniyordu. Onların birini de benim aklım almadı (Elebayev).

2. AKLININ UCUNDAN GEÇMEMEK

Hiç düşünmemek, aklına bile gelmemek.

Arzımat’a âşık olacağım aklımın ucundan bile geçmezdi (Cantöşev).

Başına Kaldırmak/BAŞ TACI ETMEK

1. Çok değer vermek, hürmet etmek, saygı göstermek, takdir etmek.

Halkın seni başına tac eder. -Sen bütün milletinsin (Beyşenaliev).

2. AYAĞA KALDIRMAK. Yaygara etmek, gürültü patırtı yapmak, huzuru bozup kargaşa yaratmak.

Köydeki kız gelinlere bağırıp çağırıp, bütün köyü ayağa kaldırdım (Abdukaimov).

Başına Güneş Doğmuş Gibi/BAŞI GÖĞE ERMİŞ GİBİ

Aradığı bulunup, işleri yolunda gidip, başı göğşe ermiş gibi.

Halk arasında Kumaber da geziyor. Akinay’ı gördü. Başı göğşe ermiş gibi sevindi (Osmonaliev).

V.: Başına Güneş, Ayağına Ay Doğmuş Gibi/BAŞINA TALİH KUŞU KONMUŞ GİBİ

Başına talih kuşu konmuş veya eşek güder gibi rüyaların özü (Kıdırımışev).

İŞ BAŞA DÜŞMEK

Bir şeyin zahmetini çekmek, zorlanmak. *Garıp başa iş düştü.*

Başına Kılıç Tutsa Da/BAŞINA SİLAH DAYASA DA

Zorlasa da, eziyet etse de, çaresiz bıraksa da. *Başına silah dayansa da bundan bir şey çıkmayacak galiba. Bilmiyorum diyor, başka bir şey demiyor (“Ala-Too”).*

Başında Kılıç Oynatmak

Birbirini doğramak, kılıçla çok çetin savaşmak.

Başında kılıç oynatarak,/Dehşet saçarak girmişti (“Manas”).

Başında Yağ Kaynatmak/BAŞINI

Birdi körsötüü, sazayın okutuu, kıynoo, katuu cazaloo.
Şaşpa koluma tiysen başına may kaynatarmın, - dedi Karaçal ("Ala - Too").

V.: Başına çay kaynatuu. – *Eni onboy kaldın. Sendey uuru ittey şimşigen selsayaktın başına çay kaynatuu gerek (Beyşenaliyev).*

Başına cangak çağuu. *Arapbay başınarga cangak çağıp catabı? ("Ala - Too").*

Meesine çay kaynatuu. *Kıskası bay-manaptardın meesine çay kaynatıp, cürögün ala baştadık (Cantöşev).*

BAŞINA SOYUL TIYGENDEY

Zamatta, kütülbögön cerden bir nerse katuu taasir etkendey.

Caş ökül başına soyul tiygendey çukul burulup, başkarma Baltabaydı karay ızırına cönöptür ("Kırgızstan madaniyatı").

BAŞINA SUU KUYUU

Cok kılúu, ayagina çıguu, bütürüü.

Emne bolso oşol bolsun, tündö tuura cüz somdun başına suu kuyup attanıpmın (Sıdıkbekov).

BAŞINA TÜN TÜŞÜÜ k. Başına karan kün tüşüü.

BAŞINA URUU

Keregi dele cok, emne kılat ele, emne keregi bar ele degen maanide.

Başına urasınbı? Anı men başıma urmak belem.

BAŞINA ÇAY KAYNATUU. k. Başına may kaynatuu

BAŞINA ÇÖP SINDIRUU

Kütülbögön okuya bolo kalganına, ce tan kalaarlık işti belgilöödö tamaşa iretinde aytuu.

Kümüştün başına çöp sındırıp koygula, birinçi bizdin üyübüzgö but basıp olturuşu, - dedi Küliypa ("Leninçil caş").

BAŞINA ÇIRAK CAGUU

Cırgatuu, çeke cılıtuu, cakşılık körsötüü.
Karabek cakşılık oylop, bizdin başıbizga

EZMEK

Gününü göstermek, dersini vermek, zorlamak, ağır cezalandırmak.

Bekle gör, yakalarsam başını ezeceğim, -dedi Karaçal ("Ala-Too").

V:Başında Çay Kaynatmak/ENSESİNDE BOZA PIŞIRMEK – Artık

değişmeyeceksin. Senin gibi köpek misali gezip duran serserinin ensesinde boza pişirmek lâzım (Beyşenaliyev).

Kafasında ceviz kırmak/BAŞININ ETİNİ YEMEK. *Arapbay başınızın etini yiyor mu? ("Ala-Too").*

Beyninde çay kaynatmak/ENSESİNDE BOZA PIŞIRMEK.

Kısacası zenginlerin ensesinde boza pişirip, yüreklerine kor salmaya başladık (Cantöşev).

BAŞINDAN VURULMUŞA DÖNMEK

Aniden, beklenmedik şekilde bir şey çok ağır tesir etmiş gibi.

Genç vekil başından vurulmuş gibi, yönetici Baltabay'a doğru öfkeyle yürüdü ("Kırgızstan madaniyatı").

Başına Su Dökmek/KÖKÜNE KİBRİT SUYU DÖKMEK

Yok etmek, sonuna çıkmak, bitirmek.

Ne olursa olsun, geceleyin tam 'yüz som'un köküne kibrit suyu dökmüşüm (Sıdıkbekov).

Başına Vurmak/Gereği Olmamak

Gereği bile yok, ne yapacak ki, neye lazım gibi manalarda kullanılır.

Ne gereği var? Onu ben ne yapacağım.

BAŞINDA ÇÖP KIRMAK

Beklenmedik bir olay gerçekleştiğinde, veya hayret verici işi belirtmede şaka niyetiyle söylenir.

Gümiş'ün başında çöp kırın, ilk defa bizim evimize ayak basıyor, - dedi Küliypa ("Leninçil caş").

Kafasına Mum Yakmak/BAŞINA MUM DİKMEK

Eğlendirmek, gönlünü almak, iyilikle

çırak cakkani kele catat deysinbi?
(Cantöşev).

BAŞINAN AŞTI

Kılğan kılması, künöösü cetişerlik boldu, aşınıp ketti.

Kankor Kalpanın kıldan kıykım tapkan aksındığı, karamürtözdüğü başınan aştı
(Beyşenaliev).

BAŞINAN BAKIT KAÇUU

İşi kıyşandoo, kıyçalıştoo, döölötü ketüü, daracası tömöndöö, naçarloo.

Başından baktın kaçkan son,/Adam emes, caş bala korkpoyt zaarından (Toktogul).

V.: Başınan bak tayuu. *Cıl ötkön sayın Kürüçbektin kurçu ketilip, mizi mokop, başınan bak tayuuda* (Osmonaliev).

Başınan bak kuşu uçuu *Başınan bak kuşu uça baştağan bay, manaptardın karşılığı küçöy baştadı* (Cantöşev).

BAŞINAN KUŞ UÇURBOO

Ardaktap, böpölöp asıroo.

Baykuş ata – ene calgız kız dep, közün karap, başınan kuş uçurbay baktı (“Ala - Too”).

BAŞINAN MAY AGUU

Aşıp-taşkan kenençilikte, cırgaldın üstündö çaşoo.

Ezüüçülördün ookatında cürgöndö... cinkinderi tügönüp şorlogon kurgurlar, özünö–özü eelik bolgon, başınan may akkan cırgal turmuşka cetkenine iraaşı
(Beyşenaliev).

BAŞINAN TAYAK KETPÖÖ

Katuu tayak cep korduk körüü.

Asılıkandın başınn tayak ketpeyt. Anı carışat. Baarın içine saktap uugup baratat

muamele etmek.

Karabek iyice düşünüp bizim başımıza mum dikmeye mi geliyor diyorsun? (Cantöşev).

Başından Aştı/HADDİNİ AŞMAK

Yaptığı yanlış, suçu çoğaldı, sınırı aştı. *Zalim Kalpa’nın çok küçük şeyleri problem etmesi, acımasızlığı haddini aştı*
(Beyşenaliev).

Başından Baht Kaçmak/ TALİHİ YAVER GİTMEK

İşleri yolunda gitmemek, sapa sarmak, servetini kaybetmek, derecesi düşmek, güçsüzleşmek.

Talihin yaver gitmedikten sonra,/Adam değil, küçücük çocuk bile korkmaz hiddetinden
(Toktogul).

V.: Başından Bahtı Kaymak/BAHTI KARARMAK

Yıllar geçtikçe Kürüçbek’in gücü azalıp, sertliği kaybolarak, bahtı kararmada
(Osmonaliev).

Başından Talih Kuşu Uçmak/TALİH KUŞU KAÇMAK.

Başından talih kuşu kaçmaya başlayan ağa ve zalimlerin karşı çıkışları güçlenmeye başladı (Cantöşev).

Başından Kuş Uçurmamak/TOZ KONDURMAMAK

El üstünde tutmak, gözbebeği gibi esirgemek.

Zavallı anne-baba biricik kız diye, gözüne bakıp toz kondurmadan büyüttüler (“Ala-Too”).

Başından Yağ Akmak/BİR ELİ YAĞDA BİR ELİ BALDA

Çok bollukta, rahatlık içinde yaşamak. *Zalimlerin elindeyken...bir deri bir kemik kalan zavallılar, özgür ve bir eli yağda bir eli balda rahat hayata kavuştuklarına memnunlar* (Beyşenaliev).

BAŞINDAN DAYAK EKSİLMEMEK

Çok sert dayak yiyip eziyet çekmek.

Asılıkan’ın başından dayak eksik olmuyor. Onu kırıyorlar. Hepsini içine atıp dinleyerek

(Ömürbaev).

BAŞINAN ÇIKPOO

Bir nerseni unuta albay kayra-kayra estey berüü.

Birok Mariya Parizektin başınan çıkpıyt, eç unuta albay koydu (Aşimbayev).

BAŞINA KÖRÜNGÜR!

Bolgon kırsık bardık balee saga bolsun, öz başın menen ketsin degen sıyaktuu cek körüü maanisindegi kargış.

O, ıymansız kaapır! Başına körüngür!

Uyatına bolso çınındı ayt (Toybaev).

V.: Kara başına körüngür! Kara başına körüngür! Emne ele tan atpay şaşıp kalgan. Bul bala-bakırının canın koyboyt ko (Ukayev).

BAŞINDI CUTKUR

Kargoo maanisinde koldonulat.

- İi, başındı cutkur, bala emes ele celmoguz go? Cubarımbek! (Osmonaliev).

BEZBELDEKTEY BEZENÜÜ

Caagı tınbay bezildep, kakşap süylöy berüü, kayra-kayra ayta berüü.

Kagılayın el curt, calgızımdı caldıratpagıla dep bezbeldektey bezendi (Borbiev).

BEZGE SAYGANDAY BOLUU

Kütülbögön cerden, kokusun bolgon okuyaga katuu çoçup, ukkusu kelbey tak sekirüü.

Beren bezge sayganday kaardana süylödü (Kasimbekov).

BEZİNE TIYÜÜ

Kıçığına tiyüü, kıcırina tiyüü.

Calil bezine tiyip, omuroosu talkalanganda argasız Abdıkalkı kekerley cımydı (Beyşenaliev).

V.: Carasına tiyüü.

Kaydan da süylöy koydum ele. Carasına tiyip algan ekem ee, - dep ökündü Murat içinen (Caparov).

BEYİŞİ BOLGUR!

Ölgön adamdı eskerüüdö, al cönündö kep kılğanda anı urmattoo, sıyloo maanisinde

gidiyor (Ömürbayev).

Başından Çıkmamak/KAFASINDAN ATAMAMAK

Bir şeyi unutamayıp tekrar tekrar aklına getirmek.

Fakat, Mariya, Parizek'i kafasından atamayıp hiç unutamadı (Aşimbayev).

Başına Görünsün!/Allah belâni versin!

Olan tüm kazalar sana gelsin, seninle birlikte gitsin... gibi nefret bildirme anlamındaki kargış.

Ey imansız kâfir! Allah belânı versin! Biraz insafın varsa gerçeği söyle (Toybayev).

V.: Allahtan belâni bul! Allah'tan belâni bul!

Niye sabah olmadan ötmeye başladı. Bu çoluk çocuğa rahat vermez ya (Ukayev).

Başını Yutısı/BAŞINI YİYESİ

Kargış manasında kullanılır.

Ey, başını yiyesi, çocuk değil, tam bir celmoguz değil mi? Cubarımbek! (Osmonaliev).

Toy Kuşu Gibi Bezenmek/DİL DÖKMEK

Ağzı durmadan konuşarak, tekrar tekrar söylemek.

Kurban olayım ahali, birtaneme acıyın diye dil döktü (Borbiev)

Beze Batırmış Gibi Olmak/DUDAĞI UÇUKLAMAK

Beklenmedik yerden, aniden olan olaydan çok korkarak, duymak istemeyerek yerinden fırlamak.

Beren'in dudağı uçuklayıp öfkelenerek konuştu (Kasimbekov).

Bezine Dokunmak/DAMARINA BASMAK

Yarasına dokunmak, sinirine dokunmak.

Calil, damarına basıp, gıcığına gittiğinde, çaresiz, Abdıkalkı'la dalga geçer gibi güldü (Beyşenaliev).

V.: YARASINA DOKUNMAK.

Nerden söyledim. Yarasına dokunmuşum galiba,-diye hayıflandı Mura,t içinden (Caparov).

Cenneti Olsun/Mekanı cennet olsun!

Ölen kişiyi anarken, onun hakkında söz söylendiği zaman ona hürmet etmek, saygı

koldonulat.

Atam beyişi bolgur, tirüü kezinde uşul cayloonu cayloçu eken ("Ala - Too").

BEKER OOO

Çındıkka tuura kelbegen orunsuz sözdördü süylöy berme, oyuna kelgendi ayta salma, oozuna kelgendi ottoy berme.

Çıragım, beker ooz süylöböy cür (Osmonaliev).

BEKER SÖZ

Bolboy turgan, çındıkka tuura kelbegen, işke aşpay turgan calgan söz.

Ey, ıymansız! Çınındı aytsan bolo, bul beker söz (Toybayev).

BEL ALDI BOLUU

Bir nerseden kooptongondoy sarı sanaa, cürök zaada bolo berüü.

Eç nersege tüşünböy, ... şalkısı boş, bel aldı bolup, ... sendelep, ilkip, kayra kayttı (Beyşenaliev).

BEL ALDIRUU

Moyun sunuu, baş iyüü.

Kiyinki kündördö karılıkka bel aldırıp koybodumbu deym, öz oyumda (Ubukeep).

BEL ALDIRBOO

Sır aldırboo, şek berböö, bağınboo, basınboo. Akbala aytkaninan kaytpay tigilerge bel aldırboogo tırıştı (Ukaev).

BEL BAYLOO

1. Kayrattanuu, özünö-özü dem berüü, çımırkanuu.

Başkasın koysom da men atama uşunu aytuuga akım bar ekeni oylop bel bayladım ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Kimdir biröögö tayanuu, işenüü, anı eş tutuu, meder kılui.

Ölbösö kelet beken dep,/ Kursaktağı kuu coltoy/Cetimçege bel baylaym ("Seytek").

V.: Bel kılui

Emi senden başka bel kılar kişisi çok, dep kandydır kapalı önü menen Alımkulga karadı (Abdukaimov).

Bel tutuu

Kayran kişi anın senden başka bel tutarı çok (Beyşenaliev).

BEL BASKAK

göstermek manasında kullanılır.

Mekanı cennet olsun babamın, hayatta iken bu yaylaya geliyordu ("Ala-Too").

Boş ağız/BOŞ SÖZ

Gerçekle örtüşmeyen yersiz sözlerisöylemek, aklına geleni söylemek, ağzına geleni saymak.

Nurum, boş söz söyleme (Osmonaliev).

BOŞ SÖZ

Olmayacak, gerçekle örtüşmeyen, gerçekleşmeyecek yalan söz.

Ey, imansız! Gerçeği söyleyen ne olur, bu boş söz (Toybayev).

Bel Aldı Olmak/BELİ TUTMAMAK

Bir şeyden korkuyormuş gibi kaygılı, ürkek olmak.

Hiç bir şeyi anlayamadan, ...gevşeyip, beli tutmayıp, ..sendeleyip, güç hal sürünerek, sallana sakana geri döndü (Beyşenaliev).

Bel Aldırmak/BOYUN EĞMEK

Boyun eğmek, baş eğmek.

Son zamanlarda yaşlılığa boyun eğdim mi diyorum aklımca (Ubukeep).

Bel Aldırmamak/BOYUN EĞMEMEK

Sır vermemek, şüphe uyandırmamak, baş eğmemek, ezilmemek.

Akbala dediğinden dönmeyerek onlara boyun eğmemeye gayret etti (Ukayev).

BEL BAĞLAMAK

1. Gayret etmek, kendi kendine güç vermek, dayanmak.

Başkasını bıraksam da, benim, babama bunu söylemeye hakkım olduğunu düşünüp bel bağladım ("Kırgızistan Madaniyatı").

2. Birisine sırtınıdayamak, güvenmek, onu eş tutmak, arkasına almak.Ölmezse geri gelecek diye,/Kursaktaki daha doğmamış/Yetimime bel bağladım ("Seytek").

V.: SIRTINI DAYAMAK

Şimdi senden başka dayayacak adamı yok, - diye sinirli halde Alımkul'a baktı (Abdukaimov).

BEL BAĞLAMAK

Zavallı adamın senden başka bel bağlayacağı yok (Beyşenaliev).

Ortası Basık/Oyuk

Orto ceri kaykî simal, kaykîraak.
Biröö tigi çon turmuştan, aytalı, Mukay,
Tokuş andan tömönkü bel baskaktan... elik
aydaş kerek ("Ala-Too").

BEL BOLUU

Arka-tirek boluu, cölök boluu.
Asıl dosum tilimdi al,/Baraan bolgun, bel
bolgun (folk.).

BEL BUU. k. Beldi bekem buu.

BEL BÜKPÖÖ

Baş iyböö, moyun sunboo, cenilböö.
Andrey mınday menmensip, tensinbey
turuuçulukka bel bükpöy, tura algan cok
(Sasıkbaev).

BEL KUDA BOLUU

Baldarı törölö elekte, boyunda barda,
kursakta ekeninde ubadalaşıp, kudalaşıp
koyuu.
Akun – han menen Manas bel kuda boluşkan
("Semetey").

BEL KILUU. k. Bel bayloo.

BEL SALDI

Ança tüzük emes, eç natıycasız.
Bel saldı cumuş boldu.

BEL TUTUU. k. Bel bayloo.

BEL ÇEÇPÖÖ

Tınım alboo, tınbay arakettenüü, kündür-
tündür iş üstündö, ce coo betinde boluu.
Çırım uşul uçurda künü – tünü bel çeçpey
iştedi (Kaimov).

BELGE TANUU

Tayanıç, tirek, işenimdüü cölök.
Bir uruudan han şaylap, belge tanuu kılıp,
bir cakadan baş çıgarışımız kerek
(Köçkönov).

BELDEN BASUU

Baş kötörtpöö, münkürötüü, öydölötpöö.
Söögümön sözün ötkörüp/Atamdar basat
belimden ("Semetey").

BELDİ BEKEM BUU

Kayrat kılúu, özünö-özü dem berüü,
çımırkanuu, belsene kirişüü.

Orta bölgesi basık, iki yanı yukarıda.
Birisi yukarıda oturuyor, mesela Mukay,
Tokuş ondan aşağıdaki oyuktan...dağ keçisi
sürmek lazım ("Ala-Too").

Bel Olmak/Bel Bağladığı Adam Olmak

Destek olmak, dayanağı olmak.
Asıl dostum sözümü dinle,/Güçlü ol,
başkalarının bel bağladığı adam ol (folk).

Bel Bükmemek/BOYUN EĞMEMEK

Baş eğmemek, boyun eğmemek,
yenilmemek.
Andrey böyle kendini beğenmişliğe,
küçümsemeye karşı boyun eğmemezlik
yapamadı (Sasıkbayev).

Bel Dünür Olmak/Beşik Kertme Dünür Olmak

Çocukları daha doğmadan, hamile iken,
vaadde bulunarak, dünür olmak.
Akun-han ile Manas beşik kertme dünür
oldular ("Semetey").

Bel Bıraktı/İÇ AÇICI OLMAMAK

O kadar iyi değil, hiçbir neticesiz.
İç açıcı olmayan iş oldu.

Bel Çözmemek/SIRTINI YERE KOYMAMAK

Dinlenmemek, durmadan çalışmak, gece
gündüz işte veya düşmana karşı tetikte
olmak.

Çırım o dönem gece-gündüz sırtını yere
koymadan çalıştı (Kaimov).

BEL BAĞLAMAK

Dayanak, destek, güvenilir biri olmak.
Bir boydan Han seçerek, belbağlayıp bir
yakadan baş çıkartmamız lazım (Köçkönov).

Belden Basmak/BELİNİ BÜKMEK

Baş kaldırtmamak, eziyet etmek, ayağa
kalkmasına izin vermemek.
Kemiklerime kadar sözlerini
geçirerek/Babamlar büküyor belimi
("Semetey").

Belini Sağlam Bağlamak/GAYRET KUŞAĞINI KUŞANMAK

Gayret etmek, kendi kendine moral vermek,

Andan körö beldi bekem buup, şartıldap cürö ber (Abdukaimov).

V.: Bel buu. Azabı menen cırgalına beldi buup taştı (Osmonaliyev).

BELİ KAYIŞUU. k. Beli mayışuu. BELİ KATUU

Er cetüü, çonoyuu, baralına kelüü. Tokomdun beli katkanda üstümdön cügüm tüşör, - dep oylop koyup cürör ele atası (Sıdıkbekov).

BELİ MAYIŞUU

Kıyınçılık, oorçuluk kelüü, ötü oor abalda kaluu, kıyınçılık, oorçuluktı kötörö albay kıynaluu.

Bel mayışa turgan nerse – bul özübüzdö küçtün cetişpegeni bolup turat (“Sovettik Kırgızstan”).

V.: Beli kayışuu. Kızıl tazdan tayak cep, beli kayışıp, kıynoo tartkan men karıptı demdentip, çaşırtçu özünsün, carkınım (Beyşenaliyev).

BELİ MERTİNÜÜ. k. Beli sinuu. BELİ SINUU

Oor kırsıkka uçuroo, başına kün tüşüü, bedeli tüşüü.

Bul cerdegi bay, manaptın beli Biyaalı menen Ttürkmön kamalganda bir sına, Abıkka kelin alıp bergende ekinçi sındı (Cantöşev).

V.: Beli mertinüü.

Kötörülgön buvara uruularının beli mertingen menen, zalimderge kegi, özüçüüğü çinalganday (Beyşenaliyev).

BELİ TİYÜÜ. k. Arkası tiyüü

BELİN OMURUU

Baş iydirüü, bağintuu, bedelin tüşürüü. Bir ayıldın belin omurup, degenin orundatıp, kızın tartıp kelgen Calmatay (Osmonaliyev).

BELÇESİNEN BATUU

Ayabay teren malınuu, çıkıks kutula algıs boluu, abdan aralaşıp kaluu. Karızga belçesinen battı.

BERBESTİN AŞI BIŞPAS

Berem degenin berbey sozdukturgan, küttürö

dişini dişine takmak, kendini vermek.

Onun yerine gayret kuşağını kuşanıp, dimdik ayakta kal (Abdukaimov).

V.:Bel Bağlamak/ GAYRET KUŞAĞINI KUŞANMAK. Azabı ile rahatına karşı gayret kuşağını kuşandılar. (Osmonaliyev).

Beli Sertleşmek/Delikanlı Olmak

Yiğit olmak, adam olmak.

Tokom delikanlı olduğunda üstümdeki yüküm hafifler, -diye düşünerek gezerdi babası (Sıdıkbekov).

BELİ BÜKÜLMEK

Sıkıntı, zorluk çekmek, çok zor durumda kalmak; zorluğu, müşkili halledemeyip sıkıntı çekmek.

Belimizi büken şey -bu kendi gücümüzün yetmediğini gösterir (“Sovettik Kırgızistan”).

V.:Beli Eğilmek. Kızıl dazlaktan dayak yiyip beli eğilen, eziyet çeken garibi güçlendirip gençleştiren sensin, nurum (Beyşenaliyev).

Beli Kırılmak/BELİ BÜKÜLMEK

Ağır bir kazaya geçirmek, başına kara gün düşmek, sıkıntısı sarmak.

Buradaki zenginlerin beli Biyaalı ile Türkmen hapise girdiğinde bir büküldüyse, Abıkka gelin aldığı anda ikinci kez büküldü (Cantöşev).

V.: Beli Kırılmak.

Ayaklanan Buhara kabilelerinin beli kırılmasına rağmen, zalimlere karşı kinleri, nefretleri artmış gibi (Beyşenaliyev).

BELİNİ KIRMAK

Baş eğdirmek, esir almak, itibarını zedelemek.

Bir köyün belini kırıp, dediğini yaparak kızını kaçırıp gelen Calmatay (Osmonaliyev).

Beline Kadar Batmak/GIRTLAĞINA KADAR BATMAK

Çok derin batmak, kurtuluşu olmamak, içinde olmak.

Gırtlığına kadar borca battı..

Vermezın Aşı Pişmez

Vereceğim dediğini vermeyip geciktiren,

berip tacatıp cibergen abalga karata aytilat.
Berbestin aşı bışpas kılıp, siz ança
taysalbanız ("Çalkan").

BEREKE TAPPAGIR

Onolbogur, carıbagır degen maanidegi
kargış.

- Ataa beçara ay-e! Aligi arakeç it, bereke
tappagır, cedep ele cürögün tüşürüp salgan
tura! (Ömürbaev).

BERİ BOLGONDO

En cok degende, bolboy kaldı degende.
Beri bolgondo öz kununan eki ese aşıp
tüşmök, beker kılğansın ("Ala – Too").

BERİ KARAP KÜLÜÜ, ARI KARAP IYLOO

Kıyılıp, arandan zorgo, amalsızdan,
argasızdan, aran degende.

Beri karap külüp, arı karap ıylap catıp berdi,
- dep ıylap ciberdi ("Ala-Too").

BERİ KAROO

Oorudan baş kötörüü, ayıguu.

Ooru alsıratıp, daroo köz canarı öçüp ketti,
kempir emi beri karabasın bildi ("Ala –
Too").

V: Beri baguu

Mırz –Çölgö kelgende Koçkorbay acının
oorusu küçöp, beri bakpay turgan boldu
(Aalı).

BET ALDI

Tuş keldi, baş-alaman, belgilüü bir bagıtta
emes, çaçkın.

Bet aldıda aldı bastıra beriştı.

V.: Bet keldi. Conunda cabışkan balee tüşüp
kalar emes, anda corgo atırılıp bet keldi
çaptı (Aytmatorov).

BET ALGANINAN KAYTPAGAN

Turuktuu, aytkan-degeninen, közdögön
maksatınan kayra tartpagan.

Uşu silerdin baktıluu kününör üçün başın
saygan, bet alganınan kaytpagan ... baatır
atalarınardı esten çıkara körbögölö,
aylanayındar! ("Ala – Too").

BET ALDIRBOO. k. Bet baktırboo. BET AÇAR

bekletmekten bıktıranlara söylenir.

Vermezın aşı pişmez, siz o kadar tereddüt
etmeyin ("Çalkan").

Bereket Bulamayasın/Bereketini Görme

Onma, memnun olama anlamındaki kargış.
- Vah zavallı seni! O ayyaş köpek, bereket
görme, seni tamamen korkutmuş!
(Ömürbayev).

Beri Olduğunda/En Kötü İhtimalle

Hiç olmadı dediğimizde, olmadı
dediğimizde.

En kötü ihtimalle kendi maliyetinin iki katı
fayda getirirdi, yanlış yapmışsın ("Ala-
Too").

Beri Bakıp Gülmek, Öteye Bakıp Ağlamak

İstemeyerek, zar zor, çaresizlikten,
mecburiyetten, zar zor.

Beri bakıp gülüp öteye bakıp ağladı, diye
ağlamaya başladı ("Ala-Too ,").

Beri Bakmak/ÖLÜMDEN DÖNMEK

Hastalıktan baş kaldırmak, iyileşmek.

Ağrı gücünü alıp, hemen göz bebekleri
kapandı, nine artık ÖLÜMDEN
dönmeyeceğini anladı ("Ala-Too").

V.: Ölümünden dönmek

Mırza-Çöle geldiğinde Koçkorbay hacının
ağrısı artıp, ölümünden dönemeyeceği anlaşıldı
(Aalı).

Önüne Geldiği Gibi/Düzensiz

Rastgele, belli bir yönü olmadan, dağınık.
Düzensiz halde ileriye hucüma geçti.

V.: Önüne Geldiği Gibi/Rastgele. Sırtına
yapışan bela düşecek gibi değil, o zaman at
rastgele dört nala koşmaya başladı
(Aytmatorov).

Hedefinden Dönmeyen

Sabit, dediğinden, önüne koyduğu amacından
dönmeyen.

Sizlerin bu mutlu gününüz için başını koyan,
hedefinden dönmeyen...bahadır atalarınızı
asla unutmayınız, kurban olduklarım! ("Ala-
Too").

Yüz Açar/Ön söz

Kandaydır bir iştin baştalışı, algaçkı baştalması.

Menin aytıp oturganım bul kitepke bet açar öndüü gana (Bökönbaev).

BET BAGA ALBOO

Daap karay alboo, batına alboo, tüz baruuga kudureti cetpöö, tike karay alboo.

Oygo cendirip, içki sırın çeçip aytışka bet бага albay sözgö mokoydu (“Ala – Too”).

BET BAKTIRBOO

1. Aytkağa könböö, moyun sunboo, çendetpöö, colotpoo.

Koygula, aralaşpagıla! – dep Kalen bet baktırbay tıyıp saldı (Ukaev).

2. Bet aldınan katuu toskoolduk kılúu, baş kötörtpöö (köbünçö boroon-çapkın, camgır, karga karata).

Bet baktırbay turgan boroon.

V.: Bet aldırboo.

Kökönü baldar üyünö cibereli dep, bir mugalim kelgen. Şeker anı bet aldırbay koydu (Kasımbekov).

BET KAT BOLUU

Kandaydır bir çağımsız işi, naçar mamilesi, kılık-corugu üçün özün künööölüü sezip, açık mamile kıla albay ontoysuz, ingaysız abalda kaluu.

Kaşkarı bet kat bolup, ustasın cootkoruunun ulayığın tappay öz abalınan dolduradı (Beyşenaliev).

BET MANDAY

Betme-bet, tike, bet aldı.

Aldıman bet manday çıga kaldı.

BET TIRMARLIK KILUU

Özünün kılмышın, ayıbın, künööösün moynuna albay aktanuuga araket kılúu, biröögö calaa caap akçılanuu.

Bet tırmarlık kılıp, senden eptep acıraşkanda da çındıktı çaşırap... kaçkan bolçumun (Abdukaimov).

BETİ AÇIK

Iymengendi, tartıngandı bilbegen, uyatı çok, kaşka.

Azırkı baldardın beti açık, keede alardın aldında süylögöndön özüün iymenesin

Bir çeşit işin başlangıcı, ilk adımı.

Benim dediklerim bu kitap için ancak bir ön söz olabilir (Bökönbaev).

Yüzüne bakamamak

Cesaret edip bakamamak, mahcup olmak, doğruca gitmeye gücü yetmemek, dimdik bakamamak.

Düşüncelere dalıp, iç sırrını dökmeye yüzü tutmayıp dili tutuldu (“Ala-Too”).

Yüzüne Baktırmamak

1. **YÜZ VERMEMEK.** Söyleneni

dinlememek, boyun eğmemek, yaklaştırmamak, dokundurmak.

Yapmayın, karışmayın!-diye Kalen yüz vermeden yasak koydu (Ukayev).

2. **GÖZ AÇAMAMAK.** Önünde sert bir engel almak, baş kaldırtmamak (genelde tipi, yağmur, kar için) söylenir.

Göz açtırmayacak kadar sert rüzgar.

V.:Yönelmek, temayül göstermek.

Kökön'ü çocuk yuvasına gönderelim diye, bir öğretmen gelmişti. Şeker temayil göstermedi (Kasımbekov).

Yüzü Dona Kalmak/Yüzü Kızarmak

Bir çeşit sevimsiz işi, kötü muamelesi, huyu için kendisini suçlu hissederek, açık davranamayıp, zor bir durumda kalmak.

Kaşkarı yüzü kızarıp, ustasının öfkesini dindirmenin yolunu bulamadan kendi kendini suçladı (Beyşenaliev).

Tam Karşı

Yüz-yüze, doğru, tam öne.

Önümden tam karşıma çıkıverdi.

Yüz Tırmalamak/YÜZSÜZLÜK ETMEK

Kendi suçunu, ayıbını, günahını kabullenmeyip kendini savunmaya çalışmak, birisine iftira atarak sıyrılmaya çalışmak.

Yüzsüzlük ederek, senden ayrılırken de gerçeği saklayıp...kaçacak oldum (Abdukaimov).

Yüzü Açık/AR DAMARI ÇATLAMIŞ

Çekinmeyi, utanmayı bilmeyen, utanması-arı yok, terbiyesiz.

Şimdiki gençlerin ar damarı yırtılmış, bazen onların önünde konuşmaktan kendin

(Mirzaev).

BETİ AÇILUU

1. Ayıbı, kılğan kılması aşkerelenip, elge dayın boluu, bilinüü.

Kiyinki mezigilde ... bir katar narkomandardı kılmiş beti açıldı ("Sovettik Kırgızstan").

2. Eç nerseden tartınbay, uyalbay, tike, taamay süylöy turgan boluu, oşondoy abalga cetüü.

Beti açılıp, azdır – köptür çoğulgan toptu samap, çakırık kütönüçü (Beyşenaliev).

BETİ BOZDOBOO

Eç uyalboo, kebelbö, tartınıp da koyboo.

Beti bozdoboy turup aytkanın kara, uyatsız! ("Ala – Too").

V.: Beti bozorboo

Çirkin, beti bozorup koyso bolo ("Çalkan").

BETİ DUULDOO

Abdan uyalıp, öto ingaysız abalda kaluudan ulam beti-başı kızarıp, ayabay ısıp çıkkanday sezilüü.

Uyalganımdan betim şuuldap, kulagım çuuldap, caratılış cönündö berilgen suroolorgo da onduu coop bere albadım ("Kırgızstan madaniyatı").

BETİ CARIK. k. Cüzü carık.

BETİ COK.

Uyatsız, abiyirsiz.

Beti cok, akmak, sugalak,/Bastıra albay tootaşka/Kalgandır atı buralıp (Togolok Moldo).

BETİ KAYTUU

Bir nerseden calkıp, caltaylap, tartına tüşköndöy boluu, murdagıday batına albay kaluu, basırıla tüşüü.

Birok aligidey emes, beti kaytıp kalgan (Ukaev).

BETİ KALBOO

Ayabay uyaluu, öto ingaysız abalda kaluu.

Şaşılış kolhoz işi için kele catıp, balaça adaşıp cürsök bet kalabı (Kıdırmışev).

BETİ KALIN

utanırsın (Mirzayev).

Yüzü Açılmak/ ORTAYA ÇIKMAK

1. Ayıbı, yaptığı suçu ortaya çıkararak, halka malum olmak, bilinmek.

Son zamanlarda ...bir kaç uyuşturucu kaçakçılığının ortaya çıktı ("Sovettik Kırgızistan").

2. Hiçbir şeyden çekinmeyerek, utanmadan, doğrudan, çekinmeden konuşmaya başlamak, o duruma gelmek.

Ortaya çıkıp, az- çok toplanan grubu arayıp, gelmelerini beklemesine ne demeli (Beyşenaliev).

YÜZÜ KIZARMAMAK

Hiç utanmamak, umursamamak, hiç çekinmemek.

Hiç yüzü kızarmadan bunları söylemesine bak, utanmaz! ("Ala-Too").

V.: YÜZÜ KIZARMAMAK

Utanmaz, bira da olsa yüzü kızarmadı ("Çalkan").

YÜZÜ KIZARMAK

Çok utanarak, çok kötü bir durumda kalmaktan hep yüzü kızarak, buram buram terlemiş gibi hissetmek.

Utancımdanyüzüm kızarıp, kulaklarım çınlayıp, tabiatla ilgili verilen sorulara da doğru cevap veremedim ("KırgızistanMadaniyatı").

YÜZSÜZ

Utancı yok, namuzsuz.

Yüzsüz, aç göz,/Dağlara çıkamayıp, /Atıyla yarı yolda kalmıştır (Togolok Moldo).

Yüzü Dönmek/AŞKI ŞEVKİ KIRILMAK

Bir şeyden soğuyarak, çekinmiş gibi olmak, eskisi gibi aşklı-şevkli olmamak, biraz baskı altında kalmak.

Fakat eskisi gibi değil, aşkı-şevki kırılmış (Ukayev).

YÜZÜ KALMAMAK

Çok utanmak, çok kötü durumda kalmak.

Acele kolhoz işi için gelirken, çocuk gibi kayboluyorsak yüzümüz kalır mı (Kıdırmışev).

Yüzü Kalın/YÜZÜNÜN DERİSİ KALIN

Uyalgandı bilbegen, uyalbagan, eç nerseni togotpogon, kenebegen.

Küygön – bışkan kalın el,/Beti kalın zulumdan (Barpı).

BETİ KARA

Uyatı çok, adamkerçiligi, adamdık sapatı çok, uyat-sıyıttı bilbegen, maskara.

Oy, beti kara o – oy, oozu – murdun kıyşaybay turup kantip aytın uşunu (Baytemirov).

V.: Cüzü kara. *Cüzü kara! Daana it turbaysınbı, nagız tınçı eken go... (Aşımbayev).*

BETİ KARARUU

Katuu uyat boluu, maskara boluu, şermendesi çıguu.

Laniçek el aldında beti kararıp, bir bozorup, bir kızarıp olturdu (Aşımbayev).

BETİ KURUSUN

Ötö cagımsız, naçar işti, abdan kordunuçtuu, ce ciyirkeniçtüü abaldı, camandıktı bildirüüdö biröögö naalat aytuu maanisinde koldonulat.

- Beti kurusun... biz go baş – uçunda bolgonubuz çok, ukkandar aytat (Kasimbekov).

V.: Cüzü kurusun. *Ene-atası katar öltürülgön korkunuçtuu tün. O-o al tündün cüzü kurusun (Ömürbayev).*

BETİ KÜYÜÜ

Biröönün aldında özün ayıptuuday, күнөөлүүдөй sezip, katuu uyaluu, tike karay albooo, ötö ingaysız abalda boluu.

Baydın cesiri da, Çırım da betteri küyüp, aga salamdaşuuga batına albay cürüüşkөн (Kaimov).

BETİ KIZARUU

Uyalıp kaluu, uyalganınan kızarıp ketüü.

Oşondo anın beti kızarıp, eç söz ayta albay cer karagan (“Leninçil çaş”).

V.: Beti çinaluu.

Doçekaldın beti çinalıp turdu. Aga partiyalık caktan sögüş berilgen ele (Aşımbayev).

Utancı yok, utanmyan, hiç bir şeyi umursamayan.

Yanıp kavrulan millet,/Yüzünün derisi kalın zalimden (Barpı).

YÜZÜ KARA

Utancı yok, insanlığı, insanlık sıfatı yok, utanmayı bilmeyen, rezil.

Ey, yüzü kara e-ey, göz göre göre bunu nasıl söyledin (Baytemirov).

V.: Yüzü kara. *Yüzsüz! Sen tam bir alçak imişsin, gerçekten ne yapacağını şaşırılmış... (Aşımbayev).*

Yüzü Kararmak/YÜZÜ KARA OLMAK

Çok rezil olmak, rezil-rüsva olmak, ayıbı ortaya çıkmak.

Laniçek'in halkın önünde yüzü kara olup, bir sararıp bir kızarak oturuyordu (Aşımbayev).

Yüzü Kurusun /Yüzü Batsın

Çok sevimsiz, kötü işi, çok korkunç, veya iğrenç bir durumu, kötülüğü bildirmede, birisine lanet okumada kullanılır.

-Yüzü kurusun...biz baş ucunda değiliz, işitenler söylüyorlar (Kasimbekov).

V.: Yüzü Kurusun/Olmaz Olsun.

Anne babasının ardı ardına öldürüldüğü gece. O gece olmaz olsun (Ömürbayev).

Yüzü Yanmak/YÜZÜ ALEV ALEV YANMAK

Birisinin önünde kendisini suçlu gibi, günah işlemiş gibi hissederek çok utanmak, dosdoğru bakamamak, çok kötü durumda olmak.

Ağanın dulu işte, Çırım da yüzü alev alev yanarak, onunla selamlaşmaya bir türlü cesaret edemedi (Kaimov).

YÜZÜ KIZARMAK

Utanmak, utancından yüzü kızarmak.

O zaman onun yüzü kızarıp, hiç söz söyleyemeden yere baktı (“Leninçil çaş”).

V.: Yüzü Pek Olmak

Doçekal'in yüzü pek. Ona parti tarafından kınama gelmişti (Aşımbayev).

BETİ TÜGÖNÜÜ

Katuu uyat boluu, maskara boluu, uyatı
çığıp, emne kılının bilbey kaluu.

*Bettin tügöngönün men sezbey
koyupturmunbu? (Sıdıkbekov).*

V.: Beti tultuyuu

*Kirerge cer tappay betim tultuyuldu
("Çalkan").*

Beti çımıroo. Üydöğü adamdar orundarınan
turbay, betteri çımırap ünküyüştü
(Osmonaliyev).

BETİ ÇIDABOO

Daay alboo, coloy alboo.

*Men murun ceni menen coluguşkanga beti
çıdabay cürdü (Abdukaimov).*

BETİ ÇİMİRABOO

Eç sezböö, uyalıp da koyboo.

*Men kirsem, bütün uçaştırıp orundukta
çılım çekip oturmaktadır, dele uluu keldibi,
kiçüü keldibi dep beti çımırabayt, kelteyip da
koyboyt ("Sovettik Kırgızstan").*

BETİ ÇİMİROO. k. Beti tügönüü.**BETİMDİN BEŞ TERİSİ**

Abdan uyat, cetken maskaraçılık degen
sıyaktuu cek körüü maanisinde koldonulat.

*İ-i, betimdin beş terisi, kuday oşondoy
kılğılık kılbasın (Beytermirov).*

BETİN AYMANDAY KILUU

Künöösün betine koyuu, abdan uyaltuu,
maskara kılui, cer karatuu.

*Özün sıylabagan özgönün betin aymanday
kılāt (makal).*

BETİN ARI KILSIN

Kandaydır kırsıktuu oor iş, ce naçar kılık-
coruk cönündö söz bolgondo andaydı
körböylü, mındayga kabıltpasın, andan alıs
bololu degen maanide koldonulat.

*Köpkök çırpık kezinerde, anın betin arı kılsın
kokuy! (Ömürbaev).*

V.: Betin Körsötpösün

*Akbaevdin közünö oşo soğuş kündöründöğü
caraluu cer köründü. Oo, emi anın betin
körsötpösün! Daroo oşol cerde kurman
bolgon coldoşturu köz aldına elestedı*

Yüzü Tükenmek/YÜZÜ KALMAMAK

Çok kötü rezil olmak, ayıbı ortaya çıkıp, ne
yapacağını şaşırarak.

*Yüzümün kalmadığını ben bilmiyorum mu
sanıyorsun? (Sıdıkbekov).*

V.: Yüz ekşitmek

*Kafamı sokacak yer bulamayıp yüzümü
ekşittim ("Çalkan").*

Yüzü Kızarmak. Evdeki insanlar yerlerinden
kalkamayıp, yüzleri kızarak kendi
kabuklarına çekildiler (Osmonaliyev).

Yüzü Dayanmamak/Yüzü Varmamak

Yaklaşmamak, dokunmamak.

*Ben önceden seninle karşılaşmaya hiç yüzüm
varmadı (Abdukaimov).*

Yüzü Sızlamamak/Yüzü Kızarmamak

Hiç sezmek, utanmamak.

*Ben içeri girsem, ayak ayak üstüne atarak
sandalyede sigara içerek oturuyormuş, hiç de
kendisinden büyük mü geldi, küçük mü geldi
diye yüzü kızarmaz, yerinden bile
kıpırdamadı ("Sovettik Kırgızistan").*

Yüzümün Beş Derisi/YÜZ KARASI

Çok ayıp, çok rezil diye nefret etme
manasında kullanılır.

*E-e, yüz karası, Tanrı bize onu göstermesin
(Beytermirov).*

Yüzünü At Oburu Gibi**Yapmak/YÜZÜNE ÇARPMAK**

Günahını yüzüne söylemek, çok utandırmak,
rezil etmek, başını yere eğdirmek..

*Kendisine saygı göstermeyen başkasının
ayıbını yüzüne çarpar (makal).*

Yüzünü Uzak Kılsın/EVLERDEN IRAK

Bir sıkıntı olma olasılığı çok ağır iş-

durumdan söz edildiğinde, o günü
görmeyelim, böyle bir şeyi Allah bizden
uzak kılsın, uzak duralım manasında
kullanılır.

*Daha çok genç yaşınızda, evlerden irak, vah
(Ömürbaev).*

V.: Allah Göstermesin

*Akbayev'in gözüne o savaş günlerdeki yaralı
yerler göründü. Allah göstermesin! Hemen
orda şehit olan arkadaşları gözünde
canlandı (Ömürbaev).*

(Ömürbaev).

BETİN AÇUU

1. Biröönün kılмышın, caman kılık-corugun aşkerelöö, elge dayın kılui.

– *Een başlık! Sen bolso dosundu kalkalap kalgın bar Biz betin açıp koyduk (Aytmatov).*

2. Bir nerseni aytuuga, süylöögö batına albay uyalıp, tartnıp cürgön kişini aralaşıp, tartınbay, uyalbay süylöy turganday kılıp koyuu.

– *Oo, Alake, bu ... murdu barbaygan balanı maga ber, el aralatıp betn açayın, kanatın cazayın (“Sovettik Kırgızstan”).*

BETİN KÖRSÖTPÖSÜN. k. Betin arı kılısın

BETİN ÇİYEDEY KILUU

Katuu uyat kılui, ayıbın açıp maskaraloo.

Özün ayabagan, özgönün betin çiyedey kılat (makal).

BETİNDE KIZILI BAR.

Uyattuu, abiyirdüü, ıymanduu, ızaat saktagan.

Beçara, betinde kızılı bar tura, mından tünülüügö bolboyt.

BETİNDE KIZILI COK

Uyatı çok, uyalgandı, ızaat kılğandı bilbegen.

Ayagınan azıp, tomugunan tozup, tentip cürgön betinde kızılı cökör şurkuyanın ayınan Nökön atındı kirdettin go, carıgım (Ümötaliyev).

BETİNE BASUU

Kılмышın, künöösün, naçar kılık-coruktarın eç buytagıs, kıymıldagıs kılıp moynuna koyuu.

Sarbagış degen zordukça zulüm atandan Abayup atalğanına tanmın, - dep Tursun betine bastı. Caliy turgan cerinde katıp, közü çakçaydı (Beyşenaliev).

BETİNE KAN CÜGÜRÜÜ. k. Betine kızıl cügürüü.

BETİNE KARABOO

Kılçaktabay, can tartpay, tartınbay tike aytuu.

Yüzünü Açmak/İÇ YÜZÜNÜ AÇIĞA ÇIKARMAK

1. Birinin suçunu, kötü huylarını ortaya çıkarmak, halka duyurmak.

– *Çok ayıp! Sen dostunun ayıbını örtmeye çalışıyorsun biz ise iç yüzünü ortaya çıkardık (Aytmatov).*

2. **YÜZÜNÜ-GÖZÜNÜ AÇMAK.** Bir şeyi söylemeye, konuşmaya cesaret edemeyip utanan, çekinen adamı, halka karışıp, çekinmeden, utanmadan konuşan birisine döndürmek.

– *Vay vay, bu burnu kocaman çocuğu bana ver, halkın arasına sokup yüzünü-gözünü açayım, dünyayı tanıtayım (“Sovettik Kırgızistan”).*

Yüzünü Kiraz Gibi Yapmak/YÜZÜNÜ PANCAR GİBİ YAPMAK

Rezil etmek, ayıbını ortaya çıkararak dalga geçmek.

Kendisine acımayan, başkalarının yüzünü pancar gibi yapar (Atasözü).

Yüzünde Kırmızısı Var/TEMİZ YÜZLÜ

Utangaç, namuslu, imanlı, başkalarına karşı saygılı.

Zavallı, temiz yüzlü biri imiş, bundan vazgeçmek olmaz.

Yüzünde Kırmızısı Yok/YÜZÜNDE MEYMENET OLMAMAK

Arı yok, utanmayı, saygı göstermeyi bilmeyen.

Nereye gittiği belli olmayan, her yerde boş gezen, yüzünde meymeneti olmayan hafif meşrep bir kadından dolayı Nökön adını kirllettin, nurum (Ümötaliyev).

YÜZÜNE ÇARPMAK

Suçunu, günahını, kötü huylarını hiç inkar edemez, karşı çıkamaz derecede ortaya koymak.

Sarıbagış adında eli kanlı zalim babandan Abayup adını almana hayret ediyorum, diye yüzüne çarptı. Caliy durduğu yerde donup kaldı (Beyşenaliev).

Yüzüne Bakmamak/GÖZÜNÜN YAŞINA BAKMAMAK

*Bir maalda al eç kimdin betine karabay,
böyrögün tayana ayta turgan sözdörün aytıp
turup basıp ketti.*

BETİNE KARMOO

Kandaydır bir işke sebep, negiz kılúu üçün
bir nerseni şıltoolop, aga tayanıp bütürüü
araketinde boluu.

*Akın bu kırçangı tazdın Boşkoydu betine
karmap tiyişkenin da tüşündü (Beyşenaliev).*

BETİNE KÖÖ CABUU

Biröönün uyattuu işin aşkerelöö, uyatın
çıgaruu, ayıbın açıp, el aldına dayın kılúu,
maskaraloo.

*Calgan cerinen betine köö caap, al kamakka
alındı (Eşmambetov).*

V.: Betine köö caguu. Gülbübünün betine
köö cagıştı (Sıdıkbekov).

Betine köö sürtüü. Kızındı tiyip al dep,
betime köö sürtkön kişini emne deym
(Kaimov).

BETİNE KÖÖ CABILUU

El aldında katuu uyat boluu, maskara boluu,
şermendesı çıguu.

*Baarıbizdın betibizge cabılğan köö
bolbodubu? (Toybaev).*

V.: Betine köö sıypaluu. Ayıpsız cerden
betine köö sıypalıp, kadır-barktan acıray
cazdadı.

BETİNE KÖŞÖGÖ TARTUU

Kimdir biröönü kalkaloo, künöösün, ayıbın
caap-caşıruu.

*Eger sen namıssız bolboson, duşmandın
betine köşögö tartıp, kalkalap kalasınbı?
(Cantöşev).*

BETİNE KIZIL CÜGÜRÜÜ

Nurdanuu, tamılçıp önünö kirüü, öndönüp
kızara baştoo (kandaydır kubanıç menen
tolkundangan, ce ötü naçar abaldan öydölöp,
onolo baştagan uçurlarga karata).

*Osmondun betine kızıl cügürüp, cılmayıp
turdu (Saatov).*

Gevelemeden, taraf tutmadan, çekinmeden
dosdoğru söylemek.

*Bir anda o hiçkimsenin gözünün yaşına
bakmadan, elini beline dayayarak,
söyleyeceği sözleri söyleyip çekti gitti.*

Yüzüne Tutmak/YÜZÜNÜN HATIRI

Herhangi bir işe sebep, neden olması için, bir
şeyleri bahane ederek, ona dayanarak bitirme
davranışında bulunmak.

*Ozan bu kel kafalının Başkoy'un yüzünün
hatırına dalga geçtiğini anladı
(Beyşenaliev).*

Yüzüne Kara Örtmek/YÜZÜNE KARA SÜRMEK

Birinin ayıp işini açığa çıkarmak, insanlara
yaymak, rezil etmek.

*Yalan yere yüzüne kara sürülüp o hapise atıldı
(Eşmambetov).*

V.: Yüzüne kara çalmak. Gülbübü'nün
yüzüne kara çaldılar (Sıdıkbekov).

Yüzüne Kara Sürmek/NAMUSUNA

LEKE SÜRMEK. Kızına sahip çık diye,
namusuma leke süren kişiye ne yapabilirim
(Kaimov).

Yüzüne Kara Örtülmek/YÜZÜNE KARA SÜRÜLMEK

Milletin önünde rezil olmak, rezil-rüsva
olmak, mahcup olmak.

*Hepimizin yüzüne sürülen leke değil mi?
(Toybayev).*

V.: Yüzüne kara sürülmek. Suçsuz yere
yüzüne kara sürülüp gözden düşecekti.

Yüzünü Perdeyle Örtmek/AYIBINI ÖRTMEK

Herhangi birini korumak, suçunu, ayıbını
örtmek.

*Eğer sen namussuz olmazsan, düşmanın
ayıbını örterek, onu korur muydun?
(Cantöşev).*

Yüzüne Kızıl YürümeK/YÜZÜNÜN RENGİ GELMEK

Nurlanmak, yanaklarında kan dolaşmaya
başlamak (bir şekilde mutluluktan

heyecalanma veya çok çaresiz bir halden
kurtulma, düzelmeye başlama durumlarında

söylenir).

Osman'ın yüzüne renk gelip tebessüm etmeye

V.: Betine kan cügürüü.

Anın betine kan cügürüp, candana tüştü (Kıdırmışev).

BETİNE SALUU

Kemçiligin, künöösün, kılğan kılmışın dalildep, moynuna koyuu, tartınbay közüñçö aytuu.

Aşırbek Laniçekke burula berip mskılduu cılmayıp aldı da, dalilge tayansam coldoş Laniçek, kepti sizden baştaym, - dep bolgon okuyanı betine saldı (Aşımbayev).

BETİNE TAMGA BOLUU

Kaçandır bir murda bolup ötkön kılmışı, künöösü aşkerelenüü, dalildenüü, anıktaluu. *Anın emnesin suraysın, bayagıları betine tamga bolbodubu ("Ala – Too").*

BETKE ÇİRKÖÖ

Kattaşuuga, mamileleşüügö toskool bolgon sebep.

Anday kılсан el naalat aytat, betine çirköö bolot (Berdikeyev).

BETİNE ÇIGARUU

Ten taylaştıruu, ten ata kılui.

Kıyazdı betime çıgarıp, töbömö kamçısın üyürtüp oturasın (Beyşenalıyev).

BETİNE ÇIGUU

Eç tartınbay, taymanbay tike aytuu, beti açılıp, ten taylaşuu, ten ata boluu.

Keçeeki ata – babalarımızdın kol astındağı bukarandın kaysınısı betine çiga alçu ele (Ukaev).

BETİNEN KANI KAÇUU

Kubarıp-kumsarıp önü buzula tüşüü, kupkuu bolup ön-aletten ketüü (açuulanıp, kaardanıp, ce bir nerseden katuu korkkon abalga karata). *Akmattın betinen kanı kaçıp, cooş çon közü çarasınan çıkkın (Osmonalıyev).*

V.: Betinen kan-sölü kaçuu. *Çakırılğandar ızırınıp, betinen kan-sölü kaçıp, Kasımbektin üstünö culunup kirişti.*

BETİNEN KANI TAMGAN

Kıpkızıl bolup nurdangan, bulkuyup toluk körüngön.

başladı (Saatov).

V.: Yüzüne kan gelmek.

Onun yüzüne kan gelip, hareketlenmeye başladı (Kıdırmışev).

Yüzüne Tutmak/YÜZÜNE VURMAK

Eksikliğini, ayıbını, yaptığı suçu ispatlayıp, çekinmeden gözüne bakarak söylemek.

Aşırbek Laniçek'e dönerek, alay edercesine güldü de, delillere dayanarak konuşacak olursam yoldaş Laniçek, söze sizden başlayayım, -diye olan olayı yüzüne vurdu (Aşımbayev).

Yüzüne Damga Olmak

Ta geçmişte yaptığı suçu, ayıbı ortaya çıkmak, ispatlanmak, belirlenmek.

Onun nesini soruyorsun, geçenki yaptıkları yüzüne damga olmadı mı ("Ala-Too").

Yüze Leke

Birbirine gidip gelmeye, alış veriş yapıp ahbap olmaya engel olan sebep.

Öyle yaparsan halk kargışlar, yüzüne leke olur (Berdikeyev).

Yüzüne Çıkarmak/TEPESİNE**ÇIKARMAK**

Çok fazla yüz vermek, havalandırmak.

Kıyaz'ı, tepeme çıkarıp, kamçısını tepemde sallamasına izin veriyorsun (Beyşenalıyev).

Yüzüne Çıkmak/YÜZÜNE ÇARPMAK

Hiç çekinmeden dosdoğru söylemek, haddini aşarak, yüzüne çarpmak.

Daha diñkü atalarımızın elinin altında çalışan halkın hangisi yüzüne çarpabilirdi ki (Ukaev).

Yüzünden Kanı Kaçmak/YÜZÜNDEN**KANI ÇEKİLMEK**

Sararıp bozararak beti benzi atmak (öfkelenme, sinirlenme veya bir şeyden çok korkma durumunda söylenir).

Ahmet'in yüzünden kanı çekilip, gözleri yuvalarından fırlayacak gibi oldu (Osmonalıyev).

V.: Beti-benzi atmak.

Davet edilenler sinirlenip, bet-benzileri atarak, Kasımbek'in üstüne çatkapı girdiler.

YÜZÜNDEN KANI DAMLAMAK

Kıpkırmızı olup nurlanmak, etine dolgun görünmek.

Betinen kanı tamgan kara toru cigit dombura çertti (Ukaev).

BETİNEN KARA TÜK ÇIGUU. k.

Betinen tüğü çıguu.

BETİNEN OTU ÇIGUU

Katuu uyat boluu, abdan uyat bolup, abiyiri açılıu.

*Tayakendin kolu cer aldında emes,
tuugandarga barsa bir koy böksölöp kelbeyt
bele, - dep betinen otu çıga çebelendi
(Aşımbaev).*

BETİNEN TÜGÜ TÜŞÖ ELEK

Caş, ösüp cetile elek, baralına cete elek.

*Bul colu önköy on segiz, on toguzdagı
betinen tüğü tüşö elek baldar cönöp cattı
(Aytmatov).*

BETİNEN TÜGÜ ÇIGUU

1. Açuuu kelüü, surdanuu, caalı kelüü, kaardanuu.

*Kudaymendinin betinen tüğü çıgıp tüktüyüp
oturdu (Ukaev).*

2. Korkkon, çoçulagan, bir nerseden sestengen abalda boluu.

*Eer üstündö ürpöyüp, betinen tüğü çıkkan
balaga külüktü mingizdi (“Ala – Too”).*

V.: Betinen kara tük çıguu

*Çınarkandın betinen kara tük çıgıp,
balbıldagan çon közdörü eçtemeni körböy
tunarıp, içi küyüp, alapayın tappay barattı
(Abdukaimov).*

BETİNEN ÇAARI ÇIGUU

Abdan açuuu kelüü, caaldanuu, kıcalat boluu.

*Küçürbektin betinen çaarı çıgıp tünörüüdö
(Osmonaliev).*

BETİNİN KIZILI KAÇUU

Kubarıp-kumsarıp, kupkuu bolup öñü özgörüü.

*Uşul uçurda içki üydün eşigi akırın açılıp,
betinin kızılı kaçkan Bermet köründü
(Abdukaimov).*

BETİNİN ÇÜKÖSÜ ÇIGUU

Caagı şimilip, abdan arıktagan, şapaygan

*Yüzünden kan damlayan esmer bir yiğit
dombra çaldı (Ukayev).*

Yüzünden Ateşi Çıkmak/YÜZÜ ALEV ALEV YANMAK

Çok kötü rezil olmak, rezil-rüsva olarak namusuna leke sürülmek.

*Dayının eli yer altında değil, akrabalarına
gelirlerse bir koyun kesmez miydi, -diye yüzü
alev alev yandı (Aşımbaev).*

Yüzünden Tüyleri Daha Düşmemiş/BIYIKLARI HENÜZ TERLEMEK

Daha genç, gelişmemiş, bulug çağına gelmek üzere.

*Bu defa hep on sekiz, on dokuz yaştaki
bıyıkları henüz terlemiş delikanlılar gitmeye
başladı (Aytmatov).*

Yüzüne Tüy Bitmek

1. ATEŞ PÜSKÜRMEK .Çok sinirlenmek, köpürmek, ateş püskürmek, öfkelenmek.

*Kudaymendinin yüzü ateş püskürüyordu
(Ukayev).*

2.DİKEN ÜSTÜNDE DURMAK. Korkak, endişeli, bir şeyden tereddütlü olmak.

*Eyer üstündehırslanıp diken üstünde duran
çocuğu doru ata bindirdiler (“Ala-Too”).*

V.: Yüzünden Kara Tüy Çıkmak/YÜZÜ ÖFKEDEN KARARMAK

*Çınarkan'ın yüzü öfkeden kararıp, parlayan
kocaman gözleri hiç bir şeyi görmeyip
bulanarak, içi yanarak, ne yapacağını
bilemeden gidiyordu (Abdukaimov).*

Yüzünden Siniri Çıkmak/SİNİRİ TEPEŞİNE ÇIKMAK

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, endişelenmek.

*Küçürbek'in siniri tepesine çıkıp yüzü
karardı (Osmonaliyev).*

Yüzünün Ahı Kaçmak/BETİ-BENZİ ATMAK

Beti-benzi solmak, yüzünden kanı çekilmek.

*O anda içeri odanın kapısı yavaşça açılıp,
beti-benzi atan Bermet gözüktü
(Abdukaimov).*

YÜZÜNÜN KEMİKLERİ ÇIKMAK

Yanağı çöküp, çok zayıflamış, kupkuru

körünüştö boluu.

Caagı şimilip, betinin çükösü çıgıp, önü şapaydı (Ömürbaev).

V.: Betinin söögü çıguu Bayet akem
bayagıday emes, caagı şimilip, betinin söögü çıgıp turat (Ömürbayev).

BETİN BARBI?

Uyalsa bolo, bul kılğanın tuura emes, tuura emes iş kılğansın, uyalasınbı degen sıyaktuu cemelöö maanisinde koldonulat.

Betin barbı? Kantip kalp aytın.

BETİN KÜYGÜR!

Künöö kılğan kişiğe uyatsız, abiyiri çok dep cek körüü, naalat aytuu, tilde maansinde koldonulat.

Emi ölbögöndö emnen kaldı? Betin küygür! Dedi Möltöy Nököndü tabalay berip (Ş. Ümötaliyev).

V.: Betin tilingir!

Nökön... köynök, dambalçan kalıbında kara kunastay tarbalandap,/Agırgaydı kaçırdı: - Tiline tibirtke, betin tinilgir! Tiline tibirtke! (Ş. Ümötaliyev).

BETKE AYTUU

Eç tartınbay, caltatabay bolgon çındıktı öz közünö tike aytuu, taysaldabay tüz aytuu.
Kızdın iykemdüü, ak cürök, betke aytar cagın oylop gana kiçine inaanat (Berdikeyev).

V.: Betke basıp aytuu. *Caltanbay betine basıp ayt.*

BETKE KARMAGAN

Tüzügüröök, cakşıraak dep esepregen, işengen.

Bul ayıldın betke karmagan kız – kelinderinen bötönçö kiyingenin uşak kılıştı (Ukaev).

BETKE ÇABAR

Biröönün könülünö, közünö karabay, bolgonun bolgondoy tike ayıp salma, eş tartınbay, oroylonup kemçiliğin tüz aytma.
Mintip oroy da bolso çındıktı aytkan, betke çabar... Çarkınbay gana ayta alat (Beyşenaliev).

BETTEN ALUU

görünümde olmak.

Yanakları çöküp, yüzünün kemikleri dışarı çıkıp, çok zayıfladı (Ömürbayev).

V.: YÜZÜNÜN KEMİKLERİ ÇIKMAK
Bayet ağabeyim eskisi gibi değil, yanakları çöküp, yüzünün kemikleri dışarı çıkmış durumda (Ömürbayev).

Yüzün var mı?/YÜZÜ OLMAK

Utanmak gerek, bu yaptığın doğru değil, yanlış iş yaptın, utanmıyor musun anlamında, azarlamak için kullanılır.

Yüzün var mı? Nasıl yalan söyledin.

Yüzün Yansın!/Yüzün Batsın!

Günah işleyen kişiyi; utanmaz, namuzsuz diye aşağılamak, azarlamak, kargışlamak için kullanılır.

Artık ölmekten başka ne kaldı? Yüzün batsın! Dedi Möltöy Nökön'ü azarlayarak (Ş. Ümötaliyev).

V.: Yüzün Kesilsin!/ Yüzün Batsın!

Nökön...don-gömlek, leylek gibi yürüyerek,/Agırgay'ı kovaladı:- Dilin çürüsün, yüzün batsın! Dilin çürüsün! (Ş. Ümötaliyev).

Yüze Söylemek/AÇIK SÖZLÜ OLMAK

Hiç çekinmeden, korkmadan gerçeği kendi yüzüne dosdoğru söylemek, gevelemeden söylemek.

Kızın itaatkar, dürüst, açık sözlü yanını düşünerek biraz ikna oluyor (Berdikeyev).

V.: Yüzüne karşı söylemek. *Çekinmeden yüzüne dosdoğru söyle.*

Yüzüne Tutan/YÜZÜNE BAKILIR

Daha düzgün, daha iyi diye düşünülen, güvenilen.

Bu köyün yüzüne bakılır kız-gelinleri, farklı giyinmesini dedikodu ettiler (Ukayev).

Yüze Çarpar/YÜZÜNE ÇARPMAK

Birisinin gönlüne, gözüne bakmadan, olanı olduğu gibi dosdoğru söylemek, hiç çekinmeden, cesurca eleştirmek.

Böyle dobra dobra olsa da gerçeği söyleyen, yüzüne çarpan... Çarkınbay ancak söyleyebilir (Beyşenaliev).

Yüzden Almak/YÜZÜNE ÇEMKİRMEK

Biröönün koygon ayıbın moynuna albay, kep sözgö kelbey, culunup-culkunup, kayra özünö asıluu, süylötpöö, aytkanın tögüngö çıgaruuga araket kılui.

Emne dep oturasun dep, Şuudur Akmat kapkanga tüşkön açküsendöy şank etip, Mönkünü betten aldı (Ukaev).

BEŞ BARMAGINDAY BİLÜÜ. k. Beş koldoy bilüü.

BEŞ BETER

Ansayın, andanda köbüröök, ogo beter, andan da kıyınıraak.

Sözsüz, üyröngönçö saga kıyın. A maga andan da beş beter (Osmonaliev).

BEŞ KOL TEN EMES

Bardığı birdey bolo berbeyt, arasında öydö ıldıyı bar, türdüüsü çıgat degen maanide koldonulat.

Beş kol ten emes, sarım. Caman bolboso, cakşını kaydan bilet elek, - dedi çon ata (Cusupov).

V.: Bel kol birdey emes. *Beş kol birdey emes kızım (Medetov).*

BEŞ KOLUNDAY BİLÜÜ

Abdan cakşı bilüü, bardığın toluk bilüü, catka bilüü.

Al kolhozdogu kireşe, çıgaşanın bardığın beş kolunday bilet (“Ala – Too”).

V.: Beş barmagınday bilüü. *Men alardı beş barmagımday bilem.*

BEŞ KOLUN SALUU

Koomduk mülkkö ce başka biröögö tiyeşelüü nersege c.b. aç közdük, sugalaktık kılıp içip çeşke araket kılui, başı menen kirip ketüü. *Koomduk mülkkö beş kolun salıp cibergen büldürgüçördün beti açıldı (“Çalkan”).*

V.: Beş barmagın saluu. *El baylığına beş barmagımdı birdey saldım. Natıycada kızmattan aydaldım (“Ala-Too”).*

BEŞ KÖKÜL

Es tartıp boygo cetip kalgan, turmuşka çıga elek kız.

Madıra baş baldar, beş kökül kızdar çımın – kuyun bolup cetip kelişti (Abakirov).

İşlediği suçu inkar ederek, söz ettirmeyip, çırpınarak tam tersine üstüne gitmek, konuşturmamak, söylediğini boşa çıkarmak için gayret etmek.

Ne diyorsun diye, kurnaz Ahmet kapana yakalanan fareler gibi fırlayarak, Mönkön’ün yüzüne çemkirdi (Ukayev).

BEŞ BETER OLMAK

Yine de, daha da fazla, daha beter, ondan da daha iyi.

Elbette öğreninceye kadar sana da zor. Bana ise ondan da beş beter (Osmonaliyev).

Beş Parmak Bir Değil

Her şey aynı olmaz, arasında iyisi-kötüsü var, her çeşidi çıkar anlamında kullanılır.

Beş parmak bir değil, sarım. Kötü olmasaydı, iyiyi nereden bilecektik, -dedi dede (Cusupov).

V.: Beş Parmak Bir Olmaz. *Beş parmak bir olmaz kızım (Medetov).*

Beş Eli Gibi Bilmek/AVUCUNUN İÇİ GİBİ BİLMEK

Çok iyi bilmek, her şeyi tam bilmek, ezbere bilmek.

O kolhozdaki girdi çıktıyı elinin avucu gibi biliyor (“Ala-Too”).

V.: AVUCUNUN İÇİ GİBİ BİLMEK. *Ben onları avucumun içi gibi bilirim.*

Beş Parmağın Daldırmak/EL UZATMAK

Kamu mülküne veya başka birisine ait şeylere v.b. açgözlülük etmek, çalıp-çırparak yiyip-içmeye çalışmak, başkalarının hakkına göz dikmek.

Kamu mülküne el uzatanların, hak yiyenlerin ayıbı ortaya çıktı (“Çalkan”).

V.: EL UZATMAK *Milletin malına el uzattım. Sonunda işten kovuldum (“Ala-Too”).*

Beş Kahkül/Ergen kız

Bulüğ çağında, henüz evlenme evlenme çağı gelmemiş olan kız.

Bir sürü çocuklar, ergen kızlar arı sürüsü gibi topluca koşa koşa yanımıza geldi

BEŞ ÖRDÖĞÜN UÇURUU

Kalp aytuu, calgan aytuu, kapkaydagı kalp aytuu.

Anda al beş ördögün uçurup kalp aytıp, abroyun körsötöyün degen tura (Abakirov).

BEŞ TIYINGA TURBAGAN

Eç nersege carabagan, kepke arzıbagan, oozgo alınbagan, ança maanisi çok, bolor bolbos bir nerse.

Cakında toyum bolooru, menin süylöşköñüm alar üçün beş tıynga turbagan iş eken da (Toybaev).

V.: Tıynga turbagan. Murdagı bardık talaş-tartış, ooş-kıyış pikirler tıynga turbagan mayda nerselerge aylanat ("Kırgızstan madaniyatı").

Bir tıynga turbagan. Üydögülör bir tıynga turbagan kaydagı nerselerdi aytıp, başımdı ooruttu ("Leninçil çaş").

BEŞENESÜ CARİK

Cıldızduu, carkıldagan, caydarı, açık münöz. Degi özü beşenesi carık, colu açık, işi şıdır cigit öndiü ele (Kıdırımışev).

BEŞENEĞE CAZUU

Tagdır buyruu.

- Boluşka salam ayt: Adal kesip maga nasip emes eken. Beşeneme cazbaptır. Toru attan küdür üzsün (Ukaev).

BEŞENESİNE KÜN KONUU

Mandayı carıluu, kubanuu, telegeyi tegiz, bolup, tolup turuu.

Kuu etek da şorduu, baldarı bolso etegine ırıs tolup, beşenesine kün konup turbayt bele deyt enesi (Aytmatov).

BEŞİ KETÜÜ

Üröyü uçuu, bir nerseden çooçulaganday, korkkondoy sesteyüü, aylası kuruu.

Minte bersen Semetey, /Beşi ketken bul eldi, /Beypayga dagı salasın ("Semetey").

BEŞİĞİN TERMETÜÜ

Köbünçö kiçüü kişilerdin özünön uluularga tuura emes mamile casagandığına karata (atınan çakırğanda) caktırboo maanisinde

(Abakirov).

Beş Ördөгін Uçurmak/ATIP TUTMAK *

Yalan söylemek, kandırmak, atmak tutmak.

O zaman atıp tutarak yalan söyleyip, kendisini sizlere göstermek istemiş (Abakirov).

BEŞ PARA ETMEMEK

Hiç bir şeye yaramayan, lafı bile edilemez, ağıza alınamayacak, pek önemi yok, olur olmaz bir şey.

Bir kaç gün sonra düğünüm olacağını, söylemem onlar için beş para etmeyen iş imiş (Toybayev).

V.: PARA ETMEZ. Önceki tüm çekişmeler, farklı fikirler para etmeyecek küçük şeylere dönüşür ("Kırgızistan madaniyatı").

BİR KURUŞ ETMEZ. Evdekiler bir kuruluş etmeyecek olmadık şeyleri söyleyip, başımı ağrıttı ("Leninçil çaş").

Alın Parlak/YÜZÜ AYDINLIK

Yıldızlı, parlayan, güleç, açık karakterli.

Doğrusu, kendisi yüzü aydınlık, yolu açık, işleri yolunda giden yiğit gibi görünüyordu).

Alına Yazmak/ALNINA YAZILMAK

Kaderçizgisi.

-Beye selam söyle: Helal meslek bana nasip değilmiş. Alnıma yazılmamış. Doru attan ümidini kesin (Ukayev).

Alına Güneş Konmak/ŞANS YÜZÜNE GÜLMEK

Yüzü gülmek, kıvanç duymak, gönlü hoş olarak, mutluluktan uçmak.

Çok fakir zavallı, çocukları olsaydı evine rızık dolup, şans yüzüne gülmez miydi diyor annesi (Aytmatov).

Beşi Gitmek/ÇARESİ TÜKENMEK

Endişelenmek; bir şeylerden kuşkulanmış gibi, korkmuş gibi afallamak, çaresi kalmamak.

Böyle yapmaya devam edersen Semetey, /Çaresi tükenen bu halkı, /Yine zahmete sokarsın (Semetey).

BEŞİĞİNİ SALLAMAK

Genellikle küçük yaşta olanların kendinden büyüklere yanlış davranışına bakarak (adıyla çağırdığı zaman) hoşuna gitmediğini

koldonulat.

Beşigin termetkensip “sen” dep süylöyt (Eraliev).

BEŞİK BOON BEK BOLSUN!

Canı törölgön balanın ata-enesin kutuuktoo, balaga cakşı tilegin aytuu maanisinde koldonulat.

Kalıypa balam beşik boonor bek bolsun, uulunardın ubay, urmatın körgülö (Berdikeev).

BEŞİK KUDA BOLUU

Baldarı kiçinekey, beşiktegi kezinde kudalaşıp, kuda booluga ubadalaşıp koyuu.

Murun üylönüünün keniri tarkatılğan forması “beşik kuda” degen bolgon.

BEŞİKTEN BELİ ÇIGA ELEK

Çonoyo elek, beşikten beli çiga elek, er-azamat bolo elek, ali caş, kiçinekey.

Beşikten belin çiga elekte apan köz cumdu, senin körbögönün kaldıbı (Osmonaliev).

BEŞİMDİN KÖLÖKÖSÜNDÖY

Uzun bolup çubalgan, süyrölgön degen maanide koldonulat.

Alar tigil ker murut, beşimdin kölökösündöy bolup korkoygon cigittin aram oyun kaydan tuysun (Medetov).

BEŞTEN BELGİLÜÜ

Tüşünüktüü, açık, tak, aykın.

Tinay elinin akimi Dür mirza ekeni beşten belgiliüü (Beyşenaliev).

BEŞİN ALUU

Korkutuu, opuzalap cürögün üşün aluu.

Kirelekte beşin alıp opurulğan uluk, kuday calgap Togolok Moldonu ugup tınçtanganda oyundagı Çoyubek tapşırgan akaarattı unutup dolburadı (Beyşenaliev).

BİLBEGENİ BİT

Bilbegeni cok, baardığın bilet, köp nerselerge tüşünöt degen maanide koldonulat.

Oşentip, sırtınan cooş bolup turgan menen, anın bilbegeni bit (“Leninçil caş”).

belirtmek için kullanılır.

Sanki benim beşiğimi sallamış gibi saygısızca “sen” diye konuşuyor (Eraliyev).

Beşik Bağı Pek Olsun/Analı Babalı Büyüsün!

Yeni doğan bebeğin anne-babasını tebrik etmek, bebeğe iyi dileklerde bulunmak manasında.

Kalıypa evladım çocoğunuz olmuş. Analı babalı büyütün, oğlunuzun hayrını görün (Berdikeev).

BEŞİK KERTMESİ DÜNÜR OLMAK

Çocukları küçükken, daha beşikteyken sözleşip, dünür olmayı vaad etmek.

Eskiden evlenmenin çok yaygın olan başka bir türü, “beşik kertmesi” dedikleri vardı.

Daha Beşikten Beli Çıkmadan/Beşik Bebesi

Büyümeden, beşikten çıkmadan, delikanlı olmadan, daha bebek, küçük.

Sen beşik bebesi iken annen vefat etti, senin hayatta çekmediğin ızdırap kalmadı (Osmonaliev).

İkinci Gölgesi Gibi

Uzayan, sürünen manasında kullanılır.

Onlar kır bıyıklı, ikinci gölgesi gibi uzun yiğidin art niyetini nereden bilsin (Medetov).

Beşten Belli/Besbelli

Anlayışlı, açık, net, belli.

Tinay halkının valisinin Dür Mirza olduğu besbelli (Beyşenaliev).

Beşini Almak/AKLINI

ALMAK/KAYBETMEK

Korkutmak, gözdağı vererek kalbine inmek.

Daha girmeden aklını kaybedip altüst olan âmir, Allah yardım edip Togolok Moldo’yı dinleyip rahatladığında Çoyubek’in ilet dediği, aklındaki hakareti unutup afalladı (Beyşenaliev).

Bilmediği Bit/Şeytanın Yattığı Yeri Bilir

Bilmediği yok, her şeyi biliyor, çok şeyden anlıyor manasında kullanılır.

O öyle uslu durduğuna bakma, o şeytanın yattığı yeri bilir (“Leninçil caş”).

BİLEĞİ COON. k. Coon Bilek**BİR AYTAŞINBI, EKİ AYTAŞINBI**

Oşondoy bolso gana, anday bolso cakşı
bolboyt bele sıyaktuu bir nerselerdin
boluusun ayabay kaloo, ce bolboy kaldı diye
ökünüü maanisinde koldonulat.

Emi anı bir aytasınbı, eki aytasınbı...

(Abdukaimov).

BİR AÇUUNDU BER

Anday kılba, sabır kıl, keçirip koy degen
sıyaktuu keçirim suroo, ötünüp suranuu
maanisinde koldonulat.

*Balaketiindi alayın, Kaliypa, bir açuundu
maga berçi (Berdikeev).*

**BİR AYAGI KÖKTÖ, BİR AYAGI
CERDE**

Abdan korkunuçtuu abalda, ölüm aldında.

*Bir ayagı köktö, bir ayagı cerde bolup
turganda, Ayganıştın Şambetten kütönü uşul
bele (Sıdıkbekov).*

V.: Bir ayagı tördö, bir ayagı kördö

*Kadırluu meyman baam koyup tiktep, bir çeti
tan bolu, uşunçalık atı alıska ketken adamdı
mınçalık bir ayagı tördö, bir ayagu kördö
bolup, münküöröp karıp kalğanına çın
ıklastan booru açıldı (Kasimbekov).*

Bir butu cerde, bir butu kördö

*Bir butum cerde, bir butum kördö turganda
senden ugaarım uşul bele? (Sıdıkbekov).*

BİR BAZARDAN ÖTKÖN

1. Turmuşka tüşünüp kalğan, ömürdöğü bir
merçemdüü kuraktı başınan ötkörgön.

*Bir bazardan ötkön ayaldın kılar işi uşubu?-
dep el çuuldadı (“Çalkan”).*

2. Turmuş kurgan, üy-bülö kütüp kalğan.

*– Ha, ha! Togolok Moldo aytpadım bele,
topuktuu. Kızdan kaçat, bir bazardan ötkön
cubanga şaşat. Mınça boldu, Ayımkan,
sunuşundu ortogo sal (Beyşenaliev).*

BİR BAŞTAN

Bardıgın katar menen, başınan ayagina çeyin,
tegiz.

**Bir Söyleyecek Misin, İki Söyleyecek
Misin/ Keşke Dediğin Gibi Olsa**

Öyle olsa nerede, öyle olsa iyi olurdu gibi bir
şeylerin olmasını istemek veya olmadı diye
pişmanlık duymak manasında kullanılır.

Keşke dediğin gibi olsa... (Abdukaimov).

Bir Öfkeni Ver/Affetmek

Öyle yapma, sabır et, affet anlamında özür
dilemek, rica etmek manasında kullanılır.

*Her şeye razıyım, Kaliypa, beni affediver
(Berdikeev).*

**Bir Ayağı Gökte, Bir Ayağı Yerde/BİR
AYAGI ÇUKURDA OLMAK**

Çok korkunç durumda, ölüm döşğinde.

*Bir ayağı çukurda iken, Ayganış'ın
Şambet'ten beklediği bu mu idi (Sıdıkbekov).*

**V.: Bir Ayağı Tuzakta, Bir Ayağı
Mezarda/BİR AYAGI ÇUKURDA
OLMAK**

Kıymetli misafir dikkatlice bakarak, bir
yandan şaşırdı, bir yandan bu kadar namı
uzaklarda duyulan adamın bir ayağı çukurda
olup zor durumda kalmasına gerçekten acıdı
(Kasimbekov).

**Bir Ayağı Dünyada, Bir Ayağı Mezarda/
BİR AYAGI ÇUKURDA OLMAK.**

*Bir ayağım çukurda iken senden duyacaklarım
bu muydu? (Sıdıkbekov).*

**Bir Pazardan Geçmek/GÖRÜP
GEÇİRMEK**

1. Hayat tecrübesi olan, belli bir şeyleri
görmüş geçirmiş.

*Görmüş geçirmiş hanımın yapabileceği iş bu
kadar mı?-diye halk seslendi (Çlakan).*

2. Evli barklı, çoluk çocuğa karışmış.

*–He, he!Togolok Moldo ben sana demedim
mi. Kızdan kaçıyor, görmüş geçirmiş dul
hanıma hevesleniyor. Bizden bu kadar
Ayımkan, teklifini sen de söyle
(Beyşenaliev).*

BAŞTAN AYAĞA

Herşeyi sırasıyla, baştan sona kadar, hepten.
İnsanların huyları baştan ayağa söylenilecek

Aytilat baarı bir baştan, Adamdardın münözü (Togolok Moldo).

BİR BAŞI EKİ BOLUU

Üylönüü, turmuş kuruu, ayal aluu,.
Körüp gana tim emes, bir başın eki bolup, üylöngönünördön kiyyin (Beyşenaliev).

V.: Calgız başı eki boluu

Kaçankıga calgız başın eki bolboy kokoyot (Beyşenaliev).

BİR BET

Birdey, tegiz.
Eköübüz bir bet tursak eç bir buzuku bizdi buzul – cara albayt (Baytemirov).

BİR BOZORUP, BİR KIZARUU

Ayıbı açılıp, katuu uyat boluu, ıza bolgon abalda kaluu.

Çagır başka çaptırganday bir bozorup, bir kızardı. Kolundagı kur tüşüp ketti (Osmonaliev).

V.: Bir kubarıp, bir bozoru. Bir kubarıp, bir bozorup, emne kıların bilbey turup kaldı (“Ala-Too”).

BİR BOOR

Cakın, tuugandık cakındık çağı bar.
Alıska ketpegen ak köñül, bir boor el emespi (Osmonaliev).

BİR BOROONDUK ALI COK

Ötü alsız, çabal, bir nersege turuştuk bere albagan.

Biz kaptaganda bir boroonduk alı çok, tıprap uypalangan bukaralarga iye tartıp, bizdin kankor, zulüm atap kazal camıratat (Beyşenaliev).

BİR BUROOSU CETPÖÖ

Bir nerseni toluk tüşünböö, cetkire oyloy alboo, akıl-esi kem.

Munun bir boosu cetpeyt, kılğanın karaçı, taptakır teskeri (“Ala – Too”).

BİR BUTU BIYAKTA, BİR BUTU TIYAKTA

Turugu çok, orunsuz, bir cerge bayır alıp turbagan.

- Sen oşol üy-cayı çok, bir butu bıyakta, bir butu tiyakta cürgön buzukulardı eerçip cürösünbü? (Aşımbayev).

BİR CAKADAN BAŞ, BİR CENDEN

(Togolok Moldo).

Bir Baş İki Olmak/BAŞI BAĞLANMAK

Evlenmek, yuva kurmak, hanım almak.
Sadece bakmakla yetinmeden, başın bağlanarak, evlendikten sonra (Beyşenaliev).

V.: Yalnız Baş İki Olmak/Baş bağlanmak.

Ne zaman başın bağlanacak (Beyşenaliev).

Bir Yüz/AYNI KAFADA

Aynı fikirde, eşit.
İkimiz aynı kafada olursak hiç bir bozguncu aramızı bozamaz (Baytemirov).

KIZARIP BOZARMAK

Ayıbı ortaya çıkıp çok utanmak, üzülmüş olmuş durumda olmak.

Çakır başına darbe almış gibi kızarıp bozardı. Elindeki kemeri yere düştü (Osmonaliev).

V.: Solup Bozarmak/Kızarıp bozarmak

Kızarıp bozarak ne yapacağını şaşırdı (“Ala-Too”).

Bir Ciğer/CAN CİĞER

Yakın, akrabalık tarafı var.
Uzağa gitmeyen alçak gönüllü, can ciğer halk değil mi? (Osmonaliev).

Bir Tipilik Gücü Yok/BİR SIKIMLIK CANI OLMAMAK

Çok güçsüz, zayıf, bir şeye dayanamayan.
Biz çevrelediğimizde bir sıkımlık canı olmayan, apar topar surlarına saklanan tebaaya sövüp sayıp, bizi kan dökücü, zalim diye ateş püskürüyor (Beyşenaliev).

BİR TAHTASI EKSİK OLMAK

Bir şeyi tam anlamamak, yeterince anlamamak, akli yerinde değil.

Bunun bir tahtası eksik, yaptığına bak, tamamen ters işler yapıyor (“Ala-Too”).

Bir Ayağı Bu Yanda, Bir Ayağı O Yanda/NEREDE AKŞAM ORADA SABAH

Sabit bir yeri yok, yurtsuz, bir yerde ikamet edip durmayan.

-Sen nerede akşam orada sabah gezenlerle mi takılıyorsun? (Aşımbayev).

Bir Yakadan Baş, Bir Yenden El

KOL ÇIGARUU

Biri-birinin ıgınan çıkpay, bir oozduu, intimaktuu boluu, bölünüp carılboo.

Bir cakadan baş, bir cenden kol çıkarbasak, biz ceribizden, biyligibizden cakında kol cuup kala turgan okşoybuz (Kasimbekov).

V.: Bir cenden kol çigaruu. Kana, kalayık curt, bir oozdon söz, bir cenden kol çıkarıp, Dür mirzaga dattanuuga dayardanasınarbi? (Beşenaliev).

BİR CANSIL BOLUU

Bütüü, ayaktoo.

Gülay dugdulundap, bettegen işin bir cansıl kılmayınca tınçu emes ("Caş leninçi").

BİR CERGE KÜL TÖGÜÜ

Makuldaşıp, intimaktaşıp kül tögüü.

Bir cerge kül tökkönübüz cakşı go.

BİR İÇEĞİ

Tamaktı az içken, ança batıra içe albagan, az içip-cegen.

Bir içegi bolup kalıptır, /Bir içegi mal eken ("Kurmanbek").

V: Bir içek. Bir içek bolup kalgan tura.

BİR KAZANGA KAYNOO

Birgeleşüü, birigüü.

Uşul eki el bir kazanga kaynay alabı, Kıdırmaçı ake? (Osmonaliev).

BİR KAYNOOSU İÇİNDE

Çala bışkan, abdan toluk bışa elek.

Bul tamagındı bir kaynoosu içinde kalgan okşoyt.

BİR KALIPTAN KUYGANDAY

Abdan okşoş, eç ayırması cok, birdey.

Sırtkı ayırması ele bolboso, zili da bir, dili da bir, bulardı bir kalıptan kuyganday (Ümötaliev).

BİR KAŞIK KANIN KEÇÜÜ

Ömürün çaşoosun saktap kaluu, acaldan alıp kaluu.

- O, hazratı! ... Beçara kulunuz akıykatın süylöp koydu, bir kaşık kanın keçip koygoysuz... (Kasimbekov).

Çıkarmak/BİRLİKTE YATIP KALKMAK

Birbirine uymak, ağzı bir olmak, dost olmak, bölünüp parçalanmamak.

Birlikte yatıp kalkmazsak yerimizden, makamımızdan en kısa vakitte mahrum kalacağız galiba (Ksimbekov).

V.: Aynı telden çalmak. Hadi, ahali, bir ağızdan konuşarak, aynı telden çalarak, Dür Mirza 'ya şikayet etmeye hazırlanacak mısınız? (Beşenaliev).

Bir Düzende Olmak/BİR SONUCA BAĞLAMAK

Bitmek, sonuna varmak.

Gülay hırslanarak, hedeflediği işi bir sonuca bağlamadan rahat edemezdi ("Caş leninçi").

AYNI YERE KÜL DÖKMEK

Bir anlaşmaya vararak iş yapmak, birlikte hareket etmek.

Aynı yere kül dökmemiz daha iyi.

Bir Bağırsak/KUŞ MİDELİ

Yemeği az yiyen, tıka basa yiyemeyen, az içip yiyen.

Kuş midesi varmış gibi/Az yiyen bir hayvan imiş ("Kurmanbek").

V.:Yemek Yiyememek. Çok yemek yiyemiyor.

BİR KAZANDA KAYNAMAK

Aynı sıkıntı, aynı mutluluğu paylaşmak, birlikte olmak.

Bu iki millet bir kazanda kaynayabilir mi? (Osmonaliev).

BİR KAYNATIMLIK ZAMANI KALMAK

Tam pişmemek, iyice pişmemek.

Bu yemeğin bir kaynatımlık zamanı varmış.

BİR KALIPTAN ÇIKMIŞ GIBI OLMAK

Çok benzer, hiç bir farkı yok, tıpatıp aynısı.

Dış görünüşünde bir fark olmasa, rengi de bir, dilide bir. Bunlar bir kalıptan çıkmış gibi (Ümötaliev).

Bir Kaşık Kanını Bağışlamak/CANINI BAĞIŞLAMAK

Hayatını kurtarmak, ölümden döndürmek.

-O, hazret!.. . Biçare kulunuz doğrusunu söyleyiverdi, canını bağışlasanız... (Kasimbekov).

BİR KİŞİDEY BAR EKEN

Kadırloo, sıyloogo tatıy turganday, kerekke caragıday, kolunan bir nerse kele turganday eken degen maanide.

- *Çon atama baram dep atama özüm ayttım. – O, berekem! – Bir kişidey bar ekensin, Çındap kişi bolgon turbaysınbı! ... (Cusupov).*

V.: Bir kişice bar eken. Kerige bütkön tal elek,/Biz dagı bir kişice bar elek (folk).

BİR KOKUY

Naçar cagınan özgöçölöngön, kıyalı, cürüm-turumu başkaça, adamçılıktan tış körüngön. *Ey, tuugandar, men uşunday bir kokuyumun, kırkka çıkkança ayal albay kartayıp ketembi dep çoçuymun (Toybaev).*

BİR KÖZÜ BİR KÖZÜNÖ COO

Ötö cakın degen adamdan da bir nerse çığışı mümkün, biröögö işenüü kıyın degen sıyaktuu işenböçölük, şek sanooçuluk maanide koldonulat.

Bir közün bir közünö coo bolup turgan çakta özübüzdön başka kimge işenebiz (Kasimbekov).

V.: Bir közü ekinçi közünö coo. *Bir közün ekinçi közünö coo bolup turgan mezgilde. ..beçara Kribkonu kızmattan boşotot (Osmonaliyev).*

BİR KÖZÜNÖN KAN, BİR KÖZÜNÖN CAŞ ALUU

Katuu cazaloo, körgülüktü körgötüü, ayabay kıynoo, sazayın okutuu, korduktoo.

- *Kuulanat eken bul başagar. Bir közünön kan, bir közünön caş aluu kerek. Salgıla kıl çılardı (“Ala – Too”).*

BİR KUBARIP, BİR BOZORUU. k. Bir bozorup, bir kızaruu**BİR KÜNÇÖ KÖRÜNBÖÖ**

Kıyınçılık ötüp ketkenden kiyin unutulup, bilinbey, bardığı cay cayında bolup kalat degen sıyaktuu könül cubatuu, könül kötörüü maanisinde koldonulat.

- *Kuruluştur bütüp ketse, kıynalganımız bir künçö körünböyt (Aşımbaev).*

BİR KIRDI AŞKAN

Turmuştı körgön, caman cakşını başından

Bir Adam Kadar Var İmiş/ADAM SAYILMAK

Hürmet etmeye, saygıya lâıyk; bir işe yarayacak, elinden bir şeyler gelebilecek manasında kullanılır.

-*Dedeme gidecem diye babama kendim söyledim. -O, evladım!-Artık adam sayılırsın, gerçekten adam olmuşsun!.. . (Cusupov).*

V.: Adamdan sayılmak. *Bir gövdede biten dal idik,/Biz de adamdan sayılırız (folk).*

Bir İlginç/Acayip

Olumsuz özelliği olan, huyu, oturup kalkışı farklı, insanlıktan yoksun gibi duran. *Hey, kardeşler, ben işte böyle acayip birisiyim, kırk yaşıma gelince evlenmeden yaşlanıp gideceğim diye korkuyorum (Toybayev).*

BİR GÖZÜ BİR GÖZÜNE DÜŞMAN

Çok yakın saydığın insandan da bir şeyler gelme ihtimali var, kimselere güvenmek zor gibi, güvensizlik, şüphe ifade etmek için kullanılır.

Bir gözümüz bir gözümüze düşman iken, kendimizden başka kime güvenebiliriz (Kasimbekov).

V.: Bir gözün ikinci gözüne düşman.

Bir gözün ikinci gözüne düşman olduğu dönemde...zavallı Kribkonu işten atar (Osmonaliyev).

Bir gözünden kan, bir gözünden yaş almak/ KAN AĞLATMAK

Çok ağır cezalandırmak, gününü göstermek, çok zorlamak, dersini eline vermek, işkence etmek.

-*Kurnazlık yapıyor bu ahmak. Kan ağlatmak lâzım. Halatı boynuna dolayın (“Ala-Too”).*

(Sıkıntı) HİÇ GÖRMEMİŞ GİBİ OLMAK

Zorluklar geçtikten sonra unutulur, bilinmeyip, her şey güzel olur manasında gönül almak için kullanılır.

-*İnşaatımız biterse, hiç görmemiş gibi oluruz (Aşımbayev).*

Bir Kırı Aşan/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ OLMAK

Hayatı gören, iyi ve kötü günü başından

ötkörgön, kağılıp sogulgan, toktolup kalgan.
Bir kırdı aşkan adam kantip tüşünböşün.

BİR NOKOTU CETPEYT. k. Bir şarigi cetpeyt.

BİR OOOZ

Kiçine, ança-mınça, az gana.
Bir ooz kalpi çok, baarı çın (Ukaev).

BİR OOOZ BOLUU. k. Bir oozduu.

BİR OOOZDON

Büt, bardığı, tegiz bir kişidey bolgon.
Mıktılar bir oozdob ubada kılıştı (Osmonaliev).

BİR OOOZDUU

Bardığımın oyu, pikiri birdey boluu, biri-birin koldoo.

Baarıbız bir oozduu bolsok, bizge eç kim bata albayt (Cantöşev).

V.: Bir ooz boluu. Baarı bir ooz boldu.

BİR OOKUM

Bir mezigil, bir uçur.
Ürkök töbödön kıyşayıp, tün bir ookum bolup kalgan ("Çalkan").

BİR PASTA

Tez ele, arıdan-beri.
Kızdın şamdagaydığına tan kalasın, mınça işti bir pasta bütürö salat ("Leninçil çaş").

BİR SÖZDÜÜ

Kalp aytpagan, sözündö turgan, işenimdüü.
Aşım özü toktoo, bir sözdüü cigit ("Leninçil çaş").

BİR SIRDÜU

Onoy menen çeçilbegen, özünçö bir münözü bar.

Oroz köp süylöbögön bir sırduu yiğit. (Eşmambetov).

BİR TAMAN COL

Ötö kuuş, içke col.
Bir taman col menen dekildep şaşıp kelattı ("Ala – Too").

BİR TIYINGA TURBAGAN. k. Beş tıyinga turbagan.

BİR TIYINÇA KÖRÜNBÖÖ

Könül bölünböö, ilüügö alınboo, kaydıger karoo, kaparga alınboo.

geçiren, olgunlaşan, yetişen.
Görmüş geçirmiş adamsın, bunu nasıl analamasın.

BİR AĞIZ

Küçücük, biraz, azıcık.
Bir ağız da olsa yalanı yok, hepsi doğru (Ukayev).

BİR AĞIZDAN

Hepsi, tamamı, bir insanmış gibi hareket etmek.

İleri gelenler bir ağızdan sözleştiler (Osmonaliyev).

BİR AĞIZDA OLMAK

Hepsinin düşüncesi, fikirleri aynı olmak, bir birine destek çıkmak.

Hepimiz bir ağızda olursak, bize kimse dokunamaz (Cantöşev).

V.: BİR AĞIZ OLMAK

Hepsi bir ağız oldular.

Bir Vakit

Bir zaman dilimi, bir dönem, bir an.
Ülker yıldızı tepeyi aşır bir vakit olmuş ("Çalkan").

Bir Anda

Tezden, hemencecik.
Kızın el becerisine hayran olursun, bu kadar işi bir anda bitiriveriyor ("Leninçil çaş").

Bir Sözlü/ÖZÜ SÖZÜ BİR

Yalan söylemeyen, sözünün eri, emin.
Aşım, ağır başlı, özü sözü bir yiğit ("Leninçil çaş").

Bir Sırlı/KENDİNE HAS

Kolay çözülmeyen, kendince bir karakteri olan.

Oroz çok konuşmayan, kendine has bir yiğit (Eşmambetov).

Bir Taban Yol/Patika

Çok dar, ince yol.
Patikadan koşa koşa geliyordu ("Ala-Too").

Bir Kuruş Kadar Görünmemek/BİR KURUŞLUK KIYMETİ OLMAMAK

Dikkat etmemek, umursamamak, ihmal edilmek, değer verilmemek..

*Balan ıylap atabı, mektebin örttönüp atabı,
maga bir tıynça körünböyt (Aytmatov).*

BİR UUÇ

Kiçinekey, az gana, ürkördöy bolgon.
*Sen emne, bir uuç cakır eldin calpak eski
boluşusun (Beyşenaliyev).*

BİR ÜNÜ KÖKTÖ, BİR ÜNÜ CERDE

Ayabay munkangan, zırkırap sızdagan,
öksügön, bozdogon abalda.
*Calgız kızınan acıragan beçara enenin bir
ünü cerde, bir ünü köktö (Sıdıkbekov).*

BİR ŞARİĞİ CETPEYT

Akıl-esi kem, bir nerseni toluk, cetkire
tüşündürö albayt.
*Bul kişi közüme bir ese korkunuçtuu, bir ese
ayanıçtuu. Bir şarigi cetpeybi dep da oyloym
(Ömürbaev).*

V.: Bir nokotu cetpeyt

*Boyun terektey bolgonu menen bir nokotun
cetpeyt eken ("Alga").*

BİR ŞOYKONDUN İÇİNEN ÇIGUU k.

Birdin içinen çiguu.

BİR ESEPTEN

Bul cagınan, mındayça alganda.
*Bir esepten bulardıkı da tuura öndönöt
("Leninçil çaş").*

BİRDİ BİRGE URUU

Kuuluk, amalköylük kılúu, urdu-berdige
saluu, ötü epçildik menen iş kılúu.
*Birdi birge urup köngön kuular dalaydı
aldaşıp, puldarın kımbatka baalaşıp eçendi
sızdatat (Bektenov).*

BİRDİ KÖRÜÜ

Kırsıkka uçuroo, caman işke duuşar boluu.
*Ce, sen birdi körgönü cürösünbü? –dedi
Baltabay Asanga (Bayalinov).*

BİRDİ KÖRSÖTÜÜ

Katuu cazaloo, adebin berüü.
*Men alarga birdi körsötöm, esterinen çıkıs
kılám (Toybayev).*

BİRDİ EKİ KILUU

1. Apırtuu, apırtıp ciberüü.
Bul aytilgandardı tigiler ukpasın, birdi eki

*Çocuğun mu ağlıyor, okulun mu yanıyor, bir
kuruşluk kıymeti yok (Aytmatov).*

BİR AVUÇ

Küçücük, azıcık, bir grup.
*Sen kendini ne zannediyorsun, bir avuç fakir
halkın eski beyisin (Beyşenaliyev).*

Bir Sesi Gökte, Bir Sesi Yerde/SESİ ARŞA ÇIKMAK

Çok ızdırap çeker, durmadan inler, eksiklik
çeker, yalvarır durumda olmak.
*Biricik kızından ayrılan zavallı ananın sesi
arşa çıktı (Sıdıkbekov).*

BİR TAHTASI EKSİK

Aklı dengesi bozuk, bir şeyi tam, yeterince
anlatamaz.
*Bu insan gözüme bir bakıma korkunç, bir
bakıma mazlum (görünüyor). Bir tahtası
eksik mi diye de aklıma geliyor (Ömürbayev).*
V.: BİR TAHTASI EKSİK
*Boyun söğüt ağacı kadar uzun olsa da bir
tahtan eksik ("Alga").*

Bir Hesaptan/BİR AÇIDAN

Bu yandan, bu açıdan ele aldığında.
*Bir açıdan bunları de doğru gibi duruyor
("Leninçil çaş").*

Biri Bire Çarpmak/ÜÇ KAĞITÇILIK YAPMAK

Kurnazlık yapmak, aklını çalmak, oldu
bittiye getirmek, çok kurnazca iş yapmak.
*Üç kağıtçılığa alışan kurnazlar pek çoklarını
kandırarak, paralarına fazla değer biçip pek
çoklarının cebini yakar (Bektenov).*

Biri Görmek/DERSİNİ ALMAK

Bela-kazaya uğramak, kötü bir işe duçar
olmak.
*Yoksa sen dersini mi almak istiyorsun? – dedi
Baltabay Asan'a (Bayalinov).*

Biri Göstermek/DERSİNİ VERMEK

Çok ağır cezalandırmak, terbiyesini vermek.
*Ben onlara haddini bildireceğim,
akıllarından çıkmayacak hâle getiririm
(Toybayev).*

Biri İki Yapmak/BİRE BİN KATMAK

1. Abartmak, abartılı yapmak.
Konuşulanları onlar duymasın, bire bin

kılıp ciberet ("Ala – Too").

2. Ötö epçildik menen bir nerseden payda körüü, köböytüü.

Özü birdi eki kılğan şılıun, özgöçö cogoru caktagılardın içi – koynuna kirip, ımalalaşıp ketken ergul ele ("Sovettik Kırgızstan").

BİRDİN AYINDAY ÇOYULUU

Peyil kütökön, kelbesigen maanayda boluu, ıngıranuu.

Birdin ayınday çoyulbay batıraak ele işteşpeybi (Cantöşev).

BİRDİN İÇİNE ÇIGUU

Kandaydır bir kırsıkka, çırcatakka, koogaluu işke duuşar boluu.

Canagı soldoygon it barbi, al oşentip birdin içinen çıkmak (Osmonaliev).

V.: Bir baleenin içinen çıguu

Bir baleenin içinen çıgıp kala cazdadım ee... (Osmonaliev).

Bir şoykondun içinen çıguu

Ce munu tıygan kişi çok, bir şoykondun içinen çıkpagay ele ("Leninçil çaş").

BİR–BİRİNE TAŞ İRGİTUU

Kastaşuu, coolaşuu, abdan karşılaşıp turuu. *Kıskası, alar dele oşol kıyın kezendin ırın ırdap, çoorun tartıp, oşol caattaşuunun kan colunda bir – birine taş ırgıtıp turgan (Köçkönov).*

BİRİ MENEN BİRİNE URUU

Öz iç ara kagılıştırıp, karşılaştırp, kayraştırıp, kas kılıp koyuu.

Şaşpa! Bulardın biri menen birin uruu kerek ("Ala – Too").

BİRİ KÜN, BİRİ AY

Biri-birine abdan töp kelişken, tatınakay, sınduu, körkütüü.

Alardın emnesin suraysın, tim ele adam suktangıday. Biri kün, biri ay ("Comoktor").

BİRİ ÖLÜP, BİRİ KALSIN

Meyli emne bolso oşo bolsun, öz ara karmaşa bersin, maga baarı bir, menin tiyeşem çok degen sıyaktuu kaydıgerlik kılıu maanisinde. *Bir atanın baldarı biri ölüp, biri kalsın, bizge*

katarlar ("Ala-Too").

2. BİRİ BİN YAPMAK Çok açık gözlülükle bir şeylerden yarar sağlamak, çoğaltmak. *Kendisi biri bin yapan açık göz, özellikle yukarıdakilerin içine–koyunlarına girerek, fikir birliği yapan bir kişi idi ("Sovettik Kırgızistan").*

Birinci Ay Gibi Uzak/SAKIZ GİBİ UZAMAK

Kibirlenmek, hoşlanılmayan davranışta bulunmak, içinde bir şeyler gevelemek. *Sakız gibi uzatmadan daha hızlı çalışamazlar mı? (Cantöşev).*

Birin İçinden Çıkmak/BELAYA ÇATMAK

Bir çeşit belaya, kavgaya, karmaşık işe çatmak.

Deminki kaba it var ya, o bir gün bir belaya çatar (Osmonaliev).

V.: BİR BELAYA BULAŞMAK

Bir belaya bulaşacaktım neredeyse.. (Osmonaliev).

Başına bir iş açmak

Bunu yapma diyen kimse yok, başına bir iş açmasın ("Leninçil çaş").

BİRBİRİNE TAŞ ATMAK

Birbirine karşı fenalık tasarlamak, düşman olmak, çok nefret etmek.

Kısaca onlar bile o zor zamanların şarkısını söyleyip, kavalını çalıp o husumetin kanlı yolunda birbirine taş attılar (Köçkönov).

Biri İle Birine Vurmak/BİRBİRİNE DÜŞÜRMEK

Kendi içinde kavgalı hâle getirip, doldurarak, düşman yapmak.

Acele etme! Bunları birbirine düşürmek lâzım ("Ala-Too").

Biri Güneş, Biri Ay

Birbirinin tam dengi olmak, çok tatlı, nitelikli, gösterişli.

Onların nesini soruyorsun, baktıkça için gider. Biri güneş, biri ay ("Comoktor").

Biri Ölüp Biri Kalsın/BİRBİRİNİ YEMEK

Tamam artık ne olursa olsun, kendi aralarında kavga etsinler, benim için farketmez, benim hiç bir alakam yok gibi

emne (Eraliev).

BİRİ ÜYDÜ, BİRİ ÇÜYDÜ KAROO

1. Biri-birine tuura kelbö, kooşpoo, okşoşpoo.

Bul oyunun ayçıktarı tuura kelbey, biri üydü, biri cüydü karap kalgan tura – dep, çon apam küykölöktöp, keyiy baştadı (“Ala-Too”).

2. Arazdaşuu, karşılaşuu, biri-biri menen betteşpö, süylöşpö.

Birin üydü karap, birin cüydü karap, küyöön eköön ten ele unçukpaysınar (Berdikeev).

BİRİNİN TEBETİYİN BİRİNE KİYİZÜ

Birinin orduna ekinçisin koyuu, almaştırıu, ıngayın taap epteştirüü, ötü epçildik, amalköylük menen iş bütürüü, budamayloo. *Ooba, kele cartkan sarı atçan Abayıldın özü. Birinin tebeteyin birine kiyizgen şum (Osmonaliev).*

BİRÖÖNÜN OTUNA CILINUU

Biröögö köşökörlönüp, cagınıp, anın arkası menen cenil çaşoogo arakettenüü, epçildik kılıp, biröönün arkası menen kün körüü. *Al biröönün otuna cılınıp, kün körgöndü cakşı köröt (Beyşenaliev).*

V.: Biröönün otuna alakanın kaktöo

Bir ubakta, te başka “kün tiygen” cakta, başka biröönün küyüp turgan otuna alakanın kaktap, anı bayagı seni maktagan söz menen maktap, seni uşaktap, anın cıluu kününö suu kanatın cayıp kurganıp, can bagıp oturganın közüün çalat (Kasimbekov).

BİT SIGARGA ALI COK

Abdan alsız, ödö naçar, üldüröp aran turgan. *Kempir üldüröp bit sıgarga alı çok, ünü kınıldap, süldörü ele kalgan (Ş. Ümötaliyev).*

BİT SIKKANÇA KÖRBÖÖ. k.

Kabırgasın bit çakkança körbö.

BİTE KARIN

Kolunan eç nerse çıkpagan, cetken saran,

umursamaz davranışta bulunmak.

Bir babanın evlatları, birbirini yesin, bize ne (Eraliyev).

Biri Eve, Biri Vadiye Bakmak/BİRİ ANYA’YA BİRİ KONYA’YA BAKMAK

1. Birbirinin dengi olmamak, anlaşılmamak, uyuşmamak.

Bu oyanın hilalleri denk gelmiyor, biri Anya’ya, biri Konya’ya bakıyor -diye ninem hayıflanarak konuşmaya başladı (“Ala-Too”).

2. Ağız kavgası yapmak, karşılaşmak, birbiriyle yüz yüze gelmemek, konuşmamak.

Biriniz Anya’ya, biriniz Konya’ya bakıp kocanla ikiniz hiç konuşmuyorsunuz (Berdikeev).

BİRİNİN KÜLAHINI BAŞKASINA GİYDİRMEK

Birinin yerine başkasını koymak, yerlerini değiştirmek, bir yolun bulup yapmak, çok kurnazlık ile iş bitirmek, halletmek.

Evet, karşıdan gelen sarı atlı, Abayılın ta kendisi. Birinin külahını başkasına giydiren kurnaz (Osmonaliev).

Birisinin Ateşinde Isınmak/BAŞKASININ KANATLARININ ALTINA GİRMEK

Birine yalakalık yaparak, yaranmaya çalışmak, onun sayesinde rahat yaşamaya çalışmak, kurnazlık ile başka birinin sırtından geçinmek.

O başkaların kanatlarının altında yaşamayı sever (Beyşenaliev).

V.: Başkasının Ateşine Avucunu Uzatmak

Bir dönem, ta başka “güneşin doğduğu” vakitte, başka birisinin yanan ateşine avucunu uzatıp, onu her zaman seni övdüğü sözler ile överek, senin arkandan konuştuğuna; onun ılık kanatları altında ısınıp onun ocağında karın doyurduğuna şahit olursun (Kasimbekov).

Bit Sıkma Gücü Yok/KARINCAYI EZMEYE GÜCÜ YETMEMEK

Çok güçsüz, çok çaresiz, zar zor ayakta duran.

Nine yorularak karıncayı ezmeye bile gücü yetmeyecek dereceye gelmiş (Ş. Ümötaliyev)

Bite Karın/ELİ SIKI

Elinden hiç bir şey çıkmayan, çok cimri,

zıkım, bitir.

Düniyöğö közü toybogon bite karın baylap, emi kantip canı kalıp catat eken (Elebaev).

BİTİ-BİTİNE BATPOO

Ayabay süyünüü, kubanuu, çon kubanıçta boluu, kubanıçı koynuna batpoo.

Uulunun okuuga ötkönün ugup, Sagın kariya biti – bitine batpay süyündü (“Leninçil caş”).

BİTİN SIGIP, KANIN CALAGAN

Abdan zıkım, öto saran, kolunan eç nerse çıkpagan, bitir, aç köz.

Al cetken kör cemeçi cana aylasız bitir.

Mındayça aytkanda, bitin sıgıp, kanın calagan saran (Alıbaev).

BİTTİN AÇUUSUN SİRKEDEEN ALUU

Alı cetpegendin öçün, alı cetpegenden aluu.

Cutup ciberçüdöy Tananı akırıya karap

“bittin açuusun sirkeden alatka” cendirip: - Çap! – dep kaldı (Ümötaliyev).

BİTTİN İÇEGİSİNE KAN KUYGAN

Öto bışık, abdan tın, en ele eçil.

Al bittin içegisine kan kuygan, şuuldagan cigit ele (Sıdıkbekov).

BOGUNA KUURAY SAYA ALBOO

Kimdir biröö menen ten taylaşa alboo, katılıuga daay alboo, ses körsötö alboo, ten taylaşuu kolunan kelböö.

Anın boguna kuuray saya albayt.

BOZ ALA BOLUU

Uyat boluu, ontoysuz abalda kaluu, ıza boluu.

Oşentip, Ergeş okutkan okuuçularının aldında boz ala bolup kala berdi (“Çalkan”).

BOZ BALA

Ar nersenin cön cayın ança tüşünö elek, çonoyup, boy tartıp kelatkan, cigittik kurakka ança cetile elek.

hasis, eli sıkı.

Dünyaya gözleri doymayan eli sıkı zenginler, şimdi nasıl geçiniyorlarmış (Elebayev).

Biti Bitine Sıgmamak/İÇİ İÇİNE SİĞMAMAK

Çok sevinmek, mutlu olmak, büyük sevinç içinde olmak, sevinci kalbine sıgmamak.

Oğlunun üniversite kazandığını duyunca, Sagın dedenin içi içine sıgmadı (“Leninçil caş”).

Bitin Sıkıp, Kanın Yalayan/SİNEĞİN GÖZÜNDEN YAĞ ÇIKARMAK

Eli sıkı, elinden hiç bir şey çıkmayan, cimri, aç göz.

O müthiş iftiracı ve eşsiz eli sıkı. Şöyle söylemek gerekirse sineğin gözünden yağ çıkaran bir ci mri (Aalıbayev).

Bitin Öfkesini Sirkeden Çıkarmak/EŞEĞİ DÖVEMEYİP SEMERİNİ DÖVMEK

Gücü yetmediği kişinin öcünü, kendisine gücü yetmeyecek birinden çıkarmak.

Yiyecekmiş gibi Tana'ya sinirlenerek bakıp “eşegi dövemeyen semerini döver” hesabı boyun eğdirip:

-Vur! -diye bağırdı (Ümötaliyev).

Bitin Karnına Kan Dökmek/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİRMEK

Çok kurnaz ve açıkgoz olmak; bilinmesi, hatırlanması güç şeyleri bilmek; pek çok şeyden haberdar olmak.

O şeytana pabucunu ters giydiren, kurnaz yiğit idi (Sıdıkbekov).

Bokuna Çubuk Sokamamak/GİK DİYEMEMEK

Birisine karşı gelememek, takılmaya cesaret edememek, ses çıkartamamak, denk olarak mücadele etmek elinden gelmemek.

Ona gık bile diyemez.

ALA BULA OLMAK

Rezil olmak, çok kötü duruma kalmak, çok üzölmek.

Öyle, Ergeş ders verdiği öğrencilerin önünde ala bula olup kaldı

Boz Çocuk/TOY DELIKANLI

Bazı şeylerin ne olduğunu daha anlamayan, daha yeni büyümekte olan, yiğit olma yolunda.

Boz bala, cigit aralaş,/Kız – kelin menen carışat (“Seytek”).

BOZ BAŞ

Baralina cetile elek, kagılbagean, bir nersege köp tüşünö elek, çaş.

Aytor, muruntugu boş boz baştar mınday tursun, er ortonu kök ala sakaldarga çeyin tigil maktoonı kulak türüp uguşat (Sıdıkbekov).

BOZ KOYDON MOMUN. k. Ak koydon ankoo

BOZ TORGOY KOY ÜSTÜNDÖ

CUMURTKALOO. k. Koy üstündö torgoy cumurtkaloo

BOZ ULAN

Ayal ala elek çaş cigit.

Boken anda boz ulan. Mümkün uşu kızga birinçi colu aşık boluşudur (Kaimov).

BOY BERBÖÖ

Baş iyböö, moyun sunboo, ırkına könböö. *Bul colu da enem kaynilerine boy berbedi (Sıdıkbekov).*

BOY CETÜÜ

Çonoyuu, öspürüm kuragina kelüü, cetilüü. *Parizek boy cetkende nootu fabrikasına bir az iştedi (Aşımbaev).*

V.: Boy tartuu

Muzooke er cetip, boy tartkan koluktusun körüp caktırat (Beyşenaliev).

BOY KÖTÖRÜÜ

Özün başkalardan cogoru kötörüp menmensinüü, miktısınuu, kekireyüü. *Kıdırbekti körgöndö Bermet boy kötörüp, teskeri karadı (Abdukaimov).*

BOY SALBOO

Könülü menen berilböö, ıgın koşpoo, könülün berböö, iyikpöö, ımalaga kelböö. *Bayatan tamaşaga boy salbay oturgan ak sargıl kızdı Akiya çıkanagı menen türüp kaldı (Sıdıkbekov).*

BOY TARTUU. k. Boy cetüü.

BOY TİREŞÜÜ

Biri birine atandaşuu, eregişüü. *Seni menen boy tireşip, kabak bürköp*

Toy delikanlı, yiğitler karışık,/Kız-gelinler ile yarışılar (“Seytek”).

Boz Baş/ TOY

Daha acemi, daha pek çok şeyi görüp geçirmemiş, bazı şeyleri daha anlayamaz, genç.

Gerçekten, daha evvelki toylar bir yana dursun, sakalı yarı ağarmış kişilere kadar hepsi övgüyü kulak verip duyar. (Sıdıkbekov).

Boz Oğlan/Bekâr

Daha evlenmemiş, genç yiğit.

Boken o zaman bekar idi. Belki bu kıza âşık olması iltir (Kaimov).

Boy Vermemek/BAŞ EĞMEMEK

Baş eğmemek, boyun eğmemek, geçinememek.

Bu defa da ninem kayınlarına baş eğmedi (Sıdıkbekov).

Boyu Yetmek/Yetişkin Olmak

Büyümek, delikanlı dönemine gelmek, olgunlaşmak.

Parizek yetişkin olduğunda çuha fabrikasında biraz çalıştı (Aşımbaev).

V.: Olgunlaşmak

Muzooke erişkin yaşa gelip, olgunlaşan nişanlısını beğeniyor (Beyşenaliev).

Boy Kaldırmak/BÜYÜKLÜK

TASLAMAK

Kendisini başkalarından üstün tutarak böbürlenmek, övünmek, gerinmek.

Kıdırbek'i gördüğünde Bermet büyüklük taslayıp yüzünü çevirdi (Abdukaimov).

Boy Salmamak/ALDIRIŞ ETMEMEK

Dikkat etmemek, yaşmamak, önemli görmemek, canı çekmemek, benimsememek *Deminden beri eğlenceye aldirış etmeyen kıızı, Akiya dirseğiyle dürttü (Sıdıkbekov).*

BOY ÖLÇÜŞMEK

Birbiriyle yarışmak, rekabet etmek. *Seninle boy ölçüşüp, kaşlarını çatarak*

cürgüm kelbeyt (Sıdıkbekov).

BOY TÜZÖÖ

Ayıkkanday körünüü, cakşı bolo tüşüü (oorup ölüm aldında catkan adamga karata aytilat).

Gülsün şaşke çende esine keldi, birok, al ubaktıluu gana boy tüzöo eken (Sıdıkbekov).

BOK CÜRÖK. k. Suu cürök.

BOKONOSU KATA ELEK

Baralına kele elek, ali çaş.

Biri özündün boordoş calgız tuuganın, bokosu kata elek çaş cigit (Ukaev).

BOKONOSU BOLKULDOO

Muun cüünü boşoo, çaşuu, (kapa bolgon, korkkon, ce öto kubangan abalga, uçurga karata).

Ulgaygan akındın bokonosu bolkuday, balanı imere kuçaktap beti – başınan cıttagıladı (Beyşenaliev).

V.: Bokono söögü bolkuldo. *Bokono söögüm bolkuldap, /Korkup turam solkuldap (Semetey).*

BOLBOSON KOYO KAL

Abdan mıktı, ukmuştıu day, adam kaalarlık degen sıyaktuu maanide.

Adis bolbosonor koye kalgıla, aleki saatta kulundu torpokko aylandırıp cibergen sıyırkı turbaysınabı (“Çalkan”).

BOLDU, BOLBODU

Kantse da, kanday bolbosun, akırı degen sıyaktuu bocomoldoo maanisinde koldonulat. *Boldu, bolbodu bul Boroştun kolunan keldi deşti (Borbuev).*

BOLCOLDO COK

Baa cetkis, eç nerse ten kelgis, abdan mıktı. *Anın adamgerçiligi bolcoldo cok (“Ala – Too”).*

BOLORU BOLUP, BOYESU KANUU

İş bütüp kaldı, boluşunça boldu, başkaça özgörtüügö mümkün emes, başka ayla cok degen maanide.

Boloru bolup, boyesu kangon son, Süygön kur alakanın canıdı (Beyşenaliev).

gezmeyi sevmem (Sıdıkbekov).

Boy Düzeltmek/KENDİNE GELMEK

Düzelmiş gibi görünmek, iyileşmek (hastalanarak ölüm döşeğinde yatan adama söylenir).

Gülsün dua vaktine doğru ancak kendine geldi, fakat, o kısa vakit için kendine gelmekmiş (Sıdıkbekov).

Kaburgasi henüz pekleşmemiş

Daha olgunlaşmamak, daha genç.

Biri senin hemşeri yalnız akrabın, henüz pekleşmemiş genç yiğit (Ukayev).

İlikleri Hoplamak/VÜCUDÜ TİTREMİK

İliklerinin gücü gitmek, dizinin bağı çözülmek (üzüldüğünde, korktuğunda, veya çok sevindiğinde).

Yaşlanan ozanın vücudu titreyerek, çocuğu kendisine sararak yanaklarından doyastıya kokladı (Beyşenaliev).

V.: Bedene Korkuyla Sarsılmak/

Ürpermek

Tüm vücudum ürperip, /Korkuyorum sarsılıp (Semetey).

Olmazsa olmasın

Çok iyi, mükemmek, insanın canı çekecek kadar.

Uzman olmazsan olma, çbucak tayı kısırağa çeviren sihirbaz değil misin (“Çalkan”).

Oldu Olmadı/Olsa Olsa

Ne yapsa da, ne olursa da, sonunda gibi tahmin yürütürken kullanılır.

Olsa olsa bul Boroş’un elinden gelir (Borbuev).

Tahmin Edilemez

Paha biçilmez, hiç bir şey denk gelemez, çok iyi.

Onun insanlığını tahmin edilemez (“Ala-Too”).

Olacağı Olup, İçi Rahatlamak/OLAN OLDU

İş sonuna geldi, olacağı kadar oldu, başka şekilde değiştirmek olmaz, başka çare kalmadı anlamında.

Olan olduktan sonra, seven yarı avucunu yaladı (Beyşenaliev).

V.: Boloru boluu. *Aşırbay boloru boldu dep oturdu (Ümötaliyev).*

BOO TÜŞÜÜ

Tobu menen kırılıu, üstü-üstünö sulay berüü, katu u kırığına uçuroo, katu u kıyroo.

Bir boorum için dep çapkın, Boo tüşüp duşman cıgılsın (Malikov).

BOOR AÇIRLIK

Zeen keyite turganday, abdan ayanıçtuu.

Ak kuunun boor açırılık abalın mancaların tıprata, kulaçın salbırata maalımdadı (Beyşenaliev).

BOOR BERBÖÖ

Cakındaboo, coloboo.

Üpöl kişige cakındamak tursun, onoy menen ceek – caattarga boo berbeyt (“Ala – Too”).

BOOR BURAR

Can tartar, kayrılışar, karaşar.

Bolgon karıp eken dep, /Bolcosom boor burar çok (folk.).

BOOR OORUSA, BOORGÖ TEBÜÜ

Cakşılık casayın dese tüşünböyt, cakındatpayt, kayra camançılık izdeyt degen maanide koldonulat.

Boor oorugando boorgo tepkeni kanday?

Çenden çıkkandık emespi (Ş. Ümötaliyev).

V.: Boorgo tebüü. *Kayra boorgo teep atpaybı (Medetov).*

BOOR OORUU. k. Boor açuu

BOOR TARTUU

Cakınsınuu, iye tartuu, özünö cakın sanoo, cakındoo.

Al cigit balıkçılarga boor tartkansıp, cıluu cüz körsötüp turar ele (Ukaev).

BOOR TOLGOO

Bir nersege boor tartıp kıyılıgandık, anı kıybastık.

Men atamdı ayap kettim, birok atam için degen boor tolgoom dağı da küçtüülük kıldı (“Kırgızstan madaniyatı”).

BOOR ET MENEN TEN

Ötö cakın, abdan ısıq, süygünçüktüü, ötö kımbat.

Mal tooluktarga boor et menen ten, ansız kün ötkörüü kıyın (Beyşenaliev).

V.: Olacağına Varmak. *Aşırbay iş olacağına varır diye avundu (Ümötaliyev).*

Bağ Düşmek/TOPUNU BİÇMEK

Topluca biçilmek, üstü üstüne yığılmak, çok ağır bir katliamla karşılaşmak, çok ağır yara almak.

Biricik ciğerim için diye ileri hücum et, topu biçilip düşman yenilsin (Malikov).

Ciğer Acısı/İÇLER ACISI

Yürek sızlatan, çok acıklı.

Kuğunun içler acısı durumu, tırnaklarını kıpırdatarak, kanatların yere sürümesi oldu (Beyşenaliev).

Ciğer Vermemek/YÜZ VERMEMEK

Yaklaşmamak, yanaşmamak.

Üpöl’un insana yanaşmasını bırak, kolay kolay yabancılara yüz vermez (“Ala-Too”).

Ciğer Döner/Sahip Çıkar

Taraf tutmak, yardım etmek .

Çok zavallı imiş diye, /Tahmin ederim ki sahip çıkan kimse yok (folk).

Ciğeri Ağrısı, Ciğere Tepmek/CANIM DİYENE CANIN ÇIKSIN DEMEK

İyilik yapayım dese, anlamaz; yaklaştırmaz, tam tersine kötülük arar manasında kullanılır. *Canım diyene, canın çıksın demesi nasıl? Bu ne insafsızlık (Ş. Ümötaliyev).*

V.: Sırtından Vurmak. *Aksine arkadan vuruyor ya (Medetov).*

Ciğer Çekmek/TARAF TUTMAK

Yakın saymak, sahiplenmek, kendine yakın saymak, yaklaşmak.

O yiğit balıkçılara, taraf tutarcasına, sıcak muamele ederdi (Ukayev).

Ciğer Acısı Çekmek/VİCDANI EL VERMEMEK

Bir şeye yüreği dayanmamak, kıyamamak.

Ben babama acıdım, fakat babam için diye vicdanımın el vermeme duygusu da ağır bastı (“Kırgızstan madaniyatı”).

Ciğer Etle Esit/CAN CİĞER

Çok yakın, çok sıcakkanlı, sevimli, çok değerli.

Hayvanları akşam toplamada bana can ciğer, onsuz gün geçirmek zor

BOOR ETİ EZİLÜÜ. k. Booru ezilüü**BOORGO TEBÜÜ. k. Boor oorusa,****boorgo tebüü****BOORU AÇUU**

Can tartuu, abdan ayoo, zeeni keyüü.

Bular da mençilep turmuştun kaabın tartkan tura, - dep aga booru açıldı (Aşımbaev).

V.: Booru açışuu Kelindin abalına booru açışıp, özü da kemşindep ıylap, bir kempir betine suu çaçtı (Kasimbekov).

BOORU OORUU

Boorukerlik kılúu, cardam berüü, cakşılık casoo.

Al tirüülöy cetim, anan kantip boorun oorubası (Aytmatov).

BOORU BÜTÜN

Aman-esen, telegeyi tegiz, ec ubayımsız, kaygısız.

E, Kızım, azır kayda barsan mamaydın körü bolbodubu! Booru bütün kişi kalbayt okşoyt (Abdukaimov).

BOORU CİBÜÜ

İyigüü, bir nersege makul bolgondoy muyuy tüşüü, könüldönüü.

Ilım sanap, boorum cibip coop bergenimdi kör ("Kırgızstan madaniyatı").

BOORU KALBOO. k. Booru katuu.**BOORU KATA ELEK**

Ösüp cetile elek, çonoyo elek, ali çaş.

Azır boorunar kata elek balapansınar (Beyşenaliyev).

BOORU KATUU

Taş boor, ırayımsız, biröögö can tartpagan, eç ırakım kılban.

Tük karabayt calçıga, Booru katuu kankorlor (Osmonov).

BOORU KATUU

1. Ayabay külüü, külküsün tıya alboo, külküdön ıkşıp kaluu.

Emilbektin booru katıp bolsuldap, Sagından kaçıp aşkananı karay cönöyt (Osmonaliev).

(Beyşenaliyev).

Ciğeri Acımak/ACIMAK

Sahip çıkmak, çok esirgemek, içi parçalanmak.

Bunlar da benim gibi hayatın zorlukların çekiyorlarmış, -diye ona acıdı (Aşımbayev).

V.: Yüreği sızlamak. Gelinin durumuna yüreği sızlayıp kendisi de dudağını sarkıtıp ağlayarak, bir yaşlı nine yüzüne su serpti (Kasimbekov).

Ciğeri Acımak/KALBİ SIZLAMAK

Merhametli davranmak, yardım etmek, destek çıkmak, iyilik etmek.

O diri-diri bir yetim, sonra nasıl kalbin sızlamasın (Aytmatov).

Ciğeri Bütün/Dertsiz,Tasasız

Sağ -salim, sağlıklı, dertsiz, tasasız.

Vah, kızım şimdi nereye gidersen aynı sıkıntılar. Dertsiz insan kalmayacak gibi (Abdukaimov).

Ciğeri Yumuşamak/KALBİ**YUMUŞAMAK**

Yumuşamak, bir şeye ikna olur gibi olmak, gönlü olmak.

Kendime daha yakın hissedip,kalbim yumuşayarak cevap vermeme bak ("Kırgızistan Madaniyatı ,").

Bağrı Sertleşmemiş

Daha büyümemiş, büyümemiş, daha genç.

Daha bağrı sertleşmemiş bebesiniz (Beyşenaliyev).

Ciğeri Sertleşmek/TAŞ KALPLİ

Kalbi taş gibi, merhametsiz, birisine iyilik düşünmeyen, hiç merhamet etmeyen.

Hiç bakmazlar ırgata, taş kalpli zalimler (Osmonov).

Ciğeri Sertleşmek/KATILA KATILA GÜLMEK

1. Çok gülmek, gülmesini durduramamak, gülmekten midesine kramp girmek.

Emilbek, katılınca kadar gülerek, Sagından kaçıp yemekhaneye doğru

2. Katuu ıyloo (köbünçö balaga karata).
Argasızdan ata ketti cürögü sızdap, bala kaldı booru katıp, solup ıylap (Kasimbekov).

3. Çonoyuu, boy cetüü, baralına kelüü.
Ölbösö bular dagı booru katıp adam bolor, - dep çal kürsünüp koydu ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Booru kalboo

Baka – şaka tüşüp, booru kalbay külüp, topko karay kıykırdı (Eraliev).

BOORU MENEN CILIP KALUU

1. Ötö alsız naçar abalda kaluu, kıyınçılık tartuu, abdan kedeylenüü, cakırlanuu.
Booru menen cılınıp kalgan karıpka Sultanaalının booru oorup, üyünün canına köçürüp alat (Kaimov).

2. Miner unaası çok cöö kaluu.
Calgız attan acırap boorum menen cılğança, oşol azuular üçün saydım başımdı! (Beyşenaliev).

BOORU SUUK

Irayımsız taş boor..
Booru suuk manaptın,/ Çok eken go nısabı? (Toktogul).

BOORU TAŞ. k. Taş boor.

BOORU TİTİRÖÖ. k. Cürögü titiröö.

BOORU TÜTPÖÖ

Çıday albay can tartuu, kıyıp kete alboo, ayap turuu, imerçiktöö.
Booru tütpöy Tölümüştön bir tuugandık cakşılık kütüp cürüşöt (Berdikeev).

V.: Booru Tolgonuu

Kempirdin booru tolgonup, ırayım etip, ırçını boşotkon eken (Beyşenaliev).

Booru Çıdaboo. *Anan aylasızdan booru çıdabay calgız eçkisin dagı karmata beret (Alibayev).*

BOORU EZİLÜÜ

1. Abdan cakşı körüü, elcirep ısı ısuu

kaçmaya başlar (Osmonaliyev)çıp

2. Çok ağlamak (genellikle bebekler için).
Çaresizce baba gitti ciğeri yanarak, çocuk kaldı katılıp, soluyuncaya kadar ağlayarak (Kasimbekov).

3. Büyümek, adam olmak, bülüğ çağına ermek.

Ölmezlerse bunlar da ciğerleri sertleşip adam olurlar, - diye dede içinden hayıflandı ("Kırgızistan Madaniyatı ,").

V.: Ciğeri Kalmamak/Katılmak

Kahkaha atarak, katıluncaya kadar gülererek, topluluğa doğru bağırdı (Eraliev).

Bağrı İle Emeklemek/Sürünmek

1. Çok kötü durumda kalmak, zorluk çekmek, çok fakir duruma düşmek, yoksul kalmak.

Sürünerek yaşayan amcaya Sultanaali 'nin kalbi sızlayıp, evinin yanına getirir (Kaimov).

2. Binecek bineği kalmamak, yaya kalmak.
Biricik attan ayrılıp (yerlerde) sürünerek, o at için başımı ortaya koydum! (Beyşenaliev).

Ciğeri Soğuk/KALPSİZ

Merhametsiz taş kalpli...
Kalpsiz ağanın,/Yok imiş insafı (Toktogul).

Ciğeri Dayanmamak/VİCDANI EL VERMEMEK

Dayanamayıp taraf tutmak, çekip gidememek, dayanmamak, insafı el vermemek.

Vicdanı el vermeyen Tölömüş 'ten iyilik bekliyorlar (Berdikeev).

V.: Bağrı Kıvrılmak/Vicdanı El Vermemek

Ninenin vicdanı el vermeyip, merhamet ederek, şarkıcıyı salıvermiş (Beyşenaliev).

YÜREĞİ DAYANMAMAK. *Sonra çaresizliğe yüreği dayanamayıp biricik keçisini bile veriverir. (Alibayev).*

Ciğeri Ezilmek/CİĞERİ YANMAK/KATILMAK

(köbünçö balaga karata).

Neberesin körüp booru ezilip ketti
(Sıdıkbekov).

2. Abdan kapa boluu, içi küyüü, katuu kaygıruu.

Oşolordu cokatoy. Söögünör kayda kaldı eken dep, boorum ezilip bozdoy, balam
(“Ala – Too”).

3. Külküsün toktoto alboo, ıksıp külüü, kıtkılıktap berüü.

Al kıtkılıktay berip booru ezilip, için mıkçıy kızarıp-tatarat (Cigitov).

4. Köbünçö erip-epçip, kögörü- tatarıp köpkö, uzak ıylap kalgan kiçinekey balaga karata aytilat.

Şümüröygön gana albarstı, mına bul balanın booru ezilip kalsa emne bolot ıya! (İsmailov).

BOORUN BERBÖÖ

Cakındaboo, baş iyböö, moyun sunboo, coloboo.

Özümö kañçalık tartayın desem da, eç boorun berbeyt (Osmonaliev).

BOORUN BERÜÜ

Cakın sanoo, özdöy körüü, imerçiktöö, cakındoo.

Özü bizge boorun berip, bala-botoluk antın aktap cürgön son, sen üküm, aga akaarat ayıp cektebey... kurdaş bolboysunbu (Beyşenaliev).

BOORUN CARIP ÇIKKAN

Özü törögön, öz denesinen, içinen çıkan, kara çeçeke.

- O, Kuday! Senden suranarım biröö gana: boorumdu carıp çıkan calgız balamdın canın aman kaltıra gör! (Kaimov).

BOORUN CERDEN ALBOO

Abdan katuu kaygıruu, ayabay kapa boluu, kaygıdan bük tüşüp catıp kaluu, özölönüp öksüp ıylay berüü.

Küyöösünün buçuk ekenin bilgen son Çınar ecem boorun cerden albay ıylay berdi (Sıdıkbekov).

V.: Boorun cerge töşöö

Atası Kakaçtın kanın içpesem mookumum kanbayt dep, boorun cerge töşöp catıp alat

1. Çok sevmek, gönlü çok ısınmak (çoğunlukla çocuklara söylenir).

Torununu gördüğünde ciğeri yandı. (Sıdıkbekov).

2. Çok üzölmek, içi yanmak, şiddetli kaygılanmak.

Onları hatırlıyorum. Kemikleri nerede kaldı diye ciğirim yanarak ağlarım, oğlum (“Ala-Too”).

3. Gülmesini durduramamak, katıla katıla gülmek, kıt kıt gülmek.

Kahkaha atmaktan katılıp, kızarıp bozardı (Cigitov).

4. Çoğunlukla tıkanıp, uzunca ağlayıp moraran küçük çocuk için kullanılır.

Çirkin albastı, bu bebek katılıp kalsa ne olur, ha! (İsmailov).

Ciğerini Vermemek/Yanaşmamak

Yakınlaşmamak, baş eğmemek, boyun sunmamak, yanaşmamak.

Kendime ne kadar çekeyim diye çalışsam da, hiç yanaşmıyor (Osmonaliev).

Ciğerini Vermek/Yanına çekmek

Yakın saymak, kendi canı gibi görmek, yanına çekmek, yakınlaşmak.

Kendisi bize ciğerini bile verip, bize sadakatını gösterdikten sonra, sen kardeşim, ona hakaret edip düşmanlık besleme...kardeş olsanız (Beyşenaliev).

Ciğerini Yarıp Çıkan/Karnından çıkan

Kendisi doğuran, kendi karnından çıkan, bebek.

-O, Allahım! Senden tek bir isteğim var: Karnımdan çıkan biricik evladımın canını bana bağışla! (Kaimov).

Ciğeri Yerden Almamak/CİĞERİ PARÇALANMAK

Çok şiddetli üzölmek, kalbi çok kırılmak, üzüntüden kalkmamak, durmadan ağlamak.

Kocasının özörlü olduğunu öğrenen Çınar ablam ciğeri parçalarcasına ağladı (Sıdıkbekov).

V.: Ciğerini Yere Sermek/Ciğerindeki söylemek

Babası Kakaç'ın kanın içmezsem rahat

(“Ala – Too”).

BOORUN CEŞÜÜ

Öltürü çok kılúu, közün tazaloo.

Alar Sakaday menen Erkindin boorun çeşten da kayra tartpayt (Cantöşev).

BOORUN KATIRUU

Ayabay küldürüü, ıksıtuu.

Şarşedin corugun tuuragan adam çıktı.

Eldin boorun katırdı (Medetov).

BOORUN KÖTÖRÜÜ

1. Çonoyuu, ösüp cetilüü, öz aldınça bolo baştoo.

Uşulardın boorun kötörüp, cüdöböy, açkaçılıktan ölüp kalbay torolup ketüüsün samayt (Osmonaliev).

2. Turmuş şartı onoluu, tirdenüü.

Uulun kolunan cetelep cürüp, boorun kötörüp, eptep orus mugaliminin cardamı arkasında okuuga kirgizet (Beyşenaliev).

V.: Boorun cerden aluu

Boorun cerden algandan tartıp, enesinin artınan eerçip, alının cetişinçe kol kabış kılıuda (Baytemirov).

BALTIRIN KÖTÖRÜÜ

İnisi baltırın kötörüp, kol araga caraganı ança kişi közün karabay kaldı (“Kırgızstan madaniyatı”).

BORBUYUN KÖTÖRÜÜ

Urmanbet borbuyun kötörüp algan son dayının taptırbay ketti (Elebaev).

BOORUN SIRTINA SALUU

Ölör-tirilerine karabay, ayabay saboo, abdan kıynoo, katuu tepkilöö.

Kara mürtöz eri zayıbın kündö boorun sırtına salıp tepkilep catsa da: “oy kolundu tart.. ” degen çok (Sıdıkbekov).

BOORUN TIRMOO

İkşip, ayabay külüü, erip kaluu, külküsün

edemem diye, ciğerindekini söyler (“Ala-Too”).

Ciğerini Yemek/CİĞERİNİ SÖKMEK

Canını yakmak, öldürmek.

Onlar Sadakay ile Erkin’in ciğerini sökmekten bile hiç çekinmezler (Cantöşev).

Ciğerini Ezmek/KIRIP GEÇİRMEK

Çok güldürmek, katıla katıla güldürmek.

Şarşe’nin hareketlerini taklit eden adam ortaya çıktı. Halkı gülmekten kırıp geçirdi (Medetov).

Ciğerini Kaldırmak/KENDİ AYAKLARI ÜZERİNDE DURMAK

1. Büyümek, uzayıp yetişmek, kendi kendisine yetmeye başlamak.

Bunların kendi ayakları üzerinde durup, sıkıntı çekmeden, açlıktan ölmeden, hayatta kalmalarını amaçlıyor (Osmonaliev).

2. Hayat şartları düzelmek, toparlanmak.

Oğlun elinden tutup, yılmadan, kendi ayakları üzerinde durup, bir şekilde Rus öğretmenin yardımıyla okula yazdırır (Beyşenaliev).

V.: Kendi ayaklarının üstünde durmak

Kendi ayaklarının üstünde durmaya başladığından beri, anasının ardından giderek, gücünün yettiğince elini uzatıyor (Baytemirov).

Baldırını Kaldırmak/AYAKTA DURMAK

Kardeşi ayakta durup, elinden bir iş gelmeye başladığından beri, artık başkalarının gözünün içine bakmaz oldu.

(“Kırgızistan Madaniyatı”).

Gövdesini Kaldırmak/AYAĞA KALKMAK

Urmanbet ayağa kalktığından beri izini kaybettirdi. (Elebayev).

Ciğerini Dışarıya

Çıkarmak/CİĞERLERİNİ SÖKMEK

Ölebileceğine bakmadan çok dayak atmak, çok işkence etmek, ağır yaralamak.

Acımasız kocası hanımın her gün ciğerlerini sökercesine dövse bile, “hey yapma” diyen yok (Sıdıkbekov).

Ciğerini Tırmalamak/Gülmekten

Midesine Kramp Girmek

toktoto albay ıksıp kalsın.

*Kee biröö boorun tırmap öböktöyt
(Osmonaliev).*

V.: Boorun tituu

*Balanın şıbıragan ünü ugulup, oturgandar
boorlorun titışığ kıraan katkı (Kazakbaev).*

Boorun tırmap külüü

Kaçıke boorun karmap küldü (Abdukaimov).

İçin tırmap külüü. *Baldar için tırmap külüp
catışkan ele (Abdukaimov).*

BOORUNA TARTUU

*Özünö cakındatuu, özümsüntüü, cakınsınuu,
ılım sanoo.*

*Biz munu tuugansıp, boorubuzga tartkanız
menen al bolboyt okşoyt (Medetov).*

V.: Boyuna tartuu

*Cattı catırkatpay, çooçundu çookurkatpay
boyuna tartat (Beyşenaliev).*

Booruna imerüü

*- Cakşı bülönü duşman kolgo aldırbay, öz
boorunarga imersener bolo (Beyşenaliev).*

BOORUNA KELGİR!

*Caş baldarga (köbünçö erkek baldarga)
karata tildöö, kargap şilöö maanisinde
koldonulat.*

*Booruna kelgir! Taymanbay aytışıp turganın
kara, anık taybas bolot okşoysun? (“Ala-
Too”).*

V.: Booruna çeçek çıkır! *Tışka kulak
türgön Tatıke alkına ketti: - Booruna çeçek
çıkkın ölükkandanı köröyün ee!
(Ömürbayev).*

BOOSU BEK BOLSUN!

*Ömürlüü, baktıluu bolsun, ömürü uzun
bolsun, köp çaşasın degen sıyaktuu alkoo,
tilek kılúu maanisinde koldonulat.*

*-O, Kuday, Abılovduñ boosun bek kıla kör,
oşol men üçün küygön kişi... (“Ala – Too”).*

BORBUYU KATUU

Boygo cetüü, çonoyup kolunan bir nerse kele

*Katıla katıla gülmek, gülmekten yerlere
yatmak..*

*Bazılarının gülmekten midesine kramp
giriyor (Osmonaliev).*

V.: Gülmekten Yerlere Yatmak

*Çocuğunun fısıldayan sesini duyup oturanlar
gülmekten yerlere yattılar (Kazakbayev).*

Karnını Kaşıyarak Gülmek

*Kaçıke karnın kaşıyarak güldü
(Abdukaimov).*

Göbeğini Kaşıya Kaşıya Gülmek

*Çocuklar göbeklerini kaşıya kaşıya
güliyorlardı (Abdukaimov).*

Ciğerine Çekmek/BAĞRINA BASMAK

*Kendisine çekmek, bizim muamelesi
yapmak, yakın saymak, içi ısınmak.*

*Bizim bunu akrabamız diye, bağrımıza
basmamıza rağmen, o, olumsuz tepki veriyor
(Medetov).*

V.: BAĞRINA BASMAK

*Yabancıardan ürkmemesi, başkalarından
çekinmemesi için bağrına basıyor
(Beyşenaliev).*

KENDİ TARAFINA ÇEKMEK

*-İyi çifti düşmanlara kaptırmadan siz kendi
tarafınıza çeksenize (Beyşenaliev).*

Ciğerine Gelesi!

*Küçük çocuklara (genellikle erkek çocuklara)
nazaran azarlamak, sövmek için kullanılır.
Ciğerine gelesi! Çekinmeden karşı gelmesine
bak, asıl çekinmez bu olacak galiba? (Ala-
Too”).*

V.: Ciğerine çiçek çıksın! *Dışarıya kulak
veren Tatıke sinirlendi:-Ciğerine çiçek
çıkası, ölünü göreyim! (Ömürbayev).*

Bağı Sağlam Olsun/BİR YASTIKTA KOCASIN!

*Ömrü uzun olsun, bahtlı olsun, ömrü uzun
olsun, çok yaşasın gibi iti dileklerde
bulunmak için kullanılır.*

*-Hey, Allahım, Abılov’un bir yastıkta
kocasın, o beni düşünen bir kişi... (“Ala-
Too”).*

Kasıkları Pekleşmek/ADAM OLMAK

Delikanlı olmak, büyüüp elinden bir iş gelir

baştoo, cetilgen kurakka kelüü.

Emiçi? Emi anın borbuyu katıp torolgon (“Ala – Too”).

V.: Borbuy eti toluiu. *Bokono söögün bolo elek,/ Balam, senin borbuy etin tolo elek (“Seytek”).*

BOSOGO ATTOO

1. Başka üygö kelip çaşap, turup kaluu, turuktuu bülö bolup kaluu.

Men uşul üydün bosogusun attaganı eç camançılık körgön cokmun, - dedi apam (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Kandaydır bir cakka (işke, kızmatka, okuuga c.b) kirüü.

Kızımız bıyıl cogorku okuu cayının bosogusun attadı (“Leninçil çaş”).

BOSOGOSUN CIRTUU. k. Eşigin cirtuu BOTO KÖZ

Badıraygan, cooduragan, balbıldagan, közü çoñ.

Surmaluu boto közüin carkıldasa, Bozoydun cürögünö berbeyt maza (Aalı).

BOTO SALUU. k. Moynuna boto saluu BOTODOY BOZDOO

Say sööktü sızdatıp, can keyitken munduu ün menen ıyloo, munkangan ayanıçtuu ün çıkarıp öksöö, burkurap ıyloo.

Ayşa atasının tizesin kuçaktap, botodoy bozdop iydi (Mirzaev).

BOTOSU ÖLGÖN İNGENDEY.

Abdanayanıçtuu, keyiştüü ıylaganday, zırkırap sızdap munkanganday.

Abdrakmandın enesi botosu ölgön ingendey bukuldap, balasın cokatoyt (Kaimov).

BOŞ KELBÖÖ

Onoy emes, cenil-celpi, cönököy emes, ötö tın, çıyrak.

- Oo, uu, Karusta boş kelbeyt. Çegelep koozdogon eken! (Osmonaliev).

BOŞ OOOZ. k. Açık ooz

BOYU CİBÜÜ

Kandaydır bir nersege ıraazı bolgondoy ergip, dene boyu cazıla tüşüü, elciröö, süyünüü.

“Makul” degen sözdü ukkanda Satarın boyu cibiy tüştü (“Den sooluk”).

BOY SERGÜÜ

duruma gelmek, bülüğ çağına gelmek.

Şimdi ne olacak? Daha o yeni adam oldu (“Ala-Too”).

V.: Etine butuna dolmak. *Kemiklerin daha sertleşmedi/Oğlum sen daha etine buduna dolmadın (“Seytek”).*

Eşik Atlamak/KAPIDAN GİRMEK

1. Başka eve gelip oralı gibi yaşamaya başlamak, oranın elemanı sayılmak.

Ben bu evin kapısından girdiğimden beri hiç kötü muamele görmedim, -dedi annem (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Bir çeşit bir tarafa (işe, hizmete, okumaya v.b) girmek.

Kızımız bu sene üniversite kapısından girdi (“Leninçil çaş”).

Deve Yavrusu Gözlü/Ceylan Gözlü

Parlak, ışıldayan, alevlenen, gözü iri.

Sürmeli ceylan gözün parlarsa, Bozoy’un yüreğine vermez lezzet (Aalı).

Deve Yavrusu Gibi Sızlanmak/ACIKLI ACIKLI AĞLAMAK

Çok derinden ızdırap çekmek, çok acıklı ağlamak, hıçkırarak ağlamak.

Ayşe babasının dizinden tutarak, acıklı acıklı ağladı (Mirzaev).

Yavrusu Ölmüş Deve Gibi

Çok acıklı, yürekler acısı ağlamış gibi, zırlayıp ızdırap çekmiş gibi.

Abdurahman’ın annesiyavrusu ölmüş deve gibi titreyip, evladını anar (Kaimov).

Boş Gelmemek/BOŞ OLMAMAK

Kolay değil, basit, adi değil, kendinden emin, becerikli.

-Daha neler, Karusta hiç de boş değil. İyice süslemiş! (Osmonaliev).

GEVŞEMEK

Sanki bir şeye memnun olmuş gibi rahatlayıp, tüm vücudu gevşemek, yayılmak, sevinmek.

“Olur” sözünü duyunca Satar’ın vücudu gevşedi (“Den sooluk”).

Vücudu Serinlemek/İÇİ FERAHLAMAK

Kandaydır bir nerseden, oor cüktön c.b kutulganday könülü açıla cenildey tüşüü. *Urkuya sözünün mayagina çıkkanda bir çon cügü tüşköndöy, boyu sergiy tüştü* (Baytemirov).

BOYU SUU

İrencüü, könülü kaluu, muzday tüşüü. *Uşunçalık ton mamileme boyun suugan cokpu, Kurmanbek?* (Beyşenaliyev).

BOYUN TAŞTOO

Muun -cüünü boşop şaldaya tüşüü, şayı ketip alsıraganday sezüü, özün karmay albay muunu boşoy tüşüü. *Ayrımdarı boyun taştap ciberip, şaldayınkı turuştu* (Aşımbayev).

BOYUNA BÜTÜÜ

Koş boyluu boluu, bozuu. *Eger cıl aylanbay boyuma bütüp, töröp koybosom, küyüttön ele tındım bolot elem...* *Bala üçün gana çaşap cüröm* (Kaimov).

BOYUNA CUUBOO

Çak kelbö, çon kelüü. *Oy, baykuş ooy, munu emne kılasın, şöbüürtüp, dele boyuna cuubayt* (“Çalkan”).

BOYUNA CUUTPOO

Özünö cakındatpoo, colotpoo. *Birok, şınga boyluu ak sur kız bir da cigitti boyuna cuutpadı* (Ukaev).

BOYUNA TARTUU. k. Booruna tartuu.

BOYUNAN BOŞONU

Törö, töröp aluu, köz caruu. *Cenem boyunun boşonup, tınıyın dep kalgan* (“Ala – Too”).

BOYUNAN TÜŞÜÜ

Bala törölör ubaktısına, ayına cetpey törölüü, içten ölüü tüşüü. *Kamkanın boyunun tüşüp kalışı tuugandarın öküttö kaltırdı* (Sıdıkbekov).

BÖDÖNÖDÖN KUYRUK ÇIGARUU

Bolbogon nerselerdi oylop tabuu, öto epçil kıyın ekendiğin körsötüü. *Al oşondoy bödönödön kuyruk çigarat.*

Bir şeyden, ağır yükten v.b kurtulmuş gibi gönlü hoş olmak.

Urkuya, sözünün sonuna geldiğinde büyük bir yükten kurtulmuşçasına, içi ferahladı (Baytemirov).

Boyu Soğumak/GÖNLÜ SOĞUMAK

Kalbi kırılmak, gönlü kalmak, soğumak. *Bu kadar kötü davranışıma karşı gönlün soğumadı mı, Kurmanbek?* (Beyşenaliyev).

Vücudunu Bırakmak/KENDİNİ

BIRAKMAK

Tüm vücudu güçsüz olmak, takati bitip kendini güçsüz hissetmek, kendini tutamayıp dizlerinin bağı çözülürmek. *Bazıları kendilerini bırakıverip, boynu bükük durdular* (Aşımbayev).

Vücudunda Bitmek/Gebe Kalmak

Yüklü olmak, hamile olmak. *Eğer bir sene olmadan gebe kalıp, doğum yapmazsam, sıkıntıdan ölürdüm Çocuk için yaşıyorum sadece* (Kaimov).

Boyuna Uymamak/ÜSTÜNE

OTURMAMAK

Dar ya da geniş olmak. *Vay, zavallı, bunu ne yapacaksın, büyümüş, üstüne oturmuyor* (“Çalkan”).

Kendisine yanaştırmamak

Kendisine yaklaştırmamak, yanaştırmamak. *Fakat, selvi boylu, beyaz tenli kız tek bir yiğidi kendisine yanaştırmadı* (Ukayev).

Boyundan Boşanmak/Kurtulmak

Doğum yapmak, doğurmak, göz aydını. *Yengem kurtulup dinleneyim dedi* (“Ala-Too”).

Vücudundan Düşmek/Düşük yapmak

Çocuğun doğacak vaktini, ayını doldurmadan doğması, ölü doğmak.

Kamka'nın düşük yapması akrabalarını kaygıya boğdu (Sıdıkbekov).

Kuyruksuz kuştan kuyruk çıkarmak/

Bıldırcından Kuyruk

Çıkartmak/ŞEYTANA PABUCUNU

TERS GİYDİRMEK

Olmadık şeyleri kafadan türetmek, çok becerikli olduğunu göstermek.

O öyle şeytana pabucunu ters giydirir.

BÖDÖNÖNÜN SÜTÜ

İçkilik, içimdik, arak.

*Emese sizdin kelgeninizdi ugup,
süyüngönümdön oşo bödönönün sütünön
kiçine kilt etip koygom (Toybaev).*

BÖYDÖY KUURUU

Katuu kaaruu, kısım körsötüü, kaarın tögüü,
cemeley berüü.

*Kızın üydön karış cıldırbay, katın – baldarın
böydöy kuurup kaytaruuga saldı
(Beyşenaliev).*

V.: Böy tüşürüü Oşondon kiyin boluştun
zalimdiği ogo beter küçöp, eldi böy tüşüröt
(Kaimov).

Böydöy tiyüü Ay, kagılayın Sovet
ökmötünün oşondugu maga bergen küçü ay!
Bul cerdegi bay, manaptarga böydöy tiydik
(Cantöşev).

BÖYRÖGÜ ÇIGUU

Toyunuu, kursağı toyuu.

- A-a-a, ... balaketindi alayın, murda
emnenin cırgaganı? Böyrögübüz çığa tamak
iççü emespiz (Cantöşev).

BÖYRÖGÜMDÜ ÇABAYIN

Köbünçö baldarga, özünön kiçüülörgö karata
calınuu, calınıp calbaru maanisinde
koldonulat.

*Kolkomdu, koş böyrögümdü koşo çabayın
(Toybaev).*

BÖYRÖKTÖN ŞIYRAK ÇIGARUU

1. Çok nerseledi oylop taap, eç negizsiz çır
çıgaruu, atayın kıykım tabuu, ıksız künölöo,
ayıptoo.

*Kımız içe berip, cüröktörü küygöndö
“böyröktön şıyrak çıkarıp”, çon kızıktı mına
uşul cerden baştaştı (Cantöşev).*

2. Bolboy turhan nerseni tımızın bolturuu,
ötö epçildik kılúu.

*Saga okşop böyröktön şıyrak çıkarıp, birdi
ekige koşup, çandap cürgön çunak çok bul
cerde (Eraliev).*

BÖKÖN CELİŞ

İldam, tez cürüş.

Bökön celişke sahuu.

Bıldırcın Sütü/Aslan Sütü

İçki, içecek şey, rakı.

*Olmazsa sizin geldiğinizi duyunca,
sevincimden o aslan sütünden birazcık içtim
(Toybayev).*

Örümcek Gibi Kıvrandırmak/AKREP GİBİ SOKMAK

Çok kızmak, eziyet etmek, öfkesini saçmak,
durmadan azarlamak.

*Kızını evden adım attırmayıp, hanım ve
çocuklarını akrep gibi sokup döndürüverdi (*
Beyşenaliev).

V.: Örümcek Düşürmek/ZEHİR

SAÇMAK. Ondan sonra ağanın zalimliği
daha beter çoğalarak, halka zehir saçtı
(Kaimov).

Örümcek gibi sokmak. Hey gidi günler,
Sovet hükümetinin bana verdiği destek!
Buradaki zenginlere, ağalara dünyayı dar
ettik (Cantoşev).

Böbreği Çıkmak/GÖBEĞİ ÇIKMAK

Doymak, karnı doymak.

*Va-a-h!Kurbanın olayım, eskiden ne rahat
etmesi ?Göbeğimiz çıkıncaya kadar yemek
yiyemezdik (Cantöşev).*

Böbreğimi Parçalayayım/Canım kurban olsun

Genellikle çocuklara, kendisinden küçüklere
yakarmak, yalvarıp yakarmak manasında
kullanılır.

Canım kurban olsun (Toybayev).

Böbrekten Ayak Çıkartmak/OLMADIK YERDEN İŞ ÇIKARMAK

1. Olmadık şeyleri bularak, hiç bir aslı
olmayan tartışma çıkarmak, olmadık yerden
iftira atmak, suçlamak.

*Kımızı çok içtikten sonra, yürekleri yanıncı
“olmadık yerden,, büyük kavgaya işte
buradan başladılar (Cantöşev).*

2. Olmayacak şeyi gizliden yapmak, çok açık
gözlülük yapmak.

*Senin gibi olmadık yerden iş çıkarıp, har
vurup harman savurup gezen akılsız yok
burada (Eraliev).*

DÖRT NALA KALKMAK

Hızlı, tez yürümek.

Dört nala gitmek..

V.: Bökön cürüş. *Bökön cürüşkö salıp, ildamday kelet.*

BÖÖDÖ ÖLÜM BOLUU

Kandaydır bir kırsıktan, kokusunan, kütülböğön cerden kaza tabuu, çok boluu. *Capaş küyüp turgan caş calın ele, al böödö ölüm boldu. Birok Capaşın küyütü aligice cürögümdö (Cantöşev).*

BÖRK AL DESE, BAŞ ALUU

Ötö aşı çabuu, aşıkça ketüü. *Caşırın buyruktarın atkarıp, börk al dese baş alıp cürgön ötö işenimdüü asker başıdan ele (Kasimbekov).*

V.: Börk al dese, baş kesüü. *Alar börk al dese, baş kesken şıluun cigitter biydin on kolu da (Kasimbekov).*

BÖRKÜ KAZANBAKTAY BOLUU

Közgö caman körünüü, cek köründüü boluu. *Murda ele börkü kazanbaktay bolup cürgön Osmonkul Süyünbaydın közüne kalk büzar beker oosun özü bolup köründü (Ögöbaev).*

BÖRKÜNDÖY KÖR

İşenip koy, işene ber, sözsüz bolot, kam sanaba, atkarılat degen maanide koldonulat. *Biz beyitten ele kaytabız, başka eç-temenin kızıgı çok, anı börkündöy kör (Aytmatov).*

BÖRÜ CELİŞ

Akırındap celdirip koyup, ötö taskaktay, cayıraak, bir kalıpta (köbünçö attın cürüşünö karata).

Siler börü celişinlerden cazbay kele bergile, tuugandar. Men ala keteyin (Osmonaliev).

BÖRÜ TİL

Eki cagı mizdüü, ötö kurç temir buyum. *Bul kişi börü til temir burgunu özü oylop casaptır (Sasıkbaev).*

BÖRÜ TOYUT BOLUU

Çala toyuu, ança toyo berbey kaluu. *Ar kimisi börü toyut bolgon son, nıksırıp uktap kalıp, anan tigindey şıldın boluu, çınında ele şıldınduu ölüm da ıya?.. (Medetov).*

BÖRÜ ETEKTEN, COO CAKADAN

V.: Dört nala sürmek. *Dört nala kaldırıp hızla geliyor.*

Boş Yere Ölmek

Bir felaketten, ansızın, beklenmedik bir kazadan vefat etmek, yok olmak. *Capaş ateşli delikanlıydı, o boş yere öldü. Fakat Capaş'ın acısı hâlâ içimde (Cantöşev).*

Börk Al Dese, Baş Almak/VUR DEYİNCE ÖLDÜRMEK

Çok aşırı gitmek, sınırı aşmak. *Gizli emirleri yerine getirip, vur deyince öldüren çok güvenilir asker başıydı (Kasimbekov).*

V.: Vur deyince baş koparmak.

Onlar, vur deyince baş koparan güçlü yiğitler, ağanın sağ kolu da (Kasimbekov).

Kalpağı Kazanbak Olmak/GÖZE BATMAK

Başkalarının gözüne batmak, nefretle bakılmak.

Eskiden beri göze batan Osmonkul Süyünbay'ın gözüne kalk bozguncusu, hain olarak göründü (Ögöbayev).

Börkün Gibi Gör/BU İŞİ BİTTİ BİL

İnan, güven, mutlaka olacak, üzülmeye, halledilecek manalarında kullanılır.. *Biz mezardan döneceğiz, başka hiç bir şeyin önemi yok, onu bitti bil (Aytmatov).*

Kurt Yürüyüşü/Rahvan

Hafifçe koşuyormuş gibi, çok sakın, bir düzende (genelde atların yürüyüşleri için). *Sizler rahvan yürüyüşü bozmadan geliverin. Ben alıp gideyim (Osmonaliev).*

Kurt Dili/İki yanı çok keskin olan demirden âlet

Bu kişi bu keskin aleti kendisi icat etmiş (Sasıkbaev).

Kurt Doyumu Olmak/Bir şeyler atıştırmak

Yarım yamalak doymak, çok doyamamak. *Her biri bir şeyler atıştırdıktan sonra, bir yere süzülerek uyuya kaldığı için, öyle rezil oldular, gerçekten rezil bir ölüm değil mi?.. (Medetov).*

Kurt Etekten, Düşman Yakadan

ALGANDA

Bardık cagınan kıstalış bolup, ayla ketip,
arga tügönüp turgan uçurda, kıyın-kıstoo
mezgilde.

*Börü etekten, coo cakadan alıp turgan
uçurda, sen da bir cagınan kıçap kaldın go?
("Ala – Too").*

BÖRÜGÖ KOY KAYTARTUU. k.**Karışkırga koy kaytartuu****BÖTÖLKÖDÖN BAŞI ÇIKPOO**

Ötö köp içüü, içkilikke berilip ketüü degen
maanide koldonulat.

*- Mas da. Mas bolboso uşunu casamak bele.
Kiyinki kezderde bötölködön başı çıkpay
kaldı (Talkanbaev).*

BU KULAGINAN KİRİP TİĞİ**KULAGINAN ÇIGUU**

Könül koyup, nazar salıp ukpoo, ukkan
sözün esine tutpoo, esinde saktap kalboo,
oşol zamat unutu.

*Kança aytsan da, menin bul kulağımdan
kirip, tigi kulağımdan çıkıp ketip catpaybı
(Toybaev).*

BUYDAMGA KELBÖÖ

Bir zamatta arı-beri boluu, tez ele bütüü,
bürkümgö kelböö, tezinen çok boluu.

*Kokus kar oor tüşüp, katuu boroon baştalsa,
bul üymöktör buydamga kelbeyt
(Abdumomunov).*

BUKA TARTIŞ

Tört ayagı menen turup, arkandı tartıp
oyunluuçu meldeş oyununun bir türü.

BUKA TOORUŞ

Közünün töböü, ce közünün kıyığı menen
karap, astırtan birin-biri andıp turuu.

*Özü da astırtadan buka tooruş menen karayt
(Baytemirov).*

BUKSİRGE ALUU

Süyl. Biröögö cardam berüü, sürömölöö
iretinde anı süröögö aluu, cetektöö,
kötörmölöö.

BUKTA BAKAY

Sınduu, kelişimdüü.

Bukta bakay tor corgo (folk.).

BULUT KAZI**Aldığında**

Her taraftan sıkıntıya düştüğünde, çare
tükendiği zamanda, zor dönemde.

*Kurt etekten, düşman yakadan aldığında, sen
de nereden çıktın? ("Ala-Too ,").*

Şışeden Başı Çıkarmamak/İÇKİDEN**BAŞINI KALDIRMAMAK**

Çok içmek, içki içmeye kendini çok
kaptırmak anlamında kullanılır.

*-İşte sarhoş. Sarhoş olmazsa bunu
yaparmıydı. Son zamanlarda içkiden başını
kaldırmıyor (Talkanbayev).*

Bir kulağından girip öbüründen çıkmak

Dikkatli dinlememek, dinlediği sözü aklında
tutmamak, aklında tutamamak, orda
unutmak.

*Ne kadar söylesen de, benim bir kulağımdan
girip bir kulağımdan çıkıp gitmiyor mu?
(Toybayev).*

Yok Olmak

Bir anda hemen olmak, çarçabuk bitmek, bir
kaba sığmamak, tezden kaybolmak.

*Aniden kar fazla yağıp, sert rüzgar eserse, bu
tepecikler hemen yok olur (Abdumomunov).*

Boğa Çekişmek/Halat çekmek

Emekler halde halatı çekerek oynanan bir
yarışma oyununu.

Boğa Gözüyle Bakmak/GÖZÜYLE**KESMEK**

Gözünün üstü veya gözünün yanıyla bakarak,
kesişerek, alttan alta birbirini gözetlemek..

*Kendisi de şimdiden gözüyle kesiyor
(Baytemirov).*

İtelemek

Birisine yardım etmek, itelemek için
arkasından itelemek, idare etmek,
desteklemek.

Endamlı

Yakışıklı, endamlı.

Endamlı doru at (folk).

Bulut Gibi Karın Yağı/Arık

Ança semire albagan, mayı tekşi emes, ala telek bolgon cuka kazı.

Bulut kazı çıktı.

BURA BASTIRBOO

Tutkaktap koyo berböö, tap cıldırboo, eki cakka ciberbö.

Adılbekti ata orduna tutup kalgan Baken da anı bura bastırbayt (Ömürbaev).

BURA SÜYLÖÖ

Sözdü külküğü, tamaşaga çalıp süylöö, külküğü, tamaşaga aylandırıu.

Buga süylögön külgöngö cakşı deyt, tamaşanı bilbeysinbi? – oy colun bolgur dese (“Çalkın”).

BURAN BEL

İçke bel, kıpça bel (köbünçö boygo cetken kızıdarga, caş kelinderge karata koldonulat). *Tetiginde kir cayıp,/ Karap turat buran bel (Turusbekov).*

BURAP KOYUU

Astırtan aynıtıp, azgırıp saluu, biröögö karşı ügüttöö, kökütüp koyuu.

Seni biröölör burap koyso kerek, toktoçu (“Ala – Too”).

BURTA BAYLOO. k. Kursak bayloo.

BUT SERPPÖÖ

1. Mürt ketüü, tez canı çıguu.

But serpkenge alı kelbey canı çıktı.

2. Eç kıymılsız, sulk catıp kaluu.

Keede üyünö kelip but serppey cıgılar ele (Aşımbayev).

BUT TOSUU

Biröögö kıyanattık kılúu, coltoo boluu, colun toroo, toskoolduk kılúu.

Men senin könüüündü albay cürgöm, but tospoyun dep (Abılkasımov).

BUTA ATIMDAY

Buta koyulgan cerge çeyinkidey aralık, caanın ogu cetkidey aralık.

Buta atımday cerge kelgende taanıdık (“Ala – Too”).

BUTAGA TİYGENDEY

Ötö tak, taamay, cetkire.

Al butaga tiygendey süylöyt.

Henüz semirmemiş, yağ bağlamamış, hafıften ince karın yağı.

Arık çıktı.

Çevirip Yürütmemek/ADIM ATTIRMAMAK

Sıkı tutup koyuvermemek, kıpırdatmamak, başka yere gitmesine izin vermemek.

Adılbek’i baba olarak gören Baken da ona adım attırmadı (Ömürbayev).

Çevirip Konuşmak/ŞAKAYA VURMAK

Lafi şakaya, gırgır şamataya alıp konuşmak, şakaya dönüştürmek..

Şakaya vurmak, gülmeye iyi gelir, espiriden anlamıyor musun?-hey yolun açık olsun o zaman (“Çalkın ,,).

İnce Bel

İnce bel, dar bel (genelde olgunlaşan kızlar, genç gelinler için söylenir).

Ta orda çamaşır yıkayıp,/Sana bakıyor ince bel (Turusbekov).

Çevirmek/DOLDURUŞA GETİRMEK

Gizliden bozup kandırmak, birisine karşı öğütlemek, doldurmak.

Seni birileri dolduruşa getirmiş, biraz sakın ol (“Ala-Too”).

Ayağını Kıpırdatmamak

1. Aniden ölmek, tez canı çıkmak.

Ayağını kıpırdatmaya hâli kalmayıp hemen can verdi.

2. Hiç kıymıdamadan, hareketsiz yatmak.

Bazen evine gelince hemen yatağa kendini atardı (Aşımbayev).

Ayak Koymak/TAŞ KOYMAK

Başka birisine kötülük yapmak, yoluna çıkmak, engel olmak.

Ben senin gönlünü başka taraflara çekmedim, taş koymuş gibi olmayayım diye (Abdılkasımov).

Ok Menzili Kadar Uzaklıkta

Bir sınır koyulan yere kadar mesafe, ok menzili kadar.

Ok menzili içine girince tanıdık (“Ala-Too”).

Hedefe Ulaşmış Gibi/TAM İSABET

Çok net, yeterli, tam isabet.

O çok isabetli konuşuyor.

BUTU–BUTUNA TÜYBÖÖ

Tınım albo, canı cay albay ötü tez, ıkçam kıymıldoo, cenil, elpek kıymıl-arakette boluu.

Keçee ele mırza cigit kelgende celdey sızıp, butu – butuna tiybey cürbödü bele? (Ukaev).

V.: Butu cerge tiyböö. *Senin al – cayındı ugup, butu cerge tiybey, bir külüp, bir ıylap, emne kılarnın bilbey kaldı (Abdukaimov).*

Butu-kolu cerge tiyböö. *Aybadaktın butu-kolun cerge tiygizbey çakıra turgan adamdarına çurkattı (Cantöşev).*

BUTU – KOLU UZARUU. k. Kolu uzaruu BUTU KÜYGÖN TOOKTOY

Bücüröp, basa albay kalgan körünüşkö karata koldonulat.

Al butu küygön tooktoy arı-beri teltendep çurkadı.

BUTU MENEN BASIP, MURDU MENEN TINGANDAR

Adam attuulardın baarı, biri kalbay, büt bardığı.

Kıştak elinin butu menen basıp, murdu menen tingandarı toluk kelişti (“Çalkan”).

BUTU ÜZÜLGÖNÇÖ ÇURKOO

Ayabay katuu cügürüü, ötü ıkçam, tez cügürüü, ölör-tirilerine karabay çımın-kuyun boluu.

Eç caktı karabay butu üzülgönçö çurkap bara cattı (“Ala – Too”).

BUTUN BUT, KOLUN KOL KILUU

1. Bölök-bölök kılıp maydaloo, mayda bölüktörgö bölüü, acıratuu.

Camgır kozunun kolun kol, butun but, sanın san kılıp büttü (Kasimbekov).

2. Katuu cazaloo, tımtırakayın çıkaruu.

Emi, tüşşönör soo kalbaysınar! Butunardı but, kolunardı kol kılarnın! (Ş. Ümötaliev).

BUTUN CALOO

Biröögö köşökörlönüü, cagınuu.

Ayağı-Ayağına Değmemek/Durup Dinlenmemek

Mola vermemek, canını dişine takarak, tez hareket etmek, hafif, çabuk hareket etmek. *Daha dün beyefendi gelince rüzgar gibi durup dinlenmeden hizmet etmiyor muydu? (Ukayev).*

V.:Ayakları yere değmemek *Senin durumunu duyunca, ayakları yere değmeyip, bir gülerek, bir ağlayarak ne yapacağını şaşırdı (Abdukaimov).*

Eli Ayağı Yere Değmemek/SIRTINI

YERE KOYMAMAK *Aybadaktı sırtını yere koymadan davet edeceği adamlarına koşturdu (Cantöşev).*

Bacağı Yanmış Tavuk Gibi/TOPAL EŞEK GİBİ

Sekerek, yürümekte zorlanan durumlar için kullanılır.

O topal eşek gibi ileri geri sallanarak koştı.

Ayağı İle Basıp Burnu İle Nefes Alanlar/YEDİDEN YETMİŞE

İnsan oğlunun hepsi, biri kalmadan, tamamı. *Köy halkının yediden yetmişe tamamı geldi (“Çalkan”).*

Ayağı Kopuncaya Kadar**Koşmak/DALAĞI PATLAYINCAYA KADAR KOŞMAK**

Çok çabuk koşmak, çok hareketli, tez koşmak, tüm gücünü kullanarak toz dumana karışmak.

Hiç bir tarafa bakmadan dalağı patlayıncaya koştı (“Ala-Too”).

Bacağını Bacak, Kolunu Kol**Etmek/PARÇA PARÇA ETMEK**

1. Ayrı ayrı yaparak ufalamak, parça parça yapmak, ayırmak.

Yağmur kuzunun uzuvlarını parça parça etti (Kasimbekov).

2. Çok sert ceza vermek, altını üstüne getirmek.

Şimdi yakalanırsanız sağ kalmazsınız! Parça parça ederim! (Ümötaliev).

AYAKLARINI YALAMAK

Birisine yaranmaya çalışmak, yaranmak.

Menin atam okumuştuu, senikine okşop mansapkor emes, biröölördün bütün calabayt (Borbiev).

BUTUN TARTA ALBOO

Ayabay çarçoo, suy cıgıluu, şaymanı ketüü. *Baykuş apam, keçke canı tört çarçı bolup cürüp, keçinde bütün tarta albay kalat ("Leninçil çaş").*

BUTUNA CEM TÜŞÜ

1. Köbünçö taptoodo turgan külüktün kandaydır tabınan buzulup, aksap kalışına karata aytilat.

On butum butuna cem tüşkön attın butunday dapdıraktağanın baykagan cıgarsın (KOS).

2. süylöm. Ança – mınça kırsıktan kaluu, aksap kaluu degen maanide koldonulat.

BUTUNA CIGILUU

Calınıp-calbarıp keçirip suroo, keçirip koy dep ötünüü.

Emi tigi berendin butuna cıgıl, keçke ıylap (Osmonaliyev).

BUTUNA TURUU

Öz aldınça ookat, tiriçilik ötkörüü, özünçö çaşoo mümkünçülüğünö cetişüü, turmuş şartı onoluu.

Carkınbaydın turmuşu onoldu, butuna turdu (Beyşenaliev).

BUTUNA TURGUZUU

Çonoytup, östürüp, öz aldınça çaşay ala turganday abalga cetkizüü, el katarına koşuu. *Ataganat, uulumdu butuna turguzup koysom, armanım bolbos ele (Saatov).*

BUTUNA TURA ALBOO

Özün karmay albay tenselip turuu, ayabay mas, ılcıgan abalda boluu.

Ilcıragan it! Butuna tura albay ıktıtıp turganın kara! ("Ala – Too").

BUUDAY CÜZDÜÜ

Ak cuumal, ak sargıl, cakşınakay, öndüü-tüstüü.

Ceerde murut, niçke kaş, buuday cüzdüü ... datka taktısınan tüştü (Osmonaliyev).

V.: Buuday öndüü. Buuday öndüü, ker murut (folk).

Benim babam bilim adamı, seninki gibi paraya düşkün değil, başkalarının ayaklarını yalamaz (Borbiyev).

AYAĞINI SÜRÜMEK

Çok yorulmak, dermanı tükenmek.

Zavallı annem, akşama kadar çok yorulup, akşama kadar ayağını sürüyor ("Leninçil çaş").

Ayağına Yem Düşmek

1. Özellikle beslenmekte olan koşu atının her hangi bir sebepten dolayı sağlığı bozulup, sekmesinden dolayı söylenir.

Sağ ayağımın, ayağına yemi düşen atın ayağı gibi sektiğini farketmişindir (KOS).

2. Bazı kazalardan kurtulmak, beladan kurtulmak manasında kullanılır.

AYAĞINA KAPANMAK

Yalvarıp yakarak özür dilemek, affet diye rica etmek.

Şimdi onun ayağına kapan, akşama kadar ağlayarak (Osmonaliyev).

KENDİ AYAKLARI ÜZERİNDE DURMAK

Kendi ekmeğini bulup yemeyi öğrenmeye başlamak, kendi hayatını sürdürmeye başlamak, hayatına düzen gelmek.

Carkınbay'ın hayatı düzeldi, kendi ayakları üzerinde durdu (Beyşenaliev).

AYAĞA KALDIRMAK

Büyüterek, yetiştirerek, kendi başına yaşayabileceği duruma ulaştırmak, topluma katmak.

Tek arzum, oğlumu ayağa kaldıra bilseydim, gözüm arkamda kalmazdı (Saatov).

AYAKTA DURAMAMAK

Kendini tutamayıp sallanmak, çok sarhoş, kendinden geçmiş durumda olmak.

Uyuşmuş köpek! Ayakta duramayıp kapıda duruşuna bak! ("Ala-Too").

Buğday Yüzlü/BUĞDAY TENLİ

Beyazımsı, beyaz sarımsı, hoş, renkli.

Sivri bıyık, ince kaş, buğday tenli...

Kraliçe tahtından indi (Osmonaliyev).

V.: Buğday tenli. Buuday tenli, sivri bıyıklı (folk).

BUUDANDIN TEZEGİN KURGATPOO**k. At tezeğin kurgatpoo.****BUURA SAN**

Bulçunduu, buruygan çon, coon san.

Coloy cayın surasan,/Buka moyun buura san (folk.).

BUÇKAGINA TENEBÖÖ

Tensinböö, tenine alboo, togotpoo, cenil, onoy-olton katarı eseptöo, keneböo.

Aladı apamdın buçkagina tenebeymin ("Kırgızstan madaniyatı").

BUÇKAGINA TEN KELBÖÖ. k.**Bürçügünö ten kelböo.****BUYAMASI KELBÖÖ**

Bir nersege cetişe alboo, ülgürö alboo, çarkı cetpöo, mümkünçülüğü bolboo.

Aşırbek ün cıkkan cakka karap, alardın kim ekenin bilişke buaması kelbedi ("Ala – Too").

BÜYRÜ KIZUU

Bir nersege abdan kızıguu, özün toktoto albay kozgoluu, kızıulanuu, ışıksı kelip aralaşa ketüü.

Togolok Moldonun özü sıyaktuulardın çıgıp catkanına öydö pikir alışıp büyürlörü kızıştı (Beyşenaliev).

V.: Büyürsü kızuu. *Al andan kiyin büyürsü kızıp, anın apası cönündö aytıp kelip, anın baarın özdörünün oor tagdırına baylanıştırdı (Saatov).*

BÜK TÜŞÜÜ

1. Buttarın бүгүп, көмкөрөсүнөн, bet mandayınan бүрүшүп catuu.

Ar caktan atası öksüp, kulunum dep,/ Bük tüшүп cer kuçaktap catat çөгүп (Turusbekov).

2. Karılığı cetip, ce kaygıya cendirip, küyütkö aldırıp, küçtön tayıp münküröp kaluu, çөгүп kaluu.

Kursak kaynap, bük tüшүп,/Kanırığı tütөшүп ("Semetey").

BÜKÖMBARA BOLUU

Isırıp boluu, mayda-çuydalanıp çok boluu, koromcu boluu.

- Kaysını aytasın? Anın baarı bükömbara bolup, çok bolbodubu ("Çalkan").

Kalın baldırlı

Kaslı, yapısı büyük, kalın baldırlı.

Coloy'un halini sorsan,/Boğa boyunlu, kalın baldırlı (folk).

Ayak Dersinden Yapılan Kürk Kadar**Görmemek/TIRNAĞINA****DEĞİŞMEMEK**

Denk görmemek, muhatap kabul etmemek, küçümsemek, kale almamak.

Onlara annemin tırnağına bile değışmem ("Kırgızstan madaniyatı").

DENK GELMEMEK

Bir şeye yetişememek, vakti olmamak, müsait olmamak, şartlar elvermemek.

Aşırbek ses gelen tarafa bakarak, onların kim olduğunu öğrenme fırsatı denk gelmedi ("Ala-Too").

CANI ÇEKMEK

Bir şeye çok ilgi duymak, kendisini kontrol edemeyip kaptırmak, ateşlenmek, hoşuna gidip ayak uydurmak.

Togolok Moldo'nun kendisi gibilerin ardından meydana çıkmasını ortaya atıp konuşup, gönülleri hoş oldu (Beyşenaliev).

V.: Hoşuna gitmek. *O, ondan sonra hoşuna giderek, onun annesi ile ilgili konuşup hepsinin kendi çileli hayatlarıyla bağlantı kurdu (Saatov).*

YÜZÜKOYUN DÜŞMEK

1. Ayaklarını bükerek, yüz üstü kıvrılıp yatmak.

Her taraftan babası acı çekerek, kuzum diye, /Yüzükoyun düşüp yeri kucaklayarak yatıyor (Turusbekov).

2. Yaşlılık dönemi gelerek veya kaygıya kendini kaptırarak direncini yitirmek, çökmek.

Karnı zil çalarak, yüzükoyundüşerek,/Nefesi kokarak ("Semetey").

Savrulup Yok Olmak

İsraf olmak, ufulanıp yok olmak, yitmek.

-Hangisini söylüyorsun? Onun hepsi savrulup yok olmadı mı? ("Çalkan").

BÜKÖBARASI ÇIGUU

Çakçelekey, budun-çan boluu, bıt-çıtı çıgıp çok boluu.

Büköbarası çıktı.

BÜKÜLÜ SÖZ

Ötö maanilüü, çon söz.

Asanbay bükülü sözgö dağı ele tüşünbödü (Cooşbaev).

BÜRGÖDÖY SEKİRÜÜ

Özinö cakpagan, kütülbögön kepti ukkusı kelbey çoçup ketüü, bezge sayganday boluu. *Men anday calgız at, caydan tonduu nemege kızımıdı berbeym, - dep Suban bürgödöy sekirdi, arı ayttım, beri ayttım kulak kakpadı (Cantöşev).*

V.: Bürgödöy tüyülüü. Sveta kızarıp-tatarıp bürgödöy tüyüldü: çok- çok albaym... Tük da albaym (Saktanov).

BÜRKÜMGÖ KELBÖÖ

1. Ötö az, cetişsiz boluu,öp-çap boluu, adam arzıgıday, carıgıday bolboy kaluu.

Çındasa munu bir бүркүмгө da kelbeyt. Uşunça kişige kantip cetkizebiz ("Çalkan").

2. Turuştuk bere alboo, tendeşe alboo, buydamga kelböö.

Cok, boluşpasa, ... oşondo calpı at koyup, könül bukarasın tepseybiz, alar бүркүмгө kelbeyt (Ş. Ümötaliyev).

BÜRKÜTKÖ ÇIRGA**SÜYRÖTKÖNDÖY KILUU**

Sozdukturuu, alaksıtuu, aldoo maanisinde. *Al kubattuu düşmanı menen ubaktısıñça bolso da, könülün бүркүткө чırğa süyrötköndöy kılıp alaksıta turuş üçün da anın başına calgız ayak kızıl baştı sadaga çaap koyuşu toluk ıktımal boluçu (Kasimbekov).*

BÜRÇÜGÜNÖ TEN KELBÖÖ

Tendeşe alboo, birdey daracada bolo alboo, ten taylaşa alboo, ten kelböö.

Zuurakanga kудay bergen, anık baktısı bar, ökmöt özü kötörüp catat, aga tenelüü

İsraf Olmak

Toz dumana karışmak, parça parça olarak yok olmak.

İsraf oldu.

Özlü Söz

Çok mânâlı, büyük söz.

Asanbay özlü sözü hâlâ anlamadı (Cooşbayev).

Pire Gibi Sıçramak/CİN ÇARPMIŞ GİBİ SIÇRAMAK

Kendisinin hoşuna gitmeyen, beklenmedik bir lafı duyunca inanmak istemeyip şaşırarak, iğne batırılmış gibi olmak.

Ben onun gibi baldırı çıplaklara kızımı vermem, - diye Suban cin çarpmış gibi sıçradı, ne söylediysem dinlemedi (Cantöşev).

V.: Çekirge Gibi Büzülmek. Sveta beti benzi atarak çekirge gibi büzüldü: hayır-hayır almayacağım...Hiç almam (Saktanov).

Avurt Doldurmamak/DİŞE DOKUNUR OLMAMAK

Çok az olmak, yeterli olmamak, şöyle-böyle olmak;insanın istediği, bir iş görecekt kadar olmamak.

Aslında bu dişe dokunur bir şey değil.

Bu kadar insana nasıl yetiştireceğiz ("Çalkan").

2. Çaresiz. Dayanamamak, karşı koyamamak, çözüm bulamamak.

Orda olurlarsa, ...o zaman genel bir isim vererek, gönül tebaasın çiğneyeceğiz, çaresiz (Ş. Ümötaliyev).

Kartala Yem Sürütür Gibi Olmak/SÜRÜNCEMEDE BIRAKMAK

Uzatmak, oyalamak, kandırmak mânâsında kullanılır.

Onun, güçlü düşmanı bir vakit için olsa da, sürüncemede bırakıp oyalamak için biricik atını diyet olarak vermesi büyük bir ihtimal idi (Kasimbekov).

Köşesine Bile Denk Gelmemek/TIRNAĞI BİLE OLAMAMAK

Yarışmamak, aynı derecede olamamak, eşit olamamak, başa çıkamamak.

Zuurakan'a Allah verdi, açık bir talihi var,

bolboy, eç kim anın bürçüğünö ten kelbeyt (Cantöşev).

V.: Burçagina ten kelböö. *Sıdık Aynagüldün burçagina ten kelbeyt (Cantöşev).*

BÜTKÖN BOYU DÜR DEY TÜŞÜÜ

Kapısınan, kütülbögön cerden kandaydır bir cagımsız nerseni körgöndö, ce cagımsız naçar kabardı ukkanda çoçup ketip denesi cıyrıla tüşüü.

Oşentken sayın bütkön boyum dür dey tüşüp cattı (Cooşbaev).

V.: Bütkön boyu dürküldöö. *Bala bolsom da soguş degen türü suuk sözdü ukkanda bütkön boyum dürküröp ketet (Berdikeyev).*

Bütkön boyu dürküröö. *Oşol zamat cürögü şuu dey tüşüp, bütkön boyu dürküröp, canı oozuna tıgıldı (Cigitov).*

BÜTKÖN BOYU OT MENEN CALIN. k. Eti ot menen calın.

BÜTKÖN BOYU IMIR – ÇIMIR BOLUU

Ötö korkkondo, ce süyüngöndö deneni mayda kaltırak baskanday kandaydır cagımsız sezim payda boluu, denesi ısıp ketken sıyaktanıp sezilüü.

Bütkön boyu imır – çımır bolup, közünö eçteke körünböy, atına kamçı urup, ıldam cürüüp ketti (Abdukaimov).

V.: Bütkön Boyu Çımiroo. *Iskaktın bütkön boyu çımırıp, kulagı çuuldap, eleygen kalıbında taştay kattı (“Ala-Too”).*

BIKBIRDAY KAYNOO

Ötö köp boluu, san cetkis abalda cık-cıyma bolup körünüü, tolup-caynap ketüü.

Bıkbırday kaynagan elden baş adaşat (“Kırgızstan madaniyatı”).

BIKIYI ÇIGUU

Caman kılık-corugu, kemçiligi bilinüü, beti açılıu.

Zili buzuk Sadıkcandın bıkıyı çıktı (“Ala – Too”).

BIKIYIN ÇUKUU

Caman kılık-corugun, kemçiligin aytıp, el

hükümet kendisi destekliyor, onunla yarışamayız,, hiç kimse onun tırnağı bile olamaz (Cantöşev).

V.: Köşesi Bile Olamamak/TIRNAĞI BİLE OLAMAMAK. *Sıdık Aynagül’ün tırnağı bile olamaz (Cantöşev).*

Tüm Vücudu Dır Etmek/YILDIRIM ÇARPMIŞA DÖNMEK

Aniden, beklenmedik olumsuz bir şeyi gördüğünde veya kötü haber aldığında dünyası başına yıkılmış gibi olmak.

Öyle dedikçe yıldırım çarpmış gibi oluyordum (Cooşbaev).

V: Vücudu irkilmek. *Çocuk olsam da savaş gibi kötü bir şeyi duyunca vücudum irkilir (Berdikeyev).*

Vücudu titremek. *O anda yüreği hoplayıp vücudu titreyerek, kalbi yerinden fırladı (Cigitov).*

TÜYLERİ DİKEN DİKEN OLMAK

Çok korktuğunda veya sevindiğinde vücudu küçük titreme basmış gibi, hoş olmayan bir his oluşmak, vücudu ısınmış gibi hissetmek. *Tüyleri diken diken olup, gözüne hiç bir şey görünmeyerek, atını mahmuzlayıp, hızla sürüp gitti (Abdukaimov).*

V.: Tüm vücudu uyuşmak. *Ishak’ın tüm vücudu uyuşup kulakları çınlayarak olduğu yerde taş kesildi (“Ala-Too”).*

Aşure Gibi Kaynamak/KUM GİBİ KAYNAMAK

Çok fazla olmak, sayısız halde çok fazla görünmek, dolup taşmak.

Kum gibi kaynayam halktan kafan karışır (“Kırgızstan madaniyatı”).

İPLİĞİ PAZARA ÇIKMAK

Kötü huyları, karakteri, eksikliği bilinmek, iç yüzü açılmak.

Kamyonu bozuk olan Sadıkcın’ın ipliği pazara çıktı (“Ala-Too”).

KİRLİ ÇAMAŞIRLARINI ORTAYA DÖKMEK/BOHÇASI AÇILMAK

aldında uyat kılou, maskaraloo, şıldındoo.
*Alardın sasığın aytıp, el közüñçö bıktıyın
çukuuga tap koyuşçu* (Ş. Ümötaliyev).

BILK ETPÖÖ

1. Kebelebö, tootpoo, kenep da koyboo.
Birok sabırluu Sadık bık etken çok
(Kaimov).

2. Kozgolboo, kıymılga kelbö.
Oşol catkan boyunca tan atkıça bık etpedi
(Mirzaev).

BILK ETKİZBÖÖ

Ötö katuu karmoo, baştuu karmoo, bardığın
öz ordu menen başkaruu, cayında kılou.
Erkek eğer tışta bolso, üydü bık etkizbey
karmagan, baş köz bolgon ayal
(Abdukaimov).

BIT-ÇITIN ÇIGARUU

Çakçekey kılou, oyronun çigaruu, birotolo
kıyratuu, talkaloo, büldürü.
Ayla bolso, azır köñüldögü bolgon kusasının
bit – çitın çıgargısı keldi (Baytemirov).

BIÇAĞI TAŞ KESİP TURGAN

Bolup-tolup, küçünö kelip turgan ötkür kezi
degen maanide.
Bayağı bıçağı taş kesip turgan külgün ubağı
kayda deysin? (Köçkönov).

BIÇAK SIRTİ

Az ele, ança-mınça, bir az gana, kiçine ele.
Men saga karaganda alarga bıçak sırtı
cakındık kılam (“Ala – Too”).

V.: Bıçak mizi

Karanı kötörö çalıp maktap, bıçak mizi
cakındığın körgözüp oturdu (Osmonaliyev).

BIÇAK UÇU

Bıçak akısı (bıçaktan paydalangandığı için)
berilüüçü nerse.

BIÇAK MİZİN CALATUU

Ant berüü, kasam içüü maanisinde.
Bıçak mizin calatıp, /Kızık kılğan düniyö

Kötü yanlarını, eksikliklerini söyleyerek,
milletin önünde rezil etmek, ayıplamak,
dalga geçmek.

Onların pisliklerini söyleyip, halkın önünde
kirli çamaşırlarını ortaya dökmeye karar
verdiler (Ş. Ümötaliyev).

Yerinden Oynamamak/KILI KIPIRDAMAMAK

1. Tesir etmemek, umursamamak, kale
almamak.

Fakat sabırlı Sadık’ın kılının kıpırdadığı yok
(Kaimov).

2. Kıpırdamamak, istifini bozmamak.
Onun yattığı sürece, tan atana kadar kılı
kıpırdamadı (Mirzaev).

TIK DEDİRTMEMEK

Çok sert tutmak, çok sert yönetmek, her şeyi
kendi iradesi ile yönetmek, yerli yerinde
yapmak.

Eğer erkek dışarıda olursa, evi tık
dedirtmeden idare eden, göz- kulak olan
kadın (Abdukaimov).

TOZ-DUMAN ETMEK

Darmadağın etmek, tozu dumana katmak,
altını üstüne getirmek, dağıtmak, yıldırmaq.
Çaresi olsa, şimdi içindeki sıkıntılarını toz-
duman ederdi (Baytemirov).

Bıçağı Taş Kestiği Dönem/TAŞI SIKIP SUYUNU ÇIKARMAK

Gücünün son safhasında, tuttuğunu
koparacak dönemi, mânâsında kullanılır.
Taşı sıkıp suyunu çıkaran delikanlı şimdi
nerede ? (Köçkönov).

Bıçak Sırtı/BİR ADIM/BİR MİLİM

Azıcık, arada sırada, birazcık, küçücük..
Ben, sana göre, onlara bir adım daha
yakınım (“Ala-Too”).

V.: Bir adım.

Karan’ı yücelterek övüp, bir adım daha
yakın olduğunu gösterip oturdu
(Osmonaliyev).

Bıçak Ucu

Bıçak hakkı (bıçaktan yararlandığı için)
verilecek pay.

Bıçak Mizini Yalatmak/ANT İÇİRMEK

Ant vermek, kasem içmek mânâsında.
Ant içirerek,/Her şeyi gösteren dünyaya

(Köçkönöv).

BIÇAKKA CAROO

Soyuuga, soyo turganday abalga cetip kaluu.
Bir kırkar kara kozu bıçakka carap kalgan
(Köçkönöv).

BIÇAKKA İLİNER

Soyuuga eptep caray turganday, ança arık
emes, eti tüzügüröök.
El taragıça bıçakka iliner maldarınan kol
cuudu (Osmonaliyev).

BIÇAKKA SAP BOLGUDAY

Bir nersege, merçemdüü işke caray turgan,
kolunan bir nerse kele turgan, ar nersege
cöndömdüü, tın, çıyrak.
Alardın içinen bıçakka sap bolguday eç
kimisi çok eken (Köçkönöv).

V.: Bıçakka saptık

Bıçakka saptık uulum çok,/Kaygırıp caşım
tögüldü ("Er Tabıldı").

Kamçıga saptık. Imtıragan itter, kamçıga
saptık biri çok! – dep korbaşı kaardanıp cattı
("Ala-Too").

BIÇAKKA TÜŞÜÜ

Ölbögön cerde kaluu, koluna ölüp berüü,
canı kaşayıp, ölüügö da dayar boluu.
Bir nerse dese, özü aytkanday bıçakka
tüşüüdön da kayra tartpaçuday türü bar
(Medetov).

V.: Bıçakka urunuu

Ön – aletten ketip, bıçakka uruna albay
turgan Sayra, bayagı kız kezindegidey ötkür
süylödü (Saatov).

BIÇAKSIZ SOYUU

Akırın cımsaldap, cılmalatıp aytkan söz
arkıлуу katuu uyat kılloo, sözgö cıgıp, oçün
aluu.

- Ee, bu kuu Şer bıçaksız soydu go! Iya?!
(Kasimbekov).

BIÇAKTAY TİYÜÜ

1. Ötö katuu taasir etüü, canına batuu,

(Köçkönöv).

BIÇAĞA GELMEK

Kesmeye, kurban etmeye yarayacak döneme
gelmek.

Bir yaştaki kara kuzu bıçağa gelir
(Köçkönöv).

Bıçağa İlişir/ BIÇAĞA GELİR

Kesmeye bir şekilde yaramak, çok zayıf
olmamak, eti iyi olmak.
Halk dağılıp gidinceye kadar bıçağa gelir
hayvanlarından mahrum kaldı
(Osmonaliyev).

Bıçağa Sap Olabilecek Gibi/BALTAYA SAP OLACAK GİBİ

Bir şeye, önemli bir işe yarayan, elinden iş
gelir, her işe becerikli, vasıflı.
Onların içinde bir baltaya sap olabilecek
gibi hiç kimse yok imiş (Köçkönöv).

V.: Bıçağa Sap Olabilmek/BİR BALTAYA SAP OLMAK

Bir baltaya sap olabilecek oğlum yok,/
Üzümlere gözümünden yaşlarım döküldü (Er
Tabıldı").

Kamçıya sap /BİR BALTAYA SAP

Sürünen köpekler, bir baltaya sap olabilecek
kimse yok,!- diye ele başı öfkeliyordu ("Ala-
Too").

Bıçağa Düşmek/KILICA BOYUN UZATMAK

Eline diri diri kendini teslim etmek, canına
tak etip ölüme hazır olmak.
Bir şey diyecek olursa, kendisinin dediği gibi
kılıca boyun uzatmaktan hiç çekinmiyormuş
(Medetov).

V.: Kılıca Boyun Uzatmak

Beti-benzi solarak, kılıca boyun uzatamayıp
duran Sayra, eski kızlık döneminde olduğu
gibi ateşli konuştu (Saatov).

BIÇAKSIZ DOĞRAMAK

Sanki övüyormuş gibi, gücendirmeyecek
sözler ile rezil etmek, sözle yenerek, öcünü
almak.

-Ee, bu kurnaz Şer, bıçaksız doğradı bizi!
Iya?! (Kasimbekov)

Bıçak Gibi Değmek/BIÇAK GİBİ SAPLANMAK

namısına keltirüü.

Bul söz ceke al emes, dalayına bıçaktay tiyet (Aşımbayev).

2. Cakpay kaluu, ters taasir etip kozgop koyuu (köbünçö tamak aştın cagıştuu bolboy kalışına karata).

Sürsügön et eken, aşkazanga bıçaktay tiydi.

BIÇAKTIN MİZİNDE

Ötö oor abalda, kıyınçılıkta, kıstalışta (köbünçö katuu oorugan, başına çon kırsık tüşkön mezgilge c.b. karata).

Birok aba, iş oop kaldı... Men bıçaktın mizinde turam (Cantöşev).

V.: Bıçaktın uçunda

Özdörü bıçaktın uçunda turganın sezgen cüzü karalar cüzün başka cakka salıştı (Cantöşev).

BIÇINI COK

Kebetesi cok, kolunan eç nerse kelbegen, darameti cok.

- Şilte! U! Bıçını cok dese! ...Şilte-e! ... (Kasimbekov).

BIŞ ETPÖÖ

Tootpoo, sezip da koyboo, könül burboo. Alımkul salmagı 150 kilogramday kapga tirelip turgan undu bış etpey ordunan cıldırıp kötörgöndö, eldin baarı tan kalıştı ("Ala – Too").

V.: Bış dep koyboo

Bul ele deysinbi, andan da katuu şıldın, kordoolorgo bışı kulak bolgon Carkınbay ızaga tebelenmek tursun, bış dep da koygon cok (Beyşenaliev).

BIŞKIRIK ATUU

Cakın colotpoo, boy salboo, moyun sunboo, tenine alboo.

Al balkim, tentigen nemedan bışkırık atıp kaçaar (Beyşenaliev).

BIŞI KULAK BOLUU

Köndüm boluu, könümüş adattay bolup kaluu, eç sezilböö.

Küyöö balasının minday orunsuz sözdörünö al bışı kulak bolup kalgan (Aytmatov).

BIŞIRIP KOYUPTURBU

Ayakta emnen bar, saga tiyeşesi cok, al

1. Çok fazla etki etmek, canına batmak, canına dokunmak.

Bu söz sadece ona değil, pek çoğuna bıçak gibi saplandı (Aşımbayev).

2. Hoşuna gitmemek, ters etkilemek (genelde yemeğin iyi olmadığını söylemek).

Bozulmuş et imiş, mideme bıçak gibi saplandı.

Bıçağın Keskin Tarafında/BIÇAK SIRTINDA

Çok ağır durumda, zorda, sıkıntıda olmak (genellikle çok ağır hastalanıldığında, başa büyük bir sıkıntı düştüğünde v.b için).

Fakat amca işin yönü değişti... Ben bıçak sırtında duruyorum (Cantöşev).

V.: Bıçak sırtında

Kendilerinin bıçak sırtında olduğunu hisseden yüzü karalar, yüzlerini başka tarafa çevirdiler (Cantöşev).

HAYRI YOK

Elinden bir şey gelmeyen, dermanı yok.

-Salla! hoop! Hayri yok, seni!.. . Salla ! (Kasimbekov).

GİK ETMEMEK

Önemsememek, hissetmemek, umursamamak.

Alımkul ağırlığı 150 kilo olan bir çuval unu gık demeden yerinden kaldırdığında, halkın ağzı açık kaldı ("Ala-Too").

V.: :GİK DEMEMEK

Sadece bu mu zanediyorsun, ondan da fazla alaylara, küçümsemelere alışan Carkınbay üzölmek şöyle dursun, gık bile demedi. (Beyşenaliev).

Sümkürmek/BURUN KIVIRMAK

Yaklaştırmamak, boyun eğmemek, muhatap kabul etmemek.

O belki, hep boş gezenden, burun kıvrıp kaçır (Beyşenaliev).

KULAK TIKAMAK

Adet hâline gelmek, alışmış olmak, hiç hissetmemek.

Damadının böyle yersiz sözlerine o artık kulağını tıkadı (Aytmatov).

Pişirmiş Mi /İşi olmamak

Orda ne işin var, seninle alakası yok, o yana

cakka barba, ce kelbe degen maanide koldonulat. - Silerge ayakta bışırıp koyupturbu? – dep açuulandı ayal (Cusupov). BIYAKTA KALUU Tenele albo, tendese albo. O-o ! Akişke karaganda közgö atar mergenderin bıyakta kalat, mınabu sulap catkandardı körbödünbü? (Cantöşev). BEE DESEN, TÖÖ DEYT On aytsan teskeri aytat, aytkandı aytkanday tüşünö albayt, manıroo çalış. Eç kimisi tüşünböyt, bee desen, töö deyt (“Ala – Too”). BEE KÖRDÜNBÜ – COK, TÖÖ KÖRDÜNBÜ – COK Eç nerse bilbeym, körsöm da körgön cokmun, bilsem da bilgen cokmun degen maanide koldonulat. Karasan, almanı cep alıp, bee kördünbü – cok, töö kördünbü – cok dep tımpırganın (Mirzaev). BEE SAAM Bolcol menen bir carım saatça ubakıt degendi bildirüü için koldonulat. Köp çarçabay uturu bee saam baştı sep aldırüü abzel (Beyşenaliev).	varma veya gelme gibi anlamlarda kullanılır. -Sizin orda ne işiniz var ?-diye sinirlendi kadın (Cusupov). GERISINDE KALMAK Yarışmamak, eşit olamamak. O-o ! Akiş’e göre turnayı gözünden vuran avcılar geride kalır, bu yerlere serilenleri gördün mü ? (Cantöşev). At Desen, Deve Der/ALAKAYA MAYDANOZ Doğru söylersen tersini söyler, dediğini dediğin gibi anlamaz, budala.. Hiçbiri anlamıyor, alakaya maydanoz (“Ala-Too”). At Gördün Mü-Hayır, Deve Gördün Mü-Hayır/Görmedim, bilmiyorum Hiç bir şey bilmiyorum, görsem de görmedim, bilsem da bilmem anlamında kullanılır. Baksana, elmayı yedikten sonra, görmedim-bilmiyorum diye bilmezden gelişin (Mirzayev). Bir sağımlık Yaklaşık bir buçuk saat mânâsında kullanılır (atları sağım vakti bir buçuk saatte birdir). Çok yorulmamak için bir sağımlık dinlenme çok iyi olur (Beyşenaliev)
D DAAMIN TATUU. Kandaydır bir nersenin, iştin kınıusun aluu, anın cakşı, cagımduu ekenin bilip, kızgıp kaluu, kınıguu. Anday beker ookattın daamın tatkan neme al cerden oñoy menen ketpeyt (“Çalkan”). DAARAT SINDIRUU. Tüzgö oturuu, tabigiy muktajdıktan kutuluu. V.: Daarat uşatuu. Moldo kalp ele daarat uşatkanı arı bastı (Sasıkbaev). DAYINI COK. Bolbogon, adepsiz, orunsuz, naçar. Dayını cok adam. DALAYDIN İÇİNE ÇIGUU. k. Birdin	D Tadını tatmak/TADINI ALMAK Bir şeyin, işin cazibesine kendini kaptırmak; onun iyi, uygun olduğunu bilip, yoğun bir ilgi duymak, kendini kaptırmak. Öyle kolay ekmeğin tadını alan kimse, ordan kolay kolay gitmez (“Çalkan”). Taharet Kırma/ABDEST BOZMAK Tuvaletle oturmak, doğal ihtiyaçtan kurtulmak. V.: Abdest bozmak Molla abdest bozma bahanesiyle uzaklaştı (Sasıkbaev). YERİ YOK Olmadık, edepsiz, yersiz, fena. Toplumda itibarı yok adam.

içinen çıguu.**DALBAS URUU.**

1. Katuu araket kılıu, can talaşa arakettenüü.
Men da sözdü körkünö çıgaruu üçün dalbas urdum (Osmonaliyev).

2. Emne kıların bilbey kaluu, karbalastoo, aylası ketüü, şaştısı ketüü.
Karışkırdı birinçi körgön Çımır dalbas urup kaldı (Cantöşev).

DAL BOLUU.

1. Dendaroo boluu, emne kıların bilbey caldırap kaluu, özün cogotup koyuu.
Kösöl emne dep aytaarın bilbey, dal bolup kaldı (Kaimov).

2. Alsıroo, muunu-cüünü boşoo, daldıroo, cürböy kaluu.
Bütökön boyum dal bolgon,/Kızmat berçü eki kol,/Bılkıldabay şal bolgon ("Manas").

V.: Del boluu. *Ordumda bir topko deyre kakkan kızıkta del bolup, tura beripmin ("Kırgızstan madaniyatı").*

DALDALI ÇIGUU.

Eskiligi cetip ayrılıp kaluu, tamtıgı ketüü, cırtiluu.
Daldalı çıkkın köynöktön eti kızıñdap kele cattı (Ubukeyev).

DALBA – DALBA BOLUU.

Bölök-bölök bolup ayrılıu, bölünüü, samsaalap tamtıgı ketüü, cırtiluu.
Çargındın etek – ceñi dalba – dalba bolup ketken (Sıdıkbekov).

DALI AÇUU.

Koydun dalısın karap ötköndü cana keleşteki ayıp tölgö tartuu.
Oş şaarının bazarında dalı açkan balçılar da cüröt (Cantöşev).

V.: Dalı körüü.

Agına dalı körüüçü,/Aşkere ayıp berüüçü ("Manas").

DALISIN SALUU.

Caktırbaganday, süybögöndöy, taarınıp kalganday kaydıger mamile casoo.
Azdan kiyin agası Tatıbek dalısın salıp arı

PAÇALARI SIVAMAK

1. Çok gayret göstermek, canla başla gayret etmek.

Ben de sözüümü güzelleştirmek için (Osmonaliyev).

2. Akli durmak

Ne yapacağını bilemeyip, şaşırarak, çaresi tükenmek, eli ayağına dolaşmak.

Kurdu ilk defa gören Çımır'ın eli ayağına dolaştı (Cantöşev).

KENDİNİ KAYBETMEK

1. Akli karışmak, ne yapacağını bilemeyip yalvarmak, kendini kaybetmek.

Kösöl ne diyeceğini bilemeyip, kendini kaybetti (Kaimov).

2. Takati kalmamak

Güçsüzlük hissetmek, dizinin bağı çözülme, takatsiz düşmek, donup kalmak.

Vücudumun takati kesildi,/Hizmet eden iki elim,/Hiç hareket etmeyip felç olmuş ("Manas").

V.: Dona kalmak. *Yerimde pek uzun süre yere çakılan kazık gibi dona kalmışım ("Kırgızistan Madaniyatı").*

PAÇAVRASI ÇIKMAK

Çok eskidiği için yırtılmak, yıpranmak, yırtılmak.

Paçavrasi çıkan gömlektten gözükten teni, güneşte yanıyordu (Ubukeyev).

LİME LİMEOLMAK

Parça parça olup ayrılmak, bölünmek, sürünerek dağılmak, yırtılmak.

Çargın'ın paçaları lime lime olmuş (Sıdıkbekov).

Kürek kemiğinden fal açmak

Koyunun kürek kemiğine bakarak geçmiş ve gelecekle ilgili kahinlik yapmak.

Oş şehrinin pazarında kürek kemiği falı açan falcılar da var (Cantöşev).

V.: Fal bakmak.

Para karşılığı fal bakıcı,/Açıkça söyleyici ("Manas").

SIRTINI DÖNMEK

Hoşlanmıyormuşçasına, sevmiyormuş gibi, küsmüş gibi gönülsüzce davranmak.

Biraz sonra abisi Tatıbek sırtını dönerek

karap aldı (Baytemirov).

V.: Sırtın saluu. *Al emnegedir sırtı salıp kalıptır. Çoñ ümüt menen bardık ele, emnegedir bizge sırtın salıp koydu ("Caştık carçısı").*

DAMBIR TAŞ.

etn. Cazında birinçi kün kürkürögön uçurda "Cer ayrılıp, kök çık! Celin ayrılıp, süt çık!" dep çöptün, süttün köp boluşun tilep, çakanı, boş idişti kaldırıatıp üydü aylana cügürüü ırımı.

DAÑKI CER CARUU. k. Atagı cer caruu.

DAÑKI TAŞ CARUU. k. Atagı cer caruu.

DAÑAZASI TAŞ CARUU. k. Atagı cer caruu.

DAÑ SALUU.

Kaalaganınday şańdanıp, erkinçe kuunak cürüü.

Kutulduk kalıñ coodon dep, / Kunan çaap dañ salıp ("Manas").

DAT DEP OTURUP KALUU.

Tilegi, oy-maksatı ordunan çıkpay, oylogonuna cete albay ökünüçtö bolup kaluu. *Ordun sıypalap dat dep oturup kaldı (Cantöşev).*

DEL BOLUU. k. Dal boluu.

DEM BAYLOO.

Biröönü eş tutuu, aga tayanuu, anı bel kılúu, koldoosuna ee boluu.

Katın da bolso beybaktın Bir karaanı tiyer dep, / Cürömün Ayçürökkö dem baylap ("Seytek").

V.: Dem kılúu. *Kabilan Manas çıragım, bir özüñdú dem kıldık("Manas").*

DEM BERÜÜ.

Çıyraltuu, küçtöndürüü.

Abdrakmandın ünü kıcırın keltirgeni menen, ekinçiden, Eşmatka dem berdi (Baytemirov).

DEM SALUU.

din. Oorugan adamdı ayıktırúu maksatında duba okuu.

Eşen, koco çoğulup, / Dem salgan menen ayıkpayt (Barpı).

DEMİ KAYTUU. k. Desi kaytuu.

yüzünü çevirdi (Baytemirov).

V.: Sırtını dönmek. *O nedense sırtını dönüyor. Büyük ümitlerle gitmiştik, nedense bize sırtını döndü ("Caştık carçısı").*

Dambır Taş

Etn. Ilkbaharda ilk gök gürlediği zaman "Yer ayrılıp, yeşillik çık! Meme çatlayıp, süt çık!" diye sütün çok olmasını dileyerek, kovani, boş kabı sallayarak evin etrafında tavaf ederek koşarken söylenen söz.

BAYRAM ETMEK

İstediği gibi neşelenip canı istediği gibi rahat gezmek.

Kurtulduk büyük düşmandan diye, / At sürerek, bayram ederek ("Manas").

DİZİNİ DÖVMEK

Dileği, hayalleri, maksadı beklediği şekilde gerçekleşmeyip, düşündüğüne ulaşamayıp içine ahı kalmak.

Yerinde duramayıp dizini döverek yalnız başına kaldı (Cantöşev).

BEL BAĞLAMAK

Birini eş tutmak, ona dayanmak, ona belini bağlamak, desteğine sahip olmak.

Kadın da olsa, ahmağın bir yararı dokunur diye, / Gezerim Ayçüreke'e bel bağlayarak. ("Seytek").

V.:Arka edinmek. *Kaplan Manas yavrum, bir tek seni arka edindik ("Manas").*

MORAL VERMEK

Canlandırmak, güçlendirmek.

Abdurahman'ın sesi sinirlenli çıkmasına rağmen, bir açıdan, Eşmat'a moral verdi (Baytemirov).

OKUYUP ÜFLEMEK

Din. Hasatalanan adamın şifa bulması için Kur'an okuyup, dua etmek.

Molla, hoca toplanarak, / Okuyup üfleseler bile iyileşmez (Barpı).

DEMİ SUU. k. Demin suutuu.**DEMİN BASUU.**

Es aluu, dem aluu, bir az tınıguu (köbünçö küyügüp, ce çarçagan uçurda).
Albette, küyükkön kişi eñ murda demin basuu kerek ("Ala – Too").

DEMİN İÇİNE ALUU.

Unçukpoo, söz çıkarboo, ün katpoo, bilmeksenge salıp, tımpıyıp koyuu, sır saktoo.

Turgandar demderin içine alışıp, cardanıp kalıştı (Cusupov).

V.: Demin içine katuu. *Çogulgan köpçülük keede demin içine katıp, unçukpay, söz süylöböy da turdu (Aytmatov).*

Demin içine tartuu. *Cana eldin dürdüğüp atka çurkaganda kozgolbogon kıydı kişi azır tiginin ırayın baykap, çoçulap, demin içine tarttı (Kasimbekov).*

DEMİN SUUTUU.

Köñülün kaltırıuu, nazarın sındırıuu, mizin kaytarıuu.

Kaysı biröölör kurbusunun demin suutup, başka cakka basıp ketet (Beyşenaliev).

V.: Demi suu. *Camıylanın akırındık menen demi suuy baştayt ("Leninçil çaş").*

Demin kaytarıuu. ... *Birok bu colu oşol tsifra menen da gazetanın cana anın avtorlorunun demin kaytargım kelet ("Kırgızstan madaniyatı").*

Demi kesilüü. *"Bul emne, birotolo baarınan kol cuup, ümütü üzülüp, demi kesilip bütüp kelgenbi?!" dep, ... cüröğü düküldöp ketti (Kasimbekov).*

Demi kaytuu. *Biz oozubuzdan aldırğan börüdöy demibiz kaytıp colgo tüştük (Elebaev).*

DENE BOYU DÜR ETÜÜ.

Bir nerseden çoçup ce korkup ketkende cıyrıla tüşüü.

Aldıñkı orunda kerilip çoñ oturup baratsa, dene boyun dür etet, zıñkıya katıp tura kalgıñ kelet (Aytmatov).

Nefesini bastırmak/NEFES ALMAK

Dinlenmek, istirahat etmek, biraz mola vermek (genelde nefes nefese kalarak veya yorulduğu anda).

Elbette, yorulan kişinin en başta nefes alması gerek ("Ala-Too").

NEFESİNİ TUTMAK

Sesini çıkarmamak, söz etmemek, söylememek, bilmiyormuş gibi davranıp kıpırdamamak, sır saklamak.

Ordakiler nefeslerini tutup, hayretle baktılar (Cusupov).

V.: Nefesini tutmak

Toplanan kalabalık çoğu zaman nefesini tutarak, ses çıkarmayıp, hiç konuşmadan durdu (Aytmatov).

Nefesini içine çekmek. *Demin, millet topluca ata doğru koştuğunda kıpırdamayan kurnaz kişi, şimdi yüzünün rengine dikkat edip, ürkerek nefesini içine çekti (Kasimbekov).*

Nefesini soğutmak/SITKINI SIYIRMAK

Gönlünü kırmak, şevkini kırmak, ilgi-alakasını kesmek.

Kim kendi arkadaşının sıtkını sıyırıp, başka tarafa çeker gider (Beyşenaliev).

V.:Sıtkı sıyılmak. *Cemile'nin yavaş yavaş sıtkı sıyırılır ("Leninçil çaş").*

Şevkini kırmak....*Fakat bu defa o sayı ile de gazetenin ve onun editörlerinin şevkini kırmak istiyorum ("Kırgızistan madaniyatı").*

Ümidi Kesilmek

"Bu ne, her şeyden vazgeçip, ümidini kesip, kolu kanadı kırılıp geldi mi?!" diye, ...kalbi küt küt attı (Kasimbekov).

İhlası kırılmak.

Biz, ağzımızdan kaptıran kurt gibi ihlasımız kırılarak yola devam ettik (Elebayev).

TÜM VÜCUDU ÜRPERMEK

Bir şeyden irkilmiş veya korkmuş gibi sarsılmak.

Arabanın ön koltuğunda devlet adamı oturuyorsa, tüm vücudun ürperir ve yerinden fırlayıp kalkarak hazır ola durasın gelir (Aytmatov).

DENE KUL.

Eç nersege erki çok, kınk etpey baş iygen, kaalagan buyruktu atkaruuçu, ömür boyu biröü için iştegen adam.

Kalıñ kara curtuñdu, /Dene kul kılıp ketpesin ("Manas").

DENİ ÖLÜÜ.

Emne kıların bilbey daldırıp kaluu, ayabay korkup ketüü, akıl-esin cogotuu, eç nerseni sezbey caldıroo.

Col boyu ceme ugup, kamçı cey berip birotolo deni ölgön şorduunu tañ atarda ayılga alıp keldi (Sıdıkbekov).

DENİÑ SOOBU?

Akıl-esiñ ordundabı, emne bolgonsuñ, soosuñbu degen sıyaktuu maanide koldonulat.

Öydö tömön kepke tüşüñböy oolcuysuñ, degi deniñ soobu? ("Çalkan").

DEÑGE MAS BOLUU.

Akıl-esin ança cogotpoy, eldir-seldir esine kelip turgan abalda boluu.

Tün ortosunda Altın deñge mas bolup üyünö kele cattı.

DEPKİRİ KAÇUU.

Üröyü uçup, özün cogotup koyuu, daynın tappay kaluu.

Dosunun kaza bolgonun ugup Satardın depkiri kaçtı.

V.: Depkirin tappoo. *Aygırdın közü karmalğanın Çekirov aytkanda, Sadırcan aldaştap, depkirin tappay kaldı (Osmonaliyev).*

DESİ KAYTUU.

Köñülü kaluu, demi suuy tüşüü, şağı sinuu, nazarı sinuu, baştağıday bolboy basañday tüşüü.

Uluu kişilerdin desi kaytpasın, şağı sinbasın (Sıdıkbekov).

V.: Desi suu. *Batıynanın...butu şaldırıp, desi suudu (Sıdıkbekov).*

DESİN KAYTARUU.

Köñülün kaltıruu, demin suutuu, şağın sındıruu.

Koy anın desin kaytarbay ele koyolu, öz maksatına cete bersin.

Tam köle

Hiçbir şeye hakkı yok, ses çıkarmayıp baş eğen, istenilen emiri yerine getiren, ömür boyu biri için çalışan adam.

Kalabalık yurdunu, /Tam köle edip gitmesin ("Manas",).

AKLI DURMAK

Ne yapacağını bilemeyip şaşırarak, çok korkmak, aklını yitirmek, hiç bir şeyi sezmeyip yalvarmak.

Yol boyunca azar işitip kamçı yemekten tamamen akli duran zavallıyı sabah erkenden köye getirdiler (Sıdıkbekov).

İyi misin?

Aklın yerinde mi, ne hâle gelmişsin, sen kendinde misin gibi mânâlarda kullanılır. *Şakadan anlamayıp alınıyorsun, sen iyi misin? ("Çalkan").*

ÇAKIRKEYİF OLMAK

Şuurunu kaybetmeyip, az-çok bir şeyleri hatırlıyor olmak.

Gece yarısı Altın çakırkeyif olarak evine geliyordu.

KENDİNİ KAYBETMEK

Beti-benzi atarak kendini kaybetmek, şaşalamak.

Dostunun vefat ettiğini duyunca Satar kendini kaybetti.

V.: Şuurunu kaybetmek. *Aygırın gözüne bir şey olduğunu Çekirov söylediğinde, Sadırcan'ın başı dönüp şuurunu kaybetti (Osmonaliyev).*

Yavaşlamak; dinmek; şaşalamak

Gönlü kırılmak, şevki kırılmak, kolu kanadı kırılmak, hayalleri suya düşmek, eskisi gibi istekli olmamak.

Önde gelen kişiler şaşırmazın, gönlü soğumasın, (Sıdıkbekov).

V.: Gönlünü soğumak.

Batıynanın ...ayağı sallanarak, gönlü soğudu (Sıdıkbekov).

ŞEVKİNİ KIRMAK

Gönlünü soğutmak, isteğini köreltmek, şevkini kırmak.

Hayır onun şevkini kırmayalım, maksadına ulaşsın.

DİLİ AGARUU.

Köñülünö kir alboo, ıraazı boluu, kek saktaboo.

Dili agarıp, alarga ıraazılığın bildirip ketti (“Leninçil çaş”).

DİLİ BURUU.

Bötön, bölök, çooçun, başka.

“Tili buruu, dili buruu bötön menen dele birgeleşip oturabız go, aga kalganda bu baykuş özübüzdüin koldo tuuma kocobuz emespi? ...” deşti (Kasimbekov).

DİLİ KARAYUU.

Köñülü buzuluu, oyuna kek aluu, camandıkka baruunu oyloo, kara niyettik kılıu.

“Iya, nege eske alışpayt?! Anglisi dele! Türkü dele!” dep, kıcırı kaynap, dili karaydı (Kasimbekov).

V.: Dini kararuu. *Anın dini kararıp kalıptır.*

DİLİ KATUU.

Kataal, kaarduu, meerimsiz, ırayımsız.

- Emne kılalı, dili katuu carıp paşa munu körüp turup, atayılap ele imalaga kelbedi (Kasimbekov).

DİLİN BİLÜÜ.

Sırın sezüü, oyundagısın tuyuu.

- Siler alardın dilin bilesiñer (Kasimbekov).

DİNGE BEK.

Aytkanınan kaytpagan, oyundagısın berbegen, abdan kök, öcör.

Al oşondoy dingi bek neme, baarı bir makul bolboyt (“Çalkan”).

DİNİ KARA.

Niyeti buzuk, aram oyluu, kara niyet.

Mınday dini kara menen coldoş bolbo dep neçen aytkam.

DİNİ KARARUU. k. Dili karayuu.**DİNKESİ SOOLUU.**

Abdan çarçoo, cürböy kaluu, çarçap-çalıgıp ırp eterge darmanı kelbey kaluu, şayı ketüü.

Munun ayagına çıgam dep catıp diñkem sooldu (“Leninçil çaş”).

Vicdanı ağarmak/VİCDANI TEMİZ OLMAK

Aklına kötülük getirmemek, memnun olmak, kin beslememek.

Gönlü hoş olarak, onlara razı olduğunu bildirdi (“Leninçil çaş ”).

Dili Dönük/GÖNLÜ FARKLI

Yabancı, ayrı, mutat olmayan, başka.

“Gönlü farklı, dili farklı yabancı ile de beraber oturuyoruz ya, ona bakarsan bu gariban kendi hocamız değil mi?... ” dediler (Kasimbekov).

KALBİ KARARMAK

Gönlü bozulmak, aklına kötülük getirmek, kötülük yapmayı düşünmek, kötülük etmek.

Ya, niye dikkate almıyorlar?! İngiliz de, Türkü de!” diye, sinirlenerek, kalbi karardı (Kasimbekov).

V.:Ruhu kararmak.

Onun ruhu kararmış.

KATI KALPLİ

Çetin, öfkeli, merhametsiz, acımasız.

- Ne yapalım, katı kalpli paşa bunu gördüğü hâlde, bilerek kabul etmedi (Kasimbekov).

DİLİNİ BİLMEK

Sırrını sezmek, düşüncelerini okumak.

-Siz onların dilini biliyorsunuz

(Kasimbekov).

Dini Sağlam/GAVUR İNATLI

Dediğinden dönmeyen, fikrinden caymayan, çok inatçı, hırslı.

O öyle gavur inatlı, ne yapsanız da kabul etmez (“Çalkan”).

Dini kara/KARA VİCDANLI

Niyeti bozuk, kötü düşünceli, art niyetli.

Böyle kara vicdanlı ile arakadaş olma diye kaç kere söyledim.

TAKATİ KALMAMAK

Çok yorulmak, kıpırdayamaz olmak, yorgunluktan kıpırdayamaz hâlde olmak, gücü tükenmek.

Bunun sonuna çıkacağım diye ısrar edince takatim kalmadı (“Leninçil çaş”).

V.: Diñkesi kuruu. Keçe canın canga urgan beçaranın diñkesi kurup, but tartuuga da şaymanı kelbey kalat (“Ala – Too”).

DİT BAGUU.

Caltanbay, taymanbay karoo, sürdöböy tike karoo.

Al barıdan Ayımkanın atasınan uyalıp dit бага albay oturgan (Ögöbaev).

DİTİ BARBOO.

Batına alboo, daay alboo.

- Al diti barbay sürdöp bir üzüp ooz tiydi (Kasimbekov).

V.: Diti batpoo. Birok, çakırgan üygö barboogo ditim batpadı (Beyşenaliev).

Diti daaboo. Tattuu uykudagılardı oygotuuga Tügöldün diti daabadı (Beyşenaliev).

DİTİN KOYUU.

Bir nersege abdan berilüü, çındap köñülün saluu.

Ditiñdi koyson kaysıl işti bolbosun cöndöp ketesin... (“Leninçil çaş”).

V.: Ditin berüü. A Markonige bolso özgöçö ditin berip koygon (Akmatov).

Zeenin koyuu. Kızıñız okuuga zeenin koyup cakşı okudu. Mektepti büt “5” degen baalar menen, oşondoy ele altın medal menen büttü (Ömürbaev).

DOK URUNUU.

İştegen işin, araketin c.b. biröögö mildet kılúu, bolbogon talaptardı koyuu.

Tuuganıñmın dep dok urunup, calgız kozumdu soydurduñ (“Ala – Too”).

V.: Dogun artuu. Akiya dogun artkan kişiçe Elebeske kinalat (“Ala – Too”).

Dok kılúu. Men senin tuuganıñ bolbosom emnege dok kılasıñ (Kaimov).

DOÑUZ AYBAT.

Kıyratıp cibergidey eçtemesi cok, kuru kayrat, opurup-capıra berme kuru opuza. Eç nersege alıñ cetpegenden kiyin doñuz

V.: Takati kalmamak. Akşama kadar canını dişine takıp çalışan zavallının takati kalmayarak, ayağını kıpırdatmaya bile gücü yetmez (“Ala-Too”).

DİMDİK BAKMAK

Korkmadan, çekinmeden bakmak, heyecanlanmadan dimdik bakmak. *O hepsinden de önemlisi Ayımkan’ın babasından utanıp, dimdik bakamıyordu (Ögöbayev).*

CANI ÇEKMEMEK

Cesaret edememek, göze alamamak.

-O canı çekmeyip, bir lokma tadına baktı (Kasimbekov).

V.: Vicdanı el vermemek. Fakat, davet edilen eve gitmemeye vicdanım el vermedi (Beyşenaliev).

Eli varmamak. Tatlı uykudakileri uyandırmaya Tügöl’ün eli varmadı (Beyşenaliev).

YÜREĞİNİ ORTAYA KOYMAK

Bir şeye kendini çok vermek, gerçekten gönlünü vermek.

Yüreğini ortaya koyarsan hangi iş olursa olsun, hemen alışırısın... (“Leninçil çaş”).

V.: Önem vermek. O Markoni’ye ayrı bir önem veriyor (Akmatov).

Tüm gayretini ortaya koymak. Kızınız okulda tüm gayretini ortaya koyarak iyi okudu. Okulu hep “5” puanlarla, bir de altın madalya almaya hak kazanarak bitirdi (Ömürbayev).

GÖZDAĞI VERMEK

Yaptığı işi, hareketi v.b birine mecbur tutmak, olmadık taleplerde bulunmak. *Akrabasıyım diye gözdağı verip, biricik kuzumu kestirdin (“Ala-Too”).*

V.:İftiraya uğramak. Akiya iftiraya uğramış gibi Elebes’e naz yapıyor (“Ala-Too”).

Mecbur bırakmak. Ben senin akrabanın değilim ki, neden beni mecbur ediyorsun (Kaimov).

Domuz Heybeti/KURU GÜRÜLTÜ

Yapabileceği hiçbir şeyi yok, kuru çaba, atıp tutan boş laflar.

Hiç bir şeye gücün yetmedikten sonra kuru

aybattın keregi emne ("Ala – Too").

DOÑUZ KOP.

Ölüp ket, emne bolso oşo bol degen sıyaktuu cekirüü, cek körüü maanisinde koldonulat.

Ökürmök turgay özdörü ölüp, doñuz kopsun (Tokbev).

DOÑUZ SIRTİ.

Biyik tooluu cerlerge çıguuçu, tepsep ketse da capırılbooçu çöp.

Doñuz sırtı, kereç çöptörü malga cagımduulugu menen belgilüü (Cantöşev).

DOOGO CIGILUU.

Bolbogon cerden, böydösünön calaaga kabıluu, ayıp tartuu.

Uurusu küçtüü bolso, eesi doogo cıgılat (makal).

DOO KETÜÜ.

Ters taasiri tiyip, zıyandap kaluu, şek ketüü.

Muzdak suunu köp içip ciberse, suuk tiyip, koydun öpkösü doo ketişi mümkün (Cantöşev).

DOROON SÜRÜÜ.

1. Öz erkinçe sayrandoo, ömürün köñüldüü ötkörüü, cırgoo.

On çaktı küñü cürölük, oynop doroon sürölük ("Semetey").

2. Biyliği cürüp duuldap turuu, araanı cürüü. Arabaga at orduna adam çekip, Colbundar biylik kılıp, doorun sürgön (Malikov).

V.: Door sürüü. Anda mıkacılar öz erkinçe door sürgön (Cooşbaev).

DUBA BAYLOO.

etn. Sıykırdoo.

Duba baylap sıykırdap, baldarıma cetti dep ("Er - Töştük").

DUBANDA COK.

Teñdeşi cok, eñ mıktı, birden-bir.

Bul toydo dubanda cok külüktör çabıldı ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Dubandan çıkkın. Dubandan çıkkın külük.

gürültüye gerek yok ("Ala-Too").

NE HÂLİN VARSA GÖR

Cehenneme git, ne hâlin varsa gör gibi, sövmek, nefret bildirmek mânâsında kullanılır.

Ağlamak şurda dursun, kendileri ölüp ne hâlleri varsa görsünler (Tokbev).

Domuz Sırtı

Yüksek dağlarda yetişen, üzerine basılsa da ezilmeyen ot.

Domuz sırtı, kereç otları hayvana iyi gelmesiyle bilinir (Cantöşev).

İftiraya Yıkılmak/İFTİRAYA KURBAN GİTMEK

Yalan yere, yok yere iftiraya uğramak, suçlu bulunmak.

Hırsız güçlü olursa, sahibi iftiraya kurban gider (Atasözü).

Zararı dokunmak

Ters etkisi olmak, zarara uğramak, şüphe uyandırmak.

Soğuk suyu bol içip, soğuk algınlığından, koyunun akciğerlerine zararı dokunabilir (Cantöşev).

DEVİRAN SÜRMEK

1. Kendi bildiğince eğlenmek, hayatını mutlu yaşamak, rahatına bakmak.

On gün kadar yürüyelim, sonra gülüp oynayıp devran sürelim ("Semetey").

2.: Hükmü geçip, gücünde olmak; emirleri yerine getirilmek.

Arabaya at yerine insanları koşup derebeyleri devran sürmüş (Malikov).

V. : DEVİR SÜRMEK.

O zaman haramiler başlarına buyruk devir sürdüler (Cooşbayev).

Büyülemek

etn. Büyülemek.

Büyüleyerek, çocuklarımı bitirdi diye ("Er-Töştük").

Bölgede yok/EMSALİ GÖRÜLMEMİŞ

Dengi yok, en iyi, bindebir.

Bu düğünde emsali görülmemiş güzel atlar yarıştı ("Kırgızistan Madaniyatı").

V.: Bölgeden çıkmış/EŞİ BENZERİ YOK. Eşi benzeri olmayan hızlı at.

Dubandı buzgan. *Dubandı buzgan corgo elem. Topor boldum basıksız (Toktogul).*

DUBA KILUU.

din. Kaaloo-tileklerin Allahtan suranuu.
Duba kılıp koyoluçu, - dep baybiçe içinen birdemelerdi aytıp ... kol caydı (Baytemirov).

DUŞMAN KOLDUU BOLUU. k. Kişi kolduu boluu.

DUŞMAN KÖZÜNÖ. k. El közünö. DÜYNÖ ASTIN – ÜSTÜN BOLUU.

Bırın-çırın boluu, bıt-çıtı çıguu, ızı-çuu tüşüü.

Düynö astın – üstün bolup, cer köçüp baratkansıp kulakbaşı çuuldayt(Aytmatov).

V.: Düynö astın – üstün tüşüü.

Mından başkaça boluuga da tiyiş emes ele, anday bolgondo düynö astın – üstün tüşüp, antarılp ketmek (“Sovettik Kırgızstan”).

DÜYNÖDÖN KAYTUU.

Ölüü, kaza boluu, köz cumuu.

Eneñ bolso bılır uşul maalda düynödön kaytkan (Sasıkbaev).

V.: Düynödön cüz üyrüü. *Cazmış oşol beşel, kayran Dombu bul düynödön cüz üyrüp bizdi taştap ketti (Kasimbekov).*

Düynödön ötüü. *Bir elge “datka ayım” atangan, tokson altı cıl ömür sürgön kadırluu Kurmancan düynödön ötkönün aytkan birinçi kabar uyezdin akimi Avrov törögö cönötüldü (Kasimbekov).*

DÜYNÖDÖN TAK ÖTÜÜ.

1. Eç kaday caman işke barbay, күнөөлүү iş casabay taza ötüü.

2. Üylönböy, turmuşka çıkpay ömür sürüü. *Caşı kırkka çıksa da emgiçe üylönbödü, bul bala düynödön tak ötöm dep cüröbü (“Ala – Too”).*

V.: Tak ötüü. *Ömüründö tak ötköndör cok deysiñbi (“Çalkan”).*

DÜYNÖSÜ TARUU.

Zamanası kuuruluu, aylası ketüü, amalın tappoo.

Kuralları alt üst eden. *Kuralları alt üst eden hızlı at idim. Şimdi ne hâllere düştüm (Toktogul).*

Dua etmek

Din: Arzu ve dileklerini Allahtan istemek.
Dua edelim diye hanımefendi ellerini havaya kaldırdı (Baytemirov).

(DÜNYA) ALT ÜST OLMAK

Karman-çorman olmak, düzeni bozulmak, alt üst olmak.

Dünya alt-üst olmuş gibi, toprak kayıyormuş gibi kulağı uğulduyor (Aytmatov) .

V.: DÜNYANIN SONU GELMEK

Bundan farklı olması zaten beklenemezdi, öyle olduğu zaman dünyanın sonu geldirdi (“Sovettik Kırgızstan”).

BU DÜNYADAN GÖÇ ETMEK

Ölmek, vefat etmek, gözünü yummak.

Ninen ise geçen sene bu dönemde dünyadan göç etmişti (Sasıkbaev).

V.: Vefat etmek. *Kaderde bunu yazmış, gariban Dombu vefat ederek bizi yalnız bıraktı (Kasimbekov).*

Rahmetli olmak. *Bir millette “Datka hanım” namını alan, doksan altı yıl ömür süren değerli Kurmancan’ın rahmetli olduğunu bildiren ilk haber beldenin valisi Avrov beyefendiye gönderildi (Kasimbekov).*

1. GÜNAHSIZ GİTMEK

Hiç bir şekilde kötü işle uğraşmayıp günah işlemeyen temiz vefat etmek.

2. DÜNYADAN YALNIZ GÖÇMEK

Evlenmeden, kocaya gitmeyip hayat sürmek. *Yaşı kırka gelse de hâlâ evlenmedi, bu çocuk dünyadan yalnız mı göçeyim diyor (“Ala-Too”).*

V.: Dürüst yaşamak. *Hayatını dürüst yaşayan insanlar yok mu sanıyorsun (“Çalkan”).*

DÜNYASI DARALMAK

Zamanı tükenmek, çaresi tükenmek, çözüm bulamamak.

Közü karañgılap, düynösü tarıdı, zamanası kuuruldu (Aytmatov).

DÜM BOLUU.

Makul boluu, el tarabınan koldoogo alınuu. *Attanıp ayköl kan bolup, /Aytkanı elge düm bolup ("Manas").*

DÜNÜYÖ KAPAR.

Eçteme menen işi çok, kabagım-kaşım debey cürö berme.

Sen da bir düniyö kapar adam ekensiñ ("Ala – Too").

DÜNÜYÖ ÖRTTÖNÜP BARATSA DA.

Kanday kıyınçılık bolso da, eñ oor kırdaalga kabılssa da, kıyınçılık başına tüşsö da.

DÜNÜYÖ TÜŞÜNDÖ COK.

Eç kaparsız, eç nerse oyunda çok.

Anda düniyö tüşündö çok, köpölök kuup oynop cürgön kezi ele ("Kırgızstan madaniyatı").

DÜNÜYÖSÜ ÇEKESİNE BÜTÜ.

Ötö cakın boluu, booruna basuu, koldon çıgarbay tırımışuu.

Karagan sayın düniyö çekege bütöt tura, alar katuu bolup baratat ("Ala – Too").

DÜÑK DEY TÜŞÜ.

Bat ele cayılıp ketüü, tez ele tarap ketüü (kabar, söz c.b.).

"Adıl menen Maatı Kaşkarga kaçıp ketiptir" degen söz eldin başınan ayagina düñk dey tüştü (Cantöşev).

DİMIN ÇIGARBOO.

Eç kimge bilgizböö, dayının çıgarbay çaşırın, tımızın iştöö.

Bayagılardın dımın çıgargan çok.

DİMİ ÇIKPOO.

İñ-cıñı bilinbey çok boluu, eç dayını bilinböö.

Dımı çıkpay cogoluu.

DİÑ DEBÖÖ.

Eç kanday karşılık körsötpöö, kayaşa kılбай aytkanına köñüü, degenindey boluu, eç söz kayırboo.

Diñ debe! Uşunday karap turañ (Tokbaev).

Gözleri dönerek, dünyası daraldı, vakti tükendi (Aytmatov).

KABUL GÖRMEK

Makul olmak, halk tarafından destek görmek. *Sefere çıkan Han olup, /Söylediği halk tarafından kabul görüp ("Manas").*

DÜNYA UMURUNDA OLMAMAK

Hiçbir şey umuunda olmamak, hiçbir şeyi umursamamak.

Sen de dünya umurunda olmayan insanlardan imişsin ("Ala-Too").

DÜNYA YANSA DA

Ne tür zorluklar olsa da, çok zor durumla karşılaşa da, müşkil iş başa düşse de.

Dünya Düşünde Yok/DÜNYA UMURUNDA OLMAMAK

Hiç kaygısız, hiçbir şey umurunda değil..

O zaman dünya umurunda değildi, kelekleri kovaladığı dönemişti ("Kırgızistan Madaniyatı").

Dünyası Kenarına Bitmek/BAĞRINA BASMAK

Çok yakın olmak, bağrına basmak, elinden kaçırmayıp sahip çıkmak.

Bağrına bastıkça, onlar daha kötü muamelede bulunuyorlar ("Ala-Too").

BOMBA GIBI DÜŞMEK

Çarçabuk yayılmak, çarçabuk dağılmak (haber, söz v.b.).

"Adıl ile Maatı Kaşkara kaçmışlar" sözü halk arasına bomba gibi düştü (Cantöşev).

SESİN ÇIKARMAMAK

Hiç kimseye bildirmemek, kendini belli etmeden gizlice, gizli çalışmak.

Onlardan ses çıkaran yok.

Nefesi Çıkmamak/ SES ÇIKMAMAK

Hiçbir haber alınamadan yok olmak, hiç adresi bilinmemek.

Ses çıkmayıp yok oldu.

Lam dememek/AĞZINI AÇMAMAK

Hiç karşılık vermemek, karşı gelmeyiip söylediğini kabul etmek, dediği gibi olmak, hiç sözüne karşı gelmemek.

Ağzını açma! Sadece bakacaksın (Tokbayev).

DIÑ SUUGAN UBAK. Keç küz. <i>Diñ suugan ubakta mal kıştoogo köçürülöt</i> (“Kırgızstan madaniyatı”). DIR BERÜÜ. Şart kaçıp cönöö, şart cürüp ketüü. <i>Adırındap dır berip,/Arkar – kulca bölünüp</i> (KaralaeV). V.: Dır koyuu. <i>Bura tartıp dır koydu,/Sarala menen çü koydu</i> (“Manas”). DEERİNDE COK. Teginde naçar, ar cagında eç nersesi cok. <i>Deerinde cok bolgondon kiyin aytkan menen</i> <i>paydasız.</i>	Kırağı düştüğü vakit Geç güz. <i>Kırağı düştüğü vakit hayvanlar kışlaya</i> <i>getirilir</i> (“Kırgızisatan Madaniyatı”). Kaçıvermek/TABANLARI YAĞLAMAK Hemen oradan kaçmak, hemen oradan uzaklaşmak. <i>Aniden tabanları yağlayıp,/Yabanî keçiler</i> <i>ayrılıp</i> (KaralayeV). V.:Toz olmak. <i>Aniden toz oldu,/Sarala ile</i> <i>dört nala kalktı gitti</i> (“Manas”). Değerinde yok/ MAYASI BOZUK Kökü, soyu bozuk; mazisinde güzel bir şey yok. <i>Mayası bozuk olduktan sonra bin kere</i> <i>söylemen faydasız.</i>
C CAA BOYU KAÇUU Kandaydır bir iş, söz boyunça kepke-sözgö kelböö, özünö cakin cuutpoo, kaçuu, andan alıs boluuga araket kılui, baş tartuu. <i>Arzan azıktardı casap satuudan caa boyu</i> <i>kaçışat</i> (“Sovettik Kırgızstan”). V : Caa boyu sekirüü <i>Kemçiligibizdi aytsa caa boyu sekirmey</i> <i>adatıbiz bar</i> (Sıdıkbekov). CAAGI AÇILUU 1. Toktolboy caaldanıp, eeligip süylöy berüü, caagin canıp köp süylöö. <i>Batiynanın caagi açılıp, bacıldap</i> <i>basımdıuluk kılıp baratkanına Anarhan</i> <i>ızalansa da cooşup, tartına tüştü</i> (Sıdıkbekov). 2. Bir nersege könüp, ergip, ulam kızıp süylöy, ce ırday baştoo. <i>Sizdin şarapatınız menen caagım açılıp,</i> <i>ança – minça ırçı atalgansıdım</i> (Beyşenaliev). V. : Oozu açılıu <i>Cenemdin oozu açılıp, kaadasınça</i>	C Ok Menzili Kadar Kaçmak/FERSAH FERSAH UZAK DURMAK Her hangi bir iş, söz hakkında laf ettirmemek, kendisine yaklaştırmamak, kaçmak, ondan uzak olmaya çalışmak, vazgeçmek. <i>Ucuz gıdaları yetiştirip satmaktan fersah</i> <i>fersah uzak dururlar</i> (“Sovettik Kırgızistan”). V. : Ok Menzili Kadar Zıplamak/KARŞI GELMEK <i>Bizi biri tenkit etse, hemen karşı gelme</i> <i>alışkanlığımız var</i> (Sıdıkbekov). Çenesi Açılmak/ÇENESİ DÜŞMEK 1. Durmadan hızlanarak, coşarak konuşmak, çenesi yoruluncaya kadar konuşmak. <i>Batiyna’nın çenesi düşünceye kadar</i> <i>konuşarak, ağırlığını koymaya</i> <i>başlamasından Anarhan hoşnut olmasa da,</i> <i>kendisin tuttu</i> (Sıdıkbekov). 2. Bir şeye alışarak, hoşlanarak, kendini kaptırarak çok konuşmak veya şarkı söylemek. <i>Sizin desteğinizle çenem düşüp, az çok</i> <i>şarkıcı sayılmaya başladım</i> (Beyşenaliev). V. : Ağzı açılmak <i>Yengemin ağzı açılıp, her zamanki gibi yine</i>

albuuttana baştaganda baykem ündöböy eşikke çıgıp ketti (Sıdıkbekov).

CAAGI CAP BOLUU

1. Bir nersege takool bere albay, kep kayırıp kayaşa ayta albay, süylöy albay unçukpay kaluu (köbünçö biröölördön kaguu cegen, şağı singan, ce korkup kooptongon uçurlarda).

Tülkübeğin cogorku sözüün ugup Acar menen Kanıbeğin caağı cap bolgon (Cantöşev).

2. Ünü ugulbay basılıp kaluu, tınçıp kaluu. Bir azga çeyin Murattın caağı cap boldu (Baytemirov).

CAAGI KARIŞUU

Süylöy albay, oozun aç a albay kaluu. Caalduu ökümdar caağı karışıp kurçu kaytkanday, tüktüü betin saksan-saksan ettirip... öküttö ünün çayıldattı (Beyşenaliev).

CAAGI KATUU

Kataal, kaarduu, irayımsız, taşboor. Andan caağı katuu biyin da iymenet (Sıdıkbekov).

CAAGI KATUULOO

Korkutkanı, kısım körsötkönü küçöy baştoo. Pişpektegi uezdin naçalnigin buzgan sensin, - dep caağı katulap baratkanda, iz cazgırıp bıyakka cönögönün ayttı Dooronkul (Osmonaliev).

CAAGIN AYRUU

1. Cerine cetkire, kaalaşınça cep-içüü, abdan toyunuu, kark boluu, çenemden aşık boluu.

Körsötülgön üylörgö bölüngön meymandar kımızdın caağın ayırıştı (Osmonaliev).

2. Abdab mıktı bilüü, ötö çeber atkaruu, kolunan kelüü.

Caştar biydin caağın ayırdı.

3. Katuu cazaloo, birdi körsötüü.

- Kalıyça Emilbekke akıraydı da, anan Kulunu demitti, - caağın ayırıysınbı...munun, ce coku? (Osmonaliev).

öfkelenmeye başlayınca, ağabeyim hiç bir şey demeden dışarı çıktı gitti (Sıdıkbekov).

Çenesi kapalı olmak/ÇENESİNİ KAPATMAK

1. Bir şeye karşılık verememek, lafına cevap verememek, konuşamayıp susup kalmak (genelde birisinden azar işitildiğinde, şevki kırıldığında veya endişelendiğinde).

Tülkübek'in deminki lafını duyduktan sonra, Acar ile Kanıbek çenelerini kapattılar (Cantöşev).

2. Sesi duyulmayıp kısık kalmak, sesi çıkmamak.

Biraz sonra Murat'ın çenesi kapandı (Baytemirov).

ÇENESİ TUTULMAK

Konuşamamak, ağzını açamaz durumda olmak.

Güçlü savcı ağzın açamayıp, eski gücü kaybolmuş gibi, tüylü yüzünü sarkıtarak...son kararını verdi (Beyşenaliev).

Çenesi Sert/TAŞ KALPLİ

Acımasız, hiddetli, zalim, merhametsiz. Ondan taş kalpli ağa bile çekiniyor (Sıdıkbekov).

Çenesi Sertleşmek/Sıkıştırmak

Korkutması, sıkıştırması artmaya başlamak. Pişpek'teki idari birliğin müdürünü bozan sensin, -diye sıkıştırmaya başladığında, izini kaybettirip bu tarafa kaçtığını söyledi (Osmonaliev).

Çenesini Yırtmak/TİKA BASA YİYİP İÇMEK

1. Boğazına kadar, istediği gibi yiyip içmek, karnını çok doyurmak, ölçüyü kaçırmak.

Gösterilen evlere dağılan misafirler, kımız tıka basa içtiler (Osmonaliev).

2. Hakkından gelmek

Çok iyi bilmek, çok ustaca yapmak, elinden gelmek.

Gençler dansın hakkından geldi.

3. Çok ağır cezalandırmak, haddini bildirmek.

-Kalıyça, Emilbek'e bakarak oğlunu kışkırttı, -bunun hakkından gelecek misin, gelmeyecek

CAAGIN BASUU

1. Unçukpay, süylöböy kaluu, basılıp kaluu, dım boluu.

Mına, emi men caagımdı bastım, bastım!
(Abdukaimov).

2. Unçukkus, süylögüs kılıp koyuu, unçukturbay saluu.

Cesirin kañkıldatpay caagin baspaybı
(Sıdıkbekov).

V. : Caagin cabuu

Künü-tünü ünün baspay bozdogon şorduu cedep şayı ketkende caagin captı (“Ala – Too”).

Oozun cabuu

Akça berip oozun captı (“Çalkan”).

CAAGIN CANUU

1. Meseldetip, kuyuluşturup köp süylöö, çeçen süylöö, bezelenip tınbay ırdoo, sözü, ırı tügönböö.

Özü sıpaa ayıldık caagin canıp süylögönünö karaganda çeçen öndönöt (Beyşenaliev).

2. Basılıbay, tıyılıbay köpkö ıyloo, tınbay ıylay berüü (köbünçö kiçinekey ıylaak baldarga karata).

Beşikke koyor elek tanıp, kakıldap ıylaar elen caagındı canıp (Şükürbekov).

CAAGIN CAP KILUU

Süylötpöy, unçukturbay koyuu, tık toktotuu, süylöögö mümkünçülük berböö.

Oşolordun caagin cap kılábız desener bıyaktan cumuşçulardın delegatın çakırtkıla (Aşımbaev).

V. : Caagin cap basuu

Keede maga da tiyişip alar ele, men çukuganday eki – üç ooz söz menen anın caagin cap basıp, kınına kirgizip koyçumun (Cigitov).

CAAGIN KARIŞTIRUU

Ekinçi unçukkus kılıp cazalap koyuu.

Munun caagin karıştırıbasam elebi, - dep içinen kekendi (“Leninçil çaş”).

CAAGIN ISITUU

Caakka katuu çabuu, caakka çaap cazalap koyuu.

misin? (Osmonaliyev).

ÇENESİNİ KAPAMAK

1. Susmak, konuşmamak, konuşması kesilmek, sessiz olmak.

İşte, ben çenemi kapatıyorum, kapattım!
(Abdukaimov).

2. Ses çıkartmamak, konuşamaz hâle getirmek, ağzını kapamak.

Dulu haykırtmayıp çenesini kapatmıyorlar mı? (Sıdıkbekov).

V. : Çenesini kapamak

Gece gündüz sesini çıkartarak inleyen zavallı ancak yorulunca çenesini kapattı (“Ala-Too”).

Ağzını kapamak

Para vererek ağzını kapadı (“Çalkan”).

ÇENE ÇALMAK

1. Durmadan, abartarak çok konuşmak, ağzı laf yapmak, durmadan şarkı söylemek, sözü, şarkısı bitmemek.

Kendisinin tatlı köy ağzı ile çene çalmasına bakılırsa ozana benziyor (Beyşenaliev).

2. Kendini tutamayıp uzunca ağlamak, durmadan ağlamak (genelde çok ağlayan küçük çocuklara söylenir).

Daha beşiğe bağlamadan katılasıya ağlamaya başlıydın (Şükürbekov).

ÇENESİNİ KAPATMAK

Konuşturmamak, ses çıkarttırmamak, durdurmak, konuşmasına fırsat vermemek.

Onların çenesini kapatacağız diyorsanız, bu taraftan işçilerin başkanını çağırtın (Aşımbaev).

V. : AĞZININ PAYINI VERMEK

Bazen bana da sataşırdı, ben onun iki-üç söz ile ağzının payını verip, kınına geri sokardım (Cigitov).

Çenesini Buruşturmak/AĞZINA MÜHÜR VURMAK

Bir daha konuşmayacak şekilde cezalandırmak.

Bunun ağzına mühür vurmasam olmayacak, - diye içinden öfkelenildi (“Leninçil çaş”).

Çenesin Isıtmak/Yüzüne Tokat Atmak

Yüzüne sertçe vurmak, yüzüne vurarak cezalandırmak.

Anın caagın ısıtıp, kiçine okutup koy, aşınıp ketti.

V. : Caagın tülötüü

Anday een baş baldardın caagın tülötüp koyuş kerek dep, açuusu kele tüştü (“Ala – Too”).

CAAGINAN TÜGÜ ÇIGUU

1. Abdan açuulangan, caaldangan, katuu kaardangan abalda boluu.

Kar üstündö oturganday sustanıp, caagınan tük çıgıp, bulçun etteri kıymılga keldi (Borbiev).

2. Eltendep çoçulaganday, katuu korkkondoy bolup tüktyüp turuu.

Caagınan tügü çıgıp korkup turgan neme emi berki eköön tiktep caldıradı (Medetov).

CAAGIN SINGIR!

Kakşanıp süylögön kişige, caagın canıp ıksız köp ıylagan balaga karata caktırboo, tildöö, tıyp koyuu ce suuk kabar, suuk söz aytkan kişini tildöö, kargoo maanisinde koldonulat.

- Ataa! Sazayındı beremin! Erkekke asılğanın kara, caagın singır, erkekçe sögünüp... (“Ala – Too”).

V. : Caagin kıyşıygır!

Caagin kıyşıygır uşunuku öttü.

Caagin karışkır!

- Oo, caagin karışkır! Saga men cakınmınbı, ce oşolor cakınbı? (Saatov).

CAAGINA CILAN UYALAGIR!

Kandaydır cagımsız, ötö suuk söz aytkan, tili zaar kişige karata kargoo, naalat ayttu, abdan naarazı bolup küyünüü maanisinde koldonulat.

Caagina cılan uyalagır! Ölö albay catıp munun tilinin uusun kantesin, tart tilindi! (Ümötaliyev).

V. : Caagina cılan cumurtkalagır!

Cagina cılan cumurtkalagır ay! Kanday kara oozuna kan tolgur ayttı eken. Calgızım ak cerinen küydü go! – dep ene çebelenip bozdrop cattı (“Ala – Too”).

CAAGINA TAŞ!

Kimdir biröönün kandaydır bir suuk kabar, cagımsız kep çıkarıp ciberişine karata “anday

Onun yüzüne bir tokat atarak, biraz dersini ver, haddini aştı.

V. : AĞZININ PAYINI VERMEK

Öyle serseri çocukların ağzının payını vermek lâzım diye, sinirlendi (“Ala-Too”).

Çenesinin Tüyleri Çıkmak/BURNUNDAN SOLUMAK

1. Çok öfkeli, hiddetli, çok sinirli durumda olmak.

Kar üstünde oturuyormuş gibi, burnundan soluyarak, kasları biraz kıpırdamaya başladı (Borbiyev).

2. Gözlerini kocaman açarak, çok korkmuş gibi durmak.

Aklı çıkmış gibi korkan o, şimdi berideki ikisine bakarak yalvardı (Medetov).

Çenen kırılsın!

Ağzına geleni konuşan adama, durmadan ağlayan çocuğa karşı hoşlanmadığını hissettirmek, azarlamak, susturmak veya kötü haber vereni azarlamak, kargışlamak için kullanılır.

-Şuna bak! Dersini verecem sana! Erkeğe karşı gelmesine bak, çenen kırılsın, erkekçe söverek.. (“Ala-Too”).

V. : Ağzın çarpılsın!

Ağzı çarpılası bunun ahı geçti.

Çenen tutulsun!

Vay be, çenen tutulsun! Sana ben mi yakınım yoksa onlar mı yakın? (Saatov).

Ağzına yılan yuva yapası!

Olumsuz, çok kötü söz söyleyen, ağzı bozuk insana kargışlamak, lanet okumak, memnun olmayıp çok kırılmak manasında kullanılır.

Ağzına yılan yuva yapsın! Ölemeden yatıp, bir de dilinle zehir saçıyorsun, tut dilini! (Ümötaliyev).

V. : Ağzına yılan yumurta yapsın!

Ağzına yılan yumurta yapsın, ay. Hangi kara ağzına kan dolasıca söyledi ki. Birtanem suçsuz yere yandı! -diye nine durmadan söyleniyordu (Ala-Too).

Ağzına taş!

Herhangi birisinin bir çeşit olumsuz haber, yakışsız söz söylemesine karşılık “öyle

debe”, “antip aytpa” degen maanide katuu kaguu, tildöo iretinde koldonulat.
Ok, caagina taş! Kara coltoy! – dep tildep ciberdi (Sasıkbaev).

CAAGINDI BAS

“süylöbö”, “unçukpa”, “ünündü çıgarba” degen sıyaktuu keketüü, tildöo maanisinde koldonulat.

- *Caagindi bas! – kolundagı açıktı Çıngıska sundu (Osmonaliev).*

V. : Caagındı cap

Al kabagın çıtıp, cini kelip, caagındı cap! – dep ciberdi (Bölökbayev).

CAAK BASAR

1. Ança-mınça ıraazı bolguday, şam-şum etip özök calgagıday bir az tamak.

Erteden keçke canın canga urup, baldarga kiçine caak basap tabuumun araketinde (“Ala – Too”).

2. Caşırın sırdı biröögö aytıp, bilgizip koyboo üçün berile turgan ooz basırık bolguday bir nerse.

Caak basar berbesen aytam, bersen unçukpaym.

CAAK ÖÇTÜÜLÜK

Tireşip, biri-birinen tilin tartpay aytışa berüüçülük.

Bul eköönün caak öçtüülüğün koyo kal, atırılıp aytışkanday boluşsa, canına kişi çıdap tura albayt (Aytmatov).

CAAK TERİSİ TIRIŞUU

Kaardanuu, tünörüp açuusu kelip turuu.
Asker başı caak terisi tırışıp, kantalagan közdörün akırın irmegilep, kamçılıu kolun çekesine alıp, oygo batıp tiktep kaldı (Kasimbekov).

V. :Caak eti tüyülüü

Şvoliktin caak eti tüyülüü, ulam-ulam ulutuna dem alıp turdu (Aşımbayev).

CAAK ETİ ŞILINUU

Arıktoo, abdan arık boluu.
Kaygıga aldırıp bir cıldın içinde ele caak etteri şılınıp, cüzünün kızılı öçüp, cüdöy tüştü (Mirzaev).

CAAK ETİN CEP

deme”, “öyle söyleme” mânâlarında, çok sert azarlamak, kızmak için kullanılır.

Ağzına taş! Bahtsız! diye azarladi (Sasıkbaev).

ÇENESİNİ KAPATMAK

“Konuşma”, “ses çıkarma”, “ağzını kapa” gibi, tehdit etmek, azarlamak için kullanılır.
-*Çeneni kapa! -elindeki anahtarı Cengiz’e verdi (Osmonaliev).*

V. : Ağzını kapa.

Kaşlarını çatarak, sinirlenerek, -ağzını kapa! diye bağırıverdi (Bölökbayev).

Çene kapatacak kadar/SUS PAYI

1. Razı olacak kadar, azıcık bir şeyler atıştırmaya yetecek kadar yemek.

Sabahtan akşama kadar dişini dişine takarak, çocuklarına sus payı bir şeyler bulma peşinde (“Ala-Too”).

2. Gizli sırrı birisine söylememesi, bildirmemesi için verilecek sus payı olabilecek bir şey.

Sus payı vermezsen söyleyeceğim, verirsen susacağım.

ÇENE YARIŞTIRMAK

Direnerek, birbirinden sözünü esirgemeyip ağız kavgası yapmak.

Bu ikisinin çene yarıştırmasını boş ver, ateşli tartışırlarsa yanlarında kimse dayanamaz (Aytmatov).

Çene Derisi Buruşturmak/ÇENESİ KASILMAK

Hiddetlenmek, sinirli halde olmak.

Asker başı, çenesi kasılıp, kan toplanan gözlerini yavaşca ovup, kamçılı elini beline dayayıp, derin düşünceye dalarak bir yere baka kaldı (Kasimbekov).

V. : Yanak Eti Dügümlenip

Şvoliktin yanak eti düğümlenip sık sık derin nefes alıp verdi (Aşımbayev).

Yanak Eti Sıyrılmak/YANAKLARI

ÇÖKMEK

Zayıflamak, çok zayıflamak.

Üzüntüye yenik düşerek bir sene içinde yanakları çöküp, beti benzi solup, yıprandı (Mirzayev).

Çene Etini Yiyerek/BAŞININ ETİNİ

Kakşanıp, caagin canıp köp süylöö, tacata süylöö.

Ar künü cıyın kurulup, çeçender caak etin cep, ordonun namısın kakşap catıştı (Kasimbekov).

CAAKKA ÇAPKANDAY. k. Başka çapkanday.

CAAKTA COK

Tendeşer kişisi çok, cetken, barıp turgan çıgaan (sözgö, ırğa mıktı, abdan çeçen, kıyın koşokçu c. b. karata).

- Balee-e, munun caakta çok ibilis tura (Beyşenaliev).

V. . Caaktuuda çok.

Enesi caaktuuda çok ırçı, kepkor, saal tartınçaak ele (Aşimbekov).

CAAKTAN BAŞTI AYIRGANDAY KILUU

Cakın adamdardın ırkın buzup, biri-birinen alıstatıp, acıratıp koyuu, bölüp ciberüü.

Caaktan baştı ayırıp, Cakın ele büldürdü (Üsönbaev).

CAAKTUUGA CAY BERBEGEN

Sözgö aldırbağan, eç kimge söz berbegen, sözdön cıgılıp körböğön.

Caaktuuga cay berbeyt, Caydak atka baş berbeyt (Osmonkul).

CAALI BETİNE ÇIGUU

Ayabay kaardanu, ayabay açuusu kelip, cindenüü.

Açık turgan sandığın körgöndö caalı betine çıgıp, közü çamgaraktap, maasını butunan culup alıp, Burma baykuştı başka-közü sabap kirgen eken (Kuşbakov).

V. : Caalı közüne çıguu.

El topurap kelgen sebepti ugup, Handın caalı çıktı köriñöt (Aytmatov).

CAALI KATUU

Ayabay açuuluu, öto kaarduu, ırayımsız. *Caalı katuu çaş manaptardın atası aldap öndürçü ele (Beyşenaliev).*

CAASI KATUU

YEMEK

Durmadan gevezelik ederek, çenesi düşünceye kadar konuşmak, bıktırmak.

Her gün bir meclis kurup, ozanların başının etini yiyip, hükümetin namusunun korunması gerektiğinden bahsettiler. (Kasimbekov).

ÇENEDE ÜSTÜNE OLMAMAK

Denk olacak kimse yok, en iyi olan (söze, şarkıya çok yatkın, çok iyi laf cambazı, iyi ağıtçı v.b. için kullanılır).

-Maşallah, bunun çenede üstüne yok, iblis ya (Beyşenaliev).

V. : Yanaklıda (eşi) Yok/KONUŞMADA ÜSTÜNE YOK

Ninesi konuşmada üstüne yok bir söz ustası, konuşmayı seven, (ama) biraz çekingen(biri) idi (Aşimbekov).

Gövdeden Başı Ayırmış Gibi

Yapmak/BAŞI GÖVDEDEN AYIRMAK

Yakın adamların birlik bereberliğini bozarak, birbirinden uzaklaştırarak, ayırmak, bölmek. *Gövdeden başı ayırarak/Akrabayı böldürdü (Üsönbayev).*

Çeneliye Yer Vermeyen/LAFIN

ALTINDA KALMAMAK

Sözde yenilmeyen, kimseye laf söyletmeyen, lafın altında kalmayan. .

Laf altında kalmaz,/Vahşi ata baş eğmez (Osmonkul).

ÖFKESİ YÜZÜNE VURMAK

Çok öfkelenmek, çok kızıp sinirlenmek..

Açık duran sandığını görünce, öfkesi yüzüne vurup, gözü çakmak çakmak olup, pabucunu ayağından çekerek alıp, Burma zavallının başına gözüne vurmaya başlamış (Kuşbakov).

V. : Öfkesi Gözlerine Çıkmak/ÖFKESİ GÖZÜNDEN OKUNMAK

Halkın gürültüyle geldiğini duyan padişahın öfkesi gözlerinden okunuyordu (Aytmatov).

Öfkesi Sert

Çok sinirli, çok öfkeli, merhametsiz.

Öfkesi sert genç, ağaların babasını kandırarak elde ederdi (Beyşenaliev).

Yayı Katı/DİK KAFALI

Aytkanınan, bet alğanınan kaytpagan, öz bilgenin berbegen, epke könçüdöy türü çok, talabı katuu, kataal.

Birok, oşonun baarınan bulardın caası katuu ekenin Tenirbergen taasın bildi (Ukaev).

V. : Caagı katuu.

Döbö biydin caagı katuu. Tilindi tarta cürböysünbü, kıstalak! Tur, cogol! Kayda barsan anda bar! Ünüröygön, ayban dedi (Ümötaliyev).

CABA SALUU

Künöönü, ayıptı biröögö oodara saluu, biröögö şiltep çıga berüü.

Künöönün baarın maga caba saldı.

CABUULUU KARA İNGEN

Kötörömdüü, cakşılık-camandıkka çıdamduu, toktoo, tekeberi çok, baarına birdey mamile kıla bilgen kadirman, elge-curtka alımduu.

Iramatılık ecebiz Danakan zayıp zattın ırıska şerik cabuuluu kara ingeni bolgon (Sıdıkbekov).

CABIK MÜNÖZDÜÜ

Tünt, açık-ayrım emes, onoy menen çeçilbegen, münözü oor.

Anın onoy menen süylöbögön cabık münözdüü neme körünöt. Cakşı dele süylöşö algan çokpuz ("Ala – Too").

CABILUU AYAK CABUUSU MENEN KALSIN

Başkalarga bilinbegen nerse, eç kim bilbesin, eç kim tuybasın.

Koy, açuuga cendirbe, til alsan bul cabıluu ayak cabuusu menen kalsın ("Kırgızstan madaniyatı").

V. : Cabıluu ayak cabıluu boydon kaluu

Tınç turup kalganda tekşerüüçülör da şekşibey cabıluu boydon kalat bele?! ("Çalkan").

V.: Cabıluu kazan cabuusu menen kaluu.

Cabıluu kazan cabuusu mene kalsın, - dep caap-caşıruu koldon kelbey, özünün kadirman baybiçesi aygak çıkkanga bay abdan ıza (Sıdıkbekov).

CAGA BERBEY KALUU

Oydoguday, kaalaganınday boluu,

Dediğinden dönmeyen, hedefinden sapmayan, kendi bildiklerini okuyan, ikna olmaya niyeti yok, talebi ağır, çetin.

Fakat, onların hepsinden bunların dik kafalı olduğunu Tenirbergen iyice anlamış oldu (Ukayev).

V. : Çenesi Katı/GÖZÜ KARA

Döbö ağanın gözü kara. Diline sahip çıksaydın, kahrolası! Kalk, defol! Nereye gidersen git! Mağara hayvanı, dedi (Ümötaliyev).

Atıvermek/ÜSTÜNE YIKMAK

Suçı, ayıbı başkasına yüklemek, başkasının üstüne atıp çekilmek.

Suçun tamamını benim üstüme yıkıverdi.

Örtülü Kara Dişi Deve/Halka hizmetkâr

Sağlam, iyilik-kötülüğe karşı dayanıklı, olgun, böbürlenmeyen, herkese eşit muamelede bulunabilen, millet tarafından sevilen.

Rahmetli ablamız Danakan, kadın milletin bahtına ortak, halka hizmetkâr biriydi (Sıdıkbekov).

Kapalı Karakterli/İÇİNE KAPANIK

Kapalı, açık-saçık değil, kolay kolay çözülmeyen, karakteri ağır.

O kolay kolay konuşmayan, içine kapanık birisi gibi duruyor. Pek de iyi konuşamadık ("Ala-Too").

Kapalı Fincan Kapalı Kalsın/ÖRTÜLÜ KALMAK

Başkalarınca bilinmeyen şey, kimse bilmesin, kimse duymasın.

Yapma, sinirlerine yenik düşme, eğer beni dinlersen bu burda örtülü kalsın ("Kırgızistan Madaniyatı").

V. : Kapalı fincanın büsbütün kapalı olarak kalması/Sessiz kalmak

Sessiz kalakaldığında müfettişler de şüphelenmeden durabilir mi? ("Çalkan").

V. : Kapalı kazanın kapalı olarak kalması

Kapalı kazan kapalı olarak kalsın, - diye saklı tutmayı beceremeyip, kendisinin kıymetli hanımının ağzı sıkı olmamasından, ağa çok sıkıntılı (Sıdıkbekov).

Hoşnut Kalmak

Düşündüğü, istediği gibi olmak, düşlediği

samaganınday bolo tüşüü.

Könüldüü oturuu Şambetke caga berbey kalat (Sıdıkbekov).

CAZA BASUU

1. Canıluu, canılıştık kılúu, kata ketirüü.

Beçara caza basıp alıp, oşondon beri onolo albay cüröt (“Ala – Too”).

2. Bir nersenin kızuu üstünön çıkpáy, keçigip kalúu.

Kaap, caza basıp aldım.

CAZA TAYUU

Kandaydır bir kokustan, kütülbögön cerden kırsıkka uçuroo, ölümgö duuşar bolúu.

Izaluu el dal azır üyüliüü catkan darıday, caza tayıp uçkun tüşsö ele lap etip canıp ketet (Ukaev).

CAZASIN KOLUNA BERÜÜ

Kılğan kılması, ayıbı, künöösü üçün katuu cazaloo, zapkı körsötüp, urup-saboo, sazayın berüü.

Men bul ittin cazasın koluna berem (Kaimov).

V. : Cazasın berüü

Baylardin cazasın berüügö eldi üyrötüp cürgöndör da oşolor (Bayalinov).

Cazasın tarttırúu

- Kızıtalak Togolok Moldonun büt kayduulatı üçün cazasın tarttırsakpı (Beyşenaliyev).

CAZDANA CATUU

Öçöşköñ, kastaşkan adamın da kırsıktatıp, kegin, öçün ala catuu, özü menen koşo katuu kırsıkka, ce ölümgö uçurata ketüü.

Birok, enemdi cazdım kıla turgan bolso, calgız Kerim kerbezdi emes, manap agasın baştap, başkaların da cazdana catam (Ümötaliev).

V. : Cazdığın ala catuu

Boldu, cetişet! Kadiy biydi... tındım kılıp, cazdığımđı ala catam! Kaçankıga çeyin munun aldında bödönödöy böypöktöym? (Ümötaliev).

CAZDIGIN BASUU

Aramdık kılúu, köz cazgıruu.

gerçekleşmek.

Gönüllü oturmadan Şambet hoşnut kaldı (Sıdıkbekov) .

YANLIŞ ADIM ATMAK

1. Yanılmak, yanlış yapmak, hata yapmak.

Gariban yanlış adım atıp o günden beri kendine gelemiyor (Ala-Too).

2. Bir şeyin en kızıştığı ana yetişemeyip, geç kalmak.

Tuh, yanlış adım attım.

KAZAYA UĞRAMAK

Bir şekilde aniden, beklenmedik tarzda kaza geçirmek, ölümle karşılaşmak.

Mağdur halk şimdi bir yerde topluca dururken, bir kazaya uğrasa, tümü yanıp kül olacak (Ukayev).

Cezasını Eline Vermek/CEZASINI VERMEK

Yaptığı yanlış, ayıbı, suçu, günahı için çok ağır cezalandırmak, gün göstermeyip eziyet etmek.

Ben bu itin cezasını vereceğim (Kaimov).

V. : Cezasını vermek

Ağaların cezalarını vermek için halkı öğretenler de onlar (Bayalinov).

Cezasını çektirmek

- Yaman Togolok Moldo'nun tüm suçları için cezasını çektirsek mi? (Beyşenaliyev).

Yaslanıp Yatmak/KÖKÜNE KİBRİT SUYU DÖKMEK

Kin beslenen, düşman olunan adamı kazaya uğratıp, intikamını, öcünü almak; kendisiyle birlikte ağır bir felakete veya ölüme sürüklemek.

Fakat, benim anneme dokunacak olurlarsa, bir tek Kerim'in değil, bey olan ağabeyi başta, başkalarının da köklerine kibrit suyu dökeceğim (Ümötaliev) .

V. :Yastığını Alıp Yatmak/HERŞEYİ GÖZE ALMAK

Artık yetişir! Kadiy ağa. . . herşeyi göze alıyorum! Ne zamana kadar onun önünde el pençe divan durup, sessiz kalacağım ? (Ümötaliev).

Yastığına Basmak/KÖTÜ GÖZLE BAKMAK

Al Semetey abamdın cazdığın bassam onombu ("Semetey").

CAY ALBOO. k. Canı cay alboo

CAY ALUU. k. Canı cay aluu

CAY AYTUU

Kandaydır bir camançılıkka könül aytuu, ce cakşılık işke cardam körsötüü iretinde bir nerse berüü, tartuuloo.

Cay aytpay anan, mindayda aytpaganda caydı kaçan aytabız ("Ala – Too").

CAY TABAR

Abdan epçil, ebin taap bir nersege aralaşa ketken.

Cay tabar, epçil, caşınma Bütkön ittin kaşında (Beyşenaliyev).

CAYDAK KALUU

Büt bolgonunan, bardıgınan acıroo, kuru kol boluu, kur calak boluu.

Koldooçumdan ayrılıp bu carıkta men caydak kalgamınbı? (Akiyev).

CAYDAK TALAA

Eç nersesi çok, eş nerse çıkpagan, öspögön een talaa.

Caydak talaaga eki – üç cıldın aralığında zavod, fabrika kurup, sotsialistik industriyanın tübün tüptödünör (Aşımbaev).

CAYDAK TÖŞ

1. Açık-ayrım, daaldagan ak könül, içinde eş nersesi çok.

Al oşondoy caydak töş bala.

2. Eş nersesi çok, abdan cupunu, caysız.

Boy tumarı çok barsa, şorduu cakır kızın caydak töş uzatıptır deşet (Sıdıkbekov).

V. : Calaň Töş

Bir cerge öñçöy calañ töştör çoğulganı menen, eldin körünüşü baranduu (Kaimov).

Calaň Ot, Caydak Töş

Calaň ot, caydak töş koyçular Orgoçordon orun ala başadı ("Ala – Too").

CAYIL DASTORKON

Üyünön tamak-aşı üzülböğön, bapırıp caynap turgan, kazan aştuu, bereşen, meyman dos.

Kötülük yapmak, aldatmak.

O Semetey amcama kötü gözle bakarsam onar mıyım ("Semetey").

GÜÇ VERMEK

Bir çeşit olumsuz duruma geçmiş olsun dilemek, veya iyi işe yardım etmek için bir şey vermek, desteklemek.

Simdi güç vermezsek ne zaman vereceğiz ("Ala-Too").

Yolunu Bulur/Atik, Becerikli

Çok mahir, bir şekilde yolunu bulup kaynaşmayı bilen.

Becerikli, her şeyin üstesinden gelir Bütkön, itin karşısında (Beyşenaliyev)

Eğersiz Kalmak/AÇIKTA KALMAK

Elinde olan tüm mal varlığından mahrum kalmak, eli boş kalmak, kuru yalak kalmak.

Destekçimden ayrılarak ben bu dünyada açıkta mı kaldım? (Akiyev).

Kupkuru Arazi

Hiçbir şeyi yok, hiçbir şey ekilemeyen, yetişmeyen boş tarla.

Kupkuru tarlaya iki-üç senenin içinde sanayi, fabrika kurarak, sosyalist endüstrininin tabanını sağlamlaştırdınız (Aşımbayev).

Çıplak Döş/AÇIK GÖNÜLLÜ

1. Apaçık, açık gönüllü, içinde hiçbir şey olmayan.

O öyle açık gönüllü bir delikanlı.

2. **Çıplak döş/Eli kolu boş:** Hiçbir şeyi yok, çok fakir, yersiz-yurtsuz.

Boyundaki takılar olmadan varırsa, zavallı fakir kızı eli kolu boş uğurlamışlar derler (Sıdıkbekov).

V. : Yalın Döş

Bir yere baştanbaşa yaman (kişilerin) toplanışı ile, yurdun görünüşü yağız atlı (Kaimov)

Yalın Ateş, Yalın Göğüs/Sinesi geniş

Sinesi geniş çobanlar Orgoçor'o yerleşmeye başladılar ("Ala-Too").

SOFRASI AÇIK

Evinde yemek eksik olmayan, kazanı aşlı, cömert, misafirperver.

Bereketi, rızkı bol, sofrası açık birine

Berekesi caynagan bir cayıl dastorkon öndönöt (Berdikeep).

CAYI COK.

Cakşı emes, naçar, cupunu, caysız.
Uuga çıkpay men catsam, eki kün bagıp ardaktaar/Eç kimindin cayın cok (folk.).

CAYIN TABUU

1. Çok kılúu, közün tazaloo, öltürüp koyuu.
Aytkanıma könbösön,/Azır tabam cayındı (folk.).

2. Kandıydır bir iştin atkarılışının mümkünçülüğün, ıgın keltirüü.
Anın cayın özübüz tababız ("Ala – Too").

CAYINAN ÇIKPAY KALUU

İş oyundagısında, oylogondoy bolboo, naçar boluu, orundalbay kaluu.
Caaldıu ökümdar caağı karışıp kurçu kaytkanday, işi cayınan çıkpay kalganın sezip, öküttö ünün çıyıldattı (Beyşenaliev).

CAYINDA BOLUU

İşi onunan çıguu, oylogonunday orundaluu.
Capaştın öçün alalı degen işibiz cayında bolup, bay, manaptardın tamırına birinçi iret balta çaptık (Cantöşev).

CAYITI KENÜÜ

Aylana-çöyrösü, kanat-butagı ösüü, etek-ceni cayılıu, beypil, cırgal turmuşka cetip kenele baştoo.
Catkanın cumşak kerebet, cayıtın kenip cırgadın (Üsönbaev).

CAKA KOLDO, CAN UYADA. k. Can uyada, caka koldo

CAKADAN ALUU

1. Doosun, cep-içkenin küç menen doolap aluu, katuu talap kılıp öndürüp aluu.

2. Sözgö kelbey betten aluu, katuu tiyüü.
Cakadan alganındı koyboysunbu?

CAKASIN KARMANUU

1. Bir nersege ayabay tan kaluu, ayran-tan boluu, akılı ayran boluu.
Ene sütü oozunda degen beregi balanın... kılğan işterine caka karmanıştı (Akmatov).

benziyor (Berdikeep).

HÂLİ YOK

İyi değil, yeterli değil, evsiz.
Ava gidemeyip ben yatsam, iki gün bana bakabilecek/Hiç kimsenin hâli yok (folk).

YOLUNU BULMAK

1. Yok etmek, ortadan kaldırmak, öldürmek.
Dediğimi dinlemezsen,/Şimdi ben yolunu bulacağım (folk).

2. Bir şekilde işin yapılabilirliğini, yolunu yöntemini bulmak.

Onun yolunu biz bulacağız. ("Ala-Too").

Yerinden Çıkmamak/İsteddiği gibi çıkmamak

İş, düşündüğü gibi olmamak; kötü olmak, gerçekleştirmek.
Zalim hükümdar dili bağlanıp iş istediği gibi çıkmayınca, pişmanlık dolu bir feryat kopardı (Beyşenaliyev).

Yerinde Olmak/İŞİ RAST GİTMEK

İşi yaver gitmek, düşündüğü gibi olmak.
Capaş'ın intikamını alalım dediğimiz işimiz rast gidip, zenginlerin, ağaların köküne ilk baltayı vurduk (Cantöşev).

Otlağı Genişlemek/İŞİ YOLUNDA

OLMAK Çevresi, tanıdıkları çoğalmak, rahat hayata kavuşmak; hoş, rahat hayata ulaşarak rahat olmaya başlamak.

Yattığım yumuşak kerevet, işin yolunda olup refaha kavuştun (Üsönbayev).

Yakadan Tutmak/YAKASINA

YAPIŞMAK

1. Borcunu, yiyip içtiklerini güç kullanarak geri almak, ağır baskı uygulayarak eline geçirmek.

2. Konuşmayı denemeyip hemen yüzüne çarpmak, kalbini kırmak.

Yakaya yapışmayı bırakmıyor musun?

Yakasını Tutmak/DUDAK ISIRMAK

1. Bir şeye hayran olmak, çok ilginç bulmak, aklı şaşmak.

Ağzı daha süt kokuyor dediği çocuğun ...yaptığı işlere dudaklarını ısırıldılar (Akmatov).

2. Bir nerseden kooptonup üröyü uçuu, korkuu.

Kuday öziin koldoy kör, alaamattan saktay kör, - dep kempir kaltaarıp, cakasin karmandı (Cantöşev).

CAKASINA CARMAŞUU

Buçkaktap koyo berböö, asılıp aluu.

Cakasina carmaşıp cürüp, eptep anı kolgo tiygizdi (“Kırgızstan madaniyatı”).

CAKASINAN KOLU KETPÖÖ. k. Kolu cakasinan ketpöö

CAKŞI ATTUU BOLUU

Biröögö cagınuunun, cakşı körünüünün araketin casap, içi-koynuna kirüü, koşomat kılıu.

Boşkoy cakşı attuu boluu maksatında mıktıların maktay kelip, Togolok Moldonu miskılday ırdaganda, anın coypulugu, casakerligi mıktılarına caktı (Beyşenaliev).

CAKŞI CATIP, CAY TURUNUZ!

Uykunuz tınc bolsun, cakşı uktanız degen sıyaktuu kaaloo maanisinde koldonulat.

Birok, öziin catkan bölmönüün terezesin içinen ilbey açık koy. Tüşündümbü? Korkpo! Cakşı catıp cay tur, - dep çıgıp ketti (Saatov).

CAKŞI ÇIKMA

Mıktı, akılduu, işenimdüü.

Isımı törö, tayake, - dedi Toktogul, - “törö” dese törödöy, bir suu eldin cakşı çıkması, niyeti ak, kara kıldı kak cargan kalıs balası (Kasimbekov).

CALAA CABUU

Biröögö calgan cerinen künöö koyup karaloo, ak cerinen camandoo, caman attı kılıu.

Albette, cok cerden calaa caap catsa, kimdin cürögü küybösün! (Baytemirov).

CALAAGA CIGILUU

Doogo cıgıluu, sözgö cıgıluu, doogo, ayıpka kirepter boluu.

Ak cerinen calaaga cıgılğan beçara Saman kulaktın talamın kim talaşat (Bayalinov).

CAL – KUYRUGU TÖGÜLGÖN

Sın-sıpatı kelişken, mıktı, sınduu (cılıkıga

2. Bir şeyden endişelenerek, çok korkmak.

Allah’ım sen koru, felaketlerden sakla, -diye yaşlı nine yalvarıp, dudaklarını ısırđı (Cantöşev).

YAKASINI BIRAKMAMAK

Sıkı tutarak bırakmamak, sıkı yapışmak.

Yakasını bırakmayıp bir şekilde onu ele geçirdi (“Kırgızstan Madaniyatı”).

İyi Adlı Olmak/YALAKALIK YAPMAK

Birisine yaranmanın, iyi görünmenin hesabıyla içli-dışlı olmaya çalışmak, yaltaklanmak.

Boşkoy yalakalık yapmak için büyükleri övüp, Togolok Moldo’yla alay ederek türkii söylediğinde, onun iki yüzlülüğü, övgüleri ileri gelenlerin hoşuna gitti (Beyşenaliev).

İyi Yatıp, Rahat Kalkınız/Allah rahatlık versin!

Allah rahatlık versin, iyi geceler gibi iyi dilekte bulunmak için kullanılır.

Fakat, yattığın odanın penceresini açık bırak. Anladın mı? Korkma! Allah rahatlık versin - deyip çıkıp gitti (Saatov).

İyi Çıkma/YÜZ AKI

Mükkemmel, akıllı, güvenilir.

İsmi törö, ağabey, -dedi Toktogul, - “törö” dediğimizden törö gibi, bir avuç milletin yüz akı, iyi niyetli, kılı kırk yaran adaletli çocuğu (Kasimbekov).

KARA ÇALMAK

Birisini yalandan suçlayarak karalamak, haksız yere kötölemek, adını kötüye çıkarmak.

Elbette, yok yere kara çalıyorsa, kimin yüreği yanmasın! (Baytemirov).

İftiraya Yıkılmak/İFTİRAYA KURBAN GİTMEK

İftiraya kurban gitmek, iftira atılmak, suçlanmak.

Suçsuz yere iftiraya kurban giden zavallı Saman ağanın menfaatini kim savunacak (Bayalinov).

Yele-Kuyruğu Dökülen/KUYRUĞU-KULAĞI YERİNDE

karata).

*Tigil cal – kuyruğu tögülgön kaşka corgonu
özün min, - deyt (“Ala – Too”).*

CALAYAK OOOZ

Ötö calcaygan, epsiz çon ooz.

*Calayak ooz, car kabak, caagi cazı, eegi
uzun (“Manas”).*

CALAN CÜZ

Sözündö tura albagan, turuksuz, uyatı cok.
*Şıpıldagan calan cüz cigit körünöt, - dep
apam anı bir kögöndö ele caktırgan cok
 (“Ala – Too”).*

CALAN TONDUU, CAYDAK ATUU

Eç nersesi, eş kimisi cok, calgız özü, kara
başı, kolunda cok, coksuz.

*Capar sıyaktuu calan tonduu, caydak
attuuga Altınaydı berbeym, - dedi Suban
(Cantöşev).*

V. : Calgız at, calan tonduu

*Buga okşogon calgız at, calan tondular
çıga turgan boldu, - dep biy kupuya kekenip
oturdu (“Kırgızstan madaniyatı”).*

CALAN TÖŞ. k. Caydak töş

CALGAN TÜŞ

Tüşkö cakındap kalgan ubakit.
*Kün obogo tolgondo,/Calgan tüş canı
bolgondo (“Manas”).*

CALGIZ AT, CALAN TONDUU. k.

Calan tonduu, caydak attuu

CALGIZ AYAK COL

Bir kişi gana cürö turgan ötö kuuş col, çubap
ötö turgan tar col.

*Keç kirip küügümdöp kalgan, ... calgız ayak
col menen eltendep, eki cagımdı karanıp
basıp kelatam (“Ala – Too”).*

CALGIZ BAŞI EKİ BOLUU. k. Bir başı eki boluu.

CALGIZ BOY

1. Üy-bülösü cok, calgız özü, kara başı,
boydok, özü ele.

*Calgız boylukka cabırkagan taalmıçisin
alakıtıp, köönün cubattı (Beyşenaliev).*

2. Üy-bülösünö, bala-çakasına, üy-
tiriçiligine özünön başka karalaşar,
cardamdaşar, kol kabış kılar kişisi cok, eş

Fiziği gelişmiş, mükkemmel, iyi cins (at için
söylenir)

*Ta ordaki kuyruğu-kulağı yerinde taya sen
bin, -diyor (“Ala-Too”).*

Kundak Gibi Ağız/Koca Ağız

Çok büyük, kocaman ağız.

*Koca ağızlı, kaşı çatık, yanağı düz, çenesi
uzun (“Manas”).*

Yalın Yüz/Yüzsüz

Sözünde duramayan, ciddiyetsiz, utanması
yok.

*Hareketli, yüzsüz birine benziyor, -diye
annem onu ilk gördüğünde hoşlanmadı
 (“Ala-Too”).*

Yalın Giysili, Eversiz Atlı/YALIN AYAK, BALDIRI ÇIPLAK

Hiçbir şeyi yok, kimsesi yok, elinde yok,
fukara.

*Capar gibi yalın ayak, baldırı çıplağa
Altınay’ı vermem, -dedi Suban (Cantöşev).*

V. : Biricik at, yalın kat giyimli/YALIN AYAK, BALDIRI ÇIPLAK

*Buna benzer yalın ayak, baldırı çıplaklar
çıkacak oldular, -diye ağa öfke saçarak
oturdu (“Kırgızistan Madaniyatı”).*

Yalan Öğlen/Kuşluk Vakti

Öğleye yaklaşan zaman.

*Vakit kuşluk olduğunda,/Yalan rüya yeni
başladığında (“Manas”).*

Yalnız Ayak Yol/Patika

Ancak bir kişi yürüyebilecek dar yol, ardı
ardına dizilip geçilecek yol.

*Güneş batıp, akşam olmuştu, . . . patikada
korkarak iki yanıma bakınıp, yürüyüp
geliyorum (“Ala-Too”).*

YALNIZ BAŞINA

1. Ailesi yok, yapayalnız, tek başına, bekar,
yalnız.

*Yalnızlığa alışamayan hocasını oyalayıp,
gönlini aldı (Beyşenaliev).*

2. Ailesine, çoluk- çocuğuna, ev işlerine
kendisinden başka yardım edecek kimsesi
olmamak.

kimisi çok.

Emi calgız boy nemenin cölöğü da uragan turbaybı (Abdukaimov).

CALDIRAMA TİYGENSÜÜ

Bir nersege katuu oylonup del bolgondoy, meltirep unçukpay turup kalgan abalga karata koldonulat.

Al caldırama tiygensip, meni köpkö çeyin karap turup, makul degendey baş iykedi (Berdikeyev).

CALPAK TİL

Adamdı özünö tartuu maksatında cılmalap, caykap aytkan ötü çeber söz.

Aldand calpak tilge senin başın, Maksatka cetken tura buzuk Kasım (Abdiramanov).

CALPAK TİLGE SALUU

Biröönü özünö tartuu, aldoo, azgıruu maksatında köşütüp, kepti keltire süylöp, eritüü araketin kılúu, öz kızıkçılıgına köndürüügö tırışuu.

Acı calpak tige salıp, caykap süylödü (Baytemirov).

CALPI TİL TABİŞUU

Biri-birin tüşünüşüp, bir pikirge kelüü.

Arı ketip, beri ketip catıp, akırında calpı til tabıştı öndönöt (“Caştık carçısı”).

CAM KILUU

Tıncıtuu, tındıruu, bütürüü, cayloo.

Meni şaylap han kılсан, könülümdü cam kılсан (Toktogul).

CAMAN AYTPAY, CAKŞI COK

Ne bar, ne çok, kaday bolot “caman cakşını aralaştıra aytuu kerek, kadaydır bir kıyınçılık, kırsık, kokustuk bolup kalabı” degen maanide aldın ala eskertüü iretinde koldonulat.

Caman aytpay cakşı çok. Calkkan başka emneler gana tüşpöyt (Beyşenaliev).

CAMAN APAZ BAŞTABA

Bir nerseni kün murun, aldın ala caman cakka coruba, camançılıktı oozuna alba, camançılıkka oy coruba.

Caman apaz baştabay cön oturçu, - dep ayalın tıygan boldu (“Çalkan”).

Şimdi yalnız başına olan bu insanın son dayanağı da yıkılmış (Abdukaimov).

Dalgınlık Hastalığına Yakalanmış Gibi/ALIK ALIK BAKMAK

Bir şeyi çok düşünüyormuş gibi sesizce taş kesilme durumu için söylenir.

O alık alık, bana uzun süre baktıktan sonra tamam der gibi kafa salladı (Berdikeyev).

Yatık Dil/TATLI DİL

İnsanı kendine çekmek için nazıkçe, yumşakça söylenen ustaca söz.

Kandırıldı tatlı dille senin başın,/Maksadına ulaşmış rezil Kasım (Abdrahmanov).

TATLI DİLLE KONUŞMAK

Birisini kendine çekmek, kandırmak amacıyla abartarak, hoş söz söyleyip kabul ettirme gayretinde olmak, kendi menfaatine inandırmaya çalışmak.

Hacı, tatlı dille, bize mesaj verdi (Baytemirov).

Genel Dil Bulmak/ORTAK NOKTA BULMAK

Birbirini anlayarak, bir fikirde anlaşmak.

Bir o yana, bir bu yana gide gele, sonunda ortak nokta bulmuşa benziyorlar (“Caştık carçısı”).

Yok Etmek/HALLETMEK

Durdurmak, halletmek, bitirmek, ortadan kaldırmak.

Beni seçerek padişah etsen, gönül işimi halletsen (Toktogul).

Kötü Konuşmadıkça, İyi Yok/İYİSİYLE, KÖTÜSÜYLE

Ne olur ne olmaz, nasıl olur “kötü ile iyiyi birarada söylemek lâzım, ne olur ne olmaz, bir eksiklik, beklenmedik bir durum olabilir” gibi, önceden hatırlatma için kullanılır.

İyisiyle kötüsüyle. Sakınılan başa neler gelmiyor ki (Beyşenaliev).

Kötü Kehanette Bulunma/ŞOM AĞIZLIK ETMEK

Bir şeyi birkaç gün önceden, daha erkenden kötüye yorma, kötülüğü ağızına alma, kötülüğe akıl yorma.

Şom ağızluluk etmeden rahat dur, -diye

V. : Caman coro baştaba

Alda kanday zaman bolot, - dep caman coronu baştabay koysonçu (Bayalinov).

CAMAN ARAM

Köbünçö kiçinekey baldardı erkeletüü maanisinde koldonulat.

Oy, caman aram dese, cakşı atadan tuulgan ekensin (Medetov).

CAMAN KATIN, CAŞ BALA

Üyündö baş kötörgön er bülösü cok, calan bala-çaka, baş-köz bolor kişisi cok.

Mından arı öz ookatındı özün kılıp, el oozunda caman katın, caş bala dedirtpe (Abdukaimov).

CAMAN KÖZ

İçi aram, kara sanatay, aramdık oylogon degen maanide.

... Müyüzdüü Bugu – Ene... Tukumundu ceribe, ... caman közdön, kessir sözdön sakta (Aytmatov).

CAMAN KÖZÜ MENEN KAROO

Caktırbagan, cek körgöndöy münözdö, açuulandan kebetede közün akırayta karoo.

Sultanmurat bek oozunan sözü tüşüp, aldirtan caman közü menen karap tim boldu (Kasimbekov).

V. : Caman közü menen tiktöo

Tigini karasan, meni caman közü menen tikteyt, kepşiri suuk (Abduramanov).

CAMAN KÖRGÖNDÜN BÖRKÜ**KAZANBAKTAY**

Cakpagan kişinin körünüşü suuk, kebetesi cagımsız.

Ee... kaysını aytasın, caman körgöndün börkü kazanbaktay da, meni körgüsü kelbeyt, ayla kaç barar cer cok, basar too cok, - dep üşkürip koydu ("Kırgızstan madaniyatı").

CAMAN OOO

Uşakçı, bir nerseni taşıp, cetkirip baruuçı, çıkıncı.

Andan caman oozdordon sak boluu kerek.

CAMANDIKTI KÖZÜN KÖRBÖSÜN k.

Közün camandıktı körbösün.

CAMBAŞI CERGE TİYBÖÖ

hanımına söylenir gibi oldu ("Çalkan").

V. : KÖTÜYE YORMAMAK

İleride nasıl hayat olacak -diye kötüye yormayı bırak (Bayalinov).

Yaman Haram/Yaramaz

Genellikle küçük çocukları sevmeme mânâsında kullanılır.

- Hey, yaramaz seni, iyi bir babanın oğlusun (Medetov).

Kötü Kadın, Genç Çocuk/SAHİPSİZ EV

Evinde yetişkin erkek olarak kimsesi yok, hep çoluk çocuk, eve ekmek getirecek kimse yok.

Bundan sonra kendi ekmeğini kendin getirip, halkın ağzına sahipsiz ev dedirtme (Abdukaimov).

Kötü Göz

Kalbi kötü, kötülük düşünen, art niyetli olan mânâsında.

... Boynuzlu Bugu-Ene... kötü gözlerden, felaketli sözlerden çocuklarını koru (Aytmatov).

KÖTÜ KÖTÜ BAKMAK

Hoşuna gitmeyerek, nefret edencesine, sinirlendiğinden gözlerini kocaman açarak bakmak.

Sultanmurat kötü kötü bakıp hiçbir şey yapmadı (Kasimbekov).

V.:Gözünü Dikmek

Buna baksana, bana gözünü dikip bakıyor, eşek suratlı (Abduramanov).

Sevmediğinin Kalpağı Kazan Kutusu**Gibidir /SEVMEDİĞİ GÖZÜNE****BATMAK**

Sevilmeyen insanın görünüşü soğuk, itici.

Ee. . . hangi birinden bahsedeyim, sevmediğin gözüne batar, beni hiç göresi yok, ne yapalım gidecek başka yer yok, -diye derin bir iç çekti ("Kırgızistan Madaniyatı").

AĞZI KALABALIK

Dedikoducu, laf taşıyan, casus.

Öyle ağzı kalabalıklardan korunmak lâzım.

Kıçı Yere Değmemek/SIRTİ YERE

Eç cenilgen emes, biröödön cıgılıp körgön emes (köbünçö küröşkön adamdarga karata). *Al ömürü cambaş cerge tiyip körgön can emes.*

CAMBAŞI CERGE TİYGENÇE

Ölör-ölgönçö, ömürünün akırına çeyin. *Baykuş apam cambaş cerge tiygençe, baldarım dep cürüp öttü. Biz anda caş bolup apamdın emgegin aktay albay kaldık, - dep Camal közüünün caşın kılğırttı ("Ala – Too").*

CAN ALAKETKE TÜŞÜÜ

Bir nersege katuu kirişüü, can talaşıp araket kılıu.

Can alaketke tüşüp kulak baylap cürüşöt (Ömürbaev).

V. : Can büdögö tüşüü

Alarga col körtsütkön masterler can büdögö tüşüp, iştin közün taanitat (Aşımbaev).

Can alaketke kelüü

Can alaketke kelgen ene tez ele cetip keldi (Berdikeyev).

CAN ALGIÇ

1. Diniy tüşünük boyunça: adamdın canın aluuçu, öltürüp koyuuçu perişte, azireyil. *Arzıp süyüp, alıstan koştıp kelgen carooker carı Seydeşi can algıçtın koluna ketip, Bayımbetti tüngö aralaş taştap tünörttübü (Beyşenaliyev).*

2. İmansız, mıkaaçı, taş boor, baş keser, celdet.

Biz minday can algıçtarga kol saluu minday tursun, tike karay albaybız, - dedi mandikerlerdin biri (Abdukaimov).

CAN – ALI KALBOO

1. Ayabay şaşkalaktoo, kaldastap, can talaşıp ötü tez kıymıldoo.

Can alı kalbay şaşıp, önü kubarıp İrina kirip keldi (Cantöşev).

2. Epildep, ötü kiçi peyil, caydarı mamile casoo, astı-üstünö tüşüp epildöö, egilip-cıgılıu, ayabay süyünüü.

Irahmat taacene, - dep Aşırbek can – alı kalbay kubandı (Aşımbaev).

CAN ARG

GELMEMEK

Hiç yenilgi yüzü görmemek, kimseye yenilmemek (genelde güreşen adamlar için). *O hayatta sırtı yere gelmemiş biri.*

Kalçası Yere Değinceye Kadar/SIRTI YERE GELENE KADAR

Vefat edinceye kadar, ömrünün sonuna kadar.

Canım annem, sırtı yere gelene kadar çocuklarım diye yaşadı. Biz o zaman gençliğin toyluğuyla annemizin hakkını veremedik, -diye Camal gözünün yaşını akıttı ("Ala-Too").

CANLA BAŞLA GİRİŞMEK

Bir şeye canla başla girişmek, canını dişine takıp gayret etmek.

Canla başla bu işe giriştiler (Ömürbaev).

V. : CANLA BAŞLA

Onlara yol gösteren hocalar, canla başla, işin yolunu öğretiyor (Aşımbaev).

CANINI DİŞİNE TAKMAK

Canını dişine takıp gelen ana tez yetiştirdi (Berdikeyev).

CAN ALICI

1. Dinî anlayış olarak; insanın canını alan, öldüren melek, Azrail.

Çok ihtirasla seven, uzaktan gelen vefakâr yâri Seydeş, Azrail'in eline düşüp, Bayımbet'i gece yarısı bırakıp somurturdu mu? (Beyşenaliyev).

2. İmansız, zalim, taş kalpli, baş kesen, cellat.

Biz böyle can alıcılara el kaldırmayı bırak, başımızı dik kaldırıp bakamayız, -dedi işçilerin biri (Abdukaimov).

NEFES NEFESE KALMAK

1. Çok acele etmek, telaş etmek, can havliyle hızlı hareket etmek.

Nefes nefese kalarak, beti-benzi solarak İrina içeri girdi (Cantöşev).

2. Hızlı hızlı hareket ederek, çok alçak gönüllü, hoşgörülü davranmak, yerinde duramayıp, sevinçten uçmak.

Teşekkür ederim yenge, - diye Aşırbek nefes nefese kalıp sevindi (Aşımbaev).

Can Çaresi/Tevekkül Etmek

Amal, ayla.

Can arga kılıp toogo ördödü. Mından ayla bolgon cok ("Kırgızstan madaniyatı").

CAN AÇIR

Boor ooruy turgan, küyüşör, karalaşar.

Promsoldogu can açırbız uşu sarı bala ele ("Ala – Too").

CAN AÇITUU

Canga tiyüü, can keyitip tınçsızdandırıuu.

Arkı – berki sözdön kiyyin can açıtkan cındıktı ayttı (Cusupov).

CAN AYABAY

Ölör-tirilerine karabay, bardık kücü, büt mümkünçülüğü menen, can talaşıp.

Kıskası, manaptar menen can ayabay küröşö baştadık (Cantöşev).

CAN AYAK

1. Col cürgöndö alıp cürüüçü ayak, idiş.

2. Nasıbay iyloo üçün atayın cığaçtan oyup casalğan idiş.

CAN AYAŞPAS. k. Can kıyışpas

CAN BAGAR. k. Can baktı

CAN BAGUU

Kert başının gana kamın oyloo, eptep kün körüü.

Bular kıyık kötörüp kelet eken, ubaktıлуу bolso da oşolordon cep can bagamın (Midin).

CAN BAKTI

Öz aldınça emgek kılбай canının gana tınçın oylogon, biröönün esebinen çaşagandı, kıynalбай can bakkandı cakşı körgön.

Akıykattan taygan, ... can baktı akın bugün sıyluu boluşu mümkün, birok erten kör (Beyşenaliev).

V. : Can bagar

Can bagar calkoo eşek bar,/Caşınıp cürgön kesep bar (Beyşenaliev).

CAN BERÜÜ

1 Ölüü, kaza tabuu, köz cumuu.

Başı menen asfaltka katuu cıgilğan bala oşol cerdin özündö can beriptir (Medetov).

2. Aktığı üçün kasam içip, ant berip dalıldöo şartı.

Çare, çözüm.

Tevekkül ederek dağa doğru yola çıktı. Bundan bir çözüm çıkmadı ("Kırgızistan Madaniyatı").

Can Acır/Sahip Çıkan

Kalbi sızlayan, yanan, yardım eden biri.

Hükümette bize sahip çıkanımız bu sarı çocuktu ("Ala-Too").

CAN ACITMAK

Cana dokunmak, canını acıtip endişelendirmek.

Sağdan soldan konuştuğundan sonra can acıtan şeyi söyledi (Cusupov).

Canına Acımadan/CAN PAHASINA

Ölümü bile göze alarak, tüm gücü tüm imkanlarıyla, canla başla.

Kısaca eski derebeyler ile can pahasına mücadele etmeye başladık (Cantöşev).

Can Ayak/Kulplu Çanak

1.Yola çıktığında yana alınan çanak.

2. Bir çeşit uyuşturucuyu ufalamak için ağaçtan oyarak yapılan çanak.

Can Bakmak/GÜNÜNÜ GÜN ETMEK

Kendini düşünmek, rahat gün geçirmek.

Bunlar geyik avlayıp geliyorlar, bir kaç gün de olsa, onlardan yiyerek günümüzü gün ederiz (Midin).

BAŞKASININ SIRTINDAN GEÇİKEN

Kendi emeğiyle çalışmayıp rahatını düşünen; başkasının hesabından, eziyet görmeden yaşamayı seven.

Doğruluktan sapmış ...başkasının sırtından geçinen ozana bugün hürmet ediliyor olabilir, fakat yarın meçhul. (Beyşenaliev).

V.: Asalak

Asalak tembel eşek var,/Gizlenip gezen külhanbeyi var (Beyşenaliev).

CAN VERMEK

1. Ölmek, kazaya kurban gitmek, (dünyaya) gözünü yummak.

Baş üstü asfalta sertçe çakılan çocuk orada can vermiş (Medetov).

2. Suçsuz olduğunu yemin edip ant içerek

– Tümonbay at uurdadı. Uuru emes desen, balandın canın ber? ! – deşti eneme alar (Sıdıkbekov).

CAN BİRGE

Biri-biri menen ötö ısıık, abdan cakın, ınak, kıyıspas, ötö tattuu.

Kızga can birge cenesi koşo keyip, koşo sızdayt (Sıdıkbekov).

CAN BURADAR

Cakın coldoş, kurdaş, tentuş.

Can buradar, candan dos, canga küybös kaday dos (folk.).

CAN BÜDÖGÖ TÜŞÜÜ. k. Can alaketke tüşüü

CAN BÜTKÖN

Büt can-canıbar, kıymıldagan tirüü candın bardığı.

Degi suu carıktık can büt köndün baarına caşoo bergen caratılıştın ıyık zatı turbaybı (Berdikeyev).

CAN BIÇAKTIN MİZİNDE

Ötö korkunuçtuu, kooptuu oor abalda, kıyınçılıkta, ölüm aldında.

Can bıçaktın mizinde turup, kimge kim boor tartmak ele (Coobaşev).

V. : Can kılıçtın mizinde

Mintip can kılıçtın mizinde turganda, senin kılğan corugun uşubu (“Ala-Too”).

CAN DALBASA KILUU

Kandaydır bir korkunuçtuu, kıstalış abaldan kutuluunun, aman kaluunun araketin kılui.

Katın – bala cabılıp sırtka camıraşat, can dalbasa kılıp kayra üygö kirişet (Osmonaliyev).

V. : Can dalbasaloo

Silerdi aç kalbasın dep can dalbasalap cürdüm (Sıdıkbekov).

CAN DEP

Kubanıp, süyünüp, kım dey tüşüp.

Cibersen barat ee? – Can dep barbaybı? (Baytemirov).

CAN – DİLİ MENEN

Çın ıklası menen, abdan berilip, intaasın koyup, büt mümkünçülüğü menen.

ispatlama şartı.

-Tümonbay at çaldı. Hırsız değil diyorsan, çocuğun canı çıksın mı? ! –dedi anneme onlar (Sıdıkbekov).

Can Birge/CAN YOLDAŞI

Birbiriyle çok sıcak, çok yakın, barışık, elbirliği içinde, çok tatlı.

Kız can yoldaş yengesi ile beraber ağlayıp, beraber üzüliyorlar (Sıdıkbekov).

Can Birader/CAN DOST

Yakın yoldaş, kardeş, ahbap.

Can dost, candan dost, cana acımaz nasıl dost (folk).

Can Biten/Bütün Canlılar

Tüm canlılar, kırırdayan canlıların tümü.

Bu su dediğimiz, bütün canlılara can veren, tabiatın bir unsuru imiş (Berdikeyev).

Can Bıçak Sirtında/BIÇAK SIRTINDA

Çok korkunç, ağır durumda, zorda, ölüm döşeğinde.

Bıçak sirtında iken kim kime sahip çıkar ki (Coobaşev).

V.: Can Kılıcın Ucunda/Namlunun Ucunda Olmak

Böyle can namlunun ucunda iken, senin yaptığın bu mu? (“Ala-Too”).

Can Telaşı Yapmak/CAN KAYGISINA DÜŞMEK

Bir çeşit korkunç, zor durumdan kurtulmanın, sağ kalmanın çabasında olmak.

Çoluk-çocuk hepsi dışarıya fırlıyor, can kaygısına düşerek tekrar eve giriyorlar (Osmonaliyev).

V.: CANIYLA UĞRAŞMAK

Sizi aç kalmasınlar diye canımla uğraştım (Sıdıkbekov).

Can Diye/CANLA BAŞLA

Seve seve, memnuniyetle.

Gönderirsen gider değil mi? –Canla başla gitmez mi? (Baytemirov).

Can Dili İle/CAN-I GÖNÜLDEN

Tüm ihlası ile, tüm samimiyetiyle, tüm imkanlarıyla.

*Koomduk işti can dili menen atkarat
(Aşımbaev).*

CAN DÜYNÖ

İçki sezim, oy, kulk-münöz, tabiyatı.
*Mınday suuk söz can düynöndö örttöp ketet
eken (Borbiev).*

CAN CANDANUU

Üy-bülö kütüü, tiriçilik kılúu.
*Tentirep cürgönçö mal maldanayın, can
candanayın.*

CAN-CİGERİN TÖŞÖÖ

Büt mümkünçülüğün, bolgon küç-kubatin
cumşoo.
*Maktanç bolbosun, iş cagınan eç kimfe
kamçı saldırbay, can – cigerimdi töşöp, ak
niyetim menen emgektenip, çarbanın
ekonomikalık ösüşünö bir top salımdı koşup
keldim (“Sovettik Kırgızstan”).*

CAN COK

1. Abdan korkok, cürögü çok, kayratsız.
*Sende can çok tura, kün murun ele titireysin
(Baytemirov).*
2. Bir nerseden korkkon, kooptongon,
çoçulap cürök zaada bolgon korkunuçtuu
abalga karata koldonulat.
*Dalay balasın cerge berip, cürögü kalgan
enege can çok (Ukaev).*
3. Eç nerseni tootpogon, sezbegen, ötü
çıdamkay.
*– Ay uşunda can çok, erteden keçke muz
oynogondo bul zalkar bir terdebeyt (Ukaev).*

CAN KEÇTİ

Ar kaday kıyınçılıktan, camandıktan baş
tartpagan, ölrman, öcör, emne bolso oşo
bolsun dep canın kıygan şum adam.
*Kuralduu küzöt turbagandıktan anday can
keçtiler kimden aybığışmak (Saatov).*

CAN KİRÜÜ

1. Tirilüü, ömür sürüü, çaşoo
mümkünçülüğünö ee boluu.
*Boldu – bolbodu Serekke kayra can kirdi
(“Kırgızstan madaniyatı”).*
2. Candana baştoo, kızuu abalga ötüü (işke
ce kadaydır bir kıymıl-araketke karata).
El köböyüp, bazarga can kirip kalgan eken

*Kamu işini can-ı gönülden yapar
(Aşımbayev).*

Can Dünya/İÇ DÜNYA

Duygu, his, karakter, doğa.
*Böyle soğuk söz iç dünyasını rencide
ediyormuş (Borbiev).*

Can Canlanmak/Aile Sahibi Olmak

Aile geçindirmek, hayat mücadelesi vermek..
*Başı boş gezeceğim yerine, mülk edineyim,
aile sahibi olayım.*

Can Ciğerini Döşemek/CANINI DİŞİNE TAKMAK

Tüm imkânlarını, olan gücünü harcamak.
*Övünmek gibi olmasın, iş konusunda
kimseye muhtaç olmadan, canımı dişime
takarak, kendi alın terimle çalışıp tarımın
gelişmesine pek çok katkıda bulundum
(“Sovettik Kırgızstan”).*

Can Yok/YÜREK YOK

1. Çok korkak, yüreksiz, gayretsiz.
*Sende hiç yürek yokmuş, daha günü
gelmeden titriyorsun (Baytemirov).*
2. **Gücü yok.** Korkutan, kuşkulandıran,
endişelendiren, ürküten bir durum için
kullanılır.
*Pek çok çocuğunu toprağa verip hayal
kırıklığına uğrayan annenin artık gücü yok.*
3. **Canı pek.** Hiç bir şeye aldırış etmeyen,
hissetmeyen, çok dayanıklı.
*–Ay, şunun canı pek, sabahtan akşama kadar
oynasak bile bu yaramaz hiç terlemiyor
(Ukayev).*

Can Geçti/CANI PAHASINA

Her türlü zorluktan, kötülükten yılmayan;
hırslı, her şeyi göze alan gayretli insan.
*Ağır makineler olmadığı için canı pahasına
savaşan başka askerler var (Saatov).*

CAN GİRMEK/Canlanmak

1. Dirilmek, hayata devam etmek, yaşama
fırsatına sahip olmak.
*Oldu olmadı derken Serek tekrar canlandı
(“Kırgızistan Madaniyatı”).*
2. Canlanmaya başlamak, çok kızışmak (işe
veya herhangi bir harekete göre).
Halk çoğalıp pazar canlanmış (“Ala-Too”).

(“Ala – Too”).

3. Tınuu, ıyraluu, bir     karşılık körsötö algıday abalga kaluu degen maanide.

Emne kılarn bilbey aylası ketip turdu ele, aldı caktan top karaan k r n  kalganda can kire t şt  (“Leninil caş”).

CAN KULAKTIN UUNDA

Kandaydır bir katuu korkunuç aldında, çoçulap  r y  uçkan, korkup sanaarkagan abalda.

Men can kulaktın uunda bolup, aran catıp cürdüm bul  yd  (Medetov).

CAN K YG Z  

Ayabay açuusuna tiy  , namısına keltirüü, ızasın cetkirüü.

Tuugandarının can k yg z  aytkanın Sarala tim olturup uktu (Sıdıkbekov).

CAN K Y R

Karalaşar, kayrılaşar, boor tartar, akıl-nasaatın aytar.

Eger k z m ötüp ketse, ınardı karay turgan can k y r e kim çok (Berdikeep).

CAN KIYIşPAS

Biri-biri menen abdan ısık,  t  tattuu, e acırags, ınak.

Kazının Narın şaarında can kıyışpas cakın dostoru bar (Bayalinov).

V. : Can ayaşpas.

Bir kezde ek  b z can ayaşpas dos elek (“Ala-Too”).

CAN SAKTOO

Ookat-tiriçilik kıluu, caşoo.

Andan k r  ek   baş koşup can saktabaybı (Kaimov).

CAN SALUU

Aktıgı   n coop ber  , ant ber  , kasam içip işendirüü maanisinde.

Can salsanar, aktıgım   n uşul turgan baldarımın birinin emes, baarının canın beremin (Sıdıkbekov).

CAN SOOGA

 l md n aman alıp kaluunu surangan  t n , abdan  t n   menen surangan söz.

 g zg  tanıp, ırgaydı aralatkada dağı can sooga suragan emesmin (Osmonaliev).

3. Durulmak, kendine gelmek, birisine karşılık verebilecek duruma gelmek mânâsında.

Ne yapacağını bilemeyip, çaresi tükendi ydi ki, uzaktan insan hareketini görünce canlandı (“Leninil Caş”).

Can Kulağın Ucunda/TOPUN AğZINDA

Bir çeşit tehlikede olan, korkan, irkilip yüreği hoplayan, endişeli durumda.

Ben topun ucunda olup, zar zor yaşadım bu evde (Medetov).

Can Yakmak/NAMUSUNA DOKUNMAK

Acımadan acı vermek, namusuna dokunmak, eziyet etmek.

Akrabalarının namusuna dokundurarak konuşanları Sarala hiç ses çıkartmadan oturup dinledi (Sıdıkbekov).

Can Acıyan/Esirgeyen

Yardım eden, önem veren, hakkını savunan, rehberlik eden.

Eğer ben ölürsem, ınar’ı esirgeyecek kimse yok (Berdikeep).

Can Acıtmaz/ARASINDAN SU

SIZMAMAK

Birbiriyle çok yakın, çok tatlı, hiç ayrılmaz, dost.

Kazı’nın Narın şehrinde aralarından su sızmayan dostları var (Bayalinov).

V.: CANINI ESİRGEMEMEK

Bir zamanlar ikimiz (birbirinden) canını esirgemeyen dostlar idik (“Ala-Too”).

Can Saklamak/HAYATA TUTUNMAK

Hayatını sürdürmek, yaşamak.

Onun yerine ikisi evlenerek, hayata tutunsa olmaz mı? (Kaimov).

Can Koymak/ANT İÇMEK

Haklı olduğunu savunmak, ant vermek, ant vererek inandırmak mânâsında.

Ant iseniz, susuzluğum için şu duran çocuklarımın birinin değil, tümünün canını feda ederim (Sıdıkbekov).

Can Sadaka/AMAN D LEMEK

Ölümden sağ kalmak için yalvarmak, çok rica ile söylenen söz.

 k ze bağlayıp, dikenler arasına sürdüğü zaman bile ben kimseden aman dilemedim

CAN SOOGALOO

Kandaydır bir korkunuçtan, ölümdön c. b. kutuluğa can talaşuu, katuu arakettenüü, can dalbasaloo, abdan suranuu.

Aylanayındar, can soogalap koygula, - dep eşikti alaya karap, Çınıbek törgö ötü kaçtı (Cantöşev).

CAN SUROO

Ömürün saktap kaluunu, aman kaluunu suranuu, ötüüü.

Calbarıp, canın suradın,/Cayındı körüp turamın (folk).

CAN TALAŞUU

1. Can ayabay katuu iştüö, canın üröp iştüö. *Can talaşıp cakşı iştedim (Cantöşev).*

2. Kandaydır bir korkunuçka, ölümgö c. b. karşılık körsötüü, andan kutuluu için can dalbasa kılıp katuu arakettenüü, can argasın izdöö.

Can talaşıp ünkürdün oozun tırmalaşsa kerek (Bökönbaev).

3. Bir nersege işendirüü, inandırıuu, anı dalıldöö maksatında katuu arakettenüü, moynuna albay canın saboo.

Uşundan can talaşkan araketi menen Edige törönü dagı mandırdı (Osmonaliyev).

CAN TARTUU

Biröögö booru açuu, cakınsıp anın talabın talaşuu, cardam körsötüü, koldoo, caktoo.

Baydın ayalı... kandaydır can tartkansıp, eç kimge kordotposton koldop turçu (Esenkocoyev).

CAN TASLİM BOLUU

Ölüü, canı çıguu, düynödön kaytuu, köz cumuu.

Oorubay – sıktabay, bir küin töşöktön turbay can taslim boldu (Medetov).

V. : Can taslim kılui

Çoguu oturup ıraazıçılık aytışa albay can taslim kılğanı catat (Kaimov).

CAN TERİ KELÜÜ

(Osmonaliyev).

Can Sadaka Dilemek/CANININ BAĞIŞLANMASINI İSTEMEK

Bir çeşit beladan, ölümden v.b kurtulmaya can havliyle gayret etmek, çok çabalamak, yalvarmak.

Kurban olayım, benim canımı bağışlayın, - diye kapıya korka korka bakıp, Çınıbek evin ta baş köşesine kaçtı (Cantöşev).

Can sormak/AMAN DİLEMEK

Hayatını kurtarmayı, sağ kalmayı istemek, rica etmek.

Yalvararak amanlık istedin,

/Nerede olduğunu görüyorum (folk).

Can Dalaşmak/CANINI DİŞİNE TAKMAK

1. Canına kastedercesine çalışmak, canını dişine takarak çalışmak.

Canımı dişime takarak iyi çalıştım (Cantöşev).

2. Bir çeşit bir kazaya, ölüme v.b karşılık göstermek, ondan kurtulmak için çabalamak, bir çıkış yoluaramak.

Canını dişine takarak mağaranın ağzını açmaya çalışması gerek (Bökönbayev).

3. Bir şeye inandırmak, onu ispatlamak için çok gayret etmek.

Canını dişine takıp çabalamasıyla Edige ağayı yine ikna etti (Osmonaliyev).

Can Çekmek/TARAF TUTMAK

Birisine acımak, yakın durarak onun tarafında olmak, yardım etmek, kollamak, desteklemek.

Ağanın hanımı...sanki taraf tutarcasına, hiç kimseye ezdirmeden kolladı (Esenkocoyev).

CANINI TESLİM ETMEK

Ölmek, canı çıkmak, dünyadan dönüş yapmak, göz yummak.

Hiç hastalığı yokken, bir gün döşeğe düştü ve canını teslim etti (Medetov).

V.: Canını teslim etmek

Beraber oturup hakkını helâl ettiğini söyleyemeyip canını teslim etmek üzere (Kayimov).

Can Teri Gelmek/CANINA TAK ETMEK

Ötö katuu kıynaluu, aldastap canı keyüü, şayı ketip çabalaktoo.
Başımdın kakşap ooruganı küçöy berdi, can terim keldi (Berdikeyev).

V. : Can terge tüşüü

Tikbay aldastayt. Döörüyt. Can terge tüşöt (Osmonaliev).

CAN UYADA, CAKA KOLDO

Kandaydır bir nerseden çoçulagan, kooptongon, korkunuç baskan abalda.
Can uyada, caka koldo turganda, senin kılarn uşul bele? (“Ala – Too”).

CAN ERİTÜÜ

Adamdın könülün özünö tarta turganday cakşınakay, nazik, cagımduu taasir berüü (köbünçö cakşı söz, cagımduu muzıka c. b.)
Cakın söz can eritet, caman söz can keyitet (makal).

CAN ETİN CEDİ

Katuu kıynoo tartuu, azap çegüü, ayabay kıynaluu.

- Çın, tanırkaba, ulugum. Canımdın etin cedim. Cadadım... - dedi (Kasimbekov).

CAN ETİN CEDİRÜÜ

Katuu kısım körsötüü, ayabay kıynoo, azap çektirüü, kün körsötpöo.
Bu beybayga, bu can etin cedirgen tar düynö menen koştoşuuga..., arman küünü çalın (Kasimbekov).

CANGA BASUU

Biröönün mal-mülkün, baylığın c. b. özünö tiyeşelüü kılıp eelep aluu, mençiktep aluu.
Ismayıl karılığı cetken sayın Kürüçbehtün salıktarı emne kılarn bilbeyt. Anı canga basuuga daabayt (Osmonaliev).

CANGA BATUU

Bir nersenin zapkısın tartıp ayabay kıynaluu, can keyitkendey, namısına tiygendey ötö katuu taasir etüü (kandaydır bir şart, biröönün kordogonu, ce suuk til c. b. karata).
Erteli – keç gana tigil möngüdön urganı bolboso, canga batkan suuk cok (Elebaev).

Çok zorlanmak, artık dayanamayıp canı acımak, takadı kesilip sürünmek.
Başım durmadan ağrıyor, artık canıma tak etti (Berdikeyev).

V. : Kan-ter içinde kalmak

Tikbay kıvranyor. Sayıklıyor. Kan-ter içinde kalıyor (Osmonaliyev).

Can Yuveda, Yaka Elde/CAN PAZARINDA

Bir şeyden ürkme, endişe duyma, korku basma durumunda.
Can pazarında, senin yaptığın bu mu? (“Ala-Too”).

Can Eritmek/CANINI ERİTMEK

İnsanı kendine çekebilecek güzel, nazik, hoşuna gidici etki yapmak (genelde iyi söz, hoş müzik v.b.)
Tatlı söz can eritir, kötü söz can acıtır (Atasözü).

Can Etin Yedi/CANI YANMAK

Çok acı çekmek, azap çekmek, çok zorlanmak.

-Doğru, şaşırmayın efendim. Çok canım yandı. Artık bıktım...-dedi (Kasimbekov).

Can Etin Yedirmek/CANINI

ÇIKARMAK

Çok ağır baskı yapmak, çok eziyet etmek, azap çektirmek, gün göstermemek.
Bu zavallıya, canını çıkaran dar dünya ile vedalaşmaya ..., pişmanlık bestesi çalın (Kasimbekov).

Cana Basmak/MALINA EL KOYMAK

Birinin mal-mülkünü, zenginliğini ve başka şeylerini kendi hesabına geçirmek, mülk edinmek.
Ismayıl yaşlandıkça Kürüçbek'in vergilerini ne yapacağını şaşıır. Onun malına el koymak da olmaz (Osmonaliyev).

Cana batmak/CANINA TAK ETTİRMEK

Bir şeyin rezilliğini çekerek çok eziyet görmek; canı yanmış, kanına dokunulmuş gibi büyük tesir altında kalmak (bir çeşit şart, birisinin zulmü veya soğuk söz v.b için).
Sabah-akşam öteki dağ kuytusunun soğuğu çarpmasa, canına tak ettiren soğuk yok (Elebayev).

V. : Canga tiyüü

Al cerde tayatanın canga tiygen aç közdüğün... başka nersenin bardığın unutasın ("Ala – Too").

Canına taş batuu

Işkınaalının canına taş batıp ketti (Baytemirov).

Candan ötüü

Cazgı suuk candan ötöt (makal).

CANGA KÜÇ KELÜÜ. k. Canına küç kelüü**CANGA TENEBÖÖ**

Biröölördön öydö sanoo, başkalardan artık dep eseptöo.

Baykuş kaliypa kantsin, Zarılbübüsün canga tenebeyt (Ömürbaev).

CANGA TİYÜÜ. k. Canga batuu**CANDA COK**

Abdan mıktı, çıgaan.

Koluktusuna canda çok belek berüünü samagan ("Sovettik Kırgızstan").

CANDAN AŞA KEÇÜÜ

Özün-özü ölümögö kıyuu, ölümdön baş tartpoo, korkkondu, saktangandı bilböo (köbünçö bir nersege öto naarazı bolgon, ce katuu kıynalgan abalga karata).

- Sen canından aş a keçken emesinbi? (Ubukeyev).

V. : Candan toyuu

Baykap körsöm baarısı, Candan toygon can okşoyt ("Manas").

CANDAN ÖTÜÜ. k. Canga batuu**CANDAN TÜNÜLÜÜ**

Ölöt ekenmin dep oyloo, çaşoodon ümüt üzüü, abdan korkuu.

Başkasın bilbeym, men özüm canımdan tünülüp kalgamın (Ubukeyev).

CANDUU DART

Eski diniy tüşünük boyunça kandaydır sıykırduu küç tarabınan payda bolgon, akıl-esi, oyloo cöndömdüülügü buzulgan psihikalık münözdögü ooruu, cin oorusu. *Altınay eç kim menen süylöşpöyt. Teskeri karap catkanı catkan. Aylanadagılar munuku canduu dart öndönöt dep, ayın kıla baştağı (Cantöşev).*

V. : Canduu ildet**V. : Cana tak etmek**

Orda dedenin cana tak ettiren aç gözlülüğünü ...başka herşeyi unutursun ("Ala-Too").

Canına tak etmek

Işkınaalının canına dokundu (Baytemirov).

Canına işlemek

Baharın soğuğu canıma işledi (Atasözü).

Canla Kıyaslamamak/EL ÜSTÜNDE TUTMAK

Başkalarından üstün görmek, başkalarından üstün tutmak.

Gariban Kaliypa ne yapsın? Zarılbübüsü'nü el üstünde tutuyor (Ömürbayev).

Canda yok/EŞİ BENZERİ OLMAYAN

Çok iyi, meşhur.

Nişanlısına eşi benzeri olmayan bir hediye vermeyi istemişti ("Sovettik Kırgızstan").

Candan Geçmek/CANINA SUSAMAK

Kendi kendini ölüme sürüklemek; ölümdenbaşını kurtaramamak; korkmayı, saklanmayı bilmemek (genelde bir şeye karşı çok memnuniyet duyulmayan veya çok zorluk çekilen durumlar için söylenir).

-Sen canına mı susadın? (Ubukeyev).

V.: Canından bezmek

Dikkat etsem, hepsi, canından bezmiş kişiye benziyor ("Manas").

Candan Geçmek/CANINDAN VAZ GEÇMEK

Öleceğim diye düşünmek, hayattan bir şey beklememek, çok korkmak.

Başkasın bilemem, ama ben canımdan vaz geçtim (Ubukeyev).

Canlı Dert/CİN ÇARPMASI

Hurafelere göre sihirli güç tesiri ile aklî dengesini yitiren, düşünme becerisi bozulan psikolojik hasta; cin çarpması.

Altınay kimseyle konuşmuyor. Arkasını dönüp hep yatıyor. Çevresindekiler bunu cin çarpmış diye ayin düzenlemeye başladılar (Cantöşev).

V. :Ruhsal illet

Bul beçaranın canduu ildetke uçuraganı köp bolgon eken, ooru eskirip ketken tura, - dedi kızdın tamırın karmap körgön çal (“Ala – Too”).

CANDI CANGA URUU

Bardık küçün, büt mümkünçülüğün cumşap katuu arakettenüü, tınım albay, baş kötörböy iştöö, canın taştap, can talaşıp iştöö.

- Bizdi bagam dep canındı canga urup cürösün (Ukaev).

V. : Canın canga uruu

Baldardı bagam dep canın canga urup cürüp, apam oorukçan bolup kaldı (“Leninçil çaş”).

CANDI KARÇ URUU. k. Kara candı karç uruu

CANDI OZGO TIŞTÖÖ

1. Baarına tobokel kılúu, ölor-tirilerine karabay tobokel dep kirişe berüü.

Ceniliş üçün emes, cenüü üçün canın oozuna tiştep taymanbayt (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Abdan korkuu, titirep cürök zaada boluu. *Biz baykuş al küñü canıbzıdı oozubuzga tiştep, tışka tünöp çıktık (“Çalkın”).*

V. : Candı kılga bayloo

Balaaluu cancıl baştaştı,/Baykuş candı eköö ten,/Kılga baylap taştı (“Seytek”).

Candı koldo aluu

Kılıç menen çabışıp,/ Candı kolgo alışıp (“Manas”).

Candı kolgo karmoo

Özü ölorün tük bilbey,/Canın kolgo karmagan (“Seytek”).

CANDI SEP ALDIRUU

Es aluu, dem aluu, tınıguu.

Kurgan candı sep aldırar çak cetti (Beyşenaliev).

CANTIGINAN CATA KALUU

Özü kızıkkan, kaalagan nersege ayabay berilip, kızığıp araket kılúu, ce özünö paydaluu körüngön nersenin boluşuna kım dey tüşüü.

Sırdıbay mindayga cantıgınan cata kalat emespi (Osmonaliev).

Bu zavallının ruhsal illete yakalandığı uzun süre olmuş, hastalık bayağı bir derinleşmiş, - dedi kızın nabzını kontrol eden ihtiyar (“Ala – Too”).

Canı Cana Vurmak/CANINI DİŞİNE TAKMAK

Tüm gücünü, tüm imkanlarını kullanarak çok gayret etmek, dinlenmeden, başını kaldırmadan, canını çıkararak çalışmak.

-Bize bakacağım diye canını dişine takarak çalışıyorsun (Ukayev).

V: Canını dişine takmak

Çocuklara bakacağım diye canını dişine takıp annem hastalandı (“Leninçil çaş”).

Canın Ağzına Takmak/CANINI DİŞİNE TAKMAK

1. Herşeye tevekkül etmek, ölüp kalacağına bakmayıp tevekkülle girişmek.

Yenilmek için değil, yenmek için canını dişine takarak mücadele etmez (“Kırgızistan Madaniyatı”).

2. Çok korkmak, titreyerek endişe duymak *Biz zavallılar o gün canımızı dişimize takarak, dışarıda geceledik (“Çalkın”).*

V. : Candı Kıla Bağlamak/Canını tehlikeye atmak

Belalı mücedele başladı,/Zavallı canı ikisi de /Tehlikeye attı (“Seytek”).

Candı Elinde/CANI PAHASINA

Kılıç ile savaşarak,/Can pahasına (“Manas”).

Canı Ele Almak/CANINI KURTARMAK

Kendi öleceğini hiç bilmiyor,/Canını kurtarsın (“Seytek”).

CANINI DİNLENDİRMEK

Dinlenmek, ara vermek, mola vermek.

Bu canı sükunet buldurma zamanı geldi (Beyşenaliev).

Yan Üzeri Yatırmak/CANINI VERMEK

Heyecana gelmek, istediği bir şeye erinmeden yönelip gayret etmek veya sonunda bir menfaat getireceğini bildiği için daha çok gayret etmek.

Sırdıbay böyle işe canını verir

V. : Cantıgınan catuu

Oo, oyun degende bular cantıgınan catat emespi (Taştemirov).

CANI ALEK – ÇALEK BOLUU

Canı keyip abdan kıynaluu, canın koyorgo cer tappay aldastoo, çabalaktoo, can alaketke tüşüü.

Emne kılarn bilbey Şabdandın canı alek – çalek boldu (Bayalinov).

CANI ALKIMINA KELÜÜ

Ayabay korkuu, cürögü oozuna tıgılıp, bir nerseden kooptono berüü.

Oşondon beri canım alkımına kelip, caman bolup cüröm (Medetov).

CANI AÇUU

1. Biröönü ayagan, aga can tartıp, boorukerlik kılıp keyigen abalda boluu. *Ayaçu elen canın açıp eneke, Men koy aydap, Tüşkön kezde adırdan (Turusbekov).*

2. Izaga, kordukka, tensizdikke canı kaşayuu, abdan açuusu kelip ardauu, katuu namıstanuu.

Canı açıgan ayban, balanı kecigeden alıp tüştep ırgıtsa kantet (Beyşenaliev).

CANI AÇINUU

Katuu ızalanuu, içi küyüü, canı kaşayuu, canı karayuu.

Canı açınan elge köp süykönö berbe! (Turusbekov).

CANI BİRGE

Biri-birine ötü cakın, abdan ınak.

Bir catıp, bir turup canımız birge ele (Ömürbaev).

CANI CAY ALBOO

1. Dayıma bir nerseler menen alek bolup tınımsız arakettene berüü, tınç alıp otura alboo, tınım alboo.

Canı cay albay çarçagan neme oşentip catıp közü ilinip ketiptir (Saatov).

2. Canı keyip abdan katuu kıynaluu, tınçı ketip aldastoo.

Alardı oylop canı cay albay sızdap cattı (Berdikeev).

V. : Canı cay tappoo

(Osmonaliyev).

V.: Yan üzeri Yatmak/CANINI VERMEK

Vay, oyun dedin mi, bunlar canını verir (Taştemirov).

Canı Allak Bullak Olmak/ALLAK BULLAK OLMAK

Canı acıyıp çok zorlanmak, kendini atacak yer bulamamak, zayıf düşmek, can çekişmek.

Ne yapacağını bilemeyip, Şabdan allak bullak oldu (Bayalinov).

YÜREĞİ AĞZINA GELMEK

Çok korkmak, yüreği ağzına gelerek, bir şeyden endişelenmek.

O günden beri yüreğim ağzıma gelip, kendimi çok kötü hissediyorum (Medetov).

CANI ACIMAK

1. Birisini koruyup kollama, taraf tutup sahip çıkarak acır durumda olmak.

Beni korurdun canın acıyıp anacığım, ben koyun güdüp geldiğim vakit bozkırdan (Turusbekov).

2. Üzüntüye, eziyete, haksızlığa gelememek, çok sinirlenerek hırslanmak, kanına dokunmak.

Canı acıyan hayvan, çocuğu sırtından fırlatsa ne olur (Beyşenaliev).

Canı Cız Etmek/İÇİ CIZ ETMEK

Çok fazla üzölmek, içi gitmek, içi kan ağlamak, canı acımak.

İçi cız eden halka çok yüklenme! (Turusbekov).

Canı Beraber/CAN CİĞER

Birbirine çok yakın, iyi dost.

Beraber yatar, beraber kalkar can ciğer idik (Ömürbayev).

Canı Yer Almamak/CANI RAHAT ETMEMEK

1. Her zaman bir şeyler ile kendini meşgul ederek durmadan gayret etmek, boş duramamak, dinlenmemek..

Canı rahat etmeyip yorulan (zavallı) öylece yatıp gözü kapanmış (Saatov).

2. İçi parçalanarak çok zorlanmak, rahatı kaçıp mutsuz olmak.

Onları düşünüp canı rahat etmeyerek sızlanıp durdu (Bedikeev).

V.: Rahat yüzü görmemek

Erten menenden keç kirgenge çeyin canı cay tappayt, birde talaaga, berde üygö cügürüp (Mirzayev).

CANI CAY ALUU. k. Canı sep aluu. CANI CER TARTUU

Katuu çarçap, alı ketüü, şayı oop, talmoorsugan abalda boluu, ımtırap catkısı kelüü.

Denesi talıksıp, canı cerge tarttı (Kasimbekov).

CANI KALBOO

1. Cakşı körüü, epildep caydarı, cakşı mamile casoo, süyünüü.

Öydö – ıldıy ötöndö körüp kalsa, canı kalbay al – cayımdı suray ketçü (“Ala-Too”).

2. Bir nerseden çoçulap, sarı sanaa bolup abdan korkup ketüü.

–Siler emne, örttü oyunçuk körösünörbü? – Canımız kalsaçı, degi amansınarbi? (Aşımbaev).

CANI KARARUU

Abdan açuusu kelüü, tünörüü, tutalanıp emne kılar aylasın tappay katuu ızası kelüü. *Arduu, namıstuu Zuurakan canı kararbasa, mıñalıkka kaydan barat ele (Sıdıkbekov).*

V. : Canı kaşayuu

Otordun canı kaşayıp, çıy – pıyı çıgıp, eköönü ten cibere cazdadı (Esenkocoev).

Canı küyüü

Meni kelebey kılbagıla, - dep Bayazdın canı küyüp ayttı (Cusupov).

Canı tütöö

- Bilbeym – etpeym. Anı siler bilip korkkula! – dep Bayaz canı tütöyt (Cusupov).

CANI KEYÜÜ

1. Oorudan capa çegüüdön c. b. abdan katuu kıynaluu.

Balanın közü kitireyip, önü kumsarıp canı keyip turganı baykalıp turdu (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Booru ooru, canı açuu, ayoo.

Aga kee biröölörünün canı keyip turdu (Abdukaimov).

CANI KİRÜÜ. k. Canı öz orduna kelüü.

CANI KOLUNUN UÇUNDA. k. Canı

Sabahtan akşama kadar rahat yüzü görmez, bir tarlada, bir evde koşuşturup (Mirzayev).

Canı Yer Çekmek/YATACAK YER ARAMAK

Çok yorulup, takati kesilip, uyuşup, vücudu sizler durumda olmak; gözünü kapatıp yatası gelmek.

Vücudu uyuşarak, yatacak yer aradı (Kasimbekov).

Canı Kalmamak/CANA YAKIN DAVRANMAK

1. Sevmek, hoşla gidecek iyi muamelede bulunmak, sevinmek.

Yukarı aşağı geçerken görürse, cana yakın davranarak, o hâl-hatır sorardı (“Ala-Too”).

2. Bir şeyden endişe duyarak, meraklanarak çok korkmak.

-Ne yani, ateşi oyuncak mı zannettiniz? - Canımız kalsın mı? (Aşımbaev).

Canı Kararmak/GÖZÜ KARARMAK

Çok sinirlenmek, somurtmak, hırslanıp ne yapacağını bilmeden çok sinirlenmek *Arlı, namuslu Zuurakan gözü kararmasa buraya nasıl varacaktı? (Sıdıkbekov).*

V. :Kudurmak

Otor kudurup, çığlık atıp, ikisini de mahvedecekti (Esenkocoev).

Canı yanmak/İÇİ GİTMEK

Beni utandırmayın,- diye Bayaz’ın içi gitti (Cusupov).

Canı gitmek

-Bilmiyorum, görmedim. Onu sizler bilin ve korkun! -diye Bayaz’ın canı gider (Cusupov).

CANI YANMAK

1. Hastalık, cefa çekmek v.b şeylerden çok eziyet çekmek.

Çocuğun gözleri çöküp, beti-benzi solup, canı yandığı her hâlden belli oldu (“Kırgızistan madaniyatı”).

2. Ciğeri yanmak, canı acımak, esirgemek.

Ona bazıları canı yanarak bakıyordu (Abdukaimov).

kulaktın uçunda**CANI KÖZÜNÖ KÖRÜNÜÜ**

1. Bir ceri katuu oorup abdan kıynaluu, çıday albay aldaastoo, canı keyüü.

Çuçuğunun beri canı zırkırap canı közünö körünö kalganda Emilbek: - Apakebay, barayın! – dedi (Osmonaliyev).

2. Ayabay korkuu, cürögü oozuna tıgılıp kooptonuu.

Emi arttan tigilerdin dabişın daana uga baştağı. Canı közünö köründü (“Ala-Too”).

V. : Közünö canı körünüü

Semetey suuga çömlüp,/Közünö canı körünüp (“Semetey”).

CANI KULAGININ UÇUNDA. k. Can kulaktın uçunda.**CANI KIL UÇUNDA**

Ötö korkunuçtuu abalda, ölüm aldında.

Kultay... azır öz acalı menen alışıp, canı kıl uçunda turat imiş (Kıdırmışev).

V. : Canı kıl köpürönün üstündö

Toskondun canı kıl köpürönün üstündö turganda cayın ugup, üstünö aldırıp kirgen (Osmonaliyev).

CANI-MANI KALBOO

Alının bardığınça, küçünün cetişinçe, ayanbay.

Erke kız dağı canı-mani kalbay terse da, albıta albayt (Cigitov).

CANI OOOZUNA KAPTALUU

Katuu korkuu, korkkonunan apkaarıp kaluu, üröyü uçuu.

Mınday kişilerdi körgöndö imanıñ uçat, canıñ oozuna kaptalat (Abdukayimov)

V. : Canı oozuna keptelüü

Oşol zamat cürögüm şuu dey tüştüp, bütkön boyum dürküröp, canım oozuma kepteldi (Cigitov).

Canı töböşünö çıguu

Tigilerdin türün körüp, colooçunun janı töböşünö çıktı (“Ala-Too”).

Canı oozuna tıgıluu

Emne deyin? Canım oozuma tıgıla tüştü (Bayalinov).

CANI BURNUNA GELMEK

1. Bir yeri şiddetli ağrıyarak çok azap çekmek, dayanamayıp ağlamak, canı yanmak. *İliklerine kadar sızlayıp, canı burnuna geldiğinde Emilbek: -Anneciğim geleyim! dedi (Osmonaliyev).*

2. Çok korkmak, yüreği ağzına gelerek korkmak.

Şimdi arkadan onların seslerini daha net duymaya başladı. Canı burnuna geldi (“Ala-Too”).

V.: Canı gözüne görünmek/CANI**BURNUNA GELMEK**

Semetey suya gömülüp/Canı burnuna gelip (“Semetey”).

Canı Kıl Ucunda/ÖLÜM DÖŞEĞİNDE

Çok kritik durumda, ölmek üzere.

Kultay... şimdi eceliyle boğuşup, ölüm döşeginde imiş. (Kıdırmışev).

V. : Canı sırat köprüsünün üstünde

Toskon’un canının sırat köprüsünün üstünde olduğunu duyduğunda, aniden baskın yapar (Osmonaliyev).

CANLA-BAŞLA

Gücünün yettiği kadar, gücünün yettiği kadar, esirgemedi.

Nazlı kız canla-başla toplasa da, arttıramıyor (Cigitov).

Canı Ağzına Tıkanmak/YÜREĞİ**AĞZINA GELMEK**

Çok korkmak, korktuğundan ne yapacağını şaşırarak, irkilmek.

Böyle insanları görünce ödün patlayıp yüreğin ağzına gelir (Abdukayimov)

V. : Yüreği ağzına gelmek

O an kalbim yerinden oynayıp, tüm vücudum titreyip yüreğim ağzıma geldi (Cigitov).

Canı Tepesine Çıkmak/Yüreği ağzına gelmek

Onların hâlini görünce, yolcunun yüreği ağzına geldi (“Ala-Too”).

Canı Ağzına tıkanmak/Yüreği ağzına gelmek

Ne diyebilirim? Yüreğim ağzıma geldi

CANI ÖZ ORDUNA KELÜÜ

1. Katuu kıynalganı, ooruganı basılıp es ala tüşüü, tınçıp, sergip kaluu.

Balanın canı öz orduna kelgendey bolup, köşülüp uktap ketti (Beyşenaliev).

2. Katuu korkudan kiyin cürögü ıldıylap, es alıp, könülü caylan tüşüü, cenildep kaluu.

V. : Canı orduna kelüü

Zamanası kuurulup turgan Kaçıkenin canı orduna kelip tüşüp, cının aytıp berdi (Abdikaimov).

Canı özünükü boluu

Caraatım kıynagan kündör otüp, emi canım özümdekü boldu (Ömürbayev).

Canı kirüü

Oorugan cerim basılıp, canım kire tüşüü (“Kırgızstan madaniyatı”).

CANI SEP ALUU

1. Canı öz orduna kelüü.

2. Tınım aluu, tınıguu, es aluu, caybarakattanıp cayanla tüşüü.

Canı sep alıp, koridordogu eski divanga şalgaya kinkaydı (Cusupov).

V. : Canı cay aluu

Kasimbek azınoolak tınıguu, canı cay aluu kerektigin oyloodu (Beyşenaliev).

CANI TÖBÖSÜNÖ ÇIGUU. k. Canı oozuna kaptaluu**CANI TÖRT ÇARÇI BOLUU**

Bir nerseni atkaruuga cetişe albay katuu kıynaluu, canı tınbay, tınım albay çark aylanuu.

Tınım degendi unutup, canı dört çarçı bolup turgan ubak (Kıdırmışev).

CANI TÜTÖÖ. k. Canı kararuu.**CANI ÇIGUU**

1. Ölüü, köz cumuu, düynödön kaytuu. *Kebetesi canı çigarına az ele kalsa kerek (Bayalinov).*

2. Katuu korkuu, bir nerseden kooptonup üröyü uçuu.

Cindi turbaysınbı, kızılday, canım çıktı,

(Bayalinov).

Canı Kendi Yerine Gelmek/KENDİNE GELMEK

1. Eziyeti, acısı hafifleyerek istirahat etmek, rahatlamak, kendini iyi hissetmek.

Çocuk kendine gelmiş gibi, sessizce uyumaya başladı (Beyşenaliev).

2. Çok korktuktan sonra kalp atışları normale dönerek, gönlü hoş olmak, rahatlamak.

V. : Canı yerine gelmek/KENDİNE GELMEK

Çok zor durumda olan Kaçike, kendine gelip gerçeği söyledi (Abdikaimov).

Canı kendisinin olmak/Rahata kavuşmak
Yaramı deşen zor günler geçip, artık rahata kavuştum (Ömürbayev).

Can girmek /Canı yerine gelmek

Ağrıyan yerim iyileşip, canım yerine geldi (“Kırgızistan madaniyatı”).

CANI DİNLENMEK

1. Rahatı yerine gelmek.

2. Dinlenmek, istirahat etmek, kendine gelerek gevşemek..

Canı dinlenip koridorun sonundaki eski divana uzanıverdi (Cusupov).

V. : Canı Yer almak/Rahat bir nefes almak

Kasimbek birazcık dinlenmek, rahat bir nefes almak gerektiğini düşündü (Beyşenaliev).

Canı Dört Mil Olmak/Tavuk gibi eşelenip durmak

Bir şeyi yapmaya yetişemeyip çok eziyet çekmek, canı durmamak, durup dinlenmeden dolaşmak.

Dinlenmeyi unutup, tavuk gibi eşelenip durduğumuz vakit (Kıdırmışev)

CANI ÇIKMAK

1. Ölmek, göz yummak, öbür dünyaya geçmek.

Görünüşe bakılırsa canının çıkmasına az kalsa gerek (Bayalinov).

2. Çok korkmak, bir şeyden endişelenerek beti-benzi atmak.

Sen aptal mısın, rezil, canım çıktı, derede

agıp ölot eken dep (Abılkasımov).

CANIM KURMAN!

Köbünçö baldarga karata calınıp-calbaru, meerimdüü mamile casoo maanisinde koldonulat.

– Oozunan seket boloyun, uşul kepti cetkirgen oozunan ! Canım kurman! (Medetov).

CANIMDI ÇABAYIN!

Cakşı körüü, calınıp-calbaru maanisinde koldonulat.

Canımdı çabayın! Oozundan, kolundan..., - Abıška ööp cıttagılap neberesin beti-başınan çolo cer kaltırbadı (Beyşenaliev).

CANIN ALA KAÇUU

Başkalarga karabay özün, öz kert başın kutkaruunun araketin kılui.

Sen uşunday belen, öz canındı ala kaçkanın kanday? – degensip Ezep anı tiktep turdu (Aşımbaev).

CANIN ALUU

Öltürüü, çok kılui.

– Canındı alam, ıymansız! Dalaydı aldabadınbı? (Cusupov).

CANIN CAY ALDIRBOO

Tını aldırboo, tıncık berbey, es aldırbay iştete berüü, tıncın aluu (özünçö ce başka biröögö karata).

Ögöy kaynane erteden keçke Batiynanın canın cay aldırbayt (Sıdıkbekov).

V. : Canın sep aldırboo

Canın sep aldırbay keçke iştedi (“Ala-Too”).

CANIN CEYT

1. Katuu kıynalat, kıynoo tartat, canı cay albayt.

Demin kıskan kurgak cötöl kündön-küngö canın cep, uykusun alıp, alın ketiret (Berdikeyev).

2. Kalp aytuu, karatıp turup tanıp ketüü, eç nerseni moynuna alboo, kara özgöylük kılui degen maanide koldonulat.

Karan bala canın cep atırı, birok, meyli, ayta bersin, beker oturguça kızık kalp eken (Aytmатов).

boğulup ölecek diye (Abdılkasımov).

Canım kurban!

Genelde çocuklara yalvarma, merhametli muamele etme manasında kullanılır.

-Ağzını yediğim, şu güzel haberi getiren ağzından! Canım kurban! (Medetov).

Canım feda olsun!

Sevmek, yalvarıp yakarmak mânâsında kullanılır.

Canım feda olsun! Ağzından, elinden...,

-Dede, torununun baştan ayağa öpüp koklamadığı yerini bırakmadı (Beyşenaliev).

Canını Kaçırmak/CAN DİRDİNE DÜŞMEK

Başkalarına bakmadan kendini, kendi başını kurtarma çabasında olmak.

Sen böyle miydin, can derdine düşmene şaşırdım? -dercesine Ezep ona bakıyordu (Aşımbaev).

CANINI ALMAK

Öldürmek, yok etmek.

–Canın alacağım senin, imansız! Çoklarını kandırmadın mı? (Cusupov).

Canını Dinlendirmemek/NEFES

ALDIRMAMAK

Dinlendirmemek, rahat yüzü göstermeyip çalıştırmak, huzurunu kaçırmak (kendine veya başka birisine göre).

Üvey kaynanası sabahtan akşama kadar Batiyna'yı hiç nefes aldırıyor (Sıdıkbekov).

V. :Kıcını yere koymamak

Kıcını yere koymadan akşama kadar çalıştı (“Ala-Too”).

Canın Yer/Canını tüketmek

1. Canını tüketir. Çok zorlanır, eziyet çeker, rahat yüzü görmez.

Nefesini daraltan kuru öksürük gün geçtikçe canını tüketip, uykusunu kaçırarak, hâlsizleştirir (Berdikeyev).

2. Yalan söylemek: Yalan söylemek, gözünün içine baka baka yalan söyleyip kandırmak, hiçbir şeyi kabul etmemek, çekememezlik yapmak.

Bu çocuk yalan söylüyor, fakat, tamam, söylesin, boş oturacağımıza ilginç bir

CANIN KARÇ URUU. k. Kara canın karç uruu.

CANIN KARIŞTOO

Tobokelge saluu, çımırkanuu, belsenüü.
Kara canın caş Manas,/Kariştap ketip baratır ("Manas").

CANIN KAŞAYTUU

Katuu kıynoo, korduk körsötüü, canın keyitip kapa kılui.

Kasimbek kordop, urdurup canın kaşaytsa, ...sen külkün, sıyın menen cibit (Beyşenaliev).

CANIN KEBEK KILUU. k. Canın saboo.

CANIN KOYBOO

1. Tınçtıq berböö, tınçın ketirüü, mazesin aluu.

Kat seniki, saga keliptir, canımdı koyor emes (Abdukaimov).

2. Oy-boyuna koyboy asıla berüü (makuldugun aluu, suranıp-tilenüü, ce bir nersege azgıruu maksatında).

Oşol revizor candı koyboy suray berçü, suray berçü, anın aram oyun kaydan bileyin (Aytmatov).

CANIN KOLGO ALUU. k. Candı oozgo tiştöö.

CANIN KOYORGOCER TAPPOO

1. Oorudan katuu kıynaluu, ayabay canı keyip aldaştı, canı alek-çalek boluu.

Denesi ısıp-küyüp çabalaktap canın koyorgo cer tappayt (Berdikeev).

2. Bir nerseden tınçsızdanuu, cürök zaada boluu, çebelektöö, aylası ketüü, ce katuu korkup aldaştay tüşüü, argası tügönüü.

Al canın koyorgo cer tappay, cüröktü selt ettirgen korkunuçtan çooçup, sırtta olturdu ("Ala-Too").

V. : Canın katarga cay tappoo

Altı bölmölüü üydön canımdı katarga cay tappay kıynaldım (Berdikeev).

CANIN KÖZÜNÖ KÖRGÖZÜÜ

Abdan katuu kıynoo, tınım aldırboo, katuu korkutuu, birdi körsötüü.

yalanmış (Aytmatov).

Canını Karışlamak/Tevekkül etmek

Tevekkül etmek, gayret etmek, canla başla girişmek.

Yalnız başına genç Manas,/Tevekkül ederek sefere çıkmış ("Manas").

CANINI ACITMAK

Çok zorlamak, eziyet etmek, canını acıtarak küstürmek.

Kasimbek zulmedip, dövürerek canını acıtırsa, ...sen güler yüzünle, hümetinle onu yumuşat (Beyşenaliev).

CANINI RAHAT BIRAKMAMAK

1. Rahatlık vermemek, keyfini kaçırmak, rahatını bozmak.

Mektup senin, sana gelmiş, canımı rahat bırakacak gibi değil (Abdukaimov).

2. Rahat bırakmayıp yapışmak (ikna etmeye çalışmak veya kabul ettirmek için yalvarmak).

O müfettiş rahat bırakmayıp durmadan sorardı, onun art niyetini nereden bileyim (Aytmatov).

Canını Koyacak Yer

Bulamamak/KENDİNİ ATACAK YER BULAMAMAK

1. Hastalıktan çok çekmek, çok canı acıyarak kıvrınmak, allak bullak olmak.

Vücudu yanarak, kıvrınarak kendini atacak yer bulamaz (Berdikeev).

2. Bir şeyden rahatsız olmak, içi rahat etmemek, kıvrınmak, çaresi tükenmek veya çok korkarak kendini kaybetmek, çıkar yolu kalmamak.

O kendini atacak yer bulamayıp, yürek hoplatan tehlikeden irkilerek, dışarıda oturdu ("Ala-Too").

V. : Başını sokacak yer bulamamak

Altı odalı evde başımı sokacak yer bulamayıp, eziyet çektim (Berdikeev).

Canını Gözüne Göstermek/GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

Çok eziyet etmek, nefes aldırmmamak, çok

Önör azemin taanığıça canın közdörünö körgöz (Beyşenaliev).

V. : Canın mööndön çıkaruu

Kim ekenindi bilbey cürösünbü? Azır canındı möönündön çıkarayınbı? (Kaimov).

CANIN KURMAN KILUU

Ölümge başın bayloo, ölümge baruu, ölümde baş tartpoo.

Alardın arasında el üçün canın kurman kılıuga dayar erler bar (Kaimov).

V. : Canın kıyuu

Kutpaga moynun buruuga,/Kurgan candı kıyuuga,/Eki közü dört bolup ("Seytek").

CANIN KÜYGÜZÜ

Katuu ızasın keltirüü, canın kaşaytuu, açuusun keltirüü.

Anatoliydi canına cuutpay, dolulanıp, canın küyüzüp, söögünö bata turgan açuu sözdördü aytat ("Ala-Too").

CANIN KILGA BAYLOO. k. Candı oozgo tiştöö.

CANIN OOOZUNA TIŞTÖÖ. k. Candı oozgo tiştöö

CANIN SABOO

1. Kandaydır bir maksat üçün tırışıp, tınım albay, can talaşa iştöö, katuu kirişüü, kara canın karç uruu.

Uşunday kıyın mezgilde alardı baguu üçün candı sabap işteş gana kerek (Abdukarimov).

2. Bir nerseni dalildöö, ce eç nerseni moynuna albooo maksatında can talaşa katuu arakettenüü, ayabay kirişüü.

Pudovkin men emesmin, - dep canın sabap aktanganına men abdan ökünöm (Bektenov).

V. : Canın üröö

Mınday turmuşka cetsem dep ak etkenden tak etip, canın üröp cürgöndör kança ("Sovettik Kırgızstan").

CANIN SUURUP ALUU

1. Ayabay korkutuu, aylasın ketirüü, can talaşıruu.

Keçigip baratsa candarın suurup albay canın cokpu (Toybaev).

2. Kayra-kayra asıla berüü, katuu şaşıruu,

korkutmak, canını okumak.

Sanatın inceliklerini tanıyınca kadar günlerini göster (Beyşenaliev).

V. : Canını bağırsağından çıkarmak/CANINA OKUMAK

Kim olduğunu bilemedin mi? Şimdi canını okuyayım mı? (Kaimov).

CANINI FEDA ETMEK

Ölüme hazır olmak, ölüme gitmek, ölümden korkmamak.

Onların arasında vatan için canın feda etmeye hazır yiğitler var (Kaimov).

V. : Canına kıymak

Hutbeye boynunu eğmeye,/Kuru cana kıymaya/İki gözü dört olarak. ("Seytek").

CANINI YAKMAK

Çok eziyet etmek, canına okumak, sinirlendirmek.

Anatoliy'i yanına yaklaştırmadan, muziplik ederek, canını yakıp kanına dokunacak acı sözleri söyler ("Ala-Too").

CANLA BAŞLA

1. Bir çeşit amaç için çok gayret ederek durmadan çalışmak, canla başla girişmek, canını dişine takmak.

Böyle zor bir dönemde onlara bakmak için canla başla çalışmak lâzım (Abdukarimov).

2. Bir şeyi ispatlamak veya hiçbir suçu üstüne almamak için çok gayret etmek, çok çabalamak.

Pudovkin ben değilim, -diye canla başla kendini aklamasına ben çok kızıyorum (Bektenov).

V. :Can pahasına

Böyle bir hayata ulaşacağım diye gece gündüz yırtınıp, canı pahasına çalışanların haddi hesabı yok ("Sovettik Kırgızistan").

Canını çekip almak/CANINA OKUMAK

1. Çok korkutmak, çaresini tüketmek, can çekiştirmek.

Geç kalıyorlarsa canlarına okuyacak senin gücün yok mu? (Toybayev).

2. Başının etini yemek:Tekrar tekrar

oy-boyuna koyboy cabışıp aluu.
*Özüim gana dep turat: men, maga, men
 üçün dep canındı suurup alat (Aytmatov).*

V. : Canın çıkaruu

*Kokus anın aytkanınday bolboy kalsa, büttü
 dey ber. Canındı çıkarat ("Ala-Too").*

CANIN TAŞTOO

Ölör-tirilerine karabay abdan berilip,
 tobokelge salıp kirişüü, bardık küçü, büt
 mümkünçülüğü menen araket kılui.
*Aygerim, kokus bolso tacenem canın taştap,
 suuga boy urarın kuday bilet (Aymatov).*

CANINA BATUU. k. Canga batuu

CANINA KÜÇ KELÜÜ

Ötö kıynaluu, kıynıcılıkka tuş bolup,
 argasız abalda kalui.
*Canına küç kelgende altının agıp ketip catsa
 da karabayt okşoysun (Berdikeev).*

CANINA TAŞ BATUU. k. Canga batuu.

CANINAN TOYUU. k. Candan toyuu.

CANINAN TÜNÜLÜÜ. k. Candan tünülüü.

CANINDAY KÖRÜÜ

Abdan cakşı körüü, ötö ısıık körüü.
*Degi uşul uulunuzdu canınızday körösüz ee,
 eneke (Berdikeev).*

CANININ BARDIGINÇA

Alının kelişinçe, mümkünçülüğünün
 boluşunça, çarkı cetişinçe.
Al canının bardığınça kıykırdı ("Ala-Too").

CANININ KURÇUN KANDIRUU. k.

Kulaktın kurçun kandiruu.

CANIN ÇIGIP BARATABI?

Emne bolup baratasın, çıdap turbaysınbı,
 emne şaşasın degen maanide koldonulat.
*- Canın çıkıp baratabı, kıyratıp iydin bele?
 - dedi al (Osmonaliyev).*

CANINDI CEBE

Kalp aytpa, kara özgöylük kılba, can talaşpa
 degen maanide koldonulat.
*Seni biröö andıp turupturba? Canındı cebe,
 çaşabagır, özün ele cogottun (Cigitov).*

asılmak, çok sıkıştırmak, düşünme fırsatı
 vermeden yakasına yapışmak.
*Sadece ben diyor; ben, bana, benim için diye
 başının etini yiyor (Aytmatov).*

V. : Canını çıkarmak

*Olur da onun dediği gibi olmazsa, bu bitti
 demek. Canını çıkarır ("Ala-Too").*

Canını Bırakmak/CANINI ORTAYA KOYMAK

Ölüm-kalımı göze alarak canla başla,
 tevekkül ederek girişmek, tüm gücü, tüm
 imkanlarıyla ile gayret etmek.
*Aygerim, bir şey olursa yengemin canını
 ortaya koyarak, suya bile atlayacağımı Allah
 bilir (Aytmatov).*

Canına Güç Gelmek/BAŞA İŞ DÜŞMEK

Çok eziyet çekmek, büyük zorlukla
 karşılaşmak, çaresiz bir durumda kalmak.
*Başına iş düştüğünde altının suya aksa da
 bakmayacaksın galiba (Berdikeev).*

Canı Gibi Görmek/CANINDAN ÇOK SEVMEK

Çok sevmek, çok cana yakın bulmak.
*Aslında bu oğlunuzu canınızdan çok
 seversiniz değil mi, anacığım (Berdikeev).*

Canının Tümüyle/VAR GÜCÜYLE

Gücünün yettiği kadar, imkânı olduğu kadar,
 şartlar elverdiği ölçüde.
O var gücüyle bağardı ("Ala-Too").

Canın Çıkıyor Mu?/Patladın mı?

Ne oluyor sana, sabretsen olmaz mı, niye
 acele ediyorsun mânâsında kullanılır.
*-Patladın mı, her şeyi hallettin mi? -dedi o
 (Osmonaliyev).*

Canını Yeme/Gözümün içine baka baka yalan söyleme

Yalan söyleme, hem suçlu hem güçlülük
 yapma, iddia etme gibi anlamlarda kullanılır.
*Seni birisi mi takip ediyor? Gözüme içine
 baka baka yalan söyleme, kendin kaybettin
 (Cigitov).*

CANI KÖZ

Elge taanış emes, murdatan aralaşıp cürbögön, kiyin kelgen, ce balaga karata canı törölgön degen maanide koldonulat. *Alardı tuurap canı köz bular da tez booruna tartkan bilerman ayaldı apay, eneleşti (Beyşenaliev).*

CANI TİRDİK

Canıdan turmuş kurgan, canı ele öz aldınça ookata kıla baştağan, abdan kuralıp, tirdenip kete elek.

Siler canı tirdik bolup catkanda, ata-enener cardam bersin, - dedi Gülsara ("Kırgızstan ayaldarı").

CAPA TIRMAK

Büt baarı, bardığı, biri kalbay capırt, calpı. *Bışkan arpa, buuday, taruuların oruuga erkek, ayal debey capa tırmak kirişken (Beyşenaliev).*

CAPMA ÇELEK

Öz üy bülösünö, ce çakan çöyrödögü azıraak sandağı cakın kişilerine gana çaktap, başkalarga bildirbey, caşıruun casalgan suusunduk tamak-aş.

Kakıldak capma çelegin açıp ciberip bozo süzdü (Sıdıkbekov).

CAR BOLUU

Arka-tirek bolup, cardamı tiysin, koldoy cürsün degen sıyaktu tilek kılau maanisinde koldonulat.

Caratkan car bolsun, adilet acatınızga (Beyşenaliev).

CAR KABAK

Kabagı biyik.

Calayak ooz, car kabak,/Calduu Töştük uulum bar ("Er Töştük").

CAR KÖRÜŞÜ

Kız oyununda (kızga cigit küyöölöp kelgende) kız menen küyöönün, ce başka kız, cigittin biri-birine arkaların tiyiştirip, moyundarın burup, aykalışıp öbüşüü arkılıu cüz körüşüü cana uşunday oyundun naamı.

Eldi çakırıp koygomun, kız oyun kurup, car körüşöbüz ("Ala-Too").

CARAGA BEK

Alganın ekinçi kaytarıp berbegen, ubadaga turbagan, kolunan eç nerse çıkpagan, zıkım.

Yeni Göz/YENİ YÜZ

Millet tarafından tanılmayan, eskiden halkla içiçe olmayan, sonradan gelen veya yeni doğan bebeğe söylenir.

Onları taklit ederek, yeni yüz bunlar da, çabuk herkesle kaynaşan bilge hanıma abla, anne demeye başladı (Beyşenaliev).

YENİ HAYAT

Yeni yuva kuran, daha yeni kendi geçimini sağlamaya başlayan, kendinden emin adımlarla yürüyemeye daha zamanı var olan.

Sizler yeni hayat kurduğunuzda, ana-babalaarınız yardım etsin, -dedi Gülsara ("Kırgızistan Madaniyatı").

YEDİDEN YETMİŞE

Tüm hepsi, tümü, hepten, genel.

Olgunlaşan arpa, buğday, darıları hasat etmeye erkek, kadın demeden yediden yetmişe herkes girişti (Beyşenaliev).

Örtülü Çelek

Kendi ailesine, veya çevresindeki az sayıdaki yakın insanlarına göre, başkalarına bildirmeden, gizlice yapılan yemek veya içecek.

Kakıldak örtülü çeleşti açarak boza süzdü (Sıdıkbekov).

YAR OLMAK

Destekçi olarak, yardımı dokunsun, koruyup kollasın manasında iyi dilek olarak kullanılır.

Yaratan yar ve yardımcınız olsun, adaletli işinize (Beyşenaliev).

Açık alınlı

Alın yapısı geniş olmak.

Ağzı büyük, alını açık,/Yiğit Töştük oğlum var ("Er Töştük").

Yâr Görüşmesi

Kız oyununda, (kız istemeye geldiğinde), kız ile damadın veya başka bir kızın bir yiğit ile arkalarını birbirine yaslayarak, boyunlarını döndürerek, öpüşür gibi yüzlerini görmesi, tanınması.

Milleti topladım, kız oyunu kurarak, yâr görüşme yapacağız ("Ala-Too").

Yaraya bey/SÖZÜNÜN ERİ OLMAMAK

Aldığını geri vermeyen, sözünde durmayan, elinden bir şey çıkmayan, cimri.

Minday caraga bek adamdı körgön emesmin
(“Ala-Too”).

CARAKA TÜŞÜÜ

Intımagı, ırkı ketüü, arası açıla baştoo,
arazdaşuu.

*Süüyünbek menen Asıldın arasına caraka
tüstü, emi Bölöbala menen Alapaydın artın
köröbüz dep andıp kalışkan (Ögöbaev).*

CARALUŪ CERĪNE TĪYŪŪ

Oor, kıyın abalın kayra esine saluu, kıcırın keltirüü.

*Abışka şilk etip ildiy karadı, baydın sözü
anın caraluu cerine taamay tiydi (Kaimov).*

V. : Carasına tiyüü

Anın carasına tiygen söz ele (Cusupov).

Caratina tiyüü

*Baykooston caratına tiygenge keyip,
öküttösün zirilkep uktu (Beyşenaliyev).*

CARALUU KAMAN

Başına müşkül tüşkõn, abdan oor kaygısı
bar, kapaluu, sanaluu degen maanide
koldonulat.

*Baldarı toktoboyt, cıldagısın cılda kötöm.
Al bir caraluu kaman da, anı da ayoo kerek,
tüşünüük kerek, - dep Akkempir kürsünüp
koydu (Ukaev).*

**CARANI KOZGOO. k. Eski caranı
kozgoo**

CARANIN OÖZU AÇILUU

Köptön beri aytilbay, çıgara albay cürgön
bugun, naarazılığın, açuusun ce biröögö
karata bolgon kegin ıgaruu, eski dartın eske
saluu maanisinde koldonulat.

*Egerde Musa tilin tarta süylögöndö,
Şarapattan bul sözdör taptakır çıkpayt ele.
Özü aytkanday bilgizbey cürüp ölot boluçu.
Emi ölüm menen içine koşo kete turgan
Şarapattın carasının oozu açıldı...
(Abdukaimov).*

V. : Carası açılıu

*Şarapat küügüm talaş tartıp, entigip, birok
kapıstan carası açılıp, emi eç kimden
taymanbay tiptik süylöp cattu (Abdukarimov).*

CARASI CENİL

Böyle sözünün eri olmayan insan görmedim
(“Ala-Too”).

Yarık düşmek/ARASI AÇILMAK

Dostluğu, birlikteliği bozulmak, arası açılmaya başlamak, kavga etmek.

Süüyünbek ile Asıl'ın arası açıldı. Şimdi Bölöbala ile Alapay'ın sonunu görelim diye takip ediyorlar (Ögöbayev).

YARASINI DEŞMEK

Ağır, kötü günlerini tekrar hatırlatmak, sinirlendirmek.

Yaşlı dede hemen yere başını eğdi, ağanın sözü onun yarasını deşti (Kaimov).

V.: Yarasına dokunmak

Onun yarasına dokunan söz idi (Cusupov).

Yarasını kaşımak

*Farketmeden yarasını kaşındığına üzülüp,
pişmanlığını pür dikkat dinledi
(Beşsenaliyev).*

Yaralı Domuz/YARALI İNSAN

Başına dert düşmüş, çok büyük üzüntüsü var, dertli, üzüntülü, sıkıntılı gibi anlamlarda kullanılır.

Çocukları durmuyor, her sene bekliyorum. O yaralı bir insan. Onu da korumak gerek, anlamak gerek, -diye yaşlı kadın söylendi (Ukayev).

Yaranın ağzı açılmak/ESKİ YARAYI DEŞMEK

Çoktandır söyleyemeden, ortaya çıkartamadan durduğu sıkıntısını, memnuniyetsizliğini, öfkesini veya birisine olan kinini çıkartmak, eski derdini akla getirmek mânâsında kullanılır.

*Eğer Musa biraz daha yumuşak konuşsaydı
Şarapat'tan bu sözler asla çıkmazdı. Kendi
dediği gibi kimseye söylemeden öldü.
Şimdi Şarapat'ın ölümüyle beraber gidecek
olan eski yaraları değişti... (Abdukaimov).*

V.: Yarası değilip

Şarapat, heyecanlanıp, nefes nefese kaldı; fakat aniden yarası değilip artık kimseden korkmadan rahat konuşmaya başladı. (Abdulkarimov).

Yarası Hafif/COCUK OYUNCAĞI

Atkarılışı abdan onoy, koldon kele turganday, tabılışı ança kıyın emes, orundoogo ce atkaruuga bolo turganday. *Oşol elebi? Anın carası cenil, - dedi külip (“Kırgızistan madaniyatı”).*

V. : Carası onoy

Anın carası onoy, andan kam sanaba.

CARASIN IRBATUU

Kiçinekey çır-çataktı küçötüp, ulantıp, şardana kılıp ciberüü.

Caranı kayra ırbata berbeyli (Beyşenaliev).

CARASIN TIRMOO

Unutulup kalgan, ötüp ketken kaygıлуу işti, oor abaldı eske saluu, kozgoo, kayra canırtuu.

İçte kalgan armandı ansız dele arbin okşoyt, carasın tırmap ne kılalı dep cayına cön koyuştu (Aytmatov).

V. : Caraluu cerin tirmoo

Caraluu cerimdi tırmap kettiner.

CARASINA TİYÜÜ. k. Caraluu cerine tiyüü

CARMA DOS

Atayın dos boluşpagan, dostorço alış-beriş katışı bolbogon, birok, taanıştığı bar, cakşı mamileleş, coldoş.

Oşol kündön tartıp, anın carma dostoru kööyö baştadı (“Çalkan”).

V. : Carma taanış

Bul kaysı carma taanışın? – dep ayalımdın kabagı bürkölö tüştü (“Leninçil çaş”).

CARMA TAARINIÇ

Ança-mınça, mayda-çüydö naarazıçılık, arazdaşkandık.

Eki tugandın ortosunda ança-mınça carma taarınıç bolso kerek, kattaşpay kalışıptır (“Ala-Too”).

CARPI CAZILUU

Könülü kötörülüü, kabagı açılıu, mandayı carılıp, ötö caydarı abalda boluu.

Baldar menen oynop alsan, carpın cazıla tüşöt, caraşa tüşösün (Cusupov).

CARTINI CAMAŞTIRIP, KISKANI ULAŞTIRIP

Epteştirüü, abdan ünömdö, kısınuu.

Cartını camaştırıp, kiskanı ulaştırıp kün körüüdübüz.

Yapılışı çok kolay, elden gelebilecek, bulunması çok zor değil, Yerine getirilmesi mümkün.

Sadece o mu? O çocuk oyuncağı, - dedi gülererek (“Kırgızistan Madaniyatı”).

V.: Yarası kolay/BASİT İŞ

O basit iş, ondan endişe duyma.

YARASINI DEŞMEK

Küçük problemleri büyütüp tekrar tekrar ortaya atarak çıkmaza götürmek.

Yarayı tekrar deşmeyelim (Beyşenaliev).

YARASINI KAŞIMAK

Unutulan, gelip geçen kötü bir olayı, ağır durumu akla getirmek, depreştirmek, tekrar canlandırmak.

İçindeki pişmanlıkları zaten çoğa benziyor, yarasını kaşıtıp da ne yapacağız diye boş verdiler (Aytmatov).

V.: Yaralı yerini kaşımak/YARASINI KAŞIMAK

Yaramı kaşıdınız.

Yarma dost/Tanıdık

Özellikle dost olmayan, dostlar gibi yakınlığı olmayan; fakat tanışıklığı olan, iyi muamelede olan, arkadaş.

O günden itibaren onun tanıdıkları çoğalmaya başladı (“Çalkan”).

V. : Yarma tanış/Taniş

Bu hangi tanışın? -diye hanımımın kaşları çatıldı (“Lejnimçil çaş”).

Yarma Küsme/Tatsızlık

Öyle-böyle, ufak-tefek memnuniyetsizlikler, tartışmalar.

İki akaraba arasında ufak-tefek tatsızlıklar olmuş olabilir, birbirine ziyarete gitmediklerine göre (“Ala-Too”).

NEŞESİ YERİNE GELMEK

Gönlü hoş olmak, yüzü gülmek, şen-şakrak olmak.

Çocuklar ile oynarsan neşen yerine gelir, hoşlanırsın (Cusupov).

YARIMI YAMAYIP, KISAYI EKLEMEK

Zar-zor geçinmek, çok tasarruf etmek, darda olmak.

Yarımı yamayıp, kısıyı ekleyerek

CARTI OOOZ

Kiçine, ança-mınça, bolor-bolbos (kep, söz c. b.).

Biz kelip ketkençe, camandın oozunan cartı ooz kep çıkkın çok (Sıdıkbekov).

CARIGI TIYÜÜ

Can tartuu, paydası tiyüü, bir cakşılık kılui, arkası tiyüü.

Cok degende oşolorgo carıgımdı tiygizsem dep tilep, argam ketti (Berdikeev).

CARIK DÜYNÖ

Diniy işenim boyunca adam balası ölgöngö çeyin çaşap turgan düynö, çaşoo-tiriçilik.

Degi adam balası carık düynö menen koş aytışkanda gana ümüttön kol üzöt go... (İsmailov).

CARIKKA KELÜÜ

Törölüü.

Murunkuları töröböy kayra-kayra töşök canırta berip, akırı uşul Kalen carıkka kelip baktıluu kıldı okşoyt atasın (Akmatov).

CARIKKA ÇIGUU

Kitep, jurnal, gazeta c. b. betinde basılıp, carıyalanıp turuu.

Al emi alardı maktap cazgandar... haltura çıgarmaları bolso da bastırışıp, tandalmaların, tomduktardı birinin artınan ekinçisin carıkka çıgarışkan ("Kırgızstan madaniyatı").

V. : Carık körüü.

Birinçi kitebine cogorkuday mamile bolgon son, ekinçi kitebi da carık körö elek ("Kırgızstan madaniyatı").

CARIM CAN

Altı sanı aman emes, bir müçösü kem, mayıbbı bar, oorukçan.

Biz bolsok carım can kişilerge baş-köz bolup uşul cerde kalalı (Ukayev).

CARIMI COK

Naçar, carıtarlık emes, berekesi çok.

Üydün içindeki carımı çok ottun carıgı calp etip öçtü (Cantöşev).

CARIŞ SÖZ

gün geçiriyoruz.

Yarım ağız/OLUR OLMAZ (SÖZ)

Küçük, basit, olur-olmaz (laf, söz v.b.)

Biz gelip gittikçe, kötünün ağzından olur-olmaz söz çıktığı yok. (Sıdıkbekov).

Işığı değmek/İYİLİĞİ DOKUNMAK

Taraf tutmak, yararı dokunmak, bir iyilik etmek, ışığı vurmak.

En azından onlara iyiliğim dokunsun isteyip çaresiz kaldım (Berdikeev).

Işıklı dünya/Bu dünya

Dinî anlayışta insanoğlunun ölünceye kadar yaşadığı dünya, hayat.

Galiba insanoğlu bu dünyadan ancak ölünce ümidini kesiyor... (İsmailov).

Işığa gelmek/DÜNYAYA GÖZÜNÜ AÇMAK

Doğmak.

Öncekiler doğurmayıp tekrar tekrar başkasıyla evlendi. Sonunda bu Kalen dünyaya gözlerini açarak babasını sevindirdi (Aytmatov).

Işığa çıkmak/Yayınlanmak

Kitap, dergi, gazete v.b.de yayınlanmak, duyulmak.

Şimdi onları överek bir şeyler yazanlar.... Pek çok eserleri olsa da seçmeleri, ciltleri arda arda yayınladılar ("Kırgızstan madaniyatı").

V. : Basılmak

Birinci kitabına öyle muamelede bulunduktan sonra ikinci kitabını da henüz basmadılar ("Kırgızstan Madaniyatı").

Yarım can

Özürlü, bir uzvu eksik, hastalıklı, hasta.

Biz ise yarım canlara bakmak için burada kalalım (Ukayev).

Yarımı yok/YARIM YAMALAK

Kullanışsız, iç açıcı değil, bereketi yok.

Evin içinde yarım yamalak yanan ateşin alevi hemen söndü (Cantöşev).

Yarış söz/Söz Alıp Konuşmak

Cıynalıştā, konferensiyada c. b. koyulgan maseleni talkuuloo, pikir alıshuu iretinde atayın çıgıp süylöngön söz.

Direktordun dokladınan kiyin carış sözdör başaldı ("Ala-Too").

CATA KALUU. k. Cantıgınan cata kaluu CATA KARIN

Kardı salandagan, kursaktuu, içi çon.

Calama toodon teke atkan, Cata karın ečki atkan (Togolok Moldo).

CATA KONOK

Konup kaluuçu, tünöp ketüüçü, tez ele ketip kalbay turgan konok, meyman.

Cata konok boluu.

CATAGINA ÇEYİN BİLET. k. Koyon catagina çeyin bilet

CATAGINAN ÖYDÖ BİLET. k. Koyon catagina çeyin bilet

CATAKÇININ İTİNDEY ÇUULDOO

Baş alaman, iretsiz, tuş keldi süylöy berüü, ızı-çuu boluu.

Catakçının itindey çuuldabay tınçtangıla, - dedi tör caktan biröo ("Ala-Too").

CATKAN CERİ CAYLUU BOLSUN

Ölgön adamdı eskerip, aga karata cakşı niyetin bildirüü maanisinde koldonulat.

İçi kenen, adamda çok ayköl emes bele, catkan ceri cayluu, topurağı torko bolsun ("Sovettik Kırgızstan").

CATKIRA ÇABUU

Ança-mınça cazalap koyuu, okutup koyuu degen maanide köbünçö baldarga karata koldonulat.

Catkıra çapçı, ötüp ketti uşunuku, - dedi balaga açuusu kelip.

CATINI BAŞKA

Bir eneden törölböğön, uyalaş emes.

Al eköönün catını başka.

V. : Catını bölök

Catını bölöktü camasa bolboy (makal).

CATIP İÇER

Öz aldınça emgek kılbay biröönün esebinen çaşagan, beker ookatka köngön, calkoo, aram tamak.

Aram gana catıp içer, Kenirsip munun

Toplantıda, konferansda v.b ortaya atılan meseleyi mütalaa etmek, fikir alış verişi için söz alıp konuşmak.

Müdürün konuşmasından sonra herkes söz alıp konuşmaya başladı ("Ala-Too").

Sarkık Karın

Karını aşağı sarkan, karnı büyük.

Dik yamaçlı dağda teke vurmuş, sarkık karınlı keçi vurmuş (Togolok Moldo).

Yatılı Konuk/ Yatılı Misafir

Geceleyecek, yatsıya kalacak, çarçabuk gitmeyen misafir, konuk.

Yatılı misafir olmak.

ÇOBAN KÖPEĞİ GİBİ HAVLAMAK

Karma karışık, düzensiz, ileri-geri konuşmak, pazar yerine dönmek.

Çoban köpeği gibi havlayıp ortalığı birbirine katmadan sessiz olun, dedi arka taraftan biri ("Ala-Too").

Yattığı Yer Güzel Olsun/Mekanı cennet olmak

Ölen adamı anıp, ona olan iyi niyetini bildirmek mânâsında kullanılır.

İyi kalpli, hiç kimseye kin gütmeyen biriydi, mekanı cennet, toprağı bol olsun ("Sovettik Kırgızistan").

YERE SERMEK

Bazen cezalandırmak, dersini vermek mânâsında, genelde çocuklar için kullanılır.

Ser yere şunu, yaptıkları yetti, -dedi çocuğa sinirlenerek.

Döl yatağı başka/Baba Bir Ana Ayrı

Bir anadan doğmayan çocuklar.

O ikisinin babası bir, anası ayrı.

V.: Anası ayrı

Anası ayrı olanı yamasan olmaz (Atasözü).

Yatıp Yiye/Asalak

Kendi emek sarfetmeyip, birinin sırtından geçinen, beleşe alışan, tembel, çalışmadan yiye.

Seni asalak, karnını kaşıyıp, bunun yattışına

catkanın kör (Borbugulov).

CAŞ AYALMET

Bala-çakaluu, caş baldarı köp.
Aytpadımbı. Tübübüz birgelikten tütpödüm.
Caş ayalmet saga ubal bolçuday
(Beyşenalıyev).

CAŞABAY CATIP

Ösüp cetile elek turup, caş turup.
Baktıluu kul ekensin, caşabay catıp, baarın
körüp keldin (Abdukayimov).

CAŞAP KALGAN

Ulgaya baştağan, bir top caşka bargan.
Caşap kalgan cooker, kızdın çıyrak sözünön
ulam cılmayıp kaldı (Naamatov).

V. : Caşı kelip kalgan

Caşınız kelip kalgan menen, kökürögünüz
tunuk, oozunuzda osuyatınız bar
(Eginalıyev).

CAŞARIN CAŞAP, İÇERİN İÇKEN. k.

Ceerin cep, içeerin içken

CAŞ MUUN. k. İlgeri muun

CAŞIN SANOO

Ayabay kıynaluu, azap çeküü.
Cügüm oor ele, kötörö albay caşımdı sanap
üygö aran cettim ("Ala-Too").

CAŞIN SUROO

Abdan kıynoo, azabın koluna berüü, zapkı
körsötüü.
Otunçu, suuçu kılayın, /Müşkül salıp
kıynayın, /Tirüülöy caşın surayın
("Seytek").

CE AK DEBEY, CE KÖK DEBEY

Eç nerse aytpay, unçukpay, coop kaytarbay.
Parizek ce ak debey, ce kök debey dımıp
barattı (Aşımbayev).

CE ARI, CE BERİ EMES

Ayagına çeyin abdan tak bütpöy, bir cansıl
bolboy, orto cerde, ilen-salan, ara bök
bolup turgan işke c. b. karata koldonulat.
Akıru üy eesinin çıdamı cetpey burkan-

bak (Borbugulov).

Çoluklu çocuklu

Çoluklu-çocuklu, küçük çocukları çok.
Söylemedim mi sana. İkiniz beraber
yapamıyorsunuz. Bu çoluklu-çocuklu
kadına yazık olacak (Beyşenalıyev).

Daha Yaşamadan/ON GÜLÜNÜN BİRİ AÇILMADAN

Daha büyümeden, daha genç iken.
Talihli kul imişsin, daha on gülünün biri
açılmadan gittin, her şeyi görüp geldin
(Abdukaimov).

Yaşamış Olan/YAŞINI BAŞINI ALMIŞ OLMAK

Yaşlanmaya başlayan, belli bir yaşı dolduran.
Yaşını başını almış olan adam, kızın cesur
sözlerinden yerin dibine battı (Naamatov).

V. : Yaşı yetmek

Yaşınız yetmiş olmasına rağmen, gönlünüz
temiz, içiniz-dışınız bir (Eginalıyev).

Yaşını Saymak/GÜN SAYMAK

Çok zorlanmak, azap çekmek.
Yüküm çok ağırdı, kaldıramayıp gün sayarak
güçlülükle eve ulaştım (Ala-Too).

Yaşını Sormak/YAŞA BAŞA

BAKMAMAK

Çok eziyet etmek, azap çektirmek, zulüm
etmek.

Oduncu, sucu yapayım, /Meşakkat verip
zorlayayım, /Yaşına başına bakmadan
("Seytek").

Ya Ak Demeden, Ya Mavi Demeden/AK-KARA DEMEDEN

Hiçbir şey söylemeden, ses çıkartmadan,
cevap vermeden.

Parizek ak-kara demeden sessizce gidiyordu
(Aşımbayev).

O Yana Değil, Bu Yana Değil/ORTADA BIRAKMAK

Sonuna kadar tam bitmeyen, bir çözüme
kavuşmayan, orta yerde kalan; eften püften,
sonu meçhul iş için kullanılır.

şarkandadı! -Ce arı emes, ce beri emes, kayda silerdin kökölötkön küyöo balanar!

CE ÖLÜÜ EMES, CE TİRÜÜ EMES

Ce arı cakka koşulbay, ce beri cakka koşulbay, şümüröyüp calgız kalgandık, ötü oor abalda bolgonduk.

Parizek büt eldin işeniçinen ketip, özün ce ölüü emes, ce tirüü emestey sezdi (Aşimbayev).

CE ÜYDÖ COK, CE ÇÜYDÖ COK

Ara coldo kalgandık, ilen-salan bolgonduk. *Men baykuş ce üydö cok, ce çüydö cok kalambı (Toybayev).*

CE IYLAY ALBAY, CE KÜLÖ ALBAY

Emne kılarnın bilbey, ötü oor abalga tuş kelgendey, dendaroo bolup argası tügöngöndöy.

Batma apa ce ıylay albay, ce külö albay daldırayt ("Ala-Too").

CEBERİNE CETÜÜ. k. Cer-ceberine cetüü

CEGENİ CELİM, İÇKENİ İRİM BOLUU.

Kandaydır bir nerseden kooptongondoy, sarı sanaa bolup tıncı ketüü, sanaası tınbay buşayman bolo berüü, sanaarkap aylası ketüü.

Ir tarasa, Ermekbay kak baştın cegeni celim, içkeni irim bolor (Beşsenaliyev).

CEZ KANAT

Çığaan külük, aşkan külük, şıyrığı uzun, sinduu külük.

Kara bayır kazan at,/ Kalbır öpkö cez kanat,/ At külüğün alalı ("Manas").

CEZ KEMPİR

1. Comoktordo aytiluuçu tırmaktarının, tumşugunun uçu cez, sıykırduu, mıkaaçı kempir degen maanide.

Keede cez kempirler ukmuştuu süröttölgöndö, abdan korkor elek (Şükürbayev).

2. öt. Kolunan cakşılık kelbegen, abdan kataal, ırayımsız, mitayım, şum (köbünçö kempirlerge, ayaldarga karata).

Al cez kempirden sen emne cakşılık kütüp

Sonunda ev sahibi dayanamayıp patladı! Bizi ortada bıraktı, nerede sizin yere göğe sığdıramadığınız damat!

Ölü De Değil, Diri De Değil/NE ÖLÜ NE DİRİ OLMAK

Bir tarafa sığmayıp ortada yalnız kalmak, çok sıkıntılı durumda olmak.

Parizek tüm halkın güvenini kaybederek kendisini ne ölü ne de diri hissetti (Aşimbayev).

Evde de Çüyde de Yok/YARI YOLDA KALMAK

Yarı yolda kalmak, bir sonuca bağlanmamak. *Ben zavallı, yarı yolda mı kalacağım? (Toybayev).*

GÜLMEKLE AĞLAMAK ARASINDA KALMAK

Ne yapacağını bilemeyip, çok ağır duruma denk gelmiş gibi, akli karışıp ne yapacağını şaşırarak.

Batma ana gülmekle ağlamak arasında kaldı ("Ala-Too").

Yediği Zamk, İçtiği İrin Olmak/YEDİĞİ İÇTİĞİ ZEHİR OLMAK

Bir şeyden endişe duyar gibi kederlenip huzuru kaçmak, içi rahat etmemek, çaresi tükenmek.

Türkü biterse, Ermekbay'ın yediği içtiği zehir olur (Beşsenaliyev).

Bakır kanat/Külük At

Çok iyi koşan, bacakları uzun, iyi cinsteki at. *Kara bayır kazan at,/Kalbur ciğer külük at,/Atın külüğünü alalım ("Manas").*

Cez Kempir

1. Masallarda geçen; tırnaklarının, gagasının ucu bakırdan, büyücü, zalim nine mânâsında kullanılır.

Bazen cez kempirler öyle anlatılırdı ki, biz korkardık (Şükürbayev).

2. Cadalo: Elinden iyilik gelmeyen, çok çirkin, merhametsiz, kurnaz (genelde yaşlı nineler, kadınlar için söylenir).

O cadalozdan sen ne bekliyorsun ki, diye

cürösün? – dep, ecem meni cekirip, koldon alıp cetelep ketti (“Ala-Too”).

CEZ KEMPİRDİN CELESİ

Köbünçö caandan kiyin kündün nurunun çağılıusunun natiycasında asmanda payda bolgon caa sıyaktuu ar türdüü tüstögü kök-caşıl tilke, asan-üsön, kök cele.

Keçinde, kündün közü bürkölgöndö,/ Köründü cez kempirdin koş celesi (Şimeyev).

CEZ OYMOK

Kiyim tigüü, sayma sayuu c. b. işterdi atkaruunu mıktı bilgen uz, abdan ustas, iştüü.

Cez oymoktun ıktuusu,/Urgaaçının mıktısı (“Er Töştük”).

CEZ TANDAY

Sözgö çeber, çeçen, akındığı cetik.

Altın caak, cez tanday, Irçı bolgon ekensin (Toktogul).

CEZ TUMŞUK

1. Comoktordo tumşugu, tırmaktarı cez, köbünçö suluu ayal kebetesinde kubulup körüngön, kulak tundurgan açuu çanırığı bar dep ayıtluuçu ukmuştuu can.

Mergençi miltığın elip, karagaydın başında andıp otursa, cez tumşuk kelip, çanırıp döngöçtü basıp kalat (Sıdıkbekov).

2. öt. İrayımsız, kankor, mıkaaçı.

Faşist degen – kan tırmaktuu cez tumşuk, Kara cürök, Eç kılınıştan kaytpagan (Malikov).

CEZ TIYINGA ARZIBOO. k. Tıyinga arziboo

CEZ TIRMAK

1. Kolunan eç nerse çıkıpgan, ötü zıkım, abdan saran.

Bir cez tırmak kelini bar, menin küñüm uşunun kolunda (Elebayev).

2. k. Cez tumşuk.

CEK KÖRÜMÇÜ

Közgö suuk uçuragan, ötü algılıksız, naçar, şümşük.

Cek körümçü caktarı kozgolboy kalabı? (Osmonaliyev).

CEKSEN BOLUU. k. Cer menen ceksen boluu.

CEKSEN KILUU. k. Cer menen ceksen

beni ablam kolumdan tutup götürdü (“Ala-Too”).

Cez Kempirin Yelesi/Gökkuşağı

Genelde yağmurdan sonra güneşin ışınlarının yansımasının neticesinde gökte meydana gelen yay gibi her renkteki gökkuşağı.

Akşama doğru güneş batmaya başladığında,/Göründü gökkuşağı (Şimayev).

Bakır Yüksük/ALTIN BİLEZİK

Giyim dikmek, nakış v.b işleri yapmayı iyi bilen uzman, usta.

Altın bileziklinin beceriklisi,/Dişinin güzeli (“Er Töştük”).

Bakır Damak/SÖZ USTASI

Sözde usta, ozan, aşıklık becerisi çok iyi.

Altın yanak, söz ustası, sen iyi ozan olmuşsun (Toktogul).

Bakır Gagalı/Cadı

1. Masallarda gagası, tırnakları bakır; genelde güzel kadın suretinde görünen; kulakları sağır edecek kadar acı çığlıklı olarak tarif edilen ilginç canlı.

Avcı tüfeğini hazırlayıp, ağacın başında hazır dururken, cadı gelip o ağacı kucağına alır (Sıdıkbekov).

2. Acımasız, zalim, vahşi.

Faşist demek-eli kanlı cadı, gözü kara, hiç acımayan (Malikov).

Bakır Pençe/ELİ SIKI

1. Elinden hiçbir şey çıkmayan, çok cimri, hasis.

Bir eli sıkı gelini var, benin kaderim onun elinde (Elebayev).

2. bk. Cadı.

Nefret Edilecek/Meymenetsiz

Göze çok soğuk gelen, çok itici, adi, dalavereci.

Meymenetsiz hâlini görmezlikten mi geleceğiz? (Osmonaliyev).

kıluu.

CEL KAYIP

Közgö körünböy, tımızın cürüüçü can.
Kılmişker cel kayıp bolso da, men anı tabam
(Sıdıkbekov).

CEL KOLTUK

Cenil münöz, turuksuz.
Cel koltuk, ala köödön, ala kanat üçöö ten
bir münözdön orun alat (Togolok Moldo).

CEL OOO

Eç naar albay, tamak-aş içpey kezeerip,
açka cürö berüü.
- *Cel oosom da köldü körmöyünçö ölböymün*
(Sıdıkbekov).

CEL OOO

Ukkanın uçurtkan, açık ooo, uşakçı.
Bul cel ooo neme curtkı bütündöy tarkatıp
duu-duunu küçötöt (Beyşenaliyev).

CEL ÖPKÖ

Ala köödön, köyrön, kuru maktançaak,
cenil münöz.
Aydaralı cel öpkö multaşpagan kişi
kalbagandır (Abdukarimov).

CEL SÖZ

İşke aşpay turgan, atkarılbay, orundalbay
turgan kuru söz, calgan söz.
Birok cel söz canga darı bolmok bele
(Sıdıkbekov).

CEL TAMAN

1. Bir cerge cay alıp tura albagan, ayagı say
tappagan, basanaak.

Arbak urgan cel taman baldardı eerçitip
kayda ketip kaldı ("Ala-Too").

2. Cenil münöz, turuksuz, şaykelen.

Al cel taman oysoktigon münözdörüne
caraşa en bolbogondo köz caşı kılıp tınuu
kerek ("Çalkan").

CEL TAMANDIK

Cenil münözdüülük, turuksuzduk,
şaykelendik.
Şaripova bul cıldarı cenil turmuşka cendirip,
cel tamandık kılıp cüldü ("Sovettik
Kırgızstan").

CEL TURUU

Suuk tiyüüdön, köbünçö, bel ce muundar
oorup kaluu.

Yel Kayıp/Gaip

Göze çarpmadan, gizli gezen can.
Canı, gaip olsa da, ben onu bulacağım
(Sıdıkbekov).

Yel Koltuk/Sebatsız

Kolay oyuna gelen, iradesiz.
Sebatsız, saf, ahmak, üçü de bir ağızdan
konuşuyorlar (Togolok Moldo).

AĞZINA LOKMA KOYMAMAK

Hiçbir şeyi ağzına almayıp, yemek yiyip su
içmeyip kıvrınarak, aç gezmek.
- *Ağzıma bir lokma koymasam da o gölü*
görmeden ölmeyeceğim (Sıdıkbekov).

Yel Ağız/AĞZI GEVŞEK

Duyduğunu abartan, ağzı açık, dedikoducu.
Bu ağzı gevşek tüm yurda yayıp şamatayı
arttırır (Beyşenaliyev).

Yel Ciğer/Havah

Gururlu, kibirli, kuru kuruya övünen, olgun
değil.
Aydaralı havalının kavga etmediği insan
kalmamıştır (Abdukaimov).

Yel söz/BOŞ SÖZ

Gerçekleşmeyecek, yapılmayacak, yerine
getirilmeyecek kuru söz, yalan söz.
Fakat boş söz cana derman olur mu
(Sıdıkbekov).

Yel Taban/YERİNDE DURAMAYAN

1. Bir yeri mesken tutamayan, yerleşik
hayata geçemeyen, seyyah.

Kahrolası, yerinde duramayan çocukları
peşine takıp nereye gitti ("Ala-Too").

2. Muzip, karaktersiz, muzır.

O yerinde durmayan muzip karakterine göre
en olmadık zamanda ağlayarak rahatlamak
lâzım ("Çalkan").

Yel Tabanlılık/Muzırlık

Hafif karakterlilik, sebatsızlık, muzırlık
yapmak.

Şaripova bu senelerde kolay hayata kanıp,
muzırlık yaptı ("Sovettik Kırgızistan").

Yel durmak/YEL GİRMEK

Soğuk algınlığından, genelde bel veya
eklemlerin ağrması.

Belinin tak uşul cerine cel turup kalgan eken, kıymılday albay kalıptır (Cusupov).

CELGE KETÜÜ

Kuru ubara boluu, emgegi tekke ketüü.
Kıynap cürüp taptırıp alabız degen basmaçılardan araketi celge ketip, ümütü çort kesildi (Cantöşev).

CELGENİN CEL, KONGONUN KOKTU BİLBÖÖ

Bir cerge cay alıp, orun alıp tura alboo, belgilüü bir cerde bolo alboo, anda-mında cürö berüü.
Oşondon kiyyin celgenin cel, kongonun koktu bilbey coloboy kaldı ("Sovettik Kırgızstan").

CELGENİNE CEL CETPÖÖ

Katuu, tez, ıldam cürüü.
Kıkuyruktu şalaktatıp, celgeinine cel cetpey kele catat (Abdukaimov).

CELDEY UÇUU

Közgö ileşpey ötö tez cürüü, çımın-kuyun boluu.
Oroskul buyruk boyunça celdey uçup, kara kaşka atka kamçı üstünö kamçı basıp, Çekirge baratat (Osmonaliyev).

CELE UZARTUU

Baylana turgan kulundardın sanın köböytüü.
Tuugandarı cergeleş konuşat, celesin uzartışat ("Ala-Too").

CELİ ÇIGUU

Köpkölön tartıp, boy kötörüp, eç kimdi közünö ilbey cürüp, bir katuu cazadan, kırsıktan ulam esine kelüü, cini kagılıp, közü açılıu, murdagısında bolboy kaluu.
Dardanpostun celi çıksın degenbi, Toymat keskin coop kaydardı (Kaimov).

CELİN ÇIGARUU

Esine keltirip, okutup koyuu.
Akesin taanıtıp, celin çıkarıp koyoyun (Toybayev).

CELİN SALUU

Tuur maalına cakındap, celini çonoyup kaluu.
Arık koy celin sala albayt (Osmonkul).

CELKEGE MİNÜÜ

Belinin tam burasına yel girmiş, hareket edemiyormuş (Cusupov).

Yele Gitmek/HAVAYA GİTMEK

Boşa zahmet çekmek, emeği boşa gitmek.
Zor kullanarak ele geçiririz diye uğraşları havaya uçup gitti, ümitleri kesildi (Cantöşev).

Uçtuğunu Hava, Konduğunu Vadiler Bilmemek/NEREDE AKŞAM ORADA SABAH

Bir yeri mesken tutup yerleşmemek, belli bir yerde ikamet etmemek, orda burada gezinip durmak.
O günden beri nerede akşam orada sabah dolaşan şahıs uğramaz oldu ("Sovettik Kırgızistan").

YELMESİNE YEL YETMEMEK

Çabuk, tez, hızlı yürümek.
Kıkuyruğu hızla koşturarak, yelmesine yel yetmeyip geliyor (Abdukaimov).

YEL GİBİ UÇMAK

Göze çarpmadan çok çabuk yürümek, toza dumana karışmak.
Oroskul emir üzerine yel gibi uçarak, kara atına kamçı üstüne kamçı vurup, Çekir'e gidiyor (Osmonaliyev).

Cele Uzatmak

Bağlı tay sayısını çoğaltmak.
Kardeşleri yerleşik konuma geçip celeyi uzatır ("Ala-Too").

Yeli Çıkmak/HAVASI İNMEK

Gururlanarak, böbürlenerek, başkalarını adamdan saymayarak gezerken ağır bir kazadan, sıkıntıdan sonra akli başına gelmek, gözü açılmak, dersini almak, eskisi gibi olmamak.

Dardanpost'un havası insin dedi galiba, Toymat sert bir cevap verdi (Kaimov).

Yelini Çıkarmak/HAVASINI ALMAK

Aklına başına toplattırmak, öğretmek.
Dersini eline verip, havasın alayım (Toybayev).

Celin Salmak/Memelenmek

Doğacak zamanı yaklaşıp, memesi büyümek.
Zayıf koyunlar memelenemez (Osmonkul).

SIRTINA BİNMEK

Özüñçö emgektenbey, biröögö salmagın salıp, anın esebinen kün körüü.
Özüñçö emgektensen bolo, kaçankıga çeyin bizidn celkebizge minesin, biz da karıdık, - dep apam cemeley baştağı ("Leninçil Caş").

CELKEMDİN ÇUNKURU KÖRSÜN

Takır körböyün, aga kayırılбайın, ekinçi körgülük kılbasın degen maanide koldonulat.
Alardı celtkemdın chunkuru körsün, cüzdörü kurusun (Toybayev).

CELKESİ COK

Abdan kecir, kıyık, til albagan.
Bala turup minday celkesi cektu körgön.

V. : Celkesinin chunkuru cekt

- Balanızdı uşintip da üyrötösüzbü, - dedi Taşbek apamdı uyatkarıp, - celkesinin chunkuru cekt turbaybı (Saatov).

CELKESİ TIRIŞUU

Açuusu kelüü, tırçıy tüşüü.
Celkeniz tırışpasın tuugan. Sizdin oyunuzça al kişi ookatta cebesinbi? (Çalkan)

CEM BOLUU

Biröögö akısın, ce başka bir nersesin aldırıp ciberüü, aldatuu, başkalarga olco boluu, taloongo kaluu.
Balkim men oylogon oyuma, tilegen maksatıma cetpey korungongo cem bolup ötürmün. (Abdukaimov).

CEM CEGEN AKIR

Tuulup-öskön, kenedeyinen çonoygon ceri.
Canına eş bolor dep taptagan tulparın, caşında cem cegen akırın ensep, çılбірin üzsö kantip toktotosun (Beyşenalıyev).

CEM TAŞTOO

Kıçıneden birdemelerge kınık aldırıuu, kızıktırıuu.
Eskertüübüz kerek, mindan arı duşmanga cem taştabaşı kerek (Aşımbayev).

CEM SALDI KILUU

Kendi çalışmayıp, başkasına yükünü yüklemek, onun hesabından yaşamak.
Kendi çapında çalışsan olurdu, ne zamana kadar bizim sırtımıza binmeye devam edeceksin, biz de yaşlandık, -diye annem kızmaya başladı ("Leninçil Caş").

Sırtımın Çukuru Görsün/YÜZÜNÜ ŞEYTAN GÖRSÜN

Hiç görmeyeyim, ona işim düşmesin, ikinci defa rastlamasın gibi mânâlarda kullanılır.
Onların yüzünü şeytan görsün, yüzleri kurusun (Toybayev).

Sırtı Yok/DİK KAFALI

Çok inatçı, başına buyruk, laf dinlemeyen.
Daha çocuk yaşta böyle dik kafalı birini görmedim.

V.: Sırtının Çukuru Yok/BAŞINA BUYRUK OLMAK

- Oğlunuza böyle mi terbiye veriyorsunuz, - dedi Taşbek anamı utandırarak,- başına buyruk olmuş (Saatov).

Sırtı Buruşmak/SİNİRLERİ GERİLMEK

Sinirlenmek, hırslanmak.
Sinirleriniz gerilmesin kardeş. Sizce o yemek de yemesin mi? (Çalkan).

YEM OLMAK

Birisine hakkını veya başka bir şeyini kaptırmak, kandırılmak, başkalarının oyununa gelmek.
Belki ben düşündüğüm hedefime, maksadıma ulaşmadan gelen geçene yem olurum (Abdukaimov).

Yem Yediği Topraklar/SUYUNU İÇTİĞİ TOPRAKLAR

Doğup büyüdüğü, küçük yaştan beri büyüdüğü topraklar.
Yanına yardımcı olur diye beslediğin tulparın, gençliğinde suyunu içtiği toprakları özleyip, çılбірini koparsa nasıl durdurursun (Beyşenalıyev).

YEM ATMAK

Azar azar ufak atarak alıştırmak, kandırmak.
Hatırlatmamız gerek, bundan sonra düşmana yem atmamak gerek (Aşımbayev).

TADINA BAKMAK

Azıraak, bolor-bolbos gana tatcantıp koyuu (tamak, ookat, cem c. b.).

CEMİN CEDİRBÖÖ

Biröögö aldatıp iyböö, cenilip kalbay öz ukugun, öz namısın talaşıp tentaylaşkanday kudureti boluu.

Camiylada cemin cedirbegen öcör. Aytışkani menen aytışa turgan (Aytmatov).

CEN İÇİTEN

Başkalarga bilgizbey, astırtan, tımızın, çaşıruun.

Al emi satuuçular bolso, cen içinen cıldırıp koyup, biz körüp tursak da, özünö eç nerseni cüütüksü kelbeyt ("Sovettik Kırgızstan").

V. : Cen uçunan

Cakşılardıñ cen uçunan mültüldötüp cegeni üçün, üçöö ten mandikerge cönöp ketti (Cantöşev).

Cen uçu menen

Cen uçu menen süylöş.

CENİ UZARUU

Kiyim-keçesi onolup, tınıp kaluu, cetişip kaluu.

Etegi bütölüp ceni uzardı.

CENİL BAA

Orunsuz süylöp, bolor-bolbos, öydö-tömön işterge ordu çok kirişip, tuura emes iş kılıp, kadir-barkın ketirip, baasın tömöndötüp algan.

Koyçu, meni oşonçoluk cenil baa dep oyloysunbu? (Beyşenaliyev).

CENİL BARIP, OOR KEL

Colun bolsun, üzürlüü, olcoluu kayt degen sıyaktuu cakşı tilek, kaaloo maanisinde koldonulat.

Cenil barıp, oor kel, Tırkiç moyun bolugum. Baktısın tileym colundun (Togolok Moldo).

CENİLDİN ASTI, OORDUN ÜSTÜ MENEN

Canın keyitpey, kıynalbay, onoyuna kaçırıp, cenil çaşoону izdegen, cenil turmuştu közdögön.

Cenildin astı, oordun üstü menen cürüp kün ötkörgöndör da çok emes ("Çalkan").

Azıcık, sadece tadına bakımlık yemek (yemek, gıda, yem v.b).

Ekmeğini Yedirmemek/EKMEĞİNİ KAPTIRMAMAK

Birisine aldanmamak, yenilmeyip kendi hakkını, kendi namusunu koruyacak güce sahip olmak.

Cemile de ekmeğini kaptırmayan inatçı biri. Kapışanla kapışan biri (Aytmatov).

Yen İçinden/SAMAN ALTINDAN SU YÜRÜTMEK

Başkalarına çaktırmadan, gizli, saklı.

Satıcılar ise, saman altından su yürütüp, biz görüyor olsak da, kendilerine hiç toz kondurmazlar ("Sovettik Kırgızistan").

V. : Yen Ucundan/El Altından

İleri gelenleri el altından soymak için üçü de ırgatlığa seve seve gittiler (Cantöşev).

Yen Ucu İle/Kimsenin Ruhu Duymadan

Kimsenin ruhu duymadan konuş.

Yeni Uzak/KILIK KIYAFETİ DÜZELMEK

Giyim-kuşamı iyileşip, rahata kavuşmak, geliri iyi olmak.

Etekleri bütünleşip, kılık-kıyafeti düzeldi.

Hafif Paha/DEĞERİNİ KAYBETMEK

Yersiz konuşup; olur-olmaz çok basit şeylere, yersiz yere girişerek yanlış iş yapıp, kendi değerini kaybetmiş, saygınlığını yitirmiş.

Yapma ya, beni o kadar değerini kaybetmiş mi zanettin? (Beyşenaliyev).

Hafif Gidip Ağır Gel/Yolun açık olsun

Yolun açık olsun, muvaffak ol, işlerin yaver gitsin, sağ-salim dön gibi iyi dilek mânâsında kullanılır.

Yolun açık olsun, benim direğim. İşin rast gitsin (Togolok Moldo).

Hafifin Altı, Ağırın Üstü/KOLAY EKMEK ARAMAK

Canını acıtmadan, zorlamadan, kolayına kaçarak, kolay hayatı arayan, kolay yaşamı amaç hedefleyen.

Kolay ekmek bulup yaşayanlar da az değil ("Çalkan").

CENİLİN CERDEN, OORUN KOLDON ALUU

Karalaşuu, cardamdaşuu, işin cenildetüü, keregine caroo.

Çarbanın cenilin cerden, oorun koldon algan caştar ("Sovettik Kırgızstan").

CEP CİBERÇÜDÖY

Ayabay kaardangan, cekire karaganday, caalın tökköndöy, cek körgöndöy kebetede. *Şarapat közüünün kıyığı menen Çeçebaydı cep ciberçüdöy tiktep, emne kılarnın bilbey turdu (Abdukaimov).*

V. : Cep iççüdöy

Surdanıp, cep iççüdöy bolup turgan Aydakeni taanıdı (Osmonaliyev).

Cep cibere cazdoo

Tüşkö çeyin catkanın emnen? – dep ayalın cep cibere cazdadı (Ukayev).

Cep koyo cazdoo

Ayaldar Annanı tıtmalap cep koyo cazdaştı (Aşımabayev).

CER ASTIN-ÜSTÜN BOLUU

Ötö kıyın, oor abalga duuşar bolup, emne kılarnın bilbey, közü karangılap, sendirektey tüşüü.

Çakşılıktan ümüt üzüp, cer astın-üstün bolup çaypalat (Berdikeyev).

V. : Düynö astın-üstün boluu. *Düynö astın-üstün bolup, cer köçüp baratkansıp, kulak başı çuuldayt (İsmayilov).*

CER BASPAY KALUU

Eç nerseni közüñö ilbey, tekeberlenip, döögürsünüp, kötörölüp turgan abalda boluu, menmensinip, murdun kötörüp, kööp ketüü.

Çoçuganım menmensinip cer baspay kalgan çunak, kokus şartım çok dep koyobu deym (Beyşenalıyev).

V. : Cer betine sıyboo – *Pah, pah! Mina bul camandın cer betine sıybay turganın karasan! (Ukayev).*

CER BEZÖÖ. k. Cer çeçegin bezöö

CER CAZDANUU

Ölüü, düynödön kaytuu, köz cumuu. *- A men cer cazdanıp kalgan çigar dep oylogom (Kasimbekov).*

Haffini Yerden, Ağırını Elden Almak/ELİ KOLU OLMAK

Yardımlaşmak, desteklemek, işini hafifletmek, işine yaramak.

Çiftliğin eli kanadı olan, gençler ("Sovettik Kırgızistan").

YİYECEKİMİŞ GİBİ (BAKMAK)

Çok sinirlenmek, nefret ediyormuşcasına, öfkesini gösterircesine yapılan davranış. *Şarapat göz ucuyla Çeçebay'ı yiyecekmiş gibi bakıp, ne yapacağını bilemeden durdu (Abdukaimov).*

V.: Yutacakmış gibi

Sinirlenip, yutacakmış gibi bekleyen Aydake'yi tanıdı (Osmonaliyev).

Yiyiverecekmiş gibi

Öğlene kadar yatman niye, –diye eşini yiyecekmiş gibi azarladı (Ukayev).

Yiyip bitirecekmiş gibi

Hanımlar Anna'yı yiyip bitirecekmiş gibi çullandılar (Aşımabayev).

Yer Alt Üst Olmak/DÜNYASI ALT-ÜST OLMAK Çok zor, ağır bir durumda kalarak, ne yapacağını bilemeyip, şuurunu kaybetmek.

İyilikten ümidini keserek, dünyası alt-üst oldu (Berdikeyev).

V. :Dünyası alt-üst olmak

Sanki dünya alt üst olmuş gibi, yer kayıyormuş gibi, kulakarı çınlar (İsmailov).

Yer Basmamak/AYAĞI YERE

BASMAMAK

Hiçbir şeyi kale almamak; kibirlenerek, gururlanarak, ben diye her şeyi kendinden bilerek haddini aşmak.

Korkum, ayağı yere basmayan ahmak, bir ihtimal müsait değilim der mi diyorum (Beyşenalıyev).

V. :Yere göğe sığmamak

-Vah, vah! Bu yamanın yere göğe sığmayışına baksana! (Ukayev).

TOPRAK ALTINA GİRMEK

Ölmek, dünyadan göçüp gitmek.

-A ben toprak altına girmiştir diye düşünmüştüm (Kasimbekov).

CER CAMANDAP BARBASIN

Köbünçö ölgön adamdın ters körünüşün, kıyal-corugun aytuudan murda “ölgön adamdı camandooçu emes ele” degendey maanide eskertüü iretinde koldonulat.

Cer camandap barbasın, Madıldın toru kaşka atın agan Dorbu üstünö ısık arkan çırmayıp ciberip, kulan çaar at kılıp, kara özgöylük menen tartıp aldı ele, oşonu moynuna al (Kasimbekov).

CER CARILUU

Tan şoolası körünüü, tan ata baştoo.

Cer carılıp, tandın şoolası ak ceektenip köz açıldı (“Ala-Too”).

CER-CEBİRİNE CETÜÜ

1. Ata-cotosunan beri kozgop, kapkaydağı kemçiligin çukup, ayabay tildöo, katuu cekirüü, cemelöo.

Kempir cer-cebirine cetip tildep kirdi (“Ala-Too”).

2. Mayda-çüydösünö çeyin, eçtemesin kaltırbay aytıp çıguu, söz kılui.

Anın cer-cebirine cetip, baarın terip-tepçip oturuunun keregi emne? (“Çalkan”).

CER CUTKANDAY

İn-cinsiz, dayınsız cogolgondoy, cer adlına batıp ketkendey.

Osmon brigadirdi izdep cürdü. Cer cutkanday çok al (Ömürbayev).

CER CUTKUR!

“Ölgür”, “ölüp ketkir” degen maanide tildöo, naalat aytuu, cemelöo iretinde koldonulat.

“Kaskaktay bolup, kaydan cetip keldi ele bul cer cutkur” deşeri aydan açık (Kasimbekov).

V. : Cer sorgur!

“Ülüröygön cer sorgur!” – dep baybiçe caaldana baştadı (“Ala-Too”).

CER ZAMANDAN BERİ. k. Cer kaymaktagandan beri.

CER KAZSA DA. k. Töbösü menen cer kazsa da.

CER KAYMAKTAGANDAN BERİ

Kapkaçan, alda kaçan ele, köptön beri,

Yer İletmesin/KULAĞINA GİTMESİN

Genelde ölen insanın kötü yanlarını, karakterini söylemeden önce “ölen insanın arkasından kötü konuşulmaz diye” uyarmak mânâsında kullanılır.

Kulağına gitmesin, Madıl’ın doru atını ağan Dorbu, derisine sıcak ip bağlayarak, ala at hâline getirip, zor kullanarak elinden almıştı. Bunu kabul et (Kasimbekov).

Yer Aydınlanmak/ŞAFAK ATMAK

Sabah ışıkları görünmek, tan atmaya başlamak.

Şafak atarak, seher vakti tabiat uyandı (“Ala-Too”).

SOYUNA SOPUNA SÖVÜP SAYMAK

1. Ecdadından başlayarak sövmek, eski yaraları kaşıyarak çok sövmek, çok azarlamak, paylamak.

Teyze soyuna sopuna sövüp saymaya başladı (“Ala-Too”).

2. İğne ipliğine kadar, hiçbir şeyi bırakmadan söylemek, söz etmek.

Onun soyuna sopuna sözüp sayıp, onların tümünü toplamanın ne gereği var? (“Çalkan”).

Yer Yutmuş Gibi/YER YARILMIŞ İÇİNE DÜŞMÜŞ GİBİ

İn-cin yok, gayibe karışmış gibi, yerin dibine düşmüş gibi.

Osman işçibaşını arıyordu. Yer yarılmış içine düşmüş gibi şimdi o yok (Ömürbayev).

Yer Yutası/Cehennemin Dibine Git

“Öl”, “ölüp git” gibi sövmek, lanet yağdırmak, azarlamak mânâsında kullanılır.

“Mızrak gibi nereden çıkageldi bu cehennemin dibine geçesi” dedikleri besbelli (Kasimbekov).

V. :Yere batası!

“Başımın belası, yere batası! -diye kadın kızmaya başladı (“Ala-Too”).

Yer Kaymakladığından Beri/EZELDEN BERİ

ilgerteden.

Mınday rasmi cer kaymaktagandan beri cok ele degenim da (Ümötaliyev).

V. : Cer zamandan beri

Alardın şilteer şumkarı bayagı ele cer zamandan beri koy bagıp atagı çıgıp cürçü ele, körçü munu (Kıdırmışev).

CER KARAMA

Ötümü cok, mılcın, caltak, tarınçaak. Enesi munun baarın sezip, kızı tügül özü da cer karama bolup kaldı (Abdukaimov).

CER KARATPOO

Şagın sındırboo, uyat kılboo, uyatka kaltırboo.

Cokçuluk bir cagınan, beldüü tuugandın cogu bir cagınan cer karatıp, elden kem kılğan (Aşımbayev).

CER KAROO

Bir nersege kicalat bolgondoy şılkıyuu, ontoysuz abalda boluu, baş kötörböo, uyalıp biröögö tike karay alboo.

Açuuga aldırğanın al. Erten ele cer karaysın (Aytmatov).

CER KÖTÖRGÜS

Abdan köp, öto oor.

Cer kötörgüs bul coruktu körböyün degen Çömüç moldo Cumgalga üy-bülöösün alıp köçüp ketti (Osmonaliyev).

CER KÖÇÜÜ

Abdan oor abalga duuşar bolup, özün naçar sezip, esin cogotup baratkanday abalda aylası ketip turuu.

Bermet esten tanıp, közüne eçteme körünböy, cer köçüp, narı-beri basıp cürdü (Abdukaimov).

CER KUÇAKTATUU

Öltürüü, közün tazaloo, cok kılloo.

Uşul kolum menen dalay candı cer kuçaktatkamın. Birok Togolok Moldonun kunu kimbat Çoyubek boluş! – dep, pansat başın çaykadı (Beyşenalıyev).

CER MAY

Çok eskiden, eskiden, çoktan beri, maziden beri.

Böyle adet ezelden beri yoktu diyorum (Ümötaliyev).

V.: Dünya yaratıldığından beri

Onların sunguru dünya yaratıldığından beri çobanlık yaparak meşhur idi, baksana buna (Kıdırmışev).

Kendine özgüveni yok

Müteessir değil, basit, yalaka, çok alıngan. Anası bunların hepsinin farkında olarak, kızını bırak kendisi bile yere bakar yürek yakar oldu (Abdukaimov).

YERE BAKTIRMAMAK

Şevkini kırmamak, utandırmamak, utanılacak duruma düşürmemek.

Kıtlık bir taraftan, ensesi kalın akrabanın olmayışı bir taraftan, yere baktırıp başkalarından kem bırakıyor (Aşımbayev).

Yere Bakmak/BAŞI YERE EĞİLMEK

Bir şeye meraklanıyormuş gibi kara kara düşünmek, kritik durumda olmak, kafasını kaldıramamak, utanarak birisine dik bakamamak.

Öfkene yenik düşmüşsün, yarın olmadan başın yere eğilir (Aytmatov).

Yer Kaldırmaz/YERE GÖĞE

SIĞMAMAK

Çok fazla, çok ağır.

Yere göğsü sığmayan bu olayı görmeyeyim diyen Çömüç Molla, çoluk-çocuğunu alıp Cumgal'a göçtü (Osmonaliyev).

Yer Göçmek/DÜNYASI GÖÇMEK

Çok ağır bir duruma duçar olarak, kendisini kötü hissedip şuurunu kaybediyormuş gibi olmak.

Bermet şuurunu kaybedip, gözüne hiçbir şey görünmeyip, dünyası göçüp, ileri geri yürümeye çalıştı (Abdukaimov).

Yer Kucaklatmak/KÖKÜNÜ

KURUTMAK

Öldürmek, kökünü kurutmak, yok etmek.

Bu elimle pekçoklarının kökünü kuruttum. Fakat Togolok Molla'nın ölümü sana pahalya patlar beyim! -diye, vezir başını salladı (Beyşenalıyev).

Yer Yağı/Petrol Ürünleri

esk. Neft maanisinde koldonulat.

Taş kömür, cer may kenderi bar (“Erkin Too”).

CER MAYIŞKAN

Ayabay köp, san cetkis, cer caynagan.
*Ceti-Özöndö Cediger, /Cer mayışkan köp
eldi, Cetik Çoro cıydı emi* (“Seytek”).

CER BASTIRBOO

Abdan ayap, böpölöp, bapestep baguu,
erkeletip, kadırlap östürüü.
*Kunduz kolunan kelse eç kimibizdi cer
bastırbay, töböşünö kötörgüsü bar*
(Medetov).

CER MENEN CEKSEN BOLUU

1. Eç nersesi kalbay tıptıypıl boluu,
cogoluu, cok boluu.
*Bir kezderde sen da urap, cer menen ceksen
bolorsun!* (Bektenov).
2. Öydö karay albay, baş kötörö albay katuu
uyat boluu, abdan kiçilüü.
*Emne kılarımdı bilbey, kirerge cer tappay,
cer menen ceksen boldum* (“Leninçil çaş”).

V. : Ceksen boluu

*Taştar kumday bırırap, ceksen boldu
dalaylar* (Ümötaliyev).

Cer menen cer boluu

Baş kötörö albay cer menen cer bolduk
(“Ala-Too”).

CER MENEN CEKSEN KILUU

1. Cok kılulu, tıptıypıl kılıp cogotuu,
kıyratuu, talkaloo.
*Faşisttik cırtkıçtı cer menen ceksen
kılmayınça, artınan tüşkönüm tüşkön*
(Bayalinov).
2. Baş kötörpöy katuu zapkı körsötüü,
tebelep-tepsep koldon kelet kılulu, korduk
körsötüü.
*Alsız kedeydin kızı bolgonu üçün kaarduu
keynene anda anı cer menen ceksen kılıp
kordogon* (Sıdıkbekov).

V. : Ceksen kılulu

Faşistti ceksen kıluluu/Baatır asker bilüüçü

Eski dilde petrol mânâsında kullanılır.
Taşkömür, petrol ürünleri var (“Erkin Too”).

Yer Kaplayan/İĞNE ATILSA YERE DÜŞMEMEK

Çok, sayısız, yeri kaplar.
*Ceti vadisinde Cediger, /İğne atsan yere
düşmez kalabalığı, /Cetik sadrazam yığdı
şimdi* (“Seytek”).

Yer Bastırmamak/YERE KONDURMAMAK

Çok koruyup, el üstünde tutup el bebek gül
bebek büyütmek, severek, kıymet vererek
büyütmek.
*Kunduz elinden gelse hiç yere kondurmadan,
el üstünde tutmak ister* (Medetov).

YERLE YEKSAN OLMAK

1. Hiçbir şeyi kalmayıp bomboş kalmak, yok
olmak, yıkılmak.
Bir zaman gelir, sen de yerle yeksan olursun!
(Bektenov).
2. Bakmaya yüzü kalmamak, başını yerden
kaldıramayacak kadar rezil rüsva olmak,
yerin dibine girmek.
*Ne yapacağımı bilemeden, başımı sokacak
yer bulamayıp, yerle yeksan oldum*
(“Leninçil çaş”).

V.: Yeksan olmak *Taşlar kum gibi
savrularak, yeksan oldu birçokları*
(Ümötaliyev).

Yerle bir olmak

Baş kaldıramayıp yerle bir olduk (“Ala-Too”).

YERLE YEKSAN ETMEK

1. Yok etmek, ortadan kaldırmak, yakıp
yıkarak yok etmek, kırmak.
*Faşistleri yerle yeksan etmeden peşlerini
bırakmayacağım* (Bayalinov).

2. Baş kaldırtmadan çok ağır yüklenmek,
baskı uygulayarak yapmasını sağlamak,
eziyet etmek.
*Güçsüz bir fakirin kızı olduğu için zalim
kaynana o zaman onu yerle yeksan edip
horlar* (Sıdıkbekov).

V.: Yeksan etmek

Faşisti yeksan etmeyi, /Bahadır asker bilirdi

(Beyşenaliyev).

CER MOYUNDOO

Col arbituu, basa turgan colun tendep kaluu.
Colgo çıgıp alğanbız, cer moyundap alğanbız ("Irlar").

CER OO

Başka bir cerden ekinçi bir cerge orun kotoruu, cer kotorup caygaşuu.
Cer oop orustar tam kurup catsa, dubalina tan kalışkan (Osmonaliyev).

V. : Cer oodaruu

Ayıldeşlerinin köpçülüğü bir caktan cer oodarıp kelgendey, beytaanış caştar (Kaimov).

CER SABOO

Burkan-şarkan tüşüp, abdan açuulanuu, kaarın tögüü.
Kanaydın curtkı taştap ketken bul kılıgına Bişkek cer sabap ökürdü (Ümötaliyev).

CER SOLKULDATKAN

Ötö köp, cer caynagan, cer düngürötkön.
Batmanın artınan cer solkuldatkan kayırçıday kolun sozgon öröön içindegi el kuup bara catkansıdı (Cusupov).

CER SOORUSU

Cerdin en miktısı, dıykançılıkka, malga ce başka tiriçilikke ingayluusu, kooz, körktüü, ötö körköm bolup körüngön şartları.
Cılgınduu Ken-Kol, çon Talas, /Cer soorusu turbaybı ("Semetey").

CER SORGUR. k. Cer cutkur.

CER SOYULTKAN

Bıkıldagan, cer caynagan, abdan köp bolup körüngön.
Manas coosun bağıntuuga cer soyultkan tümöndögön kol menen attanat (Togolok Moldo).

CER-SUUGA BATPOO

Abdan süyünü, könülü kötörölüp, abdan tolkundanu, könülü açık, caydarı abalda boluu.
-Özüüm adam keypine kelip, kızmamın gana turgay, büt turmuşum sonun bolo baştağan üçün cer-suuga batpay cüröm (Esenkocoyev).

V. : Cerge batpoo.

(Beyşenaliyev).

Yer Boyunlamak/YOLU YARILAMAK

Yol almak, gidecek yolu yarılamaq.
Yola çıkmıştık, yolu yarılamaştık ("Irlar").

Yer Değiştirmek/Göç Etmek

Başka bir yerden ikinci bir yere yerleşmek, yer değiştirerek yaşamak.
Göç ederek Ruslar ev yapsalar, duvarlarına hayran kaldılar (Osmonaliyev).

V. : Mekan değiştirmek

Köydeşlerinin pek çoğu başka taraflardan mekan değiştirip gelmişler gibi, tanımadık gençler (Kaimov).

Yer Vurmak/Tepinmek

Sinirden köpürerek, çok öfkelenmek, sinirini boşaltmak.

Kanay'ın yurdu boşveren bu hareketine Bişkek tepinip feryad etti (Ümötaliyev).

YERİ SARSAN

Çok fazla, yeryüzünü kaplayan, dünyayı ayağa kaldıran.
Fatma'nın ardından yeri sarsan dilenci gibi elini uzatan vadi içindeki halk, onu kovalıyorlarmış gibi geldi (Cusupov).

Yerin Sağrısı

Yerin en iyisi, çiftçiliğe, hayvancılığa veya başka şeylere müsait olan, güzel, görkemli, çok güzel görünen şartlar.
İlgınlı Ken-Kol, büyük Talas, /Yerin sağrısı imiş ("Semetey").

YERYÜZÜNÜ KAPLAMIS GİBİ

Tıklım tıklım, yeryüzünü kaplayan, çok görünen.

Manas düşman üstüne yeryüzünü kaplayan binlerce askerlik ordu ile sefer düzenler (Togolok Moldo).

YERE-GÖĞE SIĞMAMAK

Çok sevinmek, gönlü açılıp, çok heyecanlanmak, yüzü gülmek.
-Kendiminsan sıfatına girip, sadece işim değil, tümünden hayatım güzelleşmeye başladığı için yere göğe sığamıyorum (Esenkocoyev).

V. : Yere Sığmamak/Kabına Sığmamak

Sabit çon atasının maktaganına cerge batpay ketti (Cusupov).

Cer-suuga batpoo

Balaluu bolgonumda cer-suuga batpay, könlüm kuşbak bolup cürdüm (Abdukarimov).

CER-SUUNU BUZUU

Abdan katuu bakıruu, bakırıp-ökürüp katuu ün çıgaruu, kıykıruu.

Bir cıldan berki meenetim kanakey? ! – dep Mariya cer-suunu buzup, Şvolikti ulam demite berdi (Aşımbayev).

V. : Cer-suunu caruu

Anğıça ayaldın cer-suunu carıp çanırganı can büt köndü cay-cayınan kozgodu (Aşımbayev).

CER SÜZÜÜ

1. Baş kötörö alboo, kıyroo, talkalanuu.
Oşonun cılma mamilesine aldanıp, cer süzüp kala cazdadım e...e... (Beyşenaliyev).

2. Özün-özü karmay albay şık-şulık etken ce turuuga şayı kelbey, butuna tura albay catıp kalgan abalda boluu (uyku menen alek bolgon ce mas bolgon abalga karata).
Kuru içegisin arakka kaarıtıp cer süzüp catar ele keede (Sasıkbayev).

CER SIYPALATUU

Eç nersesin kaltırbay, tıptıypıl kılúu, karaylatuu, kuru alakan kaltıruu. Denkeygen akın çalış Moldonu cer sıypalatpasan irazı emesmin (Beyşenaliyev).

CER SIYPALOO

Kolunda eş nersesi çok, büt baarınan acırıp, sızga oturup kaluu, eş nesre tappay kaluu. Emi mintip eki üyürgö cakin cılıksınan köz körünöo acırıp, cer sıypalap oturat (Ümötaliyev).

V. : Cer sıypoo.

Emi kur cer sıypap kaytkanda, ogo beter kurıysun go (Beyşenaliyev).

CER TALAŞUU.

Katuu kıynalgandıktan ce ayabay uykusu katuu keligendikten catkısı kelüü.

Sabit dedesinin övgüsünün karşısında kabına sığmadı (Cusupov).

Yere göge sığmamak

Çocuğum olduğunda yere göge sığmayıp, gönlüm hoş oldu (Abdukarimov).

Yer Suyu Bozmak/YERİ GÖĞÜ İNLETMEK

Çok yüksek sesle bağırarak, bağırarak ses çıkarmak.

Bir seneden beriki benim hakkım nerede? ! - diye Mariya yeri göğü inleterek, Şvolik'e tekrar tekrar baskı yaptı (Aşımbayev).

V.: Dağları taşları delmek

O an kadının dağları taşları delen acı çılgılığı yeryüzündeki canlıları yerinden oynattı (Aşımbayev).

YERLE BİR OLMAK

1. Baş kaldıramamak, dağılmak, yerle bir olmak.

Onu yalandan sıcak muamelesine kanarak, yerle bir olacaktım ha! . . ha! . . ha! (Beyşenaliyev).

2. Kendini dik tutamayacak durumda, kalkmaya gücü yetmeyip, yatağa düşmek (uykulu olan veya sarhoş olduğu duruma söylenir).

Midesini içkiye doldurarak yerle bir yataradı bazen (Sasıkbayev).

ELİ BOŞ BIRAKMAK

Hiçbir şeyi bırakmayıp, bomboş etmek, eli boş bırakmak.

O, ozana benzeyen, Molla'nın elini boş bırakmazsan, ben razı olmayacağım (Beyşenaliyev).

ELİ BOŞ KALMAK

Elinde hiçbir şeyi yok, her şeyinden ayrılarak, dolandırılarak, eli boş kalmak. Şimdi iki sürüye yakın yılıksından gözü bakarken ayrılarak, eli boş kaldı (Ümötaliyev).

V. : Avucunu yalamak.

Şimdi avucunu yalayarak döndüğünde, daha beter olsun da (Beyşenaliyev).

Yer Kapişmak/GÖZÜ YATAĞA BAKMAK

Çok yorulduğundan veya çok uykusu

Doktordun aytuusu boyunca kündüz uktaboo kerek, al emi Karasart bolso, cer talaşıp turat (Kıdırmışev).

CER TAMANDAP KAL

Biröögö karata: “ölüp kal, çaşabay kal, kömülüp kal, cakşılık körböy kal” degen maanidegi kargoo.

Bizge camançılık oylogon adam cer tamandap kalsın! (Bektenov).

CER ÜŞÖÖ

Canı cerdin şartına könö albay, çoçurkoo, catırkoo.

İnisi cer üşöböy, kara ookatka kambıl omoktuu erguluna tarttı (Beyşenaliyev).

CER ÇEÇEGİN BEZÖÖ

1. Ötö ukkuluktuu, mukam ün çıkarıp sayroo, irdoo, çeçen süylöö.

Cigit cer çeçegin bezip ırdadı (“Ala-Too”).

2. Kapkaydagını ayıp bezelenip süylöy berüü ce bizildep köp süylöö, tili buoday kuuruu.

Kalbübü burkurap ıylap, cer çeçegin bezep calınat (Cantöşev).

V. : Cer bezöö

Cer bezep süylöp cattı.

CER ÇİYDİRİP KELÜÜ

Abdan mıktılap, oydoguday atkaruu.

Kız kalınsız bolso da kaadasız bolboyt, betinde kızılı bolso 32 müdöönü cer çiydirip keler ele (Cantöşev).

CER ÇUKUP OTURUP KALUU

Emne kıların bilbey aylası ketüü, kıyın abalda kaluu, argası tügönüü.

Carmaç tuugandarın baş kötörö alışpay cer çukup oturup kalıştı (Sıdıkbekov).

CERGE BATPOO. k. Cer-suuga batpoo.

CERGE BATIRBOO

Abdan katuu maktoo.

Calgız arçaga sıyınıp kelip-ketkender, Dunkananın kabarin cerge batırışpay, dele kökölötüp ciberiştı (Cusupov).

CERGE ALIP KOYUU

Ölgön adamdın kıyım-keçesin çeçindirip, kömgöngö çeyin koyo turgan orduna

geldiğinden yatası gelmek.

Doktorların söylediğine göre, gündüz uyumamak lâzım, fakat Karasart’ın, gözü yatağa bakıyor (Kıdırmışev).

Yerin Dibine Gir

Birisine: “öl, yaşama, yerin dibini boyla, iyilik bulma” anlamında söylenen kargış.

Bize kötülük besleyen adam yerin dibine girsın! (Bektenov).

YABANCILIK ÇEKMEK

Yeni yerin şartlarına alışmamamak, yabancılık çekmek.

Kardeşi yabancılık çekmeden hayatını devam ettirmek için herkesle çabuk kaynaştı (Beyşenaliyev).

Yer Çiçeğini Bezemek

1. BÜLBÜL GİBİ ŞAKIMAK

Çok hoş; kulağa hoş gelen seste şarkı söylemek, şarkı söylemek, güzel konuşmak. *Yiğit yeri bülbül gibi şakadı (“Ala-Too”).*

2. YERİ-GÖĞÜ BAŞINA GİYMEK:

Beyhude, boş şeyleri durmadan söylemek, gevezelik etmek.

Kalbübü durmadan ağlayarak, yeri göğü başına giyer (Cantöşev).

V.: Yer bezemek/Çene çalmak

Çene çalıp durdu.

Yer Çizdirip Gelmek/YERLİ YERİNDE

Çok üstüne düşerek, düşündüğü gibi yapmak. *Kız başlıksız olsa da, geleneksiz olmaz, yüzünde bir utanma duygusu olsa, 32 adamı yerli yerinde toplar gelirdi (Cantöşev).*

Yer Kazıyıp Oturmak/ŞAPA OTURMAK

Ne yapacağını şaşırarak çaresi tükenmek, zor bir durumda kalmak, çaresi tükenmek.

Yakın akrabaların başlarını kaldıramadan, şapa oturdular (Sıdıkbekov).

YERE GÖĞE SIĞDIRAMAMAK

Çok övmek.

Yalnız çama yalvarıp ondan bir şeyler dileyenler, Dunkana’nın haberini yere göğeye sığdıramayıp yüceltiler (Cusupov).

Yere Koymak

Ölen adamın elbiselerini çıkararak, gömmeden önce konulacak yere

caygaştırıu (boz üygö ce başka cayga).
Ölüktü cerge alıp koygondon kiyn, ölük
kaadası kılıp cakındarı çoktoy baştadı
("Ala-Too").

V. : Çiyge alıp koyuu. Ölüktü çiyge alıp
koyuptur.

CERGE BERÜÜ

Ölüü, acırap kaluu.

Dalay balasın cerge berip, cürögü kalgan
enede can çok (Ukayev).

CERGE CAŞIRUU

Ölüktü mürzögö alparıp koyuu, kömüü.
Colondı cerge caşırgandan beri tört kün öttü
(Cooşpayev).

CERGE KALTIRBOO

Kıyıp ketpöö, esten çıkarboo, unutup
koyboo.

Dosun seni eç kaçan cerge kaltırbayt
("Leninçil çaş").

V. : Cerge taştıbo

Al silerdi eç kaçan cerge taştıbayt, - dep
Alımkul da tolkundana süylödü
(Abdukarimov).

CERGE KİR

Tildöö, cemelöö ce caktırboo maanisinde
koldonulat.

Bala bolboy cerge kir, karıgan ata-enene
boor oorusan bolo! – dep ecem meni uruşa
baştadı ("Leninçil çaş").

CERGE KİRİP KETE CAZDOO

Bir nersege katuu uyat boluu, ayabay uyalıp
baş kötörböö, emne kıların bilbey ötü
kıcalat boluu.

Akbala cerge kirip kete cazdadı (Ukayev).

CERGE-SUUGA BATPOO. k. Cer- suuga batpoo

CERGE-SUUGA TIYGİZBÖÖ

Abdan küçötüp, kötörö çalıp maktoo, aşıra
maktoo, ayabay cetkire maktoo.

El emçiligindi cerge-suuga tiygizbey
maktaşat eken (Beyşenaliyev).

V. : Cerge tiygizböö

Sözdü çekir köz Şarşen aldı,/ Balanı cerge
tiygizbey maktap saldı ("Çalkın").

CERGE TIYGİZBÖÖ

yerleştirmek, musalla taşına yatırmak (eve
veya başka yere).

Ölüyü yere koyduktan sonra, cenaze
geleneğini yerine getirerek ağlamaya
başladılar ("Ala-Too").

V. : Musalla taşına yatırmak. Ölüyü
musalla taşına yatırmışlar.

TOPRAĞA VERMEK

Ölmek, ayrılmak.

Pek çok evladını toprağa veren ananın pek
gücü kalmadı (Ukayev).

Yere gizlemek/TOPRAĞA VERMEK

Ölüyü mezara götürmek, gömmek.
Colon'u toprağa verdiğimizden bu yana dört
gün geçti (Cooşbayev).

YERDE BIRAKMAMAK

Kıymamak, aklından çıkarmamak,
unutmamak.

Dostun seni hiçbir zaman yerde bırakmaz
("Leninçil çaş").

V. : Yere atmamak.

O sizi hiçbir zaman yere atmaz, -dedi
Alımkul da heyecanla konuştu
(Abdukarimov).

Cehennem Diline Git

Kargışlamak, azarlamak veya tasvip
etmemek mânâsında kullanılır.

Cehennem dibine git, yaşlı anne-babana
biraz acısan olmaz mı! –diye beni ablam
azarlamaya başladı ("Leninçil çaş").

YERİN DİBİNE GİRER GİBİ OLMAK

Bir şeye çok utanmak, utancından kafasını
kaldıramamak, ne yapacağını bilemeyip çok
endişelenmek.

Akbala yerin dibine girer gibi oldu (Ukayev).

YERE GÖĞE SIĞDIRAMAMAK.

Çok yücelterek yere göğesığdıramamak;
aşırı övmek, çok fazla övmek.

Halk, çalışmalarını yere göğesığdıramayacak kadar öviyormuş.

(Beyşenaliyev).

V.: Yere göğesığdıramamak.

Sözü şaşı göz Şarşen aldı,/Çocuğu yere göğesığdıramayıp övdü ("Çalkın").

1. Cerge-suuga tiygizböö

2. Eç nerse kaltırboo, tez ele alıp ketüü.
Alar alma kaktı tim ele cerge tiygizbey talap ketet (Abakirov).

CERGE TİYBÖÖ

Abdan süyünü, könülü kötörünkü, caydarı abalda boluu, tolkundanu.

Atam taanıbagan biröönü eş kılıp, cerge tiybey süyünüp cüröt (Elebayev).

CERGE TÜKÜRÜÜ

Köbünçö bir nerseni caktırbaganday, cek körgöndöy maanide tanırkoo, tan kaluu.

Anın kılıgın kaynatası ugaarı menen cerge tükürdü (Aşımbayev).

CERDE KALBOO

Karoosuz kalboo, könül burulbay kalboo, unutta kalboo maanisinde.

“Mınday ayal cerde kalbayt”, - dep oyloym (Kazakbayev).

CERDEN ALIP, KÖRGÖ URUU

Abdan katuu tildöo, abiyirin ketirüü, cerceberine cetip ayabay cemelöo.

Küyöo balasın emi cerden alıp, körgö urup, camandap cürdü (Sadıbakasov).

V. : Cerden alıp, körgö saluu

Beçara Bübüni cerden alıp, körgö salat (Sıdıkbekov).

Kördön alıp, cerge uruu

Oronbay közün çanagınan ıgıara karap, Çonbaşevdi kördön alıp cerge urdu (“Çalkan”).

CERDEN BAŞIN ALBOO

Biröögö tike, tüz karay albay, başın salıp tömön karagan abalda boluu (köbünçö abdan uyat bolgon ce künöölüü, kılmıştuu bolgon uruularga karata).

Al biz keter ketkiçe cerden başın algan çok (“Ala-Too”).

CERDEN BOORUN ALBOO

Abdan katuu ıyloo, özölönüp, ayabay munkanıp köpkö basılıbay ıyloo.

Calgız balasınan acıragan beçara ene,

YERE DEĞDİRMEK**1. Yere göge sığdıramamak.**

2. Hiçbir şey bırakmamak, tezden almak.
Onlar kaysıları hiç yere değdirmeden topluyorlar (Abakirov).

AYAĞI YERDEN KESİLMEK

Çok sevinmek, gönlü hoş olmak, yüzü gülmek, heyecanlanmak.

Babam tanımadığı birisini arkadaş edinip, ayağı yerden kesilerek seviniyor (Elebayev).

Yere tükürmek

Genelde bir şeyi beğenmemiş gibi, nefret ediyormuş gibi ağız açık kalmak, hayret etmek.

Onun yaptığını kaynatası duyduğu anda yere tükürdü (Aşımbayev).

YERDE KALMAMAK

Unutulmamak, dikkatten kaçmamak, değer verilmek.

“Böyle kadın yerde kalmaz”, -diye düşünüyorum (Kazakbayev).

Yerden Alıp Mezara Vurmak/YERDEN YERE VURMAK

Çok ağır şekilde hakaret etmek, şerefiyle oynamak, kemiklerini sızlatacak kadar ağır azarlamak.

Damadını şimdi yerden yere vurup yeriyo (Sadıbakasov).

V.: Yerden Alıp Göge Salmak/Yerden Yere Vurmak

Zavallı Bübü'yü yerden yere vurur (Sıdıkbekov).

Mezardan Alıp Yere Vurmak/Yerden Yere Vurmak.

Oronbay gözlerini faltaşı gibi açarak, Canboşev'i yerden yere vurdu (“Çalkan”).

YERDEN BAŞINI KALDIRAMAMAK

Birisine dosdoğru bakamamak, düz bakamayıp başı yere eğik hâlde olmak (genelde çok utandığında, günahkarlar veya suçlu olan hırsızlar için kullanılır).

O biz gidinceye kadar yerden başın kaldırmadı (“Ala-Too”).

KENDİNİ YERDEN YERE ATMAK

Çok ağlamak, kendini yerlere atarak susmadan uzunca ağlamak.

Biricik evladından da mahrum kalan zavallı

cerden boorun albay öksöp cattı (“Ala-Too”).

CERDEN BOORUN KÖTÖRÜÜ

Çonoyuu, ösüp cetilüü, erezege cetüü.
Enkeygen kart baba cerden boorun kötörgön neberelerine akıldıaştı (Beyşenaliyev).

V. : Cerden boorun aluu

Cerden boorun ala elek baldarına kim emne cazat (Aytmatov).

CERDEN ÇUKUSA DA

Emne kılsa da, kaday bolso da (sözsüz tabuu ce orundatu maanisinde).
Birok, bizden kutulup ketem dep oylobo, cerden çukusak da taap alabız (Saatov).

CERDEN ÇIGA KALGANDAY

Kapıstan, kütülböğön cerden payda bolo kalganday.

Cerden çiga kalganday bolup, bular canatan kayda ele? (Sıdıkbekov).

CERDİN CETİ TÜBÜ

Abdan alıs, ötö alıs.

Cerdin ceti tübünön esen soo kaytsa, uçuraşkanınız cön (“Kırgızstan madaniyatı”).

V. : Cerdin tübü

Coldon körgön kordugun, oşol cerdin tübünön cöo-calandap kelgenin ayttı (Cusupov).

Cerdin ceti katarı

Şılkıyba, bayken aman bolso, asmandın arı cagınan, cerdin ceti katarınan taap berem (Abakirov).

CERDİN TÖRT BURÇU. k. Tögöröktün tört burçu.

CERİ COK

Eç negizsiz, sebepsiz, eş kaday cönü cok.
Anın bizge taarına turgan ceri cok. Baram dep koyup, emi anın arsaystı turgan ceri cok. Tez kelsin. Ayta bar.

CERİNE CETKİRÜÜ

Birdi körsötüü, akesin taanıtuu, katuu cazaloo.

ana, kendini yerden yere atarak çokça ağladı (“Ala-Too”).

KENDİ AYAKLARI ÜSTÜNDE DURMAK

Büyüme, bÜluğ yaşına gelmek, delikanlı olmak.

Yaşlanan dede kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenen torunlarına nasihat etti (Beyşenaliyev).

V.: Yerden kalkmak

Daha yerden kalkmamış çocuklarına kim ne yapar (Aytmatov).

Yerin Dibini Kazısa da/YERİN DİBİNDE DE OLSA

Ne yapsa da, ne olsa da (mutlaka bulmak veya yapmak manasında).

Fakat bizden kurtulacağım diye düşünme, yerin dibinden de olsa seni buluruz (Saatov).

Yerden Çıkmış Gibi/GÖKTEN İNMİŞ GİBİ

Aniden, beklenmedik yerden ortaya çıkmış gibi.

Gökten inmiş gibi bunlar deminden beri neredeydi? (Sıdıkbekov).

YERİN YETİ KAT DİBİ

Çok uzak, pek uzak.

Yerin yedi kat dibinden sağ salim dönerse, tekrar görüşmeniz daha iyi. (Kırgızistan madaniyatı).

V.:Yerin Dibi

Yol azabını, o yerin dibinden yayan gelişini anlattı (Cusupov).

Yerin Yedi Katı

Üzülme, ağabeyin yaşadığı müddetçe, göğün yedi katından, yerin yedi katından bulup gelecek (Abakirov).

YERİ YOK

Hiçbir sebepsiz, asılsız, hiçbir nedeni yok.
Onun bize darılacak yeri yok. Gideceğim deyip, şimdi nazlanmasının yeri yok. Çabuk gelsin. Söyleyiver.

Yerine Yeirmek/GÜNÜNÜ

GÖSTERMEK

Dersini eline vermek, babasını tanıtmak, çok

*Oşentip ele körsünçü, tim ele cerine
cetkireyin, - dep küpüldödü ("Çalkan").*

CESİR DOO

esk. Ketip kalgan ayaldın törkününön
kalındın belgilüü bir ülüşün kaytarıp berüü
cönündö koyulgan talap.

*Kızımın köz çaşınan da cesir doonun zili
küçtüü (Sıdıkbekov).*

CESİRİN CERGE SALUU

Kabagı açılıbay tutalanuu, ötü açuusu kelgen
kebetede kabagın açpay, abdan tünörüü.

*Kakaş bayagıday ele cesirin cerge salıp, eç
kimge coop berbey dulduyup oturat
(Cooşbayev).*

V. : Cesiri cerge tüşüü

*Cesiri cerge tüşüp, atın karay bastı ("Ala-
Too").*

CETENDEN URGUR!

Tildöö, cemelöö maanisinde koldonulat.
*Cetenden urgurdun kılğan işin kara! – dep
kocoyun maga ızırına baştadı ("Ala-Too").*

CETİ ATA

Tüpkü tegi, ata-babası.
*Ceti atabız başınan körgön emes mindaydı
(Toktogul).*

CETİ ATANDIN BOORUN CE!

Biröögö camandık tilöö, caksılık körbö dep
kargap-şilöö maanisinde koldonulat.
*Mederindin kalın ce, ceti atandın boorun ce
(“Manas”).*

CETİ ATASIN KALTIRBOO

Abiyirin ketirüü, eç nersesine karabay
ayabay sögüü, katuu tildöö.
*Ceti atasın kaltırbay esinen ketkis kıldım
(Cigitov).*

CETİ ATASIN TAANITUU. k. Akesin taanıtuu

CETİ ATASIN KÖZÜNÖ KÖRSÖTÜÜ
Esine kelgidey kılıp cazaloo, sazayın koluna
berüü.

*Men azır barıp Sasıkbaydın ceti atasın
közünö körgözöyün, - dedi Kebek kırıya
(Baytemirov).*

CETİ KANTARI BAR

ağır cezalandırmak.

*Öyle yapsın bakalım, ben ona gününü
göstereceğim, -diye söylendi ("Çalkan").*

Dul Davası

Kocasından boşanan kadının kocasından
aldığı başlığın bir kısmını geri vermesi
yönündeki talep.

*Kızımın göz yaşından, dul davasının zili
güçlü (Sıdıkbekov).*

Dulu Yere Salmak/YÜZÜNÜ

BURUŞTURMAK

Yüzü buruşmak, çok sinirlenmiş gibi
kaşlarını çatmak, çok öfkelenmek.

*Kakaş her zamanki gibi yüzünü buruşturarak
oturuyor (Cooşbayev).*

V. :Dulu yere düşmek/Yüzünden düşen bin parça olmak.

*Yüzünden düşen bin parça olarak atına
doğru yürüdü ("Ala-Too").*

Ecdadın Çarpsın!

Azarlama, lanetleme için kullanılır.
*Ecdadı çarpasının yaptığı işe bak!, diye
patron bana kızmaya başladı ("Ala-Too")*

YEDİ GÖBEK ECDADI

Soyu sopu, ecdadı, kökü.
*Yedi göbek ecdadımızın bile başından böyle
bir şey geçmemiştir (Toktogul).*

Yedi Göbek Ecdadının Ciğerini Ye!

Birisine kötülük dileme; iyilik görme,
atalarının laneti çarpsın anlamında kargış
etmek.

*Yardımsız kal, yedi göbek ecdadının ciğerini
ye ("Manas")*

Yedi Atasını Saymak/YEDİ SÜLALESİNİ BIRAKMAMAK

Şerefini beş paralık etmek, hiçbir şeye
bakmayıp çok sövmek, çok azarlamak.

*Yeei sülalesini bırakmayıp aklından çıkmaz
ettim (Cigitov).*

BABASINI TANITMAK

Aklını başına getirmek, dersini vermek.

*Ben şimdi gidip, Sasıkbay'a babasını
tanıtacağım, -dedi Kebek amca (Baytemirov).*

YEDİ NAZİ OLMAK

Sıydın ce cakşı tamak-aştan kuru kalması bar, köp nerseden kuru kalat degen maanide koldonulat.

Anın oşondoy ceti kantarı bar. Uşunday ceti kantarı bar baykuşsun! Tigiler taray elekte kelsen, cay-maanindi toluk aytıp kalat elen da, emi aylan emne bolot? – dep ecem keyiy başladı (“Ala-Too”).

CETİ OMURTKASI CERGE KİRÜÜ. k.

Ceti ömürü cerge kirüü

CETİ ÖLÜP CERDE KALSAM DA

Amalım tigönüp, mügdüröp, en aylasız abalda kalsam da, aylam kurup tursa da. *Ceti ölüp cerde kalsam da, ekinçi kayrılbasmin (“Ala-Too”).*

CETİ ÖMÜRÜ CERGE KİRÜÜ

Abdan katuu uyat boluu, ayabay uyaluu, sınıf kaluu.

Tölümüştün can teri kelip, ceti ömürü cerge kirip, telmirip köpkö oturdu (Berdikeev).

V. : Ceti omurtkası cerge kirüü

Anı ukkan sayın ceti omurtkam cerge kirip, uşu kündü körgüçö ölgönüm cakşı dep ketçümün (Abdukaimov).

CETİ ÖMÜRÜ CER TARTUU. k. Canı cer tartuu

CETİ SAN

Büt baarı, bardığı.

Cergelüü kalmak ceti san Elindi çaap alamın (“Kurmanbek”).

CETİ TÜNDÖ

Abdan keç, karangıda, tündün bir ubagında. *Mına kızık, ceti tündö kız bala een talaada cürüppü? (Saatov).*

CETİ ŞUMDUKTUU

Ukmuştuu, bir başkaça, adam tan kala turganday (ötö kızıktauu ce korkunuçtuu degen maanide).

Ölünö çayın! Bul emnen, ceti şumduktuu! (Osmonaliyev).

CETİM AKI

1. Baldardın ata-enesinen kalgan mal-mülkkö bolgon ukugu, cetimderge tiyeşelüü

İyi ağırlanmaktan, güzel bir yemekten, birçok şeyden mahrum kalmak anlamında kullanılır.

Onun öyle yedi nazı var. Öyle yedi nazı olan zavallısın! Ötekilerin dağılacığı vakit gelirsene, durumunu eksiksiz anlatırdın da, şimdi çaren ne olacak, - diye ablam kederlenmeye başladı (“Ala-Too”).

Yedi Kere Ölüp Yerde Kalsamda/ÖLÜP ÖLÜP DİRİLSEM DE

Çarem tükenip, yerlerde sürünsem de, çarem tükense de.

Ölüp ölüp dirilsem de, tekrar dönmeyeceğim (“Ala-Too”).

Yedi Ömürüm Yere Girse

de/UTANCINDAN YERİN DİBİNE GİRMEK

Rezil olmak, çok utanmak, şevki kırılmak. *tölümüş’ten ter boşanıp utancından yerin dibine girdi, intizarla bakıp oturdu (Berdikeev).*

V.: Yedi Omurgam Yere Girsede/Yerin dibine girsem de

Onı duydukça utancımından yerin dibine girerek, bugünü yaşmaktansa ölmem daha iyi dediğim anlar oldu (Abdukimov).

YEDİDEN YETMİŞE

Tümü, hepsi.

Yerli Kalmuk, yediden yetmişe halkının tümü yok ederim (“Kurmanbek”).

Yedi Gecede/GECE YARISI

Çok geç, karanlıkta, gecenin bir yarısı.

İlginç, gece yarısı kız çocuğu dışarıda gezer mi? (Saatov).

Yedi Harika/Çok ilginç

İlginç, bir başkaca, insanın aklını başından alacak kadar (çok ilginç veya korkunç manasında).

Allah belanı versin! Bu da ne böyle, çok ilginç! (Osmonaliyev).

YETİM HAKKI

1. Çocukların anne-babasından kalan mal-mülkte olan hakkı, yetimlerin hakkı.

ülüş.

El sotu al baldardın cetim akısın öndürüp berer ("Çalkan").

2. tar. Ayalı başka biröögö ketip kalganda, aga korotkon mülkü, karacatı için tölönüücü akı.

Serkebayda ketken katını için cetim akı doolaş oyunda çok (Sıdıkbekov).

CETİM ARKA

Arkanın ayak cagındagı kiçinekey kıska arkalar.

Bir cetim arka koluma tiydi.

CETİM KABIRGA

Cetip arka menen tös söögünün baş cagina birikken kiçine kabirga.

Sol cakkı cetim kabirgam sınıp, töböm ayrıldagı doktorlor tarabınan maalım boldu (Cantöşev).

CETİM KÖPÖLÖK

Carıktı ce şamdı aylanıp uçuuçu kiçinekey boz köpölök.

Bir cetim köpölök lampanı çark aylanıp, dırıldap uçup cattı (Bayalinov).

V. : Şaytan köpölök

Cayında bolot şaytan köpölök, Al kündüz kaşayat da, tünküsün köröt (Şükürbekov).

CETİNE ALBOO

Kubanu, süyünü, abdan ıraazı boluu.

Bala cetine albay kubandı, birok kanday alkış aytaarın bilbedi (Aytmatov).

CİBİN ATTABOO. k. Ala cibin attaboo.

CİBİN TARTIP KÖRÜÜ

Astırtan, tımızın baykoo saluu, oy-pikirin, sırın tartuu, çekmelö.

Çekmelep bir katar tuzak salıp, cibin tartıp kördü (Ümötaliyev Ş.).

V. : Cünün tartıp körüü

Bir cagı "i, bek tukumu dep saal çooçurkaşıp, saal işene alışpay, cünün tartıp körüp ügüttön turuşkanı emespi" degen ökünücü da boluçu (Kasimbekov).

CİĞİ ACIROO

Halk mahkemesi o çocukların yetim hakkını verir ("Çalkan").

2. tar. Hanımı başka birisine kaçtığında, ona harcadığı mülkü, gideri için ödenecek hak.

Serkebay'ın giden kadını için yetim hakkı istemek aklından bile geçmiyor (Sıdıkbekov).

Yetim arka/İp parçası

Urganın son ucundaki küçük kısa ipcikler.

Bu ip parçası elime geldi.

Yetim Kaburga

Sırt ile göğüs kemiklerinin baş tarafına birleşen küçük kaburga.

Sol taraftaki yetim kaburgamın kırılıp ikiye ayrıldığı doktorlar tarafından anlaşıldı (Cantöşev)

Yetim Kelebek/Gece Kelebeği, Pervane

Işık veya mumun etrafında uçan küçük kelebek.

Bir pervane, lambanın etrafında dönüp vızıldayarak uçu (Bayalinov).

V. : Şeytan kelebeği

Yazın ortaya çıkıyor şeytan kelebeği. O gündüz uyur da, akşamları (gözleri) görmeye başlar (Şükürbekov).

İÇİ İÇİNE SIĞMAMAK

Kıvanç duymak, sevinmek, çok memnun olmak.

Çocuğun içine sığmadı, fakat nasıl alkış söyleyeceğini bilemedi (Aytmatov).

İpini çekip görmek/AĞZINI

YOKLAMAK

Gizlice, kimseye fark ettirmeden gözetlemek, düşüncelerini, sırrını yoklamak, çekmek.

Bazı soruları sorarak, ağzın yokladı (Ümötaliyev).

V.: Kılını çekip denemek/Yem atmak.

Bir açıdan "bey nesli diye biraz çekinerek, biraz inanamayıp yem atarak bekliyor, propaganda yapmıyorlar" diye bir pişmanlığı da var (Kasimbekov).

Eklemleri Ayrılmak/ARALARINA KARA

Çır-çatak, naarazıcılık çıgıp bölünö baştoo, ırkı ketüü, ıdıray baştoo.

Mına, bu kara bir döbö, baylar bir döbö bolduk! Bukaralar menen baylardan cigi acıradı. Oo, curt, buların kılığın kördünör go, o! – dedi Barakbay kıykırıp (Ş. Ümötaliyev).

V. : Cık tüşüü

Oşentip, kiyinki boluştuktı şayloodo alardan arasına cık tüştü (Ş. Ümötaliyev).

CİĞİN BİLGİZBÖÖ

Kandaydır bir iş ce bir nerse cönündö çaşırp-cabuu araketinde boluu, şek berböö, sır aldırboo.

Öz cemsöölörünö çıkarılğandardın közün gana turgay, cıtının da cigin bilgizişpeyt (Beyşenaliyev).

CİĞİTTİN GÜLÜ

Mıktısı, ötü çıgaanı.

Kayran Mokem cigittin gülü emes bele, kayran kişi (Baytemirov).

CİLİĞİ MAYLUU

Kolunda bar, bardar.

Sizdin uurtunuzdan may tamat, oşonduktan ciliginiz mayлуу dedim (Abdukaimov).

CİLİĞİ ÜZÜLGÖNÇÖ

Mümkünçülüğü boluşunça, kücü cetişinçe, butu-butuna tiybey katuu çurkoo, cügürüü degen maanide.

Ciligi üzülgüçö cügürdü.

CİLİĞİ ÜZÜLÜÜ

Abdan arıktoo, arıgınan tura albay kötörüm boluu, şayı ketüü (köbünçö malga karata aytilat).

Kıştın kaatçılına, cıldın kurgakçılığına şıltap, kışta toyut az bolup, maldın ciligi üzülüp, koylor arık çıktı, uylar kötörüm boldu dep aytarsınar (“Çalkan”).

CİLİĞİN ÇAGUU

Sazayın berüü, birdi körsötüü, katuu cazaloo.

Kamıntpay ciligin çağış kerek (Turusbekov).

CİN TIYÜÜ

1. Akılınan aynuu, carım es bolup kaluu.

KEDİ GİRMEK

Aralarında bir anlaşmazlık çıkarak parçalanmaya başlamak, birlik-beraberliği kaybolmak, dağılmaya başlamak.

Bak işte fakir fukara ayrı, zenginler ayrı olduk! Fukaralar ile zenginlerin arasına kara kedi girdi (Ş. Ümötaliyev).

V. :Aralarına nifak girmek

Öylece,sonraki seçimde onların arasına nifak girdi (Ş. Ümötaliyev).

SİRRİNİ BİLDİRMEK

Bir çeşit iş veya bir şey hakkında bir şeyleri saklama gayretinde olmak, şüphe uyandırmamak, sır vermemek.

Öz düşmanlarına hiçbir konuda sırrını bildirmiyor (Beyşenaliyev).

Yiğitlerin hası

En iyisi, en mükemmeli.

Mahrum Mokem yiğitlerin hası değil miydi, rahmetli (Baytemirov).

İliği Yağlı/ENSESİ KALIN

Elinde var, varlıklı.

Sizin ağzınızdan bal damlıyor, o yüzden ensesi kalın dedim (Abdukaimov).

İliği Kopuncaya Kadar/GÜCÜ YETTİĞİ KADAR

Gücünün yettiği kadar, ayakları yerden kesilircesine hızlı koşmak, koşmak manasında kullanılır.

Gücü yettiği kadar koştu.

İliği Kopmak

Çok zayıflamak, bedenini kaldıramayacak kadar kötörüm olmak, takati kesilmek (genelde hayvanlar için söylenir).

Kışın soğuğu, yazın kuraklığı bahane olup, kışın yiyecek azalıp hayvanların iliği koptu, koyunlar arıkladı, inekler kötörüm oldu dersiniz (“Çalkan”).

İliğini Parçalamak/KEMİKLERİNİ KIRMAK

Dersini vermek, haddini bildirmek, ağır şekilde cezalandırmak.

Tedbir almadan kemiklerini kırmak lâzım (Turusbekov).

CİN ÇARPMAK

1. Aklını yitirmek, aklî dengesini kaybetmek.

Anan moldo kelip bu keling cin tiyiptir, karabaysınarbi, ar nersenin başın bir aytıp cöölüp catat, - dedi (Ş. Ümötaliyev).

2. Caaldanuu, açuusu kelüü, burkan-şarkan tüşüü, albuuttanuu.

Agerkeç orunduu söz tabalbay, cin tiygensip caaldanıp, Ağırbaydı kargap kala berdi (Ş. Ümötaliyev).

V. : Cin daaruu

Munu cin daarıp ketken.

CİN TIYGENDEY

Culunup-culkungan, albuuttanganday, kuturganday.

Bir künü kelip tildedi,/ Cin tiygendey culunup (Toktogul).

V. : Cin urganday

Tiginisi da munusu da cin urganday culunup, cün sabaganday tepkilep catıştı (Saatov).

CİNDİ SUU

süyl. Arak, içkilik.

Cürgön ceri ızı-çuu, eç kimge cakpas cindi suu (Şükürbekov).

CİNİ KAGILUU

Murdağıday bolboy basırılıp kaluu, esine kelüü, murduna suu cetüü.

Cindi cüz başı şömtüröp turdu. Cini kagılıp kalgan (Kasimbekov).

CİNİ KAYNOO

Ayabay açuulanuu, tualanuu, cini kelüü.

Biz kelgende canatan beri cini kaynap catkan ecem, baykeme daap unçuga albadı (Cusupov).

CİNİ KARMOO

Caaldanıp, kaarın tögüp, açuusu kelip kaluu.

Birok, menin cinim karmaganda kirerge cer tappay kalat (Berdikeyev).

V. : Cini kelüü.

Atam cini kelgende dayıma meni “aram” dep süylöçü (Berdikeyev).

CİNİN KAGUU

Esine keltirüü, birdi körsötüü, akesin taanıtuu.

Toluşup catkan Kaçoro, /Öz comogun ayttırıp, / Kaçankı cinin kagayın (“Seytek”).

Sonra hoca gelip, bu kızı cin çarpmış, buna iyi bakın, her yerde ileri geri konuşuyor, - dedi (Ş. Ümötaliyev).

2. Öfkelenmek, sinirlenmek, kabına sığamamak, taşkınlık yapmak.

Agerkeç yerinde bir söz bulamayıp, cin çarpmış gibi, Ağırbay’ı suçladı (Ş. Ümötaliyev).

V.: Cin çarpmak

Bunu cin çarpmış.

CİN ÇARPMIŞ GİBİ

Yolunup-çırpınan, çileden çıkmış gibi, kudurmuş gibi.

Bir gün gelip kargışladı,/Cin çarpmış gibi öfkelenerek (Toktogul).

V. :Cin çarpmış gibi.

O da bu da, cin çarpmış gibi, acımadan tepip gittiler (Saatov).

Cinli su/İçki, Rakı

Cüml. İçki, alkollü içkiler.

Gezdiği yerde hep kavga gürültü, kimsenin hoşuna gitmeyen içki (Şükürbekov).

Cinleri dökülmek/CİNLERİ YATIŞMAK

Eskisi gibi olmayıp durulmak, akıllanmak, dersini almak.

Deli yüz başı kafasını eğip durdu. Cinleri yatışmış (Kasimbekov).

Cinleri Kaynamak/CİNLERİ BAŞINA TOPLANMAK

Çok öfkelenmek, sinirlenmek, cinlenmek. Biz geldiğimizde deminden beri cinleri başına toplanmış halde kavga eden ablam, ağabeyime tekrar kızamadı (Cusupov).

Cini tutmak/Cinlenmek

Sinirleri gerilerek, öfkelenip, hiddetlenmek.. Fakat, benim cinlendiğimde kendisini saklayacak yer bulamaz (Berdikeyev).

V. : Cini Gelmek/Cinleri ayağa kalkmak

Babam cinleri ayağı kalktığına bana “hayırsız” derdi (Berdikeyev).

Cinini kakmak/AKLINI BAŞINA GETİRMEK

Dersini vermek, haddini bildirmek, sertçe uyarmak.

Heyecan dolu Kaçoro,/Kendi destanını

V. : Cin-şaytanın kaguu

*Andan körö canağı Cubarimbekti anıldatıp
üy kıldırtpay cin-şaytanın kaksan bolo
(Ögöbayev).*

CİNİN KAKTIRGAN BAKŞIDAY

Basırılğanday, cooşuy tüşköndöy, esine
kelgende, celi çıgıp kalganday.
*Beknazarga emne bolgon? Emne ele cinin
kaktırgan bakşıday bolup kalgan?
(Kasimbekov).*

CİNİNDEY KÖRÜÜ

Abdan caman körüü, cek körüü, itatayı
tutulup turuu.
*Töp cürböğön kişini cinindey körörün bilesiz,
koluna ölüp beret (“Ala-Too”).*

CİNKİNİ SOOLUU

Cedep aylası ketüü, münküröp kaluu,
darmanı ketüü.
*Kır körsötköndördün uşintip cinkini soolot
dep oylogon imiş (Aşımbayev).*

V. : Cinkini kuruu

*Kiyin cinkinim kuruganda kayra barıp, oşol
camanga cetpedim (Cakıpbekov).*

Cinkini tügönüü

Anın cinkini tügöndü.

CİPSİZ BAYLANUU

Öz erkinçe eç nerse casay alboo, çarasız baş
iyüü, köz karandı bolup kaluu.
*Bu aşınan amalköy Dür murzaga cipsiz
baylandı (Beyşenaliev).*

COGOLGON MALDIN KÖZÜNDÖY. k.

Eski maldın közündöy.

COY BOLOTTOY

Abdan kurçup, takşalıp, eç tartınbay,
taymanbay kırıskidey ce aytkıday.
*Dosunun kiyinki körüspögön cıldarı ogo
beter coy bolottoy kurçuganına ayran
tandandı (Beyşenaliev).*

COK DEGENDE

En bolbogondo, eç bolbogondo, cok ele
degende.
*Cok degende bir çıkak ulaktın akısın uroolop
koysonor bolboybu? – degenin estedi Aldaş*

*söylettirip,/Aklını başına getirteyim
(“Seytek”).*

V.: Cinini-şeytanın dökmek/Dersini vermek.

*Onun yerine deminki Cubarımbeğ'i tek tek
evleri dolandırmadan dersini versen olmaz
mı? (Ögöbayev).*

Cinini Döktüren Baksı Gibi/DERSİNİ ALMIŞ GİBİ

Durulmuş gibi, aklını başına almış gibi,
akıllanmış gibi.
*Beknazara ne oldu? Niye dersini almış gibi
duruyor? (Kasimbekov).*

Cin gibi görmek/GÖZÜNE ŞEYTAN GİBİ GÖRÜNMEK

Çok nefret etmek, sevmemek, gıcık olmak.
*Doğru gezmeyen kişinin gözüne şeytan gibi
göründüğünü biliyorsunuz, elinde ölür
(“Ala-Too”).*

Yemek Yedikten Sonra Kusmak/TAKATİ TÜKENMEK

Takati kesilmek, çaresi tükenmek, bitmek.
*Dağ rehberlerinin işte böyle takati kesilir
diye düşünmüş (Aşımbayev).*

V. : Dermanı kalmamak

*Sonra dermanım kalmayınca , o yamana
yetişemedim (Cakıpbekov).*

Çaresi tükenmek

Onun çaresi tükendi.

İPSİZ BAĞLANMAK

Kendi başına bir şey yapamamak, çaresizce
baş eğmek, bağımlı olmak.
*Bu haddini aşan kurnaz Dür Ağa'ya ipsiz
bağlandı (Beyşenaliev).*

KESKİN KILIÇ GİBİ OLMAK

Çok sert, keskin, hiç çekinmeden, korkmadan
girişecek veya söyleyecek gibi.
*Dostunun, sonraki görüşmediği yıllarda
ondan daha fazla keskin kılıç gibi değiştiğini
görünce hayran kaldı (Beyşenaliev).*

HİÇ OLMAZSA

Hiç olmadı derken, hiç olmazken, en
azından.

*Hiç olmazsa bir kuzu parasını ayırsanız
olmaz mıydı, -dediğini hatırladı Aldaş (Ş.*

(Ş. Ümötaliyev).

V. : Kuru degende

Kuru degende oşol kenedey işti bütürüp koysonor bolboybu (“Kırgızistan madaniyatı”).

COK CERDEN

1. Eç negizsiz, çındıkka catpagan, calgan cerinen, böödö.

Albette, cok cerden calaa caap catsa, kimdin cürögü küybösün (Baytemirov).

2. Kokusunan, kütülbögön cerden.

Barpı cok cerden altın tapkanday süyünüp ketti (Baytemirov).

COK KILUU

Kıyratuu, talkaloo, taş-talkanın çıgaruu, közün tazaloo.

Alardı daroo cok kılıştı (Alıbayev).

COKTON COGORU

Eptep ele birdeme, ança arzırlık emes.

Cokton körö cogoru körüp süyröp keteyin dedi (Cigitov).

COKTON TAAP ALGANSUU

Cogoru sanoo, baaga batırboo, abdan kimbət, ıyık dep eseptöö.

Cokton taap algansıp, dele kişige körsötpöyt.

COL AYTUU

Kandaydır bir iştin kolkosu üçün ce bir caka col tartıp baratkandığı üçün bir nerse tartuuloo, berüü.

Beş tiyın col aytkanga caragan cok. Ata narkı, eldin saltı boyunca kudalarga col ayttık.

COL BOLSUN

1. “Kaydan? ”, “kanday cumuş menen? ” degen maanide suroo, kayrılıu iretinde koldonulat.

Akuncarsınbı? – Col bolsun, üköm? (Baytemirov).

2. “Bul kılğanın kanday? ”, “Emne üçün? ”, “Bul emne degenin? ” c. b. maanide biröönün kebine, kılık-coruguna, casagan işterine karata suroo saluu, tan kaluu iretinde koldonulat.

Mına uşunday sözü ötümdüü bolup turganda Koysun kayra artka ketip oturganına col

Ümötaliyev).

V.: En azından

En azından o kene kadar işi bitirseniz olmaz mı (“Kırgızistan Madaniyatı”).

YOK YERDEN

1. Hiç asılsız, gerçeği yansıtmayan, yalandan, iftira.

Elbette yok yerden iftira atıyorsa kimin yüreği yanmasın (Baytemirov).

2. Aniden, beklenmedik yerden.

Barpı yok yerden altın bulmuş gibi sevindi (Baytemirov).

YOK ETMEK

Yerle bir etmek, parçalamak, darma dağın etmek, ortadan kaldırmak.

Onları hemen yok ettiler (Alıbayev).

HİÇ YOKTAN İYİ OLMAK

Basit bir şey, çok fazla bir değer arz etmeyen.

Hiç yoktan iyidir, sürükleyip götüreyim (Cigitov).

YOKTAN BULMUŞ GİBİ

Çok değer vermek, paha biçmemek, çok değerli, kutsal saymak.

Yoktan bulmuş gibi, hiçbir insana göstermez.

Yol Söylemek/Yol harçlığı, hediyesi

vermek Bir işe başlayanlar veya bir sefere çıkanlar için bir hediye, harçlık vermek.

Beş kuruş yol harçlığı vermeyi düşünen yok. Atalarımızın geleneklerine göre dünürlere yol hediyesi verdik.

Yolun Açık Olsun/Hayrola

1. “Nerden?”, “ne işle?” gibi soru, rica mânâsında kullanılır.

Akuncan mısın? –Hayrola kardeşim (Baytemirov).

2. “Bu yaptığın ne?”, “Niçin?”, “Bu ne demek?” vb mânâsında birinin sözüne, yaptığı işlere göre sorular sormak, merak etmek mânâsında kullanılır.

İşte böyle sözü geçerli iken, Koysun’un geri gidip oturması hayır ola?! (Medetov)

bolsun? ! (Medetov).

COL KAROO

Kelse eken dep ensöö, kelebi dep ümüttönüp zarıga kütüü.

Nurak menen Kaliypa adatınça kızdı kütüp, col karay beriştı. Kız ertesi da üygö kelbedi, anın ertesi da... (Ömürbayev).

COL TALAŞUU

Mansap ce başka maksat üçün biröö menen at salışuu.

Dür okuunu neçen cılda mıktı büttü. Orus törölörünö alınıp, astırtan col talaşıp, özü biylep baratkanın körgön kıraan atası... bilgizmemiş etti (Beşenalıyev).

COL TARTUU

Sapar çegüü, colgo çıguu, cönöö.

Tek, oşondo sen kaldaygan ırçı, küüçü, obonçu taşıp, top menen kaldayıp col tartasın (Beşenalıyev).

COLBORS CÜRÖK

Eç nerseden korkpogon, taymanbas, batır, er cürök.

Bul uşunday colbors cürök, munu menen eregişip bolboyt (Kaimov).

COLBUN SUU

Kar erigende, katuu camgırdan kiyin agıp say-sayga kuyuuçu ubaktıluu akkan suular. Sayga batpay sel cürüp,/Colbun suular çamingan (Tokobayev).

COLGO KOYUU

İşti ce dağı bir nerseni cöngö saluu, cönün taap cakşırtuu, tartipke keltirüü, ondoo, irettöö.

Bizde emgekti uyuşturuu işin colgo koyuu kerek ("Kırgızstan madaniyatı").

COLGO SALUU

1. Amalın taap cönötüp ciberüü, eptep kutuluu.

Anı eptep colgo saldım.

2. k. Colgo koyuu

Bilbegenin bilgizip mintip colgo salalı ("Manas").

YOLUNU GÖZLEMEK

Gelsin diye istemek, gelecek mi diye dört gözle beklemek.

Nurak ile Kaliypa her zamanki gibi kızı bekleyip yolunu gözledi. Kız ertesi gün de eve gelmedi, öbürsü gün de ... (Ömürbayev).

Yol Kapışmak/KOLTUK KAVGASI

Makam veya başka şeyler için başka birileriyle yarışmak.

Dür, tahsilini birkaç yılda en iyi derecede bitirdi. Rus subaylığına getirilip, gizlice koltuk sevdasına kapıldığını, kendisinin emrettiğini gören yiğit babası...bilmezlikten geldi (Beşenalıyev).

Sefere Çıkmak

Sefere çıkmak, yola düşmek, gitmek.

Birtek sen şarkıcı, besteci ile sefere çıkabilirsin (Beşenalıyev).

Aslan Yürekli

Hiçbir şeyden korkmayan, cesur, kahraman, bahadır.

Bu işte böyle aslan yürekli, bununla yarışamazsın (Kaimov).

Taşkın Su

Kar eridiğinde, çok yağan yağmurdan sonra akararak derelere dökülen mevsimlik sular. Çay yatağına sığmayıp,/Taşkın sular aktı (Tokobayev).

YOLUNA KOYMAK

İşi veya başka şeyleri düzene sokmak, yolunu bulup iyileştirmek, nizam getirmek, düzeltmek, istifleme.

Bizde işleri yoluna koymak için çalışmak lâzım ("Kırgızistan madaniyatı").

YOLA SALMAK

1. Bir şekilde çaresini bulup geri göndermek, bir şekilde kurtulmak.

Onu bir şekilde yola saldım.

2. bk. Yola koymak

Bilmediklerini öğretip, yola salalım ("Manas").

COLDU KALUU

YAYA KALMAK

Aga cetpöö, aga salıstırganda ötö tömön turuu, naçar boluu.

Oy, al mıktı da, aga cetmek kayda?

Başkalar coldo kalat.

COLDON ÇIGARUU

Caman işke duuşar kılúu, azgırúu.

Anı köz körünöö coldon çıgardı

(Abdukaimov).

COLDU KISKARTUU. k. Uzun coldu kiskartuu

COLOYUNA TÜŞÜÜ

Biröönün aytkan-degeni menen boluu, azgırılúu.

Kasimbektin coloyuna tüşüp, bölünüp-carılgısı bar (Beyşenaliyev).

COLU AÇIK

Eç böğötü çok, toskoolduksuz, şır, şıdır.

Colun açık, minakey baskın ıldam, /Mezgil emes bir minut kütö turgan! (Osmonov).

COLU AÇILUU

1. k. Ak colu açılıu

2. Kattaşuuga, barıp-kelip cürüügö şartı tuura kelüü, mümkünçülük aluu.

Kelindi otko kiyirip koysok colu açılıp kalat ele ("Çalkan").

COLU BAYLANUU

Öz aldınça ketüügö mümkünçülüğü, ukugu çok, öz başına özü ee emes, biröögö köz karandı.

Eldi, cerdi sagınganımdı aytpa, keteyin degende eki közüüm tört. Birok, colum baylanuu ("Ala-Too").

COLU BOLBOO

Kandaydır bir işi, közdögön maksatı orundalbay, ordunan çıkpáy kaluu, işi onolboo.

Asılcanan kiyin akemdin ayaldan colu bolboy kaldı (Sıdıkbekov).

COLU BOLUU

İşi onunan çıguu, iygilikke cetüü, olcoluu boluu.

Andan colu bolup bir toodak atıp alıştı (Cantöşev).

COLU KATKAN

İşi ilgeri bolbogon, işi onunan çıkpagan, taalaysız degen sıyaktuu cemelöö manisinde

Ondan daha aşağı olmak, ona nazaran daha az kalitede olmak, aciz olmak.

Vah, vah! O en iyisi, biz ona nasıl ulaşırız?

Başkaları yaya kalır.

YOLDAN ÇIKARMAK

Kötü işe duçar kılmak, azdırmak .

Onu göz göre göre yoldan çıkardı

(Abdukaimov).

TUZAGINA DÜŞMEK

Birisinin dediklerinden çıkamamak, kandırılmak.

Kasimbek'in tuzağına düşüp, bölünüp-parçalanası var (Beyşenaliyev).

YOLU AÇIK

Önünde hiçbir engel yok, kösteksiz, geleceği açık.

Yolun açık, işte yürü çabuk, /Vakti değil bir dakika beklemenin! (Osmonov).

YOLU AÇILMAK

1. k. Hak yolu açılmak

2. Birbirine gidip gelmek için önünde hiçbir engel olmamak, izin almak.

Geline, kayınbaba, kaynanasına selam verdirseydik yolu açılırdı ("Çalkan").

YOLU KESİLMEK

Kendi başına göre davranmaya hakkı olmamak, kendi iradesine kendisi sahip olmamak, birisine bağımlı olmak.

Halkımı, vatanımı özlememi sorma, gitmeyi dört gözle bekliyorum. Fakat yolum kesik ("Ala-Too").

Yolu Olmamak/İŞİ YAVER GİTMEK

Bir çeşit işi, amacı gerçekleşmeyip istediği olmamak, işi düzelmemek.

Asılcan'dan sonra eş konusunda ağabeyimin hanımdan yana işi yaver gitmedi (Sıdıkbekov).

Yolu Olmak/İŞİ YAVER GİTMEK

İşi olmak, başarıya ulaşmak, talihli olmak.

Avda işleri yaver gidip bir yaban tavuğu avladılar (Cantöşev).

Yolu Kesik/Şanssız

İşi planladığı gibi gitmeyen, işleri ters giden, talihsiz anlında kullanılır.

koldonulat.

Töştüktün toguz agası /Colu katkan iterdin/Akmaktığın karaçı ("Er Töştük").

COLU KATUU

Baştağan işi iygiliktüü ayaktabagan, kara coltoy, colu bolbogon.

Moldobasanım, mınça boldu, colu katuu agandın tilin al (Beyşenaliyev).

COLU ULUU

Uluulugu bar, kadırlay turgan, urmattay turgan adam, kadırluu, sıyluu adam.

Kiçüü bolgonun menen senin colun uluu, öydö öt, öydö öt, - kalıştı maga ("Leninçil çaş").

COLUN COLDOP

Biröönün işin ulantuu, kılğanın kıluu.

Narkın tartıp atanın,/Colun coldop baralbay ("Seytek").

COLUN KILUU

Kimdir biröönün körsötkön cardamına, cakşılığına karata sıy körsötüü.

Koldon kelse, colunuzdu kıl sak bolot ele, eç nersebizdin cektugun körüp turasız (Cantöşev).

COLUNA BÖGÖT BOLUU k. Coluna çılbr taştoo

COLUNA ÇILBIR TAŞTOO

Biröögö kıyanattık kıl uu, coltoo boluu, colun tosuu, toskoolduk kıl uu.

- Ukkula! Ak columa kimde kim çılbr taştap, kurandı attay turgan bolso, ar kimindi mına uşunday cazalaym (Cooşbayev).

V. : Coluna bögöt boluu.

Ce Togolok Moldo akunuma tenelbey kol kuuşurup coluna bögöt bolboyun degenbi? (Beyşenaliyev).

COLUN AÇILSIN! k. Ak colun açılın. COLUN BOLGUR!

Kimdir biröönün orunsuz iş casaganına, çekilik kılıp koyuşuna, kılık-coruğuna karata keyip, öküngöndüğün bildirip cemelö iretinde koldonulat.

- Oy, colun bolgur, süyün debeysinbi! (Beyşenaliyev).

Töştüğün dokuz ağabeyi,/Şansları yok itlerin,/ Ahmaklığına bak ("Er Töştük").

Yolu Sert/İŞLERİ İYİ GİTMEK

Başladığı işi başarılı sonuçlanmamak, şanssız olmak, işleri yolunda gitmemek.

Moldobasanım, o kadar oldu, işleri iyi gitmeyen ağabeyinin dediklerini yap (Beyşenaliyev).

Yolu Ulu/HÜRME TE ŞAYAN

Yaşça ulu, saygı değer, mühterem, çok değerli insan.

Yaşça küçük olmana rağmen sen hürmete şayansın, en başa geç, en başa geç- dediler bana ("Leninçil çaş").

YOLUNDAN GİTMEK

Birisinin işin devam ettirmek, yaptığını yapmak.

Babama hürmet ederek,/Onun yolundan gidemedim ("Seytek").

Yolun Kılmak/VEFA GÖSTERMEK

Birisinin gösterdiği ilgi-alakaya, yardıma, iyiliğe saygı göstermek.

Elimizden gelse, vefa göstersek olurdu, hiçbir şeyimizin olmadığını görüyorsunuz (Cantöşev).

YOLUNA AYAK KOYMAK

Birisine hiyanet etmek, köstek olmak, yolunu kapamak, engel olmak.

-Dinleyin! Hak yoluma her kim ayak koyup Kur'an'ı çiğneyip geçecek olsa, herkesi işte böyle cezalandıracağım (Cooşbayev).

V. :Yoluna engel olmak

Veya Togolok Moldo ozanla yarışmayıp, el bağlayıp yoluna engel olmayayım mı dedi? (Beyşenaliyev).

Allah Sonunu Hayır Etsin!

Herhangi birisinin yersiz iş yapmasına, hata yapmasına, huyuna memnun kalmadığını bildirmek için kullanılır.

-Hey , Allah sonunu hayır etsin, sevin mi diyorsun! (Beyşenaliyev).

V. : Colun katkı!

Oy, colun katkı! Uşunday da iş kılasınbı? (“Leninçil çaş”).

COLUN ŞIDIR, COLDOSHUN KIDIR BOLSUN!

Colgo çıkan, col tartıp baratkan adamga karata colun cakşı bolsun, coldo eç kırsıkka uçurabay barıp kel degen maanide cakşı tilek kılloo, bata berüü iretinde koldonulat.

Colun şıdır, coldoshun kıdır bolsun, balam! – dep kariya adam bata berdi (“Ala-Too”).

V. : Colun şıdır bolsun!

- Saadanbek, emi cakşılap ayda, aldına keteyin... - Colun şıdır bolsun! (Cusupov).

CON ALUU**1. Semirüü, ettenüü.**

Koy semirip con aldı, con alganda mol aldı (Togolok Moldo).

2. Onoluu, tirdenüü, bayıy baştoo.

Kudayga şügür, azır onolup, con alıp kalgan kezibiz, - dep külüp koydu (“Kırgızstan madaniyatı”).

CON KÖRGÖZÜÜ

Aybat kılloo, küç körsötüü.

Con körgözüp catuuga cangız atar darı cok (folk).

V. : Con körgözüü

Al beçara alı cetpese da con körsötüp turat (“Çalkan”).

CON TERİNDİ KİY!

Kiyimdi caktırbaganda kiybesen kiybe, kiyüünü kaalabasan ölüp ket degen maanide koldonulat.

Con terindi kiy, saga mindan artık kaday neme cagat, - dep, atam küpöldöy baştadı (“Ala-Too”).

CON TERİSİN SIYRUU

Abdan katuuz cazaloo, urup-saboo, sazayın okutuuz, cazasın koluna berüü, kıynoo.

A, bugün kılmuş kılsan demek, Al üçün con terindi sıyrıu kerek (Borbugulov).

CONU AÇILBOO

Abdan mıktı semirüü, cogorku semizdikte boluu, semiz boydon cürüü, etinen tüşpö.

V.: Lanet olası!

Hey, lanet olası! Böyle de iş mi yapılır? (“Leninçil çaş”).

Yolun Açık, Yoldaşın Hızır Olsun

Yola çıkan, seferde olan adama hayırlı yolculuklar, yolda hiçbir sıkıntıya uğramadan gidip gel anlamında iyi dilekte bulunmak, dua etmek üzere kullanılır.

Yolun açık, yoldaşın Hızır olsun evladım! - diye yaşlı adam dua etti (“Ala-Too”).

V.: Yolun açık olsun!

- Saadanbek, şimdi dikkatli sür, kurban olayım...- Yolun açık olsun! (Cusupov).

ETİNE DOLMAK**1. Semirmek, etlenmek.**

Koyunlar semirip etine doldu (Togolok Moldo).

2. Kendine gelmek, toparlanmak, zenginleşmeye başlamak.

Allaha şükür şimdi kendimize gelip, etimize dolduğumuz an-diye güldü (“Kırgızstan madaniyatı”).

GÖZ DAĞI VERMEK

Gözünü korkutmak, gövde göstermek.

Göz dağı vermeye hiç elinde silahı yok (folk).

V.:Gövde gösterisi yapmak

O zavallı gücü yetmezse de gövde gösterisi yapıyor (“Çalkan”).

Sırt derini giy/Çıplak Kal

Giyimi beğenmediğinde giymeysen giyme, giymek istemiyorsan ölüp git mânâsında kullanılır.

Çıplak kal o zaman, sana bundan fazla ne yapayım, -diye babam söylenmeye başladı (“Ala-Too”).

Sırtındaki Derisini Sıyırmak/DERİSİNİ YÜZMEK

Çok ağır şekilde cezalandırmak, vurup kırmak, haddini bildirmek, dersini vermek, eziyet etmek.

Bugün suç işlediysen, onun için derini yüzmek gerek (Borbugulov).

ETİNE DOLMAK

Çok iyi semirmek, en semiz derecesine ulaşmak, etine dolgun gezmek,

Koylordun conu açılбайт ("Sovettik Kirgızstan").

CONU BAR

Semiz, ettüü.

Cazdın uzak, kataal bolduguna karabastan, ayırım tın çabandarda koylordun conu bar ("Leninçil çaş").

CONU BÜTÖLÜÜ

Onoluu, kiyim-keçelüü bolup, turmuş-tiriçiligi cakşıra baştoo.

Çooçun elde Ayılçının kalkası tiyip, kursak tok tartıp, conu bütölö baştadı (Beyşenaliyev).

CONU CUKA

Kolunda çok, coksuz, cardı, kedey.

Conunar cuka ekenin bilip turganda, çok namıstın keregi emne? – dedi Zuura (Ukubayev).

CONU CUKARUU

1. Ariktoo, etinen tüşüü, azıp-tozo baştoo, naçarlay baştoo.

Caz kataal bolup, koylordun conu cukarıp kaldı ("Sovettik Kirgızstan").

2. Kolunda çok, coksuz abalga kelüü, kedeylenüü, cardılanuu.

Koldo eç nerse çok conubuz cukarıp turgan kez ("Ala-Too").

CONU KALIN

Kolunda bar, bardar, bay.

Baylardın conu kalın, biz alarga tenele albaybız da dep kembagaldar çuuldaştı ("Ala-Too").

CONUN SALUU

Togotpoo, sesteböo, tenine albagan, caktırbagan, könüldönbögön tür körsötüü.

Alardı aşkebiler dep esepseyt, salkın karap, conun salat ("Sovettik Kirgızstan").

CONUNA KAMÇI OYNOO

Katuu tayak cep kaluu.

Egerde enemın aytkanı atamdın oyundaguday bolboy kalsa, oşol cerde enemdın conuna kamçı oynop ketüü da alıs emes ele (Cantöşev).

CONUNAN KAYIŞ ALUU

Urup-sabap körgülüktü körsötüü, abdan

zayıflamamak.

Koyunlar etine doldu ("Sovettik Kirgızistan")

Sırtı Var/ETİNE DOLGUN

Semiz, etli.

İlkbaharın uzun ve sert geçmesine rağmen, bazı usta çobanlarda etine dolgun koyunlar var ("Leninçil çaş").

Sırtı İyileşmek/SIRTİ SAĞLAMLAŞMAK

Düzelmek, üstü başına elbiseler alabilecek duruma gelerek hayatı düzelmek.

Gurbette Ayılçı'nın faydası dokunup karnı doymaya, sırtı sağlamaşmaya başladı (Beyşenaliyev).

Sırtı İnce/ELİNDE BİR ŞEY OLMAMAK

Elinde yok, fakir, zavallı, fukara.

Elinizde bir şeyin olmadığı aşık arıken, bunları saklamanın ne gereği var? -dedi Zuura (Ukubayev).

Sırtı İncelmek/Güçsüzleşmek

1. Zayıflamak, sararıp solmak, aç ve çıplak kalmak, çaresiz kalmak.

İlkbahar çetin geçtiğinden, koyunlar güçsüzleşti. ("Sovettik Kirgızistan").

2. Elinde bir şeyi olamamak, eli boş kalmak, yoksul kalmak.

Elimizde hiçbir şey yok, güçsüz olduğumuz dönem ("Ala-Too").

ENSESİ KALIN

Elinde var, durumu iyi, zengin.

Zenginlerin ensesi kalın, biz onlarla bir kefeye konamayız diye fakirler uğuldadı ("Ala-Too").

SIRTINI ÇEVİRMEK

Kaale almamak, küçümsemek, muhatap kabul etmemek, tasvip etmemek, isteksiz bir tavır göstermek.

Onları, serseri diye düşünür, soğuk bakarak sırt çevirir ("Sovettik Kirgızistan").

SIRTINDA KIRBAÇ OYNAMAK

Çok sert şekilde dayak yemek.

Eğer annemin dediği, babamın düşündüğü gibi olmazsa, orada ananın sırtında kırbaç oynaması da uzak bir ihtimal değil (Cantöşev).

Sırtına kayış almak/Sırtını kırbaçlamak

Kırbaçlayarak gününü göstermek, çok eziyet

kiynoo, sazayın koluna berüü, katuu
cazaloo.

*Meyli, conumdan kayış alsam da makul
bolboym (“Kırgızstan ayaldarı”).*

V. : Conunan kayış tilüü

*Coo bekinse sırt cakka,/Conunan kayış
tileyin (“Er Tabıldı”).*

CONUNA KONUU

Biylep aluu, üstömdük kılúu.

*- Ate, koymarek neme bolso tüzük bolot ele.
Kulunun conuna konup alar beken? – deşet
(Osmonaliyev).*

CONUNDA CALI BAR

Baatır, caltanbas, er cürök.

*Kanımet conunda calı bar erkek tura
(Abdukarimov).*

**COO CAKADAN, BÖRÜ ETEKTEN
ALGANDA**

Bardık cagınan kıstalıp, abdan korkunuçtuu,
kıyın abalda turganda.

*Coo cakadan, börü etekten alıp turat
(Sayakbayev).*

COO KUUGANDAY

Karbalastap, kaldastap katuu şaşkanday,
aldastap aylası ketkendeý, argasız
bolgondoy.

*Artınan coo kuuganday kaçkanın kara!
(Cusupov).*

V. : Coo çapkanday.

Coo çapkanday cügürüp kirdi (Ömürbayev).

Coo tiygendey.

*Tıñ oturgan ayıldı coo tiygendey kıldı da
ketti (Ukayev).*

COOLUGU ILDIY TÜŞÜÜ

Küyöösü kaza taap, aza kütüü abalında
boluu, aza kütüp kaluu.

*Bul alaamatta kança caştın coolugu tüşpödü
deysin (“Ala-Too”).*

COON BİLEK

Kara küçünö sıyınan balban, alduu-küçtüü.
Colbors moyun coon bilek,/ Corugu kalın taş
bilek (“Manas”).

V. : Bilegi coon

*Bilegi coon birdi cıgat, bilimi küçtüü mindi
cıgat (makal).*

etmek, dersini vermek, çok ağır şekilde
cezalandırmak.

*Tamam, sırtımı kırbaçlasan da razı değilim
(“Kırgızistan madaniyatı”).*

**V: Sırtında kayış dilmek/Sırtında kılıç
oynatmak**

*Düşman saklanırsa dışarıya,/Sırtında kılıç
oynatayım (“Er Tabıldı”).*

SIRTINA BİNMEK

Kontrolü eline geçirmek, ağırlığını koymak.

*-Baba, çobana ne olsa düzgün olur idi.
Tayın sırtına biner mi ki şimdi?.*

(Osmonaliyev).

Sırtında Yelesi var/ASLAN YÜREKLİ

Bahadır, cesur, er yürek.

*Kanımet aslan yürekli yiğit imiş
(Abdukarimov).*

**DÜŞMAN YAKADAN, KURT ETEKTEN
KAPTIĞINDA**

Her taraftan kısıtılarak, çok korkunç, zor bir
durumda olduğunda.

*Düşmanyakadan, kurtetekten kapıyor
(Sayakbayev).*

DÜŞMAN KOVALARCASINA

Afallayarak çok acele edercesine, sıkıntı
içinde çaresi tükenmiş gibi, çaresiz gibi.

*Ardından düşman kovalarcasına kaçmasına
bak! (Cusupov).*

V. :Düşman kuşatmış gibi

*Düşman kuşatmış gibi içeriye koşarak girdi
(Ömürbayev).*

Düşman yağmalamış gibi

*Sessiz duran köyü düşman yağmalamış gibi
edip gitti (Ukayev).*

Yazması Aşağı Düşmek/Yas Tutmak

Kocası vefat ettiğinde, arkasından ağıt yakar
durumda olmak, yas tutmak.

Bu savaşta kaç genç yas tutmadı ki (“Ala-
Too”).

ÇELİK BİLEK

Gücüne güvenen bahadır, güçlü-kuvvetli.

*Arslan yürekli çelik bilek,/Sert karakterli, taş
bilek (“Manas”).*

V. : Bileği güçlü

*Bileği güçlü biri yıkar, bilimi güçlü bini yıkar
(Atasözü).*

COON KAMÇI. k. Kızıl kamçı
COON KÖKÜRÖK

Erdemsingen, baatırsingan, maktançaak, boy kötörmö.

Çake, munday coon köküröktördü teske salarsız degen ümüttöbüz ("Çalkan").

COON MOYUN

Ança-mınçanı togotpogon, menmensip kerbezdenge, kenebegen, til albagan.

Caş turup emiten coon moyun bolson, seni kim cakşı köröt ("Ala-Too").

V. : Moynu coon.

Moynu coon cigit körünöt ("Ala-Too").

COON MUŞTUM

Özünön tömönüröktörgö üstömdük kılıp, çonsunup, küç körsötkön.

Paselkanın coon muştumdarı birdeme dey elekte ooz açırbay basa kalat (Elebayev).

COON ORTO

Cakşı menen camandın ortosu, öto mıkı da emes, öto caman da emes.

Mektepterdin aldı bolboso da coon ortosu delip esepelgen ("Mugalimder gazetası").

COON ÖPKÖ

Opurulup-capırılıp, mıktısınıp, çonsunup süylögöndü cakşı körgön, ala köödön, maktançaak.

Eşen maktoonı cakşı körgön coon öpkö kişi eken (Toktogul).

COON SÜYLÖÖ

Maktanuu, kökürögün kötörüü, erdemsüü. *Munun coon süylögönündö kep bar tura dep, çal içinen küngürönüp koydu ("Kırgızstan madaniyatı").*

COON TOP

Bir kıyla, bir dalay, köp.

Coon top kişi çon üygö kirip ketip, biz köçödö kütüp turduk ("Ala-Too").

COON SOZULUP, İÇKE ÜZÜLÜP TURGAN UBAK

Kalgan-katkan, cuk-cubur tügönüp, tamak-aş c. b. öp-çap, tartış bolup turgan kaatçılık maal.

Coon sozulup, içke üzülüp turgan koogaluu ubakta çekister da beker karap turuşkan cok (Saatov).

COONDU CONUP CEGEN

Kalın Göğüs/BURNU HAVADA

Böbürlenen, kahramanlık taslayan, övünmeyi seven, gururlu.

Çake, böyle burnu havada olanların dersini vereceksiniz diye ümit ediyoruz ("Çalkan").

Boynu Kalın/DİK KAFALI

Bazı şeyleri kale almayan, ben diye böbürlenen, aldırış etmeyen, laf dinlemeyen. *Daha genç yaşta böyle dik kafalı olursan, seni kim sever ("Ala-Too").*

V: Boynu Kalın/Dik kafalı

Sik kafalı yiğide benziyor ("Ala-Too").

SERT YUMRUK

Kendisinden daha aşağıdakilere baskı uygulayıp, büyüklük taslayıp güç kullanan. *Beldenin sert yumrukları daha kimse bir şey demeden ağızları kapar (Elebayev).*

Yoğun Orta/Orta Hâlli

İyi ile kötünün ortası, çok iyi de değil, çok kötü de değil.

Okulların en iyisi olmasa da, orta hâllisi diye düşünülüyor ("Mugalimder gazetası").

Kalın Ciğerli/HAVALI

Ağız dolusu övünerek, en iyiyim diye büyüklük taslayarak konuşmayı seven, kibirli, övünmeyi seven.

Eşen övülmeyi seven havalı birisi imiş (Toktogul).

BÜYÜK KONUŞMAK

Övünmek, göğsünü kabartmak, gururlanmak. *Bunun büyük konuşmasının bir sebebi varmış, diye ihtiyar adam içinden dü ("Kırgızistan Mdaniyatı").*

Büyük Bir Grup

Pek çok, çokca, çok.

Büyük bir grup insan içeri girdiğinde, biz sokakta bekledik ("Ala-Too").

Kalının uzadığı, incenin koptuğu zaman/Kıtlık Dönemi

Depoda saklananların, herşeyin bitip ekmek-su v.b ot,-çöpün az bulunur olduğu kuraklık dönemi.

Kıtlık olduğu, karışık dönmede ajanlar da boş durmadılar (Saatov).

Kalını Yontup Yiye/TAŞTAN

Iğın taap, epteştirip, ortodon payda taba bilgen.

Al coondu conup cegen erguldardın biri (Saatov).

COORUN ÇUKUU

Cetişpegen caktarın, caman kılık-corugun ayta baştoo.

Irçığa “Coorun taap çuku! Unutulgan ayıbın antar” degeni emnesi (Osmonaliyev).

CORGOLUU

Başka tüşkön işke, kıyınçılığa könüü, anı kabagım-kaşım debey kötörüü, şartka caraşa bolup böypöktöü.

Başka tüşsö baytal corgo bolot (makal).

CORGOSU ÇIGUU

1. k. Corgo boluu

2. Takşaluu, dasıguu, mıktı üyrönüü.

Murda çaldı-kuydu azoo tayday tuylagan emelerin kadimkidey töşölüp, corgosu çıgıp, dangır colgo çıgat (Beyşenaliyev).

CORGOSÖZ

Kara söz menen ırdın ortosunda, muun rifması saktalbagın uykaş, ır sıyaktuu kasiyeti bar kuyuluşup ayılğan söz.

Corgo sözdüü ırğa ırğaktap ukkuluktulugun ulasa, algılıktulugu aşpaybı (Beyşenaliyev).

CORUGU COLDO KALSIN!

“Uşunday da iş kılábı, munusu carabayt, bolboyt, kurup ketsin” degen sıyaktuu caktırboo, cemelöo maanisinde koldonulat. *Corugun coldo kalsın. Ukkum kelbeyt (Toybayev).*

V. : Cosunu coldo kalsın!

Cosununar coldo kalsın! Müyüzdüü Bugu-Enenin tukumuna kantip kol kötördünör? – dep naarazı boluşat (Aytmatov).

CÖN BİLGİ

Tüşünügü bar, öydö-tömöndü acırata bilgen, ar nerseni öz uçurunda tuura tüşüngön.

-E. , al oşondoy cön bilgi azamat körünöt (Sıdıkbekov).

CÖÖ COMOK

Adamdardın koomdo biri-birine bolgon mamilesin, köz karaşın, oy-pikirin kara söz

EKMEĞİNİ ÇIKARMAK

Yol-yöntem bularak, bir şekilde ortadan yarar sağlayabilen.

O ekmeğini taştan çıkaran biri (Saatov).

Yarasını Kazımak/AYIBINI DÖKMEK

Eksik tarafların, kötü huylarını söylemeye başlamak.

Şarkıcıya “Ayıbını dök! Unutulan ayıbın ortaya çıkar”demesi neydi. (Osmonaliyev).

Yorga (at) Olmak/Alışmak

Başa gelen zorluklara katlanmaya alışmak, onu hiç gıcını çıkarmadan kaldırmak, şarta göre ayak uydurmak.

Başa gelirse batyal, ona da alışırız (makal).

Yorgası Çıkmak/Usta Olmak

1. Alışmak

2. Yetişmek, uzmanlaşmak, en iyi şekilde öğrenmek.

Önceden evcilleşmemiş atlar gibi sendeleyenerler, eskisi gibi tecrübe kazanıp, usta olup, işlek yola çıkar (Beyşenaliyev).

Akıcı Söz

Nesirle nazımın ortasında, kafiye uyumu olmayan ama akıcı olan, şiir gibi etkisi olan, akıcı söylenen söz.

Akıcı sözü şiire kalarak dinlenme zevkini devam ettirirse, çekiciliği artıyor (Beyşenaliyev).

Huyu Yolda Kalsın/Huyu Kurusun!

Böyle iş mi yapılır, bu işe yaramaz, olmaz, yok olsun” der gibi hoşlanmama, azarlama çin kullanılır.

Huyun kurusun. Dinlemek istemiyorum (Toybayev).

V.: Kuralı Yolda Kalsın/Huyu kurusun!

Huyunuz kurusun! Boynuzlu Bugu Ana’nın nesline nasıl el uzattınız?- diye memnuniyetsizliklerini dile getirirler (Aytmatov).

Olgun

Bilgisi var, iyi- kötüyü ayırt edebilen, her şeyi olgunlukla karşılayan.

-İşte, o öyle olgun birisi gibi duruyor (Sıdıkbekov).

Destan

İnsanların toplumda birbiriyle olan ilişkilerinin, dünyaya bakışlarının, his ve

ce corgo söz arkıluu bayandagan comok.
Cöö comok ayttı.

CÖÖ KÜLÜK

Cöö carıştarga katışkan, kıyın çurkagan adam.

At emes, cöö külüktör carışat (Malikov).

CÖÖ TUMAN

Akırın cılıp cürüp, iştin baarın büldürgön, bilgıtkan büzükü, aramza.

Bul çağım bütündöy aymaktı baskan cöö tuman bolup köptün başın aylanttı (Aşımbayev).

CÖÖ TUMANDAY

Akırın, bilinbey, cay, cılıp cürüp cayılğanday, taraganday, kaptaganday.

CÖÖ ÇEÇEN

Biröögö söz berbegen, özün sözmör katırı eseptegen, kurgak çeçen.

Cok degende soguş maydanında cürüp bir ır cazbapsın, sen cön ele cöö çeçensin go? ("Ala-Too").

CÖRGÖMÜŞTÜN CÖTÖLGÖNÜN BİLÜÜ

Abdan kiraakılık, ötü kıyındık ce amalköylük, mitaamdık çeberçiligi menen astırtan baarın bilüü, tuyuu.

Alar kerek bolso, cörgömüşün cötölgönün suraşpay bilişet (Eraliyev).

CÖRGÖMÜŞTÜN TORUNA ÇALINUU

Ötü kıyın, kutulup çıga albas kırsıkka duuşar boluu, kirepter boluu.

Cörgömüşün toruna çalınan Anarhan aylasız köndü (Cantöşev).

V. : Cörgömüşün celesine tüşüü.

Al baykuş cörgömüşün celesine tüşkön tura.

Cörgömüşün toruna tüşüü

Cörgömüşün toruna tüşkөndöy tıbrçılapt.

Cörgömüşün celesine ilinüü.

Cörgömüşün celesine ilingen eken.

CUGUMU COK. k. Kişige cugumu cok CUK BOLBOO

Berekesi, ünümü bolboo, tez ele, bat ele tügönüp kaluu, ötü az boluu.

Uurdap algan kımtıp, algan cuk bolboyt (Osmonov).

duygularının manzum veya mensur olarak dile getirildiği tür.

Destan söyledi.

Rahvan

Yaya yarışlarına katılan, iyi koşan adam.

At değil, rahvanlar yarışır (Malikov).

Fitnebaz

Kimseye farketirmeden ortalıkta gezerek işi bozan, fitne çıkaran bozguncu, tembel.

Bu heryeri kaplayan duman gibi gezen fitnebaz pek çoklarını kandırdı (Aşımbayev).

SAMAN ALTINDAN SU YÜRÜTMEK

Yavaşça, bilinmeden, sesizce, hissettirmeden yayılmak, dağılmak, kaplamak.

LAF EBESİ

Kimseye söz hakkı vermeyen, kendisini söz ustası sanan, sahte ozan.

En azından savaş meydanında iken bir şiir bile yazmamışsın. Galiba sen laf ebesisin. ("Ala-Too").

Örümceğin Öksürdüğünü Bilmek/KILI KIPIRDASA HABERİ OLMAK

Çok beceriklilik, çok ustalık veya akıllılık, kurnazlık becerisiyle gizliden gizliye her şeyi bilmek, hissetmek.

Onlar gerekirse, kılı kıpırdasa sormadan bilirler (Eraliyev).

ÖRÜMCEĞİN AĞINA YAKALANMAK

Çok zor, içinden sıyrılıp çıkılmaz belayla karşılaşmak, uğraşmak.

Örümceğin ağına yakalanan Anarhan mecburen ikna oldu (Cantöşev).

V. :Örümceğin ağına düşmek

O zavallı örümceğin ağına düşmüş.

Örümceğin tuzağına düşmek

Örümceğin tuzağına düşmüş gibi çırpınır.

Örümceğin tuzağına yakalanmak

Örümceğin tuzağına yakalanmış

BEREKETİ OLMAMAK

Bereketi olmamak, az olmak; tezden, çarçabuk bitmek; çok az olmak.

Çalınan, hortumlanan malın bereketi olmaz (Osmonov).

CULMA SAKAL

Birin-serin anda-sanda çıkkın ce toptoşup seyrek çıkkın sakal.

Cakıp seyrek kara murut, culma sakal, kızılduu kişi (Aalı).

CULUGUNA ÇAN CUGUZBOO. k.**Kirpiline kir cuguzboo****CULUK ANDUU**

Kişinin baskan-turganın, iştegen işin anduu, andan şek sanoo, camandık izdöö.

Ayıl da culuk anduu köböydü ("Ala-Too").

CULUK UURU

Mayda-barat, kiçireek nerselerdi kımtıp kete berme, kolu tutkak, mayda uuru, cılma uuru.

On beş çaşınan baştap culuk uuru bolo baştayt ("Çalkan").

CUMGAN KÖZÜN AÇPOO, SUNGAN BUTUN TARTPOO

1. Eç kaparsız, beymaral cırgap cata berüü, cırgaldın üstündö boluu, bardığı şayma-şay boluu.

Azır da cumgan közüün açpay, sungan butun tartpay cay catçu kez emes (Sıdıkbekov).

2. İngiranıp, menmensinip boy kötörüü, eç nersege könülü kelbey peyil kütüü, tootpoy koyuu.

CUMURAY CURT

Büt el, eldin bardığı, kalayık kalk.

Konup-tünöp sıyınıp cüröt cumuray curt, baralıçı, uulum (Cusupov).

CUMURAN KAL

Köbünçö tildegende, uruşkanda "kurup kal", "kurup ket" degen maanide koldonulat.

CUMURDAGI SIR

Ayabay cakın, ötü işenimdüü kişiğe gana aytıla turgan çaşruun kep, söz.

Eköobüz şaşpay oturup, cumurdagi sırdı aytıştık ("Kırgızstan ayaldarı").

V. : Cumurdun başındaki sır.

Men saga cumurdun başındaki sırdı aytıp catam ("Ala-Too").

CUMURTKADAN KIR ÇIGARUU

Cönü çok cerden, bolbogon cerden kemçilik taap, öön taap, kuru beker kıykımday berüü.

Yolunmuş Sakal/Seyrek sakal

Seyrek çıkan veya grup grup çıkan sakal.

Cakıp, seyrek sakallı, kırmızı tenli kişi (Aalı).

ARKASINDAN DÜŞMEK

Adamın oturup-kalkışını, yaptığı işi kontrol etmek, ondan şüphelenmek, kötülük aramak. *Köyde arkasından düşenler çoğaldı ("Ala-Too").*

ELİ UZUN OLMAK

Eline geçirdiği küçük şeyleri yanında götürün, eli uzun, küçük hırsız, eli uz hırsız. *On beş yaşından beri eli uzun olmaya başlar ("Çalkan").*

Yumduğu gözünü açmamak, uzattığı ayağını toplamamak/YAN GELİP YATMAK

1. Hiç kaygısız, dertsiz yatmak, rahatı yerinde olmak, her şey yerinde olmak. *Şimdi yan gelip yatacak zaman değil. (Sıdıkbekov).*

2. **Umurunda olmamak:** Böbürlenmek, başkalarını küçümsemek, hiçbir şeyi yapmaya gönlü olmayarak gönül koymak, kaale almamak.

Cümle Âlem

Tüm halk, halkın tümü, millet.

Orda kalarak ibadet ediyor cümle âlem biz de gidelim oğlum (Cusupov).

Huyun kurusun!

Genelde azarlarken, kızdığında "huyun kurusun", "kuruyasın" anlamında kullanılır.

Kırkbayırdaki Sır/Kutsal sır

Çok yakın, ancak çok güvenilir adama söylenebilecek gizli laf, söz.

İkimiz rahat oturup, kutsal sırlarımızı paylaştık ("Kırgızistan Madaniyatı").

V.: Kutsal sır

Ben sana çok kutsal bir sır söylüyorum ("Ala-Too").

Yumurtadan Kenar Aramak/ÖKÜZ ALTINDA BUZAĞI ARAMAK

Hiçbir nedeni olmadan, olmadık yerden bir

Cumurtkadan kıl çıkarıp, aktı kara degen amalköylördün beti açılıuda (“Leninçil çaş”).

V.: Cumurtkadan kır tabuu

Alar cumurtkadan kır tabuuga araket kılışat (“Ala-Too”).

CUMURUNA CUK BOLBOO

İçken-cegeni, tamağı ötü az bolup alımsınbay kaluu, cariboo.

Birok, az neme anın cumuruna cuk da bolgon cok (Abdiramanov).

CUMURUNDA UUZU COK

Törölgöndö ene sütünö cakşı toyboy kalgan, opkok, açkorok.

Cumurunda uuzu cok,/Toymoyunça kel debeyt (folk).

CURT ATASI

1. El biylegen aksakal, bilerman adam.

Keneşeli, bizdin da curt atası bolgon sakalduu-köküldüülörübüz bar (“Ala-Too”).

2. Cetekçi kızmattığı adam.

Balam çaş bolson da curt atası bolup oturasın (“Leninçil çaş”).

V.: Kalk atası

“Kalk atası uşu”, - dep, Kutubiy uşu/Karadöö Kan kötörüp saldı emi (“Semetey”).

CURT KÖZÜNÖ. k. El közünö

CURTKA TAŞTOO

Karabay, bakpay koyuu, calgız kaltıruu.

Karıgan apandı curtka taştabyasınbı, ayılga kelip işte deşip, tuugandar meni ortogo alıp cemeleşti (“Leninçil çaş”).

CURTTA KALGAN İTTEY ULUU

Kakşap, bozdop calgız kaluu degen maanide. Eç kimisi ala ketpey, curtta kalgan ittey ulup otursam, zarım kimge cetet (Kıdırmişev).

CURTUN KETMENDÖÖ

Eç nersesin kaltırbay cok kılloo, talkaloo,

eksiklik bulup, gedik bulup, boşuna kusur aramak.

Öküz altında buzağı arayan, haklıyı haksız duruma düşüren üçkağıtçıların suçları ortaya çıkmakta (“Leninçil çaş”).

V.: Yumurtadan Kenar Aramak/ ÖKÜZ ALTINDA BUZAĞI ARAMAK

Onlar öküz altında buzağı aramaya gayret gösterirler (“Ala-Too”).

Yumrusuna Kırıntı Olmamak/DİŞİNİN KOVUĞUNA BİLE DOLDURMAMAK

Yediği-içtiği, yemeği çok az gelerek doymamak, tatmin olmamak.

Fakat, zaten az olan şey dişinin kovuğuna bile yetmedi (Abdirahmanov).

Yumrusunda Ağzı Olmamak/Obur

Doğduğunda anne sütüne doymamış, obur, aç.

Obur/Doymayınca gel demez (folk).

Yurt Atası

1. Milleti idare eden aksakal, bilge adam.

Danışalım, bizim de yurt atası olan aksakallı-aksaçlılarımız vz var (“Ala-Too”).

2. İdareci hizmetindeki adam.

Evladım, genç de olsan yurt idarecisisin (“Leninçil çaş”).

V.: Milletin babası

“Milletin babası işte bu”, - diye, Kutubiy bu/ Karadöö’yü Han ilan ettiler (“Semetey”).

Yurda Atmak/ORTADA BIRAKMAK

Bakmamak, sahip çıkmamak, yalnız bırakmak.

Yaşlı anneni ortada bırakmayacaksın değil mi, köye gel ve çalış diye akrabalarım beni ortaya alıp azarladılar (“Leninçil çaş”).

Yurtta Bırakılan Köpek Gibi Ulumak/ YALNIZ KALAN İT GİBİ ULUMAK

Izdırap içinde, ağlayarak yalnız kalmak mânâsında.

Hiç biri yanına almadan, yalnız kalan it gibi uluyup otursam, benim ahımı kim duyacak (Kıdırmişev).

Yurdunu Çapalamak/YURDUN ALTINI ÜSTÜNE GETİRMEK

tiptıypıl kılúu.

*Aytip koyoyun, curtundu ketmendep salam!
Uktunbu? (Osmonaliyev).*

CURTUNDA İT ULUP KALUU

Eç nersesi, eş kimisi kalboo, angırap boş kaluu, een kaluu.

*Kıştoosun kım-kuut kılıp, bir kündö
buzdurup, biyakka taşıtıp, curtunda it ulup
kaldı (Ömürbayev).*

CUTUP CİBERÇÜDÖY

Caman közü menen kaardana karoo, zaarın çaçkanday karoo.

*Tokson salamga coop kaytarbastan, cutup
ciberçüdöy tiktep kaldı (Osmonaliyev).*

V.: Cutup iççüdöy

*Tutkundun cutup iççüdöy bolgon zaarduu
közü özünün közü menen arbaşa tüştü (“Ala-
Too”).*

CUURKANGA ÇENEP BUT SUNUU.

Alına, çarkına caraşa iş kılúu.

*Emi bularga puldu men taap berişim kerekpi.
Curkanına çenep but sunuşsaçı (Saatov).*

CÜGÖN SALUU

Baş iygen, moyun sungan abalga keltirüü, çehtelgen abalda, öz biyliğinde karmoo.

*Karşı çıgıp Tokono,/Kuzgundar salgan
cügönün (Toktogul).*

V. : Cügön katuu.

*Zulumdar katkan cügönün,/ Cardı menen
calçıga (“Ala-Too”).*

CÜGÜN CENİLDETÜÜ

Kol kabış kılúu, karalaşuu, cardamdaşuu.

*Dür uulunuz azır sizdin taalıim boyunça
cügünüzdü cenildetip, bizdin işeniçti aktop,
özünçö el başkaruuga cetildi (Beyşenaliyev).*

CÜZ BAKPOO

Tike karay alboo, cüzdöşö alboo.

*Birok Böbök atasına cüz bakpay tömön
karagan boydon töşögünö ötüp ketti
(Ukayev).*

CÜZ CANBAGAN

Taymanbagan, tartınbagan, bettegeninen kayta tartpagan.

Hiçbir şeyi bırakmayıp talan etmek, dağıtmak, yerle bir etmek.

*Demedi deme! Yurdunun altını üstüne
getireceğim! Duydun mu? (Osmonaliyev).*

YURDUNDA İT ULUYUP KALMAK

Hiçbir şeyi, kimsesi kalmamak, bomboş kalmak, ıssız kalmak.

*Kışlağında karışıklık çıkarıp, bir günde
yıkıtırıp bu yana taşıyarak, yurdunda it
uluyup kaldı
(Ömürbayev).*

YİYECEKMİŞ GİBİ

Nefret dolu gözleriyle öfkeli bakmak, nefret ediyormuş gibi bakmak.

*Tokson selama cevap vermeden, yiyecekmiş
gibi baktı (Osmonaliyev).*

V.: Yutacakmış gibi/Yiyecek gibi

*Esirin yiyecek gibi bakan nefret dolu
bakışları kendisinin gözleri ile karşılaştı
(“Ala-Too”).*

YORGANINA GÖRE AYAK UZATMAK

Gücüne, imkânına göre iş yapmak.

Ne yani bunlara ben mi para bulacağım.

Yorganlarına göre ayak uzatsınlar (Saatov).

DİZGİNLEMEK

Baş eğen, boyun sunan duruma getirmek; sınırlandırılmış durumda, kendi kontrolünde tutmak.

*Karşı gelerek Tokono,/Kuzgunlar dizginledi
(Toktogul).*

V.: Boynuna tasma takmak.

*Zalimler boynuna tasma taktı,/Fakir ile
ırgatın (“Ala-Too”).*

YÜKÜNÜ HAFİFLETMEK

El uzatmak, destek çıkmak, yardımlaşmak.

*Dür oğlunuz sizin verdiğiniz edeple yükünüzü
hafifletip bizim güvenimizi kazanarak kendi
başına halkı yönetmek için yetiştirdi
(Beyşenaliyev).*

YÜZÜNE BAKAMAMAK

Doğrudan başını kaldırıp bakamamak, yüzleşmemek.

*Fakat Böbök babasının yüzüne bakmadan,
yere bakarak döşegine geçti (Ukayev).*

Yüz Şaşırmayan/HEDEFİNDEN

ŞAŞMAYAN

Cesur, çekinmeyen, önüne koyduğu

*Boz baldarda carak köp, cüz canbagan
baatır köp (folk).*

CÜZ KARAMA. k. Ön karama

CÜZ KARAŞPOO

Katuu taarınışıp ce çataктаşıp biri-birine takır
coluşpay, bet alışıp körüşpöy, birin biri
körgüsü kelbey, katuu arazdaşıp kaluu.
*Bul üydögülör keçinde cüz karaşpay aldı-
aldınan tarap ketişti (Medetov).*

V. : Cüz körüşpö.

*Oşol çon çataktan kiyin alar cüz körüşpöy
kalgan ("Leninçil çaş").*

CÜZ KÖRÜŞÜ. k. Car körüşüü

CÜZ TOKTOTUP KAROO

Abdan baykoo, ötö çeberçilik menen, kunt
koyup karoo.

Çintemirdi cüz toktotup karap turdu.

CÜZ TOLGONU

Katuu oylonuu, kayra kayra oylono berüü,
bir çeçimge kele albay ubaralana berüü.
*İe kokuy, körsötpöy kaysom meni kuday
alabı? ! – dep içinen kayra cüz tolgonot
(Kasimbekov).*

CÜZ ÇAYUU

Cuunuu, betin cuu.

*Aynektey tunuk suuga kol malıp, cüz çayıldı
(Osmonaliyev).*

CÜZÖGÖ AŞUU

Atkarıluu, orundaluu.

*Kişiler demilgesin ulap turbasa, cakşı işter
naçarlap ketet ce al cüzögö aşpay kalat
(Sıdıkbekov).*

CÜZÜ AK. k. Cüzü carık 2.

CÜZÜ AÇILUU. k. Beti açılıu

CÜZÜ CARİK

1. Acarluu, caydarı.

*Eç kaygırbagan cüzü carık, cıldızduu adam
(“Çalkan”).*

**2. Elge uyat bolboguday, el aldına
kızartbaganday, kepke-sözgö kalbaganday
abalda boluu.**

*Emi rayonduk birinçilikke da cüzübüz carık
katışa berebiz (“Sovettik Kırgızstan”).*

V.: Cüzü ak

hedefinden vazgeçmeyen.

*Yiğitlerde silah çok, hedefinden şaşmayan
bahadır çok (folk).*

BİRBİRİNİN YÜZÜNE BAKMAMAK

Darılıp veya kavgalı olduğu için birbiriyle
hiç karşılaşmayıp yüzyüze gelmeyerek,
birbirini görmek istemeyerek, çok küs
durmak.

*Bu evdekiler akşam birbirinin yüzüne
bakmadan tek tek dağıldı gitti (Medetov).*

V. :Yüzyüze gelmek

*O büyük kavgadan sonra, onlar yüz yüze
gelmediler (“Leninçil çaş”).*

Yüz Durdurup Bakmak/Yüzünü Süzmek

İyi incelemek, çok titizlikle, tamamen kendini
odaklayarak bakmak.

Çintemir’in yüzünü süzüp durdu.

**Yüz Sancısı Çekmek/KARA KARA
DÜŞÜNMEK**

Çok düşünmek, tekrar tekrar düşünmek, bir
konuda karar veremeyip uğraşmak.

*Eyvah! Göstermezsem beni Allah
cezalandırır mı? -diye tekrar kara kara
düşünmeye başladı (Kasimbekov).*

Yüzünü Yıkamak

Yıkanmak, yüzünü yıkamak.

*Cam gibi berrak suya elini daldırarak, yüz
yıkadı (Osmonaliyev).*

YÜZE ÇIKARMAK

Yapılmak, yerine getirilmek.

*Kişiler desteğini südürmezse, iyi işler kötüye
gider, veya yüze çıkmaz (Sıdıkbekov).*

Yüzü Parlak/YÜZÜ AÇIK

1. Çekici, güleç.

*Hiç kaygılanmayan, yüzü açık, yıldızlı insan
(“Çalkan”).*

2. Yüzü Ak:Millete ayıp olmayacak, milletin
önünde yüz kızartmayacak, milletin ağzında
söz olmayacak durumda olmak.

*Şimdi ilçe birinciliğine de yüzümüz ak
katılabiliriz (“Sovettik Kırgızstan”).*

V.: Yüzü ak

El aldında eki cüzü ak bolot.

CÜZÜ CILUU UÇUROO. k. Özü cıluu uçuroo

CÜZÜ İYĞİ. k. Tüsü iygi

CÜZÜ KARA

Uyatı çok, adamgerçilik sapatı çok, şermende.

Al cüzü kara, enenerden kalgan ookattı bütündöy üyünö taşıp ketti (Akmatov).

CÜZÜ KARALIK

Uyatsızlık, adamgerçiliği çoktık, şermendeçilik, maskaraçılık.

Birok, sakalduu başın menen cüzü karalık işti iştegenindi keçire albaybız (Ögöbayev).

CÜZÜ KARARUU

El aldında uyat boluu, abiyiri ketüü, adamgerçilikten acırap, maskara boluu. *Curt aldında mintip cüzü kararıp oturat ("Ala-Too").*

CÜZÜ KURUSUN

Uyatsız, uyalgandı bilbegen, betinde kızılı çok degen maanide cek körüü, tildöo iretinde koldonulat.

Bolboso cüzü kurusun alardın, kuttuu curtta kep kılçu söz emes! (Medetov).

CÜZÜ ÇIDABOO. k. Beti çıdaboo

CÜZÜN ALA KAÇUU

Uyalganınan, aybıkanınan adamga tike karay albay caltaktoo.

Bulgaarı zavodunda iştegender baştarın salandatıp, cüzün ala kaçtı (Aşımbayev).

CÜZÜN ARI KILSIN. k. Betin arı kılsm.

CÜZÜN AÇUU. k. Betin açuu.

CÜZÜN KARABOO

Ekinçi cüzdöşpöym, körüşpöym degen sıyaktuu katuu könülü kaluu maanisinde koldonulat.

Kızı apasına bir karap, ... "emi cüzündü karabaym" degendey, cüzün ters aylantıp ketti (Kasimbekov).

CÜZÜN KÖRGÖZÜÜ

Özünün kim ekenin taanıtuu, elge dayın kılıu.

Közümdün tirüüsündö baranduurak ele, elge cüzümdü toluk körgözüdöy bastırıssa bolo, - dedi Togolok Moldo (Beyşenaliyev).

Milletin huzurunda iki yüzü ak olur.

YÜZÜ KARA

Arsız, insanlık sıfatından yoksun, rezil.

O yüzü kara, annenizden kalan bütü erzağı evine taşıdı (Akmatov).

YÜZ KARASI OLMAK

Utanmazlık, insanlıktan yoksunluk, rezillik, kepezelik.

Fakat sakallı başınla yüz karası olacak işi yapmanı affedemeyiz (Ögöbayev).

Yüzü Kararmak/YÜZÜ KIZARMAK

Milletin önünde rezil olmak, saygınlığını kaybetmek, insanlıktan mahrum kalarak, rezil rüsva olmak.

Halkın önünde böyle yüzü kızarmış oturuyor ("Ala-Too").

YÜZÜ KURUSUN

Utanmaz, utanmayı bilmeyen, yüzü kızarmayan anlamında nefret etmek, sövmek için kullanılır.

Olmazsa yüzü kurusun onların, kutlu halka söylenecek laf değil! (Medetov).

YÜZÜNÜ SAKLAMAK

Utancından, sıkıldığından insana başını kaldırıp dik bakamayıp çekinmek.

Tekstil fabrikasında çalışanlar başlarını önlerine eğip, yüzlerini sakladılar (Aşımbayev).

YÜZÜNE BAKMAMAK

Bundan sonra yüzyüze gelmeyeceğim, bakmayacağım, görüşmeyeceğim anlamında, gönül koyulduğu zaman kullanılır.

Kızı annesine bir kere baktıktan sonra, ... "artık yüzüne bakmayacağım" der gibi, yüzünü çevirip gitti (Kasimbekov).

YÜZÜNÜ GÖSTERMEK

Kendisinin kim olduğunu tanıtmak, millete duyurmak.

Hayatta iken daha zordu, halka yüzümü tam olarak gösterebilir olurdum, -dedi Togolok Moldo (Beyşenaliyev).

CÜZÜN ÜYRÜÜ

Açuulanıp, kabak-kaşın çıtıp, kıcırlanıp körgüsü kelbegendey, caktırbaganday tür körsötüü.

Erli-zayıp eköo ten sustayıp, a tügül cüzün üyrüp koyuştı (Ömürbayev).

V.: Tüsün üyrüü

Tüsün üyrüp bürkölöt,/ Baynazardı körgöndö (folk).

CÜZÜNÖ KAN TEBÜÜ. k. Betine kan tebüü**CÜZÜNÖ KARABOO. k. Betine karaboo****CÜZÜNÖ KÖLÖKÖ TÜŞÜRÜÜ**

Uyat kılui, ingaysız abalga kaltruu.

Biz senin eldin cüzünö kölökö tüşürüp, “İntergelponun” bedelin ketirgenine keyip catabız (Aşimbekov).

CÜZÜNÖ KÖÖ CABUU. k. Betine köö cabuu.**CÜZÜNÖ KIZIL CÜGÜRÜÜ. k. Betine kızıl cügürüü.****CÜZÜNÖN KANI KAÇUU. k. Betinen kanı kaçuu****CÜZÜN KUR!**

“Kapıray”, “Şumduk” degen sıyaktuu tan kaluu maanisinde koldonulat.

Oo, tündün bir ookumu kezde üydön arbaktay, appak çıkkın imiş! Cüzün kur! El dırıldap tuş-tuşka kaçıp cönöptür (Kuşubekov).

CÜK KÖRSÖTÖR.

Kızdı alıp keter aldında ce kızdın sebin alıp kelgende anın ookatın, buyum-tayımın körsötkön adamga kız algan taraptan berilüüçü köründük akça.

Örgöö cabar, cük körsötörübüzdü özüñçö bersin (Cantöşev).

CÜKÇÜL KARA İNGEN

Eç talbagan, tüşüktün baarın kötörgön.

Anın oyunda ayal degen kın debey baarın kötörgön cükçül kara ingen dep da tuyçu (Aşimbayev).

CÜLÜNGÖ CETÜÜ

Abdan katuu tiyüü, canına batuu, açuusun, ızasın keltirüü.

Asıldın uşul sözü cülüngö cetti (“Ala-Too”).

YÜZÜNÜ ASMAK

Öfkelenip, kaşlarını çatıp, alnını buruşturarak görmek istemezcesine, sevmemiş gibi bir tutum sergilemek.

Koca-karı ikisi de hoşlanmayıp, bir de yüzlerini astılar (Ömürbayev).

V. :Yüzünü buruşturmak.

Yüzünü buruşturuyor,/Baynazar’ı gördüğünde (folk).

Yüzüne Gölge Düşürmek/ŞEREFİNE GÖLGE DÜŞÜRMEK

Rezil etmek, uygunsuz durumda bırakmak.

Biz senin milletin şerefine gölge düşürerek, “İntergelpo’nun” itibarına leke sürmene kızıyoruz (Aşimbekov).

Allah Belanı Versin!

“Kâfir”, “hayasız” gibi hayret etme mânâsında kullanılır.

Ta gece vaktinde evden ruh gibi beyaz örtülü biri çıkmış! Allah belanı versin! Halk korkudan sağa sola kaçmış (Kuşubekov).

Yüz Görümlük

Kız götürüleceği anda veya kızın çeyizlerini alıp geldiğinde onları getiren adama gelin alan taraftan verilecek verilecek para.

Düğün evi sahibi, yüz görümlüğümüzü ayrıca versin (Cantöşev).

Yük Taşıyan Kara Dişi Deve

Hiç yorulmayan, hayatın tüm meşgalesini sırtında taşıyan.

Onun düşüncesinde kadın demek, hiç ses çıkartmadan, her şeye katlanan taşıyan dişi deve demekmiş (Aşimbayev).

İliğe Yetmek/KANINA DOKUNMAK

Çok kırıcı olmak, cana işlemek, sinirlendirmek, gücendirmek..

Asıl’ın bu sözleri kanıma dokundu (“Ala-

V.: Cülüngö tiyüü

Bul oynop ayılğan söz bolgonu menen, cülüngö tiyet ("Çalkan").

CÜLÜNGÖ SAYGANDAY

Kıcırın keltirgendey, açuusuna tiygendey, kokusun katuu çoçup ketkendey.
Anı ukkanda cülüngö sayganday boldu.

V. : Cülündü örttögöndöy.

Anın cülünün örttögöndöy sözdör ayıldı (Beyşenaliyev).

CÜNDÖY SABOO

Abdan katuu tepkilöö, korduk körsötüü, köptöp bilçıldata sabap ketüü.
Maga dese cündöy sabap, teridey tepkilep Kızıl-Suuga salışsın (Abakirov).

V.: Cündöy tituu

Bolboso seni cündöy titışat bul mıkaaçılar (Osmonaliyev).

Talpaktay saboo

Koldorun artına baylap, talpaktay sabaganda, kelteke uukkan caştar miz bakpay karap turuştı (Osmonaliyev).

CÜNÜ CATA KALUU

Könülgö caga tüşüü, oyundagısınday, oylogonunday bolup kim dey tüşüü.
Onoy cerden tabılğan olcogo anın cünü cata kaldı (Cantöşev).

CÜNÜ TESKERİ AYLANUU

Ayabay kaarın tögüü, caaldanuu, tünörüü.
Alımbay taştay katkan Nakenge tigildi – Cünün teskeri aylanıptır... kettim, - dedi Alımbay (Cooşbayev).

V.: Tügü teskeri aylanuu

Bukendin tügü teskeri aylanıp, zirkildep kalıptır.

CÜNÜ TİRÜÜ

Tın, bışık, çıyrak, tetik.
Kim bilet, kelindin cünü tirüü ele körünöt, bilbese üyrötüp alarbız (Abdukaimov).

V.: Eti tirüü.

Adam bolup kete alar, eti tirüü bala körünöt (Cantöşev).

Too").

V.: İliğe Dayanmak/İLİĞİNE İŞLEMEK

Bu, düşünmeden söylenen bir söz olmasına rağmen, iliğe işler ("Çalkan").

İliğe Batırılmış Gibi/KEMİĞE BIÇAK DAYAMIŞ GİBİ

Sinirlendirmiş gibi, sinirine dokunmuş gibi, aniden çok korkmuş gibi.

Onu duyunca kemiğe bıçak dayanmış gibi oldu.

V. : İliği Yakmış Gibi/Canına işlemiş gibi

Onun canına işleyen sözler söylendi (Beyşenaliyev).

Yün Gibi Dövmek/AYAKLAR ALTINA ALMAK

Çok fazla dövmek, eziyet etmek, topluca ortaya alıp dövmek.

Bana kalırsa ayaklar altına alarak, deri gibi tepip Kızıl-Suya atsınlar (Abakirov).

V. : Yün gibi yolmak. Olmazsa seni yün gibi diderler (Osmonaliyev).

Kırbaçlamak

Ellerini ardına bağlayarak, kırbaçladığında, dayaktan canları acıyan gençler gururları çiğnenmiş hâlde baktılar (Osmonaliyev).

Tüyleri Yatırmek/İŞİNE GELMEK

Hoşuna gitmek, düşündüğü gibi, planladığı gibi gerçekleşmek.

Kolay yoldan bulunan ganimet işine geldi (Cantöşev).

Tüyü Ters Dönmek/ATEŞ PÜSKÜRMEK

Çok öfkelenmek, hiddetlenmek, beti-benzi öfkeden kıpkırmızı kesilmek.

Alımbay taş gibi donakalan Naken'e baktı. -Ateş püskürüyorsun, ben gidiyorum, -dedi Alımbay (Cooşbayev).

V.: Tüyü Ters Dönmek/Çileden çıkmak

Çileden çıkan Buken, yerinde duramıyor.

Yünü Diri/CANI DİRİ

-Canlı, sağlam, dayanıklı, çevik.

Kim bilir, gelin canı diri gibi duruyor, bilmiyorsa öğretiriz (Abakirov).

V. : Eti diri

İyileşir inşallah, eti diri bir çocuk gibi görünüyor (Cantöşev).

CÜNÜN CEYT

Abdan köp, san cetkis, bıkıldayt, caynayt.
Ular, kekilik, çil öndüü kuştar cünüñ ceyt
(Sasıkbayev).

CÜR-NARİGA SALUU

Kaydıgerlik, könül koştuk menen eptep-
septep bütürö koyuu, közdön dalda kılui.
Cür-nariga salbastan sapattuu iştep köngölö
(Osmonkul).

CÜRGÖN CERİNE ÇÖP ÇIKPOO

Cön cürö albay dayıma buzukuluk, ters
işterdi casoo, bülüntüp ciberüü.
Anday mitaamdardın cürgön cerine çöp
çıkpıyıt ("Ala-Too").

CÜRÖGÜ AGARBOO

Könülü kaluu, cek körüü sezimi payda boluu,
eç keçire alboo.
Kurumbay kudasına bergen söziün cokko
çığargan Osmonkulga emi cürögü agarbay
kalgan (Öğöbayev).

V.: Cürögü aynuu

Emnegedir cürögüm aynıp turat, - dep
çekesin bastı ("Ala-Too").

Cürögü antarıluu

Ay, üydö kim bar? Çılapçın alıp çık,
cürögüm antarılıp ketti! (Baytemirov).

Könülü aynuu TEKRAR BAK

Könülüm aynıp, cipkire başladım.

CÜRÖGÜ AYRILUU

Ayabay süyüngöndö ce katuu korkkondo
apkaarıgan, elep-celep bolup ötü
tolkundangan abalda boluu.

Cürögüm çoçup ayrılıp,/Cüdüdüim caman
kaygırıp (Kalık).

CÜRÖGÜ AK

Cürögündö kiri cok, aramdığı, eç aram oyuu
cok, könülü taza.

Cürgön-turganınan oroyluk sezilgeni menen
cürögü ak beçaralar akıykattı,
adamgerçilikti ıyık tutuşkan (Aşimbekov).

CÜRÖGÜ ALKIMINA KEPTELÜÜ. k.

Cürögü oozuna tıgıluu.

CÜRÖGÜ ALKIMINA KAPTALUU. k.

Cürögü oozuna tıgıluu.

CÜRÖGÜ ALIP UÇUU

Kandaydır bir kooptuu ce kubanıçtuu nerseni

Yününü Yer/KUM GİBİ

Çok fazla, sayısızca, ana-baba günü, yeri
kaplar.

Yaban tavuk, keklik, başka her çeşit çil gibi
kuşlar kum gibi (Sasıkbayev).

OLDU BİTTİYE GETİRMEK

Kayıtsızca, isteksizce bir şekilde öylesine
bitirmek, gözden uzaklaştırmak.

Oldu bittiye getirmeden, kaliteli iş yapmayı
öğrenin (Osmonkulov).

BASTIĞI YERDE OT BİTMEK

Rahat durmayıp daima fitne çıkarmak, ters
işleri yapmak, yıpratmak.

Öyle üç kağıtçıların bastığı yerde ot bitmez
("Ala-Too").

Yüreği Ağarmamak/GÖNÜL KOYMAK

Gönlü kalmak, nefret etme duygusu
oluşmaya başlamak, hiç affedememek.
Kurumbay dünürüne verdiği sözü yoka sayan
Osmonkul'a gönül koyuyor (Öğöbayev).

V. :Yüreği kararmak. Nedense yüreğim
kararıyor, -diye yakasını tuttu ("ALA-Too").

Kalbi sıkışmak

Hey, evde kim var? Bir leğen getir, kalbim
sıkıştı! (Baytemirov).

Gönlü Bulanmak

Gönlüm bulanıp, tiksinemeye başladım.

YÜREĞİ HOPLAMAK

Çok sevindiğinde veya çok korktuğunda
şaşkınlıktan sabırsızlanıp çok heyecanlanmış
durumda olmak

Yüreğim hoplayıp,/Zor anlar yaşadım
kaygılanarak (Kalık).

KALBİ TEMİZ

Kalbinde hiç kötülük yok; hilesi, hiç kötü
niyeti yok; gönlü temiz.

Oturuş-kalkışında bir ciddiyetsizlik olmasına
rağmen kalbi temiz biçareler, adalet ve
dürüstlüğe önem vermiş (Aşimbekov).

**Kalbi alıp uçmak/KALBİ KIPIR KIPIR
OLMAK**

kütköndöy tınçsızdana berüü, könülü ergip,
toktono albay, alep-calep boluu.
*Közüm tartıp bolkuldayt,/Könülüüm köptü
samatat,/Alıp uçup cürögüm ("Semetey").*

V.: Cürögü tuyloo

*Cürögüm tuylap, eki-üç ıret enkeyip karasam
da eç nerse körünbödü (Cantöşev).*

CÜRÖGÜ ATIP KETÜÜ

Kütülböğön cerden, kapısının bolo kalgan
kubanıçtuu ce korkunuçtuu nersege karata
taasirlenüü, apkaarıp aldastay tüşüü.

Kubangan cürögüm atıp ketti öndönöt.

V.:Cürögü bolk dey tüşüü

*Bayımbettin cürögü bolk ete tüşüp, özünün
Seydeşin eksere muunu boşoy tüştü
(Beyşenaliyev).*

Cürögü kabınan çıguu

*Menin cürögüm kabınan çıkıp ketçüdüy kattu
sogo baştadı.*

Cürögü bolk etüü

*Alardın karaanın körgöndö cürögüm bolk
etip ketti ("Leninçil çaş").*

Cürögü selt dey tüşüü

*Makmalın cürögü selt dey tüşüp, kızına
cayındagı Ketmen-Töbölük çaş ırçının
könülü tüşüp ketkenin, bayagı Cenicok
akundun kepke tartkanın estedi
(Kasimbekov).*

CÜRÖGÜ AÇISUU

Bir nersege ayabay kaygıruu, kapa bolup
tutalanuu, cürögü sızdoo.

*Bakeni estegende mına uşul süyünüçkö
aralaş cürögü açısıp ketet (Ömürbayev).*

CÜRÖGÜ BAYLANUU

Cakşı körüü, berilüü, caktırıp imerçiktep
kaluu.

*Ak erkem oşondo on beşte eken, dalanın kızıl
gül kayırınday açılıp kalgan kezi eken, körüp
cürögüm baylanıp kaldı (Kasimbekov).*

CÜRÖGÜ BÖKSÖRÖ TÜŞÜÜ

Sanaası tınıp, es ala tüşüü.

*Çınardı karasam denesin moturayıp
sopsonun bolup uktap catıptır, oşondo
cürögüm kiçine böksörö tüştü (Berdikeyev).*

V.: Cürögü ıldıyloo

Bir çeşit endişeli veya güzel şeyleri bekler
gibi heyecanlanmak, gönlü hoş olup, kendini
tutamayıp heyecandan sabırsızlanmak.

*Gözüm seğirir,/Gönlüm çok şey ister,
/Yüreğim kıpır kıpır olur ("Semetey").*

V.: Yüreği kalkmak.

*Yüreğim kalkıp, iki üç defa eğilip baksam da
hiçbir şey görünmedi (Cantöşev).*

KALBİ YERİNDEN OYNAMAK

Beklenmedik yerde, aniden olan güzel veya
korkunç şeyden etkilenmek, heyecandan
boğularak kendini kaybetmek.

Çok sevinen kalbim yerinden oynadı.

V. :Yüreği hoplamak

*Bayımbet'in yüreği hoplayarak, Seydeş'i
anınca dizlerinin bağı çözüldü
(Beyşenaliyev).*

Kalbi yerinden fırlamak

*Benim kalbim yerinden fırlayacakmış gibi
hızlı atmaya başladı.*

Yüreği yerinden oynamak

*Onların gölgesini gördüğümde yüreğim
yerinden oynadı ("Leninçil çaş").*

Yüreğine oturmak

*Makmal'ın yüreğine oturarak, kızında, yazın
Ketmen-Tepeli genç ozanın gönlü olduğunu,
o Cenicok ozanın lafını ettiğini hatırladı
(Kasimbekov).*

KALBİ SIZLAMAK

Bir şeye çok kaygılanmak, üzülerak
duraklamak, kalbi acımak.

*Bake'yi hatırladığında işte bu sevince karışık
kalbi sızlar (Ömürbayev).*

GÖNLÜ BAĞLANMAK

Sevmek, kendini kaptırmak, beğenerek bir
meyli olmak.

*Bitanem o zaman on beşinde imiş, tarladaki
kırmızı gül gibi açıldığı dönem imiş, görünce
gönlüm bağlandı (Kasimbekov).*

YÜREĞİ FERAHLAMAK

Dertlerinden kurtularak, rahata kavuşmak.

*Çınar'a baksam, gövdesi tombullaşıp
sapasağlam uyumakta, o zaman yüreğim
biraz ferahladı (Berdikeyev).*

V.: Kalbi durmak

Çon atası bakka kirgende Sabırdın cürögü ıldıylap, a turgay korkkonun bilgizbeyin dedi (Cusupov).

CÜRÖGÜ BÜTÜN

Sanaası tınç, eç kaygı-kapası çok.

Başı cumuru pendenin küngürönböy ötkönü, cürögü bütünü bar deysizbi? (Ukayev).

CÜRÖGÜ DABOO

Bir nersege çeçkindüülük kıla alboo, belsenip kirişe alboo, batına alboo, tartkınçıktangan abalda boluu.

Kunduz demin içine cıyıp, cakşı ele bir nerse aytmaqçı bolot, biroq kayra ele oşogo cürögü daap bara albay oozun cıyıp alat (Akmatov).

CÜRÖGÜ DÜK-DÜK

Katuu korkkonduktan ce şaşkandıktan cürögü tez-tez soguu.

Kıykirayın dese, ünü çıkpıyıt, korkkondonbu, aytör cürögü dük-dük (Aşımbayev).

CÜRÖGÜ CARALUU

Kaygıluu, kapalıu, sanaaluu, abdan oor kaygısı bar.

Al beçaranın cürögü carluu bolup kaldı ("Leninçil çaş").

CÜRÖGÜ CARILA CAZDOO

Ötö süyünüp ce katuu korkudan ayabay tolkundoo, abdan aldastoo, apkaaruu abalına karata.

Közü çakçayıp, açkıçının cürögü carıla cazdadı (Cantöşev).

V.: Cürögü carılıp kete cazdoo

Kocokenin ünün ukkanda Kudaybergendin cürögü carılıp kete cazdadı (Sıdıgalıyev).

Cürögü ırgıp kete cazdoo

Aknaardın cürögü ırgıp kete cazdayt (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜ CİBÜ

İyigüü, cakşı körüü, iraaız bolup kaluu. Onu körgöndö ele cürögüm cibidi.

V.: Cürögü cıluu

Alardın emgegi bötönçö açık peyildüülügün belgilep... kelgen adamdardın cürögü cıladı (Baytemirov).

Cürögü isuu

İş onunda! Nüzüptün cürögü ısıp ketti

Dedesi bahçeye girdiğinde Sabır'ın kalbi duracakmış gibi olup korktuğumu bildirmeyeyim dedi (Cusupov).

YÜREĞİ BÜTÜN

Keyfi yerinde, hiç gam ve kaygısı yok.

İnsanoğlunun sıkıntısı olmayanı, yüreği bütin olanı var mı diyorsun? (Ukayev).

YÜREĞİ EL VERMEMEK

Bir şeye tam bir çözüm getirememek, tam kendini vermemek, vicdanı el vermemek, çekingen davranmak.

Kunduz nefesini içine çekerek, kendince bir şey söylemeye çalışır, fakat tekrar ona yüreği el vermeyip konuşmaktan vazgeçer (Akmatov).

KALBİ KÜT KÜT ATMAK

Çok korktuğu veya heyecanlandığı için kalbi hızlı hızlı atmak.

Bağırayım dese, sesi çıkmaz, korktuğundan mı, kalbi küt küt atıyor (Aşımbayev).

YÜREĞİ YARALI

Üzüntülü, kaygılı, gamlı, çok büyük acısı var.

O zavallının yüreği yaralı ("Leninçil çaş").

YÜREĞİ YARILACAK GİBİ OLMAK

Çok sevinmek veya çok korkmaktan aşırı derecede heyecanlanmak, çok sıkılmak, çok şaşırmak.

Gözleri kocaman açılıp, yüreği yarılacak gibi oldu (Cantöşev).

V.: Yüreği yarılıp gidecek gibi olmak

Hocanın sesini duyduğunda Kudaybergen'in yüreği yarılıp gidecek gibi oldu (Sıdıgalıyev).

Kalbi yerinden fırlayacak gibi olmak

Aknaar'ın kalbi yerinden fırlayacak gibi olur (Osmonaliyev).

Yüreği ıslanmak/YÜREĞİ ISINMAK

Meyil etmek, sevmek, razı olmak.

Onu görünce yüreğim ısındı.

V.: Yüreği yumuşamak

Onların çalışması ayrıcair açık fikirliliği belirtip... gelen adamların yüreği yumuşadı (Baytemirov).

Yüreği ısınmak

İşler yolunda! Nüzüp'ün yüreği ısındı

(Kasimbekov).

CÜRÖGÜ COK

1. Korkok, ötümü çok, kayratsız.

Boluptur emese, cürögü çok korkoktor
(Kaimov).

2. İrayımsız, taş boor.

Bu cürögü çok kankorlor eldin ubalınan korkobu? (Beyşenaliyev).

CÜRÖGÜ CILUU. k. Cürögü cibüü

CÜRÖGÜ CILIBOO

Cakşı körbö, iyikpöö, takır berilbö.

Cooşuy tüşkön menen Aynagüldün cürögü cılıbadı (Sıdıkbekov).

CÜRÖGÜ ZIR DEY TÜŞÜÜ

Kandaydır bir korkunuçtuu ce kaygılıu nerseni estegendey, oyuna tüşürgöndöy özün naçar sezip, tıncı kete tüşüü, sarı sanaa boluu. *Tokoy menen çon suu korkunuçtuu. “Calgız kantip ötöümün?” – degen suroo könülünö kele kalganda cürögü zır dey tüştü* (Kaimov).

V.: Cürögü zırp ete tüşüü

Kempirdin bir sözünön ulam emnegedir Miskaldın cürögü zırp ete tüştü da, önü özgörüp ketti (Elebayev).

Cürögü zır etüü

Buluttu tiktep telmirgen Adılbektin cürögü zır etip, açışıp kalat dalayga (Ömürbayev).

CÜRÖGÜ KABINAN ÇIGUU. k. Cürögü atıp ketüü

CÜRÖGÜ KALTIROO

Katuu korkuu, cüröksüü.

Ayzaadanın cürögü kaltırap, birok kolun silkup ala albadı (Kasimbekov).

CÜRÖGÜ KALUU

Bir nerseden katuu korkup ce tacap körgüsü kelbö, calkuu, calkootoy boluu, ekinçi kayrılıs, kaytalagıs boluu.

Öödö cerde mayışkan, /Cürögü kalgan sayıştan (“Manas”).

V.: Cürögü kaytuu

Eköo ten caş. Eköönün ten cüröktörü kayta elek (Osmonaliyev).

(Kasimbekov).

Yüreksiz

1. Korkak, etkili değil, güçsüz.

Tamam o zaman, yüreksiz korkaklar
(Kaimov).

2. **Kalpsiz:** Merhametsiz, yüreği katı.

Bu kalpsiz zalimler halkın ahından korkarlar mı? (Beyşenaliyev).

YÜREĞİ ISINAMAMAK

Sevmemek, meyil etmemek, hiç yanaşmamak.

Biraz durulmasına rağmen, Aynagül’ün yüreği ısınmadı (Sıdıkbekov).

YÜREĞİ CIZ ETMEK

Bir çeşit korkunç veya kaygılı olayı hatırlamış gibi, akılına getirmiş gibi kendini kötü hissederek, rahatı kaçmak, üzülme. *Orman ile büyük nehir tehlikeli. “Yalnız nasıl geçeceğim?” - sorusu aklına gelince yüreği cız etti* (Kaimov).

V.: Yüreği cız etmek

Ninenin bir sözünden yola çıkarak nedense Miskal’ın yüreği cız etti ve beti benzi attı (Elebayev).

Kalbi cız etmek

Buluta bakarak kendinden geçen Adilbek’in kalbi cız ederek, uzunca acı çeker (Ömürbayev).

YÜREĞİ TİTREMELİK

Çok korkmak, korkaklık göstermek.

Ayzada’nın yüreği titredi, fakat elini silkemedi bile (Kasimbekov).

YÜREĞİ SOĞUMAK

Bir şeyden çok korktuğundan veya bıktığından görmek istememek, uyuşmak, tembelliği tutmak, bir daha tekrar dönmeyecek olmak.

Yukarıya çıkarken zorlanan, /Kalbi soğudu savaştan (“Manas”).

V.: Şevki kırılmak

İkisi de genç. İkisinin de aşkı şevki kırılmak üzere (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜ KANOO

Canı keyüü, kıynaluu.

Bular üçün cürögü kanap oturgan kempir uşul kempir – Mandaştın kempiri Külkan (Ömürbayev).

V.: Cürögü mıkçılui

Cogolui cişaanasın kabardagan caman belgi bolup kişilerdin cürögü mıkçıldı (Sıdıkbekov).

Cürögü kuuşuruluu

İşensen senin taanış karaanın menden alistagan sayın cürögüm kuuşurulup barattı (Saydullayev).

CÜRÖGÜ KARA. k. Kara cürök.**CÜRÖGÜ KARAYUU. k. Özögü karayuu.****CÜRÖGÜ KÖTÖRÜLÜÜ. k. Cürögü aylanuu****CÜRÖGÜ KURÇ**

Ötömdüü, eç nerseden taymanbagan, tartınbagan, eç kayra tartpagan.

Buga canagılarday cürögü kurç, calınga tolgon caştar kerek (Eraliyev).

CÜRÖGÜ KÜYÜÜ

Katuu kaygıruu, kapalanuu, içi uygu-tuygu boluu.

Cürögü küyüp örttönüp, canı açıp, caman boldu deyt (Üsönbayev).

CÜRÖGÜ MAYLUU. k. Cürögündö kara cok.**CÜRÖGÜ MOKOO**

Baştagıday ötkür, ötömdüü bolo albay, caltak, korkok bolup kaluu, tartkınçıktap, caltaylap kaçıp kaluu.

Cürögüm mokop kalıptır.

CÜRÖGÜ MUZ

Meerimsiz, booru cok, kayırımı cok, taş boor.

Egerde al diti supsak, cürögü muz adam bolso, Daniyar azır mintip ırday albayt ele (Aytmatov).

V.: Muz cürök.

Sogum soyuşçuday şımalanışkan tört-beş cigitine buyruk bergen tigil muz cürök Adıke (Sıdıkbekov).

CÜRÖGÜ MUZDOO

Könülü kaluu, caman körüü, cek körö baştoo, içi cılıboo.

YÜREĞİ SIZLAMAK

Canı acımak, zorlanmak.

Bunlar için yüreği sızlayan nine bu nine-Mandaş'ın hanımı Külkan (Ömürbayev).

V.: Yüreği sıkışmak.

Kaybolma nişanesini bildiren kötü işaret üzerine insanların yüreği sıkıştı (Sıdıkbekov).

Yüreği daralmak

İnanır mısın, senin tanıdık hatların benden uzaklaştıkça yüreğim daralmaya başladı (Saydullayev).

Yüreği Keskin/Yürekli

Cesur, bir şeyden korkmayan, çekinmeyen, hiç vazgeçmeyen.

Buna deminkiler gibi yürekli, şevkli gençler lâzım (Eraliyev).

Yüreği Yanmak/CİĞERİ YANMAK

Çok kaygılanmak, üzülmek, içi rahat olmamak.

Ciğeri yanıp, canı acıyıp, çok kötü oldu diyor (Üsönbayev).

YÜREĞİ KÖRELMEK

Eskisi gibi tesirli, etkili olamayıp, ürkek, korkak olmak, çekinerek, ürkererek kaçmaya başlamak.

Yüreğim körelmiş.

YÜREĞİ BUZ GİBİ

Merhametsiz, acıması yok, hayrı yok, taş kalpli.

Eğer o düşüncesiz, yüreği buz gibi bir adam olsaydı, Daniyar şimdi böyle şarkı söyleyemezdi (Aytmatov).

V.: Buz yürekli

Sogum kesecekmiş gibi kollarını sıvayan dört beş yiğide emir veren ta ordaki buz yürekli Adıke (Sıdıkbekov).

YÜREĞİ BUZ TUTMAK

Gönlü soğumak, sevmemek, nefret etmeye başlamak, içi ısınmamak.

Ceneleri kaŋça alaksıtıp, kaŋça cootkotuŝsa da, Batynanın jürögü muzdagandan muzdadı. (Sıdıkbekov).

V.: İçi muzdoo

Enemdin oşol tamaşa sözü esime tüşö kalganda, köpkö çeyin içim muzday tüşüp cürdü (Ubukeyev).

CÜRÖGÜ OYNOO. k. Cürögü tuyloo.

CÜRÖGÜ OOOZUNA KELÜÜ. k. Cürögü oozuna tıgıluu

CÜRÖGÜ OOOZUNA KEPTELÜÜ. k.

Cürögü oozuna tıgıluu

CÜRÖGÜ OOOZUNA TIGILUU

Kapısınan, baykoosuzdan bolo kalgan nerseden, ugulgan kabardan ulam katuu korkup ketüü, emne kılaarın bilbey apkaarıy tüşüü.

Uulcandın cürögü oozuna tıgılıp, uypalangan çaçını jiya albay budalandı (Kayimov).

V.: Cürögü oozuna kelüü

Cürögüm oozuma kelip, başım aylanıp ketti. (Abdukarimov).

Cürögü oozuna keptelüü

Cıldızkandın cürögü oozuna keptelet (Baytemirov).

Cürögü alkımına kaptaluu

Bütön boyum düer dey tüşüp, cürögüm alkımına kaptaldı ("Ala-Too").

Cürögü alkımına keptelüü

Işkınaalının cürögü alkımına kepteldi (Baytemirov).

CÜRÖGÜ OPKOLCUU

Kandaydır bir camançılıktı, caman kabardı sezgendey, özünön-özü kooptongondoy, sestengendey abalda bolup, tınçı ketüü, toktono albay korko berüü, sanarkoo.

Aynanın jürögü janagıdan beşbeter opkolcudu (Cooşbayev).

V.: Cürögü oktoruluu

Cürögüm bir türkün oktorulup ketti da? – dedi Akinayga (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜ ORDUNA KELÜÜ. k. Cürögü böksörö tüşüü

CÜRÖGÜ OT. k. Cürögündö otu bar.

CÜRÖGÜ ÖLÜÜ

Yengeleri ne kadar ilgilenip, yatıştırırsa da, Batiyna'nın yüreği buz tuttukça tuttu. (Sıdıkbekov).

V.: Gönlü soğumak

Annemin o şaka sözü aklıma geldikçe, uzun zamana kadar gönlüm soğudu (Ubukeyev).

YÜREĞİ AĞZINA GELMEK

Aniden, beklenmedik anda oluşan, duyulan haberden çok korkmak, ne yapacağını bilemeyip apışıp kalmak.

Uulcan'ın yüreği ağızına gelerek, dağılan saçlarını toplayamayıp telaŝlandı (Kayimov).

V.: Yüreği ağızına gelmek

Yüreğim ağızıma gelerek, başım döndü (Abdukarimov).

Yüreği ağızına gelmek

Cıldızkan'ın yüreği ağızına gelir (Baytemirov).

Yüreği ağızına gelmek

Tüm vücudum titreyerek, kalbim ağızıma geldi ("Ala-Too").

Yüreği ağızına gelmek

Iŝkınaal'ın yüreği ağızına geldi (Baytemirov).

YÜREĞİ KARARMAK

Bir çeşit kötülüğü, kötü haberi hissetmiş gibi, durduk yerden endişelenmiş gibi, korkmuş gibi huzuru kaçmak, kendini tutamayıp korkmaya devam etmek, kara kara düşünmek.

Ayna'nın yüreği deminkinden beşbeter karardı (Cooşbayev).

V.: Kalbi sıkışmak

Kalbim bir türlü sıkıştı değil mi? – dedi Akinay'a (Osmonaliyev).

YÜREĞİNE İNMEK

Abdan katuu korkup, calkıp, calkootoy bolup kaluu, baş kötörgüs, bir nerseni ekinçi kaytalagıs boluu.

Kolgo tüşkön baatırdın cürögü ölgön eken dep, ... atçan eki cigitke aydatıp aylına cönötöt (Kaimov).

CÜRÖGÜ SABILUU. k. Cürögü sızdoo CÜRÖGÜ SOLK ETPÖÖ

Tootpoo, eç sezböö, korkup da koyboo, kamıraboo.

Cürögüm solk etip da koygon çok ("Ala-Too").

CÜRÖGÜ SIZDOO

Abdan katuu kaygıruu, kapa boluu, kaygıga batuu, keyüü.

Üç caşar balaga ok canılğanın ugup cumuşçuların cürögü sızdadı (Aşımbayev).

V.: Cürögü tızıldoo.

Argasızdan ata ketti cürögü tızıldap, bala kaldı booru katıp solup ıylap (Kasimbekov).

Cürögü sabıluu

Akın Kalpa acının kankordugun öküimöt oozunan ugup, ...kıcırcı kaynay, cürögü sabıla kabıldoodo (Beyşenaliyev).

CÜRÖGÜ TAZA

Könülündö kiri çok, ak peyil, eç aramçılık oylobogon.

Menin cürögüm taza ele. Capaş menen birge ömür sürüp, el üçün emgek sinirsem deçü elem (Cantöşev).

CÜRÖGÜ TAŞ

Kataal, ırayımsız, kara mürtöz, taş boor.

Ezeli cibibegen cürögü taş adam ("Çalkan").

V.: Taş cürök

Küügö eribegen adam bolboyt deçü emes bele. Taş cürök nemeleribi (Cantöşev).

CÜRÖGÜ TİTİRÖÖ

Kandaydır bir kooptuu, aybattuu nersege daay albay cüröksüü, korkuu, sarı sanaa boluu.

Ukmuştardı ugup cürögün titireyt (Elebayev).

CÜRÖGÜ TOO

Kebeibegen, eç korkkondu bilbegen, solk

Çok korkarak, arzu ve hevesini kaybetmek, başını kaldıramaz, bir şeyi bir daha yapamaz olmak.

Esir düşen bahadırın yüreğine inmiş diye, ...atlı iki yiğidin önünde sürdürüp köyüne yollar (Kaimov).

YÜREĞİ CIZ BİLE ETMEMEK

Kale almamak, hiç hissetmemek, hiç korkmamak, kıpırdamamak.

Yüreğim cız bile etmedi ("Ala-Too").

YÜREĞİ SIZLAMAK

Aşırı kaygılanmak, üzölmek, kederlenmek, müteessir olmak.

Üç yaşındaki çocuğa ateş edildiğini duyunca işçilerin yüreği sızladı (Aşımbayev).

V.: İçi sızlamak

Çaresizce, baba gitti içi sızlayarak, çocuk kaldı bağı katılaşıp ağlayarak (Kasimbekov).

İçi gitmek

Akın Kalpa hacının acımasızlığını hükümet ağzından işitince, ...öfkelenerek, içi giderek tasvip etmekte (Beyşenaliyev).

YÜREĞİ TEMİZ

Gönlünde kötölük olmayan, iyi niyetli, hiç kötölül düşünmeyen.

Benim yüreğim temiz. Capaş ile birlikte yaşayıp, halk için hizmet etsem derdim (Cantöşev).

TAŞ YÜREKLİ

Sert, merhametsiz, yüreği katı, acımasız.

Hiç yumuşamayan taş yürekli insan ("Çalkan").

V.: Taş yürekli

Ezgiyle duygulanmayan insan olmaz demezler miydi. Taş yürekli olduklarından mıdır (Cantöşev).

YÜREĞİ TİTREMİK

Bir çeşit tehlikeli, heybetli şeye karşı gelemeyip çekinmek, korkmak, kederlenmek. İlginç olayları duyarak yüreğin titrer (Elebayev).

Yüreği Dağ/YÜREĞİ PEK

Kale almayan, hiç korkmayı bilmeyen,

etpegen, baatır.

Baramın men,/Kızıldardın sabına,/Cürögü too,/Kaarmandardın canına (Turusbekov).

CÜRÖGÜ TUZ KUYGANDAY AÇIŞUU

Katuu kaygıruu, içi küyüü, tutalanuu.

Alardın abalın körüp, cürögü tuz kuyganday açıştı ("Leninçil çaş").

CÜRÖGÜ TUYLOO. k. Cürögü alıp uçuu.

CÜRÖGÜ TÜPÖYÜL BOLUU

Kandaydır bir nersege sarı sanaa boluu, ubayım cep cürök zaada bolo berüü.

Birok ene kurgurdun cürögü tüpöyül boldu (Aşımbayev).

CÜRÖGÜ TÜŞÜÜ

1. Abdan katuu korkuu, ayabay esi çıgıp kaluu.

Anı bilgen türmönün çondorunun cürögü tüşüp, aran cürüşöt (Bektenov).

2. Katuu korkkon, ayabay esi çıgıp kalgan balanın beytap abalına karata aytilat (mındayda baldarda kusuu, öndön azuu, elirüü sıyaktuu körünüştör payda bolot). *Cürögü tüşüp kalgan balanı abışkalarga apaptatıp, kempirlerge cürögün kötörttük ("Ala-Too").*

V.: Cürögü çıguu

Cürögüm çıktı ününön.

CÜRÖGÜ ÜŞÜÜ

Korkuu, calkootoy boluu, calkıp kaluu, cürök zaada boluu.

Oşol alsızdıgıman cürögüm üşüp, korkup turam (Akmatov).

CÜRÖGÜ ŞUU DEY TÜŞÜÜ

Kapiletten, kütülböğön cerden kandaydır bir korkunučka duuşar bolgondoy, korkunuçtu sezgendey katuu çoçup ketüü.

Taabaldının cürögü şuu dey tüşüp, tıktoktodu ("Ala-Too").

CÜRÖGÜ ILDIYLOO. k. Cürögü böksörö tüşüü

CÜRÖGÜ ISUU. k. Cürögü cibüü.

CÜRÖGÜ EZİLÜÜ. k. Cürögü elciröö.

CÜRÖGÜ ELCİRÖÖ

Kandaydır bir içti cılıtkan kubanıçtuu cakşı sezim payda boluu.

kıpırdamayan, bahadır.

Gideceğim ben,/Kızılların safına,/Yüreği pek,/Kahramanların yanına (Turusbekov).

Yüreğine Tuz Serpmiş Gibi

Acımak/YÜREĞİ KAN AĞLAMAK

Çok kaygılanmak, içi yanmak, tasalanmak. *Onların durumlarını görünce, yüreği kan ağladı ("Leninçil çaş").*

YÜREĞİ KARARMAK

Bir şeye kederlenmek, endişelenerek kendini yiyip bitirmek.

Fakat nine zavallının yüreği karardı (Aşımbayev).

YÜREĞİ KALKMAK

1. Çok korkmak, akli çıkmak

Onu bilen hapishanenin büyüklerinin yüreği kalkıp, rahat edemiyorlar.

2. Çok korkan, akli çıkan çocuğun hasta durumu için kullanılır (böyle durumlarda çocuklarda kusma, beti benzi solma, gücünü kaybetme gibi belirtiler ortaya çıkar).

Yüreği kalkan çocuğu ihtiyaçlara gösterip, ninele kalbini okutup üflettik ("Ala-Too").

V.: Yüreği yerinden oynamak

Yüreğim yerinden oynadı galiba.

Kalbi Üşümek/KALBİ TİTREMEK

Korkmak, ürkek olmak, ürkmek, yüreğine inmek.

O güçsüzlüğümünden dolayı kalbim titreyerek, korkuyorum (Akmatov).

YÜREĞİ HOP ETMEK

Birden, beklenmedik yerden bir çeşit korkunç duruma rastlamış gibi olmak, tehlikeyi hissetmiş gibi aniden irkilmek.

Taabaldı'nın yüreği hop edip şıp diye durdu ("Ala-Too").

YÜREĞİ ISINMAK

Bir çeşit içi ısıtan güzel bir his ortaya çıkmak.

*Cürögü elcirep, üygö kirgen balanı ata-
enesi salkın tosüp alıştı (Kaimov).*

CÜRÖGÜ EKÖÖ

Aşkan baatır.

Cürögün eköo emes.

CÜRÖGÜ ELEP-CELEP BOLUU

Toktono albay tıncı ketüü (köbünçö kubanıp
tolkundangan ce kandaydır bir korkunuçtu
sezgendey kooptongon uçurlarga karata).

*Enem eköobüzdün cürögübüz elep-celep
boldu ("Kırgızistan madaniyatı").*

V.: Cürögü uygu-tuygu.

Anın cürögü uygu-tuygu (Borbiyev).

CÜRÖGÜN ALUU. k. Cürögünün sarı suusun aluu

CÜRÖGÜN AÇUU

Abdan berilip, çın ıklası menen cadırap-
caynoo, ötö meerimdüü kabıldoo.

*Keliniz, Tenir berdi, ake, keliniz! –dep
cürögün açıp, meymandarın töşökkö çıkarıp
kaldastadı (Kasimbekov).*

CÜRÖGÜN AÇIŞTIRUU

Abdan kapa kılıu, kaygırtuu, canına batuu.

*Çaldın uşul kakşığı Parizektin cürögün
açıştırdı (Aşımbayev).*

CÜRÖGÜN CARALOO

Katuu keyitüü, ötö oor kaygıga saluu, tıncın
alıp, kabırgasın kayıştıruu, canına batuu.

*Baykuştardın kançoosunun ölümü kunsuz
unutulup köpçülüktün cürögün caraladı
(Beyşenaliyev).*

V.: Cürögün kanatuu.

*Emi ayaldın taş boor ayarı cürögün
kanatkanda...al üyünö tüünöböy bezip cüröt
(Abdukayimov).*

Cürögün sızdatuu

*Kalıçanın kargışı Arukeni selt çoçutup,
cürögün sızdattı (Osmonaliyev).*

CÜRÖGÜN CİBİTÜÜ

İyiktirüü, cumşartıp özünö imere baştoo,
cakındatuu, makuldatuu.

*Ögöy kaynänenin sustaygan mamilesi
Batiynanın cürögün cibite algan çok*

*Yüreği ısınarak, eve giren çocuğu anne-
babası güleryüzle karşıladılar (Kaimov).*

Çift Yürekli/Çok Cesur

Eşsiz, meşhur bahadır.

Sen çok cesur değilsin.

YÜREĞİ ENDİŞE İLE ÇARPMAK

Kendini tutamayıp, rahatı kaçmak (genelde
sevindiğinde veya bir çeşit tehlikeyi
hissetmiş gibi endişeli durumlar için
kullanılır).

*Annemle ikimizin yüreğiendişe ile çarptı.
("Kırgızistan Madaniyatı").*

V.: Kalbi kıpır kıpır olmak

Onun kalbi kıpır kıpır (Borbiyev).

YÜREĞİNİ AÇMAK

Kendini vererek, tüm ihlasıyla gülümseyerek,
çok memnun bir şekilde karşılamak.

*Gelin, Tenirberdi ağa gelin! - diye yüreğini
açarak, misafirleri evin baş köşesine geçirdi
(Kasimbekov).*

YÜREĞİNİ ACITMAK

Çok üzme, kaygılandırmak,
kederlendirmek.

*İhtiyarın bu azarı Parizek'in yüreğini acıttı
(Aşımbayev).*

YÜREĞİNİ YARALAMAK

Çok üzme, çok ağır bir kaygıya itmek,
huzurunu kaçırıp, elini kolunu bağlamak,
canına batmak.

*Zavallıların kaç tanesinin ölümü diyetsiz
unutulup pek çoğunun yüreğini yaraladı
(Beyşenaliyev).*

V.: Yüreğini kanatmak

*Şimdi kadının taş kalpli davranışı yüreğini
kanattığında ...o evinde gecelemeden bezip
dışarıda geziyor (Abdukaimov).*

Yüreğini sızlatmak

*Kalıçanın kargışı Aruke'ye ani bir darbe
etkisi yaparak, yüreğini sızlattı
(Osmonaliyev).*

KALBİNİ YUMUŞATMAK

Meyil ettirmek, yumuşatarak kendine meyil
ettirmeye başlamak, yakınlaştırmak, kabul
ettirmek.

Üvey kaynananın soğuk muamelesinin

(Sıdıkbekov).

V.: Cürögün cılıtuu.

Kebim cürögündü cılıtsa, oylonoorsun
(Sıdıkbekov).

CÜRÖGÜN MAYTARUU. k. Cürögün öltürüü

CÜRÖGÜN ÖYÜÜ

Kandaydır bir nerseden tınçsızdanıp, sarı sanaa boluu, sanarkap oylono berüü, cürök zaada boluu.

Anın sözü cürögün öyüp turup aldı
(Aşımbayev).

V.: Cürögün öyköö.

Bul masele caş doktordun jürögün öykögön kargış (Kıdırmışev).

CÜRÖGÜN ÖLTÜRÜÜ

Ekinçi kayrılıgı, baş kötörgüs kılıp katuu korkutuu, sazayın berüü, zapkı körsötüü.

Kedey boluştı Törögeldige okşotup cürögün öltürsö, başkalar kınına kirbeybi?
(Kaimov).

V.: Cürögün maytaruu

Mınday nemenin caştayınan cürögün maytaruu kerek.

CÜRÖGÜN SUURUP ALUU

Canın çıkaruu, korkutuu, birdi körsötüü (küç körsötüü maanisinde).

Er bolson aga birdeme dep körçü, cürögündü suurup alar (“Ala-Too”).

CÜRÖGÜN SUURUP BERÜÜ

Abdan cakşı körüü, üstünö üyrülüp turuu, canın da ayaboo.

Egerde kerek bolso bul bala için, Ayabaym cürögümdü suurup berem (Turusbekov).

CÜRÖGÜN TOKTOTUU

Kayrattanuu, sabırdululuk kılıu, özünö özü dem berüü.

Cüröktörün toktotup, işenimge belin bekitti
(Beyşenaliyev).

CÜRÖGÜN TUYLATUU

Katuu oygo salıp tınçın ketirüü, cürögün sızzatuu.

Baktısız ömürdü eskertkensip batıp baratkan

Batiyna'nın yüreğini yumuşattığı yok
(Sıdıkbekov).

V. Yüreğini ısıtmak

Lafım yüreğini ısıtırsa, düşünürsün belki
(Sıdıkbekov).

YÜREĞİNİ KEMİRMEK

Bir şeyden içi rahat olmayıp, kederlenmek, özleyip düşünmek, endişelenmek.

Onun sözü yüreğini kemirip kaldı
(Aşımbayev).

V.: Yüreğini Acıtmak/Yüreğini yiyip bitirmek.

Bu mesele genç doktorun yüreğini yiyip bitiren bir kargış (Kıdırmışev).

Yüreğini Öldürmek/YÜREĞİNİ AĞZINA GETİRMEK

Bir daha olmayacak, bir daha tekrar etmeyecek şekilde korkutmak, dersini eline vermek, eziyet etmek.

Fakir beyin Törögeldi gibi yüreği ağzına getirilirse başkaları çekilmezler mi?
(Kaimov).

V.: Yüreğine korku salmak

Böyle birinin daha genç iken yüreğine korku salmak lazım.

KALBİNİ YERİNDEN SÖKÜP ALMAK

Canını yakmak, korkutmak, dersini vermek (güç kullanmak manasında).

Sıkıysa ona bir şey de bakalım, yüreğini yerinden söküp alır (“Ala-Too”).

YÜREĞİNİ VERMEK

Çok sevmek, üstüne titremek, canını bile feda etmeye hazır olmak.

Eğer gerekirse bu çocuk için yüreğimi veririm (Turusbekov).

YÜREĞİNİ SUSTURMAK

Gayret etmek, sabretmek, kendi kendine destek vermek.

Yüreğini susturup güvenmeye gayret etti
(Beyşenaliyev).

YÜREĞİNİ HOPLATMAK

Ağır düşüncelere daldırarak huzurunu kaçırmak, yüreğini sızzatmak.

Mutsuz bir hayatı hatırlatır gibi, batmakta

kün Zuuranın cürögünü tuylattı (Kaimov).

CÜRÖGÜN TÜŞÜRÜÜ

Katuu korkutuu.

-O, colun bolgur dese! Cürögübüzdü tüşürüp koybodunbu? (Baytemirov).

V.: Cürögün çıkaruu.

Cürögündü çıkarıp,/ Bir pas seni sındadım ("Ala-Too").

CÜRÖGÜN ÜŞÜTÜÜ. k. Cürögünün sarı suusun aluu.

CÜRÖGÜN ELCİRETÜÜ

Abdan iraaızı kılui, iyiktirüü, könülün cay kılıp cumşartuu.

Otuz töö cürögün elciretti... ce Tikbayga çın ıklası tüştübü? . . . Ataluu iraaızı bolup, ... Oomiyn! – dep tura kalat (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜNDÖ KARA COK

1. Taymanbas baatır, er cürök, ötkür kurç.

Cürögündö kara cok,/ Ökümdüğü bar eken ("Semetey").

2. İçinde aramdığı cok, ak niyet, peyli taza. Menin cürögümdö kara cok. Sen aga tuura tüşün ("Ala-Too").

V.: Mayluu cürök

Bir münöz baatırlar bar mayluu cürök (Togolok Moldo).

CÜRÖGÜNDÖ OTU BAR

Ötkür, kurç, eç tartınbagan, ötümdüü.

Cürögündö otu bar er-azamattar söz menen danazalanat ("Leninçil çaş").

CÜRÖGÜNDÖ CALI BAR

Taymanbas, baatır.

Capaşın cürögündö calı bar, küyüp turgan ot ele, - dep, kanırığın tütöttü karıya ("Ala-Too").

CÜRÖGÜNDÖ KİRİ COK. k. Könülündö kiri cok.

CÜRÖGÜNDÖ OTU COK

Ötümü cok, tartınçaak, çaşık, caltan.

Cürögündö otu cok, aldı-kiynine köbüröök kılçaktağan çaştardı kart akın ança caktıra berbeyt (Kaimov).

olan güneş Zuura'nın yüreğini hoplattı.

YÜREĞİNE İNDİRMEK

Çok korkutmak.

-Yapma yaramaz! Yüreğimize indirecektin (Baytemirov).

V. :Ödünü patlatmak

Ödünü patlatarak,/Biraz seni sındadım ("Ala-Too").

KALBİNİ YUMUŞATMAK

Pek memnun etmek, yüreğine girmek, gönlünü hoş etmek.

Otuz deve yüreğini yumuşattı mı...veya Tikbay tam ihlasıyla davrandı mı? . . . O çok memnun kalaraktan...Amin diye yerinden fırladı (Osmonaliyev).

Yüreğinde Kara Yok

1. Yüreğinde korku olmamak

Korkmaz bahadır, cesur, çok müteessir.

Yüreğinde korku yok,/Cesareti var imiş ("Semetey").

2. Yüreğinde kötülük olmamak:İçinde hiç kötü niyeti yok, iyi niyetli, iyi karakterli. Benim yüreğimde hiç kötülük yok. Sen onu doğru anla ("Ala-Too").

V. : Yağlı Yürek/ASLAN YÜREKLİ

Sağlam karakterli bahadırlar var, aslan yürekli (Togolok Moldo).

Yüreğinde Ateşi Var/YÜREĞİ ATEŞLİ

Aktif, sağlam, hiç çekinmeyen, etkili.

Yüreği ateşli yiğitler söz ile sizlere şöhrat kazanır ("Leninçil çaş").

Yüreğinde alev var/YÜREĞİ ATEŞLİ

Çekinmez, bahadır.

Capaş'ın yüreği ateşli, alev gibi yanan ateş - diye, boğazı düğümlendi ihtiyarın("Ala-Too").

Yüreğinde Ateşi Yok/YÜREĞİNDE ATEŞ OLMAMAK

Etkisiz, çekingen, pasif, uyuşuk.

Yüreğinde ateş olmayan, ileriye-geriyi çok düşünüp tereddüt eden gençleri yaşlı ozan pek sevmez (Kaimov).

CÜRÖGÜNÖ CİK KETÜÜ

Könül kaluu, naarazıcılık, işenbestik payda boluu.

Oşondon beri kızdın cürögünö cik ketip, atası menen süylöşpöy cüröt (Sıdıgaliyev).

V.: Cürögünö zil kaltıruu.

Kuralına çirenip dostoşuu cürögünö zil kaltırat (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜNÖ MAYDAY TİYÜÜ

Köp kaytalangan, kayra-kayra bolo berip tacatıp cibergen nerseni körgüsü kelbey kaluu, abdan tacoo, zaarkanuu.

Calgızdık canına batıp, cürögünö mayday tiydi ("Ala-Too").

V.: Cürögünö tiyüü

Korkkon baldarım çırkırıp enesine carmaşat, ...keede meni körsö çınırıp betin basa kalışat. Aytör, uşintip baldarımdın cürögünö da tiydim (Ömürbayev).

CÜRÖGÜNÖ MUZ BÜRKÜÜ

İçin muzdatıp, könülün kaltıruu.

Asılküldün aloolongon cürögünö muz bürkkön (Beyşenaliyev).

V.: Cürögünö muz boluu.

Oşentip, men Lyusanın, baldarımdın cürögünö muz boldum (Ömürbayev).

CÜRÖGÜNÖ ÇOK SALUU

Bir nersege cürögü tüpöyül bolup, içten sızıp keyigendey, tıncı ketip sarı sanaa bolgondoy, ce cürögü elep-celep bolup toktono albaganday sezim payda boluu.

Üpöldün munduu sözü, çaştuu közü Suusardın cürögünö çok salıp cibergen sıyaktandı (Berdikeyev).

V.: Cürögünö çok tüşüü.

Birinçi kündön ele könülü sıngan Külasaldın cürögünö çok tüşöt (Osmonaliyev).

CÜRÖGÜNÖN KAYNAP ÇIKKAN

Büt mümkünçülüğü, çın ıklası menen, abdan berilgen, degdegen.

Mındagı balanar cürögünön kaynap çıkkın

KALBİ KIRILMAK

Gönlü kalmak; memnuniyetsizlik, güvensizlik ortaya çıkmak.

O zamandan beri kızın kalbi kırılıp, babası ile konuşmuyor (Sıdıgaliyev).

V. : Yüreğine pislik bırakmak/Yüreğine kuşku sokmak

Silahına güvenerek dost görünmeye çalışması yüreğine kuşku sokar (Osmonaliyev).

Yüreğine yağ gibi değmek/CANINA TAK ETMEK

Çok tekrar eden, tekrar tekrar olup bıktıran şeyi görmek istememek, ilallah etmek, sinirlenmek.

Yalnızlık canını acıtıp, canına tak etti ("ALA-Too").

V.: Yüreğine değmek/Canına yetmek.

Korkan çocuklarım ağlayarak annesine yapışır, ... bazen beni görseler çığlık atarak yüzlerini kaparlar. Sonunda işte böyle çocuklarımdan canına yettim (Ömürbayev).

Yüreğine Buz Üfürmek/YÜREĞİ BUZ KESİLMEK

Kalbini kırarak, gönlünü soğutmak.

Asılkül'ün alevlenen yüreği buz kesildi (Beyşenaliyev).

V.: Yüreğinde buz olmak/Sevgisine gölge düşürmek

Böylece ben Lyuza'nın ve çocuklarımdan bana olan sevgilerine gölge düşürdüm (Ömürbayev).

Yüreğine Kor Düşmek/YÜREĞİNİ YAKMAK

Bir şeye içi rahat etmeyip, içini yiyip bitirecekmiş gibi, rahatı kaçarak kederlenmek veya yüreği çarparak kendini kontrol edemeyecek bir hisse kapılmak.

Üpöl'ün acıklı sözü, gözü yaşlı gözü, Suusar'ın yüreğini yaktı (Berdikeyev).

V. :Yüreğine kor düşmek

Daha ilk günden kalbi kırılan Külasal'ın yüreğine kor düşer (Osmonaliyev).

KALBİNİN TA DERİNLİKLERİNDEN

Tüm imkanları, gerçek ihlasıyla; iyice kendini vererek, samimiyet göstererek.

Buradaki oğlunuz kalbinin ta

ısıklı salamdı ciberet (Cusupov).

CÜRÖGÜNÖN KAN TAMÇILOO

Ayabay booru oorup, zeeni keyüü, kabırgası kayışuu, canı keyüü.

“...Öltür, mıkaaçı, öltür, mına ur! ” – dep bozdogon kızının abalına cürögünön kan tamçılagaan tura tayatasının (Aytmatov).

CÜRÖGÜNÖN TÜTÜN ÇIGUU

İçinen sızıp, katuu küyüp turuu.

Kemsingen bukaralardın cürögünüün başınan tütün çıgıp turganday türlörü bar (Ş. Ümötaliyev).

CÜRÖGÜNÜN SARI SUUSUN ALUU

Birotolo korkutup köz karandı kılıp aluu, kayratın kaçırui, mizin maytarui, dayıma korkup, çoçulay turganday abalga keltirüü. *Bekten özünö karşı mansap talaşkan bay-manaptardın da cürögünün sarı suusun alat (Bayalinov).*

V.: Cürögünün üşün aluu

Dalay ene-atanın cürögünüün üşün algan bul kabar Nuraktı da koopsunta cürgön (Ömürbayev).

Cürögün aluu

Cürögün alıp duşmandın,/Bir kızıkka batışsın (folk).

Cürögün üşütüü

Karakçılar kerbençilerdin cürögün üşütüp bütkön eken (Abdukaimov).

CÜRÖK ALDI KILUU

Katuu korkutup, sarı sanaa kılui, cürök zaada kılui.

Arakıç küyöo Asılkandı cürök aldı kıldı (Ömürbayev).

CÜRÖK CILITAR

Adamdı özünö tartıp iyiktirer, könülün cay kılıp cibiter.

Men kelgeni oşol camandın oozunan cürök cıltar kep çıkkanın uga elekmin (Sıdıkbekov).

CÜRÖK ZAADA BOLUU

Sanaası tınboo, korkup sarı sanaa bolui, ubayım tartıp, tınçsızdana berüü.

Taabaldı kayra kele catkanda karoolçular

derinliklerinden selam gönderir (Cusupov).

YÜREĞİNDEN KAN DAMLAMAK

Çok ciğeri sızlayarak içi gitmek, iki büklüm olmak, canı acımak.

“...Öldür, zalim, öldür, işte vur! ”-diye ağlayan kızının ahvaline yüreğinden kan damlamış dedesinin (Aytmatov).

Yüreğinden Duman Çıkmak/YÜREĞİ YANMAK

İçinden çok üzülmek, çok acı çekmek.

Üzüntülü duranların yüreği yanıyormuş gibi hâlleri var (Ş. Ümötaliyev).

Yüreğinin Sarı Suyunu Almak/ÖDÜNÜ PATLATMAK

İyice korkutarak baş eğdirmek, gücünü yok etmek, baş kaldırtmamak, her zaman korkuyla, hazır durumda bekler duruma getirmek

Bekten kendisine karşı koltuk mücedelesine girenlerin de ödünü patlatır (Bayalinov).

V.: Yüreğinin cesaretini almak/Gözünü korkutmak

Pek çok ana-babanın gözünü korkutan bu haber Nurak'ı da korkutuyordu (Ömürbayev).

Kalbine indirmek

Kalbine indirerek düşmanın,/Bir eğlensinler (folk).

Yüreğini üşütmek/Yüreğine korku salmak

Eşkiyalar, kervancıların yüreğine korku salarak biktırmışlar (Abdukaimov).

Yürek Aldı Kılmak/YÜREĞİNE

OTURMAK

Çok korkutarak, hep endişelendirmek, kalbine korku salmak.

Ayyaş kocası Asılkan'ın yüreğine oturdu (Ömürbayev).

Yürek Isıtacak

İnsanı kendine çekerek yakınlaştıran, gönlünü hoş edip yumuşatan.

Ben geldiğimden beri onun ağzından yürek ısıtacak söz duymadım (Sıdıkbekov).

Yürekzade olmak/Ürmek

Sıkıntıları bitmemek, korkudan içi rahat olmamak, korku duyup huzursuzlanmak.

Taabaldı tekrar geri dönerken bekçiler

körüp koyuşabı dep cürök zaada boldu (Bektenov).

CÜRÖK KÖTÖRÜÜ

Bir nerseden korkup, esi çıkıp, cüröğü tüşüp kalgan balanı ırım-cırım casatıp, emdetip-domdotuu.

Bir taşın karaanın körüp cüröğü tüşüptür, kempirlerge cürögün kötörttük ("Ala-Too").

CÜRÖK KUUŞURGAN

İçinen sızdırıp kaygırtkan, katuu oylontup can keyitken.

Dagı uşuga okşogon cürök kuuşurgan süröttör ayalının azırkı surkununa ündöştü (Aşimbayev).

V.: Cürök mıkçıgan

Obon şanduu da emes ...kandaydır munkana çıkıp, buulugup basılıp, cürök mıkçıgan bir kusalık ugulat (Ömürbayev).

Cürök sızdatkan

Batiynanın azırkı körgönü önündö emes, tüşündö körünsö da can keyitip, cürök sızdatkan okuya (Sıdıkbekov).

CÜRÖK TOKTOTUU

Korkkonun ce çoçulaganın basıp, özün-özü karmoo, akıl-esin cıyuu.

İşkınalı cürök toktotup süylöy berdi (Baytemirov).

CÜRÖK ETİ TOLUU

Çonoyuu, ösüp cetilüü, erezege cetüü. *Cürök etin tolo elek, cütkünör çağın bolo elek ("Manas").*

CÜRÖK TİTİRETÜÜ

Elciretip ce kaltaarıtıp muun-cüündü boşotuu (köbünçö kubanıp tolkundagan ce kapa bolup çaşıgan uçurlarga karata).

Ee, berekem! Kaydan cürüp komuzçu bolup ketkensin? Cüröktü titiretesin da? (Kaimov).

CÜRÖKTÜ ŞUULDATUU

Katuu korkutuu, üröyün aluu, üröydü uçuruu. *Enköö dalıluu kara neme kara attın üstündö ogo beter calankıç kebetelenip cüröktü şuuldatat (Osmonaliyev).*

görürler mi diye ürktü (Bektenov).

Yüreğini kaldırtmak/KURŞUN DÖKTÜRMEK

Bir şeyden korkarak, aklını kaybedip, yüreği inen çocuğa bir çeşit kurşun döktürerek tedavi etmek.

Bir taşın karanlıktaki cismini görerek yüreğine inmiş, ninelere kurşun döktürdük ("Ala-Too").

YÜREK PARÇALAYAN

İçten ice tasalandıran, çok yoğun düşündürerek can acıtan.

Yine yürek parçalayan böyle fotoğraflar hanımının şimdiki durumuna benziyor (Aşimbayev).

V.: Yürek sıkan

Ses muhteşem de değil...bir çeşit hüznü çıkarak, acı çıkarak, yürek sıkan bir pişmanlık duyulur (Ömürbayev).

V. : Yürek sızlatan

Batiyna'nın şimdiki gördükleri gerçekte değil, rüyada görünse de yürek sızlatan bir vakia. (Sıdıkbekov).

Yürek Durdurmak/KENDİNE GELMEK

Korkusunu veya şaşkınlığını kontrol ederek, kendini tutmak, aklını başına toplamak.

İşkınalı kendine geldikten sonra konuşmaya devam etti (Baytemirov).

Yürek Eti Dolmak/DELİKANLI OLMAK

Büyümek, olgunlaşmak, bulüğ çağına gelmek.

Daha delikanlı olmadın, kendi başına hareket etme dönemin gelmedi ("Manas").

KALBİNİ TİTRETMEK

Takati kesilerek veya diz bağları çözülerek eklemeleri tutmamak (genelde sevinçten heyecanlanan veya çok üzülererek kendini bırakıverme durumu için)

Vah canım! Nerelerde gezerken sanatçı oldun? Kalbimi titretiyorsun (Kaimov).

YÜREĞİNİ HOPLATMAK

Çok korkutmak, kalbine indirmek, kalbine oturmak.

Eğik, geniş omuzlu siyah şey, kara atın üstünde daha da korku salarak, yürek hoplatıyor (Osmonaliyev).

CÜRÜP KETÜÜ

Ölüü, can berüü.

Kazıke, ısıq çay içesizbi desem, körsö, aldagaçan ele cürüp ketiptir (Aytmatov).

CÜÜNÜ BOŞ

Bolburagan, cooş, cıyrak emes, tın emes, ölcüröp kolunan ança eç nerse kele berbegen. *Camiyla Adambekti uyalçaak, cüünü boş bala go dep oylogon (Bayalinov).*

CÜÜNÜ BOŞOO. k. Muun-cüünü boşoo.**CİGAÇ TÜŞÜRÜÜ**

Kudalagan kızdı alıp keterdin aldında uzak möönötkö şaan-şököt menen berilüüçü toydun kerekütüü cıgımdarın küyöö bala taraptan kızdın aylına taşıp kelüü. *Aradan ay ötpöy kudalar cıgaç tüşürüştü (Sıdıkbekov).*

V.: Cıgaç cüktöö

Menin kaynim Bağış Baynazar cıgaç cüktöp, mal aydap Üy-cay kelgen toyunda (Üsönbayev).

CIYIŞTIRIP KOYUU

Takır taştap koyuu, ekinçi kolgo alboo, iştebey koyuu. *Men öz küçüm, öz emgegim menen cetem. Eger bolo albasam, cıyıştıırıp koyom (Toybayev).*

CIDIKEYİ COK

Korko turgan, çoçulay turgan eç nerse cok, işke aşpay kalsa da ançalık küyüp kete turgan, künöölüü bolo turgan ilinçegi cok. *İştey bereli, kütköndö emne, cıdıkeyi cok, baarı bir işteribiz iş da (Cantöşev).*

CIL AYLANBAY

Ança köp ubakıt ötpöy, bat ele, tez ele, az ubakıttın içinde. *Birinçi kündön ekööbüzdün mamilebiz kelişe algan cok. Cıl aylanbay acıraşıp kettik ("Leninçil çaş").*

CIL SÜRÜÜ

Müçöldün cıldarı boyunça kança çaşta ekendigin, kaysı cılı tuulgandığın anıkto, eseptep berüü.

GÖÇ EDİP GİTMEK

Ölmek, can vermek.

Kazıke, sıcak çay içer misiniz derken, o çoktan göç edip gitmiş (Aytmatov).

Cüünü boş/Uyuşuk, beceriksiz

Sürünen, uysal, hareketli değil, uyanık değil, çekingenlik gösterip elinden pek fazla bir şey gelmeyen.

Cemile Adambek için, utangaç, uyuşuk çocuk diye düşünmüş (Baylinov).

Ağaç Düşürmek

Dünür olunan kızı götürmeden önce günlerce sürecek düğünün giderlerinin damat tarafından kızın köyüne getirilmesi. *Aradan bir ay geçmeden diünürler ağaç düşürdü. (Sıdıkbekov)*

V. Ağaç yüklemek

Benim kaynim Bağış Baynazar, ağaç yükleyip, kurbanlıklar getirdi bizim düğünde (Üsönbayev).

Toplayıp Kaldırmak/RAFA**KALDIRMAK**

Tamamen bırakmak, tekrar ele almamak, çalışmamak.

Ben keni gücümle, kendi çalışmamla ulaşacağım. Eğer yapamazsam rafa kaldırırım (Toybayev).

KAYBEDECEK BİR ŞEYİ OLMAMAK

Korkulacak, endişe edecek hiçbir şey yok; olmazsa da o kadar zarar gelecek, suç olacak bir şey yok.

Çalışalım, beklemekte ne fayda, kaybedecek bir şeyimiz yok ya, sonunda yapacağımız aynı iş (Cantöşev).

Bir Yıl Geçmeden

Çok zaman geçmeden, çarçabuk, tezden, kısa vakit içinde.

Daha ilk günden ikimiz iyi anlaşırdık. Bir yıl geçmeden ayrıldık ("Leninçil çaş").

Yıl Sürmek/Yaşını Hesaplamak

Eski takvime göre kaç yaşta olduğunu, ne zaman doğduğunu araştırmak, hesaplamak. *Yaşımı hesap etsem yılki senesinde*

Cılımdı sürsöm cılkı eken (Malikov).

CILAN ÖLTÜRÖYÜN DESE TAŞ ALIP BERBEGEN

Eç kimge cakşılık kılbage, kolunan eç cakşılık kelbegen, kara sanatay, kara özgöy. *Cakşı küünündö cakşı işine ortok bolup, caman küünündö cılan öltüröyün desen, taş alıp berbey teskeri karagan sölököttün keregi çok (Kasimbekov).*

CILAN SIYPAGANDAY

Takır eçtemesi kalbay, tıptıypıl, cıp-cılma bolgondoy.

Ayıl üstündögü bodo mal cılan sıypaganday sürüldü (Osmonaliyev).

CILAN ÇAKPAY, CILKI TEPPEY

Eç nerse bolboy, eç sebepsiz, özünön-özü ele.

Cılan çakpay, cılkı teppey saga emne boldu? ("Leninçil çaş").

CILANDAY İŞKIRUU

Kaarın tögüp zirkildep, katuu açuulanıp turuu, kaarı betine aylanıp, zaarın çaçıp turuu.

Çal ızasın kimden aların bilbey cilanday işkırınıp oturgan ele (Ukayev).

CILANDIN BAŞIN KÖRSÖTÜÜ

Korkuta turgan, çoçuta turgan sözdün çetin çıkarıp koyuu.

"Bersin kızın, eger könüspöy kaykalay turgan bolso...", - dep cilandın başın körsötöt (Osmonaliyev).

V.: Cilandın başın çıkaruu.

Körsön, cilandın başın çıkarıp turganın! (Aytmatov).

CILANDIN KUYRUGUN BASUU

Baykoosun aytkan sözü ce oldokson iştelgen işi menen biröönün cinine tiyüü, kaarına, kıyığına kaluu, bir balaketke ce kırsıkka kabıluu.

Elemandı kutkara albadı. İzdep barıp cilandın kuyrugun bastı (Ukayev).

doğmuşum (Malikov).

Yılan Öldüreyim Dese Taş Alıp Vermeyen/KİMSEYE İYİLİĞİ DOKUNMAYAN

Hiç kimseye iyilik etmeyen, elinden hiç iyilik gelmeyen, art niyetli, kıskanç.

İyi gününde iyi işini paylaşan; kara gününde kimseye iyiliği dokunmayan; arkasını dönüp çekip gidenler benin neyime lâzım (Kasimbekov).

Yılan Değmiş Gibi/ELİ BOŞ KALMAK

Hiçbir şeyi kalmayıp, kupkuru, bomboş kalmış gibi.

Köyün üst tarafındaki hayvanlar eli boş kalmış gibi sürüldü (Osmonaliyev).

Yılan Isırmayıp, Yılkı Tepmeden/KİMSE KILINA DOKUNMADAN

Hiçbir şey olmadan, hiçbir sebep yok iken, kendi kendiliğine.

Senin kılına kimse dokunmadan sana ne oldu? ("Leninçil çaş").

Yılan Gibi Isırmak/YILAN GİBİ TISLAMAK

Öfkesine hakim olamayıp, çok sinirlenmek, cinleri tepesine toplanarak, etrafa öfke saçmak.

İhtiyar, öfkesini kimden çıkartacağını bilemeden yılan gibi tıslayıp oturuyordu (Ukayev).

Yılanın Başını Göstermek/ÜSTÜ KAPALI TEHDİT ETMEK

Korkutacak, gözdağı verecek sözün birazını söylemek.

"Versin kızını, eğer kabul etmeyip böbürlenecek olursa ...", -diye üstü kapalı tehdit etti (Osmonaliyev).

V. :Sopanın ucunu göstermek.

Baksana, bize sopanın ucunu gösteriyor! (Aytmatov).

YILANIN KUYRUĞUNA BASMAK

Dikkatsizce söylenen söz veya yanlış yapılan işle birini kızdırmak, hışımına uğramak, bir bela veya kazayla karşılaşmak.

Eleman'ı kurtaramadı. Arayıp yılanın kuyruğuna bastı (Ukayev).

CILANDIN TİLİN BİLÜÜ

Abdan kıyın, ötö aylaker, çeber, kolunan
baarı kelet degen maanide.

*Kurmankulov bala emes, macburlasa
cilandın tilin bilgen kişi (Eginaliyev).*

CILANDIN UYUGUNA TİYÜÜ. k.

Aarının uyuguna tiyüü.

CILANAÇ BAATIR

Özündö eç nerse kalbasa da kolunda barın
ayabagan, eç nerseden tartınbagan, bir
nersege kıyılıp, kılçaktap oturbastan şar
ketken, mart, bereşen.

*Kaçıke degen cılanaç baatır uşul
(Abdukarimov).*

**CILANAÇ TÖÖNÜ BUÇKAKKA
ÇAPKANDAY**

Eç toktoosup buydalbastan, şıdır, şar.
*Cılanaç töönü buçkakka çapkanday coop
berdi.*

V. : Külük attı buçkakka çapkanday

*Külük attı buçkakka çapkanday aydatıp
süylögön ele (Ömürbayev).*

CILAS BOLUU

Ordu-tübü menen çok boluu, coyuluu,
cogoluu.

*Cılas boldu tamdar urap cıgılıp
(Ümötaliyev).*

CILAS KILUU

Cok kılúu, cer menen ceksén kılúu, taş-
talkanın çıgaruu, tıptıypıl kılúu.

*- Cılkaçındı senin! Cılas kılıp barındı!
(Ögöbayev).*

V.: Cılasın çıgaruu

*Birok, turmuşta cırgaymın degendin cılasın
çıgarıp kelgen (Aşımbayev).*

CILDIZ TOLUU

Keç kirüü, aylana-çöyrönü tekşi karangılık
basuu.

*Alar cıldız tolgondo Şertaydıkına cetip kelişti
(Berdikeyev).*

CILDIZI AÇILUU

İşi onoluu, zobolosu kötörülüü.

Dubandık aşta atpay curtun öküldörünün

ŞEYTANIN YATTIĞI YERİ BİLMEK

Çok becerikli, çok kurnaz, usta, elinden pek
çok iş gelir manasında.

*Kurmankulov çocuk değil, mecbur bırakırsan
şeytanın yattığı yeri bilen adam
(Eginaliyev).*

**Çıplak Bahadır/HAR VURUP HARMAN
SAVURAN**

Kendisinde bir şey kalmasa da elinde ne
varsa ortaya koyan; hiçbir şeyden
çekinmeyen; bir şeye duraksayıp kararsızlık
göstermeden hemen giden; eli açık, cömert.
*Kaçıke dedikleri har vurup harman savuran
kahraman bu (Abdukarimov).*

**Çıplak deveyi buçkağa vurmuş
gibi/Çarçabuk**

Hiç duraksamadan, kararsız kalmadan,
hemen, tez.

Çarçabuk cevap verdi.

V. : Külük atı buçkağa vurmuş**Gibi/Yayından çıkan ok gibi**

*Yayından çıkan ok gibi hızlı konuştu
(Ömürbayev).*

GERİYE ESER KALMAMAK

Tümden yok olmak, dağılmak, kaybolmak.

*Geriye eser kalmadı evlerin duvarları
yıkılarak (Ümötaliyev).*

KÖKÜNE KİBRİT SUYU DÖKMEK

Yok etmek, yerle bir etmek, altını üstüne
getirmek, kökünü kurutmak.

*- Yılkacı senin! Kökünüz kibrit suyu
dökeceğim (Ögöbayev).*

V. :Geriye hiçbir şey bırakmamak

*Fakat, hayatta zevk süreceğim diyenlerden
geriye hiçbir şey bırakmadı (Aşımbayev).*

YILDIZLAR GÖRÜNMEK

Gece olmak, çevreye tümden karanlık
çökmek

*Onlar yıldızlar görünmeye başladığında
Şerdayinkin'e ulaştılar (Berdikeev).*

YILDIZI PARLAMAK

İşleri düzelmek, derecesi yükselmek.

Bölge yemeği verilirken söylemeyip, halk

*közünçö dosunun cıldızı açılğanga özünçö
ceeligip süyüngön Bukarbay (Beyşenaliyev).*

CILDIZI CARİK

Carkıldagan, caydarı, süykümdüü.

*Kücürmön, karapayım, cıldızı carık urgaaçı
(Berdikeyev).*

V.: Cıldızı cangan.

*Al – buuday cüzdüü, coodur köz, cıldızı
cangan ker murut cigit eken (Medetov).*

CILDIZI CERGE TÜŞÜÜ

Könülü çögüü, kapa boluu, kabagı açılbay
tünörgön, maanayı pas abalda boluu.

*Azır ele balasına sıymıktangan Asanbaydın
cıldızı cerge tüştü (Cantöşev).*

V.: Cıldızı öçüü.

*– Mambet cıldızı öçkön eldi türültö kıcırdı
bakırdı (Beyşenaliyev).*

CILDIZI COK

Süygünçüğü cok, cagımdıu emes.

Özü da bir adamga cıldızı cok (Embayev).

CILDIZI CILUU. k. Cıldızı ısık

CILDIZI KARŞI

Biri-birine abdan öz, biri-biri menen kelişe
albagan, intımagı cok.

*Eköönün cıldızı te nebaktan ele karşı
(İsmailov).*

CILDIZI ÖÇÜÜ. k. Cıldızı cerge tüşüü.

CILDIZI TOGOŞUU

Mamilesi tuura kelüü.

*Acep bolup cıldızımız togoşso,/ Bakıt canar
sezim kuşın kaytargan (Medetov).*

V.: Cıldızı kelişüü

*Coldu katar bolsun, Anciyanda bolsun
dayıma birge cürüp, cıldızı kelişip cakşılup
taanışkan (Ş. Ümötaliyev).*

CILDIZI ISIK

1. Süygünçüktüü, süykümdüü, cagımdıu,
meerimdüü.

*Özümö koşo törölgön, /Cıldızı ısık
körüngön,/ Ötkörö tulpar Toruçaar
("Manas").*

2. Ötö inak, intımaaktuu.

Al eköönün cıldızı ısık.

V.: Cıldızı cıluu

*temsilcilerinin önünde, dostunun yıldızının
parlamasına çok sevinen Bukarbay
(Beyşenaliyev).*

Yıldızı Parlak/GÜLER YÜZLÜ

Parlayan, güleç, sevimli.

*Çalışkan, sıradan, güler yüzlü bayan
(Berdikeyev).*

V. :Yıldızı parlak.

*O buğday tenli, ela gözlü, yıldızı parlak, uzun
bıyıklı yiğit imiş (Medetov).*

HAYALLERİ SUYA DÜŞMEK

Morali bozulmak, üzölmek, yüzü asılıp
kararmak, yüzü gülmemek.

*Daha şimdi oğluyla övünen Asanbay'ın
hayalleri suya düştü (Cantöşev).*

V. :Ümidi sönme

*-Mambet ümidi sönen halkı kendine getirecek
şekilde bağardı (Beyşenaliyev).*

Sevimsiz

Sevilecek yanı yok, sevimsiz.

*Kendisi de başka birileri tarafından
sevilmeyen birisi (Embayev).*

YILDIZLARI BARIŞIK OLMAMAK

Aralarında bir mesafe olan, birbiriyle
anlaşamayan, birlik beraberliği yok.

*İkisinin yıldızları çoktan beri barışık değil
(İsmailov).*

YILDIZLARI BARIŞIK OLMAK

Birbiriyle uyumlu olmak.

*İnşallah yıldızlarımız barışık olursa,/Ömür
boyu mutlu oluruz (Medetov).*

V. :Yıldızları uyuşmak

*Yolu açık olsun, Andijan'da daima birlikte
olup, yıldızları uyuşarak daha iyi tanışırlar
(Ş. Ümötaliyev).*

Yıldızı Sıcak/CANA YAKIN

1. Sevimli, sevimle lâyık, insanın hoşuna
giden, merhametli.

*Benimle aynı anda dünyaya gelen, /Cana
yakın görünen,/Hızlı tulpar Toruçaar
("Manas").*

2. Çok uyumlu, birlik-beraberlik içinde.

Onların ikisi de cana yakın.

V.: Yıldızı Ilık/Güler yüzlü.

Epildegen ilberinki, cıldızı cıluu bala eken (“Ala-Too”).

CILDIZIN BASUU

Katuu uyat kılui, sındıruu.

Cıldızındı basambı, coon kursaktar! – dep aldı özüñçö (Ş. Ümötaliyev).

V.: Cıldızın kübüü

Cıldızın kübüdü go el közüñçö?! Şermende kıldı go?! (Kasimbekov).

CILDIRMASIN CILDIRUU. k.

Cılmakeyin cıldırıu

CILKI KIYAL

Çunandap münözü tez özgörölüp turgan, çırt dey tüşmö.

Al özü cılkı kıyal, kişinin baarı menen uruşup cüröt (Abdukaimov).

V.: Cılkı münöz

Kee adam cılkı münöz bolot, uşul cigitke cumşak mamile cakpayt (Ukayev).

CILKINA ÇENEP İŞKIR

Abalındı, çamandı bayka, alına, mümkünçülüğünö caraşa iş kıl.

Emne deşse, oşo deşsin. Men özümdün cıldıma çenep ıskıramın (Toybayev).

V.: Cılkına karap ıskır

Cılkına karap ıskır debedim bele? ! (Cooşbayev).

CILMAKEYİN CILDIRUU

Bir işti astırtan büldürüp, bilgıtıp koyup, bilmeksen bolup kaluu.

Cılmakeyin cıldırıp koyup, anan “men emne kılıp iyipmin” dep koyot (Danikeyev).

V.: Cıldırmasın cıldırıu

Kördünörbü? Cıldırmasın cıldırıp bardık işti büldürüp koyup, törtünçölördü bilbeyt imiş! (Toybayev).

CILT BERÜÜ

Zamatta közgö körünböy kaluu, arıdan beri çok boluu, körünböy ketip kaluu.

Al kişi cilt berip ketken (Bektenov).

V.: Cilt koyuu

– Ee, özübüz ak colborstun tokoyunda cürüp, cilt koygondo kayda barabız? ! (Kasimbekov).

CILT ETME

Karmatpagan, kolgo tiybegen, şum, kuu. Oo! Al bayagı cilt etme turbaybı?

Kıvrak hareket eden saygılı, güler yüzlü çocukmuş (“Ala-Too”).

YÜZÜNÜ KIZARTMAK

Çok utandırmak, kırmak.

Yüzünüzü kızartayım mı, göbekliler! -diye kendi kendisine konuştu (Ş. Ümötaliyev).

V.: Rezil etmek

Milletin önünde rezil etti ya?! Terzil etti ya?! (Kasimbekov).

MAYMUN İŞTAHLI

Yerinde duramayıp karakteri çabuk değişen, aniden değişen.

O kendisi maymun iştahlı, herkesle kavgalı (Abdukaimov).

V.: Maymun iştahlı

Bazı insanlar maymun iştahlı olur, bu yiğide yumuşak muamele hiç yaramıyor (Ukayev).

YORGANINA GÖRE AYAĞINI UZAT

Durumuna, imkânına bak; gücüne, imkânlarına göre iş yap.

Onlar ne derse desin. Ben kendi yorganıma göre ayağımı uzatacağım (Toybayev).

V. :Gücüne göre konuşmak

Gücüne göre konuş demedim mi?! (Cooşbayev).

SAMAN ALTINDAN SU YÜRÜTMEK

Bir işi alttan alta bitirerek, hiçbir şey olmamış gibi, bilmiyorum demek.

Saman altından su yürütüp, ondan sonra “ben ne yapmışım” diyor (Danikeev).

V.: Kimsenin ruhu duymadan bitirmek

Gördünüz mü? Kimsenin ruhu duymada işini bitirdikten sonra, dördüncüleri bilmiyormuş! (Toybayev).

TOZ OLMAK

Aniden gözden kaybolmak, ortarlardan kaybolmak, görünmemek.

O kişi toz oldu (Bektenov).

V.: Sıvışmak

- Ee, kendimiz aslanların yaşadığı ormanda gezerken, sıvışırsak nereye gideriz?! (Kasimbekov).

Karda Yürüyüp İzini Belli Etmeyen

Yakalanmayan, kendini ele vermeyen, gözü açık, kurnaz.

(“Çalkan”).

CILUU CÜZ

Irayımduu, meerimdüü mamile, ılım sanagandık.

Al inisin cıluu cüz menen karşı aldı (Berdikeyev).

CILUU KOLTUK

Cayluu, ingayluu cer.

Alar Ayathandın cıluu koltugunan tünök tabışkan (Saatov).

CILUU ORDUN SUUTUU

Üyür alışıp, üyrönüşüp könüp kalgan cerinen ketip kaluu, orun algan, cakşı turgan cerinen acırap kaluu.

Sen dep cürüp, cıluu ordumdu suutkamın (“Ala-Too”).

V. : Cıluu ordunan kozgoo.

Menin közüm cumulup ketse oşondo alıp ketesiner. Angıça cıluu ordunan kozgobogula bulardı (Ömürbayev).

CILUU ORDUN TABUU

Özünö ılayıktuu, ingayluu, cayluu cay taap aluu.

Al emi özünün cıluu ordun taptı.

CILUU UÇUROO

Taanıştay, murda bir cerden körgöndöy, körüp-bilip cürgöndöy sezilüü, büşürköö. *Cerde catkan kılıçtın sabındaki belgi Orosulga cıluu uçuradı (Osmonaliyev).*

CILI TÖÖ BOLSO DA

Bir nersege ce bir işke kuru beker dem baylagan, kötörülüp maktangan adamga karata “oşondoy kıyın bolso da, oluya bolso da, ukmuş bolso da körörbüz” degen sıyaktuu maanide koldonulat.

Cılı töö bolso da, atkarbay körüşsün, emne kılar ekemin! – dep bors-bors küldü (“Ala-Too”).

CILIN TÖÖ KILUU

Barktanuu, baalanuu, maalkatuu, kerbezdenüü.

Minça emne cılındı töö kılasın.

Eyvah! O deminki, karda yürüyüp izini belli etmeyen değil mi? (“Çalkan”).

GÜLER YÜZ

Merhametli, sıcak muamele, ilgi gösterme. *O kardeşini güler yüzle karşıladı (Berdikeyev).*

SICAK MEKAN

Uygun, rahat yer.

Onlar Ayathan’ın sıcak mekanında geceleyecek yer buldular (Saatov).

Sıcak Mekanını Soğutmak/SICAK YURDUNDAN AYRILMAK

Alışıp, bildiği yerden gitmek; iyice yerleştiği, iyi yaşadığı yerinden ayrılmak.

Senin için sıcak yurdumdan ayrıldım (“Ala-Too”).

V. : Sıcak mekanından etmek

Benim gözüm kapanırsa o zaman alın gidin. O zamana kadar sıcak mekanından etmeyin bunları (Ömürbayev).

Sıcak Yer Bulmak

Kendine lâıyk, müsait bir yer bulmak. *Sonunda kendine sıcak bir yer buldu.*

Sıcak Gelmek/GÖZÜ BİR YERLERDEN ISIRMAK

Tanıdık gibi, eskiden bir yerlerde görmüş gibi, her zaman rastlıyormuş gibi gelmek;müphem bir surette göz önüne getirmek.

Yerde duran kılıcın sabındaki işareti Oroskul’un gözü bir yerlerlerden ısıyor (Osmonaliyev).

Yılı Deve (Yılı) Olsa da/AĞZIYLA KUŞ TUTSA DA

Bir şeye veya bir işe boşu boşuna ümidini bağlayan, ona dayanarak övünen adam için “o kadar iyi ise de, evliya olsa da, harikulade olsa da, bekler görürüz” anlamında kullanılır. *Ağziyla kuş tutsa da, onu halletmesin, ben ona neler yapacağım! -dedi kahkaha atarak (“Ala-Too”).*

Yılını Deve Yapmak/KENDİNİ AĞIRDAN SATMAK

Kendini değerli saymak, ulaşılmaz zannetmek, kendini beğenmek.

CIM BOLUU

Bilmeksen bolup unçukpay kaluu, tim boluu ce aytayın degenin ayta albay dımıp kaluu. *Orozbaydın kebinen kiyinüy içi tınımday cim boldu (Sıdıkbekov).*

CIM DEY TÜŞÜÜ

İştin ontouy kelgenine, oylogonunday bolo kalğanına astırtan kımıldap süyünüü, kubanıp ketüü.

Arzıküldün sözün ukkanda kempir cim dey tüştü (Baytemirov).

V.: Kım dey tüşüü

Menin sözümdü ukkanda kım dey tüştü ("Ala-Too").

CIM-CIM BOLUU

Bir nerseni başkalarga bilgizbey, aytpay çaşıruu, astırtan tim boluu.

Mınday kabardı ukkanda ayıldagılar cim-cim ele boluştu (Ukayev).

CIRA TALAŞUU

Bir nerseni aytuuga ce süylöögö mümkünçülük berbey çaşıra süylöö.

Tartibi çok baldar oozdon sözdü cıra talaşat.

CIRTIK ETEK. k. Etegi cırtık.**CIRIK İYNESİN ALBOO**

Eç nersesine tiyböö, eştekesin alboo.

Al anın cırık iynesin da albayt, daaldaganak könül, ak niyet adam ("Çalkın").

CIRIK TENGEGE ARZIBOO

Tatıboo, körünbö, ilüügö alınboo.

Menin kagan başım menen bularga körsötkön cakşı könülüm, bergen mansabım cırık tengege arzıbağan eken go? ! (Kasimbekov).

CITI SİNİŞÜÜ

Biri-birine berilip, abdan alınışıp, ötü cakın bolup kaluu, aralaşıp bir kişidey bolup ketüü. *Kündör öttü. Üy-bülönün biri-birine citi sinişti (Osmonaliyev).*

CITI TUUGAN

Ança cakın emes, mındayraak, alısıraak tuugan.

Şertay eköo aga-ininin balası, Tölömüş

Niye bu kadar kendini ağırdan satıyorsun.

TAŞ KESİLMEK

Bilmiyormuş gibi sessizce kalmak, pasif kalmak, ağzını oynatamayıp apışıp kalmak. *Orozbay'ın lafından sonra evin içi taş kesildi (Sıdıkbekov).*

RAHAT BİR NEFES ALMAK

İşin iyi sonuç verdiği, düşündüğü gibi zuhur etmesine içten içe sevinmek, gururlanmak.

Arzıkul'un sözünü duyunca, ihtiyar kadın rahat bir nefes aldı (Baytemirov).

V.: İçi rahatlamak.

Benim sözümü duyunca içi rahatladı ("Ala-Too").

ÖRT BAS ETMEK

Bir şeyi başkalarına bildirmeyip, söylemeyip saklamak; gizlemek.

Bu haberi duyunca köydekiler ört bas ettiler (Ukayev).

SÖZÜNÜ KESMEK

Bir şeyi söylemeye veya konuşmaya imkân vermeyip araya girmek.

Edepsiz çocuklar başkası konuşurken, sözünü keserler.

KILINA DOKUNMAMAK

Hiçbir şeyine dokunmamak, hiçbir şeyini almamak.

O onun kılına bile dokunmaz, dürüst ve iyi niyetli biri ("Çalkın").

Yırtık Paraya Bile DenkOlmamak/BEŞ PARA ETMEMEK

Değmemek, görünmemek, kale alınmamak. *Benim Kağan başımla bunlara yaptığım iyiliğin, verdiğim maddî desteğin, bunların indinde beş para olarak değeri yokmuş? ! (Kasimbekov).*

Kokusu Sinmek/İÇ İÇE OLMAK

Birbiriyle elele vermek, çok yakın arkadaş olmak, çok yakın olmak, kaynaşarak içiçe olmak.

Günler geçti. Aile iç içe oldu (Osmonaliyev).

Kokusu Akraba/UZAKTAN AKRABA

O kadar yakın değil, uzaktan, ikinci dereceden akraba.

Şertayla ikisi abi-kardeşin çocukları,

menen citi tuugan (Berdikeyev).

CEEGİ COK

Süylöök, oozuna alı kelbegen, ılayıgı kelse, kelbese dele tartınbay süylöy bergen, tuura emes bolso da eç uyalıp, kısılbagan.

Oozuna alı cetpegen ceegi cok katındardın Gülayım cönüindö sözü köböyö berdi (Abdukarimov).

CEEN AYAK

Toydo ceenge atayı casalıp berilüüçü tamakka tolgon tabak.

Kubaniçbek Ömürbektin toyunda ceen ayak aldı ("Ala-Too").

CEEN AYAK KARMOO

Ceeni tayakeleri taraptan özünö cakkan, kaalagan nersesin (cakşı buyum, cakşı at c.b.) aluu (köbünçö toy bolup catkan uçurlarda).

Caman ceeniner ceen ayak karmaptır, keçirip koygula, - deşti balanın ata-enesi taraptagılar ("Leninçil Caş").

CEERİN CEP, İÇERİN İÇÜÜ

Köp caşoo, köptü körüü, karılığı cetüü. Bular ceerin cep, içerin içken kişiler da ("Çalkan").

V.: Ceerin cep, körörün körüü

Men ceerimdi cedim, körörümdü kördüm. Emi silerden topurak buyursun (Cusupov).

Tölömüş ile uzaktan akraba (Berdikeyev).

Çenesi Yok/AĞZININ AYARI

OLMAMAK

Geveze, ağzını kontrol edemeyen, yerli yersiz çekinmeden konuşan, yanlış da olsa hiç utanmayan, sıkılmayan.

Ağzınının ayarı olmayan kadınların Gülayım hakkındaki dedikoduları çoğaldı (Abdukarimov).

Ceen Ayak

Düğünde yeğen için özel olarak yapılan yemeklerle dolu tabak

Kubaniçbek Ömürbek'in toyunda ceen ayak aldı ("Ala-Too").

Ceen Ayak Almak

Yeğenin, dayılarından beğendiği, istediği şeyi (güzel giyim, iyi at v.b.) alması (genellikle düğünde)

Kötü yeğeniniz ceen ayak almış, affedin, - dedi çocuğun ana-babası tarafındakiler ("Leninçil Caş").

YİYECEĞİNİ YİYİP, İÇECEĞİNİ İÇMEK

Çok yaşamak, çok şeyi görmek, yaşlanmak. Bunlar yiyeceğini yemiş, içeceğini içmiş insanlar ("Çalkan").

V.: Yiyeceğini Yiyip, Göreceğini Görmek.

Ben yiyeceğimi yiyip, göreceğimi gördüm. Darısı sizin başınıza (Cusupov).

Z

ZAARASI BULUT AYLANUU

Aylası ketüü, emne kıların bilbey kıyın abalda kaluu, şaştısı ketüü.

Baki cogu üyülüşüp, zar kakşap ürpöygönün körüp, zaaram bulut aylandı (Beyşenaliyev).

ZAARI BETİNE ÇIGUU

Açuusu kelüü, cindenüü, kaardanuu, açuudan önüü buzulup ketüü.

Booru açımak turgay, bul sözgö Egordun zaarı betine çıgıp, ırayın buzdu (Saatov).

ZAARIN TÖGÜÜ

Kaardanuu, açuulanuu, böydöy kuuruu, caalı kelüü.

Murataalı içinen içirkengen zaarın tögüp

Z

Ödü Buluta Dönüşmek/Çaresiz Kalmak

Çaresi tükenmek, ne yapacağını bilemeyip zor durumda kalmak, şaşalamak.

Hepsinin toplanıp çok eziyet çektiklerini görünce, yüreğim yandı (Beyşenaliyev).

KANI BAŞINA SIÇRAMAK

Sinirlenmek, cinlenmek, öfkelenmek, öfkesinden yüzünün rengi değişmek.

Canı acımasını bırak, bu söze Egor'un kanı başına sıçrayıp yüzünün şekli değişti (Saatov).

ZEHRİNİ DÖKMEK

Öfkelenmek, sinirlenmek, kasıp kavurmak, şirretlenmek.

Muratalı içine toplanan zehirini dökmeye

ciberüügö kıcınıp, moynun sozo ıkıstadı (Beşenaliev).

V.: Zaarın çaçuu. *Korbaşı zaarın çaçıp, cigitterin iyirip, kaçkındardı tabuuga katuu buyruk berdi ("Ala-Too").*

ZAARASI UÇUU

Ötö katuu korkup ketüü.

Alardın türün körgöndö zaarasi uçup ketti.

V.: Zaarasi citüü. *Körüp turgan adamdın zaarasi citkidey okuya boldu ("Ala-Too").*

ZABININA KALUU

Ubalına kaluu, böödö kıyanatçılık kıluu, çok cerden capa çektirüü.

Ayıbım bolso başımdı kes, bolboso zabınım kalba (Abdukarimov).

ZAK KETİRÜÜ

Şek keltirüü, akarat kıluu.

Birok kommunadan kuuldu degen at ukum-tukumga zak ketirbeybi dep, ubayım ceyt (Aşımbayev).

ZAMANASI KUURULUU

Argası tügönüü, aylası ketüü, emne kıların bilbey abdan kıyın abalda kaluu.

Tölömüşün zamanası kuurulup, sendirektep ordunan tura cönödü (Berdikeyev).

V.: Zamanası taruu. *Ulamdan-ulam zamanası tarıp, sanaaları sanga bölünö baştadı (Cantöşev).*

ZAMZAMDIN SUUSU

İçkilik, arak-şarap.

- Baybiçe, zamzamdın suusunun ekini, - dedi eri ("Ala-Too").

ZAMIRDAY KAKŞOO

Abdan, ayabay taktap, daanalap cetkire tüşündürüü, cetkiliktüü bayandoo.

Asker başçısının koldoosusuz ilimiy izildöö işinen natıyca çıkpasınan sayakatçı zamırdıy kakşap tüşünsö da, polkovnik "eç ayla taba albaym" dep koydu (Osmonaliev).

ZANGELDİN BAŞINAN

Ötö alıstan, uzaktan, ıraktan, bir top uzak coldon.

Eer-tokumdan ayrılıp, ce kıımızdan çok, anın üstünö zangeldin başınan cöo kelip, Berken

yeltenip boynunu uzatarak ani bir hareket yaptı (Beşenaliev).

V.: Zehrini saçmak. *Haydutların başı, zehrini saçıp yiğitlerine bakarak, kaçakları bulmak için sert bir emir verdi ("Ala-Too").*

Ödü Uçmak/ÖDÜ KOPMAK

Aniden çok korkmak.

Onların hâlini görünce, ödü koptu.

V.:Ödü patlamak.

Gören adamın ödünü patlatacak bir olay oldu ("Ala-Too").

VEBALİNE GİRMEK

Vebalini almak, boş yere hainlik etmek, olmadık yere eziyet etmek.

Ayıbım olursa kellemi kes, yoksa vebalime girme (Abdukaimov).

LAF GETİRMEK

Söz getirmek, tahkir etmek.

Fakat komunistliğe ait birlikten kovuldu diye neslime bir laf getirmez mi diye, endişe eder (Aşımbayev).

ÇARESİ TÜKENMEK

Çaresi tükenmek, çare bulamamak, ne yapacağını bilemeyip çok zor durumda kalmak.

Tölömüş'ün çaresi tükenerek, sallana sallana yerinden kalktı ve yürüdü gitti (Berdikeyev).

V.:Zamanı daralmak. *Zamanı daralmaya başlayıp, endişeleri artmaya başladı (Cantöşev).*

Zemzem Suyu

İçki, şarap.

- Hanım, zemzem suyundan iki tane, - dedi kocası ("Ala-Too").

PAPAĞAN GİBİ DİL DÖKMEK

İyice, eksiksiz belirtip tane tane anlatmak, yeterli derecede anlatmak.

Asker başçısının desteği olmadan bilim araştırma işinden bir netice çıkmayışını, papağan gibi dil döküp anlatsa da, buna albay "hiç çare bulamam" diye cevap verdi (Osmonaliev).

DAĞ BAŞI

Çok uzaktan, uzaktan, ıraktan, epey uzak bir yoldan.

Atsız, kıımızsız, onun üstüne bir de dağ başı kadar uzak yoldan yaya gelerek, Berken

esi-köönünön kalgıs bolgon (Saatov).

ZARESİ UÇUU

Üröylönüü, üröyü uçuu, ayabay korkup ketüü.

Kuugunçular cakındaganda Batiynanın zaresi uçtu (Sıdıkbekov).

ZAR KAKŞOO

1. Zırkırıp, sızdap, keyip kepçüü, bozdoo, zarloo.

Ecemdin erteli-keç burkurap, zar kakşaganı bassam-tursam esimde (Cusupov).

2. Abdan zarıldığın, muktacdığın aytıp kakşanuu.

– *Uulumdu ılımtanarga saktay körgülö, kagılayındar! – dep zar kakşayt (Medetov).*

V.: Zar ıylloo: *Zar ıylap malça satılğan, Selkiler külgön kez uşul (Bökönbayev).*

ZANGİ BABA. Müyüzdüü iri maldın (ayrıkça uydun) koldooçusu, totemi.

ZİKİRİN KAGUU

Esine keltirüü, mizin kaytaruu, akesin tanıtuu.

Oşentip, canı bukaralarınızın birtike zikirin kagıp kelez, bayakesi (Beyşenaliyev).

ZİL TAŞTOO

Kaardanuu, açuulanuu.

El içinen Kalen: “Erten boluş saylanganda ayagın asmanga çıgat”, - dep zil taştap ketti (Ukayev).

ZOBOLOSU KÖTÖRÜLÜÜ.

Daracası artuu, abroyu cogoruloo, çon kadir barka ee boluu.

Ömürlüü bol, zobolon kötörülün, - degen batasına toyundu (Aşımbayev).

ZOBOLOSUN KÖTÖRÜÜ.

Daracasın arttırıuu, abroyun cogorulatuu, avtoritetin öydölötüü.

Ilayım Dürdün zobolosun kötörüüğü caratkandın şıbaga-şopkutu go (Beyşenaliyev).

nerdeyse bayılacaktı(Saatov).

ÖDÜ KOPMAK

Korkmak, korkudan yüreği ağzına gelmek, aniden çok korkmak.

Arkadan kovalayanlar yaklaştıkça Batiyna'nın ödü koptu (Sıdıkbekov).

YANA YAKILA YALVARMA

1. Zırlayarak, sızlayarak acı çekmek, inlemek.

Ablamın sabah akşam sızlayarak yana-yakıla yalvarması otursam-kalksam hep aklımda (Cusupov).

2. Çok ihtiyaç olduğunu, muhtaçlığını söyleyip yalvarmak.

– *Oğlumu koruyun ne olur!-diye yana yakıla yalvardı (Medetov).*

V.: YANA-YAKILA AĞLAMAK: *Yana-yakıla ağlayarak hayvan gibi satılan,/Dilberlerin güldüğü an bu an (Bökönbayev).*

Zangi Baba. Boynuzlu büyük baş hayvanların (özellikle ineğin) koruyucusu, totemi.

Zikirini Dökmek/AKLINI BAŞINA GETİRMEK

Aklına getirmek, kılıcını bilemek, babasını tanıtmak.

İşte öyle, yeni fukaralarımızın birazcık aklını başına getirip geleceğiz, ağabeyi (Beyşenaliyev).

ÖFKE SAÇMAK

Celallenmek, öfkelenmek.

Halkın içinden, Kalen: “Yarın ağa olduğunda burnun havada olur”, , -diye öfke saçtı (Ukayev).

İTİBARI ARTMAK

Derecesi artmak, değeri artmak, büyük bir makam sahibi olmak.

Ömriin uzun olsun, itibarın artsın - duasına çok sevindi (Aşımbayev).

İTİBARINI ARTTIRMAK

Derecesini arttırmak, ehemmiyetini arttırmak, otoritesini yükseltmek.

İnşallah, Dür'ün itibarını arttırmak yaradanın nimeti ya (Beyşenaliyev).

Zobolosun kökölötüü

*Comokçu Manastı danktagan sayın
Sooronbay kerbezdenip öz zobolosun
kökölötüp atkantsıyt (Beyşenaliyev).*

ZOOT-KIYAGI COK

Eç kıyınçılığı çok, cenil, onoy, ança tataal
emes.

Emnege korkosun, anın zoot-kıyagı çok.

ZUU KOYUU

Bat ele çok boluu, tez ele körünböy kaluu.
*Zamatta ele eki közdün zuu koygonuna
ayran-tan (Aşımbayev).*

ZUU ETÜÜ

Zıpildoo, tez cürüü, bat kıymildoo.

Birok oşol zamat zuu etip udaa cetken

*Oruzbek Askardın eki iyninen ten tayanıp,
başınan alıs sekirdi (Sıdıkbekov).*

ZIGIRI KAYNOO

Abdan açuulanuu, kaardanuu, cini kelüü.
*Kaçantan beri munun zıgırı kaynap cüröt?
(Ukayev).*

ZIGIRIN KAYNATUU

Cinine tiyüü, açuusnun keltirüü, kaarına
kaluu.

*Kedey ayılının cigitterine uşundayça zorduk
körsötüp, zıgırın kaynatıp oturdu (Ukayev).*

ZIGIR ÇIÇIRUU

Abdan korkutuu, üröyün uçuruu, kısımga
alıp, aylasın ketirüü.

*Kaardangan bay bizdi emes, büt ayılın zıgır
çıçırat ("Ala-Too").*

ZIYNAT AT

1. Kuran tüşürgön moldogo ölgön adamdın
minip cürgön atın eer tokumu, büt casalgası
menen berilişi.

*Ziynat atın tokutıp, Canazasın okuttum
("Manas").*

2. Ölgön adamdın aşına soyuluuçu mal
(cılıkı).

ZILDIN KARA TAŞI

Abdan oor, kişi kötörö algıs.

*Munu kim kötöröt, zıldın kara taşı tura
("Çalkan").*

İTİBARINI YÜKSELTMEK

*Destancı Manas'ı övdükten sonra,
Sooronbay kendinden geçerek kendi itibarını
yükseltiyormuş gibi olur (Beyşenaliyev).*

Zırhı-Kıyağı Yok/ZOR YANI YOK

Hiçbir zorluğu yok, basit, kolay, çok
karmaşık değil.

Niye korkuyorsun, onun bir zor bir yanı yok.

Fırar Etmek

Çarçabuk yok olmak, tezden orayı terk
etmek.

*Aniden iki gözün fırar etmesine hayret
ediyorlar (Aşımbayev).*

**Havayı Yarıp Geçmek/OK GİBİ
GİTMEK**

Hızlı hızlı, tez yürümek, çabuk hareket
etmek.

*Fakat o an ok gibi giden Oruzbek, Askar'ın
iki omzuna da dayanarak, başından uzağa
zıpladı (Sıdıkbekov).*

CİNLERİ TEPEŞİNE TOPLANMAK

Çok sinirlenmek, gazaplanmak, öfkelenmek.
*Ne zamandan beri bunun cinleri tepesine
toplanmış durumda? (Ukayev).*

**Ketenini Kaynatmak/TEPEŞİNİ
ATTIRMAK**

Sinirine dokunmak, öfkelenmek,
gazaplandırmak.

*Kedey köyünün yiğitlerine işte böyle zorluk
çıkartıp, tepelerini attırdı (Ukayev).*

Keten Sıçtırmak/İFLAHINI KESMEK

Çok korkutmak, kalbini ağzına getirmek,
sıkıştırarak çaresini tüketmek.

*Sinirlenen ağa, sadece bizim değil, tüm
köyün iflahını keser("Ala-Too").*

Ziynet At

1. Kuran okuyan hocaya, ölen adamın bindiği
atın eğerleriyle, tüm ziynet eşyasıyla birlikte
verilmesi.

*Ziynet atını hazırlattırıp, duasını okuttum
("Manas").*

2. Vefat eden adamın cenazesinde kurban
edilecek mal (at).

Herkülün KaraTaşı/EŞEK ÖLÜSÜ GİBİ

Çok ağır, insan kaldıramayacak kadar ağır.

*Bunu kim kaldırabilir, eşek ölüsü gibi
("Çalkan").*

V.: Zındın kara taşı. Buga menin alım keler emes, zındın ele kara taşı (“Leninçil çaş”).

ZIMAN KILUU

Talkaloo, kıyratuu.

Bet alışkan duşmandı Zıman kılğan er Koşoy (“Manas”).

ZIRP ETÜÜ

Tız ete tüşüü, zır etkendey, tız etkendey sezim payda kılúu.

Kolumdun uçu zırp etip, andan kiyin sızday başladı (“Ala-Too”).

ZEENİ KEYÜÜ

Booru ooruu, canı açuu, kapa boluu, kaygıruu.

Apam üçün uşunçalık zeenim keyip, ıyлаçumun (Borbiyev).

ZEENİN KEYİTÜÜ

Canın açıtúu, kapa kılúu, azap çektirüü.

Arı karap ıylap, beri karap külüp, eptep kutulğan akındın abalı anın zeenin keyitti (Beyşenaliyev).

ZEERİ PAS

Avtoriteti, abroyu tömöñ.

Aytor, zeeri pas cigit ele deşet (Medetov).

ZEERİN UÇURUU

Taasiri tiyüü, sebep boluu.

Çöntögü tolgon akçanın zeeri uçurdubu, ce könül aytkandar bergen içkilik kötörüp kettibi? (Berdikeev).

ZEER SALUU.

Könül bölüü, nazar taştúu.

Bayımbetke bötönçö zeer salıp, cubangan Korgon atanın “Munduu küüsü” (Beyşenaliyev).

İ

İZDEN TAYBOO

Belgilengen coldon, bağıttan çıkpoo, oşol bağıttı, coldu bekem karmoo, kıyşayuusuz alıp baruu.

Bizdin çaştarıbız zor kayrat cana turuktuuluk menen izden taybay iştey turgandıktarına işendirişken (“Sovettik Kırgızstan”).

İZDEŞPEY TABİŞUU

Kılğan işteri, kulk münözü kıyal corugu c.b boyunca biri-birine dal kelüü, töp kelüü, okşop kaluu.

V.: Gavur ölüsü gibi. Buna benim gücüm yetmez, gavur ölüsü gibi (“Leninçil çaş”).

ALTINI ÜSTÜNE GETİRMEK

Dağıtmak, alt üst etmek.

Karşısına çıkan düşmanın altını üstüne getiren er Koşoy (“Manas”).

CIZ ETMEK

Cız etmek, cız etmiş gibi, cız etmiş gibi bir his oluşmak.

Elimin ucu cız edip ondan sonra sızlamaya başladı (“Ala-Too”).

KALBİ SIZLAMAK

Acımak, canı acımak, kırılmak, üzülmek.

Annem için o kadar kalbim sızlayıp ağlardım (Borbiyev).

CANI ACIMAK

Canını acıtmak, küstürmek, eziyet etmek.

O yana bakıp ağlayıp, bu yana bakıp gülüp, bir yolunu bulup kurtulan ozanın durumunu görünce, onun canı acıdı (Beyşenaliyev).

Sağrısı Alçak/BİR AĞIRLIĞI YOK

Otoritesi, itibarı az.

Aslında ağırlığı olmayan bir yiğit idi diyorlar (Medetov).

Sihirini Uçurmak/ZARARI DOKUNMAK

Etkisi dokunmak, sebep olmak.

Cep dolusu paranın zararı dokundu mu veya başarını kutlayanların içirdiği içki seni sarhoş etti mi? (Berdikeev).

Sihir Salmak/Önem Vermek

Dikkat etmek, nazarını ona vermek.

Bayımbet’e ayrıca önem vererek avunan Korgon atanın “Acı ezgisi” (Beyşenaliyev).

İ

İzden Kaymamak/HEDEFİNDEN SAPMAMAK

Belirlediği yoldan, yönden çıkmamak; o yöne, yola sıkı tutunmak, eksiksiz götürmek.

Bizim gençlerimiz inanılmaz gayret ile hedeften sapmadan çalışacaklarına inandırıldılar (“Sovettik Kırgızistan”).

Aramadan Buluşmak/TENCERE

YUVARLANMIŞ KAPAĞINI BULMUŞ

Yaptığı işleri, huyu, karakteri v.b birbirine denk gelmek, tam uymak, benzemek.

Alar izdespey tabışkan cırtkıçtar eken da baarı (Berdikeyev).

İZİ COK

Dayınsız, belgisiz, dareksiz.

375 baş kozunun izi çok ("Çalkan").

İZİN BASPOO

Coluna tüşpöö, coloboo, alıs cürüü, caa boyu kaçuu.

Biz izinizdi mından kiyyin baspaybız (Sıdıkbekov).

İZİN BASTIRUU

Orduna başkanı koyu, başka menen almaştırıp, toluktap koyu.

Çabırlar menen izin bastırıp koyup, irikterdi satıp ciberdim ("Çalkan").

İZİNE TÜŞÜÜ

1. Andıp kaluu, kuuguntukka aluu.

İzine tüşüp barbasak,/Kalmaktan kabar albasak ("Er Tabıldı").

2. Cogolgon ce izdegen nersenin şegin, dayının bilip kaluu.

Bilinbey, tuyulbay anın izine tüşöt (Osmonaliyev).

İZİN CAŞIRUU.

Kılğan işterinin dayının bilgizböögö araket kılúu, özünün kim ekendiğinin caap-caşıruu, astırtan, tımızın araket kılúu.

Koçkor tarapka barabız deşip izderin caşıırıştı (Osmonaliyev).

İZİN KEÇE ALBOO.

Canına bara alboo, ten kele berböö, ten taylaşuuga kücü cetpöö.

Menin atamdın izin keçe albayt, senin atan (Ş.Ümötaliyev).

İZİN SUUTPOO

Batıraak, tezireek arakettenüü, unutkanboo, eskirtip ciberböö.

Anı arılatpay, izin suutpay çapçan casaylı (Abakirov).

İZİN SUUTUU.

Köp ubakıt ötkörüü, unutkanruu, unutulup kalgıday budamayloo, bolgon iştin oydon çıgıp, eskirip kalışına şart tüzüü.

Esenkadır nebak izin suutkan boluuçu

Onlar, tencere yuvarlanmış kapağını bulmuş gibi, hepsi vahşilermiş (Berdikeyev).

İzi Yok/İZİ OLMAMAK

Habersiz, belli olmayan, adressiz.

375 baş kuzunun izi yok ("Çalkan").

İZİNDEN GİTMEK

Yolundan gitmemek, yaklaşmamak, uzak durmak, fersah fersah uzak durmak.

Biz bundan sonra izinizden gitmeyeceğiz (Sıdıkbekov).

İzini bastırmak/YERİNİ DOLDURMAK

Yerine başkasını koymak, başkası ile değiştirerek yerini doldurmak.

Ufak-tefek şeylerle yerini doldurarak, irilerini satıverdim("Çalkan").

PEŞİNE DÜŞMEK

1. Arkasına düşmek, takibe almak.

Peşlerine düşmezsek,/Kalmaktan haber almazsak ("Er Töştük").

2. Kaybettiği veya aradığı bir şeyin şüpheli durumunu, yerini öğrenmek.

Çaktırmadan, hissettirmeden onun peşine düşer (Osmonaliyev).

İZİNİ BELLİ ETMEK

Yaptığı işlerin aslını bildirmemeye gayret etmek; kendisinin kim olduğunu gizli tutmak; gizliden, çaktırmadan işini yapmak. *Koçkor tarafa gideceğiz diye izlerini etmedi (Osmonaliyev).*

İzini Geçmemek/BASTIĞI YERE BASAMAMAK

Yanına yaklaşmamak, denk gelememek, aynı ölçüde karşılık vermeye gücü yetmemek.

Benim babamın bastığı yere basamaz, senin baban (Ş.Ümötaliyev).

İzin Soğutmamak/SICAĞI SICAĞINA

Acele, çabuk hareket etmek, unutturmamak, unutulmaya yüz tutturmamak.

Onu ertelemeyen, sıcağı sıcağına çabucak yapalım (Abakirov).

İzin Soğutmak/İZİNİ KAYBETMEK

Çok vakit geçirmek, unutturmak, unutulmuş gibi davranmak, olup biten işin akıldan çıkıp, unutulmasına yol açmak.

Esenkadır uzun zamandır izini kaybettirmişti

(Cooşbayev).

İZİN TAPPOO.

Dayın-daregin, emne bolgonun, kaday
çığımdalğanın bilbey kaluu.

*Oşentip cürö berip, akırında on mindegen
somedun izin tappay kaldı ("Sovettik
Kırgızstan").*

İZİN TAPTIRBOO

Dayın daregin, emne bolgonun, kaday
çığımdalğanın bilgizbey saluu, dayınsız
bolup ketüü, emne ekeni bilinbey kaluu.

*Oşol ele kuruluş uyumunda master bolup
iştegen Alıbayev 1521 som 26 tıyındın izin
taptırbay cegen ("Çalkan").*

İZİ SUU.

Dayınsız boluu, unutulup kaluu, daregi
bilinbey ketüü.

*Aydar kökül cüncandar bolso taptakır izi
suup cogolot (Aytmatov).*

İYGE KELTİRÜÜ.

Ikka köndürüü, bağındıruu, makul kıluu.

*Dür tomorlordu iyge keltirüünün ar türkün
ıgın sunuş etüüdü (Beyşenaliyev).*

İYGE KELÜÜ

Sözgö kelüü, mamileleşüü, aytkan degenge
makul boluu, ıkka könüp, cooşup kaluu.

*Kolgo tiygenden kiyyin iyge kelet da
("Çalkan").*

İYİ CANUU. K. İyri canuu.

İYİKTEY İMERİLÜÜ.

Abdan elpek kıymıl arakette boluu, epildep
kiçi peyildik mamile kıluu.

*Kelinder iyiktey imerilip Kanıbektin aytkanın
orundatuuda (Cantöşev).*

İYİ MAYDA.

Ötö tıgıs, cumşak (köbünçö tokulgan
kezdemege karata).

Zımıldagan iyi mayda kezdeme.

İYNİNE KİRGİZÜÜ.

Abdan korkutuu, kısım körgözüü.

*"Manas", "Semetey" dastandarında
çaçılğan kırgızdı biriktirip, baskınçı
düşmandardı iynine kirgizip... eldin uluttuk
özünçölüğün korgogon okuyalar keniri
süröttölöt (Beyşenaliyev).*

(Cooşbayev).

İZİNİ BULAMAMAK

Yerini, ne olduğunu, nasıl gerçekleştğini
anlayamamak.

*İşte öyle gezip sonunda on binlerce somun
izini bulamadı ("Sovettik Kırgızistan").*

İZİNİ KAYBETTİRMEK

Adresini, ne olduğunu, nasıl gerçekleştğini
gizlemek, izini kaybettirmek, ne olduğu
bilinmemek.

*O inşaat şirketinde mühendis olarak çalışan
Alıbayev 1521 som 26 kuruşun izini
kaybettirip yemiş ("Çalkan").*

İzi Su/KAYIPLARA KARIŞMAK

Haber alınamamak, unutulup kalmak, izini
kaybettirmek.

*Aydar kahkul cüncandar ise tümünden
kayıplara karışır (Aytmatov).*

İyge Getirmek/YOLA GETİRMEK

Bir şeye ikna etmek, kabul ettirmek, ikna
etmek.

*Dür topluluğu yola getirmenin her çeşit
yolunu denedi (Beyşenaliyev).*

YOLA GELMEK

Söz dinlemek, karşılıklı muamelede
bulunmak, söylenene razı olmak, münasip
görmek, yumuşamak.

*Elimize geçtikten sonra artık yola gelmeyip
de nereye varacak ("Çalkan").*

İğ Gibi Dönmek/MEKİK GİBİ DÖNMEK

Çok çevik hareket etmek, eğilip bükülerek
mütevazı harekette bulunmak.

*Gelinler mekik gibi dönüp Kanıbek' in
dediğini yerine getirmekte (Cantöşev).*

ÇOK SIKI DOKUNMUŞ(dokunan kumaş)

Çok sıkı, yumuşak (genelde dokulan elbiseler
için).

Parlayan, sıkı dokunmuş kumaş.

İNİNE SOKMAK

Çok korkutmak, sıkıştırmak.

*"Manas", "Semetey" destanlarında dağılan
Kırgızı birleştirip, işgalci düşmanları
inlerine sokarak...halkın milli iradesini
koruma vakaları genişçe anlatılır
(Beyşenaliyev).*

İYİNE CETKİRÜÜ.

İştin közün taanıp, manızın çıgara casoo, ıngılıktı bütürüü, kıntıksız iştöö, tasın atkaruu.

Al kuykum sözdü iyine cetkire süylögön kuudul adam bolgon (“Kırgızstan madaniyatı”).

İYİN CANDIRBOO.

Könülün kaltırboo, aytkanına makul bolup, agın sındırbay, ötünüç orundatıp koyuu.

İyimdi candırbanız, agım cınbasın (Ubukeyev).

V.: İyin suutpoo. *İyin suutpay canına turdum (Beyşenalıyev).*

İYKEMGE KELÜÜ.

İlberinki tartuu, aytkanga makuldanuu, körsötkön caka könüü, ıkka tüşüü.

İyilbes temirdey öz namısında bekem turgan Asantay cakşılardıñ kebinen kiyin iykemge keldi (Sıdıkbekov).

İYLEP-İYLEP İTKE SALUU.

Dayar bolgondo işine carabay kaluu, üzürün başkası körüü.

İylep-ıylep itke salıp basa bergenin kanday (“Ala-Too”).

İYNE CEGEN İTTEY.

Ötö arık, aran ele canı bar, ilmiygen.

Azıgı tügönörü menen iyne cegen ittey ilmiydi (Aşımdayev).

İYNE-CİBİNE ÇEYİN.

Mayda çüy döşünön beri, eç nerseni kaltırbay, büt bardıgın.

Nariste ayıldagı körgöndörün iyne-cibine çeyin angemeledi (Borbiyev).

İYNE COGOTSON TAPKIDAY

Capcarık, ayabay carık.

İyne cogotson tapkıday cer beti kündüzgüdöy (Aytmatov).

İYNE MENEN KUDUK KAZGANDAY

Abdan oor, ötö tataal.

İlimiy iş – iyne menen kuduk kazganday kıyamattı nerse (Berdıkeyev).

İYNENİN KÖZÜNDÖY.

En ele kiçinekey, tırmaktay, kenedey, ötö

İnine Ulaştırmak/GEDİĞİNE KOYMAK

İşin yol-yöntemini iyi bilerek en iyi şekilde yapmak, tam yapmak, eksiksiz yapmak.

O, tenkit sözlerini gediğine koyan şakacı bir insan idi (“Kırgızstan madaniyatı”).

Omuz Silkmemek/HATIRINI**KIRMAMAK**

Gönlünü kırmamak; dediğine ikna olup, şevkini kırmayıp, ricasını yerine getirmek.

Hatırımı kırmayın, şevkim kırılmasın (Ubukeyev).

V.: Gönlünü hoş tutmak. *Gönlünü hoş tutmak için yanında durdum (Beyşenalıyev).*

İkna olmak

Yanaşmak, söylediğini kabul etmek, gösterdiği tarafa uymak, yola gelmek.

Eğilmeyen demir gibi kendi namusunu iyi koruyan Asantay, ileri gelenlerin sözlerinden sonra ikna oldu (Sıdıkbekov).

Yoğurup-yoğurup ite atmak/MEYVESİNİ BAŞKASI YEMEK

Hazır olduğunda işine yaramamak, keyfini başkası sürmek.

Yüze yüze kuyruğuna geldiğinde meyvesini başkasının yemesi nasıl (“Ala-Too”).

İğne Yutmuş Köpek Gibi

Çok zayıf, çok güçsüz, sürünen.

Gıdası bitince iğne yutmuş köpek gibi zayıfladı (Aşımdayev).

İĞNEDEN İPLİĞE

En küçük şeylerine kadar, hiçbir şeyi bırakmayıp, hepsini.

Çocuk köyde gördüklerini iğneden ipliğe anlattı (Borbiyev).

İğne Atsan Bulabilecek Kadar

Aydınlık, apaydınlık.

İğne atsan bulabilecek kadar yeryüzü gündüz gibi (Aytmatov).

İĞNE İLE KUYU KAZAR GİBİ

Çok zahmetli, çok sabır ve gayret isteyen.

Bilimsel çalışma - iğne ile kuyu kazmak gibi ince ve zor iş (Berdıkeyev).

İĞNE GÖZÜ GİBİ

En küçük, tırmak kadar, kene kadar, çok

kiçine.

İynenin közündöy cerden kantip öttü eken?
(“Çalkan”).

İYENİN KÖZÜNÖN ÖTKÖRÜÜ

Abdan katuu kıynoo, azap çektirüü, kattuu, kataal sından ötkörüü.

Men ele bolsom, Ergeş akendi “iynenin közünön özüm ötköröm” dep cürüptür
(“Leninçil çaş”).

İYENİN KÖZÜNÖN ÖTÜÜ

Ötö ele epçildigin, kuuluk-şumduğun, şiluundugun körsötüü.

Kayerge barsan soodagerler soymondop iynenin közünön şukşurulup ötöt, oşolordun küünü tuup catat azır (“Sovettik Kırgızistan”).

İYİNİ BÜTÖLÜÜ

Kiyim keçesi onolup, tınıp kaluu.

Birok iyin bütölüp, kursak toyo elek
(Cantöşev).

İYİNİNDE BAŞI BAR

Öz akılı özündö, akıl esi ordunda.

İyinde başı bar ar bir adam oylono turgan oydu aytıp catamın (Berdikeev).

İYİNİ KUBANUU.

Canı kiyim kiyüü.

- Kuttuu üydön kuru çıkpayt, iynin kubanıp ketsin, baatır, - dedi Abıl (Kasimbekov).

İYİNİNEN DEM ALUU.

Abalı naçarloo, ötö oor abalda boluu, ölüm aldında turuu.

A tigi közü alayıp, iyninen dem alat
(Cusupov).

İYİRİ CANUU.

Demi suuy tüşüü, desi kaytuu, şağı sınuu, könülü kaluu.

Çertip ber, abışka! İymanı ısıq bala körünöt iyri canıp kalbasın (Aalı).

İYİRİ OTURUP, TÜZ KENEŞÜ.

Şaşpay, abdan oylonup iş kılloo, cakşılöp akıldaşıp, bir pikirge, bir çeçimge kelüü.

Bul cerde iyri oturup, tüz keneşer söz bolup

küçük.

İğne gözü gibi dar yerden nasıl geçmiş ki? (“Çalkan”).

İĞNE DELİĞİNDEN GEÇİRMEK

Çok eziyet etmek, azap çektirmek; çok çetin, ağır bir imtihandan geçirmek.

Ben olsam, Ergeş ağabeyini “iğne deliğinden kendim geçiririm” demiş
(“Leninçil çaş”).

İğnenin Gözünden Geçmek/ŞEYTANA

PABUCUNU TERS GİYDİRMEK

Çok eli tez olduğunu, kurnazlığını, atik olduğunu göstermek.

Nereye gitsen, tüccarlar şeytana pabucunu ters giydirirler, onlara gün doğuyor şu an
(“Sovettik Kırgızistan”).

Omuzu Düzelmek/GİYİMİ-KUŞAMI DÜZELMEK

Giyim kuşamı düzelip, toparlanmak.

Fakat giyim-kuşam düzelip daha karın doymadı (Cantöşev).

AKLI BAŞINDA

Kendi akli kendinde, akli-başı yerinde.

Aklı başında olan her bir insanoğlunun düşünebileceği şeyden bahsediyorum
(Berdikeev).

Omuzu Sevinmek/SIRTI YENİ ELBİSE GÖRMEK

Yeni giyim giymek.

- Kutlu evden kuru çıkılmaz, sırtın yeni bir elbise görsün, bahadır, -dedi Abıl
(Kasimbekov).

Omuzundan Nefes Alıp Vermek/ SON NEFESLERİNİ ALMAK

Ahvali kötüye gitmek, çok zor durumda olmak, ölüm döşğinde olmak.

O gözleri büyüyüp son nefeslerini alıyor.
(Cusupov).

Omuzu Yanmak/ŞEVKİ KIRILMAK

Arzu ve isteği azalmak, iştahı kalmamak, şevki kırılmak, gönlü kalmak.

Çaliver, amca! Edepli çocuğa benziyor, şevki kırılmasın (Aalı).

EĞRİ OTURUP DOĞRU KONUŞMAK

Acele etmeden, iyi düşünerek iş yapmak; danışarak, bir fikire, bir sonuca gelmek.

Burada eğri oturup doğru konuşmamız lâzım

kaldı (Aşımbayev).

İYRİ TUMŞUK.

Paydaga, olcogo cakın, paydaluu nersenin,
olco buylanın üstünön çıguuçu.

*Bargan cerinen kuru kaytpagan iyri tumşuk
kündöp-tündöp taktay-kirpiçti uurdap taşıp
cürüp dağı bir üydü çoçoytup saldı
("Çalkan").*

İLEBİ CILUU.

Süykümdüü, ukkuluktuu.

*Kalayık, iyri oturup Togolok Moldonun sırın
uktuk, ilebi cıluu ırın uktuk (Beyşenaliyev).*

İLGERİ MUUN.

Ösüp kelatkan caştar, ösüp cetilip kelatkan
kiyinki tukumdar.

*Mına bizdin ilgeri muundar! Aldına keteyin!
İlayım tilegine cet! Telegey Zarılbübünü
kuçaktap betinen süydü (Ömürbayev).*

İLEBİ KAYTUU.

1. İyi canuu, könülü kaluu, şağı sınıuu.

*Beker kıldın, caş nemenin ilebi kaytıp kaldı
("Ala-Too").*

2. Biraz muzday tüşüü, salkın tarttu.

*Kiçine ilebi kaytsınçı, ısık eken dedi ("Ala-
Too").*

İLEBİNE DAN BİŞUU.

Bolup tolup turuu, bardığı oydoguday,
menmensigen abalda boluu, aranı cürüp turu.
*Azır anın kalçağan çükösü alçı konup,
ilebine dan bışıp turgan kezi (Sıdıkbekov).*

İLEBİN SUUTPOO.

Könülün kaltırboo, şağın sındırboo.

*Caliy ilebin da suutpay, tilegin da katırbay
tabışmaktuu sınıo menen cılmaydı
(Beyşenaliyev).*

İLEBİ SUUY TÜŞÜÜ.

Könülü kaluu, şağı sınıuu, oyundagısı
atkarılbay kaluu.

*Anan Tölömüş menen Suusardın kabak-kaşın
baykay berip, ilebi suuy tüştü (Berdikeyev).*

İLEN-SALAN BOLUU.

Ötö soozdukkın, bir cagina ooy albagan
ırgılcın abalda boluu.

(Aşımbayev).

Eğri Çeneli/Menfaatperest

Faydaya, ganimete yakın; yararlı şeyin, her
zaman menfaatinin peşinde olan.

*Gittiği yerden boş dönmeyen menfaatperest,
gece-gündüz tahtayı-kerpici çalıp taşıya
taşıya yine bir ev dikti ("Çalkan").*

Sesi Ilık/Hoş sesli

Hoş, kulağa hoş gelen.

*Halk, yere çökerek Togolok Molla'nın sırrını
dinledik, hoş sesli şiirlerini dinledik
(Beyşenaliyev).*

Yeni nesil

Yeni yeni gelişmekte olan gençler, her
açıdan gelişmekte olan sonraki nesil.

*İşte bunlar bizim yeni nesil! Kurban olayım!
İnşallah, ne muradın varsa Allah versin!
Telegey, Zarılbübü'yü kucığına alıp,
yanağından sevdi (Ömürbayev).*

Sıcağı Dönmek/GÖNLÜ SOĞUMAK

1. Şevki kırılmak, gönlü soğumak, incinmek.

*Niye yaptın, genç çocuğun gönlü soğudu
("Ala-Too").*

2. Biraz soğumak, serinlemek.

Biraz soğusun, çok sıcak imiş("Ala-Too").

Dudağında Buğday Pişmek/İŞLERİ YOLUNDA OLMAK

Bolluk içinde olmak, her şeyi düşündüğü gibi
olmak, işleri iyi olmak.

*Şimdi onun tüm işlerinin halledilip, işlerinin
yolunda olduğu dönem (Sıdıkbekov).*

Dudağını Soğutmamak/ŞEVKİNİ KIRMAMAK

Gönlünü kırmamak, şevkini kırmamak.

*Caliy şevkini de kırmayıp, ümidini de
kesmeyip pek anlaşılamayan bir şekilde
tebessüm etti (Beyşenaliyev).*

Dudağı Soğumak/GÖNLÜ SOĞUMAK

Gönlü soğumak, şevki kırılmak, düşündüğü
gerçekleşmemek.

*Ondan sonra Tölömüş ile Suusar'ın yüz
asmasını görünce, gönlü soğudu
(Berdikeyev).*

ŞÖYLE-BÖYLE OLMAK

Çok uzatmak, bir tarafa meyil edememek,
kararsız durumda olmak.

Oorusu ayıkpay ilen-salan bolup cüröt (“Leninçil çaş”).

İLİKKE ALBOO.

Könül bölbö, nazar salboo, katarga koşpoo.
Dür zulüm anın dilindegi alal araketin aykındagan datın ilikke albay çırtıldap ızırındı (Beyşenaliyev).

İLİK SALBAGAN CILKI.

Ukuruk salıp karmalbagan, unaa katari minilbegen azoo cılkı.
Cigitter, tigil ker sarı, ilik salbagan cılkı ele, abaylap karmap minip, akırın üyrötkülö (“Leninçil çaş”).

İLME KAYIP.

Arsar, bolor bolbosu belgisiz, açık emes, ölçöösüz, bolcolsuz, tabışmak sıyaktangan nesre.
Emi kayrılıp körüşör-körüşpösü ilme kayıp (Sıdıkbekov).

İNİR TALAŞ.

Köz baylangan uçur, küügüm.
Murat inir talaş aran barıp cetti (Danikeyev).

İR DEDİRBEY.

Eç buydalbay, kıyılбай, oşol zamat.
Süygön Tursundun aytkanın ir dedirbey tüşündü (Beyşenaliyev).

İREGEDEN MAY AGUU.

Kelim-ketim köp, tamak-aş ken-kesiri, bardığı cetiştüü bolup, mıktı turmuşta çaşoo.
Biz anday iregesinen may akkandarga ten kele alabızbı, - dep cer karadı (“Ala-Too”).

İREGESİNDE CÜRÜÜ.

Biröönün üyündö, kolunda cürüp cansaktoo, aga köz karandı bolup can baguu.
Kızmatın kılıp sadagan, /İregede cüröyün (Cantöşev).

İRENİ BUZULUU.

Korkup ketüü, korkkondon önü özgörölö

Hastalığı iyileşmeyip şöyle-böyle oldu (“Leninçil çaş”).

İliğe Almamak/KAAL ALMAMAK

Dikkatini vermemek, ilgi gösterip bakmamak, önem vermemek.
Zalim, onun gönlündeki güzel hareketin açıklamasını kaale almayarak öfkeyle üzerine yürüdü (Beyşenaliyev).

İlik Salmamış At/Vahşi At

Boynuna ip geçirilip yakalanmayan, binek olarak binilmeyen azılı at.
Yiğitler, o ker sarı, evcilleştirilmemiş at idi, dikkatlice yakalayıp binip yavaşça öğretin (“Leninçil çaş”).

Esrarengiz

Neticesi belli olmayan, olup olmayacağı belli olmayan, ölçüsüz, tahmin etmesi zor, bulmaca gibi bir şey.
Artık tekrar görüşüp görüşmeyeceği esrarengiz bir durum (Sıdıkbekov).

Akşamın Alaca Karanlığı

Gözün nesneleri ayırt edemediği an, akşam vakti.
Murat, akşamın alaca karanlığında ancak vardı (Danikeev).

LEB DEMEDEN

Hiç duraksamadan, çekinmeden, o an.
Süygön Tursun’un dediğini leb demeden anladı (Beyşenaliyev).

Kapısından Yağ Damlamak/BİR ELİNDEN YAĞ, BİR ELİNDEN BAL DAMLAMAK

Geliri çok; yiyecek-içeceği, her şeyi bol olup, rahat hayat sürmek.
Biz öyle bir elinden yağ, bir elinden bal damlayanlarla denk olamayız, -diye başını yere eğdi (“Ala-Too”).

KAPI KULU OLMAK

Birinin evinde, elinde yaşayarak hayatını sürdürmek, ona bağımlı olarak hayatını sürdürmek.
Hizmetini görerek, /Kapı kulun olayım (Cantöşev).

BETİ BENZİ ATMAK

Aniden korkmak, korktuğundan rengi

tüşüü.

Mokoço körgön iyri tumşuk Grişa menen Atabaydın irenderi buzulup, sözdörünün ayagina çıkpay, ankayıp turup kalıştı (Saatov).

İRİ ALDI MENEN.

En murda, birinçi bolup, başında, başalışında.

Oşondo iri aldı menen kalın asker alınbadı (Aytmatov).

İT AZABIN KÖRÜÜ.

Ayabay kıynaluu, ötö kıyın, oor abalga tuş kelüü.

Ölgöndön kalganıbiz it azabın körüp, mintip kayra keldik (Saatov).

İT ALGAN TÜLKÜDÖY BOLUU.

Cenilişten şılkıyuu, kuduretsiz abalda boluu. *Eger tekşerüüçülör bugün kelip kalışsa, anda it algan tülküdöy bolmokpuz ("Çalkan").*

İT ARKA.

İntımağı çok, ırkı çok, birdiktüü emes. *İt arka bülö oozdon sözübüzdü talaşıp, duşmanga tuş açıp berdi (Ögöbayev).*

İTATAYI TUTULUU.

Cini kelüü, kıcırı kaynoo, açuusu kelip tutalanuu.

Al emi aytıp oturuşsa kantip itatayın tutulbayt? ("Sovettik Kırgızstan").

V.: İtatayı kelüü. *Çının aytsam, anın mamilesine itatayım kelip ketti (Berdikeyev).*

İT ATASIN TAANIBOO.

Özünön ulunu sıylaboo, başkanı (ayrıqça çooçun kişini) urmataboo.

İt atasın taanıbayt: bular çın ele itten taragan nemeler okşoyt (Kasimbekov).

İT BALDAK.

1.Koldorun suudan çıkara kulaç taştap, kenen

değişmek.

Hayalet gören üçkağıtçı Grişa ile Atabay'ın beti benzi atarak, konuşmaların bitiremeyip ağızları açık kalakaldılar (Saatov).

En Başta

En önde, ilk olarak, başında, ilk başlangıcında.

O zaman en başta çok asker topladıldır (Aytmatov).

İt Azabını Görmek/SÜRÜM SÜRÜM SÜRÜNMEK

Çok zorlanmak, çok zor, çok ağır bir durumla karşılaşmak.

Ölümden kalanlarımız sürüm sürüm sürünerek, işte böyle geri döndük (Saatov).

İt Yakalayan Tilki Gibi Olmak/KEDİ AĞZINDAKİ KUŞ GİBİ

Yenilgiden cesaretini kaybetmek, güçsüz durumda olmak

Eğer müfettişler bugün gelirlerse, o zaman kedi ağızındaki kuş gibi oluruz ("Çalkan").

İT SOYLU

Birlik beraberliği yok, anlaştığı ortak nokta yok, birlik oluşturamaz.

İt soylu aile, ağızdaki sözü alıp, düşmana sırsımızı söyledi (Ögöbayev).

CİNLERİ BAŞINA TOPLANMAK

Sinirlenmek, hiddetlenmek, öfkesinden çıldırmak.

Onlar her şeyi ortaya söylüyorlarsa, nasıl cinlerin başına toplanmaz? ("Sovettik Kırgızstan").

V.:Cinlenleri toplanmak. *Gerçeği söyleyecek olursam, onun davranışlarına cinlerim toplandı (Berdikeyev).*

İtin Babasını Tanımaması/BÜYÜK-KÜÇÜK BİLMEMEK

Kendinden büyüklere hürmet etmemek, başkasına (özellikle yabancı kişiye) saygı göstermemek.

Büyük-küçük bilmez: Bunlar gerçekten köpekten türeyen kimseler galiba (Kasimbekov).

Köpek Yüzüşü/KURBAĞA YÜZÜŞÜ

1. Kolunu sudan çıkarıp kulaç atıp, geniş

şiltebey, aldın karay çele taştap çabak uruunun, suda süüzünün bir ıkması türü.

2. Arışın kerip, kere kere taştap, ulam kızıy çurkoo degen manide (köbünçö cılkıga karata) koldonulat.

Uçkaşa mingen buudanı İt baldak urup kelatat ("Mendirman").

İT BAŞI KANGI BOLUU.

Emne kıların bilbey başı aylanıp kaluu, başı man boluu.

Oşentip, ağanın makulun ukpay Bölöbala menen Büköş it başı kangı bolup, Osmonkulga açık sözdörün ayta alıšpay, uulun oy terenine salıp koygon (Ögöbayev).

İT BOLUU.

Uyat boluu, caman abalda kaluu, şermendesı çıguu.

Kagılıp keteyinder, men it boldum, öltürö körbögülö, mal-başım tartuu (Saatov).

İTELGI TİYGEN TAANDAY KILUU.

Şaştısın ketirüü, aylasın tügötüü, çakçekeleyin çıgaruu, alek-çelek kıluu.

- Sarbala Orozbaydı itelgi tiygen taanday kıldı go, - dedi Omor (Ögöbayev).

İT CALAP KETKENDEY.

Tıptıypıl, eç nerseni kalbaganday, ordu-tübü menen çok kılğanday.

Oşol küniü karasam, korugumdu it calap ketkendey, çöp dele öspöy kalgan eken ("Kırgızstan madaniyatı").

İT CANDUU.

Çıdamkay, ar kanday kıyınçılıkka, kıynoo-kıstoogo turuštuk bere ala turganday, çıdamduu.

- İt canduu urgur okşoyt, - dep olunuptur (Beyşenaliyev).

İT CEBEGEN BOKTU CEŞÜÜ.

Oozgo algıs caman sözdör menen biri-birin aşatıp söğüşüü, tildeşüü.

Cancał baştaldı: eki sugatçı it cebegen boktu

şekilde hareket ettirmeden önüne alıp kambur bir şekilde, suda yüzmenin bir türü.

2. Dört nala kalkmak

Kollarını ileriye uzunca sallayarak, durmadan hızlı koşmak anlamında (genelde atlar için) kullanılır

Uçkaş'ın bindiği yürük at dört nala kalktı ("Medirman").

İt Başı Çaresiz Olmak/İT İZİ AT İZİNE KARIŞMAK

Ne yapacağını bilemeyip çaresiz kalmak, kafası karışmak.

Öylece ağanın olurunı almadan, Bölöbala ile Büköş, it izini at izine karıştırarak, Osmonkul'a açıktan söyleyemeyip, oğlunu derin düşünceye boğdular(Ögöbayev).

İt Olmak/REZİL-RÜSVA OLMAK

Ayıp olmak, çok kötü bir durumda kalmak, ayıbı ortaya çıkmak.

Kurbanınız olayım, ben rezil-rüsva oldum, beni bağışlayın, malım-canım sizin olsun (Saatov).

Şahin Pençesindeki Alaca Karga Gibi Yapmak/ASLAN PENÇESİNDE GİBİ ETMEK

Şaşkına çevirmek, çaresini tüketmek, huzurunu kaçırmak, afallatmak.

-Sarbala Orozbay'ı aslan pençesine yakalanmış gibi etti ya -dedi Omor (Ögöbayev).

İt Yalayıp Gitmiş Gibi/SİLİP SÜPÜRMEK

Tamtakır, hiçbir şey bırakmayıp kökten tüketmiş gibi.

O gün baksam, bahçemi biri silip süpürmüş gibi, ot bile bitmiyormuş artık ("Kırgızstan Madaniyatı")

İT CANLI

Dayanıklı; her türlü zorluğa, zulme zorbalığa dayanabilecek gibi.

-İt canlıya benziyor, -diye söylenmiş (Beyşenaliyev).

İt Yemeyen Boku Yediler/AĞZINI BOZMAK

Ağıza alınamayacak kadar kötü sözler ile birbirine ağır şekilde sövmek, kargışlamak.

ceşti (“Çalkan”).

İT CIGILIŞ

Küröşkündö kimisi cıgıp, kimisi cıgılğanı açık bolboy, anı anıktoogo mümkün bolbogon, ten taylaşkan abal, ten cıgılış. *İt cıgılış bolup kaldı, kayra küröşkölö.*

İT CUMALAK BOLUŞUU

Ulam birin ekinçisi cıgıp aluu; ulam biri artıkcılıkka ee bolup turuu (birok eç kimisi cenişke cetişpöö); biri ekinçisi menen katuu karmaşkan abalda togolonuu, kuloo. *Colbors bar küçü menen bulkundu. Eköo keriden it cumalak boluştu (Köçkönov).*

İTİ MAY CEBEGEN

Tamak aş ken-kesiri, baylığı mol, çirigen bay, döölöttüü, mal-mülktüü.

İTİRKEYİ KELÜÜ.

1. Denesi dürkürögön cagımsız sezimde boluu.

İtirkeyin da keltiret, mookumun da kandırat (Cigitov).

2. Kıcırı kelüü, açuusu kelip tutalanuu.

Bübükan til kayırbagan sayın Kalıyça küçöp, andan beter itirkeyi kelet (Abdukaimov).

İT KATARI KÖRÜÜ

İlüügö alboo, katarga koşpoo, cek körüü. *Baldar meni it katarı köröt (Abdukaimov).*

İT KELDİBİ, KUŞ KELDİBİ DEBÖÖ.

Eç könül burboo, nazar salboo.

Byurokrattı bilbegen kişi cok: it keldibi, kuş keldibi – al üçün bir, işi cok (Borbugulov).

İTKE MİNGEN KEDEY

Adaldan tügü cok, kolunda eç nersesi cok, abdan alsız, öto cardı.

Nurbay dagı itke mingen kedeydin biri (“Leninçil çaş”).

İTKE MİNGİZÜÜ.

Cardı kılloo, öto cakırlantuu, münkürögön aylasız abalga duuşar kılloo.

Opol başkargan elden adaldan tük koyboy

Kavga başladı: iki sulayıcı ağızlarını bozdular (“Çalkan”).

İt Düşüşü

Güreşte kimin yenip, kimin yenildiği açık olmayan, bunu belirlemenin mümkün olmadığı denk durum, eşit puan.

İt yıkış oldu, tekrar güreşin.

İt Yumak Olmak/İT DALAŞINA GİRMEK

Hep birinin ikincisini yenmesi; daima birinin daha üstün olması (fakat hiçbir galibiyete ulaşmamak); birinin diğeri ile çok çetin tutuşmuş hâlde yuvarlanması, yuvarlanmak. *Aslan tüm gücüyle fırlamaya çalıştı. İkisi de it dalaşına girdiler (Köçkönov).*

KÖPEĞİ YAL YEMEYEN

Yiyecek içeceği bol, mal varlığı çok, yastık altında parası olan zengin, bahtlı, mal—mülklü.

Tiksinmek; Nefret Etmek

1. Vücudu titreten rahatsız edici bir histe olmak.

Tiksindirir de, rahata da kavuşturur (Cigitov).

2. Sinir olmak, öfkesinden dili tutulmak.

Bübükan ağız açmadıkça Kalıyça ateşlenerek, çok daha sinir olur (Abdukaimov).

KÖPEK KADAR DEĞER VERMEMEK

Kaale almamak, adamdan saymamak, nefret etmek.

Çocuklar bana köpek kadar bile değer vermiyorlar (Abdukaimov).

İt Mi Geldi, Kuş Mu Geldi Dememek/İT Mİ KÖPEK Mİ DEMEMEK

Görmezlikten gelmek, ilgi göstermemek.

Bürokratı bilmeyen yok: it mi, köpek mi-onun için bir, umurunda değil (Bobugulov).

İte Binen Fakir/YALIN AYAK

Dünyalık namına hiçbir şeyi yok, elinde hiçbir şeyi yok, çok güçsüz, çok fakir.

Nurbay da yalın ayak biri (“Leninçil çaş”).

İte Bindirmek/BİR KAŞIK, BİR TENCERE BIRAKMAK

Fakir etmek, çok fakir bırakmak, çok çaresiz duruma getirmek.

*itke mingizeri cönündö makuldaşkan
(Osmonaliyev).*

İTKE MİNİP KALUU.

Koldo bolgon nersenin bardıgınan, mal-mülkünön, c.b. acırap ötü cardılanıp, coksuz bolup kaluu.

*Biy, boluştardın ıramat, nalogdoru köz açılбай oturup, biz tügöl itke minip kaldık
(Elebayev).*

İTKE İRGITKAN SÖÖKTÖY KILUU.

Katarga koşpoo, bölüp taştoo.

*Özüñör cakşı bolup kana meni itke ırgıtkan
sööktöy kılıp taştap koygon ekensiner go?
(Abdukaimov).*

İT KÖRBÖGÖN KORDUKTU KÖRSÖTÜÜ.

Ayabay kıynoo, katuu kısımga aluu, ızaloo.
*Bir ay boyu Külasılga it körbögön korduğu
körsöttüm (Osmonaliyev).*

İT KÖRBÖGÖNDÜ KÖRÜÜ.

Körbögön azap tozogu kalboo, adam çıdagıs korduktardı, kıyınçılıktardı başınan ötkörüü.
*Toktor Ömürzak baydan it körbögöndün
baarın kördü (Abdukaimov).*

İT KUYRUGUN TÜYÜŞTÜRÜÜ.

Birin birine kayraştırıu, arazdaştırıu.
İt kuyrugun tüyüştürböy tınç cürsönçü.

İT-KUŞKA CEM BOLUU.

Talaada ölüp, söögü kömülböy kaluu.
*Batiynaday kelini bar Kıdırbay ırıstuu tura,
it-kuşka cem bolboy, söögü cerge çaşındı
(Sıdıkbekov).*

İT KILUU.

Uyat kılúu, caman abalda kaltırúu, ontoysuz kılúu.

*- İt kılba! – çını menen sestendi Canıbek
("Ala-Too").*

İT MENEN MIŞIKTAY.

Biri birine abdan öç, ıntımağı çok.
Al eköönün ımalası it menen mışıktay ekenin

Opol'u yönetenler halkta helâlinde bir tüy koymayıp bir kaşık bir tencere bırakmak konusunda anlaştılar (Osmonaliyev).

İte Binip Kalmak/BİR LOKMA

EKMEĞE MUHTAÇ OLMAK Elde olan her şeyden, mal-mülkünden ve başka şeylerinden mahrum kalarak fakirleşip, zavallı bir duruma düşmek.

Ağa, nahiye müdürlerinin vergileri gözümüzü açtırmayıp bir lokma ekmeğe muhtaç kaldık (Elebayev).

KÖPEĞE ATILAN KEMİK GİBİ YAPMAK

Araya almamak, gruptan ayırmak.
Kendiniz iyi olup beni köpeğin önüne kemik gibi attınız mı? (Abdukaimov).

İtin Görmeyeceği Eziyeti

Görmek/KÖPEK GİBİ DAVRANMAK

Çok eziyet etmek, çok sıkıştırmak, azarlamak.

Bir ay boyunca Külasıl'a köpek gibi davrandım (Osmonaliyev).

İtin Görmeyeceğini Görmek/İT GİBİ SÜRÜNMEK

Görmediği, çekmediği eziyetler kalmamak, insan dayanmaz zulümleri, zorlukları başından geçirmek.

Toktor Ömürzak Ağa'nın elinde it gibi süründü (Abdukaimov).

İt Kuyruğunu Bağlamak/BİRBİRİNE DÜŞÜRMEK

Birini birine karşı doldurmak, kavga ettirmek.

Birbirine düşürmeyip, rahat dursana.

İTE-KUŞA YEM OLMAK

Tarlada ölüp ölüsü gömülemez.

Batiyna gibi gelini olan Kıdırbay şanslı imiş, ite kuşa yem olmayıp, ölüsü toprağa gömüldü (Sıdıkbekov).

İt Etmek/İTE DÖNDÜRMEK

Utandırmak, kötü bir duruma düşürmek, ayıp etmek.

- İte döndürme! -diye can-ı gönülden seslendi Canıbek ("Ala-Too").

KEDİ KÖPEK GİBİ

Birbirine karşı intikam hırsı dolu, birlik-beraberliği yok.

özüün dele baykap kalgandırın? (Saatov).

İT OORU.

Köndüm bolgon, önököt bolup kalgan caman adad, ters körünüş.

Biröö maktap koyso, kötörülüp ketme it oorum bar (Ş.Ümötaliyev).

İT ÖLGÖN CER.

Adam cete albagan alıs, kataal cer, ötü kıyınçılık menen aran cete turganday cer. *Seni menen it ölgön cerge çeyin baram ("Çalkan").*

İT ÖLÜK KILUU.

1. Abdan uyat kılúu, maskaraloo, abiyirin ketirüü.

El aldında it ölü kıldı.

2. Biröönü akıl-esin cogotkonço abdan katuu saboo, tepkilöö, kök ala koydoy soyu. *Munun kaysı künöösü üçün mınça it ölü kılışkan? ("Ala-Too").*

İT ÖLÜM.

Abdan katuu korduk körüp, kıynalıp, maskaralanıp öltürgön ölüm.

O, it ölümdü Kaçıke cakşı tüşünöt (Abdukaimov).

İT TALAGAN TÜLKÜDÖY BOLUU.

1. Tuş taraptan kaguu cep, şıldın bolup, ötü ingaysız caman abalda kaluu.

Ordu çok sözdü köp ayıp, it talagan tülküdüy boldu.

2. Samsaalap, salbırap eç nersesi kalboo, çok boluu, tımtırayı çıguu, tımtığı ketüü.

Baykuştun üyün it talagan tülküdüy kılıp ketken eken... munu özü kıyın biliptir ("Kırgızstan madaniyatı").

İT TARTIŞ.

1. Arkandın eki uçunan eki kişi karmap, karama karşı caktı közdöy tartışmay oyun.

Baştaşıp mından kıyın it tartıştı,/Arkanda süyröp cattı biri-birin (Malikov).

2. İntımaksız, birimdiği çok, ırkı çoktık, iç ara pikir kelişpegendik.

O ikisinin arasının kedi ile köpek gibi oduğunu sen bile fark etmişsindir? (Saatov).

İt Hastalık/KÖTÜ ALIŞKANLIK

Alışkanlık, âdet hâline gelen kötü alışkanlık, ters durum.

Birisi överse, hemen havalara girmek gibi kötü alışkanlığım var (Ş.Ümötaliyev).

İt Ölen Yer/KÖR İTİN ÖLDÜĞÜ YER

İnsanın ulaşamayacağı uzak, çetin yer; çok zor bir yolculuktan sonra varılabilecek yer. *Seninle kör itin öldüğü yere kadar gideceğim ("Çalkan").*

İt Ölüsü Gibi Yapmak/YERİN DİBİNE SOKMAK

1. Çok utandırmak, dalga geçmek, şerefine söz getirmek.

Milletin önünde beni yerin dibine soktu.

2. **Leşini çıkarmak:** Birini şuurunu kaybedinceye kadar çok kötü dövmek, tepmek, ağzını burnunu dağıtmak.

Bunun hangi günahı için bu kadar leşini çıkartmışlar? ("Ala-Too").

İt Ölüm/KÖPEK GİBİ ÖLMEK

Çok eziyet görerek, acı çekerek, onuruyla oynanarak öldürülmek.

O, köpek gibi ölmeyi Kaçıke daha iyi bilir (Abdukaimov).

İt Dalayan Tilki Gibi Olmak/GÜNAH KEÇİSİ OLMAK

1. Her taraftan azar işitip, dalga geçilip, çok kötü durumda kalmak.

Yersiz söz söyleyip, günah keçisi durumuna düştü.

2. Kurt Değmiş Koyun Sürüsü Gibi

Olmak: Sürünerek, her yeri yırtılıp bir şeyi kalmamak; yok olmak; darmadağın olmak; düzeni bozulmak.

Zavallının evini kurt değmiş koyun sürüsü gibi edip gitmişler...bunu kendisi sonra öğrenmiş ("Kırgızistan Madaniyatı").

İt Dalaşı/Halat Çekmek

1. Halatın iki ucundan iki kişi tutarak, ters yönlerde çekme oyunu.

Başladılar bundan sonra halat çekmeye,/Halatla birbirlerini çektiler (Malikov).

2. **İt Dalaşı:** Uyumsuz, birlik-beraberliği yok;

- *İt tartışı bütçü bele ordunuzdun! – dedi Beknazar (Kasimbekov).*

İTTEN İLGERİ, KİŞİDEN KİYİN

Eptep kün körgön, turmuşu naçar, carmaç.
Bul beçaralardın abalın kanday desek,
...itten ilgeri, kişiden kiyin (“Ala-Too”).

İTTEN ÇIGARUU.

Eptep anı munu aytkan bolup cönötüü, kuru coop aytuu, aldap-soolap colgo saluu.
Körsö, cön ele itten çıkarıptır, aga dele keyibedik (“Çalkan”).

İT TERİSİN BAŞINA KAPTOO.

Ayabay ızaloo, maskaralap kıynap korluk körsötüü.

Boluş Tınıbektin it terisin başına kaptap turup ayılına cibermek (Kaimov).

İT TERİSİNEN CEK KÖRÜÜ.

Abdan caman körüü, ayabay cek körüü.
Men anı başınan ele it terisinen cek köröm (“Sovettik Kırgızstan”).

İTTİN ARTKI ŞIYRAGINDAY.

Abdan caman, ötü naçar, cagımsız.
Anı ittin artkı şıyragınday ele körösün go dep küldü (“Ala-Too”).

İTTİN ARTKI ŞIYRAGINDAY BOLUU.

Abdan uyat boluu, maskara boluu, şermendesı çıguu, ötü ıngaysız, naçar abalda kaluu.

Meni oşol cerde seni eerçip bargan karakçıça da körböy, ittin artkı şıyragınday bolup kayra kelem go ıya?! (Özübekova).

İTTİN KARA KAPTALINAN.

Abdan köp, ötü köp, arbyn, san cetkis.
Bul cerde eski çılıktar, canı bılıktar ittin kara kaptalınan (“Çalkan”).

İTTİN MURDUNAN TÜŞKÖNDÖY.

Kütpögön cerden çıga kalganday, payda bolo kalganday.

İttin murdunan tüşkөndөy bolup, sen kaydan? (“Ala-Too”).

İTTİN MURDU ÖTKÜS.

aralarının iyi olmaması, kendi aralarında ihtilafta olmak.

İt dalaşı hiç biter miydi sizin ordunun!-dedi Beknazar (Kasimbekov).

İTTEN İLERİ, İNSANDAN AŞAĞI

Bir şekilde gününü geçiren, hayatı kötü, fukara.

Bu fukaraların durumu nasıl desem, ...itten ileri, insandan aşağı (“Ala-Too”).

YOLA KOYMAK

Bir şekilde ordan buradan bir şeyler söylemiş gibi yapmak, kuru bir cevap vermek, bir şekilde kandırarak yola koymak.

Anlaşılan, kandırarak yola koymuş, ona bile üzülmedik (“Çalkan”).

İt Derisini Kafasına Kaplamak/MATRAK GEÇMEK

Çok kızdırmak, dalga geçerek eziyet etmek.
Boluş Tınıbek’le matrak geçip köyüne geri göndercekti (Kaimov).

İt Derisinden Nefret Etmek/DOMUZ GİBİ GÖRMEK

Hiç sevmemek, çok nefret etmek.

Ben onu en başından beri domuz gibi görürüm (“Sovettik Kırgızistan”).

İtin Arka Bacağı Gibi/Domuz Gibi

Çok kötü, berbat, sevimsiz.

Onu domuz gibi görüyorsun ya diye güldü (“Ala-Too”).

İtin Arka Bacağı Gibi Olmak/KÖPEK GİBİ SÜRÜNMEK

Rezil-rüsva olmak, maskara olmak; çok uygunsuz, kötü bir durumda kalmak.

Beni, orada senin peşinden giden eşkıya kadar bile görmeyip de, köpek gibi sürünerek tekrar geri geldim ya?!(Özübekova).

İtin Kara Yanından/İT SÜRÜSÜ KADAR

Çok fazla, pek çok, kalabalık, sayısız.

Bu yerdeki eski oyunbozanlar, yeni içten pazarlamacılar, it sürüsü kadar (“Çalkan”).

İtin Burnundan Düşmüş Gibi/GAİPTEN GELMİŞ GİBİ

Beklenmedik yerden çıkıvermiş gibi, zuhur edivermiş gibi.

Gaipten gelmiş gibi, sen nereden? (“Ala-Too”).

İtin Burnu Geçemez/BALTA GİRMEMİŞ

Abdan kalın, kişi cürö algıs, tünt (köbünçö tokoy, badal ösümdüktörünö karata).

İttin murdu itküis cerge keldik.

İTTİN UULU BAYKARA

Körüngön kişi, körüngön attuunun baarı.

Mındaydı ittin uulu baykara dele kiyip cüröt, men aytkan takır başka, - dep cenem baykeme taarına baştadı ("Çalkan").

İTTİN ÜNÜ UGULGAN CER

Ançalık alıs emes, cakın ele aralık.

Uşul ittin ünü ugulgan cerden kantip barbay kalalı, cür kettik ("Ala-Too").

İTTİN ÇÜKÖSÜNDÖY

Kebete-keşiri caman, çürüşkön, cagımsız, köz tolumduu emes.

İttin çükösündöy bolgon neme eken ("Çalkan").

İT İRKIRAK.

Caman cakşı aytışıp çataктаşkandık, çırdışkandık, acıldaşıp çatak çıgargandık. *İntımağı taştalat, / İt ırkırak baştalat (Kasimbekov).*

İT İRKIRAK KILUU.

Bölüp carıp arazdaştırıu, ırkın, intımanın ketirüü, el için buzıu.

Bilermendarınan kalıstık ketip, el için it ırkırak kılıp turgan kezde Toktogul atayın kırgız-kıpçak eli dep curtun calpı naamın kötörüp, uluttun ulut katarı birimdiğin ündöp, bayırkı ötkön sanaluu adamların dastan kılıp caydı (Kasimbekov).

İÇ ARA.

Tımızın, akırın, astırtan.

Mından ceti-segiz cıl murun eköübüz iç ara imalaga kelip, kattaşa baştadık (Cusupov).

İÇEGİSİNE KAN CÜGÜRÜÜ.

Ötö açka boluu, ayabay kursağı açuu, kezeerüü, açkalıkka çıdabay ketüü.

Çon enem özüñçö koburap: Özöörüp kaldın go? İçegine kan cügürüp ketpedibi, - dey bere turgan (Ömürbayev).

V.: İçi kaarlıuu. Eçteme içpey içiner

Çok sık, insan geçemez, karanlık (genelde orman, fundalık yerler için).

Balta girmemiş yere geldik.

İtin Oğlu Baykara/GELEN GEÇEN

Herkes, görünen kişiler.

Böyle şeyi gelen geçen giyiyor, benim dediğim çok farklı, -diye yengem ağabeyime darılmaya başladı ("Çalkan").

Köpeğin Sesinin Duyulduğu Yer/HOROZ ÖTÜMÜ YER

Çok uzak değil, yakın bir mesafe.

Bu horoz ötümü yere nasıl gitmeyelim, hadi gidelim ("Ala-Too").

İtin Aşık Kemîği Gibi/GÖZE HOŞ GELMEYEN

Üstü-başı kötü, buruşmuş gibi, itici, göze hoş gelmeyen.

Göze hoş gelmeyen biri imiş ("Çalkan").

İt Dalaşı/AĞIZ KAVGASI YAPMAK

İyi-kötü şeyleri söyleyerek, yaygara etmek, yaygara koparıp kavgaya çıkarmak.

Birliği bozulur, ağız kavgası başlar (Kasimbekov).

Köpek Birliği Gibi Yapmak/ARALARINI BOZMAK

Bölüp ayırarak kavga ettirmek, birlik-beraberliğini bozmak, milletin birlik-beraberliğini bozmak.

Bilge kişilerinden adalet uzaklaşıp, milletin arasının bozduğu dönemde, Toktogul bizzat Kırgız-Kıpçak halkı için diye yurdunu dünyaya tanıtip, ulusunu millet olarak birleştirip, geçmişte yaşayan ecdadını destanlaştırdı (Kasimbekov).

İç Ara/KİMSENİN RUHU DUYMADAN Gizliden, yavaşca, alttan.

Bundan birkaç sene önce ikimiz kimsenin ruhu duymadan anlaşarak, buluşmaya başladık (Cusupov).

İçegisine Kan Yürümek/MİDESİ KAZINMAK

Çok aç olmak, çok karnı acıkmak, kıvrınmak, açlığa dayanamamak.

Ninem kendi kendine mırıldanıp: Çok aç kaldın, miden kazınıyordur, -derdi (Ömürbayev).

V.: Karnı zil çalmak. Hiçbir şey yemeyip

kaarılıp ketti go! (Cantöşev).

İÇEK-BOORU EZİLÜÜ.

1.k. İçek booru katuu.

2. İçi isuu, abdan cakşı körüü, elcirep ketüü. *Balasının özünçö kuldurap, bitiraygan koldoru menen birdenkelerdi sanagan bolup catkanın karap oturgan ene içek-booru ezilip, balasın booruna bek kısıp öpkülöp ciberdi (“Ala-Too”).*

İÇEK-BOORU KATUU.

Ayabay közünön caş çıkkança külüü, külküsün toktoto albay ıkşuu. *Anan direktor özüin toktoto albay içek-booru katıp katkırıp küldü (“Kırgızstan madaniyatı”).*

İÇERİN İÇİP, CAŞARIN CAŞAGAN.

Köptü körgön, köp caşagan, ulgayıp kalgan. *- Siz menin bilişimçe, içerinizdi içip, caşarınızdi caşagan baktıluu kariyalardan bolosuz dep aytsam, kapa bolbostursuz (“Kırgızstan madaniyatı”).*

İÇER SUU.

Adamdın çaşoosu, ömürü, körör künü. *Menin dagı içer suum bar (Osmonaliyev).*

V.: İçer suusu, körör künü. *İçer suusu, körör künü aldıda ele (Mirzayev).*

İÇİ ALA.

Aram oyluu, peyili buzuk, oyu tüz emes. *Al bulardın arasında içi ala şumdar bolbogoy ele dep şekşinet (Aşimbayev).*

İÇİ AÇUU.

1. Keyüü, biröögö can tartuu, booru orup ayoo. *Bir künü cargan beesine eesinin içi açıldı (Togolok Moldo).*

2. Kızganuu, içi taruu, kıyılıu, ökünüü. *İçin açısıa berbey ele koy (“Ala-Too”).*

karnın zil çalıyordur! Canöşev).

Bağırsağı-Ciğeri Ezilmek

1. bk. Gülmekten katılmak.

2. İçi Isınmak: İçi ısınmak, çok sevmek, kendini bırakıvermek.

Çocuğunun kendi çapında konuşup, minik elleriyle bir şeyleri hesap ediyormuş gibi hareketlerine bakarak oturan anne, içi ısınıp, oğlunu bağrına sımsıkı basarak bol bol öptü (“Ala-Too”).

İçeği-Ciğeri Durmak/GÜLMEKTEN KATILMAK

Çokça, gözünden yaş çıkıncaya kadar gülmek, gülmesini durduramayıp gülmekten yerlere yatmak.

Ondan sonra müdür kendini tutamayıp gülmekten katıldı (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Yiyeceğini Yiyip, Yaşayacağını Yaşamış Olan/UNUNU ELEYİP ELEĞİNİ ASAN (KİŞİ)

Hayatta başından çok şey geçen, uzun yaşayan, yaşlı.

- Siz benim bildiğim kadarıyla, ununu eleyip eleğini asmış olan bahtlı ihtiyarlardansınız desem, darılmazsınız değil mi? (“Kırgızistan Madaniyatı”).

İÇECEK SUYU OLMAK

İnsanın hayatı, ömrü, görecek günü. *Benim daha içecek suyum var (Osmonaliyev).*

V.: İçecek Suyu, Görececek Günü.

İçecek suyu, görecek günü daha vardı (Mirzayev).

İçi Ala/NİYETİ BOZUK

Art niyetli, karakteri bozuk, kötülük taslayan. *O, bunların arasında niyeti bozuk serseriler olmasın diye şüpheleniyor (Aşimbayev).*

İÇİ ACIMAK

1. Acımak, birisine arka çıkmak, kalbi sızlayıp sahip çıkmak.

Bir gün kestiği kısırağına sahibinin içi acıdı (Togolok Moldo).

2. Kıyamamak: Kıskanmak, çekememek, kıyamamak, pişman olmak.

Kıyamıyorsan vermene gerek yok (“Ala-Too”).

İÇİ BUZUK.

Kara niyet, aramdığı bar, tımızın camandık oylogon.

İçi buzuk cigittin,/Astı işi on bolbos (Toktogul).

V.: İçi kara. *İçi kara düşmandı,/Daana bilet bizdin top (Barpı).*

İçi aram. *İçi aramdan: ne kılam dep surasam bir tıynga maga sat deyt dankıñdı (Osmonov).*

İçi caman. – *İçi camandı it kapsın balam, bala ceke sende emes, - dedi Seydeke (Ögöbayev).*

İÇİ BUZULUU.

Kandaydır bir nersege ce biröögö karata aram oydo, caman peyilde bolup, camandık közdöp cürüü.

Men Bazarbektin içi buzulup cürgönün murun ele baykap cürgöm (Kaimov).

İÇİ BUROO.

Bir az içi ooruu, ökünüü, kıyılıu.

İçim burap turat, birok çıdabaska ayla kança, - dep ulutunup koydu (“Ala-Too”).

İÇİ BIŞUU

Bir nerseni toluk tüşünüp, açık sezip tursa da, anı açık ayta albay buşayman boluu, oyundagısın aytkança tutalanıp ketüü, çıdamı ketip, zorgo çıdap turuu.

Anın içi bışıp, negedir munu körgüsü kelbey sırtın salıp cattı (Aşımbayev).

V.: İçi buk boluu. *İçim buk bolup, ıylagım kelet (“Ala-Too”).*

İçi kaynoo. *Oyu ongo, sanaası sanga bölünüp, içi kaynap ketet da canın koyorgo cer tappay, Sarı-Özöktün çenem cetkis meykinine başın katar könül tappay kıynalat (Aytmatov).*

İÇİ CAKŞI.

Aramdığı cok, oyu tüz, kişiğe kara sanabagan.

Oşol kelinin içi cakşı biröögö sır uzatsa kerek (“Sovettik Kırgızstan”).

İÇİ CAMAN. k. İçi buzuk.**İÇİ CILUU.**

Iraazı boluu, könülü cibüü, cakşı körüü,

İÇİ BOZUK

Kötü niyetli, kötülük taslayan, gizlice arkasından iş çeviren.

İçi bozuk kişinin,/Hiçbir zaman işleri iyi gitmez (Toktogul).

V.: İçi Kara *İçi kara düşmanı,/Tam isabetli bir şekilde ayırt edebilir bizim birlik (Barpı).*

İçi Haram/İÇİ KISKANÇLIKLILA DOLU.

İçi kıskançlıkla dolu olana: Ne yapacağım diye sorsam, bir kuruşa bana sat der ünvanını (Osmonov).

İçi Kötü/KALBİ KÖTÜ. – *Kalbi kötüyü köpek kapsın, çocuk bir tek sende değil, - dedi Seydeke (Ögöbayev).*

İçi Bozulmak/NİYETİNİ BOZMAK

Bir çeşit bir şeye veya birisine karşı kötü niyette, kötü bir karaktere bürünüp, kötülük tasarlamak.

Ben Bazarbek'in niyetini bozduğunu çoktan beri fark ediyordum (Kaimov).

İÇİ GİTMEK

Biraz içi cız etmek, pişman olmak, kıyamamak.

İçim gidiyor, fakat dayanmamaya çare var mı, - diye içini çekti (“Ala-Too”).

İçi Pişmek/İÇİ YANMAK

Bir şeyi tam olarak anlayıp, açıktan biliyorsa da onu açıkça söyleyemeyip pişman olmak; aklındakini söyleyinceye kadar dili teklemek, dayanamayıp, kendini zor tutmak.

Onun içi yanıp, nedense bunu görmek istemeyip, sırtını çeviriyordu (Aşımbayev).

V.: İçi daralmak. *İçim daralıp ağlayasım geliyor (“Ala-Too”).*

İçi Kaynamak. *Düşünceleri bin parçaya bölünüp, içi kaynar da, canını atacak yer bulamayıp, Sarı-Özök'ün ölçülemez yüksekliğine başını katacak gönül bulamayıp zorlanır (Aytmatov).*

İçi İyi/TEMİZ KALPLİ

Art niyeti yok, saf düşünceli, insanlara kötülük taslamayan.

O gelinin temiz kalpli birine sır söylemiş olabilir (“Sovettik Kırgızistan”).

İÇİ ISINMAK

Memnun kalmak, gönlü yumuşamak,

imerilüü.

Anın oşonusuna içim cılıy tüştü (Cigitov).

V.: İçi cibüü. *Kee bir üygö baş bagar zamat adamdın cüzünön ulam, cıluu-cumşak mamile baykalıp, içiñ cibiy tüşöt ("Kırgızstan madaniyatı").*

İçi isuu. *Turmuştā ar kıl adam boloru bışık. Biröögö içiñ ısıp ıraazı bolsoñ, biröögö naarazı bolosuñ (Kasimbekov).*

İÇİN CILITUU.

İskenderdin sözü Bermettin için cılıtıp, kıpkızıl kılıp terdetip ciberdi (Abdukaimov).

İÇİ İYİKKENDEY.

Könülü cibip cumşarganday, ak peyilin karmatkanday.

Kabagı carkın Törögö baam salıp, içi iyikkendey baş iykep: - Bolsun... Bolsun... - dep oturdu Kurmancan (Kasimbekov).

İÇİ İYRİLÜÜ.

Cakşı körüü, caktıruu.

Bekbaydın tagdırın da özüñükünö okşotup, atasız cetim katarında körö baştağan bele ce başka sebepterden ulambı, kantse da içi iyirilip turdu (Abdıramanov).

İÇİ-İÇİNE CABIŞUU.

Ötö açka bolgon ce abdan arıktağan abalda kabılıp turuu.

İçim-içime cabışıp aran turam ("Çalkān").

İÇİ KAARILUU. k. İçegisine kan cügürüü.

İÇİ KAYNOO. k. İçi bışuu.

İÇİ KARA.

1. Niyeti caman, başkalarga cakşılık kılğısı kelbegen, biröönü körö albagan.

İçi kara buzuktar, / Kımınday candı küygüzöt (Barpı).

2. k. İçi buzuk.

İÇİ KEÑ.

Peyli kenen, bir nersege iç tardık kılbağan, ar nerseni tereñ oylogon.

Keñ peyil, içi keñ adam eken ("Ala-Too").

İÇİ KOYNUNA KİRÜÜ.

Adam menen tez ele cakındaşıp, aralaşıp ketüü, epildep cumşak mamile casoo, işenimge ötüü.

sevmek, meyletmek.

Onun o hareketine içim ısındı (Cigitov).

V.: İçi ferahlamak. *Bazen bir eve girer girmez, insanın yüzünden yumuşak bir karşılama sezilip, için ferahlar ("Kırgızistan Madaniyatı").*

İçi ısınmak. *Hayatta her türlü insan var. Birisine için ısınarak memnun olsan, başkasını hiç sevemezsin (Kasimbekov).*

İÇİNİ ISITMAK

İskender'in sözü Bermet'in içini ısıtıp kıpkırmızı ederek terletiverdi (Abdukaimov).

İçi Hoş Olmuş Gibi/İÇİ ISINMIŞ GİBİ

Gönlü yumuşamış gibi, iyi yanı tutmuş gibi.

Alnı parlak Törö'ye dikkatle bakıp, içi ısınmış gibi kafa sallayarak: -

Olsun... Olsun...- diye oturdu Kurmancan (Kasimbekov).

İÇİ ISINMAK

Sevmek, hoşlanmak.

Bekbay'ın kaderini de kendisinininkine benzeterek, babasız yetim olarak görmeye başlamış mıydı, yoksa başka sebeplerden dolayı mı içi ısındı (Abdırahmanov).

İçi-İçine Yapışmak/KARNI SIRTINA YAPIŞMAK

Çok aç veya çok zayıflamış durumda olmak.

Karnım sırtıma yapışıp zar zor duruyorum ("Çalkān").

İçi Kara/NİYETİ BOZUK

1. Niyeti kötü, başkalarına iyilik etmeyi sevmeyen, başkalarını çekemeyen.

Niyeti bozuk adiler,/Ufacık canı yakar (Barpı).

İçi Geniş/YÜREĞİ GENİŞ

Rahat yapılı, hiçbirşeyi çekememezlik yapmayan, her şeyi derin düşünen.

Babacan, yüreği geniş insan imiş("Ala-Too").

İçi Koynuna Girmek/ÇABUK

KAYNAŞMAK

İnsan ile çarçabuk yakınlaşıp anlaşmak; alçakgönüllülükle yumuşak muamele etmek,

Akbayevdin içi-koynuna kirip, koştöp alıp, köp cerge barsa kerek (Bektenov).

V.: İçi – boruna kirüü. *Tattuu süylöp, içi-booruña kiret (“Sovettik Kırgızstan”).*

İÇİ KUYKALANUU. k. İçi küyüü. İÇİ KÜYÜÜ.

1. Ökünüü, ayabay kaygıruu, kapalanuu, abdan keyüü.

Asandın kaçıp ketkenine abdan içim küydü (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Ardanuu, ızalanuu.

Aydarkan içi küygön kişinin sözün süylödü (Abdukaimov).

3. Körö albastık, içi tardık kılúu, kızganuu seziminde boluu.

Kesipteşterimdın biröö körö albay içi küyöt (Borbiyev).

V.: İçi kuykalanuu. *Obu cektuk kılğanına içim kuykalanıp ketet (“Kırgızstan madaniyatı”).*

İçi tütöö. *İçi tütöp, baş ayagı altı kadam zındandın tübündö özüñçö küñküldöp, narı-beri basa berdi (Kasimbekov).*

İÇİ MUZDOO.

Könülü kaluu, içi cılıboo, murgıday bolboy suuy tüşüü, cek körö baştoo.

Bölösünün tun balasına emi içi muzday baştadı (“Kırgızstan madaniyatı”).

V.: İçi suu. *Caş nemeni irencitpeyinçi, içi suup kalbasın dedim (Aytmatov).*

İÇİM TAP

Köp süylöböğön, beyçeki söz aytpagan, içki sırın bilgizbegen, bir sırduu, tünt.

İçim tap Suusardın bul sözünö ala köödök Tölömüş ançalık maani berbedi (Berdikeev).

İÇİN AÇIŞTIRUU.

Abdan katuú kaygırtuu, ızalantuu.

Oşol sözdör bütün boyumdu çımıratıp, içimdi açıştırat (Cusupov).

İÇİN BURATUU.

Öküntüü, keyitüü, kapa kılúu.

Adildikti ensep kalgenderdin çankagan suusunun kandırıp, ömürün carkıratıp,

güvenini kazanmak.

Akbayev’le çabuk kaynaşıp, onu destekleyip, birlikte pek çok yere gitse gerek (Bektenov).

V.: İçi-ciğerine Girmek/BEYNİNE

GİRMEK *Tatlı konuşarak, beynine girer (“Sovettik Kırgızistan”).*

İçi Yanmak/İÇİ YANMAK

1. Pişman olmak, çok üzölmek, kaygılanmak, çok tasalanmak.

Asan’ın kaçıp gitmesine içim yandı (“Kırgızistan Madaniyatı”).

2. Utanmak, azap duymak.

Aydarkan içi yanan adamın sözlerini söyledi.

3. İçi Gitmek: Çekememezlik, takdir edememezlik yapmak, kıskanmak.

Meslektaşlarımdan biri çekemeyip, içi gider (Borbiyev).

V.: İçi Yanmak/İçi parçalanmak. *Yanlış yapmasına içim parçalanır (“Kırgızistan Madaniyatı”).*

İçi Duman Almak/İçi yanmak. *İçi yanıp, bir baştan diğer başa altı adım olan zindanın dibinde kendi kendine konuşarak, ileri geri yürüdü durdu (Kasimbekov).*

İçi Soğumak/GÖNLÜ SOĞUMAK

İlgisi azalmak, içi ısınmamak, eskisi gibi olmayıp soğumak, sevmemeye başlamak.

Kuzeninin biricik çocuğundan şimdi gönlü soğumaya başladı (“Kırgızistan Madaniyatı”).

V.: İçi soğumak. *Genci kırmayayım, içi soğumasın dedim (Aytmatov).*

İçim Sıcak; İÇE DÖNÜK

Çok konuşmayan, kötü söz söylemeyen, iç sırrını bildirmeyen, sırlı, içine kapanık.

İçe dönük Suusar’ın bu sözüne şaşkın Tölömüş o kadar önem vermedi (Berdikeev).

İçini Acıtmak/İÇİNİ PARÇALAMAK

Çok üzömek, kederlendirmek.

O sözler tüm vücudumu etkisi altına alarak, içimi parçalar (Cusupov).

İçini Döndürmek/İÇİNİ YANDIRMAK

Pişman etmek, tasalandırmak, üzömek.

Adildik’i özleyerek gelenlerin susuzluğunu kandırıp, hayatını düzeltip, geleceğine ümit

keleşegine dem berdi, ayırmalarına cakpay, için buratıp, ooruttu (Medetov).

İÇİN BİŞIRUU.

İçin küyüzüü, turalantuu.

Al bolso berki eköönün için bışıra ün koşpoy bir topko tura berdi (Aşımbayev).

İÇİNDE ALA KURTU BAR.

Bir az kıtmırlığı, kıydılığı bar.

- Canağı çarba işterinin başçısı Tilen içinde ala kurtu bar neme (Kıdırmışev).

İÇİNDE ALASI BAR.

Könülü tüz emes, aramdığı, kıtmırlığı bar, oyu buzuk.

İçinde alası bar adamlar cazsa cazgandır, calaa caap (Abakirov).

İÇİNDE KARA ÇAAR CILANI BAR.

Oyu buzuk, ötü kara niyet, aramdığı aşınan. *Eldin közüncö cıluu mamile casaganı menen içinde kara çaar cılanı bar (Berdikeyev).*

İÇİNDE KİRİ ÇOK.

Ak gönül, kuuluk-şumduktu bilbegen, kişiğe camandık oylobogon, oyu tüz.

Meenetsiz tiriçilikti bilbegen, tırnaktay içinde kiri çok (Abakirov).

İÇİNE İT ÖLÜÜ.

Biröönün iyiligin körö albay, astırtan, tımızın kastık kılou, al cönündö aram oydo bolup cürüü.

Kançalık bildirböögö arakettenbesin, özüün tüz karmabasın, içinde it ölüp catkandığı sezilip turdu (Borbiyev).

V.: İçinen it ölüü. *Sır aldırday, içinen it ölsö da, sırtınan cılmaydı (Borbiyev).*

İÇİNE KARA TARUU AYLANBAGAN.

Özünön başkaga cakşılık kaalabagan, biröönün iyiligin, cakşı cagın körö albagan, aga iç tardık kılğan.

Aytkanınday ele, içine kara taruu aylanbagan tar, küniçül eken (Kaimov).

V.: İçine kara kıl aylanbagan. *İçine kara*

verdi. Bazılarının hoşuna gitmeyip, içini yandırdı (Medetov).

İçin Pişirmek/İÇİNİ YAKMAK

İçini yakmak, hırslandırmak.

O ise öteki ikisinin içini yakarak ses çıkartmadan uzun uzun durdu (Aşımbayev).

İçinde Ala Kurtu Var/İÇTEN

PAZARLIKLİ

Biraz kurnazlığı, bencilliği var.

-Deminki çiftlik işlerinin başkanı Tilen içten pazarlıklı biri (Kıdırmışev).

İÇİNDE ALACASI VAR

İyi niyetli değil, düşmanlığı, kötü niyeti var, niyeti bozuk.

İçinde alacası olan insanlar yazmışsa yazmıştır, iftira atarak (Abakirov).

İÇİ KAN KUYUSU

Niyeti bozuk, çok art niyetli, insafı elden bırakıp, haddini aşan.

Başkalarının önünde sıcak muamele etmesine rağmen içi kan kuyusu (Berdikeyev).

İçinde Kiri Yok/İÇİNDE HİÇ KÖTÜLÜK OLMAYAN

Alçak gönüllü, üçkağıtçılığı bilmeyen, insanlara kötülük düşünmeyen, iyi niyetli. *Haksız parayı bilmeyen, içinde hiç kötülük olmayan biri (Abakirov).*

İçine İt Ölmek/KISKANÇLIKTAN ÇATLAMAK

Birinin iyiliğini göremeyip alttan alta, gizlice düşmanlık etmek, onun hakkında kötülük taslamak.

Ne kadar çaktırmamaya çalışsa da, çok dikkatli olsa da, kıskançlıktan çatladığı seziliyordu (Borbiyev).

V.: İçinde İt Ölmek/İçten Pazarlıklı. Sır vermeden, içten pazarlıklı şekilde, dışarıya tebessüm etti (Borbiyev).

İçine Kara Darı Dönmeyen/İÇİ ÇİFİT ÇARŞISI

Kendinden başkasına iyilik düşünmeyen; başkasının iyiliğini, iyi tarafını göremeyen, çekememezlik yapan.

Dediğin gibi içi çift çarşısı, kinci birisiymiş (Kaimov).

V.: İçine Kara Kıl Dönmeyen/İÇİNE

kıl aylanbagan baykuşum a... (Sıdıkbekov).

İÇİNE KİRİP ÇIKKANDAY

Biröönün oy-pikirin aytırbay bilgendey, bardığı dal kelgendey.

Kişinin içine kirip çıkkanday, canınızda oturup siyülöşkөndөy cazat eken (Abdukaimov).

İÇİNE KİR SAKTABAGAN

Camandık, aramdık oylobogon, kekçil emes. Menin Kaçıkem anday emes, al açık, içine kir saktabagan neme (Abdukaimov).

İÇİKEN KAN ÖTKÜR

Caman körgөndө, caktırbaganda ayıluuçu kargış söz.

- Öz ookatın sogup catkan eldi cayına koyboy kanday içinen kan ötkür cobolonduu neme cüröt? – dep, Arğın daldırıp barıp oturup kalat (Ögöbayev).

İÇİKEN KAN ÖTÜÜ

Katuu kaygıruu, ökünüü, aybay keyüü, oor kaygıga, sanaaga batuu, ötö keyişte boluu. Mirzabek seni emne degenin oylosom içimen kan ötüp ketet (Abdukaimov).

V.: İçten kan cürüü. *İçten kan cürdü go, senin kılğanıñ (Cooşbayev).*

İÇİKEN KÜYÜÜ. k. İçinen sızuu.

İÇİKEN KÜLÜÜ.

Bilgizbey astırtan şıldıñdoo, tabaloo. Ayla çok içimden küldüm, caştıktın orgu-bargısı degen kanday (“Ala-Too”).

İÇİKEN SIZUU.

Kaygı-kapasın sırtına çıgarbay, özünçö kapalanuu, öz içinen katuu ubayım tartuu, özünçö buşayman bolo berüü. Birok, içinen sızıp kek kılğanı menen eç kimisi açığına çıga albadı (Ögöbayev).

V.: İçinen küyüü. *Kazak içinen küyüp oturganda, Adıke ot tutandırdı (Sıdıkbekov).*

V.: İçten sızdoo. – *Emne kılayın, kuusa*

SİNDİREMEYEN. *İçine sindiremeyen zavallı vah... (Sıdıkbekov).*

İçine Girip Çıkış Gibi/AKLINI OKUMUŞ GİBİ

Birinin düşüncelerini söylettirmeden bilmiş gibi, her şey tutmuş gibi.

Adamın aklını okumuş gibi, yanınızda oturup konuşmuşsunuz gibi yazıyormuş (Abdukaimov).

İçine Kir Saklamayan/KİN GÜTMİYEN

Kötülük, art niyet düşünmeyen; kinci olmayan.

Benim Kaçıkem öyle değil, o açıksözlü biri, içinde kin gütmeyen biri (Abdukaimov).

İçinden Kan Geçsin/Kan ağlayası

Nefret ettiği zaman, sevmediği zaman söylenen kargış.

-Kendi ekmeğini bulmaya çalışan halkı rahat bırakmayıp kan ağlayası şey nasıl burada geziyor?-diye, Arğın'ın dizlerinin bağı çözülüp, kafası dönerek yere çöküverdi (Ögöbayev).

İÇİ KAN AĞLAMAK

Çok kaygılanmak; pişman olmak; kendini heder etmek; ağır kaygıya, gama gömülme; çok üzülmek.

Mirzabek'in senin için ne dediğini düşündüğümde içim kan ağlıyor (Abdukaimov).

V.: İçi erimek. *İçi eridi ya, bunu sen yaptın (Cooşbayev).*

İçten Gülmek/İÇİNDEN GÜLMEK

Çaktırmadan dalga geçmek, başkasının felaketine sevinmek.

Çare yok, içimden güldüm, gençliğin getirdiği çılgınlık nasıl şey (“Ala-Too”).

İçinden Sızlamak/İÇİNE ATMAK; İÇİ KAN AĞLAMAK; İÇİNE GÖMMEK

Derdini dışarıya yansıtmayıp, kendi içinde üzülmek, kendini yiyip bitirmek, kendini suçlayıp pişman olmak.

Fakat içine atarak kin saklamasına karşılık hiç kimse acımadı (Ögöbayev). ???

V.: İçin için yanmak. *Kazak için için yanıp otururken, Adıke ateş yaktı (Sıdıkbekov).*

V.: İçten içe sızlamak. – *Ne yapayım,*

kuugandır, - dedi Moymun içten sızdap (Aytmatov).

İçinen tütöö. *Çon boluş içenen tütöp, sırtınan köykölö sır berbeyt (“Ala-Too”).*

İÇİTEN TINUU

Oyundagısın, sırın açıkka çıgara albay, içine katıp tim boluu.

Sakası alçı turup, içinen tıngan Tikbay ün debeyt (Osmonaliyev).

İÇİTEN ÇIYRALUU

Astırtan, özünçö tırçıy tüşüü.

Uluk törönün ününön eç ırayım sezilbegenine, narı içinen çıyralıp, başın akırın kötörüüp, kök monçoktoy çekireyip turgan közüün kördü (Kasimbekov).

İÇİTEN IYLAAP, SIRTINAN KÜLÜÜ.

Kıynalıp-kıstalgandığın bildirbö, sır aldırboo araketinde boluu.

Kança baş mal kerekdeşkenin içinen ıylap, sırtınan külüp, ınkıtıp aydap bergen (Beyşenaliyev).

İÇİNE ÇOK SALUU.

Düülüktürüü, kızıguusun arttırıuu, ıntızarlığın küçötüü ce ardantuu, arına keltirüü.

Canagı “oyun” Nurlandın içine çok saluu üçün bolup catkanın Asek kaydan bilsin (Borbiyev).

V.: Cürögünö çok saluu. *Senin ırın baarubızdın cürögübüzgö çok saldı (“Ala-Too”).*

İÇİN CILITPOO.

Naarazılığın küçötüü, cek körü sezimin payda kılúu.

Meyli kıymılı bolsun, meyli kıyal-coruğu bolsun, biröönün için cılıta berbegen öndönüp turçu (Aşimbayev).

İÇİN CILITUU.

İyiktirüü, ıraazı kılúu, cakşı körsötüü. *Anın bul cosunu Aşırbeğin için cılıttı (Aşimbayev).*

İÇİN CIYUU.

İçi tartılıp, sınına kelüü, tabına keke baştoo (köbünçö taptalğan at, külüktör cönündö).

İÇİN İRİTÜÜ.

kovaladıysa kovalamıştır, - dedi Moymun içten içe içi sızlayarak (Aytmatov).

İçi kan ağlamak. *Büyük bey içinden kan ağlayarak, dışarıya çaktırmaz (“Ala-Too”).*

İçinden Dinlenmek/SİNEYE ÇEKMEK

Aklındakini, sırrını açığa çıkarmamak, içine atıp ses çıkarmamak.

İşleri yolunda gidip sineye çeken Tikbay ses çıkarmıyor (Osmonaliyev).

İçinden Kuvvetlenmek/İÇTEN İÇE CANLANMAK

Gizliden, yavaşça toparlanmak.

Uluk ağanın sesinden hiç merhamet sezilmeyince, içten içe canlanıp başını yavaşça kaldırarak, mavi boncuk gibi dimdik bakan gözleri gördü (Kasimbekov).

İÇİ KAN AĞLAYIP, DIŞINDAN GÜLMEK

Acı çektiğini bildirmemek, sır vermemek.

Ne kadar mal lâzım dedilerse, içi kan ağlayıp dışından gülerken önlerine koyuverdi (Beyşenaliyev).

İçine Kor Koymak/İÇİNE ATEŞ DÜŞÜRMEK

Ateşlemek, ilgisini arttırmak, gaza getirmek veya doldurmak, ar damarına basmak.

Deminki “oyun”un Nurlan’ın yüreğine ateş düşürmek için oynandığını Asek nereden bilsin (Borbiyev).

V.:Kalbini ateşlemek. *Senin şarkın bizim kalbimizi ateşledi (“Ala-Too”).*

İçini Isıtmamak/İÇİNE SİNMEMEK

Memnuniyetsizliğini arttırmak, nefret duygusunu uyandırmak.

Hareketleri olsun, karakteri olsun, kimsenin içine sinmeyecek birisine benziyordu (Aşimbayev).

İçini Isıtmak/İÇİNE SİNDİRMEK

Memnun etmek, razı etmek, sevdirmek. *Onun bu hareketi Aşırbek’in içine sindirdi. (Aşimbayev).*

Karnını Toplamak

Karnı toplanıp, formuna gelmeye başlamak (genelde besideki at, yarış atları hakkında).

İçini Karıştırmak/ARALARINI

İrkin buzuu, intımagın ketirüü, ortosuna
bülük saluu.

*Büt okrugka çuu salıp, eldin için irittiñ
(Aşımbayev).*

İÇİN KÜYGÜZÜÜ.

Namıstanuu, arına keltirüü, namısına tiyüü.
*Canıştın için küygüzüüp, Güldananın közünö
bir körünöyün (Saatov).*

İÇİN KENEN TAŞTOO.

Martlık kılui, keñ peyildik kılui.
*Atasının balası da, silerdin kirişiñerdi bilip,
için kenen taştadı ("Kırgızstan madaniyatı").*

İÇİN TARTUU. k. İçin ciyuu.

İÇİN TIRMAP KÜLÜÜ. k. Borun tirmoo.

İÇİN ISITUU
Cakşı körüü, caktıruu sezimin payda kılui.
*Anı oşol gana baalap cürgöndöy cıluu sezip
için ısıttı (Aşımbayev).*

İÇİN EZÜÜ.

Ayabay küldürüü, ıkşıtıp, boor tırmata
küldürüü.
*Özüñün sırın çaşırbay kılğan kılıktarın ayta
berip, baldardın için ezip salçu
(Abdukaimov).*

İÇİN KÜYSÖ TUZ CALA!

Biröölörgö içi tardık kılğan ce körö albastık
mamile casagan adamga karata "emne kılsañ,
oşo kıl" degen sıyaktuu maanide koldonulat.

İÇİ OORUU. k. İçi açuu.

İÇİ ÖRT MENEN CALIN BOLUU.

Abdan katuu kaygıruu, küyüt tartuu,
küygültükkö tüşüü.

*Cigittin içi ört menen calın boldu
("Çalkan").*

V.: İçi örttönüü. Kudayar kandın içi
örttöndü (Kasımbekov).

İçi çok boluu. Bayatan berki söziñdii,
Baykasam küyüp içim çok ("Kurmanbek").

İÇİP-CEP KOYUU.

Ayabay zekip, kulagının kucurun aluu,
kayta-kayta keketip-mokotup, cemeley berip
tacatuu.

BOZMAK

Aralarını açmak, birlik-beraberliğini bozmak,
araya fitne sokmak.

*Tüm çevreye duyurup, halkın arasını bozdun
(Aşımbayev).*

İçini Yakmak/DAMARINA BASMAK

Namus meselesi hâline getirmek,
utandırmak, namusuna dokunmak.
*Canış'ın damarına basarak, Güldana'nın
gözünün önünden geçeyim (Saatov).*

İçinden Geniş Atmak/ELİ AÇIK

DAVRANMAK

Cömertlik etmek, engin gönüllü olmak.
*Babasının oğlu da, sizin gireceğinizi bilip, eli
açık davranıyor ("Kırgızistan Madaniyatı").*

İÇİNİ ISITMAK

Hoşlanmak, hoşlanma duygusunu ortaya
çıkarmak.

*Ona, bir tek o değer veriyormuş gibi içini
ısıttı (Aşımbayev).*

İçini Ezmek/GÜLMekten KIRIP GEÇİRMEK

Çok güldürmek, kahkaha ile güldürmek,
bağrını tırmalayarak güldürmek.
*Kendisinin yaptığı yaramazlıkları
söyleyiverip çocukları gülmekten kırıp
geçirdi (Abdukaimov).*

İçin Yanarsa Tuz Yala!

Birilerini çekemeyen veya kıskanan birine
karşı "ne yaparsan yap" anlamında kullanılır.

İçi Ateş İle Alevlenmek/İÇİ YANGIN YERİNE DÖNMEK

Aşırı derecede kaygılanmak, acı çekmek,
acılar içinde kıvrınmak.

Yiğidin içi yangın yerine döndü("Çalkan").

V.:İçi yanmak. Kudayar Han'ın içi yandı
(Kasımbekov).

İçine kor düşmek. Deminden beri
sözüne,/Dikkat etsem içime kor düşer
("Kurmanbek").

Yiyip-İçmek/YİYİP YUTMAK

Çok korkutarak kalbine inmek; tekrar tekrar
tehdit ederek azarlayarak bıktırmak.
Zavallıyı yiyip yuttu ("Ala-Too").

Baykuştı cön ele içip-cep koydu ("Ala-Too").

İÇİP-CEP ÜRÜÜ.

Abdan ayığışıp, buçkaktap koyo berbey ürüü, tınbay katuu ürö berüü.

İt içip-cep ürö baştadı.

İÇİ SIYRILUU.

Kıyılıu, ökünüü, keyigensüü, booru ooruu.

Temir içi sıyrılıp, artınan karay kaldı (Kasimbekov).

İÇİ TAR.

1. Başkaldın iygiligin körö albagan, özünön başkalgara cakşılık kaalabagan, özümçül.

Senin için tar, özümçülsün (Berdikeyev).

2. Kızgançaak, abdan karoo, terisi tar.

Menin içim tar, baykap cür, dep külüp koydu ("Çalkan").

İÇİ TARDIK

1. Başkaldın iygiligin, cetişkendiklerin körö albagandık, biröölörgö cakşılık kaalabagandık, cetişkendik özündö gana bolso degendik.

Caraşpas içi tardık azamatka Tar bolbo, tardık caman tirüü çakta (Osmonov).

2. Kızgangandık, özü cakşı körgönün başkaldan korgogonduk.

Adatınça ayalı cönündö caman oy oylop, içi tardık kıldı (Sıdıgaliyev).

İÇİ TARUU

Başkalgara cakşılık kılıgısı kelböö, iygiligin körö albo.

Uşulardın baarın baykap, Abil biydin kayra içi tarıp ketti (Kasimbekov).

V.: İçi tardıguu. Özün amalduu, kıyın esepseven Kasimbektin içi tardıgıp terikti (Beyşenaliyev).

İÇİ TARTINUU.

Biröödön kaguu cep ce biröögö caman körünüp, biröönün közü tiyip kalbasa eken degen maanide anı ayoo, aga camandıktı ıraa körböö iretinde koldonulat.

Çoyubek cetine albay, içi da tartına

YİYİP İÇİP ÜRMEK

İnatla, etrafını çevirip bir adım attırmadan havlamak, durmadan çok havlamak.

İt, içip-yiyip ürmeye başladı.

İçi Sıyrılmak/İÇİ PARÇALANMAK

Direnmek, pişman olmak; üzülmüş gibi canı acımak.

Temir, içi parçalanarak ardından bakakaldı (Kasimbekov).

İÇİ DAR

1. Başkalarının iyiliğini çekemeyen, kendinden başkasına iyilik istemeyen, bencil.

Senin için dar, bencilsin (Berdikeyev).

2. Kıskanç, çok düşkün, çabuk sinirlenen.

Benim içim dar, bana dikkat et, diye güldü ("Çalkan").

İçi Darlık

1. BAŞKASINI ÇEKEMEMEK

Başkasının iyiliğine, başarılarına dayanamamak; başkasının iyiliğini istememek, başarı sadece kendinde olsun istemek.

Yigide başkalarını çekememek yakışmaz, /Bencilik kötü şey hayatta iken (Osmonaliyev).

2. **Kıskanmak.** Kıskançlık, sevdiğini başkalarından korumak.

Her zamanki gibi hanımı hakkında kötü şeyleri düşünerek kıskandı (Sıdıgaliyev).

İçi Daralmak/ÇEKEMEMEZLİK ETMEK

Başkalarına iyilik etmek istememek, başarısını çekememek.

Bunların hepsini farkettikten sonra, Abil ağa tekrar çekememezlik etti (Kasimbekov).

V.:Çekememek. Kendini akıllı, başarılı sayan Kasimbek çekemedi (Beyşenaliyev).

İçi Çekmek/KİMSEYLE

PAYLAŞAMAMAK

Birisinden azar işitip veya birisi tarafından seilmeyip, birilerinin gözü değmesin diye onu korumak; onu tüm kötülüklerden korumaya çalışmak mânâsında kullanılır.

kaldastadı (Beyşenaliyev).

İÇİ TUZ KUYGANDAY AÇIŞUU.

Ayabay ökünüü, katuu kaygıruu, abdan küyüp-bışuu.

Karım-katnaştın kan buuganday basılıp kalışına, Suusardın içi tuz kuyganday açıştı (Berdikeyev).

V.: *İçi tuz kuyganday boluu. Apam cooş da, bilip cattım, içi tuz kuyganday bolup oturganın (“Sovettik Kırgızstan”).*

İÇİ TÜTÖÖ. k. İçi küyüü.

İÇİ TÜTPÖÖ

Çıdaboo, çıdamsızdık kılloo, ayoo, tınçı ketüü.

Sagınıp kaldımbı dep, içim tütpöy alıp keldim (Berdikeyev).

İÇİ TIZILDOO

Ökünüü, kiçine keyip kaluu.

Belgisiz nersege içim tızıldap, del bolup kaldım (“Kırgızstan madaniyatı”).

İÇİ TITILUU.

İçi açışuu, sanaarkoo, tınçı ketüü.

Sarıbaydın içi titildi (Kasimbekov).

İÇİ-TİŞİ BİRDEY.

Sırtkı körünüşü kanday bolso, içki düynösü da oşondoy degen maanide.

Carkıldagan içi-tışı birdey cigit körünöt deşip, el caktırgansıp kaldı (“Leninçil çaş”).

İÇİ UYGU-TUYGU.

Dilinde tınçlık çok, cürögündö kandaydır bir ıykı-tıykılık bar.

Elektr ötkörgüçün kamköş ulaştırğan adamdın kaydıgerligi dep, aytör içi uygu-tuygu (Aşımbayev).

İÇİ ÇOK BOLUU. k. İçi ört menen calın boluu.

İÇİ ÇIKPOO.

Iraazı bolboo, kanattanboo.

Aga tigi uy tügündöy oyrotton handık tiybey kaydağı bir uruunun hanı atalıp cürüşünö özünün da içi çıkçu emes (Köçkönov).

İÇİ EZİLÜÜ.

Ayabay cakşı körüü.

Çoyubek başaramayınca, kimseyle paylaşmak istemiyorcasına kıskandı (Beyşenaliyev).

İçi Tuz Dökmüş Gibi Acımak/YARASINA TUZ BASMAK

Çok üzölmek, çok kaygılanmak, kendini heder etmek.

Birlik-beraberliğin kana boğulmuşcasına aniden basılmasına, Suusar yarasına tuz basılmış gibi ağladı (Berdikeev).

V.: Yarasına Tuz Basmış Gibi Olmak.

Annem sakın biri ya, biliyordum, yarasına tuz basmış gibi oturduğunu (“Sovettik Kırgızistan”).

İÇİ KALDIRMAMAK

Dayanmamak, dayanamamamak, acımak, rahat olamamak.

Özledim mi diye, içim kaldıramayıp alıp getirdim (Berdikeev).

İÇİ CIZ ETMEK

Pişman olmak, içinde bir burukluk hissetmek.

Belirsiz bir şeye içim cız ederek, ortada kaldım (“Kırgızistan Madaniyatı”).

İçi Dağılmak/İÇİNE ATEŞ DÜŞMEK

İçi acımak, tasalanmak, rahatı kaçmak.

Sarıbay’ın içine ateş düştü (Kasimbekov).

İÇİ-DİŞİ BİR OLMAK

Dış görünümü nasıl ise, iç dünyası da aynı öyle anlamında.

Parlak, içi dışı bir yiğide benziyor diye, halk sevmeye başladı (“Leninçil çaş”).

İÇİ KIPIR KIPIR (OLMAK)

İçi rahat değil, içinde bir çeşit karışıklık var.

Elektrik tellerini eksik bağlayan insanın ihmali diye, içi kıpır kıpır (Aşımbayev).

İçi Çıkmamak/İÇİ YATMAMAK

Razı olmamak, yeterli olmamak.

Onun Oyrat’ın hanı olmayıp, bir yerdeki ismi duyulmayan bir kabilenin hanı olmaya kendisinin de içi yatmazdı (Köçkönov).

İçi Ezilmek/İÇİNE İŞLEMEK

Çok sevmek.

Moldo Ibrayımdın içi ezilip, ırızı bolup turgan ele (Ubukeyev).

V.: İçi-booru elciröö. *Karap tursañ içi-booruñ “ananayın, mobu balanı karaçı” degiñ kelet (Kıdırmışev).*

İçi isuu. *Anın keçirimdüü cana kötörömdüü kıyalına içi ısıyt (Aşimbayev).*

İÇİ ENŞERİLÜÜ

1. Bir nerse cetişpegendey ızalık, kusalık payda bolup keyip turuu.

Taabaldının içi enşerilip, betinde kan-sölü çok kumsarıp turdu (“Ala-Too”).

2. Tamak cegisi kelüü, içteyi açılıu.

Birok, içi enşerilip, kursağı açıp bara catkanın emi sezdi (“Leninçil çaş”).

İÇKE KİR SAKTOO

Dilinde camandık boluu, biröögö caman oy saktoo.

Askar boluş üçün köküröktü kerip, içke kir saktabay, armansız karmaşkandın özü cetişet (Abdukaimov).

İÇKEN AŞINDAY BOLUU

Könümüş bolup kaluu, köndüm bolup kaluu, adatka aylanuu, demeydegidey ele körünüş katarı eseptelüü.

Kiyin cenemdin tayagı da içken aşınday bolup ketti (Caparov).

İÇKEN AŞIN CERGE KOYUU

1. Abdan kadirloo, sıyloo, cakşı körüü.

Sadır – tuugan degende içken aşın cerge koyo koygon adam (Berdikeev).

2. Abdan samoo, eñsöö, ayabay berilüü, körgüsü ele kelip turuu.

Alista cürsö da, tün içinde bolso da seni degende içken aşın cerge koyçu eken (“Ala-Too”).

V.: İçken ayagın cerge koyuu: *Beken bolso kitep degende içken ayagın cerge koyot (Kaimov).*

İÇKENİ AŞ BOLBOO

Bir nersege katuu sanaarkap tınçı ketüü,

Molla Ibrayım’ın içine işleyerek, çok memnun kalmıştı (Ubukeyev).

V.: İçi bir hoş olmak. *Bakarsan için bir hoş olup, “kurban olduğum, şu çocuğa baksana” demek istersin (Kıdırmışev).*

İçi ısınmak. *Onun affedici ve şaka kaldırabilir huyuna içi ısınır (Aşimbayev).*

İçi Yıklmak

1. İÇİ GİTMEK: Bir şeye ulaşamıyormuş gibi rahatsızlık, pişmanlık meydana gelip üzgün durmak.

Taabaldı’nın içi gidip beti-benzi solarak durdu (“Ala-Too”).

2. Midesi Kazınmak: Yemek yiyesi gelmek, iştahı açılmak.

Fakat, midesi kazınıp karnının acıktığını şimdi hissetmeye başladı (“Leninçil çaş”).

İçinde Kir Saklamak/İÇİNDE KİN TUTMAK

Gönlünde kötülük olmak, birisine karşı kötülük beslemek.

Askar’ın nahiye için, göğsünü gere gere, içinde kin tutmayarak, pişman olmadan mücadele etmeye kendisi yeter (Abdukaimov).

Yediği Aş Gibi Olmak/YEDİĞİ YEMEK, İÇTİĞİ SU GİBİ OLMAK

Artık alışkanlık olmak, alışkanlık hâline gelmek, gelenek hâline gelmek, her zamanki olan bir şeye dönüşmek.

Sonra yengemin dayağı artık yediğim ekmek içtiğim su gibi oldu (Caparov).

Yediği Aşını Yere Koymak

1. EL ÜSTÜNDE TUTMAK: Çok saygı göstermek, hürmet etmek, sevmek.

Sadır – akraba deyince, el üstünde tutan adam (Berdikeev).

2. Yemeden içmeden kesilmek: İçi gitmek, özlemek, kendini vermek, görmek istemek. *Uzakta da olsa, gece yarısı da olsa, konu sen olunca yemeden içmeden kesilirmiş (“Ala-Too”).*

V.: Yemeyi içmeyi unutmak:

Beken ise, kitap deyince yemeyi içmeyi unuttur (Kaimov).

Yediği Aş Olmamak/YEMEYİ-İÇMEYİ UNUTMAK

sanaası tınbay kıynala berüü.

Koluktum içkeni aş bolboy sarsanaa bolup cürgönün kiyin özü ayıp berdi (Abdukarimov).

İÇKENİ İRİM, CEGENİ CELİM BOLUU.

Bir nersege sarı sanaa bolup kıynaluu, azap cey berüü, tıncı ketüü, katuu sanarkoo.

A tursun üy-bülöösünün üröyü uçup, içkeni irim, cegeni celim bolup catpaybı (Berdikeev).

V.: İçkenin irim, cegenin celim kıluu:

Ninanın kündür-tündür üy betin körböy, Osmon sıyaktuu komsomolgo cañı ötkön çaştar menen ügüt-nasıyat taratıp, ayıl-kıştaktı kıldırıp ketişi da anın içkenin irim, cegenin celim kılart (Saatov).

İÇKEN TABAGINA TÜKÜRÜÜ.

Caşılıkka camandık menen coop berüü degen maanide.

Bul, birinçiden, kesir, ekinçiden, bilgenge içken tabagina tükürüp taştaganga barabar coruk (Medetov).

İÇKE SAKTOO.

Eç kimge aytpoo, sırtka çıgarboo, başkaga bildirböö.

Al kegin içke saktap cürdü ("Ala-Too").

İÇKE ÜZÜLÜP, COON SOZULGAN UBAK

Caz mezgili, üzümçülük uçuru, tamak-aş tartış bolgon kez.

İÇKİLİKKE BERİLÜÜ

Aarak içkenge könüü, arakpoz bolup ketüü.

İçkilikke berile elekte bir çarasın iştep çıgalı dep oylooduk ("Ala-Too").

İÇ KÖPTÜRÜÜ

Buulukturuu.

Köp söz – iç köptüröt (Sıdıkbekov).

İÇ KÜYGÜZÜÜ.

Körö albastık, içi tardık sezimin payda kıluu.

Eköönün uşul ısıq dostuğu ayıldagı ayırım adamdardın için küygüzöt, aram oyun kozgoyt ("Leninçil Caş").

İÇ KÜYDÜ. k. İç küydülük.

İÇ KÜYDÜLÜK.

Bir şeye çok endişelenerek rahatsız olmak, içi rahat etmeyip hep sıkıntı içinde olmak.

Nışanlım, yemeyi- içmeyi unutup gezdiğini sonra kendisi söyledi (Abdukarimov).

İçtiği İrin, Yediği Zamk Olmak/YEDİĞİ İÇTİĞİ ZEHİR OLMAK

Bir şeye endişelenerek acı çekmek, azap çekmek, huzuru kaçmak, çok özlemek.

Onu bırak, ailesinin huzuru kaçıp yediği içtiği zehir olmaz mı (Berdikeev).

V.:Yediğini-İçtiğini Zehir Etmek:

Nina'nın gece-gündüz ev yüzü görmeyip Osmon gibi yeni komunist olan gençlerle propaganda yaparak, köy köy dolaşıp gitmesi de onun yediğini-içtiğini zehir eder (Saatov).

Yemek Yediği Tabagına

Tükürmek/İÇECEĞİ SUYA TÜKÜRMEK

İyiliğe kötülükle karşılık vermek.

Bu birincisi israf, ikincisi, bilene, kendi içeceği suya tükürmek ile denk bir hareket (Medetov).

İÇİNDE SAKLAMAK

Hiçkimseye söylememek, dışarı çıkarmamak, başkalarına bildirmemek.

O kinini hep içinde sakladı ("Ala-Too").

İncenin Kopup, Kalının Uzadığı

Dönem/Her Şeyin Azaldığı Dönem

İlk bahar, her şeyin bitiği dönem, kıtlık olduğu dönem.

İÇKİYE KENDİNİ KAPTIRMAK

İçki içmeye alışmak, içki müptelası olmak.

Henüz içkiye kendini kaptırmadan bir çare bulalım dedim ("Ala-Too").

İç Köpürtmek/BAŞTAN ÇIKARMAK

Ayartmak.

Çok söz-baştan çıkarır (Sıdıkbekov).

İÇİNİ YANDIRMAK

Çekememezlik, cimrilik duygularını kabartmak.

İkisinin bu sıcak dostluğu köydeki bazı insanların içini yandırıp kıskançlık duygularını uyandırır ("Leninçil Caş").

İÇ YANGINI

Biröönün iygiligin, cetişkendigin körö albastıktan, ıza bolgonduktan, ardangandıktan payda bolgon iç tardık sezimi.

Bizge cete albay ötü ızalanıp, iç küydülüğü ulamdan-ulam küçöp catat go (Abdukarimov).

V.: İç küydü. *Kuday bizge bergen baktı, Körö albağan iç küydü eşek kulaktar (Şükürbekov).*

İÇ KÜPTÜ

Dilde, içte saktağan taarınıç, naarazılık. *İç küptüsü emi çıkkanday köödönün kere dem aldı ("Ala-Too").*

İÇMEKEYİ İÇİNDE

Kılık-coruktarı, bolgon önörlörü içinde katıluu, kılğan işteri, oy-pikiri kupuya. *Küyünüp koyboy sumsayıp, içmekeyi içinde (Osmonaliyev).*

İÇMEKEYİN İÇİNE KATUU

Caman bılık-cılıktarın içine saktoo, kılğan işterin, bolgon önörün kupuya karmoo. *Begaalığa bölölörünün açık aytpaganı menen içmekeyin içine katkan ("Ala-Too").*

İÇTEYİ AÇILUU

Tamak içkisi kelüü, tamakka köñüldönüp, opkok tartıp kaluu.

İÇTEN ALIP SOLKULDATUU

Katuu üşütüü, ayabay suuk boluu. *Keç küzdün kara suugunan cerge kıroo tüşüp, adamdı içten alıp solkuldatat. (Abdıramanov).*

İÇTEN BOZDOO

Ayabay azap çekkenin sırtına çıkarboo, katuu küyüü, bilgizbey özünçö kapalanuu.

Al dagı küyüttüü ene, içten eski kaygısı kozgolup, içten bozdo, akırın erdin kibiratıp aldı da, başın argasız iykey özünçö ulutundu (Kasimbekov).

İÇTEN BIÇUU.

Tımızın cıyıntık çıkaruu, bildirbey bir bütümgö kelüü.

Abası menen köp nerseni içten bıçıp, içten

Birinin başarısını, ulaştığı noktayı çekememezlikten, kıskanmaktan meydana gelen rahatsızlık.

Bize ulaşamayıp çok hayıflanarak iç yangını günbegün artıyor (Abdukarimov).

V.: Kıskanç

Allahın bize verdiği bahtı, çekemeyen kıskanç eşek toprak ağaları (Şükürbekov).

İçerleme

Gönülde, içte saklanan dargınlık, memnuniyetsizlik.

İçerlemesi, şimdi çıkmış gibi göğsünü gere gere derin hava aldı ("Ala-Too")

Mahareti İçinde/İÇİNDE SAKLI OLMAK

Huyu, olan hünerleri içinde saklı, yaptığı işler, düşüncesi saklı.

Sevindiğini hissettirmeyip her şeyi içinde saklı (Osmonaliyev).

İÇİNDEN PAZARLIKLI OLMAK

Kötü yanlarını içinde saklamak; yaptığı işi, kendinde olan hünerleri gizlemek.

Begali'ye göre kuzenleri açıktan söylememesine rağmen içinden pazarlıklı ("Ala-Too").

İŞTAHI AÇILMAK

Yemek yeme isteği gelmek, yemek canı çekerek, arzu etmek. ÖRNEK???

İçten Alıp Sallamak/TİR TİR

TİTRETMEK

Çok üşütmek, çok soğuk olmak.

Sonbaharın sert soğuşundan yerlere kırağı düşerek, insanı tir tir titretir (Abdıramanov).

İÇİ İÇİNİ YEMEK

Çok eziyet çektiğini dışarıya hissettirmemek, çok acı çekmek, kimseye hissettirmeden kendince çok üzölmek.

O da bağı yanık bir ana; eski kaygıları depreşip, içi içini yiyip, yavaşça dudaklarını kıpırdatıp, kafasını çaresizce sallayarak yerinden doğruldu (Kasimbekov).

İÇTEN PAZARLAMAK

Gizliden bir sonuca varmak, çaktırmadan bir karar vermek.

Amcası ile pek çok şeyi içten pazarlayarak,

tüşünüşkündü cakşı körüşçü (Köçkönov).

İÇTEN CEGEN KURTTAY.

Astırtan, tımızın çıkıncılık kılma, bilgizbey işti büldürmö.

Ansız dele içten cegen kurttay bolgon sarı sanaası ırbadı (Berdikeyev).

İÇİKEN KAN CÜGÜRÜÜ. k. İçinen kan ötüü.

İÇTEN KÜYÜÜ. k. İçinen sızdoo.

İÇTEN ÇIKKAN İYRİ CILAN.

Bala (al cakşıbı, camanbı – baarı bir) – et menen cüröktön caralğan, al baarı bir öz üçün cakşı, süykümdüü (bul söz köbünçö keyigende, bala çeki iş kılğanda aytilat).

İçten çıkkan iyri cılan özüñdön sırın çaşırgan soñ... (Baytemirov).

İÇTEN EZİLÜÜ.

Ayabay kaygıga batuu, abdan ızalanuu.

Al küyöösünün içten ezilip, buşayman bolup cürgönün bilüügö arakettendi (Aşımbayev).

İÇTİ TUZ KUYGANDAY AÇIŞTIRUU.

Katuu kaygırtuu, ayabay öküntüü.

Canatan beri içti tuz kuyganday açıştırgan ıngaysız abalına cenilbedi (İsmailov).

İÇTİ-TİŞTİ BOLUU

Astırtan, tımızın makuldaşıp aluu, çaşırın süylöşüp bir bütümgö kelüü.

İçti-tıştı bolup özünör bütürüp koyup, bilmeksenge salat ekensiner da (“Çalkan”).

İŞ AYRAN

İş çatagına aylandı, iştin oyronu çıktı maanisinde koldonulat.

-İş ayran. Apam alıp ketti Kümüştü (Osmonaliyev).

İŞ BİLGİ

Cöndömdüü, cöndüü, tüşünüktüü.

Cetekçiler da iş bilgi adamga asılat (Mirzayev).

İŞ CÜZÜNÖ AŞIRUU

Orundatuu, atkaruu.

Duşmanga ok, dosko süyküm, akılman,/El

gizlice anlaşmayı severdi (Köçkönov).

İÇTEN KEMİREN KURT GİBİ OLMAK

Yavaş yavaş, gizlice ajanlık yapmak, çaktırmadan işi halletmek.

Zaten içten kemiren kurt gibi kederi arttı (Berdikeyev).

İçten Çıkan Eğri Yılan/Canının Parçası

Evlat (o iyi mi, kötü mü- fark etmez) – et ile kalpten yaratılan, o her durumda kendi için iyi, tatlı (bu laf genelde pişmanlık duyduğu zaman, çocuk yaramazlık yaptığı zaman söylenir).

Canının parçası sonuçta, senden sırrını saklasa da... (Baytemirov).

İçten Ezilmek/İÇİN İÇİN AĞLAMAK

Çok kaygılanmak, çok üzülme.

O kocasının için için ağlayıp ağlamadığını, pişmanlık duyup duymadığını öğrenmeye çalıştı (Aşımbayev).

İçine Tuz Basmış Gibi

Acıtmak/YARASINA TUZ BASMAK

Çok üzme, çok kaygılandırmak.

Deminden beri yarasına tuz basan kötü duruma yenilmedi (İsmailov).

İçli-Dışlı Olmak

Önceden, gizlice bir anlaşmaya varmış olmak, gizlice konuşarak bir karara varmış olmak.

İçli-dışlı olarak kendiniz önceden her şeyi hallettikten sonra, bilmezlik rolünü oynuyorsunuz (“Çalkan”).

ÇİĞRINDAN ÇIKMAK

İşin suyu çıktı, işin düzeni bozuldu mânâsında kullanılır.

İş çığırından çıktı. Annem götürdü Gümüş’ü (Osmonaliyev).

İş Bilir

Becerikli, eli yatkın, anlayışlı.

Yöneticiler de iş bilir adama yönelirler (Mirzatev).

İŞİ DÜZE ÇIKARMAK

Yerleştirmek, yapmak.

Duşmana ok, dosta yardımcı, bilge,/Milletin

tilegin iş cüzünö aşırğan (Osmonkul).

V.: İşke aşuu. *Menin dağı köptön kütökön asıl maksatım işke aşıp, Frunzedegi bir okuu cayınan okumak boldum ("Leninçil çaş").*

İŞİ AK

Künöösü çok, künöösüz, taza.

İşim ak eken, tez ele aktalıp çıktım ("Ala-Too").

İŞİ AKSOO

Araketi cakşı natıyca berböö, işi naçarloo, casagan cumuşu alga cılboo.

Anan cürüp-cürüp çaması bilinip, işi aksap, attan kayra tüşkön (Kıdırmışev).

İŞİ KARA.

Künöölüü, künöösü, kılması bar.

İşindin karasınan taş bolup kalgan emespi dep kuuratkan da (Osmonaliyev).

İŞİ KILIP.

Eptep-septep, kantse da, emnesi bolso da.

Ünküyüp oygo batıp ce tuugan cerdi taştap ketip bara catkanbı, ce coldun kıynçılığı üşün alğanbı, işi kılıp, birdeme için cırtıp turganday (Kasimbekov).

İŞİ KURCUN BOLUU.

İşi naçarloo, oylogon oyu oñunan çıkpoo.

- İş kurcun boldu, Nasır ake, - dedi başkarma, - bir nerse kılbasak bolboyt ("Ala-Too").

İŞİ KIYŞAKTOO.

Naçarloo, tömöndöö, kıyçalıştoo, işi oydoguday bolboo, aksoo.

Cuman, balam, sen bugün, koyo tur, atandın işi kıyşaktap turat ("Ala-Too").

İŞ İLGERİ!

İş ilgerilesin, işiñer iygiliktüü bolsun (iştep catkandarga, iş üstündögülörgö kaaloo, tilek katarı aytilat).

İş ilgeri baldar, emne kılıp catasınar? (Turusbekov).

V.: İş ilgeri bolsun! – İş ilgeri bolsun! – dedi Kümüş (Osmonaliyev).

İŞİ OÑUNA AYLANUU.

İşi oñoluu, cakşıra baştoo.

Ayılçı agası azdır-köptür kaada ırımı menen

taleplerini düze çıkaran (Osmonkul).

V.: Hallolmak; gerçekleşmek. *Benim de çoktan beri beklediğim asıl amacım gerçekleşip, Frunze'deki bir okulda okuyacak oldum ("Leninçil çaş").*

Haklı; Temiz; Dürüst

Suçu yok, suçsuz, temiz.

Haklıymışım, suçsuz olduğum çabucak ispatlandı ("Ala-Too").

İŞİ AKSAMAK

Gayreti iyi netice vermemek, işi kötüye gitmek, yaptığı işi ilerlememek.

Bir olumsuz hareketi bilindikten sonra, işi aksayıp, attan tekrar iner (Kıdırmışev).

İşi Kara/Suçlu

Günahı, hatası, yanlış var.

Suçlu olduğundan dolayı taş kesilmedi değil mi diye başının etin yer (Osmonaliyev).

SÖZÜN KISASI

Zar-zor, ne yapsa da, ne olsa da.

Başı öne eğik, düşünceye dalarak doğduğu toprağı bırakıp gittiğinden mi, yoksa yol azabı mı yordu, söziün kisası, bir sıkıntısı var (Kasimbekov).

İşi Heybe Olmak; İŞİ YATMAK

İşi kötüye gitmek, düşünüp tasarladıkları tersine gitmek.

-İş yattı, Nasır ağabey, dedi yönetici, -bir şeyler yapmazsak olmaz ("Ala-Too").

İŞLERİ KÖTÜYE GİTMEK

Kötüye gitmek, alçalmak, durgunlaşmak, işleri planladığı gibi gitmemek, aksamak.

Cuman, oğlum, sen bugün bekle, babanın işleri kötüye gidiyor ("Ala-Too").

Hayırlı İşler!

İşiniz ilerlesin, işiniz başarılı olsun (çalışanlara, çalışmakta olanlara dilek olarak söylenir).

Hayırlı işler çocuklar, ne yapıyorsunuz? (Turusbekov).

V.: İşiniz yaver gitsin! – İşiniz yaver gitsin!- dedi Gümüş (Osmonaliyev).

İŞLERİ YOLUNA GİRMEK

İşleri düzelmek, iyileşmeye başlamak.

Tembel ağabeyi az-çok kendi usulüne göre

atasına ciberse, işi onuna aylanarı bışıktaldı (Beyşenaliyev).

V.: İşi oñunan çıguu. Oşentip, atasının da, balasının da işi oñunan çıktı ("Ala-Too").

İŞİ TÜŞÜÜ

İş ce başka nerseler boyunca biröögö köz karandı boluu, biröögö zarıluu.

Oşolorgo işim tüşüp ubara bolgonumdu suraba ("Çalkan").

İŞKE AŞUU. k. İş cüzünö aşuu.

İŞKE CAROO

Bir nerse kolunan kelüü, atkara aluu.

Azzamat! İşke caragan tura! (Medetov).

İŞ KURCUN

Naçar, caman.

İş kurcun eken, Ötöke (Abakirov).

İŞ MAŞAGINA CETÜÜ

Kandaydır bir iş atkarıluuga, bütüügö cakındap kaluu, çukulunan cayına kelüü, cöngö salınuu, oñoluu, cakşıruu.

İş maşagina cetkende aynıganın kanday? ("Ala-Too").

V.: İş maşagina konuu. Mına işibiz emi maşagina kondu ("Ala-Too").

İŞPALDASI ÇIGUU.

Tamtığı ketüü, caraksız boluu.

Kayran karagaydın kunu kaçıp, işpaldası çıga baştaptır (Borbiyev).

İŞTEN ÇIGUU

1. Caraksız boluu, carabay kaluu, cöndömdüülügün cogotuu.

Sultandın sandarı da işten çıktı (Şükürbekov).

2. Buzuluu, talkalanuu, iştebey kaluu.

Eski araba turat çaldıbarı çıgıp, abzelin ala keteli desek, anısı da işten çıgıp ketiptir (Aytmatov).

İŞTEP ÇIGUU

Kandaydır bir toktom, çeçim, körsötmö c.b. menen tanışıp, maanisin açıp bilüü, üyrönüü, түшүндүрүү, talkuuloo, oñdoolor, toluktoolor kiyirüü, işterin cürgüzüü.

Ömüş çöp çabıkta iştep catkandardı cogultup, direktordun prikazın iştep çıktı (Baytemirov).

babasına gönderirse, işlerin yoluna gireceği kesinleşti (Beyşenaliyev).

V.: İşleri yolunda gitmek: Böylece, babasının da, oğlunun da işleri yolunda gitti ("Ala-Too").

İŞİ DÜŞMEK

İş veya başka şeyler ile ilgili başkalarına bağımlı olmak, birisine muhtaç olmak.

Onlara işim düşerek, avare olduğumu sorma ("Çalkan").

İŞE YARAMAK

Elinden bir şeyler gelmek, yapabilmek.

Aferin! Bir işe yaramış! (Medetov).

İşleri Heybe/İŞLERİ KESAT

İç acıcı değil, kötü.

İşleri kesatmış, Ötöke (Abakirov).

İŞLER YOLUNA GİRMEK

Bir çeşit iş tamamlanmaya, bitimeye yaklaşmak; dağınık hâlden tekrar düzene sokulmak, düzelmek, iyileşmek.

İşler yoluna girdiğinde vazgeçmen niye? ("Ala-Too").

V.: İş düzene sokulmak. İşte, şimdi işimiz düzene sokuldu ("Ala-Too").

HURDAYA ÇIKMAK

Yıpranmak, işe yaramaz olmak.

Zavallı ardıç çürümeye yüz tutup, hurdaya çıkmaya başlamış (Borbiyev).

İŞE YARAMAMAK

1. Bir işe yaramamak, yaramaz hâle gelmek, becerisini, iş yapma gücünü kaybetmek.

Sultanın güvendikleri de işe yaramaz hâle geldi (Şükürbekov).

2. Bozulmak, dağılmak, işe yaramamak.

Eski araba duruyor hurda hâlinde, en azından bir teçhizatını alalım dedik ama, tümünden işe yaramaz hâle gelmiş (Aytmatov).

Müzakere etmek

Bir çeşit bildiri, karar, endeks ve başkalarının mânâsını ayrıntılı öğrenmek, öğretmek, anlatmak, müzakere etmek, düzeltme yapmak, bir şeyler katmak, işlerini yürütmek.

Ömüş ot biçmede çalışan işçileri toplayarak, müdürün emrini müzakere etti (Baytemirov).

İŞTİN KÖZÜN BİLBÖÖ.

İştin, iştoonun ıgın, atkaruu, бүткөрүү colun түшүнбөө, ішти atkaruuda tacrıybasızdık kıluu. *Tarbiyası bolboy, іştin көзүн билbey tursa, ушул учурда... başka bir cetik adamdı hanga atalık biyligine чакırsa bolot (Kasimbekov).*

İŞTİN KÖZÜN TAANUU.

Cumuştun şartın, cönün, ıgın mıktı bilüü, anı bilgiçtik menen atkara aluu, mayın çıkara iştöö.

İştin көзүн taanıgan zveno başçısı sözgö aralaşıp oturdu ("Kırgızstan ayaldarı").

V.: İştin көзүн tabuu. *İştin көзүн tapkan, zañ-zakündü bilgen adam aytıp oturbaybı ("Sovettik Kırgızstan").*

İŞİN YOLUNU-YORDAMINI BİLMEMEK

İşin, çalışmanın yöntemini; yapma, halletme yolunu anlamamak, işi yapmada tecrübesizlik göstermek.

Eğitimi yok, işin yolunu-yordamını bilmiyorsa, o zaman... başka bir yeterli insanı hana baş danışman olarak çağırса olur (Kasimbekov).

İşin Gözünü Bilmek/**İŞİN YOLUNU-YÖNTEMİNİ BİLMEK;**

İşin şartını, ne olduğunu, yöntemini bilmek, onu doğru yolla yapabilmek, en verimli şekilde çalışmak.

İşin yolunu-yöntemini bilen işçibaşı söze karıştıyordu ("Kırgızstan Madaniyatı").

V.: İşin gözünü bulmak/ İŞİN YOLUNU-YÖNTEMİNİ BULMAK. *İşin yolunu-yöntemini bulan adam söylüyor ya ("Sovettik Kırgızistan").*

K**KAABINA KALUU.**

Açuusuna tiyip aluu, cinin keltirüü.

Kınk etip kayaşa aytsan, manaptardın kaabına kalasın (Sıdıkbekov).

V.: Kaarına kaluu. *Kokus dayındaganın atkarbay kaarına kalıssa, onbosu şeksiz (Beyşenaliyev).*

KAADA KÜTÜÜ

Peyil kütüü, kaadalanıp kaluu, elden bötönçö boluu.

Corogo erke bala bolup kaada kütkün Esir koldon kelbesin bilip, бүркүт orduna coru tapşırdı (Osmonaliyev).

V.: Kaada çaykoo. *Kız kezinde, bul Çürök / Kaada çaykap, el buzgan ("Seytek").*

KAADASIN KARMATUU. k. Adatın karmatuu.**KAAKI ORDUNA KÖRBÖÖ**

1. Keneböö, tootpoo, kabagım-kaşım deböö, çım etpöö.

Al tügöngön Sarıbay,/Bir sayganda ölgön cok,/Kabılgan Seytek sayganın,/Kaakı

K**HİŞMİNA UĞRAMAK; GAZABINA UĞRAMAK**

Sinirine dokunmak, sinirlendirmek.

Pat diye ses çıkartırsan, zenginlerin hışmına uğrarsın (Sıdıkbekov).

V.: Gazabına uğramak. *Bir ihtimal söylediğini yapmayıp gazabına uğrarsa, iyi olmayacağı kesin (Beyşenaliyev).*

Teşrifat Beklemek/**KENDİNİ AĞIRDAN SATMAK**

Nazlanmak, kendini başkalarından farklı görmek, milletten ayrı olmak.

Beye nazlı çocuk rolü oynayıp kendinden ağırdan satan Esir, yapamayacağını anlayıp, kartal yerine akbaba hediye etti (Osmonaliyev).

V.: Kendini ağırdan satmak *Kızken bu Çürök / Kendini ağırdan satıp, halkı bozmuş ("Seytek").*

1. SİNEK ISIRIĞI KADAR GÖRMEMEK

Aldırmamak, kaale almamak, canı acıtmamak, tepki vermemek.

O tükenmiş Sarıbay,/Bir saplamakla ölmedi,

orduna körgön çok ("Seytek").

2. Teñsinböö, teñine alboo, kişi orduna körböö.

Al tigi tuugandardı dele kaakı orduna körböy cay gana başın kötördü (Bektenov).

V.: Kaakıça körböö. *Al meni kaakıça da körbödü (Sıdıkbekov).*

KAAMIT KIYÜÜ

Baş iyüü, birotolo moyun sunuu.

Kantip degi makul bolot cer cüzü/Kaamıt kiyip korduguna köniügö (Malikov).

KAAP SÜYLÖÖ.

Acıldap betten aluu, arkırap bir tiyüü.

Cakşı taap süylöyt, caman kaap süylöyt (makal).

KAARI KAYNOO.

Ayabay açuusu kelüü, katuu cindenüü, caalı kelüü.

Oşon üçün baydın kaarı kaynap, açuusu kelgen ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Kaarı betine çıguu. – Bay, padişam, bugün kaarın betiñe çıgıp kalıptır da (Kasimbekov).

KAARIN TARTUU

1. Kandaydır bir kerektüü nersege abdan muktaj boluu, anın korun tartıp kınınaluu. *Cokçuluktun kaarın tarttı.*

2. Kıyınçılıkka duuşar boluu.

Al caş kününön cetimdiktin kaarın tarttı.

KAARIN TÖGÜÜ.

Ayabay açuulanuu, burkan-şarkan tüşüp caaldanuu, kanı kaynoo.

Tülkübek türün buzup, kaarın töktü (Cantöşev).

KABAGI AÇIK.

1. Kaygı-kapası çok, caydarı, köñüldüü.

Şergazığa çıgıp kele catkanda coluktu. Anın kabagı açık eken, kol alışıp bakıldadı (Osmonaliyev).

2. Kabagım-kaşım debegen, peşenelüü,

/Kaplan Seytek'in vurmasını,/Sinek ısırtığı kadar bile görmedi ("Seytek").

2. İNSAN YERİNE KOYMAMAK

Denk görmemek, küçümsemek, insandan saymamak.

O öbür akrabalarını bile insan yerine koymayıp yavaşçayine kafasını kaldırdı (Bektenov).

V.: Zerre kadar değer vermemek. *O bana zerre kadar değer vermedi (Sıdıkbekov).*

Hamut Giymek/BOYUNDURUK

ALTINA GİRMEK

Boyun eğmek, tümünden teslim olmak.

Nasıl kabul eder yeryüzü,/Boyunduruk altın girip zulmüne razı olmayı (Malikov).

Havlayarak Konuşmak/YÜZÜNE

ÇEMKİRMEK

Haykırarak yüze vurmak, kalp kırıcı şekilde davranmak.

Akıllı düşünerek konuşur, akılsız yüze çemkirir (makal).

Gazabı Kaynamak/GAZABA GELMEK

Çok öfkelenmek, çok hiddetlenmek, öfke saçmak.

O yüzden ağanın, gazaba gelip sinirleri tepesine toplanır ("Kırgızstan Madaniyatı").

V.: Öfkesi yüzüne vurmak. – Bey, padişahım, bugün öfken yüzüne vurmuş (Kasimbekov).

KAHRINI ÇEKMEK

1. Lâzım olan herhangi bir şeye çok ihtiyaç duymak, onun azabını çekerek zorlanmak.

Kıtlığın kahrını çektik.

2. KAHIR ÇEKMEK: Zorlukla

karşılaşmak.

O genç yaştan yetimliğin kahrını çekti.

Kahrını Dökmek/ÖFKE KUSMAK

Çok sinirlenmek, etrafı kasıp kavurmak, kanı kaynamak.

Tülkübek'in morali bozulup öfkesini kusmaya başladı. başladı (Cantöşev).

Gözkapağı Açık/ KEYFİ YERİNDE

1. Kaygı-tasası yok, neşeli, güler yüzlü.

Şergazi'ye çıkarken karşılaştı. Onun keyfi yerindeymiş. Selam verdikten sonra sohbet ettiler (Osmonaliyev).

2. Rahat, talihli, basiretli, yıldızı parlak.

acarluu, cıldızı carık.

Aşır carkıldagan kabagı açık bala ("Ala-Too").

V.: Mandayı carık. *Aram oyluu kişinin mandayı carık bolboyt deşet eken (Abdukaimov).*

Köñülü açık. *Kurdaşıñdın köñülü açık, baskanı şaydoot, meni közünün kırı menen bir karadı da saparın ulantı ("Leninçil caş").*

KABAGI AÇILUU

Carkıldagan caydarı münözdö boluu, köñülü kötörülüü.

Atanın kabagı açılıp, bugün körgön-bilgenderin süylöy başadı (Ubukeyev).

V.: Kabagı cazıluu. *Anın kabagı bir az cazıldı ("Ala-Too").*

KABAGI BÜRKÖLÜÜ

Bir nersege kapalanuu, könülü çögüü, sabırı suz boluu.

Cıldızkandın kabagı saal bürkölüp, akırın cer karadı (Baytemirov).

V.: Kabagı tüyülüü. *Anın kabagı tüyülüp, kez-kez katuu üşkürüp, kandaydır ileñ-salañ iştep, canındagı bizge karabay, köbünçö cerdi tikteyt (Eşmambetov).*

KABAGI BÜRKÖÖ.

Kapaluu, könülü açık emes, tüktöyüñkü. *Camal ulam toktoy kalıp, erdin tişteyt, kabagı bürköö (Sıdıgaliyev).*

V.: Kabagı salıñkı. *Alardın kabaktarı salıñkı (Toybayev).*

Kabagı tünörüñkü. *Soodanbekovdun aytkandarın köñülgö tutpay, emnegedir kabagı tünörüñkü boydon sırtka çıkıp ketti ("Ala-Too").*

KABAGI KİRDÖÖ.

Kapa boluu, könülü çögüü.

Öküñüç oy könülünö kılıp etip, eki kaşının ortosu bir tilinip tırışıp, kabagı kirdey tüştü (Kasimbekov).

KABAGI SALAÑDOO. k. Kabagın karış saluu.

KABAGIM-KAŞIM DEBEGEN.

Eç kaygırbagan, tük kenebegen, takır ubayım

Aşır hareketli, keyfi yerinde birçocuk ("Ala-Too").

V.: Alın açık. *Art niyetli insanın anı açık olmaz derler (Abdukaimov).*

Gönlü açık. *Çocukluk arkadaşının gönlü açık, yürüyüşü canlı; bana gözünün ucuyla bir baktı da yoluna devam etti ("Leninçil caş").*

Gözkapağı Açılmak/GÖNLÜ HOŞ OLMAK

Gönlü açık olmak, gönlü huzur bulmak.

Babanın gönlü hoş olup bugün, gördüklerini, bildiklerini söylemeye başladı (Ubukeyev).

V.: Morali düzelmek. *Onun morali biraz düzeldi ("Ala-Too").*

YÜZÜ ASILMAK

Bir şeye üzölmek, morali bozulmak, sabrı tükenmek.

Cıldızhan'ın biraz yüzü asılıp yavaşça başını yere eğdi (Baytemirov).

V.:Yüzü asılmak. *O, yüzü asılıp, bazen derin derin of çekip, öyle-böyle çalışır gibi yapıp, yanındaki bizlere bakmayıp, genelde yere bakıyor (Eşmambetov).*

KAŞLARI ÇATIK OLMAK

Üzüntülü, gönlü rahat değil, sinirli.

Cemal sık sık durarak, dudaklarını ısırıyor, kaşları çatık (Sıdıgaliyev).

V.: Kaşları çatık. *Onların kaşları çatık (Toybayev).*

Gözkapağı Kararmak/YÜZÜ

KARARMAK *Soodanbekov'un dediklerine önem vermeyip, nedense yüzü kararmış şekilde dışarı çıktı gitti ("Ala-Too").*

Çehresi Kirlenmek/YÜZÜNÜ

BURUŞTURMAK

Üzüntüye uğramak, morali bozulmak.

Pişmanlık verici düşünceler aklına gelip, iki kaşını çatıp,yüzünü buruşturdu (Kasimbekov).

Gözkapağım-Kaşım Demeyen/VİZ GELEN

tartpagan.

Erkek orduna çalgı çaap, suu sugarıp, oor cumuştardı casasa da, kabagım-kaşım debegen (Saatov).

KABAGIM-KAŞIM DEBÖÖ.

Keyip-kepçiböö, eç nersege kaygırboo, tootpoo, keneböö, carkıldap cürö berüü. *Anı kabagım-kaşım debey tosüp alıp, meymandadı (Köçkönov).*

V.: Kirpigim-kaşım deböö. *Kirpigim-kaşım debey, buyurganın cep, buyurgan caştı çaşap catat (Medetov).*

KABAGINA KAR CAAGAN.

Tünörüp, açuusu kelgen, kaardangan, cini kaynagan.

Al kabagina kar caap, adam batınıp suragıday emes abalda keldi (Medetov).

KABAGINA KİR CUGUZBOO. k.

Kirpiline kir cuguzboo.

KABAGIN BÜRKÖÖ.

Kapa bolgondoy, kaygırganday ce bir nerseni caktırbaganday sabırı suz, tünörünkü abalda boluu.

Mınday kişinin külgönünön, kabak bürkögönü köp bolot (Abdukaimov).

V.: Kabagın açpoo. *Et, may, çaydı oozu-murdunan çıkarıp şıpkap turbasa, çukçuyup kabagın açpagan neme (Kıdırmışev).*

Kaş-kabagın açpoo. *Kaş-kabagın açpay otura berdi ele, ceñesi cılmaysañ bolo degensip, kaptalınan türtkülödü (“Kırgızstan madaniyatı”).*

KABAGIN KARIŞ SALUU.

1. Kapalanuu, kaygıruu, ubayım tartuu.

Kabagın karış salıp, çüyriygöndön çüyriüyüp alıptır (Cigitov).

2. Açuusu kelüü, kaardanu, tünörgön körünüştö boluu.

Kabagın karış salgan atası kimgedir açuulanıp catıptır (Osmonaliyev).

V.: Kabagın tüyüü. *Anan kantip al kabagın tüybösün (Kıdırmışev).*

Kabagın çatuu. *Kız kırtışı süyböy, kabagın*

Hiç üzölmeyen, hiç umursamayan, hiç zorluk çekmeyen.

Erkeklerin yerine ot keserek, sulama yaparak, ağır işleri yapsa da, vız gelmiş (Saatov)

Gözkapağım-Kaşım Dememek/ALDIRIŞ ETMEMEK

Üzüntüye kapılmamak, hiçbir şeye kaygılanmamak, umursamamak, hep keyifli gezmek.

Onu hiç aldırış etmeden karşılayıp misafir etti (Köçkönöv).

V.: Kaygıya kapılmamak. *Hiç kaygıya kapılmadan, Allah'ın verdiğini yiyerek, buyurduğu ömrü yaşıyor (Medetov).*

Kabağın Kar Yağan/KEYFİ KAÇAN

Morali bozularak sinirlenen, öfkelenen, cinleri tepesine toplanan.

Onun keyfi kaçarak insana yanaşıp hâl hatır soramayacak halde geldi (Medetov).

KAŞLARINI ÇATMAK

Üzülmüş gibi, pişman olmuş gibi veya bir şeyi sevmemiş gibi moralsız, keyifsiz hâlde olmak.

Böyle insanın gülmesinden çok kaşlarının çatık hâli daha çok olur (Abdukaimov).

V.: Keyiflenmemek. *Et, yağ, çayı ağız burnundan çıkartmazsan, hiç keyiflenmeyen biri (Kıdırmışev).*

Somurtmak. *Somurtarak oturuyordu, yengesi biraz gül der gibi, yanından dürttü (“Kırgızistan Madaniyatı”).*

Kabağın Karış Salmak/KAŞINI ÇATMAK –YÜZÜNÜ ASMAK

1. Üzülmek, kaygılanmak, hasretini çekmek. *Yüzünü asıp iyice tavır almış (Cigitov).*

2. Sinirlenmek, öfkelenmek, çok perişan durumda olmak.

Kaşlarını çatan babası birisine çok kızıyormuş (Osmonaliyev).

V.: Kaşlarını çatmak. *O nasıl kaşlarını çatmasın bu durumda (Kıdırmışev).*

Kaşlarını çatmak. *Kızın hoşuna gitmeyip,*

çıtıp, teskeri bastı (Saatov).

KABAGI SALIŃKI. k. Kabagı bürköö.

KABAK AÇAR.

1. Biröönün aldına tüşüü, könülün açuu için körsötülgön sıy (köbünçö tartuu, kalıñ maanisinde).

Andan kiyin kabak açaarı dep dagı bir carım min som akça beriptir (Toybayev).

2. Adamdı ıraazı kıla turganday, adamdın carpın cazar, könül açar (köbünçö tamak-aş kuyulgan idişke karata).

Kabak açar kara ayak.

KABAK-KAŞINA KAROO.

Münözün, kıyal-corugun baykap körüü, oşogo caraşa mamile casoo, könülünö, kılık-coruguna karata mamile kılıu.

Sizdin kabak-kaşınızga karap, eşiginizde kızmat kılıp cüröm (Cantöşev).

V.: Kabak-kaşın baykoo. *Bir az tınıp, tigilerdin kabak-kaşın baykap kaldı (Berdikeyev).*

KABIRGA TUUGAN

Alıs tuugan, tuugandığı ança cakın emes. *Canagı Şeker oşonun kabırğa “tuugandarı” (Ümötaliyev).*

KABIRGA SÖÖGÜ SÖGÜLÜÜ. k.

Kabırgası sögülüü.

KABIRGAGA BATUU. k. Kabırgasına batuu.

KABIRGAGA KENEŞÜÜ.

Arı cak, beri cagın baykaştırıp, abdan oylonuu, şaşpay köpkö oylonuu.

Kabırgana keneşip, ertenke deyre coobundu ber (Beyşenaliyev).

KABIRGAGA TAŞ BATUU. k.

Kabırgasına batuu.

KABIRGASI AÇILBAGAN.

Semiz, abdan semiz, conu bilinbegen.

Mal kabırgası açılbağan boydon kıştan çıgat (Baytemirov).

KABIRGASI KAYIŞUU

1. Biröögö booru ooruu, canı açuu, aga keyip ayoo seziminde boluu.

kaşlarını çatarak, ters tarafa doğru yürüdü (Saatov).

Göz Kapağı Sarkık/YÜZÜNÜ

AĞARTMAK

1. Birinin hizmetinde bulunmak, gönlünü hoş etmek için yapılan iltifat (genelde hediye, başlık mânâsında).

Ondan sonra yine yüzünü ağartsın diye bin beş yüz som para vermiş (Toybayev).

2. İnsanı memnun edecek şekilde, insanın moralini düzeltici, neşelendirici (genelde yemek konulan tabak için).

Yüz ağartıcı tabak.

Göz Kapağına-Kaşına

Bakmak/GÖZÜNÜN İÇİNE BAKMAK

Huyunu, karakterini incelemek, ona göre muamelede bulunmak; gönlüne, huyuna göre muamele etmek.

Sizin gözünüzün içine bakarak, kapınızda hizmet ediyorum (Cantöşev).

V.: Göz Kapağına-Kaşına Dikkat

Etmek/Gözünün içine bakmak. *Biraz bekleyip, onların gözünün içine baktı (Berdikeyev).*

Kaburğa Akraba/UZAKTAN AKRABA

Uzak akraba, akrabalığı o kadar yakın değil.

Deminki Şeker onun uzaktan akrabaları (Ümötaliyev).

Kaburgaya Danışmak/ÖNÜNÜ-ARDINI DÜŞÜNMEK

Önünü-arkasını iyi inceleyip ayrıntılı düşünmek; acele etmeyip uzunca düşünmek. *Önünü-ardını düşünüp yarına kadar bir cevap ver (Beyşenaliyev).*

Kaburgası Açılmayan/ Semiz

Semiz, çok semiz, sırtı yağ bağlamış

Mal semiz halde kışı atlatır (Baytemirov).

Kaburgası Bükülmek/

1. İÇİ SIZLAMAK Birine acımak, canı acımak, ona kıyamayıp koruma duygusu

Buga menin kabırgam kayışıp oturgan çok (Elebayev).

2. Oorçuluktun, kıyınçılıktın azabın tartuu, kıynalıp-kıstалу.
Cokçuluktun ayman al baykuştun kabırgası kayıştı go ("Ala-Too").

V.: Kabırgası mayışuu. *Kabırgabız mayışıp cakın adamdarıbizdan, bir tuugandan acıradık ("Ala-Too").*

KABIRGASI KATUU.

Baralina cetüü, boy tartıp, er-azamat boluu, küçkö toluu, cetilüü.
Kabırgası kata elek caş kezinde cumuş iştedi (Abdukarimov).

KABIRGASI MAYLUU.

Bardar, kolunda bar, ookat-tiriçiligi mıktı.
Alar bolso, kabırgası mayлуу adamdar, bizde emne bolsun ("Çalkan").

KABIRGASI MAYIŞUU. k. Kabırgası kayışuu.

KABIRGASI SÖGÜLÜÜ.

Ayabay canı açuu, zeeni keyüü, katuu kapalanuu.
Oşon üçün al botosu ölgön ingendey bozdrop, kabırgası sögülüp, sızdap turdu (Saydullayev).

V.: Kabırğa söögü sögülüü. *Kabırğa söögü sögülüp, / Közüñün caşı tögülüp ("Manas").*

KABIRGASIN BİT CEGENÇE KÖRBÖÖ.

Keneböö, tootpoo, eç nerse taasir etpegendey boluu, kamaarap da koyboo.
Kabırgasın bit cegençe da körgön çok ("Çalkan").

V.: Kabırgası bit çakkança bolboo.
Avtobustun şoferi menen anın cardamçısının kabırgası bit çakkança da bolgon çok ("Çalkan").

KABIRGASIN SÖGÜÜ.

Ayabay cazaloo, korduk körsötüü, abdan oor abalga duuşar kıluu.

içinde olmak.

Buna benim içimin sızladığı yok (Elebayev).

2. BELİ BÜKÜLMEK

Zorluğun, yokluğun azabını çekmek; ezilip büzülmek.

Kıtlıktan dolayı onun beli büküldü ("Ala-Too").

V.: Kaburgası kırılmak/Kanadı Kırılmak.
Kanadımız kırılıp yakın adamlarımızdan, öz kardeşimizden ayrıldık ("Ala-Too").

Kaburgası Sertleşmek/KEMİKLERİ SERTLEŞMEK

Fiziksel olarak gelişmek, boyu uzayıp delikanlı olmak, güçlenmek, olgunlaşmak.
Daha kemikleri sertleşmeden çok ağır işlerde çalıştı (Abdukarimov).

Kaburgası Yağlı/ENSESİ KALIN

Zengin, elinde var, varlıklı.

Onlar ise, ensesi kalın insanlar, biz de ne olsun ("Çalkan").

Kaburgası Sökülmek/İÇİ

PARÇALANMAK

Çok canı acımak, içi yanmak, çok fazla üzülmek.

O yüzden o yavrusu ölmüş deve gibi sızlayıp, içi parçalanarak çok üzüldü (Şaydullayev).

V.: Kaburğa Kemiği Sökülmek/İçi Parçalanmak. *İçi parçalanarak,/Gözünün yaşı dökülerek ("Manas").*

Kaburgasın Bit Yeniği Kadar Bile Görmemek/SİNEK ISIRIĞI KADAR BİLE GÖRMEMEK

Umursamamak, kaale almamak, hiçbir şey tesir etmemiş gibi olmak, istifini bozmamak.
Sinek ısırığı kadar bile görmüyor ("Çalkan").

V.: Kaburgasını Bit Isırmış Gibi Bile Olmamak/UMURUNDA OLMAMAK

Otobüsün şöförü ile onun yardımcısının hiç umurunda olmadı ("Çalkan").

Kaburgalarını Kırarak/KEMİKLERİNİ KIRMAK

Şiddetle cezalandırmak, eziyet etmek, çok

Külçoronun kabırgasın sökkülö,/ Kaltırbay kanın tökkülö ("Seytek").

KABIRGASINA BATUU.

Ayabay korduk körüü, azap tartuu, kıyın, oor abalga tuş kelüü, abdan kıynalu.

Tigi Arstandın oorusu kabırgama batıp turat (Şükürbekov).

V.: Kabırgaga batuu. *Kayran el tentip ketkende,/Kabırgama taş battı (Togolok Moldo).*

Kabırgaga taş batuu. *Bügün beçaralık başına tüşüp, karaylagan eldi körüp, ogo beter kabırgasına taş battı (Beyşenaliyev).*

KAGILIP KETİYİN.

Calınıp-calbaru maanisinde ayılat.

Kagılıp keteyinder, men it boldum, öltürö körböğülö, mal-başım tartuu (Saatov).

KADAM KOYUU.

Belgilüü bir çaştan ötüp, kiyinkisine baş koyuu.

Bıyıl on segizge kadam koydu (Abdıramanov).

KADAMI UZARUU.

İygilikke cetişıü, zobolosu kötörülüü, iş cagınan cogoruloo, işi ilgerilöö.

Cakşılıkka bet algan,/ Uzarat çaştın kadımı (Toktogul).

KADEMİ KATUU.

Korduk körüü, işi oñunan çıkpıy abalı naçarloo, azapka tüşüp müñküröö, oor abalda kaluu.

Kademi katıp momundar,/ Kaçan cetet tınımga (Togolok Moldo).

KADIRIN SALUU.

Özünün abalın, avtoritetin paydalanuu.

Ulukbek mırza, saga kadir salıp kelip turam, meni bir acattan çıgar (Cigitov).

KADIR TÜN.

Din. Diniy işenim boyunca orozo ayının akırkı on kününün bir künündö ötüüçü kasiyettüü tün.

Beyşembinin künündö Cumanın kadir

ağır durumla karşı karşıya bırakmak.

Külçoro'nun kemiklerini kırın,/Bırakmadan kanın dökün("Seytek").

Kabırgasına Batmak/İÇİNE BATMAK

Çok cefa çekmek, azap çekmek; zor, ağır duruma denk gelmek, çok zorlanmak.

O aslanın hastalığı içime batıyor (Şükürbekov).

V.: Kemiğe dayanmak. *Halk dağılıp gittiğinde,/Bu acı kemiğime dayandı (Togolok Moldo).*

Kabırgaya Taş Batmak/Bıçak Kemiğe

Dayanmak. *Bugün zavallı duruma düşüp, ezilen milleti görüp, daha beter bıçak kemiğe dayandı (Beyşenaliyev).*

Kurban Olayım

Yana yakıla yalvarma mânâsında kullanılır.

Kurban olduklarım, ben rezil oldum, canımı bağışlayın, tüm mal varlığımı sizin olsun (Saatov).

ADIM ATMAK

Belli bir yaşı doldurup, sonrakinden gün almak.

Bu yıl on sekizine adım attı (Abdurahmanov).

Adımı Uzamak/İtibarı Artmak

Başarıya ulaşmak, makamı yükselmek, işte kıdemi artmak, işi iyi gitmek.

İyiliği düşünen,/Gencin itibarı artar (Toktogul).

Adımı Durmak/İŞLERİ YÜRÜMEMEK

Cefa çekmek, işleri iyi gitmeyip kötüleştirmek, azap çekerek kuvvetten düşmek, ağır bir durumda olmak.

İşleri yürümeyen müminler,/Ne zaman ulaşır refaha (Togolok Moldo).

HATIRINI ORTAYA KOYMAK

Kendi durumunu, otoritesini kullanmak.

Ulukbek Beyefendi, sana hatırıma ortaya koyarak geliyorum, benim hatırıma kırma (Cigitov).

Kadir gecesi

Din. Dinî inanç olarak ramazan ayının son on günü içindeki bir geceye denk gelen önemli bir gece.

Perşembinin gündüzünde, Cumanın kadir

tünündö ("Manas").

KADIR ESE.

Demeydegidey, eç nerseni baykabaganday,
cayma-cay.

Dinar kadir ese toktoo süylödü (Sıdıkbekov).

KADIRI SINUU.

Barkı ketüü, abroyu tepselüü.

*Birok, Momundun başdalar da çok artıkcılığı
bar, el közünö kadırım sına dep korkpogonu
(Aytmatov).*

KADIRIÑ CAN BOLSUN.

Eç kaday kam sanabagın, orunda bolot,
sözsüz boluuga tiyiş degen maanide
koldonulat.

*Senin kadırın can bolsun, köp ele kabatır
bolo berbe (Abdukarimov).*

KAZA CETÜÜ. k. Kaza boluu.

KAZ KANATTAP TURUU.

Köp bolup cardanıp turuu, katar-katar,
kırkalekey bolup turuu.

*Kaz kanattap turgan cortuulçulardı közdöy
cönödü (Cantöşev).*

V.: Kaz kanat bolup turuu. *El kaz kanat
bolup turdu.*

Kaz katar tizilüü. *Direktor kaz katar tizilip
olturuşkan mugalimderdi bir sıyra karap öttü
("Çalkan").*

KAZ TURUU.

Cañıdan tura baştoo, öz aldınça turuuga
üyrönüü (caş baldarga karata).

*Kızımız kaz turup kaldı ("Kırgızstan
piyoneri").*

V.: Kaz-kaz turuu. *Neberem cakında, uşul
cıldın mart ayının başında kaz-kaz turup
kalgan bolçu ("Sovettik Kırgızstan").*

KAZANI DA MAY, KAŞIGI DA MAY.

Bardıgı cetiştüü, tamak-aştan eç kemçiligi
çok, molçuluk bolup turgan uçur.

*Kalp aytıp emne, azır menin kazanım da
may, kaşıgım da may (Abakirov).*

KAZANI KOYUU KAYNOO.

gecesinde ("Manas").

MUTAT OLDUĞU ÜZERE

Alışkanlık olduğu gibi, hiçbir şey fark
etmemiş gibi, yeri yerinde.

*Dinar mutat olduğu üzere olgun konuştu
(Sıdıkbekov).*

Kadri Kırılmak/İTİBARI

ZEDELENMEK

Değeri düşmek, şerefi yerle bir olmak.

*Fakat, Momun'un başkalarında olmayan bir
üstün yanı var, halkın önünde itibarım
zedelenir diye korkmayışı (Aytmatov).*

İçin Rahat Olsun; Sen Canını Sıkma

Hiç canını sıkma, her şey iyi olur, mutlaka
olması lâzım mânâsında kullanılır.

*Senin için rahat olsun, çok endişelenme
(Abdukarimov).*

**Kaz Gibi Kanat kanada Dizilmek/Sıra sıra
dizilmek**

Sürü hâlinde dizilmek, sıra sıra, düzgün sıralı
olmak.

*Sıra sıra dizilen yağmacılara doğru gitti
(Cantöşev).*

V.: Kaz kanat olup durmak. *Halk sıra sıra
dizilip durdu.*

Kaz Sırası Gibi Dizilmek/İP GİBİ

DİZİLMEK. *Müdür ip gibi dizilen
öğretmenleri şöyle bir kere süzdü geçti
("Çalkan").*

***Tay Tay Durmak**

Daha yeni ayağa kalkmaya başlamak, kendi
ayakları üzerinde durmayı öğrenmek
(bebekler için kullanılır). *Kızımız tay tay
durmaya başladı ("Kırgızstan piyoneri").*

V.: Tay Tay Durmak

*Torunum yakında, bu senenin mart ayının
başında tay tay durmaya başlamıştı
("Sovettik Kırgızstan").*

**Kazanı Da Yağ, Kaşığı Da Yağ/HÂLİ
VAKTİ YERİNDE**

Her şeyi yeterli, ekmeği-tuzu bol, bolluk olan
dönem.

*Yalan söyleyip ne yapacağım, şimdi benim
hâlim vaktim yerinde (Abakirov).*

Kazanı Koyu Kaynamak/KAZANI

Tamak-aşı, ookat-tiriçiligi cetiştüü boluu, kenençilik, molçuluk baykalıp turuu. *Kolhozdoşkondon beri gana kazanın koyuu kaynay baştadı (Ubukeyev).*

KAZANI KUUŞ.

Peyli tar, sarañdık cayı bar. *Sadırdın kazanı da kuuş, canağı karager katını da çık tatırbayt (Berdikeyev).*

KAZANI MAYLUU.

Bardar, kolunda bar, ookat-aştuu, tamak-aşı kenen, cetiştüü. *Al kazanı mayluu, ookattuu kişi eken, anı biz ayıldın aymağına birinçi kadam attaganda ele baykadık ("Sovettik Kırgızstan").*

KAZANI OTTON TÜŞÜÜ.

Kazan asıp, tamak casap içre kudureti çok kaluu, eç nersesi çok karap kaluu, cakırlanuu, ookat-aşsız kaluu. *Kazanı otton tüşüp kalıptır.*

V.: Kazanı tulgadan tüşüü. *Kazanı tulgadan tüşüp, otu öçtü (Şükürbekov).*

KAZANINA AŞ SALIP BERÜÜ.

Cardamdaşuu, kömök körsötüü, köz saluu. *- Ay, kakıldabay caağındı bas, Maadan senin kazanına aş salıp berip catsa da (Berdikeyev).*

KAZANIN SUUGA SALUU.

Kazan aspay kaluu, tamak-aşı tügönüü, kolunda eç nersesi kalboo. *Oşentip, anın kazanı suuga salınıp kalgan eken ("Leninçil çaş").*

KAZASIN OKUTUU.

Körgülüktü körsötüü, akesin tanıtuu. *Kazasın okuttum bele,/Kankor Manas buruttu ("Manas").*

KAZI BAYLOO.

Semirüü, semire baştoo, toluu. *Cügüm cenildep, sanaam ıngandan beri kadimkidey kazı baylap kaldım ("Ala-Too").*

KAYNAMAK

Yiyeceği-içeceği bol olmak; bolluk, rahatlık hissedilmek. *Kolhozloşmadan bu yana ancak kazanın kaynamaya başladı (Ubukeyev).*

KAZANI DAR/ELİ SIKI

Bencil, cimrilik yanı var. *Sadır'ın eli de sıkı, bir de o kara suratlı hanımı da hiçbir şey ikram etmez (Berdikeyev).*

Kazanı Yağlı/KAZANI BÜYÜK

Zengin, elinde var, yiyecek-içeceği çok, kendine yeterli. *O kazanı büyük, elinde var kişi imiş, onu biz avulun çevresine ilk adımımızı attığımızda anladık ("Sovettik Kırgızistan").*

Kazanı Ateşten Düşmek/SIÇAN DÜŞSE BAŞI YARILMAK

Tencerede pişirmeye bir şeyi bile olmamak, hiçbir şeyi kalmamak, fakir düşmek, yiyecek-içeceği kalmamak. *Siçan düşse başı yarılr.*

V.: TENCERESİ KAYNAMAMAK.

Tenceresinde bir şey kaynamayıp ateşi söndü (Şükürbekov).

Kazanına Aş Salıp Vermek/KABINI DOLDURNAK

Yardım etmek, destek çıkmak, göz önünde bulundurmak.

- Hey, dır dır etmeden çenenı kapa, Madan senin kabını dolduruyorsa da (Berdikeyev).

Kazanını Suya Sokmak/TENCERESİNDE BİR ŞEYLER KAYNAMAZ OLMAK

Kazan asmamak, yiyecek-içeceği tükenmek, elinde hiçbir şeyi kalmamak. *İşte öyle, onun tenceresinde bir şeyler kaynamaz olmuş ("Leninçil çaş").*

Kazasını Okutmak/BABASINI TANITMAK

Gününü göstermek, babasını tanıtmak. *Babasını tanıtmış mıydım,/Zalim Manas burutu ("Manas1").*

Karın Yağı Bağlamak/GÖBEK BAĞLAMAK

Semirmek, semirmeye başlamak, dolgunlaşmak. *Yüküm hafifleyip, meşgalem hafifledikten bu*

KAYDA BARSAN – MAMAYDIN KÖRÜ.

Kayda barbagın, bardık cerde ele kıyınçılık, bardık cerde ele birdey oorçuluk, capa tartkan körünüş degen maanide koldonulat. *Togolok Moldo köküröğü kuuşurulgansıp, kayda barsañ – mamaydın körü, - dedi içinen (Beyşernaliyev).*

KAYMAGI BUZULBOO.

Kaymağı buzulboo, eç nerse bolboo, kozgolboo, kalıbı buzulboo, bülgüngö uçurabay tınç kala berüü.

Mına emi kalın kara curt çaçılıp, körböğönü kör bolup kaytkanda, mal-canın esen, kaymagın buzulbay kaldın bayım (Sıdıkbekov).

KAYMAKKA KUYMAK KUYGANDAY.

Abdan mıktı, biri birine töp kelişkendey, caraşıp turganday degen maanide.

Eger anday bolso, kaymakka kuymak kuyganday bolot ele da (“Ala-Too”).

KAYNASA KANI KOŞULBOO.

Eç kelişe alboo, ırkı kelişpöö, birine-biri eç cakındaşpoo, eldeşpöö, mamilesi çok boluu. *Törösü menen çoronun İmalası birikpey, Kaşatka çopo çoşulbay, Kaynasa kanı koşulbay (“Manas”).*

KAYRASA KOL KESPEGEN.

Eç nersege carabagan, ötümü çok, çorkok. - *Eh, Ayankul, sen taşka kayrasa kol kespegen neme okşoysuñ (Cusupov).*

KAYRAT AYTUU.

Aza kütüp, katuu kaygırıp turgan adamga cakşı tilegin aytıp, könülün kötörüü, cubatuu. *Sagındıkka sın tagıp, aga kayrat aytıp oturam (Abdukaimov).*

V.: Könül aytuu. *Kelgender Alim ecege, anın baldarına könül aytıştı (Abdukarimov).*

yana eskisi gibi göbek bağladım (“Ala-Too”).

Nereye Gitsen-Babanın Mezarı/NEREYE GİTSEN KABİR AZABI

Nereye gidersen git, her yerde aynı sıkıntı, her yerde aynı zorluklar, aynı meşgale mânâsında kullanılır.

Togolok Moldo göğsü inmiş gibi, nereye gitsen kabir azabı dedi içinden (Beyşernaliyev).

Kaymağı Bozulmamak/İSTİFİ BİLE BOZULMAMAK

Kaymağını bozmamak, hiçbir şey olmamak, kırıdamamak, kalıbı bozulmamak, bozguna uğramadan rahat kalmak.

İşte şimdi kalabalık millet dağılıp, görmediği eziyetleri görüken, malın-canın sağ, bozulmadı (Sıdıkbekov).

Kaymağa Kaygana Dökmüş Gibi/TENCERE YUVARLANIP KAPAĞINI BULMAK

Çok iyi, birbirine uyuşmuş gibi, yakışmış gibi manada.

Eğer öyle olsaydı tencere yuvarlanıp kapağını bulmuş gibi olurdu (“Ala-Too”).

Kaynasa Kanı Karışmamak/BİR KAZANDA KAYNAYAMAMAK

Hiç anlaşılamamak, birbirine ters olmak, birbirine hiç yanaşmamak, barışık olmamak, alış veriş olmamak.

Ağası ile çoranın,/Fikirleri ayrı düşüp,/Tepeye balçık durmayıp,/Bir kazanda kaynamaz (“Manas”).

Bilese El Kesmeyen/BEŞ PARA ETMEYEN

Hiçbir işe yaramayan, seilmeyen, beceriksiz.

-Vah, Ayankul, sen beş para etmeyen bir şeysin galiba (Cusupov).

Gayret Söylemek/Teskin Etmek; Cesaret Vermek

Yas tutup, ağır dert içindeki insana iyi dileklerini iletip gönlünü almak, yatıştırmak. *Sagındık’ı tenkit edip, onu teskin ediyorum (Abdukaimov).*

V.: Geçmiş olsun demek. *Gelenler Alim teyzeye, onun çocuklarına, geçmiş olsun*

KAYRAT BAYLOO.

Küçtönüü, çıyraluu, bakubat boluu, çıñaluu.
Birok Adıl çıyralıp,/Kayta kayrat bayladı
(Cantöşev).

KAYRAT KILUU.

1. Kıyın işti atkaruuga bel baylap,
çımırkanıp, belsene kirişüü.
Kantse da bir kayrat kılıp körmökçü boldum
ele ("Çalkan").
2. Sabır kılúu, köp keyiy berböö, özün
toktotuu.
Uşul küngö çeyin kayrat kılıp kelgen saga biz
tuugandarın ötö irazıbiz ("Kırgızstan
madaniyatı").

KAYRATI TAŞ CARUU.

Bet alğanınan kayra tartpoo, bir nersege
belsene kirişüü.
Alp küçüm, taş cargan kayratım menen men
uşunça korduktamın (Sıdıkbekov).

KAYSİ BETİ MENEN.

Uyalbay, kebelbey, togotpoy.
Kommunadan çıkarıp koyso, kaysı betibiz
menen barabız dep sanarkayt (Aşımbayev).

KAYSİ CERİNEN CAZUU.

Kandayça cañılıştık ketirildi, emnelikten
uşunday bolup kaldı degen maanide aytilat.
O kuday!... Kaysı cerimden cazdım ele?
Körsötörün uşul bele? (Toybayev).

KAYSİ ŞAMAL AYDAP KELDİ.

Kantip kelip kaldıñ, emne sebep menen
keldiñ (köbünçö köpkö körünböy cürüp kelip
kalgan kişiğe karata aytilat).
Kelçü emes elen, seni kaysı şamal aydap
keldi? ("Leninçil çaş").

KAYTIŞ BOLUU.

Ölüü, kaza tabuu, carık düynö menen
koştoşuu.
Saparbay tanga maal kaytış boldu
(Sıdıkbekov).

KAYÇI KUDA.

Biri- birinen kız alışıp, kız berişken kudalık.

dediler (Abdulkarimov).

Gayret Bağlamak/Gayretlenmek

Güçlü olmaya başlamak, kuvvetli olmak,
sağlam olmak, iyice güçlenmek.
Fakat Adıl kuvvetlenip,/Tekrardan
gayretlendi (Cantöşev).

Gayret Kılmak/**1. GAYRET GÖSTERMEK**

Zor ibir işi yapmaya bel bağlayıp tüm
enerjisiyle, tümünden girişmek.
Ne sonuç verirse versin gayret göstermeyi
planlamıştım ("Çalkan").

2. SABIR GÖSTERMEK

Sabretmek, çok üzülmemek, kendini tutmak.
Bugüne kadar sabır gösteren senden, biz
akrabaların memnunuz ("Kırgızistan
Madaniyatı").

Gayreti Taş Yarmak/TUTTUĞUNU KOPARMAK

Planladığından dönmemek, bir şeye hepten
kendini vermek.
Büyük gücüm, tuttuğunu koparan gayretim
ile ben böyle rezalet içindeyim (Sıdıkbekov).

Hangi Yüzü İle

Utanmadan, çekinmeden, kaale almadan.
Komunist birliğinden çıkarırsa, hangi
yüzümüzle gideceğiz diye çekiniyor
(Aşımbayev).

Hangi Yerinden Yanılmak/Nerede yanlış yapmak

Nasıl bir yanlışlık yaptı, ne sebepten dolayı
böyle oldu mânâsında kullanılır.
Ey Allahım!...Nerede yanlış yaptım? Bana
göstereceğin bu mu? (Toybayev).

Hangi Rüzgar Seni Buraya Attı

Nasıl da geldin, ne sebep ile geldin (genelde
uzun zaman gözükmeyen birinin tekrar
ortaya çıkması üzerine denir).
Gelmezdin, seni buraya hangi rüzgar attı?
("Leninçil çaş").

Dönüş Olmak/DÜNYADAN GÖÇMEK

Ölmek, kaza geçirmek, bu dünyadan öbür
dünyaya göç etmek.
Saparbay sabaha doğru dünyadan göçti
(Sıdıkbekov).

Çapraz Dünür/Kız değişimi

İki aile kızlarının oğullarına karşılıklıca

- Soke, tagdırdın buyrugı menen, biz siz menen, emi kayçı kuda bolup kaldık (“Kırgızstan madaniyatı”).

KAYIM AYTIŞUU.

1. Birine-biri kezek berip, birinen kiyin biri ulantıp ır aytışuu, ır ıgaruu.

Kayım aytışıp çer cazuu menen kıştın küñü ötkönü bilinbeyt (Osmonaliyev).

2. Bir az caaktaşıp, aytışıp kaluu.

Al eköübüz biraz kayım aytışıp kaldık.

KAYIP BOLUP KETÜÜ.

Tez ele körünböy kaluu, tez ele cok bolo tüşüü.

Artımdan kalbay kıyla cerge kanattuu nemedey közümö körünüp olturdu da, anan kayıp bolup ketti (Medetov).

V.: Kayıp boluu. Bir kişiğe körünböy, kayıp boldu Akşumkar (“Manas”).

Cel kayıp boluu. Kılmışker cel kayıp bolso da, anı tabam, - dep Omor bak arasınan ketpedi (Sıdıkbekov).

KAYIRMAKKA İLİNÜÜ.

Biröönün koluna tüşüü, toruna çalınuu, tırmagına ilinüü.

- Aken eköübüz oyloğuk: emi alar kayırmakka ilindi go dep (Cantöşev).

KAYIRMAK SALUU.

Biröönü kolgo tüşürüügö, çalıntuuga araket casoo.

Kayırmak salganın anan bilip kalıptır (“Çalkan”).

KAYIRMAKKA SAYAR ETİ COK.

Ötö arık, arıktap bütökön, terisi menen söögü bar.

Asandın kayırmakka sayar eti cok (“Ala-Too”).

V.: Şişke sayar eti cok. Özü cüdö, ölö turganga okşop, Şişke sayarga eti cok (Borbugulov).

KAYIRIN ÇAYIR KILUU.

Caķşılıktı camandık menen cokko ıgaruu, kılğan caķşılığının ayagın ır-çatakka

vermek suretiyle dünür olduğunda.

- Soke, Allah’ın takdiri ile, biz siz ile, kız değışimi dünür olduk (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Şarkı Söyleme Yarışı

1. Sırasıyla, birbirini takip ederek şarkı söyleme yarışı, türkü söylemek.

Şarkı söyleme yarışı yaparak gönül eğlendirmekle kış günlerinin nasıl geçtiğı anlaşılmaz (Osmonaliyev).

2. Laf yarıştırmak

Biraz münakaşa edip karşılıklı ağır sözler sarfetmiş olmak.

İkimiz biraz laf yarıştırdık.

GAİBE KARIŞMAK

Çabuk gözden kaybolmak, çabucak yok olmak.

Peşimden geri kalmayıp belli bir yere kadar kanatlı bir şey gibi gözüme göründü de, ondan sonra gaibe karıştı (Medetov).

V.: Kayıp olmak. Hiç kimseye görünmeden, gaip oldu Akşumkar (“Manas”).

Gaibe karışmak. Suçlu gaibe karışsa da, onu bulacağım,- diye Omor bahçeden gitmedi (Sıdıkbekov).

OLTAYA TAKILMAK

Birinin eline düşmek, ağına takılmak, avucuna düşmek.

-Ağabeyinle ikimiz düşündük: Artık onlar oltaya takıldı diye (Cantöşev).

OLTA ATMAK

Birini yakalamaya, kandırmaya çalışmak.

Olta attığını sonra fark etmiş (“Çalkan”).

Olta İğnesine Takacak Kadar Eti Olmamak/BİR DERİ BİR KEMİK

Çok zayıf, zayıflıktan kötürüm olan, bir deri bir kemik.

Asan bir deri bir kemik kalmış (“Ala-Too”).

V.: Şişe Batıracak Eti Yok/BİR DERİ BİR KEMİK. Kendisi bitkin, ölecekmiş gibi, bir deri bir kemik (Borbugulov).

YAPTIĞI İŞİN HAYRI KALMAMAK

İyiliğı kötülük ile yok etmek, yaptığı iyiliğinin sonunu karmaşaya döndürmek.

aylandırıp ciberüü.

*Tak oşolor kayırın çayır kılıp catkanın
körmöksön bolosunar ee!*

KAK BAŞ.

1. İrayımsız, kara niyet, taş boor degen maanide naalat aytuu, cek körüü iretinde köbünçö karı kişilerge karata) koldonulat. *Menin aytkanım menen bolsonçu, uktunbu kak baş? (Aytmatov).*

2. Köp çaşap, kuuluk-şumduktu bilip kalgan, kekse. *Anday kak baştar saga aldatpay kalsın (“Çalkan”).*

KAK ETKEN KARGA, KUK ETKEN KUZGUN COK.

Adam çaşabagan een cer, eç nersesi cok, elsiz een talaa. *Cer een, kak etken karga, kuk etken kuzgun cok (“Ala-Too”).*

KAKAGANGA MUŞTANGAN.

Tüyşüktün üstünö tüyşük koşulgan, üstökkö-bostok azap tartkan, azabı arılbagan. *Kakaganga muştagan bolup, soldattarga cuguştuu kesel carmaştı (Bektenov).*

V.: Kakagandın üstünö muştagan. Dal oşondo, eger tüşüinsöñüz, kakagandın üstünö muştagan bolbodubu... (“Çalkan”).

KAKKAN KAZIKTAY.

Tüptüz, eç kıymılsız, turgan cerinde. *Kirgen boydon bosogodo kakkan kazıktay turgan ekö çığıp kete alışpay şaldaya tüştü (Ömürbayev).*

KAKTABAY KANIN SORUU.

Ayabay ezüü, zapkı körsötüü, ırayımsız mamile casoo. *Bular tıyındı som kılıp, kaktabay kandı sorgondor (Şükürbekov).*

V.: Kaktabay kanın içüü. Menin kaktabay kanımdı iççü beleñ! – dedi Aşır kocoyunga (Sasıkbayev).

Kaktabay kanın aluu. Kaktabay kanımdı alıp, maga dagı ele bolso şek sanay karayt (“Ala-Too”).

KAKIS-KOKUS KILUU.

Tam onların yaptıkları işin hayrının kalmadığını görmezlikten geliyorsunuz değil mi!

Kurumuş Kafatası/Zürriyetsiz

1. Merhametsiz, art niyetli, zalim gibi anlamlarda lanet etmek üzere (genelde yaşlı insanlar için) kullanılır.

Benim dediklerimden çıkma, duydun mu zürriyetsiz (Aytmatov).

2. **KULAĞI KESİK.** Çok yaşayıp, kurnazlığı bilen, görmüş geçirmiş yaşlı. *Öyle kulağı kesikler sana kanmazlar (“Çalkan”).*

GAK DİYEN KARGA, GUK DİYEN KUZGUN OLMAMAK

İnsanların yaşamadığı ıssız yer, hiçbir şey yok, kimse yaşamayan ıssız tarla. *Yer sessiz, gak diyen karga, guk diyen kuzgun yok (“Ala-Too”).*

Tıkanana Yumruklayan/VUR ABALIYA Sıkıntı üstüne sıkıntıya düşen, durmadan azap çeken, azabı bitmeyen.

Vur abaliya olup, askerlere bulaşıcı hastalık yapıştı (Bektenov).

V.: Sıkıntı üstüne sıkıntı. İşte o zaman, eğer anlarsanız, sıkıntı üstüne sıkıntı olmadı mı... (“Çalkan”).

KAZIK GİBİ

Dimdik, hiç hareketsiz, durduğu yerde. *Girdiği hâlde eşikte kazık gibi duran ikisi tekrar çıkıp gidemeyip büzüldüler (Ömürbayev).*

Kurutmadan Kanını Emmek/KANINI EMMEK

Çok ezmek, zulmetmek, acımasızca davranmak.

Bunlar kurusu lira edip, kanı emenler (Şükürbekov).

V.: Kurutmadan Kanını İçmek/KANINI İÇMEK. Benim kanımı mı içeceksin!- dedi Aşır efendisine (Sasıkbayev).

Kurutmadan Kanını Almak/KAN

KUSTURMAK. Kan kusturarak, bana hâlâ şüphe ile bakıyor (“Ala-Too”).

GÖZ DAĞI VERMEK

Ança-mınça ses körsötüü, kagıp-silkip
uruşup koyuu, caza-buza urumuş bolup
koyuu.

*Anın kakıs-kokus kılğanına terikpedi
("Çalkan").*

KALAS BOLUU.

Tazalanuu, arıluu.

*Ömürünçö tobo dep,/Akırettin kamın cep,
/Kalas bolgon künöödön (Toktogul).*

KALBIR BAYLOO.

Biröönün artınan kep-söz ileştirüü, uşaktoo,
camanattı kılıuu.

*- Bizdin emnebiz ketip atat, bir sapar
çanıtalı, kalbır baylap, çan çıkarıp körölü
(Ubukeyev).*

KALBIR BOLUU.

Tamtığı ketip tıtluu, teşilüü.

*Satinge mahorkanın çogu tüşüp, bir kança
ceri kalbır bolup kalgan (Ubukeyev).*

KALBIR ÖPKÖ, CEZ KANAT.

Çıgaan külük, çaalıkpas tulpar.

*Kara bayır kazanat,/Kalbır öpkö cez kanat,
At tulparın minişip ("Manas").*

KALEMİ KURÇ.

Cazgıç, taamay cazganga cöndömdüü.

*Jurnalistterdin kalemi kurç kelet deşet
(Bölökbayev).*

KALKASI TIYÜÜ.

Cölök boluu, koldoo, cölöö.

*Aylçının kalkası tiyip, kursak tok tartıp, con
bütölüp degendey, kiçine candarı sep alışkan
(Beyşenaliyev).*

KALPAGIN KÖKKÖ IRGITUU. k.

Tebeteyin kökkö ırgıtuu.

**KALPTI KOYGULATUU. k. Kalptı
şıpırtuu.**

KALÇAGAN ÇÜKÖSÜ ALÇI KONUU.

İşi oñunan çıguu, işi ilgeriley berüü.

*Boke, kalçagan çükön alçı konuptur, işin
ilgeri boluptur, kuttuktaybız... ("Çalkan").*

V.: Ökçögön çükösü alçı tüşüü. Azır senin

Bazen sesini yükseltmek, bağırıp çağırıp
sövmek, hafıften dövmek.

*Onun gözdağı vermesine gücenmedi
("Çalkan").*

Kurtulmak/Arınmak

Temizlenmek, arınmak.

*Hayat boyu tövbe ederek,/Ahrete yatırım
yaparak,/Arınmış günahıtan (Toktogul).*

OLMADIK ŞEYLER UYDURMAK

Birinin ardından konuşmak, dedikodu
yapmak, kötülemek.

*-Bizim neyimiz eksiliyor, bir sefer tozutamı,
olmadık şeyler söyleyerek, ortalığı birbirine
katıp bakalım (Ubukeyev).*

Kalbur Olmak/KALBURA DÖNMEK

Sağlam yeri kalmayıp parça parça bölünmek,
delinmek.

*Saten kumaşa sigaranın koru düşerek, birkaç
yeri kalbura döndü (Ubukeyev).*

Kalbur Akciğerli, Bakır Kanatlı

Koşu atı, yorulmaz yürük at.

*Kara koşu atlarından bir cinsi,/Kalbur
akciğerli yürük at,/Atların tulparından
binişip ("Manas").*

KALEMİ KESKİN

Yazar, güzel ve doğru yazmaya becerikli.

*Gazetecilerin kalemi keskin olur derler
(Bölökbayev).*

İYİLİĞİ DOKUNMAK

Destek olmak, kollamak, desteklemek.

*Dervişin iyiliği dokunup, karnımız birazcık
doyup, sırtımıza giyecek bir şeyler bulundu
der gibi, birazcık da olsa canları rahat yüzü
gördü (Beyşenaliyev).*

Aşık Oyununda Oynadığı Aşık Kemiği Sırt Üstü Gelmek/İŞLERİ YOLUNDA GİTMEK

İşi istediği gibi gitmek, işi ilerlemek.

*Boke, işlerin yolunda gitmiş, işlerin başarılı
olmuş, tebrik ederiz...("Çalkan").*

V.: İşleri yolunda gitmek. Şimdi senin

ökçögön çüköñ alçı tüşüp turgan kezi da
(“Ala-Too”).

KALIP ALUU.

Konup kaluu, üyrönüşüp, üyür alıp kaluu.
Başın elpek iykegen Baken Gulya ecekesine
kalıp alıp, andan karış bolünböy
kaldı (Ömürbekov).

KALIBINA KELÜÜ.

Murunku abalina, murunku orduna kelüü,
baştagısınday boluu.

Az kündö ayığıp bul carat,/Kalıbıma
kelermin (“Er Tabıldı”).

KAM CEBÖÖ.

Oylop tınçsızdanboo, ubayım tartpoo,
sanarkaboo, kamiraboo.

Ata siz bizden kam cebeniz, üygö kete
beriniz, colunuzdan keçikpeniz (“Ala-Too”).

V.: Kam sanaboo. *Külcan eköobüz barda*
işten kam sanabanız (Baytemirov).

KAM-CEM ALBAY.

Tınımsız, kayra-kayra, üstökö-bostok.

Anın kızı bolso kerek, kam-cem albay keçki
saat ongo cakın telefon çala berdi
(“Kırgızstan madaniyatı”).

KAM CEŞ.

Könül buruu, cardam kılúu, arakettenüü.
Mına emi Adilbek kelgen adepki kündön
mektep üçün kam cep, okuuçuların sabakka
katışuu, cetişüüsü tak közömöldönüp,
mekteptin içki-tışkı tartip-tazalığı kolgo
alınıp baarı canırdı (Ömürbayev).

V.: Kam uruu. *Curt ookatına kam urdu*
(Bayalinov).

KAMÇI SALDIRBAGAN.

Kandaydır bir işti ayttırbay ele özü iştegen,
cöndömdüü, ötü ilberiñki, tıñ, çıyrak, mıktı.
Turmuşubuz caman bolgon çok, ayalım
kamçı saldırbagan tın çıktı (“Kırgızstan
ayaldarı”).

KAMÇI SALDIRBOO.

Ayttırbay bilüü, tıñ çıguu, çıyraktık kılúu.

işlerinin yolunda gittiği dönem (“Ala-Too”).

Kalıp Almak/Alışmak

Alışmak, kaynaşıp, uyum sağlamak.
Kafasını hızlı hızlı sallayan Baken Gulya
hanım hocasına alışıp, ondan bir karış
ayrılmıyor (Ömürbekov).

Kalıbına Gelmek/ESKİ HÂLİNİ ALMAK

Eski durumuna, bir önceki yerine gelmek,
eskisi gibi olmak.

Kısa zamanda iyileşip bu yara,/Eski hâlime
dönerim (“Er Tabıldı”).

Gam Yememek/GAM ÇEKMEMEK

Düşünüp endişelenmemek, derdini
çekmemek, özlememek, telaşlanmamak.
Baba siz bizden dolayı gam çekmeyin, eve
gidebilirsiniz, yolunuzdan geç kalmayın
(“Ala-Too”).

V.: Gam çekmemek. *Gülcan’la ikimiz var*
iken işten olayı gam çekmeyin (Baytemirov).

Gam Yiyememek/DURUP-

DİNLENMEDEN

Durmadan, tekrar-tekrar, birbiri ardına.
Onun kızı olsa gerek, durup-dinlenmeden
akşam saat ona yakın telefon çaldı
(“Kırgızistan Madaniyatı”).

GAM YEMEK

Bir şey konusunda kaygı göstermek; hazırlık
yapmaya başlamak.

İşte şimdi Adilbek geldiği günden beri
mektep için gam yiyip, öğrencilerin derse
tam olarak katılmasını, yetişmesini
amaçlayıp, okulun iç ve dış disiplinini ele
alıp hepsini yeniledi (Ömürbayev).

V.: Hazırlık yapmak. *Yurt yemeğine*
hazırlık yapmaya başladı (Baylinov).

Kamçı Vurdurtmayan/Kendi Bilip

Söylettirmeden Yapan
Herhangi bir işi söylettirmeden kendisi
yapan, becerikli, çok dikkatli, sağlam, çevik,
iyi.

Hayatımız kötü olmadı, hanımım kendi bilip,
söylettirmeden kendi işini yapan biri çıktı
(“Kırgızistan ayaldarı”).

Kamçı Vurdurmamak/LEB DEMEDEN

LEBLEBİYİ ANLAMAK

*Eldi bilüü cagınan kamçı saldırbapsız
("Sovettik Kırgızstan")*

KAMÇI SAPKA CARAGAN.

Kolunan bir nerse kelgen, cüktögön mildetti
atkara algan, bir nersege tüşüngön, tñıraak.
*Balkim, kamçı sapka caraçu emelerdir
(Beyşenaliyev).*

KAMÇI TAŞTOO. k. Çılbr taştoo.

KAMÇI ÜYRÜÜ.

Kamçı menen kaçırui, çaap cibere turganday
ızırui.

*Sumsandap kezenişe, kamçı üyrüşö kalıp
toktoluştu (Sıdıkbekov).*

KAMÇI ÇABAR

Talamın talaşıp, uruşup-çabıuşuga carap
kalgan ulan.

*- Cigitter! – degen Ayım özüin bağıp turgan
kamçı çabarlarına kaş kagıp (Osmonaliyev).*

KAMÇIGA ALUU.

Kıynoo, cazaloo, kamçı menen saboo.
*Mınday buyruktu ukkan cigitteri alardı
kamçıga aldı (Aytmatov).*

KAMÇIGA SAPTIK. k. Bıçakka sap bolgondoy.

KAMÇIGA ÇENEP BÖLÜÜ.

Coodo ceñilgen düşmandın mal-mülkün ar
kimdin erdigine caraşa ülöştürüü, öydö-ıldıyı
cok kılıp bölöştürüü, iştegen emgekke karata,
sarptalğan küçkö caraşa, ooş-kıyış cök
bölüü.

*Bukardagı san bayge,/Eneke, kamçıga çenep
bölümün ("Semetey").*

**V.: Kamçıga çenep aluu. Kara maldı atap /
Kamçıga çenep alıştı ("Semetey").**

KAMÇISI CAKŞI

Colduu, dayıma cakşı adamga tuş bolot
degen maanide (köbünçö algan ayalına
karata) koldonulat.

*Kayran Sapaştın kamçısı cakşı, köp uzabay
ele dagı bir perizatka tuş boluptur
("Kırgızstan madaniyatı").*

Söylettirmeden bilmek, becerikli çıkmak,
çeviklik kılmak.

*Halkı idare etmek açısından leb demeden
leblebiyi anlıyorsunuz ("Sovettik
Kırgızstan").*

Kamçı Sap Olabilen/BALTAYA SAP OLABİLEN

Elinden bir iş gelen, verilen mesuliyeti yerine
getirebilen, bir şeyleri anlayan, çevik.
*Belki de baltaya sap olabilecek birileridir
(Beyşenaliyev).*

Kamçı Oynatmak/Sopa Göstermek

Kamçı ile saldırmak, dövcekmış gibi
atılmak.

*Birbirine karşı sopa gösterip sonra yatıştılar
(Sıdıkbekov).*

Kamçı Vurur/Yardakçı

Hakkını koruyup kavgasını yapan delikanlı.

*-Yiğitler!- demiş Ayım kendine bakıp duran
yardakçılarına kaş oynatarak (Osmonaliyev).*

Kamçıya Almak/Kamçılamak

Eziyet etmek, cezalandırmak, kamçı ile
dövmek.

*Böyle buyruğu alan yiğitleri, onları
kamçılardı (Aytmatov).*

Kamçıya Göre Paylaşmak/Ganimeti Adaletli Şekilde Bölüşmek

Savaşta yenilen düşmanın ganimetlerini
herkesin yaptığı işe göre paylaşmak, eşit
olarak paylaşmak; yapılan emeğe göre,
harcanan güce göre, adaletli paylaşmak.

*Tebaadaki sayısız ganimetleri,/Anne, adaletli
şekilde paylaştırdım ("Semetey").*

**V.: Kamçı atarak taksim etmek./ Ganimeti
Adaletli Şekilde Taksim Etmek Büyükbaş
hayvanları adayarak,/ Adaletli şekilde taksim
ettiler ("Semetey").**

Kamçısı İyi/İŞLERİ TIKIRINDA

Yolu açık, her zaman iyi adamlara denk gelir
mânâsında (genelde aldığı hanımını için)
kullanılır.

*Zavallı Sapaş'ın işleri tıklarında, çok
geçmeden yine bir perizata denk gelmiş
("Kırgızstan Madaniyatı").*

KAMÇISI KANDUU. k. Kolu kanduu.**KAMÇISIN ÇABUU.**

Biröögö koşomat kılıp, sözün süylöö, uranın talaşuu, talaptaş boluu.

Oşondo kamçıını koşo çabışıp, canında cürö berdin (Osmonaliyev).

KAMÇISINAN KAN TAMGAN.

Zordugu, biyliği cürüp turgan, abdan kaarduu, kataal, ırayımsız, kızıl kamçı.

Al kezde kamçısinan kan tamgandardın küni tuugan (Kaimov).

KAMIRDAY CUURULUŞUU.

Biri-biri menen ınak bolup, aralaşıp ketüü.

Kündölük turmuş adattarı menen kamırdıy cuuruluşkan çigar (Kıdırmışev).

KAMIRDAY CUURUU.

Oñoy ele casap aluu, oñoy-oltoñ dep tüşünüü.

Biröo “tagdır” degendi kamırdıy cuurup casap alıp, a bizdeylerdin tagdırı arman ganabı?! (Kasimbekov).

KAMIRDAN KIL SUURUGANDAY.

Cigin bilgizbey, öto kıldattık menen, ebin taap, çeberdep.

Sadır al işti kamırdan kıl suuruganday bütürdü (“Ala-Too”).

KAMIR-CUMUR BOLUU.

Biri-biri menen öto cakın, ınak bolup aralaşıp, alınışıp ketüü.

Kudalar kamır-cumur bolup ezilişti (Osmonaliyev).

KAN MAYDAN

Kan tögülgön soğuş, uruş.

Baskınçı coolorgo karşı kan maydanga kötörülüü dayardığı başaldı (Beyşenaliyev).

KANAT CAYUU.

Ulam keñiri çöyrögö taroo, belgilüü bolo baştoo.

Taşkent temir colçularının arasında mınday kıymıl özgöçö keniri kanat caydı (Abdukarimov).

KANAT-KUYRUGU CETİLÜÜ.**Kamçısinı Vurmak/BAŞKASININ TÜRKÜSÜNÜ SÖYLEMEK**

Birine yalakalık yaparak, onun sözünü söyleyip şiarına göz dikmek, aynı taleplerde bulunmak.

O zaman onun türküsünü söyleyerek hep yanında oldun (Osmonaliyev).

Kamçısinan Kan Damlayan/BIÇAĞI KANLI

Zulmü, hükmü geçerli olan, çok öfkeli, kızgın, merhametsiz, bıçağı kanlı.

O dönemde bıçağı kanlılara gün doğmuştu (Kaimov).

Hamur Gibi Yoğrulmak/TIRNAKLA ET GİBİ OLMAK; KAYNAŞMAK

Birbiriyle iyi anlaşarak kaynaşmak.

Günlük hayain adetleriyle tırnakla et gibi olmuştur (Kıdırmışev).

HAMUR GİBİ YOĞURMAK

Kolayca yapmak, çok kolay diye anlamak.

Birileri “kader” deneni, hamur gibi yoğurur, bizim gibilerin kaderi ancak pişmanlık mı?! (Kasimbekov).

Hamurdan Kıl Çeker**Gibi/TEREYAĞINDAN KIL ÇEKER GİBİ**

İz bırakmadan, çok büyük titizlikle, yolunu bularak, ustalıkla.

Sadır o işi tereyağından kıl çeker gibi halletti (“Ala-Too”).

Hamur-Cumur Olmak/ ETLE TIRNAK

GİBİ OLMAK. Birbiriyle çok yakın, kardeşçe olup kaynaşarak karışıp gitmek.

Dünürler etle tırnak gibi olup kaynaştı (Osmonaliyev).

Kan Meydan/KAN MEYDANI

Kan dökülen savaş, kavga.

İşgalci düşmanlara karşı kan meydanında ayaklanma hazırlığı başladı (Beyşenaliyev).

Kanat Yaymak/ETRAFA ÜN SALMAK

Geniş bir çevrede duyulmaya, tanınmaya başlamak.

Taşkent demir yolcularının arasında böyle bir hareket farklı bir boyutta etrafa ün saldı (Abdukarimov).

Kanat-Kuyruğu

Baralına kelüü, ösüp cetilüü, çoñoyuu, toroluu.

Kanat-kuyruk cetilip, tuş-tuş cakka uçup cönödük (Şükürbekov).

KANATTUUGA KAKTIRBAY, TUMŞUKTUUGA ÇEKTİRBEY.

Eç kıyınçılıkka duuşar kılbaş, camandık körgözböy kastarlagan, bardık cagınan kam körgön.

Kanattuuga kaktırbay, tumşuktuuga çektirbey böpölöp asıragan balam ("Ala-Too").

V.: Kanattuuga kaktırbay. *Kanattuuga kaktırbay duşmandan eldi saktaymın (folk).*

Kanattuuga kaktırbay, kamçılıuga çaptırbay. *Kanattuuga kaktırbay, kamçılıuga çaptırbay bakkan balam sen bolsoñ (folk).*

KANATI KAYRILUU.

Çoñ cogotuuga ce kırsıkka uçuroo, müñküröp kaluu.

Mintip kanatım kayrılıp kolgo tüşüp kaldım (Osmonaliyev).

V.: Kanatı sınıu. *Karıp kalgan kezimde, /Kanatım sınıp kakşadım (Osmonaliyev).*

KANATINA KALKALOO.

Korgoo, cakın körüü, köz salıp cürüü.

Dayıma kanatına kalkalap, cakınsınıp, ar kanday sınavtan ötkörgön (Medetov).

V.: Kanatının aldına kalkaloo. *Mına bul öydö çekti urugun cön ele kanatının aldına kalkalap bakpadıbı (Berdikeyev).*

KANATIN KAYRUU.

Kırsıkka uçuratuu, müñkürötüp koyuu.

Baylarga ten ata bolom dep aytışa ketsen, kanatındı kayırıp koyot (Sıdıgalıyev).

V.: Kanatın kırkuu. *Salkınaydın ömürün men kıybasam, bul küngö tüşpöyt ele, kanatın*

Olgunlaşmak/DELİKANLILIK ÇAĞINA ERMEK

Bülüğ çağına ermek, tam kuvvetli hâle

gelmek, büyümek, erkeklik çağına girmek.

Delikanlılık çağına ererek, her yöne uçmaya başladık (Şükürbekov).

Kanathıya Aldırmadan, Gagahıya Çaldırmadan/KURDA-KUŞA YEM ETMEDEN

Hiçbir zorluğa uğratmadan, kötülük göstermeden koruyan; her taraftan destek çıkan.

Kurda kuşa yem etmeden, kılına bile toz kondurmadan baktığım yavrum ("Ala-Too").

V.: Kurda kuşa yem etmeden. *Kurda kuşa yem etmeden düşmandan milleti korurum (folk).*

Kuşa kuzguna yem ettirmeden, kamçılıya vurdurmadan/ Kurda kuşa yem etmeden.

Kurda-kuşa yem etmeden baktığım yavrum sen olsan (folk).

Kanadı Dönmek/KOLU-KANADI KIRILMAK

Büyük bir kayba veya kazaya uğramak, yıkılmak.

Böyle kanadım kolum kırılarak avucuna düştüm (Osmonaliyev).

V.: Kolu-Kanadı kırılmak.

Yaşlandığımda, /Kolum-kanadım kırılıp acı çektim (Osmonaliyev).

KANADININ ALTINA ALMAK

Korumak, yakın saymak, göz kulak olmak.

Her zaman kanadının altına alarak, yakın sayarak, her türlü sınavdan geçirir (Medetov).

V.: Kanadının altına almak.

İşte bu "öydö çekti" soyunu sanki kanadının altına alır gibi bakmadı mı (Berdikeyev).

Kanadını Burkmak/KOLUNU-KANADINI KIRMAK

Belaya itmek, içinden çıkılmaz bir duruma sokmak.

Zenginlere denk geleyim diye karşı gelirsen, kolunu-kanadını kırarlar (Sıdıgalıyev).

V.: Kanadını kesmek/GELECEĞİYLE OYNAMAK

men kırkkan ekenmin (Abdukaimov).

KANATIN KAKKILOO.

Araket kılloo, bir işti atkaruuga katuu arakettenüü.

Laniçek dele kanatın kakkılap, canın sabap cürböybü (Aşımbayev).

KAN BUUGANDAY.

Tıp ele, daroo ele, oşol zamat, arıdan-beri. *Murdağı kılık-coruktarı kan buuganday tıyıldı ("Kırgızstan madaniyatı").*

KANGA BATKAN.

Ötö oor, azaptuu, canga batkan. *Kırgızdardın kanga batkan azırkı abalına sayakatçının közü emi daana cetti (Osmonaliyev).*

KANGA BOYOO.

Kanın tögüü, kızıl ala kılloo, kandoo. *Cazıksız neçen adamdı,/Kanga boyop sabadın (Osmonkul).*

KANGA KAN.

Ölümgö ölüm degen maanide. *Kanga kan alıp beriniz bay ata?! – dep toktottu sözü (Osmonaliyev).*

KANGA SALAM BERBÖÖ.

Ança-mınçanı teñine alboo, togotpoo, eç kimge köz karandı bolboo. *Tirüü bolso ele bolgonu, tündögü tün al üçün oor tün bolçu, emi buyursa kanga salam berbeyt (Sıdıgaliyev).*

KANDAN-BEKTEN KAYRA TARTPAGAN.

Caltanbagan, korkpogon, taamay, tüz süylögön.

Togolok Moldo kandan-bekten kayra tartpagan, akıykatka ündögön, cakırlarga can tartkan akın (Beyşenaliyev).

KANDİM BOLGON.

Maşıkkın, dasıkkın, maş bolgon. *Cotoloru coon, ebi-sınsız, olçoygon emelerdin karmaşarda kandim bolgon çağı (Beyşenaliyev).*

KANDUU KOL. k. Kolu kanduu.

KANDUU MOYUN.

Salkınay'ın hayatına ben engel olmasaydım, bu günlere düşmezdi, geleceğiyle ben oynamışım (Abdukaimov).

Kanat Çırpınmak/Çırpınmak

Gayret göstermek, bir işi yapmaya tüm gücüyle gayret göstermek.

Laniçek bile çırpınarak, canını dişine takıp çalışıyor ya (Aşımbayev).

Kan Kesilmiş Gibi/BİRDEN BİRE

Aniden, hemen, o an, bir an evvel. *Eski alışkanlıkları birden bire kesildi ("Kırgızistan Madaniyatı").*

Kana Batmış/KANA DOKUNMAK

Çok ağır, azaplı, cana batan. *Kırgızların kana dokunan bugünkü durumunu gezgin artık daha net şekilde gördü (Osmonaliyev).*

KANA BOYAMAK

Kanını dökmek, kızılara boyamak, kan içinde bırakmak.

Günahsız sayısız insanı,/Kana boyayıp dövdün (Osmonkul).

KANA KAN

Ölüme ölüm anlamında.

Kana karşı kan alıverin ağam?! –diye kesti sözünü (Osmonaliyev).

PADIŞAHA SELAM VERMEMEK

Bazı kimseleri kendine denk görmemek, kaale almamak, hiç kimseye bağımlı olmamak.

Diri olsun yeter, dün geceki gece onun için ağır bir geceydi, artık o padişaha bile selam vermez (Sıdıgaliyev).

BEYDEN-PADIŞAHTAN

ÇEKİNMEYEN

Çekinmeyen, korkmayan, gevelemeden dosdoğru konuşan.

Togolok Moldo beyden-padişahıtan çekinmeyen, hakikati söyleyen, fakirlere sahip çıkan bir akın (Beyşenaliyev).

İHTİSAS SAHİBİ

İşini öğrenmiş, uzmanlaşmış, usta. *Sırtı pek olan, yol-yöntemini bilen, güçlü olanların, mücadelelerde ihtisas sahibi olduğu dönem (Beyşenaliyev).*

KANLI BOYUN; ELİ KANLI

Adam öldüren, kan döken, gözünü kan

Kişi öltürgüç, kan içkiç, mıkaaçı, zulüm.
Kaçıke seleye: kanduu moyundun balası emnege keldi? – Men cönündö birdeme ukkandan soobu? – dedi içinen (Sıdıkbekov).
V.: Kandı moyun. – O, kan küsögön kandı moyundun balası! Menin işime kiyligişkendey ne akısı bar. Meni ala catayın degen eken go (Sıdıkbekov).

KANDUU OOO.

Cegiç, içkiç, aldım-cuttum.
Ay, koyçu oşolordu! Kanduu ooz karışkırlar emespi (Ukayev).

V.: Kanduu tumsuk. Oñbogon cañı cırtkık kayra kanduu tumsugun matırıp, çeñgelin arbaytıp açkanın kara (Beyşenaliyev).

KANDI BULOON.

Mal köp soyulup, et-aş köp bolgon, baka-şaka tüşkön körünüş.
Kandı buloon soyulgan maldın sanı çok (Sıdıkbekov).

KANDI KIZITUU.

Delebesin kozgoo, ışkısın arttırıu.
Anın ırının sözü da, obonu da kandı kızıtçu (Borbiyev).

KAN CALAGAN İTTEY KILUU.

Kızıl ala kılıp saboo, kandap uruu.
Anın katının birpırata sabap, kan calagan ittey kılğısı keldi, öltürö cançıp salgısı keldi (Aytmatov).

KAN CALATUU.

Oozu-murdun kandoo, oozu-murdunan kan keltirip katuu cazaloo, uruu.
A tüğül baldar mına mintip oozubuzdu kan calata tokmoktoşot (Abdukarimov).

KAN-CANIN SALUU.

Abdan araket kılúu, bir nersege cetüü üçün бүткүл күчүн sarptoo, can-dili menen kirişüü.
Başka cumuştarın taştap, boluştukka kan-canın salıp kirişken ele (Ukayev).

kaplayan, zalim.

Kaçıke yerinde donakalarak; eli kanlının oğlu niye geldi?- Benim hakkımda bir şeyler mi duydu?-dedi içinden (Sıdıkbekov).

V.: Gözünü kan bürümüş. – O, kan kusturan, gözünü kan bürüyenin oğlu! Benim işime karışmaya ne hakkı var. Beni almak istiyor galiba (Sıdıkbekov).

Kanlı Ağız/AÇ GÖZLÜ

Başkalarının hakkını da yiyip içen, her şeye sahip olmak isteyen.

Vah, boş ver onları! Aç gözlü kurtlardan değil mi (Ukayev).

V.: Kanlı Gaga/ELİ KANLI. Onmayasıca yeni yırtıcının tekrar kanlı gagasını batırıp, çengelini kocaman açmasına bak (Beyşenaliyev).

Kan Bulutu/Kan gölü

Mal çok kesilip, etli yiyecekler çok olup ortaya çıkan ziyafet gibi görünüm.

Kan gölü gibi kesilen hayvanların haddi hesabı yok (Sıdıkbekov).

Kanı Kızmak/KANI KAYNAMAK

Heyecanını arttırmak, ilgisini arttırmak.
Onun şarkılarının sözü de, bestesi de kanı kaynatırdı (Borbiyev).

Kan Yalayan İt Gibi Yapmak/KAN İÇİNDE BIRAKMAK

Kan akıncaya kadar dövmek, kanlar içinde bırakmak.

Onun hanımını evire çevire dövüp, kan içinde bırakası geldi, yerle bir edip öldüresi geldi (Aytmatov).

KAN YALATMAK/KAN KUSTURMAK

Ağzını-burnunu kırıp kanatmak, ağzından-burnundan kan gelinceye kadar cezalandırmak, dövmek.

Onu bırak, işte böyle çocuklar bizi kan kusturana kadar döver (Abdukarimov).

Kanını-Canını Salmak/CANINI ORTAYA KOYMAK

Çok gayret etmek, bir şeye ulaşmak için tüm gücünü harcamak, can-ı gönülden girişmek.
Başka işlerini bırakıp nahiye idaresine canını ortaya koyup girdi (Ukayev).

V.: Kanı-canın ayaboo. *Bir tınım albay, kanı-canın ayabay, küçün uşu ayıldı kuruuga cumşadı (Cusupov).*

KAN-CİNİ ARALAŞUU.

1. Biri-birine andan üyür alışıp, camandık-cakşılığ da birge bolup, siñişip ketüü. *Alardın ançalık dele kan-cini aralaşa elek bolso kerek ("Çalkan").*

2. İretsiz, baş alaman, ıpılas abalda boluu. *Kanı-cini aralaşıp kalgan tura ("Çalkan").*

KAN COL.

El tınımsız cürüp turgan, arı-beri kattoo mümkünçülüğü menen keñiri bolgon çoñ, kenen col.

Sabır atının başın burup kan colgo tarttı (Cusupov).

KAN CÖTKÜRTÜÜ.

Oozu-murdunan kan ketkidey abalga cetkizip, katuu kıynoo, azap tarttırıu. *Kızıtalak ırdagıç nemeni at koygus kılıp kan cötkürttüm ele (Beyşenaliyev).*

KAN CUTKURUU.

Körgölüktü körsötüü, katuu kaygıga saluu, abdan kıynoo, ötü cakın adamdarınan acıratıp, çoñ kırsıkka duuşar kılıu.

- Suusunbu? Kan cutkuram saga! (Osmonaliyev).

KAN CUTUU.

Küyümdüü adamınan acırap oor kaygı tartuu, küyüttüü boluu.

Ata-enemden toguz çaşımda acırap, zar kakşap, kan cuttum ele (Cantöşev).

KAN İÇKİÇ.

Kişi öltürgüç, kankor, ırayımsız, mıkaaçı, zulüm.

Kıların kılıp koyup kan içkiçter,/Cılmayıp çette gana aman kaldı (Turusbekov).

V.: Kan sorguğ. *Cabır kördük bir dalay / Kan sorguğca cem bolup (Togolok Moldo).*

KAN KAKŞOO.

V.: Kanını-Canını Esirgemedi/CANINI ESİRGEMEDEN. *Bir dakika dinlenmeden, canını esirgemedi bütün gücünü bu köyü kurmaya harcadı (Cusupov).*

Kanı-Cini Karışmak

1. CAN-CİĞER OLMAK

Birbirine çok alışarak iyi-kötü günde beraber olup, iç içe olmak.

Onlar henüz o kadar can-ciğer olmamıştır ("Çalkan").

2. İÇ İÇE GİRİŞİ OLMAK

Düzensiz, karman-çorman, pis bir durumda olmak.

İç-içe girip karışmış ("Çalkan").

Kan Yol/Ana Yol

Milletin durmadan kullandığı, iki yöne de gidilebilecek, büyük, geniş yol.

Sabır, atının başını çevirip ana yola döndü (Cusupov).

KAN TÜKÜRTMEK

Ağızından-burnundan kan akacak duruma getirip, çok zorlamak, azap çekertmek.

Kahrolası şarkıcı, şeyi ad takamaz hâle getirip kan tükürttüm (Beyşenaliyev).

KAN YUTTURMAK

Gününü göstermek, çok büyük bir kaygıya sokmak, çok zorlamak, çok yakınlarından ayırıp büyük bir felakete duçar kılmak.

- Susadın mı? Kan yutturacağım sana! (Osmonaliyev).

Kan Yutmak/KAN AĞLAMAK

Çok sevdiği kişilerden ayrılıp, şiddetli kaygı çekmek, kederli olmak.

Anne-babamdan dokuz yaşında ayrılıp acı dolu günler yaşayarak kan ağlamıştım (Cantöşev).

KAN İÇİCİ

İnsan öldüren, acımasız, merhametsiz, gaddar, zalim.

Yapacağını yapıp kan içiciler,/Gülerek bir kenarda yine sağ-salim kaldılar (Turusbekov).

V.: Kan emici. *Zorbalığa dayandık bir zamanlar,/Kan emiciye yem olarak (Togolok Moldo).*

Kan Ağlamak

1. Zar kaguu, zarlagan keyiştüü abalda boluu.
Kan kakşap basmaçının azabınan, zarladı munga batıp dalay berbak (Şamşıyev).

2. Kayra-kayra, ulam-ulam ayta berüü.
Ketip catat tuş-tuşka, kan kakşap ügüttöp oturup ee bolo albay catabız ("Ala-Too").

3. Zırkırıp-sızdap ooruy berüü, can keyite ayabay ooruu.
Bügün menin kolu-butum kan kakşap ooruyt, kün bürköö bolgonduktan bolso kerek ("Leninçil çaş").

KAN KEÇÜÜ.

Kanduu maydanga katışuu, kan tögülgön katuu soguşta boluu, uruşta boluu.
Kan keçsek öz-öz ara bolduk cölök,/Bir gana censek deybiz oy çok bölök (Abdukarimov).

V.: Ot keçüü. *Ot keçip kan maydanda bolduk eçen (Turusbekov).*

KAN KUU. k. Kun kuu.

KAN KÜYGÖN SOĞUŞ.

Alaamat bolgon, acal menen arbaşkan uruş, katuu salgılaş.

El elkin irakattana çaşay baştaganda, karabaysınbı, kargaşaluu kan küygön soguşun baştalğanın (Abakirov).

V.: Kan küygön cer. *Kan küygön cerden altı sanı aman kaytıp kelgen atañdı, anın dosu Aldakuldu çakırgıla ("Ala-Too").*

KAN KÜYÜÜ.

Katuu kırıgın boluu, kan tögülüü.
Tanga maal katuu atışuu bolup, kan küyüp ketti (Sasıkbayev).

KAN KIZITUU.

Delebeni kozgoo, düülüktürüp, cüröktü alıp uçuruu.

Maydandaştarın cer düngürötkön komandalardın koştosunda kan kızıtkan atakalardın şardanında seldey kaptap batışka ketip baratışat (Cigitov).

KAN MAYDAN.

Ömür menen ölümdün arbaşkan ceri, kan

1. KAN AĞLAMAK

Acı acı ağlamak, yürek parçalayıcı durumda olmak.

Kan ağlayarak şakilerin azabından, inledi acıya batarak pek çok günahsız (Şamşıyev).

2. DİLİNDE TÜY BİTMEK

Tekrar-tekrar, durmadan söylemek.

Gidiyorlar her tarafa, dilimizde tüy bitinceye kadar söylesek bile sahip olamıyoruz ("Ala-Too").

3. SIZLAMAK

Zonklayarak ağrımak, canını acıtarak çok ağrımak.

Bugün benim kolum-ayağım sızlayarak ağrıyor, hava yağışlı olacağından olsa gerek ("Leninçil çaş").

KANLI GEÇİT

Kanlı muharebede bulunmak, kan dökülen çetin bir savaşta olmak, kavgada olmak.

Kanlı geçitte kendi kendimize olduk destek,/Bir tek yensek diyoruz, düşünce yok başka (Abdukarimov).

V.: Yangın içinde. *Yangın içinde, kan meydanında olduk pek çok kez (Turusbekov).*

Kan Yanan Savaş/KAN KOKAN SAVAŞ

Büyük felaket olan, ecel ile tutulan savaş, çetin savaş.

Millet rahat yaşamaya başladığında, görüyor musun lanetli kan kokan savaşın başlamasını (Abakirov).

V.: Kan yanan yer/KAN DERYASI. *Kan deryasından canı sağ dönen babanı, onun dostu Aldakul'u çağırın ("Ala-Too").*

Kan Akmak/KAN SU GİBİ AKMAK

Çok büyük bir savaş olmak, kan dökülmek.
Sabaha doğru çetin bir çarpışma olup, kan su gibi aktı (Sasıkbayev).

KANINI TUTUŞTURMAK

Heyecanını arttırmak, baştan çıkartıp yüreğini hoplatmak.

Cephe arkadaşların yer sarsan kumandanın desteğiyle, kanı turuşturan atakların eşliğinde sel gibi kaplayarak, batıya doğru gidiyorlar (Cigitov).

Kan Meydanı/Cephe

Yaşam ile ölümün iç içe geçtiği yer, kan

tögülgön soğuş, uruş, katuu salgılaş.
*Angıça soğuş çıgıp, er-büşööniün baarı tüp
kötörö kan maydanga attandı (Ömürbayev).*

KAN SORGUC. k. Kan içkiç.

KAN-SÖLÜ COK.

Öñündö kızılı çok, bopboz, kubarıp
kumsargan.

*Gülayım kan-sölü çok bozorup caak eti
şimilgen (Beyşenaliyev).*

KAN-SÖLÜ KAÇUU. k. Kanı kaçuu.

KAN TÖGÜLÜÜ.

1. Katuu kırıgın boluu, ölüü.

*Üç cıldan beri kırılışıp, kırkışıp, kandarı
tögülüp catat (Osmonaliyev).*

2. Ölüü, acalı cetüü.

*Mümkün başın kesilip, kanın tögülör
(Cantöşev).*

KAN TÖGÜÜ.

Ayabay kırıgın saluu, öltürüü.

Kanımdı töksön men mına ("Manas").

KAN TÖGÜŞÜÜ.

Katuu salgılaşuu, uruşuu, köp cogotuuga
duuşar boluu.

*Al emi padişa küç körsötsö, kan tögüşüp, can
kıyuudan baş tartpaybız (Sasıkbayev).*

V.: Kan çaçışuu. Özüñördün kan
çaçışkaniñar eçteke emes... (Beyşenaliyev).

KAN TIRMAK.

Mıkaaçı, zulum, kankor, tacaal.

*Kasimbektey kan tirmak körkoolorgo da
cazgan balee bardır (Beyşenaliyev).*

V.: Kan çeñgel. Kan çeñgel kankorlorgo al
eköo teñ cek körünçü (Beyşenaliyev).

KAN ÇIÇKIR.

Caman körgöndö, caktırbaganda, tildegende
(köbünçö erkek baldarga) ayıluuçu söz.

*Anan kalsa suluulugu menen köptördü
suusaykan perige bu kan çıçkırdın can berer
türü baykalbayt (Köçkönov).*

KANI BAŞKA TEBÜÜ.

Açuusu kelip, ayabay çıñalıp çıguu.

*Kökürögü açışıp, kanı başka teep, cürögü
carılıp ketçüdöy türsüldöyt (Aytmatov).*

dökülen savaş, kavga, çetin harp.
*Aniden savaş başlayıp, erkeklerin yaşlısı
genci cepheye koştı (Ömürbayev).*

**Betinde Kan Yok/ BETİ-BENZİ
SOLMAK**

Yüzünde renk yok; boz, sararıp solmuş
olmak.

*Gülayım 'ın beti-benzi soluk, yanakları
çökmüş (Beyşenaliyev).*

KAN DÖKÜLMEK

1. Çok çetin harp olmak, ölmek.

*Üç seneden beri savaşıp, kırıp geçirip,
kanları dökülüyor (Osmonaliyev).*

2. Ölmek, eceli gelmek.

*Belki kellen uçurulup, kanın dökülür
(Cantöşev).*

KAN DÖKMEK

Acımadan kırıp geçirmek, öldürmek.

*Kanımdı dökereksen, ben işte buradayım
("Manas").*

KAN DÖKMEK

Çok çetin muharebe yapmak, kavga etmek,
çok kaybı olmak.

*Artık padişah güçlük çıkarırsa, kan döküp
can almaktan geri durmayız (Sasıkbayev).*

V.: Kan dökme. Kendinizin kan dökmeniz
bir şey değil... (Beyşenaliyev).

Kanlı Tırnak/ELİ KANLI

Gaddar, zalim, kana susayan, vahşi.

*Kasimbek gibi eli kanlı insafsızların da
hakkından gelecekler vardır (Beyşenaliyev).*

V.: Eli Kanlı. Eli kanlı, kana susayanlara o
ikisi de nefret edilecek gibi görünürdü
(Beyşenaliyev).

Kan Sıçası

Sevmediğinde, hoşuna gitmediğinde,
azarlarken (genelde erkek çocuklar için)
söylenecek söz.

*Onu bırak, güzelliği ile çokları kendine
hayran bırakan periye, bu kan sıçasının
canını verebilecek bir durumu hissedilmiyor
(Köçkönov).*

**Kanı Başına Tepmek/KANI BAŞINA
SIÇRAMAK**

Çok kızıp çok gergin olmak

Bağrı yanıp, kanı başına sıçrayıp, yüreği

KANI BUZUK.

Ceñil, tez açuulanma, kötörümü çok, bir nersege tez kıcırlanıp ketme.

Senin anday tamaşandı kötörö albayt. Anın kanı buzuk, cenilip ketet, - dep canındaki coldoşuna eskertip, anı tıyıp oturdu (Abdukarimov).

KANI BUZULUU.

Ayabay açuulanuu, çıdamı ketip, kıcırı kaynoo.

Uurtu dirt etip, tanoosu kıpçıldı, kanının buzulganın tıyduzbaska arakettendi (Osmonaliyev).

KANI-CANIN AYABOO. k. Kan-canın saluu.**KANI-CANI MENEN.**

Büt mümkünçülüğü, çın ıklası, can dili menen abdan berilgen.

Al kanı-canı menen dayar ekenin ayttı da, Asanga kagazdı akırın sundu ("Kırgızstan madaniyatı").

KANI CERGE TİYBÖÖ.

Ötö zarıl boluu, oñoyluk menen kolgo tiyböö, tabılboo, tez ele talap alıp ketüü, cerge tiygizbey talaşıp aluu.

Cakşı kiteptin kanı cerge tiybeyt.

V.: Kanı cerge tamboo. *Azır anday buyumdun kanı cerge tambay kalgan.*

KANI İÇİNE TARTKAN.

Kaardangan, kıcırı kelgen, ızası aşingan. *Anan seni menen birotolo süylöşöm, - dep kanı içine tartkan kaşka baş cezdesi köpkö küttü (Saatov).*

KANI İÇİNE TARTUU.

Açuusu kelip kumsaruu, kıcırı kaynap, öñü buzuluu.

Alımdı karagan sayın tanoosu kıpçılıp, kanı içine tartat (Osmonaliyev).

KANI KAYNOO.

Açuusu kelüü, çıdamduulugun cogotup, kıcırı kaynagan abalda boluu, katuu kızıulanıp ketüü.

yarılacak gibi oldu (Aytmatov).

Kanı Bozuk/SİNİRİ TEPESİNDE

Çevik, çabuk sinirlenen, şaka kaldıramaz, bir şeye çabuk öfkelenen.

Senin öyle şakanı kaldıramaz. Onun siniri tepesinde kaldıramaz, - diye yanındaki yoldaşını uyarıp, onu engelleyip oturdu (Abdukarimov).

Kanı Bozulmak/TEPESİ ATMAK

Çok sinirlenmek, sabrı tükenip, sinirleri gerilmek.

Yanakları titreyip dili tutuldu, tepesinin attığını bildirmemeye çalıştı (Osmonaliyev).

CANLA-BAŞLA

Tüm gücüyle, tüm ihlasıyla, can-ı gönülden kendini adayan.

O canla-başla hazır olduğunu söyledi de, Asan'a kağıdı yavaşça sundu ("Kırgızistan Madaniyatı").

Kanı Yere Değmemek/DAMLASI YERE DÜŞMEMEK

Çok lâzım olmak, kolaylıkla elde edilememek, kolay kolay bulunmamak, çabucak kapışıp bitirmek, daha yere konmadan kapışmak.

İyi kitabın damlası bile yere düşmez

V.: Kanı Yere Damlamamak/. DAMLASI YERE DÜŞMEMEK

Şimdi öyle aletin damlası yere düşmüyoor.

Kanı İçine Çeken/SİNİRDEN KÜPLERE BİNEN

Sinirlenen, öfkelenen, hiddetlenen.

Ondan sonra seninle hepten konuşacağım, - diye sinirden küplere binen alını kır eniştesi uzun süre bekledi (Saatov).

Kanı İçine Çekmek/KANI ÇEKİLMEK

Hiddetlenerek benzi atmak, öfkelenerek çehresi değişmek.

Alım'a baktıkça hayretlere kapılıp kanı çekilir (Osmonaliyev).

Kanı Kaynamak/TEPESİ ATMAK

Sinirlenmek, dayanma gücünü kaybedip öfkeli durumda olmak, kendini kaybetmek.

Benim tepemin atıp, burnumdan soluduğumu

Menin kanım kaynap, canımdı koyorgo cer tappay turganımdı komandır bildi (Ömürbayev).

V.: Kanı kızuu. *Oşonu oylosom emi da kanım kıziyt (Baytemirov).*

KANI KAS.

Murdatan, ata-babasınan beri düşman, ezelten kastaşkan cayı bar.

Oşol cakşı körgön kızının ele kanı kas kişinin inisine katın üstünö çıkkanın uksa, namışıl çal ızadan carılıp ketişi iktımal ele (Osmonaliyev).

KANI KATUU.

Tili oozuna batpay abdan suusoo, çañkoo. *Men abdan cakşımın, birook kanım katıp, suusap catam (Saatov).*

KANI KAÇUU.

1. Öñü kubarıp-kumsarıp ketüü, kupkuu bolup ketüü (katuu korkkon, açuusu kelgen abalga karata).

Kanı kaçkan Esir tiştendi (Osmonaliyev).

2. Abdan arıktoo, eti kaçuu.

Maldıbaydın kanı kaçkan öñün bir karap aldı da, Seyitke şaşpay söz uzattı ("Ala-Too").

3. Kurgay tüşüü, toborsuu (köbünçö cıgaç ce başka ösümdüktörgö karata).

Teetigi kanı kaçkan karagaydın tübünö barıp toktogula ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Kanı-sölü kaçuu. *Kanı-sölü kaçıp, kalçıldap turup berdi (Sıdıkbekov).*

KANI KOYULUU.

Toktoluu, salabattuu boluu.

Birok, ar kaday işke akıl biyiginen karap, akıl kendiginen sinap, kanı koyulup, oy toktotup kalganday (Kasimbekov).

KANI KIZUU. 1. k. Kızuu kanduu.

KANI KIZUU. 2. k. Kanı kaynoo.

KANI MUZDOO.

İçi muzdoo menen birdey.

komutan bildi (Ömürbayev).

V.: Kanı Kızımak/SİNİRLERİ TEPESİNE TOPLANMAK

Onu düşündükçe hâlâ sinirlerim tepeme toplanır (Baytemirov).

Kan Davalı

Eskiden beri, ecdadından beri düşman, çok eskiden beri düşmanlıkları var.

O sevdiği kızınının, kan davalı olduğu adamın kardeşine kuma olarak gelin gittiğini duyarsa, onurlu dedenin üzüntüsünden kahrolup gitme ihtimali var (Osmonaliyev).

Kanı Kurumak/DİLİ KURUMAK

Dili ağzına sığmayıp çok susamak, susamak. *Ben çok iyiyim, fakat dilim kuruyup susuyorum (Saatov).*

Kanı Kaçmak/

1. BETİ-BENZİ SOLMAK

Çehresi bozarıp solmak, kupkuru olmak (çok korkulan, çok öfkelenilen durumlar için).

Beti benzi solan Esir sinirlendi (Osmonaliyev).

2. Bir deri bir kemik kalmak

Çok zayıflamak, eti kalmamak.

Maldıbay'ın bir deri bir kemik kalmış suretine baktı da, Seyit'e acele etmeden söz verdi ("Ala-Too").

3. Suyu çekilmek. Kurumak, suyu kurumak (genelde kereste veya bitkiler için).

Ta ordaki suyu çekilen meşenin altına varıp durun ("Kırgızistan Madaniyatı").

V.: Betinden Kanı Kaçmak/YÜZÜNDEN KANI ÇEKİLMEK. *Yüzünden kanı çekilip titreyerek yerinden kıpırdıyamadı (Sıdıkbekov).*

Kanı Durmak/DELİKANLI OLMAK

Olgunlaşmak, fiziği büyük olmak.

Fakat, her çeşit işe akl-ı selim davranıp, kendi kendini kontrol ederek, delikanlı olarak, akıl yürütmeye başladı (Kasimbekov).

Kanı Soğumak/GÖNLÜ SOĞUMAK

Gönlü soğumak, ilgisi azalmak ile aynı.

- *Esine kel, udayçı, - dedi kanı muzday (Kasimbekov).*

KANINA ZABIN BOLUU.

Biröönün ölümünö, oor kırsığına sebepçi boluu, ubalına kaluu.

Cok, men biröönün kanına zabın bolboyumun (Aalı).

KANINA SİÑÜÜ.

Könüp ketüü, demeydegidey körünüşkö aylanuu, kadimkidey ele sezilüü.

Munun baarı köz açkandan beri kanına sinip abdan maş bolup algan kesibi ele (Ukayev).

KANIN İÇÜÜ.

Öltürüü, çok kılúu.

Anın bugün tünü kanın içem dep ant berdi (Akmatov).

V.: Kanın uurtúu. *Kanın uurtabasam, dep kekendi ("Ala-Too").*

KANIN KAYNATUU.

Açuusun keltirüü, kıcırlantuu, kaarın kozgoo. *Er namısı kanın kaynatıp, Caliyge sıpaa kakışık cıldırđı (Beyşenaliyev).*

V.: Kanın kızítúu. *Anın kızık sözdörü kanımdı kızítıp, özümdü arañ toktottum ("Leninçil çaş").*

KANIN KÖÖKÖRLÖÖ.

Bardığına bel bayloo, tobokelge salıp iş kılúu, ölümgö başın tigip koyuu.

Kanımdı köökörlöp soğuška barıp keldim ("Ala-Too").

KANIN KIZITUU. k. Kanın kaynatuu.

KANIN SUUDAY AGIZUU.

Kırgın saluu, ayabay katuu salgılaşıuu.

V.: Kanın suuday tögüü. *Kızdın kan kuugandarı bolso, sotu çok ele kanın suuday tögöt, - dedi tankist (Abdukaimov).*

KANI-SÖLÜ KAÇUU. k. Kanı kaçuu.

KANI SUYUK.

1. Toktolo elek, öküm, çogool, ceñil.

Bala baatır calgızım, / Kanı suyuğ çaş bala ("Kurmanbek").

2. Kıyalı çatak, albuut, opurulma, kızuu kanduu.

- *Aklını başına topla, - dedi gönlü soğuyarak (Kasimbekov).*

Kanına Müşkül Olmak/KANINA GİRMEK

Birinin ölümüne, ağır felaketine sebep olmak, vebaline girmek.

Hayır, ben başkasının kanına girmem (Aalı).

KANINA SİNMEK

Alışmak, her zamanki bir âdete dönmek, sıradan hissedilmek.

Bunların hepsi göz açtığından beri kanına sinip iyice alıştığı mesleği idi (Ukayev).

KANINI İÇMEK

Öldürmek, yok etmek.

Onun bugün kanını içeceğim, diye ant içti (Akmatov).

V.: Kanını Yudumlamak/KANINI İÇMEK.

Kanın içmezsem, diye öfkelenildi ("Ala-Too").

Kanını Kaynatmak/SİNİRİNE

DOKUNMAK

Hiddetlendirmek, öfkelenlendirmek, sinirini depreştirmek.

Erin onuru sinirine dokunup Caliy'le alttan alta alay etti (Beyşenaliyev).

V.: Kanını Kızdırmak. *Onun garip sözleri kanımı kızdırıp kendimi zar zor tuttum ("Leninçil çaş").*

KANI PAHASINA

Her şeyi göze almak, tevekkül ederek iş yapmak, ölümü bile göze almak.

Kanım pahasına savaşa gidip geldim ("Ala-Too").

Kanını Su Gibi Akıtmak/KAN GÖVDEYİ GÖTÜRMEK

Kırıp geçirmek, çok çetin savaşmak.

V.: Kanını Su Gibi Dökmek. *Kızın kan davalıları olsa, mahkemeye başvurmadan kanın su gibi döker, - dedi tankçı (Abdukaimov).*

Kanı Sulu/Delikanlı

1. Daha olgunlaşmamış, delikanlı, hırslı, çevik.

Çocuk bahadır, birtanem, / Delikanlı genç çocuk ("Kurmanbek").

2. Kanı Bozuk. Karakteri kötü, çabuk sinirlenen, çabuk galeyana gelen.

Kanı suyu Tokbay uulu (Bektenov).

KANI SUYULUU.

Açuusu kelüü, cini kelip, kıcırlanuu.

Bayatan beri köp süylöp, emne kılarn bilbey, ar kimderge asılıp, kanı suyu turdu (Abdukaimov).

KANI TARTUU.

Acalı cetüü, kişi kolduu bolup ölüü.

Kanı tartıp kelgen eken ("Ala-Too").

KANI TAŞKINDOO.

Özün-özü toktoto albay alep-calep boluu, toktono alboo, cürögü alıp uçu.

Sedepin kanı taşkınap, emne kılarn bilbey, arki-terki basıp turat (Kaimov).

KANI TÖGÜLÜÜ.

Kırğın uçuroo, katuu kagılışka kabıluu, ölümgö tuş boluu.

Demonstratsiya, staçka maalında dalay cazıksızdardın kanı tögülgön (Aşımbayev).

KAÑGI BAŞ.

1. Başı katıp, emne kılarn bilbey kalgandık.

Eki col ayrı bolso, it başı kañğı bolot (makal).

2. Kañgıp cürö berme, bayır alıp caşar ceri cok, deydi.

Sen, kaçankıga çeyin kañğı baş bolup cürö beresin, ordundu tapsan bolo, - dep atam abdan cemeledi ("Ala-Too").

KAÑILCAARIN CARUU.

Murundu carçuday keskin cıt kelüü, katuu cıttanuu.

Kıçkıl cıt çabandın kañılcaarın cara berdi ("Çalkın").

V.: Kañılcaarın ördöö. Kök çöptün cıtı kañılcaarın ördödü (Osmonaliyev).

KAÑIRIGI TÜTÖÖ.

Katuu keyüü, bir nersege zeeni keyip, katuu kaygırıp ciberüü.

Negedir kañırığı tütöp, başın çaykayt (Toybayev).

KAPARINA ALBOO.

Togotpoo, maani berböö, ançalık köñül burboo.

Anı eç kim kaparına albadı (Beyşenaliyev).

Kanı bozuk Tokbay oğlu (Bektenov).

Kanı Sulanmak/Hiddetlenmek;

Sinirlenmek, cinlenmek, öfkelenmek.

Deminden beri çok konuşup, ne yapacağını bilemeyip, herkese sataşarak hiddetlendi (Abdukaimov).

Kanı Çekmek/ECELİ ÇEKMEK

Eceli gelmek, birisinin elinden ölmek.

Eceli çekiormuş ("Ala-Too").

Kanı Taşmak/KABINA SIĞAMAMAK

Kendi kendini kontrol edemeyip havalara uçmak, kendini durduramamak, kalbi pır pır atmak.

Sedep kabına sığamayıp, ne yapacağını bilemeyerek ileri-geri yürüyor (Kaimov).

KANI DÖKÜLMEK

Kırma uğramak, çok çetin savaşın içinde olmak, ölüme duçar olmak.

Parti içindeki demokrasi, temizleme döneminde, pek çok günahsızın kanı dökülür (Aşımbayev).

Deli Baş

1. Kafası çalışmayıp, ne yapacağını bilememek.

İki yol ayrı olsa, köpek deli baş olur (makal).

2. Yersiz yurtsuz dolaşmak, evi barkı olmamak, derviş.

Sen ne zamana kadar deli baş gibi gezeceksin, yerini bulsan iyi olur, -diye babam çok azarladı ("Ala-Too").

BURNU DÜŞMEK

Burunu patlatacak kadar keskin koku gelmek, çok ağır kokmak.

Ekşi koku çobanın burnun düşürdü ("Çalkın").

V.: Burnunu delip geçmek. Yeşil otların kokusu burnumu deldi geçti (Osmonaliyev).

İçi Yanmak/İÇİ KAN AĞLAMAK

Şiddetli şekilde üzülmek, bir şeye üzülmek, çok tasalanmak.

Nedense içi kan ağalayarak, kafasını sallar (Toybayev).

Dikkate Almamak/KAALE ALMAMAK

Değer vermemek, önem vermemek, o kadar dikkat etmemek.

Onu kimse kaale almadı (Beyşenaliyev).

V.: Kaparına kelböö. Köynök, dambalım şüüdürümgö çılanıp, astı cagıman sız ötüp catkanı da kaparıma kelgen çok (Cigitov).

KAPKAN BUZUP, TUZAK ÜZGÖN.

Cetken şıluu, aşkan kuu, şum.

Kapkan buzup, tuzak üzgön sensinbi?! Ce menbi?!... ("Ala-Too").

KAPTALINAN KÜN KÖRÜNÜÜ.

Abdan arıktoo, kırcıyıp ötö arık, alsız abalda boluu.

Bakkan maldarının kaptalınan kün körünüp tursa, anan kaysınısına bordoo sovhozu dep aytabız ("Çalkan").

KAPŞITI ÇIGUU.

Tok peyil tartuu, köñülü toyuu.

Parizek Bertanın karaanın körüp ele, kapşıtı çıga tüştü (Aşımbayev).

KARA ALAMAN.

Çañ-topoloñ, buduñ-çañ.

Kara alaman çabuulda, / Kaysı ekeni bilinbey ("Er Tabıldı").

KARA ALTIN.

Taş kömür.

Eralı abalar uçurunda Sülüktü şaarındagı şahtılarda kara altındı kaçıratıp kazışkan adamdardan boluşkan ("Sovettik Kırgızstan").

KARAAN-BUTA BOLUU.

Eelik kılúu, köz salúu, kaytarúu, közömöldöö.

Andan körö emi sen "Mazar-Taşka" karaan-buta bol, eelik bol (Kıdırmışev).

KARAAN KILUU. k. Kara tutuu.

KARAANI TİYÜÜ.

Cardamı boluu, arkası tiyüü, kömök körsötüü.

Katın da bolso beybaktın bir karaanı tiyer beken dep,/Cüröm Ayçürökkö dem baylap ("Seytek").

KARA BASUU.

1. Közü bozoruu, es-uçunan tanuu.

Katının kara baskanday,/Aykırıktı saldı Karagul ("Seytek").

V.: Aklına gelmemek. Gömleğimin, şalvarım ıslak çimenlere sürünüp tabanımdan soğuk vurduğu da aklıma gelmedi (Cigitov).

Kapan Bozup, Tuzak Koparan/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİREN

Son derece uyanık, kurnaz, cin gibi.

Şeytana pabucunu ters giydiren sen misin?! Veya ben miyim?!... ("Ala-Too").

Yan Tarafından Güneş

Görünmek/GÖVDESİNDEN IŞIK GÖRÜNMEK

Çok zayıflamak, bir deri bir kemik kalmak, çok güçsüz durumda olmak.

Beslediği hayvanların gövdesinden ışık görünüyorsa, artık hangisine örnek sovhoz diyebiliriz ("Çalkan").

Kapşıtı Çıkmak/GÖNLÜ DOYMAK

Canı istememek, gönlü doymak.

Parizek, Berta'nın suretini görünce hemen gönlü doydu (Aşımbayev).

Toz Toprak

Toz toprak, her yer toz içinde.

Toz toprak içindeki saldırıda,/Hangisi olduğu bilinmez ("Er Tabıldı").

KARA ALTIN

Kömür.

Eralı amcalar bir zamanlar Sülüktü şehrindeki kömür kuyularında kara altını takırdatarak kazan adamlardan idi ("Sovettik Kırgızistan").

Korkuluk Olmak/GÖZ KULAK OLMAK

Sahip çıkmak, göz önünde bulundurmak, başkalarından korumak, nezaret etmek.

Artık sen "Mazar-Taş'a" göz kulak ol (Kıdırmışev).

Gölgesi Değmek/YARDIMI DOKUNMAK

Yardımlı olmak, yardımı dokunmak, desteklemek.

Kadın da olsa bahtsızın bir yardımı dokunur diye,/Bekliyorum Ayçüreke'e kendimi şartlandırıp ("Seytek").

Kara Basmak

1. AKLINI KAYBETMEK. Gözü dönmek, aklını kaybetmek.

Eşi aklını kaybetmiş gibi,/Haykırmaya

2. Kırsık basuu.

*Kara basıp, kaydan gana bardık eken
(Berdikeyev).*

KARA BAŞI.

*Calgız özü, ceke özü, özü gana.
Can soogalap komuz çertip berip zorgo kara
başı kutuldu (Beyşenaliyev).*

KARA BAŞIL.

*Adam, adamdın özü.
Men azır kara başıl kişi izdep çıktım
(Sıdıkbekov).*

KARA BAŞIN SAYUU. k. Başın sayuu.**KARA BAŞIÑA KÖRÜNSÜN!**

*Kırsık, camandık başkaga emes özüñö tiysin,
kert başıña bolsun degen maanidegi kargış.
Kalp aytıssa, alardın kara baştarına
körünsün! ("Ala-Too").*

**V.: Kara başıña körüngür! Anday kara
başıña körüngür, törölör küñü asman carılıp
ketçüdöy kürküröyt imiş (Osmonaliyev).**

KARA BAŞINDI CUTKUR!

*Ölgür, ölüp ketkir, ölüp kalgır degen
maanidegi kargış.
Kara başındı cutkur! Butumdu sıyra basıp
koydunbu? (Ubukeyev).*

KARA BET. k. Beti kara.**KARA BET BOLUU.**

*Uyat boluu, maskara boluu, şermendesi
çıguu.
Kara bet bolup kantip baram?
(Abdukaimov).*

KARA BETTİK.

*Uyatsızdık, cüzü karalık, arı cektuk,
maskaralık.
Men özüm dün kara bettigimi caşırp, özüm
menen koşo alıp ketkim kelbeyt (Ubukeyev).*

KARA BOLUU.

*Cölök, tirek boluu, arka boluu.
Elge kara bolup tursun üçün er Eşimdi
cigitteri menen Ala-Bukaga taştap, İshak*

başladı Karagul ("Seytek").

2. KARA GÜN BAŞA DÜŞMEK

Felaket olmak.

*Kara gün başa düşerek, nereden gittik oraya
(Berdikeyev).*

Kara Başı/Yalnız Baş

*Yalnız kendisi, bir tek kendisi, tek başına.
Canını bağışlamasını isteyip kopuz çalarak
ancak zar zor yalnız başını kurtardı
(Beyşenaliyev).*

Kara Baş/İnsan

*İnsan, insanın kendisi.
Ben şimdi insan arayıp çıktım (Sıdıkbekov).*

**Kara Başına Görünsün!/ Kendi
BaşınaGörünsün!**

*Felaket, kötülük başkalarına değil kendine
değsin, kendi başına gelsin mânâsındaki
kargış.
Yalan söylerlerse kendi başlarına görünsün!
(“Ala-Too”).*

**V.: Bela sana buyursun!/Allah Belânı
Versin!**

*Öyle belâyı Allah sana versin, mahşer gününü
gök yarılacakmış gibi gürleyecekmiş
(Osmonaliyev).*

Kara Başını Yutası!Başını Yiyesi!

*Ölesi, ölüp gidesi, ölüp yok olası
mânâsındaki kargış.
Başını yiyesi! Ayağıma tekrar mı bastın?
Ubukeyev).*

Kara Bet Olmak/YÜZÜ KARA

*Rezil olmak, rüsva olmak, ayıbı ortaya
çıkma.
Yüzü kara olup nasıl gideceğim?
(Abdukaimov).*

Kara Yüzlülük/Yüzsüzlük

*Utanmazlık, yüzü karalık, rezillik.
Ben kendi yüzsüzlüğümü saklayıp, kendimle
birlikte götürmek istemem (Ubukeyev).*

Kara Olmak/ARKA ÇIKMAK

*Destek, direk olmak, arka çıkmak.
Halka arka çıksın diye er Eşim'i yiğitleri ile
Ala-Buka'ya bırakıp, İshak Çatkal'a aşırıp
gitti (Kasimbekov).*

Çatkalga aşır ketti (Kasimbekov).

KARA BOOR.

1. Bölök ösüp, özünün tuugan-tuuşkandarına kaydiger bolup kalgan.

Ayalıñda kep çok, kep kara boor coldoştordo (Alışbayev).

2. Taş boor, ırayımsız, booru taş, adamgerçiligi çok.

Artınan bala erçibegen kara boor kak baştan opo tappaysın (Ukayev).

3. Kedey, kolunda çok, cardı.

Aga kara boor curt ilgeriten bagıngan (Sıdıkbekov).

KARA DALI.

Turmuşka çıkar maalinan ötüp kalgan, çaşı ötüp ketken kız.

Kara dalı boydon kalsam da, süyüüsüz turmuş kurbaym (Borbiyev).

KARA CAK.

1. Çeçen, sözmör, caağın canıp mıkı ırdagan tökmö akın.

Kara caak, cez tanday,/Kayranım, Tokom, amanbı? (Toktogul).

2. Tildüü, oozduu, şakıldagan, süylöök, tacaal.

Uşunday kara caak katın bolot eken ee? (Berdikeyev).

KARA CAN. k. Kara baş.

KARA CANDI KALKALOO.

Kert başın korgoo, öz kızıkçılığı için arakettenüü.

Kara candı kalkalap, mınday kaçır kutul akırın (Togolok Moldo).

KARA CANDAN TÜÑÜLÜÜ.

Ayabay korkuu, üröyü uçuu, cüröğü tüşüü. Tutkundar kezek emi bizge keldi deşip kara candan tüñülüştü (Osmonaliyev)

KARA CANDI KARÇ URUU.

Bardık küç-kubatin, mümkünçülüğün cumşoo, tınbay arakettenüü, canı tınbay, tınımsız katuu iştöö.

Men biyakta kara candı karç urup aga akça

Kara Ciğer

1. Yakınlarına Karşı Soğuk

Ayrı büyüyerek, akrabalarına ilgisiz davranan.

Eşine laf yok, sözümüz yakınlarına karşı soğuk arkadaşlarda (Alışbayev).

2. TAŞ KALPLİ

Taş kalpli, merhametsiz, yüreği katı, insanlık sıfatı yok.

Ardında çocuk olmayan taş kalpli lanetliden pek güzellik bekleme (Ukayev).

3. **Fakir.** Fakir, elinde yok, gariban.

Ona, fakir yurt, eskiden boyun eğmiş (Sıdıkbekov).

Kara Omuz/EVDE KALMIŞ

Kocaya varacak dönemi geçen, yaşı bayağı ilerleyen kız.

Evde kalmış olsam da, aşksız bir evlilik yapmayacağım (Borbiyev).

Kara Yanak/

1. **BÜLBÜL GİBİ.** Söz ustası, söz cambazı, çok güzel şiir okuyan sanatçı.

Bülbül gibi, tatlı dilli,/Kurban olduğum, Tokom, esen mi? (Toktogul).

2. ÇENESİ DÜŞÜK

Dili uzun, ağzı laf yapan, şakıyan, konuşkan, deccal.

İşte böyle çenesi düşük kadın oturmuş, değil mi? (Berdikeyev).

Kara Canı Saklamak/KENDİ BAŞININ ÇARESİNE BAKMAK

Sadece kendini korumak, kendi menfaati için gayret göstermek.

Kendi başının çaresine bakarak, bu tarafa kaçır kurtul yavaş yavaş (Togolok Moldo).

Kara Candan Vazgeçmek/CANINDAN VAZ GEÇMEK

Çok korkmak, tüyleri diken diken olmak, yüreği ağzına gelmek.

Esaret zamanı şimdi bize geldi deyip canlarından vazgeçtiler (Osmonaliyev).

Kara Canı Kars-Kurs Vurmak/CANIN DIŞINE TAKMAK

Tüm gücünü, imkânlarını kullanmak; durmadan gayret etmek; durup dinlenmeden aralıksız çalışmak.

<i>cönötüp tursam (Berdikeyev).</i> V.: Candı karç uruu. <i>Candı karç urup iştedik ("Ala-Too").</i> KARA CANIN SABALOO. k. Canın sabo. KARA CANIN ÜRÖÖ. k. Candan keçüü. KARA CELİN. Sütü az, celinde sütü bolbogon, sütü az çıkkın degen maanide koldonulat. <i>Kara celin kartan koy, Karuusuz kozu bagalbayt (Osmonkul).</i> KARA CEMSÖÖ. Cegiç-içkiç, aldım-cuttum, parakor. <i>Bayagı kara cemsöölör mıkaaçılığın karmatkan eken ee! ("Ala-Too").</i> KARA CERGE KİR. Cemelö, tildö iretinde koldonulat. <i>Aldırar künü cazgırar... men kara cerge kireyin (Toybayev).</i> KARA CERDİ CARUU. Katuu kıykıruu, ökürüp-bakıruu. <i>Kalın el ölüktü koyup kaytkanda, calpı ökürük kara cerdi carıp kete cazdap, anan ayıldı büt tım-tırs kaptadı (Eşmambetov).</i>	<i>Ben burada canımı dişime takarak ona para gönderirsem (Berdikeyev).</i> V.: Canına acımamak. <i>Canımıza acımadan çalıştık ("Ala-Too").</i> Kara Meme/Kuru Meme Sütü az, daha memesinde sütü olmayan, sütü az çıkan mânâsında kullanılır. <i>Kuru memeli yaşlı koyun, güçsüz kuzuyu besleyemez (Osmonkul).</i> Kara Yiyici/Yiyici Yiyip-içici, açgöz, para hastası. <i>Deminki yiyiciler zalimliklerini göstermişler, değil mi! ("Ala-Too").</i> Kara Yere Gir/Yerin Dibine Gir Azarlamak, sövmek için kullanılır. <i>Kazandığı gün kandırılır...ben yerin dibine gireyim (Toybayev).</i> Kara Yeri Yarmak/YERİ GÖĞÜ İNLETMEK Çok haykırmak, bağırıp-çağırarak. <i>Kalabalık millet ölüyü gömüp döndüklerinde, ağıt sesleri yeri göğü inlettikten sonra tekrar tüm köyü sessizlik kapladı (Eşmambetov).</i>
KARA CER TARDİK KILUU 1. Abdan süyünü, katuu tolkundanuu, kubanıçı koynuna batpoo. <i>Töböm kökkö cetip, kara cer tardık kılıp, kayda bararımды bilbey turganımdı kör! (Eşmambetov).</i> 2. Aylası ketüü, emne kılının bilbö (köbünçö uyat bolgon uçurğa karata koldonulat). KARA CİN. Abdan katuu açuu, kaar. <i>Şatmandın topon suuday bir kelgen kara cininen çoçuladı, tek kayaşa kılбай al oturup berdi (Akmatov).</i> KARA CİNİ KARMOO. Burkan-şarkan tüşüp katuu açuulanuu, kaarın tögüü. <i>Oşondon ulam ıza bolgon baykuş apamdın</i>	Kara Yer Darlık Etmek/DÜNYA DAR GELMEK 1. Çok sevinmek, çok heyecanlanmak, sevinci içine sığmamak. <i>Başım göğe erip, dünya dar gelip, nereye gideceğimi bilemeden duruşuma bak! (Eşmambetov).</i> 2. Çözüm bulamayıp, ne yapacağını bilememek (genelde utanç bir durumda kullanılır). Kara Cin/Gazap Çok fazla hiddet, öfke. <i>Şatman'ın sel gibi geliveren gazabından korktu mu ne, hiç ağzını açmayıp sessiz oturdu (Akmatov).</i> Kara Cini Tutmak/CİNLERİ TEPESİNE ÇIKMAK Ortalığı velveleye verip çok kızmak, hiddetlenmek.

kara cini karmay ketti okşoyt (Akmatov).

KARA COLTOY.

Camandıktı, kırsıktı koşo ala kele turgan, colu katuu.

Kara coltoy boldun, erindi calmadın (Cantöşev).

KARA COLTOYLUK.

Colu katүүлük, camandıktı, kırsıktı, baktısızdıktı alıp kele turgandık.

Kara coltoyluktan kaçan bolso camandıktı eerçite kelesin (Bayalinov).

KARA CÜZDÜÜLÜK.

Uyatı cektuk, şermendeçilik.

Mına uşul kalp, aldamçılık, kara cüzdüülükü Coldubayev çaşırap-cappay, uyalıp da koyboy Kaçıkege açık ayttı (Abdukaimov).

KARA CÜRÖK.

Niyeti buzuk, kara sanatay, oñ sanabagan, kara niyet.

Kara cürök zalimder kayıştay kesti demimdi (Toktogul).

V.: Kara niyet. Alar kara niyet emespi? (Medetov).

KARA CİL.

Kar caabagan cıl, karsız cıl.

Bıyıl kara cıl boldu.

KARA KAGAZ.

Sogušta kurman bolgondordu bildirüü için ciberilgen kabar.

Kırk üçüncü cılı küyöösünön kara kagaz algan (Mirzayev).

KARA KIYÜÜ.

Kara cooluk salınıp, kara kiyim kiyinip aza kütüü.

Men cıyırma toguzumda kara kiyingemin (Medetov).

KARA KÖZÜ.

Dal özü, nağız özü.

Buzukunun kara közü eken, Buzup aytkan sözü eken (folk).

KARA KÖZÜ KAŞAYUU.

Oor kırsıkka, çoñ cogotuuga duuşar boluu.

Bizdi kuday urdu, kara közübüz kaşaydı (Kazakbayev).

V.: Közü kaşayuu. Közüüm uşintip

Ondan sonra, çok üzgün olan zavallı ananın cinleri tepesine çıktı galiba (Akmatov).

Felaket Getiren/Uğursuz

Kötülüğü, kaza belaları birlikte getiren, yolu kapalı.

Uğursuz, kocanı aldattın (Cantöşev).

Felaket Getirme İstidadı/Uğursuzluk

Talihsizlik; kötülük, kaza, bahtsızlık getirmek.

Uğursuzluğundan, her zaman kötülüğü beraberinde getirirsin (Bayalinov).

Kara Yüzlülü/Yüzsüzlük

Utanmazlık, rezillik.

İşte bu yalan, kandırmacılık, yüzsüzlüğü Coldubayev gizlemeden, utanmadan Kaçıke'ye açıkça söyledi (Abdukaimov).

KARA YÜREKLİ

Niyeti bozuk, kötülük düşünen, güzellik düşünmeyen, art niyetli.

Kara yürekli zalimler kayış gibi kesti nefesimi (Toktogul).

V.: Kara niyet. Onlar kara niyetli değil mi? (Medetov).

Kara Yıl/Kar yağmayan yıl

Kar yağmayan yıl, karsız yıl.

Bu yıl kar yağmadı.

Kara Kağıt/KARA HABER

Savaşta şehit düşenleri bildirmek için gönderilen haber.

Kırk üçüncü senesinde kocasının kara haberi gelir (Mirzayev).

KARALAR GİYMEK

Kara yazma bağlayıp, kara elbise giyip yas tutmak.

Ben yirmi dokuzumda karalar giyindim (Medetov).

Kara Gözü/Aynen Kendisi

Aynen kendisi, tıpatıp kendisi.

Bozguncunun aynen kendisi,/Fitne için söylenen sözü imiş (folk).

Kara Gözü Açılmak/FELAKETE

UĞRAMAK

Ağır bir kazaya, büyük bir kayıba uğramak.

Bizi Allah çarptı, felakete uğradık (Kazakbayev).

V.: Felakete uğramak. İşte böyle felakete

kaşaybadı! – dedi Acar Aynanın cüzün aymalay bakırıp (Cooşbayev).

KARA KÖZÜN KAŞAYTUU.

Çoñ kırsıkka uçuratu, şorun katıruu, túbünö cetüü.

Aç bel, kuu condo cat közünö bir tuugan bolbosok, katın canduu sarttar kara közübüzdü kaşaytat (Sıdıkbekov).

V.: Közün kaşaytuu. Maa karaba, balam, kutulup ketkile, kolgo tüşşönör közüñördü kaşaytat (Sıdıkbekov).

KARA KÖÑÜL BOLUU.

Cürögü aylanıp, özün naçar sezüü, köñülü aynıp kuskusu kelüü.

Enem eki küñdön beri kara köñül bolup, eç nersege kızıkpıyt, kölöködön çıkpıyt (“Ala-Too”).

KARA KÖÑÜLÜ KARMOO.

Köñülü kararuu, niyeti buzuluu.

Kara köñülü karmasa, berbey koyot (“Ala-Too”).

KARA KÖPÖLÖK AYDOO.

Kırsık, meenet çırmoo.

Eldi kara köpölök aydadı.

KARA KURSAK.

Calañ karaanday kursağı üçün iştep, eptep canın bakkan adam.

Üydögülördün köbü özü bolcoldogondoy uşu tegerektegi kara kursaktar eken (Sıdıkbekov).

KARA KÜÇKÖ.

Kalp ele, kurulay.

Kara küçkö katırıp küldü (“Sovettik Kırgızstan”).

KARA KILDI KAK CARGAN.

Bardıgına birdey kalıstık kılğan, eç kimge can tartpagan.

Berdiştey kara kıldı kak cargan kalıstı kaydan tabasınar? (Ş.Ümötaliyev).

KARA MAL.

Uy, töö, cılık sıyaktuu iri mal.

Kara mal, altın, kümüşkö/Kalktın başı adaştı

uğramadım mı! – dedi Acar, Ayna’nın yüzünü tırmalayarak (Cooşbayev).

Kara Gözünü Açmak/GÖZÜNÜ AÇMAK

Büyük bir felakete uğratmak, kanını emmek, kökünü kurutmak.

Açık boz kırdı, yabancı gözlerle karşı kardeş görünmezsek, kadın canlı sartlar gözümüzü açarlar (Sıdıkbekov).

V.: CANINA OKUMAK. Bana bakma, oğlum, kaçıp git, esir düşerseniz canınıza okur (Sıdıkbekov).

Kara Gönül Olmak/GÖNLÜ

BULANMAK; MİDESİ BULANMAK

Kalbi sıkışıp, kendini hasta hissetmek; gönü bulanıp, kusmak istememek.

Annemin iki günden beri gönü bulanıp, hiçbir şeyi canı istemiyor, gölgeden çıkmıyor (“Ala-Too”).

Kara Gönü Tutmak/NİYETİ BOZMAK

Kötülük düşünmeye başlamak, niyeti bozulmak.

Niyeti bozulursa, vermez (“Ala-Too”).

Kara Kelebek Kovalamak/FELAKETE UĞRAMAK

Kazaya, belaya uğramak.

Halk felakete uğradı.

Kara Kursak/KARIN TOKLUĞUNA

ÇALIŞAN

Sadece karın tokluğuna çalışıp, öyle-böyle hayatını sürdüren kişi.

Evdekilerin çoğu kendisinin tahmin ettiği gibi, bu civardaki karın tokluğuna çalışanlar imiş (Sıdıkbekov).

Kara Güce/Yalandan

Yalandan, uyduruktan.

Yalandan kahkaha attı (“Sovettik Kırgızistan”).

Kara Kılı Kak Yaran/KILI KIRK

YARAN

Herkese aynı derecede eşit davranan, hiç kimsenin tarafını tutmayan.

Berdiş gibi kılı kırk yaran adaletliyi nereden bulursunuz? (Ş.Ümötaliyev).

Kara Mal/Büyükbaş hayvan

İnek, deve, kısrak gibi iri hayvanlar.

Büyükbaş hayvan, gümüşçe,/Milletin başı

(“Manas”).

KARA KILUU. k. Kara tutuu.

KARA MÜRTÖZ.

Kıyalı ters, taş boor, kıyanatçıl, adamga cakşılık kılbağan.

Men kara mürtöz, taş boormun (Abdukaimov).

KARANDAY SUUK.

Caan-çaçın bolboy, kar caabay, kün açık boolup turgandığı ötü katuu suuk, ızgaar.

Kıymılsız seldeyip tura kalsan öpködön ötkön karanday suuk koldorundun uçtarın, betterindin otun iyne menen sayganday tızıldatıp iyet (Kıdırmişev).

V.: Kara suuk. Tü degen tükürük cerge tüşpöy toñup, calangan kara suuk kolu-betti aymalayt (Berdikeyev).

KARA NİYET. k. Kara cürök.

KARA NİYETTİK.

Kara sanataylık, oyu buzuktuk, niyeti camandık.

Alar kara niyettik kılışp, azık-tülükörün katıp koyuşkan (Bektenov).

KARAN KALUU.

Eç karoosuz, baguusuz, calgız kaluu. *Karan kalgan cetimim,/ Karan tündü salbagın (“Seytek”).*

KARAN KÜN!

Ötü kaygırganda, çoçup ketkende, ayabay korkkondo, katuu naarazılığın bildirgende koldonulat.

Ismayıl akemen kara kagaz keldi... Karan kün tüştü bizdin üygö (Mırzayev).

KARAN KÜN TÜŞÜ.

Kırsık çaluu, balaket basuu, kaygı kaptoo, azap çulgoo.

Kelin oşentip başındağı baktısına işenip-ışenbey kıydı bolup turgan çakta kapıstan kırsık bastı da, kayradan karan kün tüştü (Akmatov).

KARAN TÜN.

Kıyınçılık, çoñ kırsık, ötü oor abal.

Kaldaygan kalktın başına karan tün mınça kele elek (“Manas”).

KARANGIDA KÖZ TAPKAN, KAPİLETEN SÖZ TAPKAN.

Ötü kıyın, aylaker, amalköy.

döndü (“Manas”).

Kara Karakterli/Merhametsiz

Karakteri ters, taş kalpli, ihanet eden, insana iyilik düşünmeyen.

Ben merhametsiz, taş kalpliyim (Abdukaimov).

Tamamiyle Soğuk/Kuru Soğuk

Yağış olmayıp, kar yağmayıp, güneş varken bile olan sert soğuk, ayaz.

Hareketsiz yerinde durayım dersen, ciğeri delip geçecek gibi, kuru soğuk elinin ucunu, yüzünü iğne saplanıyormuş gibi sızlatır (Kıdırmişev).

V.: Kara Soğuk/Kuru Soğuk. Tükürdüğün tükürük yere düşmeyip donarak, kuru soğuk elimi yüzümü tırmalar (Berdikeyev).

Kara Niyetli/ART NİYETLİ

Kötülük tasarlayan, düşüncesi bozuk, niyeti kötülük olan.

Onlar art niyetlilik edip, erzaklarını saklar (Bektenov).

YERSİZ-YURTSUZ KALMAK

Sığınaksız, bakımsız, yalnız kalmak.

Yersiz-yurtsuz kalan yetimim,/ Zorlama beni (“Seytek”).

KARA GÜN

Çok üzüldüğünde, aniden irkildiğinde, çok korktuğunda, memnuniyetsizliğini bildirdiğinde kullanılır.

İsmail ağabeyimden kara haber geldi...Kara gün düştü bizim eve (Mırzayev).

KARA GÜN BAŞA DÜŞMEK

Kazaya duçar olmak, felakete uğramak, kaygıya batmak, azap çekmek.

Gelin öyle kendi kaderine inanıp-inanamayıp ortadayken, aniden kazaya duçar oldu ve tekrardan kara gün başa düştü (Akmatov).

Felaketli Gece/KARA GECE

Zorluk, büyük bir bela, ağır bir durum.

Kalabalık milletin başına kara gece daha bu kadar gelmiş değil (“Manas”).

Karanlıkta Göz Bulan, Beklenmedik Yerden Söz Bulan/Çok akıllı; HAZIR CEVAP

Bir üydö karangıda köz tapkan, kapiletten söz tapkan çeçen bu tüşkön düynönün bir ceri kem, bir ceri sölpük ekenin baykadı (Köçkönov).

KARAŃGI CAMINUU. k. Tün camınuu. KARA OÖZ.

1. Abdan kaarduu, kişige taymanbay kol salma, korkunuçtuu (cırtkıçtarga karata). *Kara ooz ayuuga katılrsa, çaynap salat ("Ala-Too").*

2. Tili suuk, albuut, acaan. *Ak kempir calakor, kara ooz katındın sözün kulagına ilgen çok (Ukayev).*

KARA OÖZUŃA KAN TOLGUR!

Caman, cagımsız söz aytkan ce caman iş kılğan kişige karata cek körüü maanisinde koldonulat.

- *Bul kaday kara oozuŃa kan tolgur ele?! Kaydagı torpok?! (Ögöbayev).*

KARA ÖZGÖY.

Çır, çatak, kıyanatçıl, kara sanatay, uyatsıyıtı çok, candimi.

Markum atası cakşı kişi ele, uulu kayrımı çok kara özgöy çıktı (Cusupov).

KARA ÖZGÖYLÜK.

Kara sanataylık, kataaldık, kıyanatçılık, uyatsızdık.

Uşul cerde da kara özgöylük kıldım, naadandık kıldım (Mırzayev).

KARA ÖZÖK MAAL.

Ookat-aş tartış bolup turgan üzümçülük mezgil.

Kayın atam kara özök maalda uruşka ketken eken, oşol boydon kaytıp kele elek ("Sovettik Kırğızstan").

KARA ÖPKÖ BOLUU.

Oorup kaluu, ildetke çaldıguu.

- *Bazarga cete elekte ele kara öpkö bolup oorup kaldı, - dedi Elebes (Midin Alıbayev).*

KARAP ELE TURGANDAY.

Ötö kooz, abdan suluu, bötönçö caraşıktuu. *"Çımın köçöt", "kilem köçöt" menen çırmalgan çiylar karap ele turganday (Ş. Ümötaliyev).*

KARA SAAT.

1. Ak sanabagan, kara sanatay, kara niyet,

Çok iyi, zeki, akıllı.

Bir evde, hazır cevap şair bu düştüğü dünyanın bir yerinin eksik, bir yerinin gedik olduğunu fark etti (Köçkönov).

Kara Ağız/Koca Ağız

1. Çok hiddetli, insana korkmadan saldıran, korkunç (yırtıcı hayvanlar için).

Koca ağızlı ayıya katılırsa, çiğner geçer ("Ala-Too").

2. Dili kaba, hiddetli, gazaplı.

İftiracı, koca ağızlı yaşlı kadının sözüne kulak bile verdiği yok (Ukayev).

Kara Ağzına Kan Dolası/Kan Tüküresi

Kötü, hoş olmayan söz söyleyen veya iş yapan insan için nefret belirtisi olarak kullanılır.

- *Bu nasıl ağzına kan dolası?! Nereden gelmiş öküüz?! (Ögöbayev).*

Kavgacı

Kavgaya, şiddete yakın, merhametsiz, insafi yok, inkârcı.

Merhum babası iyi biriydi, oğlu merhametsiz kavgacı çıktı (Cusupov).

İnsafsızlık

Merhametsizlik, gaddarlık, ihanet, arsızlık.

Burada da gaddarlık yaptım, cahillik ettim (Mırzayev).

Kara Mide Dönem/KITLIK DÖNEMİ

Yiyecek-içeceğin kıt olduğu dönem.

Kayınpederim kitlık döneminde savaşa gitmiş, ondan beri daha dönmedi ("Sovettik Kırğızistan").

Kara Akciğer Olmak/Hastalanmak

Hastalanmak, hastalığa yakalanmak.

- *Daha pazara ulaşmadan hastalandı, dedi Elebes (Midin Alıbayev).*

Bakıp Durulacak/GÖZ KAMAŞTIRICI

Çok görkemli, çok güzel, farklı bir güzellikte.

"Sinek göçer", "kilim göçer" (motifleri) ile örülen çeyizler göz kamaştırıcı (Ş. Ümötaliyev).

Kara Engel/ART NİYETLİ

1. İyilik düşünmeyen, kötü düşünceli, art

şum.

Kargışı kata ketpegen kara saat can eken
(“Er Töştük”).

2. Abdan kıyın, kırsıktuu, tataal, azaptuu
degen maanide.

Kara saat colu bar (folk).

KARA SAAT ÇIRMOO.

Kırsık kaptoo, balaket basuu, azapka tuş
boluu.

- *Moldo dos, dagı kara saat çırmadı*
(Beyşenaliyev).

KARA SANOO.

Biröögö camandık izdöö, kara niyettik,
kıyanattık kılui.

Kara sanagandı ölgöndöy cek köröm
(Bektenov).

KARA SÖZ.

Çıgarmanın ır türündö emes, cönünçö,
kadırese süylöo türündöğü forması ce anın
tili.

Kara sözgö karaganda ırdın ayırması
emne? (“Kırgızstan madaniyatı”).

KARA SUUGA KAN KUYUU.

Bülündürüp ciberüü, bülgüngö uçuratu.

Kara suuga kan kuygan,/Bir kankordu
tuagan beym (“Manas”).

KARA SUUDAN KAYMAK ALUU.

Ötö epçildik, aylakerlik iş kılui, ar nersenin
ıgın, amalın taba bilüü.

Birok eldin mülkünö suuk kolun salıp, kara
suudan kaymak algandardın maşınası birinçi
ele buruluştı buzuldu (“Sovettik
Kırgızstan”).

KARA SUUK. k. Karanday suuk.

KARASIN ALUU.

etn. Cıl maalına cetkenden kıyın aza kütü
ubagında kıygen kıyimin çeçtirip, başka
kıyım kıyigizüü (köbünçö küyöösü ölgön
ayaldarga karata).

Salt uşunday, törkündörün çakırtıp,
Ayzaadanın karasın alıp, kaalasa başın açıp,
uruksat kılışı ıktımal (Kasimbekov).

KARA TAANDAY.

Abdan köp, san cetkis, caynagan.

niyetli, haylaz.

Kargışı karşılıksız kalmayan art niyetli
biriymiş (“Er Töştük”).

2. Zahmetli

Çok zor, belalı, çetin, meşakkatli anlamında.
Zahmetli yolu var (folk).

Kara Engele çatmak/BELAYA ÇATMAK

Bela gelip çatmak, felakete uğramak, azap
çekmek.

- *Molla dost, yine belaya çattık*
(Beyşenaliyev).

Kötülük Tasarlamak

Başkalarına kötülük düşünmek, art niyetli
olmak, ihanet etmek.

Kötülük tasarlamayı hiç sevmem (Bektenov).

Kara Söz/Nesir

Eserin şiir şeklinde değil, normal düz yazı,
yani konuşma türündeki formatı veya onun
dili.

Nesirle nazımın farkı nerede? (“Kırgızstan
Madaniyatı”).

Kara Suya Kan Dökmek/SUYU

BULANDIRMAK

Dağıtıvermek, bozguna uğratmak.

Suyu bulandıran,/Bir zalim mi doğurmuş
(“Manas”).

Kara Sudan Kaymak Almak/SİNEKTEN

YAĞ ÇIKARMAK

Çok beceriklilikle, akla gelmedik yollar
bulmak, her şeyin yolunu-yordamını bilmek.

Fakat milletin mülküne soğuk elini sokup,
sinekten yağ çıkaranların arabaları daha
birinci köşede bozuldu (“Sovettik
Kırgızstan”).

Karasını Çıkarmak

Etn. Senesini doldurduktan sonra, yas tuttuğu
dönemde giydiği giysilerini çıkartıp, başka
giysi giydirmek (genelde kocası vefat eden
hanımlar için kullanılır).

Gelenek böyle, gelin, geldiği taraftaki
akrabalarını toplayıp, Ayzaada'nın
karalarını çıkartıp, isterse başını açarak, izin
isteyebilir (Kasimbekov).

Karga Sürüsü gibi

Çok kalabalık, sayısız, yeryüzünü kaplayan.

Emne ele kara taanday çogulup, acıldap kalgansınar? (Mirzayev).

KARA TALAŞUU.

Biröönün cardamın kütüp, canın kalkaloogo, kıyınçılıktan kutuluuga arakettenüü, can argasın izdep dalbasaloo.

Al kara talaşıp cuuşap catkan koydu aralay çurkadı (Aalı).

KARA TAMAN.

Kedey, kembagal, cardı, kolunda çok, tomayak.

Kara taman kedeyler, calpı tüşkün on colgo (Togolok Moldo).

KARA TAŞTIBI!

Balakettibi! (bir nersenin orundalbay, ordunan çıkpay turgandığın küçötüü, taasındoo maanisinde koldonulat).

Kende kara taşı bıçak bolsunbu?

KARA TAŞTI KAK CARUU. k. Kara kıldı kak caruu.

KARA TEKE SÜZÜÜ.

Oydo çok cerden kokustuk bolup, kırsıktap, buzulup, ordunda bolboy kaluu.

Bul cerge kaysı kara teke süzüp keldim eken (“Çalkan”)

KARA TER BASUU.

Katuu kıynalıp, köl-şal tüşüp terdegen abalda boluu.

Kayra arkasına çıkıp bastıra albay kara ter bastı (Abakirov).

V.: Kara terge tüşüü. *Meni kızdın ırı şerdentip iydi, kara terge tüşüp kar kürödüm (Cusupov).*

KARA TİLİN KAYRAGAN.

Çeçen süylögön, caağın canıgan, kakşagan. *Kara tilin kayragan,/Kalın topko sayragan (“Manas”).*

KARA TUMANDAY KAPTOO.

Ötö köp bolup kaptap ketüü.

Arpadan kol cuuduk, çekirtke kara tumanday kaptap kirdi (Berdikeyev).

Niçin karga sürüsü gibi toplanıp, dırdır ediyorsunuz? (Mirzayev).

Kara Çekişmek/CANININ DİRDİNE DÜŞMEK

Birinin yardımını bekleyip, canını kurtarmaya, zorluklardan kurtulmaya gayret göstermek, canını kurtarmanın yollarını aramak.

O canının derdine düşüp birbirine sığınan koyunların ortasını yararak koştu (Aalı).

Kara Taban/YALIN AYAK

Fakir, fukara, zavallı, elinde hiçbir şey yok, kimsesiz.

Yalın ayak fakirler, topluca doğru yola düşün (Togolok Moldo).

Kara Taşı Mı! ONU KÜLAHIMA ANLAT

Felaket mi! (bir şeyin gerçekleşmeyeceği, yerinde olmayacağı ihtimalini güçlendirmek, dalga geçmek mânâsında kullanılır).

Maden ocağında bıçak olacağını külahıma anlat.

Kara Teke Süsmek/HANGİ RÜZGAR ATMAK

Beklenmedik yerden, kazayla, eski yerini niçin terk ettiğini bilmeyerek yeni bir yerde olmak.

Buraya beni hangi rüzgar attı (“Çalkan”).

Kara Ter Basmak/KAN-TER İÇİNDE KALMAK

Çok zorlanıp çok terlemiş durumda olmak. *Tekrar geri dönemeyip, kan-ter içinde kaldı (Abakirov).*

V.: Kan-ter içinde kalmak. *Beni kızın şarkısı gaza getirdi, kan-ter içinde kar küredim (Cusupov).*

Kara Dilini Bileyen/SİVRİ DİLLİ

Çok konuşan, çenesi düşük, dırdır eden. *Sivri dilli,/Kalabalık topluluğa karşı söyleyen (“Manas”).*

KARA BULUT GİBİ KAPLAMAK

Çok olup bir yeri kaplamak.

Arpadan ümidimizi kestik, çekirgeler kara bulut gibi kapladı (Berdikeyev).

KARA TUMŞUK.

Batkısız, baykuş, ırısı çok, şordu.

Oşo kara tumşuk, kuu ayak, Kaçırıp coogo kire elek ("Seytek").

V.: Kem tumşuk. *Bul kem tumşuktun kılğanın kara ("Ala-Too").*

Kuu tumşuk. *Bayagı kuu tumşuk bala enesine ketip kalgan tura! – dep Sıpay ceñe arızdana ketti (Ubukeev).*

KARA TUTUU.

Biröögö işenüü, aga tayanıp bel bayloo.

Anı emnegedir canatan beri Şaarkan içinen kara tutup kalgan (Mavlyanov).

V.: Karan kılui. *Senden başka karan kılarım çok ("Ala-Too").*

Karaan tutuu. *Silerdi kişi dep, karaan tutup, işenip cürgön men akmak (Medetov).*

KARA TÜN. k. Karan tün.**KARA ÇABUUL.**

Çapkılğan katuu cürüş.

İrısı cuktun atı kara çabuulda cügüröt (makal).

KARA ÇABUULGA TÜŞÜÜ.

Dürbölöngö tüşüü, bülünüü, bülük tüşüü.

Adamdar kara çabuulga tüşüp izdebese, menin dağı kongum keler ele, - dedi Abdilas (Esenkanov).

KARA ÇAMGARAK.

etn. Salt boyunça atasınan muras katarı eñ kiçüüsünö kaluuçu üy (boz üy).

KARA ÇEGİRTKEDEY KAPTOO.

Çenemsiz köp bolup cabıla kirüü, bıkbırday kaynap basıp kaluu, ötü köp bolup caynap ketüü.

Sibir caktan aktardın kolu kara çegirtkede kaptap kirdi (Eşmambetov).

KARA ÇEÇEKEY.

Abdan, ötü cakin, öz közündöy bolgon, anık, çınıgı (tuugandık, cakındık cönündö).

Men, Amanbektin kara çeçekey agası Kocakemin ("Çalkan").

V.: Kara çeçekeydey. *Kara çeçekeydey bolgon, özünün közdöy kişisin alıp keldi ("Bişkek şamı").*

Kara Çene/Bahtsız

Bahtsız, zavallı, rızkı yok, ezik.

O bahtsız, kimsesiz, Daha düşmanla savaştı ("Seytek").

V.: Eksik Çene/Bahtsız. *Bu bahtsızın yaptığına bak ("Ala-Too").*

Boz Çene/Zavallı. *Deminki zavallı çocuk annesine gitmiş!-diye Sıpay yenge şikayet etmeye başladı (Ubukeev).*

Kara Tutmak/Arkalanmak

Birine güvenmek, ona güvenip bel bağlamak.

Nedense deminden beri Şaarkan içinden arkalanıyor (Mavlyanov).

V.: BEL BAĞLAMAK. *Senden başka bel bağlayacağım kimsem yok ("Ala-Too").*

BEL BAĞLAMAK. *Sizi adam diye, bel bağlayıp inanan ben ahmak (Medetov).*

Kara Atak/ORTALIĞI TOZ-DUMANA KATMAK

Çok hızlı koşuşturmak.

Yamanın atı ortalığı tozu dumana katarak koşuyor (makal).

Kara Atağa Düşmek/ORTALIĞI TOZU DUMANA KATMAK

Ortalığı ayağa kaldırmak, kargaşa çıkarmak.

İnsanlar tozu dumana katıp aramasalar, ben de artık alışmak isterdim, -dedi Abdilas (Esenkanov).

Kara Çamgarak/Baba evi

Etn. Gelenek olarak babasından en küçüğe miras kalacak ev (boz üy).

Kara Çekirge Gibi Kaplamak/ÇEKİRGE SÜRÜSÜ GİBİ KAPLAMAK

Sayısızca çok olup kaplamak, sel gibi basmak, çok fazla olup kaynaşmak.

Sibirya tarafından beyazların ordusu çekirge sürüsü gibi (ortalığı) kapladı (Eşmambetov).

Gözbebeği

Çok yakın, kendi gözü gibi olan, asıl, gerçek (akrabalık, yakınlık hakkında).

Ben, Amanbek'in gözbebeği ağabeyi Kocakeyim ("Çalkan").

V.: Göz bebeği gibi. *Göz bebeği gibi olan, kendisinin gözü gibi adamını alıp geldi ("Bişkek şamı").*

KARA ÇIÇKAN ARALATUU.

Mamileni buzuu, ortosuna ot caguu, arazdaştırıu.

Tattıgöl kantse da Mubarek eköbüzdiin ortobuzga kara çıçkan aralatıp, studenttik kezden berki sıyluu-sıpayı aralığıbızdın bekem dubalının kayırın çayır kılıp, zamatta buzdu da ketti okşoyt (Kazakbayev).

KARA ŞAMAL.

Caan-çaçinsız ızgaarduu katuu şamal. Noyubrdın baştalışında ele kara şamal küçöp, andan kiyin kalın kar tüştü (Mirzayev).

KARA ŞARŞEMBİ.

Oor kün, eldik işenim boyunca bul künü iş kuluuga, col cürüügö bolboyt. Kara şarşembi künü da men anı bütürüp koyom.

KARA ELEÇEK KILUU.

Er bülöösünün baarın öltürüp, ayaldarın cesir kaltıruu. Kırgız bütökön barısı,/Kara eleçek boldu de ("Manas").

KARA ETTÜÜ.

Tez arıktay turgan, etin bir kalıpta saktay albagan, borpoñ, boş (köbünçö cılığa karata).

Kara ettiüü mal eken, bat ele arıktap ketti.

KAR BASUU.

Bir caşka çıguu, bir caş boluu (eldik esep boyunca bir kar basuu – bir caşka çıkkandıkka barabar bolgon).

Uçar köp caşadı, on altı kar bastı ("Leninçil caş").

KARGA BOK ÇOKUY ELEKTE.

Erteñ menen erte, tañ zaardan, tañ azandan. - Kettibi karga bok çokuy elekte? – Ketti ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Karga kık çokuy elekte. Uşunu şıltooloşup, tañ zaardan karga kık çokuy elekte cetip kelişet (Borbiyev).

KARGA KİK ÇOKUY ELEKTE. k.

Karga bok çokuy elekte.

Kara Sıçan Gibi Arasında Dolaşmak/ARASINA KARA DİKEN GİBİ GİRMEK

Dostluğu bozmak, araya fitne sokmak, kızıştırmak.

Tattıgöl ne yapıp edip Mubarek'le ikimizin aramıza kara diken gibi girerek, öğrencilik günlerinden beriki yakın ilgi-alakamızın sağlam duvarını parçalayıp, aniden bozup gitti galiba (Kazakbayev).

Kara Rüzgar/KURU SOĞUK

Yağışsız, kuru, şiddetli rüzgar. Daha kasımın başında kuru soğuk artarak, ondan sonra kalın kar düştü (Mirzayev).

Kara çarşamba

Ağır gün; halk inancında bu gün iş yapmak, sefere çıkmak hayırlı olmaz. Kara çarşamba günü de olsa ben onu bitiririm.

Kara Eleçek (Yazma)

Kılmak/SOYKIRIMA UĞRATMAK
Erkeklerin hepsini öldürüp, eşlerini dul bırakmak. Kırgızların hepsi,/Soykırıma uğradı de ("Manas").

Kara etli

Çabuk zayıflayan, eti sabit durmayan, gevşek, boş (genelde kısırak için).

*Kara etli hayvan imiş, çabucak zayıfladı.

Kar Basmak/Yaşını doldurmak

Bir yaşını doldurmak, bir yaşını almak (halkın hesabında bir kar görmek – bir yaş doldurmaya eşit olur)

Uçar çok yaşadı, on altı yaşını doldurdu ("Leninçil caş").

Daha Karga Bok Gagalamadan/KARGA DAHA BOK DİTMEDEN

Tan atar atmaz, sabah erkenden, sabahtan. -Daha karga bokunu ditmeden mi gitti? - Gitti ("Kırgızistan Madaniyatı").

V.:. KARGA BOKUNU DİTMEDEN

Bunu bahane ederek, tan atar atmaz, daha karga bokunu ditmeden geliyorlar (Borbiyev).

KARGA-KUZGUNGA CEM BOLUU.

Talaada ölüp, sööğü kömülböy kaluu.

Aç bel, kuu condo öl! Karga-kuzgunga cem bol! Kuturgan ittey kılıp atıp salışsın! (Aytmatov).

KARGANIN ŞIYRAGINDAY.

Kapkara, körünüşü ötü çağımsız, naçar.

Karganın şıyragınday bolgon nemeni kaydan eerçitip algansın ("Çalkan").

KARGA ŞIYRAK.

Abdan kir, kıçı (köbünçö butka karata).

Bala körbögönsüp, bala bakpagansıp, ayıl cerinde çonoybogonsup, munun menin balandı karga şıyrak degenin karasan! ("Leninçil çaş").

KAREĞİ MENEN TEÑ AYLANUU. k.

KÖZÜNÜN AĞI MENEN TEÑ AYLANUU.

KAREĞİN CAŞ ÇAYUU.

Közünö çaş aluu.

Çaldın közü şamday balbıldap, karegin çaş çaydı (Sıdıgalıyev).

KART BÖRÜ.

Köptü körgön, turmuştun ısık-suugun başınan ötkörgön, kekse, kağılıp-sogulgan.

Al dalaydı baştan ötkörgön kart börünün biri (Sıdıkbekov).

V.: Kart şumkar. *Mançırkagan çaş manap Dür kart şumkar menen kızıl et balapandın eriş-arkak bolorun böğöyt (Beyşenaliyev).*

KARUUSU KAZIK, BAŞI TOKMOK BOLGONÇO.

Ömürü ötkönçö, karıgança, uzak mezigilge çeyin.

Karuum kazık, başım tokmok bolgonço senin eşiğinde iştedim ("Ala-Too").

KARUU ETİ KATA ELEK.

Caş, baralına kele elek, cetile elek.

Baltır eti tolo eleginde, karuu eti kata elegine karabay, ayıldagı cenildi cerden, oordu koldon aldı (Abakirov).

KARŞI ALUU.

Biröönü çın ıklası menen tosüp aluu, kütüp

Karga Kuzguna Yem Olmak/KURDA KUŞA YEM OLMAK

Dağda-bayırda ölüp, cenazesi gömülmeden kalmak.

Açık ova, bozkırda öl! Kurda kuşa yem ol! Kuduran köpek gibi vursunlar! (Aytmatov).

Karganın Butu Gibi/KARGA GİBİ

Kapkara, görünümü çok çirkin, hastalıklı.

Karga gibi olan şeyi niçin peşinde gezdiriyorsun ("Çalkan").

Karga Bacak

Çok kirli, çatlak, nasırlı (genelde ayak için).

Çocuk görmemiş gibi, bebek bakmamış gibi, köyde büyümemiş gibi, bunun benim çocuğuma karga bacak demesine bak sen! ("Leninçil çaş").

GÖZÜNE YAŞ DOLMAK

Gözü sulanmak, ağlayası gelmek.

Amcanın gözü mum gibi parlayıp, gözüne yaş doldu (Sıdıgalıyev).

YAŞLI KURT

Çok şeyi yaşayan, hayatın iyisi- kötüsü başından geçen, usta, ihtiyar, görmüş-geçirmiş.

O pek çok şey başından geçmiş yaşlı kurt (Sıdıkbekov).

V.: Yaşlı Sungur/Yaşlı Kartal. *Kibirlenen genç *manap Dür, yaşlı kartal ile daha tüyü bitmemiş yavrunun can-ciğer dost olmasını engeller (Beyşenaliyev).*

Kuvveti Kazık, Başı Tokmak Oluncaya Kadar/SAÇLARINA AK DÜŞÜNCEYE KADAR

Hayatı boyunca, yaşlanıncaya kadar, uzun zaman.

Saçlarıma ak düşünceye kadar senin kapında çalıştım ("Ala-Too").

Yaşlanma Eti Daha Sertleşmedi/Toy

Genç, daha delikanlılık dönemine gelmedi, daha toy.

Daha baldırında güç toplanmadan, daha toy olduğuna bakmadan, köydeki işlerin çoğunu o üstüne aldı (Abakirov).

Karşılama/SICAK ŞEKİLDE KARŞILAMAK

aluu.

*Al inisin cıluu cüz menen karşı aldı
(Berdikeyev).*

KARILIKKA BAŞ KOYU.

Ulgaya baştoo, kartayganın seze baştoo, caşı ilgerilöö.

Adankuldun sakalı ogo beter agarıp, tulku-boyu şüyüp, kiçine enkee tartıp, karılıkka baş koyup kalgan eken (Alıbayev).

V.: Karılıkka moyun sunuu. *Bul kezde Beyşe-Baatırdın caşı cetimişke tayanıp, karılıkka moyun sunup kalgan eken (Medetov).*

KARIŞKIRGA KOY KAYTARTU.

Aldım-cuttumdarga, şıluundarga col berüü, alarga işenim kılıp, mümkünçülük, şart tüzüp berüü.

Kıskası, karışkırğa koy kaytardırbız deçi ("Sovettik Kırğızstan").

KARIŞKIR SOTU MENEN CAZALOO.

Öz bilgendey ayıp koyuu, kaalaganınday künöölöö.

Karışkır sotu menen cazalap, kasap da özdörü, bıçak da özdörü boldu (Ş.Ümötaliyev).

KASAM İÇÜÜ.

Karganuu, ant berüü.

Kasam içip anttanışat (Osmonaliyev).

KASTARIN TİGÜÜ.

Abdan karşıguu, duşmandık kılıuga, camandık oyloogo niyettenüü.

Çoyubek kastarın tigip cürbösün bizge (Beyşenaliyev).

V.: Kasın tigüü. *Kasın tikken duşmandı / Kıyratıp möröy alıssa ("Mendirman").*

KASIRET KAGUU.

Arman kılıuu, ubayım tartuu.

Tüşünüp, al dagı öz içinen kasıret kaga "kanteli, emi, kanteli" ...degeni sezilip, aste başın iykegilep turdu (Kasimbekov).

KATARDAN ÇIGUU.

Oozgo alınboo, eske alınboo, köñül burulbay kaluu.

Birini tüm samimiyetiyle karşılamak, beklemek.

O kardeşini sıcak bir gülümsemeyle karşıladı (Berdikeyev).

Yaşlılığa Baş Koymak/İhtiyarlamak

Yaşlanmaya başlamak, yaşlandığını hissetmeye başlamak, yaşı ilerlemek.

Adankul'un sakalı iyice beyazlaşıp, vücudu sarkıp, biraz beli bükülüp, ihtiyarlamış. (Alıbayev).

V.: Yaşlılığa boyun eğmek. *Şu an Beyşe-Bahadırın yaşı yetmişe varıp, o yaşlılığa boyun eğmiş (Medetov).*

Kurda Koyun Güttütmek/KOYUNU

KURDA EMANET ETMEK

Aç gözlülere, başkaların sırtından geçinenlere imkân tanımak; onlara inanıp, imkân ve şartları ayarlamak.

Kısaca, koyunu kurda emenet etmişiz desene ("Sovettik Kırğızstan").

Kurtlar Mahkemesinde

Yargılamak/YARGISIZ İNFAZ

Kendi kafasına göre yargılamak, istediği gibi suçlamak.

Yargısız infaz edip kasap da, bıçak da kendileri oldu (Ş.Ümötaliyev).

Kasem İçmek/Ant İçmek

Yeminler savurmak, ant içmek.

Yeminler savurarak ant içerler (Osmonaliyev).

Kastın Dikmek/KUYUSUNU KAZMAK

Çok nefret etmek; düşmanlık yapmaya, kötülük etmeye niyetlenmek.

Çoyubek kuyumuzu kazmasın (Beyşenaliyev).

V.: Kuyu kazmak. *Kuyu kazan düşmanı/Dağıtıp galibiyet alıssa ("Mendirman").*

PİŞMANLIK DUYSUN

Pişmanlık duymak, hasretini çekmek.

Sonra anlayıp, onun da içinden pişmanlık duyarak "ne yapalım artık, ne yapalım" ...dediği hissedilip, yavaşça başın sallayıp durdu (Kasimbekov).

Sıradan Çıkmak/PABUCU DAMA

ATILMAK

Ağıza alınmamak, akla getirilmemek, önem

Oşol kündön baştap oozgo alınbay Cangeçti kataran çıgat (Osmonaliyev).

KATKAN CARANI TIRMOO.

Tınçıgan işti kayra kozgoo, unut bolup bara catkandı kayra cañırtuu, cañıloo.

Katkan caranı tirmoogo, tınçıgan köñüldü açuulantuuga, adamdardı kayraştıruuga turpatı menen caralğan Kaptal anda tirüü (Osmonaliyev).

KATKIRIGI TAŞ CARUU.

Katuu külüü, ötö köñüldüü, köñülü kuunak cürüü.

Katkırığı taş carıp, /Katuu külüp kalışıp ("Manas").

KATUU BAŞ.

Sarañ, bitir, zıkım, kolunan eç nerse çıkpagan.

Men zıkımın, katuu başmın ("Çalkan").

KATUUDAN KAZAN, CUMŞAKTAN KÜLÜN KALTIRBOO.

Tıptıypılın çıgaruu, cer menen ceksen kılúu, bıt-çıtın çıgaruu.

Sen bul eldin katuudan kazanın, cumşaktan külün kaltırçu oyun barbı? – dedi Çaki casakerlenip (Ş.Ümötaliyev).

KATUU KETÜÜ.

Aşa çabuu, çekten çıguu, çenden çıguu.

Koysonuzçu apa, keede uşintip katuu ketmeniz bar (Eginaliyev).

KATIGIN BERÜÜ.

Cazasın berüü, kademin katıruu, tiyişken kişige özünükünön katuu sokku uruu.

Katılğan itterdin katığın berebiz! (Abakirov).

V.: Katığın koluna berüü. *Kankordun külün sapırgan, / Katığın berip koluna / Tileğin taştay katırgan (Beyşenaliyev).*

KATIP KALUU.

Sesteyip turup kaluu, nes bolgondoy bir orunda cılbay turuu.

Anın muunun mayda kaltırak basıp, ordunan

verilmemek.

O günden itibaren ağza alınmayıp Cangeç'in pabucu dama atılır (Osmonaliyev).

Kapanan Yarayı Tırmalamak/ESKİ YARAYI DEŞMEK

Kapanan olayı tekrar gündeme getirmek, unutulmaya yüz tutmuş olanı tekrar yenilemek, tazelemek.

Eski yarayı deşmek, yatışan gönlü kızdırmak, insanları birbirine karşı doldurmak için yaratılan Kaptal, o zaman hayatta (Osmonaliyev).

Kahkakası Taş Yarmak/KAHKAHA ATMAK

Yüksek sesle gülmek, morali iyi, gönlü rahat gezmek.

Kahkakaları çınlamış, /Yüksek sesle gülmeye başlamış ("Manas").

Sert Kafa/ELİ SIKI

Cimri, hasis, eli sıkı, elini cebine sokmayan, cebinden hiçbir şey çıkarmayan.

Ben hasisim, eli sıkıyım ("Çalkan").

Sert Olandan Kazan, Yumuşak Olandan Külünü Bile Bırakmamak/YERLE YEKSAN ETMEK

Altını üstüne getirmek, yerle bir etmek, darmadağın etmek.

Sen bu milleti yerle yeksan etme düşüncen mi var?- dedi Çaki yaltaklanıp (Ş.Ümötaliyev).

Hızlı Gitmek/AŞIRIYA KAÇMAK

Aşırı gitmek, sınırı zorlamak, dengeyi bozmak.

Yapma anne, bazen işte böyle aşırıya kaçışınız var (Eginaliyev).

DERSİNİ VERMEK

Cezasını vermek, dersini vermek, sataşan kişiye kendisinininkinden daha sert cevap vermek.

Katılan köpeklerin dersini vereceğiz! (Abakirov).

V.: Dersini eline vermek. *Zalimin kökünü kazıyan /Dersini verip eline/Dileğini taş kestiren (Beyşenaliyev).*

DONA KALMAK

Yerinde hareketsiz kalmak, afallamış gibi yerinde kımıldamadan kalmak.

Onun eklemleri titremeye başlayıp, yerinden

*cılbay, turgan boydon katıp kaldı
(Aşımbayev).*

**KAŞ-KABAGIN AÇPOO. k. Kabagın
bürköö.**

KAŞ-KABAGIN BAGUU.

Astırtan, tımızın baykoo saluu.

*Angeme tutana albay, uluular cagı biri-
birinin kaş-kabagın bagıp, küymölö tüşüştü
(Ukayev).*

**V.: Kaş-kabagın baykoo. Köptü körgön kişi
emespi, cigittin kaş-kabagın baykaştırış üçün
akırın kep baştadı (“Ala-Too”).**

**KAŞ-KABAGIN BÜRKÖÖ. k. Kabagın
bürköö.**

**KAŞ-KABAGINA KAROO. k. Kabak-
kaşına karoo.**

KAŞ-KABAKTIN ASTINDA.

Köz aldında, canında.

*Kayduulat emi kaş-kabagım astında go
(Beyşenaliyev).*

KAŞ-KABAKTIN ORTOSUNDA.

*Kütülbögön cerden, bir zamatta, köz açıp
cumgança, tez ele.*

*Acal degen kaş-kabaktın ortosunda eken
(Ş.Ümötaliyev).*

KAŞ KAGUU.

Belgi berüü, işaret kılui.

*Koyçu cigitterdin birin kaş kagıp azgırat
(Abakirov).*

KAŞ KAYTARBOO.

*Kebelebö, togotpoo, kenebö, bılk etpesten,
eç nersege nazar salbastan.*

*A öröndün teren karı ali oor, kaş kaytarbayt
ko (Ömürbayev).*

KAŞ KAYTARUU.

Karşılık kılui, teñ taylaşuu, kır körsötüü.

*Ulam bir balaga önörün körgözüp cürgön
bul eköönö kaş kaytargan eş kim bolgon çok
(Ömürbayev).*

KAŞ KARAYGANDA.

*Küügümdö, köz baylaganda, karañgı
tüşkündö.*

*Kaş karayganda kızı çırak cagıp, atasın
meymankanaga kirgizet (Cigitov).*

KAŞ KARAYUU.

*hareket edemeyip, öylece dona kaldı
(Aşımbayev).*

KAŞINI-GÖZÜNÜ SÜZMEK

*Gizliden, çaktırmadan etrafa göz gezdirmek.
Muhabbet koyulaşamayıp, büyükler
tarafındakiler birbirinin kaşını-gözünü
süzüp, duraksadılar (Ukayev).*

**V.: Kaşını-Gözünü Süzmek. Görmüş
geçirmiş kişi değil mi, yiğidin kaşını-gözünü
süzme için yavaşça söze başladı (“Ala-
Too”).**

GÖZ ÖNÜ

Gözünün önünde, yanında.

*Kayduulat artık gözümün önünde ya
(Beyşenaliyev).*

KAŞLA GÖZ ARASINDA

*Beklenmedik anda, aniden, göz açıp
kapayınca kadar, tezden.*

*Ecel dediğimiz kaşla göz arasında imiş
(Ş.Ümötaliyev).*

KAŞ-GÖZ ETMEK

İşaret vermek, işaret etmek.

*Çoban yiğitlerin birisini kaş-göz edip
kandırır (Abakirov).*

KILINI KIPIRDATMAMAK

*İstifini bozmamak, kaale almamak, tık
dememek, yerinden hareket etmemek, hiçbir
şeye bakmamak.*

*O vadinin kalın karı daha çok, kılını bile
kıpırdatmıyor ki (Ömürbayev).*

Kaş Döndürmek/BAŞA-BAŞ, DİŞE-DİŞ

*Karşılık vermek, eşit bir şekilde mücadele
etmek, kendini göstermek.*

*Hep bir çocuğa hünerini gösteren bu ikisine
baş baş, diş diş karşı çıkacak kimse olmadı
(Ömürbayev).*

Kaş Karardığında/Alaca karanlıkta

*Akşam üstü, gözün görmesi zorlaştığında,
karanlık çöktüğünde.*

*Alaca karanlık çöktüğünde kızı kandil yakıp,
babasını misafirhaneye alır (Cigitov).*

Kaş Kararmak/KARANLIK ÇÖKMEK

Küügüm kirip, köz baylanuu, karañğı tüşüü, iriñ-barañ kaptoo.

Kaş karayıp, el orunga oturgan maal (İsmailov).

KAŞ-KİRPİĞİ BUZULUU.

Münözü, kıyalı, kılık-corugu ters cagina özgörüülü.

Anı ukkanda Kökümbaydın kaş-kirpigi buzuldu (Bektenov).

KAŞIK DA MAY, ÇÖMÜÇ DA MAY.

Kenençilik, tokçuluk, molçuluk, bereke kirip, tamak-aş cetiştüü bolup kalgan abal.

Adam eken go dep el da iraaız: kaşık da may, çömüç da may (Eginaliyev).

V.: Kaşığı da may, ötügü da may. *Dagı cardı nemeler kaşığı da may, ötügü da may bolup, küniğö mal soyulup, barbañdap meyma kütüp kalıstı (Kasimbekov).*

KAŞIK KANI KALGANÇA.

Ömürünün akırına çeyin, bardık mümkünçülüğünün boluşunça, argası tügöngönçö.

Karmaşamın kaşık kanım kalgança (Osmonkul).

KAŞIK KANIN AYABOO.

Bardık küçün, büt mümkünçülüğün sarptoo, eç tartınboo, bütkül küçün cumşoo.

Kalkının ısık-suuguna kaşık kanın ayabastan kacıbay tütüş kerek (Köçkönov).

V.: Kaşık kanın berüü. *Men saga kaşık kanımdı berüügö dayarmın ("Ala-Too").*

KAŞIKTA CİYUU, ÇÖMÜÇTÖP ÇAÇUU.

Dünüyönü, mal-mülktü az-azdan, kiçineden cıynap alıp, esebe çok ısırap kılloo, köp-köptön cogoto berüü.

Atasının kaşıktap cıynaganın, balası çömüçtöp çaçtı da, bir cıldan son köktü karap kaldı ("Ala-Too").

KEBEZ BAYLOO.

esk. Kudaga alıp baruuçu cılkının kökülünö kebez baylap koyuu.

Surkoyongo kebez baylap kuda tüşkölö (Sıdıkbekov).

Akşam olup, göz görmez olmak, karanlık çökmek, karanlık kaplamak.

Karanlık çöküp, milletin evine çekildiği an (İsmailov).

Kaşı-Gözü Bozulmak/YÜZÜ DEĞİŞMEK
Huyu, karakteri, davranışları olumsuz şekilde değişmek.

Onu duyunca, Kökümbay'ın yüzü değişti (Bektenov).

Kaşık da Yağ, Kepçe de Yağ/HÂLİ VAKTİ YERİNDE OLMAK

Bolluk içinde, varlıklı, zengin, bereketli olup, yiyecek içeceğin yeterli olduğu durum.

Adam imiş diye millet de razı: hâli vakti yerinde (Eginaliyev).

V.: Hâli vakti düzelmek. *Daha fakirlerin hâli vakti düzeliş, hergün kurban kesilip, rahatça misafir ağırlanmaya başladı (Kasimbekov).*

KANININ SON DAMLASINA KADAR

Ömrünün sonuna kadar, tüm imkânlarının el verdiği ölçüde, son çaresine kadar.

Kanımın son damlasına kadar mücadele edeceğim (Osmonkul).

Kaşık Kanına Acımamak/CANINA ACIMAMAK

Tüm gücünü, tüm imkânlarını kullanmak, hiç çekinmemek, tüm gücünü kullanmak.

Milletin huzuru için canına acımadan, yorulmadan hizmet etmek lâzım (Köçkönov).

V.: Canını vermek. *Ben sana canımı vermeye hazırım ("Ala-Too").*

KAŞIKLA TOPLAMAK, KEPÇEYLE DAĞITMAK

Dünyalığı, mal-mülkü zar-zor toplayıp, sonra çok israf etmek, bol keseden harcamak.

Babasının kaşıkla kazandığını, çocuğu kepeyle dağıttı ve bir sene sonra eli avucu boş kaldı ("Ala-Too").

Kebez Bağlamak/Pamuk bağlamak

esk. Dünüre götürülecek kısırağın kahkülüne pamuk bağlamak.

Surkoyon'a kebez bağlayıp kız istemeye gidiniz (Sıdıkbekov).

KEBEZ MENEN MUUZDOO.

Eç cigin bilgizbey, akırın, cıluu-cumşak mamile menen tuzakka tüşürüü, közün tazaloo.

Kancar menen emes, kebez menen muuzdaş kerek (Beyşenaliyev).

KEBİN EKİ KILUU.

Aytkanın-degenin atkarboo, orundatpoo.

Kim aldına çıgat, öz aylında kebin eki kılğandı caman köröt (Kasimbekov).

KEBİ SUU KEÇPÖÖ.

Aytkan sözü eş nersege caraboo, sözünö eş kim köñül burboo, eş kimge sözü ötpöö.

Kedeydin kebi suu keçpegen kurgan zamana tura (Sıdıkbekov).

V.: Sözü suu keçpöö. Abıkenin sözü suu keçpey kalğanın Eşmat daroo baykadı da, Ömürzaktı karızdı doolap kelüügö cumşadı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KEBİ SUUK.

Sözü oroy, naçar, köñül kaltırganday, oldokson.

Kebi suuk cenene/Kelip cürgön dağı bar (“Manas”).

KEBİ EKİ BOLBOO.

Aytkanı aytkanday atkarıluu, sözünö eş kim karşı çıkpoo, aytkanı aytkanday, degeni degendey boluu.

Datka degen daraca en obolu bir vilayattın diniy kösöümü, andan son kebi eki bolboy turgan elbegisi, askerbaşçısı da bolup sanalğan (Kasimbekov).

KEDERİ KETÜÜ.

İşi ilgerileböö, oñolboo, artınan ketüü, caksırboo, naçarlay berüü.

İşi ilgeri kelerdin iti çöp ceýt, kederi keterdin kelini uuru kılát (makal).

V.: Keri ketüü. Keri ketkendin sakalı kekirteğine bütöt (makal).

KECİGEMDİN ÇUÑKURU KÖRSÜN.

Ekinçi körgülük kılbasın, kayrılıp körböyün, kezdeşpeyin degen maanide koldonulat.

Pamuk ile kesmek

Hiç çaktırmadan, sessizce, tatlı muamele ile tuzağa düşürmek, cezasını vermek.

Hançer ile değil, pamuk ile kesmek lâzım (Beyşenaliyev).

SÖZÜNÜ İKİ ETMEK

Söylediğini, dediğini yapmamak, yerine getirmemek.

Kim karşısına çıkabilir ki, kendi köyünde sözünü iki edeni hiç sevmez (Kasimbekov).

Sözü Su Geçmemek/SÖZ**GEÇİREMEEK**

Söylediği söz hiçbir işe yaramamak, sözüne kimse itibar etmemek, kimseye sözü geçmemek.

Fakirin kimseye söz geçiremediği bir garip zamanmış (Sıdıkbekov).

V.: Sözü Su Geçmemek/Sözünün bir etkisi olmamak.

Abıke'nin sözünün bir etkisi olmadığını Eşmat hemen sezdi ve Ömürzak'ı borcu istetmeye gönderdi (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Lafı Soğuk/KABA DİL

Lafı kaba, tatsız, gönül kırıcı.

Kaba dilli yengene,/Başka gelen de var (“Manas”).

BİR DEDİĞİ İKİ OLMAMAK

Dediği, dediği gibi yerine getirilmek, sözüne kimse karşı çıkmamak, dediği dedik olmak.

Datka dediğimiz rütbe, en büyük vilayetin dinî bilgisi, ondan sonra bir dediği iki olmayan ağası, asker başçısı olarak da görülür (Kasimbekov).

GERİYE GİTMEK

İşi ilerlememek, düzelmemek, tersine gitmek, iyileşmemek, hep kötüye gitmek.

İşi ileri gidenin köpeği ot yer, geri gidenin gelini hırsızlık yapar (makal).

V.: Geri gitmek. İşleri geri gidenin sakalı boğazında biter (Atasözü).

Ensemin Çukuru Görsün/Şeytan Görsün Yüzünü

İkinci defa görmeyeyim, tekrar görmeyeyim,

Bul cerdi keciğemdin çuñkuru körsün dedibi, artına bir kılçaybay izin suutkan ("Çalkan").

KECİGESİ COK.

Oñoy til albagan, aytkan-degendi ukpagan, kecir, kıyık.

Uşunday da keciğesi çok bala bolobu.

V.: Keciğesi kesilgen. *Keciğesi kesilgen bala uşul turbaybı ("Çalkan").*

KECİGESİ KER TARTUU.

Kecirlenüü, moynu car berböö.

Birdemege cumşasa, keciğesi ker tartıp turganın kördüm (Saatov).

V.: Keciğesi kerceyüü. *Keciğesi kerseyip, arañdan zorgo kozgoldu (Bayalinov).*

Ker tartuu. *Keyüü bar, ker tartuu çok (makal).*

KECİGESİ TIRIŞUU.

Tırçıy tüşüü, açuusu kelüü, caktırbay köñülü teskeri kaluu.

Menin keciğem tırışa tüştü, e koysonçu, bolbogon kepti ("Çalkan").

KEYPIN KİYÜÜ.

Kimdir biröönün ters körünüştöğü caman ce naçar abalına kelüü.

Bolboso, al da Mırzabaydın keypin kiyet boluçu (Abdukarimov).

KEKİRTEĞİN MAYLOO.

Para berüü, koşomat kılıp, paralap koyuu.

Menden da çondor bar, alardın kekirtegin maylap turbasa bolobu? (Ş.Ümötaliyev).

KEKİRTEĞİ TALGA İLİNÜÜ.

Aç kaluu, naar albooo, daam sızboo.

Anın kazanı otton tüşüp, kekirtegi talga ilingen.

V.: Kekirtegi talga asılğan. *Uşintip, soldoyup beker cürsöñ kekirtegin talga asılat ("Çalkan").*

KEKİRTEKTEN ALUU. k. Cakadan

tekrar karşılaşmayayım anlamında kullanılır. *Bu yerin yüzünü şeytan görsün dedi mi, ardına hiç bakmadan izini kaybettirdi ("Çalkan").*

Ensesi Yok/VURDUM DUymAZ

Kolay kolay laf dinlemeyen, söyleneni dinlemeyen, başına buyruk, bildiğini yapan. *Bu kadar da vurdum duymaz çocuk olur mu.*

V.: Ensesi Kesilen/Vurdum duymaz.

Vurdum duymaz çocuk işte bu imiş ("Çalkan").

Ensesi Gerilmek/HEVESİNİ

KAYBETMEK

İnat etmek, boyun eğmemek.

Bir iş buyursa, hevesini kaybettiğini gördüm (Saatov).

V.: Hiç yapası gelmemek. *Hiç yapası gelmeyip, zar zor yerinden kıpırdadı (Bayalinov).*

Vazgeçmek; Gerisin geri gitmek.

Pişman olmak var, ama vazgeçmek yok (Atasözü).

Ensesi Kırışmak/YÜZÜ EKŞİMEK

Rahatsız olmak, sinirlenmek, hoşlanmayıp yüzünü dönmek.

Benim yüzüm ekşidi, bırak artık, olmadık lafları ("Çalkan").

KILIĞINA GİRMEK

Birinin olumsuz görünümündeki kötü veya nahoş duruma gelmek.

Olmazsa, o da Mırzabay'ın kılığına girer (Abdukarimov).

Gırtlakını Yağlamak/AĞZINI

YAĞLAMAK

Rüşvet vermek, yalakalık yapıp, para ile kandırmak.

Benden de büyükler var, onların ağzını yağlamazsam olur mu? (Ş.Ümötaliyev).

Gırtlaklı Ağaca Asılmak/KARNI SIRTINA YAPIŞMAK

Aç kalmak, ağzına bir şey koymamak, hiçbir şey yememek.

Onun işleri kötüye gidip karnı sırtına yapışır.

V.: Gırtlaklı Ağaca Asılan/Karnı sırtına

yapışan. *İşte böyle iş yapmayıp boşta gezersen, karnın sırtına yapışır. ("Çalkan").*

aluu.

KEKTİ SUUGA SALUU.

Biri-birini keçirışüü, ıntımakka kelüü.
Siler ıntımakta tandap alıp, el bolgula! Kektı suuga salgıla (Ş.Ümötalıyev).

KELE BAKAN, KUU SOYUL.

Çır-çataktı cakşı körgön, uruş dese tura cönögön, uu dese çuu degen, çuulganduu.
Buyruğu çok, nesi çok, kele bakan, kuu soyul bolo baştadınar go (Osmonalıyev).

V.: Kele bakan, kök soyul. *Bul kaysı kele bakan, kök soyul?*

KELBES COLGO KETÜÜ.

Kaza boluu, ölüü, düynödön kaytuu, közü ötüü.
Öçögüşkön eki duşman kolunan,/ Köptön beri dayardagan ogunan,/ Kelbes colgo köp ketti (folk).

KELER-KETER SÖZDÖR.

Bolo turgan ce bolup catkan iştin şartına ılayık keñeş katarı aytıla turgan ar kanday sözdör.
Keler-keter sözdördü süylödü ("Ala-Too").

KELME KEZEK.

Dal uşunday okuya senin da başña kelet, mınday körünüşkö sen da tuş bolosuñ degen maanide, köbünçö, taba kılúu iretinde aytılat.
Kelme kezek eken go, Mintip, erkegibiz kul bolduk (folk).

KEMELİNE KELBEGİR!

Uzabagır, çaştayında soolgur, çaşabagır degen maanide (köbünçö çaştarga karata aytıluuçú) kargış.

KELMESİ OOOZUNAN TÜŞÜÜ.

Esi çıgıp aldastoo, emne deerin bilbey kaluu, dapdaarıy tüşüü, özün özü cogotup koyuu (köbünçö katuu korkup ketken uçurga karata).
Kelinder bul kempirdin kelmesi oozunan tüşüp kalganın sezişti (Cusupov).

KEM AKIL.

Akılsız, tüşünügü naçar, akılı taykı.

Kini Suya Atmak/KİNİNİ SUYA GÖMMEK

Birbirini affetmek, barışmak.
Siz barışıp, artık millet olun! Kininizi suya gömün (Ş.Ümötalıyev).

Kavgacı

Kavgayı seven, kavga dense hemen giden, hemen ortalığı galayana getiren, arbedeci.
Başında bir lideri yok, bakanı yok, kavgacı olmaya başladınız (Osmonalıyev).

V.: Arbedeci. *Bu hangi arbedeci?*

GİDİP DE DÖNÜLMİYEN YOLA GİTMEK.

Vefat etmek, ölmek, dünyadan göçüp gitmek, kendisi yok olmak.
Birbirine iyice bilenlen düşmanların elinden,/Çoktan beri hazırladığı okundan,/Geri dönüşü olmayan yola çokları gitti (folk).

Gelip Geçici Sözler/KULAĞA KÜPE OLACAK SÖZLER

Olacak veya şu anda olan işin durumuna göre öğüt olarak söylenecek her çeşit sözler.
Kulağa küpe olacak sözler söyledi ("Ala-Too").

Dönen Sıra/Gülme komşuna gelir başına

İşte böyle bir olay senin de başına gelir, böyle bir görünüme sen de duçar olursun mânâsında, genelde uyarmak için söylenir.
Gülme komşuna gelir başına demişler, böyle erkekliğimizle kul olduk (folk).

Kemale erme!

Büyümeysin, genç yaşta sol, erken geber (genelde gençler için söylenen) kargış.

Kelimesi Ağzından Düşmek/AĞZINDAN ÇIKANI BİLMEMEK

Aklı durmak, şaşalamak, ne yapacağını bilemeyip iki ayağı bir pabuca girmek, kendi kontrolünü kaybetmek (genelde çok korkan bir durum için).

Gelinler bu ninenin ağzından çıkkanı bilmediğini sezdiler (Cusupov).

Yarım akıllı

Akılsız, anlayışı kıt, aklî dengesi bozuk.

Al bulardı oylobogon kem akıl, köödök (Saatov).

KEMEGE BAYGE.

Ançalık dañazaluu emes, ötö çoñ emes, çakan at çabış.

Kılıçbek bu colu kızıp ketip, bıştısin kemege baygege koşup ciberdi (Cakıpbekov).

V.: Kör bayge. *Bugün kıldım kör bayge, erteñ kılam çoñ bayge (folk).*

KEMEGEDEN MAY AGUU.

Mal köp soyulup, tamak-aş aşır-taşır turuu, abdan berekelüü boluu, çömüç da may, kaşık da may boluu.

Toyunarga bee soyup, kemegenerden may agıp catkan küñü egin surap silerge kelip oturam (Cantöşev).

KEM TUMŞUK. k. Kara tumşuk.

KENDİRİN KESÜÜ.

Bir nerseden kemçil bolup, anın azabın tartuu, ötö muktaj bolup, kıyınçılık körüü, argası tügöngön abalda kaluu.

Anın kendirin uşul gana kesip turdu (Kasimbekov).

KEÑ PEYİL.

Mart, bereşen, booruker.

Ayalı dağı kabagım-kaşım debey keñ peyil adam (İsmailov).

KEÑ PEYİLDİK.

Marttik, bereşendik, kolu açıktık.

Mergen uuluna ayuu, attırıp alsam, olco emespi dep baamdagan Satılğan Abdıramanga keñ peyildik kıldı (Sıdıkbekov).

KEP CEBES.

Keptin cön-cayın tüşünbögön, tüşüngüsü da kelbey kecirlik kılğan.

Kep cebes kecir neme eken ("Ala-Too").

KEP CEBÖÖ.

Eç bir söz taasir etpöö, aytkan, degenge makul bolboo, sözgö tüşünböö, cüyöögö kelböö, kecirlenip öz bilgenin tuura dey berüü.

Kep cebegen neme bolso kerek ("Ala-Too").

O bunları hiç düşünmeyen yarım akıllı, aptal (Saatov).

Küçük at yarışı

O kadar büyük değil, herkese duyurulmamış, kısa bir at yarışı.

Kılıçbek bu sefer kendini yarışa iyice kaptırıp, tayını küçük at yarışına katıverdi (Cakıpbekov).

V.: Kör bayge/Küçük at yarışı. *Bugün yaptım küçük at yarışı, yarın büyük at yarışı düzenleyeceğim (folk).*

***(Kemege) Ocakdan Yağ Akmak/BİR YANDAN YAĞ, BİR YANDAN BAL AKMAK**

Hayvan çok kesilip, yiyecek-içecek bol olmak, çok bereketli olmak, her şey dolup taşmak.

Düğününüze kısarak kesip, bir yandan yağ bir yandan bal aktığı dönemde, sizlerden hububat istemeye geldim (Cantöşev).

Kendirin Kesmek/KOLU KANADI KIRILMAK

Bir şeyden mahrum kalıp, onun azabını çekmek; çok ihtiyaç duyup, zorluk çekmek, çaresiz durumda olmak.

Onun kolunu kanadını işte bu kırdı (Kasimbekov).

Geniş Karakterli/Babacan

Cömert, eli açık, merhametli.

Eşi de hiç yüzünü ekşitmeyen babacan biri (İsmailov).

Sinesi Genişlik/Âli gönüllük

Cömertlik, vermeyi sevmek, eli açıklık.

Avcı oğluna ayı vurdursam, ne kadar iyi olurdu diye düşünene Satılğan, Abdurahman'a âli gönüllük etti (Sıdıkbekov).

Laf Yemez/LAF DİNLEMİYEN

Söze kulak vermeyen, anlamak istemezcesine başına buyruk davranan.

Laf dinlemeyen başına buyruk biri imiş ("Ala-Too").

Laf Yememek/LAF DİNLEMEMEK

Hiçbir söz tesir etmemek, söylenenlere ikna olmamak, laftan anlamamak, yola gelmemek, hırslanıp kendi bildiğini doğru diye tutturmak.

Laf dinlemeyen biri olsa gerek ("Ala-Too").

V.: Söz ceböö. – Oy, Sarala, sakalıñday udurgubay söz ceseñ kantet? – deşse, Sarala alarga oñoy menen moyun berçü emes (Sıdıkbekov).

KEPİNİNDİ CEGİR!

Ölgönüñdö da cakşılık körbögür (köbünçö ulgaygan adamdarga karata kargoo, naalat aytuu maanisinde koldonulat).

Kepiniñdi cegir, it-kuşka cem bolboy üyüñdö adal öl (Cooşbayev).

V.: Kepiniñdi calmagır! *Kepiniñdi calmagır, közüñ körböy cogol! (“Ala-Too”).*

Kepiniñ örttöngür! *Kepiniñ örttöngür! Kantip kara sanadı?! (“Ala-Too”).*

KEPİNİNDİ CEBE!

Kalp aytpa, calgan süylöbö, canıñdı cebe degen sıyaktuu (köbünçö naalat, naarazı boluu) kaguu iretinde koldonulat.

Kepiniñdi cebe, kuday atkır, mintsen işin onolboyt (“Çalkan”).

KEP KAYRUU.

Kayaşa aytuu, aytışa ketüü, coop berüü, sözgö aralaşuu.

Men sizge birinçi colu kep kayrıdım (“Frunze şamı”).

V.: Söz kayruu. *Uluu adamdarga söz kayrıgan bolboyt.*

KEPKE CIGUU.

Sözgö kaltıruu, uyat kılúu, caman abalga cetkirüü.

Birin-biri kepke cıguuga, kiyinki muundarga külkü kılúuga ötüşöt (Osmonaliyev).

KEPKE KELÜÜ. k. Kepke-sözgö kelüü.

KEPKE KEMTİK BOLUU.

Sözgö sinuu, abdan uyat boluu, söz kayıra albay caman abalda kaluu.

Meyman atın soygon da bolmok bele Take? Kepke kemtik bolup kalabız, Take..., - dep iygermekçi boldı (Kasimbekov).

V.: Kepke kemtik, sözgö söltük boluu.

Koy, kiyin kepke kemtik, sözgö söltük bolosuñ (Abakirov).

KEPKE KEMTİK KILUU.

Uyat kılúu, sözgö sındıruu, caman abalga kaltıruu, şagın sındıruu.

V.: Laf dinlememek. – Hey, Sarala, sakalın gibi havalanmayıp, laf dinlesen nasıl olur? – dedilerse de, Sarala onlara kolaylıkla boyun eğecek gibi değil (Sıdıkbekov).

Kefenini Yiyessin!

Vefat edince de iyilik görmeyesin (genelde yaşlanan insanlara karşı beddua, lanet okuma mânâsında kullanılır).

Kefenini yiyessin, ite-kuşa yem olmadan evinde helal öl (Cooşbayev).

V.: Kefenini yiyessin! *Kefenini yiyesice, gözüme görünmeden kaybol! (“Ala-Too”).*

Kefenin Yansın! *Kefenin yansın! Nasıl böyle kötülük tasarladı?! (“Ala-Too”).*

Kefenini Yeme/Yalan söyleme!

Yalan söyleme, şerefini beş paralık etme (genelde lanet, memnuniyetsizlik olduğunda) sert şekilde uyarmak için kullanılır.

Yalan söyleme, Allah çarpar, böyle yaparsan işlerin düzelmez (“Çalkan”).

KARŞILIK VERMEK

Karşılık vermek, ağız kavgası yapmak, cevap vermek, söze karışmak.

Ben size ilk defa karşılık verdim (“Frunze Şamı”).

V.: Karşılık vermek. *Büyük insanlara karşılık vermek olmaz.*

Söze Yıkmak/LAFLA YENMEK

Sözle yenmek, utandırmak, kötü durumda bırakmak.

Birbirini lafla yenmeye, sonraki nesillere gülme konusu bırakmaya geçerler (Osmonaliyev).

Lafa Eksik Olmak/LAFI EDİLMEK

Laf altında kalmak, çok utanmak, karşılık veremeyip kötü durumda olmak.

Misafir atını kesmek hiç olur mu Take? Lafımız edilir, Take..., - diye çevirmeye çalıştı (Kasimbekov).

V.: Lafta kemlik, sözde eksiklik

olmak/Lafi edilmek. *Yapma, sonra lafın edilir (Abakirov).*

Lafını Kısa Etmek/LAF ETMEK

Rezil etmek, lafla incitmek, kötü bir durumda bırakmak, şevkini kırmak.

Til alıp koy balam, kepke kemtik kılasın (“Ala-Too”).

V.: Kepke kemtik, sözgö söltük kılúu. Sizdi kepke kemtik, sözgö söltük kılıp cüröt (*Abakirov*).

Kepke sındıruu. Batiyna özün kordogon kızdı kepke sındırgısı kelet (*Sıdıkbekov*).

KEP-KEÑEŞKE ALUU.

Katarga koşuu, sözgö aralaştırúu.
Aktivder Akmandı kep-keñeşke alıştı (*Sıdıkbekov*).

KEPKE KONOK BERÜÜ.

Kezekteşip süylö, süylöp catkan kişinin sözün cıra talaşp bölüp ketpey ayagina deyre uguu.

Kepke konok ber, baybiçe (*Toybayev*).

KEPKE SARAÑ.

Köp süylöbögön, oñoy menen süylöy berbegen, aşıkça söz aytpagan.

Ecekem kepke sarañ, çaş kezinde kıyla şayır boluuçu (*Sıdıkbekov*).

KEPKE-SÖZGÖ KELÜÜ.

Cöngö kelüü, cön-caydı uguu.

Kepke-sözgö kelbegen kecir boldu canbaktı (*Togolok Moldo*).

V.: Kepke kelüü. Anın kepke kelçü türü cok, cadaganda kete berdik (“*Leninçil çaş*”).

KEPKE SINDIRUU. k. Kepke kemtik kılúu.

KEPKE SINUU.

Katuu uyat boluu, sözgö cıgıluu.

Al el aldında kepke sındı (“Çalkan”).

KEPTİN TÖRKÜNÜ.

Sözdün maanisi, mañızı, negizi, bağıtı.

Keptin törkünün tüşünbögön Kalen kart balıkçıga karadı (*Ukayev*).

KEPTİN UÇUGUN ÇIGARUU.

Aytayın degen oyunun çetin çıgaruu.

Kulubay da oşondoy kepterdin uçugun çıgarıp, kudundap, özünçö süüyünip kalat (*Medetov*).

KEP UR.

Süylö, kep sal, söz ayt.

Alar öz tendüülördün turmuşu tuurasında

Laf dinle oğlum, lafımızı ettirirsin (“Ala-Too”).

V.: Lafını kısa etmek/Laf etmek. Sizin lafınızı ediyor (*Abakirov*).

Sözle Kırmak/Ağzının payını vermek.

Batiyna kendisine eziyet eden kızın ağzının payını vermek ister (*Sıdıkbekov*).

SÖZ HAKKI VERİLMEK

Gruba kabul etmek, söz hakkı vermek.

Aktifler Akman’a söz hakkı verdiler (*Sıdıkbekov*).

SÖZ HAKKI VERMEK

Sırasıyla konuşmak, konuşmakta olan insanın lafını kesmeyip, sonuna kadar dinlemek.

Söz hakkı tanı, hanım (*Toybayev*).

SÖZ FAKİRİ

Çok konuşmayan, kolaylıkla konuşmayan, fazla söz söylemeyen.

Ablam söz fakiri gibi, gençliğinde neşeli birisiydi (*Sıdıkbekov*).

LAFA-SÖZE GELMEK

İkna olmak, laf dinlemek.

Lafa-söze gelmeyen inatçı biri oldu derviş (*Togolok Moldo*).

V.: Lafa gelmek. Onun lafa gelecek hâli yok, artık bıkınca gittik (“*Leninçil çaş*”).

LAF ALTINDA KALMAK

Rezil olmak, laf yetiştirememek.

O milletin önünde lafın altında kaldı (“*Çalkan*”).

SÖZÜN ÖZÜ

Sözün manası, özelliği, aslı, amacı.

Sözün özünü anlamayan Kalen yaşlı balıkçıya döndü (*Ukayev*).

LAFIN UCUNU ÇIKARMAK

Söylemek istediği düşüncesinin bir kenarından bahsetmek.

Kulubay da öyle lafın ucunu çıkarıp, bir şeyler mırıldanıp, kendi çapında sevinir (*Medetov*).

Bir Şeyler Söyle; Söze Başla; Lafla

Konuş, bahset, söyle.

Onlar kendi yaşındakilerin hayatları

kep uruşup oturuşat (İsmailov).

KEP EMES.

Eñ ele oñoy, eç dele kıyınçılığı çok.
“Kanış-Kıya” selosun ondop, kalıbına
keltirdikpi, kalgandarı emi kep emes
 (“Kırgızstan madaniyatı”).

KER AYAK.

Kayaşaçıl, kıyık, til albas.
Ker ayak, sözdü uşunçanda toktot
(Cantöşev).

KEREGENİ BASA KÖKTÖÖ.

Biröögö kısım körsötüü, katuu kısımga aluu.
Keregeni basa köktögöndöy kılbagıla,
tuugandar (“Çalkan”).

KEREGESİN CAYDAKTOO.

Boz üydün üzük-tuurduktarın sıyrıp salıp,
aza kütü ırım-cırımı.
Üylördün keregesi caydaktalıp, aza kütüştü
(Köçkönov).

KERE MAKTAP, KEÑ TUŞOO.

Bir nerselerdi aytıp, kulagının kucurun alıp,
cekire berüü, keketip-mokotup tıncık
berböö.
Emne ele kere maktap, ken tuşap kaldın?
 (“Leninçil çaş”).

KERİGE TARTUU.

İşke toskoolduk kıluiu, artka tartuu, işti
ilgeriletpay coltoo boluu, keçeeñdetüü.
Berdi Kanıbekterdin işin kerige tartıp,
Karabekti üç ıret ölümdön kutkardı
(Cantöşev).

KERİ KETÜÜ. k. Kederi ketüü.

KER KAKŞIK.

Teskeri ayılğan, ker ayılğan söz.
Sarıbek da ker kakşık menen kayrıldı
(Cakıpbekov).

KERKİ-BALTASI KOLUNDA.

Şaydoot, şamdagay.
Zuurakandın kerki-baltası kolunda... könülü
kelgende toonu tomkorup, oydu opurup
ciberet özü (Sıdıkbekov).

V.: Balta-çotu kolunda. Tıñdığın aytpa,
balta-çotu kolunda (“Ala-Too”).

hakkında laflıyorlar (İsmailov).

Laf Değil/SÖZÜ BİLE EDİLMEZ

Çok basit, hiçbir zorluğu yok.
“Kañış-Kıya” köyünü tamir edip, düzene
soktuk mu, artık geri kalanların lafı bile
edilmez (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Dik Ayak/DİK KAFALI

Dik kafalı, inatçı, söz dinlemez.
Dik kafalı, lafını bu kadarda kes (Cantöşev).

Kereğeye Basarak Yükselmek/SIRTINA BASARAK YÜKSELMEK

Birilerine baskı uygulamak, iyice sıkıştırmak.
Sırtına basarak yükselenlerden etmeyin,
kardeşler (“Çalkan”).

Keregesini sıyırmak

Boz evin keçelerle olan kısmını alıp, yas
tutma geleneği.

Evlerin keregesi sıyrılıp, yas tuttular
(Köçkönov).

Abartarak Övüp, Geniş Bağlamak/ BAŞININ ETİNİ YEMEK

Bir şeyler söyleyip, kulağını rahat
bırakmayıp, durmadan sövmek; tehdit ederek
rahatlık vermemek.

Niye başımın etini yemeye başladın?
 (“Leninçil çaş”).

Keriğe Çekmek/AYAK KOYMAK

İşin önünü kesmeye çalışmak, geriye
çekmek, işin ilerlemesini engelleyip engel
olmak, hızını kesmek.

Bedri, Kanıbekler’in işine ayak koyarak,
Karabek’i üç defa ölümden kurtardı
(Cantöşev).

İstihkar

Ters söylenen, karşı gelinen söz.
Sarıbek de istihkar ile konuştu (Cakıpbekov).

Keser-Baltası Elinde/TUTUĞUNU KOPARAN

Becerikli, çevik.
Zuurakan tuttuğunu koparan biri...eğer
isterse dağı devirip, ovalığı alt üst eder.
(Sıdıkbekov).

V.: Baltası elinde/TUTTUĞUNU

KOPARIR. Çevikliğini sorma, tuttuğunu
koparır (“Ala-Too”).

KER-MUR AYTIŞUU. Caaktaşuu, oozeki tartışıp kaluu. <i>Al ayalı menen ker-mur aytışkan son şaşa-buşa işine cönödü (Aşimbayev).</i> KER OOOZ. Teskeri, ker kakşık menen süylögön, oozuna alı cetpegen. <i>- O, dulduktagan ölük-tirigiñdi köröyün, ker ooz (Sıdıgaliyev).</i>	AĞIZ DALAŞI YAPMAK Dalaşmak, ağız kavgası yapmak. <i>O hanımı ile ağız dalaşı yaptıktan sonra alelacele işine gitti (Aşimbayev).</i> AĞZI BOZUK Ters, alaylı konuşan, ağzını kontrol edemeyen. <i>- Vay, ölünü göreyim, ağzı bozuk (Sıdıgaliyev).</i>

KER TAKIM. k. Kuu takım. KER TARTUU. k. Kecgesi ker tartuu. KERT BAŞI. Calgız özü, ceke özü, özü gana. <i>Men ceke çarbaga kızığıunun zıyanın öz kert başıman ötkörüp bildim (Kaimov).</i> KESE AYTUU. Çeçkindüü süylöö, olku-solku bolboy oyun tak, daana bayandoo. <i>İşke taanıştırgın dep kese ayttı (Osmonaliyev).</i> KESİP ALSA, KAN ÇIKPAGAN. Zıkım, sarañ, kolunan eç nerse çıkpagan, katuu baş. <i>Kesip alsa, kan çıkpaganına Edigenin közü cetti (Osmonaliyev).</i> V.: Kesse kan çıkpagan. Mamırmazimdın bul kızı kesseñ kan çıkpagan bir cez tırmak ele (Elebayev). KESİR ÇAYKOO. Menmensinüü, peyil kütüü, boy kötörüü. <i>Obu çok kesir çaykoonun keregi ne.</i> KESSE KAN ÇIKPAGAN. k. Kesip alsa kan çıkpagan. KETE BERÜÜ. Ölüü, kaza boluu, turmuştan ötüü. <i>Kiyinki cılı otpuskaga çıgıp, aylına barıp</i>	Yalnız Başına Yalnız kendisi, bir tek kendisi, sadece kendisi. <i>Ben özel sektöre ilgi duymanın zararlarını ancak kendi başımdan geçince anladım (Kaimov).</i> Keskin Konuşmak/EVELEYİP GEVELEMEDEN KONUŞMAK Net konuşmak, gevelemeden net, tane tane konuşmak. <i>Bu işi öğret diye eveleyip gevelemeden konuştu (Osmonaliyev).</i> Kesip Alsa, Kan Çıkmayan/GÜNAHINI BİLE VERMEYEN Cimri, eli sıkı, elinden bir şey çıkmayan, hasis. <i>Günahını bile vermeyeveğine Edige'nin gözü yetti (Osmonaliyev).</i> V.: Kessen De Kan Çıkmayan/GÜNAHINI BİLE VERMEYEN <i>Mamırmazim'in bu kızı günahını bile vermeyen bir cadı idi (Elebayev).</i> KENDİNİ BEĞENMEK Kendini beğenmek, kibirlenmek, burnu havada olmak. <i>Gereksiz yere kendini beğenmenin ne gereği var.</i> GÖÇÜP GİTMEK Ölmek, vefat etmek, hayattan göçüp gitmek. <i>Sonraki sene tatile çıkınca, köyüne gidip,</i>

kelse, kayran kişi neberesin oynotup oturup kete beriptir (Sıdıgaliyev).

KEŐİĐİ COK.

1. İrisı çok, baktısız, baykuş, şordu. *Keşigi çok, kaysı arına uktaysın!*

2. “Baykuşum, ırısı cogum, bağı çok şorduum” degen sıyaktuu ayagandık, boor oorugandık maanide koldonulat.

Emi kanter ekensin keşigi cogum?

V.: Keşigi kaktan. *Keşigi katkan baykuş, minça emne üşüdüñ.*

KİYİZ KİTEP.

süyl. Calgan, bolbogon söz, kalp. *Sen anı kaysı kiyiz kitepten okudun?*

KİYİZ TEPKENDEY KILUU.

Ayabay saboo, tokmoktoo. *Bolboso seni kiyiz tepken dey kılat bay (Osmonaliyev).*

KİM BAR, KİM COK.

Kiyinkisin dağı körö catarbız degen sıyaktuu maanide.

-A-a deyre kim bar, kim çok (Aşimbayev).

KİM KÖRDÜ KILUU.

Tımızın çok kılú, túbünö cetüü, öltürüp koyuu.

Bölöbalanın dumanasın kim kördü kılıp koyboy canınar çokpu? (Ögöbayev).

KİMDİN OOOZUNAN TABASIN.

Azıraak nerseni talatıp ciberip, kuru kalasıñbı degen sıyaktuu maanide koldonulat.

- Ay, Kalen, - dedi. Dos bir kezde, altı kap aştıgımdı köpkö bölgöndö kimdin oozunan tabasın (Ukayev).

KİNDİĞİ TUTAŞ.

Ötö cakin, acıragıs, biri-biri menen inak. *Ce Kıdırbek menen kindiği tutaş bolup kaldın bele? (Abdukaimov).*

KİNDİK KANI TAMGAN CER.

Törölgön, tuulup öskön cer, ata mekeni, ata-curtu, ata konuşı.

torununu oynatıp dururken öbür dünyaya göçüp gitmiş (Sıdıgaliyev).

Talihsiz, Bedbaht

1. Rızkı az olan, bahtsız, zavallı, talihsiz. *Bedbaht, hangi yüzle uyuyorsun!*

2. “Zavallım, fakirim, bahtsızım, talihsizim” diye acımak, içi parçalanmak mânâsında kullanılır.

Artık nasıl yapacaksın talihsizim?

V.: Bedbaht. *Bedbaht zavallı, niye bu kadar üşüdüñ.*

Keçe Kitap/Uyduruk Kitap

cümle. Yalan, uydurma söz, asılsız söz. *Sen onu hangi uyduruk kitaptan okudun?*

Keçe Teper Gibi Yapmak/AYAK

ALTINA ALMAK

Çok dövmek, ortaya alıp topluca acımasızca dövmek.

Olmazsa seni ağa ayağının altına alır (Osmonaliyev).

Kim Var, Kim Yok/SABAH OLA, HAYIR OLA

Sonraki olacakları da nasip olursa göreceğiz gibi mânâda.

- O zamana kadar sabah ola hayır ola (Aşimbayev).

Kim Gördü Kılmak/KİM VURDUYA GETİRMEK

Sessizce yok etmek, kökünü kazımak, öldürmek.

Onu kim vurduya getirecek kadar gücünüz yok mu? (Ögöbayev).

Kimin Ağzından Bulacaksın/AĞZINDAN LOKMA ALMAK

Zaten kendisi az olan şeyi talan ettirip, eliboş mu kalacaksın mânâsında kullanılır.

- Hey, Kalen, - dedi. Dostum bir kerede, altı çuval erzağı herkese paylaştırdığında kimin ağzından lokma alacaksın (Ukayev).

GÖBEĞİ BAĞLI OLMAK

Çok yakın, ayrılmaz, birbiriyle iyi geçinen. *Yoksa Kıdırbek ile göbeğin mi bağlı? (Abdukaimov).*

Göbek kanı damladığı yer

Doğduğu, doğup büyüdüğü yer, ata meskeni, ata yurdu, vatani.

Kindik kanım tamgan cer, Keneşi birge tuugan el (Nurkamal).

V.: Kindik kesip, kir cuugan cer. Özünün kindik kesip, kir cuugan cerin esteyt (Ukayev).

KİRDİ-ÇIKTI AKILI BAR. k. Kirdi-çıktı esi bar.

KİRDİ-ÇIKTI ESİ BAR.

1. Ötö akılduu bolboso da, ança-mınça esi bar, keede bir nerselerge tüşünö koymosu bar.

Kirdi-çıktı esi bar,/ Kiçi peyil uul eken ("Er Tabıldı").

2. Birde tüşünsö, birde tüşünbögön, eldir-seldir esine kele kalgan (köbünçö oorukçan adamga karata).

Calgız balasının coodo kalganın ugup, şorduu ene esinen tanıp cıgıldı, oşondon beri kirdi-çıktı esi bar (Ukayev).

V.: Kirdi-çıktı akılı bar. Koyçubektin kirdi-çıktı akılı bar, maga okşogon bir baykuş (Baytemirov).

KİRDÜÜ KOL MENEN KARMAGIS.

Ötö nazik, tatınakay, abdan ardaktagan.

Kirdüü kol menen karmagıs kızımız, alarga kor boluuga tiyiş emes (Osmonaliyev).

KİREYİN DESE – CER KATUU, ÖLÖYÜN DESE – CAN TATTUU.

Turmuştun ötö tataal abalına uçurap, çaşoodon aşa keçken körünüşkö karata koldonulat.

Kireyin dese – cer katuu, ölöyün dese – can tattuu körünüp, mögdögön al çon taşka söyönüp oturdu (Osmonaliyev).

V.: Kireyin dese – cer katuu. Traktorçunun oşondogu uyalganın aytpa: kireyin dese cer katuu ("Sovettik Kırgızistan").

KİRENDİ KİRİP ALUU.

Birotolo karamagina ötüp aluu.

Maga deseñ Kalbübüñö kirendi kirip algın (Berdikeyev).

KİRERGE CER TAPPOO.

Bir nerseden katuu korkkonduktan ce ayabay uyalgandıktan emne kılarnın bilbey kaluu, aylası ketüü.

Korkkonunan üroyü uçup, kirerge cer

Göbek kanımın damladığı yer,/Her şeyi beraber akraba halk (Nurkamal).

V.: Göbek Kesip, Çamaşır Yıkayan Yer. Kendisinin göbek kesip, çamaşır yıkadığı yeri hatırlar (Ukayev).

GİDER-GELİR AKILLI .

1. Çok zeki olmasa da, birazcık zekası var, bazen bir şeyleri kolay kavraması var.

Gider-gelir aklı var,/Alçak gönüllü oğul imiş ("Er Tabıldı").

2. Bazen anlarsa, bazen anlamayan; bazen kafası çalışan (genelde hastalar için).

Biricik evladının savaşta şehit düştüğünü duyunca, acılı ana bayılarak düştü; o zamandan beri gider gelir akıllı (Ukayev).

V.: Orta dereceli aklı var. Koyçubek'in orta dereceli aklı var, bana benzer bir zavallı (Baytemirov).

Kirli El İle Tutulmaz/TOZ

KONDURMAMAK

Çok nazik, tatlı, çok üstüne titrenen.

Toz bile kondurmadığımız kızımız, onlara ezilmek zorunda değil (Osmonaliyev).

Gireyim Derse –Yer Sert,

Öleyim Derse – Can Tatlı

Hayatın zorluklarıyla karşılaşp, hayattan bıkmış bir durum için kullanılır.

Gireyim derse – yer sert, öleyim derse – can tatlı, perişan olan o, büyük bir taşla yaslanarak oturdu (Osmonaliyev).

V.: Gireyim derse – yer sert. Traktör şoförünün o anki utancını sorma: gireyim derse yere sert ("Sovettik Kırgızistan").

İç güveyi olmak

İyice taraflarına geçmek.

İstersen Kalbübüne iç güveyi ol (Berdikeyev).

Girmeye Yer

Bulamamak/SAKLANANACAK DELİK BULAMAMAK

Bir şeyden çok korktuğundan veya çok utandığından ne yapacağını bilemeyip

tappayt (Toybayev).

V.: Kirerge kör tappoo. *Düşman kirerge kör tappay kaldı ("Ala-Too").*

Kirerge kör, caşınarga cer tappoo.

Düşman kirerge kör, caşınarga cer tappay, caağı cap boldı ("Ala-Too").

KİREERİ – EL, ÇIGAARI COO.

Epildep ak niyet, cakşı adam körünüp turup ele, astırtan düşmandık casay bergen.

Kireeri - el, çigaarı - coo kuytkulardı kuykalap salar felyetondı caratam deseñ takay el arala, birok men balança bolom dep töş kakpa ("Çalkan").

KİRESİN ÇIGARUU.

1. Esesin çigaruu, akıbetin kaytaruu, meenetinin akısın aluu, tüyşüktün cırgalın körüü.

Oşondo tamçı suunun kiresin çıgardı (Cusupov).

2. Körgülüktü körsötüü, azabın tarttırıuu.

Mına kızık, ceti tündö kız bala erkek menen een talaada cürüppü? Şaşpa, kiresin çıgaram (Saatov).

V.: Kısasın çigaruu: *Bayagılardıñ kısasın çıgardı.*

KİR CUGUZBOO. k. Kirpigne kir cuguzboo.

KİRİP ÇIKKANÇA.

Ötö tez, arıdan berı, zamatta, daroo.

Öz camanı ölgönçö bilinbeyt, kişi camanı kirip çıkkança (makal).

KİRİĞİ CABIŞUU.

Karayloo, uykusu kelüü.

Közü süzülüp, kirpigi cabışıp arañ oturdu ("Leninçil Caş").

KİRİĞİ KATUU.

Uktay albay ubara boluu, uykusu açılıp ketüü, ubaralanuu.

Neçen kündör uktabay, kirpigi caman katıptır

afallamak, çaresi tükenmek.

Korkusundan beti benzi atıp, saklanacak delik bulamaz (Toybayev).

V.: Saklanacak delik bulamamak. *Düşman saklanacak delik aradı ("Ala-Too").*

Girmeye mezar, saklanmaya delik bulamamak.

Düşman girmeye delik, saklanmaya yer bulamayınca, sesi soluğu kesildi ("Ala-Too").

Girişi – Millet, Çıkışı Düşman/SAMAN ALTINDAN SU YÜRÜTMEK

Bir şekilde iyi niyetli, iyi adam görünümünü verip gizliden gizliye düşmanlık etmek.

Dost görünüp, saman altından su yürütenlerin kökünü kurutacağım dersen milletin içine gir, fakat hiç ben falanım diye öne çıkma ("Çalkan").

HAKKINI ALMAK

1. Hesabını çıkarmak, hakkını almak, emeğinin karşılığını almak, çalışmanın meyvelerini toplamak.

O zaman bir damla suyun hakkını verdi (Cusupov).

2. GÜNÜNÜ GÖSTERMEK

Gününü göstermek, azap çektiirmek.

Buna bak, gecenin bir yarısı kız çocuğunun bir erkek ile ıssız bozkırda ne işi var? Acele etme, gününü göstereceğim (Saatov).

V.: Hisselerini Vermek. *Deminkilerin payını verdi.*

Girip Çıkıncaya Kadar

Çok çabuk, hemen, aniden, tezden.

Kişinin kendi kötülüğü ölene kadar anlaşılmaz, başkasının kirip çıkıncaya kadar anlaşılır (makal)

Kirpikleri Yapışmak/GÖZLERİ KAPANMAK

Uyuklamak, uykusu gelmek.

Gözleri süzülüp kapanarak, güçlkle oturdu ("Leninçil Caş").

Kirpiği Sertleşmek/UYKUSU KAÇMAK

Uyuyamayıp avare olmak, uykusu kaçmak, boş boş dönüp durmak.

(folk.)

KİRPİĞİNE KİR CUGUZBOO.

1. Bapestep baguu, taza karmoo, kütüü.
Özüüm törögön balamdan artık körüp,
kirpigine kir cuguzbay alpeştedim
("Kırgızstan Madaniyatı").

2. Aşıra maktoo, kötörö çaluu.
Bir ay boyu kirpigine kir cuguzbadı
("Çalkan").

V.: Kir cuguzboo. Dombunun ölümün
tabalap, бүткүл camandıktı, cabırdıktı oşogo
şıltap, karalamandı soorotup, han atın, han
daracasın kir cuguzbay korgop oturbadı bele
(Kasimbekov).

KİRPİĞİM-KAŞIM DEBÖÖ. k.

Kabagım-kaşım deböö.

KİRPİĞİNE MUZ TOŇUU.

Açuusu kelüü, kaardanuu.
Kabagına kar caap, kirpigine muz toñup
oturuptur (Ş.Ümötaliyev).

KİRPİĞİNEN TARTSA CIGİLÇUDAY.

Abdan alsız, naçar, arañ ele canı bar, ırp
eterge alı cok.
- Balam, kirpiginden tartsa cıgılıp ketçüidöy
ekensiñ (Osmonaliyev).

KİRPİĞİ TÖMÖN TÜŞÜÜ.

Uyaluu, tike karay albay cüzün ala kaçuu.
Satış betme-bet kelgende Asırankuldun
cüzünö karay albay, kirpigi tömön tüşöt
(Sıdıgaliyev).

KİRPİK İRMEBÖÖ. k. Kirpik kakpoo. KİRPİK İRMEGENÇE.

Zamatta, bir pasta, köz açıp-cumgança.
Kirpik irmegençe közdön kayım boldu.

V.: Kirpik kakkança. Kirpik kakkança

Birkaç günden beri uyumayıp, uykusu kaçmış
(folk).

Kirpiğine Kir Bulaştırmamak/TOZ BİLE KONDURMAMAK

1.Üstüne düşerek bakmak, temiz tutmak,
bakmak.

Kendi doğurduğum evladımdan daha çok
sevip, toz bile kondurmadan baktım
("Kırgızistan Madaniyatı").

2. GÖKLERE ÇIKARMAK

Aşırı şekilde övmek,yükseltmek.
Bir ay boyunca hep göklere çıkardı
("Çalkan").

V.: TOZ KONDURMAMAK

Dombu'nun ölüşü iyi oldu diye, tüm
kötülüğü, zorlukları ona yükleyip;
zavallıların gönlünü alıp; han ismine, hanlık
makamına toz kondurmayıp koruyup
oturmamış mıydı (Kasimbekov).

Kirpiğine Buz Donmak/KAŞLARINI ÇATMAK

Öfkelenmek, hiddetlenmek.
Kaşlarını çatıp, burnundan soluyup
oturuyormuş (Ş.Ümötaliyev).

Kirpiğinden Çekerse Düşecek Gibi/RÜZGAR ESSE DEVRİLECEK HÂLİ OLMAK

Çok güçsüz, mecalsiz, zor ayakta duran,
cansız.

- Evladım, rüzgar esese devrilecek hâlin var
(Osmonaliyev).

Kirpiği Aşağı Bakmak/GÖZÜNÜ KAÇIRMAK

Utanmak, dosdoğru bakamayıp yüzünü başka
yöne döndürmek.

Satış yüz yüze geldiğinde Asırankul'un
yüzüne bakamayıp, gözünü kaçırır
(Sıdıgaliyev).

Kirpiklerini Oynatıncaya Kadar/GÖZ AÇIP KAPAYINCAYA KADAR

Hemen, bir anda, göz açıp kapayıncaya
kadar.

Göz açıp kapayıncaya kadar gözden
kayboldu.

V.: Göz açıp kapayıncaya kadar. Göz açıp

bolboy çooçun maşına dır koyup cürüp ketkende daldayıp ordunan cılbay dalayga çeyin turdu ("Kırgızstan madaniyatı").

Kirpik irmemde. *Apkaarıgan Bayımbet kirpik irmemde kayra çırmaldı (Beyşenaliyev).*

KİRPİK KAKPOO.

Uktay albay koyu, uyku betin körböo, uykusu kaçuu, çırm etpöo.
Çalginga bargan berender,/ Çaalığıp kirpik kakpadı (Bökönbayev).

V.: Kirpik-közün kakpoo. *Tañ atkança kirpik-közün kakkan çok (Cantöşev).*

Kirpik irmeböo. *Postto kirpik irmebey turdum (Karaliyev).*

KİRPİK ÜYRÜP, KAŞ KAKPAY.

Tüz, taamay, eç tartınbay.
Kirpik üyrüp, kaş kakpay süylögön adam.

KİRSE ÇIKKIS.

Adam kızıkkıday casalgaluu, taza, kooz (üycayga karata).
Emi, alardın çaşoosun suraba, üyünö kirsən çıkıs ("Çalkan").

KİÇİ PEYİL.

Münözü cönököy, karapayım, sılık, elpek.
Al cogorku bilimdüü, öz işin cakşı bilet, kiçi peyil (Eginaliyev).

KİÇİ PEYİLDİK.

Karapayımдық, öto cönököylük, sılıktık.
Dayıma kiçi peyildik menen mamile kılat (Cantöşev).

KİŞİ ALASI İÇİNDE.

Adamdın oyunda emne bar ekenin bilip bolboy, adamdı sırtınan bolcoldop bilüü kıyın.
Kişi alası içinde, özgöçö arızıldardan sak bolgula (Berdikeyev).

KİŞİ BOLUU.

1. Çoñoyuu, es tartıp, öz ookatın özü casagıday bolup kaluu.
Aman cürsö kişi bolor ("Ala-Too").
2. Oorudan cakşı boluu, ayığa baştoo, baş kötörüp kaluu.

kapayıncaya kadar, yabancı bir araba yanından hızla geçince, şaşırıp, uzun bir müddet yerinden kıpırdamayamadan durdu ("Kırgızistan Madaniyatı").

Göz açıp kapayıncaya kadar. *Şaşırın Bayımbet göz açıp kapayıncaya kadar tekrar kendine geldi (Beyşenaliyev).*

Kirpik Kapamayamamak/ GÖZÜNÜ KIRPMAMAK

Uyuyamamak, uykuya hasret kalmak, uykusu kaçmak, gözünü bir an olsun kapayamamak.
Keşfe giden yiğitler,/Yorulup gözünü bile kırpmadı (Bökönbayev).

V.: Kirpiğini-gözünü Kapamamak/ GÖZÜNÜ KIRPMAMAK

Sabaha kadar gözünü kırpmadı (Cantöşev).
GÖZÜNÜ KIRPMAMAK. *Nöbette gözümü kırpmadan bekledim (Karaliyev).*

Kirpiğini Oynatıp, Kaş

Kaldırmadan/LAFI DOLANDIRMADAN
Dosdoğru, net, hiç çekinmeden.

Lafi dolandırmadan konuşan adam.

GİRSE ÇIKASI GELMEMEK

İnsanın dikkatini çekecek kadar süslü, temiz, muhteşem (ev-bark için kullanılır).
Onların yaşantılarını sorma, evine girsən çıkasın gelmiyor ("Çalkan").

ALÇAK GÖNÜLLÜ

Karakteri iyi, sıradan, centilmen, çevik.
O yüksek tahsilli, kendi işini iyi biliyor, alçak gönüllü (Eginaliyev).

ALÇAK GÖNÜLLÜLÜK

Sıradanlık, çok sıradanlık, centilmenlik.
Daima alçak gönüllülükle davranıyor (Cantöşev).

KİŞİNİN ALACASI İÇİNDE

İnsanın içinden ne düşündüğünü bilmek zor, insanı dışarıdan tahminen bir şeyler söylemek zor.

Kişinin alacası içinde, özellikle şikayetçilerden dikkatli olun (Berdikeyev).

ADAM OLMAK

1. Büyümek, akıllanıp kendi geçimini kendi sağlayabilecek yaşa gelmek.
Sağ olursa adam olur ("Ala-Too").
2. Hastalıktan kurtulmak, iyileşmek, ayağa kalkmaya başlamak.

Kagılayın açık aytıp, ak süylöçü, abalı kaday, kişi bolçudaybı? (Berdikeyev).

KİŞİ KATARINA KOŞUU.

Tarbiya-taallim berüü, adam kılúu, kam körüü, elge aralaştırúu.

Anday ooruyt eken özüñ ele okutup-çokutup, kişi katarına koşsoñor bolbodubu kagılayın (Ömürbayev).

KİŞİ KELDİBİ, İT KELDİBİ DEBÖÖ.

Eç köñül bölböö, nazar salboo, teñsinbegendey mamile casoo.

Ata-a kişi keldibi, it keldibi bularga baarı bir belem (Aşımabayev).

KİŞİ KİYİK.

Comoktordo ayıtluuçu capayı adam.

Kişi kiyikke okşoysuñ (Toybayev).

KİŞİ KİYİK KILUU.

Cılañaç kaltırúu, kiyindirbey koyuu.

- Meni kiyintesinbi ce kişi kiyik kılıp cürö beresinbi? – dep kaarın cüzünö çogulttu (Osmonaliyev).

KİŞİ KOLDUU BOLUU.

1. Biröö tarabınan ölüm tabuu, öltürülüü.

– Osoke, Coodar kişi kolduu boluptur! – dedi (Ögöbayev).

2. Uurdaluu.

Cılkı cogolboy ele kişi kolduu bolgonu bilindi (Ş.Ümötaliyev).

V.: Duşman kolduu boluu. *Al duşman kolduu bolup, mayıp kılınışı aydan açık (“Ala-Too”).*

KİŞİ KÖZÜN KARABOO.

Biröögö köz karandı bolboo, öz aldınça boluu.

Kişi közüñ karabay, kiyik atıp can baktık (Kalık).

KİŞİGE CUGUMU COK.

Kolcoygón, ebi cok, biröö menen ımalaga kele albagan, kerbezireek.

Kişiğe cugumu cok bir baykuşsuñ! Mintip cürsöñ kantıp can bagasıñ (“Ala-Too”).

Kurban olduğum açık konuşup, gerçeği söyle, durumu nasıl, adam olacak mı? (Berdikeyev).

ADAM SIRASINA KATMAK

Talim-Terbiye vermek, adam etmek, sahip çıkmak, halk içine karıştırmak.

Öyle hastalığı varmış, kendiniz eğitip-öğretip, adam sırasına katsanız olmaz mıydı kurban olduklarım (Ömürbayev).

İnsan Mı Geldi; Köpek Mi Geldi

Dememek

Hiç önem vermemek, hiç dönüp bakmamak, kaale almıyormuşcasına davranışta bulunmak
Baba mı geldi, köpek mi geldi, bunların umurunda değilim galiba (Aşımabayev).

Geyik adam

Masallarda söylenen vahşî adam.

Geyik adama benziyorsun (Toybayev).

Geyik Adam Etmek/ANADAN DOĞMA HÂLDE BIRAKMAK

Çırılçıplak bırakmak, elbise giydirmemek.

- Beni giydirecek misin yoksa anadan doğma hâlde gezdirecek misin? - diye öfkesi gözlerinden belli oldu (Osmonaliyev).

Kişi Kollu Olmak/SUİKASTA KURBAN GİTMEK

1. Birisi tarafından öldürülmek, suikasta kurban gitmek.

- Osoke, Coodar suikasta kurban gitmiş! - dedi (Ögöbayev).

2. Biri tarafından çalınmak

Kısrağın kaybolmayıp birisi tarafından çalındığı ortaya çıktı (Ş.Ümötaliyev).

V.: Duşman elinden. *Onun duşman elinden sakat bırakılacağı besbelli (“Ala-Too”).*

Kişi Gözüne Bakmamak/BAŞKASININ GÖZÜNE BAKMAMAK

Kimseye bağlı olmamak, kendi başına özgür olmak.

Kimsenin gözüne bakmayıp, dağ keçisi avlayarak hayatımızı sürdürdük (Kalık).

İnsana Bir Yakınlığı Yok/KENDİNİ BEĞENMİŞ

Suratı asık duran, bir sevimli tarafı olmayan, kimseyle iyi anlaşamayan, züppe.

Kendini beğenen bir zavallısın! Böyle

KİŞİNİN İÇİNE KİRİP ÇIKKANDAY.

Biröönün oyundagısın tak bilgendey, aga aralaşıp cürgöndöy.

Sarıguldun mına uşunday kişinin içine kirip çıkkanday süylömö adatı bar (Abdukaimov).

KİŞİ SANINAN ÇIGUU.

Katarga koşulboo, ilüügö alınboo, eç köñül burulbay kaluu.

Antüü kolunan kelbegendenderi kişi sanınan çıgıp kalat (Aytmatov).

KOGUNA KUURAY SAYA ALBOO.

Eç nerse kıla alboo, kolunan eç nerse kelbö, kuru opuza menen korkuta berüü.

A senin kolunan emne kelet? Koguma kuuray saya albaysın (Borbiyev).

KOYONDOY OKŞOŞ

Opokşoş, birin ekinçisinden ayırıp algıs, soyup kaptaganday.

Koyondoy okşoş kozusu / Koyuñar tuugan egizden (Malikov).

KOYONDUN AYAGIN CEGENDEY.

Tıncı çok, bir cerge tınc alıp tura albagan, arı-beri oydologon (köbünçö baldarga karata aytılaat).

Koyondun ayagın cegendey cüröt da, keçinde suy cıgılat.

KOYONDUN CATAGINA ÇEYİN.

Büt bardığın, iyne-cibine çeyin, oy-çuñkurunan beri, eç nersesin kaltırbay.

Askar koyondun catagina çeyin cazbay baykaşka aşıgat (Sıdıkbekov).

V.: Koyon catagınan beri. Alay taraptagi cerlerdi koyon catagınan beri tüşürülgön karta boyunça üçkö bölüştü (Osmonaliyev).

KOYON CÜRÖK.

Ötö ele korkok, cürögü çok, ötümü çok.

Men bir kölükösünön korkkon koyon cürök baykuşmunbu? (Abdukaimov).

V.: Suu cürök. Aytpadımbı! – dedi Omor oñdono kalıp, suu cüröksüñ özüñ (Sıdıkbekov).

gezersen nasıl yaşayacaksın (“Ala-Too”).

Kişinin İçine Girip Çıkmış**Gibi/AKLINDAKİNİ OKUMAK;**

Birinin aklından geçenleri tam biliyormuş gibi, onunla beraber imişçesine.

Sarıgül’ün işte böyle insanın aklındakini okurmuş gibi konuşma adeti var (Abdukaimov).

ADAMDAN SAYILMAMAK

Kabul görmemek, dikkate alınmamak, hiç önem verilmemek.

Öyle yapmayı beceremeyenler adamdan sayılmayacak (Aytmatov).

Tezeğine Çubuk Sokamamak/ELİNDEN BİR ŞEY GELMEMEK

Hiçbir şey yapamamak, elinden bir şey gelmemek, kuru tehdit ile korkutmak.

Söyle bakalım, senin elinden ne gelir? Elinden bir şey gelmez (Borbiyev).

Tavşan Gibi

Tıpatıp, birini öbüründen ayırt edilemez, sıyırıp kaplamış gibi.

Tavşan gibi kuzusu /Koyununuz doğurdu ikiz (Malikov).

Tavşanın Bacağını Yemiş Gibi/Bir Yerde Rahat Durmayan

Rahat durmayan, bir yerde sabit duramayan, öteye-beriyeye gidip gelen (genelde çocuklar için).

Akşama kadar yerinde rahat durmaz, akşam da çok yorulur.

Tavşanın Problemine Kadar/İĞNEDEN İPLİĞE

Tüm her şeyini, iğneden ipliğine kadar, her şeyiyle birlikte, hiçbir şeyini bırakmadan.

Aksar iğneden ipliğe, net bir şekilde süzmeye çalışıyor (Sıdıkbekov).

V.: İğneden ipliğine kadar. Alay tarafındaki toprakları iğneden ipliğine kadar çizilen haritaya göre üçe ayırdılar (Osmonaliyev).

Tavşan Yürekli

Çok korkak, yüreksiz, cesaretsiz.

Ben gölgesinden korkan tavşan yürek zavallı mıyım? (Abdukaiov).

V.: Tavşan yürekli. Söylememiş miydim! – dedi Omar kendine çekin düzen vererek, tavşan yüreklişin kendin (Sıdıkbekov).

KOZULUU KOY.

Eptep-septep, işi kılıp, akırından.
- *Den sooluguñ kanday? – Kozuluu koy (oozeki reçten).*

KOZU SALUU.

Ölük tuup taştoo, balası ölü tüşüü.
Ay arasında booz koylor kiçine ele açka bolso kozu salat (Kıdırmışev).

KOY-AYGA KELBÖÖ.

Til alboo, söz ukpoo, kepke köñül burboo.
Alardın koy-ayların ukpay, sezbey koygondo “Çalkan” jurnalınan kişi bardı ele, aldastap canıñdı kataar cay tappay kaldıñ (Eginaliyev).

KOYDON COOŞ.

Momun, toktoo, sozulgan, arkı-berki menen işi cok.
Koluktun koydon cooş eken (Toybayev).

KOY MAAREK TARTUU.

Cooşup kaluu, toktoo tartuu.
Ar kim öz kesibi menen koşulup, koy maarek tartıp, cırgal berekesine bölöndü (Medetov).

KOY OZUNAN ÇÖP ALBAGAN.

Kişige öydö karabagan, abdan cooş, momun, kuuluk-şumduğu cok, eç kimge camançılık kılban.
Bul menin koy oozunan çöp albagan beçara tuuganı (Kasimbekov).

KOY TERİSİN CAMINGAN.

Özünün çımığı cüzün, kim ekendigin caap-caşırgan, türün özgörtüp, tımızın duşmandık kılban.
- *Koyonközov koy terisin camingan el duşmanı! – dedi komitsiyanın başçısı şapkesin mıkçıy ordunan obdulup (Akmatov).*

KOY ÜSTÜNÖ TORGOY CUMURTKALOO.

Cırgalçılık, telegeyi tegiz, beypil turmuş boluu, cırgal zaman ornoo.
Tokçuluk degen koy üstünö torgoy cumurtkalayt, - dep ensegen zaman uşul (Beyşenaliyev).

KOKOLOY BAŞI. k. Kara başı.**Kuzulu Koyun/İDARE EDER**

İdare eder, bir şekilde, yavaş yavaş.
- *Sıhhatin nasıl? - İdare eder (ağızlardan).*

Kuzu Salmak/Düşük Yapmak

Ölü doğum yapmak, yavrusu ölü doğmak.
Ay arasında hamile koyunlar birazcık aç kalsın, hemen düşük yaparlar (Kıdırmışev).

Koy-Aya Gelmemek/LAF**DİNLEMEMEK**

Laf dinlememek, söz dinlememek, söylenene kulak asmamak.

Onların lafını dinlemeyip, önem vermediğinde “Çalkan” dergisinden biri vardıydı, şaşalayıp kaçacak delik aradın (Eginaliyev).

Koyundan daha sessiz

Sakin, olgun, mülayim, başkalarıyla işi olmayan.
Eşin koyundan daha sessiz imiş (Toybayev).

Koyun Mübarek Çekmek/Durulmak

Sakinleşmek, olgunlaşmak.
Herkes kendi ekmeğinin peşine düşüp, durularak rahatına kavuştu (Medetov).

Koyun Ağzından Ot Almayan/AĞZINI AÇMAYAN

İnsana dik bakmayan, çok sakın, sessiz, kurnazlığı yok, kimseye kötülük yapmayan.
Bu benim ağzını açmayan zavallı akrabam (Kasimbekov).

KOYUN POSTUNA BÜRÜNEN

Kendi gerçek yüzünü, kim olduğunu gizleyen; asıl kimliğini gizleyip, gizliden düşmanlık eden.

- *Koyongözov, koyun postuna bürünen halk düşmanı! – dedi, komisyonun başkanı, şapkasını sıkıca tutarak yerinden kalkıp (Akmatov).*

Koyun Üstüne Kuş Yumurtalamak/Bolluk zamanı olmak

Refah içinde, rahat, mutlu bir hayatı olmak, güzel günler gelmek.
Herkesin karnı doyduğu an, bolluk zamanı, - diye özlediği an işte bu an (Beyşenaliyev).

KURU TEHDİT

KOKON PEŞKE SALIP KORKUTUU.
dial. Kurulay korkuta berüü, opuzalay berip
biröönün sesin aluu, ormon opuza casoo.
*Men anısına cumşarganım çok, Kokon peşke
salıp korkuta berdim (Cigitov).*

KOKUY ALATTI KOŞTOTUU.
Katuu ökürüp, suuk kabar bildirüü, ününün
barınça caman oy kamtilgan ökürük çıkaruu.
*Özü üñüldöp tışka çıgıp, eşiktin aldına
öböktöp, tayanıp turup alıp, kokuy alatti
koştotup ökürüp kiret (Kıdırmişev).*

KOKUYDUN ÜSTÜNÖ ALAT BOLUU.
Ölgöndün üstünö kömgön boluu,
kıynıçılıktan üstünö dağı kıynıçılık koşuluu.
*Kokuydun üstünö alat bolgon turbaybı degen
ündör çıktı (Cantöşev).*

KOKUY KÜN. k. Karan kün.

KOL ALDINDA.
Biröönün karamagında, biyliğinde, biröögö
köz karandı.

*Kol kuuşurup közün karap turganday men
anın kol aldında emesmin, - dedi Kultay
(Abdukarimov).*

**V.: Kol astında. Anın kol astında cergiliktüü
elden üç kişi işteyt (Sıdıgaliyev).**

KOL ARAGA CAROO.
Testiyer tartıp, mayda-çüydö işterdi
atkaruuga, kol kabış kıluga carap kaluu,
çoñoyup ceñil-celpi cumuştardı iştey baştoo.
*Baldarının uluusu testiye tartıp, kol araga
carap kalgan kezi (Sıdıkbekov).*

KOL BAYLOO.
Coltooluk, toskoolduk kılucu, ubaktısın alıp
buydaltuuçu, budoo boluuçu.
*Calçılık gana kol bayloo bolup turat (“Ala-
Too”).*

KOL BALA.
Caşınan, kiçinesinen biröönün kolunda turup,
özdöy bolup üyrönüşüp ketken balaga ce
kelinge karata koldonulat.
*Ayıldagı dinçilge kol bala bolup kat taanıdı
(Beyşenaliyev).*

KOL BALALIK.
Balası sıyaktuu, öz balasınday.
*Al Tınıbekti şınaarlap, ceke kol balalık
kızmatında gana emes, şakirti katarı önörün*

Ağız. Kuru kuru tehdit etmek, hep tehdit
ederek birini korkutmak, boş tehdit etmek.
*Ben onun için yumşamadım, Kuru tehdit
ettim (Cigitov).*

ÇİĞLIĞI BASMAK; FERYAT ETMEK
Çok bağırarak kötü bir haber bildirmek,
sesinin çıktığı kadar feryat etmek.
*Kendisi hıçkırarak dışarı çıkıp kapının
önünde kapıya yaslanarak, feryat eder
(Kıdırmişev).*

**İŞKENCE ÜSTÜNE İŞKENCE
ÇEKMEK**
Ölü üstüne gömülmüş gibi olmak, zorluk
üstüne zorlukla karşılaşmak.
*İşkence üstüne işkence değil mi diyen sesler
çıktı (Cantöşev).*

Kol Altında/EL ALTINDA OLMAK
Birin egemenliği altında, hükümranlığında,
birisine bağlı.
*El-pençe divan durup gözünün içine bakacak
gibi, ben onun eli altında değilim, - dedi
Kultay (Abdukarimov).*

**V.: El altında. Onun eli altında yerli halktan
üç kişi çalışıyor (Sıdıgaliyev).**

Elinden iş gelmeye başlamak
Testere tutup, küçük işleri yapmaya, yardım
etmeye yaramak, büyüyüp bazı işleri
yapmaya başlamak .
*Çocuklarının büyük olanının testere tutup
elinden iş gelmeye
başladığı dönem (Sıdıkbekov).*

ELİNİ-KOLUNU BAĞLAMAK
Hızını, önünü kesmek; vaktini alıp
uğraştıran, engelleyici.
*Bir tek ırgatlık elim-kolumu bağlayıcı olarak
duruyor (“Ala-Too”).*

Kol Bala/Evlâtlık
Genç yaştan birinin elinde büyüyerek, sanki
onlardanmış gibi alışan çocuğa veya gelin
için kullanılır.
*Köydeki hocanın yanında evlâtlık kalarak
okuma yazmayı öğrendi (Beyşenaliyev).*

Evlâdı gibi
Çocuğu gibi, kendi evlâdı gibi.
*O Tınıbek'i kendine çekerek, bir tek evlâdı
olarak hizmetinde çalıştırmadı, kalfası*

cuguzdu (Beyşenaliyev).

KOL BAŞINDAY.

Kolgo, asker küçtürünö, soğuş küçtürünö
cetekçilik kılıp başkaruuçu, komandaçı.

KOL BAŞINDAY.

Kiçinekey, çakan.

*Kol başınday ak başlık, / Al Töştükkö çak
başlık ("Er Töştük").*

KOL BERÜÜ.

Salamdaşuu, uçuraşuu.

*Aga kol berişken taanimal çinovnikter,
baybaçalar menen tuzdaş-daamdaş bolgon
(Sıdıkbekov).*

KOL CALGOO.

Cakın turgan, kol cetken cerdegi bir nerseni
alıp bere koyuu.

Kol calgap, tigini alıp berip koyuñuz.

KOL COOLUK.

Öz aldınçalığı çok, biröönün erkine baş
iygen, biröönün kızıkçılığı için kızmat
kılğan.

*Boşkoydoy töböldörgö casakerlenip, alardın
kol cooluguna aylansam, biz da bayıyt elek
(Beyşenaliyev).*

KOL CUUP KALUU.

Koldo bolgon nersesinen, mal-mülkünön
acırap kaluu, eç nersesi çok kaluu, çıgımga
uçuroo.

*Üç-Bulakka aydagan arpadan kol cuup kala
berdik ("Çalkan").*

KOL İYİKTEY.

Ötö ilberiniki, ceñil-celpi, til alçak.

*Kol iyiktey epildegen kelinine Burmaş
suktana karadı: böytöyüp, taptatınakay,
keçöö çarçağanı bilinbey kırıyday
(Sadıbakasov).*

KOL İYRİSİNE TARTUU.

Cakındarına, öz degenderine, tuğan-
tuuşkandarına, cakın sanaalaştarına can
tartuu, alarga murdaraak, köbüröök,
cakşıraağın berüü.

*Kol iyrisine tartıp ketpes için, kontroldukka
alıp turuuga mildettüü ("Sovettik
Kırgızstan").*

KOL KABIŞ KILUU.

Cardamdaşuu, kömök körsötüp koşo işteşip

olarak sanatını öğretti (Beyşenaliyev).

Kol Başı/Komutan

Bölüğe, asker güçlerine, savaş güçlerine
idarecilik yapıp komuta eden, komutan.

EL KADAR

Küçücük, kısa.

*Komutan gibi idareci,/O güneye tam amir
(“Er Töştük”).*

El Uzatmak/Selâm vermek

Selâmlaşmak, hâl-hatır sormak.

*Ona selâm veren tanıdık çiftçilerle, zengin
çocukları ile yediği-içtiği bir olur
(Sıdıkbekov).*

Elini Uzatmak/Uzatıvermek

Yakın duran, eli ulaşan yerdeki bir şeyi alıp
verivermek.

*Elinizi uzatıp, oradakini bana verebilir
misiniz?*

El Yazma/BAŞI BAĞLI

Hür değil, birilerine baş eğen, başkalarının
menfaati için hizmet eden.

*Boşkoy gibi yukarıdakilere iltifat edip,
onlara başımı bağlasam, biz de zengin
olurduk (Beyşenaliyev).*

ELİ BOŞ KALMAK

Elde olanından, mal-mülkünden ayrılmak,
her şeyinden ayrılmak, gideri olmak.

*Üç-Bulak’a ektiğimiz arpadan elimiz boş
kaldı (“Çalkan”).*

ELİ MEKİK GİBİ

Çok gayretli, alçakgönüllü, laftan anlayan.

*Eli mekik gibi hizmet eden gelinine Burmaş
ilgiyle baktı: dolu dolu, tatlı, dün yorulduğu
anlaşılmıyor, atmaca gibi (Sadıbakasov).*

El Eğrisine Çekmek/TARAF TUTMAK; AYRIMCILIK YAPMAK

Yakınlarına, kendi tarafındakilere,
akrabalarına, eşe-dosta taraf tutmak, onlara
daha erken, daha çok, daha iyisini vermek.

*Ayrımcılık yapmaması için, kontrol altına
almak lâzım (“Sovettik Kırgızistan”).*

YARDIM ELİNİ UZATMAK

Yardım etmek, yardımlaşarak beraber

berüü.

Külayım ecekem da kol kabış kılıp alardın canında (Sıdıkbekov).

KOL KAYRUU.

Köbünçö özünön uluulardın urganına, çaap cibergenine tim bolup kalbay karşılık körsötüü, coop kılıp kayra uruu, karmaşa ketüü, kol tiygizüü.

Mergen caramsızdığın bilgendikten eç kol kayrıgan çok (Aalı).

V.: Kol kaytaruu. *Kol kaytarbaganım menen, kargap şilöödön tartınganım çok ("Sovettik Kırgızstan").*

Kol kötörüü. *Uruşkanda adegende eñ obolu kim kol kötörsö, oşol küñöölüü ("Çalkan").*

KOL KARMAŞUU.

Birgeleşüü, birin-biri koldoo, ıntımaktaşuu, birigüü, koşuluu.

Kirişistik kol karmaşıp, beldi baylap (Turusbekov).

KOL KESER.

Mal soygondo maldı soyup bergen adamga ettey berilüüçü bir az ülüş ce calpı ele bir nerseden ala turgan özünö tiyeşelüü ençi. *Kol keserin aldı.*

KOL KOYUU.

1. Kandaydır bir dokumenttin, kartınanın, belgilüü bir teksttin c.b. adlına familiyasın öz kolu menen cazıp, anı ırastoo, ce bir nersege makuldugun, bir nersenin anık tuura ekendigin bilgizüü.

Otpuskaga çıguu cönündögü arızdarga kol koydu.

2. Kandaydır bir iştin, bir nersenin aktarılışı, bütüşü cönündö biröögö karata işenimi artuu, oşol iştin atkarılışına közü cetüü, aga toluk makul boluu.

Kol koydum baatır akesi. Aman bol (Beyşenalıyev).

KOL KÖTÖRÜÜ.

1. k. Kol kayruu.

2. Bağınuu, baş iyüü.

Duşman kol kötörüp astığa tüştü (Cantöşev).

KOL KUUŞURUU.

1. Keçirim suroo, suranuu, aldına tüşüü,

çalışmak.

Külayım Hanım hocam da yardım elini uzatmak için onların yanında (Sıdıkbekov).

EL KALDIRMAK

Genelde kendinden büyüklerin dövmesine, tokat atmasına karşılıksız kalmayıp, karşılık vermek; cevap olarak onu dövmek; tutuşmak, el kaldırmak.

Avcı işe yaramayacağını bildiği için hiç el kaldırmadı (Aalı).

V.: El kaldırmak. *El kaldırmadım ama, sövmekten kendimi tutamadım ("Sovettik Kırgızistan").*

El kaldırmak. *Kavgada ilk olarak kim el kaldırdıysa, o suçlu ("Çalkan").*

EL BİRLİĞİ YAPMAK

Birleşmek, birbirini kollamak, barış içinde olmak, birlikte güç oluşturmak.

Bel bağlayarak, el birliği yaparak giriştik (Turusbekov).

El Keser/KASAP HAKKI

Hayvan kestiğinde malı kesen adama etten verilen bir pay veya genel olarak bir şeyden alacak bir hisse.

Kasap hakkını aldı.

El Koymak/İMZA ATMAK

1. Bir çeşit dökümanın, yazının, belli bir metnin v.b altına soy ismini kendi el yazısı ile yazarak, onu resmîleştirmek veya bir şeye izin verirken, bir şeyin gerçekten doğru olduğunu belirtmek.

Tatile çıkışla ilgili dilekçelere imza attı.

2. TAM YETKİ VERMEK

Bir çeşit işin, bir şeyin yerine getirilişi, bitirilmesi hakkında birine güveni artmak, o işin yapılacağını kestirmek, ona tam ikna olmak.

Tam yetki verdim bahadır ağabeyi. Sağolun (Beyşenalıyev).

Ellerini Havaya Kaldırmak

1. bk. Kol kayruu.

2. Teslim olmak, baş eğmek.

Düşman ellerini havaya kaldırıp, önümüze düştü (Cantöşev).

KOL KAVUŞTURMAK

1. Özür dilemek, yalvarmak, önünde

ötünüü, ötünüç kılui.

Kol kuuşurup kudaların kelet, andan körö oşolordu küt ("Çalkan").

2. Baş iyüü, bağnuu.

Azamattar el namısın saktagan, kol kuuşurup, but kuçaktap catpagan (Malikov).

KOL KISKA.

Oylogon oyun, közdögön maksatın işke aşırıuğa mümkünçülüğü çok, cetişsiz, kolunda çok, coksuz.

Akıl cetse, kol kıska,/Aldattım açuu turmuşka (Sıdıkbekov).

KOL SALUU.

1. Uurdoo, büldürüü, biröönün ce köpçülüktün mülkün zakonsuz özünö ıygarıp aluu, uruksatsız mençiktep aluu.

Açkadan ölsöm ölüm, birok biröönün ak emgeğine kol salbaymın (Baytemirov).

2. Biröögö tiyişüü, kolu tiyüü, uruu.

Şımalangan cigitter ıkıs berip, Zuurakanga kol salgı arañ turuşat (Sıdıkbekov).

3. Soguş açuu, uruş baştoo, basıp kirüü.

Başçıña kolum salamın burut, / Malıñdı talap alamın burut ("Manas").

KOL SUNUU.

Közdögön maksatka, oylogon oygo cetüügü umtuluu, araket kılui, dalalattanuu.

Balam, bolbos işke beker kol sunba, - dedi ("Ala-Too").

KOL TALAŞUU.

Ötö köp bolup cetilip turuu, aluuga ce cıynoogo dayar boluu, köp küç talap kılui, kol cetişpö.

Bolumduu gozolordun arasındaki bulaygan pahtalar kol talaşat ("Ala-Too").

KOL TIYGİZÜÜ.

1. Kandaydır bir işti atkaruuga, iştöögö bir az katışkan boluu, kömöktöşüü.

Akman talaa cumuştarına da kol tiygizişet (Sıdıkbekov).

2. Biröönü çaap ciberüü, urup ce muştap iyüü.

Saadatka söz emes kol tiygize turgan bolup

eğilmek, rica etmek, rica-minnet etmek.

Kol kavuşturunup dünürlerin gelecek, onun için sen onları karşıla ("Çalkan").

2. Baş eğmek, teslim olmak.

Yiğitler, milletin namusunu koruyan, kol kavuşturunup, yan gelip yatmayan (Malikov).

ELİ DARDA OLMAK

Düşündüğünü, hedeflediğini gerçekleştirmeye imkânı olmamak, imkânları kıt, elinde yok, yoksul.

Akıl yetse, elimiz dar,/Acımasız hayata kandım (Sıdıkbekov).

EL UZATMAK

1. Çalmak, yürütmek, birinin veya halkın mülkünü kanunsuz yollarla kendi hesabına geçirmek, izinsiz kendi malına katmak.

Açlıktan ölürsem ölürüm, fakat başkasının emeğine el uzatmayacağım (Baytemirov).

2. Birine çatmak, eli değmek, dövmek.

Hazır bekleyen yiğitler sabredip, Zuurakan'a el uzatmak için kendilerini zar zor tutuyorlar (Sıdıkbekov).

3. İşgal etmek

Savaş açmak, kavga başlatmak, aniden saldırmak.

Liderine el uzatacağım burut,/Malını talan edeceğim burut ("Manas").

El Sunmak/GAYRET ETMEK

Hedeflediği maksatına, düşündüğüne ulaşmaya çalışmak, gayret etmek, derdini çekmek.

Oğlum, olmayacak işe boşuna gayret etme, - dedi ("Ala-Too").

El Dalaşmak/EL YETİŞEMEMEK

Çok olup olgunlaşmak, toplamaya hazır olmak, çok güç talep etmek, eli yetişememek.

İyi yetişen kozaların arasındaki dolup taşan pamuklara el yetişemez ("Ala-Too").

EL DEĞDİRMEK

1. Bir işi yapmaya, çalışmaya biraz katılmış olmak, yardımlaşmak.

Akman, tarla işlerine de el değdirir (Sıdıkbekov).

2. EL DEĞDİRMEK

Birini dövmek, vurmak veya tokat atmak.

Saadat'a sadece söz değil, el de değdirip

*cürüp, akırı iştin akıykatına közü cetken
Musa Saadattın butuna cıgılıp, keçirim
suradı (Abdukaimov).*

**KOL UÇUNA TİYBÖÖ. k. Kolu koluna
cukpoo.**

KOL ÜZÜÜ.

1. Baylanışpay, barışıp-kelişpey, katışpay,
kattaşpay kaluu, baylanışı bolboy kaluu.

*Katışıp kol üzböy turganıbız da durus
(Beyşenaliev).*

2. Bir nerseden acıroo, ayrılıu, takır kol cuup
kaluu, çok boluu.

*Vraçtar bolbogondo çaştayınan carıkçılıktan
kol üzümök ("Den sooluk").*

KOL ŞİLTÖÖ.

1. Kolu menen belgi berüü.

*Coldoşu akırın kol şiltep koydu ("Bişkek
şamı").*

2. Eç nersege karabay, bardığın taştap saluu,
meyli keregi çok dep koyuu, bardığına köz
cumuu.

*Akırı baarına kol şiltep köz cumduga saldı
(Abdukaimov).*

KOLGO ALUU.

1. İştı ce başka nerseni cöngö saluu,
cakşırtuu araketinde boluu, öydölötüügö,
oñdoogo katuu arakettenüü, beslenip kirişüü.
*Çarba tömöndöp ketti, kolgo albasak bolboyt
("Çalkın").*

2. Biröönü öz tarabına tartuu, özünün aytkan-
degeninen çıkpay turganday kılıp, anı menen
mamile tüzüp, muyutup koyuu, öz kişisi kılıp
aluu.

*Obulustta çoñ kızmatta iştegen taanıştardı
kolgo alıp, ...özünö cakın kedeylerdin uulun
kızmatka kötörüü maksatın közdödü
(Kaimov).*

KOLGO İLİNÜÜ.

Kolgo urunuu, kolgo tiyüü.

*Cerdi sıypalasam, koluma bir bodur taş
ilindi (Bayalinov).*

KOLGO KARGA ÇIÇAR.

Dayıma ele çok boydon turbas, cetişpegen,
coksuz abal oñolup, cetişip keter, bir cakşılık

*sonunda işin hakikatini öğrenen Musa,
Saadat'ın dizlerine yıkılıp, af diledi
(Abdukaimov).*

El Kesmek/ALAKAYI KESMEK

1. Bağlantı kurmayıp, gidip gelmeden, hal
hatırını soramamak, bağlantısı kesilmek.

*Birbirimize gidip gelip alakayı kesmememiz
de iyi (Beyşenaliev).*

2. Mahrum kalmak

Bir şeyden ayrılmak, ayrılmak, el yıkamak,
yok olmak.

*Doktorlar olmasaydı daha genç yaşta mutlu
bir hayattan mahrum kalırdı ("Den soluk").*

EL SALLAMAK

1. Eliyle işeret vermek.

Yoldaşı gizlice el salladı ("Bişkek şamı").

2. ELİNİN TERSİYLE İTMEK

Hiçbir şeye bakmadan, her şeyi bırakmak,
"tamam, lâzım değil" demek, her şeye göz
yummak.

*Sonunda her şeyi elinin tersiyle bir kenara
itip, görmezlikten geldi (Abdukaimov).*

ELE ALMAK

1. İş veya başka bir şeyi düzene sokmak,
iyileştirme gayretinde olmak, daha ileriye,
geliştirmeye baş koymak, tam girişmek.
*Çiftlik kötüye gidiyor, ele almazsak olmaz
("Çalkın").*

2. ELE GEÇİRMEK

Birini kendi tarafına çekmek, kendi
söylediklerinden çıkmayacak şekilde yapıp,
onunla alaka kurup, ele geçirmek, kendi
adamı yapmak.

*İlde büyük makamlarda oturan tanıdıkları
ele geçirip, ...kendine yakın fakirlerin oğlunu
yukarılara taşıma hedefini takip etti
(Kaimov).*

ELE GEÇMEK

Ele dokunmak, ele değmek.

*Yeri okşasam, elime bir küçük taş geçti
(Bayalinov).*

Ele Karga Sıçar/Bize De Gün Doğar

Daima elimiz darda olmaz; kıtlık, yokluk
durumu düzelip, iyileşir; bir iyilik olur der

bolor degen sıyaktuu tilek kılúu maanisinde koldonulat.

Bizdin kolgo da karga çıçar.

KOLGO KAROO.

1. Materiyaldık caktan biröögö köz karandı boluu.

Cardı tuugandarım mintip, kolgo karap oturat ("Ala-Too").

2. Cıyılıp ottoy albay, koldon cem-çöp cep, kolgo bagılıp kaluu (malga karata).

Topoz kışında başka malday kolgo karabayt (Abdukarimov).

KOLGO KÖTÖRÜÜ. k. Töböğö kötörüü. KOLGO SALUU.

Köpçülüktün karoosuna, pikirine, talkuusuna koyuu, dobuška koyuu.

A degende açık kolgo saluunu çeçisti ("Sovettik Kırgızistan").

KOLGO TÜŞÜÜ.

1. Uurulugu, kılınışı c.b. bilinip karmalıp kaluu.

Sak bol, kolgo tüşüip kalba.

2. Tutkun boluu, kamaluu.

Kalpa acı kolgo tüştü, keçee tünü cıyırma beş asker kelip alıp ketti (Beyşenaliyev).

KOLDON ALUU. k. Cügün koldon aluu.

KOLDON ALDIRUU. k. Namısın koldon aldiruu.

KOLDON KELET KILUU.

Mansabına, küçünö tayanıp öz bilgendey iştete berüü, erkine koyboo, üstömdük kılúu.

Bir atanın tukumdarı cesir-cetim dep, bizdi koldon kelet kılğıñar bar eken go?! (Sıdıkbekov).

KOLDON KELET.

İştöögö, atkaruuga bolot, ceñil, oñoy.

Talap kılsa, koldon kelbey turgan dele iş emes, koldon kelet (Kıdırmışev).

KOLDON MAY AGUU. k. Salaasınan may aguu.

KOLDON SUURULGAN.

Ar nersege epçil, ötö tñ, cıyrak, şaydoot.

Özü koldon suurulgan epçil, at üstünön üç adamga aldirbas kambıl cigit ("Ala-Too").

gibi dilek tutmak mânâsında kullanılır.

Bize de gün doğar.

ELİNE BAKMAK

1. Maddî açıdan birine bağımlı olmak.

Fakir akrabalarım böyle, elime bakıyor. ("Ala-Too").

2. Elden ot yemeye alışmak

Kendisi otlayamayıp, elden yem ve ot yiyip, elde beslenmeye alışmak (hayvanlar için).

Çin mandası kışın başka hayvanlar gibi elden ot yemez (Abdukarimov).

Oylama Yapmak

Çoğunluğun düşüncesine, fikrine, görüşlerine, oylamalarına başvurmak.

Öncelikle oylama yapmaya karar verdi ("Sovettik Kırgızistan").

ELE VERMEK

1. Hırsızlığı, suçu ve başka şeyleri bilinip yakalanmak.

Dikkatli ol, ele verme.

2. **ELE GEÇMEK:** Esir düşmek, hapse atılmak.

Kalfa hacı ele geçti, dün gece yirmibeş asker gelip alıp gitti (Beyşenaliyev).

Elden Gelir Kılmak/RAHAT

BIRAKMAMAK

Makamına, gücüne dayanarak kendi bildiği gibi çalıştırmak, raha bırakmamak, baskı uygulamak.

Bir babanın nesilleri diye, bizi rahat bırakmayacak gibisiniz?! (Sıdıkbekov).

ELDEN GELİR

Çalışmak, yapmak mümkün, kolay, basit.

Talep ederse, elden gelmeyecek iş değil, elden gelir (Kıdırmışev).

ELİNDEN İŞ GELİR

Her şeye eli yatkın, çok sağlam, çevik, güleç.

Kendisi, elinden her iş gelen çevik, at üstündeyken üç kişiye kolay kolay yenilmeyen bahadır yiğit ("Ala-Too").

V.: Koldon tüşkön. – *Ay tañ. Bala çağında ele kuuldak ele. Koldon tüşkön beren boluptur (Beyşenaliyev).*

KOLDON TALAŞUU.

Küç aluu, abdan küçöp turuu ce öto kızıgan, abdan canduu abalda boluu.

Karışkır koldon talaşıp turganda öto sak bolboso kıyın (Cantöşev).

KOLDON TÜŞÜÜ.

Abdan beçara, musapırday körünü, ölcürögön körünüştö boluu.

Karasañ, bir zamatta koldon tüşüp kalat (“Ala-Too”).

KOLDON ÇIGARUU.

1. Bütürüü, bir cañsıl kılúu, akırına çıgaruu. *İşti birotolo koldon çıgardık (“Caş Leninçil”).*

2. Acırap kaluu, kol üzüü.

Cakşı bülönü beker koldon çıgardık (“Ala-Too”).

KOLDU BAYLOO.

Erkindik berböö, boşotpoo.

Ee, dos, al zamandın kaarı, cakırçılık koldu baylabadı (Osmonaliyev).

KOLDU KAROO. k. Kolun karoo.

KOLDUN KİRİNDEY.

Bat ele çok bolup, tügönüp kala turgan, tez cogolup ketme, túbölüktüü emes.

Düynö, çaşoo degendin özü koldun kirindey nersebi? (Sadıbakasov).

KOLDUN KIÇUUSUN KANDIRUU.

Özü iraaızı bolup, mookumu kangança (kumardan çıga) bılçıldata muştóo, uruu, saboo.

Caakka bir tartıp ciberdim ele, koldun kıçuusu kana tüştü (“Ala-Too”).

KOLKO KILUU.

Mildet kılúu, dogurunuu.

Bolgonu eki saat menin törküünümdü kütökönüñdú kolko kılayın dep turasıñbı? (“Kırgızstan madaniyatı”).

KOLKOMDU ÇABAYIN.

Köbünçö baldarga calınıp-calbaruú iretinde koldonulat.

Kolkomdu çabayın, uktay goy, çarçadıñ go?

V.: Elinden her iş gelir. – *Hayret. Çocukken de işte böyle hareketliydi. Elinden her iş gelen usta olmuş (Beyşenaliyev).*

Koldan Kapmaya

Çalışmak/TUTTUĞUNU KOPARMAK

Güç almak, çok güçlenmek veya çok heveslenmiş, canlı durumda olmak.

Kurtlar tuttuğunu koparıırken çok dikkatli olmazsak zor (Cantöşev).

ELDEN DÜŞMEK

Çok bıçare, zavallı görünmek, sürünür durumda olmak.

Baksana, hemen elden düşer (“Ala-Too”).

ELDEN ÇIKARMAK

1. Bitirmek, bir sonuca bağlamak, neticelendirmek.

İşi tamamen elden çıkardık (“Caş Leninçil”).

2. Ayrılmak, el yıkamak.

İyi bir aileyi boşuna elden çıkardık (“Ala-Too”).

ELİNİ-KOLUNU BAĞLAMAK

Rahatlık vermemek, rahat bırakmamak.

Vah, dostum, o zamanın acımasızlığı, yoksulluk elimizi-kolumuzu bağladı (Osmonaliyev).

ELİN KİRİ

Çabucak yok olan, çabuk tükenen, tez kaybolan, sonsuz değil.

Dünya, hayat dediğimizin kendisi, elin kiri gibi bir şey mi? (Sadıbakasov).

ELİNİN KAŞINTISINI GİDERMEK

Kendisi razı olup, istediği kadar (zevk alarak) ağzını burnunu dağıtmak, dövmek, dayak atmak.

Yanağına bir tokat atmıştım, elimin kaşıntısı gitti (“Ala-Too”).

BAŞINA KAKMAK

Minnet etmek, gözdağı vermek.

O olup olacağı, benim akrabalarımı iki saat beklemeni başıma mı kakıyorsun? (“Kırgızistan madaniyatı”).

Canım Feda Olsun

Genelde çocuklara yalvarıp-yakarmak için kullanılır.

Canım feda olsun, uyu, yorulduñ ya?

(“Leninçil Caş”).

KOLOMTO IRÇI.

Atağı köp ança alıska ketpey, mayda-barat cıyın, toptordo ırdap cürgön ırçı, kol ırçı.

Boşkoy eşik ırçısı, kolomto ırçısı katarı unutulur (Beyşenaliyev).

KOLOMTOSUN SIYPALATUU.

Taptırbay ketüü, kuyruk tüyüü.

Uruşta turuş çok, toktoosuz köçölü, Moldoke, Caliyge kolomtoñuzdu sıypalatalı, cer çapçıp kalsın, - dedi Kaşgari (Beyşenaliyev).

KOLTUGUNA KİRÜÜ.

Epildep-cepildep biröögö calınıp, işenimge ötüügö, öz kişisindey bolup cakındaşıp, aralaşıp ketüügö arakettenüü.

Kurmanbay men cokto tayenemdin koltuguna kirip alıp, camanday berçü (Elebayev).

V.: Koyun-koltuguna kirüü. *Saliyma ebirep-cebirep, Mariya Petrovanın koyun-koltuguna kirip ketti (Abdukaimov).*

KOLTUGUNA SUU BÜRKÜÜ.

Biröögö karşı kökütüü, astırtan tukurup, şiltep koyuu.

Anın koltuguna suu bürküüp, maga ayabay tukuruptur (“Çalkan”).

KOLTUK AÇUU.

Düşmanga içki sırdı bildirüügö mümkünçülük berüü, çıkıncılık kılui, içinen orun berüü.

Namısı bolso cigittin, coogo koltuk açabı? (“Semetey”).

KOLTUK KAGUU.

Isık ele canı turuu, arañ can, öto naçar abalda boluu.

Koltuk kagıp arañ can (“Manas”).

KOLU AÇIK.

Bereşen, mart, eç nerseni ayabagan, ayoonu bilbegen, coomart.

Mamattın kolu açık, keñ peyil ekeni ayılga bilindi (Kaimov).

KOLU AŞKA CETPÖÖ.

Turmuş-tiriçilik cagınan abdan naçar, cetişsiz abalda boluu.

(“Leninçil Caş”).

Küçük çaptaki şarkıcı

Namı çok uzağa gitmeyip, küçük meclislerde, gruplarda şarkı söyleyen şarkıcı, küçük şarkıcı.

Boşkoy kapı şarkıcısı, küçük çaptaki şarkıcı diye unutulur (Beyşenaliyev).

İZİNİ KAYBETTİRMEK

Kendini tamamen gizlemek.

Savaşta durmak yok, durmadan göç edelim, Moldoke Caliy’e izimizi kaybettirelim, hiçbir yerde bizi bulamasın, - dedi Kaşgari (Beyşenaliyev).

KOLTUGUNUN ALTINA GİRMEK

Ne yapıp edip birilerine yalvararak, güvenini kazanmaya; kendi adamıymış gibi yakınlaşıp, karışıp gitmeye çalışmak.

Kurmanbay ben yok iken ananemin koltuğunun altına girip, beni hep kötülerdi (Elebayev).

V.: Gözüne girmeye çalışmak. *Saliyma o yana geçip, bu yana geçip, Mariya Petrova’nın gözüne girdi (Abdukaimov).*

DOLDURUŞA GETİRMEK

Birine karşı doldurmak, gizliden yalanlarla beynini yıkayıp başkasına karşı kışkırtmak. *Onu dolduruşa getirerek, bana karşı çok kışkırtmış (“Çalkan”).*

Koltuk Açmak/AÇIK KAPI BIRAKMAK

Düşmana iç sırrımızı bildirmeye imkân vermek, ajanlık yapmak, açık kapı bırakmak. *Namusu varsa yiğidin, düşmana açık kapı bırakır mı? (“Semetey”).*

Koltuk Sallamak/Zar Zor Ayakta Durmak

Zar zor ayakta durmak, çok hasta, çok kötü durumda olmak.

Zar zor ayakta duruyor (“Manas”).

ELİ AÇIK

Eli açık, mert, hiçbir şeyi kısıtlamayan, vermemezlik yapmayan, cömert.

Mamat’ın eli açık, gönlü geniş olduğu köyde yayıldı (Kaimov).

Eli Aşa Ulaşamamak/Durumu Kötü Olmak

Yaşam standartları düşük olmak, yeterli

Kolu aşka cetpey, cer tırmalap, saan saap can bakkan momun eldi ok, acal menen korkutup kaptap kirdi (Beyşenaliyev).

KOLU BAYLANUU.

Kolu boşoboo, bir nerseni atkaruuga mümkünçülüğü bolboo, öz bilgenin casoogo erki bolo alboo.

Men kaalaganımdı istey albaym. Kolum baylanuu (Kaimov).

V.: Kolu-colu baylanuu. *Menin kolu-colum baylanuu. Kün-tün debey, ata, enem kaytaruuga aldı (Cantöşev).*

KOLU BARBOO.

1. Biröögö kol saluuga, urup ce çaap ciberüügö batına alboo, tartkınçıktoo (köbünçö uluu kişilere ce alsızdarga karata ıybıaa kılloo, ayoo maanisinde).

Kança kılğanı menen anın sakalın sıyladı go, aga teñelip karmaşa ketüügö kolu barbadı (“Leninçil çaş”).

2. Kandaydır bir nerseni iştüögö, atkaruuga çeçkindüülük kıla alboo, daay alboo. *Oşol ayaldan kelgen kattı açuuga kolu barbay turdu (Abdukarimov).*

KOLU BİLET.

Özü bilet, özü bilip, özü başkarat, kanday kaalasa, oşondoy işteyt.

Koyonbaydın kolu bilet (makal).

KOLU BOŞOO.

Boş uçuru, mümkünçülüğü, ubaktısı boluu. *Üy turmuşka bışık Sabira kolu boşogon uçurda Klava enesine karalaşıp turdu (Sasıkbayev).*

KOLU CEÑİL.

1. Koluna alğan işi bat ele bütöt ce tez ötöt degen maanide.

2. Mal muuzdaganda canı köpkö çıkpay turgan.

Kolun ceñil go balam, kenedey kozu emgiçe ele tıbrap catat.

3. Darıloo, emdöö-demdöö, ayaldardın törötün kabıl aluu sıyaktuu işteri colduu bol

durumda olmamak.

Durumu kötü olup, ekin ekerek, hayvan besleyerek yaşam süren sessiz milleti mermi, ecel ile korkutup her taraftan saldırdılar (Beyşenaliyev).

ELİ-KOLU BAĞLANMAK

Eli boş olmamak, bir şeyi yapmaya imkânı olmamak, kendi bildiğini yapmaya hakkı olmamak.

Ben istediğimi yapamam. Elim kolum bağlı (Kaimov).

V.: Eli kolu bağlanmak. *Benim elim kolum bağlı. Gece gündüz demeden anne babamın gözetimi altındayım (Cantöşev).*

ELİ VARMAMAK

1. Birine saldırmaya, dövmeye veya tokat atmaya eli varmamak, vicdanı el vermemek (genelde büyük kişilere veya güçsüzlere karşı nazik davranmak, acıma mânâsında).

Ne de olsa onun yaşına hürmet gösterdi ya, onunla yarışıp kavga etmeye eli varmadı (“Leninçil çaş”).

2. Bir şeyi yapmaya, gerçekleştirmeye vicdanı el vermemek, kıyamamak. *O kadından gelen mektubu açmaya eli varmadı (Abdukarimov).*

Eli Bilir/KENDİ BİLİR

Kendi bilir, kendi tecrübesiyle kendisi yönetir, ne yapmak isterse kendi istediği gibi yapar.

Koyonbay kendi bilir (makal).

ELİ BOŞ OLMAK

Boş anı, imkânı, vakti olmak.

Ev işlerinden iyi anlayan Sabira eli boş olduğu vakitlerde Klava anasına yardım etti (Sasıkbayev).

Eli Hafif

1. ELİ ÇABUK

Eline aldığı işi çabuk bitirir veya çabuk satar mânâsında.

2. ELİ HAFİF. Kurban kesildiğinde, canı uzun zaman çıkmamak.

Elin hafifmiş oğlum, küçücük kuzu hâlâ can çekiyor.

3. Eli Şifalı

Tedavi etme, hanımları kolay doğurtma gibi

oturman, al darılanan adamdar tez ayıgıp kete turgan.

Baybiçe, koluñuz ceñil emes bele, bala tez tüşüp ketkisi bardır (Sıdıkbekov).

KOLU CER ALDINDA EMES.

Kolunan bir nerse kelet, takır ele aylasız ce coksuz emes, tünülüüğü bolboyt.

Bizdin da kolubuz cer aldında emes, alarga bir keregibiz tiyer (“Kırgızstan madaniyatı”).

KOLU CETİK.

Bardar, kolunda bar, cetiştüü.

Nebere-çöbörölüü, malduu, kolu cetik çaşayt eken (Beyşenaliyev).

KOLU CETPÖÖ.

Cetişsiz, coksuz abalda boluu, oylogonuna, kaalaganına cete alboo.

- Eh, Tursunum, ...at cetelep barsam da ılayık. Anı kaydan tababız, kol cetpeyt, kim beret? (Beyşenaliyev).

KOLU CUKA.

Kolunda cok, cetiştüü turmuşta emes, ookat-tiriçiligi çabal, coksuz.

Kolunda bar kişilerge eçteke emes, ayırıkça kolu cuka adamdar karızga batat (“Leninçil çaş”).

V.: Kolu taykı. Kolu taykı bolgon menen dili bay azamattın delebesi kozup, manaptın boy cetken kızına aşık bolot (Beyşenaliyev).

Kolu kısa. Oydo bar, birok kol kısa.

KOLU CUKARUU.

Kolunda bolgon nersesinen acıroo, naçarlay baştoo, cetiştüü abalga kelüü, cardılanuu.

Kol cukarıp, ookat-tiriçilik tartış bolo baştadı (“Ala-Too”).

KOLU CUKTUU.

Bardar, cetiştüü.

Kolu cuktuu tuugandarı karalaşçu, kıl kuyruktu da oşo tapmak (Beyşenaliyev).

KOLU KANDUU.

Kolu tiygenin soo koybogon, mertintip ce öltürüp sala turgan, arı-beri kızıl-cayan kılıp şılıp cibergen.

Kolu kanduu cigit.

işleri yapan; tedavi ettiği hastalar çabuk iyileşen.

Hanım, elinizde şifa vardır, çocuk çabuk doğacaktır (Sıdıkbekov).

Eli Yer Altında Değil/ELİNDEN BİR ŞEYLER GELMEK

Elinden bir şeyler gelir, tamamen çaresiz veya yoksul değil, kenara atmak olmaz.

Bizim de elimizden bir şeyler gelir, onlara bir yardımımız dokunur (“Kırgızistan Madaniyatı”).

ELİ-KOLU DOLU

Varlıklı, elinde var, kendine yeterli.

Torunlu-torbalı, malı çok, eli-kolu dolu, varlıklı yaşıyorlarmış (Beyşenaliyev).

Eli Yetmemek

Yetersiz, yoksul durumda olmak, düşündüğüne, istediğine ulaşamamak.

- Vah, Tursunum, ...at götürsem de lâyıktı. Onu nereden bulacağız, elimiz yetmez, kim verir? (Beyşenaliyev).

ELİ DARDA OLMAK

Elinde yok, yeterli hayatı yok, yediği içtiği iyi değil, yoksul.

Elinde olanlara bir şey değil, özellikle eli darda olanlar borç batağına sürüklenir (“Leninçil çaş”).

V.: Eli dar. Eli dar olmasına rağmen gönlü zengin yiğidin gönlü coşup, ağanın evlilik çağına gelmiş kızına âşık olur (Beyşenaliyev).

Eli kısa. Düşüncemizde var, ama elimiz kısa

ELİ DARALMAYA BAŞLAMAK

Elinde olanlardan ayrılmak, kötüye gitmek, yetersiz duruma gelmek, yoksulluğa doğru gitmek.

Elimiz daralıp, hayat zor olmaya başladı (“Ala-Too”).

Elinde Var; Varlıklı

Varlıklı, yeterli.

Varlıklı akrabaları sahip çıkardı, kıl kuyruğu da o bulacaktı (Beyşenaliyev).

ELİ KANLI

Eliyle dokunduğunu sağ bırakmayan, sakat bırakan veya öldüren, ortalığı birkaç dakikada birbirine katan.

Eli kanlı yiğit.

V.: Kamçısı kanduu. *Kamçısı kanduu kişi.*
KOLU KOKONDO, BUTU BUKARADA.

Ar nerse, bardık iş kolunan kelet, oşondoy
 mümkünçülüğü bar, tört tarabı kıbıla, koldoy
 turgandarı köp degen sıyaktuu maanide.

Örnek??????

KOLU-KOLUNA CUKPOO.

Ötö tez, ıldam kıymıldoo, şamdagaylık
 menen tez-tez iştöö.

*Terimçi kızdardı karap tursan, kolu-koluna
 cukpayt ("Leninçil çaş").*

KOLU KUUŞ. k. Kolu tar.

KOLU KÜYGÖN.

Calkkan, korkup, calkootoy bolup kalgan.
*Cumgalda iştep cürüp, koşup cazuudan kolu
 küygön ("Çalkkan").*

KOLU KISKA.

1. k. Kolu cuka.

2. Oylogon oyun, közdögön maksatın işke
 aşırıuga mümkünçülüğü kelbegen, alsız,
 kolunda biyliği cok.

*Namıska bek, taymanbas bolso da kolu kısa,
 colu tar zayıp aylasız uu cutkanday cürgön
 kezi (Sıdıkbekov).*

KOLU KISKARUU.

Bir nerseni iştöögö, atkaruuga
 mümkünçülüğü bolboo, biylikten, mansaptan
 acıroo, murdagıday bolboy kaluu, kolunan eç
 nerse kele alboo.

*Birok, anın oylogonunday bolbodu,
 Kızılbaşın kolu kıskardı (Kaimov).*

KOLU KIÇIŞUU.

Kandaydır bir işti iştegisi kelüü ce biröönü
 muştığı kelüü, kolu cön turboo degen
 sıyaktuu maanide.

Kolum kıcışıp turat.

KOLU OZUNA CETÜÜ.

Öz aldınça can saktoogo, çaşoogo cetişüü,
 mümkünçülüğü boluu, turmuş şartı oñoluu.
*Bul üy kolu oozuna cetpegen bir şorduunuku
 ekenin suraştırıbay ele bilgidey (Cantöşev).*

KOLU OOR.

Muuzdalğan maldın canı tez çıkkan, kolunan

V.: Kamçısı kanlı. *Kamçısı kanlı yiğit.*

**Eli Kokondo, Ayağı Buharada/ Eli
 Herşeye Yetmek**

Her şey, her iş elinden gelir; hayli imkânı
 var, her tarafta tanıdığı var, kollayacakları
 çok mânâsında.

Eli Eline Değmemek/ELİ TEZ OLMAK
 Çok çabuk, tez hareket etmek, çevik hareket
 etmek.

*Toplayıcı kızlara bakarsan, elleri tez
 ("Leninçil Çaş").*

AĞZI YANMAK

Yorulan, korkup yapmaz olmak.

*Cumgalda çalışırken, birleştirip yazmaktan
 ağzı yanar ("Çalkkan").*

Eli Kısa/Eli Yetmemek

1. bk. Kolu cuka.

2. Düşündüğünü, hedeflediği amacını
 gerçekleştirmeye imkânı olmayan, güçsüz,
 elinde bir yetkisi yok, makam sahibi değil.
*Namuslu, cesur yiğit olsa da eli yetmez,
 gidebileceği kapı olmayan kadının
 çaresizlikten zehir içmiş gibi gezdiği dönem
 (Sıdıkbekov).*

Eli kısalmak/YERİNİ KAYBETMEK

Bir şeyi yapmaya, gerçekleştirmeye imkânı
 olmamak; makamdan, idarecilikten ayrılmak,
 eski yetkinliğini yitirmek, elinden bir şey
 gelmemek.

*Fakat onun düşündüğü gibi olmadı,
 Kızılbaş'ın yerini kaybetti (Kaimov).*

ELİ KAŞINMAK

Bir işi yapası gelmek veya birini dövesi
 gelmek, eli rahat durmamak mânâsında.
Elim kaşınıyor.

**Eli Ağzına Yetmek/ELİ BAŞINA
 YETMEK**

Kendi başına hayatı devam ettirmeye, hayatla
 mücadele edebilmeye yeterli olmak; imkânı
 olmak, durumu iyileşmek.

*Bu ev kendi kendine bakamayan bir
 zavallının olduğunu sormadan bilir gibi
 (Cantöşev).*

ELİ AĞIR

Kestiği hayvanın canı çabuk çıkan, kestiği

mal tez ölgön, çapkanın mayıp kılğan.

KOLU TAYKI. k. Kolu cuka.

KOLU TAR.

Kolunan oñoy menen eç nerse çıkpagan, katuu, zıkım, sarañ.

Kolu tardı mart kılıp, sandıktan nan aldırğan (Osmonov).

V.: Kolu kuuş. *Demeyde kolu kuuş ceñe bugün emne üçündür bereşen, mart (“Çalkan”).*

Kolu çürüş. *Çümçüñdögön kolu çürüş neme eken, köp dele carıta alğan çok (“Ala-Too”).*

KOLU TIYÜÜ.

1. Ubaktısı, mümkünçülüğü boluu, şartı kelüü, kolu boşoo, çolosu tiyüü.

Cumuştan kolum tiybeyt.

2. Biröönü çaap, muştap ciberüü, urup koyuu.

Keede toñ moyunduk kılıssa aytıp-dep tüşündürgöndün orduna kıykırıp-bakırıp kolum tüyçü (Mirzayev).

KOLU TUTKAK.

Mayda-çuyda nerselerdi, koluna tiygendi uurdap, cımırıp, kete berme, culuk uuru, kiçine uuruluk cayı bar.

Kolu tutkak baybiçeler özdörünçö bülküldöşüp, külüp cön boluştu (“Kuyruçuk”).

KOLU UZARUU.

1. Turmuş-tiriçiligi oñoluu, cakşılıkka, kenen turmuşka cetişüü, oñolo baştoo.

Turmuş oñolup, kol uzarsa, kız berüüdöğü şaam-şököt koşo küçöyt eken (Eşmambetov).

2. Cardam körsötör, cügün ceñildeter bülölü boluu.

Baldarı boygo cetip, kolu uzarıp kaldı (Sıdıgalıyev).

KOLU UZUN.

Kandaydır bir işti iştöö, atkaruu kolunan kelüü, küçü cetüü.

Ökmöttün niyeti taza, kolu uzun (Aalı).

hayvanlar çabuk ölen, vurduğunu sakat bırakan.

Eli Dar/ELİ SIKI

Elinden kolay kolay bir şey çıkmayan, eli cebine gitmeyen, cimri.

Eli sıkıyı cömert edip, sandıktan ekmek aldirtan (Osmonov).

V.: Eli sıkı. *Her zaman eli sıkı olan yenge bugün nedense bol keseden veriyor, mert (“Çalkan”).*

Eli cebine gitmeyen. *Eli cebine gitmeyen biri imiş, çok bir şey almadı (“Ala-Too”).*

ELİ DEĞMEK

1. Vakti, imkânı olmak, şartlar el vermek, eli boş olmak, vakti olmak.

İşten elim değmez.

2. Birine tokat atmak, dövmek.

Bazen dinlememezlik yaparlarsa, söyleyip anlatmanın yerine bağırarak-çağırarak elimi değdirirdim (Mirzayev).

Eli Tutkalı/ELİ UZUN

Küçük şeyleri, eline geçeni çalıp, saklayıp, giden; hırsızlığı seven, hırsızlık hastalığı olan.

Eli uzun kadınlar kendi aralarında fısıldaşıp, sadece gülüştüler (“Kuyrucuk”).

Eli Uzakmak/ELİ DÜZELMEK

1. Hayatı düzelmek, rahata ulaşmak, iyileşmeye başlamak.

Yaşam şartları iyileşip el düzelerse, kız vermedeki adetler tekrar canlanırmış (Eşmambetov).

2. ELİ-KOLU UZANMAK

Yardım edici, yükünü hafifletici aileli olmak. Çocukları delikanlı yaşına gelince elleri kolları uzadı (Sıdıgalıyev).

ELİNDEN GELMEK

Her çeşit işi yapmak, gerçekleştirmek; elinden gelmek, gücü yetmek.

Hükümetin niyeti iyi, elinden gelir (Aalı).

KOLU UYALUU.

Alam degen nersesin ala albay umsunup kaluu, oñtoysuz ce iñgaysız abalda kaluu.
Me, koluñ uyalbasın alıp tur (Osmonaliyev).

KOLU ÇÜRÜŞ. k. Kolu tar.**KOLUM SINSIN!**

Algan cokmun, tiygen cokmun, alsam buyurbasın! degen sıyaktuu karganuu maanisinde koldonulat.

Algan cokmun, kolum sinsın, - dedi ("Caş Leninçi").

KOLUN ADALDATUU.

Sünnötkö oturguzuu.

Balasının kolun adaldatamin dep, toy ötkördü.

KOLUN BAYLOO.

Başka işke mümkünçülük berböö, çolosun tiygizböö, coltoo boluu.

Kayra-kayra keñeş kuruu, kamınuu, içkerige tüşündürmө, arız naame cazuu tüyşügü arbın, menin kolumdu bayladı (Beyşenaliyev).

KOLUN KAROO.

Materiyaldık caktan biröögө köz karandı boluu.

Emi ayalı taştap ketse, kimdin kolun karar eken? (Kaimov).

KOLUN MURDUNA KATUU. k. Eki kolun murduna katuu.**KOLUN SUROO.**

Ayaldıkka aluuga sunuş kiyrüü, cuuçu ciberüü, süylöşüü.

Kulbaş aksakal kızdın kolun surap cuuçulardın kelgen-kelbegenin bilüügө araket kıldı (Abdukarimov).

KOLUN UZARTUU.

Cardamdaşuu, cardam körsötüü, işin ceñildetüü.

Bayımbet kolumdu uzartıp çarbaktı eelesin (Beyşenaliyev).

KOLUN UYALTPOO.

Şagın sındırboo, iñgaysız abalga kaltırboo.
Menin kolumdu uyaltpay alıp koyuñuz, ata

Eli Utanmak/ELİ BOŞ KALMAK

Alacağım dediği şeyi alamayıp eli boş kalmak, fırsatsız veya müsait olmayan durumda kalmak.

Tut, elin boş kalmasın tutadır (Osmonaliyev).

Elim Kırılın

Ben almadım, değmedim, aldıysam bana nasip olmasın! ,gibi, kargış etmek için kullanılır.

Ben almadım, elim kırılın,- dedi ("Caş Leninçi").

Elini Kandırmak/Sünnet Etmek

Sünnet etmek.

Çocuğunu sünnet ettirip toy yaptı.

ELİNİ BAĞLAMAK

Başka iş yapmaya fırsat vermemek, bir faydası olmamak, engel olmak.

Tekrar tekrar danışma, hazırlanma, içeriye anlatma, dilekçe yazma işi çok, benim elimi bağladı (Beyşenaliyev).

ELİNE BAKMAK

Maddi açıdan birine bağlı olmak.

Artık hanımı da bırakıp giderse, kimin eline bakacak? (Kaimov).

Elini İstemek/Evlilik Teklifinde Bulunmak

Evlenme teklifinde bulunmak, istemek, konuşmak.

Kulbaş aksakal amca, kızı istemeye gelip gelmedikleriyle ilgili bir şeyler öğrenmeye çalıştı (Abdukarimov).

Elini Uzatmak/ELİNDEN TUTMAK

Yardım etmek, destek çıkmak, işini kolaylaştırmak.

Bayımbet elimden tutup çifiliğin başına geçsin (Beyşenaliyev).

Elin Utandırmamak/ELİNİ GERİ ÇEVİRMEK

Şevkini kırmamak, zor durumda

(Saatov).

KOLUNA CUKPOO.

Bir nersege cardamdaşıp, casaşıp koyuudan “eç nerse bolboyt”, “andan caman dele bolup ketpöö” degen maanide biröögö ceme oodaruu.

Cana kolum kakşap, kazandı cuuy albay catkanda, suu ala cügürüp kelip ot cagıp ciberseñ koluña cukpayt ele go.

KOLUNA KARGA ÇIÇAR.

“Bizdin kolgo da bir nerse tiyer”, “kolubuz kuru bolboy biz da oñolorbuz” degen sıyaktuu ümüttönüü, cakşılıktı kütüü maanisinde koldonulat.

Bizdin kolubuzga da karga çıçar (Beyşenaliyev).

KOLUNA KOL, BUTUNA BUT BOLUU.

Bardık işin bütürgön cardamcısı boluu, cardamdaşıp kömök körsötüp turuu.

Apam menin Kanikey apay enenin koluna kol, butuna but bolup üyünön çıkpayt (Beyşenaliyev).

KOLUNA ÖLÜP BERÜÜ.

Katuu karşılık körsötüü, ölböğön cerde kaluu.

Senin koluña ölüp berbesem elebi? (“Kırgızstan madaniyatı”).

KOLUNAN KELİŞİNÇE.

Alının cetişinçe, mümkünçülüğünün boluşunça.

Koluñan kelişinçe sıylaganga üyrön, oşogo kön (Mirzayev).

KOLUNAN KELÜÜ.

Atkara aluu, orundata aluu, caray aluu.

Öñü adam ceribese, kolunan baarı kelgen mıktı kız (“Ala-Too”).

KOLUNAN KOKON TIYIN KELBÖÖ.

Eç nersege caraboo, paydası ce cardamı tiyböö, eş nerseni atkara alboo.

Kolunan kokon tiyin kelbey deldeyip basıp cürgöndör cokpu (“Kırgızstan madaniyatı”).

KOLUNAN KÖÖRÜ TÖGÜLGÖN.

Abdan uz, mıktı çeber, ustat, kolunan bardığı kelgen.

Kolunan köörü tögülgön ustalardın da közü

birakmamak.

Benim elimi geri çevirmeyip tutunuz, baba (Saatov).

ELİNE YAPIŞMAMAK

Bir şeye yardım edip yapmaktan “hiçbir şey olmaz”, “ondan kötülük gelmez” mânâsında birini azarlamak.

Demin elim üşüyüp, kazanı yıkayamıyorken, su alıp gelerek, ateş yaksan eline yapışmazdı.

Eline Karga Sıçar/Şans bize de güler

“Bizim elimizde de bir şey geçer”, “hep elimiz boş duracak değiliz ya” gibi ümit etmek, güzel günleri arzulamak mânâsında kullanılır.

Bize de şans güler (Beyşenaliyev).

Eline El, Ayağına Ayak Olmak/ELİ KOLU OLMAK

Her işi bitirmede yardımcısı olmak, yardım edip destek çıkmak.

Benim annem Kanikey ananın eli kolu olup, hep yanında (Beyşenaliyev).

Eline Ölüp Vermek/ÖLÜMDEN DÖNMEK

Şiddetle mücadele etmek, ölümden dönmek.

Seni ölümden döndüremem değil mi?

(“Kırgızistan Madaniyatı”).

ELİNDEN GELDİĞİ KADAR

Gücünün yettiği kadar, imkânı el verdiği ölçüde.

Elinden geldiği kadar hürmet etmeyi öğren, ona alış (Mirzayev).

ELİNDEN GELMEK

Yapabilmek, gerçekleştirebilmek, yaramak.

Biraz çirkin olmasa, elinden her şey gelen seçkin bir kız (“Ala-Too”).

ELİNDEN HİÇ BİR İŞ GELMEMEK

Hiçbir şeye yaramamak, yararı veya yardımı değmemek, hiçbir şeyi yapamamak.

Elinden hiçbir iş gelmeyip serseri gibi gezenler yok mu (“Kırgızstan madaniyatı”).

ELİNDEN HER İŞ GELEN

İyi usta, becerikli, ustat, elinden her iş gelen.

Elinden her iş gelen ustaların bile gözleri takıldı (Toybayev).

tüştü (Toybayev).

KOLUNAN TİZGİNDİ ALUU.

Biylikti aluu, biyley baştoo, biylik cürgüzüü.
*Conumdan oorumdu ceñildetip, kolundan
tizgindi alıp, miktılarga tabaktaş, eliñe çegee
bolorsun (Beyşenaliyev).*

KOLUNAN ÇIGUU.

Kimdir biröö tarabınan aktarılıp, iştelip
bütüü, toluk orundaluu.
*Şırdaktın oyuu-çiyüülörü biri-birine töp
kelip, eç kıntıksız. Mıktı ustattın kolunan
çıkkani körünüp turat ("Kırgızstan
madaniyatı").*

KOLUNDA BAR.

Cetiştüü, ookattuu, bardar.
*Özündö cektor kolunda bar agayından,
ayıldeştarınan küçünö unaa alıp, aga übün
artıp, biri-birine karalaşa öbök-cölök bolup
kelatışkan kişiler keñ peyil, beypil tarttı
(Sıdıkbekov).*

KOLUNDA COK.

Cetişsiz, naçar, alsız, coksuz.
Enebiz cesir, kolunda cok (Sıdıkbekov).

KOLUNDA TURAT.

Biylik özündö, bardığın özü bilet.
*Bul beçaralardın tagdıırı azır anın kolunda
turat, emne kılam dese özü bilet da ("Ala-
Too").*

KOLUNUN KIÇUUSU KANUU.

Mookumu kangañça abdan bılçıldata uruu,
soguu c.b. sıyaktuu maanide.
*Kolunun kıçuusu kangani menen kuçunaşı
tarabadı ("Çalkan").*

KONOK ALUU.

Aşta, toydo çakırılğan konoktordu kolunda
bar alduuları, cakın tuugan-tuuşkandarı
bölüştürüp alıp, kondurup konok kıluu, sıy-
sıpat körsötüp tosuu, konoktoo.
*Maldıular aşka kalgenderdi kütüügö, konok
aluuga kamınıшат (Cantöşev).*

KONOK KAADASI KILUU.

Kelgen meymandarga töşök salıp, orun
dayardagança sırtka çıgıp turalı degen

ELİNDEN DİZGİNİ ALMAK

Yönetimi ele geçirmek, hükmetmeye
başlamak, idare etmek.

*Sırtımdan yükü azaltıp, elimden dizgini alıp,
zenginler ile ahabap, halkına yabancı olursun
(Beyşenaliyev).*

ELİNDEN ÇIKMAK

Birisi tarafından yapılıp, çalışılıp bitirilmek;
tam olarak yerine getirilmek.

*Şırdak'ın motifleri birbirine denk gelip, hiç
eksiksiz olmuş. İyi bir ustanın elinden çıktığı
belli oluyor ("Kırgızstan madaniyatı").*

ELİNDE VAR

Yeterli, zengin, varlıklı.

*Kendi elinde olmayıp elinde var olan
ağabeylerinden, köylüsünden yük taşımak
için iş hayvanı alarak ona yükünü yükleyip,
birbiriyle yardımlaşarak destek olan
insanlar, sinesi geniş, mutlu idiler
(Sıdıkbekov).*

ELİNDE-AVUCUNDA BİRŞEY YOK

Kendine yeterli değil, naçar, güçsüz, yoksul.
*Anamız dul, elinde-avucunda birşey yok
(Sıdıkbekov).*

HERŞEY KENDİ ELİNDE OLMAK

Yönetim kendi elinde, her şeyi kendi biliyor.
*Bu zavallıların kaderi şimdi onun elinde, ne
yapacağım dese her şey kendi elinde ("Ala-
Too").*

ELİNİN KAŞINTISI GEÇMEK

Tatmin oluncaya kadar çok, ezerek dövmek,
yumruk atmak v.b gibi mânâlarda.
*Elinin kaşıntısı geçmesine rağmen ağız
kavgasını bırakmadı ("Çalkan").*

KONUK AĞIRLAMAK

Aş vermede, düğünde davet edilen
misafirleri, yakın akrabalarını ayırıp, konuk
etmek, özel iltifatlarda bulunmak, misafir
etmek.

*Zenginler düğüne gelenleri karşılamaya,
konuk ağırlamaya hazırlık yaparlar
(Cantöşev).*

Konuk Adetini Yerine Getirmek

Gelen misafirlere döşek serip, yer
hazırlayınca kadar dışarıda bekleyelim gibi

sıyaktuu maanide koldonulat.

Konok kaadası kılalı degen Sooronbaydın söziñön ulam oturgandardın baarı tışka çıktı (Cantöşev).

KONUŞ CAYLUU BOLSUN!

Curt korigon ce canı üygö kirgen adamga karata cakşı tilek, kaaloo iretinde koldonulat.

KOO BUZGAN KÜLÜK.

Aşkan, mıktı, çıgaan külük.

KORKOK BİLİŞ.

Kandaydır bir ayıbın, kılmışın açıp koyobu, al bilinip kalabı dep kimdir biröodön çoçulagan, batına albay taysaldagan, aga köz karandı bolgon abalga karata.

Bakir atama korkok biliş bolup cürdü (Osmonaliyev).

KORS ETÜÜ.

Oroy mamile kılúu, tumşugu menen bir tiyüü.

Ciydegül... cay surasa cön coop berbey, kors etkeni emnesi? – dep şağı sına tüştü (Sasıkbayev).

KOTUR TAŞI KOYNUNDA.

Caman oyluu, içi aram, biröögö camandık kıláyın degen niyeti bar, buzukuluk oyu bar. *O, naadan dese, kanter eken dep tim koyso, kılıtıyp kotur taşı koynunda turbaybı (Baytemirov).*

KOŞ BOYLUU.

Boyunda bar.

Kanım koş boyluu ele (“Den sooluk”).

V.: Koş kabat. Kelindin kebetesine karaganda koş kabat öñdönöt.

KOŞ KABAT. k. Koş boyluu.

KOŞ CEM BOLUU.

Cegen-içkenin (cem, tamak c.b.) siñire albay kaluu, kötörö albay kaluu, küptü boluu.

Alımdın canında oturganı çınıni koluna alıp, koş cem bolgon kulaalıça kekeyip turup çaydı bir uurtadı (Cantöşev).

KOŞ KÖÑÜL.

1. Eki ancı, olku-solku, çeçkindüü emes, köñülsüz, kaydiger gana.

Bul okuyaga koş köñül mamile casadı (Abdukaimov).

2. Talgak.

bir manada kullanılır.

Soronbay’ın konuk adetini yerine getirelim söziñü üzerine oturanların hepsi dışarıya çıktı (Cantöşev).

Eviniz hayırlı olsun!

Evini değıştiren veya yeni eve giren adam için iyi dileklerde bulunurken kullanılır.

Çit Kıran Yürük At/İLERİ GELEN KOŞU ATI

İleri gelen koşu atı.

Korkak Biliş/KORKULU DÜŞ

Bir çeşit ayıbını, suçunu söyleyiverir mi, bilinir mi diye başkalarından korkan, endişe duyan, ona bağımlı olunan durumlar için.

Bakir babama korkulu düş oldu (Osmonaliyev).

ÇATMAK

Sert davranışta bulunmak, çenesiyle sert şekilde değımek.

Ciydegül...yavaşıca sorsa, düzgün cevap vermeyip, çatması niye? – diye şevki kırıldı (Sasıkbayev).

İNSANIN ALACASI İÇİNDE OLMAK

Art niyetli, kötü düşünceli, birine kötülük yapma niyeti var, oyunbozan düşünceleri var. *Vah, seni şerefsiz, ne yapacak acaba diye boş bıraksak, münzir hâlde alacası içinde imiş (Baytemirov).*

Çift Kath/İKİ CANLI

Gebe, hamile.

Kanım iki canlı idi (“Den sooluk”).

V.:İKİ CANLI. Gelinin durumuna bakılırsa iki canlı gibi görünüyor.

Çift Yem Olmak/KARNI ŞİŞMEK

Yediğı-içtiğini (yem, yemek v.b.) sindirememek, kaldıramamak, şişmek.

Alım’ın yanına oturmak için kâseyi eline

alıp, karnı şişen ala doğan gibi dik oturarak çayı yudumladı (Cantöşev).

Çift Gönül/Kararsız; Gönülsüz

1. İkilimde kalan, ne yapacağını bilemeyen, iş bitirici değıl, gönülsüz, öylesine.

Bu olaya karşı gönülsüz davrandı (Abdukaimov).

2. Aş erme.

Gülcan sen abdan azıp kettiñ. Koş köñül bolup cürbö? (Baytemirov).

KOŞ SÖZDÜÜ.

Ubadaga turbagan, eki aytkan.
Ar birine körüngöndü aytkan koş sözdüü neme eken ("Ala-Too").

KOŞ TİZGİN.

Biylik, toluk biylik.
Berçi, koş tizgindi. Baylap, matap çögölötöyün.

KOŞOMATKA KOY SOYUU.

Biröönün aldı-üstünö tüşüp casakerlenüü, cagınuuga arakettenüü.
Han Dıykanbay üyündö cürgönüñdüy ırdadıñ, Koşomatka koy soyup, / Külgönüñdüy ırdadıñ (Toktogul).

KOYUN-KOLTUK ALIŞUU.

1. Küröşköndö, kuçaktaşkanda bir koldu ekinçi kişinin kolunun astınan, ekinçi kolun sırtınan alıp kuçaktoo ce kurdan karmoo.
Üçöö teñ koyun-koltuk alışıp, kısa kuçaktaşıp körüştü (Abdukarimov).

2. Biri-birine abdan cakın, ısık, ınak boluu, dostoşuu, öto cakın, intımtuu, tattuu boluu.
Özü açık-ayırım, kişi menen bat ele koyun-koltuk alışıp ketçülördön bolot (Abdukaimov).

KOYUN-KOLTUGUNA KİRÜÜ. k. Koltuguna kirüü.

KOYUN-KONÇUNAN ÇIKPOO.

Öto cakın boluu, tırışıp eç acıraboo (köbünçö balaga karata).
Atasının koyun-konçunan çıkpayt.

KÖZ AYIRBOO.

Biröönü ce bir nerseni tigilip köpkö karay berüü, tiktöo, tiktep tura berüü.
Batiyna alardan köz ayırgan çok (Sıdıkbekov).

V.: *Közün alboo. Capar Camiladan közün albadı (Bayalınov).*

KÖZ AKI.

Kandaydır bir işti, ce bir nerseni körüp-bilip cürgöndüğü, ce al iştin cakşı natırcaluu

Gülcan sen çok zayıfladın. Aş eriyor olmayasın? (Baytemirov).

Çift Sözlü/ÖZÜ-SÖZÜ BİR OLMAYAN

Sözünde durmayan, iki türlü konuşan.
O başkalarına her şeyi söyleyen, özü-sözü bir olamayan biri imiş ("Ala-Too").

Çift Dizgin/ELİ DİZGİNLİ

İdarecili, idare etme yetkisi.
Bana ver bakalım dizgini. Bağlayıp, süründürüp dize getireyim.

Yaranmaya Koyun Kesmek/YAĞCILIK ETMEK

Birine yaranmaya çalışmak, kendini sevdirmeye çalışmak.
Han Dıykanbay evinde yaşadığın günleri söyledin,/ Yağcılık ederek,/ Güldüğün günleri şarkı olarak söyledin (Toktogul).

Koltuk Altından Kapaşmak

1. Güreşirken, kucaklarken bir eliyle ikinci adamın kolunun altından, ikinci eliyle sırtından kucaklamak veya kemerden tutmak.
Üçü de koltuk altından kapaşıp, birbirini sıkıca kucakladılar (Abdukarimov).

2. CAN CİĞER OLMAK

Birbirine çok yakın, sıcak, birlik içinde olmak, dost olmak, çok yakın, birlik-beraberlik içinde olmak.
Kendisi açık konuşan, insanlarla çok çabuk can ciğer olabilen biri (Abdukaimov).

KOLTUĞUNUN ALTINDAN

ÇIKMAMAK

Çok yakın olmak, sıkıca sarılıp hiç ayrılmamak (genelde çocuklar için).
Babasının koltuğunun altından çıkmaz.

GÖZÜNÜ AYIRMAMAK

Birine veya bir şeye dikilip uzunca bakmak, bakmak, izlemek.
Batiyna onlardan gözünü ayırmadı (Sıdıkbekov).

V.: *Gözünü alamamak. Capar, Camila'dan gözünü alamadı (Bayalınov).*

GÖZ HAKKI

Bir işi, bir şeyi görüp bildiği veya o işin iyi neticelenmesi için iyi dilekleri, halis niyeti

boluşuna tilekteştigi, niyeti tuura ekendigi
üçün tiyeşelüü dep esep telgen ülüş.

*Çeçende calpının söz akısı bar, bayda
kedeydin köz akısı bar (makal).*

KÖZ ALDINAN KETİRBÖÖ

Kayra-kayra elestete berüü, esinen çigarboo,
unuta alboo.

*Gülayım can kurbusu Alımkuldu takır köz
aldınan ketirbeyt (Abdukarimov).*

V.: Köz kırınan ketpöö. *Mayda-çuyda
znaçoktor da köz kırınan ketpedi
(Baytemirov).*

KÖZ ALDINDA.

Kimdir biröönün (biröölördün) közüñçö,
oşolor menen birge cürüp, birge öskön
mezgilde, birge bolgon kezde.

*Oo, andağı bulardın balalık kezi emgiçe köz
aldımda ("Ala-Too").*

KÖZ ARTUU.

Bir nersege abdan kızıguu, suktanuu, cetsem
dep eñsöö ce biröönün bir nersesin
mençiktep alsam, özümdük kılıp alsam dep
sugalaktık, aç közdük kılıu.

*Karıp bul kızga köptön beri ele köz artıp
cürgön (Abdukarimov).*

KÖZ AÇUU.

Bir nersesin cañıdan taanıp bile baştoo, ilim-
bilimge ee boluu.

*Tagınıp bilim degen ötkür carak, / Köz açıp
anı menen alga barat (Abdıramanov).*

KÖZ AÇIP-CUMGANÇA.

Bir zamatta, bir pasta, arıdan-beri, ötü tez,
daroo.

*Surooluu oy, köz açıp-cumgança bardığının
köñülüñdö kaytalandı ("Sovettik
Kırgızstan").*

V.: Köz ırmemde. *Oşentip köz ırmemde
Acar Aynadan acırap kaldı (Cooşpayev).*

Açıp közdü cumgança. *Aytıp oozun cıygıça
/ Açıp közdü cumgança ("Seytek").*

KÖZ AÇIP KÖRGÖN.

Birinçi törölgön, eñ algaçkı kubanıçı bolgon
balası ce birinçi kelgen kelinine karata
koldonulat.

Köz açıp körgön tun balasın salt menen

*olduğu için hakkı var diye ayrılan pay.
Ozanda herkesin söz hakkı var, zenginde
fakirin göz hakkı var (atasözü).*

GÖZÜNÜN ÖNÜNDEN GİTMEK

Tekrar tekrar aklına gelmek, aklından
çıkarmamak, unutamamak.

*Gülayım'ın hayat arkadaşı Alımkul, hiç
gözünün önünden gitmez (Abdukarimov).*

V.: Göz ucundan gitmemek/ Gözünün Önünden Gitmemek

*Küçük madalyonlar da gözünün önünden
gitmez (Baytemirov).*

GÖZ ÖNÜNDE

Başkalarının gözünün önünde; onlarla
birlikte oturup, birlikte kalkıp, beraber
büyüdüğü dönemde, beraber olduğu anda.

*Sorma, o dönemdeki bunların çocukluk
günleri hâlâ gözümün önünde ("Ala-Too").*

GÖZ DİKMEK

Bir şeye çok ilgi duymak, imrenmek,
arzulamak veya birinin bir şeyini kendi
malımmış gibi el koysam, kendime geçirsem
diye harislik, açgözlülük yapmak.

*Karıp bu kıza çoktan beri göz dikip geziyor
(Abdukarimov).*

GÖZ AÇMAK

Bir şeyi daha yeni öğrenmeye başlamak, ilim
sahibi olmak.

*Takıp bilim dediği keskin silahı,/Göz açıp
onunla istikbale yol alır (Abdıramanov).*

GÖZ AÇIP KAPAYINCA KADAR

Hemen, aniden, hemencecik, çarçabuk, tez.

*Soru işareti olan düşünce, göz açıp
kapayınca kadar herkesin gönlünde
tekrarlandı ("Sovettik Kırgızstan").*

V.: Kaşla göz arasında. *İşte böyle kaşla göz
arasında Acar, Ayna'dan ayrıldı
(Cooşpayev).*

GÖZ AÇIP KAPAYINCAYA KADAR.

*Lafını bitirinceye kadar/Göz açıp
kapayınca kadar ("Seytek").*

Göz Açıp Gördüğü

İlk doğan, ilk kıvancı olan çocuk veya birinci
gelen gelin için kullanılır.

Göz açıp gördüğü ilk çocuğunu adetleri

üylöntsö kantet (Sıdıkbekov).

KÖZ AÇIRBAY.

1. Bir zamatta, tez ele, bir pasta.

*Almambet, Çubak kabılan / Köz açırbay
cetkidey... / Kırgın salıp ötküdöy ("Manas").*

2. Mümkünçülük berbey, tınımsız, kayra-
kayra, üstü-üstünö, dembe-dem, udaa-udaa.
*Zalimder köz açırbay, cıl sayın alık-salıktı
arttırdı (Beyşenaliyev).*

KÖZ AÇKANDAN BERİ.

Törölgöndön, carık düynönü körgöndön beri,
carıkçılıkka kelgenden beri.

*Munun baarı köz açkandan beri kanına siñip,
abdan maş bolup algan kesibi ele (Ukayev).*

V.: Köz açkanı. *Beçara bala köz açkanı
bağı bir açılbadı ("Ala-Too").*

KÖZ BAYLANGAN KEZ.

Küügüm kire, kaş karayıp eç nerse körünböy
kalgan ubak, iñir.

*Közdögön cerge çarçap-çaalığıp, köz
baylangan kezde cettik ("Çalkın").*

KÖZ BAYLOO.

Bildirbey, sezdirbey duba menen sıykırloo,
azgıruu, aldoo degen maanide.

*Duba okup, köz baylap, / Cer astına sizderdi
/ Azgırıp alıp kırıptır ("Er Töştük").*

KÖZ BOYOMOÇU.

Aldamçı, cazgırma, kalptı cınday kılıp
körsötüüçü, köz cazgıruuçü.

*Meymankanada catıp "Terisin teşip çigar
künöo casagan köz boyomoçular" degen
makala cazdım (Osmonaliyev).*

KÖZ BOLUU.

Közömöldöp, eelik bolup turuu, karalaşıp,
kaytarıp turuu.

*Men kelgençe koylorgo cakşılap köz bol
("Ala-Too").*

KÖZ BOOÇU.

Köñülün başka cakka burup alaksıtuu menen
calgan işenim payda kılúuçü, sıykırçı,
sıykırlap koyuuçü.

Sen baldardın atasısıñbı ce köz booçusuñbu?

*yerine getirerek evlendirirse nasıl olur
(Sıdıkbekov).*

GÖZ AÇTIRMADAN

1. Bir anda, çok tez, hemen.

*Almambet, Çubak kaplan/Göz açtırmadan
ulaşacak gibi.../Kırıp dağıtıp geçecek gibi
("Manas").*

2. İmkan vermeden, durmaksızın, tekrar
tekrar, üst-üste, ardı ardına.

*Zalimler göz açtırmayıp, her sene vergiyi
arttırdı (Beyşenaliyev).*

DÜNYAYA GÖZÜNÜ AÇTIĞINDAN BERİ

Doğduğundan, bu dünyayı gördüğünden beri,
bu dünyaya geldiğinden beri.

*Bunların hepsi dünyaya gözünü açtığından
beri kanına sinip, iyice bütünleşen mesleği
idi (Ukayev).*

V.: Göz Açalı *Zavallı çocuk gözünü açalı
beri beri talihsizliklerle boğuşuyor ("Ala-
Too").*

Göz Bağlayan An/ALACA KARANLIK

Akşam olup, karanlık çöktüğü an, akşam.
*Kestirdiğimiz yere, yorgun düşerek, alaca
karanlıkta ulaştık ("Çalkın").*

GÖZÜNÜ BAĞLAMAK

Çaktırmadan, sezdirmeden dua ile
büyülemek, kandırmak, yanıltmak
mânâsında.

*Dua okuyup, göz bağlayıp,/Yerin dibine
sizleri/Kandırıp alıp girmiş ("Er Töştük").*

GÖZ BOYAMACI

Yanıltıcı, olmayan şeyi oluyor gibi gösteren,
hokkabaz.

*Misafirhanede yatıp "Derisini delip çıkacak
günah işleyen göz boyamacılar" adlı
makaleyi yazdım (Osmonaliyev).*

GÖZ-KULAK OLMAK

Gözetlemek, sahip çıkmak, bakıp idare
etmek.

*Ben gelinceye kadar koyunlara iyi göz kulak
ol ("Ala-Too").*

GÖZ BOYAYICI

Dikkatini başka tarafa yönlendirip
oyalamakla yalandan inandırıcılık yaratan,
hokkabaz.

Sen çocukların babası mısın yoksa göz

(Cantöşev).

KÖZ CAZGIRUU.

Bilinbey turup cılt koyuu, zamatta,
baykatpay, kayda ketkenin bilgizbey çok
boluu.

*Aç kenedey cabışıp turgandardan köz
cazgıra albadım (Cantöşev).*

V.: Köz cazdırıuu. Zamatta köz cazdırıp ketti
("Çalkan").

KÖZ CAZDIGI.

Közdün astı çağı.

*Köz cazdığışışık tartkan carçısı / Cürögünö
kolun basıp süylödü (Aalı).*

KÖZ CAZDIGINDA BOLUU.

Köz aldında, köz kıyığında boluu, baykap
turuu.

*Coldun tıyagına bir, biyagına bir çurkap
eërçiy kelatkan ok cetpes bayatan Dinardın
köz cazdığında bolucu (Sıdıkbekov).*

KÖZ CAZDIMINDA KALUU.

Baykalbay, bilinbey, köñülgö alınbay kaluu,
eske alınbay, eskerilbey kaluu.

*Kaşar maselesi köz cazdımında kalğanına
ökündü ("Kırgızistan madaniyatı").*

KÖZ CAZUU.

Adaşuu, adaşıp tabışpay kaluu.

*Karañgıda bir-birinen köz cazıp kalğan
cigitter Kalendin buyrugun ugup, attın başın
şaşılış burup catıştı (Ukayev).*

KÖZ CARUU.

1. Törölüü, carık düynögö kelüü.

*Tañ appak atıp kalğan kezde bala köz cardı
("Ala-Too").*

**2. Töröö, boyunan boşonuu, bala töröp aluu,
balaluu bolu (ayalga karata).**

*Oşentip, Müyüzdüü Bugu-Ene cetip keleri
menen zayıp köz carat (Aytmatov).*

KÖZ CAŞIN KÖL KILUU.

Öksöp ıyloo, köz caşı tıyılбай ıyloo.
*Köz caşın köl kılıp catıp kaza boldu
(Abdukaimov).*

V.: Köz caşın köldötüü. Asılgül emi köz

boyayıcı mısın? (Cantöşev).

GÖZDEN UZAKLAŞMAK

Çaktırmadan kaçıp gitmek, aniden,
sezdirmeden, nereye gittiğini hissettirmeden
ortadan kaybolmak.

*Aç kene gibi yapışanlardan dolayı gözden
uzaklaşamadım (Cantöşev).*

V.: Gözden kaybolmak. Hemen gözden
kayboldu ("Çalkan").

Gözün alt çanağı

Gözün alt tarafı.

*Gözünün alt çanağı şişen sözcüsü / Kalbine
elini koyup konuştu (Aalı).*

GÖZ ÖNÜNDE OLMAK

Gözünün önünde, huzurunda olmak, gözü
üstünde olmak.

*Yolun bir o yanına, bir bu yanına koşarak
peşinden gelen kurşun yetmez, deminden
Dinar'ın gözü önünde idi (Sıdıkbekov).*

GÖZDEN KAÇMAK

Fark edilmemek, bilinmeyip, dikkate
alınmamak, akla gelmeyip, hatırlanmamak.
*Kaşar, meselesinin gözden kaçtığına üzüldü
("Kırgızistan Madaniyatı").*

GÖZDEN KAYBETMEK

Kaybolmak, kaybolup buluşmamak.

*Karanlıkta birbirini gözden kaybeden yiğitler
Kalen'in emrini duyup, atlarının başlarını
hızlı döndürdüler (Ukayev).*

Göz Yarmak/DÜNYAYA GÖZÜNÜ AÇMAK

1. Doğmak, dünyaya gelmek.

*Tan ağarırken çocuk dünyaya gözünü açtı
("Ala-Too").*

2. Kurtulmak; Ayrılmak

Doğurmak, karnındaki çocuğu dünyaya
getirmek, çocuk sahibi olmak (kadına için
kullanılır).

*İşte öyle, Boynuzlu Bugu-Ana gelir gelmez
kadın kurtulur (Abdukaimov).*

GÖZÜNÜN YAŞINI SEL ETMEK

Çok acı içinde kıvranarak ağlamak, hiç
durmadan ağlamak.

*Gözünün yaşını sel ederek vefat etti
(Abdukaimov).*

V.: Göz yaşını sel etmek. Asılgül artık göz

caşın köldötpöy, kadimkidey sooluga tüştü (Medetov).

KÖZ CAŞI KILUU.

Kiçine, bir az ıylamış boluu, ança-mınça ıylagan boluu.

Misireygen karabet, çok degende köz caşı kılıp koyboyt deşip, meni cekire baştaştı (Cantöşev).

KÖZ CAŞINDAY.

Kiçine gana, ança-mınça, öto az, azınoolak. Ötkön cumada atasınan kelgen köz caşınday akçanı okuusuna, kvartirine tölöp, emi eki kündük tamaktık gana akçası turat (Bayalinov).

KÖZ CETKİS.

Öto alıs, uçu-kıyırı çok, çektoögö mümkün bolbogon, abdan uzak, bolcolsuz.

Ördöktör köz cetkis cakka uçup ketiştı ("Caş Leninçi").

KÖZ CİBERÜÜ. k. Köz cügürtüü.

KÖZ COOSUN ALUU.

Kızıktıruu, özünö tartuu, süykümdüü körünü, suktandırui.

Menmensingen cigitterdin köz coosun algan Sonunbalaga siz kantip cettiñiz? ("Ala-Too").

V.: Köz coosun tüşürüü. *Cakşınakay üylörgö köz coosun tüşürö sekretar kubanıp bara cattı ("Kırgızstan ayaldarı").*

KÖZ CUMDUGA SALUU.

Kandaydır bir iş c.b. eptep-septep bütürö koyuu, cür-narıga saluu, çala-bula bütürüü, budamaylap iştey saluu, tobokel kılıu.

Uşunu bilip, közü cetip turup, coopkerçilikten kaçıp, köz cumduga saluuga anın akısı barbı? (Kuşubekov).

KÖZ CUMUU.

1. Ölüü, kaza boluu, düynödön kaytuu.

Kayran Muzooke ababız az gana nookastap köz cumdu (Beyşenaliyev).

2. Caltanuu, korkuu, kaltaaruu.

Köz cumbay coodo çabışat / Deerinde bar er kişi ("Mendirman").

3. Tobokel kılıu, belsenüü, meylige saluu, kaparga alboo, bilse da bilmeksen boluu.

Bul colu baybiçeninzdin amal-aylasına köz

yaşını göl ederek, aynen soludu (Medetov).

GÖZÜNÜ NEMLENDİRMEK

Birazcık, azıcık ağlamış gibi yapmak, bazen ağlıyormuş havası vermek.

Şişkin kara yüz, en azından gözünü nemlendirse olmaz mıydı diye, bana kızmaya başladılar (Cantöşev).

Göz Yaşı Kadar/Azıcık

Azıcık, biraz, çok az, fazla olmayan.

Geçen hafta babasından gelen azıcık parayı okul harcına, ev kirasına ödeyince, şimdi sadece iki günlük yemek parası kaldı (Bayalinov).

GÖZ ALABİLDİĞİNCE UZAK

Çok uzak, sınırı yok, sınırlandırmaya imkân yok, çok uzak, tahminsiz.

Ördekler göz alabildiğince uzak yerlere uçup gittiler ("Caş Leninçi").

GÖZÜNÜ KAMAŞTIRMAK

İlgisini çekmek, kendine çekmek, sevimli görünmek, imrendirmek.

Kendinden çok emin yiğitlerin gözünü kamaştıran Sonunbala'ya siz nasıl ulaştınız? ("Ala-Too").

V.: GÖZÜNÜ ALAMAMAK. *Sekreter, güzel evlerden gözünü alamayıp sevinerek gitti ("Kırgızstan Ayaldarı").*

GÖZÜ KAPALI GİRİŞMEK

Bir işi oldu-bittiye getirmek, eksik-gedik yapmak, iyi hesap etmeden yapmak, tevekkül etmek.

Bunu hissedip, gözü yeterek mesuliyetten kaçıp, gözü kapalı girmeye onun hakkı var mı? (Kuşubekov).

GÖZ YUMMAK

1. Ölmek, şehit olmak, bu dünyadan göç etmek.

Kayran Muzooke amcamız çok az acı çekip gözlerini yumdu (Beyşenaliyev).

2. Çekinmek, korkmak, titremek.

Gözünü yummayıp düşmanla çarpışır / Özünde var er kişi ("Mendirman").

3. Tevekkül etmek, girişmek, oluruna bırakmak, çok önemsememek, bilse bile bilmiyormuş gibi davranmak.

cumup koyo albaysın! (Sıdıkbekov).

KÖZ CÜGÜRTÜÜ.

1. Üstürtön, calpısınan baykoo cürgüzüü, bir sıyra aylandıra karap çıguu, üstürtön baykap körüü.

Al menin tülkü boyuma bir sıyra köz cügürtüp çıktı ("Ala-Too").

2. Tez-tez karap, okup tanışıp çıguu.

Kagazdı aldı, büktöösün cazıp köz cügürttü ("Ala-Too").

V.: Köz çaptıruu. *Kanıbek aylanaga köz çaptırdı (Cantöşev).*

Köz ciberüü. *Saadat astırtan ayıl cakka köz ciberip, oyluu oturat (Sıdıkbekov).*

KÖZ İLİŞPÖÖ. k. közgö ilişpöö.

KÖZ İLBÖÖ. k. köz irmeböö. 1.

KÖZ İLİNDİRÜÜ.

Bir az uktoo, kiçine çırm etip aluu.

Dos tan aldında gana bir saattay köz ilindirdi (Ukayev).

KÖZ İRMEBÖÖ.

1. Uktaboo, uktay alboo, kirpik kakpoo, uyku betin körböö, takır uktabay çıguu.

Işkınaalı al tünü tañ atkıça köz irmebey çıktı (Baytemirov).

2. Caltanıp da koyboo, eç cazganbay tike kaaroo.

Aybalta kolgo alışıp, / Köz irmebey salışıp ("Manas").

V.: Köz ilböö. *Kalen бүгүнкү түнү bir ayla tabu kerek ekenin oylop, tünü boyu köz ilbedi (Ukayev).*

KÖZ İRMÖÖ.

Uktoo, bir az tuk etip aluu.

Başıma cazdık töşöp berçi, kiçine köz irmeyin (Beyşenaliyev).

KÖZ İRMEMDE. k. Köz açıp-cumgança.

KÖZ KADOO. k. Közün kadoo.

KÖZ KAYKU.

Uçu-kıyrına köz cetpey melmildöö, ötü coñ, abdan köp bolup körünü, suktandırıp meltirep, cayılıp catkan abalda boluu.

Bu defa hanımınızın çaresinegöz yumamazsın! (Sıdıkbekov).

GÖZ GEZDİRMEK

1. Yüzeysel, genel bir şekilde incelemek; baştan sona bir kere bakmak; üstünkörü incelemek.

O benim tüm vücuduma şöyle bir göz gezdirdi ("Ala-Too").

2. Hızlı hızlı bakıp, okuyup anlamak.

Kağıdı aldı, katlarını açarak göz gezdirdi ("Ala-Too").

V.: Göz atmak. *Kanıbek etrafa göz attı (Cantöşev).*

Göz atmak. *Saadat yavaşça köyden tarafa göz atıp, düşünceli düşünceli oturuyor (Sıdıkbekov).*

GÖZÜNÜ KAPAMAK;

Azıcık uyumak, birazcık kestirmek.

Dos sabaha doğru ancak bir saat kadar gözünü kapattı (Ukayev).

Göz Yummamak/GÖZÜNÜ

YUMMAMAK

1. Uyumamak, uyuyamamak, uyku yüzü görmemek, hiç uyumamak.

Işkınaalı o gece sabaha kadar gözünü yummadı (Baytemirov).

2. GÖZÜNÜ KIRPMAMAK

Hiç çekinmemek, hiç çekinmeden dimdik bakmak.

Aybaltayı ele alıp, /Gözünü kırpmadan çarpışıp ("Manas").

V.: Gözünü kırpmamak. *Kalen, bu gece bir çare bulmak gerektiğini düşünüp, gece boyunca gözünü kırpmadı (Ukayev).*

GÖZÜNÜ DİNLENDİRMEK

Uyumak, biraz kestirmek.

Başıma bir yastık ver bakalım, birazcık gözlerimi dinlendireyim (Beyşenaliyev).

GÖZ YETMEMEK

Ucuna-sınırına göz yetmemek; çok büyük, çok fazla görünmek; göz kamaştırırcasına dalgalanıp, genişçe yere yayılmış durumda

Cürüp oturup köz kaykıgan talaaga tuş keldik (“Ala-Too”).

KÖZ KARANDI.

Öz aldınça, öz erkinçe bolo albagan, biröönün kolun karagan, aga baş iygen.

Ar kimden cardam surap, ıraca surap, köz karandı boluunun kimge keregi bar (Berdikeyev).

KÖZ KARANDILIK.

Öz aldınça, öz erkinçe bolo albagandık, biröönün kolun karap, anın aytkan, degeni menen bolgonduk.

İlgerki caltañdık, köz karandılıktan kutulup, tegiz öz başına özü ee (Beyşenaliyev).

KÖZ KARAŞ.

1. Biröönü karoo, köz kırın saluu arkıluu özünün pikirin, kaday oydo ekenin bildirüü manerası.

Tumakçan kişinin köz karaşı Daşaga cakkan cok (Sasıkbayev).

2. Kimdir biröö ce bir nerse cönündö payda bolgon oy, fikir, tüşünük.

Pedagog ata uulumun körgön-bilgen okuyası tuurasında oyun aytıruuçu da, eger bala tuura emes köz karaşta bolso, anı daroo sözgö alıp, tuura bagıttap koyor ele (Kasimbekov).

3. Turmuş, tabigat, koom tuurasındaki calpı tüşünüktün, pikirdin sisteması.

İlimiy köz karaş.

KÖZ KORGOOÇ.

Köz salıp, baş-köz bolup, karmalap turgandık.

Özüim ele erteli-keç köz korgooç bolup turam (Ubukeyev).

KÖZ KÖRGÜS. k. Kulak ugup, köz körgüs.

KÖZ KÖRSÖTÜÜ.

1. Kaza bolgon adamdın üy-bülösünö, tuugan-tuuşkandarına köñül aytuu üçün baruu, kirip çıguu, körünüp koyuu.

Şaar içinde biröölördükünö köz körsötkönü baratkanbiz (Cusupov).

2. “Keldi”, “boldu”, “katıştı” dep esepiteliş

olmak.

Yürürken göz yetmeyen bir bozkıra rastladık (“Ala-Too”).

BAŞKASININ GÖZÜNE BAKAN

Kendi başına, hür olamayan; başkasının eline bakan, ona baş eğen.

Herkesten yardım isteyip, rica edip, başkasının gözüne bakmanın ne gereği var (Berdikeyev).

BAŞKASININ GÖZÜNE BAKMAK

Kendi başına, kendi hürriyetine sahip olamamak; başkalarının eline bakıp, onun dedikleriyle, kurallarıyla yaşamak.

Eski korkaklıktan, başkasının gözüne bakmaktan kurtulup, tamamen kendi kendisinin efendisi olmak (Beyşenaliyev).

GÖZÜYLE İMA (ETMEK)

1. Birine bakmak, göz ucuyla ima etmek suretiyle kendi görüşünü, nasıl bir düşünceye sahip olduğunu bildirme manevrası.

Şapkalı kişinin gözüyle ima ettiği, Daşa’nın hoşuna gitmedi (Sasıkbayev).

2. Başkaları hakkında oluşan düşünce, fikir, anlayış, kanaat.

Pedagog baba oğlunun gördükleri-bildikleri hakkındaki fikrini sorardı; eğer çocuk yanlış bir kanaattaysa, onu hemen düzeltip doğru yöne yönlendirirdi (Kasimbekov).

3. Hayat, tabiat, toplum hakkındaki genel anlayışın, düşüncenin sistemi.

İlmî bakış açısı.

GÖZ-KULAK OLMAK

Gözleyip, gözü üzerinde olup koruması altında tutmak.

Ben sabah akşam göz-kulak olurum (Ubukeyev).

Göz Göstermek/GÖZÜNE GÖRÜNMEK

1. Vefat eden insanın ailesine, akrabalarına geçmiş olsun dilemek için gitmek; girip çıkmak, görünmek.

Şehir içinde birilerinininkine göze görünmek için gidiyorduk (Cusupov).

2. “Geldi”, “oldu”, “katıldı” diye sayılmak

üçün belgilüü bir cayga baruu, kirip çıguu, körünüp koyuu.

Köz körsötüp koyup, işke tiydi-kaçtı bolup cürgöndör az emes ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Köz körgözüü. *Bayımbet özü bir sıyra ölgön-citkenge köz körgözgön soñ, Abdıkalkı Naringa cönöttü (Beyşenaliyev).*

KÖZ KÖRÜNÖÖ.

Közünçö, karatıp turup, köz aldında, özü körüp.

Satarga uşu menen eki colu köz körünö aldattıñ (Kaimov).

KÖZ KUMARIN KANDIRUU.

Bir nersege abdan ıraazı bolgonço, mookumu kangança suktana karoo, kaniyet aluu.

Çubalıp turgan pahtanın bulaları kimdin bolbosun köz kumarın kandırat

KÖZ KIZARTUU.

Suktanuu, kızıguu.

Gospitalda catıp Berlinge karay kaçırıp baratkan maydandaştarımdın baktısına köz kızarttım (Cigitov).

KÖZ KIYIGIN SALUU.

Aldırtan tımızın karoo, akırın baykoo.

Narı çette mıtıkçan soldat murutun salañdatıp, köz kıyığın salıp, çılım orop turgan (Kasimbekov).

V.: Köz kıyığın imerüü. *Bukarbay cürögü şuu ete Musakocogo köz kıyığın imerdi (Beyşenaliyev).*

Köz taştoo. *Keregelerde ilbirs, karışkır terileri ilingen üy içine Sayakatçı köz taştıdı (Osmonaliyev).*

KÖZ KIRINAN KETPÖÖ. k. Köz aldınan ketpöö.

KÖZ KIRIN SALUU.

1. Karalaşuu, cardamdaşuu, cardam berüü, kam körüü.

Ömürlüü bol, zoboloñ kötörölsün, baldarga köz kırındı sala cür degen batasına toyundu (Aşımbayev).

2. Bir nerseni baykoo maksatında köz cügürtüü, astırtan karoo.

için belli bir yere gitmek, girip çıkmak, görünmek.

Sadece göze görünüp, işe geldi-gitti olup gezenler az deñil ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Kendini göstermek. *Bayımbet kendisi, sıradan herkese kendini gösterdikten sonra, Abdıkalkı'ı Narın'a gönderdi (Beyşenaliyev).*

GÖZ GÖRE GÖRE

Huzurunda, baka baka, gözünün önünde, kendi gözlerinin önünde.

Satar'a, bununla birlikte iki defa, göz göre göre kandırıldın (Kaimov).

GÖZÜNÜ DOYURMAK

Bir şeye çok memnun oluncaya kadar, tatmin oluncaya kadar imrenerek bakmak, zevk almak.

Hoş bir dizilişi olan pamuk tüyleri kimin olsa gözüünü doyurur.

Göz Kızartmak/İmrenmek

İmrenmek, ilgi duymak.

Hastanede yatıp Berli'e doğru ilerleyen silah arkadaşlarımdın talihlerine imrendim (Cigitov).

Göz Ucunu Salmak/GÖZ UCUYLA BAKMAK

Alttan alta göz ucuyla bakmak, sessizce incelemek.

Öbür tarafta, silahlı asker, uzun bıyıklarını sarkıtıp, göz ucuyla bakarak, sigara sarıyordu (Kasimbekov).

V.: Göz ucuyla bakmak. *Bukarbay yüreği ağzına gelerek Musa hocaya göz ucuyla baktı (Beyşenaliyev).*

Göz atmak. *Keregelerde pars, kurt derileri asılan evin içine syyah göz attı (Osmonaliyev).*

GÖZÜ ÜZERİNDE OLMAK

1. Yardım etmek, başına kötü bir şey gelmesine izin vermemek, destek çıkmak.

"Uzun ömürlü ol, yolun açık olsun, gözün çocukların üzerinde olsun" gibi dualarına çok memnun oldu (Aşımbayev).

2. Bir şeyi incelemek niyetiyle göz gezdirmek, alttan alta bakmak.

Ondan sonra Sadırbek sigarasını içiyor gibi

Anan Sabırbek tamedisin tartkan bolup, birok astırtan Bekbaydın cüzünö köz kırım salıp oturdu (Abdıramanov).

V.: Köz saluu. *Aylanayın curt, balama köz sala cürö körgülö (Turusbekov).*

KÖZ MAYI TÜGÖNÜ.

Tirmiyip, bir nerseni keçke tiktep, okup ce iştey berip közünün kurçu ketüü, közü taluu, közünö küç kelüü.

Keçke cılbay, kozgolboy oturup, köz mayıñ tügöndü. Çütüröyüp öñüñön azdıñ (Beyşenalıyev).

V.: Köz mayı ketüü. *Köz mayım ketip catıp balama arnap casaganımı otko salbadıbı, oñ tappagır (Ömürbayev).*

KÖZ SALUU. k. Köz kırım saluu.

KÖZ TAYGILUU.

Ötö kooz, körköm körünüü, koozdugunan, körkömdüğünön köz uyaluu, caltanuu.

Kuşun cününün koozdugunan köz taygılat (Sıdıkbekov).

V.: Köz tayuu. *Andağı eñ kooz imarattardı karaganda, tim ele köz tayıyt (Kıdırmışev).*

KÖZ TAYDIRUU.

Tike karay albay közün ala kaçuu.

Bul kişi öltürüüdön taymanbayt dep oyloyp, Kalendin közün taydırıp ketti (Ukayev).

KÖZ TALAŞTIRA.

Közü tüzdöp, közü tuuralap, daldap.

Men anı köz talaştıra süzgön ekemin ("Ala-Too").

KÖZ TAÑMAY.

Atayın bir kişinin közü tañılıp, al kişi başkaları kuup, karmoogo tiyiş bolgon eldik oyundun bir türü.

Caştar cooluk taştamay, ak çölmök, köz tañmay oyundarın baştadı ("Ala-Too").

KÖZ TARAZA.

yapıp, fakat alttan alta gözü Bekbay'ın üzerinde olarak oturdu (Abdıramanov).

V.: Göz-kulak olmak. *Kurban olduğum yurt, evladıma göz-kulak ol (Turusbekov).*

Gözünün Yağı Tükenmek/GÖZÜNÜN FERİ TÜKENMEK

İyice kendini kaptırıp, bir şeye akşama kadar bakıp durmadan okuduğundan veya çalıştığından gözünün gücü zayıflamak, gözü yorulmak, gözünde acı hissi uyanmak.

Akşama kadar yerinden kalkmayıp, kıpırdamadan oturup, gözlerinin ferisi tükendi. Zayıflayıp betin-benzin soldu (Beyşenalıyev).

V.: Göz nuru dökmek. *Göz nuru dökerek evladım için yaptıklarımı ateşe attılar, lanet olası (Ömürbayev).*

Gözü utanmak; Gözleri parlamak

Çok güzel, harika görünmek, güzelliğinden, görkemliliğinden gözleri parlamak, çekinmek.

Kuşun tüylerinin güzelliğinden gözleri parlar (Sıdıkbekov).

V.: Gözünü alamamak. *Ordakison derece güzel binalara baktığında gözlerini alamazsın (Kıdırmışev).*

Gözünü Kaydırmak/GÖZÜNÜ KAÇIRMAK

Dosdoğru bakamayıp gözlerini kaçırmak.

Bu insan öldürmekten çekinmez diye düşünerek, Kalen'in gözlerini kaçırttı (Ukayev).

Gözüne nişan almak

Göze doğru ayarlayıp, gözü hedef alarak, nişan almak.

Ben onu gözüne nişan alarak süzmüşüm ("Ala-Too").

Göz bağlama (Saklambaç)

Birisinin gözü sıkıca bağlanıp, o kişi başkaları kovalayıp, yakalamaya çalışan halk oyununun bir türü.

Gençler mendil bırakma, ak çömlek, göz bağlama oyunlarını oynamaya başladılar ("Ala-Too").

Göz Teraze/GÖZ KARARIYLA

Körüp ce karap turup bolcoldop çenegendik.
Anın köz tarazası da oñoy emes eken, tuura çıktı ("Ala-Too").

KÖZ TAŞTOO. k. Köz kıyığın saluu. KÖZ TİYÜÜ.

Eldik işenim boyunça: oorup kaluuga ce başka kırsıkka duuşar kıla turganday daracada biröönün sugu ötüü, közügüp kaluu.
Köl bolboy eger kız bolso, köz tiymek eken kapkaçan (Sarnogoyev).

KÖZ TOKTOTUU

Çakşılup, abdan baykap karoo.
Baybiçe tınıga Ulandın kabak-kaşına köz toktottu (Beyşenaliyev).

KÖZ UZATUU.

Artınan karap kaluu, köz eerçite karoo.
Elden aybıkkın kız açık koştoso albay köz uzatıp kala berdi ("Ala-Too").

KÖZ UÇUNDA.

Alısta, közü cetken cerde, köz aldında.
Calgız-carımdagan salt atçan colooçu köz uçunda eles-bulas ötöt (Ukayev).

KÖZ UYALUU.

1. Kündün ce başka carık nurdun c.b. çağılışınan köz caltanıp, tike karoogo mümkün bolboo, karay alboo.
Kündün carık nurunan karay albay közü uyaldı.

2. Bir nersenin koozduguna, körkömdüğünö köz taygıluu.
Caratılıştın koozdugunan köz uyalat.

V.: Köz uyaltuu. Üy casalgasında köz uyaltkan kilem-kilçeden sırtkarı... kitep koyguç tekçe c.b. bar (Beyşenaliyev).

KÖZ ÇAPTIRUU. k. Köz cügürtüü. KÖZGÖ ATAR.

Cazbay, taamay atkıcı, atkanı caza ketpegen, miltık atkanga abdan maş bolgon, mıktı, adis mergendigi bar.

Eerçitip közgö atardan eki mergen, / Tün katıp kapçıgayda colgo kelgen (Aalı).

KÖZGÖ BASAR.

Görüp veya bakıp tahmin ederek hesaplamak.

Onun göz kararı da basit değilmiş, doğru çıktı ("Ala-Too").

GÖZ DEĞMEK

Halk arasındaki inanç olarak: hasta edecek veya başka türlü kazaya duçar edecek derecede birilerinin haseti geçmek, kötü nazar etkisi altında kalmak.

Göl olmayıp eğer kız olsaydı, mutlaka göz değerdi (Sarnogoyev).

GÖZÜNÜ DİKMEK

İyice, didik didik inceleyip bakmak.
Hanım duraklayıp Ulan'ın kaşına gözüne gözünü dikti (Beyşenaliyev).

Gözleriyle Uzatmak/GÖZÜYLE

VEDALAŞMAK Ardından bakıp kalmak, gözden kayboluncaya kadar bakmak.
Elden çıkan kız açıkça vedalaşamayıp, gözleriyle vedalaşıp kalıverdi ("Ala-Too").

Göz Ucunda/GÖZ MENZİLİNDE

Uzakta, gözü ulaştığı yerde, göz önünde.
Yalnız kalan atlı yolcu, göz menzilinde zar zor görünür (Ukayev).

Göz Utanmak/GÖZÜ KAMAŞMAK

1. Güneşin veya başka bir parlak ışığın ve bunun gibilerin yansımından gözü parlayıp, dik bakmak mümkün olmamak, bakamamak.

Güneşin parlak ışınından dolayı gözleri kamaştı.

2. GÖZÜ KAMAŞMAK

Bir şeyin güzelliğine, görkemliliğine gözü kamaşmak.

Tabiatın güzelliğine gözleri kamaşır.

V.: Göz kamaştırmak. Evin eşyaları arasında göz kamaştıran kilim-halıdan başka...kitaplık ve başkaları var (Beyşenaliyev).

GÖZÜNDEN VURAN

Iskalamadan, tam gözünden vuran, vurduğu ıskalamayan, tüfek kullanmada çok tecrübeli, usta, avcılık lisansı var.

Yanına alıp iki gözden vuran avcıyı,/Gece boyu vadide yürüyüp yola ulaştılar (Aalı).

Göze Basar/GÖZ NURU

1. Capadan-calgız, bar bolgonu, turganı, biröo gana.

Anın közgö basar calgız kızı, oorudan kararıp kalıptır (Cusupov).

2. Birden-bir, mıktı körüngön, el oozuna kirgen, özgöçölönüp turgan.

Bizdin közgö basar sıymıgıbizga uşundayça karoogo caraybı, coluñ bolgur! (Kaimov).

V.: Közgö tutar. Senden apañ sadaga, közgö tutar mederim (Cooşbayev).

KÖZGÖ CILUU UÇUROO.

Murda körüp-bilip cürgöndöy, taanıstay sezilüü.

Al cakındagan sayın baskanı, kebetesi közgö ciluu uçuray berdi (Alıbayev).

V.: Közü ciluu uçuroo. Senin közüñ maga ciluu uçurayt, kandaydır bir coluguşkandaybız (Cantöşev).

KÖZGÖ İLBÖÖ.

1. Teñine alboo, kişi katarına körböö, togotpoo, özünön başkalarga maani berböö, teñsinböö.

Saparbaydı közgö ilbey çaşsıntat (Sıdıkbekov).

2. Uyalboo, iymenböö, tartınboo, adep, tartip saktahoo, ızaat kılboo.

Birok, azır uluu-kiçüünü közgö ilbey bara catat (Sıdıgaliyev).

KÖZGÖ İLİNÜÜ. k. Közgö urunuu.

KÖZGÖ İLEESPÖÖ.

1. Ötö tez cürgön, abdan ıldam cügürgön, bat kıymıldagan, tez çimirilgen c.b. körünüştö boluu.

Aşırbekke tiginin butu-kolu a degende cay kıymıldap, bara-bara közgö ileespey çimirik atıp catkansıdı (Aşımbayev).

2. Ötö mayda, eñ kiçinekey, kımınday bolup körünüü, közgö arañ-arañ körüngöndöy boluu.

Saattın tetikteri közgö ileespeyt.

V.: Közgö ilinböö. Karasa közgö ilinbeyt, / Kaşındagı candardın / kay ketkeni bilinbeyt ("Manas").

KÖZGÖ KÖRÜNBÖÖ.

İştegen işi, kılğan cumuşu c.b. esepke

1. Yapayalınız, olup olacağı bir tane, bir tek kendisi.

Onun göz nuru biricik kızı, hastalıktan kararmış (Cusupov).

2. Biricik, güzel görünen, milletin ağzında destanlaşan, ayrı bir yeri olan.

Bizim göz nuru, gururumuza böyle bakmak olur mu, kurban olduğum! (Kaimov).

V.: Göz nuru, göz bebeği. Sana annen kurban olsun, gözbebeğim (Cooşbayev).

Göze Sıcak Gelmek/GÖZÜ BİR YERLERDEN ISIRMAK

Önceden görüp tanıyormuş gibi hissetmek. *O yaklaştıkça yürüyüşünü, yapısını gözüm bir yerlerden ısırdı (Aalıbayev).*

V.: Gözü bir yerlerden ısırmak. Seni gözüm bir yerlerden ısıyor, sanki daha önce seninle karşılaştık (Cantöşev).

Göze Almamak/DEĞER VERMEMEK

1. Denk görmemek, adamdan saymamak, küçümsemek, kendinden başkasına önem vermemek, kaale almamak.

Saparbay'a gereken değeri vermeyip, küçümser (Sıdıkbekov).

2. GÖZÜ GÖRMEMEK

Utanmamak, sıkılmamak, çekinmemek; edebe, tertibe uymamak; saygı göstermemek. *Fakat, şimdi büyüğü-küçüğü gözü görmüyor (Sıdıgaliyev).*

Göze İlişmemek/Gözle takip edilememek

1. Çok hızlı koşar, hızlı hareket eder, tez manevra yapar görünüşte olmak.

Aşırbek'e, onun eli-ayağı başta yavaş hareket edip, gitgide gözle takip edilmeyecek şekilde topaç çeviriyormuş gibi geldi (Aşımbayev).

2. Çok küçük, en küçük, zerre kadar olup görünmek, göze zar zor görünmek. *Saatin ibreleri gözle görülüyor.*

V.: Göze değmemek. Baksa, göze değmiyor, / Karşısındaki canlıların / Nereye gittiği belli değil ("Manas").

GÖZE GÖRÜNMEMEK

Çalıştığı, yaptığı işi hesaba katılmamak,

alınboo, baalanboo.

Kançalık kunt koyup işteseñ da iştegen işin közgö körünböyt, naarazı bolosuñ (“Ala-Too”).

KÖZGÖ KÖRÜNÖRLÜK.

Algılıktuu, bir nersege tatıy turganday, arızı turganday, ıraazı bolguday.

İş cüzündö közgö körünörlük eç nerse bergen çok (“Ala-Too”).

KÖZGÖ KÖRÜNÜ.

1. Boy tartuu, boygo cetüü, çoñoyup kaluu.

Bükön közgö körünüp, boy tartkandan beri emneler cönündö oylonot (Mirzayev).

2. Taanılui, belgilüü bolo baştoo, dayın boluu (köbünçö cakşı sapattarı boyunça).

Emgegi elge taanıldı, közgö köründü, sözgö ilindi (“Sovettik Kırgızstan”).

3. Sıykırduu küçtör köz aldığa tartılui, elestöö, ayan berüü degen sıyaktuu maanide. *Bulaktın eesi ak taylak közgö körünüp, üyünö til-oozu çok keliptir (“Ala-Too”).*

KÖZGÖ SAYUU.

Körsötüü, üyrotüü.

Kimden kemçilik körsök, közgö saydık, oñdoştuk, kemeline kelgen işibiz için alkoo uktuk (“Leninçil çaş”).

KÖZGÖ SAYSA KÖRÜNGÜS.

Abdan karañğı, kapkarañğı, körüügö mümkün emes.

Küzdiñ közgö saysa körüngüs nöşörlüü tüñdörü (Borbiyev).

KÖZGÖ SUUK KÖRÜNÜ.

Körünüşü, kebede-keşpiri caman, cagımsız sezilüü, adam irencigidey körünüştö bolu, ön uçuroo.

Ayganiştın kanı kaçıp, kumsarıp, közgö suuk köründü (Baytemirov).

V.: Közgö suuk uçuroo. Anın keypi negedir közgö suuk uçuradı (“Ala-Too”).

KÖZGÖ SÜRTÖRGÖ.

Abdan muktaj bolgon, eç tabılbağan, takır çok, ötö zarıl degen sıyaktuu maanide.

Mınday kütön uçurda közgö sürtörgö darı bolgondorun karaçı (Beyşenaliyev).

V.: Közgö sürtörlük. Al emi elette kitepti

değer görmemek.

Ne kadar dikkatli çalışsan da yaptığın iş göze görünmez, üzülsün (“Ala-Too”).

GÖZE ÇARPACAK KADAR

Göze hitap edici, bir işe yarayacak şekilde, bir değer arz eden, razı olmuş gibi.

Gerçekte göze çarpacak kadar hiçbir şey vermedi (“Ala-Too”).

GÖZE GÖRÜNMEK

1. Boyu uzamak, büyümek.

Bükön göze görünüp, boyu uzadığından beri neler hakkında düşünüyor (Mirzayev).

2. Tanınmak, meşhur olmaya başlamak, popüler olmak (genelde iyi yanları açısından).

Yaptıkları halk arasında tanındı, göze göründü, sözü edildi (“Sovettik Kırgızstan”).

3. Gizemli şeyler gözüne görünmek.

Pınar’ın sahibi ak deve gözüne görünüp, evine dili tutulmuş bir şekilde gelmiş (“Ala-Too”).

GÖZÜNE SOKMAK

Göstermek, öğretmek

Kimden eksiklik görsek gözüne soktuk, düzelttik, kemale erişen işimiz için övgüler işittik (“Leninçil çaş”).

Göze Soksa Görünmez/GÖZ GÖZÜ GÖRMEZ

Çok karanlık, kapkaranlık, görmek imkânsız.

Sonbahar’ın göz gözü görmez sağanak yağışlı geceleri (Borbiyev).

GÖZE SOĞUK GÖRÜNMEK

Görünüşü, yapısı kötü, sevimsiz hissedilmek; insanı iğrendirecek durumda olmak, itici gelmek.

Ayganiş’ın beti-benzi atıp, bozarıp, göze soğuk göründü (Baytemirov).

V.: Göze soğuk gelmek. Onun duruşu nedense göze soğuk geldi (“Ala-Too”).

Göze Sürmeye/MUMLA ARANIR OLMAK

Çok ihtiyaç olan, hiç bulunmayan, hiç yok, çok lâzım gibi mânâlarda.

Böyle beklediğimiz anda mumla aranır olmasına baksana (Beyşenaliyev).

V.:Mumla aranmak. Şimdi taşrada ise

şar okugan adam közgö sürtörlük
(Beyşenaliyev).

KÖZGÖ TOLUMDUU.

Sınduu, kelişimdüü, köñülgö tolorkluk.
Köz karaşı coodur-cooş, simbatı da özünö
caraşıktuu, közgö tolumduu ele (Aytmatov).

KÖZGÖ URUNUU.

Körünüp kaluu, baykaluu, sezilip kaluu.
Közgö urunbay ce baskan tabışı ugulbay
(“Çalkan”).

V.: Közgö çaldıguu. *Şaardın baldarı zirek*
kelet, bat ele közgö çaldıgat (Aytmatov).

Közgö ilinüü. *Sıyлаşkan kayın siñdisi közgö*
ilinip kalabı dep, akırın şıbırıp çıgıp ketti
(Ukayev).

KÖZDÖN DALDA BOLUU.

1. Körünböö, karaanı körünböy kaluu,
karaanı üzüülüü.

Çokolor çoñ kapçıgayga barganda, tündük
tarapka buruluşup, közdön dalda boldu
(Cantöşev).

2. Caşırınuu, körünböy, bilinbey kaluu,
baykalboo.

Köz açıp-cumgança, baykatpay közdön dalda
boldu (“Ala-Too”).

KÖZDÖN KAYIM BOLUU.

Tez ele, bir zamatta çok bolo tüşüü,
körünböy kaluu.

Bir-eki kılçaydı da, oşo boydon közdön kayım
boldu (Aytmatov).

V.: Közdön muñ boluu. *Kız bir azdan kiyin*
közdön muñ bolup uçup ketti (“Comoktor”).

KÖZDÖN UÇUU.

Abdan zarıl boluu, tabılboo, eñsetüü,
sagındıruu.

O, çirkin el menen cer közdön uçat (Aalı).

KÖZDÜ CUUMP. k. Köz cumuu.

KÖZDÜ KIÇIŞTIRUU.

Közünö urunuu, kızıktıruu.

Kerek dese seni daroo tababız. – Bar, közdü
kıçıştırırbay cogol (Beyşenaliyev).

KÖZDÜN COOSUN ALUU.

Ötö kooz, körköm körünüü, adamdı
suktandırırday, kızıktırırday, özünö
tartkırday körünüştö boluu.

Dastorkon cayılıp üstünö türdüü daam
tögülip, közdün coosun alat (Sıdıgaliyev).

kitabı iyi okuyan adam mumla aranmakta
(Beyşenaliyev).

GÖZ DOLDURACAK KADAR

Kaliteli, gelişmiş, tam gönlümüze göre.
Bakışları masum, fiziği de kendine uyumlu,
göz dolduracak kadar idi (Aytmatov).

GÖZE ÇARPMAK

Görünmek, hissedilmek, sezilmek.
Göze çarpmayıp veya ayak sesi duyulmayıp
(“Çalkan”).

V.: Göze çarpmak. *Şehrin çocukları uyanık*
gelir, hemen göze çarpar (Aytmatov).

Göze çarpmak. *Hürmet ettikleri baldızı göze*
çarpar diye, yavaşça fısıldayıp çıktı gitti
(Ukayev).

GÖZDEN UZAKLAŞMAK

1. Görünmemek, ortalıkta gözükmemek,
ortalıktan kaybolmak.

Çoralar büyük yokuşa geldiklerinde, küzeye
doğru dönüp, gözden uzaklaştılar
(Cantöşev).

2. Saklanmak, gözükmeyip bilinmemek, fark
edilmemek.

Göz açıp kapayınca kadar, fark ettirmeden
gözden uzaklaştı (“Ala-Too”).

GÖZDEN KAYBOLMAK

Tezden, hemen yok olmak, görünmemek.

Bir iki defa geri dönüp baktı ve öylece
gözden kayboldu (Aytmatov).

V.: Gözden kaybolmak. *Kız biraz sonra*
gözden kayboldu (“Comoktor”).

GÖZDEN UÇMAK/GÖZÜNDE TUTMEK

Çok lâzım olmak, bulunamamak, hasret
çektirmek, özletmek.

Vah, halk ile toprağım gözümde tüter (Aalı).

GÖZE ÇARPMAK

Göze değmek, ilgi duymak.

Lâzım olursan seni hemen buluruz. – Hadi,
göze çarpmadan kaybol (Beyşenaliyev).

GÖZ KAMAŞTIRMAK

Çok güzel, görkemli görünmek; insanı
imrendirecek, ilgisini çekecek, kendine
çektecek görünüşte olmak.

Sofra açılıp, üstüne çeşit çeşit tatlar serilip,
gözümü kamaştırır (Sıdıgaliyev).

V.: K z coosun t     . *Ca      y         k z coosun t      sekretar kubanıp bara cattu (“Kırgızstan ayaldarı”).*

K      KAREG    Y SAKTOO.

    ıyık tutu, saktoo, etiyat mamile casoo.
Mektep ca     n bağıp koomduk m      k     n karegindey saktoogo           (Medetov).

K      KUR  U KET   .

K    na     , a  k, daana k    alboo.
K     n kur  u ketken ubak, balam (A         ).

K      KUR   N ALUU. k. K     n coosun aluu.

K     A     . k. Ba   ada    .

K     AKSIN. k. K    n akır!

K     ALA ÇAKMAK BOLUU.

1. K    tunaruu, k      kara     p ı     mır  mır bolo t     , k      e  ners  k        kaluu.

Arkaman kelip         k    n ala   akmak bolo t       n bilem (Cant     ).

2. Abdan korkkondo,        ketkende, emne k    n bilbey ap      kaluu, dap      t     .

Sapar       n familiyasın k    p, k    ala   akmak boldu (B         ).

3.     n toktoto albay alıp u  p, k   p turgan ce katuu kızıp kalgan abalda boluu.

Bazarı c    p turganda kimdin k    n ala   akmak bolboyt (Osmonaliyev).

V.: K    n ala   akmaktoo. *Oo, bul erguldun k    n ala   akmak  p,      p turgan kezi eken dep k    p kalı  tı (“  alkan”).*

K     A   K.

1. Eldik t        boyun  a: c      y ki     e k         n ar kanda   cin-          k    bilgen ce bir nerseler c        aldın ala ayta algan.

Kelinimdin k    n açık, aytkanın cazemdebeyt (Bey         ).

2. K     bilip, k     k     n, ar nerseden kabardar, sabattuu, bilim    , daanı  man.

Sen k    n açık daanı  mansı  , Asake

V.: G     kamaşmak. *G     evlerden g     kama  an sekreter sevinçle gidiyordu (“Kırgızstan ayaldarı”).*

G    BEBE    G    KORUMAK

Çok değer vermek, korumak, dikkatli davranmak.

Okulda k     k ya         n        n kamusal m      g   n bebe     z gibi korumayı             (Medetov).

G      N FER   KA     

G    bozulmak, açık, net g         .
G    n ferinin kaşığı an, evladım (A         ).

G     n ala   akmak Olmak/G     KARARMAK

1. G     kararlamak, g     n bulanmak, g    n hiçbir şey g           .

Arkamdan gelip enseme vurduğunda g       n karardı  ımı bilirim (Cant     ).

2. Çok korktuğunda,            n, ne yapacağını bilemeyip duraklamak, kontrol   n   kaybetmek.

Kendisinin soy ismini göçüp, Sapar’ın g    n karardı (B         ).

3. G     PARLAMAK

Kendini tutamayıp g     e uçar, yerinde duramaz veya kendini kaptırmış durumda olmak.

Pazarı iyiyken kimin g    n parlamaz (Osmonaliyev).

V.: G     PARLAMAK: *Oo, bu adamın g     n parlayıp, hi  k    k tuttuğu zaman imiş diye g            (“Çalkan”).*

G      G     A   K

1. Halkın inancında: sıradan insanlara g         n her t      cin-          g      n veya bir şeyler hakkında önceden bir şeyler tahmin edebilen.

Gelinimin g     n g    n açık, dedi    nı yalanlamaz (Bey         ).

2. Çok şeyi yaşayıp, çok şeyi g    n, her şeyden haberdar, okuma-yazması var, tahsilli, bilge.

(Borbuyev).

KÖZÜ AÇIK ÖTÜÜ.

1. Eç cakşılık ce cırgalçılık körböy, tilegen tilegine, maksatına cetpey cürüp ötüp ketüü. *Körüngön bayga kul bolup, közü açık ötüp ketembi (Osmonkul).*

2. Ötö caş kezinde, caştayınan kaytış boluu, ölüü.

Olda, közü açık ötkön karıptarım ay! (Sıdıkbekov).

V.: *Közü açık ketüü. Kantip ele közü açık boydon keteyin (Sıdıkbekov).*

KÖZÜ AÇILBOO.

Soo emes, taza emes, dayıma mas degen maanide.

Okusun taştap keldenden beri közü açılбайт (Ukayev).

KÖZÜ AÇILUU.

1. Bir nersege açık, daana tüşünüü, ak-karanı acıratuu, közü cetüü, taanıp bilüü.

Makendin çeninde cürüp al köp nersege kanıgıp, közü açıldı, çıyrıldı ("Leninçil caş").

2. Sabattuu, bilimdüü boluu, añ-sezimi ösüü. *Kat taanıp al, kat taanısañ közüñ açılт (Saatov).*

3. Köñülü kötörülüü, özün sergek sezüü. *Barganda közüñ açılıп, cürögüm kubandı ("Ala-Too").*

KÖZÜ BAR.

Tirüü, caşap cüröt, ölö elek.

Kempirinin közü barda neberesi alardın kolunda ele (Kuşubekov).

KÖZÜ BOZORUU.

1. Karayloo, közü tunarıktap, elektenip cakşı körö albay kaluu.

Közü bozorup, şayları oodu (Bektenov).

2. Eç nerseni közünö ilbey, togotpoy, döögürsüp kaluu, katuu kööp ketüü. *Külbübü, kudaydı karap közüñ bozorsoçu, katıgün! (Sıdıkbekov).*

Sen gönül gözü açık danışmansın, Asake (Borbuyev).

GÖZÜ AÇIK GİTMEK

1. Hiç iyilik veya iyi günler görmeyip, hedefine, maksadına ulaşamayıp bu dünyadan göç edip gitmek.

Zenginlere köle olup, gözüüm açık ölüp gidecek miyim (Osmonkul).

2. Çok genç yaşında, genç yaşta vefat etmek, ölmek.

Vah, gözü açık giden zavallılarım vah! (Sıdıkbekov).

V.: *Gözü açık gitmek. Nasıl gözü açık olarak gideyim (Sıdıkbekov).*

GÖZÜ AÇILMAMAK

Ayık değil, temiz değil, her zaman sarhoş mânâsında kullanılır.

Okulunu bırakıp geldiğinden beri gözü açılmıyor (Ukayev).

GÖZÜ AÇILMAK

1. Bir şeyi açık, net olarak anlamak, akla karayı ayırtedebilmek, öğrenmek, tanıyıp bilmek.

O, Maken'in yanında yaşayıp, çok şeyi öğrenip, gözü açıldı, toparladı ("Leninçil caş").

2. Okuma yazma öğrenmek, genel kültürü geliştirmek.

Okuma-yazma öğren, okuma-yazma öğrenirsen gözüñ açılır (Saatov).

3. GÖNLÜ AÇILMAK

Gönlü hoş olmak, kendini iyi hissetmek. *Gittiğimde gönlüm açılıп, kalbim sevince boğuldu ("Ala-Too").*

Gözü Var; GÖZÜ AÇIK

Hayatta, yaşıyor, daha ölmedi.

Ninesinin gözü açıkken, torunu onların elinde idi (Kuşubekov).

GÖZÜ BULANMAK; GÖZÜ BULUTLANMAK

1. El yordamıyla hareket etmek; gözü dumanlanıp, yönünü kaybedip iyi görememek.

Gözü bulutlanıp, takatı kesildi (Bektenov).

2. GÖZÜ HİÇBİR ŞEY GÖRMEMEK

Hiçbir şeyi takmayıp, kaale almayıp, kendini kaybetmek, büyüklük taslamak.

3. Töröt ubagında kansırap, es-uçun cogotuu, esinen tanıp, eç nerseni sezbey kaluu, kara basuu (köbünçö törötü kıyın bolgon ayaldarga karata).
Beregi ötüqçünün ayalı közü bozorup töröp cüröt (Sıdıkbekov).

KÖZÜ BUZULUU.

1. Açuusu kelgendey, caktırbaganday kebetede köz karaşı, münözü özgörölö tüşüü. *Menin sabaktan naçarlay baştaganımdı ugup, atamdın közü buzuldu, maga tüsün üyüirdü ("Caş leninçi").*

2. Köbünçö katuu oorup catkan adamdın abalına karata baş kötörör türü çok, ölüm aldında turat degen sıyaktuu maanide. *Ay, kagılayın Altınay ay! Bayağı Altınay çok, közü buzulup, öñündö tirüülükütin belgisinen ölümdün belgisi açık turgan sıyaktandı (Cantöşev).*

KÖZÜ CAŞILDANUU.

Iylap ciberçüdöy bolup, muunu boşop, közünön caş kılgrıuu, kiçine caşıp ketüü. *Camalkandın cürögü alıp uçup, emne kılarnı bilbey alaktap, közü caşıldanıp turdu (Abdukarimov).*

Külbübü, Allah'ı tanıyıp, gözünün hiçbir şey görmemesinden vazgeç (Sıdıkbekov).

3. BAKIŞLARI BULANMAK

Doğum anında kan kaybedip, aklını kaybetmek; kendi şuurunu kaybedip, hiçbir şey hissetmemek (genelde doğumu sancılı geçen kadınlar için).

Bu yandaki ayakkabıcının eşi, bakışları bulanıp doğum yapıyor (Sıdıkbekov).

Gözü Bozulmak

1. YÜZÜ EKŞİMEK

Sinirlenmiş gibi, hoşlanmamış gibi bakışları, yüz hatları değişmek.

Benim derslerimin kötüye gittiğini duyup, babamın yüzü ekşidi, banakarşı tavır aldı ("Caş leninçi").

2. BAKIŞLARI BULANIK OLMAK

Genellikle, ağır hasta olan adamın durumuna göre baş kaldırarak hâli yok, ölüm döşğinde yatıyor gibi mânâlarda.

Hey, kurban olduğum Altınay hey! Eski Altınay yok, bakışları bulanıp, yüzünde canlılığın değil, ölümün belirtileri var gibi geldi (Cantöşev).

GÖZÜNE YAŞ DOLMAK

Ağlayacakmış gibi, kendini bırakıp, gözlerinden yaş damlamak, biraz ağlamak. *Camalkan'ın yüreği ağzına gelip, ne yapacağını bilemeyip, gözüne yaş doldu (Abdukarimov).*

KÖZÜ CETİK.

Köptü bilgen, dasıkkın, ar nersege cete tüşüngön, arkı-berkini mıktı bilgen. *Arasında karaladay akılman, közü cetik karıları oturbaybı (Beyşenaliev).*

KÖZÜ CETÜÜ.

Emne ekendigine, çındığına ce tögündüğünö, kaday bolgonduguna açık tüşünüü, toluk işeniçi boluu, kaday bolorun aldın ala bilüü. *Közü cetip, bilip turgan işin Sapar dalildöögö tırıştı (Sasıkbayev).*

KÖZÜ CETPÖÖ.

Bir nersenin çın-bışığına, bolor-bolbosuna işene alboo, kümöndör boluu.

Gözü Yetik/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ

Çok bilen, uzmanlaşan, her şeyi kavrayabilen, her türlü işi iyi bilen. *Arasında şahin gibi bilge, görmüş geçirmiş yaşlıları oturmuyor mu (Beyşenaliev).*

Gözü Yetmek/GÖZÜ KESMEK

Ne olduğunu, gerçekliğini veya aslını, nasıl olduğunu net bir şekilde anlamak, tam olarak güvenmek, nasıl olacağını önceden kestirmek.

Gözüne kestirip, iyi bildiği işini Sapar ispatlamaya çalıştı (Sasıkbayev).

Gözü Yetmemek/GÖZÜNE

KESTİREMEMEK

Bir şeyin aslına, olup olmayacağına

Musulmankuldun tıñ cürö alışına közüñ cetpeyt, işene berbeym (Kasimbekov).

KÖZÜ COK.

Tirüü emes, ölgön, közü ötkön.
Azır bu kişilerdin birinin da közü çok ("Sovettik Kırgızstan").

KÖZÜ COK BAATIR.

Eç nerseden kayra tartpagan, taymanbagan, çıgaan, baatır.
Saga daap söz aytkan men közü çok baatır ekemin ("Ala-Too").

V.: Közü çok er. – Közü çok er ekensiñ dep, Bakdöölöt kayta-kayta aytıp, tañ kala berdi (Abdukaimov).

KÖZÜ CUMULUU. k. Köz cumuu. 1.

KÖZÜ CILUU UÇUROO. k. Közgö cıluu uçuroo.

KÖZÜ İLİNÜÜ.

Bir az uktap ketüü, ürgülöp ketüü.
Saysöögü sızdap catıp cañıdan ele közü ilinip ketken Düyşönkul çoçup oygondu (Osmonaliyev).

KÖZÜ KAYNOO.

1. Beti albrıp, közü calcıldap çaşıldanganday körünüşkö karata (köbünçö, eti katuu ısıp, oorup kalgan baldarga karata) aytilat.
Kiçine talmoorsup, közü kaynap turat.

2. Közü caltıldap, abdan ötkür bolup körünüü.

Tebetey ceeginen kaşı çıgıp, közü kaynap, tikteğendi caltantat (Osmonaliyev).

KÖZÜ KANIGUU.

İştin cönün taamay bilip kaluu, acıratuu, dasıguu, maş boluu.

Közü kanıgıp, kolu maşıgıp, önörü öskön sayın örgö çabuu adamdın adatı ("Caş leninçi").

KÖZÜ KARAŇGILOO.

1. Közü cakşı körö albay büdömük tartuu.

Aldıman bağıt alar cılçık tappay, / Barattı eki közüñ karaŇgılap (Abdıramanov).

2. Alsıroo, es-uçun cogoto baştoo.

Gülayımdın köñülü aynıp, közü karangılayt (Abdukarimov).

inanmamak, tereddütte kalmak.

Musulmankul'un rahat duracağını gözüme kestiremiyorum, güvenemem (Kasimbekov).

Gözü Yok/GÖZÜ AÇIK OLMAMAK

Hayatta olmayan, vefat eden, göçüp giden.
Şimdi bu insanların hiç birinin gözü açık değil ("Sovettik Kırgızstan")

Gözü Yok Bahadır/Gözü pek bahadır

Hiçbir şeyden çekinmeyen, korkmayan, cesur, bahadır.

Sana karşı söz söyleyen, ben gözü pek bahadır imişim ("Ala-Too").

V.: Gözü pek kahraman. – Gözü pek kahraman diye, Bakdöölöt tekrar tekrar söyleyip, şaşırdı (Abdukaimov).

GÖZÜ KAPANMAK

Kısa bir an için uyuya kalmak, uyuklamak.

Çok üşüyerek yatıp, dah yeni gözleri kapanan Düyşönkul fırlayarak uyandı (Osmonaliyev).

Gözleri Kaynamak/GÖZLERİ ÇAKMAK ÇAKMAK OLMAK

1. Yüzün yanıp, gözlerin parladığı durum (genelde, ateşi çıkan çocuklarda) için söylenir.

Biraz rahatsızlanıp, gözleri çakmak çakmak görünüyor.

2. GÖZLERİ PARLAMAK

Gözleri parlayıp, çok keskin görünmek.
Kalpağının altından kaşları çıkıp, gözleri parlayıp, baktığı adamı ürkütür (Osmonaliyev).

GÖZÜ ALIŞMAK

İşin yöntemini iyi kavramak, ayırt edebilmek, uzmanlaşmak, alışmak.
Gözü alışıp, hünere arttıkça daha ileriye yeltenmek insanların adeti ("Caş leninçi").

GÖZÜ BULANMAK

1. Gözü iyi göremeyip buğulanmak.

Önümü iyi göremeyip, / Gidiyordum iki gözüñ buğulanıp (Abdıramanov).

2. Güçsüz düşmek, suurunu kaybetmeye başlamak.

Gülayım'ın başı dönüp, gözleri bulanır

V.: Közü karayloo. *Aytor, talmoorsup közü karaylay tüştü da, cıgılıp kete cazdadı (Sıdıkbekov).*

KÖZÜ KAROO.

Közü açık turup ele körö albagan, suu karek. *Baykemdın közü karoo. Bala küününön uşunday eken ("Ala-Too").*

KÖZÜ KATUU.

Körüügö ce cetüügö zar boluu, kemçil bolgon nerseni ayabay samoo, abdan eñsegen abalda boluu.

- *Bul aqçadan közü katkan baykuş turbaybı (Kaimov).*

KÖZÜ KAŞAYUU. k. Kara közü kaşayuu.

KÖZÜ KOYULUU.

Uykusu kелgendey magdıragan, memirep köşülüñkü tartkan abalda boluu.

Eki kaşının ortosunda ter isirkektep, közü koyula tüşkönün enesi körüp oturdu (Aytmatov).

KÖZÜ KÖR. k. Közü tuyuk.

KÖZÜ KURÇ.

Ötkür, körögöç.

Tooluktardın közdörü kurç emespi (Beyşenalıyev).

KÖZÜ KIZARUU.

Bir nersege köñülü tüşüp, abdan kızığıuu, suktanuu, samoo, eñsöö.

Külüktü közü kızargan Kanayga cetkirip berip tındı (Ümötaliyev).

V.: Közü küyüü. *Ceñesi közü küygön menen öziñ ıybaa saktagan cigitke öñgöçünön çıñk kürsündü (Beyşenalıyev).*

KÖZÜ KIYBOO.

Bir nerseden acıragısı ce bir nerseni koldon çıgargısı kelböö, biröögö iraa körböö.

Carık düynönü közü kıybadı, ünsüz tiktep küyösün, balasın ayap ıyladı (Şükürbekov).

KÖZÜ KIÇIŞUU.

Bir nersege abdan kızığıuu, öto suktanuu, alsam ce cetsem degen peyilde ıkıs koyup turuu.

Sen mında turbay üyüñö ketçi, körsö dagı

(Abdukarimov).

V.: Gözlerini bulut kaplamak. *Sonra, duraksayıp gözlerini bulut kapladı da, düşecek gibi oldu (Sıdıkbekov).*

Bakar Kör

Gözleri açık olsa bile göremeyen.

Ağabeyimin gözleribakar kör. Daha çocuk yaştan beri böyle imiş ("Ala-Too").

Gözü Sertleşmek/GÖZÜNDE TUTMEK

Görmeye veya kavuşmaya çok muhtaç olmak, eksik olan şeyi çok özlemek, çok özler durumda olmak.

- *Bu, para gözünde tüten biri imiş (Kaimov).*

GÖZLERİ KAPANMAK

Uykusu gelmiş gibi sallanır, uyuklar bir hâlde olmak.

İki kaşının ortasından ter akıp, gözlerinin kapandığına annesi bakıp oturdu (Aytmatov).

GÖZÜ KESKİN

Gözleri iyi gören, ince ayrıntıları da görebilen.

Dağda yaşayanların gözleri daha keskin değil mi (Beyşenalıyev).

Gözü Kızarmak/GÖZÜ KALMAK

Bir şey ilgisini çekip, çok merak etmek; imrenmek, arzulamak, hayalini kurmak.

İyi koşu atını gözü kalan Kanay'a götürüp verip rahatladı (Ümötaliyev).

V.: Gözü kızarmak. *Yengesi, gözü kızarmasına rağmen, kendini koruyan yiğide sırtını çevirip nazlandı (Beyşenalıyev).*

Gözü Kıymamak/Kıyamamak

Bir şeyden ayrılması gelmemek veya bir şeyi elden çıkarmak istememek, birisine lâıyk görmemek.

Bu aydınlık dünyaya kıyamadı, kocasına sessizce bakarak, çocuğuna acıyarak ağladı (Şükürbekov).

Gözü Kaşınmak/GÖZÜ KALMAK

Bir şeye iyice heveslenmek, aşırı derecede imrenmek, alsam veya yetişsem diye hamleye hazır durmak.

Sen burada durmadan evine git, görürse yine

adatinça közü kışışıp cürbösün (Toybayev).

KÖZÜ MENEN TEÑ AYLANUU. k.

Közünün ağı menen teñ aylanuu.

KÖZÜ MENEN UZATUU.

Astırtan, tımızın karap kala berüü.

Söz aytıp, oy almaşa albasa da cigitti közü menen uzatıp tim boldu (Sıdıgaliev).

KÖZÜ MINDAY BOLSO ELE.

Cok bolso, körünböy kalsa.

Ay, uşunun oyunkaragı... Menin közüminday bolso ele şıp cogolot ("Çaş Leninçi").

KÖZÜ OYNOO. k. Közü kamaşmak

Kızıguu, suktanuu, közü tüşüü.

Akçalunun kolu oynoyt, akçasızdın közü oynoyt (makal).

KÖZÜ ÖTÜÜ.

1. Kadala karoo, tigile karoo, kızıguu.

Balanın közü komuzdan ötüp barattı (Kaimov).

2. Kaza tabuu, ölüü, köz cumuu.

Adamdın közü ötköndö, / Cok eken kaytıp keliüüsü (Üsönbayev).

KÖZÜ TARTUU.

Eldik işenim boyunça keleşekte boloturgan cakşılık ce camandık cönündöğü belgi degen maanide.

Oñ közü tartat, kızım kelip kalabı, - dep, on kün ümüttönüp cürdü (Baytemirov).

KÖZÜ TEŞİLÜÜ.

1. Tınım albay közü talığıça iştey berüü ce okuy berüü degen maanide.

Baş kötörböy okuy berip, caza berip közüñ teşildi go, cüdöp da kettiñ, - dep, ceñem keyip-kepçip, canıma otura ketti ("Leninçil çaş").

2. Çarçağıça karoo, zarıga karoo.

Karap oturup közüñ teşildi. Uşunça da cogolup ketesiñbi? (Aytmatov).

KÖZÜ TİRÜÜ.

1. Bar, çaşap cüröt, közü ötkön çok, aman-esen, topuraktan tışkarı.

Közüñ tirüü turganda al eköönü ıylatpaym (Ömürbayev).

2. Tıñ, çıyrak, ar nersege cöndömdüü, bışık,

adetin üzere gözün kalmasın (Toybaev).

Gözü İle Uzatmak/GÖZİ İLE TAKİP ETMEK

Gizlice, yavaşça gözleriyle takip ededurmak. Söz söyleyip, fikir paylaşmadıysa da yiğidi gözü ile takip ederek rahat etti. (Sıdıgaliev).

Gözü Böyle Olunca/Gözü Görmediğinde

Yokluğunda, gözükmezken.

Aman, bunun oynaklığı... Benim gözüüm görmediğinde hemen kaybolur ("Çaş Leninçi").

Gözleri Oynamak

İlgi duymak, hoşlanmak, gözü düşmek.

Paralının elleri oynar, parasızın gözleri oynar (Atasözü).

GÖZÜNÜ DİKMEK

1. Gözünü ayırmadan bakmak, dikilerek bakmak, ilgi duymak.

Çocuk gözünü kopuza dikti (Kaimov).

2. Gözünü Yummak: Vefat etmek, ölmek.

İnsan gözünü yumunca /Geri gelmesi mümkün değil imiş (Üsönbaev).

Gözü Seçirmek

Halk inancına göre gelecekte olacak iyilik veya kötülük hakkındaki bir işaret mânâsında.

Sağ gözüm seçiriyor, kızım gelir mi ki, - diye, on gün ümit etti (Baytemirov).

Gözü Delinmek/Gözleri Yorulmak

1. Dinlenmeden gözü yorulana dek çalışmak veya okumak mânâsında.

Başını kaldırmadan okuya- yaza, gözün yoruldu, kuvvetten düştün, - diye, yengem kederlenerek, yanıma oturuverdi ("Leninçil çaş")

2. Yorulana dek bakmak, intizarla bakmak.

Bakarken gözlerim yoruldu. Bunca zaman nasıl kaybolup gidersin (Aytmatov).

Gözü Diri/GÖZÜ AÇIK

1. Var, yaşamakta, gözünü kapamadı, sağ-salim, topraktan uzak.

Gözüm açık olduğu müddetçe o ikisini ağlatmam (Ömürbaev).

2. Çevik, sağlam, her şeye becerikli,

idirektüü.

Al közü tirüü, sarı çiykil, ımanı ısık caş cigit eken (Bökönbayev).

V.: Eti tirüü. *Aygül eti tirüü, zeendüü kız. Okusun. Adam bolsun, - dedi İsabek (Aytmatov).*

KÖZÜ TOYBOO.

1. Alımsınboo, ıraazı bolboo, aç közdük, sugalaktık kılúu.

Eç nersege közü toybogon baylardın kılar işi uşul da (Abdukarimov).

2. Suluuluguna, körkömdüğünö suktanuu, kızıga berüü, karay bergisi kelüü.

Zerger casagan buyumdardın koozdugu uşunçalık, karap turup közüñ toyboyt (Abdukarimov).

KÖZÜ TOYU.

Körgön nersesine ayabay ıraazı boluu, kanaattanuu, köñülgö tolúu.

Körkömdüü salgan üylör köp, / Köz toyot şañduu ayılga (Osmonkul).

KÖZÜ TÖBÖSÜNDÖ.

Bir nerseni tez baamdagan, aldın ala bilgen, abdan kıraakı, baykagıç.

Anın közü töbösündö, senin ança caktırbay turganıñdı bilip koydu okşoyt ("Ala-Too").

V.: Közü çokusunda. *Anın közü çokusunda.*

KÖZÜ TÖRT. k. Eki közü tört.

KÖZÜ TUNARUU.

Közü karañgıloo, munarıktap cakşı körö alboo, küügümdönüü.

Cüköştün bütön boyu şuu etip, közü tunara tüştü (Sasıkbaev).

KÖZÜ TUYUK.

Karañgı, maalımatı cok, kat-sabatı açılbağan, bilimsiz.

Al kezde közü tuyuk türköy kırgız mına uşunun da cönün bilgen emes (Ümötaliyev).

KÖZÜ TÜZ.

Mamilesi cakşı, niyeti taza, aram oyu cok.

KÖZÜ TÜŞÜ.

1. Bir nerseni caktıruu, anı algısı kelip ayabay kızıgıp kaluu, suktanuu.

Köp külüktördü karap turup, bir atka közü tüşöt (Osmonaliyev).

2. Biröönü cakşı körüp, süyüp kaluu, aga

dayanıklı, kabiliyetli.

O gözü açık, kumral, cana yakın genç yiğit imiş (Böknbayev).

V.: Eti Diri/Kabiliyetli. *Aygül dayanıklı, kabiliyetli kız. Okusun. Adam olsun, - dedi İsabek (Aytmatov).*

GÖZÜ DOYMAMAK

1. Tatmin olmamak, razı olmamak; aç gözlü, haris olmak.

Hiçbir şeye gözü doymayan zenginlerin yapacak işi bu ki (Abdukarimov).

2. Güzelliğine imrenmek, heveslenmek, bakmak istemek.

Kuyumcunun yaptığı ziynetlerin güzelliği öyle ki, bakıp gözün doymaz (Abdukarimov).

GÖZÜ DOYMAK.

Gördüğü şeye yeterince razı olmak, tatmin olmak, hoş gitmek.

Görkemli yapılan evler çok, /Göz doyar mühteşem köye (Osmonkul).

GÖZÜ KESKİN

Bir şeyi çabuk kavrayan, ileriye gören, çok uyanık, gözetleyen

Onun gözü keskin, senin pek beğenmediğini biliverdi herhâlde ("Ala-Too").

V.: Gözü tepesinde *Onun gözü tepesinde.*

GÖZÜ BULANMAK

Gözü kararmak, hafif sisle örtülerek iyi görememek, karanlıklaşmak

Cüköş'ün tüm bedeni titreyerek, gözü bulandı (Sasıkbaev).

Gözü Kapalı/Kara Cahil

Cahil, bilgisi yok, okur-yazarlığı olmayan, bilimsiz.

O zaman kara cahil Kırgız işte bunun da anlamını bilememişti (Ümötaliyev).

Gözü Düz/Samimi; Dürüst

Davranışı düzgün, niyeti temiz, kötü düşüncesi olmayan.

GÖZÜ DÜŞMEK

1. Bir şeyi beğenmek, onu almak isteyip aşırı ilgi göstermek, imrenmek.

Sayısız koşu atlarına bakıp bir ata gözü düşer (Osmonaliyev).

2. Birisini severek, âşık olmak, ona teslim

berilip caktırip kaluu.

Kelip-ketip cürüp maga közü tüşüp, atama kudalaşuu üçün cuuçı salat (Kaimov).

V.: Köñülü tüşüü. *Al kelinçekke bir kezde Teñirberdi agañdın köñülü tüşüp cürgön (Ukayev).*

KÖZÜ UMAÇTAY AÇILUU.

1. Uykusu taroo, közü çayıtay açılıu, oygonup ketüü.

Samattın uykuluu közü umaçtay açıldı (Sasıkbayev).

2. Canı sep aluu, tıncıy tüşüü.

Butumdagı çöñördü suurup salganda közüüm umaçtay açılıp, uykuga kiripmin ("Ala-Too").

3. k. Közü açılıu.

V.: Közü çayıtay açılıu. *Menin közüüm emi çayıtay açıldı (Ümötaliyev).*

KÖZÜ ÇAKMAKTOO. k. Közü ala çakmaktoo.

KÖZÜ ÇALUU.

Baykap kaluu, körüp kaluu.

Kızdın oşo tatınakay uyañ cüzünön cılmaıyuu közü çaldı Adılbek (Ömürbayev).

KÖZÜ ÇANAGINAN ÇIGUU.

Katuu korkkondo, tañ kalganda ce açuusu kelgende közü çoñ açılıp bakıraya tüşüü, akıraya karoo.

Karasakaldın közü çanagınan çıgıp, tişteri kıcırap ketti (Abdıramanov).

KÖZÜ ÇAÇIROO.

Bir nerseni öto çıdamsızdık menen kütüü, zarıguu, alsam ce cetsem dep ayabay eñsö. *Akçanı körgöndö Moldoştun közü çaçırap ketti (Abdukaimov).*

KÖZÜ ŞİLİSİNEN ÖTÜÜ.

Açuu kaar menen öto cek körüü abalında cekire karoo, teşe tiktö.

Eki mirzanın közü Edigenin şilisinen öttü (Osmonaliyev).

V.: Közü şilisinen çıguu. *Al ölsö, anın şilisinen çıkkın kaarduu közü anı cindi kılat ("Ala-Too").*

olurcasına beğenmek.

Gelip-gidip uğrarken bana gözü düşüp babamdan istemeye düñür gönderir (Kaimov).

V.: Gönlü düşmek. *O gelinciğe bir zamanlar Tenirberdi ağabeyin gönlü düşmüştü (Ukayev).*

GÖZLERİ FAL TAŞI GİBİ AÇILMAK

1. Uykusu kaçmak, gözleri kocaman açılmak, uyanmak.

Samat'ın gözleri faltaşu gibi açıldı (Sasıkbayev).

2. GÖZÜ AÇILMAK

Rahatlamak, sükunet bulmak.

Ayağımdaki çarığı çıkarttığında gözüm açılıp, uykuya dalmışım ("Ala-Too")

V.: Gözleri gün ışığı gibi açılmak. *Benim gözlerim artık gün ışığı gibi açıldı (Ümötaliyev).*

GÖZÜNE İLİŞMEK

Fark etmek, rastgele görmek.

Kızın güzel yüzündeki tebessüm Adılbek'in gözüne ilişti (Ömürbayev).

GÖZLERİ YUVASINDAN FIRLAMAK

Çok korktuğunda, hayret ettiğinde veya sinirlendiğinde gözlerini kocaman açmak, şaşakalmak.

Karasakal'ın gözleri yuvasından fırlayıp dişleri gıcırdadı (Abdıramanov).

GÖZÜNDE TÜTMEK

Bir şeyi çok sabırsızlıkla beklemek, muhtaç olmak, ulaşsam veya elde etsem diye çok arzulamak.

Akçan'ı görüncü Moldoş'un gözündü tütüü (Abdukaimov).

Gözü Damarından Geçmek/YİYECEK GİBİ BAKMAK

Nefret dolu bakmak, çok sert bir bakış atmak.

Eki bey Edigey'e yiyecek gibi baktı (Osmonaliyev).

V.: Yiyecek gibi bakmak

O ölse, onun yiyecek gibi bakan sert bakışları onu delirtir ("Ala-Too").

KÖZÜ IMİR-ÇIMIR BOLUU. k. Imır-çımır boluu.

KÖZÜN ALA KAÇUU.

Biröönü tike, taamay karay albay caltaktoo, körünböögö, karaboogo araket kılui, caltanuu.

Mariya bolso, kiüyöösünön közüün ala kaçıp turdu (Aşımbayev).

V.: Közün çaşıruu. Casool ıldıy eñile közüün çaşırdı (“Ala-Too”).

KÖZÜN ALBOO. k. Közün ayırboo.

KÖZÜN AÇA ELEK.

Çoñoyo elek, cetile elek, boorun cerden kötörö elek, ötö çaş.

Közün aça elek kızıl et kezinde ele komuz menen uşunçalık ınak bolup, tilegi oşogo oogon balanı başka kesipke buruuga bolobu? (Kaimov).

KÖZÜN AÇUU.

Esine keltirip, tartipke çakırıp koyu, birdi körsötüü.

Tıyuuçu pende özüm deyt / Açıyın munun közüün deyt (“Semetey”).

KÖZÜN BAYLOO.

Dubalap, sıykırlap eç nerseni sezdirbey, körsötpöy koyuu, cazgıruu.

Al tolgotkon katındın,/Közün baylap salçu eken (“Seytek”).

KÖZÜN BOYOO.

Aldoo, cazgıruu, budamayloo.

Bilebiz silerdin amalınardı. Közübüzdü boyoguñar kelet (Cantöşev).

KÖZÜN CAŞ ÇAYUU.

Iylap ciberçüdöy közüünön çaş kılğıra tüşüü, çaşıp ketüü.

Gülay sözün bütürö albay közüün çaş çaydı (“Leninçil çaş”).

KÖZÜN CAŞIRUU. k. Közün ala kaçuu.

KÖZÜN COGOTUU. k. Közün tazaloo.

KÖZÜN CIRTUU.

Uykudan oygonuu, oygonup turup ketüü.

Kurgan ene közüün cırtıp turgandan baştap canı cay albay, çark aylanıp cürgönü cürgön (Saatov).

KÖZÜN KADOO.

Bir nerseden közüün albay kadala karoo, tigile

GÖZÜNÜ KAÇIRMAK

Birisine dik, düz bakmaya çekinmek; görünmemeye, bakmamaya çaba göstermek; korkarak bakmak.

Mariya ise, kocasından gözlerini kaçırır vaziyette durdu (Aşımbayev).

V.: Gözünü saklamak/GÖZÜNÜ

KAÇIRMAK. Çavuş aşağıya eğilerek gözlerini kaçırır (“Ala-Too”).

GÖZÜ AÇILMAMIŞ

Büyümemiş, ergenleşmemiş, ağzından sütü kesilmemiş, epey genç.

Daha gözü açılmamışken kopuz ile bu kadar yakın olan, kendini buna adayan çocuğu başka mesleğe yönlendirmek olur mu? (Kaimov).

GÖZÜNÜ AÇMAK

Haddini bildirmek, nizama sokmak, ders vermek

Durduracak insan benim der/Bunun gözünü açıyım der (“Semetey”).

GÖZÜNÜ BAĞLAMAK

Dua ile sihirleyip hiçbir şeyi hissedemez, göremez durama getirerek baştan çıkarmak.

O doğum sancısından ızdırıp çeken kadının,/Gözünü bağlayıverirdi (“Seytek”).

GÖZ BOYAMAK

Aldatmak, kandırmak, kafese koymak.

Biliriz sizin amelinizi. Gözümüzü boyamak istersiniz (Cantöşev).

GÖZLERİ DOLMAK

Ağlarcasına gözleri ıslanıvermek, yaşarmak

Gülay sözün bitiremeden gözleri doldu (“Leninçil çaş”).

Gözünü Yırtmak/GÖZÜNÜ AÇMAK

Uykudan uyanmak, uyanarak kalkıp gitmek
Zavallı anne gözünü açtığından beri durmaksızın, yırtınarak koşturuyor (Saatov).

GÖZÜNÜ DİKMEK

Bir şeyden gözünü almadan bakmak,

karoo, ötö kunt koyup baykoo, köz saluu.
Karıya men cakka burulup, bozomuk nursuz közün kadadı ("Ala-Too").

V.: Közün tigüü. *Al eköönün köptön beri közün tigip cürgön ceri kanduu özök (Ukayev).*

KÖZÜN KAROO.

1. Biröögö baş iyüü, aytkan-degeninen çıkpoo, materiyealdık caktan toluk köz karandı boluu.

Altı cüz üylüügö cakın çoro eli Toskondun közün karap, buyrugun atkarışat (Osmonaliyev).

2. Cakşı körgön balasının, kızının c.b. aytkan-degeni menen, oyu menen boluu, taarintpay, ayap mamile casoo.
Kördüñbü uuluñdu, - dedi Kaliypa, - biz munun calgız dep közün karap oturup, uşintip alganbız da (Saatov).

KÖZÜN KAŞAYTUU. k. Kara közün kaşaytuu.

KÖZÜN KIZARTUU. k. Közü kızartuu.

KÖZÜN MAY BASUU.

Mansabına, baylığına c.b. abalına çirenip, menmensinip başkaları teñsinbey, döögürsüp, kööp ketüü.

Közün may basıp, akçanın demi menen kökölöp cürö berdi ("Çalkan").

V.: Közün may kaptoo. *Biz, adamdar al kezde közübüzdü may kaptap kalabı, bilbeyt da, bilgibiz da kelbeyalat eken! ("Kırgızstan madaniyatı").*

KÖZÜN OYUU.

Birdi körsötüü, cazaloo.

Senin közüñdüy oygondon kiyyin aytar, - dedi da, eşikti açıp sırttı karadı (Abdukaimov).

KÖZÜN SATUU.

Biröödön ce bir nerseden ümüttönüp zarıla karoo, ümütkör bolup caldıroo, telmirüü.
Calgız balam Şayımbet / Ar kimge közün satkandır ("Er Tabıldı").

KÖZÜN SÜZÜÜ.

1. Közün cuma turgansıp, köşülüp

dikilerek bakmak, dikkatlice izlemek, gözetlemek.

İhtiyar bana doğru dönerek, söniük nursuz gözünü dikti ("Ala-Too").

V.: Göz dikmek. *O ikisinin çoktandır göz diktikleri önemli mesele (Ukayev).*

Gözüne Bakmak/GÖZÜNÜN İÇİNE BAKMAK

1. Birisine baş eğmek, dediklerine uymak, maddi yönden tamamıyla bağlı olmak.

Altı yüz evliye yakın çora halkı Toskon'un gözünün içine bakarak, buyruğunu yerine

2. Sevdiği kişinin, kızının v.s. dediklerini yapmak, sözünden çıkmamak, darıltmadan, merhametlice davranmak.

Gördün mü oğlunu, - dedi Kalipa, - biz buna bir tane diye gözümüz gibi bakarken, bu hâle getirdik ya (Saatov).

Gözünü Yağ Basmak/GÖZÜNÜ KİBİR BÜRÜMEK

Makamı, mülkü v.s. durumuyla övünerek bencilleşip başkalarını aşağılamak; gururlanmak; burun şişirmek.

Gözünü kibir bürüyüp paranın kudreti ile ayakları havada gezdi ("Çalkan").

V.: Gözünü Yağ Kaplamak/Gözünü kibir bürümek

Biz, insanlar o anda gözümüzü kibir mi bürür, bilmeyiz, bilmek de istemeyiz! ("Kırgızstan madaniyatı").

GÖZÜNÜ OYMAK

Ders vermek, cezalandırmak

Senin gözünü oyduktan sonra söyler, - dedi de, dışarıya doğru yöneldi (Abdukaimov).

Gözünü Satmak/Ümit etmek

Birisinden veya bir şeyden ümitlenerek intizarla bakmak, ümit ederek arzulamak, imrenmek.

Biricik oğlum Şayımbet/Herkesten ümit etmiştir ("Er Tabıldı").

GÖZ SÜZMEK

1. Gözünü yumarçasına, nerdeyse uyuyormuş

baratkanday kılıktana karoo.

Kızdın közüün süzüp, oyt berip kıtkılıktap turganı köz aldınan ketpedi ("Leninçil çaş").

2. Közü cumulup ce añtarılıp, köşülüp uktap baratkanday abalda boluu.

Til süylöböy titirep, Közüün süzüp sulk catat ("Ala-Too").

KÖZÜN TAANUU. k. İştin közüün taanuu. KÖZÜN TABUU.

1. k. İştin közüün taanuu.

2. Cogolgon, çaşırılğan nerse, buyum, mal c.b. dal özüün aluu, koluna tiygizüü.

Uurdalğan buyumdarkın közüün taptı ("Leninçil çaş").

KÖZÜN TAZALOO.

1. Cok kılıuu, öltürüü, caylap saluu.

Bolboso Orozkul eköübüzdüün közübüzdü onoy ele tazalap koyot (Aytmatov).

2. Cok kılıuu, sarp kılıuu, tügötüü, ayagina çıguu, bütürüü.

Seyilkandan kalğan mülktün dalayının közüün tazaladı (Sıdıkbekov).

V.: Közüün budaloo. *Uzap kete elekte üç ayıldan üç cigit cete barsın da közüün budalap, car köçürüp taştap kele berişsin (Ubukeyev).*

KÖZÜN TOYGUZUU.

Iraazı kılıuu, ırakat berüü.

Kazak talaası kart akındın oygo çömülgön közüün toyguzup, ogo beter bacıraytuuda (Beyşenaliyev).

KÖZÜN TÜŞÜRÜÜ. k. Közüün kadoo.

KÖZÜNDÖ OGU BOLSO ATIP CİBERÇÜDÖY.

Ötö cek körü sezimi menen ızırına, kaardana, abdan açuusu kele karoo, birdi körsötçüdöy, cep ciberüüçüdöy boluu degen maanide.

Közündö ogu bolso atıp ciberçüdöy bardığın aylandıra karap aldı da şart çıgıp ketti (Cantöşev).

KÖZÜNDÖ OTU BAR.

Ötö tıñ, ötkür, kayrattuu, er cürök, taymanbas.

Közündö otun bar er körünösün dep, men seni beker maktagan emes ekemin

gibi kırıtarak bakmak.

Kızın göz süzerek, kırıtarak kıs kıs gülmesi gözünün önünden gitmedi ("Leninçil çaş").

2. GÖZÜ SÜZÜLMEK. Gözleri yumularak neredeyse uyuma ahvalinde olmak.

Ses bile çıkarmadan, gözü süzülerek hareketizce yatıyor ("Ala-Too").

Gözünü Bulmak/İŞİN GÖZÜNÜ BİLMEK

1. bk. İşin gözünü bilmek.

2. İZİNİ BULMAK. Kaybolan, saklanan eşya, alet, mal v.s.yi kendisi almak, eline geçirmek.

Çalınan eşyaların izini buldu ("Leninçil çaş").

Gözünü Temizlemek/Temizlemek

1. Yok etmek, öldürmek, canına kıymak.

Aksi halde Orozkul ikimizi kolayca temizler (Aytmatov).

2. Bitirmek, sarfetmek, tüketmek, sonuna çıkmak, bitirmek.

Seyilkan'dan kalan mülkün tamamını temizledi (Sıdıkbekov).

V.: Gözüünü karıştırmak/Temizlemek

. Uzaklaşıp gitmeden üç köyden üç yiğit yetişiversin ve temizleyip kayadan fırlatarak geri gelsinler (Ubukeyev).

GÖZÜNÜ DOYURMAK

Razı etmek, rahat ettirmek

Kazak bozkırı yaşlı ozanın düşünceye dalan gözünü doyurup, daha da neşelendirdi (Beyşenaliyev).

Gözünde Oku Olsa Atacakmış Gibi/GÖZLERİ ŞİMŞEK ÇAKAR GİBİ OLMAK

Aşırı derecede nefret duygusu ile hiddetlenerek, kahırlanarak, sinirlenerek bakmak; bir zarar verecek, nerdeyse yiyecek gibi olmak mânâsında.

Gözleri şimşek çakar gibi hepsine döndürüp baktı ve fırlayıp çıkıp gitti (Cantöşev).

GÖZÜ ATEŞLİ

Oldukça çevik, atılğan, dayanıklı, cesur, çekinmeyen.

Gözü ateşli er imişsin diye, ben seni boşuna övmemişim (Ümötaliyev).

(Ümötaliyev).

V.: Közündö calını bar. Közündö calını bar cigit körünöt, talabın orundatalı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KÖZÜNÖ AYTUU.

Betine, özünün közüncö tike aytuu.

Al eç tartınbay çındıktı közüncö aytı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KÖZÜNÖ CAŞ TEGERENÜÜ. k. Közü caşıldanuu.

KÖZÜNÖ KAN TOLUU.

Kaarın tögüp, közü kızarıp çıñalıp ketüü, közüncö zaarı çıguu.

Abil biydin közüncö kan tolo tüştü (Kasimbekov).

KÖZÜNÖ KARABOO.

1. Ayaboo, azayat, tügönöt dep oyloboo, ayanbay cumşoo, martık menen çok kıla berüü.

Akçanın közüncö karabay satıp ala berdi (Berdikeyev).

2. Tartınbay tike aytuu, betke aytuu.

Eç kimdin közüncö karabay bolgonun bolgondoy aytı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KÖZÜNÖ KÖZÜ TÜŞÜÜ.

Kapısınan tikteşe kaluu, birin biri körö kaluu, közdörü çağılışa kaluu.

Raydın közüncö közü tüşköndö Böbök kubanıp özüncö kupuyalandı (Ukayev).

KÖZÜNÖ KÖYGÖK BOLUU.

Közüncö urunuu, körünüp turup aluu.

Bulardın közüncö köygök bolboy tezireek ketip kalçı, - dep ceñem meni akırın ketirip iydi (“Leninçil caş”).

KÖZÜNÖ KÖR TOPURAK TIGILSIN!

“Közüñ akır”, “közüñ kaşaygır” degen sıyaktuu, kargoo, tildö, cemelö maanisinde koldonulat.

Oo, oşondo körgönümdö, balam kerilgen cigit bolup kalgan eken! Közüñ toygon. Ee, oşondo közüncö kör topurak tıgılsaçı! (Ömürbayev).

KÖZÜNÖ KÖRÜNÜÜ.

V.: Gözündö alevi var/ GÖZÜ ATEŞLİ.

Gözü ateşli yiğide benziyor, talebini yerine getirelim (“Kırgızstan Madaniyatı”).

Gözüne Söylemek/YÜZÜNE KARŞI SÖYLEMEK

Yüzüne, kendisine dosdoğru söylemek
O hiç çekinmeden gerçeği yüzüne söyledi (“Kırgızstan madaniyatı”).

GÖZÜNÜ KAN BÜRÜMEK

Kahırlanıp, gözü kızarak gerginleşmek; gözüncö zehir çıkmak.

Abil beyin gözüncö kan bürüdü. (Kasimbekov).

Gözüne Bakmamak/Esirgememek

1. Esirgememek; azalır, tükenir diye düşünmeden, çekinmeden harcamak; mertlik ile tüketmek.

Parayı esirgemedi satın aldı (Berdikeyev).

2. GÖZÜNÜN YAŞINA BAKMAMAK

Çekinmeden dosdoğru söylemek, yüzüne söylemek.

Hiç kimsenin gözüncö yaşına bakmadan olanları olduğu gibi söyledi (“Kırgızstan madaniyatı”).

Gözüne Gözü Düşmek/GÖZ GÖZE GELMEK

Ansızın bakışmak, birbirini fark etmek, bakışları karşılaşmak.

Ray ile göz göze geldiğinde, Bebek sevinerek kendince mutlu oldu (Ukayev).

GÖZÜNE BATMAK

Gözüncö çarpamak, göze batar hâlde durmak.
Bunların gözüncö batmadan hemen git – diye yengem beni çaktırmadan gönderdi (“Leninçil caş”).

Gözüncö Kör Toprak Tıkansın/Gözüncö toprak doyursun

“Gözün aksın”, “gözün kör olsun” anlamında lanetlemek, sövmek, tehdit etmek için kullanılır.

Hey gidi, o zaman gördüğümde, oğlum endamlı yiğit olmuş! Gözüncö doymuştu.

Aman, o anda gözüncö toprak doyursaydı (Ömürbaev).

GÖZE GÖRÜNMEK

1. Taanılıu, kim ekenin bildirüü.
Özüniin ak emgegi menen el közünö körünö baştağı (“Sovettik Kırğızstan”).

2. Cazasın koluna berüü, sazayın okutuu, kademin katıruu.
Ansayın bularđın közünö körünöyün dep albuttangan (Cusupov).

KÖZÜNÖ SUUK KÖRGÖZÜÜ.
 Caman körsötüü, cek körümçü kılıu.
Akucandı Erke kızdın közünö suuk körgözö berdi (Baytemirov).

KÖZÜNÖ TOPURAK SALUU. k. Közünö çöp saluu.
KÖZÜNÖ ÇÖP SALUU.

1. Aldırtan, bilgizbey çığıştık kılıu, buzuktuk kılıu, közün boyoo.
Menin Mariyam közüümö çöp salbayt dep aga içinen calına berçü (Aşımbayev).

2. Biröögö aldırtan, bilgizbey camançılık izdöö, buzukuluk, çıkınçılık iş casoo, kastık kılıu, közün budamayloo.
Senin kaday sayasat cürgüzüp, kantip menin közüümö çöp salayın dep cürüşüñdü tüşündüm (“Çalkan”).

V.: Közünö topurak saluu. *Bektin közünö topurak salıp, Aysalkındı özüñ kaçııp, künöönü maga cüktögönü catkandırsıñ (Cooşbayev).*

KÖZÜNÖN CALIN UÇUU. k. Közünön ot çağıluu.
KÖZÜNÖN CAŞ KILGIRUU.
 Iylagısı kelüü, caşıp ketüü.
Sabira kolundagı buketin Saparga berip catıp, közünön caş kılğııp ketkenin özü da sezbeı kaldı (Alıbayev).

KÖZÜNÖN ZAAR ÇAÇUU.
 Kaarın tögüü, caaldanuu, cekire tiktöö.
Atın oydoloto aylantıp, közünön zaar çaçat (Osmonaliyev).

V.: Közünön zaar uçuu. *Abdırahmandın közünön zaar uçup, kılıçtı kınınan suurup körsöttü (Kasimbekov).*

1. Tanınmak, kim olduğunu bildirmek.
Kendisinin helâl emeği ile halkın gözüne görünmeye baştağı (“Sovettik Kırğızstan”).

2. Görünmek. Cezasını vermek, gereği gibi haşlamak, fena yapmak.
Her an bunlara görüneyim diye sinirlenirdi (Cusupov).

Gözüne Soğuk Göstermek/Kötülemek
 Kötü göstermek, nefret ettirmek
Akucan’ı Erke kızdın gözüne kötü gösterdi (Baytemirov).

Gözüne Ot Salmak/ DOLAP ÇEVİRMEK

1. Gizlice, bildirmeden işler çevirmek, ahlaksızlık yapmak, gözünü boyamak
Benim Mariyam dolap çevirmez diye ona içten içe yalvarırdı (Aşımbayev).

2. Arkadan vurmak
 Birisine gizlice, bildirmeden kötülük tasarlamak; ahlâksızlık yapmak, ihanet etmek, fenalık düşünmek, gözünü oymak.
Senin nasıl siyaset yürütiıp, nasıl beni arkadan vurmayı hedeflediğini anladım (“Çalkan”).

V.: Arkadan vurmak. *Bey arkadan vurup Aysalkın’ı kendin kaçıırarak, suçu bana yüklemek istiyorsun (Cooşbayev).*

GÖZÜ YAŞARMAK
 Ağlayası gelmek, gözleri yaşarmak.
Sabira elindeki buketi Sapar’a verirken, gözlerinin yaşardığını kendisi de fark edemedi (Alıbayev).

Gözünden Zehir Saçmak/GÖZÜNDEN ŞİMŞEKLER SAÇMAK
 Kahırlanmak, fenalaşmak, kötü muamele ile bakmak.
Atın oynatarak dolandırıp, gözünden şimşekler saçır. (Osmonaliyev).

V.: Gözünden zehir uçmak. GÖZÜNDE ŞİMŞEKLER ÇAKMAK
Abdırahman’ın gözünde şimşekler çakarak kılıcını kınından çıkarıp gösterdi (Kasimbekov).

KÖZÜNÖN KAN ALUU.

Ayabay kıynoo, cazaloo, katuu kısım körsötüü.

Tomoyaktardın kaçan bolbosun közünön kan alıp berüügö işeniñiz (Şükürbekov).

V.: Közünön kan agızuu. Otorbaydın közünön kan agızıp cürüp, Akmat Caparga cakşı at alıp bergen boluçu (Cantöşev).

KÖZÜNÖN KAN ÇIGUU.

Canı kaşayuu, kaarı kaynoo, açuusu kelüü. Nüzüptün tişteri şakıldap titirep, közünön kan çıgıp, cini bastabay buulugup aldastadı (Kasimbekov).

V.: Közünön kan tütöo. – Bay, bergiñiz kelse, ulak da bolso ıraazı bolup alıp ketem, közümdön kan tütöp turgan çak (Kasimbekov).

KÖZÜNÖN KARA UÇUU.

Közgö iliner ce körünör eç nerse tappay amalı, aylası ketüü, argası tügönüp, eç ayla taba albay turuu. Közünön kara uçup turgan neme, meni körüp aldı da kişenep ciberdi (Alıbayev).

KÖZÜNÖN KÖZÜN ALBOO.

Köz ayırbay karap turuu, tiktep turuu. Üröyü uçkan ayaldın közünön közün albay teşe tikteyt (Ukayev).

KÖZÜNÖN KÜLKÜ KAÇUU.

Tomsoro tüşüü. Anı erkeletip catkan neme oozunan sözü tüşüp, közünön külkü kaçtı (Borbiyev).

KÖZÜNÖN KÜLÜÜ.

Cımıñ etip, cadırap-caynap, külüñdögön cagımduu köz karaştı bildirüü. Közünön külüp, cılmañdap alıstan öñdü (Osmonaliyev).

KÖZÜNÖN OT ÇAGILUU.

Denenin katuu ooruşunan köz aldında uçkun payda bolgondoy sezimde bolup canı keyip ketüü, ötö kıynaluu. Közünön ot çağılıp, canı memiregen öñdönüp, sendirektep arañ turdu

Gözünen Kan almak/KAN KUSTURMAK

Çok zorlamak, cezalandırmak, baskı yapmak. Baldırıçıplaklara her an kan kusturmaya inanınız (Şükürbekov).

V.: Gözünden kan akıtmak/ KAN KUSTURMAK. Otorbay’a kan kusturup, Akmat, Capar’a iyi at alıp vermişti (Cantöşev).

Gözünden Kan Çıkmak/GÖZÜ KIZARMAK

Hiddetlenmek, kahrılanmak, sinirlenmek. Nüzüp, dişleri şakırdayıp titreyerek, gözü kızarak, siniri yatışmadan hamle yapıp kıvrandı (Kasimbekov).

V.: Gözünden Kan Tütmek/Çaresiz durumda kalmak – Bay, vererseniz, oğlak da olsa razı olup alır giderim, çaresiz durumdayım (Kasimbekov).

Gözünden Kara Uçmak/Çaresizlik içinde kıvranmak.

Göze rastlayan veya görünen hiçbir şey bulamadan ameli, çaresi tükenip hiç çözüm bulamadan kalmak.

Çaresizlikten kıvranıp duran zavallı, beni görür görmez kişneyiverdi (Alıbayev).

GÖZÜNDEN GÖZÜNÜ AYIRMAMAK

Gözünü ayırmadan bakıp durmak, gözünü dikip bakmak. Ödii patlayan kadınının gözünden gözünü ayırmaz (Ukayev).

YÜZÜ GÜLMEK

Suratı asılmak Onu nazlandıran şeyin ağzından lafı bitip, yüzü gülmemeye başladı (Borbiyev).

GÖZÜNÜN İÇİ GÜLMEK

Tebessüm eden, sevinerek gülümseyen mutlu bakışı bildirir.

Gözünün içi gülerek, güzel çehresi ile uzaktan belirdi (Osmonaliyev).

Gözünde Ateş Çakmak/GÖZLERİNDEN ATEŞ FIŞKIRMAK

Vücudun çok ağrımından dolayı gözünün önünde kıvılcım oluşmuşçasına canı yanmak, aşırı derecede zorlanmak.

Gözünden ateş fişkırarak, canı sükut

(Aşımdayev).

V.: Közünön ot çıguu. Kulukenin közünön ot çıgıp ketti (Kasimbekov).

Közünön calın uçuu. Közünön calın uçup, canı kaşaygan Berdigul: Cırtkış! Biz ölsök beregi el bar! Kuturgan kankorlor! – dep kıykırdı (Toybayev).

KÖZÜNÖN ÇAARI ÇIGUU.

Caalı kelüü, abdan açuulanuu, kaardanuu. Şabıraalının közünön çaarı çıgıp, bayagıdan beter cindendi (Baytemirov).

V.: Közünön çaarı körünüü. Al cıluu aytkansıganı menen közünön çaarı köründü (Sıdıkbekov).

KÖZÜNÖN ÇAAR ÇIMIN UÇUU.

1. Canı keyüü, katuu kıynaluu. Közünön çaar çimin uçup, tañ atkıça kirpik kakpay çıktı (Bayalınov).

2. Ötö oor abalda kaluu, korkuu, argası tügönüü, emne kılarn bilbey aylası ketüü. Oşondo gana Kölbay kolduu bolup baratkanın bilip, közünön çaar çimin uçtu (“Ala-Too”).

V.: Közünön çimin uçuu. Közünön çimin uçup, öziün zorgo karmap turdu (“Ala-Too”).

KÖZÜNÖN ÇIKSIN!

Biröönün cakşılığın, cardamın, cakşı işterin unutup, köñülgö albay ce baalabay koygondo naarazı boluu, caktırboo iretinde aytilat. Tölömüşün cakşılığın bilbesek közübüzdön çıksın! (Berdikeyev).

KÖZÜNÜN AGI MENEN KAROO. k.

Közünün töböüsü menen karoo.
KÖZÜNÜN AGI MENEN TEÑ
AYLANUU.

1. Biröönün oyu menen boluu, aytkan-degeninen çıkpoo, közün karoo (köbünçö ayoo, cakşı körüü, sıyloo maanisinde). Temirdin küyütünön soñ közünün agı menen

bulmuşcasına, sendeleyip zar-zor durdu (Aşımdayev).

V.: Gözünden ateş çıkmak. Kuluke’nin gözünden ateş çıkıverdi (Kasimbekov).

Gözünden alev çıkmak/ Gözünden ateş çıkmak Gözünden alev çıkıp, canı yanan Berdigul: Canavar! Biz ölürssek bu halk var! Şımaran hunharlar! – diye haykırdı (Toybayev).

Gözünün Beneği Çıkmak/GÖZBEBEĞİ BÜYÜMEK.

Hiddetlenmek, çok kızmak, kahrılanmak Şabıraalı’nın gözbebekleri büyüyerek evvelkinden beter delirdi (Baytemirov).

V.: Gözünün Beneği Görünmek/ Gözbebeği Büyümek.

Onun, sakince söylemesine rağmen gözbebeği büyüdü (Sıdıkbekov).

Gözünden Benekli Sinek Uçmak/GÖZÜNÜN ÖNÜNDE SİNEKLER UÇMAK

1. Kederlenmek, azap çekmek. Gözünün önünde sinekler uçuşup tan atana dek gözünü kırpmadı (Bayalınov).

2. Çaresiz kalmak. Çok ağır ahvalde kalmak, korkmak, ameli tükenmek, ne yapacağını bilemeyip aciz kalmak. Ancak o anda, Kölbay, yaptığı anlaşılınca, çaresiz bir vaziyette kaldı (“Ala-Too”).

V.: Gözünden sinek uçmak./Ne yapacağını bilememek. Ne yapacağını bilemeyip, kendini zor tuttu (“Ala-Too”).

Gözünden Çıksın!/Gözüne Dizine Dursun Birisinin iyiliğini, yardımını, iyi işlerini unutup, değer vermeyip veya hürmet etmeyip incittiğinde, yakıştıramamak mânâsında söylenir.

Tölömüş’ün iyiliğini bilmezsek gözümüze dizimize dursun! (Berdikeyev).

Gözünün Akıyla Görmek/GÖZÜNÜN İÇİNE BAKMAK

1. Birisinin fikrine uymak, dediğinden çıkmamak, gözüne bakmak (genelde esirgemek, sevmek, saygı göstermek mânâsında).

Temir’in yasından sonra bir dediğini iki etmeyerek, çocuğu kendi hâline

*teñ aylanıp, balanı erkine koyo berişken
(Kasimbekov).*

2. Biröögö toluk köz karandı bolup, aytkan-
degenin atkaruu, anın kaalaganın iştüö,
cagınuu araketin casoo (köbünçö baş iyüü,
köz karandı boluu maanisinde).

*Bekey tayecem emne üçün erine arak berip,
közünün ağı menen teñ aylanat? (Aytmatov).*

V.: Közünün karegi menen teñ aylanuu.

*Baykuş ayalıñ barbı, senin közüñdün karegi
menen teñ aylanıp turat ko (Berdikeyev).*

Közünün ağı menen koşo tegerenüü. *Altı
küñdön beri közüñdün ağı menen koşo
tegerendim bir belgi bolgon cok
(Abdukaimov).*

KÖZÜNÜN AGIN ÇIGARUU.

Közün akşıyıp, caman körgön, caktırbagan
münözdö karoo.

*Karasakal közüñün ağıñ çigara kıcırkanıp
süylödü (Abdıramanov).*

KÖZÜNÜN ÇAŞI ON TALAA.

Köz çaşın tıya albay, botodoy bozdoo,
ayabay ıyılan abalda degen maanide.

*Batmanın közüñün çası on talaa, keregege
süyönö dapdaarıyt (Saatov).*

V.: Közünün çası köl. *Aylası ketken
baldardın közüñün çası köl (“Çalkın”).*

KÖZÜNÜN KIYIGI MENEN KAROO. k.

Köz kıyığın saluu.

KÖZÜNÜN KIÇUUSU KANUU.

Körüp ıraazı boluu, alımsınuu, mookumu
kanuu.

*Közünün kıçuusu kanıp, suluunun kelbetine
ıraazı boldu (“Ala-Too”).*

KÖZÜNÜN OTU ÖÇÜÜ.

Şayı ketüü, naçarlap kaluu, küüdön-küçtön
tayuu.

*Közünün otu öçö elek. Dağı ele al-küçü
özünö cetet (Osmonaliyev).*

KÖZÜNÜN TİRÜÜSÜNDÖ.

Özü barında, özü çaşap turganda.

*Uşunu körüp kalayın, közüñün tirüüsündö
dedim (Cusupov).*

bırakmışlardı (Kasimbekov).

2. Birisine tam bağımlı olarak dediklerini
yerine getirmek, onun istediğini yapmak,
gözüne girmeye çalışmak (genelde baş
eğmek, bağımlı olmak mânâsında).

*Bekey teyzem niye kocasına içki verip
gözüñün içine bakar? (Aytmatov).*

**V.: Göz bebeği ile bir dolanmak/Gözünün
içine bakmak.**

*Zavallı karın var ya, senin gözüñün içine
bakar ya (Berdikeyev).*

Gözünün akı ile beraber

çevrilmek/Gözünün içine bakmak.

*Altı gündür gözüñün içine baktım, bir işaret
yok (Abdukaimov).*

GÖZÜNÜN AKINI ÇIKARMAK

Hiddetle, sevmeyerek, hoş görmez şekilde
bakmak

*Karasakal gözüñün akını çıkararak hırsıla
söyledi (Abdıramanov).*

**Gözünün Yaşı On Tarla/GÖZYAŞI SEL
OLMAK**

Gözünün yaşını dindiremeden deve yavrusu
gibi ağlamak, çok ağlar durumda, anlamında.
*Batma'nın göz yaşı sel oldu, keçe evinin
duvarına dayanarak ağlıyor (Saatov).*

V.: Gözüñün yaşı göl/Gözyaşı sel olmak.
*Çaresiz kalan çocukların gözyaşları sel gibi
(“Çalkın”).*

Gözleri Tatmin Olmak/Gözleri Okşanmak

Görüp razı olmak, tatmin olmak, ferahlamak.
*Gözleri okşanıp, güzelin edasından memnun
oldu. (“Ala-Too”).*

**Gözünün Ateşi Sönme/GÖZÜNÜN FERİ
SÖNMEK**

Kuvvetten düşmek, zayıf düşmek, gücünü
kaybetmek

*Gözünün ferî sönmedi, hâlâ güç kuvveti
yerinde (Osmonaliyev).*

Gözünün Dirisinde/GÖZÜ AÇIKKEN

Kendisi var iken, kendisi yaşarken.

*Bunu göreyim, gözüñ açıkken dedim
(Cusupov).*

KÖZÜNÜN TÖBÖSÜ MENEN KAROO.

Cek körgöndöy, caktırbaganday kaarduu karoo, cekire karoo.

Askar közüünün töbösü menen kaydiger gana bir karadı ("Ala-Too").

V.: Közüünün ağı menen karoo. *Közüünün ağı menen karap koygon dalaylardın akesin uşul kolum menen taanittım (Osmonaliyev).*

KÖZÜŇ AKKIR!

Tildöö, kargoo, cekirüü maanisinde (köbünçö ıgı çok ıylay berüü ce kandaydır bir işti c.b. körböy, atkara albay kaltıstık ketirgen uçurlarga karata) koldonulat.

Közüň akkır emne boldu, saga! ("Ala-Too").

V.: Közüňö ak tüşkür! *Közüňö ak tüşkür, cakşına karabaysıñbı ("Çalkan").*

Közüň kaşaygır! *Közüň kaşaygır! – dep kıykırıp ciberdi, temselep eşiktin közün sıypalap cürüp (Kasimbekov).*

KÖZÜŇ CAMANDIKTI KÖRBÖSÜN!

Özü körgön, özü üstünön çıkkın kandaydır bir çağımsız, ukmuş okuyanı bayandoo anın adamga ters taasir etişin, cek körgöndüğün, öküngöndüğün bildirüüdö koldonulat.

Közüň camandıktı körbösün, biri açkadan ölüp cattı, biri okko uçup kaza taptı ("Ala-Too").

KÖZÜŇ KAŞAYGIR! k. Közüň akkır!**KÖZÜŇDÜ AÇ.**

Abayla, bayka, sak bol, uşunçañda esiñe kel degen sıyaktuu keketüü, zeküü maanisinde koldonulat.

- Mirza közüñüzdü açıñız! Mirza, dagı aytam, abiyiriñiz barda ketip kalıñız (Kaimov).

KÖZÜŇDÜ KARA!

"Abayla", "bayka", "etiyet bol" degen maanide koldonulat.

Oy, kariya, közüñdüy kara! – dep bir maalda üstürtön kıykırık çıktı (Cusupov).

V.: Közüňö kara! *Balam, közüňö karasañ bolo? Etek – ceñiñdi cıynap cürçü, - dep gana eskertçü (Osmonaliyev).*

KÖY KAŞKA.**Gözünün Tepesi ile Bakmak/GÖZÜNÜN UCUYLA BAKMAK**

Nefretle, beğenmeyerek kahrılı bakmak, nefretle bakmak.

Askar gözünün ucuyla şöyle bir umursamazcasına baktı ("Ala-Too").

V.: Gözünün akı ile bakmak/Gözünün Ucuyla Bakmak

Gözünün ucuyla bakanların nicesinin haddini bu elimle bildirdim (Osmonaliyev).

Gözün Aksın!/Gözün Çıksın!

Sövmek, lanetlemek, kötü muamelede bulunmak mânâsında (genelde gereksiz yere ağlarken veya herhangi bir işi v.s. görmeden, yerine getiremeden hata yaptığında) kullanılır.

Gözün çıksın, ne oldu sana! ("Ala-Too").

V.: Gözüne ak düşsün!/Gözüne çiçek düşsün! *Gözüne çiçek düşsün, iyice baksana ("Çalkan").*

Gözün kör olsun! *Gözün kör olsun! – diye haykırırverdi, sendeleyerek kapıyı elle yoklarken (Kasimbekov).*

Gözün Kötülüğü Görmesin!/Allah Başına Vermesin!

Kendi gördüğü, başından geçen her hangi bir sevimsiz, acayıp olayı beyan etmek; onun insana olumsuz tesir edişini, nefret ettiğini, pişman olduğunu bildirmekte kullanılır. *Gözün kötülük görmesin, biri açlıktan öldü, biri vurularak şehit düştü ("Ala-Too").*

Gözünü Aç!

Dikkat et, takip et, ihtiyatlı ol, erkenden aklını toparla anlamında azarlamak, uyarmak için kullanılır.

- Beyefendi gözünüzü açın! Bey efendi, yine diyorum, sizi rezil etmeden gidin (Kaimov).

Gözüne Bak!/Gözünü aç!

"Dikkat et", "takip et", "ihtiyatlı ol" mânâlarında kullanılır.

Hey, ihtiyar, gözünü aç! - diye bir anda üst taraftan ses geldi (Cusupov).

V.: Gözüne bak! /Gözünü aç! *Oğlum, gözünü açsan olmaz mı? Eteğin-yenini topla, - diyerek yine uyarsana (Osmonaliyev).*

Üstün Nitelikli

1. Özünün en mıkı sapattarı, akılmandığı, erdiği, ötkürlüğü menen başkalardan ayırmalanıp turgan, ötü çıgaan.
Akılı artık bir başka, / Aalamdan çıkkın köy kaşka ("Er Töştük").
2. Uyat-sıyıtı çok, abdan açık, tartıngandı bilbegen.
Munun köy kaşka ekeni körünüp turat, - dedi kaynene naarazı bolgon keyipte ("Leninçil caş").

KÖYNÖGÜNDÜ UY CEGİR!

Köbünço caş baldarga karata cemelö, tıyuu iretinde (caş baldardın ulutunganı, üşkürgönü caman cörölögö degen maanide) koldonulat.
Uktap catkan balası üşkürgöndö, oy tilegiñ katır, köynögüñdö uy cesin! – dep ün çıgardı çoñ ene ("Ala-Too").

KÖYNÖKTÜ MURDA CIRTUU.

Murda törölgön, uluuluk cagı bar, aga karaganda köbüröök bilet degen maanide.
Men Şarıpten beş köynöktü murda cırtıp, beş kabırğa murda sıyırgandık kıldım (Beyşenalıyev).

KÖK ALA KOYDOY SOYUU.

Abdan katuu uruu, saboo, tokmoktoo.
Ayıldın een baştarı keçee küñü starçındı kök ala koydoy soyuptur (Kaimov).

V.: Kızıl koydoy soyuu. *Etken kaçanaak neme ele, kızıl koydoy soygula (Sıdıkbekov).*

KÖK BAŞI.

Suu bölüştürüüçü, suunu teylööçü, murap.
Kök başı Aktandın ak köñül, peyli tüz ekenin alar bilişet (Beyşenalıyev).

KÖK BET.

Oyundagısın berbegen, aytkaninan kaytpagan, dolu, abdan öcör.
Kalpa özü ötüñüp otursa, mınça kök bet bolup dulduyuşu carabas (Beyşenalıyev).

KÖK BÖRÜ KILUU.

Talamay kılúu, köptöp tıtp ketüü, taloongo

1. Kendisinin en iyi özellikleri, bilgeliği, Kahramanlığı, çevikliği ile başkalarından farklı olan, mümtaz.

Çok akıllı/Alemin üstün niteliklisi ("Er Töştük").

2. **Pervası Yok.** Utanmayı bilmeyen, çok açık, çekinmesini bilmeyen.

Bunun pervasız olduğu belli oluyor, - dedi kayınana memnun olmamışçasına ("Leninçil caş")

Gömleğini İnek Yiyesi/Dileğin gerçekleşmesin!

Genelde gençleri azarlamak, yasaklamak amacıyla (gençlerin iç çekmesinin kötü bir alışkanlık olduğu düşünülerek) kullanılır.

Uyumakta olan çocuğu iç çektiğinde, hey senin dileğin, niyetin gerçekleşmesin! - diye seslendi nine ("Ala-Too").

Gömleğini Daha Önce Eskitmek/BİR GÖMLEK ÜSTÜ

Önce dünyaya gelmiş, yaşça büyük, ona göre daha tecrübeli anlamında.

Ben Şarip'ten evvel beş gömlek eskitip, beş kabırğa sıyırdım (Beyşenalıyev).

Boz Ala Koyun Gibi Kesmek/EŞEK SUDAN GELENE KADAR DÖVMEK/ISLATMAK

Çok sert şekilde dövmek, vurmak, dayak atmak.

Köyün yaramazları dün starçını eşek sudan gelene kadar dövmüş (Kaimov).

V.: Kızıl koyun gibi kesmek. *Çok sıvışan birisi idi, eşek sudan gelen kadardövün(Sıdıkbekov).*

Su Başı

Su paylaştıran, suyu bekleyen, su sorumlusu.
Su başı, Aktan'ın temiz gönüllü, iyi niyetli olduğunu onlar biliyorlar (Beyşenalıyev).

Gök Yüzlü/KEÇİ GİBİ İNATÇI

Akındakiden dönmeyen, dediklerinden dönmeyen, inatçı, intikamcı

Mürid kendisi böyle istiyorsa, böyle keçi gibi inat etmesi doğru olmaz (Beyşenalıyev).

Gök Börü Yapmak/TALAN ETMEK

Talan etmek, hep birden saldırmak, çalıp

tüşüü.

*Tigi eşikten da, bul eşikten da saksaktap
çurkap çığıştı, Egordu kök börü kılıp ketiştı
(Saatov).*

KÖK BUUSU ÇIGUU.

Köl-şal bolup terdöö, alka-şalka ter basuu.
*Kök börüdüy culunup, / Kök buusu çıgıp
tartışıp ("Manas").*

KÖK CAL.

Taymanbas, caltanbas baatır, kayrattuu.
*Sooronbay aytkanının kaytpagan kök cal
(Beyşenaliyev).*

KÖK CALKAK.

Ötö cılma, cılmakay bolup toñup kalgan,
taygalak, cılgayak.
*Kök calkak möñgügö okşop suunun öñü
(Malikov).*

KÖK CAŞIK.

1. Abdan arık, alsız, şayı çok.
*Kanı kalgan bir kaşık, / Eti kalgan kök caşık
("Er Töştük").*
2. Oozdon tüşö kalma, daamı çok, supsak.
*Ölgön koydun kök caşık eti oozdon tüşö
kalat.*

KÖK CON.

Şayı ketken, alsız, naçar, darmanı çok (köp
törögön ayaldarga ce köp tuugan malga
karata).
*Köp törödü, beçara kök con bolbogondo
emnesi kaldı.*

KÖK KARIN.

Tamaktın kaarın tartıp oboru açılıp, opkok
bolup kalgan, oñoy menen toybogon.
*Kee bir baylar oşentip kök karın baykuştı
şıldıñdaganı cın (Sıdıkbekov).*

V.: Kök içegi. Kök içegi bala.

KÖK MELTEY.

Öz oyundagısın berbegen, aytkanının
kaytpagan, öcörlönüp köşörö berme, kök bet.
Al oşondoy kök meltey ele (Elebayev).

KÖK MUŞTUM BOLUU.

Kögörüp, köpkök bolup ayabay üşüp kaluu,
abdan üşüp ketüü (köbünçö çaş baldarga
karata).

çırpmak

*O kapıdan da, bu kapıdan da topluca koşup
çıktılar, Egor'u talan ettiler (Saatov).*

Gök Buharı Çıkmak/KAN TER İÇİNDE KALMAK

Çok terlemek, her tarafını ter basmak.
*Bozkurtcasına debelenip, /Kan ter içinde
tutuşup ("Manas").*

Gök Yele/Bahadır

Çekinmeyen, korkmayan bahadır; gayretli
kişi.

*Sooronbay dediğinden dönmeyen bahadır
(Beyşenaliyev).*

Gök Kaygan/Kaypak

Çok kaygan olan, kaygan olarak donup
kalan, ayak kaydıran, kaypak.
*Kaypak dağ zirvesi gibi suyun rengi
(Malikov).*

Gök Yavan/BİR DERİ BİR KEMİK

1. Çok arık, hâlsiz, kuvveti yok.
*Kanı kalmış bir kaşık / Eti kalmış bir deri bir
kemik ("Er Töştük").*

2. **Yavan.** Pek lezzetli olmayan, tatsız,
tuzsuz.

Ölen koyunun yavan eti ağızdan düşecek.

Gök Sırtlı/Çelimsiz

Kuvvetten düşmüş, hâlsiz, zayıf, dermansız
(çok doğuran hanımlar veya çok doğuran
hayvan için).

*Çok doğurdu, zavallı çelimsiz olmayıp da ne
yapsın.*

Gök Karın/Çok yiyen

Yemekten iştahı açılarak aşırı yiyen, kolay
kolay doymayan.

*Bazı zenginlerin öyle çok yiyen zavallıyla
alay ettikleri gerçek (Sıdıkbekov).*

V.: Gök bağırsak/Çok yiyen. Çok yiyen
çocuk

DİK KAFALI

Kendi fikrinden vazgeçmeyen, dediğinden
dönmeyen, inatçı.

O öyle dik kafalı idi (Elebayev).

Gök Yumruk Olmak/SOĞUKTAN MORARMAK

Donarak, mosmor olup iyice üşümek, aşırı
derecede üşümek (genelde gençlere

Kassada oturgan Nurcan kök muştum bolup, koldoru kamtuuga kelbeyt ("Leninçil çaş").

KÖK MEE.

Akılınan aynıp kalgan, keybir, kelesoo, makoo.

Kök mee atama cetsin ubalım dep kargap oturat (Aytmatov).

KÖK TALKANDAY TİYÜÜ. k. Kököygö kök talkanday tiyüü.

KÖK TİL.

Tantik, köp süylögön, mıcıkıy.

Kök til tantık degen bar, Köp süylöp candı cegen bar (Beyşenaliyev).

KÖK ÇOKU.

Köptü körgön, köptü bilgen, tacrıyaluu, oñoy menen aldatpagan.

Bul kök çoku kekse çal oñoy menen aldatpayt okşoyt, - dep oyloodu içinen ("Kırgızstan madaniyatı").

KÖK ÇIÇKANI BAR.

Eldik işenim boyunca, iştin ilgerileşine, oñunan çığışına kedergi bolgon kara coltoylugu bar degen maanide (adamga karata) koldonulat.

Kök çıçkanı barbı, utturup koyduk deşip maga külüştü ("Ala-Too").

V.: Kara çıçkanı bar. Oy, coluñ bolgur dese, senin kara çıçkanıñ bar okşoyt. Mına iş teskeri aylanıp kaldı ("Çalkan").

KÖK ŞİLTİ BOLUU.

Abdan ariktoo, ötö alsız, naçar abalda boluu.

Cay ortosunda ele kök şilti bolup cürböy kaldım (Ubukeyev).

KÖKKÖ KÖTÖRÜÜ.

Cerge-suuga tiygizbey ayabay maktoo, kötörö çalıp maktay berüü.

Kökkö kökölötö kötöröbü, ce cerge kömölötö tebebi, köröm (Beyşenaliyev).

V.: Kökkö çigaruu. Kökkö çigara maktadı.

KÖKÖYGÖ TİYÜÜ. k. Kököygö kök talkanday tiyüü.

KÖKÖYGÖ KÖK TALKANDAY TİYÜÜ.

Abdan tacatuu, köñül kaltıruu, kabırgaga

söylenir).

Kasada oturan Nurcan soğuktan morarıp, ellerini birleştiremedi ("leninçil çaş").

Gök Beyinli/BEYİNİ SULANMIŞ

Aklını kaybeden, kaçık, şuuru bozuk, deli. *Beyni sulanmış babama yetsin vebalim diye lanetliyor (Aytmatov).*

Gök Dil/ÇENESİ DÜŞÜK

Boş konuşan, çok konuşan, geveze.

Çenesi düşüklük denilen bir şey var, Çok konuşarak canı yiyen var (Beyşenaliyev).

Gök Tepe/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ

Çok şeyi gören, çok şeyi bilen, tecrübeli, kolay kolay aldatılmayan

Bu görmüş geçirmiş ihtiyar kolay kolay aldatılamayacağı benziyor, - diye düşündü içinden ("Kırgızstan madaniyatı").

Gök Sıçanı Var/Uğursuz

Halk inancına göre, işin ilerlemesine, başarılı olmasına engel olan bir uğursuzluğu var mânâsında (insan için) kullanılır.

Uğursuzluğu var mı, mağlup olduk diye bana güldüler ("Ala-Too").

V.: Kara sıçanı var/Uğursuz. Hey, yolun açık olsun dese, senin bir uğursuzluğun var herhâlde. İşte iş tersine döndü("Çalkan").

Bitkin Olmak

İyice zayıflamak; pek güçsüz, kötü vaziyette olmak.

Yaz ortasında öyle bitkin oldum ki, yürüyemez hâle geldim (Ubukeyev).

GÖKLERE ÇIKARMAK

Yere suya değdirmeden çok övmek, abartarak övmek.

Göklere mi çıkarır yoksa yere gömüp teper mi, görürüm (Beyşenaliyev).

V.: Göge Çıkarmak. Göge çıkarırcasına övdü.

Sabrına Gök Arpa Talkanı Gibi

Dokunmak/CANINDAN USANDIRMAK

Oldukça nefret hissettirmek, gönül incitmek,

batuu.

Handın zulumduğı kököygö kök talkanday tiydi (“Comoktor”).

V.: Kököygö kök taştay tiyüü. *Oor turmuş anın kököyünö kök taştay tiydi (Bektenov).*

Kököygö tiyüü. *Demek, kököygö tiygen alardın zapkısı (Abdiramanov).*

Köñülgö kök çayday tiyüü. *Bir kança kündön beri köñüldörünö kök çayday tiygen örttü esteşti (“Ala-Too”).*

KÖKÖYDÖN KETKİS.

Eç kaçan unutulğus, esten çıkkıs (camançılık, caman işter cönündö).

Bere beriñiz mırzam, at körböğön nemeni kököydön ketkis kılıp kötörüp çapsın (Toybayev).

V.: Kököydön çıkkıs. *Kököydön çıkkıs zorduk-zombuluktı körüştü (Elebayev).*

KÖKÖYÜN KESÜÜ.

Köñülün kaltıruu, kaarı ötüü, canga batuu. *Alçaktap ösör çağında açarçılık canına batıp, kököyün kesti (Aşımbayev).*

V.: Kököyün öyköö. *Agasının “apaña sırdaş anda” degen işarası kököyün öykögön carattı cañılata çukugansıdı (Beyşenaliyev).*

KÖKÖYÜ SUU. k. Köksösü suu.

KÖKÖYÜNÖ TAK SALUU. k. Köñülünö tak saluu.

KÖKSÖSÜ SUU.

1. Biröodön öç aluu, kek aluu, maksatı orundalıp kanaattanuu, eñsegeni basılıuu, canı cay alıp, köñülü tınçuu.

Köksösü suup, köñülü caylangan Kasımbek temir meş lepildete cagılğan ısıq üyündö (Beyşenaliyev).

2. Kandaydır bir camançılıkka küyüp-bışıp, anın bolgonduguna, çın ekendigine közü cetip birotolo tünülüü, köñülü kayt boluu, suup kaluu.

Akırlı senin da köksön suuyt, ümüt üzösün (Medetov).

KÖKTÖN TİLEGENİ CERDEN

kaburgaya batmak.

Hanın zülümlüğü beni candan usandırdı (“Comoktor”).

V.: Sabıra gök taş gibi dokunmak. *Çileli hayat onu candan usandırdı (Bektenov).*

Sabrına Dokunmak/CANINDAN USANDIRMAK.

Demek, candan usandıran onların zulmü (Abdiramanov).

Gönüle Gök Çay Gibi Dokunmak/ CANINDAN USANDIRMAK

Birkaç günden beri candan usandıran yangını hatırladılar (“Ala-Too”).

Gönülden Gitmez/AKILDAN ÇIKMAZ

Hiçbir zaman unutulmayan, akıldan çıkmayan (kötülük, kötü işler hakkında).

Verin beyim, at görmeyen adamı akıldan çıkmayacak biçimde yere çaksın (Toybayev).

V.:Gönülden Çıkmaz/GÖNÜLDEN

ÇIKMAYACAK. *Gönülden çıkmayacak zorluk-zorbalıkları gördüler (Elebayev).*

Gönlünü Kesmek/GÖNLÜNÜ KIRMAK

Gönlünü incitmek, kahretmek, eziyet etmek.

Delikanlılar gibi büyüyeceği çağda açlık canına tak edip, gönlünü kırdı (Aşımbayev).

V.: Canına batan. *Ağabeyinin “annene danış o zaman” denen işareti canıma batan yarayı yeniden kazımış oldu (Beyşenaliyev).*

YÜREĞİ SOĞUMAK

1. Birisinden öç almak, intikam almak, maksadı yerine gelerek tatmin olmak, şiddetli arzusu dinmek, sakinleşmek, gönlü rahat etmek.

Yüreği soğuyup, gönlü rahatlayan Kasımbek demir sobası alevlendirerek yakılan sıcak evinde (Beyşenaliyev).

2. Herhangi bir kötülüğe üzülmek, onun olduğuna, gerçekliğine inanarak tamamen vazgeçmek, gönlünün vaz geçmesi, soğuması.

Sonunda senin de yüreğin soğur, ümidini kesersin (Medetov).

GÖKTE ARADIĞINI YERDE BULMAK

TABILUU.

Köptön beri samap, izdep cürgönü oñoy-
oltoñ orundaluu, işke aşuu, ıñgayı kelip,
oñdoy berdi boluu.

*Köktön tilegeni cerden tabılıp, köksögön
buyumdarı koluna tiygenden kiyin Alfina
közdön kayım bolot (“Çalkan”).*

V.: Köktön izdegeni cerden tabıluu.

*Köktön izdegeni cerden tabılıp, eñsegenine
tuş kelip, colu açıldı (Berdikeyev).*

KÖKTÖN TÜŞÖ KALGANDAY. k.

Asmandan tüşö kalganday.

KÖKTÜ KAROO.

Köödönün kötörüü, özün canga teñebey
menmensinip kööp ketüü, kekireyüü.

*Bulastatıp buulum kiygen, bulkuntup corgo
mingen cenesinin közü köktü karayt
(Bektenov).*

KÖKTÜN SUUSU.

Cuurat, ayran, süt, kımız sıyaktuu tamak-aş.
*Köktün suusun ayabay bir kese ayran kuyup
kel, - dedi (“Ala-Too”).*

KÖKÜRÖGÜ KÖKTÖ.

Dımağı küçtüü, köñülü kötörüñkü, eç
kaparsız.

*Mına uşunday kökürögü köktö cürgön
kezinde, çaştığına da, bagına da kızım tal
çagında, tal tüştö köç üstüindö çaçı kırılğanı
aga ötö katuu tiydi (Kasimbekov).*

KÖKÜRÖGÜ TUNUK.

Akıl-estüü, sezimdüü, zeendüü.

*Toktogul akındardan tuygun bolgon, /
Kökürögü tunuk akın bulbul bolgon (Barpı).*

**KÖKÜRÖGÜN KÖTÖRÜÜ. k. Köödönün
kötörüü.****KÖKÜRÖGÜN BASUU.**

Bir azga tınım aluu, es aluu, bir az tınıguu.
*Atıñ kökürögün bassın, attan tüş, - dedi
(“Comoktor”).*

KÖKÜRÖGÜN MUZ KAPTOO. k.

Cürögün muz kaptoo.

KÖKÜRÖGÜN ÖRGÖ AYDOO.

Kurulay maktanuu, kıyınsınuu, özün özü
kötörö çaluu, dımagın kötörö berüü.

Çoktandır şiddetle arzu edip aradığının
kolayca bulunması, gerçekleşmesi; elverişli
anı gelip, yolu açık olmak.

*Gökte aradığı yerde bulunarak, istediği
eşyalar eline geçtikten sonra Alfina gözden
kaybolur (“Çalkan”).*

V.: Gökte aradığını yerde bulmak

*Gökte aradığı yerde bulunarak, umduğuna
denk gelip, yolu açıldı (Berdikeyev).*

BURNU HAVADA OLMAK

Kendisini büyük zannederek bencilleşip
havalanmak, kibirlenmek.

*Parlak gömlek giyen, silkinip yürük ata binen
yengesinin burnu havada (Bektenov).*

Yeşilliğin Suyu/Süt mahsülleri

Halis yoğurt, ayran, süt, kımız gibi
yiyecekler.

*Süt mahsüllerini esirgemedi bir kese ayran
koyup getir, - dedi (“Ala-Too”).*

ALNI AÇIK, BAŞI DİK

Cesaretli, içi rahat, hiç endişesiz.

*İşte böyle alnı açık başı dik iken, gençliğinin
de, bahtının da alevli zamanında, tam öğle
vaktinde, göç esnasında saçının kesilmesi
ona çok dokundu (Kasimbekov).*

Göğsü Temiz/ZİHNİ AÇIK

Akıllı, şuurlu, anlayışlı.

*Toktogul ozanların beyaz atmacası /
Zihni açık ozan bulbul idi (Barpı).*

Göğsünü Basmak/KENDİNİ**TOPARLAMAK**

Biraz dinlenmek, rahatlamak, biraz mola
vermek

*Atın biraz kendini toparlasın, attan in, - dedi
(“Comoktor”).*

**Göğsünü Yukarıya Sürmek/KENDİNİ
BEĞENMEK**

Boşuna övünmek, cesaret taslamak, kendini

Kökürögün örgö aydagandardın eçenin körgönbüz (Kıdırımışev).

KÖKÜRÖK KAGUU.

Menmensinüü, kötörülüü.

Demim senikinçelik barbı, cokpu – kökürök kakkan can emesmin. Birok, saga suktandım (Kazakbayev).

KÖKÜRÖK KÜÇÜK.

Eñ kencesi, eñ kiçüü balası.

Ata kurgur kantsın, kökürök küçüğü Şaripanı cakşı körçü (Sıdıgalıyev).

KÖLÖKÖ TÜŞÜRÜÜ.

Salakasın tiygizüü, camandık kılıu.

Kana emi kimge kölökö tüşürüp catat (“Kırgızstan madaniyatı”).

KÖLÖKÖGÖ TON BIÇUU.

Kimdir biröögö ce bir nerse cönündö “uşunday bolot”, “bolmokçu” dep, sırtınan bocomoldop coruta berüü, kurulay kıyaldanuu.

Ar kim öz köñülündö kölökögö ton bıça berdi (Kaimov).

KÖLÖKÖDÖN ÖSKÖN ÇÖPTÖY.

Ötö nazik, alsız.

Canındagı cigit kolunan eç nerse kelbegen kölöködö öskön çöptöy neme eken (“Ala-Too”).

KÖLÖKÖDÖY EERÇÜÜ.

Köz aldınan ketpöö, eç kalboo.

Al kalpagı kayçılanıp, közü bucardın bıçağında calańdagan, cüünü tirüü boz ulandın elesi anı kölöködöy eerçip algan (Osmonaliyev).

KÖLÖKÖSÜ TIYÜÜ.

Paydası, cardamı tiyüü.

Tilegim bir cürgön, Tayata, tiybeyt bele kölököm (Üsönbayev).

KÖLÖKÖSÜNÖN KORKUU.

Aşkere korkoktuk kılıu, bolor-bolboston korko berüü, özünön-özü çoçulap turuu. *Oşonuńdun kolunan kelet deysińbi? Al kölökösünön korkkon neme (Osmonaliyev).*

KÖL-ŞAL TÜŞÜÜ. k. Alka-şalka tüşüü.

KÖNÜL AYTUU.

Aza kütön, ötö kapalu, kaygılıu adamdın

yüceltmek, benliğini öne çıkarmak.

Kendini beğenenlerin nicesini görmüştük (Kıdırımışev).

Göğüs Vurmak/GÖĞÜSÜNÜ ŞİŞİRMEK

Övünmek, kendisini yüceltmek

Kudretim seninkisi kadar var mı, yok mu – diye göğüs şişirenlerden değilim. Fakat, sana imrendim (Kazakbayev).

Göğüs Küçüğü/En genci

En genci, en küçük oğlu

Zavallı ne yapsın, en küçüğü Şaripa’yı çok severdi (Sıdıgalıyev).

GÖLGE DÜŞÜRMEK

Zararı dokunmak, kötülük yapmak

Hani şimdi kime gölge düşürdü (“Kırgızstan madaniyatı”).

Gölgeye Kaftan Biçmek

Birisine veya bir şey hakkında “böyle olur”, “olmalı” diye, dışarıdan tahminen yorum getirmek, boşu boşuna hayal kurmak.

Herkes kendi kendi gönlündeki gölgeye kaftan biçmekle meşguldü (Kaimov).

Gölgede Büyümüş Ot Gibi/Çıtkırıldım

Çok nazik, hâlsiz.

Yanındaki yiğit elinden hiçbir şey gelmeyen, çıtkırıldım bir şeye benziyor (“Ala-Too”).

GÖLGE GİBİ TAKİP ETMEK

Göz önünden gitmemek, peşini bırakmamak.

O kalpagı yükselen, gözü halkın bıçağı gibi çevik çıta gibi gencin hayali onu gölgesi gibi takip etti (Osmonaliyev).

Gölgesi Dokunmak/FAYDASI

DOKUNMAK

Faydası, yardımı dokunmak.

Dileğim vardı, Dede, faydam dokunsaydı (Üsönbayev).

GÖLGESİNDEN KORKMAK.

Aşırı korkaklık etmek, olur olmaz şeyden korkmak, kendi kendisinden kuşkulananmak.

Onun elinden gelir mi diyorsun? O gölgesinden korkan biri (Osmonaliyev).

Gönül Söylemek/BAŞ SAĞLIĞI

DİLEMEK

kaygısın bölüşürüü, köñülün cubatuu.
Booru açığandar ubap-çubap kelip köñül aytıp catıştı (Aşımbayev).

V.: Kayrat aytuu. Söögü sızday tüşkön
*Sarala kayrat ayttı: - Estüü eleñ, Batişcan.
Esiñ menen cür, akıldan şaşpa! (Sıdıkbekov).*

KÖÑÜL KAYTTI BOLUU.

Bir nersege bolgon kızıguusu, kaaloosu cogolup, irencip kaluu, şaabayı suu.
Oşentip, iştin ıdırın buzup, iştegenderdi köñül kayttı kılıp catışat ("Çalkan").

KÖÑÜL KALTIRUU.

Kapa kılúu, irencitüü, taarintuu.
Kıçan kurbularının köñülün kaltıra albadı (Beyşenalıyev).

V.: Köñül kaluu. Kañçalık köñül kalıp taaringan menen Batiyna Kaçıkeni dale caman körçü emes (Sıdıkbekov).

KÖÑÜL KİRİ.

İçtegi naarazılık, taarınıç.
Köñül kiri aytsa ketet, / Köynök kiri cuusa ketet (Bayalınov).

KÖÑÜL KOŞ. k. Koş köñül.

KÖÑÜL OORUTUU.

Kapa kılúu, taarintuu, köñülün kaltıruu.
Kaarının da, caştın da köñülün oorutpagan, cibektey çoyulgan, bala münözdüü, kiçi peyil adam eken (Bayalınov).

KÖÑÜL SALUU.

Kaaloo, caktıruu, köñülü tüşüü.
Sızdın uşul buyumuñuzga köñül salıp keldim ele ("Leninçil çaş").

KÖÑÜL SUROO.

Ooruluu adamdın al-abalın ataylap barıp surap-bilip koyuu.
Keçinde köñül surabayt, erteñ baralı.

KÖÑÜL ULOO.

Kapa bolbosun, köñülü oorubasın degen oy menen aytkanına makul bolup, koştóp koyuu.
Bay ake, köñülünüzdü ulap süylöyüñbü, ce açuu da bolso el arasınan körüp kelgen çındıktı aytayınbı (Ukayev).

V.: Köönün uloo. Boluptur, - dep köönün

Yasta olan, cefalı, kaygılı insanın acısını paylaşmak, gönlünü avutmak.

Ona acıyanlar sırayla gelip baş sağlığı dilediler (Aşımbayev).

V.: Gayret Söylemek/Sabır dilemek

Kemikleri sızlayan Sarala sabır diledi: - Akıllısın, Batişcan. Akıllı ol, aklından şaşma! (Sıdıkbekov).

Gönlü Dönmek/GÖNLÜ SOĞUMAK

Bir şeye olan ilgisi, isteği kaybolup rencide olmak, şevki kırılmak.

Öylece, işin düzenini bozarak, çalışanların gönlünü soğutmaktalar ("Çalkan").

Gönlünü Bırakmak/GÖNLÜNÜ İNCİTMEK

Üzmek, rencide etmek, darıltmak
Kıçan, arkadaşlarının gönlünü incitmeyi istemedi (Beyşenalıyev).

V.: Gönlü kalmak. Ne kadar gönlü kalsa da Batiyna, Kaçıkey'i hâlâ severdi (Sıdıkbekov).

Gönlü Kiri/İçteki dargınlık

İçteki hoşnutsuzluk, dargınlık.
İçteki dargınlık konuşarak giderilir,/ Gömleğin kiri yıkayarak giderilir (Bayalınov).

GÖNLÜNÜ İNCİTMEK

Üzmek, darıltmak, gönlünü soğutmak
Yaşlının da, gencin de gönlünü incitmeyen, ipek gibi nazik, iyi huylu, kibar insan imiş (Bayalınov).

Gönlü Salmak/GÖNLÜNÜ KAPTIRMAK

İstemek, beğenmek, gönlü kalmak.
Sizin şu eşyanıza gönlümü kaptırarak gelmişim ("Leninçil çaş").

Gönlü Sormak/HÂL-HATIR SORMAK

Hasta adamın hâlini-hatırını özellikle gidip sormak.

Akşam üzeri hâl-hatır sorulmaz, yarın gidelim.

Gönlü Ulamak/GÖNLÜNÜ OKŞAMAK

Üzmemek, gönlünü incitmek için dediklerine uyararak desteklemek.

Beyim, gönlünüzü alarak mı konuşayım yoksa acı da olsa halk arasında gördüğüm gerçeği söyleyeyim mi (Ukayev).

V.: Gönlünü ulamak/GÖNLÜNÜ

ulap koydu.

KÖNÜL ÇÖKTÜ BOLUU. k. Köñülü çögüü.

KÖNÜLGÖ ALUU.

1. Biröö cönündö oyloonu, eske aluu, kam körüü.

Körünböyt kayda ketken dep, / köñülgö Bakay alıptır ("Manas").

2. Taarınuu, irencip kaluu.

Al oşondoy katuu süylöyt, köñülünüzgö albanız ("Çalkan").

KÖNÜLGÖ KÖK TAŞTAY TIYÜÜ. k.

Kököygö kök talkanday tiyüü.

KÖNÜLGÖ MAYDAY CAGUU. k.

Mayday caguu.

KÖNÜLGÖ TOLUU.

Bardık cagınan toluk caguu, bardığı köñülgö töp kelip turuu.

A balkim, men al oylogondoy bolboy, köñülgö tolboy kalgandırın (Ubukeyev).

V.: Kupulga toluu. Esen kupulga tolgon küü bolso, çerte koyup cüröt (Sıkıbekov).

KÖNÜLGÖ TÖTÖ.

Iraazı bolgonduk, demöör kılğandık, kubattangandık, işengendik.

Bizdin baldardın aralaşkanı bar tura, - deşip, kep salıp koygonu ele köñülgö tötö emespi (Aşımbayev).

KÖNÜLGÖ TÜYÜÜ.

Esten çıkarboo, este saktöo, eç unutupoo.

Emi sen bizdin aytkandardı köñülgö tüyö bergin (Sıdıkbekov).

V.: Kökürökkö tüyüü. Atasının akırı koştosusun, anın cüzün, elesin Çokon kökürökkö tüygön (Abdıramanov).

KÖNÜLDÜN BORBORUNDA.

Este, unutulbayt, dayıma eske tuta turgan, közömölgö alına turgan iş c.b. degen maanide.

Basma sözdördün köñülünün borborunda turat.

KÖNÜLÜ AGARUU.

Biröögö bolgon naarazılığı, taarınıcı ketüü,

OKŞAMAK

Olur, - diye tatlı dille gönlinü okşadı.

Gönüle Almak/DİKKATE ALMAK

1. Birisi hakkında düşünmek, hatırlamak, ilgi duymak.

Görünmüyor nereye gitti diyerek, /Bakay dikkate aldı ("Manas").

2. **GÖNÜL KOYMAK:** Darılmak, rencide olmak.

O öyle sert konuşur, gönül koymayınız ("Çalkan").

Gönüle Dolmak/GÖNLÜNE HİTAP ETMEK

Her yönüyle beğenilmek, her şey istediği gibi olmak.

Belki, ben onun sandığı gibi olmayıp, gönlüne hitap edememişimdir (Ubukeyev).

V.: Gönüle Dolan. Esen, gönle dolacak ezgi olsa, çalırverirdi (Sıkıbekov).

GÖNLÜNE GÖRE OLMAK

Memnun olmak, teşvik etmek, desteklemek, inanmak.

Bizim çocuklar için içindeymiş, - diye, konuşmaları gönlüne göre değil mi (Aşımbayev).

Gönüle Değmek/GÖNLÜNDE

SAKLAMAK

Akıldan çıkarmamak, akılda tutmak, hiç unutmamak.

Artık sen bizim dediklerimizi gönlünde sakla (Sıdıkbekov).

V.: Göğsüne Değmek/GÖNLÜNDE

SAKLAMAK. Babasının son vedaşını, onun yüzünü, süretini Çokon gönlünde sakladı (Abdukarimov).

Gönlünün Merkezinde/AKLINDA OLMAK

Hatırda, unutulmaz, her zaman akılda kalıcı, takip altına alınacak iş v.b mânâlarda.

Yazıların aklımda duruyor.

GÖNLÜ YUMUŞAMAK/KALBİ YUMUŞAMAK

cazılıu.

Sıyıña karata – sıy, senin da köñülüň agarıp ketkeni oň (Medetov).

V.: Köñülü cibüü. *Daşanın köñülü cibip, Aşırğa işeniçi, urmatı artıldı (Sasıkbayev).*

KÖÑÜLÜ AYNUU.

Cürögü aylanıp, kusa turganday bolup, özün naçar sezüü.

Gülayımdın köñülü aynıp kusat, közü karangılayt (Abdukarimov).

V.: Köönü aynuu. *Köönüm aynıp, canım cer tartıp turat (“Çalkan”).*

KÖÑÜLÜ ALIP UÇUU. k. Cürögü alıp uçuu.

KÖÑÜLÜ AÇIK.

Kaygı-kapası çok, caydarı.

Anın ayırıkça köñülü açık (Berdikeyev).

V.: Köñülü kötörünkü. *Karıya momunday carkıldagan köñülüňüzdün kötörünküsiü cagat maga (Beyşenalıyev).*

KÖÑÜLÜ AÇILUU.

Köñüldüü, şattuu, cadırap-caynap, carkıldaga abalda boluu.

Kurmaken da carpı cazılıp, köñülü açılıp kaldı (Sıdıkbekov).

KÖÑÜLÜ BÖLÜNDÜ BOLUU.

Bir nerseden sanaası tınbaganday, sarı sanaa bolgondoy, tınçı ketkendey abalda boluu.

Anın köñülü bölündü boldu, uşerden kayta ber degen söz cürögün öyüdü (Kasimbekov).

KÖÑÜLÜ BUZULUU.

1. Bir nerse cönündö oylonup kapa boluu, kaygıruu, köñülü çögüü.

Ötkön-ketkendi estep, köñülüm buzuldu (“Kırgızstan madaniyatı”).

2. Kandaydır bir caman oygo tüşüü, azgırılıu, aynuu.

Batiynanın köñülü buzulup cürgönün baykagan Kızırbay ayalına eskertti (Sıdıkbekov).

V.: Köönü buzuluu. *Balanın köönü buzulup cürgönün baykadım.*

KÖÑÜLÜ ÇAKIN.

Birisine olan memnuniyetsizliği, küsmesi bitmek, açılmak.

Hürmetine göre-hürmet, senin de gönlünün yumşaması daha iyi olur (Medetov).

V.: Gönlü yumuşamak. *Daşa'nın gönlü yumuşayarak, Aşır'a güveni, saygısı arttı (Sasıkbayev).*

GÖNLÜ BULANMAK

Kalbi sıkışıp, kusacakmış gibi olup kendini kötü hissetmek.

Gülayım'ın gönlü bulanıp kusar, gözü kararır (Abdukarimov).

V.: Gönlü Bulanmak. *Gönlüm bulanıp, canım yatmak istiyor (“Çalkan”).*

Gönlü Açık/GÖNLÜ ŞEN

Sıkıntısı yok, şen-şakrak.

Onun özellikle gönlü şen (Berdikeyev).

V.: Gönlü kalkık/Keyfi Yerinde. *Aksakallı mümin gibi böyle keyfinizin yerinde olması benim hoşuma gidiyor (Beyşenalıyev).*

Gönlü Açılmak/GÖNLÜ HOŞ OLMAK

Huzurlu, canlı, sevinç içinde olarak morali yerinde olmak.

Kurmaken'in de öfkesi yatışıp, gönlü hoş oldu (Sıdıkbekov).

Gönlü Bölünmek/AKLI ORDA OLMAK; İÇİ RAHAT OLMAMAK

Bir şeyden dolayı düşünceli olmak, endişe duymak, huzuru kaçmış durumda olmak.

Onun akli orda kaldı, orda hemen ver demesi kalbini sızlattı (Kasimbekov).

Gönlü Bozulmak/MORALİ BOZULMAK

1. Bir şey hakkında düşünerek morali bozulmak, kaygılanmak, keyfi kaçmak.

Geçmişleri hatırlayıp, moralim bozuldu (“Kırgızistan Madaniyatı”).

2. Kalbini bozmak. Aklına kötü bir şey gelmek, kandırılmak, vazgeçmek.

Batiyna'nın kalbinin bozulduğunu fark eden Kızırbay eşine hatırlattı (Sıdıkbekov).

V.: Gönlünde soğukluk olmak. *Çocuğun gönlünde soğukluk olduğunu fark ettim.*

GÖNLÜ YAKIN; GÖNÜL YAKINLIĞI;

1. Biri-biri menen cakındığı, inaktığı bar, cakşı sanaalaş, özünçö mamileleş.
Tuugan içinde da bular menen köñülü cakın ele ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Köñül açuu, oynop-külüü cagınan biri-biri menen ısıq mamileleş, köñüldöş.
Süygönü menen akın cigittin köñülü cakın ekenin baykap kalgan Caliy özünö tartıp, kolgo tüşürüü araketinde boldu (Beyşenaliyev).

V.: Köönü cakın. *Al eköönün köönü cakın öñdönöt ("Ala-Too").*

KÖÑÜLÜ CARIM.

Sanaası bir cerde emes, köñülü tıñç emes.
Balası Çağırdı oylop sanaaga çökkön apanın köñülü carım, sabırı suz (Osmonaliyev).

KÖÑÜLÜ CİBÜÜ. k. Köñülü agaruu.

KÖÑÜLÜ CILUU. k. Cürögü ciluu.

KÖÑÜLÜ KALUU. k. Köñülü üç köçkön curtay kaluu.

KÖÑÜLÜ KARAŃGILOO.

Özün naçar sezıp, es-uçun cogotkon ce özün karmay albay alsırgan abalga kelüü.
Toktoguldun köñülü karaŃgılap, es-uçun bilbey kaldı (Aalı).

V.: Köönü karaŃgıloo. *Akındın köönü karaŃgılap, başı aylandı (Beyşenaliyev).*

KÖÑÜLÜ KARK.

Eç nerseden kaparsız, köñülü cay, sanaası tıñç, bir nersege ıraazı bolgondoy caydarı abalda.

Alardın amançılığın ugup, ata-enenin köñülü kark (Ömürbayev).

KÖÑÜLÜ KÖTÖRÜLÜÜ.

Bir nersege süyünüü, kubanuu, mañdayı carıluu, caydarı boluu.

Munu Gülgaakı öz içinen cakşı cışaandep kabıl aldı da, emnegedir ele köñülü kötörülüp çıktı (Medetov).

V.: Köñülü kökkö kötörülüü. *Kattagı sözdörgö enenin köñülü kökkö kötörüldü ("Ala-Too").*

KÖÑÜLÜ KÖTÖRÜŃKÜ. k. Köñülü açık.

KÖÑÜLÜ OO.

GÖNÜL BAĞI OLMAK

1. Birbiriyle yakınlığı, iletişimi var, sevip sayarlar, ilişkileri var.

Akrabalar içinde de bunlarla ayrı bir gönül yakınlığı vardı ("Kırgızstan madaniyatı").

2. Kafaları bir olmak

Gönül eğlendirmek, eğlence konusunda birbiriyle iyi anlaşmak, gönlü bir olmak.
Sevdiğiyle şair delikanlının kafalarının bir olduğunu fark eden Caliy kendine çekip, ele geçirmek gayretinde oldu (Beyşenaliyev).

V.: Gönlü yakın. *O ikisinin gönlü yakınmış gibi duruyor ("Ala-Too").*

Gönlü Yarım/AKLI BİR YERDE DEĞİL; GÖNLÜ RAHAT DEĞİL

Aklı-fikri bir yerde değil, gönlü rahat değil.
Evladı Çağır'ı düşünerek kaygılanan ananın gönlü rahat değil, endişeli (Osmonaliyev).

Gönlü Kararmak/GÖZÜ KARARMAK

Kendisini kötü hissedip şuurunu kaybetmiş veya kendini tutamaz durumda olmak.
Toktogul'un gözü kararıp, şuurunu kaybetti (Aalı).

V.; Gönlü Kararmak/Midesi bulanmak. *Şairin midesi bulanarak, başı döndü (Beyşenaliyev).*

GÖNLÜ RAHAT OLMAK

Hiçbir şeye üzülmeyen, gönlü rahat, huzurlu, her şeyden memnun gibi bir hâlde olmak.
Onların sağ olduklarını duyunca, anne-babanın gönlü rahat (Ömürbayev).

GÖNLÜ HOŞ OLMAK

Bir şeye sevinmek, mutluluk duymak, huzur bulmak, memnun olmak.
Bunu Gülgaakı kendi içinden iyi bir durum olarak kabul etti de, nedendir bilinmez gönlü hoş oldu (Medetov).

V.: Gönlü Göge Çıkmak/MORALI DÜZELMEK

Mektuptaki sözlerden dolayı, ananın morali düzeldi.

GÖNLÜNE YATMAK

Bir nerseni atkaruuga, iştdöğö niyettenüü, oşogo intaası buruluu, köñüldönüü.

Maşına aluuga köñülüm oop cüröt.

KÖÑÜLÜ OORUU.

Taarinuu, kapa boluu.

Abışkanın türün karap oturup, İskaktın köñülü oorudu (Kasimbekov).

KÖÑÜL ÖSÜÜ.

Köñülü kötörölüp, caydarı bolo baştoo, ergüü.

Oezdun keñesinde iştegeni köñülü östü (Ukayev).

KÖÑÜLÜ SANGA BÖLÜNÜÜ. k. Sanaası sanga bölünüü.

KÖÑÜLÜ SALKIN TARTUU.

Eç nersege peyli çappay, bir nerseden köñülü kalganday, irencüü payda boluu.

Bardıgı caştay sezilip, acırata tüşünböy, del bolgon Begaalının köñülü salkın tartıp, uşul üygö tiyeşesi cotoy körünö tüştü (Esenkanov).

KÖÑÜLÜ SUU.

Cakşı körgön, ümüt kılğan nersesinen oñ natiyca çıkpasına közü cetip, içi muzdoo, ümütün üzüp, irencüü payda boluu.

Andan cogorkuday coop ugup, köñülüm suuy tüştü ("Çalkan").

V.: Köñülü muzdoo. *Isıgan köñülüm muzdabası, Çağırbay?! (Osmonaliyev).*

KÖÑÜLÜ SIZDOO. k. Cürögü sızdoo.

KÖÑÜLÜ SINUU.

Kapa boluu, şağı sinuu, irencip kaluu.

Birinçi kündön ele Külasaldın köñülü sınat (Osmonaliyev).

KÖÑÜLÜ TARTPOO. k. Köñülü çappoo.

KÖÑÜLÜ TETİK.

Şayır, kabagım-kaşım debegen, kaygı-kapası cok, şartıldagan.

Tişim ketik bolso da, köñülüm tetik (makal).

KÖÑÜLÜ TOK.

Eç nerseden kaparsız, bardıgı oydoguday, muktajdıgı cok, cetiştüü, kemçil emes.

Cañı koluktuluu küyöo kımıldap, köñülü tok (Osmonaliyev).

V.: Köönü tok. *Körüp koysom köönüm tok degendey, uşul calgız çürpönün közün karap*

Bir şeyi yapmaya, çalışmaya niyetlenmek, ona kaymak, ona ilgi duymak.

Araba almak gönlüme yatıyor.

GÖNLÜ AĞRIMAK/KALBİ SIZLAMAK

Küsmek, sıkıntılı olmak.

İhtiyarın hâline bakıp otururken İskak'ın kalbi sızladı (Kasimbekov).

GÖNLÜ FERAHLAMAK

Morali düzelip, şen-şakrak olmaya başlamak, rahatlamak.

Belediyenin danışman kurulunda çalışmasından dolayı gönlü ferahladı (Ukayev).

GÖNLÜ SOĞUMAK

Hiç bir şeyi canı çekmeden, bir şeyden gönlü kalmış gibi rencide olmak.

Herşeyi genç gibi hissedip, farklı düşünmeyip şaşırın Begali'nin gönlü soğuyup bu evde işi yokmuş gibi göründü (Esenkanaov).

GÖNLÜ SOĞUMAK

Sevdiği, ümit ettiği şeyin iyi netice vermeyeceğine gözü yetip üzölmek; ümidini kesip, rencide olmak..

Ondan yukarıdaki gibi gibi cevap duyup gönlü soğudu (Çalkan).

V.: Gönlü soğumak. *Isınmış gönlüm soğumasın, Çağırbay?! (Osmanaliyev).*

Gönlü Kırılmak/ŞEVKİ KIRILMAK

Küsmek, kalbi kırılmak, rencide olmak.

Daha ilk günden Külasaldın şevki kırıldı (Osmanaliyev).

GÖNLÜ AÇIK

Neşeli, kaşım-gözüm demeyen, kaygısı-üzüntüsü yok, canlı.

Dişim gedik olsa da, gönlüm açık (atalar sözü).

Gönlü Tok/KEYFİ YERİNDE

Hiçbir şeyi dert etmeyen, herşeyi düşündüğü gibi, her şey tam, yeterli, eksik değil.

Yeni evlenen koca cıvıl cıvıl, keyfi yerinde (Osmonaliyev).

V.: Gönlü Tok/Keyfi yerinde

Görsem, keyfim yerinde der gibi, bu biricik

kubattanıp cürböysüzbü ("Kırgızistan madaniyatı").

KÖNÜLÜ TOYUU.

Bir nersege ıraazı boluu, kanaattanuu, alımsınuu.

"Silerdi sagındım!" deym. Körüp köñülüm toyot, darmanıma darman koşulat ("Leninçil caş").

V.: Köönü toyuu. *Cakaga tüşüp dan östürgön dıykandardı körüp, köönünüz toydu (Beyşenalıyev).*

KÖNÜLÜ TÜŞÜÜ. k. Közü tüşüü.

KÖNÜLÜ ÜÇ KÖÇKÖN CURTTAY KALUU.

Köñül kayttı boluu, abdan naarazı boluu, ayabay cek körüü, caman körüü, irencüü sezimi payda boluu.

Adamdan köñülü üç köçkөн curttay kalsa, anı menen birge caşoo kıyın go? (Bektenov).

V.: Köñülü kaluu. *Andan katuu söz ugup köñülü kaldı (Berdikeyev).*

KÖNÜLÜ ÇAK.

Köñülü kuunak, caydarı.

Bekey tayecesinin köñülü çak bolgonu seyrek, köbüнесе, cıldızı cerge tüşüp, tomsorup cürgөнүн көрөсүн (Aytmatov).

V.: Köñülü şagdan. *Şabdan tübөлүгү түз kelişimge iyigen elettik cek-caattarına köñülü şagdan karkıldadı (Beyşenalıyev).*

KÖNÜLÜ ÇAPPOO.

Kaalaboo, köñülsünbö, köñülü kelbö, tabiti tartpoo.

Kiteptin betin açkan menen köñülü çappay alagdılandı (Beyşenalıyev).

V.: Köñülü tartpoo. *Isık ötkөндө айрым baldar çoçuyt cana tamakka köñülü tartpayt ("Kırgızstan ayaldarı").*

KÖNÜLÜ ÇÖGÜÜ.

Kapalanuu, kaygıruu, basınuu, tımızın kaygıruu.

Balanın köñülü çөгүp ketpesin dep kolunan kелgendin baарın casayt (Berdikeyev).

V.: Köñülü çөгöt boluu. *Köñülü çөгöt bolup cüröt. Degi mindan kaçан arılat (Beyşenalıyev).*

KÖNÜLÜN AGARTUU.

çocuğının gözüne bakıp güç alıyorsun (Kırgızistan madaniyatı).

GÖNLÜ RAHAT ETMEK

Bir şeye razı olmak, tatmin olmak, kanaat getirmek.

"Sizi özledim!" diyorum. Görüp gönlüm rahat eder, dermanıma derman katılır (Leninçil caş).

V. : İçi rahat etmek. *Vadiye inip, arpa buğday yetiştiren çiftçileri görüp, içimiz rahat etti (Beyşenalıyev).*

Gönlü Üç Defa Göçülmüş Yurt Gibi Kalmak/KALBİ KIRILMAK

Gönlü fena halde kırılmak, hiç memnun kalmamak, çok nefret etmek, sevmemek, rencide olmak.

Adamın kalbi kırıldıysa, onunla beraber yaşamak zor olur ya? (Bektenov).

V.:Gönlü kalmak. *Ondan sert sözler duyup gönlü kaldı (Berdikeyev).*

GÖNLÜ ŞEN OLMAK

Gönlü hoş, morali yerinde.

Bekey teyzesinin gönlünün şen olması seyrek bir durumdur, genellikle morali bozuk ve üzgün gezdiğini görürsün (Aytmatov).

V.: Gönlü açık/GÖNLÜ RAHAT. *Şabdan anlaşmaya yanaşan halka gönlü rahat baktı (Beyşenalıyev).*

GÖNLÜ İSTEMEMEK

İstememek, gönlüsüz olmak, canı istememek, ilgi duymamak.

Kitabı açmasına rağmen gönlü okumak istemedi (Beyşenalıyev).

V.: Canı çekmemek. *Sıcaklık vurduğunda çocuklar ürkerler ve yemek yemeyi canları çekmez (Kırgızistan ayaldarı).*

Gönlü Çökmek/Morali bozulmak.

Üzölmek, kederlenmek, alçalmak, sessizce kaygılanmak.

Çocuğın morali bozulmasın diye elinden ne gelirse yapar (Berdikeyev).

V.: Gönlü Çökmüş olmak/Morali bozuk olmak.

Morali bozuk olarak geziyor. Bundan artık ne zaman kurtulacak (Beyşenalıyev).

GÖNLÜNÜ ALMAK

Iraazı kılloo, köñülün cayloo, cumşartıp, cibitip koyuu.

Kezdeşkende ele ak tilek aytıp, köñülün agartıp salganına töbösi kökkö cetti (Aşımbayev).

KÖÑÜLÜN ALUU.

Talabın, müdösün atkaruu arkıloo biröönü ıraazı kılğıday, köñülün kötörgüdöy iş kılloo, işine carap berüü.

Tigil koştoskonu kelgen agayındar kezek menen ulam biri çay berip, mirzanın köñülün alıp, colun kılıp catıştı (Sıdıkbekov).

KÖÑÜLÜN KALTIRUU.

Katuu taarntıp, köñülün oorutuu, irencitip koyuu.

Bir adamdın köñülün kaltırıp, katuu söz aytpagan nazik adam ele (Berdikeyev).

KÖÑÜLÜN KÖTÖRÜÜ.

Kubantuu, süyündürüp koyuu, ıraazı bolguday cakşı mamile casoo.

Baykuş kempirdin köñülün kötörüp, toyçulugunan ooz tiyip cıgalı (Ömürbayev).

V.: Köñülün kuş kılloo. Köñülüñdö kuş kılğan Çolpon-Ata kanday cer! (Osmonkul).

KÖÑÜLÜN KIYBOO.

Kapa kılğısı kelböö, kadirin sıyloo, köñülünö karoo.

Alardın köñülün kıybay, kılçaktap catıp keçigip kaldım ("Leninçil çaş").

KÖÑÜLÜN OORUTUU.

Kapa kılloo, irencitüü.

Attiñ, atamday bolgon kişige til tiygizdim, ...köñülün ooruttum ("Leninçil çaş").

V.: Köönün oorutuu. Balanın köönün oorutpa, - dedi ("Ala-Too").

Köñülün sındıruu. Kızdın köñülün sındırıp albayın dep, etiyettey suradım (Kazakbayev).

KÖÑÜLÜN TABUU.

Biröönün oyundagısın, kaalaganın atkaruu, bilgendey mamile casoo.

Sanaa çünçütkön Parizektin köñülün eç kim taba albadı (Aşımbayev).

V.: Köönün tabuu. – Baykagın, kızdın köönün tabuu oñoy iş emes, birook özü da

Razı etmek, gönlünü almak, yumuşatıp, ikna etmek.

Karşılaştığımda iyi dileklerde bulunup, gönlünü aldığına çok sevindi (Aşımbayev).

GÖNLÜNÜ ALMAK

Talebini, arzusun yerine getirmekle birisini memnun edecek kadar iş yapmak, işine yaramak.

Ordaki vedalaşmaya gelen akrabaları, sırayla çay verip, beyin gönlünü alıp, müsaade istediler (Sıdıkbekov).

GÖNLÜNÜ KIRMAK

Çok üzüp, gönlünü ağrıtmak, incitmek.

Bir insanın gönlünü kırıp, kaba sözler söylemeyen nazik insandı (Berdikeyev)

GÖNLÜNÜ ALMAK

Neşelendirmek, sevindirmek, memnun olacak şekilde iyi davranmak.

Zavallı ninenin gönlünü alıp, yemeğinden tadıp çıkarım (Ömürbayev)

V.: Gönlünü hoş etmek. Gönlünü hoş eden Çolpon-Ata nasıl yer! (Osmonkul).

Gönlüne Kıymamak/Kıyamamak

Üzmek istememek, hürmet etmek.

Onlara kıyamadan, oyalanarak geç kaldım ("Leninçil çaş").

Gönlünü Ağrıtmak/GÖNLÜNÜ İNCİTMEK

Üzmek, rencide etmek.

Ne yazık, babam yaşındaki adama dil uzattım, gönlünü incittim (Leninçil çaş).

V.: Gönlünü ağrıtmak/GÖNLÜNÜ İNCİTMEK. Çocuğun gönlünü incitme, - dedi (Ala-Too)

GÖNLÜNÜ KIRMAK. Kızın gönlünü kırmayayım diye, dikkatlice sordum (Kazakbayev).

Gönlünü Bulmak/GÖNLÜNÜ YAPMAK

Birisinin kafasındakini, istediğini yapmak; bildiği gibi davranmak.

Dertleri tüketen Parizek'in gönlünü kimse yapamadı (Aşımbayev).

Gönlünü yapmak. – Bir bak, kızın gönlünü yapmak kolay bir iş değil, fakat kendi de

cakşı körüp kaldı okşoyt (Osmonaliyev).

KÖNÜLÜN EKİ ANCI KILUU. k. Eki ancı boluu.

KÖNÜLÜNDÖ KİRİ COK.

Ak köñül, eç bir caman oyu çok, aramdığı çok.

Köñülündö kiri çok caş balaça kubanıp, al başkarma müçölörün kıdırata karap aldı (Aşimbayev).

V.: Cürögündö kiri çok. Anın cürögündö kenedey da kiri çok.

Köönündö kiri çok. Köönümdö kirim çok ele.

KÖNÜLÜNÖ ZAK KETİRBÖÖ.

Taarıntpay, kapa kılbaş cakşı mamile casoo, köñülün kaltırboo.

Dagı ele sılap-sıypap, köñülünö zak ketirbey, kökülün tüyüp, kuyrugun tüyüp atkazganiñ oñ (Beyşenaliyev).

KÖNÜLÜNÖ İLBÖÖ.

Nazar salboo, maani berböö, köñül burboo.

Uluu dep sıylap otursam, / Uruuluu kırgız köp eldi / Köñülünö ilbeysiñ (“Er Tabıldı”).

KÖNÜLÜNÖ KAROO.

Kapa bolbosun, oyuna ketpesin, caman alıp kalbasın degendey maanide köñülün oorutpay, taarıntpay turganday etiyet mamile casoo.

Bulardın mamilesin buzbayın dedi okşoyt, ecesinin köñülünö karap çındıktı aytalbay kayra ketti (“Leninçil caş”).

KÖNÜLÜNÖ KÖK TALKANDAY

TİYÜÜ. k. Kököygö kök talkanday tiyüü.

KÖNÜLÜNÖ KÖK ÇAYDAY TİYÜÜ. k.

Kököygö kök talkanday tiyüü.

KÖNÜLÜNÖ TİYÜÜ. k. Kököygö kök

talkanday tiyüü.

KÖÖ CABUU. k. Betine köö cabuu.

KÖÖ SÜRTÜÜ. k. Betine köö cabuu.

KÖÖDÖNÜ COK.

beğendi (Osmonaliyev).

Gönlünde Kiri Yok/KALBİ TEMİZ; NİYETİ HALİS

İyi niyetli, hiçbir art niyeti olmayan, kötülüğü yok.

Kalbi temiz çocuklar gibi sevinip, idare üyelerini baştan aşağı süzdü.

(Aşimbayev).

V: YÜREĞİNDE KÖTÜLÜK

OLMAMAK. Onun kalbinde kene kadar dahi kötülük yok.

Gönlünde kiri yok/KALBİNDE

KÖTÜLÜK YOK. Kalbimde kötülük yoktu.

GÖNLÜNE TASA DÜŞÜRMEK

Küstürmeden, kalbini kırmadan iyi muamelede bulunmak, gönlünü hoş tutmak.

Hâlâ okşaya-okşaya, gönlüne tasa düşürmeden, kahkülünü bağlayıp, kuyruğunu bağlayıp yerine getirmen iyidir (Beyşenaliyev).

Gönlüne İlmek/DİKKATE

ALMAMAK

Nazar salmamak, önem vermemek, ilgi göstermemek.

Büyüğüm diye hürmet gösterirsem,/Boyları çok olan Kırgız halkını,/Dikkate almazsın (“Er Tabıldı”).

Gönlüne Bakmak/GÖNLÜNÜ HOŞ TUTMAK

Üzülmesin, kuşkulanmasın, yanlış anlamasın diye gönlünü incitmeyecek, küstürmeyecek şekilde ihtiyatlı muamelede bulunmak.

Bunların ilişkisini bozmayayım dedi galiba, ablasının gönlünü hoş tutarak gerçeği söyleyemedi geri gitti (“Leninçil caş”).

Kibirli

Özün kötörö çalıp, men ele dep turgan,
köyröñ, maktançaak.

Köödönü çok cigit.

KÖÖDÖNÜN KÖTÖRÜÜ.

Menmensinüü, boy kötörüü, özün cogoru
sanoo, maktanuu.

*Kolun böyrögünö ala koyup, köödönün
kötörüp, sözü dımtuu çıkıp catti
(Aşımbayev).*

V.: Kökürögün kötörüü. *Meni menen
oynoguñar bar ee? Cılamışev kökürögün
kötörö süylödü (“Çalkan”).*

Kökürögün örgö çabuu. *Anda munun
kökürögün örgö aydap, cer baspay turgan
kezi ele (“Leninçil çaş”).*

KÖÖNÜ AGARUU. k. Köñülü agaruu.

KÖÖNÜ AYNUU. k. Köñülü aynuu.

**KÖÖNÜ KARAÑGILOO. k. Köñülü
karañgıloo.**

KÖÖNÜ KARAYUU.

Bir nersege açuusu kelip kekenüü, kek saktap
köñülü buzuluu.

*Köönü karayıp, caak etteri tüyülüp arañ
turat (“Ala-Too”).*

KÖÖNÜ KARK. k. Köñülü kark.

KÖÖNÜ TOYUU. k. Köñülü toyuu.

KÖÖNÜ ÇAK. k. Köñülü çak.

KÖÖNÜ ÇAPPOO. k. Köñülü çappoo.

KÖÖNÜN ULOO. k. Köñül uloo.

KÖP BOLSO.

Aşıp ketse, eñ ele kıyın bolso.

Kızdardın kalıñı köp bolso bir uy (Kaimov).

KÖR AZABI.

Ötö kıyınçılık, katuu kıynalış.

*Biz körgön kündü suraba, kör azabı (“Ala-
Too”).*

KÖR BAYGE.

Adam ölgöndögü (kara aşındagı) at çabış ce
at çabıştın baygesi.

*Teltoru attı berbeymin, / Kör baygege
çaptıram (“Kurmanbek”).*

KÖR CEME.

1. Mayda ceme, cemeköylük.

Çıday albaym senin kör cemeñe

Kendini büyük gören, hep ben diyen,
övängen, farfara.

Kibirli bir yiğit.

**Göğsünü Kaldırmak/KENDİNİ ÜSTÜN
GÖRMEK**

Bencillik taslamak, gururlanmak, kendini
yüksek görmek, övünmek.

*Kolunu böbregine dayayıverip, kendini üstün
görüüp, sesi yüksek çıkıyordu (Aşımbayev).*

**V.: Göğsünü kabartmak/ KENDİNİ
ÜSTÜN GÖRMEK**

*Benimle oynamak istiyorsunuz değil mi?
Cılamışev, kendini üstün görerek konuştu
(“Çalkan”).*

Göğsü Yüksekçe Çıkmak/BURNU

HAVADA OLMAK. *O zaman bu burnu*

*havada olup, ayakları yere değmediği günler
idi (“Leninçil çaş”).*

GÖNLÜ KARARMAK.

Bir şeye kızıp hiddetlenmek, kin besleyip
gönlü bozulmak.

*Gönlü kararıp, çene kasları kasılıp zar zor
duruyor (“Ala-Too”).*

Olsa Olsa

En fazla, en kötü ihtimal.

Kızların kalını olsa olsa bir inek (Kaimov).

KABİR AZABI

Büyük zorluk, çok zorlanmak.

*Bizim ne günler gördüğümüzü hiç sorma,
kabir azabı (“Ala-Too”).*

**Kabir Mükafatı/Cenaze töreni yarışı
ödülü**

Birisi ölünce cenazesinde düzenlenen at
yarışı veya at yarışının mükafatı.

*Teltoru atı vermeyeceğim,/Cenaza töreni
yarışında koştururum (“Kurmanbek”).*

Kör Azar

1. Ufak tefek azar, hafif bir azar.

Dayanamayacağım senin kör azarına

(Beyşenaliyev).

2. Iğı çok ele kemirip-kesip, içip-cey bergen, ordu çok cemeley bergen, ötü maydaçıl, cemekor.

Kör ceme kişi.

KÖR KAZUU.

Biröögö camandık kılúu, camandık izdöö, kırsıktatuunun araketin kılúu.

Biröögö kör kazsañ keñ kaz, özüñ tüşösüñ (makal).

KÖR KAŞKA.

Maanisi çok, akılsız.

KÖR OOOZUNDA.

Ölüm aldında, ötü kıyın abalda.

Akıri kör oozunda turgan nemeler ömür üçün karmaşuuga dayar (Kaimov).

KÖR SOODA.

Soodaga naçar, tuura sooda kıla albagan, ala turgan nersesinin baasın çıkara albagan.

Kör soodasıñ, sooda kıla albaysıñ.

KÖR ÇEÑGEL.

1. Olburloo, çoñ çeñgel.

Kör çeñgelin arbaytıp et sugunuuga kamındı.

2. Aldım-cuttum, cegiç, aç köz.

Al başınan oşondoy kör çeñgel neme ele ("Ala-Too").

KÖRBÖGÖNDÜ KÖRÜÜ.

1. k. Körbögönü kör boluu.

2. Can cırgatkan cırgalçılıktın üstündö boluu, cırgap-kuunap dooron sürüü.

Kurdaşım Manas barında körbögöndü körgömün, / Abikenin tuşunda Ar corukka köngömün ("Manas").

KÖRBÖGÖNÜ KÖR BOLUU.

Körbögön azabı kalboo, azap-tozoktu, dalay korduktu, kıyınçılıktı başınan ötkörüü.

Kanıbektin körbögönü kör bolup tüşöktö catat (Cantöşev).

V.: Körgülüktü körsötüü. *Bul sözüümö könbösöñ, körgülüktü körösüñ ("Manas").*

Körbögön künün kör kılúu. *Oşondoy bir colkuda Edigeydin körbögön künün kör kıldı*

(Beyşenaliyev).

2. **Dırdırcı.** Sebebsiz yere kesip-biçen, yiyip bitiren, haksız yere azarlayan, çok ukala, azarcı.

Dırdırcı kişi.

MEZARINI KAZMAK

Birine kötülük yapmak, kötülük aramak, başkasının başına bela olmaya çalışmak.

Birine mezar kazacaksan geniş kaz ki, kendin düşesin (Atasözü).

Kör akıtmalı

Manaası olmayan, akılsız.

BİR AYAĞI ÇUKURDA

Ölüm döşeginde, çok zor durumda.

Bir ayağı çukurda olanlar yaşam için mücadele etmeye hazırlar (Kaimov).

Kör Tüccar/Ticaretten Anlamayan

Ticareti bilmeyen, doğru ticaret yapamayan, alacağının fiyatını çıkartamayan.

Sen ticaret yapamazsın, ticaretten anlamazsın.

Kör Avuç/Kocaman Avuç

1. Büyük, kocaman avuç.

Kocaman avucunu açtığı gibi ete saldırdı.

2. **Açgöz.** Gözü doymayan, iyici, aç göz.

O baştan beri öyle aç gözlü biriydi ("Ala-Too").

GÖRMEDİĞİNİ GÖRMEK

1. k. Görmediği Mezar

Olmak/GÖRMEDİĞİ KALMAMAK

2. Rahat bir dünyada olmak, mutlu ve eglenceli hayat yaşamak.

Arkadaşım Manas var iken görmediğimi gördüm, / Abike döneminde her duruma alışmışım ("Manas").

Görmediği Mezar Olmak/GÖRMEDİĞİ CEFA KALMAMAK

Görmediği azap kalmamak; çok sıkıntıyı, horluğu, cefayı başından geçirmek.

Kanıbek'in görmediği cefa kalmayıp döşekte yatıyor (Cantöşev).

V.: Gününü göstermek. *Eğer dediğimi yapmazsan, gününü göstereceğim ("Manas").*

Görmediği Günü Mezar

Kılmak/GÖRMEDİĞİ GÜNÜ

go bu oñbogon Karanar (Aytmatov).

KÖRGÖ BUTU SALAÑDOO.

Karılığı cetip, ölörünö az kaluu ce ölüm aldında turuu degen maanide.

Ee... balam, bizdin bolso, körgö butubuz salañdap turat. Zamaniñardın cırgalın emi siler körgölö (Cooşbayev).

KÖRGÖN KÜNÜN İT KÖRSÜN.

Anın künü kurusun, körbögöndü kördü, katuu kıynaldı, azap çekti degen sıyaktuu maanide.

Ümüttün körgön künün it körsün, körüngöndön kayır surap, kuu turmuştun korun tarttı (Aşımbayev).

KÖR OOOZUNA BUT SALUU.

Ötö kıynaluu, azap çekti, kıynıcılık başka tüşüü.

Momintip, mençilep, kör oozuna but salganda barkın bilip, kaysalaysıñ, karanasıñ (Osmonaliyev).

V.: Kör oozuna but maluu. *Kaçıp keter Köygap çok, kör oozuna but maldım (Osmonaliyev).*

KÖR OOOZUNAN KAYTUU.

Ölö turgan abalga kelip, kayra oñoluu, baş kötörüü, ölböy aman kaluu.

Apam katuu oorup, kör oozunan kayttı ("Kırgızstan ayaldarı").

V.: Kör oozunan kayra tartuu. *Üç ay oorup, kör oozunan arañ degende kayra tarttım ("Ala-Too").*

KÖR OOKAT.

Carıbagan bolor-bolbos ookattın, tiriçilikтин araketi, çaşoo tüşüğü.

El-curt bar, eptep kör ookat ötör (Kuşubekov).

KÖRDÖN ÇIGA KALGANDAY.

Adamdın cüröğü tüşköndöy, türü suuk, körünüşü caman.

Eç kaparsız kele catkanda kördön çıga

GÖSTERMEK. *Öyle bir zamanda Edigey'in görmediği günü gösterdi bu uslanmaz Karanar (Aytmatov).*

Mezara Ayağı Sallanmak/BİR AYAĞI ÇUKURDA OLMAK

Yaşlanıp öleceği vakte az zaman kalmak veya ölüm karşısında anlamlarında kullanılır. *EE... oğlum, bizim bir ayağımız çukurda. Siz artık döneminizin sefasını sürün (Cooşbayev).*

Gördüğü Gününü İt Görsün/DÜŞMAN BAŞINA

Onun gördüğü güne kahrolsun, görmediğini gördü, çok zorlandı, azap çekti anlamlarda. *Ümit'in gördüğü gün düşman başına, her gördüğünden sadaka isteyip, hayatın zorluklarını çekti (Aşımbayev).*

Kabir Ağzına Ayak Sokmak/DERT BAŞA DÜŞMEK

Çok zorlanmak, azap çekmek, başına zorluklar gelmek.

İşte böyle, yaşlanıp, dert başa düştüğünde, önemini anlayıp, pişman olursun, hey gidi günler dersin (Osmonaliyev).

V.: Mezara Ayak Sokmak/BİR AYAĞI ÇUKURA GİRMEK. *Kaçacak yer yok, bir ayağım çukura girdi (Osmonaliyev).*

Kabir Ağzından Dönmek/MEZARIN EŞİĞİNDEN DÖNMEK

Ölecek hale gelip tekrar iyileşmek, ayağa kalkmak, ölümden dönmek.

Annem ağır hastalanıp, mezarın eşikinden döndü ("Kırgızstan ayaldarı").

V.: Mezar Ağzından Dönmek/ MEZARIN EŞİĞİNDEN DÖNMEK

Üç ay hastalanıp, mezarın eşikinden geri döndüm("Ala-Too").

Kör Rızık/ EKMEK KAVGASI

Ufak-tefek, olur olmaz işlerin, hayatın, yaşamın meşgalesi.

El-yurt var, bir şekilde ekmek kavgası... (Kuşubekov).

MEZARDAN ÇIKMIŞ GİBİ

İnsanların ödünü patlatacak gibi, perişan, çirkin görünümlü.

Derin düşüncelere dalmış gelirken,

kalganday beş-altı adam tegerektep kaldı
(“Ala-Too”).

KÖRÖ ALBOO.

İç tarlık kılloo, içi küyüü, ıraa körbö.
Tuugan bar bolso körö albayt, cok bolso
asıray albayt (makal).

KÖRÖYÜN DEGEN KÖZÜ COK.

Cek köröt, caman köröt, körgüsü kelbeyt,
cakşılık kılayın degen niyeti cok.
Orozkul bolso, bizdi köröyün degen közü cok
(Aytmatov).

KÖRÖR KÖZ.

Eñ cakşı körgön, öto cakın sanagan, ardaktap
süyğön, bilerman (köbünçö ayalga karata).
Körör köz bilerman Bayakenin bütümünö
Şabdan eç naarazı bolo elek
(Beyşenaliyev).

KÖRÖR KÜN.

Caşay turgan ömür, tiriçilik.
Taybaskul çunaktın da körör künü bar eken,
ee...! (Osmonaliyev).

V.: Körör kün, içer suu. *Körör kün, içer*
suum bar eken, eşikke çıgıp kıldırıp basıp
kaldım (Cusupov).

KÖRÖR KÜN, İÇER SUUSU **TÜGÖNÜ.**

Ömürü, çaşoo-tiriçiligi ayaktoo, künü bütüü.
Çını ele körör kün, içer suum tügönöbü?
(Osmonaliyev).

KÖRPÖSÜ KÖGÖRÜÜ. k. Köşögösü **kögörüü.**

KÖRÜ KÜYSÜN!

Köbünçö ulgaygan kişilerge karata kargoo,
tildöo maanisinde koldonulat.
Körü küysün! Coro şaytan köründö da cön
catpayt, ölsö dele maga asılğanın koyboyt
(Cigitov).

KÖRÜNDÖ ÖKÜR!

Cakşılık körbö, ölgöndö da tınç catpa! Degen
maanide beymaza kişilerdi kargoo iretinde
koldonulat.

Köründö ökür, kak baş! – dep kargap cattı
(“Ala-Too”).

V.: Körüñdön taş çıkır! – Körüñdön gana
taşı çıkır, kim gana boldu eken aa?! – dep
küydü Madıl (Kasimbekov).

mezardan çıkmış gibi, beş-altı adam etrafımı
kuşatıverdiler (“Ala-Too”).

Göremezlik;Çekememezlik.

İçi dar olmak, çekememek, lâıyk görmemek.
Akraba varsa çekemez, yoksa koruyamaz
(Atasözü).

Görececek Gözü Olmamak

Nefret etmek, sevmemek, görmek
istememek, iyilik yapacak niyeti olmamak.
Orozkul’un ise bizi görececek gözü yok
(Aytmatov).

Görür Göz/Gözbebeği: En çok sevdiği, çok
yakın saydığı, değer verip sevdiği, bilge
(genelde hanımlar için).

Göz bebeği Bayake’nin davranışına Şabdan
hiç itiraz emedi (Beyşenaliyev).

GÖRECEK GÜN

Yaşanacak ömür, hayat mücadelesi.
Taybaskul kimsesizin de görececek günü
varmış değil mi...! (Osmonaliyev).

V.: Görececek gün, içecek su. *Görececek*
günüm, içecek suyum varmış, dışarı çıkıp
yavaşça yürümeye başladım (Cusupov).

GÖRECEK GÜNÜ, İÇECEK SUYU **TÜKENMEK**

Ömrü, hayat mücadelesi bitmek, günü
bitmek.

Gerçekten de görececek günüm, içecek suyum
bitecek mi? (Osmonaliyev).

YORGANI GÖĞERMEK. k. Gerdeği **göğermek.**

Mezarı Yansın!/Mezarı Göçsün!

Genelde yaşlılara yapılan lanet, azar olarak
kullanılır.

Mezarı göçsün! Coro şeytan mezarında da
rahat durmaz, ölse bile bana takılmayı
bırakmaz (Cigitov).

Mezarında Böğür/Mezarında hortla!

İyilik görme, kabrinde de rahat bulamayasın!
gibi sözlerle terbiyesiz insanlara karşı
kullanılır.

Mezarında hortla, soysuz!-diye kargılaşılayıp
durdu (“Ala-Too”).

V.: Mezarından taş çıkasica! Mezarından
taş çıkasica, kim oldu ki acaba?! içi gitti
Madıl’ın. (Kasimbekov).

KÖTÖRÖ ÇALUU.

Maktoo, kötörmölöö.

Al karkıldap Togolok Moldonu kötörö çaldı (Beyşenaliyev).

KÖÇ BAYSALDUU BOLSUN!

Baruuçu cayıñarga aman-esen cetkile dep, köçüp bara catkandarga ayılıuçu kaaloo, cakşı tilek.

O, ceñeler, köç baysalduu bolsun! – dedi Dayır (Cantöşev).

KÖÇÜGÜ CER CITTABOO.

Bir cerge tıñç alıp otura alboo, canı cay alboo, canı tınbay çark aylanıp cürö berüü. *Al köçüğü cer cıttabay keçke kat artınan cüröt (Cigitov).*

V.: Köçüğün cer bastırboo. *Uşul kelin men üyünö bardım, boldu, köçüğümdü cer bastırbay cumşay beret (Elebayev).*

KÖÇÜGÜN CERDEN ALBOO.

Udaa-udaa töröy berüü, cüyür töröö.

Baykuş ceñem, bizge kelgeni köçüğün cerden algan çok (“Leninçil çaş”).

KÖÇÜK AYLANBAGAN.

Ötö tar, eñ ele kiçinekey.

Köçük aylanbagan kiçinekey bölmösü bar.

KÖÇÜK BASUU.

Bir az oturuu, es aluu.

Asılбек текçede oturgandardın canına köçük bastı (Abakirov).

KÖŞÖGÖŇ KÖGÖRSÜN!

“Bak-taalayluu bol, baktıluu çaşa, ömürlüü bol” degen maanide çaştarga karata alkoo, kaaloo, tilek.

Kızıñızdın köşögösü kögörsün, baybiçe (Sıdıkbekov).

V.: Körpösü kögörüü. *Oşon üçün körpösü kögörüp, cambaşı cerge tiygençe at üstünön tüşkön çok (Berdikeyev).*

YERE GÖĞE SIĞDIRAMAMAK

Övmek, destek vermek.

O karga gibi öterek Togolok Moldo'yu yere göğе sığdıramadı (Beyşenaliyev).

Göç uğurlu olsun!

Gideceğiniz yere sağ salım ulaşın diye, göç etmekte olanlara söylenecek dilek, temenni. *Oo, yengeler göçünüz uğurlu olsun!- dedi Dayır (Cantöşev).*

Kıçı Yer Koklamamak/KIÇINI YERE KOYMAMAK

Bir yere dinlenme amaçlı oturamamak, rahat olamamak, hiç durmaksızın çabalamak. *O kıçını yere koymadan akşama kadar mektup peşinde (Cigitov).*

V.: Kıçına Yer Yüzü**Göstermemek/KIÇINI YERE**

KOYDURMAMAK. *Ben bu gelnin evine gittim mi, artık, kıçımı yere koydurmadan hep çalıştırır (Elebayev).*

Kıçını Yerden Kaldırmamak/Ardı ardına doğum yapmak.

Arka arkaya doğum yapmak, çok doğurgan olmak.

Zavallı yengem, bize geldi geleli arka arkaya doğum yapıyor (“Leninçil çaş”).

KIÇ DÖNMEYECEK KADAR

Çok dar, aşırı küçük.

Kıç dönmeyecek kadar küçük odası var.

KIÇINI YERE KOYMAK

Azıcık oturmak, dinlenmek, mola vermek.

Asılбек kenarda oturanların yanına gidip kıçını yere koydu (Abakirov).

Gerdeğin Yücelsin/Bir yastıkta kocasin!

‘Bahtlı ve talihli ol, mutlu yaşa, ömürlü ol’ mânâlarında gençlere yönelik temennide bulunmak, dilek.

Kızınız bir yastıkta kocasin, hanım efendi (Sıdıkbekov).

V.: Mesut bahtiyar olmak. *Onun için mesut bahtiyar olup kıçı yere değinceye kadar at üstünden inmedi (Berdikeyev).*

KUBA CÜLÜN.

Ak cüzdüü, ak cuumal.

Nur yüzlü

Beyaz yüzlü, beyaz tenli.

Kuba cülün, küliñ köz keling astırtan köz imdayt ("Çalkan").

KUBANIÇI KOYNUNA BATPOO.

Ayabay süyünüü, katuu kubanuu, öto kubanıçta boluu.

Kubanıçı koynuna batpay, ar kaysı cerge bir tiyip cügürüp cüröt ("Çalkan").

V.: Kubanıçı koynuna sıyboo. *Capardın kubanıçı koynuna sıyganı cok (Bayalinov).*

Kubanıçı mañdayına batpoo. *Kubanıçı mañdayına batpay, sıymıktanıp kele catıptır (Aytmatov).*

KUBA TÖBÖL.

Aşıqça bapestebey, erkeletpey, bışıktırıp, totukturup (östürüü, çoñoytuu, tarbiyaloo). *Kuba töböl östürdüm kurç bolotko teñ bolot (folk).*

KUDA KAALASA.

Buyursa.

Kuda kaalasa, cakında anı da alabız (Akmatov).

KUDAY AYDAP KELÜÜ.

Kütülbögön cerden, kokusunan iş oñoluu, cakşıra baştoo degen maanide koldonulat. *Eldin ırısına bulardı kудay aydap kelgen eken, - deyt kara sakal baj-baj ete töşün dagdañdatıp (Aşımbayev).*

KUDAY AKI.

Bir nersenin çındığın ırastoo, dalildöö, bekemdöö iretinde koldonulat.

Kuday akı, kalıs ayttıñ çınıñdı (Aalı).

KUDAY ALGIR!

Biröögö naarazılığın, caman körgönün bildirüüdö, caktırboo, cemelöö maanisinde naalat katarı koldonulat.

Kuday algır, kolunan kelbegenden kiyin anday işke kiyliğışıp emne kılat eken ("Leninçil çaş").

V.: Kuday alkagır. *O, kудay alkagır mınça emne cogolduñ? ("Ala-Too").*

KUDAY ALSIN.

1. Kişibi oşol da, kurup ketsin degen

Nur yüzli, gözleri gülümseyen geline çaktırmadan göz kırpar ("Çalkan").

Sevinci Koynuna Batmamak/SEVİNCİ İÇİNE SİĞMAMAK

Çok sevinmek, fazla sevinmek, çok sevinçli olmak.

Sevinci içinesığmayıp sağa sola çarparak koşturuyor ("Çalkan").

V.: Sevinci Koynuna Sığmamak/SEVİNCİ İÇİNE SİĞMAMAK. *Capar'ın sevinci içine sığmadı (Bayalinov).*

Sevinci Alına Batmamak/SEVİNCİ İÇİNE SİĞMAMAK. *Sevinci içine sığmayıp gururlanarak geliyormuş (Aytmatov).*

Sağlam yetiştirmek

Aşırı şımartmadan, fazla üstüne titremeyip, her şeye dayanıklı olarak yetiştirmek. (yetiştirmek, büyütmek, eğitmek).

Sağlam yetiştirdim, keskin çeliğe eşit olur (folk).

Allah'ın izniyle; inşallah

Allah nasip ederse.

İnşallah, çok yakında onu da alırsız (Akmatov).

ALLAH GÖNDERMEK

Beklenmedik anda, aniden iş düzeldi, iyileşmeye başladı mânâsında kullanılır. *Halkın rızıkına bunları Allah göndermiş,- der kara sakal kas-kas göğsünü titretip (Aşımbayev).*

Allah Hakkı/Vallahi (Tallahi)

Bir şeyin doğruluğunu desteklemek, delillendirmek, sağlamlaştırmak amacıyla kullanılır.

Vallahi, doğruyu söyledin (Aalı).

Allah Alsın/alah canını alsın!

Birine itirazını, sevmediğini bildirmek için, hoşgörmeme, azarlama mânâsında lânet olarak kullanılır.

Allah canını alsın, madem elinden gelmiyor da neden böyle işe karışıyor ("Leninçil çaş").

V.: Lanet olası. *Hey lânet olası, niye bu kadar kayboldun? ("Ala-Too").*

Allah Alsın/Allah canını alsın!

1. O da insan mı, canı cehenneme gibi

siyaktuu cek körüü, cemelöö maanisinde koldonulat.

Oşolordu kудay alsın, alar cürgön cer oñmok bele (Eraliyev).

2. Oşol da keppe, al koldon kelet, oñoy ele bütö turgan iş degen maanide koldonulat. *Çeçimdi kудay alsın, emi ele bolo kalat ("Ala-Too").*

KUDAY BEZER.

Ötö şum, aşkan mitaam.

Kудay bezer paççagar, / Tübüñ zalim turbaybı / Sovettin sotu menmin dep / Para cep sottu bulgaybı! (Beyşenaliev).

KUDAY BETİN SALBASIN.

Kandaydır bir nersenin adam tañ kalganday sapatın, cönün basa körsötüp, küçötüp aytuuga koldonulat.

Kудay betin salbasın, rayon topołoñ ele tüşüp kaldı (Abdukaimov).

V.: Kудay betin körsötpösün. *Murdağıdan beşbeter çañırıp koyo berdi deysiñ, kудay betin körsötpösün (Aytmatov).*

KUDAY BİLET.

Arsar, ali belgisiz, bolcolduu nerse.

Anın keler-kelbesin kудay bilet, birok бүрүшкөн беçара sargarıp күтө berdi da, cedep argası түгөнгөндө kozgoldu (Beyşenaliev).

KUDAY DEŞKEN.

Anttaşkan, ötö cakın, mak.

Anda men balamdı sizdin balañız menen kудay deşken dos kılabız (Toybayev).

KUDAY CALGAP.

İş oñunan çıgıp, oñdoy berdi bolup.

Kудay calgap, eç kim çok eken (Kazakbayev).

KUDAY CALGASIN!

Köbünçö biröögö ıraazı boluu ce kelinderdi alkoo maanisinde koldonulat.

Ömürüñ uzun bolsun! Kудay calgasın! Soop iş kıldıñ, işiñ oñolsun! (Medetov).

V.: Kудay calgagır! *Ay, kудay calgagır, uuluñdu taap kelçi (Toybayev).*

Kудay tilegiñdi bergir! *Kудay tilegiñdi bergir, canıñda işenimdüü cigitteriñ bar*

kızmak, azarlamak mânâsında kullanılır.

Onların Allah canını alsın, onların olduğı yeri iyi mi sandın (Eraliyev).

2. Bunun lafı bile olmaz, bu iş elimizden gelir, kolay bir iş gibi manalarda kullanılır. *Seçimin Allah canını alsın, hemen bitecek ("Ala-Too").*

Huda Bezer/ÜÇKAĞITÇI

Çok hilekâr, aşırı kurnaz.

Üçkağıтçı еніште, / Zalimlik kanında varmış / Sovyet'in mahkemesi benim diye, / Rüşvet yiyerek adaleti nasıl kirllettin (Beyşenaliev).

Allah göstermesin

Herangi ber şeyin şaşırtan yönünü, sıfatını vurgulayarak, üstüne basa basa söylemek için kullanılır.

Allah yüzünü göstermesin, bölge çok karıştı (Abdukaimov).

V.: Allah yüzünü göstermesin. *Eskisinden daha beter bağırıverdi, Allah yüzünü göstermesin (Aytmatov).*

ALLAH BİLİR

Muallakta, daha belli değil, tahminî şeyler. *Onun gelip gelmeyeceğini Allah bilir, ama büzülmüş zavallı, sararıp bekledi de, sonunda çaresi kalmayınca ayrıldı (Beyşenaliev).*

Allah Diyen/CAN DOST

Ant içmiş olan, çok yakın, samimî.

Öyleyse benim oğlumu sizin oğlunuzla can dost yapalım (Toybayev).

Allah'ın Yardımıyla/Allah'tan

İşler yolunda gidip onmak.

Allah'tan, kimse yokmuş (Kazakbayev).

ALLAH RAZI OLSUN!

Genellikle birine müteşekkir olunduğı bildirildiğinde ya da gelinleri övmek için kullanılır.

Çok yaşa! Allah razı olsun! Sevaplı bir iş yaptın, işin rast gitsin! (Medetov).

V.: Allah gönlüne göre versin! *Allah gönlüne göre versin, yanında güvenilir yiğitlerin varmış ya (Toybayev).*

tura! (Medetov).

KUDAY KAARI.

Biröögö naalat aytuu, tildöo maanisinde koldonulat.

- *Oo, kuday kaarı tüürün kantet, karangün! – dep çoñ ene balanın beti-kolun tazalay baştadı (“Ala-Too”).*

KUDAY KUT KILSIN!

Buyursun, uşul ele cetişet, mından köptün keregi çok degen maanide kaniyet kılğandıktı, ıraazı bolgonduktu bildirüüdö koldonulat.

Aldıña keteyinderim! Ayta berse bizdin comok tügönöbü... Emi silerdin uşuñardı kuday kut kılın! (Ömürbayev).

V.: Kut kılın. *Kurmanbekke kut kılın, / Kanışay calgız balamdı (“Kurmanbek”).*

Kut bolsun. *Sıylığıñar kut bolsun dep, oturganday bizdi kuttuktay ketiştı (“Leninçil çaş”).*

KUDAY MOMUN.

Abdan cooş, eç nerse menen işi çok, koy oozunan çöp albagan.

- *A koyçu, al kişi kuday momun kişi go, - Kalıy cımıñ etip küliüp koydu (Caparov).*

V.: Kudaydın boz koyu. *Özü da kudaydın boz koyu deşip ayap cürüştü (Aytmatov).*

KUDAY URGAN.

Naçar, caman.

Al oşondoy kuday urgan, bilgeni oşol da (“Çalkan”).

KUDAY URGAN CERDE.

Eç bolbogondo, eñ ele çok degende, aylası ketkende.

Kuday urgan cerde da oşol koluman kelmek (“Ala-Too”).

V.: Kuday ursa da. *Kuday ursa da anı atkarat, andan kam sanaba (“Leninçil çaş”).*

KUDAY URSUN!

1. Aktanuu, çındık ekendigine işendirüü maanisindegi karganuu.

Kuday ursun! Men özüm kördüm (Berdikeyev).

2. Cemelöö, açuulanuu iretinde koldonulat.

Allah’ın belası.

Birini lânetlemek, azarlamak için kullanılır.

- *Vah, Allah’ın belası, hâline baksana, haylaz! – diye nine çocuğun elini-yüzünü temizlemeye başladı (“Ala-Too”).*

Allah hayrını göstereyin!

Yarasın, bu kadar yeter, bundan fazlası lâzım değil şeklinde kanaat getirmeyi, memnuniyeti bildirmede kullanılır.

Kurban olduklarım! Söylemekle bitmez ki bizim masallar...Artık sizlere Allah bunların hayrını göstereyin (Ömürbayev).

V.: (Allah) Hayırlı etsin. *Kurmanbek’e Allah hayırlı etsin, / Kanışay biricik çocuğumu (“Kurmanbek”).*

Hayırlı olsun. *Ödülünüz hayırlı olsun diye oturduğumuz yerde bizi kutladı (“Leninçil çaş”).*

ALLAH ADAMI

Çok sakın, hiçbir şeye karışmayan, ağzını bıçak kesmeyen.

- *Yapma ya, o Allah adamı biri ya, - Kalıy hafifçe gülümsedi (Caparov).*

V.: Allah’ın Boz Koyunu/Koyun gibi sessiz. *Kendisi de koyun gibi sessiz diye acıdılar (Aytmatov).*

Allah’ın belâsı

Kötü, berbat.

O öyle Allahın belâsı biri, bütün bildiği bu (“Çalkan”).

Allah’ın Vurduğu Yerde/En kötü durumda

Hiç olmazsa, en azından, çaresiz kalınca.

En kötü durumda bile olsa o elimden gelir (“Ala-Too”).

V.: En kötü ihtimalde de. *En kötü ihtimalde de onu yapar, ondan endişelenme (“Leninçil çaş”).*

Allah çarpsın!

1. Kendini temize çıkarmaya çalışmak, doğru olduğuna inandırmak için yemin etmek.

Allah çarpsın! Ben kendi gözlerimle gördüm (Berdikeyev).

2. Azarlama, sinirlenme ifade etmek için

Seni kудay ursun! Uşunday da iş kılasiñbi?

KUDAY URUU.

Caman işke, kırsıkka duuşar boluu maanisin bildirüüdö koldonulat.

Karıganda meni kудay urgan tura
(Turusbekov).

KUDAY-TEÑİRİN TAANIBAY KALUU.

Döögürsüp kööp ketüü, dardalaktap eç nerseni közünö ilböö, teñine alboo.

Bayagı Kalman dele kудay-teñirin taanıbay kaldı (Elebayev).

KUDAY ESEBİNDİ TAPKIR!

Cek körüü, kargoo maanisinde koldonulat.

- Ata-a beçara ay-e! Kудay esebiñdi tapkır!
Aligi arakeç it cedep ele cürögün tüşürüp salgan tura! (Ömürbayev).

KUDAYGA KOY.

1. İşen, işenip koy degen sıyaktuu keskin ubada kıluu maanisinde koldonulat.

Biz saga camandık izdesek kудayga koy
(“Ala-Too”).

2. Biröögö naarazı boluu, kargoo maanisinde koldonulat.

Bizge kara sanasañ, seni kудayga koydum.

KUDAYGA KOLU CETKENSÜ.

Menmensinüü, kekireyüü, özün cogoru sanoo, tekeberçilik kıluu.

Kудayga kolu cetkensip, caman-cakşını közünö ilbey kaldı (“Çalkan”).

KUDAYGA ÜNÜ CETÜÜ.

1. Abdan katuu keyüü, ayabay açuu ün çıgarıp bozdoo.

Kудayga ünü cetip çıñırganday bolso, beçara kızdın canına adam tura albayt
(“Ala-Too”).

2. Zar kakşap, zırkırap-sızdap tilek kıluu, zarloo.

Kудayga ceter ünübüz/ Ümüttü üzböy eneke, / On cıl ölböy cürüñüz! (“Semetey”).

KUDAYGA ŞÜĞÜR!

Iraazı boluu, alımsınuu, bolgonuna kaniyet

kullanılır.

Seni Allah çarpsın! Böyle mi iş yaparsın?

ALLAH ÇARPMAK

Belaya, felakete uğramak mânâsında kullanılır.

Yaşlanınca beni Allah çarpmış
(Turusbekov).

Allahını-Tanrısını

Tanınamama/ALLAH’INI

PEYGAMBERİNİ TANIMAMAK

Aşırı şımarmak, hiçbir şeyi düşünmemek, gözü kararmak, küçük görmek.

Deminki Kalman bile Allah’ını peygamberini tanımaz oldu (Elebayev).

Allah cezanı versin!

Kızmak, lanetlemek için kullanılır.

Vah zavallı vah! Allah cezanı versin! O köpek senin ödünü patlatmış! (Ömürbayev).

Allah için

1. İnan, bana güven gibi, kesin olarak söz verirken kullanılır.

Allah için, biz sana kötülük gelsin istemiyoruz (“Ala-Too”).

2. Allah’ından bul

Birisinden şikayetçi olmak, kargışlamak için kullanılır.

Bize kötülük düşünürsen, Allah’ından bul!

Allah’a Eli Değmiş Gibi/BAŞI GÖĞE ERMİŞ GİBİ OLMAK

Kendini beğenmek, burnunu havaya dikmek, kendini büyük görmek, kibirlenme.

Sanki başı göğşe ermiş gibi, iyiyle kötüyü ayırt etmez oldu (“Çalkan”).

ALLAH’A SESİNİ DUYURMAK

1. Çok acı çekmek, aşırı acıklı inlemek.

Allah’a sesini duyururcasına ağlasa, zavallı kızcağızın yanında insan duramaz
(“Ala-Too”).

2. Ağlayıp sızlayıp, acılar içinde dilekte bulunmak, sızlamak.

Allah sesimizi duyar/ Ümidini kesme anneciğim! /On yıl daha yaşayın!
(“Semetey”).

Allah’a şükür!

Razı olmak, memnun kalmak, olduğu

kıluu maanisinde koldonulat.

Kudayga şügür, turmuşubuz ança dele caman emes, baldar butuna turup kaldı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KUDAYGA IRAAZI.

Köñülü cay, telegeyi tegiz, ötö kubanıçtuu. *Asırankul oturgandardan biröönö cooluk taştap, teñtuş kızdın betinen ööp koyso ele, kudayga ıraazı (Sıdıgaliyev).*

KUDAYI SUROO.

Kayır-sadaga, cardam suroo, tilemçilik kıluu. *Küyük kömöç, külçö nan / Kudayı kayır suradım (Toktogul).*

KUZGUN KİK ÇOKUY ELEKTE. k.

Karga bok çokuy elekte.

KUYGAN KITTAY. k.

Kıt kuyganday.

KUYKASI KURUŞUU.

Abdan açuulanuu, kıcırı kelüü, kıcırlanuu. *Bul sözdü ukkanda Mirzabektin kuykası kuruşup, burkan-şarkan tüşöt (Bayalinov).*

V.: Kuykası tırışuu. *Bul colu çaldın kuykası tırışkan çok (Kaimov).*

KUYMA KULAK.

Ukkanın unutpagan, ulama. *Akma kulakka aytsa bolboyt, / Kuyma kulakka kuysa bolboyt (“Çalkan”).*

KUYRUGU COK.

Ötö kuu, mitaam, şıpır, kudaydan cöö kaçkan. *Oşol uçurda tigil kuyrugu çok meni sınap catkanın kaydan bildim (Alıbayev).*

KUYRUGU ÜZÜLÜ.

Bütüü, toktoluu. *Darbazadan kuyrugu üzülö tüşkөndө, öñüp turgan köp kol çuru-çuu kötörө kıykırık salışıp, tuş-tuştan kaçırıp kirişti (Kasimbekov).*

KUYRUGUN BASUU.

Kaarına kaluu, cinine tiyüü, kıyığına kaluu. *- Adike esirbesin... Kuyrugumdu baspasın, bassa sorup salam! – deptir (Sıdıkbekov).*

kadarına kanaat getirmek mânâsında kullanılır.

Allah’a şükür, hayatımız o kadar da kötü değil, çocuklar ayaklarının üzerinde durmaya başladılar artık (“Kırgızstan madaniyatı”).

Allah’a şükür

Gönlü rahat, sıkıntısı yok, çok mutlu. *Asırankul oturanların birine mendil atıp yaşıtı olan kızın yanağından öpebilse, Allah’a şükür (Sıdıgaliyev).*

Allah rızası için

Sadaka, yardım istemek, dilencilik etmek. *Yanık ekmek, pide nan/Allah rızası için dilendim (Toktogul).*

Kafa Derisi Buruşmak/KAFATASI ATMAK

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, sinir olmak. *Bu sözü duyunca, Mirzabek’in kafatası atıp öfkesinden küplere biner (Bayalinov).*

V.: Yüzü ekşimек. *Bu defa dedenin yüzü ekşimedi (Kaimov).*

Duyduğunu unutmayan kulak.

Duyduğunu unutmayan, nesilden nesile aktaran.

Birinden girip öbüründen çıkan kulağa söylese olmaz, / Duyduğunu unutmayan kulağa tekrar etse olmaz (“Çalkan”).

Kuyruğu Yok/ELE AVUCA SIĞMAZ

Çok kurnaz, uyanık, çevik, Allah’ın belâsı. *O zaman, o ele avuca sığmayan beni gözetlemede olduğunu nereden bileyim (Alıbayev).*

Kuyruğu Kopmak/BİTKİN DÜŞMEK

Bitmek, durmak.

Kapıdakilerin bitkin düşünce, beklemekte olan onca kalabalık bağırarak her yandan saldırmaya başladı (Kasimbekov).

KUYRUĞUNA BASMAK

Kahrına uğramak, sinirine dokunmak, kızdırmak.

-Adike kudurmasın...Kuyruğuma basmasın,

KUYRUGUN BUROO. k.**Kuyrugun tolgoo.****KUYRUGUN KARMATPOO.**

Taptırboo, oñoy menen kolgo tiyböö.

Canagı Tana kuyrugun karmatpay ketti (Ümötaliyev).

KUYRUGUN KIPÇUU.

Korkup tim boluu, tıncıp kaluu, caltanıp, batına albay kaluu.

Eç nerse aytalbay kuyrugun kıpçıp colgo tüştü ("Çalkan").

V.: Kuyrugun kısıu. *Kuyruktu kısıp cön cürüü kerek ele (Ümötaliyev).*

KUYRUGUN SIRTKA SALUU.

Irkka könböö, özünçö ele çetey berüü, eç kimge koşulboo.

Kuyrugun sırtka salıp, ırğıstap kalıptır go?

KUYRUGUN TOLGOO.

Esine keltirip, tezge salıp koyuu, sazayın berüü, katuu aytıp eskertip koyuu.

Andaydın tizginin emiten tartıp, kuyrugun tolGOP koygonuñar cön (Ümötaliyev).

V.: Kuyrugun burao. *Anday een baştardın kuyrugun burap koyuş kerek ("Leninçil çaş").*

KUYRUGUN ÜZÜÜ.

Takır, birotolo bütürüü, tındıruu.

Emki aylıkta kuyrugun üzöm dep on som berdi ("Ala-Too").

KUYRUGUN ŞİYPANĖDATUU.

Cakındagısı, süylöşküsü kelip, birok ança batına albay aylançıktoo, imerçiktöö.

Kuyrugun şıypañdatıp cetip keliptir, menin süyünküröböy koygonumdu baydadı öñdönöt, eç nerse dey algan çok ("Leninçil çaş").

KUYRUGUNA KALBIR BAYLOO.

Biröönün artınan uşak-ayñ taratuu, caman atka konduruu.

İyinge kire albay catıp, kuyruguna kalbır baylagan çıckanday boluunın keregi emne? (Cantöşev).

basarsa yutarım! -demiş (Sıdıkbekov).

Kuyruğunu**Yakalattırmamak/KUYRUĞU ELE VERMEMEK**

İzini kaybettirmek, kolay teslim olmamak. *Deminki Tana kuyruğuele vermeden kaçtı (Ümötaliyev).*

KUYRUĞUNU KISTIRMAK

Korkup karşı çıkmamak, sessiz kalmak, yalakalık yapmak, kaçacak yer bulamamak. *Hiçbir şey diyemeden kuyruğunu kıştırıp yola koyuldu ("Çalkan").*

V.: Kuyruğunu kısmak. *Kuyruğu kısıp hiç sataşmamak lâzımdı (Ümötaliyev).*

Kuyruğunu sırtına salmak/KUYRUĞU DİKMEK

Kurallara uymamak, kendiliğinden uzaklaşmak, kimseye katılmamak. *Kuyruğunu dikip uzaklaşmış ya?*

Kuyruğunu sallamak/KUYRUĞUNU KOLTUĞUNUN ALTINA KISTIRMAK

Aklını başına toplayıp düzene sokmak, dersini vermek, çok sert uyarmak. *Öylelerinin dizginini şimdiden çekip, kuyruğunu koltuğunun altına kıştırmanızda fayda var (Ümötaliyev).*

V.:Kuyruğunu kıştırırmak. *Böyle yaramazların kuyruğunu kıştırırmak lâzım ("Leninçil çaş").*

KUYRUĞUNU KOPARMAK

Tamamen, sonuna kadar bitirmek, halletmek. *Bir dahaki maaşta kuyruğunu koparacağım diye on lira verdi ("Ala-Too").*

KUYRUK SALLAMAK.

Yaklaşmak, konuşmak isteyip cesaret edemeden dönüp dolaşmak, çekinmek. *Kuyruk sallayıp yetişmiş yanıma, benim sevinmediğimi anladı galiba, hiçbir şey diyemedi ("Leninçil çaş").*

Kuyruğuna Kalbur**Bağlamak/KUYRUĞUNA TENEKE BAĞLAMAK**

Birinin arkasından dedikodu yapmak, kötülemek, iftira atmak.

Deligine giremezken, kuyruğuna teneke

V.: Kuyruguna kalbır taguu. *Anın kuyruguna kalbır tagıp, anan aga “Saktangıla Satardan” dep badırayda cazıp uzatış kerek ele (“Çalkan”).*

KUYRUK TÜYÜÜ.

Birotolo ketip kaluu, alistoo, taptırboo, karmatpoo, ekinçi kolgo tiyböö. *Kabil ketkende da bul elden birotolo kuyruk tüydü (Elebayev).*

KUYRUK ULAŞ.

Birine-biri udaa, cakın, birinin artınan ekinçisi udaalaş, karaandaş. *Bee kişenep cönödü, artınan itter kuyruk ulaş bara cattı (Borbiyev).*

KUK ETKEN KUZGUN, KAK ETKEN KARGA COK.

Eç nersesi cok, eş nerse çaşabagan een talaa, een cer. *Alar carım colgo cetkende kuk etken kuzgun, kak etken karga cok cerge tuş kelip, bet aldı çañ boroon baştaldı (“Ala-Too”).*

KUL CEBES.

Mayluu çüygün et, ettin çüygündörü. *Kul cebes degen uşul dep, bir tabak kilkildegen mayluu et tarttı (“Ala-Too”).*

KULAGI BIŞUU. k. Bışı kulak boluu. KULAGI COK.

Söz ukpagan, til albagan, kıyık (köbünçö baldarga karata). *Mınday kulagı cok tilazar bolobu dep çoñ ene açuulandı (Taştemirow).*

KULAGI KATUU. (kulagı oor)

Cakşı ukpagan, çala ukkan, dölöy çalış. *Tigi atandıñ kulagı katuu, kıykıra süylöbösoñ ukpayt (Ubukeyev).*

KULAGI UZUN. k. Uzun kulak.

KULAGI ÇALUU.

Sözdün çekesin ugup kaluu, çala-bula kabardar boluu. *Körö albagan Koco menen Boşkoy eesin kökütüp, özünö bir balee baştooçuday degen uşak-ayındı kulagıbiz çaldı (Beyşenaliyev).*

bağlayan sıçan gibi olmanın gereği ne? (Cantöşev).

V.: Kuyruğuna Kalbur Takmak/ KUYRUĞUNA TENEKE BAĞLAMAK. *Onun kuyruğuna teneke bağlayıp, ondan sonra ona “korunun Satar’dan” diye kocaman yazıp uzatmak lâzımdı (“Çalkan”).*
Kuyruğunu Toplamak/PILINI-PIRTISINI TOPLAMAK

Tamamen gitmek, uzaklaşmak, bulunmamak, yakalanmamak, ikinci defa ele geçmemek. *Kabil giderken de buelden, pılımı-pirtisini topladı (Elebayev).*

Kuyruk Kuyruğa/PEŞ PEŞE

Ardı ardına, yakın, birbirini takip eden, arka arkaya.

Kısrak kişneyiverdi, köpekler de ardından peş peşe gidiyorlardı (Borbiyev).

KAK EDEN KARGA, KUK EDEN KUZGUN OLMAMAK

Hiçbir şey yok, hiçbir canlı olmayan ıssız arazi, تنها yer.

Onlar yollarını yarılادıklarında, kak eden karga, kuk eden kuzgun olmayan yere denk gelip, her tarafı toz-duman kaplamaya başladı (“Ala-Too”).

Köle Yemez/KRAL SOFRASI

Yağlı et parçası, etin iyi yeri. *Kral sofrası işte bu diye, bir tabak yağlı et ikram etti (“Ala-Too”).*

Kulağı Yok/KULAĞINA LAF GİRMEYEN

Söz dinlemeyen, laf dinlemeyen, yaramaz (çocuklar için kullanılır).

Böyle de kulağına laf girmeyen biri olur mu diye nine sinirlendi (Taştemirow).

Sert Kulak/KULAĞI AĞIR (Sağır)

İyi işitemeyen, iyi duyamayan, yarım sağır. *Ordaki amcanın kulağı ağır, bağırarak konuşmazsan duyamaz (Ubukeyev).*

KULAĞINA ÇALINMAK

Lafın birazını olsa bile, istemeyerek de olsa duymak, az-çok haberdar olmak. *Çekemeyen Hoca ile Boşkoy, efendisini tehdit edip, başlarına bir bela açacak şeklindeki dedikodu kulağıımıza çalındı (Beyşenaliyev).*

KULAGI ÇUULDOO.

1. Den soolugu naçarlap, özün naçar sezüüdön ulam uguu seziminde kandaydır bir düñgürögön dabış payda bolgonsuu.

Aynagüldün közdörü caynap, cüröğü katuu lap kagıp, kulagi çuulday başladı (Cantöşev).

2. Biröönü kepke-sözü alıp sırtınan talkuuloo, uşaktoo (oşol kişiye karata “kulagi çuulday catat go”, “kulagin çuuldattık go” degen maanide aytilat).

KULAGIMA KUM KUYULSUN.

Eç nerse ukkan cokmun dep işendirüü, karganuu maanisinde koldonulat.

- *Cok... cok... uksam kulagıma kum kuyulsun (Beyşenaliyev).*

KULAGINA ALTIN SIRGA.

Esinde bolsun, esinen çıgarbasın, eş kaçan unutupasın degen maanide.

Tigi kelinderdin kulagina altın sırğa, aytıp koy, baybiçe (“Ala-Too”).

KULAGINA İLBÖÖ.

Aytkan sözdü ukpoo, aga maani berböö.

Calınıp-calbargan oyun, başçı kelindin sözün kulaktarına ilbedi (Cantöşev).

KULAGINA KUMDAY KUYUU.

Bir neçe colu kaytalap aytuu, kayra-kayra ayta berüü.

Apam kündö ele kulagıma kumday kuyup cüröt (“Caş leninçi”).

V.: Kulagina kuyuu. Ooru-sırkoodon etiyet boluunu, caman oyunga coloboону ata-eneleri kulaktarına kuyuştu (Abdukarimov).

KULAGINA ŞAK DEY TÜŞÜÜ.

Kokusunan, kütülbögön cerden ugulup kaluu, daana ugula kaluu.

Maşına uzay bergende enemdin bakırganı kulagıma şak dey tüştü (Cusupov).

KULAGINAN KÜN KÖRÜNÜÜ.

Abdan arıktoo, ötö alsız, naçar abalda boluu, ayabay arıktap ketüü.

Al baykuştun kulagınan kün körünöt.

KULAGINAN ÜRKÜÜ.**KULAĞI ÇINLAMAK**

Sağlığı kötüleşip, kendini kötü hissetmesinden dolayı işitme duyusunda bir çeşit çınlama olmak.

Ayngül’ün gözleri parlamaya, kalbi hızla çarpmaya ve kulakları çınlamaya başladı (Cantöşev).

2. Birinin arkasından konuşmak, biri hakkında iyi-kötü şeylerden bahsetmek, eleştirmek.(o kişi için “kulağı çınılıyor”, “kulağını çınlattık” şeklinde kullanılır).

Kulağıma kum dolsun

Hiçbir şey duymadım diyerek inandırmak, beddua etmek mânâsında kullanılır.

- *Hayır...hayır...duyduysam kulağıma kum dolsun (Beyşenaliyev).*

Kulağına Altın Küpe/KULAĞINA KÜPE OLMAK

Aklında olsun, aklından çıkarmasın, hiç unutmasın gibi mânâlarda kullanılır.

Hanım, şu gelinlerin kulağına küpe olacak şeyler söyle (“Ala-Too”).

Kulak İlmemek/KULAK ASMAMAK

Söyleneni dinlememek, kaale almamak.

Yalvarıp yakarmasına, başçı gelinin sözlerine kulak asmadılar (Cantöşev).

Kulağını Kum Gibi**Doldurmak/KULAĞINI DOLDURMAK**

Bir şeyi bir kimseye söyleye söyleye, tekrarlaya tekrarlaya usandırmak.

Annem zaten her gün kulağımı dolduruyor (“Caş leninçi”).

V.: Kulağına koymak. Hastalıktan-sökerlikten sakınmayı, kötülükten uzak olmayı, ana-babaları kulaklarına koydular (Abdukarimov).

Kulağına Şak Diye Düşüvermek/**KULAĞINA ÇARPMAK**

Aniden, beklenmedik anda duymak, iyice duyulmak.

Araba uzaklaşınca annemin sesi kulağıma çarptı (Cusupov).

KULAĞINDAN GÜNEŞ GÖRÜNMEK

Çok zayıflamak, güçsüz, hâlsiz olmak, çok zayıf düşmek.

Zavallının kulağından güneş görünüyor.

Kulağından Ürmek/KULAKLARINA

El arasında aytilgan imiş sözdördön ulam
özünön-özü kooptonup, çoçulap tınçı kete
baştoo.

*Ayrıkça Kök-Suudagı elder kulagınan ürktü
(Elebayev).*

KULAGININ KUCURUN ALUU.

1. Bir nerselerdi kayta-kayta ayta berip
tacatuu, tınçtik berböö.

*Ayalı kulagının kucurun alçu boldu
(“Kırgızstan madaniyatı”).*

2. Çuruldagan, katuu çıkkın ün ce kayta-
kayta tınımsız çıkkın dabıştan tacoo.

*Tatibektin koñurugu küçöp, kulaktın kucurun
aldı (Taştemirow).*

**V.: Kulagın tındırboo. – Cetişet! Kulagımdı
tındırbay küñ sayın bir sözdü ayta berip
cadattıñ (Borbiyev).**

KULAGININ KIÇUUSU KANUU.

Kandaydır kulakka cagımduu nerselerdi ugup
abdan ıraazı boluu, mookumu kanuu, irahat
aluu.

*Kana ırdaçı, caştardın kulagının kıçuusu
kansın (Cantöşev).*

KULAGININ SIRTINAN KETÜÜ.

Aytkan kepke ançalık nazar salıp, kunt
koyup ukpoo, ukmaksan boluu.

*Bul söz cetekçinin kulagının sırtınan ketçü
boldu (“Sovettik Kırgızstan”).*

KULAGININ UÇUNAN ÜRKÜÜ. k.

Kulagınan ürküü.

KULAK BIŞUU. k. Bışı kulak boluu.

KULAKDAR BOLUU.

Bir nerseden kabardar boluu, baykay cürüü,
bile cürüü.

*Siler da cogolgon atka kulakdar bolo cürgülö
(“Ala-Too”).*

KULAK CAPIRUU.

Uksa da ukmaksan boluu, unçukpay koyuu,
seniki tuura degensip sözgö aralaşpay, coop
kaytarbay ugup otura berüü.

*Degi meyli, turup bereyin, - dep Akiyanın
cemesine kulak capırdı (Sıdıkbekov).*

KULAK COK.

İNANAMAMAK

Halk arasında konuşulan şeylerden dolayı
kendi kendine endişelenip rahatsız olmak.

*Özellikle Kök-Su’daki insanlar kulaklarına
inanamadılar (Elebayev).*

KULAĞINI TIRMALAMAK

1. Bir şeyi tekrar tekrar söyleyerek
usandırmak, rahatsız etmek.

*Karısı durmadan kulağını tırmaladı
(“Kırgızstan madaniyatı”).*

2. Vızıldayan, yüksek çıkan veya durmadan
tekrarlanan sestten bıkmak.

*Tatibek’in horlaması artıp kulağını
tırmaladı (Taştemirow).*

V.: Kulağını Rahat

Bırakmamak/KULAĞINI KURUTMAK.

*-Yeter! Her gün aynı sözü tekrarlayarak
kulağını kuruttun (Borbiyev).*

KULAĞININ PASI GİTMEK

Kulağa hoş gelen şeyleri dinleyip çok
memnun olmak, tatmin olmak, zevk almak.

*Hadi şarkı söyle de gençlerin kulaklarının
pası gitsin (Cantöşev).*

Kulağının Dışından Gitmek

/DUYMAMAZLIKTAN GELMEK

Söylenenleri dinlememek, dikkat etmemek,
mek, duymamış gibi yapmak.

*Bu söylediklerimizi yönetici duymazlıktan
geldi (“Sovettik Kırgızstan”).*

Kulakdar Olmak/KULAĞINDA

OLMAK; Bir şeyden haberdar olmak, dikkat
etmek, gözetmek.

*Kaybolan atı aradığımız, sizin de kulağınızda
olsun (“Ala-Too”).*

KULAKLARINI TIKAMAK

Duysa da duymazlıktan gelmek, ses
çıkarmamak, sen haklısın dercesine lafa
karışmamak, cevap vermeyip sadece
dinlemekle yetinmek.

*Peki, katlanıyım buna,- diye Akiya’nın
azarına kulaklarını tıkadı (Sıdıkbekov).*

KULAK KALMAMAK

Kayra-kayra ayta beret, tacatat, ukkuñ
kelbeyt degen maanide.

Bir cıl boyu mende kulak çok boldu.

KULAK KAGIŞ KILUU.

Kandaydır bir nerse cönündö aldın ala aytıp
köndürö berüü, kañkuulap eskertip koyuu.

*Biydin kulak kagış kılğanı uşul ele
(Kaimov).*

KULAK KAKPOO.

Ukmaksanga saluu, ukkusu kelböö, togotpoo.
*Anday akarar kepterge Boston kulak kakçu
emes (“Sovettik Kırızstan”).*

V.: Kulak salboo. Anın kebine kulak
salbagansıp, moldo şarıyat colun tuyundurdu
(Sıdıkbekov).

KULAK-MURUN KESKENDEY.

Tıptınç, cımcırt, eç dooşşuz.

*Tee korgondun etek cagınan sütak sayrap,
kayra bir ubakta al dagı magdırap ürgülöp,
tün tübünö çögüp, kulak-murun keskendey
cımcırt (Kasimbekov).*

KULAK MURUNDU ŞILIP SALGANDAY.

Eç nerse çok, tıptıypıl, cılan sıypaganday.
*Büt tarap kulak-murundu şılıp salganday
boldu da kaldı (“Ala-Too”).*

KULAK-MEENİ CARUU.

Baka-şaka tüşkön, kulak cañırtkan katuu
dabış cıgaruu.

*Baldar kulak-meeni carıp ıskırıp ciberiştı
(Cantöşev).*

KULAK-MEESİN CEYT.

Kayra-kayra ayta berip ce cagımsız dabış
salıp tınçın almay, tacatmay, tınçtıksız.
*Kalen dep menin atımdı ukkanda ele kızının
kulak-meemin ceyt eken (Akmatov).*

KULAK SALBOO. k. Kulak kakpoo. KULAK SALUU.

Kepke köñül bölüü, köñüldönüp uguu, kunt
koyup uguu, tıñşoo.

*Oo, balam, Kalık, tilimdi al, / Akıl aytam,
kulak sal (Toktogul).*

V.: Kulak töşöö. Bayımbet zañkıldap

Tekar tekrar söyler, usandırır, artık dinlemek
istemezsin gibi mânâlarda kullanılır.

Bir yıl boyunca bende kulak kalmadı.

KULAĞINI ALIŞTIRMAK

Bir şey hakkında daha önceden konuşarak
haberdar etmek, bir şey hakkında uyarıda
bulunmak.

*Bu, ağanın kulaklarımızı alıştırmasıydı
(Kaimov).*

KULAK VERMEMEK

Dinlemezlikten gelmek, dinlemek
istememek, kaale almamak.

*Böyle hakaret dolu sözlerle Boston kulak
vermez (“Sovettik Kırızstan”).*

V.: KULAK VERMEMEK. Sanki onun
dediklerine kulak vermemiş gibi imam şeriati
anlattı (Sıdıkbekov).

Kulak Burun Kesmişçesine/SES-SEDA KESİLMEK

Sessiz, ses-seda yok, gürültü yok.

*Taa sarayın aşağısından kuş ötüyordu, sonra
bir anda o da kesilip gece karanlığı çöktü,
ses-seda kesilmiş gibi tam sessizlik
(Kasimbekov).*

KULAK-BURUNU KESMİŞÇESİNE/EL- AYAK ÇEKİLMİŞÇESİNE

Hiçbir şey yok, sakın, tenha.

*Her taraf, el-ayak çekilmişçesine sessizliğe
büründü (“Ala-Too”).*

KULAĞINI-BEYNİNİ PATLATMAK

Paldır küldür, kulağı rahatsız edecek kadar
çok ses çıkarmak.

*Çocuklar kulağını-beynini patlatacak kadar
ıslık çaldılar (Cantöşev).*

KULAĞINI-BEYNİNİ YEMEK Tekrar
tekrar söyleyip veya nahoş ses çıkartıp
rahatsızlık vermek, bıktırmak, rahat yüzü
vermemek.

*Kalen diye benim adımlı duyunca hemen
kızının kulağını-beynini yermiş (Akmatov).*

Kulak Salmak/KULAK VERMEK

Söze önem vermek, dikkatle dinlemek,
özenle dinlemek, dinlemek.

*Eh oğlum benim sözümü tut,/Akıl vereyim,
kulak ver (Toktogul).*

V.: Kulağını vermek. Bayımbet, ağlayıp

bozdogon cesirdin ıyına kulak tüşöp, çaşıl betegesi capırılğan capsarga kındaydı (Beyşenaliyev).

KULAK SENDE.

Kana ayta ber, ugup catam, ugam degen maanide.

Irday ber, Camila, kulak sende ("Leninçil çaş").

KULAK TUNUU.

Kandaydır katuu ızı-çuu, tars-turs, kaldır-kuldur etken dabıştan kulak cañıruu, cañırıktan ukpay kaluu.

Kürküöp catkan dayranın, / Kulagiñ tunat şarınan (Bökönbayev).

KULAK TÜRÜÜ.

Kandaydır bir kabardı uguuga kütünüü, akmaloo, abaylap turuu.

Apay apa etegin kagina, kooptono tışka kulagın türdü (Beyşenaliyev).

V.: Kulagın kötörüü. *Aşır çıgdan taraptan çıkkan dabışka kulagın kötördü (Cantöşev).*

KULAKTAŞ BOLUU.

Biri-biri menen baylanışp, kabardar bolup turuu, kabarlaş boluu.

Kan kandı kıybayt emespi... Öz kanımsıñ da – maga kızmat kılıp keldiñ, mindan arı da kulaktaş bolobuz (Abdıramanov).

KULAK UGUP, KÖZ KÖRGÜS.

Abdan alıs, ötö alıs, murda körüp-bilbegen, belgisiz.

Ce bir kulak ugup, köz körgüs cerde bolsoçu (Saatov).

V.: Köz körgüs. *Köz körgüs cakka ketsembi, mazarım aynıp turat ("Leninçil çaş").*

KULANDAN SOO.

Deni-kardı taza, oorusu cok, sopsoo, taptaza. *Ayalı eköo teñ kulandan soo ("Çalkan").*

KULAÇ CAYUU.

1. Umtuluu, araket kılui.

Al keleşekke umtulup kulaç caydı ("Ala-Too").

2. Cayıluu, taroo.

sızlayan dul kadına kulak verip, bir an kendini kaybetti (Beyşenaliyev).

KULAĞIM SENDE

Haydi söyle, dinliyorum, dikkatim sende mânâsında.

Hadi şarkı söyle Camila, kulağım sende ("Leninçil çaş").

KULAĞI SAĞIR OLMAK

Herhangi bir yüksek sestten rahatsız olmak, yankıdan dolayı duyamamak.

Çağlayarak akan nehrin, / Kulağın sağır olur şarılısından (Bökönbayev).

Kulak Dürmek/ KULAK KESİLMEK

Herhangi bir haberi almak için dikkatlice beklemek, merak etmek, bekleyip durmak. *Apay ana etegini silkeleyeyipe ndişelenerek dışarıya kulak kesildi.*

V.: Kulağını Kaldırmak/KULAK KESİLMEK

Aşır hasır perde tarafından gelen sese kulak kesildi (Cantöşev).

Kulaktaş Olmak/GÖZ-KULAK OLMAK

Birbiriyle haberleşmek, birbirinden haberdar olmak, farkında olmak.

Kan kana kıymaz derler ya...Öz kanımdansın – bana hep hizmet ettin, bundan sonra da birbirmize göz-kulak olacağız (Abdıramanov).

KULAK DUYMAZ, GÖZ GÖRMEZ

Çok uzak, fazla uzak, daha önce görüp-bilinmeyen, belgisiz.

Ya kulak duymaz, göz görmez yerde olursa (Saatov).

V.: Gözden ırak. *Gözden ırak yere mi gitsem, moralim bozuk ("Leninçil çaş").*

Beygirden Daha Sağlıklı/TURP GİBİ OLMAK

Sağlığı iyi, hastalığı yok, sıhhatli, tertemiz. *Hanımiyla ikisi de turp gibi ("Çalkan").*

Kulaç Yaymak/HAYATA SARILMAK

1. Çabalamak, gayret göstermek.

O geleceği için gayret gösterip hayata sınıksı sarıldı ("Ala-Too").

2. Adım atmak.

*Okumuştuların küçü menen paydaluu
kenderdin cañı cerleri tabılıp, alardı
özdöştürüü iygilitüü kulaç caydı
("Kırgızstan madaniyatı").*

KULAÇ URUU.

Suudan süzüş için kulaçın kere şiltep, alga
karay umtuluu, çabak uruu.

*Cıpar kumarı taragança kulaç urup, kün
bata saydan çıktı (Kaimov).*

KULDA KULAK COK.

Eç bir ün çıgarbayt, söz süylöböyt,
unçukpayt, uksa da ukmaksan bolup cön
kalat.

Al kulda kulak cok oturdu ("Ala-Too").

KULDUK URUU.

1. Makuldugun surap aldınan ötüü, ötünüü.
*On üçündö ele kulduk urup, kuda tüşö
baştadı (Sasıkbayev).*

2. Baş iyüü, taazim kılıu, cügünüü, moyun
sunuu.

– *Carkınbay çekesi cerge tiygençe kulduk
urdu (Beyşenaliyev).*

V.: *Kulduk kılıu. Kubatına kolhozçu el,
kulduk kılıp bagındım (Üsönbayev).*

KULDUGUM BAR.

Biröönün aldınan ötüp, keçirim suroodo
aytıluuçı söz.

*Kuldugum bar, ardaktuu Acı ata, - dedi
(Ubukeyev).*

KULKUNGA KUYU.

İçip-cep koyuu, cok kılıu.

*256 min somdu kulkunga kuygandığıñ azır
rayonduk, oblasttik tergöo organdarı cakşı
bilişet ("Çalkan").*

V.: *Kulkunga saluu. Kulkunga salıp koyup
bilmeksen bolup kompoygondor cok deysiñbi
("Ala-Too").*

KULKUNU BUZUK.

Cegiç, içkiç, aldım-cuttum.

*Kulkunu buzuk kuzgun, uşu saga işengen
mendeyler kurusun ("Sovettik Kırgızstan").*

V.: *Kulkunu caman. Kulkunu caman cigit
dep uktum ele, makul bolor beken*

*Bilim adamlarının gücü ile yer altı
zenginliklerinin yeni yerlerini bulup, onları
öğrenmek için başarılı adım atıldı
("Kırgızstan madaniyatı").*

KULAÇ ATMAK

Suda yüzmek için kulacın geriden öne doğru
hareket ettirilmesi, ileriye doğru çabalamak,
yüzmek

*Cıpar sarhoşluğu geçene kadar kulaç attı,
sonra güneş batınca nehirden çıktı (Kaimov).*

Kulda Kulak Yok/AĞZI VAR DİLİ YOK

Hiç ses çıkartmaz, söz söylemez, gevezelik
yapmaz, duysa da duymazlıktan gelir.

O, ağzı var dili yok, oturdu ("Ala-Too").

Kulluk Vurmak/KUL-KÖLE OLMAK

1. Rızasını isteyip yalvarmak, rica etmek.

*Daha on üç yaşında iken kul-köle olup dünür
gelmeye başladı (Sasıkbayev).*

2. Boyun eğmek, eğilmek, diz çökmek,
boyun sunmak.

– *Carkınbay tepesi yere değene kadar kul-köle
oldu (Beyşenaliyev).*

V.: *Kurban olmak. Senin gücüne kurban
olayım kolhozçu halk (Üsönbayev).*

Kulluğum Var/KÖLEN OLAYIM

Birine mahcup olup özür dilerken kullanılan
söz.

*Kölen olayım, saygı değer Hacı ata, - dedi
(Ubukeyev).*

Boğaza Koymak/GIRTLAĞINDAN GEÇİRMEK

Yiyip içip tüketmek, bitirmek.

*256 bin somu nasıl da gırtlğından
geçirdiğini il ve ilçe savcılıkları iyi
biliyorlar ("Çalkan").*

V.: *Boğaza Salmak/ GIRTLAĞINDAN GEÇİRMEK.*

*Gırtlğından geçirip
bilmezlikten gelerek tık çıkarmayanlar yok
mu dersin ("Ala-Too").*

Boğazı Bozuk/PİS BOĞAZ

İyen, içen, savurup süpüren.

*Pis boğaz karga, artık sana inanan benim
gibilere yazıklar olsun ("Sovettik
Kırgızstan").*

V.: *Boğazı Yaman/PİS BOĞAZ. Pis boğaz
yiğit olduğunu duymuştum, ikna olur mu ki*

(“Kırgızstan madaniyatı”).

KULKUNUNA KUYUU.

Para berüü, paralap aldın alıp koyuu.

Başkarmanın kulkununa kuyup koygon soñ, anın sözün süylöbögöndö kantsin

(“Çalkan”).

V.: Kulkununa uruu. *Oşonço menen kulkununa urganda kantip cibibey koysun* (“Leninçil çaş”).

KULT KOYUU.

Bir cakka kirip ketüü, ketip kaluu, tez ele körünböy kaluu.

Ötögön şaşıla içkerige kult koydu (Abakirov).

KUMAR KÖZ.

Moymolcugan, cooduragan nazik köz karaş, ce abdan suluu, akılduu degen maanide kızıdarga, kelinderge karata aytilat.

Kuurasam akıl tabışar, / Kumar köz bolso süygönüm (Cantöşev).

KUMDA İZİ KALBOO. k. Sayda sanı, kumda izi çok.

KUMPAYDAN TUULGAN.

Süyüktüü baatırlarga karata aytilgan oñ epitet.

Kumpaydan tuulgan kabılan, / Kuzgundan tuulgan kuu Kıyaz (“Seytek”).

KUMURSKA BEL.

Beli içke kelgen, gelişimdüü, sınduu, sıyda. *Eva kumurska bel, körktüü kız* (Aşımbayev).

KUMURSKADAY KAYNOO.

Bıkıldap ayabay köp boluu, bıkırday caynoo.

Aşuunun tübünö şıkalgan el kumurskaday kaynap, tolkup turdu (Elebayev).

KUMURSKANIN ULUTUNGANIN BİLET.

Anın bilbegeni çok, baarı coktun baarın bilet, ötü aylaluu.

Al kumurskanın ulutunganın bilet (“Ala-Too”).

KUNDA COK.

Ötü mıktı, ordun eç nerse menen almaştıruuga bolboy turgan, bardık cagınan gelişken.

(“Kırgızstan madaniyatı”).

Boğazına Dökmek/PARA YEDİRMEK

Rüşvet vermek, işi parayla önceden bitirmek.

İdareye para yedirdikten sonra, onun tarafını tutmayıp da kimin tarafını tutacak (“Çalkan”).

V.: Boğazına Vurmak/ PARA YEDİRMEK. *O kadar para yedirildikten sonra, nasıl yumuşamasın* (“Leninçil çaş”).

Kult Koymak/KUYRUĞUNU KISTIRMAK

Bir yere saklanmak, gitmek, çok hızlı kaybolmak.

Ötögön hemen kuyruğunu kısıtırıp içeri kaçtı (Abakirov).

Mahmur göz

Masum, nazik bakış veya çok güzel, akıllı gibi mânâlarda kızlar, gelinler için kullanılır. *Kahrolsam dert ortağım olur, /Mahmur gözlü olsa sevgilim* (Cantöşev).

Kartaldan Doğan/Kartal yavrusu

Sevilen bahadırlar için kullanılan olumlu benzetme.

Kartaldan yavrusu kaplan, /Kuzgun yavrusu kurnaz Kıyaz (“Seytek”).

Karınca bel

Beli ince olan, fiziği güzel, güzel endamlı, zarif.

Eva karınca belli, güzel kız (Aşımbayev).

KARINCA GİBİ KAYNAMAK

Çoğalmak, kalabalıklaşmak, yeryüzünü kaplamak.

Geçidin dibinde toplanan halk karınca gibi kaynayıp, dalgalanıyordu (Elebayev).

Karınca Hareketini Bilir/ŞEYTANIN YATTIĞI YERİ BİLİR

Bilmediği birşey yok, her şeyi biliyor, çok zeki.

O şeytanın yattığı yeri bilir (“Ala-Too”).

Diyeti Yok/EŞSİZ OLMAK

Mükemmel, yeri hiçbir şeyle doldurulamaz, her yönden en iyisi.

Yorgalığı eşsiz.

Corgolugu kunda cok.

KUNARI COK.

Carıbagan, carıtpagan, berekesi cok, eç nersesi algılıktuu emes.

Kunarı cok adamdar.

KUNU UÇUU.

Ötö kimbattoo, baası cogorulap ketüü.

Bazardın kunu uçtu.

KUPULGA TOLUU. k. Köñülgö toluu.

KUR ALAKAN.

Kolunda ala kelgen eç nersesi cok, cön ele, kurulay.

Kur alakan kantip barabız dep, ayalım köñüldönböy koydu ("Leninçil çaş").

V.: Kuru kol. *Bul cıl kalk tüşümdön kuru kol kaldı.*

KUR DÜRMÖT.

1. Ogu cok, calañ gana darı salıngan dürmöt. *Alardı kur dürmöt menen korkutmaqçı boldu ("Ala-Too").*

2. Kuru kayrat, natıycasız araket, cön gana opuza. *Al beçaranın kolunan emne kelet deysıñ, kur dürmöt da ("Çalkan").*

KUR OOO.

Üydön bir nerse ooz tiybey, daam sızbay.

Üy eesi meni kur ooz çıgargısı kelbey, aldım dastorkon caydı (Kaimov).

KUR TULUPKA MÖÖRÖÖ.

Bolbogon, bolboy turgan, paydası tiybey turgan bir nersege işenüü, kuru beker ümütke boluu.

...Künubatça abısınım "kuru tulupka möörögön baykuş" ... (Kasimbekov).

KURAN KARMOO.

Özünün künöösüz ekendigin, aktığın işendirüü maanisinde kuran karmap ant berüü, aktanuu.

Menin balamın aktığın kудay özü körüp turgandır. Anın aktığı üçün kuran karmap beremin (Sıdıkbekov).

Az Süt Veren Hayvanı Dahi

Yok/MEYMENETİ YOK

İşe yaramayan, elinden iş gelmeyen, hayrı yok, hiçbir şeyi güzel değil.

Meymeneti yok adamlar.

Diyeti Uçmak/FİYATI UÇMAK

Çok kıymetlenmek, bahası artmak.

Pazardakilerin fiyatları uçtu

Kuru Avuç/ELİNDE-AVUCUNDA OLMAMAK

Elinde getirecek hiçbir şeyi olmamak, işsiz, bomboş.

Elde-avuçta yok, nasıl gideceğiz diye, karım gelmek istemedi ("Leninçil çaş").

V.: ELİ BOŞ. *Bu yıl halk mahsülden eli boş kaldı.*

Kuru Yemleme/KURU SIKI

1. Kurşunsuz tüfek, mermisiz yemleme.

Onları kuru sıkıyla korkutmak istedi ("Ala-Too").

2. Boşa kürek sallamak

Kuru gayret, neticesiz çabalama, öylesine çabalama.

O zavallının elinden ne gelir sandın, boşa kürek sallamak ("Çalkan").

Kuru Ağız/Aç aç

Evden ağzına bir şey değıdirmeden, yemeden, atıştırmadan.

Ev sahibinin beni evden aç aç gönderesi gelmeyip önüme sofraya serdi (Kaimov).

Kuru Deriye Böğürmek/ OLMAYACAK DUAYA AMİN DEMEK

Olmayacak, gerçekleşmeyecek, faydası olmayacak bir şeye inanmak, boşuna ümit bağlamak.

...kuma gelin "boşa kürek çeken zavallı" ... (Kasimbekov).

Kuran Tutmak/ KUR'AN'A EL BASMAK

Kendinin suçsuz olduğuna, haklılığına inandırmak için Kur'an'a el basıp yemin etmek, yalan söylemediğine ikna etmek.

Benim oğlumun haklılığını Allah görüyordur. Onun haklı olduğunu ispatlamak için Kur'an'a el basabilirim (Sıdıkbekov).

KURGAK SÖZ.

Atkarılbay turgan, iş cüzünö aşpay turgan söz, cön ele ayılıp kalgan söz.

Anı orundoo üçün kurgak sözdü köp süylöböy iş cüzündö körsötüü kerek (Toybayev).

KURGAK ÇEÇEN.

Köp süylögöndü cakşı körgön, söz maanisin bile albasa da süylöy bergen.

Kurgak çeçen dalay-dalay sayragan, / Tilin bülöp bekerinen kayragan (Turusbekov).

KURMAN BOLUU.

Belgilüü bir maksat üçün, el-curtun c.b. kamı üçün canın kıyıp, ölüm tabuu, ölümgö baruu.

Ar namıs üçün, erkindik üçün kurman boluştu alar (Abdıramanov).

KURMAN ÇALUU.

Kuday coluna arnap mal soyuu.

Alar ak boz beeni kudayga sıyınıp kurman çalıştı.

KURSAK KAYNOO.

İçi küyüü, açuulanuu, tutalanıp, kıcırır kelüü, canı kaşayuu.

Azır kursak kaynap, iç küyüp, kurup turgan kezegim ("Seytek").

KURSAK KAMPAYTUU.

Tamaktan toyo içüü, abdan toyuu.

Bular attangıça kursaktı kampaytıp alayın (Beyşenaliyev).

KURSAK KÖTÖRÜÜ.

Koş boyluu boluu.

Seydeş kursak kötörüp kalgan (Beyşenaliyev).

KURSAGI OORUU.

1. Biröögö can tartuu, anı ayoo, boor ooruu.

Bala çırıldap eerçip tursa, kursagın ooruyt eken ("Ala-Too").

2. Bir nersege içi tarıp, bergisi kelbey kıyılıu, kızganuu.

Kursagiñ oorup tursa, cön dele koy dedi, oyun-çından ("Kırgızstan madaniyatı").

KURÇU KAYTUU.

Murdagıday bolboy cumşara tüşüü, caltaylap kaluu.

KURU SÖZ

Yerine getirilmeyecek, gerçekleşmeyecek olan söz, öylesine söylenen söz.

Bunu gerçekleştirmek için kuru sözü az söyleyip bir şeyler yapmak lâzım (Toybayev).

KURU SÖZ USTASI

Çok konuşmayı seven, söylediğinin ne mânâya geldiğini bilmesi de konuşan.

Kuru söz ustası o kadar çok öttü ki /Dilini boşuna bileyle taşında biliyor (Turusbekov).

Kurban Olmak/Şehit olmak

Belli bir amaç için; vatanın-yurdun v.b. çıkarları için canını ortaya koyup ölüme gitmek, şehit düşmek.

Ar ve namus için, özgürlük için şehit oldular onlar (Abdıramanov).

Kurban kesmek

Allah yoluna adayarak hayvan kesmek.

Onlar ak boz kısırağı Allah'a sığınıp kurban kestiler.

Kursağı Kaynamak/İÇİ YANMAK

İçi yanmak, sinirlenmek, öfkelenmek, kızmak,

Şu an içim yanıp, kahrolmuş bir durumdayım ("Seytek").

KURSAK DOLDURMAK

Karnı şişene kadar yemek, aşırı doymak.

Onlar yola çıkana kadar kursağını doldurayım (Beyşenaliyev).

Kursak Kaldırmak/KARNI BURNUNDA OLMAK

Hamile olmak.

Seydeş'in karnı burnunda (Beyşenaliyev).

Karnı Ağrımak/İÇİ SIZLAMAK

1. Birini desteklemek, birine acımak, ciğeri sızlamak.

Çocuk acı acı ağlayıp gelmek isterse, için sızlarmış ("Ala-Too").

2. Bir şeyi kıskanarak vermek istemeyip duraksamak, kıskanmak.

Eğer için sızlıyorsa boş ver dedi, samimiyetle ("Kırgızstan madaniyatı").

KESKİNLİĞİ GEÇMEK

Eskisi gibi olmayıp yumuşamak, hırsını kaybetmek.

*Caalduu ökümdar caağı karışıp, kurçu kaytıp
öküttö ünün çiyıldattı (Beyşenaliyev).*

KUT BOLSUN!

“Buyursun”, “bolgonu cakşı boluptur” degen
maanide biröönü kuttuktoo, aga tilek kılúu,
kaaloo iretinde aytilat.

Akkula sizge kut bolsun! (“Manas”).

KUTU KAÇUU.

Berekesi ketüü, azıp-tozuu, naçarloo, cüdöö.
*Dastorkonubuzdun da kutu kaçıp, kılımdar
boyu önükkön saltınan, saramcalınan,
şaanisinen acıray baştagansıyt
 (“Sovettik Kırgızstan”).*

KUTU UÇUU.

Üröyü uçuu, ayabay korkuu.
*Oşol arada can kulaktın uçunda bolup,
kalktın kutu uça tüşkön (Aşimbayev).*

KUTULBAS KUYAGA KALUU.

Bütpöy turgan çırdúu, zıyandúu okuyaga
kabılıu, duuşar boluu.

*Bolboso ömür boyu kutulbas kuyaga
kalbaybızbı (Aytmatov).*

KUTURGAN İT BAYLASA ÇIDAGIS.

Adam çıdagıs, çıdoogo mümkün emes.
*Kuturgan it baylasa çıdagıs, üydün içine
kirdenden kişi zaarkanat (“Leninçil çaş”).*

KUU KAZAN.

Kazan-ayagının berekesi çok, üyünön adam
toyorluk tamak-aş bere albagan.
Esentay kuu kazan kişi ele (“Ala-Too”).

KUU KAMÇI.

Uruştı, çır-çataktı cakşı körgön, uruş-
çabıştan başı çıkpagan, çoñ muştum.
*Cetken kuu kamçının biri ele, beçara (“Ala-
Too”).*

KUU KANCIGA.

Eç nerseden colu bolbogon, dayıma olcosu
çok, kuru kaytkan (köbünçö mergençilerge
karata).

Kuu kanciga kurgan çal (folk).

KUU KAPTAL.

Abdan kuu, mitayım, bilse da bilmeksen
bolgon antkor, şum.

*Zalim hükümdar yumuşayıp, keskinliği geçip
pişmanlıktan feryat etti (Beyşenaliyev).*

Kutlu olsun!

‘Bereketini gör’, ‘iyi ki oldu’ gibi mânâlarda
birini tebrik etme, dilekte bulunma, istekte
bulunma için kullanılır.

Akkula atınız size kutlu olsun! (“Manas”).

Kutu Kaçmak/BEREKETİ KAÇMAK

Kötüye gitmek, iyi gitmemek, sapa sarmak.
*Sofralarımızın da bereketi kaçmış gibi,
asırlar boyu yaşayan örf adetlerinden,
geleneklerinden ayrılıyor sanki
 (“Sovettik Kırgızstan”).*

Kutu Uçmak/ ÖDÜ KOPMAK

Ödü patlamak, çok korkmak.
*O anda canları ecel pençesindeymişçesine
ödleri patlamış (Aşimbayev).*

Kurtulmaz Belaya Kalmak/ İŞİN

İÇİNDEN ÇIKAMAMAK
Bitmez tükenmez bir belalı işe çatmak,
zararlı olaya karışmak, rastlamak.
*Ya işin içinden çıkamazsak
 (Aytmatov).*

Kuduz İti Bağlasa Dayanmaz/İT BAĞLASAN DURMAZ

Bir dakika durulmaz, dayanmak imkânsız.
*İt bağlasan durmaz, evin içine girmekten
insan çekinir (“Leninçil çaş”).*

KAZANINDA ÇORBA KAYNAMAYAN

Yiyecek içeceği az, evinde misafirine karın
doyuracak bir şey ikram edemeyen.
*Esentay kazanında çorba kaynamayan adam
idi (“Ala-Too”).*

Boz Kamçı/Kavgacı

Kavga-dövüşü seven, kavgadan başını
kaldıramayan, dalaşmayı seven.
Tam bir kavgacı idi, zavallı (“Ala-Too”).

Boz Terki/Boş heybe

Hiçbir şeyden nasibi olmayan, her zaman
şanssız, her şeyden eli boş dönen (genelde
avcılar için kullanılır).

Boş heybeli amca (folk).

Boz Omuz/ÜÇKAĞITÇI

Çok kurnaz, dolandırıcı, bilse bile bilmez
rolünü oynayan yalancı, cin fikirli.

Kuu kaptal neme daroo mant berip, sözdü başka cakka çargıtıp ketti (Bektenov).

KUU KEKİRTEK.

Tamağı caman, özümçül, içip-cegendi cakşı körgön.

Azimcan, Turdubayday kuu kekirtekterdin oturgan cerin ketmendep saluu kerek (Bökönbayev).

KUU KULAK.

Dülöy, kereñ, kulagı katuu.

Kuu kulak bolgon Aşırbay unçuğa albadı (Ümötaliyev).

KUU TÜLKÜ.

Ötö şum, mitayım.

Celkemdin çunkuru körsün, saga okşogon cılmakay kuu tülkünü! (Beyşenaliyev).

KUU ÇİREN.

Kurulay casangan, sılan koroz, maktançaak, kolunan eç nerse kelbese da kekireyip basıp cürgön, kerbez.

Kuu çiren, cöo manaptardan kolhozubuz azırınça kuru emes (Ubukeyev).

KUU ŞIYRAK.

Takır töröböğön, sogonçoğu kanabagan, tuubas.

- Ee, oşonu koysoñçu! – deyt. – Kokoloy başı, bir kuu şıyrak katın menen ötmök boldı go (Osmonaliyev).

V.: Kuu tuyak. *A eger men kokus bolsom, tigi senin kuu tuyak kızındı kim alat? Iya, oylođuñ bele oşonu! (Aytmatov).*

KUU ETEK.

1. Ötö cardı, tomayak, kedey.

Kuu etek Şarşege okşogon ayılдаştarı ele (Sıdıkbekov).

2. Bala körbögön, bala-çakaluu bolbogon, töröböğön.

Artında tuyak kalbasına canı keyidi da, kuu etek katınına cini kele baştağı (Aytmatov).

KUURAY BAŞIN SINDIRBOO.

Eç nersege kolu tiyböö, eç iş kılбай cürö berüü, bekerçilikke könüp aluu.

Kumarkan uşul küngö çeyin kuuray başın sindırgan çok (Baytemirov).

V.: Çırpık başın sindırboo. *Al ömüründö*

Üçkağıtçı şey hemen araya girip, lafın yönünü değıştirdi (Bektenov).

Boz Gırtlak/BOĞAZINA DÜŞKÜN

Yemeğe karşı zaafı var, bencil, yiyip içmeyi seven.

Azimcan, Turdubay gibi boğazına düşkünlerin oturduğu yerin dibine kibrit suyu dökmek lazım (Bökönbayev).

Boz Kulak/KULAĞI AĞIR

Sağır, kulağı az duyan, kulağı ağır.

Kulağı ağır olan Aşırbay cevap veremedi (Ümötaliyev).

Boz Tilki/ Kurnaz tilki

Çok uyanık, kurnaz.

Allah bir daha göstermesin senin gibi yalaka, kurnaz tilkiyi! (Beyşenaliyev).

KENDİNİ BEĞENMİŞ

Sadece giyinmeye önem veren, övünmeyi seven, elinden bir iş gelmese de burnu havada gezen, züppe.

Kendini beğenmiş, züppelerden kolhozumuz daha temizlenemedi (Ubukeyev).

Boz Bacak/Kısır

Hiç doğurmayan, hamile kalmayan, kısır.

- Hadi, bırak onu!- dedi. – Zavallı, bir kısır kadın ile hayatı tükenir oldu (Osmonakiyev).

V.: Kısır. *Eğer ben ölürsem, o senin kısır kızını kim alacak? Onu hiç düşündün mü! (Aytmatov).*

Boz Etek/KURU BAŞ

1. Çok fakir, kimsesiz, fukara.

Kuru baş Şarşe'ye benzeyen komşularıdır (Sıdıkbekov).

2. Kısır

Çocukları olmamış, çoluğu çocuğu olmayan, doğurmayan.

Arkasında bir nesli kalmadığına üzüldü ve kısır eşine kızmaya başladı (Aytmatov).

Kuray Başını Kırmamak/BİR ÇÖPE İLİŞMEMEK

Hiçbir işe el atmamak, hiç iş yapmamak, tembelliğe alışmak.

Kumarkan'ın bugüne kadar bir çöpe iliştiği yok (Baytemirov).

V.: Çırpı Başını Kırmamak/ÇÖPE ELİNİ

çırpık başın sındırgan can emes
(Baytemirov).

KUURAYDAY BOLUU.

Abdan arıktoo, etinen tüşüp, tırtıygan abalga kelüü.

Kuurayday bolgon kolu-butu tarbaygan
balanın sölökötün körüp, cürögüm şuu dey
tüştü (Cantöşev).

KUÇAK CAYUU.

Meerimdüülük, meymandostuk menen tosuu.
Kempiri da meymandos adam eken, kuçak
caya konoktu karşı alıp, bar tamagın berip
sıyladı (Bayalinov).

V.: Kuçagina aluu. *Körböysüñbü, kimisi*
bolsun, baarı da bizdi bul cerde bir
tuuganday kuçagina alıştı (Bayalinov).

KUÇUNASI KANUU.

Mookumu kanuu, ıraazı boluu, kaniyet aluu,
kumardan çıguu.

Akın kastık dilin aydınap ayıp alğanına
kuçunası kana kürsündü (Beyşenaliyev).

KUÇUNASI KARMOO.

Kırtışı süyböö, ters kıyalın karmatıp
kıcırlanuu, açuusu kelüü.

Kokus kuçunaşım karmasa bir balee baştalıp
cürböşün! – deyt Kuudul (Bayalinov).

KUŞ BOO BEK BOLSUN!

Cañı ayal algan kişini kuttuktoo, cakşı tilek,
cakşı kaaloo aytuu maanisinde koldonulat.
E, Nurmat baybaça, kuş boo bek bolsun! –
degen dabiş çıktı (Cantöşev).

KUŞ CEMİNDEY. k. Kuş tilindey.

KUŞ KANATI TALIGAN.

Adam ötü algıs, ötü tataal, biyik ce abdan alıs
degen maanide.

Bir cagınan bir cagina ötü albay at tuyagı
tülögön, kuş kanatı talıgan miñ katmarluu
uluu too (Kasimbekov).

KUŞ KELİPSİZDER!

Kelgen meymandardı meerimdüülük,
meymandostuk menen kütüp aluuda
koldonulat.

O, Bayımbet aga, kuş kelipsiz! Sizdi körüügö
kuştar elem. Küülüü, demdüü cürösüzbü
(Beyşenaliyev).

KUŞ TİLİNDEY.

SÜRMEK. *O hayatında bir çöpe elini*
süren biri değil (Baytemirov).

Kuray Gibi Kalmak/ÇÖP GİBİ KALMAK

Çok zayıflamak, kilo kaybedip sıksa kalmak.
Çöp gibi kalan, eli-ayağı sıksa çocuğun
hâlini görüp, yüreğim ağzıma geldi
(Cantöşev).

KUCAK AÇMAK

Merhamet, konukseverlilik ile karşılamak
Hanımı da konuksevermiş, misafirleri kucak
açıp karşıladı ve elinde ne varsa sofraya
koydu. (Bayalinov).

V.: Bağına basmak. *Görmüyor musun, kim*
olursa olsun herkes bizi bağına bastı
(Bayalinov).

Memnun kalmak

Tatmin olmak, razı olmak, zevk
almak, sıkıntıdan kurtulmak.
Âşık intikam dilini kullanabildiğine kendi
çapında çok memnun kaldı (Beyşenaliyev).

TERSİĞİ TUTMAK

Sevememek, tersliği tutup kızmak,
öfkelenmek.

Aniden tersliğim tutarsa bir tatsızlık
başlamasın!- dedi komedyen (Bayalinov).

Bir yastıkta kocayın!

Yeni evlenen çiftler için tebrik, iyi dilek, iyi
temennilerde bulunma mânâsında kullanılır.
Ee, Nurmat efendi, bir yastıkta kocayın! –
diye bir ses yükseldi (Cantöşev).

KAF DAĞININ ARDINDA OLMAK

İnsan geçemez, çok karmaşık, yüksek veya
uzak mânâsında.

Bir tarafından bir tarafına geçemeyip atlar
yorulan, kaf dağının ardındaki bin katlı dağ
(Kasimbekov).

Hoş geldiniz!

Gelen misafirleri samimiyet ve
konukseverlikle karşılarken kullanılır.

Oo bayımbet ağam, hoş geldiniz! Sizi
gördüğüme çok sevindim. Nasılsınız iyi
misiniz (Beyşenaliyev).

Kuş Dili Kadar/UFAK TEFEK

1. Kiçinekey, tırmaktay, az gana.
Kuş tilindey bir nerse tiygen go koluna.

2. Kiçinekey, az gana, kıskaçca cazılğan kat, kabar c.b.
Al köz aynegin aarçıp, arsandatıp cazılğan kuş tilindey kagazdı kaltıratıp karmap turdu (Saatov).

KUŞ UYKU.
Bir az tuk etip alma, köz ilinip ala koymo, kısa, sergek uyku.
Kalen uşul künü kiçine kuş uyku salıp aldı (Ukayev).

KUŞ UÇURBOO.
Karkıttap, böpölöp baguu, öto ardaktap mamile casoo.
Al biröönün kuş uçurbay ardaktağan calgızı ele ("Çalkan").

KUŞ ET.
Eti, denesi mayda-mayda büdürlüü, mayda çıbrıçktuu, cılma emes.
Kuş et dene.

KUŞU COK.
Bir nersege kızıkpagan, köñülü çappagan, köñülsüz.
Haytahundun sözgö ançalık kuşu cok (Abdukarimov).

KUŞTUN KÖLÖKÖSÜNÖ TOÑUU.
Abdan alsız, naçar, nazik.
Başıma kün ötüp emne, kuştun kölökösünö toñgon naçar belem? (Akmatov).

KUYU BUZUK.
Niyeti buzuk, oyu caman, aram oyluu.
- *Bulardın kuyu buzuk, bölünöbüz deşet eken (Aşımbayev).*

KUYUP KOYGONDOY.
1. Abdan okşoş, ayırıp algıs, ayırmazsınız.
Al kudum özünö kuyup koygondoy on çaşar kızı menen nan cep oturdu (Aşımbayev).

2. Özünö çenegendey, çapçak, tuura.
Kögüş köynögü taraz boyuna kuyup koygondoy (Sıdıkbekov).

1. Küçücük, tırnak kadar, azıcık.
Eline ufak tefek bir şey geldi galiba.

2. Azıcık, ufacık, kısacık yazılan mektup v.b.
O gözlüğünü silip, eğri büğrü, karınca duası gibi, kısacık yazılan kağıdı titreyerek tutuyordu (Saatov).

Kuş Uykusu/TAVŞAN UYKUSU
Biraz kestirmek, gözünü dinlendirip uyanmak, kısa, derin olmayan uyku.
Kalen bugün biraz tavşan uykusuna yattı (Ukayev).

Kuş Uçurtmamak/EL ÜSTÜNDE TUTMAK
Severek, kuş sütüyle, üstüne titreyerek büyötmek.
O da birinin el üstünde tutarak büyüttüğü tek çocuğuydu ("Çalkan").

Kuş eti
Eti, vücudu küçük küçük parçalara ayrılmak, küçük parçalı, büyük değil.
Kuş eti beden.

Kuşu Yok/HAVASI YOK
Bir şeye ilgi duymayan, gönlü olmayan, isteksiz.
Haytahun'un konuşmak için pek havası yok (Abdukarimov).

Kuş Gölgesinde Donmak/HAYALDEN NEM KAPMAK
Çok güçsüz, naçar, nazik.
Kafama güneş çarpması niye, hayalden nem kapan çaresiz miyim? (Akmatov).

Huyu bozuk
Niyeti bozuk, kötü düşünceli, art niyetli.
- *Onların huyu bozuk, ayrılacağız diyorlarmış (Aşımbayev).*

Bir Kalıptan Çıkmış Gibi/HİK DEMİŞ BURNUNDAN DÜŞMÜŞ GİBİ
1. Çok benzeyen, ayırt edilemeyen, tıpkısı.
O hik demiş burnundan düşmüş gibi kendine benzer on yaşındaki kıızıyla ekmek yiyordu (Aşımbayev).

2. BİÇİLMİŞ KAFTAN GİBİ
Kendisine biçilmişçesine, tam denk, doğru..
Mavimsi gömleği tam boyuna göre biçilmiş kaftan gibi (Sıdıkbekov).

KUYUŞKANGA KIPÇILUU.

Özünö tiyeşesi çok nerselerge kiyliğışe berüü, aralaşıp ketüü.

Kuyuşkanga kıpçılбай tur, deym! (Toybayev).

KUYUŞKANI BEK.

Eelegen ordu, mansabı c.b. bekem, oñoy menen kozgolboyt, aldırбайt, işengeni, tiregi mıktı.

Bu Kıdıraalın kuyuşkani bek, aga teñelbe, alıñ da cetpeyt ("Ala-Too").

KUYUŞKANI BOŞ.

Ança işençiliktüü emes, bekemireek, tıñgılıktuurak emes, köpkö uzay alбайt degen maanide, köbünçö, biylikke, mansapka karata koldonulat.

Menin baykaşıma karaganda anın dele kuyuşkani boş öñdönöt dedi ayalına ("Leninçil caş").

KUYUŞKANI KOŞ KABAT.

Materiyaldık caktan mıktı, kolu cetiştüü, bolup-tolup turgan, kolunda bar, bardar.

Bular kimder? Bular байlar, kuyuşkani koş kabat manaptar (Cantöşev).

KUYUŞKANI KIYŞAYUU.

İşi oñunan çıkpay kıyçalıştay berüü, işi naçarloo.

Kuyuşkaniñ bir kıyşayıp algandan kiyin, kantseñ da oñoluu kıyın turбайbı? (Abdukarimov).

V.: Kuyuşkani kaçuu. Azır bizdin kuyuşkan kaçıp turgan kez dep, Kakaş oor kürsünüp koydu (Cooşbayev).

Kuyuşkani boşoo. Calgız uulunan ayrılıp, malı cutta kırılıp, açarçılıktın kaabı ötüp, kuyuşkani boşogon çaldın emnesine teñelesin ("Ala-Too").

KUYUŞKANI TAYKI.

Kolunda çok, coksuz, baktısız, alsız.

Kuyuşkani taykı beçara Kazaktın kolunan emne kelsin (Sıdıkbekov).

KÜYBÖGÖN CERİ KÜL BOLUU.

Abdan ızalanuu, kıcırı kaynoo, canı kaşayıp kapa boluu, terigüü.

Oy, anı emne kılasıñ? – dep aykırıp ciberdi

Kuskuna Sokulmak/BURNUNU SOKMAK

Kendini ilgilendirmeyen şeylere müdahale etmek, karışmak.

Sen bu işe burnunu sokma, diyorum! (Toybayev).

Kuskunu Sağlam/ARKASI SAĞLAM

Oturduğu makamı sağlam, kolay kolay yerinden kıpırdamaz, umursamaz; güvendiği, sırtını dayayabileceği biri var.

Bu Kıdıralı'nın arkası sağlam, ona bulaşma, gücün yetmez ("Ala-Too").

Kuskunu Boşta/ARKASI SAĞLAM DEĞİL

Fazla sağlam değil, sağlam ve kendinden emin değil, pek uzun durmaz manasında, genelde makam-mansıp için kullanılır.

Benim izlemime göre onun da arkası sağlam değil galiba dedi hanımına ("Leninçil caş").

Kuskunu Çift Katlı/ENSESİ KALIN

Maddi açıdan çok iyi, eli her şeye yeter, her isteği gerçekleşir, elinde var, varlıklı.

Bunlar kimler? Bunlar zenginler, ensesi kalın ağalar (Cantöşev).

Kuskunu Eğilmek/İŞİ TERS GİTMEK

İşi yolunda gitmeyip hep engellerle karşılaşmak, işi kötüye gitmek.

İşin bir ters gttikten sonra, ne yapsan da işi düzeltmek çok zor değil mi? (Abdukarimov).

V.: İpler elden kaçmak. Bu aralar bizim ipler elden kaçtı diye, Kakaş ağırdan bir seslendi (Cooşbayev).

Kuskunu boşalmak. Biricik oğlundan ayrılıp, malları kıtlıkta tükenerek yokluktan bitkin düşen, kuskunu boşalan ihtiyarın nesiyle boy ölçüşüyorsun ki ("Ala-Too").

Kuskunu Eğik/SÜNGÜSÜ DÜŞÜK

Elinde yok, yaksul, talihsiz, zayıf.

Süngüsü düşük zavallı Kazak'ın elinden ne gelsin (Sıdıkbekov).

Yanmayan Yeri Kül Olmak/YÜREĞİ YANMAK

Çok üzölmek, sinirlenmek, içi kan ağlamak, gücenmek.

Kalıyça küybögön ceri kül bolup (Medetov).

V.: Küybögön ceri küyüü. *İş için kızıkpagan kızdın tañ kala karaganına küybögön cerim küydü ("Kırgızstan madaniyatı").*

KÜYBÖGÖN CERİN KÜL KILUU

Katuu ızalantuu, açuusun, kıcırın keltirüü, canın kaşaytuu.

Tıyak-bıyagıñdan caşırıp ötüp küybögön ceriñdi kül kılıp ciberišet (Ubukeyev).

KÜYDÜM-BİŞTIM BOLUU.

Turmuşka bışuu, turmuşun açuu-tattuusun başınan ötkörüp, bışık bolup, takşalıp kaluu. *Turmuştu tüşüngön, küydüm-bıştim bolgon kişi gana al işti atkara alat ("Ala-Too").*

KÜYÜTÜ KÜÇÖÖ.

Ubayımı artuu, kaygı-kapası köböyüü. *Colborstun akıbalı kötörülgönü Coro şaytandın cıldızı cerge tüşüp, kuykası kuruşup, küyütü küçögön (Cigitov).*

KÜKÜK BOLUP KİRÜÜ.

Köböyüü, nukka batpay aşır-taşuu, taşkındoo (kirgen suuga karata).

Kışında kar oor tüşüp, cazında say-sayga suu batpay kükük bolup kirdi ("Ala-Too").

KÜKÜK MENEN ZEYNEPTEY.

Biri-birine cete albay, körüşö albay ayabay sagınışkan, körüşsök dep eñseşken abal. *Cokçuluktun ayınan kança cıl körüşö albay kükük menen zeynepsey bolduk (Beyşenalıyev).*

KÜKÜRTTÖY KÜYGÖN.

Kurç, ötkür, taymanbagan, ötümdüü. *Mazar apadan kükürttöy küygön sendey uul çıktı (Osmonalıyev).*

KÜL AZIK.

Uzakka saparga çıkanda alıp cürüügö ılayıktalğan, oñoy menen buzulbay turgan azık-tülük, tamak-aş. *Anatay sen dagı ataña kül azıktı öz koluñ menen dayardaş üçün okuunu taştay turasıñ (Aytmatov).*

KÜLGÖ OONAGAN KÜÇÜKTÖY.

Ya, onu ne yapacaksın?- diye bağırıverdi Kalıyça yüreği yanıp (Medetov).

V.: Yanmayan yeri yanmak. *İş için ilgi duymayan kızın şaşkın bakışına yanmayan yerim yandı ("Kırgızstan madaniyatı").*

Yanmayan yerini kül etmek/CANINI YAKMAK

Çok gücendirmek, sinirlendirmek, öfkelenlendirmek, kızdırmak.

Ordan-burdan saklanarak geçip canımı yakıyorlar (Ubukeyev).

Yandım-pıştim Olmak/HAYATTA PİŞMEK

Yaşama alışmak, hayatın acısını tatlısını tatmak, sağlamlaşmak, gelişmek.

Hayatı anlayan, hayatta pişen birisi o işi yapabilir ("Ala-Too").

YANGINI ARTMAK

Kederi artmak, kaygısı, üzüntüsü artmak.

Colbors'un hâli iyileşince, Coro şeytanın yıldızı sönmüş, morali bozulmuş, yangını da artmış (Cigitov).

Gürül Gürül Akmak

Çoğalmak, yatağına sığmadan aşır taşmak, taşmak (gelen suya karşı kullanılır)

Kışın kar çok yağdığından, yazın nehir yataklarından sular taşarak gürül gürül akıyor ("Ala-Too").

Guguk İle Zeynep Gibi/Gül ile bülbul gibi

Birbirine ulaşamayıp, buluşamayıp birbirinin özlemine çeken, görüşebilsek diye özleme durumu.

Yokluktan dolayı kaç sene görüşemeyip gül ile bülbul gibi olduk (Beyşenalıyev).

Kibrit Gibi Yanan/YÜREĞİ ODLU

Keskin, sert, çekinmez, etkileyici.

Mazar anadan yüreği odlu senin gibi oğlan kaldı (Osmonalıyev).

Kül Azık/Yol azığı

Uzak bir tarafa yola çıkınca yanına almaya uygun, kolay kolay bozulmayan azık, yiyecek.

Anatay sen de babana kül azığı kendi elinle yapmak için okulu bırakacaksın (Aytmatov).

Külde yuvarlanan enik gibi

Kara ala, toru ala bolup bulgangan, keypi ketken, kirdegen.

Tigil, bul kırıktan külgö oonagan küçüktöy bolup, baldar tura kelişti (Sasıkbayev).

KÜLGÖ OONATUU.

Şıldıñdoo, kelekelöö, maskaraloo, mazaktoo.
Cabıla barıp, külgö oonatuı kerek! – dedi Teltay degen atka miner (Ş. Ümötaliyev).

KÜLGÖ ÇAPKANDAY.

Uyatka kaluu, boz ala bolup, şağı sinuu, şıldıñ boluu.

Ayalım da: “İ-i! Külgö çapkanday bolduñbu”, – dep kırına ııgat (“Kırızstan madaniyatı”).

KÜLÖ BAGUU.

Ötö caydarı, meerimdüü mamile casoo.
Tatıke anı ugurlap külö bakkın ırayın körgözdü (Ömürbayev).

KÜLKÜSÜ ÇIGUU.

Köñülü kuunak, ötö kubanıçtuu abalda boluu.

Sayra ceñenin külküsü ırıp, küñü tuudu (“Çalkan”).

KÜLTÜGÜ COK.

Uyatı cok, uyatsız, abiyirsiz.

Kültüğü cok cigit.

KÜLÜ COO.

Teginde karşı, oyu tüz emes, pikirleri kelişegen.

...Kurmancan-bübü külü coo kündöştördün köñülün caygarıp, ıirengen bek erinin kupuluna tolup, akırı aga akılçı, aylına başçı boluuga tatıp ketti (Kasimbekov).

KÜLÜ MENEN ÇIGUU. k. Otu menen

kirip, külü menen ırıuu.

KÜLÜN DODO KILUU.

Bir cerge turuk alıp, bayırıp orun-oçok alıp turup kaluu.

“Eger kokus colukturup kalsañ, üylön, külüñdö bir cerge dodo kıl da, teñtuş emessiñbi, iyge köndürüp koy”, – dep atası ötündü (“Sovettik Kırızstan”).

KÜLÜN KÖKKÖ SAPIRUU.

Kirli, toza-toprağa bulanmış, üstü başı kirilenmiş, pasaklı.

Ta ordaki köşeden külde yuvarlanmış enik gibi, çocuklar ırıkageldi (Sasıkbayev).

Küle Bulamak/YERLERDE

SÜRÜNDÜRMEK

Dalga geçmek, enik gibi gel gel diye oynatmak, rezil etmek, alay etmek.

Topluca gidip, yerlerde sürümek lâzım!- dedi Teltay dedikleri nefer (Ş. Ümötaliyev).

Küle Vurmuşçasına/YERİN DİBİNE GİRMİŞÇESİNE

Utanmak, yüzü kızarıp şevki kırılmak, rüsva olmak.

Eşim de: “Eyvah! Yerin dibine girecek kadar oldun mu”, – diye dalga geçer (“Kırızstan madaniyatı”).

GÜLERYÜZ GÖSTERMEK

Çok neşeli, merhametli davranmak.

Tatıke onu karşılayıp güleryüz gösterdi (Ömürbayev).

YÜZÜ GÜLMEK

Gönlü hoş olup, çok mutlu durumda olmak.

Sayra yengenin yüzü gülüp, talih kuşu başına konu (“Çalkan”).

Hayasız

Utanmaz, arsız, namussuz.

Hayasız bir genç.

Külü Düşman/Gizli düşman

Aslında karşı, niyeti halis değil, fikirleri çatışan.

...Kurmancan-bübü gizli düşmanların gönüllerini fethedip, güçlü bey kocasının güvenini kazanarak sonunda ona danışman, köyüne lider olmaya layık biri oldu (Kasimbekov).

Külünü Yığın Yapmak/OCAK KURMAK

Bir yere yerleşip artık orada yer-yurt kurmak.

“Eğer aniden karşılaşırsan, evlen, bir ocak kur da, aynı yaşta değil misiniz, yola getir”, – diye babası yalvardı (“Sovettik Kırızstan”).

KÖKÜNE KİBRİT SUYU DÖKMEK

Taş talkanın çıgaruu, kıyratuu, eç nersesin
kaltırbay çok kılıu.

*Bagıñdı açıp malaylar, / Lenin taptı akıldı /
El cegiçti cogotup, / Külün kökkö sapırdı
(Toktogul).*

V.: Külün asmanga sapıruu. *Külüñdü
asmanga sapırayınbı! Cogol eköñ teñ!
(Osmonaliyev).*

KÜLÜN ÇOGUU TÖGÜÜ.

İntimaktaşıp, birgeleşip çoguu ookat kılıu,
tırıçılık ötkörüü, intımagı buzulboo.

*Alıbay uulu ilgerten beri külün çoguu tökkön
el emespi (“Ala-Too”).*

V.: Külün bir cerge tögüü. *Tölök urugu
külün bir cerge tögüp, intımahtuu el boluştu
(“Ala-Too”).*

KÜL ÇAÇAR.

Tentek, şok.

Kayran ata, balası bir kül çaçar çıktı.

V.: Kül buzar. *Mına, kül buzar degen uşul
da.*

KÜL ÇELÜÜ.

Açuulanuu, cindenüü, kıcıırı kelüü, burkan-
şarkan tüşüü.

*Tazabek küıldöp-şaldap özünçö kül çelet
(Sıdıkbekov).*

KÜM-CAM BOLUU.

Oyron boluu, kıyroo, taş-talkanı çıguu, çok
boluu.

*Bat ele ce narı, ce beri küm-cam bolsom dep
catpaymınbı! (Beyşenaliyev).*

KÜM-CAM KILUU.

Cok kılıu, cogotuu, öltürüü, közün tazaloo.

*Kayran kişini Alimcan küm-can kılıp saldı
(Kaimov).*

KÜMÜŞTÜN KÜKÜMÜNDÖY TERÜÜ.

Ötö kıldattık menen çoğultuu, üyrönüü,
etiyat mamile casoo, azdektöö.

*Te alıstan at arıtıp, cer körüp, el taanıp, asıl
söz, asem küü samap, kümüştün kükümündöy
birden terip üyrönüp cürgönün bayan kıldı
(Kasimbekov).*

KÜN ALIS.

Bir künü koyup bir künü.

Tozunu-dumanını çıkartmak, tarumar etmek,
hiçbir şey bırakmamak.

*Köleler bahtınız açıldı, / Lenin buldu akı /
Halkı sömüreni yok etti, / Köküne kibrit suyu
döktü (Toktogul).*

V.: Külünü göğse savurmak. *Şimdi külünüzü
göğse savuracağım! Haydi kaybolun ikiniz de!
(Osmonaliyev).*

KÜLÜNÜ BİRLİKTE DÖKMEK

Uyum içinde, kardeşçe, beraber ve birlikte işi
yürütmek, kavga etmeme.

*Alıbay oğulları ta eskiden beri küllerini
beraber dökmüş halktır (“Ala-Too”).*

V.: Külünü bir yere dökmek. *Tölök kabilesi
küllerini bir yere dökmüş, uyumlu halk
oldular (“Ala-Too”).*

Kül saçar/Haylaz

Yaramaz, muzip.

Zavallı baba, oğlu çok haylaz çıktı.

V.: Kül Bozar/Düzenbaz. *Bak işte düzenbaz
dediğin bu.*

Kül Çelmek/KASIP KAVURMAK

Sinirlenmek, öfkelenmek, kızmak,
hiddetlenmek.

*Tazabek sağa sola bağırınıp kendince kasıp
kavuruyor (Sıdıkbekov).*

PARAMPARÇA OLMAK

Yıkılmak, dökülmek, tozu dumana karışmak,
yok olmak.

*Bir an önce şöyle ya da böyle paramparça
olsam da kurtulsam diyorum (Beyşenaliyev).*

PARAMPARÇA ETMEK

Yok etmek, ortadan kaldırmak, öldürmek,
cezasını vermek,

*Zavallı adamcağızı Alimcan paramparça etti
(Kaimov).*

Gümüşün Kırıntısını Dermek/EKMEĞİNİ TAŞTAN ÇIKARMAK

Çok zor şartlar altında toplamak, öğrenmek,
ihtiyat muamele etmek, dikkat etmek.

*Ta uzaklarda at yorduğunu, yer gördüğünü,
halk tanıdığını, tatlı söz, hoş ezgi
arzulayarak ekmeğini taştan çıkartırcasına
öğrenme peşinde olduğunu anlattı
(Kasimbekov).*

GÜN AŞIRI

Arada bir gün bırakıp ertesi gün.

Kün alıs barıp turat.

KÜN BATKANDAY KILUU. k. Ay batkanday kılui.

KÜNDÖ MAYRAM, KÜNDÖ TOY.

Şaan-şököt, sayran kuruuçuluk, oyun-zook.

Alarga kündö mayram, kündö toy bolup tursa, bakıtka tete baalaşat (Aşimbayev).

KÜNDÖŞTÜN KÜLÜ COO.

Alar eç kaçan biri-birine ak sanabayt, alar ömür boyu birine biri iç tardık kılat (köbünçö baybiçe menen tokoldun mamilesine karata).
“Men enemdey bolgon baybiçelerdin üstünö tüşpöymün! Kündöştün külü coo. Menin öz sarayım, öz kemege boluş kerek”, - dep ataylap mensindi (Köçkönov).

KÜNDÜN KÖZÜ KÖRÜNBÖÖ.

Kündü bulut tosuu, cerge kündün carığı tüşpö, kölökö boluu.

Kaysı ubak bolup kaldı? Kündün közü körünböyt! Mınça emne keçikti (Osmonaliyev).

KÜNDÜN KÖZÜ ÇAÇIRAGANDA.

Kün cañıdan çıkkanda, kün tiye baştaganda.
Kündün közü çaçıraganda attandık (Osmonaliyev).

V.: Kündün nuru çaçıraganda. Kürüçbek kündün nuru çaçıraganda can berdi (“Ala-Too”).

Kündün murdu cerge tiygende.

Ört çıkkandın ertesi kündün murdu cerge tiygen maalda ...şaadık komitetinin sekretarı keldi (Aşimbayev).

KÜN COK.

Caşoo, can saktoo bolboyt degen maanide.
- *Biyerde emi maga kün cok (Abdıramanov).*

KÜN KAKTI BOLUU.

Cayında köp minilip, ce işke çekilip, ısıktın tabı ötüp, oñolo albay, semire albay kaluu (köbünçö cılığa karata).

Senin kün kaktı bolgon attarın kündük colgo carabas (Osmonkul).

KÜN KARAMA.

Koşomatçı, eki cüzdüü, küçtüürök bolup

Gün aşırı gidiyor.

Güneş batmış gibi yapmak. k. Ay batmış gibi yapmak.

HER GÜN DÜĞÜN-BAYRAM OLMAK

Şan-şevket, temaşa, oyun-eğlence.

Onlara her gün düğün-bayramsa bahtlılardır (Aşimbayev).

Kumanın külü duşman

Onlar hiçbir zaman birbirine iyilik düşünmez, onlar hayat boyu birbirine karşı çekememezlik içinde olurlar (genelde ilk eş ile kuma arasındaki ilişkileri için).

Ben annemin yaşındaki hatunların üstüne gitmem! Kumanın külü duşman. Benim kendi sarayım, kendi evim olması lazım, diye özellikle belirtti (Köçkönov).

Güneşin Gözü Görünmemek/GÜNEŞİN YÜZÜ GÖRÜNMEMEK

Güneşi bulut kaplamak, yer yüzüne güneşin ışınları değmemek, gölge olmak.

Saat kaç oldu? Güneşin yüzü görünmüyor! Bu kadar niye gecikti (Osmonaliyev).

Güneşin Gözü Parlادığında/Güneş parladığında

Güneş yeni doğduğunda, güneş yükselmeye başladığında.

Güneş parladığında atlandık (Osmonaliyev).

V.: Güneş ışınları değdiğinde. Kürüçbek güneş ışınları yer yüzüne değdiğinde vefat etti (“Ala-Too”).

Güneş ışınları yer yüzüne değince. Yangın çıktığının ertesi, güneşin ışınları yer yüzüne değdiği anda... şehir komisyonunun sekreteri geldi (Aşimbayev).

Gün Yok/HAYAT HAKKI YOK

Yaşamak, canını korumak imkânsız mânâsında.

Burda artık bana hayat hakkı yok (Abdıramanov).

GÜNEŞ ÇARPIĞI OLMAK

Yazın çok binilip veya işte çok kullanılıp güneşin etkisinde kalarak kendine gelemeyip semirememek (genelde kısırak için).

Senin güneş çarlığı olan atların bir günlük mesafedeki yollara dayanmaz (Osmonkul).

Güneşe Bakan/İKİ YÜZLÜ

Yalaka, iki yüzlü; daha güçlü olan, daha

baratkan, alduu-küçtüü caktın, taraptın sözün süylöö.

Kün karama oyulgur, / Külüp süylöp caltaptap (Togolok Moldo).

KÜN KEÇİRÜÜ.

Caşoo, ömür ötkörüü, can saktoo, bala-çakasin, üy-bülösün asıroo.

Atam carıktık oşol cerdi mekendep, caydır-kıştır eç kimge koşulbay kün keçirip, bizdi asırap kelgen eken (Medetov).

V.: Kün keçüü. *Calgançı bolup cürgüçö, / Calgız cürüp kün keçem (folk).*

KÜN KÖRSÖTPÖÖ.

Korduk körsötüü, tıncık berböö, ötü naçar mamile casoo, öz cayına koyboy, üstömdük kılıp, tıncın ala berip cüdötüü.

Birok munun kayın enesi başınan oç boluçu. Kün körsötçü emes (Elebayev).

KÜN KÖRSÖTÖR.

Can saktatar, bagıp-körör, cardam berer, kömöktöşör, ookat-tiriçilik ötkörtör.

- Anda bir üydün erkesi da, kün körsötör er-azamatı da özüñ ekensin (Cantöşev).

KÜN KÖRÜÜ.

Caşoo, ömür sürüü, ookat-tiriçilik kılıu.

Orozkuldun kolun karap, kün körüp cürgönüñdü bilbeysiñbi? (Aytmatov).

V.: Kün ötkörüü. *Topoloñ oşonusu menen el kıldırıp, kün ötköröt, bala-bakırasın bagat (Osmonaliyev).*

KÜNÜN KÖRÜÜ.

Kandaydır bir nersenin (dünyünün, turmuşun, baldarının c.b.) ubay-urmatın, cırgalın, paydasın körüü.

Bagıñdı korgop coo saygan / Baldarıñdın künün kör (Ümötaliyev).

KÜNÜ ÖTPÖÖ.

Caşoo-tiriçiligi, turmuşu kıyındoo, işi cürböö.

Bek turgula, biz bolbosok bulardın künü ötpöyt, - deyt Doçekal önöktörünö

iyiye giden tarafın yanında olmak.

İki yüzlü baş belası, / Yüzüne gülerek endişe ile konuşmak (Togolok Moldo).

GÜN GEÇİRMEK

Yaşamak, hayatını sürdürmek, hayatını kurtarmak; çoluk çocuğunu, ailesini korumak.

Babam mübarek, orayı mesken tutup, yaz-kış hiç kimseye katılmadan gün geçirip, bizi gözü gibi esirgedi (Medetov).

V.: Gün Geçmek/HAYATINI SÜRDÜRMEK

Yalancı olmaksana, / Yalnız başıma hayatımı sürdüreceğim (folk).

GÜN GÖSTERMEMEK

İşkence yapmak, rahat yüzü göstermemek, çok kötü davranmak, kendi hâline bırakmayıp üstünlük taslayarak huzurunu kaçırmak.

Fakat bunun kaynanası en baştan beri karşı idi. Gün göstermezdi (Elebayev).

GÜN GÖSTERECEK

Hayat hakkı tanır, bakar, sahip çıkar, yardım eder, destek çıkar, geçinmesine yardımcı olur.

- Öyleyse bir evin en nazlısı da, gün gösterecek beyi de senmişsin (Cantöşev).

Gün Görmek/GÜN GEÇİRMEK

Yaşamak, hayatını sürdürmek, geçinmek. *Orozkul'un eline bakıp, gün geçirdiğimi bilmiyor musun? (Aytmatov).*

V.: Gün Geçirmek/Hayatını sürdürmek *Topolon onunla milleti dolaşıp, hayatını sürdürür, çoluk çocuğuna bakar (Osmonaliyev).*

GÜNÜNÜ GÖRMEK

Herhangi bir şeyin (malın, hayatın, çocuklarının v.b.) hürmetini, sefasını, faydasını görmek.

Talihini koruyup düşmana karşı savaşıyor / Çocuklarının gününü gör (Ümötaliyev).

GÜNÜ GEÇMEMEK

Yaşam şartları, hayatı zorlaştırmak, işi iyi gitmemek.

Sağlam durun, biz olmazsak bunların günü geçmez, - diyor Doçekal yardımcılara

(Aşimbayev).

KÜN SALGILIK KILBASIN.

Köz karandı bolbosun, bir işti atkaruuda
biröönün közün karabasın.

Dödöygö kün salgılık kılbasın (Baytemirov).

KÜN SALUU.

Biröönün közün karoo, biröögö köz karandı
kılıu, anın cardamına muktaj kılıu.

*Külökkö kün salgiça, baytalga bak bersin
(makal).*

V.: Künü kaluu. Balasına künü kalıp
oturğan kempir (“Çalkın”).

KÜN TIYGEN CERDİN KÜKÜGÜ.

Kimdin işi oñ bolup tursa, ce kimde biylik
bolso, oşogo koşomat kılğan, anın sözün
süylögön oñ karama, koşomatçı.

*Alar kün tiygen cerdin küküğü, - dep
Süüyünbay emki iştin çordonun oşolorgo
burdu (Ögöbayev).*

KÜNÜ BÜGÜNKÜDÖY.

Oşol ele boydon, eç özgörbögön, murdagı
kalıbında.

Uyaları künü bugünküdöy (Cantöşev).

KÜNÜ BÜGÜN.

Azır da, uşul ubakka çeyin, emdigiçe.

Künü bugün da esimde.

V.: Künü bugünkügö çeyin. Zulumdardın
tayagının zaarı künü bugünkügö çeyin söök-
saagımdı sızdatıp cüröt (Abdukarimov).

KÜNÜ BÜTÜÜ.

1. Ölö turgan mezgili cetüü, ölüü.

*Acal cetip kün bütsö, / Aruu cuup köömp koy
(“Manas”).*

2. Biyligi, mansabı koldon ketüü, mudagıday
bolboy kaluu.

*Anın künü büttü, murdagı kel-keli cok dedi
(“Ala-Too”).*

V.: Künü bütüp, suusu tügönüü. Anın künü
bütüp, suusu tügöngön eken.

KÜNÜ KALUU. k. Kün saluu.

KÜNÜ KARAN BOLUU.

(Aşimbayev).

Allah kimseye muhtaç etmesin

Bağımlı olmasın, bir işi yapmak için
başkasının eline bakmasın.

*Budalaya Allah muhtaç etmesin
(Baytemirov).*

Gün Salmak/GÖZÜNE BAKMAK

Birinin gözüne bakmak, birisine bağımlı
olmak, onun yardımına muhtaç olmak.

*Koşu atının gözüne bakmaktansa, baytala
güç versin (Atasözü).*

V.: Günü Kalmak/ELİNE KALMAK.

*Çocuğunun eline kalıp oturan nine
(“Çalkın”).*

Güneş Değen Yerin Guguğu/KÖPRÜDEN GEÇİNCEYE KADAR AYIYA DAYI DİYEN

Kimin işi iyi gidiyorsa veya kimde
hükümrancılık varsa, onun tarafını tutan, onun
sözünü söyleyen, yalaka.

*Onlar köprüden geçinceye kadar ayıya dayı
diyenlerdir, diye Süüyünbay sıradaki işin
yönünü onlara çevirdi (Ögöbayev).*

Aynı o günkü gibi

Hâlâ eskisi gibi, hiç değişmemiş, eski
kalıbında.

Yuvaları aynı o günkü gibi (Cantöşev).

Bugüne Kadar/Hâlâ

Şimdi de, şu ana kadar, şimdiye kadar.

Hâlâ aklımda.

V.: Bugüne kadar. Zâlimlerin dayağının
acıısı bugüne kadar etimi kemiğimi sızlatıyor
(Abdukarimov).

GÜNÜ TÜKENMEK

1. Ölecek günü gelmek, ölmek.

*Eceli gelip günü tükenirse, / Temiz yıkayıp
göm (“Manas”).*

2. GÜNÜ GEÇMEK

Hükümrancılığını, makamını kaybetmek,
eskisi gibi olmamak.

*Onun günü geçti, önceki albenisi yok dedi
(“Ala-Too”).*

V.: YAŞAYACAK GÜNÜ BİTİP,

İÇECEK SUYU TÜKENMEK

*Onun yaşayacak günü bitip, içecek suyu
tükenmiş.*

KARAGÜNDE OLMAK

Kıyınçılıkka, oor abalga duuşar boluu, çoñ kaygıga, baktısızdıkka, kırsıkka uçuroo.
İlayım küñü karan bolup, temselep kalsın
(Abdukaimov).

KÜNÜ KEÇÜÜ.

Caşoosu, ookat-tiriçiligi eptep ötüü.
Alganiñdı büyrö karmasañ, senin da küñüñ keçpeybi, elçilep... (Cusupov).

KÜNÜ TUU.

Bardığı oyundagısında, degenindey, özü kaalaganday boluu, araanı cürüp turuu.
Koşomatçılardın, başkarmaga cagınuuçılardın küñü tuudu ("Sovettik Kırgızstan").

KÜNÜ TÜGÖNÜÜ. k. Küñü bütüü.

KÜNÜ TÜŞÜÜ.

Biröögö köz karandı boluu, biröönün közün karo.

- *Uşu silerge kaysı eldin, kaysı cerdin küñü tüşüp kaldı eken, öñköy karakçı?!*
(Kasimbekov).

V.: Küñü kalboo. *Ceñicok biröönün aldında şümüröyüp otura albagan zardeliüü, bir ele Subanga küñü kalbagan calpı curtkı kadırluu adam boluçu* (Kasimbekov).

KÜN ÇUBAKTOO.

Künöstüü cerge, kün cakşı tiygen cerge kaktanıp, küngö cılınıp oturuu.
Men boorgo barıp kün çubaktap oturayınçı (Beyşenalıyev).

KÜPTÜSÜ CAZILUU.

Kegi, kekengeni tarap, öçü kanıp ceñildey tüşüü, müdöösünö cetüü.
Künüsü ölüp, küptüsü cazıldı (folk).

KÜÑK-MİÑK ETÜÜ.

Oyun açık, tak aytalbay, büdöümüktöp bir nerseni içinen küñgüröngön boluu.
Uguzbasa da iç ara küñk-miñk etkender bar ele (Aşımbayev).

V.: Küñk etüü. *Ormokeev açuusun içine batıra albay küñk etti* ("Ala-Too").

KÜRS ETÜÜ.

Açuusu kelgendey kors etken oroy ün çıgaruu.
Akılı taykı kuu çogool, / Kara mürtöz kürs eter (Cantöşev).

Zorluğa, zor bir duruma düşmek; büyük bir kaygıya, bahtsızlığa, kazaya uğramak.
İnşallah kara gün başına düşüp, yerlerde sürünsün (Abdukaimov).

GÜNÜ ÖYLE-BÖYLE GEÇMEK

Hayatı, geçimi bir şekilde zar-zor sürmek.
Aldığını sıkı tutarsan, senin de günün öyle-böyle geçmez mi, gezerek... (Cusupov)

GÜNÜ DOĞMAK

Hepsi düşündüğü gibi, dediği gibi, istediği gibi olmak; işleri yâver gitmek.
Yalakaların, yönetime yalakalık yapanların günü doğdu ("Sovettik Kırgızstan").

Günü Tükenmek/BAŞKASININ ELİNE BAKMAK

Birine bağımlı kalmak, başkasının gözüne bakmak.

- *Hangi milletin, hangi yerin sizin elinize baktığı olmuş, zâlim eşkiya?!* (Kasimbekov).

V.: Başkasına muhtaç olmak. *Cenicok büzülerek oturamayan cesur, bir tek Suban'a muhtaç olmayıp tüm milletçe sevilen insan idi* (Kasimbekov).

Güneşlenmek

Güneşli yerde, güneşin iyi değdiği yerde güneşlenip, güneş ışınlarının altında oturmak.
Ben yamaca gidip güneşlenip oturayım (Beyşenalıyev).

ÖFKESİ YATIŞMAK

Kini, öfkesi dağılarak sinirleri yatışıp rahatlamak, istediğini bulmak.
Kuması ölüp, öfkesi yatıştı (folk).

HIK-MIK ETMEK

Düşüncesini açık, net şekilde söyleyemeyerek çekinip bir şeyi içinden mırıldanmak.
Duyurmazsa da içinden hık-mık edenler var idi (Aşımbayev).

V.: Gevelemek. *Ormokeev öfkesini yenemeyip lafını geveledi* ("Ala-Too").

Parlamak

Sinirinden kendini tutamayıp sert tepki vermek.
Geri zekâlı boz diken / Art niyetli parlar (Cantöşev).

KÜÜGÜM TALAŞ.

Ança karañğı bolo elek, iñir kirip kelatkan kez.

Çuu küügüm talaştağı tokoy arasının tınçtıgın buzdu (Cantöşev).

V.: Küügüm barañ. *Nurbay tañ sürö cönöyt da, kayra küügüm barañda arañ kelet (Bayalinov).*

KÜÇ ALUU.

Küçöö, küçöy baştoo, küçtüü, kubattuu boluu, köböyüü.

Ulamdan ulam şamal küç alat ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Küçaladay küç aluu. *Bular emi küçaladay küç alğan eken go (Cakıpbekov).*

KÜÇ KELTİRÜÜ.

Kandaydır bir nersege ce biröögö köbüröök basım casoo, aga oorduk, kıyınçılık keltirüü, köbüröök tayanuu.

Közünö küç keltirip ıylay berdi ("Ala-Too").

KÜÇ KÜYÖÖ.

Kızdın ata-enesi menen birge çaşagan küyöö, özünçö üy-cayı çok küyöö bala.

Küç küyöö catkanın kalıñga togoyt (makal).

KÜÇ KILUU.

İştegen işi, körsötkön cardamı, kömögü c.b. kızmatı özüm için emes, sen için degen maanide mildet kıluiu, doomat koyuu.

Öz cumuşuñdu özüñ işte, maga küç kılba dep kağıp koydu ("Ala-Too").

KÜÇTÖN TAYUU. k. Küüdön tayuu.**KÜÇÜ KAYTUU.**

Baştağıday, murdagısınday bolboy basañday tüşüü.

Oorunun küçü kaytıp kaldı.

KÜÇÜ TAŞUU.

Kubatı, deremeti aşuu, küçtönüü, küçtüü boluu.

Bul nemelerdin küçü taşıp turgan kezi cazında emespi (Nurpeyisov).

KÜÇÜN ALUU.

Ubaktıлуу paydalanuuga berüü, iştetüügö berüü ce aluu.

Bir attın küçün alıp bereyin.

KÜÇÜNÖ SALUU.**Akşam üstü**

O kadar karanlık çokmeden, gölge indiği vakit.

Ses, akşam üstü, ormanın içindeki sessizliği bozdu (Cantöşev).

V.: Karanlık çokmeden. *Nurbay tan vakti yola çıkar da, tekrar tam karanlık çokmeden zar zor geri gelir (Bayalinov).*

Güç Almak/Şiddeti artmak

Artmak, artmaya başlamak, güçlü, kuvvetli olmak, çoğalmak.

Gittikçe rüzgârın şiddeti artar ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: İyice kuvveti artmak. *Bunların şimdi iyice kuvveti artmış (Cakıpbekov).*

Yüklenmek.

Herhangi bir şeye veya birisine fazla yüklenmek, ona zahmet, zorluk getirmek, fazla yüklenmek.

Gözüne yüklenerek ağlamaya devam etti ("Ala-Too").

İç güveyi

Kızın anne-babası ile beraber yaşayan damat, kendisinin ayrı evi olmayan damat.

İç güveyi, kız yanında gecelemeğini başlığa mahsup eder (atasözü).

MİNNET ETMEK

Yaptığı işi, ettiği yardımı, desteği v.b. hizmeti kendim için değil, senin için diye başına kaktırmak.

Kendi işini kendin yap, bana minnet etme diye azarladı ("Ala-Too").

Gücünden Dönmek/ETKİSİNİ YİTİRMEK

Eskisi gibi olmayıp zayıf düşmek.

Ağrı, etkisini yitirdi.

GÜCÜ TAŞMAK

Kuvveti, dermanı fazla olmak, güçlenmek, güçlü olmak.

Bunların güçleri taşıdığı an yazın değil mi? (Nurpeyisov).

Gücünü Almak/Gücünden faydalanmak

Belli bir zaman için kullanmaya vermek, çalıştırmaya vermek veya almak.

Bir atın gücünden faydalanayım.

GÜCÜNE DAYANMAK

Bir nersege tayanıp iş bütürüü.

Akçanın küçünö saluu.

KÜÇÜN ÜRÖÖ.

Bardık küçü, büt mümkünçülüğü menen arakettenüü.

Büt küçümdü üröymün.

KIBASI KANBOO.

Atkarılğan işke ce başka bir nersege alımsınboo, kaalaganday atkarılboo, tilegeni ordunan çıkpoo.

Kıbası kanbay baatırdın kıyratpay coonu küç menen (Aalı).

KIBASI KANUU.

Tilegeni ordunan çıgıp, abdan ıraazı bolgon, alımsınğan sezimde boluu, mookumu kanıp, carpı cazıluu.

A tügöl cöcürögön maydalarđı cayına koyboy ıylatıp, oşogo kıbası kanıp katkırıp cürüştü (Ömürbayev).

KIBIRAGAN CAN COK

Eç kim, eş adam çok, cımcırt, eş bir can körünbö.

Kıbiragan can çok, aylana tımtırs.

KIDIR DAARIGAN

Baktıluu, işi oñunan çıkkan, işi ilgerilep turgan.

Bıylıkte kídır daarıgan, perışteler köz salgan adamdar turarın dañktadı (Osmonaliyev).

V.: Kídır cıloologon. Körsö senin önörün kídır cıloologon önör turbaybı (Osmonaliyev).

Kídır koldogon. Sen özüñ beker adam emes körünösün, kídır koldogon can okşoysun ("Kırgızstan madaniyatı").

KICIRI KAYNOO.

Cini kelüü, açuulanuu.

Biz oşondo Ulukbek akege boorubuz acıp, Coro şaytandın ırayımsız tamaşasına kıcırbız kaynadı (Cigitov).

KICIRINA TIYÜÜ.

Cinine tiyüü, cinin, açuusun keltirüü.

Anın buyruk kıla aytkan sözü karıya kişinin kıcırina tiydi (Ubukeyev).

KIZ TALAK.

Köbünçö erkekterdi tildöödö, cemelöödö koldonulat.

Bir şeye dayanarak iş bitirmek.

Paranın gücüne dayanmak.

GÜCÜNÜ SARFETMEK

Tüm gücü, tüm imkânları ile gayret etmek.

Tüm gücümü sarfedeyim.

TATMİN OLMAMAK

Yapılan işe veya başka bir kanmamak, istediği gibi yapılmamak, dilediği gerçekleşmemek.

Düşmanı güç ile alt edemeyip bahadır tatmin olmadı (Aalı).

Zevki Kanmak/ZEVKİNE DOYMAK

Dilediği gerçekleşip, çok memnun olmak, tatmin olmuş hissinde olmak; memnun kalıp morali düzelmek.

Onu bırak, daha bebek yaşındakileri rahat bırakmayarak ağlatıp, bunun zevkine doyup güldüler (Ömürbayev).

Hareket Eden Canlı Yok/KUŞ UÇMAZ, KERVAN GEÇMEZ

Hiç kimse yok, تنها, hiçbir canlı görünmemek.

Kuş uçmaz, kervan geçmez. Etraf sessiz.

HIZIR'IN UĞRADIĞI

Mutlu, işi yâver giden, işi hep iyiye giden.

Hükümette Hızır'ın uğradığı, meleklerin gözettiği insanlar olduğunu belirtti (Osmonaliyev).

V.: Hızır'ın esirgediği. Meğer senin sanatınünerin Hızır'ın esirgediği sanatüner değil miymiş (Osmonaliyev).

Hızır'ın kolladığı. Sen boş insan değilsin, Hızır'ın kolladığı cansın galiba ("Kırgızstan madaniyatı").

SİNİRİ OYNAMAK

Cinleri toplanmak, sinirlenmek.

Bizim, o zaman Ulukbek Ağabey'e acıyıp, Coro şeytanın merhametsiz şakasına sinirimiz oynadı (Cigitov).

SİNİRİNE DOKUNMAK

Cinlendirmek, sinirini, öfkesini arttırmak.

Onun emrivâki söylediği sözü, yaşlı amcanın sinirine dokundu (Ubukeyev).

Kahrolası

Genelde erkekleri kargışlamada, azarlamada kullanılır.

Kızı talak Toltoygo / Körsötö albay men kaldım ("Semetey").

KIZARA BÖRTÜÜ.

Irakatin körüü, iştin bereketin tabuu.

Kızara börtöt degen bar, / Sargara bağıp saktasañ (Osmonkul).

KIZDIN BALASINDAY.

Eñ nazik, körkömdüü, tatınakay.

Kızdın balasınday momuragan aylanayınım!

KIZUU KANDUU.

Özün-özü toktoto albagan, açuusu çukul, toktomduu emes, münözü çapçañ, çogool.

Kızuu kanduu kişige kol tiygizse ce bir caman söz aytsa, iştin bütönü (Cantöşev).

V.: Kanı kızuu. *Kanı kızuu caş cigit çapsa çaap koygondur (Baytemirov).*

KIZIL-ALA KILUU.

Oozu-murdunan kan calatuu, kan çıgara katuu tayaktoo, urup-soguu.

Şımalangan, olburluu cigitter bat ele kızıl-ala kılıp ciberiştı (Sıdıkbekov).

KIZIL BATIRIŞ KILUU.

Ölgön maldın etin tuugan-tuuşkandarı bolup öz ara, iç ara bölüştürüp alıp, ordun bastırıp koyuu.

Alar dayıma kızıl batırış kılışat.

KIZIL BOOR.

Kembagal, kedey, kolunda cok.

Katagandıktar... kuur tondu etterine kiygen kızıl boor kembagaldar (Sıdıkbekov).

KIZIL BUT.

Ayalı cok, boydok.

Kızıl but cigitter köp.

KIZILGA BEREKE.

Kırman berekelüü bolsun, alıngan egin mol bolsun degen kaaloo maanisin bildiret.

- O, barakelde, cigitter, kızılga bereke bolsun!

KIZILDAY SABOO.

Ayabay katuu tokmoktoo, kızıl-ala kılıu.

Uşunday dağı er bolobu, cıyırma-otuzday kişi kızılday sabap catsa, başı-közüñ caşıırıp da koygon cok (Toktogul).

KIZIL CABAR BOLUU.

Kahrolası Toltoy'a / Gösteremeyip ben kaldım ("Semetey").

SEFASINI SÜRMEK

Rahatını gözetmek, işin bereketini bulmak.

Sefasını sürer demek var, / Gayretle bakıp saklarsan (Osmonkul).

HANIM EVLÂDI GİBİ

Son derece nâzik, görkemli, güzel.

Kurban olayım sana uysal hanım evlâdı!

Sıcak Kanlı/ÖFKE KÜPÜ

Kendini tutamayan, çabuk sinirlenen, olgun değil, karakteri zayıf, kaba.

Öfke küpü adama el kaldırırsa veya kötü bir söz söylerse, işin bittiğidir (Cantöşev).

V.: Delikanlı. *Delikanlı genç yiğit vurdıysa vurmuştur (Baytemirov).*

Kızıl-ala Yapmak/KAN İÇİNDE

BIRAKMAK

Ağzını-burnunu kırmak, kanı çıkıncaya kadar dayak atmak, vurup dövmek.

Haddini aşan, ateşli yiğitler çarçabuk kan içinde bıraktı (Sıdıkbekov).

Kırmızı batırış kılmak

Ölen hayvanın etini, akrabaların kendi aralarında paylaştırap alarak, yerini başkasıyla kapatmaları.

Onlar her zaman kızıl batırış kılar.

Kırmızı Ciğer/BAĞRI AÇIK

Fukara, fakir, elinde yok.

Kataganlılar... ince deriyi vücuduna giyen bağı açıklar (Sıdıkbekov).

Kırmızı Bacak/Bekâr

Eşi yok, bekâr.

Bekâr yiğitler çok.

Kızıla Bereket/Bereketli olsun

Harman bereketli olsun, biçilen ekin bol olsun anlamında, dilek bildirir.

- Maşallah, yiğitler, bereketli olsun!

Kırmızı Gibi Dayak Atmak/KANA BULAMAK

Çok sert şekilde dövmek, kanlar içinde bırakmak.

Böyle de delikanlı olur mu, yirmi otuz kadar kişi kana bulayacak şekilde dövse de, başını-gözünü saklamadı bile (Toktogul).

Kızıl Örtter Olmak/ayip ÖRTMEK

Bir az, ança-mınça kıyım-keçelüü bolup, üstü bütölüp kaluu, oñolup kaluu.

Baykem menen ceñemin turmuşun körüp zeenim keyiyt. Kızıl cabar boluşsunçu dep kezdeme alıp bardım eki-üç kurday (Caparov).

KIZIL CAYAN BOLUU.

Ayabay kan aguu, kanga boyoluu.

Murdu kızıl cayan bolup ketti (Turusbekov).

KIZIL KAMÇI.

Irayımsız, ayalga kataal.

- O kuday urgan kelesoo, dele kamçısının kızılın kantesiñ (Akmatov).

KIZIL KAMÇIGA ALUU.

Ayabay saboo, uruu, tayaktoo.

Kız da bolso ayabay, / Cigitter, kızıl kamçıga algıla ("Olcobay menen Kişimcan").

KIZIL KAR CAAGANDA.

Eç kaçan bolboy turgan ce kaçan boloru belgisiz nersege karata aytilat.

Kızıl kar caaganda tilegibiz orundalat tura, - dep miskıldap küldü ("Çalkan").

KIZIL KEREĞE KILUU.

1. Boz üydün üzük, tuurdugun sıyıruu, calgız kerege-uugu kaluu.

Tezinen boz üydü kızıl kerege kılıp sıyrıp ciberiştı (Kasimbekov).

2. Kırgın saluu, üy-mülkün taloo, talkaloo, eç nersesin kaltırbay olcolop ketüü.

Akarat kılğan sasıtkılardan özdörün cündöy sabap, ayılın kızıl kerege kılıp, talap kelgile (Aalı).

KIZIL KETMEN.

dial. Cazgı talaa işteri kızığan uçur, mezgil.

Kızıl ketmen uçurda ayılçılap cürgönüñörgö col bolsun! ("Ala-Too").

KIZIL KOYDOY SOYUU. k. Kök ala koydoy soyuu.

KIZIL KULAK.

Bir nerselerdi öz paydası üçün aşık baada satuuçu alıp satar, çaykooçu.

Uşul unutçaak ceñebiz kızıl kulaktın kızı bolup cürböşün (Toybayev).

Azıcık, öyle-böyle giyim sahibi olmak, üstü kapanmak, üstü-başı düzelmek.

Ağabeyim ile yengemin hayatlarını görüp içim gider. Ayıp örtsünler diye iki üç parça kumaş götürdüm (Caparov).

Kızıla Boyanmak/KANA BULANMAK

Çok kan akmak, kana boyanmak.

Burnu kana bulandı (Turusbekov).

Kırmızı Kamçı/ ELİ KANLI

Merhametsiz, kadına karşı çok acımasız.

- Hey, Allahın belası, böyle eli kanlıyı ne yapacaksın (Akmatov).

Kırmızı Kamçıya Almak/Kamçı vurmak

Acımadan vurmak, dövmek, dayak atmak.

Kız da olsa acımayıp, /Yiğitler, kamçı vurun ("Olcobay menen Kişimcan").

KIRMIZI KAR YAĞDIĞINDA

Hiçbir zaman gerçekleşmeyecek veya ne zaman olacağı belirsiz olan şeyler için söylenir.

Kırmızı kar yağdığında isteklerimiz yerine getirilecekmiş galiba, diye dalga geçerek güldü ("Çalkan").

Kırmızı keregeye döndürmek

1. Çadırın keçesini sıyırmak, yalnız ahşapları kalmak.

Çarçabuk bozüyü kızıl keregeye döndürdüler (Kasimbekov).

2. Talan etmek

Kırıp geçirmek, evini barkını yıkmak, dağıtmak, hiçbir şey bırakmayıp taşıyıp götürmek.

Hakaret eden fitnecileri yün gibi pataklayıp, köyünü talan edip, yağmalayıp gelin (Aalı).

Kızıl Çapa/Çapa zamanı

Ağız. İlk baharki tarla işlerinin kızıştığı an, sezon.

Çapa zamanında köy köy geziyorsunuz, yolunuz açık olsun! ("Ala-Too").

Kırmızı Kulak/Vurguncu

Bir şeyleri kendi faydası için yüksek fiyatta satan, satıcı.

Bu unutkan yengemiz vurguncunun kızı olmasın (Toybayev).

KIZIL KULAKTIK.

Aşıkça payda tabuu üçün bolgon
soodagerçilik, alıp satuuçuluk.

Kızıl kulaktık kılbañız, ceñe (Toybayev).

KIZIL KIRGIN.

Kanduu kagılış, kan tögülğön katuu soguş.
*Turdubay menen Kalçanı cetelep,
Musakoconu artka kalkalap, kızıl kırgındı
okçun saksaktoodo (Beyşenalıyev).*

KIZIL KIRGIN, SARI SÜRGÜN BOLUU.

1. Abdan katuu uruşuu, ayabay salgılaşuu.
*Kızıl kırgın, sarı sürgün bolup, eki uruu üç
kün betteşti ("Ala-Too").*

2. Abdan katuu uu-duu boluu, ayabay talaşıp-
tartışuu.

*Senin ayıñdan atañ eköobüz kızıl kırgın, sarı
sürgün bolup kaldık dedi apam ("Ala-Too").*

KIZIL KIRMAN.

Bışıkçılık bolup, kırmanga egin tolup turgan
kez, kırman bastırıp, egin cıynap aluunun
kızuu uçuru.

*Kızıl kırman maalı keldi cañırıp, / Erkek-ayal
emgek nurun camınıp (Kalık).*

KIZIL MAY BOLUU.

1. Semiz maldın (köbünçö cılkının) kıynaluu,
tabınan canuu, dartka çaldıguu, ariktoosuna
karata aytilat.

*Üyürdögü aygırı kızıl may bolgon
(Osmonaliyev).*

2. Kıynalgandan karuusu ketüü, alsıroo,
çarçoo, zoruguu.

Kızıl may bolduk ter basıp (Elebayev).

KIZIL MAY KILUU.

Katuu kıynaltuu, zorukturuu.

*Özüñördü ubara kılıp, atıñardı kızıl may
kılıp... dep casooldordu ayagan kişi boldu
(Osmonaliyev).*

KIZIL ÖÑÜ SAZ BOLUU.

Öñünön azuu, sarı sanaa boluu.

*Uzun boyu bas bolup, / Kızıl öñü saz bolup
(“Manas”).*

KIZIL TEBETEV.

1. Handın belgisi katarı özgöçö tigilgen baş
kiyim.

ÜÇ KAĞITÇILIK

Daha fazla fayda elde etmek için yapılan
hileli ticaret, alıp satıcılık.

Üçkağıtçılık yapmayın, yenge (Toybayev).

KAN MEYDANI

Kanlı savaş, kan dökülen ağır savaş.

*Turdubay ile Kalçay'ı elinden tutup,
Musakoco'yı peşine takıp, kan meydanından
uzakta tutmakta (Beyşenalıyev).*

Kızıl Kırgın, Sarı Sürgün Olmak/KIZIL KIRGIN OLMAK

1. Çok çetin şekilde savaşmak, çok sert
şekilde çapışmak.

*Kızıl kırgın olup, iki boy üç gün çarpıştı
(“Ala-Too”).*

2. **BİRBİRİNE GİRMEK.** Bağırıp
çağışmak, çok tartışmak.

*Senin yüzünden babanla ikimiz, birbirimize
girdik, dedi annem (“Ala-Too”).*

Kırmızı Harman/Harman zamanı

Ekinlerin olgunlaşıp harmana dolduğu;
harman alınıp ürünün kaldırıldığı dönem.

*Harman zaman geldi tekrarlayıp/ Kadın
erkek emek nuruna bürünüp (Kalık).*

Kırmızı Yağ Olmak/Hastalanmak

1. Semiz malın (genelde kısağın)
zorlanması, keyfinin kaçması, hastalanması,
zayıflaması üzerine kullanılır.

Sürüdeki aygırı hastalanmış (Osmonaliyev).

2. Dermanı kesilmek, halsizleşmek,
yorulmak, sıkıntı çekmek.

Kan ter içinde kalıp hastalandık (Elebayev).

Kırmızı Yağ Etmek/KAN-TERE BATIRMAK

Çok zorlamak, eziyet etmek.

*Kendinizi yorup, atınızı kan-tere batırıp ...
diye yardımcılara acımış kişi rolü oynadı
(Osmonaliyev)*

BETİ-BENZİ SOLMAK

Benzi atmak, sıkıntı çekmek.

*Uzun boyu kısalıp/Beti-benzi solup
(“Manas”).*

Kırmızı kalpak

1. Hanı simgeleyen, özel dikilmiş baş giyimi.
Kırgızlarda her boyun bir kırmızı takkesi var

Kırgızda ar eldin bir kızıl tebeteyi bar degen söz kaletsizdey (Beyşenaliyev).

2. Han, bek.

Bular kızıl tebetey bolgon Kazattı öltürüşkön (Osmonaliyev).

KIZIL TİL.

Çukuganday söz tapkan, çeçendiktin, mıktı ırday bilünün, süylöy bilünün belgisi, simvolu katarı koldonulat.

Önör aldı – kızıl til (makal).

KIZIL TİLİ BUUDAY KUURUU. k. Tili buuday kuuruu.

KIZIL TITTAY KÜBÜLÜÜ.

Kırğınğa uçuroo, kırılıu, köp ölüü.

Üç merte kızıl tittay kübülüp kırılıştı (Kasimbekov).

KIZIL UUK KILUU. k. Kızıl kerege kılui.

KIZIL ÇEKE BOLUU.

Talaşıp-tartışıp, kızañdaşkan abalga cetüü, katuu uruşup kalui.

Alar menen kızıl çeke boluşpay, cöndüü mamilede boluñuz (Eginaliyev).

KIZIL ÇİYEDEY.

Kiçinekey, ötö caş, çöbürögön mayda, boorun cerden kötörö elek.

Eptep alıp kel, Sadıke, kızıl çiyedey caş baldar turat (Berdikeyev).

KIZIL ÇOK. I.

1. tar. Kıtay kızmatkeri, atka mineri.

Kızıl çok, ak eşikçi, üyözdörüm, / El urgan caman ele münözdörün (Togolok Moldo).

2. tar. Cergiliktüü başkaruu uyumdarının çabarmanı.

Şertay mınday kızıl çokton kaç adamdı saktap kalbadı (Berdikeyev).

KIZIL ÇOK. II.

Azap, şor, kıyınçılık.

Kızıl çiyedey beş bala menen kızıl çoktun içinde kaldım (“Kırgızistan madaniyatı”).

KIZIL ŞAPALAKKA ALUU.

Kızıl kamçıga alui.

Razyezdden alıs bir döñsöönü aylana berip toktodu da, anan Karanardı kızıl şapalakka aldı (Aytmatov).

KIZILI KIZIL, AGI AK.

diye bir söz vardır (Beyşenaliyev).

2. Han, bey.

Bunlar han olmuş Kazat’ı öldürdüler (Osmonaliyev).

KIZIL DİL

İrticalen söz bulma; ozanlığın, güzel şarkı söyleyebilmenin, güzel konuşmanın belirtisi, simgesi gibi kullanılır.

Hünerin önü-kızıl dil (atasözü).

Kırmızı Dut Gibi Dökülmek/DUT GİBİ DÖKÜLMEK

Yerle bir olmak, dağılmak, çokça ölmek.

Üç defa, dut gibi döküldüler (Kasimbekov).

YAKA-PAÇA OLMAK

Tartışıp çok kızgın duruma gelmek; çok ağır şekilde kavga etmek.

Onlar ile yaka-paça olmayıp, tatlı muamelede bulunun (Eginaliyev).

Kızıl Vişne Gibi/SU DAMLASI GİBİ

Küçücük, çok genç, minicik, daha kendi ayakları üzerinde duramayan.

Bir şekilde alıp gel, Sadıke, su damlası gibi küçük çocuklar bekliyor (Berdikeyev).

Kızıl Kor. I./Süvari

1. tar. Çin askeri, süvarisi.

Süvari, bekçi, askerlerim, / Milletin sevmediği kötü huyların (Togolol Moldo).

2. tar. Yerli idare kurumlarının sözcüsü.

Şertay, böyle yerli idarecilerin sözcülerinden kaç kişiyi kurtardı (Berdikeyev).

Kızıl Kor. II. CEHENNEM

Azap, sıkıntı, zorluk.

Minicik beş çocuk ile kızıl korun ortasında kaldım (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Kırmızı Tokata Almak/ATEŞ ÇEMBERİNE ALMAK

İyice dayak atmak.

İlçeden uzak bir tepeyi dolanıverip durdu da, sonra Karanar’ı ateş çemberine aldı (Aytmatov).

Kırmızısı Kırmızı, Akı Ak/YÜZÜ-GÖZÜ

Tatınakay, cakşınakay, bardığı kelişken
(ayalga karata aytilat).

*Şambettin tirüü kezinde Kalıtpa kızılı kızıl,
ağı ak, balkıygan ak-sargıl ayal emes bele
(Berdikeyev).*

KIZIL ET.

Cañı törölgön balanı, aybandardın baldarınan
cañı tuulgan kezdegisin, kanattuulardın
balapandarının cünü çıga elek kezdegisin
bildirüüdö koldonulat.

*Kızıl et kezinde ele komuz menen uşunçalık
ınak bolgon balanı başka kesipke buruuga
bolobu? (Kaimov).*

KIZIL EEK.

Abdan karıgan, karılığı cetken, oozunda tişi
cok (kempir-çalga karata).

*Toktoguldun ayırım obon, küülörün kızıl eek
bolso da, tañdana kagazga tüşürüptür
(Beyşenalıyev).*

KIYGILIGI ÇIÇKILIK BOLUU.

Aylası ketüü, amalı tügöngön, şaştısı ketken
abalda boluu.

*Oşondo tim ele kıygılığı çıçkılık boldu
(“Kırgızstan madaniyatı”).*

KIYKIM TABUU.

Bolbogon cerden kemçilik taap, anı şıltoolop
künöö koyuu.

*Kempirdin mamilesinen, tamak berişinen
kıykım tabat (Osmonalıyev).*

KIYRISINAN URGANDAY.

Bir çetinen kıyraganday, katarı menen
talkalaganday, taş talkanı çıkkanday.

*Ceke gana çıçırkanagı emes, başka cıgaçtarı
da kıyrısınan urganday kıyılıp catat
(“Çalkan”).*

KIYSIPİR TÜŞÜÜ.

Emne kıların bilbey aldastap, şaşıp kaluu.

*Eçtemeni bile elek emçek eemp ülgürö albay
catkan bala menen Tolgonaydı körüp,
kıysıpır tüşüp kalıştı (Abdukaimov).*

KIYT ETÜÜ.

Tırçıp kaluu, kiçine taarına tüşüü.

*Kıyt etip kalgan go, söz süylöböy koydu
(“Ala-Too”).*

V.: Kıyt dey tüşüü. Kiçine kız kalıbı, kıyt

DÜZGÜN

Sevimli, güzel, her şeyi yeri yerinde
(hanımlar için kullanılır).

*Şambet’in yaşadığı zaman Kalıtpa yüzü-gözü
düzgün, balık etinde, sarışın-beyaz tenli
kadın değil miydi? (Berdikeyev).*

Kırmızı Et/Bebek; yavru

Yeni doğan çocuğu, hayvanların yeni doğan
yavrusunu, kuşların yeni doğan yavrularını
belirtmede kullanılır.

*Bebeklik döneminden beri kopuza o kadar
yakın olan çocuğu başka mesleğe çevirmek
olur mu? (Kaimov).*

Kırmızı Çene/AĞZINDA DIŞI

KALMAMIŞ

Çok yaşlanmış, ağzında dişi yok (nineler-
dedeleri için kullanılır).

*O Toktogul’un bazı bestelerini, ezgilerini
ağzında dişi kalmamış olsa da, hayranlıkla
kâğıda dökmüş (Beyşenalıyev).*

İKİ AYAĞI BİR PABUCA GİRMEK

Çaresi kalmamak; çaresi tükenmiş, şaşırmış
durumda olmak.

*O zaman tam anlamıyla iki ayağı bir pabuca
girdi (“Kırgızstan madaniyatı”).*

AÇIGINI BULMAK

Olmadık yerden eksiklik bulup, onu bahane
ederek suçlamak.

*Teyzenin davranışından, yemek vermesinden
açığını bulur (Osmonalıyev).*

YERLE BİR OLMUŞ GİBİ

Bir ucundan yerle bir olmuş gibi, hepten
dağılmış gibi, alt üst olmuş gibi.

*Bir tek çırganak otu değil, başka ağaçlar da
yerle bir olmuş gibi kesiliyor (“Çalkan”).*

ŞAŞA KALMAK

Ne yapacağını bilemeyip, şaşa kalmak.

*Hiçbir şeyi bilmeyen, annesini emip duran
çocuk ile Tolgonay’ı görüp şaşa kaldılar
(Abdukaimov).*

Kırılmak

Soğumak, birazcık darılmak.

*Birazcık kırılmış galiba, bizimle konuşmadı
(“Ala-Too”).*

V.: Darılmak. – Hey, küçük kız, darıldın

dey tüştüñ go, ee (Malikov).

KIYTIÑ-MIYTIÑI COK.

Öydö-ıldıy, anday-mınday eç nersesi cok, tüz, tuura cürgön.

Kıyтіñ-mıyтіñi cok, uluunu urmattayt, aytkandı atkarat, tüşünöt (Toybayev).

KIYIGINA KALUU.

Kaarına kaluu, açuusun keltirüü, cemesine kaluu.

Taza, balelüü işke kabılğamın go! Munun kıyığına kalbagay elem! (Osmonaliyev).

V.: Kıyığına tiyüü. Tiginin kıyığına tiyip albayın degen oy menen ayar süylödü (“Ala-Too”).

KILARGA İŞİ COK, SALARGA KUŞU COK.

İşsiz, beker, iştebey cürgön.

Cürök öyüp, tıñtıq berbegen bul oylordu kılarga işim cok, salarga kuşum cektugunan aytkan emesmin (“Kırgızstan madaniyatı”).

KILBAGAN SANATTI KILUU.

Ayabay kordoo, zapkı körsötüü, maskaraloo. *Kanıbek Aydarbek datkaga kılbage sanattı kılıp, Ak col degen külük atın minip kaçat (Cantöşev).*

V.: Kılbagandı kılúu. Ayalı baykuşka caş kezinde kılbagandı kıldı (“Ala-Too”).

KIL BUUGANDAY KILUU.

Daroo, tez toktotuu, bolturbay koyuu.

A çın-çınında halturanın aldın kıl buuganday kılúuga bolboyt, boluşu mümkün da emes (“Kırgızstan madaniyatı”).

KILGILIKTI KILIP, KIL CİP MENEN BUUP KOYUU.

Astırtan, tımızın biröögö camandık kılúu, kıyanattık kılıp koyup bilmeksen bolup cürö berüü.

- Açuusun kara, caman cooştun çakırañdap! Kılğılıktı kılıp koyup, kıl cip menen buup koyup... (Akmatov).

V.: Kılğılıktı kılúu. “E! Uşu oñbogon boz mañka kılğan eken kılğılıktı! ...” dedi içinen Niyazalı (Kasımbekov).

KILDAY ÇAKPOO.

galiba? (Malikov).

GİZLİSİ-SAKLISI YOK

İleri-geri, öyle-böyle hiçbir şeyi yok, dürüst, doğru.

Gizlisi-saklısı yok, büyüğe hürmet eder, sözünde durur, anlayışlı (Toybayev).

HIŞMINA UGRAMAK

Kahrına uğramak, sinirlendirmek, azarını iştirmek.

Tam belaya çarptım galiba! Bunun hışmına uğramasam! (Osmonaliyev).

V.: Sinirine dokunmak. Onun sinirine dokunmayayım diye dikkatli konuştu (“Ala-Too”).

Yapacak İş Yok, Salacak Kuşu Yok/ELİ BOŞ, GÖNLÜ HOŞ

İşsiz, boş, işsiz gezen.

İç sızlatıp huzur bozan bu düşünceleri elim boş, gönlüm hoş olduğudan söylemedim (“Kırgızstan madaniyatı”).

EDİLMEYECEK İŞİ ETMEK

Çok eziyet etmek, baskı uygulamak, dalga geçmek.

Kanıbek, Aydarbek Bey’e edilmeyecek işi ederek Ak Col isimli koşu atına binip kaçırır (Cantöşev).

V.: Yapmadığı kalmamak. Zavallı eşine daha genç yaşında yapmadığı kalmadı (“Ala-Too”).

Kılla Boğmuş Gibi Yapmak/BİÇAK GİBİ KESMEK

Hemen, tezden durdurmak; öldürmemek.

Aslında budalanın önünü bıçak gibi kesmek doğru olmaz, olması da mümkün değil (“Kırgızstan madaniyatı”).

Yapacağını Yapıp, Kıl İple Bağlamak/ARKASINDAN İŞ ÇEVİRMEK

Gizliden, çaktırmadan birine kötülük yapmak, hıyanet edip, bilmez rolünü oynamak.

- Sinirine bak, yere bakan, yürek yakanın! Arkasından iş çevirip... (Aytmatov).

V.: Yapacağını yapmak. “Vah! Bu yaramaz sümüklü yapmış yapacağını! ...” dedi içinden Niyazalı (Kasımbekov).

Kıl Kadar Beğenmemek/ZERRE KADAR

Takır cakpay kaluu, eç nersesi tuura kelbö, takır töp kelbö.

Köñülünö kılday cakpay kalgan coruktarı için Kocon işterin adamdı sökköndöy şılıp sögöt (Abdıramanov).

KILDAY KARA SANABOO.

Biröögö eç camandık oyloboo, camançılık kılboo.

Ata-enemdin arbagın stılagan ak baybiçege kılday kara sanaba, katın! – deyt al korkup, Zuurakanga (Sıdıkbekov).

KILDAY KIYKIM COK.

Eç künöösüz, ayıpsız, taza, aruu.

Aşırbay özündö kılday kıykım çok ekenin, künöönün baarısı teñ Kerim menen Kunduzda ekenin kayra-kayra ayıp kelet (Akmatov).

KILDAN KIYKIM TABUU.

Bolbogon cerden künöö koyuu, çok cerden kemçilik tabuu, eç negizsiz ele kine koyuu, çır çıgaruu ce ayıptoo.

Kıldan kıykım taap uruşup tursañ, üydö kaysı bereke bolsun (Berdikeyev).

V.: Kıldan kıykım, cumurtkadan kır izdöö. *Eñ cakşısı kıldan kıykım, cumurtkadan kır izdegen duşmandarıñızdın uşak-ayıñ kebinen kalas bolosuz – bul uşul tapta aşkere zarıl (Kasimbekov).*

KILDAN KIYKIM TAPPOO.

Eptep ayıptoonun, künöö koyuunun şıltoosun izdöö.

Kıldan kıykım tappay ıylaak bolup ketti (Ömürbayev).

KILDAN KIYA BASTIRBOO.

Cönü çok cerden künöö koyuu, kıl ettirbey künöölöy berüü, eç mümkünçülük berböö, kıldegizbö.

Kıldan kıya bastırbay uruşa berip cadatıp ciberdi (“Ala-Too”).

KILDIN KIRINDA.

SEVMEMEK

Hiç beğenmemek, hiçbir şeyi uyuşmamak, hiç uyuşamamak.

Zerre kadar hoşuna gitmeyen huyları için Kocon yaptıklarına, insanı söver gibi acımasızca söver (Abdıramanov).

ZERRE KADAR KÖTÜLÜK

DÜŞÜNMEMEK

Başkası için hiç kötülük düşünmemek, kötülük yapmamak.

Anne-babamın ruhlarına saygı gösteren dürüst hatuna zerre kadar kötülük düşünme, kadın! – diye o korkarak, Zuurakan’a (Sıdıkbekov).

Kıl Kadar Suçu Yok/ZERRE KADAR GÜNAHI YOK

Hiç günahsız, suçsuz, temiz, pak.

Aşırbay kendisinde zerre kadar günah olmadığını, suçun tümünün eşit şekilde Kerim ile Kunduz’da olduğunu tekrar tekrar söylüyor (Akmatov).

Kıldan Gedik Bulmak/KULP TAKMAK

Olmadık yerde suç bulmak, yok yere eksiklik bulmak, asılsız bir şekilde suçlamak, kavga çıkartmak veya ayıplamak.

Kulp takip dövüşürsen, evde nasıl bereket olsun (Berdikeyev).

V.: Kıldan Gedik, Yumurtadan Kulp Bulmak/ YUMURTAYA KULP TAKMAK.

Yumurtaya kulp takan düşmanlarınızın dedikodularından uzak olursunuz – bu şu anda çok önemli (Kasimbekov).

Kıl Kadar Gedik Bulamamak/KİL KADAR GÜNAHINI BULAMAMAK

Bir şekilde suçlamanın bahanesini aramak. Zerre kadar günahını bulamayıp ağlayacak gibi oldu (Ömürbayev).

Kılı Atlatmamak/AĞZINI

AÇTIRMAMAK

Asılsız yerde suçlamak, konuşma hakkı tanımadan suçlamak, hiç imkân vermemek, ağzını açtırmamak.

Ağzını açtırmadan azarlayıp baktırdı (“Ala-Too”).

Kıl ; BİÇAK üstünde/BİÇAK SIRTINDA

Ötö kıyın, kıstalış abalda, keyiştüü, kıyın uçurda.

Kürüçbekke cer tartıp, kıldın kırında turat (Osmonaliyev).

V.: Kıldın uçunda. *El tagdırı kıldın uçunda turganda canbaktılardın kesiri tiyebi dep çoçulagan bay (Kaimov).*

KIL CUGUZBOO.

1. Abdan taza karmoo, taza urunu, taza asıroo.

Atına caraşa özü da, takay boyuna caraşıktuu kiyinip, üstünö kıl cuguzbay, sakal, murut, çaç-paçtı ar dayım tegizdetip, galstuktı moynunan tüşürböy çıkıyıp cüröt ("Ala-Too").

2. Naçar caktarın çaşıyıp, ayabay maktay berüü, aşıra maktoo, ötö ele kötörö çaluu. – Siz, coldoş başkarma, baarına ele kıl cuguzbay aktap atasız, a ört kandaýça çıgat? Bilişiniz kerek (Osmonaliyev).

V.: Kıl cukpoo. *Tastorkonuna kıl cukpayt, idişteri cetkileñ (Sıdıkbekov).*

KIL CUUGUÇ.

Kıldan togoloktoşturulup casalğan kazan cuuguç.

Külükan cerde catkan kıl cuuguçtu keregenin başına kıstardı (Cantöşev).

KIL CUUGUÇTAY.

Ayabay çatışkan, çiyelenişken, kirgen (köbünçö çaçka karata).

Çacı kıl cuuguçtay bolup, özü küypöyüp cüdöp bütökön, bul beçaranın körgön kününö kudaydın booru ooruganday (Ömürbayev).

KIL CILDIRBOO.

Biröögö eç nerse berböö, kolunan eç nerse çıgarboo, ötö zıkımdık, sarañdık kılúu.

Dünyösü aşıp-taşıp catsa da bir tuugandarına kıl cıldırbayt ("Ala-Too").

V.: Kıl çıkarboo. *Kıl çıkarbas Eleman mal menen candın baarınan keçip taştadı ("Er Töştük").*

KIL KÖPÜRÖ.

Çok çetin, zor durumda, acıklı, sıkıntılı durumda.

Kürüçbek'in bir ayağı çukura girip bıçak sırtında duruyor (Osmonaliyev).

V.: Kıl Ucunda/BİÇAK SIRTINDA.

Milletin kaderi bıçak sırtında iken, karın tokluğuna çalışanların zararı dokunur mu diye endişelenen ağa (Kaimov).

Kıl Bırakmamak/TOZ

KONDURMAMAK

1. Çok temiz tutmak, temiz kullanmak, temiz bakmak.

Adına yakışır şekilde kendisi de, tamamen vücuduna uygun giyinip; üstüne toz kondurmayıp; sakal, bıyık, saç-başını tıraş ettirip; kravatı boynundan düşürmeyip başı dik geziyor ("Ala-Too").

2. Eksik yanlarını gizleyip, çok övmek, fazla övmek, yere göğe sığdıramamak.

- Siz, yoldaş başkan, herkesi toz kondurmayıp savunuyorsunuz, o zaman ateş nasıl çıkar? Bilmeniz lâzım (Osmonaliyev).

V.: Toz konmamak. *Sofrasına toz konmaz, tabak-çanakları yeterli (Sıdıkbekov).*

Kıl bulaşık yumağı

Bir çeşit at kılından yumaklanıp yapılmış, kazanı yıkama yumağı.

Külükan yerde yatan kıl bulaşık yumağını dolabın üzerine sıkıştırdı (Cantöşev).

Kıl Bulaşık Süngeri Gibi/ARAP SAÇI GİBİ

Çok birbirine girmiş, karışık, iç içe girmiş (genelde saçlar için).

Saçı arap saçı gibi olup, kendisi savrulup bitmiş hâldeki bu zavallının çektiği sıkıntıya Hüda acımış gibi (Ömürbayev).

KILINI BİLE KIPIRDATMAMAK

Kimseye bir şey vermemek, elinden hiçbir şey çıkartmamak, çok cimrilik yapmak.

Dünyası fazla olsa da kardeşleri için yardım konusunda kılını bile kıpırdatmıyor ("Ala-Too").

V.: ELİNİ CEBİNE ATMAMAK. *Elini cebine atmayan Eleman malıyla canının tümünden vazgeçti ("Er Töştük").*

Kıl Köprü/SIRAT KÖPRÜSÜ.

Kıyın abalda, oor iñgayda, tataal kırdaalda.
Kadırbek menen Mirzabektin ortosunda kıl köpürödö turganımda, Sabiyra, sen cölöp-tayap alıp kettiñ (Abdukaimov).

KIL KURT.

İçke kirip alıp, astırtan, tımızın, bilinbey iş bütürö bergen duşman.

Arabızda cürgön kıl kurtun biri Asanbay degende el tañ kaldı ("Ala-Too").

KIL KIRKPOO.

1. Eç nerse cey albay, tamak içe albay kaluu ce çöp cey albay, ottoy albay kaluu.

Kıl kırkpay üç kün töşöktö catti.

2. Abdan mokoo, eç nersege ötpöö, kespöö (balta, çot, bıçak c.b. kesüüçü buyumdarga karata).

Bıçaktarı kıl kırkpayt.

KIL MERGEN.

Közgö atar, ötü mıktı, adis mergen.

Ibıray tek cayın aytıp otursa, özünçö uzun sabak, atası kıl mergen, enesi cez oymok, sözmör ele (Aşımbayev).

KILOOSU TÜŞÖ ELEK.

Arkı-berkini körüp kagıla elek, ösüp cetile elek, ötü çaş.

Mına bu turgan kırk çoro / Kiloosu tüşüp bütö elek, / Erdigin sınaç körsöm deym ("Semetey").

KILTAKKA İLİNÜ.

Biröönün amalduu araketine kabılıp, çıga albay kaluu.

Gubernatordu tuzakka tüşürüünü közdögön karı manap özü kiltakka ilingenin emi tüşündü (Beyşenaliyev).

KIL TAMAK.

Tamak-aştı ötü az içken, tamaktı ılgaç içken.
Kıl tamak kız.

KILT KOYUU.

Bir zamatta şıp etip çok boluu, bilinbey cönöp ketüü.

Cumuşum bar ele dep bir cakka kıl koydu

Zor durumda, çetin şartlarda, ağır şartlarda.
Kadırbek ile Mirzabek'in arasında, sırat köprüsünde durduğumda, Sabiyra, sen beni elimden çekip kurtardın (Abdukaimov).

Kıl Kurdu/Köstebek

İçeriye sızıp, gizlice, çaktırmadan, saklıdan işini halleden duşman.

Aramızda gezen köstebeğin biri Asanbay dediğinde millet hayrete düştü ("Ala-Too").

Kıl Kesmemek/AĞZINA ÇÖP

KOYMAMAK

1. Hiçbir şey yiyemeyip, yemek yiyemeyip kalmak veya otlayamamak.

Ağzına çöp koymayıp üç gün döşekte yattı.

2. Körelmek

Çok körelmek, hiçbir şey kesmemek, kesmemek (balta, bıçak v.b. kesici aletler için).

Bıçaklar körelmiş.

Kıl Avcı/TURNAYI GÖZÜNDEN

VURABİLEN AVCI

Turnayı gözünden vurabilen, çok iyi, usta avcı.

Ibıray sadece kendinden bahsederse, bu ayrı bir ders. Babası turnayı gözünden vurabilen avcı, annesi iyi bir terzi, ozan idi (Aşımbayev).

Tüyü Dökülmemiş/Acemi

İyi-kötüyü görüp olgunlaşmamış, daha pişmemiş, çok toy.

İşte bu duran kırk çora / Daha acemi, / Cesaretini sınamak istiyorum ("Semetey").

KAPANA SIKIŞMAK

Birinin kurnaz bir hareketine maruz kalıp mahkum olmak.

Valiyi kapana sıkıştırmayı plânlayan yaşlı ağa, kendisinin tuzağa düştüğünü şimdi anladı (Beyşenaliyev).

YEMEK SEÇEN

Yemeği az yiyen, yemekleri seçerek yiyen.
Yemek seçen kız.

Kıl Etmek/PIR DEMEK

Bir anda hemen ortadan kaybolmak, çaktırmadan izini kaybetmek.

İşim var diye bir anda pır dedi ("Ala-Too").

("Ala-Too").

KILT ETİP KOYUU.

1. Bir az içüü, kiçine uurtap koyuu.

Muzdak suudan suusap kele catıp kilt etip koydum ele, tamagım oorup kalıptır ("Ala-Too").

2. Bir az içkilik içip koyuu.

Bir az kilt etip koygon körünöt ("Çalkan").

KILT DEY TÜŞÜÜ.

Esine kele kaluu, oyuna tüşö kaluu, estey kaluu.

Kadıñanın kıyal-corugu esine kilt dey tüşkündö, anın cuka erindere özürgön kişinikindey arañ kırırap, özünçö şıbıragan (Mavlyanov).

KILT ETTİRBÖÖ.

1. Bıkıldatpay öto katuu karmoo, kıkık etkizböö.

Kiyinki apası kıyın kişi körünöt, baldardı kilt ettirbeyt ("Kırgızstan ayaldarı").

2. Daroo, oşol zamat.

Çoyubektin kimisine kanday mamile, sıy casap atkanın kilt ettirbey cetkirip turuuga tıñılardı koyuşkan (Beyşenaliyev).

KIL UÇUNDA. k. Kıldın kırında.

KIL ÜSTÜNDÖ. k. Kıldın kırında.

KILÇA KARA SANABOO. k. Kılday kara sanaboo.

KILÇAK-KILÇAK KAROO.

Kayra-kayra kılçayıp artın karay berüü (köbünçö bir nerseni kıya albay ce biröönü kütökön abalga karata).

Al balanın ünü ugulbay kalganga çeyin artın kılçak-kılçak karap, közüniün caşın tögüp barattı ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Kılçañ-kılçañ karoo. Enesi kılçañ-kılçañ artın karap, zırkırıp içi küyüp bara cattı (Şükürbekov).

KIL ÇIGARBOO. k. Kıl cıldırboo.

KILIGI ÇIGUU.

Naçar caktarı (köbünçö kıyal-corugu, cürüş-turuşu) biline baştoo.

Birinçi aylarda Sayra tüzük ele. Birok ulam

Kilt Edip Koymak/BİR YUDUM ALMAK

1. Birazcık içmek, birazcık ağzına almak.

Soğuk sudan, çok susadığım için bir yudum ağzıma almıştım, boğazım rahatsızlanmış ("Ala-Too").

2. Biraz içki içmek.

Bir yudum almış gibi duruyor ("Çalkan").

Kilt Diye Düşmek/AKLINA DÜŞMEK

Aklına gelmek, aklına gelivermek, hatırlayıvermek.

Kadışa'nın karakteri aklına düştüğünde, onun ince dudakları açlıktan kıvranan adamınki gibi zar zor kırıdayıp, kendi kendine bir şeyler fısıldar (Mavlyanov).

ÇIT ÇIKARTTIRMAMAK

1. Kıpırdatmadan çok sıkı tutmak, ağzını bile açtırmamak.

Sonraki annesi çok güçlü görünüyor, çocuklara çit çıkarttırmıyor ("Kırgızstan ayaldarı").

2. **Hemen, anında**

Hemencecik, o an.

Çoyubek'in kime nasıl muamelede bulunduğunu, kime hürmet ediyor olduğunu anında ulaştırmak için casuslar yerleştirmiş (Beyşenaliyev).

Hep Geri Dönüp Bakmak/ARKASINA BAKMAK

Tekrar tekrar dönüp arkasına bakmak (genelde bir şeye kıyamayan veya birilerini bekler durumda olanlar için kullanılır).

O çocuğun sesi duyulmayana kadar arkasına bakarak, gözünden yaşını akıta akıta gidiyordu ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Dönüp Dönüp Bakmak. Annesi dönüp dönüp bakıp içi kan ağlayarak gidiyordu (Şükürbekov).

Kılığı Çıkmak/KILIĞI ANLAŞILMAK

Kötü yanları (genelde huyu, davranışları) ortaya çıkmaya başlamak.

İlk aylarda Sayra iyiydi. Fakat biraz

kiyiñçereek birdep-ekilep kılığı çıgıp, bılığı çubala berbedibi (Kasimbekov).

KILI KOROO.

Eç çıgım bolboo, çıgımga uçuraboo, canınan eç nerse tölöbö.

Men üylöngöndö agamdın kılı da korogon cok ("Ala-Too").

KILI KIYŞAYBOO.

Eç nerse bolboo, eç zıyan tartpoo, togotpoo.

Er öltürgöndö da kılı kıyşaybagan manap kokusun karmalgansıp, mudasın uuldarına dayınday albay kaldı (Kaimov).

KILIMDI BASKAN.

Köptü körgön, turmuşta köp nerseni başınan ötkörgön.

Kılımdı baskan şer bolson / Kıraan tuugan er bolson / Kıyrıñdan tentip ne keldiñ ("Manas").

KILIMDI BUZGAN.

Çoñ bülük salgan, çañ salgan.

Alooke kandın Koñurbay, / Kılımdı buzgan zor oşol ("Manas").

KILINA TIYBÖÖ.

Eç nerseni alboo, takır zıyan keltirbö.

KILINA KARA SANABOO. k. Kılday kara sanaboo.

KILIÇTIN MİZİN CALOO.

Anttaşuu, ant berüü.

Saadaktın ogun karmalap, kılıçtın mizin calap, antın kılıp kaldı emi (folk).

KILIÇIN DAT BASUU.

esk. Tınç, cay-barakat ookat ötkörüü, uruş, soguş degendi oyloboo.

Anan emne bolmok ele? Albette bir kün bolot kılıçtı dat basat (Köçkönov).

KILIÇINAN KAN TAMGAN.

Ötö kaarduu, ırayımsız, mıkaaçı, zulum.

Kılıçınan kan tamgan, Canıbek attuu han bolgon eken ("Comoktor").

KIM DEY TÜŞÜÜ. k. Cım dey түşüü.

KININA KİRGİZÜÜ.

sonraları bir bir kılığı anlaşıp kötülüğü ortaya çıkmadı mı (Kasimbekov).

Kılı Zıyan Görmemek/KILI BİLE

KIPIRDAMAMAK

Hiç zararı olmamak, zarara uğramamak, kendi cebinden hiçbir şey ödememek.

Ben evlenince ağabeyimin kılı bile kıpırdamadı ("Ala-Too").

KILINA BİLE ZİYAN GELMEMEK

Hiçbir şey olmamak, hiç zarar görmemek, kaa almamak.

Yiğit öldürdüğünde de kılına bile ziyan gelmeyen ağa, beklenmediği anda yakalanıp, mirasını oğullarına paylaştıramadı (Kaimov).

Asırı Yaşayan/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ

Pek çok şey görmüş yaşamış, hayatta pek çok şey başından geçen.

Görmüş geçirmiş kaplan olsan /Yiğit doğmuş biri isen /Yerinden ayrılıp diye buraya geldin ("Manas").

ASRA DAMGASINI VURAN

Büyük bir etki bırakan, ortalığı ayağa kaldıran.

Alooke han'ın Konurbay, / Asra damgasını vuran büyük o ("Manas").

KILINA BİLE DOKUNMAMAK

Hiçbir şeyi almamak, hiç zarar vermemek.

Kılıcın yüzünü yalamak

Antlaşmak, ant vermek.

Saadak'ın okunu tutarak, kılıcın yüzünü yalayarak, antlaşmaya başladılar artık (folk).

KILICINI PAS TUTMAK

esk. Rahat, huzurlu hayat sürmek; kavgayı, savaşı düşünmemek.

Ondan sonra ne olacaktı? Elbette bir gün olur kılıcı pas tutar (Köçkönov).

KILICINDAN KAN DAMLAYAN

Çok öfkeli, merhametsiz, acımasız, zalim.

Kılıcından kan damlayan, Canıbek adında bir kağan olmuş ("Masalar").

KININA SOKMAK

Korkutup, cürögün alıp koyuu, baş kötörgüs kılui.

Men eki-üç ooz söz menen anın caagın cap kılıp, kınına kirgizip koygomun (Cigitov).

KININA KİRÜÜ.

Korkuu, baş kötörö albay kaluu, kın deer alı kalboo.

Maktanmak tügül kınına kirip, kılın tüşöt (“Çalkan”).

KINIP KOYBOO.

Togotpoo, çımın çakkaçalık körböö.

Kınıp koyso buyurbasın, - dep Aşırbek bir topko keyiyt (Aşırbayev).

KIÑ DEBÖÖ.

Unçuga alboo, kayaşa kılboo, aytkan-degenin unçukpay orundata berüü.

Birinin aytkanın biri kın debey orundatuuçı ele (Baytemirov).

V.: Kınk etpöö. – *Uşul kayrat birikpey catpaybı, biriksek Kürüçbekter kınk etet bele bizge (Osmonaliyev).*

KIÑK DEDİRBÖÖ.

Süylötpöö, unçukturboo.

- Kınk dedirbeyt debeysiñbi? – dedi kürüldögön dabışın küçtöp (Aşımabayev).

KIÑIR İŞ KIRK CILDA BİLİNET.

Camandık ertebe-keçpi belgilüü bolot, camandıktı caşıruu mümkün emes degen maanini tuyundurat.

“Kıñır iş kırk cıldan kıyın bilinet” degen eldin sözü bar... Körö catarbız (Abdıramanov).

KIPÇA BEL.

İpiçe, körkömdüü, kınalğan, içke bel (ayaldarga karata).

Kızıl bettüü kıpça bel / Kızdarı sonun kırgızdın (Bökönbayev).

KIRAAN KATKI.

Bardığı birdey, capırt külgön katuu külkü.

El kiraan katkı cıgılıp kalıştı (Bayalınov).

KIRGIYDAY BOLUP KALUU.

Köñülü açılıp, cakşı bolup, ceñildenip, özün

Korkutmak, yüreğine korku salmak, bir daha baş kaldıramayacak hale getirmek.

Men iki-üç ağız ile onun ağzının payını verip, kınına soktum (Cigitov).

Kınına Girmek/KAÇACAK DELİK ARAMAK

Korkmak, kafa kaldıramamak, ses çıkarmaya gücü yetmemek.

Övünmek bir yana dursun, kaçacak delik arayıp kıvranyor (“Çalkan”).

Kaale Almamak/ADAM YERİNE KOYMAMAK

Umursamamak, sinek ısırığı kadar bile görmemek.

Adam yerine koyduysa nasip olmasın, - diye Aşırbek pek uzun süre üzülür (Aşırbayev).

Hınk Dememek/ÇIT ÇIKARMAMAK

Ses çıkarmamak, karşı gelmemek; söylediklerini dediklerini ses çıkartmadan yerine getirmek.

Birinin söylediğini biri çıt çıkarmadan yerine getirirdi (Baytemirov).

V.: Ağzını bile açmamak. – *İşte bu Kayrat birleşmiyor, birlikte olursak Kürüçbekler bize ağzını açabilir miydi (Osmonaliyev).*

LAF SÖYLETMEK

Konuşturmamak, sesini çıkartmamak.

- Laf söyletmez mi diyorsun? – dedi gürleyen sesini yükselterek (Aşımabayev).

Suç kırk yılda bilinir

Suç er-geç ortaya çıkar, kötülüğü saklamak mümkün değil manasında kullanılır.

“Suç kırk yıldan sonra bilinir” diye milletin sözü var...Bakacağız (Abdıramanov).

İnce bel

İncecik, güzel, ince bel (kadınlar hakkında).

Kırmızı yanaklı ince bel / Kızları güzel Kırgızın (Bökönbayev).

KAHKAHA KOPARMAK

Herkesin aynı anda, hep beraber yükses sesle gülmesi.

Millet kahkayı kopardı (Bayalınov).

TURP GİBİ OLMAK

Morali düzelip, iyileşip, rahatlayıp, kendini

cakşı sezip kaluu (köbünçö sırkoo adamga karata).

“*Apa kandaysız?*” degen kızdın suroosuna “*Bügün kırgıyday bolup kalıptırmin*”, - dep külüp koydu (“*Ala-Too*”).

KIRDANIP KETÜÜ.

1. Kaza boluu, köz cumuu, közü ötüp ketüü, ölüü.

Moldokem kirdanıp ketiptir dep maga uguzdu (“*Ala-Too*”).

2. Kızmatınan tüşüp kaluu, işinen boşop kaluu.

Murdagı peyli cok, kızmatınan kirdanıp ketkenge cüdöy tüştü (“*Çalkan*”).

KIRDI BIÇAK.

Biri-birine kas, içteri caman, öz ara öç.

Men anı menen kirdı bıçakmın (“*Ala-Too*”).

KIRDI BIÇAK BOLUU.

Öz ara kastaşuu, mamileleri buzulup, öçögüşüp ketüü, öz ara karşılaşuu, kastaşuu, duşmandaşuu.

Beregi kirdı bıçak bolgon manaptın cek-caattarı (*Osmonaliyev*).

KIRK CILKI.

Cañı törölgön balanın kız ce erkek ekenin aytuuda anın kız ekendigin bildirüüdö koldonulat.

Ceñem emne töröptür? Kırk cılkı.

KIRK KÖYNÖK.

etn. Cañı törölgön ımrıkay bala kırk küngö tolgondo, anın kırkın çıkarıp, ırımdap kiygizilgen kurak köynök.

Ayıldın ayalдары чогулуп, ımrıkayga kırk köynök kiygizip, ırımın casaştı (“*Kırgızstan madaniyatı*”).

KIRK KIRDUU.

Önörlüü, ar taraptuu, akılduu.

Cigit bir sırduu, kırk kırduu bolot (*folk*).

KIRK ÖRDÖGÜN UÇURUU. k. Beş ördögün uçuruu.

KIRK ŞIRIK.

Camaaçılanbagan ceri cok, abdan köp camaa tüşkön.

Keçke caagan ak caan ötmö katarınan ötüp, üstündөгү kırk şırık kemseli özünçö ele bir cük bolgonsup, iynin basıp kaldı (“*Ala-*

iyi hissetmeye başlamak (genelde hasta insana karşı).

“*Anne nasılsınız?*” diyen kızın sorusuna “*Bugün turp gibiyim*”, - diye gülümsedi (“*Ala-Too*”).

DEVİRİLİP GİTMEK

1. Vefat etmek, gözünü bu dünyaya kapamak, başka aleme göç etmek, ölmek.

Moldokem devrilip gitmiş diye bana duyurdu (“*Ala-Too*”).

2. Makamını kaybetmek, işinden olmak.

Eski karakteri yok, devrilip gittiğinden beri yıprandı (“*Çalkan*”).

KANLI-BIÇAKLI

Birbiriyle düşman, fenalık taslayan, kendi aralarında öç.

Ben onunla kanlı bıçaklıyım (“*Ala-Too*”).

KANLI BIÇAKLI OLMAK

Kendi aralarında düşman olmak, ilişkileri bozulup birbirine kin beslemek, düşman kesilmek.

Öbürü kanlı-bıçaklı olan zenginin düşmanları (*Osmonaliyev*).

Kırk kısrak

Yeni doğan bebeğin, kız veya erkek olduğunu bildirirken onun kız olduğunu bildirmede kullanılır.

Yenğem ne doğurmuş? Kırk kısrak.

Kırk gömleği

etn. Yeni doğan bebek kırk gününü doldurunca, onun kırkını çıkarıp, iyi dileklerle giydirilen gömlek.

Köyün kadınları toplanıp, bebeğe kırk gömleği giydirip, adeti yerine getirdiler (“*Kırgızstan madaniyatı*”).

Kırk Köşeli/HER İŞTEN ANLAYAN

Hünerli, her şeyden anlayan, akıllı.

Yiğit olgun, her işten anlayan biridir (*folk*).

KIRK YAMALI

Yamalı olmayan yeri yok, pek çok yaması olan.

Akşama kadar yağın yağmur sırılsıklam edip, üstündeki kırk yamalı cübbesi yük olurcasına, omzunun her yerini kapadı

Too”).

KIR KÖRSÖTÜÜ.

Ses körsötüü, kötörölö süylöö, miktısınıp mamile casoo, çoñ süylöö.

Şadıga kır körsötüp, dağı birinçi bolup toñmoyunduk kıla baştadı (Kasimbekov).

KIRKIN BERÜÜ.

Ölgön adamga kırk kün tolgondo mal soyup, kuran okutuu, eskerüü.

Abışkanın kırkın berdik.

KIRS ETÜÜ.

Açuusu kelüü, caktırbagan münözdö cini keligensip kaluu.

Terisi tar, münözü çatak bolso, baya ele kırs etip kabagın salıp kalat ele (Sıdıkbekov).

KIRTIŞIN SALUU.

Süyüñküröböö, süyböö, ança caktıra berböö.

Asankuldun köñülü tırçıy kirtışın sala koomaylandı (“Ala-Too”).

V.: Kirtışı süyböö. *Abil biy açık ele kirtışı süyböy tırçıyıp kaldı (Kasimbekov).*

KIRT ETMESİ KARMOO.

Cini kelip, supsunu suuy tüşüü, daroo özgörölöö, irencigensip ters kıyalı karmay tüşüü.

Ibiray ceeninen supsunu suugan öñdönüp, kirt etmesi karmay kaldıbı, salkın gana eköö baktıluu bolsun deptir, - dedi (Aşımbayev).

KIRÇAŃGI OOO.

Tişişip süylögön, biröönün coorun çukup, tiyişip, mazaktap süylögön.

Birok, kırçaŃgi ooo Togolok Moldonu köşültüp taştasak... al kabarıbız Kalpa acı menen Kasimbek boluşka cetse kantebiz (Beyşenaliyev).

KIRINA ÇIGIP ALUU.

Üstömdük kılúu, basmırlap aluu.

Cıldızkandın ceñilgendigin baykagan Suusar karap tursunbu, kırına çigip aldı (Baytemirov).

KISIR AŃIZ.

Köptön beri aydalbagan cer.

Buulantma aydala turgan kısır aŃızdı aydata bergenbiz (Ubukeyev).

(“Ala-Too”).

KENDİNİ GÖSTERMEK

Sesini yükseltmek, büyük konuşmak, kendini göstererek davranmak, büyük konuşmak.

Şadıya kendini gösterip, yine birinci olup dik kafalılık yapmaya başladı (Kasimbekov).

Kırkını vermek

Ölen kişi için, kırk gün sonra hayvan keserek kuran okutmak, anmak.

Amcanın kırkını verdik.

TAVRINI KOYMAK

Öfkelenmek, beğenmeyip sinirli davranmak.

Cimri, karakteri ters olsaydı, hemen tavrını koyardı (Sıdıkbekov).

TAVIR ALMAK

Pek sıcak karşılamamak, sevmemek, pek hoşlanmamak.

Asankul’un morali bozulup, tavır almaya başladı (“Ala-Too”).

V.: Hoşuna gitmemek. *Abil ağa açıktan hoşuna gitmediğini gösterip hırslandı (Kasimbekov)*

SİNİRİ TUTMAK

Sinirlenip, tepesi atmak, hemen değişmek, rencide olmuş gibi ters tarafı tutmak.

Ibiray yeğenine gönlü kırılmış gibi, siniri tuttu mu, yavaşca ikisi bir yastıkta kocasın demiş, - dedi (Aşımbayev).

Sivri ağız/SİVRİ DİLLİ

Dalgasını geçip konuşan, başkasının eksiklerini irdeleyerek dalga geçen.

Fakat, sivri dilli Togolok Moldo’yu uyutursak...o haberimiz Kalpa hacı ile Kasimbek ağaya ulaşırsa ne yaparız (Beyşenaliyev).

TEPESİNE ÇIKMAK

Üstünlük taslamak, baskı altında tutmaya başlamak.

Yıldızhan’ın mağlup olduğunu fark eden Suusar bakıp dursun mu, hemen tepesine çıktı (Baytemirov).

Kısır tarla

Çoktan beri sürülmeyen yer.

Dinlendirmemiz gereken kısır tarlayı sürmüştük (Ubukeyev).

KISIR KALDI.

Eki çaşka karagan töldöy elek koy.
Aşır'dın kaytarganı calañ gana kısır kaldı
 (Cantöşev).

KIT KUYGANDAY.

Oor, salmaktuu, ep kelişe kalgan, caraşa
 tüşkön.

Eerge olturuşu kıt kuyganday bekem
 (Sıdıkbekov).

KIÇIGINA TIYÜÜ.

Biröönö tiyişip, açuusun, cinin keltirüü,
 kıcırın kaynatuu.

Baykadiñarbi, keçee coldo çındıktı ayıp
kıçığına tiydım (Beyşenaliev).

KIÇIK SÖZ.

Biröögö tiyişip, çır-çatak çığara turgan
 cagımsız söz.

Kıçık söz ukkandı ele kıcırlantpay, aytkandı
da ança-mınça açurkantarı aydan ak go
 (Aşımbayev).

V.: Kıcıtkı söz. Kıcıtkı sözdön cadadık.

KIÇIK SÜYLÖÖ.

Tiyiştik kılúu, biröögö tiyişip, çır-çatak
 çığara turgan söz aytuu.

Ömürbek da tiginin şıldıñ aralaş tamaşasına
karata kıçık süylödü (Baytemirov).

KIÇUUSU KANUU.

Mookumu kanuu, kanaattanuu, ıras boluptur
 dep cırgay tüşüü, tabası kanuu.

E, büt uruunum şagın sıdırgan Serkebaydın
başı cer saysa eken, - deşip, kıçuusu kanıp,
Tazabekti caktay olturuştı (Sıdıkbekov).

KIŞTIN KIRAAN ÇILDESİNDE.

Kıştın eñ suuk mezgilinde, suuktun eñ katuu
 uçurunda.

Birok kıştın kiraan çildesinde başka
mektepke ketiş Saadatka ubalıraak bolor
 (Abdukaimov).

L**LAM DEBÖÖ.**

Aytılğan tapşırmanı, işti, kaaloonu daroo
 atkaruu, karşı bolboo.

Baybiçenin tapşırganın lam debesten

Kısır kaldı/Kısır koyun

İki yaşına gelip de döl vermemiş koyun.
Aşır'ın otlattığı hep kısır kalan koyunlar
 (Cantöşev).

CUK DİYE OTURMUŞ GİBİ

Ağır, oturaklı, tam uyuşan, yakışan.
Eğere cuk diye oturuyor (Sıdıkbekov).

SİNİRİNE DOKUNMAK

Birine çatıp öfkelenlendirmek, sinirlendirmek,
 tepesini attırmak.

Fark ettiniz mi, dün yolda gerçeği söyleyip
sinirine dokundum (Beyşenaliev).

Gıcık söz

Başkasıyla dalga geçip, kavga çıkaracak
 sevimsiz söz.

Gıcık sözün, bir tek duyanı sinirlendirmeyip,
söyleyen de kötüleştirceği aydan daha açık
 (Aşımbayev).

V.: Gıcık söz. Gıcık sözden bıktık.

İĞNELEYİCİ KONUŞMAK

Birine çatmak; birine çatıp, kavga çıkaracak
 söz söylemek.

Ömürbek de onun dalga geçer gibi şakasına
karşılık iğneleyici konuştu (Baytemirov).

**Başkasının bela ve musibetini görerek
sevinmek/OH OLSUN DEMEK**

Tatmin olmak, kanaat getirmek, iyi olmuş
 diye dalga geçerek sevinmek, başkasının
 düştüğü duruma sevinmek.

E, tüm kabilenin şevkini kıran Serkebay'ın
başı düşseydi, - deyip, oh olsun deyip
Tazabek'i överek oturdular (Sıdıkbekov).

KIŞIN TAM ORTASINDA

Kışın en soğuk zamanında, soğğun en sert
 olduğu anda.

Fakat kışın tam ortasında başka okula gitmek
Saadat'a zahmet olurdu (Abdukaimov).

L**Lam Dememek/LEB DEMEDEN****LEBLEBİYİ ANLAMAK**

Söylenen görevi, işi, isteği hemen yerine
 getirmek.

oydoguday bütüröt (Sıdıkbekov).

LAM DEP OÖZ AÇA ALBOO.

Taptakır coop bere alboo, kayaşa kılıuga daremeti cetpöö, alsız abalda kaluu.

Eçkirip ıylap ciberdi, lam dep oöz aça alğan çok (Berdikeyev).

Lam dep kayaşa aytpoo. *Töböüsü menen cer kazdırsan da lam dep kayaşa aytpayt (Berdikeyev).*

Lam dep oöz açpoo. *Tirüüsündö lam dep oöz açpagan apamdın tüşümö kirip, aytkandarına tañ kaldım (Berdikeyev).*

Hanımın verdiği ödevi leb demeden leblebiyi anlamış gibi yerine getirdi (Sıdıkbekov).

Lam Diye Ağız Açmamak/KARŞILIK VEREMEMEK

Hiçbir şekilde cevap verememek, karşı gelmeye gücü yetmemek, güçsüz durumda olmak.

Hıçkırarak ağlamaya başladı, hiç karşılık veremedi (Berdikeyev).

Lam diye karşı gelmemek. *Kafası ile yer kazdırsan da lam diye ağzını açmaz (Berdikeyev).*

Lam diye ağız açmamak. *Hayatta iken lam diye ağız açmayan annemin düşlerime girip söylediklerine şaşırdım (Berdikeyev).*

M	M
MAANAYI PAS. Köñülü çögüñkü, kabak-kaşı salıñkı. <i>Az-azdan toptolup kirüügö kezmet küt köndördün maanayı pas (Beyşenaliyev).</i> MAANİ BERBÖÖ. Köñül burboo, nazar salboo, demeydegi körünüş katarı karoo. <i>Ata-ene buga maani dele bergen cok (İsmailov).</i> MAAŞIR BOLUU. Iraazı boluu, kanaattanuu, ırakattanuu, köñülünö toluu. <i>Barakelde söziñö, / Maaşır boldum öziñö ("Er Tabıldı").</i> MAGA DESEÑ. Aytkan tildi albasañ, degenge könbösöñ, emne kılsañ öziñ bil, maga baarı bir degen maanide koldonulat. <i>Maga deseñ bilgeniñdi kıla ber (Saydullayev).</i> MADIRA BAŞ. Kagılbage, ali caş, arkı-berkini cete tüşünö elek, tacırybasız. <i>Men da sendey madıra baş bolçumun (Cusupov).</i> MAZAR BASIP KELGEN. Alıstan, alıs cerden kelgen. <i>Mazar basıp kelgen daam eken, alsañar, -dep, çay berip catkan ayal örük, meyizden biz cakka cıldırıp koydu ("Ala-Too").</i> MAZARI AYNUU. Köñülü buzuluu, kapa boluu. <i>Tigilerdin cürüm-turumun, çaşoosun körüp turup, mazarım aynıdı ("Bişkek şamı").</i> MAZASIN ALUU. Tıñtıktı berböö, ubara kılúu, tıñçın ketirüü. <i>Balanın da, menin da mazamdı aldıñız (Sıdıgaliyev).</i> MAY BAŞ. Eç nerseni tüşünböğön, baykabagan, ançalık dele kenebegen. <i>Tapkan ekensiñ may baştı (Toybayev).</i> MAY BOLPOÇ. Boltoyup ettiü körüngön, çıyrak emes, cüünü boş, borpoñ degen maanide.	KEYFİ YOK Keyifsiz, yüzü asık. <i>Azar azar toplanıp baş sağlığına gelenlerin keyfi yok (Beyşenaliyev).</i> Mânâ Vermemek/Önem vermemek Dikkate almamak, dikkatle bakmamak, sıradan bir şeymiş gibi davranmak. <i>Ana-babanın buna önem verdikleri yok (İsmailov).</i> Hoşnut olmak Memnun olmak, tatmin olmak, zevk almak, hoşnut kalmak. <i>Maşallah söziñe, / Hoşnutum kendisinden ("Er Tabıldı").</i> Bana Dersen/NE HÂLİN VARSA GÖR Laf dinlemezsen, denilene karşı çıkarsan, ne yaparsan yap, benim için hava hoş gibi mânâlarda kullanılır. <i>Ne hâlin varsa gör (Şaydullayev).</i> Çömez Daha tecrübe sahibi değil, daha genç, henüz bazı şeyleri anlayamaz, tecrübesiz. <i>Ben de senin gibi çömezdim (Cusupov).</i> Mezarları geçip gelen/UZUN YOLDAN GELEN Uzaktan, uzak yerden gelen. <i>Uzun yoldan gelen yiyecek imiş, tadına baksanıza,-diye, çay veren kadın kayısı, kuru üzümünden bizim tarafa kaydırıldı ("Ala-Too").</i> Mezarı bozulmak/DÜNYASI ÇÖKMEK Morali bozulmak, üzülmek. <i>Onların oturuş-kalkışlarını, yaşayışlarını görünce, dünyam çöktü ("Bişkek Şamı").</i> Tadını almak/TADINI KAÇIRMAK Rahat vermemek, rahatsız etmek, huzurunu kaçırmak. <i>Bebeğin de, benim de tadımı kaçırdınız. (Sıdıgaliyev).</i> Yağlı kafa/KALIN KAFA Hiçbir şeyi anlamayan, fark edemeyen, o kadar da önemsemeyen. <i>Bulmuşsun kalın kafayı (Toybayev).</i> Yağ tulumu Tombulca, şişko görünen, çevik değil,

Bolcuragan may bolpoç bala tura.

MAYDAY CAGUU.

Kupuluna toluu, tuura kelüü, oylogonunday, oydoguday boluu.

Tazabektin közüniün çaarın baamdap korkup oturgan sayak moldogo Mekebaydın tigindey dep aytkanı mayday cagıp, cım dey tüştü (Sıdıkbekov).

MAYDA SÖZ.

Ança-mınça, mayda-barat, ança manisi çok pikir, bir süylönüp kala berüüçü söz, atayın bir maksattı közdöp ayılbağan söz.

Üy-bülödögü mayda sözdün baarın enesine taşıy beret (Abdukaimov).

MAY CUKPAS.

Şıpıldagan, abdan epçil.

Karıptın misireygen may cukpas kelini maga çakanı karmattı (Elebayev).

MAY İÇME.

Eldik işenim boyunca: suuguna aylanganda, içi ötüp alsırıp, may içirüünü talap kılucu ooru (köbünçö çaş baldarga karata).

Balası may içme bolup, arı barıp, beri keldi.

MAY KAZAN.

Keñ peyil, mart, bereşen.

İlayığı kelgen cerlerde Kadiydın may kazan bolup keteer ceri da bar (Ş.Ümötaliyev).

MAYLUU CÜRÖK. k. Cürögü mayluu.

MAYNEKE BOLOYUN.

Ubadaga bek turup, aytkanımdı atkarıp, orundatam degen sıyaktuu işendirüü, karganuu maanisinde aytilat.

Toskool bolsom mayneke boloyun ("Ala-Too").

MAY TALKAN.

Canga tınç, olcosu, paydası köp kızmat, abdan paydaluu cer ce oşondoy abaldagı şart. *Keter ele, birook, mınday may talkanga cetpeyt (Şükürbekov).*

MAY TAMAN.

Cöö basuuga könükpögön, cöö cürüünü, can keyitip kıynaluunu köp kaalabagan, manap simal.

May taman kişi mergençilikke carabayt

iradesiz, kırılğan gibi mânâlarda. *Sallanan yağ tulumu çocuk imiş.*

Yağ Gibi Gelmek/YAĞ-BAL GİBİ GELMEK

Tatmin etmek, tam denk gelmek; düşündüğü gibi, tasarladığı gibi olmak.

Tazabeğ'in gözünün içine bakıp, korkudan titreyerek oturan gezgin mollaya, Mekebay'ın böyle demesi yağ- bal gibi gelerek, biraz rahatladı (Sıdıkbekov).

UFAK LAF

Öylesine, ufak tefek, pek bir mânâ arz etmeyen fikir, söylendikten sonra orda kalan söz, özel bir amacı olmayan söz.

Evdeki ufak lafların hepsini anasına taşır (Abdukaimov).

Yağ Yapışmayan/Becerikli

Hızlı hızlı hareket eden, mahir.

Karıp'ın ufak becerikli gelini bana kovayı taşıttı (Elebayev).

Yağ içme

Halk inanışına göre: iyice arttığında, ishal olup güçsüzleşerek, yağ içmeyi gerektiren hastalık (genelde çocuklar hakkında).

Çocuğu yağ içme olup, gitti gitti geldi.

Yağ Kazan/GÖNLÜ ZENGİN

Cömert, eli açık.

Yeri geldiğinde, Kadiy'ın gönül zenginliği huyu var (Ş.Ümötaliyev).

Maneke Olayım/Çarpılayım

Sözümde durup, sözümün eri olup yerine getireceğim gibi inandırma, teminat verme mânâsında kullanılır.

Eğer ben size engel olursam çarpılayım ("Ala-Tool").

Yağlı Kavut/BALLI İŞ

Rahat; geliri, faydası çok iş; çok faydalı yer veya şart.

Gideceği belliydi, fakat böyle ballı işi hiçbir yerden bulamaz (Şükürbekov).

Yağ Taban/DÜZTABAN

Yaya yürümeye alışmayan, yaya yürümeyi, canını zorlamayı hiç istemeyen, zenginler gibi.

Düztaban adam ava yaramaz (Aşımbayev).

(Aşimbayev).

MAY TAMIZUU. k. Çıragına may tamızuu.

MAY TUYAK.

Aşıp-taşıp, iregesinen may agıp, menmensinip, döögürsüp turgan.

Irçı may tuyak bolso, sizge okşop kalat ("Kırgızstan madaniyatı").

MAY ÇEŇGEL.

Kolunda bar, berse kolunan kele turgan, kuru kol emes.

Emi may çeŋgel Togolok Moldo kütsö sendey katçını, tobo debegende netebiz

(Beyşenaliyev).

MAY ÇUŇKUR.

Can keyitpey, eç kıynalbay cırgap-kuunap cata berüüçü cay, beker ookat.

Mına bul cakta may çuŋkur bar! Bar bolgondo da kandy? (Cantöşev).

MAYIN SUROO.

Ubaktınça paydalanuu (köbünçö küç unaaga karata).

Köl-Koroonun canındagı ayıldardan köçköngö cük arta turgan bir-eki töönün mayın surap kelem (Ubukeyev).

MAYIN ÇIGARUU.

Koluna algan işin abdan mıktap, sapattuu kılıp atkaruu, cerine cetkire iştöö, mıktı iştey berüü.

Ezeftin ayalı köp süylöbögön, cay kıymıldap, birok iştin mayın çılgargan neme (Aşimbayev).

MAYIP BOLUU.

1. Ölüü, kurman boluu, carık düynö menen koştoşuu.

Teŋdiksiz coonun kolunan, / Mayıp boldu Kurmanbek ("Kurmanbek").

2. Caradar boluu, carat aluu, kolu-butu ce başka müçösü zıyanga uçuroo, kırsıkka kabılıuu.

Eki uruunun çabışında al bir közünön acırıp mayıp bolot (Medetov).

MALAK CALAGANDAY.

Tıptıypıl, cıpcılma, eç nersesi kalbaganday.

A bugün malak calaganday, kardarlar turgay, eesi dayınsız (Beyşenaliyev).

Yağ Tırnak/ETİNE BUTUNA DOLGUN

Bolluk içinde, hiçbir problemi yok, kendini beğenip burnu havada olan.

Şarkıcı, etine butuna dolgun olursa, size benzer ("Kırgızistan Madaniyatı").

Yağ Avuç/ENSESİ KALIN

Elinde var, verse elinden gelebilecek, eli boş değil.

Artık ensesi kalın Togolok Moldo 'yu beklerse senin gibi aydını, tövbe demeyip de ne yapacğız (Beyşenaliyev).

Yağ Çukur/YAN GELİP YATMA YERİ

Canını zorlamadan, hiç zorlanmayıp yan gelip yatacak yer, bedava yemek.

İşte bu tarafta yan gelip yatma yeri var! Hem de nasıl? (Cantöşev).

Yağını Sormak/Ödünç almak

Geçici olarak kullanmak (genelde taşımacılıkta kullanılan araba, at, eşek, deve hakkında).

Köl-Koroo 'nun yanındaki köylerden, göç etmek, yük yüklemek için bir iki deve ödünç alıp geleceğim (Ubukeyev).

Yağını Çıkarmak/HAKKINI VERMEK

Eline aldığı işi çok titizlikle, en güzel bir şekilde yapmak; sonuna kadar çalışmak, iyi çalışmak.

Ezeftin hanımı çok konuşmayan, yavaş hareket eden, fakat işin hakkını veren biri (Aşimbayev).

Şehit Olmak/Gazi olmak

1. Şehit olmak, vefat etmek.

Adaletsiz düşmanın elinden, / Şehit düştü Kurmanbek ("Kurmanbek").

2. Yaralı olmak, yaralanmak, eli-ayağı veya başka uzvu zarar görmek, felakete uğramak.

İki kabilenin çarpışmasında o bir gözünü kaybedip gazi olur (Medetov).

İnek Yalamış Gibi/SİLİP SÜPÜRMÜŞ GİBİ

Hiçbir şey bırakmadan, bomboş, hiçbir şey kalmamış gibi.

MAL BOLUU. k. 2. Adam boluu.

MAL BOOR ET MENEN TEÑ.

Ötö cakin, kerektüü.

*Boz corgonun kaygısın unuta albay
cürgöndürsüñ, mal boor et menen teñ
emespi, narı da canga ölçöngön cakşı
bolso?! (Kasimbekov).*

MALDIN BUTUN SINDIRUU.

Bir nersege atap ce kandaydır bir cakşılıkka mal soyuu.

*Bir maldın bütün sındırbasam bolobu! Kana,
ıraazıçılık berip koyuñuz (Kasimbekov).*

MAL KİNDİKTÜÜ.

Mal östürügö cayluu, ıñgayluu.

*Ak möngülüü Ala-Too / Mal kindiktüü cer
eken ("Ala-Too").*

MAMAYDIN KÖRÜ.

Kayda barsañ da, kanday kılsañ da kıyınçılık, azap-tozok, kaygı, muñ degen maanide.

*E, balam! Çıdabaska amal kaçça? Kayda
barsañ Mamaydın körü (Cantöşev).*

MAMAYDIN KUNUNDAY KUU. k.

Çubaktın kununday kuu.

**MAMIR-CUMUR BOLUU. k. Kamır-
cumur boluu.**

MANT BERÜÜ.

Çukul buruluu, çıga berüü.

*Mant berip kıyla adamdı umsundurgan
(Medetov).*

MAÑ BAŞ.

Eç nersege tüşünbögön, cetkire oylonbogon, kem akıl.

*Farhaddın bay ünkürün tababız dep dalay
mañ baştar kelişken (Toybayev).*

MAÑ BOLUU.

Emne kıların bilbey, başı aylangan abalda dal boluu, özünçö bir çeçimge kele albay başı katuu.

*Eki ayrılış coldun kaysınısına tüşörümdü
bilbey, mañ bolup turup kaldım ("Ala-Too").*

V.: Mañgi baş boluu. Anın uşu kalaada kalğanın, birotolo ele mañgi baş bolup kayır surap kalğanın Asılбек ugup cürgön

Bak, bugün silip süpürmüş gibi, müşterileri bırak, sahibi bile yok (Beyşenalıyev).

MALI CAN KADAR DEĞERLİ

Çok yakın, çok gerekli.

Boz atın üzüntüsün unutamıyoursundur, mal can kadar değerli değil mi, bari mal canla kıyasladığımız kadar iyi olsa! (Kasimbekov).

Malın Bacağını Kırma/Kurban kesmek

Bir şeye adayarak veya bir güzel şeye kurban kesmek.

Bu hayvanı kurban olarak kessem olur mu?

*Hadi o zaman vekâletinizi verin
(Kasimbekov).*

Mal Karınlı/Otlak yer

*Ak karla kaplı Ala-Too /Otlak bir yer imiş
("Ala-Too").*

Mamayın Mezarı/Her yer aynı

Nereye gitsen de, ne yapsan da zorluklar, azaplar, kaygı, gam, keder mânâsında.

Vah, oğlum! Üçkağıtçıya ne çare? Nereye gitsen her yer aynı (Cantöşev).

YAN ÇİZMEK

Aniden dönmek, bırakıvermek.

Yan çizip, pek çok insanı umudunu boşa çıkarır (Medetov).

Mankafa

Hiçbir şeyden anlamayan, iyice düşünmeyen, geri zekâlı.

Ferhad'ın zengin mağarasını bulacağız diye pek çok mankafa buraya geldi(Toybayev).

MANKAFA OLMAK

Ne yapacağını şaşırıp kafası karışık durumda olmak, kendi çapında bir karara varamayıp kafası durmak.

İkiye ayrılan yolun ağzında hangisine gideceğimi bilmeden, mankafa olup duraksadım ("Ala-Too").

V.: Mankafa olmak. Onun bu civarlarda kaldığını, tamamen mankafa olup dilencilik yaptığını Asılбек duyar (Abakirov).

(Abakirov).

MAÑDAYGA CAZGANDI KÖRÜÜ.

Tagdırdın buyruguna moyun sunuu, cazmış tartuulagandı körüü.

Mañdayga cazgandı körböskö çara barbı? – dep Cankeçti abasın süyöp-tayayt (Osmonaliyev).

MAÑDAYGA CAZILGAN.

Tagdır buyurgan, başka kelgen.

Mañdayıma cazılğan ırskıma topuk kılamın (Osmonaliyev).

MAÑDAYGA CAZUU.

Tagdır buyuruu, başka kelüü, tuş boluu.

Emne, bul kommunanı ceke ele bizdin mañdayga caziptırbı? – dep opurulup, doo artat (Aşimbayev).

MAÑDAY CILITARLIK.

Bolor-bolbos, az da bolso köñül burarlık, ança-mınça cagımduu maanay baykalarlık, köñül buruuga arzırlık.

Alardın ar biri iygilitüü paydalanıp, başka tilderge kotorup çatışı mañday cıltarlık körünüş (“Kırgızstan madaniyatı”).

MAÑDAY SÖÖGÜ KAYKI.

Baktısız, taalaysız, taalay aytpagan, bağı açılban.

Mañday söögün kaykı eken, / Bak-taalayın taykı eken (“Manas”).

MAÑDAY TERİ.

Öz emgegi menen tapkan nerse, iştep tapkan akısı, nakta emgeginen caralğan ülüşü.

Uşu küñü mañday teriñ menen tapkan adal nasibiñdi kacılıp cüröm (Ukayev).

MAÑDAY TERİ KAYTUU.

Emgegi koluna tiyüü, emgeginin üzürün körüü.

Bıyl küz caman emes, mañday teribiz kaytkansıp kaldı (“Kırgızstan madaniyatı”).

MAÑDAYI AÇIK. k. Kabagı açık.

MAÑDAYI CARIK. k. Kabagı carık.

MAÑDAYI CARILUU.

Ayabay kubanuu, süyünüü, caydarılanuu, köñülü şat boluu.

El kubanıp tursa, bizdin da mañdayıbz carılıp kalat (“Kırgızstan madaniyatı”).

ALNINA YAZILANI GÖRMEK

Kaderin buyurduğuna boyun eğmek, kaderde ne varsa onu yaşamak.

Alnına yazılanı görmekten başka çare varmı? – diye Cankeçti amcasını okşayıp destekler (Osmonaliyev).

ALINA YAZILAN

Allah’ın emri, başa gelen.

Alnıma yazılan rızkıma şükrederim (Osmonaliyev).

ALINA YAZILMAK

Kaderde olmak, başa gelmek, karşılaşmak.

Ne, bu ceza bir tek bizim alnımıza mı yazılmış? – diye köpürüp iddia artar (Aşimbayev).

Alın Isıtacak Kadar/YÜZ AĞARTMAK

Olur-olmaz, az da olsa önem verilebilir, bazen güzel şeyler hissettirir, dikkat etmeye değer.

Onların her birini başarılı şekilde kullanıp, başka dillere tercüme etmesi yüz ağartıcı bir durum (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Alın Kemiği Kalkık/BAHTI KAPALI

Bahtsız, talihsiz, kısımetsiz, bahtı açılmayan. *Bahtın kapalı imiş, / Bahtın-talihin yok (“Manas”).*

ALIN TERİ

Kendi emeğiyle bulunan şey, çalışarak elde edilen hak, kendi çalışmasından doğan hak.

Bugün alın terinle elde ettiğin helal kısmetini harcıyorum (Ukayev).

ALIN TERİNİN KARŞILIĞINI ALMAK

Emeğinin karşılığı eline geçmek, emeğinin sonucunu görmek.

Bu yıl sonbahar kötü değil, alın terimizin karşılığını almaya başladık (“Kırgızistan Madaniyatı”).

Alın Açılmak/YÜZÜ GÜLMEK

Çok sevinmek, sevinmek, hoşuna gitmek, gönlü rahat olmak.

Halk mutlu ise, bizim de yüzümüz güler (“Kırgızistan Madaniyatı”).

MAÑDAYI CILIBOO. k. Çekesi cılıboo. MAÑDAYINA SIYBOO.

Buyurboo, buyurbay kaluu.

Al da mañdayına sıybay ketti (Sıdıkbekov).

MAÑDAYI TAYKI.

Baktısız, turmuştan colu bolbogon.

Mañdayı taykı şorkeldeyçi (Osmonaliyev).

MAÑI CAPIZ.

1. Kabagı bürköö, köñülü açık emes.

2. Basmırt, cooş, ança tñ emes.

Aman mañı capız bolgon menen mal bagıp, öz ookatına özü tñ (“Ala-Too”).

MASELENİ KABIRGASINAN KOYUU.

İştin çeçilişin, atkarılışın tezdetüü, ıkçamduu maksatında bolor cerin, tok eterin aytuu, çeçkindüü kirişip, katuu talap koyuu.

Bolbosoñ maseleni kabırgasınan koyot (Toybayev).

V.: Maseleni kırınan koyuu. *Al naçalnigine kirip ele maseleni kırınan koyot (Cigitov).*

MAT KILUU.

Ooz aç ağıs kılıp oturguzup koyuu, söz menen ceñüü.

Oşentip, al vetvraçtı mat kılğan eken (“Kırgızstan madaniyatı”).

MASTAN KEMPİR. k. Cez kempir.

MAŞBALDAK ATUU.

Can-dili menen kızmat kılúu, ölor-tirilerine karabay katuu arakettenüü.

Eçteke menen işi çok, buga köbüñçö kursağının toygonu gana esep, öz çarbasında maşbaldak atıp arakettenet (Borbiyev).

MAŞ BOLUU.

Könüğüü, çeberçiligi artuu, şamdagaylıkka cetişüü.

Bir pasta maş bolgon ofitsiyanka baarın dayar kıldı (Berdikeyev).

MEDER TUTUU.

İşenüü, cölök katarı sanoo, bel tutuu.

Baldarın meder tutkan topuktuuday (Beyşenalıyev).

MEYİL KADIR İŞİ.

Alnına Sığmamak/NASİP OLMAMAK

Nasip etmemek, kısmet olmamak.

O da nasip olmadı (Sıdıkbekov).

Alnı Kaygan/Talihsiz

Talihsiz, hayatta yolu olmayan.

Talihi kötü zavallı (Osmonaliyev).

Durgun

1. Kaşları çatık, gönlü açık değil.

2. Ezik, durgun, sağlam değil.

Aman durgun olmasına rağmen kendi ekmeğini kendi bulup yiyebiliyor (“Ala-Too”).

Meseleyi Kaburgasıyla

Koymak/MESELEYİ ORTAYA ATMAK

İşin çözülmesini, yerine getirilmesini hızlandırmak; halletmek maksadıyla olacak yerini, olacağını söylemek; işi çözmeye girişip, sert talepte bulunmak.

Kabul etmezsen meseleyi ortaya atar (Toybayev).

V.: Meseleyi kıyısından açmak. O

başkanına girer girmez meseleyi kıyısından açar (Cigitov).

MAT ETMEK

Ağızını bir daha açamayacak hâle getirmek, söz ile yenmek.

İşte, öyle yaparak o baytarı mat etmiş (“Kırgızistan Madaniyatı”).

CAN PAHASINA

Can-ı gönülden hizmet etmek, canını dişine takarak hareket etmek.

Hiçbir şey umurunda değil, bunun için karnının doyması yeterli, kendi çiftliğinde canı pahasına çalışır (Borbiyev).

Usta olmak

Alışmak, ustalığı artmak, tecrübe kazanmak. Çok kısa zamanda işinde uzman olan garson hanım her şeyi hazırladı (Berdikeyev).

DAYANAK OLMAK

Güvenmek, destekçisi olarak görmek, bel bağlamak.

Çocuklarına dayanak olan biri gibi (Beyşenalıyev).

HATIR-GÖNÜL İŞİ

Kaaloosu, öz erki, ar kimdin öz ıktıyarı.
Eç kimdi zordoo çok, cön gana meyil kadir işi (Berdikeyev).

MEYMAN KAADASIN KILUU.

Catar aldında sırtka çıkıp, bir az seyldep kelüü (bul köbünçö kelgen konokko töşök salardan murda aytilat).

Azır kolu, buttu çoyup, sırtka meyman kaadasın kılalı (Beyşenaliyev).

V.: Konok kaadası kılúu. Biz konok kaadası kılıp, sırtta bir az koburaşıp, arı-beri basıp cürdük (“Ala-Too”).

MEN DESEÑ.

Meni çın ele sıylasañ, maga can tartıp, cakşılık kılayın deseñ.

Men deseñ, dosum, bul kılığıñdı cakıñkı kündördön baştap taştap ciber (“Kırgızstan madaniyatı”).

MENTİNEN TAYUU.

1. Aldan-küçtön ketüü, şayı oop, naçarlap kaluu.

Cüzü topurakka okşop bozorgon Kürüçbeğtin mentinen tayıp kalganı körünüp turat, uuluna süyünö ileelep basıp, üyünö cetti (Osmonaliyev).

2. Bedeli ketüü, kadir-barkı tömöndöö.

Serkebay bay ayıl arasına bastıra albay şağı sınıp, mentinen tayıdı (Sıdıkbekov).

MERT BOLUU.

Ölüü, carık düynö menen koştosu.

Eçen candık mert bolup, too koynuna bülük cetti (Medetov).

MERT KILUU.

Kapısınan, kütülbögön cerden mayıp kılúu, öltürüü.

Anan Şeralını mert kıldı degen kabar taradı (Abakirov).

MİZ BAKPOO.

Köşörüp turup aluu, aytkanının kaytpoo, iyikpöö, kayra canboo, eç muyuşpoo.

Ismayıl miz bakpay, eköönü kaçırdı (“Leninçil çaş”).

MİZDÜÜ KILIÇKA TÜŞÜÜ.

İsteği, kendi iradesi, insiyatifiyle.

Kimseyi zorlamak yok, öylesine hatır-gönül işi (Berdikeyev).

Misafir adetini yerine getirmek

Yatma zamanı gelince, biraz dışarı çıkıp oyalanarak gelmek (genellikle gelen misafirlere yatak sermeden önce söylenir)

Şimdi elimizi, ayağımızı uzatıp, dışarıda misafir adetini yerine getirelim (Beyşenaliyev).

V.: Misafir adetini yerine getirmek. Biz misafir geleneğini yerine getirerek dışarıda biraz konuşup, ileri-geri yürüdük (“Ala-Too”).

Ben Dersen/Beni sayarsan

Bana gerçekten hürmet edersen; benim tarafımı tutup, iyilik edeyim dersin.

Beni sayarsan, dostum, bu huyunu en kısa zaman içinde bırak (“Kırgızistan Madaniyatı”).

GÜCÜNÜ KAYBETMEK

1. Gücünden ayrılmak, gücünü kaybedip kötüye gitmek.

Yüzü toprak gibi solan Kürüçbeğ’in gücünün kalmadığı görülüyor, oğluna tutunarak yürüyüp evine vardı (Osmonaliyev).

2. Kıymeti kalmamak, değeri düşmek.

Serkebay köyün arasından geçemeyip, kolu-kanadı kırılıp, gücünü kaybetti (Sıdıkbekov).

Helak olmak

Ölmek, bu dünya ile vedalaşmak.

Pek çok canlı helak olup, dağ arasında gömülü kaldı (Medetov).

Helak etmek

Aniden, beklenmedik şekilde sakat bırakmak, öldürmek.

Sonra, Şerali’yi helak etti diye haber yayıldı (Abakirov).

Bize Bakmamak/NAL DEYİP MİH DEMEMEK

İnat etmek, dediğinden caymamak, yumuşamamak, tekrar kabul etmemek, hiç yanaşmamak.

İsmail nal deyip mih demiyerek, ikisini kaçırdı (“Leninçil çaş”).

Keskin Kılıca Düşmek/SERT KAYAYA

Abdan opurtalduu uçurğa tuş kelüü, ötö kurç cagdayga kabılıu.

Mintip mizdüü kılıçka tüşüp, acal menen betme-bet karmaşıp, ölböy kelip oturgan uulga köñülü cibidi (Kasimbekov).

MİZİ KAYTUU.

Baştağıday kayrat kıla albay korkup kaluu, caltanuu, batına alboo, ança daay albay, bir az basağıday tüşüü, murgasıday bolboy kaluu.

Carkınaydın mizi kaytıp, işener-işenbesin bilbey dendaroo bolup kaldı (Abdıramanov).

V.: Mizi mokoo. Kuru şekşinüüdön çeçkindüülükütün mizi mokop catpaybı (“Leninçil çaş”).

MİZİN KAYTARUU.

Baş kötörgüs, karşı çıkkıs kılıp korkutup koyuu, cürögünün üşün aluu.

El ar kaday coolordun mizin kaytarıp, el degen naamin ıyık saktap kala aldı (Ş. Ümötaliyev).

MİLDET KILUU.

Bir nersege doomat kılıu, atkargan işi üçün bir nerse talap kılıp, dok urunuu.

Mildet kılıp kelgen can, / Toydurgun dep çalkalar (“Manas”).

MİLDETTÜÜ KONOK.

Kolunan kelgen urmat-sıyın körgözüü menen ataylap kütölö turgan konok.

Mildettüü konoktuku oñoy emes, uyat bolboguday bolgula (“Ala-Too”).

MİÑ ALAKETKE TÜŞÜRÜÜ.

Kıynoo, tınçın aluu, dürbölöñgö tüşürüü.

Tınıbek köz booçuday tınıdagan kalayıktı miñ alaketke tüşürüüdö (Beyşenaliyev).

MİÑ GÜLÜNÜN BİRİ AÇILA ELEK.

Ali çaş, eç nerseni körö elek, arkı-berkini abdan tüşünö elek, turmuştuk tacrıybası az. *Aga kapa bolbo, miñ gülünün biri açıla elek, altın başıñ aman bolso, ak tañday bulbuldun ünün neçen ugaşıñ (Abakirov).*

V.: On gülünün bir gülü açıla elek. Bul kızdın on gülünün bir gülü açıla elek, oşol

ÇARPMAK

Çok tehlikeli zamana denk gelmek, çok çetin şartlar karşısında kalmak.

Böyle sert kayaya çarpıp ecel ile burun buruna gelerek, ölmeden geri dönen oğluna biraz olsun yumuşadı (Kasimbekov).

KESKİNLİĞİ KALMAMAK

Eskisi gibi gayret gösteremeyip korkmak, üşenmek, kendinden tatmin olmamak, biraz durulmak, eskisi gibi olmamak.

Carkınay’ın keskinliği kalmayıp, inanıp inanmayacağını bilemeden ortada kaldı (Abdıramanov).

V.:Körleşmek. Kuru şüpheden dolayı dürüstlük köreliyor (“Leninçil çaş”).

Sivri Ucunu Köreltmek/KARŞI KOYMAK

Başını kaldıramayacak, karşı gelemeyecek kadar korkutmak, kalbine korku salmak.

Halk her türlü düşmana karşı koyup adını koruyabildi (Ş. Ümötaliyev).

Vazife Kılmak/HATIR-GÖNÜL KOYMAK

Töhmət altında bırakmak, yaptığı iş karşılığında bir şeyler talep etmek, serzenişte bulunmak.

Hatır-gönül koyup gelen can, / Bıktırdın diye karşı çıkar (“Manas”).

HATIRLI MİSAFİR

Elden geldiği kadar çok hürmet etmek gereken misafir.

Hatırlı misafirin ağırılanması kolay değil, utanılacak bir şey yapmayın (“Ala-Too”).

BİNBİR SIKINTIYA DÜŞÜRMEK

Zorlamak, rahatsız etmek, ateşe atmak.

Tınıbek gözünün içine bakan halkı bin bir sıkıntıya düşürdü (Beyşenaliyev).

Bin Çiçeğinin Biri Daha Açılmamış/DAHA ON GÜLÜNÜN BİR GÜLÜ AÇILMAMIŞ

Daha genç, daha bir şey görmemiş, akla karayı ayırmayı bilmeyen, hayat tecrübesi az. *Ona darılma, daha on gülünün bir gülü açılmamış, hayatta olursan daha neler görürsün (Abakirov).*

V.: Daha on gülünün bir gülü açılmamış. Bu kızın daha on gülünün bir gülü

sebepten aga köp katuu söz aytpañız ("Ala-Too").

MİÑ KILGAN MENEN.

Ketse da, kaday kılssa da, degen menen.

Miñ kılğan menen bir tuugan da.

MİÑ MERTEBE ŞÜGÜR!

Abdan ıraazı, ayabay ıraazı boluu maanisinde aytilat.

Anı bizdin ırskıbizga caratkanına miñ mertebe şügür! (Medetov).

V.: Miñ mertebe ıraazı. *Uşunday biröögö tuş bolgonuña miñ mertebe ıraazı bolosuñ (Medetov).*

MİÑ SAN.

Ötö köp, eñ köp, esep cetkis, arbın.

Baş koşup miñ san kedey artel boldu (Elebayev).

MİÑ TOLGONU.

Köp oylonuu, sar-sanaaga batuu, oylonup köp ubarakerçilikke batuu.

- Ata körü, - dedi içinen miñ tolgonup, özübektin, kocunun tukumu bolboso (Abakirov).

açılmamış, o yüzden ona karşı sert söz söylemeyin ("Ala-Too").

BİN TÜRLÜ İŞ ETSE DE

Gitse de, ne yapsa da anlamında

Bin türlü iş etse de öz kardeşim.

Binlerce kez şükür!

Çok memnun, çok razı olma anlamında kullanılır.

Onu bizim rızkımız için yarattığına binlerce kez şükür! (Medetov).

V.: Bin defa memnun. *Böyle biriyle karşılaştığına bin defa memnunum (Medetov).*

Bin Sayı/Binlerce

Çok, en çok, sayısız, fazla.

Binlerce fakir birleşerek bir bölük oluşturdular (Elebayev).

Bin Sancı Çekmek/DOKUZ DOĞURMAK

Çok düşünmek, kederlenmek, çok düşünerek kendini yiyip bitirmek.

-Allah belanı versin,- dedi içinden dokuz doğurarak, Özbeğin, hocanın neslinden olmasa (Abakirov).

MIÑDİN BİRİ.

Tabılbage, abdan zarıl, eñ kerektüü, seyrek uçurooçu (köbünçö darı-darmekke karata).
Koy, eçkinin aksağına maral kulak miñdin biri (Cantöşev).

MIÑDEN BİR.

Ötö seyrek, az gana, anda-sanda.
Anday sapat azır miñden bir gana adamda bolboso, andaydı tabuu kıyın go ("Leninçil caş").

MOYNU CAR BERBÖÖ.

Köñülü kelböö, kecigesi ker tartıp iştegi kelböö, ışınçaaktık kılui.
Menin moynum aga köp car berbeyt (Abakirov).

MOYNU COON. k. Coon moyun.**MOYNU MENEN TARTUU.**

Öz kılğan kılması üçün özü coop berüü, özü mildettüü boluu, öz ayıbının azabın özü tartuu.
Kol menen kılğandı moynu menen tartış kerek (Baytemirov).

MOYNUNA ALUU.

Kemçiligin, künöösün, kılmaşın tanboo, bolgonun bolgondoy aytuu, çının aytuu.
Çındıktı moyunga aluudan başka arga cok ("Ala-Too").

MOYNUNA KOYUU.

Kemçiligin, künöösün, kılğan kılmaşın dalildep berüü, tana albagıday kılıp dalildöö.
- Asake, sizdin menin moynuma koyo turgan eç bir daliliniz cok ("Kırgızstan madaniyatı").

MOYNUNA MİNÜÜ.

1. Toluk biylöö, üstömdük kılui, basıntıp aluu.

Ayıldın abalı caman. Cokçuluk birotolo moyunga minip aldı (Abdukarimov).

2. Cük boluu, biröögö salmagın saluu, başkanın esebinen kün körüü.

Ata-enenin moynuna minip, oşolordun arkası menen dardañdap cüröt.

MOYNUNAN BAYLAGAN İTTEY.

Köñülü kelbey, aylasızdan, arañdan-zorgo, küç menen, kıyıktanıp catıp degen maanide

Binde bir

Bulunmayan, çok ihtiyaç olan, en gerekli, seyrek karşımıza çıkan (genelde ilaçlar hakkında).

Koyunların, keçilerin içinde maral kulak cinsi binde bir (Cantöşev).

Binde bir

Çok seyrek, azıcık, çok nadir.

Öyle kişilik şu an binde bir kişide ancak olmazsa, öyle birini bulmak zor olur mu ("Leninçil caş").

Boynu İzin Vermemek/Gönlü arzu etmemek

Canı istememek, canı hiç çalışmak istememek, tembellik etmek.

Benim gönlüm onu arzu etmez (Abakirov).

Boynu İle Çekmek/KENDİ ETTİĞİNİ KENDİ BULMAK

Kendi yaptığı için kendisi cevap vermek, kendisi mesul olmak, kendi ayıbını kendi çekmek.

Kendi ettiğini kendin çekmen lazım (Baytemirov).

BOYNUNA ALMAK

Eksikliğini, günahını, suçunu kabul etmemezlik yapmamak, olanı olduğu gibi söylemek, gerçeğini söylemek.

Gerçeği boynuna almaktan başka çare yok ("Ala-Too").

Boynuna Koymak/BOYNUNA YÜKLEMEK

Kusurunu, günahını, işlediği suçunu ispat etmek, hiçbir şekilde karşı gelemeyecek kadar net şekilde ispatlamak.

-Asake, sizin benim boynuma yükleyecek hiçbir deliliniz yok ("Kırgızstan Madaniyatı").

Boynuna Binmek/TEPESİNE BİNMEK

1. Tam bir hakimiyet kurmak, patronluk taslamak, boyun eğdirmek.

Köyün durumu kötü. Fakirlik iyiden iyiye tepemize bindi (Abakirov).

2. Yük olmak, yükünü başkasına yüklemek, başkasının sırtından yaşamak.

Babasının sırtına binerek, onların desteğiyle hava atıyor.

Boynuna tasma takmış köpek gibi

İstemeyerek, çaresizce, zar zor, güçlkle, isteksiz davranarak manasında kullanılır.

koldonulat.

Moynunan baylagan ittey bolup arañ ketti.

MOYNUNA SORPO TÖGÜLÜ.

Şoru katuu, başına kıyınçılık tüşüü, aylası ketken, ötö kıyın abalda kaluu.

Menin közüüm ötköndön kiyin senin kerilip uktap catkaniñdi körörmün, moynuña oşondo sorpo tögülör (Kıdırmışev).

MOYNUNA TÜŞÜ.

1. Tölömör bolup kaluu, tölöp berüügö mildettüü boluu.

Moynuna eki miñ akça tüşüptür (“Ala-Too”).

2. Moynuna cüktölüü, coopkerçiliktüü boluu.
Emi atam ölgöndö tiriçiliktin bardık tüyşügü öz moynuna tüştü (Abdukarimov).

MOYNUN SINDIRUU. k. Şaytan moynun sindiruu.

MOLDO BOLUU.

Tentektigi, şoktugu cogolup, cooş, momun bolup kaluu (köbünçö baldarga karata).

- Ene, Sapaş moldo bolup kalgan turbaybı (“Leninçil çaş”).

V.: Söpu boluu. – *Ey, biykeç, bat ele söpu bolup kalgan turbaysızbı!? (“Çalkan”).*

MOYUN ALIŞUU.

Abdan tattuu boluu, ayabay intımaqtuu boluu.

Murda moyun alışıp çaşagan Nasır menen Küliümdöy cubaylar çok sıyaktuu körünör ele (“Ala-Too”).

MOYUN BERBÖÖ.

Baş iyböö, makul bolboo, ceñilböö, köñül bölböö.

Murun ele uşul sıyaktuu oorunun belgileri belgiliü bolgonuna moyun berbey cürö bergen (Berdikeyev).

MOYUNGA ALUU.

1. Ayıbın, kılğan künöösün, cañılıştığın tanboo, ırastığına makul boluu, bolgonu çın dep aytuu.

Iylaak kemçiligin moynuna aldı (Baytemirov).

2. Mildetin aluu, atkaruuga mildettüü boluu.
Mamırdı cüyöögö keltirüü mildetin da Altın moynuna aldı (Baytemirov).

Boynuna tasma takılmış köpek gibi isteksiz gitti.

Boynuna Çorba Dökülmek/TEPESİNDE BOZA PİŞMEK

Acı çekmek, başına kara gün düşmek; çaresi tükenmiş, çok kötü durumda kalmak.

Benim gözüm yumulunca da senin böyle gerilip yattığını göreyim, başında boza pişer (Kıdırmışev).

Boynuna Düşmek/BOYNUNUN BORCU OLMAK

1. Borçlu duruma düşmek, ödemeye mecbur kalmak.

Boynunun borcu olarak iki bin akçe düşmüş (“Ala-Too”).

2. Üstüne düşmek, mesul olmak.

Artık babam vefat edince hayatın tüm zorlukları benim boynuma yüklendi (Abdukarimov).

Molla Olmak/ADAM OLMAK

Yaramazlığı, haylazlığı yok olup sakın, mülayim olmak (genelde çocuklar hakkında).

-Anne, Sapaş'ı adam olmuş gördüm (“Leninçil çaş”).

V.: Sofu olmak. – Hey, dansçı, hemen sofu olmuştun!? (“Çalkan”).

Boynuna Sarılmak/SIKI FIKI OLMAK

Çok iyi arkadaş olmak, birlik-beraberlik içinde olmak.

Önce sıkı fıkı olan Nasır ile Küliümday, eşleri yokmuş gibi görünürlerdi (“Ala-Too”).

BOYUN EĞMEMEK

Baş eğmemek, kabul etmemek, mağlup olmamak, dikkat etmemek.

Önceden de bunun gibi ağrıların belirtileri vardı, ama boyun eğmiyordu (Berdikeyev).

Boynuna Almak/ÜSTÜNE ALMAK

1. Suçunu, yaptığı günahını, hatasını inkar etmemek; doğru olduğunu tasdiklemek, olanların gerçekliğini kabul etmek.

Gözü sulu ayıbını boynuna aldı (Baytemirov).

2. Mesuliyetini almak, yapmaya memur olmak.

Mamır'ı ikna etme işini Altın üstüne aldı (Baytemirov).

MOYUN SUNUU.

Aytkanına, koygon talabına makul boluu, baş iyüü, könüü, karşılık körsötpöö.

Cüyölüü coopko Bakı moyun sunat (Osmonaliyev).

MOYUN TAPTİK KILUU.

Baş iye berböö, aytkanına könböy, moyun sunbay koyuu.

Aytor, aga İmanov moyun taptık kılıp, mümkünçülük berbey cürgöndöy (Beyşenaliyev).

MOYUN TOLGOO.

Til alboo, kecirlik kılıp bir nerseden baş tartuu, atkargısı kelböö.

Abışka dagı ele moyun tolgoyt (Medetov).

MOYNU TOÑDUK KILUU. k. Toñ moyunduk kılıu.**MOYNU TOÑ. k. Toñ moyun.****MÖGÖDÖY SALBİROO.**

Abdan suranuu, ayabay ötünü.

Mögödöy salbırıp aldıña kelip oturam, emne kılsañ, özüñ bil ("Kırgızstan madaniyatı").

V.: Mögödöy iyilüü. *Sayra calınıp-calbarıp, mögödöy iyilip canında turat (Sıdıkbekov).*

MÖRÖYÜ ÜSTÖMDÖÖ.

Ceñişke ee boluu, kötörülö tüşüü.

Kalpa möröyü üstömdögönün tıydura boluş agasına kompaydu (Beyşenaliyev).

MÖÖRÖP KETÜÜ.

Tekke ketüü, kuru-beker ötüü, paydasız boluu.

Basa, Omor aytkanday, bizdin ömür mööröp ketken eken go (Sıdıkbekov).

MUZ CÜRÖK. k. Cürögü muz.**MUZ MENEN TAŞ.**

Abdan muzdak, toñup kalgan.

İy, koluñ muz menen taş bolup kalgan tura (Baytemirov).

MUZDAGAN SANDAY BOLUU.

Ün katpoo, toñ mamile kılıu.

Bul muzdagan sanday bolgon nemeni kaydan tapkansıñ ("Caştık carçısı").

MUZOOSUNDA SÜZDÜRÜÜ.

Caş kezinen, başınan ele moyun sunup, baş iyip kaluu, korkup caltak bolup kaluu, bel aldırıp koyuu.

Muzoosunda süzdürgön şorkeldeyler da (Beyşenaliyev).

Boyun Sunmak/BOYUN EĞMEK

Dediğine, talebine ikna olmak, baş eğmek, alışmak, karşılık göstermemek.

Mantıklı cevaba Bakı boyun eğdi (Osmonaliyev).

Boyun Kaldırmak/BAŞ KALDIRMAK

Kabul etmemek, dediğine ikna olmayıp kabul etmemek.

Bence, ona İmanov baş eğmeyip, izin vermiyor gibi (Beyşenaliyev).

DİK KAFALILIK ETMEK

Laf dinlememek, inat edip bir şeylerden geri çekilmek, yapmak istememek.

Amca hala dik kafalılık ediyor (Medetov).

DİZ ÇÖKMEK

Çok istemek, çok rica etmek.

Diz çöküp huzuruna gelip oturuyorum, ne yaparsan kendin bilirsin ("Kırgızstan Madaniyatı").

V.: Diz çöküp eğilmek. *Sayra, yalvara yakara, diz çöküp yanında duruyor (Sıdıkbekov).*

ZAFERE ULAŞMAK

Galip gelmek, yükselmek.

Kalfa, zafere ulaştığını duyurmak için ağabeyine övündü (Beyşenaliyev).

BOŞA GİTMEK

Havaya gitmek, boş boş geçmek, faydasız olmak.

Omar'ın dediği gibi bizim hayat boşa gitmiş (Sıdıkbekov).

Buz İle Taş/BUZ GİBİ OLMAK

Çok soğuk, donmuş.

Vah, elin buz gibi olmuş (Baytemirov).

BUZ GİBİ DAVRANMAK

Ses çıkarmamak, soğuk davranmak.

Buz gibi davranan bu şeyi nereden buldun ("Caştık carçısı").

Buzağı İken Süstürmek/GÖZÜ**KORKMAK**

Genç yaştan, en baştan hemen boyun eğip bağımlı olmak, korkusundan güdümlü olmak, zaafını belli etmek.

Gözü korkan zavallılar da (Beyşenaliyev).

MURDU BÜTÜ.

Bir nersege abdan kark boluu, aşip-taşkan kenençilikte boluu, abdan tuytunuu.

Akça cagınan murduñ büttü go?

MURDU DERDEE TÜŞÜ.

Maktanuu, özün sıymıktuu sezüü, kubanuu.

Çın ele Sabırdın murdu derdee tüştü (Cusupov).

MURDUMDU TUURA KESİP**BEREYİN.**

Bul çındık, oşondoy boloruna şek çok, sözsüz bolo turgan nerse, toluk işeniçtüü degen sıyaktuu işendirüü, ınandırüü maanisinde koldonulat.

Kal dese, murdumdu tuura kesip bereyin ("Çalkan").

MURDU MENEN BİR TIYÜ.

Kors etken, oroy mamile kılúu, kimdir biröögö katuu ayıp çoğoolduk casoo, korstuk kılúu.

Bakırçaaktın küülönüp kelip maga murdu menen bir tiygeni oşol eken (Cigitov).

V.: Tumşugu menen bir tiyü. Özü da ayıp külöt: "tumşugum menen bir tiymemdi salıptırmin", - dep (Abdukaimov).

MURDUNAN CETELETÜ.

Biröögö toluk köz karandı boluu, baş iyüü, biröönün aytkanının çıkpoo, öz aldınça bolo alboo.

Anın emnesine kaygırasın, özünün camandığınan murdunan ceteletip cüröt ("Ala-Too").

MURDUNUN MAÑKASIN AARÇIY ALBOO.

Kolunan eç nerse kelböö, bar mümkünçülüğünön acıroo, eç nerse kıla albay kaluu.

A munoguñ, anday bolgondo murdunun mañkasın aarçıy albay kalat (Medetov).

MURDUNAN SEMİRÜ.

Kööp ketüü, boy kötörüü, derdeyip menmensinüü.

Aba, sizdin oñ cagınızdağı, ker murut bizdi taanıbay, murdunan semiriptir ("Çalkan").

MURDUNAN SUU AGUU.

Kıynaluu, azap çeküü.

Murdunan suu akkan go, kıyazı, bölök el, bötön cerde (Kuşubekov).

Burnu Bitmek/BURNU BÜYÜMEK

Bir şeye aşırı derecede fazlalık yaşamak, bolluk içinde olmak, çok rahat olmak.

Para konusunda burnun mu büyüdü?

BURNU HAVAYA KALKMAK

Övünmek, kendini beğenmek, sevinmek.

Gerçekten Sabır'ın burnu havaya kalktı (Cusupov).

Burnumu Kesip Vereyim/Bileğimi keserim

Bu gerçek, öyle olacağına hiç şüphem yok, mutlaka olacak şey, tamamen güvenilir gibi inandırma mânâsında kullanılır.

Kal derse, bileğimi keserim ("Çalkan").

Burnu İle Çarpma/TEPETAKLAK DALMAK

Sert, kaba davranmak; başkasına sert konuşup kabalık etmek, kırıncı olmak.

Çok bağırın, hızla gelip bana tepetaklak dalması o imiş (Cigitov).

V.: Dişile ısırmak. Kendi de söyleyip gülüyor: "Azı dişimi göstermişim", - diye (Abdukaimov).

Burnundan Çekilmek/BURNUNA HALKA TAKTIRMAK

Başkasına tam bağımlı olmak, baş eğmek, başkasının dediğinden çıkmamak, kendi başına olamamak.

Onun neyine üzülüyorsun, kendisinin fenalığından burnuna halka taktırıp sürükletiyor ("Ala-Too").

BURNUNDAKİ SÜMÜĞÜ SİLEMEME

Elinden bir şey gelmemek, tüm imkânlarından ayrılmak, hiçbir şey yapamamak.

Bu ise, öyle olursa, burnundaki sümüğünü silemez hâle gelecek (Medetov).

BURNU BÜYÜMEK

Aşırıya kaçmak, büyüklük taslamak, böbürlenmek.

Amca sizin sağ tarafınızdaki, kır bıyıklı bizi tanımayıp, burnu büyümüş ("Çalkan").

Burnundan Su Akmak/SIRTINDAN SU ÇIKMAK

Zorlanmak, azap çekmek.

Sirtından su çıkmış, anlaşılan, yabancı el, gurbette (Kuşubekov).

MURDUNAN EŞEK KURTUN TÜŞÜRÜ.

Akesin taanıtıp, tartipke çakırıp koyuu.
Şaşpa, murduñan eşek kurtuñdu tüşürgöndö tüşünösüñ (Toybayev).

MURDUNA SUU CETÜÜ. k. Tumşuguna suu cetüü.

MURDUN BALTA KESPÖÖ.

Kenebö, togotpoo, kamaarap koyboo,
kapaına alboo, köñül burboo.
Murdubuzdu balta kespeyt, kaygı-kapa menen cumuşubuz çok (Ubukeyev).

MURDUN CARUU.

Kandaydır bir nersenin cıtı murunga katuu
taasir berüü, katuu cıttanuu.
Ter cıttangan üydün içi taza abadan kirgenderdin murdun carıp ciberdi (Abdukaimov).

MURDUN KAYRUU.

Mizin kaytaruu, sestenuü.
İttin murdun kayrııp koyboso, kuturup ketpeybi? (Ş.Ümötaliyev).

MURDUN KÖTÖRÜÜ.

Kekireyüü, menmensinüü, köpkölön tartıp
çirengen abalda boluu.
Anısın Cakiş sezbeýt eken murdun kötörüp (Berdikeyev).

MURDUN TAZALOO.

Eç nerse bilbegen, körbögön kişi bolup
aktanıp çıga berüü.
Al oşentip, murdun tazalap cön kalmak ("Ala-Too").

MURDUN TARTA ALBAGAN.

1. Ali çaş, kagıla elek, turmuştun öydö-
ıldıyın körö elek, tacırybasız.
Murdun tarta albagan çaş baldar emnege tüşünsün ("Leninçil çaş").
2. Üldürögön, ımtıragan, cüünü boş.
Asanbek murdun tarta albagan neme körünöt ("Ala-Too").

MURDUN TEŞKEN TORPOKTOY.

Aytkan-degeninen çıkpıy turganday, oyu
menen bolo turganday.
Bir aydın içinde ele kız Asektin başın aylantıp, murdun teşken torpoktoy ceteley baştıdı (Borbiyev).

Burnundan Eşek Kurdunu

Düşürmek/DERSİNİ VERMEK

Haddini bildirip, disipline sokmak.
Bekle, dersini verince anlarsın (Toybayev).

Burnunu Balta Kesmemek/UMURUNDA BİLE OLMAMAK

Umursamamak, kaale almamak, önem bile
vermemek, dikkat etmemek.
Umurumuzda olmaz, kaygı-üzüntüyle işimiz yok (Ubukeyev).

Burnunu Patlatmak/BURNU KIRILMAK

Bir şeyin kokusu buruna çok tesir etmek, çok
keskin kokmak.
Ter kokan evin içi, temiz havadan gelenlerin burnunu kırdı (Abdukaimov).

BURNUNU KIRMAK

Havasını almak, dersini vermek.
Köpeğin burnunu kırmazsak, kudurmaz mı? (Ş.Ümötaliyev).

Burnunu Kaldırmak/BURNU HAVADA OLMAK

Böbürlenmek, kendini beğenmek, kendini
tutamayıp kırııcı durumda olmak.
Onu ,Cakiş, burnu havada olduğu için hissetmiyormuş (Berdikeyev).

Burnunu Temizlemek/KENDİSİNE TOZ KONDURMAMAK

Hiçbir şey bilmeyen, görmeyen bir kişi olup
çıkıvermek.
O öylece, kendisine toz kondurmuyor ("Ala-Too")

Burnunu Çekemeyen/BURNU SÜMÜKLÜ

1. Daha genç, daha zorluk görmemiş, hayatın
yokuşunu-inişini daha görmemiş, tecrübesiz.
Daha burnu sümüklü gençler neyi anlarsın ("Leninçil çaş").
2. Sallanan, sürünen, iradesiz.
Asanbek burnu sümüklü birine benziyor ("Ala-Too").

Burnunu Delen Buzağı Gibi/BOYNUNA ZİNCİR DOLANMIŞ GİBİ

Denilenden çıkamayan, başkasının
dedikleriyle hareket eden.
Bir ayın içinde kız, Asek'in başını döndürerek, boynuna zincir dolanmış gibi sürükledi (Borbiyev).

MURDUN ÇÜYRÜÜ.

Caktırboo, teñine alboo, teñsinbö, tootpoo.
*Aytor, al cay ubakta ele közü körgöndün
 baarın caktırbay, murdun çüyrüp cürgönsüyt
 (Cigitov).*

MURDU SALAÑDOO.

Cakındoo, çukuldo.
*Kar tüşpögönü bolboso, kıştın murdu
 salañdap turat (Ş.Ümötaliyev).*

MURUNTUGU BOŞ.

Toktolo elek, oynoo kurak, çaş kez degen
 maanide.
*Aytor, muruntugu boş boz baştar minday
 turuşsun, er ortonu kök ala sakaldarga çeyin
 tigil maktoonı kulak türiip uguşat
 (Sıdıkbekov).*

MURUN UÇUNAN.

Akırın, astırtan, cay gana, ugular-ugulbas.
*Anan dağı ugular-ugulbas kudu özü menen
 süylöşüp catkanday murun uçunan süylönö
 ketçü (Mırzayev).*

MURUTUNAN CILMAYU.

Ün çıgarbay, bolor-bolbos külümsüröp
 koyuu.
*Al murutunan cilmayıp, ergip koydu
 (Beyşenaliyev).*

MURUTUNAN KÜLÜÜ. k. Mıyığınan külüü.**MUUNU BOŞOO.**

Biröögö canı açıp, booru oorup keyüüdön
 ulam zeeni keyip ıylagısı kelüü, keyiştüü
 abalga tuş kelüü, toktono albay çaşıp ketüü.
*Birok duşman cabalaktap turganda, muunu
 boşop, muñga batıp ketçü emes
 (Bökönbayev).*

V.: Muun-cüünü boşoo. Almanbaydın
 muun-cüünü boşop ketti (Saydullayev).

MUUNU KALTİROO.

1. Küçü ketüü, küç-kubatı ketip alsıroo,
 şaymanı boşoo.

Anın muunu kaltıraap, kara ter bastı.

2. Korkuu, kaltıraap kaluu, kaltırak basuu.
*Munu oylosom, uşul küngö çeyin muunum
 kaltırayt (Abdukaimov).*

MUUNU KATUU.

Baralına cetüü, küç-kubatı tolui, er cetüü,
 çoñoyuu.
Bukaranın tukumu muunu katıp cetildi (folk).

BURUN KIVIRMAK

Hoşlanmamak, denk görmemek, kaale
 almamak, umursamamak.
*O normal hâlinde de gözüne çarpan kimseyi
 sevmeyip, burun kıvrır (Cigitov).*

Burnu Sallanmak/KAPIYA DAYANMAK

*Yaklaşmak, derinleşmek.
 Kar yağmasa da, kış kapıya dayandı
 (Ş.Ümötaliyev).*

Burunluğ Boş/DAHA AĞZI SÜT KOKMAK

Daha durulmamış, delikanlı, daha genç
 manasında.
*Evet, daha ağız süt kokan çocuklar bir yana,
 orta yaş ve ileri yaşta kişiler de bu övgüyü pür
 dikkat dinliyorlar (Sıdıkbekov).*

Burun Ucundan/AĞZININ UCUYLA

Yavaşça, sessizce, hafiften, duyulur
 duyulmaz.
*Ondan sonra duyulur duyulmaz sanki
 kendisiyle konuşuyormuş gibi ağzının ucuyla
 konuşurdu (Mırzayev).*

BIYIK ALTINDAN GÜLMEK

Ses çıkarmadan, olur-olmaz gülümsemek.
*O bıyık altından gülüp kırırdadı
 (Beyşenaliyev).*

İLİKLERİ BOŞALMAK

Başkasına acıyıp, üzüntüden ciğeri sızlayıp
 ağlayası gelmek, üzüntülü duruma düşmek,
 kendini tutamayıp bırakıvermek.
*Fakat duşman acımasız iken, ilikleri boşalıp
 kendini tamamen bırakıvermezdi
 (Bökönbayev).*

V.: Dizlerinin bağı çözölmek. Almanbay'ın
 dizlerinin bağı çözöldü (Saydullayev).

Boğumu Titremek/DİZLERİ TİTREMİK

1. Gücü gitmek, gücü-takati kesilip zayıf
 düşmek, kendini bırakıvermek.

O, dizleri titreyip, terler içinde kaldı.

2. Korkmak, titremek, titreme tutmak.
*Bunu aklıma getirirsem, hâlâ dizlerim titrer
 (Abdukaimov).*

Boğumu Sertleşmek/DELİKANLI OLMAK

Ergenlik çağına gelmek, fiziksel olarak
 büyümek, delikanlılık çağına gelmek,
 büyümek.

V.: Muunu beküü. *Muunu bekiy elek caş baldar.*

MUUNUNA KİRÜÜ.

Telçigüü, küç kirüü.

Keltenin kaarınan kiyin Orosul köpkö muununa kire albay şaldıray tüştü (Osmonaliyev).

MUUNUNA TÜŞÜÜ.

Dene müçölörünü baarına tarap, şaldıray tüşüp, şayı ketüü (köbünçö açka bolup tamak içkenden kiyinki abalga karata).

Asanbektin muununa tüşkön beym ("Çalkan").

MÜYÜZDÜÜ BOLOM DEP, KULAGINAN ACIROO. k. müyüz tileym dep kulagınan aciroo.

MÜYÜZ TİLEYM DEP, KULAGINAN ACIROO.

Cok nersege cetem dep, kolunda barınan aciroo, kuru kaluu.

Müyüz tileybiz dep barıp, kulagıbizdan acırap kalbaylı dep oylooduk (Bölökbayev).

MÜYÜZÜ ÇIKPOO.

Eç payda tappoo, artıkça, özgöçö bolup ketpöö.

Sarañdıktan dele müyüzübüz cıkkan cok (Kaimov).

MÜNÖZ TAMAK.

Ötö mayluu, tuzduu bolbogon ceñil tamak. *Münöz tamak içip cüröt.*

MÜNÖZÜ CEÑİL.

Ança toktoo emes, oor basırık emes.

Kazı – orto boyluu, çımır denelüü, münözü ceñil cigit (Sıdıgaliyev).

MÜNÖZÜ OOR.

Abdan toktoo, salmaktuu, salabattuu, oor basırık.

Münözü oor, salmaktuu, tabiyatınan uşunday caralgan ("Kırgızstan madaniyatı").

MÜRDÖMGÖ KELBÖÖ.

Oşol zamat, toktoosuz, daroo, tez ele.

Keltek ekinçi colu karışkırdın tumşuguna tiygende al mürdömgö kelbey şalk dey tüştü (Kaimov).

MÜRÖKTÜN SUUSU.

1. Eldik tüşünük boyunça: ömürdü, çaşoonu

Bukara'nın nesli delikanlılık dönemine girdi (folk).

V.: Büyümek. *Daha büyümemiş genç çocuklar.*

Boğumuna Girmek/GÜCÜNÜ TOPLAMAK

Toparlanmak, gücüne kavuşmak.

Dayağın acısından sonra Oroşkul uzun süre gücünü toplayamayıp zayıfladı (Osmonaliyev).

Boğumuna Düşmek/İÇİ BOŞALMAK

Tüm organlarını kaplayacak şekilde dağılıp, takatsiz olup dermanı kesilmek (genelde çok aç olup yemek yedikten sonraki durum için). *Asanbek'in içi boşalmış ("Çalkan").*

BOYNUZ İSTERKEN KULAKTAN MAHRUM KALMAK

Daha çok şey elde edeceğim diye, elinde olandan mahrum kalmak, eli boş kalmak. *Boynuz isteyeceğiz diye gittiğimiz yerden kulaktan olmayalım (Bölökbayev).*

Boynuzu Çıkmamak/BAŞINA TUĞ DİKİLMEK

Hiçbir bir faydası bulmamak, başkaca bir durumu olmamak.

Cimrilik yaptık da başımıza tuğ dikildiği yok (Kaimov).

Hafif yemek

Çok yağlı, tuzlu olmayan hafif yemek. *Hafif yemek yiyor.*

Karakteri Hafif/KARAKTERİ GELİŞMEMİŞ

Pek olgun değil, ağırbaşlı değil.

Kazı - orta boylu, kaslı, karakteri gelişmemiş bir gence benziyor (Sıdıgaliyev).

Karakteri Ağır/AĞIRBAŞLI

Sakin, heybetli, ağır yapılı.

Ağırbaşlı, heybetli, yapısı böyle imiş ("Kırgızstan madaniyatı").

KENDİNE GELEMEMEK

O an, duraksamadan, hemen, tezden.

Dayak ikinci defa kurdun ağzına değdiği an, o kendine gelemeyip pat diye düştü (Kaimov).

Ab-ı hayat

1. Halk arasındaki inanca göre; ömrü, hayatı

uzatuuçu darı suu.

– *Sen emne, müröktün suusun içtim deysiñbi?*

2. süyl. İçkilik, arak.

Türünö karaganda Satıbek müröktün suusunan kıl etip algansıyt (“Kırgızstan madaniyatı”).

MIDIR ETKEN.

Kıbıragan, kıbır etken, közgö ilingen.

Bul çöyrödö bizden başka mıdır etken can çok (Elebayev).

MIYIGINAN CILMAYUU. k. Mıyığınan külüü.

MIYIGINAN KÜLÜÜ.

Ün çıkarbay, biliner-bilinbes cılmayuu, kiçine külümsüröö, uurtunan külkü çıkaruu. *Alardın ańgemesin tıńşap, mıyığınan külüp koydu (Abdukaimov).*

V.: Mıyığınan cılmayuu. *Al mıyığınan cılmayıp, dele şaşpagan kıyazda bara cattı (“Çalkan”).*

MIK ÇEGER.

Mıktı, kıyın, bilerman, bilgiç.

Eki caat bolup ordo atışkandardın bir tarabının mik çegeri, - Asankan (“Çalkan”).

MILTIKTIN OOOZUNDA, KILIÇTIN MİZİNDE.

Abdan opurtalduu, ötü korkunuçtuu, ölüm menen acal arbaşkan cerde degen maanide koldonulat.

Mına uşul çal dayıma miltıktın oozunda, kılıçtın mizinde cürüp, cookerçilik zamanda bir katar atı çıgat (Ş.Ümötaliyev).

MINA KELET, ANA KELET.

Azır, köp uzabay ele, kısa möönöttün içinde degen maanide koldonulat.

Mına kelet, ana kelet menen alleyadan arı-beri basıp cürö berip, ubakıttın dalayın ötkördüm (Saatov).

MIŞ BOLUU.

Katuu uyatka kaluu, şıldıñ boluu.

Unutulguş iş bolup, / Uruşam degen Konurbay, / Özü kelip miş bolup (“Manas”).

MIŞ KILUU.

Katuu sındıruu, şıldıñ kılúu, uyatka kaltıruu. *Bizdin cañı apabız alardın sazayın koluna berdi beym, ittin gana artkı şıyragınday miş kıldı (Borbiyev).*

MIŞIK BASIŞKA SALUU.

Akırn, cay, eç şek aldırbay basuu, cürüü

uzatan şifa su.

- *Sen ne, ab-ı hayatı mı içtim diyorsun?*

2. cüml. İçki, rakı.

Hâline bakılırsa Satıbek ab-ı hayattan içmiş gibi (“Kırgızstan madaniyatı”).

Kımıldayan/GÖZE ÇARPAN

Hareket eden, kımıldayan, göze çalınan.

Bu civarda bizden başka göze çarpan canlı yok (Elebayev).

BIYIK ALTINDAN GÜLMEK

Ses çıkartmadan, bilinir bilinmez tebessüm etmek, azıcık gülümsemek, hafiften gülmek. *Onların hikayesine kulak dinleyip bıyık altından güldü (Abdukaimov).*

V.: Bıyık altından sırtmak. *O bıyık altından sırtarak, hiç acele etmeden gidiyordu (“Çalkan”).*

Mıh Çeker/Uzman

İyi, becerikli, bilge, usta.

İki taraf olup, mücadele edenlerin uzmanı, - Asankan (“Çalkan”).

Tüfeğin Ağzında, Kılıcın Yüzünde/ATEŞ ÜSTÜNDE

Çok tehlikeli, çok korkunç, ölüm ile ecel karıştığı yerde gibi manalarda kullanılır. *İşte bu amca her zaman ateş üstünde olup askerlik yaptığı dönemde unvan alır (Ş.Ümötaliyev).*

HA GELDİ HA GELECEK

Şimdi, çok olmadan, kısa zaman içinde gibi manada kullanılır.

Ha geldi ha gelecek diye kaldırımda yürüyerek, epey bir zaman orda geçirmişim (Saatov).

REZİL RÜSVA OLMAK

Çok büyük bir utançta kalmak, rezil olmak. *Unutulmaz bir olay olup, / Dövüşeyim diyen Konurbay, / Kendisi gelip rezil rüsva olmuş (“Manas”).*

Rezil etmek

Çok büyük bir zarara uğratmak, gülünç duruma düşürmek, ayıp olmak.

Bizim yeni anamız onların dersini verdi galiba, onları rezil etti (Borbiyev).

Kedi Yürüyüşü Yapmak/PARMAK

UCUYLA YÜRÜMEK

degen maanide aytilat.

Anan şırp aldirbay, mışık basışka salıp, çöp alaçıktın için karadı (Saatov).

MIŞIK BOLUU.

Korkuu, cürögü tüşüü.

Columdan colbors çıksa, mışık bolboy kanteyin, Osoke?... (Kasimbekov).

MIŞIK SOPU.

Kandaydır bir cagımsız, bılıktuu işti iştep koyup bilmeksen, körmöksön bolgon antkor, aramza.

Eç cerge batpay şumduk bolgon neme aylga köçüğü batkança mışık sopu boloyun degen go dep, anın sıpayıkerçiligine işenişpedi (Kaimov).

MIŞIK-ÇIÇKAN OYNOTUU.

Tuura emes mamile casoo, şıldıñdoo, neçen alaketten ötkörüü.

Bul emne, meni mışık-çıçkan oynotot (Kazakbayev).

MEEGE ÇAY KAYNATUU. k. Meesine çay kaynatuu.

MEE CETPÖÖ.

Tüşünbö, bile alboo.

Oymo-çiymelerine mee cetpeyt, çataşkan kooz kilemder (Osmonaliyev).

MEE KAYNOO.

Abdan ısuu, öto ısıq boluu.

Mee kaynap, tilder kurgap, kündör ısıp (Bökönbayev).

V.: Mee sızgırılıu. Kerimsel kuykalangan talaa üstündö aptap lapıldap mee sızgırılata ("Ala-Too").

MEE KILUU.

Mañızdanıp, ezmelep süylöy berip tacatuu, başın aylandırıu.

Bir aytkan sözün eki aytıp, / Dardanbaydı mee kıldı (Togolok Moldo).

V.: Meeni açıtuu. Meeni açıtı turgan mañız adam ele (Cantöşev).

MEENETİNDİ ALAYIN!

Aylanayın degen sıyaktuu calınuu maanisinde koldonulat.

Oşent, meenetiñdi alayın, özüñdün esiñ bar emespi (Toybayev).

Yavaş, küçük adımlarla, hiç çaktırmadan yürümek manasında kullanılır.

Sonra parmak ucuyla yürüyerek, ahıra göz attı (Saatov).

Kedi Olmak/KEDİ GİBİ ÜRKMEK

Korkmak, yüreği ağzına gelmek.

Karşıma aslan çıkarsa, kedi gibi ürkmeyip ne yapayım, Osoke?... (Kasimbekov).

Kedi Sofu/Yalancı sofı

Bir çeşit hoş olmayan, gizli bir işi yaptıktan sonra, bilmezden gelen; görmedim duymadım diyen yalandan yemin eden, tembel.

Hiçbir yere sığmayıp rezil olan şey, köye gelir gelmez yalancı sofı olayım demez mi diye, onun yalakalığına inanmadılar (Kaimov).

KEDİ-FARE OYUNU OYNAMAK

Yanlış muamelede bulunmak, dalga geçmek, pek çok meşakkat vermek.

Bu ne diye benimle kedi-fare oyunu oynuyor (Kazakbayev).

AKLI ALMAMAK

Anlamamak, bilememek.

Motiflerini benim aklımın almadığı, renk senfonisi oluşturan güzel kilimler (Osmonaliyev).

BEYNİ KAYNAMAK

Çok ısınmak, çok sıcak olmak.

Beyin kaynayıp, diller kuruyup, havalar ısındı (Bökönbayev).

V.: Sıcak kavurmak. Kerimsel her yer kuruyan tarla üstünde güneş her yeri kavuruyor ("Ala- Too").

BEYNİNİN ETİNİ YEMEK

Gevezelenip, başkalarını bıktıracak şekilde konuşmak; başını ağrıtmak.

Bir defa dediğini iki defa söyleyerek, / Darbanbay'ın beyninin etin yedi (Togolok Moldo).

V.: Beynini ağrıtmak. Beynini ağrıtan geveze adam mıydı (Cantöşev).

Ağır Yükünü Paylaşayım/KULUN

KÖLEN OLAYIM

Kurban olayım gibi, yalvarma mânâsında kullanılır.

Öyle yap, kulun kölen olayım, kendin akıllı çocuksun (Toybayev).

V.: Meenet keteyin. *Meenet keteyin, emne boldu saga?! (“Ala-Too”).*

MEERİN TÖGÜÜ.

İçi ezilüü, cakşı körüü, süykümdüü mamile casoo.

Kaykıdagı çokolok taştın canında turgan kızga meerin tögö karap koydu (Medetov).

MEERİ TÜŞÜÜ.

Cakşı körüü, caktıruu, süyüp kaluu.

Alimbek datka ali bir ooz söz aytpay oturup, bul adamga meeri tüşüp, içi cılıp kaldı (Kasimbekov).

MEER ÇÖP.

Eldik işenim boyunca: biröönü özünö tez tarta turganday kasiyet.

Degi, Çake, uşu sende meer çöp bar (Sıdıkbekov).

MEESİ AÇUU.

Emne kılarn bile alboo, baş-ayagın tappay mañ boluu.

Camalbek oyuna kelgenin ayta berse, kişinin meesi açıyt (“Çalkan”).

MEESİ BÖKSÖ.

Akılı taykı, kem akıl.

Meesi böksö bolgonu menen, denesi çin, işker ele (“Ala-Too”).

MEESİ BÖKSÖRÜÜ.

Akıl-esi baştağıday bolboy kem akıl bolo baştoo (köbünçö karılığı cetken, alcıy baştağan adamdarga karata).

Anın dağı meesi menikindey böksörgön tura (“Kırgızstan madaniyatı”).

MEESİ CETPÖÖ.

Tüşünböö, baamday alboo.

Okuu kolumdan kelbeyt, Sıdıke, meem ceypeyt (Berdikeyev).

MEESİ KEŃGİRÖÖ.

Bir nerseni ańday alboo, aga akılı cetpöö.

Azdan soñ meesi keñgirep, başı aylanıp ketti (Ukayev).

MEESİNE MAY KAYNATUU. k. Başına may kaynatuu.

MEESİNE ÇAY KAYNATUU. k. Başına çay kaynatuu.

MEESİN ÇAGUU.

1. Katuu korduk körsötüü, kıynoo.

Dalaylardın meesin çakkan kankor basmaçı akırı kolgo tüştü (Cooşbayev).

2. Bir nerseni kayta-kayta ayta berip, cemeley berip tacatuu.

V.: Kurban olayım. *Kurban olayım, ne oldu sana?! (“Ala-Too”).*

Merhamet etmek

İçi ezilmek, sevmek, hoş davranmak.

Dağın tepesindeki dik taşın yanında duran kıza merhametli baktı (Medetov).

GÖNLÜNÜ KAPTIRMAK

Sevmek, hoşuna gitmek, aşık olmak.

Alimbek Datka daha bir laf söylemeden, bu adama gönlünü kaptırarak, içi ısındı (Kasimbekov).

Sevdirmek için büyü yapmaya yarayan ot./Şeytan tüyü

Bence, Çake, sende şeytan tüyü var (Sıdıkbekov).

KAFASI KARIŞMAK

Ne yapacağını bilemeyip, akılı allak bullak olmak.

Cumabek aklına geleni söylerse, insanın akılı karışır (“Çalkan”).

Aklı kıt

Akli dengesi bozuk, akılsız.

Aklı kıt olmasına rağmen, vücudu sağlam, çalışkan biriydi (“Ala-Too”).

AKLINI YİTİRMeye BAŞLAMAK

Aklı eskisi gibi olmayıp aklını yitirmeye başlamak (genelde yaşlanan, yaşlılık belirtileri olan insanlar hakkında).

O da benim gibi aklını yitirmeye başlamış işte (“Kırgızistan madaniyatı”).

AKLI ERMEMEK

Anlamamak, kestirememek.

Okumak elimden gelmez, Sıdıke, benim aklım ermez (Berdikeyev).

KAFASI KARIŞMAK

Bir şeyi anlayamamak, ona akılı ermemek.

Biraz sonra kafası karışmaya başladı (Ukayev).

Beynini Kırmak/KAFASINI KIRMAK

1. Çok eziyet etmek, zorlamak.

Pekçoklarının kafasını kıran zalim eşkiya sonunda yakalandı (Cooşbayev).

2. Başının etini yemek.

Bir şeyi tekrar tekrar söyleyip, azarlayıp

Elebes bayagı könümiş kör cemesine salıp, tolup catkan birdemelerdi aytıp, meemdi çağıp catat (Elebayev).

V.: Meesin ezüü. Anan “uuru kılba, uşak süylöbö” dep akılduusunup, ayalının meesin ezgender da dalay (Berdikeyev).

MEESI TUNUU.

Baka-şakadan, uu-duudan başı oorup keñgirö.

- Ey, kuday calgagır, bolduçu, meem tunup ketti (Berdikeyev).

N

NAALAT KELTİRÜÜ.

Söz tiygizüü, uyat kılú.

Çoñ kırsıkka uçurabay, ata naamina naalat keltirbey cürsö ele çoñ bolor ele (Medetov).

NAAR ALBOO.

Tamak içpöö, eç nerse ceböö, ooz tiyböö. Bütün erteden beri naar alğanımız çok (Elebayev).

NAZARI AÇ.

Meerimsiz, aç köz, nıspasız.

Baydın uulu nazarı aç, ıymanduu kişi andan kaç (makal).

NAZARIN SINDIRUU.

Köñülün kaltıruu, şağın sındıruu, uyat kılú. İçine kir albay, kişiğe cürögün açıp, booruker öskön balanın nazarın sındırıp koyor beken (Ögöbayev).

NAZARI SINUU.

Köñülü kalú, şağı sınıu, köönü kalú. Oşondo caman nazarıñ sınıat eken (Berdikeyev).

NAZARI TÜŞÜÜ.

1. Köñülü tüşüü, cakşı körüü, sezimi payda boluu.

Uşu kımguutta Zarıpanın suluuluguna Edigeydin nazarı tüştü (Aytmatov).

2. Köñülü çögüü, uyat boluu.

Karıya aldında nazarım tüşüp, alsız boldum (Cusupov).

bıktırmak.

Elebes, alışılmış kuru azarlarını sıralayıp, bir sürü şeyler söyleyerek, başımın etini yedi (Elebayev).

V.: Başımı ağrıtmak. Sonra “hırsızlık yapma, dedikodu yapma” diye akıllılık taslayıp, eşinin başını ağrıtanlar da çok (Berdikeyev).

BEYİNİ ŞİŞMEK

Çok gürültüden, bağırarak konuşmalardan başı ağrımak.

-Hey Allah aşkına yeter artık, gürültüden beynim şişti (Berdikeyev).

N

LANET OKUTMAK

Laf getirmek, rezil etmek.

Büyük belaya çatmadan, ecdadının ruhuna lanet okutmasa, o bize yeterdi (Medetov).

AĞZINA BİR LOKMA BİLE

KOYMAMAK

Yemek yememek, hiçbir şey yememek, tadına bakmamak.

Buğün sabahdan akşama kadar ağızımıza bir lokma koymadık (Elebayev).

GÖZÜ AÇ

Merhametsiz, aç göz, insafsız.

Ağanın oğlu gözü aç olur, imanı olan ondan kaçsın (atasözü).

Bakışını Kırmak/ŞEVKİNİ KIRMAK

Gönlünü kırmak, şevkini kırmak, utandırmak.

İçinde zerre kadar kin tutmayıp, sevdiğine sinesini açarak sevgi dolu büyüyen çocuğun şevkini kırar mı diye korkarım (Ögöbayev).

Bakışı Kırılmak/GÖNLÜ SOĞUMAK

Gönlü kalmak, şevki kırılmak.

İşte o zaman gönlün soğuyor (Berdikeyev).

GÖZÜ DÜŞMEK

1. Gönlü kalmak, sevmek, bir his oluşmak.

Bu kalabalıkta Zarıpanın güzelliğine Edigey'in gözü düştü (Aytmatov).

2. Yüzü düşmek: Morali bozulmak, utanmak.

Amcanın huzurunda rezil olup, yüzüm düştü (Cusupov).

NAZ TAŞTOO.

Kılıktana, ötü caydarı mamile casoo.
- Kele, aldağı daldan kulagındı çoyoyun! –
dep naz taştı (Ş. Ümötaliyev).

NAYZA BOYLOBOO.

Eç nerse teñ kelbö.
Nayza boyloboy turgan işterdi casaptır.

NAYZANIN UÇUNDA, KILIÇTIN MİZİNDE.

Abdan kıyın kırdaalda, ötü opurtalduu
uçurda.
Alar menen nayzanın uçunda, kılıçtın
mizinde betteşebiz (Beyşenaliyev).

NAMAZI KAZA BOLUU.

din. Namazdın öz ubagında okulbay,
orundalbay kalışı ce keçiktirilip okuluşu.
V.: Namazı buzuluu. Kerek Sultanga burula
karay saldı ele, tigi namazı buzulgan
moldodoy cıyrıla tüştü (Eginaliyev).

NAMAZIN OKUTUU.

Cazasın berüü, katuu cazaloo, sazayın berüü.
Esir kübüröp kıcınat: - Oşolordun taşı ele
kulay berebi dayıma?! Şaşpasın namazın
okutarmin (Osmonaliyev).

NAMISTI KOLDON TAYDIRUU.

Ceñilip kaluu, uyat bolup kaluu.
Uşunça curttun arasında agası maskara
bolup, namıstı koldon taydırganına akın
abdan kapa boldu, keyidi (Beyşenaliyev).

NAMISINA KAMÇI TİYÜÜ.

Sezimine doo ketüü, ızalanıp, sınıp kaluu.
Kız ölsö “teñine albagandıktan boldu” degen
çıgat da, küyöö bala taraptagılardın
namısına kamçı tiyet (Osmonaliyev).

NAMISIN KOLGO ALUU.

Öz abiyirin, bedelin saktı, ceñişke ee boluu.
Namısın kolgo aluunu közdögön çekir
öñünün kanı kaçıp, tiş salçu cırtkıçtay
ızırınıp, eç kimge sır aytpay beşimde attandı
(Osmonaliyev).

Takılmak

Nazlanarak, çok rahat davranmak.
- Gel kulaklarını çekeyim! - diye takıldı
(Ş. Ümötaliyev).

Mızrak Boyuna Denk Gelmemek/BOY ÖLÇÜŞEMEMEK

Hiçbir şeyle yarışmamak.
Boy ölçüşemeyecek kadar büyük şeyler
yapmış.

Mızrağın Ucunda, Kılıcın Keskin Yüzünde/ATEŞ ÜSTÜNDE

Çok zor bir durumda, çok kritik durumda.
Onlar ile ateş üstünde duruyoruz
(Beyşenaliyev).

NAMAZI KAZAYA BIRAKMAK

din. Namazı kendi vaktinde kılamamak veya
sonra kaza olarak kılmak.

V.: Namazı bozulmak. Kerek, Sultan’a
dönerek bakmıştı, o namazı bozulan molla
gibi kendisini topladı (Eginaliyev).

Namazını Okutmak/HADDİNİ BİLDİRMEK

Cezasını verip, çok ağır şekilde
cezalandırmak, dersini vermek.
Esir fısıldayarak sinirlenir: - Hep onların mı
iş olacak?! Bekle gör, ben onlara haddini
bildireceğim (Osmonaliyev).

Namusu Elden Çıkarmak/NAMUSUNU KAYBETMEK

Mağlup olmak, utanılacak bir duruma
düşmek.
Bu kadar halkın arasında, ağasının rezil
olup, namusunu kaybettiğine, ozan çok
üzüldü, kederlendi (Beyşenaliyev).

Namusuna Kamçı Değmek/NAMUSUNA SÖZ GELMEK

Namusuna leke sürmek, eziyet çekip
kırılmak.
Kız ölse “layık görmediğinden oldu” diye laf
çıkır, damat tarafının namusuna söz gelir
(Osmonaliyev).

NAMUSUNU KORUMAK

Kendi şerefini, otoritesini korumak; galip
gelmek.
Namusun korumaya çalışan dulun beti-benzi
atıp, ısıracak hayvan gibi dişini bileyerek
kimseye bir şey söylemeden öğleden sonra
yola çıktı (Osmonaliyev).

NAMISI OYGONU.

Arına kelüü, sezimi kozgoluu.

*Namıstarı oygonup, kandarı kaynap,
candarın üröşöt (Abakirov).*

NAN BOLUU.

Calpayuu, bılçıyuu, bılçıyıp kaluu.

*Bütökön boydon baarısı kadimkidey nan bolup
("Manas").*

NAN KARMAŞUU.

Anttaşuu, ubadalaşuu, biri-birine söz berüü.

*Oşentip bul ekö Tazabektin közün kaday
tazaloo kerek degen bütümögö kelip, arak
içişip, akırında nan karmaşıp, attanışkan
(Mavlyanov).*

NAN URSUN!

1. Çındığına işendirüü, inandırıuu maanisinde koldonulat.

Nan ursun! Çın aytam (Medetov).

2. Köbünçö kargoo, cek körüü maanisinde koldonulat.

*– Anı da ıraa körböy tebeletip taştadıñ. Nan
ursun! – dedi (Ögöbayev).*

NAPSİSİN AGITUU.

Aç közdük kılúu, sugalaktık kılúu.

*Kalıñ, ceñketay cebedik dep napsisin agıtıp
catkan calgız uşu unutçaak ceñem eken
(Toybayev).*

NAR KESKEN.

Abdan kurç (kılıçka karata).

*Usta menen dos bolsoñ, nar keskenin alarsıñ
(makal).*

NARI BARIP, BERİ KELÜÜ.

Ötö kıynaluu, katuu oorudan kayra tartuu,
ölümdön kaluu.

*Ayaldın bir acalı törötdeşet eken, demek
ayal kıynalıp: narı barıp, beri kelet go?
(Abdukaimov).*

NARIDAN BERİ. k. Arıdan beri.**NASPAY ATIMGA.**

Bir azga, bir saamga, ançalık uzak emes.

*Zulayka naspay atım ubakit ötpöy operatsiya
stolunun üstündö cattu (Berdikeyev).*

NE BAR, NE COK.

Emne bolot, kaday bolot, bilip bolboyt

Namusu Uyanmak/KANINA DOKUNMAK

Arına dokunmak, hislerini harekete geçirmek.

*Kanına dokunup, kanları kaynayarak
canlarını feda etmeye hazırlanırlar
(Abakirov).*

Çörek Olmak/BÖCEK GİBİ EZİLMEK

Yerle bir olmak, ezilmek, suyu çıkmak.

*Tümünden herkes böcek gibi ezilerek
("Manas").*

Ekmek Tutmak/Ekmeğe el basmak

Yemin etmek, vaadleşmek, birbirine söz vermek.

*İşte öyle, bu ikisi Tazıbek'e nasıl ders
vereceğiz diye istişare yaparak, içki içerek,
sonunda ekmeğe el basarak ant içtiler
(Mavlyanov).*

Ekmek Çarpsın!

1. Gerçek olduğuna inandırmak, güvendirmek için kullanılır.

*Ekmek çarpsın! Gerçek söylüyorum
(Medetov).*

2. Genelde kargışlamak, nefret etme mânâsında kullanılır.

*- Onu da beğenmeyip, ayaklar altında
çiğnettin. Ekmek çarpsın! – dedi (Ögöbayev).*

NEFSİNİ AKITMAK; İnsafsızca davranmak

Aç gözlülük yapmak, kendine ihtiyaç olmadığı halde daha çok istemek.

*Başlık almadık diye insafsızca davranan
yalnız bu unutkan yengem imiş (Toybayev).*

Deve kesen

Çok keskin (genelde kılıç hakkında).

*Usta ile dost olursan, deve kesen kılıcından
nasiplenirsin (makal).*

ÖBÜR TARAFA GİDİP GELMEK

Çok yorulmak, çok büyük bir hastalıktan iyileşmek, ölümden dönmek.

*Kadının bir eceli, doğum anı derlermiş,
demek kadın zorluk çekip öbür tarafa gidip
geliyormuş (Abdukaimov).*

Bir tütün çiğnemlik zaman

Bir azcık, bir an içinde, çok geçmeden.

*Zulayka bir tütün çiğnemlik zaman içinde
ameliyat masasına yatırıldı (Berdikeyev).*

Ne Var, Ne Yok/NE OLUR NE OLMAZ

Ne olacak, nasıl olacak, belli olmaz diye

degen sıyaktuu aldın ala kam körüü maanisinde. <i>Köp col basasıñar, soguşka kiresiñer: ne bar, ne cok, cep al, sadaga boloyun (Abdukaimov).</i> NEZ BOLUU. Dal boluu, caldırıp emne kılarn bilbey kaluu. <i>Altıbaydın akılı ketip nez bolup ("Er Tabıldı").</i> V.: Nes boluu. Barsam kabinetinde calgız oturuştur, nes bolup katıp kalıptır (Berdikeyev). NERVGE OYNOO. Cinin keltirüü, çıdamın ketirip, kıcığına tiye berüü. <i>Batima entigip: toydum, uşunday nervge oynogon erdin barınan cogu! – dedi (C.Özübekov).</i> V.: Nervge tiyüü. Apal ogo beter nervine tiyip, oy, senin alkaş erin kimge kerek, satalbaysın! – dedi (Özübekova). NİYETİ AK. Oyu tunuk, kişige camandığı çok, aramdık oylobogon. <i>Niyeti ak, peyli durus kişiler dayıma uşunday bolot (Saatov).</i> NİYETİ BUZUK. k. Kara niyet. NİYETİ KARAYUU. Peyili buzuluu, oyuna camandık kelüü, caman oy payda boluu. <i>"İt aç bolso eesinin etin ceýt, zadisin karaçı", - dedi niyeti karayıp (Kasimbekov).</i> NİYETİ ÇAPPOO. k. Peyli çappoo. NİKESİ BUZULBAYT. Eç zıyanga uçurabayt, eç nerse bolboyt. <i>Kütö tursa, nikesi buzulbayt, ayta bar ("Çalkan").</i>	önceden önlemini almak mânâsında. <i>Daha çok yol yürüyeceksiniz, savaşa gireceksiniz; yarın ne olur, ne olmaz, biraz ye, kurban olayım (Abdukaimov).</i> BUZ KESİLMEK Donakalmak, yalvararak ne yapacağını şaşırarak. <i>Altıbay'ın akli gidip buz kesildi ("Er Tabıldı").</i> V.: Donakalmak. Gittiğimde odasında yalnız oturuyormuş, oracıkta donakalmış (Berdikeyev). SİNİRİNE DOKUNMAK Sinirlendirmek, sabrını taşıyıp gıcıklık yapmak. <i>Batima öfkelenerek; bıktım, böyle sinire dokunan kocadan, varından yoğun daha iyi!- dedi (C.Özübekov).</i> V.: Sinirine dokunmak. Apal, daha çok sinirine dokunup, " bırak senin ayyaş kocan kime lazım, satamazsın da!" - dedi (Özübekova). NİYETİ TEMİZ İyi düşünceli, insanlara kötülüğü yok, kötülük düşünmeyen. <i>Niyeti temiz, dürüst karakterli insanlar her zaman öyle olurlar (Saatov).</i> NİYETİ BOZMAK Niyeti bozulmak, aklına fenalıklar gelmek, kötü düşünceler gelmek. <i>"İt aç ise sahibinin etini yer, işte bak", -dedi niyetini bozarak (Kasimbekov).</i> Nikahı bozulmaz/BURNU BİLE KANAMAZ Hiçbir zarar gelmez, hiçbir şey olmaz. <i>Biraz beklese, burnu bile kanamaz, ona söyle ("Çalkan").</i>

O OBODOYU SOOLUU. Abdan açkorok, ötö sugalak bolup, tamaktan közü ötüp kaluu, tamakka üzülüp tüşüü. <i>Kündördün birinde Musuralı kalpa çakırttı. Al eñ obodayu soolup, kendiri kesilgen Orosuldun kursağın toyguzdu, cañı kiyintti (Osmonaliyev).</i>	O Hırsı Solumak/MİDESİ ZİL ÇALMAK Çok acıkıp, çok yiyesi gelip, yemekler gözünde tutmek; yemeğe hemen atlamak. <i>Günlerden bir gün Musuralı kalfa çağırttı. Midesi zil çalıp, zayıflayan Orosul'un karnını doyurdu, yeni elbiseler giydirdi (Osmonaliyev).</i>

OBORU AÇILUU.

1. Açkorok bolup, ayabay tamak içkisi kelip kaluu.

...Açılğan obordu, tızıldagan içti çüyğün ısılık, kurgak daam menen burday bastı (Beyşenalıyev).

2. Alkı buzulu, aldım-cuttum boluu, bir nerseni köp algısı kelip, alsam-cutsam dep ele kaluu.

...Esirgen Kalpanın oboru bara-bara açıla baştadı (Beyşenalıyev).

O DÜYNÖ KETÜÜ.

Ölüü, köz cumuu, düynödön kaytuu, közü ötüü.

Eköönördün birge çaşay turgan küniñör tügöngön eken, eriñ o düynö ketti (Mavlyanov).

O, COLUÑ BOLGUR!

Adamdın natuura cürüm-turumu, çekilik iş casagandığı üçün naarazı boluu, ceme oodaruu maanisinde koldonulat.

O, coluñ bolgur, koy antpe! Kantet? Oşentken da bolçu bele?! (Medetov).

OY-BOYUNA KOYBOO.

Akidey asıluu, erkine, makulduguna karaboo. Al eköobüz Tozordun oy-boyuna koyboy catıp cönötüp ciberdik (Eşmambetov).

OYDU OMKORUP, TOONU TOMKORUP.

Köp cumuş atkaruu, abdan katuu iştöö, taş-talkanın çıkaruu.

Mına oydu omkorup, toonu tomkorup cürgön kezegi (Kıdırımışev).

OYDU-TOONU AYTUU.

Baş-ayagı cok, maanisiz sözdördü süylöo, ar kaysının başın bir aytıp döödüröy berüü.

Oydu-toonu aytpay, tok eter cerin aytcı.

V.: Oydu-toonu ottoo. Oydu-toonu ottoy beret.

OYLOSO OYUNA, UKTASA TÜŞÜNÖ KİRBÖÖ.

İştin, okuyanın cönü mınday bolorun takır kütpöö, kütülbögön cerden başkaça bolup ketüü.

Başka biröo menen cürüp ketet dep Kükündün oyloso oyuna, uktasa tüşünö

İŞTAHI AÇILMAK

1. Acıkıp, çok yemek yemek istemek.

...Açılan iştahı, zırıldayan mideyiyağlı sıcak, kuru tat ile şiddetle çekerek durdurdu. (Beyşenalıyev).

2. İnsafı elden bırakmak, önüne geleni almak istemek, bir şeyi çok almak isteyip, kendi şahsına geçirme düşüncesinde olmak.

...Sarhoş olan Kalpa'nın iştahı git gide açılmaya başladı (Beyşenalıyev).

ÖBÜR DÜNYAYA GİTMEK

Ölmek, gözünü yummak, dünyadan göç etmek, rahmetli olmak.

İkinizin beraber yaşayacak gününüüz bitmiş, kocan öbür dünyaya gitti (Mavlyanov).

O, Yolun Olsun!/Ağzını hayra aç!

İnsanın yanlış hâl-hareketi, yanlış yaptığı iş için razı olmama, tehdit etme için kullanılır. Hey, ağzını hayra aç, öyle yapma! Bu ne ya? Öyle olur mu? (Medetov)

Oyuna-Boyuna Bırakmamak/GÖNLÜNE BIRAKMAMAK.

Alçı gibi asılmak, keyfine, rızasına bakmamak.

İkimiz Tozor'un gönlüne bırakmadan gönderdik (Eşmambetov).

Vadinin İçini Dışına Çevirip, Dağı Devirip/**DAĞLARI DEVİRMEK**

Çok iş yapmak, çok çalışmak, un-ufak etmek.

İşte dağları devirdiği dönem (Kıdırımışev).

Vadiden-Dağdan Bahsetmek/DEREDEN TEPEDEDEN DEM VURMAK

Başı-sonu olmayan anlamsız sözleri söylemek, her şeyden bahsedip gevezelik yapmak. Dereden tepeden dem vurmayıp, aslını söyle.

V.: Ağzına Geleni Otlamak/Ağzına geleni söylemek. Ağzına geleni söyler.

Düşünse Aklına, Uyusa Rüyasına Girmemek/AKLINA BİLE GELMEMEK

İşin, olayın sonucunun böyle olacağını hiç beklememek, beklenmedik şekilde işin yönü değişmek.

Başka biriyle arkadaşlık yapacağını Kükün aklına bile getirmemişti (Borbiyev).

kirbey turgan (Borbiyev).

OYMOK BOOÇ SALUU.

Başkalarga körsötpöy, baykatpay çımçuu, uyatkaruu maksatında çımçıp aluu.

Enesi oymok booç salıp kaldı.

OYMOK OOO.

Oozu kiçinekey, böytöygön (köbünçö kızdarga, alardın suluuluk sapatına karata aytilat).

Ordunan turdu buralıp, / Oymok ooz, kalem kaş ("Kurmanbek").

OYRON BOLUU.

1. Közü ötüü, çok boluu, ölüü.

Al baykuş caş kezinde oyron boldu.

2. Talkalanuu, kıyroo, bülgüngö uçuroo.

Basmaçılar oyron boldu.

V.: Oyronu çıguu. Tek, biz mıktılar barsak, ordunun zindanına salıp oyronubuzdu çıkarbasın dep çoçulaştı (Abakirov).

OYROTTO COK.

Teñdeşsiz, baa cetkis, eñ mıktı.

Omurtkası on kula, / Oyrotto çok çoñ kula ("Semetey").

OY TABIŞUU.

Bir pikirge kelüü, oyloru töp kelüü, köz karaştarı birdey boluu.

Ooba, anı menen otu küyüşüp, oy tabışkan çok (Eginaliyev).

OYT BERÜÜ.

1. Buyt berüü, calt burulup karmatpay kaçıp ketüü.

Apası kelip sermey bererde Satikul oyt berdi (Kasimbekov).

2. Kandaydır bir okuyadan, işten argasın taap çığa berüü.

Bul okuyaga katışpagan oñdur degensip, İsmayıl oyt berip çığa berdi ("Leninçil caş").

OY TOLGOO.

Cürögün öyüp, abdan katuu oylonup cürgön niyet, içki sezim.

Kabırılğan oy tolgoosun zorgo muunay kürsündü (Beyşenaliyev).

OK ATTATUU.

etn. Atılğan ok denesinde kalgan kişinin üstünön künöösüz ayaldı attatuu (eldin işenimi boyunca mınday uçurda ayal küyöösünö karata taza, ak cürsö, ala cip attabagan bolso, ok tüşüp kalat degen tüşünük bolgon).

Alıp kelgin Çüröktü, ok attatıp kalalık

Çimdik atmak

Başkalarına göstermeden, belli etmeden uyarmak üzere çimdik atmak.

Annesi çimdik atıverdi.

Yüksük ağızlı

Ağız küçük ve yuvarlak (genellikle kızlar için, onların güzelliğini dile getirmek için söylenir).

Yerinden kalktı sallana sallana, / Yüksük ağızlı, kalem kaşlı ("Kurmanbek").

Helak olmak

1. Rahmetli olmak, yok olmak, ölmek.

O zavallı genç yaşta helek oldu.

2. Parçalanmak, dağılmak, yalnızlığa itilmek.

Basmacılar yerle bir oldu.

V.: Mahvolmak. Biz zenginler gidersek, ordunun zindanına atıp mahvetmesinler diye korktular (Abakirov).

EŞİ-BENZERİ YOK

Dengi olmayan, paha biçilmez, en iyi.

Omurgası on at kadar kula / Eşi benzeri yok büyük kula ("Semetey").

Fikirde Buluşmak/HEMFİKİR OLMAK

Aynı fikre gelmek, fikirleri denk gelmek, bakış açısı aynı olmak.

Evet, onunla kanı kaynayıp hemfikir olamadı (Eginaliyev).

KAÇIP KURTULMAK

1. Bir yana sapmak, aniden dönüp tutturmadan kaçıp gitmek.

Annesi gelip yakalayacakken Satikul kaçıp kurtuluverdi (Kasimbekov).

2. Herhangi bir olaydan, işten yolunu bulup çıkmak.

Bu olaya katılmamak doğru olanı dercesine, İsmail kaçıp kurtuluverdi ("Leninçi Genç").

DÜŞÜNCE SANCISI

Yüreği endişelendirip, çok derin düşündüren niyet, his dünyası.

İçine batan düşünce sancısından iç çekti (Beyşenaliyev).

OK ATLATMAK

Etn. Atılan ok vücudunda kalan kişinin üstünden, günahsız kadını atlatmak (halkın inancına göre bu durumda hanımı kocasına sadık ise, yanlış yola gitmemişse, ok düşer diye inanç vardı).

Getir Çürök'ü, ok atlatalım ("Semetey").

(“Semetey”).

OK CAÑILUU.

Ok tiyüü, caradar boluu.

Menin oñ cakki baltırma ok cañıldı (“Ala-Too”).

OK CEDİRÜÜ.

Ok menen atıp öltürüü, okko uçuruu.

...Tetigi taykaşkaçan kuturgan Şerimbektin özünö gana ok cedirip üstömöndötöt (Beyşenaliyev).

OKKO UÇUU.

Okton acalı cetüü, ok tiyip ölüü.

Temir okko uçkan küñü Taşkentin aldında elek (Kasimbekov).

OK OÖZÜŇA!

Suuk kabardı, caman sözdü ukkanda çoçup ketip, “Anday bolboyt”, “Anday debe, Anday boluşu mümkün emes” degen sıyaktuu ukkusu kelbö, cokko çıgaruu maanisinde aytiluuçu söz aykaşı.

Ok oözüŇa! Kokuy naalat antpe! (Beyşenaliyev).

OK TİŞTÖÖ.

etn. Şertti, anttı buzgandı ok ursun degen maanide ok tiştep anttaşuu, şertteşüü.

Tuzga siyesiñbi ce ok tişteysiñbi? (Aalı).

OKUS BOLUU.

Ölüü, mayıp boluu ce ölümögö uçuroo maanisinde.

- Uulum, tıncılıkpı? – Baybiçe anın ata-enesinin biri okus bolgonbu degendey şek menen suradı (Kaimov).

OK TÜYÜP BERÜÜ.

etn. Süylöşüp cürgön cigit menen kız “ubadanı buzsak, biri-biribizden tansak ok ursun” degen maanide coolukka ok orop berip anttaşuu.

İlgeri caştar biri-birine ok tüyüp berişçü eken.

OLOŇGO BATPAS.

Ayabay semiz, çapçaktay bolgon, bolup-tolup turgan degen maanide.

V.: Oloñ cetpes. *Oloñ cetpes baykeñ bar.*

OLUYASINDAY KÖRÜÜ.

Biröögö abdan işenüü, oşonun aytkanın ıyık körüü.

Al Asanakundu oluyasınday köröt (“Çalkan”).

KURŞUN SIYIRMAK

Kurşun değmek, yara almak.

Sağ baldırından kurşun sıyırdı (“Ala-Too”).

Kurşun Yedirmek/Kurşunlamak

Okla vurup öldürmek, kurşuna dizmek.

...Orada at üstünde duran kudurmuş Şerimbek’i kurşunlayp galip gelir (Beyşenaliyev).

Kurşuna Uçmak/KURŞUN YEMEK

Kurşundan ecel bulmak, kurşun değip ölmek.

Demir, kurşun yediği gün Taşkent’in önünde yedik (Kasimbekov).

Ok Ağzına!/Kulağına kurşun

Soğuk haberi, kötü lafı duyunca irkilip, “öyle olmaz”, “öyle deme, öyle olması mümkün değil” gibi duymak istememek, yalanlamak mânâsında söylenen deyim.

Kulağına kurşun! Sakın ha, ayıp etme! (Beyşenaliyev).

Kurşun ısırmak

Etn. “Andı bozanı kurşun vursun” anlamında kurşunu ısırarak antlaşmak.

Tuza mı işeyeceksin veya kurşun mu ısıracaksın? (Aalı).

KAZAYA KURBAN GİTMEK

Ölmek, sakatlanmak veya ölümle karşılaşmak mânâsında.

-Oğlum, sağ salim misiniz? — Hanımefendi onun anne-babasından biri kazaya kurban mı gitti diye şüphyle sordu (Kaimov).

Kurşun sarıp vermek

etn. Sözlü delikanlı ile kızın “andı bozarsak, birbirimizden vazgeçersek kurşun vursun” anlamında kurşun sarıp vererek antlaşması.

Eskiden gençler birbirine kurşun sarıp verirlermiş.

Semere sığmaz

Çok semiz, fiçı gibi, etine butuna dolgun anlamında.

V.: Semer yetmez. *Semer yetmez abin, var.*

EVLİYA GİBİ GÖRMEK

Birisine çok güvenmek, onun söylediklerini kutsal kabul etmek.

O Asanakun’u evliyası gibi görüyor (“Çalkan”).

OMUROOGO SALUU.

Küçkö saluu, korkutup-ürkütüü, opuzaloo.
Meni omuroogo salba.

ON GÜLÜNÜN BİRİ AÇILA ELEK.

Ali caş, capcaş, caştığı ötü elek, caştık kuragı
emi gana baştalğan.

*Al gana emes caşı cete elek, on gülünün bir
gülü açıla elek Elenanı da bangilikke zordop
üyörtkön ("Sovettik Kırgızstan").*

ON SEGİZ MİÑ AALAM.

Bardık canduu, cansızdar orun alğan, biz
bilgen cana bilbegen aalam, anın bölüktör
bütkül cer cüzü.

*On segiz miñ aalam – kök ögüzün conunda
(folk).*

ON TOLGONU.

Bir çeçimge kele albay köpkö oylonup
ubaralanuu, ırgılcnı boluu, emne kılarnı
bilböö.

*Közü tak cetpegen Orosul on tolgonup, ok
çıgarbay toktodu (Osmonaliyev).*

ON UKTASA TÜŞÜNÖ KİRBEGEN.

k. Üç uktasa tüşünö kirbegen.

**ON EKİDEN BİRİ COK, UY
BAYLARGA CİBİ COK.**

Eç nersesi cok, taptakır kuru kol, kuru calak.
*Al on ekiden biri cok, uy baylarga cibi cok
cürgön bir baykuş.*

ON EKİ TOZOK BİR KELÜÜ.

Abdan katuu kıynoo-kıstoo işter çoguu
kelüü.

*Siler cönündö oylosom başıma on eki tozok
bir kelet (Cantöşev).*

OŇDOY BERDİ BOLUU.

Kandaydır bir iştin bütüşünö özünön özü
ıñgayluu cagday bolo kaluu, iştin oñolor,
colu bolor cagina şart tüzülüü.

*Çolpon keldende oñdoy berdi bolup, Altın
üyündö calgız ele (Baytemirov).*

OŇDU-SOLDU AŇDABOO.

Eç nerseni baykaboo, kaalaganday cürö
berüü.

*Kültaşırın anda oñdu-soldu añdabay ogo
beter küpüldögön çağı eken (M.Abakirov).*

OŇ CAMBAŞINAN CATUU.

Oñdoy berdi boluu, işi oñunan çıguu, colu

GÜÇ KULLANMAK

Zorlamak, korkutup ürkütme, gözdağı
vermek.

Bana karşı güç kullanma.

ON GÜLÜNÜN BİR GÜLÜ AÇILMAMIŞ

Daha genç, çok genç, gençliğinin başında.
*Sadece yaşı küçük olan o değil, on gülünün
biri açılmamış Elena'ya da kötü
alışkanlıkları zorla öğretti ("Sovyetli
Kırgızistan").*

On sekiz bin âlem

Bütün canlı-cansızların bulunduğu, bizim
bildiğimiz ve bilmediğimiz, yeryüzünün bir
parçası olduğu âlem.

*On sekiz bin âlem - boğanın boynuzunda
(folklor).*

**On Kıvrılmak/İKİ ARADA BİR DEREDE
KALMAK**

Bir sonuca gelemeyip çok düşünmek,
tereddüt etmek, ne yapacağını bilememek.
*Gözüne tam kestiremeyen Oroskul iki arada
bir derede kalıp, ateş etmeden bıraktı
(Osmonaliyev).*

**On İkiden Biri Yok, İnek Bağlamaya İpi
Yok/EVİNDE ÇORBAYA ATACAK
TUZU OLMAMAK**

Hiçbir şeyi yok, tamamen parasız-pulsuz.
*Evinde çorbaya atacak tuzu olmayan
zavallının teki.*

**ON İKİ CEHENNEM BİR ARAYA
GELMEK**

Çok zor işlerin biraraya gelmesi.
*Sizler hakkında düşünsem on iki cehennem
bir araya gelir (Cantöşev).*

HERŞEY YOLUNDA GİTMEK

Herhangi bir işin bitişine kendiliğinden
imkân çıkmak; işin düzelmesine, iyiye
gitmesine şartlar elverişli olmak.
*Altın geldiğinde, her şey yolunda gidip Altın
evinde yalnız idi (Baytemirov).*

SAĞI-SOLU FARKETMEMEK

Hiçbir şeyi farketmemek, umrunda olmamak.
*Kültaşır'ın o zaman, sağ-solu fark etmeyip
daha beter gürelediği zamanı imiş
(M.Abakirov).*

**Sağ Tarafına Yatmak/SAĞ
TARAFINDAN KALKMAK**

boluu.

Olcoluu boldum, tündö oñ cambaşıman catkan ekenmin ("Comoktor").

OÑ CIGİL DESE, TESKERİ CIGILAT.

Aytkandı aytkanday orundatpayt, teskeri ketet, kecirlik kılat.

Mınday, oñ cıgıl dese, teskeri cıgılğan tilazardı körgön emesmin ("Çalkın").

OÑ KOLU.

Kimdir biröönün ar kaday işine caragan, tayanıç bolo alğan işeniçtüü cardamçısı. *Al keçee gana Turdalı boluştun oñ kolu emes bele (Miyeşev).*

OÑKOSUNAN TÜŞÜÜ.

1. Başmaldak atıp, başı menen cer sayıp cıgıluu.

Toodon uçkanda oñkosunan tüşüp, arka-moyunu astında kalıptır.

2. Kızmatınan, işinen cıdıp tüşüp kaluu.

Anıñ onkosunan tüşüp, azır celi çıgıp kalıptır ("Çalkın").

V.: Oñkosunan ketüü. *Caza basıp alıp oñkosunan ketti.*

OÑKO TURGUZGAN MERGEN.

Miñden aşık kiyik atkan, ötü ele köp atkan mıktı, közgö atar mergen (eldik tüşünüktö miñinçi atılğan kiyik ok tiygende tört ayağı asmandı karap ölü, el arasında başkaça ayılğan türlörü da bar).

Murda bizdin elden oñko turguzgan mergen Kalık degen ötkön eken ("Comoktor").

OÑ KÖZÜ.

Kimdir biröönün abdan işenimdüü adamı.

Toskon datkanın oñ közü atalgan

Rayimbekke açkıçı tapşırıldı (Osmonaliyev).

OÑ KULAGIÑ MENEN DA, SOL KULAGIÑ MENEN DA UK.

Abdan kunt koyup uk, esiñden çıkarba, eç kaçan unutup degen maanide.

Oñ kulagiñ menen da, sol kulagiñ menen da uk, buzuk dayıma ele buzuk (Şükürbekov).

OÑOY OOKAT.

Mañday ter menen tabılbağan, ceñil.

Mitayımdık kılúu, kuulanuu, uuru kılúu, oñooy

İşi rast gitmek, işleri umduğu gibi gitmek, yolu açık olmak.

Başarılı oldum, sabah sağ tarafımdan kalkmışım ("Masallar").

Sağ Tarafa Yıkıl Dese, Tersine

Yıkılır/ÇAMURA YATMAK

Söyleneni söylendiği gibi yapmamak, tersini yapmak veya hiç yapmamak.

Böyle çamura yatana da ilk defa görüyorum ("Çalkın").

SAĞ KOL

Herhangi birinin her türlü işine yarayan, güvenilen yardımcısı.

O, daha dün Turdalı, nahiye müdürünün sağ kolu değil miydi? (Miyeşev).

TEPETAKLAK DÜŞMEK.

1. Baş aşağı düşmek, başıyla yere saplanmak.

Dağda kayınca tepetaklak düşüp, pek çok yeri kırılmış.

2. Makamından, işinden başarısız olup atılmak.

Onun, tepetaklak düşüp, şu an havası inmiş vaziyette ("Çalkın").

V.: Tepetaklak olmak. *Yanlış yapınca tepetaklak oldu.*

AYINI GÖZÜNDEN VURAN AVCI/TURNAYI GÖZÜNDEN VURAN AVCI

Binden fazla yaban hayvanı vurmuş, usta avcı, hayvanı gözünden vurabilen avcı (halk inancında vurulan bininci geyik dört ayağı göğe bakarak ölür, halk arasında farklı varyantları da mevcuttur).

Eskiden bizim milletimizde turnayı gözünden vuran Kalık isminde bir avcı yaşamış ("Masallar").

SAĞ GÖZÜ

Birinin çok güvendiği adamı olmak.

Toskon hanımefendinin sağ gözü olarak bilinen Rayimbek'e, anahtarı teslim edildi (Osmanaliyev).

Sağ Kulağıyla Da, Sol Kulağıyla Da Dinle/KULAĞINA KÜPE OLSUN

Çok dikkatli dinle, aklından çıkarma, hiçbir zaman unutma anlamında.

Kulağına küpe olsun, bozuk her zaman bozuktur (Şükürbekov).

KOLAY EKMEK

Alın teriyle bulunmamış, kolay.

Hilekârlık, kurnazlık, hırsızlık, kolay ekmeğe

ookatka berilüü – çabaladıktın belgisi (Medetov).

OOZ AYIBI.

Sözünön cañılıp ce biröögö til tiygizip, şağın sındırıp, uyat kılıp koygondugu üçün tartkan ayıp, caza.

Kargan tomayak ooz ayıbın tartıp, öz cerinen topurak buyurbay kalsın (Beyşenaliyev).

OOZ APIRTMA.

Kötörüp, koşup aytma, ötü kötörö çalma, aşıkça maktap ciberme.

Menin uşunday ooz apırtmam bar (Abdukaimov).

V.: Ooz köptürmö. *Uşunday cerde ooz köptürmönün keregi emne, - dep enem alardı tırgan boldı (“Asaba”).*

OOZ AÇA ALBOO.

Coop tappoo, coobun tabuuga çaması kelböö. ...Süyüktüü kaynim-ay, sen emne dep turasıñ, - dep akırın aytsa da, oozun aç a albay kaların bildi (“Ala-Too”).

OOZ AÇKIS KILUU.

Ekinçi süylögüs, baş kötörgüs kılúu. *Caliy katuu kagıp, ooz açkıs kılúuga ıkıstap toktodu (Beyşenaliyev).*

OOZ AÇUU.

Orozosun açuu, ramazan ayında carık çıkandan kün batkanga çeyin tamak içpey, keçinde ubağı kelgende tamak içüü. *Apam ooz açuuga cañı ele oturgan.*

OOZ AÇPOO.

Süylöbö, unçukpoo, eç nerse aytpoo. *Abdil kariya menen cañı kelinden başkası lam ooz açışkan çok (Alıbayev).*

OOZ AÇIRBOO.

Süylötpöö, süylöögö mümkünçülük berböö. *Andan başka aylanın cektugu ooz açırbay, kimdin da bolso demin kısıp tuncurattı (Kasimbekov).*

OOZ AÇIP ÖPKÖN, KÖZ AÇIP KÖRGÖN.

Birinçi törölgön tun bala ce eñ birinçi kelgen kelin degen maanide.

Ooz açıp öpkön, köz açıp körgön balam sen

alışmak -zayıflığın işareti (Medetov).

Ağz Ayıbı/DİL CEZASI

Yanlış söz söyleyip veya dil uzatıp, şevkini kırıp, utandırdığı için çekilen ceza.

Yaşlanan dedikoducuya, dilinin cezasını çekip, kendi vatanından toprak nasip olmasın (Beyşenaliyev).

Ağz Abartma/ABARTMA

Arttırıp, ekleyip anlatma; çok fazla atıp tutma, aşırı övme.

Benim böyle abartma özelliğim var (Abdukaimov).

V.: Ağz Şişirme/Lafı şişirme. *Böyle yerde lafı şişirmeye ne gerek var,- diye ninem onları susturuyormuş gibi yaptı (“Asaba”).*

AĞIZ AÇAMAMAK

Cevap bulamamak, cevap bulmaya gücü yetmemek.

...Sevgili kaynım, sen ne diyorsun,- diye yavaşça söylese de ağzını açamayacağını bildi (“Ala-Too”).

Ağzını Açamayacak Yapmak/AĞZINI

AÇAMAZ HÂLE GETİRMEK

Bir daha konuşamayacak, başını kaldıramayacak hâle getirmek.

Caliy ağır şekilde azarlayıp, ağzını açamaz hâle getirip durdu (Beyşenaliyev).

AĞIZ AÇMAK

Orucunu açmak, ramazan ayında gün doğup batıncaya kadar bir şey yemeden içmeden bekleyip, akşam namazı vaktinde yemek yemek.

Annem ağzını açmak için yeni oturdu.

AĞZINI AÇMAMAK

Konuşmamak, ses çıkarmamak, hiçbir şey söylememek.

Abdil dedeyle yeni gelinden başkası ağzını açmadılar (Alıbayev).

AĞZINI AÇTIRMAMAK.

Konuşturmamak, konuşmasına imkân vermemek.

Ondan başka çare olmaması kimsenin ağzını açtırmayıp, herkesin sesi soluğu kesildi (Kasimbekov).

Ağz Açıp Öpen, Göz Açıp Gören/İlk göz nuru

İlk doğan bebek veya ilk gelen gelin anlamında.

İl göz nurum sen değil miydin (“Ala-Too”).

emes beleñ (“Ala-Too”).

OOZ BASIRIK.

Caşırın sırdı ce bir nersenin dayının başka biröögö bilgizböö, çıkarboo, caap-caşırap koyu üçün berile turgan ce berilgen baaluu buyum, nerse, para.

Ko-oş murza! Ubadañ boyunça ooz basırıktı tölö (Osmonaliyev).

OOZ BEKİTÜÜ.

Orozo mezigilinde orozonun şartına ılayık erteñ menenki tañ kulanöök salgan ubaktan keç küügümgö çeyin tamak içpöö üçün niyet kıluu.

Uul, kelininin aytkanına bolboston, çal menen kempir ooz bekitip alıştı (“Ala-Too”).

OOZGO ALARLIK.

Bir nersege tatırlık, arzırlık.

Oozgo alarlık iş kılğan çok.

OOZGO ALGIS.

Aytuuga mümkün bolbogon, aytuudan uyala turgan, abdan uyattuu, ıplas.

Oozunan ak it kirip, sarı it çıgıp, oozgo algıs söz süylödü.

OOZGO ALINBOO.

Katardan çıguu, eskerilböö, koşula alboo.

Oşol kündön baştap oozgo alınbay Cangeçti katardan çıgat (Osmonaliyev).

OOZGO ALINUU. k. Oozgo kirüü.

OOZGO BATPAS SÖZ AYTUU.

Aşkere, aşıkça, kötörö çalıp süylöö.

Oşondo Kanat tarabındagılardın biröo “oozgo batpas söz aytıp” turganın kara! (Ş.Ümötalıyev).

OOZGO İLİNÜÜ. k. Oozgo kirüü.

OOZGO KİRÜÜ.

Özünün cakşı sapattarı, adamgerçiligi menen elge belgilüü bolup, el oozunda aytıla baştoo. *Asanbek oozgo kirdi, atağı berki ayıldan narkı ayılga ketti (Osmonaliyev).*

V.: Oozgo alınuu. *Cıldızkan daroo ele oozgo alındı (Baytemirov).*

OOZGO SUU UURTAP ALGANSUU.

Takır unçukpoo, ün katpoo, süylöböö.

Oozgo suu uurtap algansıp unçukpay oturganıbiz naadandıkka catpaybı (Borbiyev).

Ağız Susturmaca/SUS PAYI

Bir sırrı veya veya bir şeyin haberini başka kimseye belli etmemek, ortaya çıkarmamak, üstünü örtmek için verilecek veya verilen değerli eşya, para.

Şimdi beyefendi! Sözüñü tutarak sus payını ver (Osmanaliyev).

AĞZINI BAĞLAMAK

Ramazan döneminde, orucun şartı olarak, şafak vaktinden akşama kadar yememeye niyet etmek.

Evlatlarının dediklerini dinlemeden dede ile nine ağızlarını bağladılar (“Ala-Too”).

Ağza Alınabilecek/ELLE TUTULABİLİR

Birşeye değer, bir faydası dokunur.

Elle tutulur iş yapmadı.

AĞIZA ALINMAZ

Söylenmesi ayıp olan, söylemekten utanılan, çok utanç verici, ayıp.

Ağzını açıp, ağza alınmaz sözler sarfetti.

AĞIZA ALINMAMAK

Gruptan çıkmak, hatırlanmamak, katılamamak.

O günden itibaren ağza alınmayıp, Cangeçti gruptan çıkarılır (Osmonaliyev).

AĞZA ALINMAK. k. Ağza Girmek.

Ağza sığmayan laflar etmek/PİREYİ DEVE YAPMAK

Fazla, aşırı, abartarak konuşmak.

O zaman Kanat tarafındakilerden birini pireyi deve yaparken gör! (Ş.Ümötalıyev).

Ağza Takılmak/DİLLERE DESTAN.

Kendinin iyi yönleri, insanlığıyla tanınıp halk arasında ün kazanıp, konuşulmaya başlamak. *Asanbek dillere destan oldu, namı bu köyden öbür köye ulaştı (Osmonaliyev).*

V.: Ağza alınmak. *Cıldızkan kısa sürede ağza alındı (Baytemirov).*

Ağzına Su Doldurmuş Benzemek/DUT YEMİŞ BÜLBÜL GİBİ OLMAK

Hiç ses çıkarmamak, seslenmemek, konuşmamak.

Dut yemiş bülbül gibi oturmamız cehaletten sayılmaz mı? (Borbiyev).

OOZGO TÜŞKÖN ALMA.

Dayar ookat, mañday ter, meenet ketpegen dünüyö.

Anın kolgo tüşkön koyonu da, oozgo tüşkön alması da, başı toguz, ayagı segiz tölgösü da bolo berişet (Kıdırmışev).

OOZDON OZGO ÖTÜÜ.

Elge cayılıp ketüü, birinen-birine ugulup, dayın boluu, tarap ketüü.

Batıyna cönündögü kabar bat ele oozdon oozgo öttü (Sıdıkbekov).

OOZDON TÜŞÜRBÖÖ.

Dayıma ayıluu, söz boluu, el arasında dañazalanuu, unutulboo.

Ayıl eli ceñüüçülördü oozdon tüşürböy cürdü ("Sovettik Kırgızstan").

OOZDON ÇIGARBOO.

Başka biröögö aytpoo, eç kimgе bilgizböö. *Birok, bul mildetti başka biröögö oozuñdan çigaruucu bolbo (Sasıkbayev).*

OOZDON ÇIGA ELEKTE.

Aytarı menen, oşol zamat, daroo, toktoosuz. *Balanın kiçi peyil, elpektigine irazı bolosuñ. Bir nerseni oozdon çiga elekte orundatıp koyot ("Kırgızstan madaniyatı").*

OOZDORUNA SÖZ ALBOO.

Unçukpoo, süylöböö, kep aytpoo.

Tam urgandar bolso bir dalayga oozdoruna söz albay, eç oygo kelbegen minday zordukka işenip, işenişpey caldıraşuuda (Akmatov).

OOZDUGU COK ATTAY.

Adepsiz, tartibi cok, uyalgandı, iymengendi bilbegen.

Oozdugu cok attay bolup, cürgönü caman.

OOZDUGUN KAGUU.

Şagın sındıruu, unçukturbay, süylöşpöy demin kaytarıp koyuu.

...Bir sapar, udulu kelgende Kalendin oozdugun kagıp koydu (Akmatov).

OOZDUK SALUU.

Baş iydirüü, bağındıruu.

Kakıragan cerlerge, oozduk salıp Çoñ Çüygö, Burganıña kubanam (Osmonkul).

Ağza Düşen Elma/ELMA PİŞ, AĞZIMA DÜŞ

Hazır yemek; alın teriyle, emek ile elde edilmeyen dünya zenginliği.

Onun ele geçen tavşanı da, "elma piş, ağzıma düş"ü de, başı dokuz, sonu sekiz tölgösü de oluverir (Kıdırmışev).

AĞIZDAN AĞZA GEÇMEK

Duyulup, bilinir olmak, yayılmak.

Batıyna hakkındaki haber kısa sürede ağızdan ağza geçti (Sıdıkbekov).

AĞIZDAN DÜŞÜRMEK.

Her zaman söylemek, konu olmak, halk arasında ün kazanmak, unutulmamak.

Köy halkı galip gelenleri ağızdan düşürmediler ("Sovyetçi Kırgızstan").

Ağızdan Çıkarmamak/AĞIZDAN KAÇIRMAMAK

Başkasına söylememek, hiç kimseye belli etmemek.

Fakat, bu görevi başkasına ağızdan kaçırarak olma (Sasıkbayev).

AĞZINDAN ÇIKAR ÇIKMAZ

Söylendiği an, o vakit, hemen, durmaksızın. *Çocuğun alçak gönüllü, yumuşaklığına memnun olursun. Daha ağızdan çıkar çıkmaz anlıyor ve gerçekleştiriyor ("Kırgızstan Medeniyeti").*

Ağzına Söz Almamak/AĞZINI AÇMAMAK

Ses çıkarmamak, konuşmamak, söz söylememek.

Dam yapanlar ise, uzunca bir müddet ağzılarını açmayıp, hiç akla gelmeyen böyle bir zorluğa inanıp-inanmayıp yalvarıyorlar (Akmatov).

GEMSİZ AT GİBİ

Edepsiz, utanmayı, arlanmayı bilmeyen.

Gemsiz at gibi davranması kötü.

GEMİNİ KISMAK

Şevkini kırmak; konuşturmayıp, konuşmayıp isteklerini geri çevirmek.

...Bir an, tam yeri geldiğinde Kalen'in gemini kıstı (Akmatov).

GEM VURMAK

Baş eğdirmek, bağımlı yapmak.

Kupkuru çöllere, gem vurup Büyük Çüy'e, gitmene sevinirim (Osmonkul).

OOZ KARMANUU. k. Oozuna karmanuu.

OOZ KÖPTÜRÜÜ.

Kurulay menmensinip, kötörölüp, maktanıp süylöö, oozu menen opurup-capıra berüü.
Ooz köptürüp oydu eerçitken kur kıyal, / Oyloçu dos, kaydan kelsin köñülgö?
 (Malikov).

OOZ MAYLOO.

1. Biröönü belgilüü maksat üçün konoktop, sıylap koyuu, köñülün aluu ce paraloo.
Bay, starçındardın oozun maylap koygonduktan, anı koldoyt (Abdukarimov).
 2. Kılmışın, ayıbın bilip kalgan adamga ooz basırık kılıp bir nerse berüü.
İştin tübü caman cakka çaap baratkanın baykagan soñ para-saranı basıp berip, Uluktun oozun maylap, ake-cakelep arañ kutuldu ("Ala-Too").

OOZ TİYÜÜ.

Tamak içüünü baştoo, daam tatuu.
 - *İnim, eñ murun ookattan ooz tiyeli!*
 (Kaimov).

OOZU AÇILUU.

Bir nersege ayabay tañ kaluu, tañdanıp, deldeyip turup kaluu.
Ceñem Laylıkandın ıylaganın körüp, oozu açılıp, korko baştadı (Cantöşev).

OOZU BARBOO.

Biröögö bir nerseni batınıp, daap ayta alboos, tartkıncıktoo.
Almakan apa elden murun poçtodon uksa da aytuuga oozu barbay, üyünö ıylap kirip ketti (Cusupov).

OOZU BEK.

1. Orozo karmagan, orozonun şartına ılayık kelbegen uçurda tamak-aş içpegen, oozuna daam albagan.
 - *Orozo ayı emespi, oozum bek ele, balam (Osmonaliyev).*
 2. Oñoy menen oozunan söz çıkpagan, içine sır saktay algan.
Andan korkpoy ele koy, anın oozu bek ("Ala-Too").

OOZU BOŞ.

1. İçine sır saktay albagan, açık ooz.
Oozu boş canım, kaydan bocurap iydim (Sıdıkbekov).
 2. Çın ıklası menen emes, kalp ele, ooz

Ağz Şişirmek/AĞZI HAVADA OLMAK
 Büyüklük taslayıp, böbürlenip övünerek konuşmak, ağzıyla atıp tutmak.

Ağzı havada olup, aklını peşine takan boş hayal, / Bir düşün dostum, nereden akla gelsin (Malikov).

AĞZINI YAĞLAMAK

1. Birini belli bir amaç için ağırlayıp iltifat etmek, gönlünü almak veya rüşvet vermek.
Ağa, üst rütbelilerin ağzını yağladığı için, onu korurlar (Abdukarimov).
 2. Suçunu, ayıbını öğrenen adama söyleme diye bir şeyler vermek.

İşin sonunun kötüye gittiğini anladıktan sonra Uluk'a yüksek meblağda para-rüşvet verip, Uluk'un ağzını yağlayıp, peşinden koşarak zar zor kurtuldu ("Ala-Too").

AĞZINA DEĞDİRMEK

Yemek yemeye başlamak, birazcık yemek yemek.

- *Kardeşim, önce yemeği ağzımıza değdirelim!* (Kaimov).

AĞZI AÇIK KALMAK

Bir şeye hayret etmek, hayretler içinde şaşakalmak.

Yengem Leylakan'ın ağladığını görünce, ağzı açık kalıp, korkmaya başladı (Cantöşev).

Ağzı Varmamak/DİLİ VARMAMAK

Birine bir şeyi çekinmeden, cesurca söyleyememek, duraksamak.

Almakan ana, milletten önce postadan duysa da, söylemeye dili varmayıp, evine ağlayarak girdi (Cusupov).

AĞZI KİLİTLİ

1. Oruçlu, oruç ibadetini bozan şeyerden uzak duran, ağzına bir şey almayan.

- *Ramazan ayı değil mi, ağzım kilitli, oğlum (Osmonaliyev).*

2. Kolay kolay ağzından laf alınamayan, sır saklayabilen.

O zaman korkma, onun ağzı kilitlidir ("Ala-Too").

AĞZI GEVŞEK

1. İçinde sır saklayamayan, dilini tutamayan.
Ağzım gevşek, nerden söyledim (Sıdıkbekov).

2. **AĞIZ UCU.** Tüm ihlâsı ile değil, sözde, dil ucundan.

uçunan gana.

Karı çooçurkap tiktep, oozu boş salam ayttı (Kasimbekov).

OOZU BOŞOO.

Kepteri tügönüü, süylöp ayaktoo, sözünün ayagina çıguu.

Kepten oozdoru boşop karap kalıştı (Osmonaliyev).

OOZU CAP BOLUU.

Süylöögö, kep aytuuga daay alboo, coop kaytara albay tim boluu, süylöy albay kaluu.

Aydarkandın oozu cap bolup, eşikti tars caap çıgıp ketti (Ubukeyev).

OOZU CIYILGANÇA. k. oozun cıyıp algıça.

OOZU KATUU.

Baş berbegen, tizgin tartkanga oñoy menen könbögön, ala kaçma (köbünçö cılığa karata).

Bul kuday urgurdun oozu ayabay katuu (Medetov).

OOZU KÜYÜÜ.

Ekinçi aytkıs bolup calkıp kaluu.

Oozu küygön neme dağı aytuuga daay algan cok ("Çalkan").

OOZU MENEN OROK ORUU.

Kolunan eç nerse kelbese da "bütüröm", "kıyratam" dep kurulay opurula berüü, ayta berüü.

Maga aytpagandın baarın ayttırıp, oozu menen orok oro beriptir (Cigitov).

OOZUMU KARA CAMA CESİN.

Ekinçi andaydı aytpaym, oozanbaym dep karganuu, ant kılui maanisinde koldonulat.

- Aytpa deseñ, aytpaym. Mından narı kñk etip ooz açsam, oozumu kara cama cesin (Kazakbayev).

OOZU-MURDU KIYŞAYBOO.

Aytuuga bolboy turgan, ıgı kelbegen nerseni uyalbay, iymenbey aytpı saluu, karatıp turup kalp ayta berüü.

Oozu-murduñ kıyşaybay turup kantip ayttıñ uşunu (Baytemirov).

OOZU-MURDUNAN TÜŞÖ

KALGANDAY.

Abdan okşoş, soyup kaptaganday.

Munun atasına okşoştugun karasañ, tim ele oozu-murdunan tüşö kalganday (Aalı).

Amca öcü görmüş gibi bakıp, dil ucundan selam verdi (Kasimbekov).

Ağzı Boşalmak/SÖZÜ TÜKENMEK

Söz tükenmek, konuşmasının sonuna gelmek, lafını bitirmek.

Sözleri tükenip baka kaldılar (Osmonaliyev).

AĞZININ PAYINI ALMAK

Konuşmaya, söz söylemeye cesaret edememek, cevap veremeyip susmak, konuşamamak.

Aydarkan ağzının payını alıp, kapıyı sertçe kapatıp çıkıp gitti (Ubukeyev).

Ağzı Sert/DİK BAŞLI

Kontrolle izin vermeyen, dizgini çekmeye kolaylıkla izin vermeyen, alabildiğince koşan (genelde atlar için).

Bu Allah'ın cezası çok dik başlı (Medetov).

AĞZI YANMAK

Bir daha söylemeyecek kadar dersini almak.

Ağzı yanan kişi, tekrar söylemeye cesaret edemedi ("Çalkan").

AĞZI İLE ORAK BİÇMEK

Elinden bir şey gelmese de "halledeceğim", "bitireceğim" diye boş boş konuşmak, söyleyip durmak.

Bana söylemediklerini de söyleyip, ağzıyla orak biçiyor (Cigitov).

Ağzım çürüsün

Bir daha onu söylemeyeceğim, bir daha ağzıma almayacağım diye kendine kızmak, ant vermek için kullanılır.

- Söyleme dersin söylemem. Bundan sonra hık deyip ağzımı açarsam, ağzım çürüsün. (Kazakbayev).

Ağzı-Burnu Eğilmemek/GÖZÜNE BAKA BAKA YALAN SÖYLEMEK

Söylenmesi ayıp olan, uygun olmayan şeyi utanmadan, sıkılmadan söylemek; bile bile yalan söylemek.

Gözüne baka baka nasıl bu yalanı söyledin? (Baytemirov).

HIK DEMİŞ BURNUNDAN DÜŞMÜŞ

Çok benzer, sıyrıp kaplamış gibi.

Bunun babasına benzerliğine baksana, sanki hık demiş burnundan düşmüş (Aalı).

OOZUNA ALBOO.

1. Kep kılboo, eç nerse deböö, esteböö, eskerip da koyboo.
Al ata-enesin oozuna alganga da carabadı.

2. Takır içpöö, ooz tiyip da koyboo.
Al içkilikti oozuna albayt.

OOZUNA ALI CETPÖÖ.

Ukkan-körgönün, aldı-artın baykabay körüngön cerde ayta berüü.
Oozuna alı cetpegen üylöp uçurbaybı!?
(Kasimbekov).

OOZUNA KARATUU.

Özünö köñül burduruu, tañgaldıruu, başka biröönü köz karandı kıluga cetişüü.
Ölbösök eköübüz körörbüz. Sen eköübüz sıyaktuulardı Çolponbay erteñ ele oozuna karatat (Cantöşev).

OOZUNA KARMOO.

Tapkan-taşıganın aga arnap, közün karap turuu.

Ata-enesi bolgonun oozuna karmap, çıypıldap turgandıktan, Tölögön kiyim-keçekten kem-karç bolgon çok ("Sovettik Kırgızstan").

OOZUNA KELGENDİ OTTOO.

Kelciregen orunsuz sözdördü süylöy berüü, ar kaysının başın aytıp tantıroo.
- *Akın oozuna kелgendi ottoy berebi* (Beyşenaliyev).

V.: Oozu menen ottoo. - *Emne dep oozun menen ottop turasın* (Nurpeyisov).

OOZUNA KİRÜÜ. k. El oozuna kirüü.**OOZUNA KEP KİRBÖÖ.**

Emne aytarın bilbey dendaroo bolo tüşüü, coop taap kaytara albay oozunan kebi tüşüü.
Kurmancan oozuna kep kirbey keñgirep, cürögü kapiletten torgo çalınan çimçiktay aldas ura tıbrap, tula boyunan ter ketip, oturup kaldı (Kasimbekov).

OOZUNA KULPU SALINUU.

Süylöböy, eç nerse aytpay kaluu.
Başta Suusarga birdeme dep süylööçü. Emi oozuna kulpu salındı (Baytemirov).

OOZUNA KUM KUYULGANDAY BOLUU.

Ekinçi kaytarıp söz ayta alboo, ooz aç a alboo, coop kaytarıp süylöögö mümkünçülüğü bolboo.

AĞZINA ALMAMAK

1. Söz etmemek, hiçbir şey dememek, aklına bile getirmemek, hiç anmamak.
O, anne-babasını ağzına almaya bile yanaşmadı.

2. Hiç içmemek, tadına bile bakmamak.
O içkiyi ağzına bile almaz.

Ağzına Gücü Yetmemek/AĞZINA SAHİP OLAMAMAK

Gördüğünü-duyduğunu, sonunu düşünmeden her yerde söylemek.

Ağzına sahip çıkamayan atıp tutar (Kasimbekov).

AĞZINA BAKTIRMAK

Kendine baktırmak, hayran bırakmak, başka birini kendine bağımlı etmek.

Ölmezsek ikimiz görürüz. İkimiz gibileri Çolponbay daha yarından ağzına baktırır (Cantöşev).

AĞZININ İÇİNE BAKMAK

Her şeyi ona sunup yedirip içirmek, hiçbir şeye muhtaç bırakmamak.

Anne-babası her şeyi onun için yapıp, ağzının içine baktıkları için, Tölögön giyim kuşamdan eksik olmadı ("Sovettik Kırgızstan").

AĞZINA GELENİ OTLAMAK

Yersiz, zamansız bir şeyler konuşup durmak, gereksiz şeyleri konuşmak.
- *Şair ağzına geleni otlar mı* (Beyşenaliyev).

V.: Ağzıyla Otlamak/Ağzına geleni söylemek. - *Ne diye ağzına geleni söylüyorsun* (Nurpeyisov).

Ağzına Laf Girmemek/DİLİ TUTULMAK

Ne yapacağını bilemeyip şaşakalmak, cevap bulamayıp dili tutulmak.

Kurmancan dili tutularak şaşakalıp, yüreği aniden kafese alınan kuş gibi hoplayıp, tüm vücudunu ter basıp, yere oturdu (Kasimbekov).

AĞZINA KİLİT VURMAK

Konuşmayıp hiçbir şey söylememek.

Başta Susar'a bir şeyler söylerdi. Artık ağzına kilit vuruldu (Baytemirov).

Ağzına Kum Dökülmüş Gibi Olmak/APIŞIP KALMAK

Bir daha laf yetiştirememek, ağız açamamak, cevap vermeye gücü yetmemek.

Saçları dağınık olan dilenci apişip kaldı

Çaçtuu dumananın oozuna kum kuyulganday boldu ("Ala-Too").

OOZUNAN AKAARAT KEP ÇIGUU.

Biröönün köñülün kaltırgan, şagın sındırıp, adamdığın tepsegen caman söz aytuu.

Biri bet kelgenin capırıp, "anday emes, minday" dep, birinin arbagın el aldında tebeleşke öröpküyt, oozunan akaarat kep çıgat (Kasimbekov).

OOZUNAN AK İT KİRİP, KARA İT ÇIGUU.

Oyuna, oozuna kelgendi ottop sögünüü, oozgo algıs ıplas sözdördü aytuu, tildöo, kargo.

Kalıypa katındık kılıp alkınıp, oozunan ak it kirip, kara it çıkkın kündö da bir kebelip koygon emes (Berdikeyev).

OOZUNAN CEL ÇIKPOO.

Aytilgan sözdü, sırdı eç kimge aytpoo, bildirböo, içke saktoo.

Menin oozuman başka biröögö cel da çıkpagan (Cantöşev).

V.: Oozunan cel çigarboo. *Canınan ümüt kılğandar oozunan cel çigarbasın dep, bardıgıbzıdı çoğultup alıp keketiştı (Cantöşev).*

OOZUNAN CEL ÇIGA ELEKTE.

Aytar zamat, daroo.

Abam ceñemdin oyu menen bolup, ...oozunan cel çiga elekte ilip ketip, anan anı atkaruuga dalbas urat ("Kırgızstan madaniyatı").

OOZUNAN KARA SUU KELÜÜ.

Abdan açka bolup, özögü kararuu, açkalıktan kayışuu, özögü üzö tartuu.

Oozuman kara suu kelip, kıyındık menen dem alıp, küyügüp kettim (Elebayev).

OOZUNAN KEBİ TÜŞÜÜ. k. Oozunan sözü түşüü.

OOZUNAN KÖK TÜTÜN BURKUROO.

Katuu kaygıruu, küyünüü, muñkanuu, sızdoo ce ayabay eñsöö, köksöö.

Eldi, cerdi sagınganın ayıp, bir körsöm degidey bolso, oozunan kök tütün burkurayt (Aalı).

V.: Oozunan kök tütün buloo.

Töröbekov bolso oozunan kök tütün bulap, emne dep coop kaytararın bilbey turup kaldı

("Ala-Too").

AĞZINDAN NAHOŞ LAF ÇIKMAK

Birinin gönlünü kırıp, şevkini kırıp, şerefine dil uzatmak.

Biri önüne geleni yalanlayıp, "öyle değil, böyle" der, birinin şerefine dil uzatır, ağzından nahoş laf çıkar (Kasimbekov).

Ağzına Ak İt Girip, Kara İt Çıkmak/AĞZINA GELENİ SÖYLEMEK

Aklına, ağzına gelene sövüp, ağza alınamayacak kadar ayıp sözler söylemek, azarlamak.

Ağzına geleni söylediğinde bile, Kalıypa kadınlık yapıp, alttan alıp, bir kez olsun ağzını açmaz (Berdikeyev).

Ağzından Yel Çıkmamak/AĞZINDAN SIR ÇIKMAMAK

Söylenen sözü, sırrı hiç kimseye söylememek, bildirmemek, içine atmak.

Benim ağzımdan, kimseye sır çıkmaz (Cantöşev).

V.: Ağzından sır çıkarmamak. *Can derdine düşenler, ağızlarından sır çıkarmasınlar diye, hepimizi toplayıp götürdü (Cantöşev).*

DAHA AĞZINI AÇMADAN

Söyler söylemez, hemen.

Amcam yengemin diyeceklerini düşünüp, ...daha ağzını açmadan hemen anlayıp, ondan sonra onu yapmaya gayret gösterir ("Kırgızstan madaniyatı").

Ağzından Kara Su Gelmek/MİDESİ KARNINA YAPIŞMAK

Çok acıkıp midesi zil çalmak, açlıktan kıvrınmak, midesi karnına yapışmak.

Midem karnıma yapışıp, zorlukla nefes alıp, canım çıktı (Elebayev).

Ağzından Mavi Duman Çıkmak/İÇİ KAN AĞLAMAK

Çok üzölmek, içi erimek, kederlenmek, sızlamak veya çok istemek, acısını çekmek. *Milletini, toprağını özlediğini söyleyip, bir daha görebilsem diye, içi kan ağlar (Aalı).*

V.: İçi yanmak. *Töröbekov ise içi yanıp, ne diye cevap vereceğini bilemeyip dondu kaldı (Eginaliyev).*

(Eginaliyev).

OOZUNAN OT BÜRKÜÜ.

Kaardanuu, zaarın çaçuu.

*Çıçalasa birde çaar cılanga aylanıp,
oozunan ot bürköt (Borbiyev).*

OOZUNAN SÖZÜN CULUP ALUU.

Süylöp catkan adamdın sözü bütö elekte ele
öz sözün aytıp kirüü, sözün cıra tartuu, anı
toktoogo argasız kılui.

*Aşırbek dosuna aytarda, mergençi oozunan
sözün culup aldı (Aşimbekov).*

OOZUNAN SÖZÜ TÜŞKÖN.

Eki ooz sözdün başın kurap ayta albagan,
ölcürögön, ötö boş.

*Oozunan sözü tüşkön bir baykuş eken,
bolgon okuyanı cöndöp da aytıp bere algan
cok ("Ala-Too").*

OOZUNAN SÖZÜ TÜŞÜÜ.

Ayıtıp catkan sözün ayaktay albay, emne
deerin, emne aytarın bilbey daldırıp turup
kaluu, apkaarıy tüşüü.

*Bek oozunan sözü tüşüp, emne deerin bilbey,
seldeyip kaldı (Kaimov).*

**V.: Oozunan kebi tüşüü. Tañ kalganınan
Orozkuldun oozunan kebi tüştü (Aytmatov).**

**OOZUNAN SÜTÜ KETE ELEK. k. Ene
sütü oozunan kete elek.**

OOZUNAN TÜŞÖ KALGANDAY.

Abdan okşoş, kuyup koygondoy.

*Anın önörlüü uulu Moldobasan oozunan tüşö
kalganday okşoş (Beyşenaliyev).*

OOZUNAN TÜŞÜRBÖÖ.

Dayıma ayta cürüü, eskere cürüü, esinen
çıgarboo.

*El içinde Kulukeñdi oozdoran tüşürüşpöyt
deşet ko, oşondoybu? (Mavlyanov).*

OOZUNAN ÇALINUU.

Sözünön karmaluu, oşogo baylanıştuu
kandaydır bir işti atkaruuga macbur boluu,
mildettüü bolup kaluu.

Al oozunan çalınıp albadı.

OOZUNAN ÇIGARBOO.

Eç kimge aytpoo, eş kimge bildirböö,
çaşıruu.

*...İştin toktop kaluu sebepterin ölor ölgönçö
oozuman çıgarbaym degen til katka kol
koyup anan tarap ketüü çeçimi boldu*

ATEŞ PÜSKÜRMEK

Öfkelenmek, ağır laflar etmek.

*Çok kızarsa, hemen ala yılana dönüp, ateş
püskürür (Bobiye).*

AĞZINDAN LAFINI ALMAK

Konuşan adamın lafı bitmeden hemen araya
girip kendi konuşmaya başlamak, sözünü
bölmek, onu durmaya mecbur bırakmak.

*Aşırbek, dostuna söyleyecekken, avcı,
ağzından lafı aldı (Aşimbayev).*

İKİ LAFI BİR ARAYA GETİREMEYEN

İki kelimenin başını birleştiremeyen, durgun,
pısırık.

*İki lafı bir araya getiremeyen biri imiş, olan
biteni basit bir şekilde anlatamadı ("Ala-
Too").*

Ağzından Sözü Düşmek/LAFINI UNUTMAK

Söylediği sözünün devamını unutmak, ne
diyeceğini bilemeyip duraksamak, lafını
unutmak.

*Bey, lafını unutup, ne diyeceğini
hatırlayamayıp, dona kaldı (Kaimov).*

**V.: Ağzından lafı düşmek/Lafını unutmak.
Hayret ettiğinden Orozkul lafını unuttu
(Aytmatov).**

HİK DEMİŞ BURNUNDAN DÜŞMÜŞ GİBİ OLMAK

Çok benzer, aynı kalıba dökmüş gibi.

*Onun hünerli oğlu Moldobasan, hik demiş
burnundan düşmüşçesine benzer
(Beyşenaliyev).*

AĞZINDAN DÜŞÜRMEK

Her zaman söylemek, anmak, aklından
çıkarmamak.

*Halk arasında Kuluken'i ağızlarından
düşürmezler diyorlar, öyle mi? (Mavlyanov)*

AĞZIYLA YAKALANMAK

Sözülle yakalanmak, ondan dolayı bir işi
yapmaya mecbur kalmak, mesul olmak.

O ağzıyla yakalandı.

AĞZINDAN KAÇIRMAMAK

Kimseye söylememek, hiç kimseye
bildirmemek, saklamak.

*...İşin durma sebeplerini hayatımın sonuna
kadar ağzımdan kaçırmayacağım diye
anlaşmaya imza attıktan sonra dağılma*

(Aytmatov).

OOZUNAN ÇIGIP KETÜÜ.

Caşırın kepti, sırdı aytıp saluu.

*Ce bayagı selsebet akesi cönüindögü söz
oozunan çigıp kettibi dep, şek sanap turabı,
aytor özüñçö kooptuu (Medetov).*

OOZUNAN ÇIKKANIN EKİ KILBOO. k.

Aytkanın eki kılboo.

OOZUN APPAK KILUU.

Abdan katuu kagıp, takır unçukpas, süylögüs
kılúu, caagin cap kılúu.

*Bulardın karmaym degen kolun kagıp,
süylöym degen oozun appak kılıp basıp
ketiptir (Abdukaimov).*

OOZUNA SALA BERÜÜ.

Aytkanı aytkanday kelüü, aytkanınday bolup
çıguu.

*Oozuma sala bergen eken kelinim ayıgıp ketti
(Medetov).*

OOZUN AÇUU.

Tañ kaluu, emne ekenin bile albay añırayıp
tura berüü.

*Oşentip koysom, abışkam ürpöyüp, oozun
açıp kalıptır (Aytmatov).*

OOZUN AÇIRBOO. k. Ooz açırboo.

OOZUN AÇIRUU.

Abdan tañdandırúu, ayabay tañ kaltırúu, ötü
tañırkatuu.

*Mal arkası menen dalaydın oozun açırıp,
dalaydın kulagın deldeytken (Osmonaliyev).*

OOZUNA ÇÖP ALBAS. k. Koy oozunan çöp albagan.

OOZUNA ŞAYTAN TÜKÜRGÖN.

İrçılığı, akındığı aşınan, mıktı ırdagan,
camakçılığı, sözmördüğü aşkan.

*“Çekir kişinin oozuna şaytan tükürgön”
degen kep iras beym. Sarala çekir
turumtayday epeyip kep baştaganda
ınandırıp salat (Sıdıkbekov).*

OOZUNA EÇTEME KİRBÖÖ. k. Oozuna söz kirböö.

OOZUNA EE BOLO ALBOO.

1. Tizginin tartıp toktoto albay ala kaçtırúu.
*Akiya attardın oozuna ee bolo albay, beeni
arabanın ogu menen koydurdu (Sıdıkbekov).*

2. Özün-özü toktoto alboo, oozuna emne
kelse oşonu ılgabay ayta berüü.
*Oozuña ee bolo albagandan kiyin, anday
cerge barıp emne kılasıñ? – dep cemeley*

kararı çıktı (Aytmatov).

AĞZINDAN KAÇIRMAK

Gizli sözü, sırrı söyleyivermek.

*Ya o bölge idarecisi ağabeyi hakkındaki sözü
ağzından kaçırıdıysa diye endişe mi duyuyor
nedir, nedense tedirgin (Medetov).*

AĞZININ PAYINI VERMEK

Çok sert şekilde uyarıp, bir daha ağzını
açamaz, konuşamaz hâle sokmak, ağzını
kapatmak.

*Bunların tutayım dedikleri ellerini ters
çevirip, ağızlarının payını verip gitmiş
(Abdukaimov).*

Ağzına Salıvermek/ALLAH

SÖYLETMEK

Söylediği aynen olmak, söylediği gibi
gerçekleşmek.

Allah söyletmiş, gelinim iyileşti (Medetov).

AĞZINI AÇMAK

Hayretler içinde olmak, ne olduğunu
bilemeyip aval aval bakmak.

*Öyle bıraksam, kocam hırslanıp, ağzını açtı
(Aytmatov).*

AĞZININ İÇİNE BAKTIRMAK

Çok ilginç şeyleri söyleyerek etkilemek,
kendini dinletmek.

*Dünyalığı ile pek çoklarını ağzının içine
baktırır (Osmonaliyev).*

Ağzına Şeytan Tüküren/BÜLBÜL GİBİ ŞAKIYAN

Şarkıcılığı, şairliği olan; iyi şarkı söyleyen,
ozanlığı, hatipliği fazla.

*“Çekir bülbül gibi şakıyor” dedikleri gerçek
galiba. O bülbül gibi şakımaya başlayınca,
herkesi etkiler (Sıdıkbekov).*

AĞZINA SAHİP OLAMAMAK

1. Dizginine sahip olamamak.

Dizgininiçekip atı durduramamak.

*Akiya atların dizginlerine sahip çıkamayıp,
kısağı faytonla çarptı (Sıdıkbekov).*

2. Kendi kendini durduramamak, ağzına geleni konuşmak.

Ağzına sahip olamadıktan sonra, oraya gidip

baştadı ("Ala-Too").

OOZUN BASUU.

Ayttirboo, süylötpöö, süylötpöy tiyip koyuu, toktotuu.

Açıusu kelgen nemenin andan beter cinine tiygisi kelbey, Mirzabek oozun bastı (Abdukaimov).

V.: Oozun cap kılıu. Akça berip oozun cap kıldı.

OOZUNDA BEŞ OOOZ SÖZÜ COK.

Bir-eki ooz sözdün başın koşup epteştirip ayta albagan, sözgö çorkok, söz süylöögö cöndömmü cok degen maanide.

Imtırabay birdeme deseñ bolo, oozunda beş ooz sözü cok baykuşsuñ ("Çalkan").

OOZUNDA SÖZÜ BAR.

Ança-mınça çeçendigi bar, durustap süylöy bilgen, kep-keñeşin ayta alğan.

Antkeni, atası Bölöbala tış adamdardın közünö koñur körüngönü menen oozunda sözü bar adam bolçu (Ögöbayev).

OOZUN CAP KILUU. k. Oozun basuu.

OOZUN CIYIP ALGIÇA.

Aytıp бүткүчө, sözünün ayagina çıkkıça, aytıp бүтө elekte.

İrina oozun ciyıp algıça, sırtkı eşikti biröö kaktı (Cantöşev).

V.: Oozun ciygiça. Oozun ciygiça eki ceñesi koltuktagan Nazgül kirdi (Osmonaliyev).

OOZUN CIYIP ALUU.

Sözün aytpay toktop kaluu, aytıp atkan sözün toktoto koyuu.

Mamıt akenin kıyığına tiybeyin dedibi oozun ciyıp aldı (Aşimbayev).

OOZUN KARMANUU.

Kandaydır bir iştin bolup ketişine ce aytıpı kalgan sözünö katuu ökünüü, öküttö, armanda kaluu.

Baktısı baştan tayganda, "Attiñ" dep oozun karmanat (Osmonkul).

OOZUN KAROO.

Aytkan sözün toluk atkaruu, anın aytkan degeni menen bolup turuu.

Kişiler Nüzüptün oozun karap kalıştı

ne yapacaksın? – diye azarlamaya başladı ("Ala-Too").

AĞZINI KAPATMAK

Söyletmemek, konuşturmamak, konuşturmayıp yasak getirmek, durdurmak. Cinleri tepesinde olan şeyi daha çok sinirlendirmek istemeyip, Mirzabek ağzını kapadı (Abdukaimov).

V.: Ağzını kapatmak. Para verip ağzını kapattı.

Ağzında Beş Ağız Sözü Yok/AĞZINDA İKİ LAF OLMAYAN

İki kelimeyi bir araya getirip konuşamayan, suskun, konuşmaya yeteneği yok.

Ezilmeden bir şeyler söylesen olurdu, ağzında iki lafı olmayan zavallısın ("Çalkan").

AĞZI LAF YAPAR

Azda olsa hatipliği var, iyi konuşabilen, fikrini dile dökabilen.

Çünkü, babası Bölöbala dışdaki insanların gözüne pek etkili görünmese bile, ağzı laf yapan bir adamdı (Ögöbayev).

Ağzını Toplayıncaya Kadar/LAFI TOPARLAYANA KADAR

Anlatıp bitirinceye kadar, sözünün sonuna gelinceye kadar, konuşması biterken.

İrina lafının toparlayana kadar, dış kapıyı biri vurdu (Cantöşev).

V.: Lafını toparlamadan. Lafını toparlamadan, iki yengesi iki kolunda Nazgül girdi (Osmonaliyev).

Ağzını Toplamak/KONUŞMASINI YARIDA KESMEK

Lafını söylemeyip duraksamak, söylemekte olduğu sözünü durdurmak.

Mamıt ağabeyin sinirine dokunmayayım mı dedi, hemen konuşmasını yarıda kesti (Aşimbayev).

AĞZINI TUTMAK

Beklenmedik bir işin gerçekleşmesine veya söylenen söze çok üzölmek, arzusuna ermemek, pişman olmak.

Talihini tepince, "keşke" diye ağzını tutar (Osmonkul).

AĞZINA BAKMAK; İKİ DUDAĞININ ARASINA BAKMAK

Dediğini tam yapmak, onun dediğine göre hareket etmek.

(Kasimbekov).

OOZUN KOYO BERÜÜ.

Tizgindi koyo berip katuu çaap cönöö, atın katuu çabuu.

Daldak atının oozun koyo berip, kamçı basıp kaçat (Osmonaliyev).

OOZUN KÖPTÜRÜÜ.

Kurulay kötörülüü, maktanuu, oozu menen opurup-capırıp kıyratam, cergatam dey berüü.

Algaçkı iygiligine delöörügön çaş cigit oozun köptürüp cagınuu üçün aytıp koygondur (Beyşenaliyev).

OOZUN KÜYGÜZÜÜ.

Uyat kılúu, ötü inğaysız abalda kaltıruu.

Kuu ekensiz, oozumdu küyğüzüp koyduñuz, kolu-butumdu cibi çok baylap saldıñız (Abdukaimov).

OOZUN MAYLOO. k. Alkımın mayloo.

OOZUN OORUTUU.

Kuru beker süylöy berüü, ubara boluu.

Bolbogon işke oozuñdu oorutpa.

OOZUN TAPTOO.

Süylöy turganday boluu, süylöp cibergisi kelüü, bir nerseni aytuuga kamdanuu.

Şarip dagı birdeme aytçuday oozun taptap barıp, içinen küñgürönüp tim boldu (Beyşenaliyev).

OOZUN TARTPOO. k. Tilin tartpoo.

OOZUN TÖÖ TEPSE DELE.

“Emne bolso da süylöör sözün aytpaybı” degen maanide koldonulat.

Carıktık kişi oozun töö tepse dele aytpaybı, - dedi içinen (“Leninçil çaş”).

OOZUNUN CELİN AYOO.

Bir ooz söz aytkanga caraboo (köbünçö cardam berüü, kömöktöşüü maanisinde).

Anın aytkanın çok debeyt ele, oozunun celin ayadı, cardam bergisi kelbedi (“Sovettik Kırgızstan”).

OOZUNUN SALUUSU BAR.

Dayıma cakşı tamak-aştın, sıydın üstünön çıguuçu, cakşı tamaktan colduu.

Oozunun saluusu bar eken kurgurumdun (Beyşenaliyev)

İnsanlar Nüzüp’ün iki dudağının arasına baktılar (Kasimbekov).

Dizgini koyuvermek

Dizgini bırakıp hızlı koşturmaya başlamak, atını mahmuzlamak.

Daldak atının dizginini koyuverip mahmuzlayarak kaçır (Osmonaliyev).

AĞZINI ŞİŞİRMEK

Övünmek, ağzıyla her şeyi hallederim, yaparım diye atmak.

İlk başarısına aldanarak genç yiğit ağzını şişirerek yaranmak için konuşmuş olabilir (Beyşenaliyev).

AĞZINA TÜKÜRMEK

Utandırmak, çok kötü duruma düşürmek.

Kurnaz imişsiniz, ağzıma tükürdünüz, elimi kolumu ipsiz bağladınız (Abdukaimov).

BOŞUNA NEFES TÜKETMEK

Boşuna konuşmak, zahmet etmek.

Olmayacak işe boşuna nefes tüketme.

Ağzını Hazırlamak/Boğazını temizlemek

Konuşacak gibi olmak, konuşmak istemek, bir şeyi söylemeye hazırlanmak.

Şarip da bir şeyler söyleyecekmiş gibi boğazını temizleyip, içinden konuşarak boş verdi (Beyşenaliyev).

Ağzını Deve Tepse Bile/AĞZINI BIÇAK AÇMAMAK

“Ne olursa olsun, sözünü söyleseydi” mânâsında kullanılır.

O adam ağzını bıçak açmasa da söyleseydi, - dedi içinden (“Leninçil çaş”).

Ağzının Havasını Esirgemek/BİR ÇİFT LAFINI ESİRGEMEK

Bir çift laf söylemeye yaramamak (genelde yardım etme, destekleme mânâsında).

Onun dediğine hayır demezdi, bir çift lafını esirgedi, yardım etmek istemedi (“Sovettik Kırgızstan”).

Ağzının Hassaslığı Var/KAYNANASI SEVER!

Her zaman iyi yemeğin, ziyafetin üstüne gelen; hep yemek üstüne gelen.

Kaynanası seviyormuş kurban olduğumun (Beyşenaliyev).

OOZUÑA CILAN UYALAGIR!

Cagımsız caman söz, suuk kabar aytkan kişiğe karata kargoo maanisinde aytilat. *Oozuña cılan uyalagır, sen emne dep catasıñ (“Çalkan”).*

OOZUÑA KAN TOLGUR! k. Kara**oozuña kan tolgur!****OOZUÑA KARA!**

Antip ayta berbe, baykap süylö, abayla degen maanide zeküü, keketüü iretinde koldonulat. *Oozuña kara, kemsintpe! (Osmonaliyev).*

V.: Oozuña karap süylö! –*Emne deyt, oozuña karap süylö! (Eşmambetov).*

OOZUÑA KARA TAŞ!

Korkunuçtuu kabar, cagımsız, naçar söz aytip cibergende “toktot”, “anday debe”, “aytkanıñ kelbesin”, “anday bolbosun” dep kaguu maanisinde koldonulat.

“Oozuña kara taş! Döörügönüñ ılayım öz başıña cetsin” (Cigitov).

V.: Oozuña taş! *Oozuña taş, kakşangan caağıñ singır! (“Ala-Too”).*

OOZUÑA MAY!

Kandaydır bir cakşılık ce cakşı kabar cönündö bilgizgen kişiğe karata süyünüü, tolkundanu menen alkoo maanisinde koldonulat.

Oozuña may, aylanayın, oozuña may! Kana, okup ciberci! – dep Çotur süyüngönünön emne kılarn bilbey turdu (Abdukaimov).

OOZUÑAN SEKET BOLOYUN!

Alkoo, ıraazılığın bildirüü maanisinde koldonuluuçu alkış.

Oozuñan seket boloyun, uşul kepti cetkirgen oozuñan! (Medetov).

OOZUÑA OK! k. Ok oozuña.**OOZUÑDA BARDIR!**

Kimdir biröönün aytkan kebine karata senin aytkanıñday bolup kalaar, aytkanıñ tuura çıgıp kalaar dep ümüt kılıu, ıraazı boluu maanisinde koldonulat.

- Balkim, agañ kelip kalar, oozuñda bardır, aylanayın (“Ala-Too”).

OOZUÑDU BİRÖÖ TIRMADIBI?

Seni aytkın dep biröo kıynadı, aytkan sözündün azabın özüñ tart degen maanide koldonulat.

Ağzına yılan yuva yapsın!

Sevimsiz kötü söz, hep kötü haber veren kişi için kargış anlamında kullanılır.

Ağzına yılan yuva yapsın, sen ne diyorsun (“Çalkan”).

Ağzına Bak/AĞZINDAN ÇIKANLARI KULAKLARIN DUYSUN

Öyle söyleme, dikkatli konuş, dikkat et mânâsında uyarmak, tehdit etmek mânâsında kullanılır.

Ağzından çıkanları kulakların duysun, küçümseme! (Osmonaliyev).

V.: Ağzından çıkana dikkat et! –*Ne diyor, ağzından çıkana dikkat et! (Eşmambetov).*

Ağzına Kara Taş/Ağzından yel alsın!

Korkunç haber, sevimsiz, kötü söz söylendiğinde “durdur”, “öyle deme”, “dediğin olmasın”, “öyle olmasın” diye azarlama mânâsında kullanılır.

“Ağzından yel alsın! Saçmalıkların kendi başına yetsin” (Cigitov).

V.: Ağzına taş! *Ağzına taş, zıralayan çenen kırılsın! (“Ala-Too”).*

Ağzına Yağ/Ağzına sağlık!

İyi bir durum veya iyi haber bildiren kişiye karşı sevinmek, heyecanla iyi dileklerde bulunmak.

Ağzına sağlık, kurban olayım ağzına sağlık!

Hadi okuyuver şunu! - diye Çotur sevincinden ne yapacağını bilemedi (Abdukaimov).

Ağzına kurban olayım!

Hayır dua etme, memnuniyetini bildirme için kullanılır.

Ağzına kurban olayım, bu haberi bize getirdin ya! (Medetov).

İnşallah dediğin gibi olur!

Birinin dediği lafına binaen, “senin dediğin gibi olur, dediğin doğru çıkar” diye ümit etmek, razı olma mânâsında kullanılır.

- Belki, ağabeyin gelir, inşallah dediğin gibi olur, canım (“Ala-Too”).

Ağzını birisi tırmaladı mı?Zorla mı söylediler?

“Seni söyle diye kimse zorladı mı”, “söylediğin sözün azabını kendin çek”

Tölmüşüstün oozun biröö tırmadı? Şük otur (Beyşenaliyev).

OOZU-OOZUNA CUKPOO.

Eç buydalbay şakıldatıp, tartınbay tez süylöö. Şvolik anın oozu-oozuna cukpay süylögönün kunt koyup ugup turdu (Aşimbayev).

OOZU TAŞ BOLUU.

Unçukpoo, süylöbö.

Koñurbay kolgo baş boldu / “Korkpoysuñ” degen kakşık söz / Oşondo oozu taş boldu (“Manas”).

OOZU TAŞ TABUU. k. Taş kabuu.

OOZ UÇUNAN.

Ança köñüldönböy, çın peyli menen emes, kaydıger gana.

Kelgen eköö ooz uçunan Akbar menen esendeşti da, bel çeçpesten kaldaya tarta orun alıştı (Ubukeyev).

V.: Ooz uçu menen. *Anın ooz uçu menen aytkandarı ayalı menen baldarının kulak uçunan ketti (Kaimov).*

OOZU ŞOK.

Oozuna kelgenin eç tartınbay keregi bar ce coguna karabay süylöp salma, aytayın degenin aytıp koymo.

Oozu şok Frantişekti kim tıyat (Aşimbayev).

OOKATTAN KOLUN TARTUU.

Ookat-tiriçilik köygöyünö aralaşpay, takır kırışpey kaluu (köbünçö karı kişige karata). *Abışka ebak ele ookattan kolun tartkan.*

OOKATI ÖTPÖÖ.

Caşoo-tiriçiligi naçarloo, cakırılanuu, ötü oor abalga kelüü.

Anın ookatı ötpöy catat.

V.: Künü ötpöö. *Künü ötpöyt baykuştun bizsiz.*

OOMAL-TÖKMÖL DÜNÜYÖ.

Birde bar, birde çok, öydö-tömön, caman-cakşı bolo bere turgan caşoo, abal, turmuş-tiriçilik.

Karılar meseldegendey opasız oomal-tökmöl dünüyö çirkiniñ uşubu? (Beyşenaliyev).

V.: Oomaluu dünüyö. *Adıl ordunan*

mânâsında kullanılır.

Tölmüş’e zorla mı söylediler? Sesini çıkartma (Beyşenaliyev).

Ağzı Ağzına Değmemek/ÇENESİ DÜŞMÜŞ GİBİ KONUŞMAK

Hiç duraksamayıp, çekinmeden hızlı konuşmak.

Şvolik onun çenesi düşmüş gibi konuşmasını pür dikkat dinledi (Aşimbayev).

Ağzı Taş Kesilmek/AĞZINI AÇMAMAK

Ses çıkarmamak, konuşmamak.

Konurbay elimize esir düştü /

“Korkmuyorsun” dememiz alaycı söz/İşte o zaman ağzını açmadı (“Manas”).

DİL UCUNDAN

Çok fazla önem vermeden, tüm samimiyeti ile değil, öylesine.

Gelenler dil ucuyla Akbar ile selamlaştıktan sonra, üstündekilerin çıkartmadan hemen baş köşeden yer aldılar (Ubukeyev).

V.: Dil ucuyla. *Onun dil ucuyla söyledikleri eşi ile çocuklarının bir kulağından girdi bir kulağından çıktı (Kaimov).*

AĞZI BOZUK

Ağzına geleni hiç çekinmeden gerekli veya gereksiz oluşuna bakmadan konuşan, ağzına geleni konuşan.

Ağzı bozuk Frantişek’i kim durdurur (Aşimbayev).

ÇALIŞMAKTAN ELİNİ AYAĞINI ÇEKMEK

Eve ekmek getirme meşakkatine karışmayıp, tamamen elini eteğini çekmek (genelde yaşlı insanlar hakkında).

Amca çok önceden çalışmaktan elini eteğini çekmiş.

EVİNE EKMEK GETİREMEMEK

Hayatı zor şartlar altına girmek, fakirleşmek, çok zor duruma düşmek.

O evine ekmek bile getiremiyor.

V.: Günü geçmemek. *Günü geçmez zavallının bizsiz.*

İNİŞLİ ÇIKIŞLI DÜNYA

Bazen var, bazen de yok; inişli-çıkışlı, iyi-kötü olan hayat, durum, yaşantı.

Yaşlıların dediği gibi inişli çıkışlı dünya bu mu? (Beyşenaliyev).

V.: Garip dünya. *Adıl yerinden kalkıp,*

kozgolup, tike karap: oomaluu düniyö eken, - ...dedi (Berdikeyev).

OOR BASIRIK.

Toktoo, kötörümdüü, eç kebelbegen, salmaktuu.

Toyçubek oyçul, oor basırık kişi emespi (Bayalinov).

V.: Oor basırıktuu. *Camalkan toktolup, oor basırıktuu bolup kalgan ele (Abdukaimov).*

OOR COGOTUU.

Ötö cakın, abdan beldüü adamınan acıroo. *Capardan acırap, uşintip, ordu tolgus oor cogotuuga uçuradık, - dep kañırığı tütödü (Cantöşev).*

OOR MÜNÖZ. k. Münözü oor.

OORSOK NAMIZ.

Kuru namıs, kuru körsötülgön dımak. *Oorsok namızdın eköübüzgö emne keregi bar.*

OORSOK SÖZ.

Negizsiz, kuru aytilgan kep. *Oorsok sözüñdüy koysoñçu!*

OOR TOPONDOO.

Kandaydır bir iştin, tüşüktüüsünün köbün bütürüp, atkaruuga oñtoylotup, ceñildetip koyuu.

Azamattar, oor topondop koygon turbaysıñar bı!

OOR TÜN.

Karañgı, tuncuragan, közgö saysa körüngüs tün.

Oor tündün tınçın alıp zırıldap, / Arkı-terki, Avtomobil çabılğan (Bökönbayev).

OOR ULUTUNUU.

Ötö katuu, tereñ ulutunuu, üşürünüü. *Beçara ene közün sürtündü da, ...oor ulutundu (Kasimbekov).*

OORUN KOLDON, CEÑİLİN CERDEN ALUU.

Bardık cagınan cardam berip, kömök körsötüü, tüşügün ceñildetüü.

Atasının oorun koldon, ceñilin cerden alat (Berdikeyev).

V.: Oorun koldon aluu. *Meyli uşunumdu bergenine şügür. Oorumdu koldon alıp, cügümdü ceñildetti (Beyşenalıyev).*

OPOL TODOY.

Abdan zor, ötö çoñ.

başını yukarı kaldırıp: bir garip dünya imiş, - ...dedi (Berdikeyev).

AĞIR BAŞLI

Mutedil tabiatlı, mütevazı, ciddî, ağır başlı.

Toyçubek düşünceli, ağır başlı biri değil mi (Bayalinov).

V.: Ağır başlı. *Camalkan büyüyüp, ağır başlı olmuştu (Abdukaimov).*

AĞIR KAYIP VERMEK

Çok yakın, çok önemli bir kişiden ayrılmak. *Capar'dan ayrılıp, işte böyle, yeri doldurulamayan ağır kayıp verdik, - diye gözleri buğulandı (Cantöşev).*

Sağmal hayvan hakkındaki namus/KURU NAMUS

Kuru namus, boşuna heveslenen arzu. *Kuru namustan ikimize ne fayda.*

BOŞ SÖZ

Asılsız, boşuna söylenen söz. *Boş sözü bırak.*

ÇOĞU GİDİP AZI KALMAK

Bir işin, zor olan kısmını bitirip, tamamlamaya yaklaşıp, azaltmak. *Yiğitler, çoğu gidip, azı kalmış!*

Ağır Gece/Karanlık gece

Karanlık, kapkaranlık, önünü göremeyeceğin kadar karanlık gece.

Karanlık gecede gürültü çıkartıp, / Oraya buraya otomobil geçmiş (Bökönbayev).

Ağır Nefes Almak/DERİN DERİN NEFES ALMAK

Çok derin nefes almak, of demek. *Zavallı ana gözünü eliyle ovduktan sonra, ...derin derin nefes aldı (Kasimbekov).*

Ağırımı Elden, Hafifini Yerden

Almak/YÜKÜNÜ HAFİFLETMEK

Her açıdan yardım etmek, destek çıkmak, yükünü hafifletmek.

Babasının yükünü hafifletir (Berdikeyev).

V.:Yükünü Elinden Almak/Derdine

derman olmak. *Tamam, bunu verdiğime Allah'a bin şükür. Derdime derman olup, yükümü hafifletti (Beyşenalıyev).*

DAĞ GİBİ OLMAK

Çok güçlü, çok büyük olmak.

Opol toodoy er kök cal, ziñğıradı kenebey ("Seytek").

OPOSUZ DÜYNÖ.

Tübölüktüü emes, ubaktıluu.

Canıña küç kelgende altınıñ agıp ketip catsa da karabayt okşoysuñ. Oposuz calgan düynö ekenin oşondo bir bildim (Berdikeyev).

OPOT BOLUU.

Oyrondolup çok boluu, kıyroo.

Kaşık kaldı kanımız, / Opot boldu elibiz ("Seytek").

OP TARTUU.

Soruu, özünö karata tartuu.

Açuulanıp op tartsa, /Ay-aalamdı soruptur (folk).

ORDOSU BUZULUU.

Oyron boluu, kıyroo, talkalanıp çok boluu.

Kanay ordosu buzulup, tikken tuusu cıgılıp tüşkösüp surdangan (Ümötaliyev).

ORDUNAN ATIP TURUU.

Tez, ötü içkam tura kaluu, çoçuganday tez kıymıldoo.

Orduman atıp turdum çoçup (Berdikeyev).

ORDUNAN ÇIGUU.

Kaalaganday, oyundagıday orundaluu, atkarıluu.

Aytkanı ordunan cıgıp, köñülü kötörüñkü.

ORDU-TÜBÜ MENEN.

Takır, birotolo.

Men aytıp catam, barasıñ, barbasañ, ordu-tübüñ menen cogolosuñ (Berdikeyev).

OR KAZUU.

Biröögö camandık kılui, camandık izdöö, karasanataylık kılui.

Biröögö or kazsañ tayız kaz, özüñ tüşüp kalbagın (makal).

ORMON OPUZA.

Biröönü opurup-capırıp korkutuuçu, sesin aluuçu casalma amal, ıkma.

Ormon opuzanın keregi emne, coldoş tergööçü (Abakirov).

OROZONUN ON TAMIRI BİR KELÜÜ.

Tuş taraptığı, ar kaysı caktığı tuugan-tuuşkan ce cakşı sanaalaş, cakın adamdarı bir mezigilde kelgenine karata koldonulat.

OROZOSUN AÇA ELEK.

Eç tamak içe elek, oozuna naar ala elek.

Tanda turgan baybiçe aykır-kıykır orozosun aça elek ayılga çuu saldı

Dağ gibi er aslan, ok gibi fırladı umursamadan ("Seytek").

FANI DÜNYA

Sonsuz değil, sınırlı.

Can derdine düşünce, altının suya gitse bile bakmazmışsın. Fani dünya olduğunu işte o zaman tekrar hatırladım (Berdikeyev).

HELAK OLMAK

Yerle bir olup yok olmak, dağılmak.

Kanımız bir kaşık kaldı, / Helak oldu halkımız ("Seytek").

KENDİNE ÇEKMEK

Emmek, kendine doğru çekmek.

Sinirlenerek kendine çekerse, /Dünyayı sormuş (folk).

OTAĞI BOZULMAK

Yerle bir olmak, dağılmak, dağılıp yok olmak.

Kanay'ın otağı bozulmuş, diktiği bayrağı yıkılmış gibi duruyor (Ümötaliyev).

YERİNDEN FIRLAMAK

Tez, çok hızlı kalkmak, irkilmiş gibi hareket etmek.

İrkilerek yerimden fırladım (Berdikeyev).

YERİNE GETİRİLMEK

İsteddiği gibi, düşündüğü gibi gerçekleşmek, yapılmak.

Dediği yerine getirilip, keyfi yrinde.

Yeri-Dibi İle/Tamamen

Tamamen, hepten.

Ben söylüyorum, gideceksin. Gitmezsen tamamen toz olursun (Berdikeyev).

ÇUKUR KAZMAK

Birine kötülük yapmak, fenalık planlamak, art niyetli davranmak.

Başkasına çukur kazarsan çok derin kazma, kendin düşebilirsin (atasözü).

KURU TEHDİT

Birini korkutan, çekilmesine yol açan hile, yöntem.

Kuru tehdite ne gerek var, yoldaş savcı (Abakirov).

Orucun on damarı aynı anda gelmek

Uzakta, farklı yerlerdeki akrabaların veya sevdiklerin, yakınların bir anda gelmesi için kullanılır.

Orucunu Daha Açmamak/AĞZINA

LOKMA KOYMAMAK

Daha hiç yemek yememek, daha ağzına bir lokma koymamak.

(Sıdıkbekov).

OROY KÖZ ÇARAY.

Közmö-köz, büt bardığı çoğuu turganda, eldin közüncö, el aldında, eç kimden çaşırıkça emes.

Kaalaganımdı oroy köz çaray açık taştadım (Beyşenaliyev).

OROK TAŞTAMAY.

dial. etn. Otun üçün kuuray orgon baldardın meldeş oyunu: kança bala oynoso, oşonço sanda, birdey ölçömdögü tañgak ce çek kuuraylar koyulat da, belgilengen çekke oynogon baldardın oroktoru kezek menen ırgıtıl, kimdin orogunun uçu cerge sayılsa, oşol orok eesi kuuraydı utat.

Bala kezde neçen orok taştamay oynoduk go ("Leninçil çaş").

ORTOGO ALUU.

Calpısı, büt bardığı çoğulup sözgö aluu, kistoogo aluu, ur-berige aluu.

Kolhozçular çınındı ayt dep, sarı tonçon kişini ortogo alıştı.

ORTOGO SALUU.

1. Bar bolgonun teñ bölüşüü, teñ körüü.

Student kezde bolgonun ortogo salıp çaşooçu elek, azır anday kayda ("Leninçil çaş").

2. Bardık bolgon işti açık süylöşüü, çaşırbay açık aytuu, köpçülökkö koyuu.

İştin cayın ortogo salayın, siler da oylonup, oyunaardı aytkıla ("Ala-Too").

ORTODOGU OT ÖÇÜÜ.

Turmuş buzuluu, üy-bülö çaşoosu bolboy kaluu.

Eki ortodogu ot öçtü, emne ayla kılabiliriz.

ORTO ZAAR.

Ce arı, ce beri emes, ırgılcnı bolgon abal.

Bilerman çoñdor orto zaar bolup, kümön sanaşat (Bektenov).

ORTOK TİL TABİŞUU.

Öz ara tüşünüşüü, birdey köz karaşka kelüü, bir pikirde boluu.

Bul cigittin dağı bir cakşı ceri ooz köptürmö opuzaga salbay, alar menen da ortok til tabışa bilgendigi (Mavlyanov).

Sabah erken kalkan hanım haykırarak, daha ağzına bir lokma koymayan köyliüyü çağırdı (Sıdıkbekov).

GÖZ ÖNÜNDE

Göz önünde, herkes bir arada iken, milletin önünde, kimseden gizlenmeden, saklanmadan.

İstediğimi göz önünde açık söyledim (Beyşenaliyev).

Orak fırlatma

dal. etn. Odun toplayan çocukların yarış oyunu; ne kadar çocuk oynarsa, o sayıda aynı ölçüdeki bağlanmış odunlar ortaya konulur ve oraklar uzağa fırlatılır. Kimin orağı yere ucuyla saplanırsa, o orak sahibi odunları kazanır.

Çocukken çok orak fırlatma oynardık ("Leninçil çaş").

ORTAYA ALMAK

Geneli, hepsi toplanıp sorguya çekmek, sıkıştırmak, itekleyip kakalamak.

Kolhozçular gerçeği söyle diye, sarı paltolu adamı ortaya aldılar.

ORTAYA ATMAK

1. Tüm olanı tam ortadan paylaşmak, eşit paylaşmak.

Öğrencilik dönemde elde olanı ortaya atıp paylaştık, şimdi o nerede ("Leninçil çaş")

2. Bütün olan işi açık konuşmak, saklamadan açık söylemek, çoğunluğa danışmak.

İşin gerçeğini ortaya atayım, sizler de düşünün ve fikrinizi söyleyin ("Ala-Too").

Oradaki Ateş Sönme/OCAĞI SÖNMEK

Hayatının düzeni bozulmak, ailesi dağılmak.

Ocağı söndü, şimdi ne yapacağız.

Kararsız kalmak

Ya bu, ya o değil, ortada kararsız kalınan durum.

Bilgili idareciler kararsız kalarak, şüpheleniyorlar (Bektenov).

ORTAK DİLDE BULUŞMAK

Kendi aralarında anlaşmak, aynı bakış açısına sahip olmak, aynı fikirde olmak.

Bu yiğidin bir başka olumlu yanı, ağız dolusu yalanlarla tehdit etmeyip, onlarla da ortak dilde buluşabilmesi (Mavlyanov).

ORTON KOLDOY.

Mıktı, caragan, aldıñkı, eñ sonun.

Uulu eñ murun musulmança okuudan közün açsa, ...anan orustan okup, orton koldoy kişi bolmok (Kaimov).

ORTOÑOR TOLSUN!

Kandaydır bir adamdar tobuna karata ıntımağınar, birimdigiñer aşsın degen maanide koldonulat.

- *Ortoñor tolsun aytıp, şıñga boyluu ak sargıl cigit kelip uçuraştı (Akmatov).*

ORTOSUNAN CEL ÖTPÖÖ.

Biri-biri menen öto ıntımaqtuu, tattuu boluu, abdan tıgız baylanışta boluu.

Alardın ortosunan cel ötpöyt.

ORTOSUNAN OT ÇIGUU.

Mamilesi buzuluu, ıntımağı ketüü.

Bayagıday kütüröp meyman kütüp, şapar tepkendin ordu açışıp, Tölögön menen Moymoldun ortosunan ot çıktı ("Sovettik Kırgızstan").

ORTOSUNA OT CAGUU. k. Arasına ot caguu.**ORTOSUNA OT IRGITUU. k. Arasına ot caguu.****ORTOSU SUU.**

Mamileleri solgundoo, naçarloo.

Söz calganbay, ortoloru suup ketti (Kasimbekov).

ORUN ALUU.

1. Oruntuktoo, caylanışuu, turup kaluu.

Töşök dayın boldu, orun alıñızdar meymandar.

2. Cok emes, bar boluu, kezdeşüü, uçuroo.

Cogorku kemçilikterdin orun alganın moynuñuzga alarsız.

V.: Orun-oçok aluu. *Tigi kayın siñdiñ boy tartıp orun-oçok alsa, bul uuluñ çoñoyso, kor bolboysuñ, ayaş! (Caytöşev).*

Orun basuu. *Al beçara orun basıp kalıptır.*

ORUN MAYLOO.

süyl. Cañı kızmatka turganın belgilep tamak-aş berüü.

Al bugün orun mayladı.

OT ALIŞPOO.

Biri-birinikine kirişip-çıgışpoo, ıntımağı ketüü, ırkı ketip kattaşpay kaluu.

Bir uruunun kişisi ekinçi uruunun üyünön ot

Orta Parmak/Okumuş; bilgili; millete yararlı

İyi, işe yarayan, en öndeki, en güzel.

Oğlu en başta dinî okuldan okuma yazmayı öğrendiyse, ...sonra Rusça'dan okuyup millete yararlı adam olcaktı (Kaimov).

Muhabbetiniz artsın!

Grup hâlindeki insanlara dostluğunuz, berbareliğinizi artsın mânâsında kullanılır.

- *Muhabbetiniz artsın dileğinde bulunup, uzun boylu beyaz tenli yiğit yanımıza gelip selamlaştı (Akmatov).*

ARALARINDAN SU SIZMAMAK

Birbiriyle çok dost, huzurlu, çok sıkı bağlılıkta olmak.

Onların arasından su sızmaz.

ARALARI BOZULMAK

İlişkileri, dostlukları bozulmak.

Eskisi gibi şanlı bir şekilde misafir ağırlayıp, zevk-sefa sürdükleri günü arayıp, Tölögön ile Moymol'un araları bozuldu ("Sovettik Kırgızstan").

ARAYA SOĞUKLUK GİRMEK

İlgi alakaları zayıflamak, kötüye gitmek.

Birbiriyle konuşmayıp, araları soğumak (Kasimbekov).

Yerleşmek

1. Yerleşmek, yatıya kalmak, konaklamak.

Yataklar hazır, yerleşin misafirler.

2. **Var olmak.** Yok değil, var olmak, rastlamak.

Yukarıdaki eksiklerin var olduğunu itiraf edersiniz inşallah.

V.: Ev bark sahibi olmak. *O kayınbiraderin evlilik çağına gelip ev bark sahibi olursa, bu oğlun büyürse, sırtın yere gelmez, arkadaş! (Caytöşev).*

MAKAM SAHİBİ OLUŞU ISLATMAK

cümle. Yeni göreve başladığı için eşe dosta yemek ısmarlamak.

O bugün makam sahibi oluşunu ıslattı.

Ateş Alış-Verişi Yapmamak**/ALAKALARI KOPMAK**

Birbirine gelip gitmemek, birlik beraberliği kaybolmak, araları soğuyup arayıp sormaz

alışpaganday bolsun (Ubukeyev).

OT BASKANDAY BOLUU. k. Çok baskanday boluu.

OT BAŞI BOLBOO.

Üy-caydın, üy-bülönün eesi boluu.

Caman emes, kудayga şügür, ot başı bolup oturabız.

OT BOLBOO.

Irkı kelişpöö, ıntımağı ketüü, arazdaşuu, birge çaşay alboo.

Baarı bir eköbüz ot bolboybuz (“Ala-Too”).

V.: Ot-kazan bolboo. *Kantip ot-kazan bolup oturam, eneñ barıp turgan tacaal (Kasimbekov).*

OT KEÇÜÜ. k. Kan keçüü.

OTKO-CAMGA TÜŞÜÜ.

Canın ayaboo, eç nerseden kayra tartpoo, ar kanday kıyınçılıktardan baş tartpoo.

Bala üçün kişi otko-camga tüşöt.

OTKO KIYIRÜÜ.

Cañı kelgen kelindi cigittin tuugan-tuuşkandarı üyünö çakırıp, eşik-törün körsötüü.

Akeñ bir kozusun soyup, seni otko kiyirem, calgız atımdı mingizip çıgaram deyt, - dep Kunduz meni üpçülöödö (Cantöşev).

OTKO KOYUU.

Ottotuuga koyo berüü, çöpkö koyuu.

Attı çıgarıp, otko koyo ber! – dedi Cıldız (Cantöşev).

OTKO SIYGEN TENTEK.

Ötö aşınan, baş berbegen (balaga karata).

Butu cer baskandan otko siygen tentek bolup çıkkан Cubarımbek uşul cazdan beri ele emnegedir boyun toktotup, bir başkaça momoyup kaldı (Akmatov).

OTKO-SUUGA SALUU.

Urdum-soktum boluu, ar kanday kıyınçılıktardı, caman-cakşını baştan ötkörüü.

Ee, can degen oşentip adamdı otko-suuga salıp, kalkay-çolokoy ettiret tura çirkin

olmak.

Bir kabilenin adamı ikinci bir kabilenin adamıyla tamamen alakalarını koparmış gibi olsun (Ubukeye).

Ocak Başı Olmak/Aile reisi olmak

Evin, ailenin reisi olmak.

Fena değıl, Allaha şükür, ailemizin reisiyiz.

Ateş Olmamak/Bir arada olamamak

Anlaşmamak, dostluğu yok olmak, kavga etmek, beraber yaşayamamak.

Biz ikimiz bir arada olamayız (“Ala-Too”).

V.: Ateş-Kazan Olmamak/Aile kuramamak. *Nasıl seninle aile kurabilirim, annen tam cadı gibi (Kasimbekov).*

Sıcağa-Soğuğa Katlanmak/Sevince-tasaya katlanmak

Canına acımmamak, hiçbir şeyden dolayı geri çekilmemek, her türlü zorluğa katlanmaya hazır olmak.

Evlat için insan sevince-tasaya katlanır.

Ateşe girme

Yeni gelen gelini damadın kardeş-akrabalarının evine davet edip, kendilerini tanıtmaları.

Ağabeyin, bir kuzusunu kesip, seni ateşe girdireceğim, biricik atıma bindirip çıkaracağım diyor, - diye Kunduz benim düğmelerimi düzeltti (Cantöşev).

OTA SALMAK

Otlağa salıvermek, ot yem vermek.

Atı çıkartıp, ota salıver! – dedi Cıldız (Cantöşev).

ATEŞE İŞEYEN AHMAK

Çok haylaz, laf dinlemeyen (çocuklar hakkında).

Ayakları üstünde durmaya başladığından beri ateşe siyen ahmak olup çıkan Cumarımbek, bu ilkbahardan beri nedense ağır başlı olup, ayrı bir mülayim karakter edindi (Akmatov).

SICAĞI-SOĞUĞU GÖRMEK

Her türlü darbeyi yemek, her türlü zorlukları, iyi-kötü şeyleri başından geçirmek.

Eh, can dediğin işte böyle adama, sıcağı-soğuğu gösterip, sineni siper etmeni istermiş (Kıdırmışev).

(Kıdırmışev).

OTKO TÛRTÛÜ.

Kandaydır bir kesepettüü, kırsıktuu, caman iş casoogo ügüttöö, azgıruu, tetiri colgo saluu.

Aldap otko türtpögün. Menin da köröyün degen küñüm bar (Osmonaliyev).

OTKO TÛŞÛÜ.

Ar kanday kıyınçılıktarga başın bayloo, dayar turuu.

Sen baştasañ uşul cigitter otko tüşüügö da dayar (Nurpeyisov).

V.: Otko-çokko tüşüü. *Sadır diñnögö türkük bolo turgansıp, özünön özü ele otko-çokko tüşüp, küyüp-bışıp cüröt (Berdikeyev).*

OT MAY.

Başka biröñün cayıtınan paydalangandığı üçün tölönüüşü akı.

Menin malımdan ot may doolap, kol salıp, semizdep soygondu kim koyuptur alarga (Beyşenaliyev).

OT MENEN CALIN.

Abdan ısıq, eñ cogorku temperaturada (köbünçö ooruluu, nookas adamga karata aytilat).

Tabigiy tabiti taza adam, bolboso karañğı tündö beti ot menen calın bolup kızarbayt ele da (Medetov).

OT MENEN KİRİP, KÛL MENEN

ÇIGUU. k. Otu menen kirip, külü menen çıguu.

OT MENEN OYNOO.

Ötö korkunuçtuu, çoñ kırsıkka uçuray turgan işke baruu.

Ay, baldar, ot menen oynobosoñorçu.

OTOP-BUTAP CEY BERÛÜ.

Eldin bolgonun tartıp alıp, oor turmuşka kriptir kıluu.

Manaptar eldi otop-butap cey bergen.

OT TAŞTOO. k. Arasına ot caguu.

OTTOY BERÛÜ.

Oozuna kelgenin aytuu, dayını çok süylöö.

Al ottoy beret, köñül bölböy ele koygula.

OTTON ALIP SUUGA, SUUDAN ALIP OTKO SALUU.

Körbögön korduktu körsötüü, kıynoo, katuu kısım körsötüü, kargap-şilöö.

Canın küyüzüp, söögünö bata turgan açuu

ATEŞE SÛRÛKLEMEK

Bir çeşit sonu belalı, kötü iş yapmaya teşvik etmek, kandırmak, yanlış yola saptırmak.

Yalan söyleyip ateşe sürükleme. Benim de önümde yaşayacağım güzel günlerim var (Osmonaliyev).

ATEŞE ATLAMAK

Her türlü zorluğu göze almak, hazır olmak.

Sen başlarsan bu yiğtler de ateşe atlamaya hazır (Nurpeyisov).

V.: KENDİNİ ATEŞE ATMAK. *Sadır diñnyayı kurtaracakmış gibi, kendi kendini ateşe atıp, canla başla çalışıyor (Berdikeyev).*

Ot Yağ/Otlak hakkı

Başka birinin otlagından yararlandığı için ödenecek vergi.

Benim malımdan otlak hakkı isteyip, izinsiz el sürüp, semizlerini seçip kesmeye kim izin vermiş (Beyşenaliyev).

Ateş İle Alev/ATEŞ GİBİ OLMAK

Çok sıcak, en üst derecede (genellikle hasta, ateşi olan adam hakkında kullanılır).

Tiyneti temiz insan, yoksa karanlık gecede yüzü ateşi gibi olup kızarmazdı (Medetov).

ATEŞ İLE OYNAMAK

Çok tehlikeli, büyük zarar verecek işle uğraşmak.

Hey çocuklar, ateşle oynamayın.

Derip-Budayıp Yemek/KANINI EMMEK

Halkın elinde ne var ne yok zorla el koyup, onları yoksullukla baş başa bırakmak.

Eski zenginler milletin kanını emmişler.

AĞZINIAGELENİ OTLAMAK

Ağzına geleni söylemek, yersiz zamansız konuşmak.

O ağzına geleni otlar, pek önem vermeyin.

Ateşten Alıp Suya, Sudan Alıp Ateşe

Salmak/KALDIRAMAYACAĞI

YÜKLER YÜKLEMEK

Hayatında görmediği kadar zorlukları göstermek, zorlamak, çok sıkıştırmak,

sözdördü aytat, otton alıp suuga, suudan alıp otko salıp kaltıratıp karmayt... ("Ala-Too").

OTTUU KÖZ.

Tiktöösü ötkür, kurç.

Oo, al ottuu köz can ele.

OTU BETİNE ÇIGUU.

Kıpkızıl bolup nurdanıp, carkıldap turuu.

Otu betine çıgıp, carkıldap turgan bala (Nurpeyisov).

OTU KÜYÜŞPÖÖ.

İrki ketüü, intımtaktuu çaşay alboo.

Bizdi kuday koşup kiçinebizden batalaşkan ekensizder, birok otubuz küyüşpödü (Ögöbayev).

OTU KÜYÜŞÜÜ.

İntımtaktuu bolup, pikirleri kelişüü, tattuu boluu.

İlgeri-kiyin otu küyüşüp keter degen tilekte tilin tişine katıp cürdü (Aşımbayev).

OTUNA MAY KUYGANDAY BOLUU.

Kaalaganınday, tilegenindey bolup kaluu, işi oñunan çıgıp, oñdoy berdi bolup ketüü.

Bul söz Aydarovdun otuna may kuyganday boldu ("Ala-Too").

OTU ÖÇÜÜ.

Bülgüngö uçuroo, çaşoo-tiriçiligi toktoo, kazanı kaynabay kaluu.

Cangeçtiden baştap, cakın tuugandarına çeyin eç nerse kaltırbay aydatıp ketet.

Cangeçtinin otu öçöt (Osmonaliyev).

OTURGAN CERİN KETMENDÖÖ.

Kimdir biröönü abdan cek körüü, cakın colotpoo, körgüsü kelböö, özü turgay oturgan cerin da kazıp çıkarıp taştoo, mamileleşpöö.

Al anın oturgan cerin ketmendeýt.

V.: Baskan izin ketmendöö. *Ayganiş menen Dödöndün / Baskan izin ketmendeým ("Kurmanbek").*

OTU ÇIGUU. k. Betinen çıguu.

OÇOK KÜTÜÜ.

Üy-bülölüü boluu, oçok-cayluu boluu.

Abdıkalık askerdik möönötün ötöp, andan soñ esepçilikti Karakoldon okudu, kiyin oçok küttü, bala-çakaluu boldu (Cusupov).

azarlamak.

Canına dokunacak, kemiğine kadar işleyecek acı sözleri söyler, kaldıramayacağı yükler yükleyip, canını okur... ("Ala-Too").

Alev gözlü

Bakışı sert, etkileyici.

Evet, o alev gözlü biri idi.

NURU YÜZÜNE VURMAK

Kıpkırmızı olup, ışıldayıp, parlak durmak.

Nuru yüzüne vurup, parlayan çocuk (Nurpeyisov).

Ateşi Yanmamak/YILDIZI

BARİŞMAMAK

Aradaki saygı-sevgi kaybolmak, beraber yaşayamamak.

Bizi küçük yaşta beşik kertmesi yapmışsınız, ama bizim yıldızımız barışmadı (Ögöbayev).

Ateşi Yanmak/YILDIZI BARİŞMAK

Huzur içinde olup, fikirleri ortak olmak; birlik-beraberlik içinde olmak.

Belki sonra yıldızları barışır dileğiyle, hep sustu (Aşımnaev).

Ateşe Yağ Dökmüş Gibi Olmak/ATEŞE

BENZİN DÖKMÜŞ GİBİ OLMAK

İsteddiği gibi, dilediği gibi olmak, işleri yaver gidip düzelmek.

Bu söz, Avdarov'un ateşine benzin dökmüş gibi oldu ("Ala-Too").

OCAĞI SÖNMEK

Parçalanmak, hayatı dağılmak, eve ekmek getiremez olmak.

Cangeçti'den başlayarak, yakın akrabalarına kadar hiçbir şey bırakmayıp alır götürür.

Cangeçti'nin ocağı söner (Osmonaliyev).

Oturduğu yeri çapalamak

Birinden nefret etmek, yaklaştırmamak, görmek bile istememek, kendisini bırak oturduğu yeri de kazıp atmak, alış-verişte bulunmamak.

O onun oturduğu yeri çapalar.

Bastığı toprağı çapalamak. *Ayganiş ile Dödön'ün/Bastığı toprağı çapalayacağım ("Kurmanbek").*

OCAK KURMAK

Aile sahibi olmak, evli barklı olmak.

Abdıkalık askerliğini yapıp, ondan sonra muhasebeciliği Karakol'da okudu, sonra ocak kurdu, çoluk çocuğa karıştı (Cusupov).

OÇOK EESİ. Ayalı, zayıbı. <i>Oçok eesi menen koştosup, sırtka çığıştı (Kasimbekov).</i> OÇOR-BAÇAR BOLUU. Üy-bülölüü, bala-çakaluu boluu, üy-bülösü köböyüü, orun-oçok alıp kaluu. <i>Toktorbaydın uulu ayaldıuu bolup, oçor-baçar bolup kalgan (Kaimov).</i> OYUNA KELGENDİ OTTOO. k. Oozuna kelgendi ottoo. OYUNA KİR SAKTABOO. Camandık oyloboo, biröögö camandık oyloboo. <i>Oyuna kir saktabagan calpak kara Bakir atayılap toktotup minday dedi... (Beyşenaliyev).</i> OYUNDA KARA COK. Ak köñül, eç caman oyu cok, eç kimge camandık oylobogon. <i>Oyunda kılday kara cok Düyşönkuldu kampaçı kılıp şaylaştı (Bökönbayev).</i> OYU MENEN OPURUP, OOUZU MENEN TOLTURUU. Kuru sözü, oyu menen ele bütürö berüü, baarı-coktun baarın kıyratıp ele atkarıp saluu. <i>Ce uşintip oyu menen opurup, oozu menen tolturup, cırgap-kuunap catkandan artık eçteke cokpu? (Kıdırımışev).</i> OYUN SALUU. Oynoktop ketüü, arı-beri çurkoo, dañ saluu. <i>Beleste oyun salıp kulundarı, / Kuuşup congo ıgat kunandarı (Malikov).</i> OYU ONGO BÖLÜNÜÜ. Sarı sanaa boluu, bir nerseler cönündö kayra-kayra oylono berüü. <i>Döçekaldın okuyası oyun ongo bölüp, oşogo keyip turgan (Aşımbayev).</i> Oyu on talaa boluu. Nasipkandın oyu on talaa bolup büttü (Akmatov).	Ocak Sahibi/Hanımı Hanımı, eşi. <i>Hanımı ile vedalaşıp, dışarı çıktılar (Kasimbekov).</i> ÇOLUK ÇOCUĞA KARIŞMAK Aileli olmak, çoluk çocuk sahibi olmak, aile fertleri çoğalmak, çoluk çocuğa karışmak. <i>Toktorbay'ın oğlu evlenip çoluk çocuğa karıştı (Kaimov).</i> AKLINDA KÖTÜLÜK OLMAMAK Kötülük düşünmemek, birine fenalık tasarlamamak. <i>Aklında kötülük olmayan mütevazı kul Bakir özellikle durdurup şöyle dedi... (Beyşenaliyev).</i> Aklında kötülük yok Alçak gönüllü, hiç aklında kötülük yok, kimseye kötülük düşünmeyen. <i>Aklında zerre kadar kötülük olmayan Düyşönkul'u depocu olarak tayin ettiler (Bökönbayev).</i> Hayalleri İle Havaya Sallayıp, Ağzı İle Doldurmak/LAFLA PEYNİR GEMİSİ YÜRÜTMEK Boş sözü, düşüncesi ile bitirmek, her şeyi kendi çapında bitirivermek. <i>Veya lafla peynir gemisi yürütmekten ötesi yok mu? (Kıdırımışev).</i> Hoplayıp zıplamak Yerinde durmayıp oynamak, baharda dışarı çıkarılan inekler gibi oynamak, gelin oynayalım diye davette bulunmak. <i>Ovada hoplayıp zıplar tayları./Birbirini kovalayıp tepeye çıkar tayları (Malikov).</i> AKLI ONA BÖLÜNMEK Endişe içinde olmak, bir şey hakkında aklına binbir türlü şeyler gelmek. <i>Döçekal'ın vakası, aklını ona bölüp, ona üzülüyordu (Aşımbayev).</i> Aklına binbir türlü şey gelmek. Nasipkan'ın aklına binbir türlü şey gelip rahat olamadı (Akmatov).
Ö ÖGÜZ DOĞUN KARMATUU. Öcörlönüü, kögörüüp turup aluu, köktüğün körsötüü. <i>Akiya Elebesten çındap caakka cegende, açuu ünün barınça salıp, ögüz dogun</i>	Ö Ököz İnadını Tutturmak/KEÇİ GİBİ İNAT ETMEK İnat etmek, dediğinden dönmemek, inatçılığını göstermek. <i>Akiya, Elebes'ten, gerçekten yanağına</i>

karmatkan (Sıdıkbekov).

ÖGÜZ ÖLBÖSÜN, ARABA SINBASIN.

Eptep-septep, ançalık kıynalbay, katuulap
kirişpey, ileñ-salañ.

*Ögüz ölbösün, araba sinbasın, - dedi sarı
sakalçan (Bayalinov).*

ÖGÜZ ÖLTÜRGÖN BALTA.

Kandaydır bir iştin boluşuna sebepker,
ayıpker bolgon adam degen maanide
koldonulat.

*Ögüz öltürgön balta mına, aldıñızga koyduk,
köp küñöbüzdü keçiriñiz, - dep kudalar söz
baştaştı (“Çalkan”).*

ÖZ ARBAYIN SOGUU.

Başka biröögö zalalı ce paydası çok, özünçö,
öz bilgeninçe can saktay berüü.

*Atabaydın cini kelip, tigini cıga türttü. – Bar,
öz arbayıñdı sok! Mende işiñ bolbosuñ!
(Saatov).*

ÖZ BAŞINA CETÜÜ.

Biröögö degen camandık özünö kelip tiyüü,
özü zıyandap, kırsık körüp kaluu.

*Başkaga kılğan kastığı tülkünün öz başına
cetti (Bayalinov).*

ÖZ BÖGÜNDÜ BÖKTÖ.

Başkalarga kam cegiçe, öz işiñdi bil, öz
kamıñdı cöndöp al degen maanide
koldonulat.

*— Kırızım! Kalmaktarıñdı cayına kaltırıp,
öz böğüñdü böktösöñçü, kete berseñçi
(Ubukeyev).*

ÖZ CAZDIGIN ÖZÜ ALA CATUU.

Özü menen kastaşkan kişisin da küñökör
kıluu ce özü ölö turgan bolgon soñ, kastaşkan
adaman da ölümgö duuşar kılıp, öçün ala
ketüü.

*Turgunbek tınç kala bergisi kelbey, öz
cazdığın özü ala catuunu közdöp, Asankulga
asıla baştadı (“Leninçil çaş”).*

ÖZ KAŞIGIN ÖZÜ SALUU. k. Öz

tabağın özünö tartuu.

ÖZ KEKİRTEĞİN OYLOO.

Kert başının kızıkcılığın oyloo.

Al öz kekirteğın oylogon neme.

ÖZ KIYİMİNE ÖZÜ BATPOO.

Biyligine, baylığına çirenip, eç nerseni
közünö ilbey, döögürsüp, çatırap turgan
abalga karata.

*yumruğu yiyince, gücünüñ yettiği kadar
çığlık atıp, keçi inadından vazgeçmez.*

ÖküZ Ölmesin, Araba Kırılmasın/NE ŞİŞ YANSIN NE KEBAP

Uyduruktan, çok zahmet etmeden, çok
kendini vermeden, sallana sallana.

*Ne şiş yansın ne kebab, - dedi sarı sakallı
(Bayalinov).*

ÖküZ Öldüren Balta/GÜNAH KEÇİSİ

Bir işe sebep olan, suçlu olan adam gibi
mânâlarda kullanılır.

*Günah keçisi bu, önünüze getirdik. Çok
günahlarımızı affedin, - diye dünürler söz
başladılar (“Çalkan”).*

Kendi Arvahını Dövmek/KENDİ ATASINA SÖVMEK

Başkasına zararı da faydası da olmamak;
kendince, kendi bildiğince yaşamak.

*Atabay sinirlenip, ötekini dürttü, -Git, kendi
atana söv! Benimle işin olmasın! (Saatov)*

KENDİ BAŞINA YETMEK

Başkasına yaptığı fenalık kendini bulmak,
kendi zarar görmek, felakete uğramak.

*Başkasına yaptığı düşmanlık, tilkinin kendi
başına yetsin (Bayalinov).*

KENDİ İŞİNE BAKMAK

Başkalarının tasasını çekeceğine, kendi işine
bak; kendi eksiklerini gider mânâsında
kullanılır.

*— Kırızım! Kalmakları kendi hâllerine
bırakıp, kendi işine baksana, gitsene
(Ubukeyev).*

Kendi Yastığını Kendi

Götürmek/YANINDA GÖTÜRMEK

Kendi ile birlikte düşmanını da suçuna ortak
etmek veya kendi ölecekse, düşmanını da
öldürüp, öcünü almak.

*Turgunbek'in rahat durası gelmeyerek
düşmanını yanında götürmeyi planlayıp,
Asankul'a çatmaya başladı (“Leninçil çaş”).*

KENDİ BOĞAZINI DÜŞÜNMEK

Yalnız kendi çıkarlarını düşünmek.

O kendi boğazını düşünen kimse.

KENDİ KABINA KENDİSİ SIĞMAMAK

Makamına, parasına güvenerek hiçbir şeyi
görmeyip, gücü artıp, tuttuğunu kopartmak.

Komutanın kendi kabına kendi sığmayıp

Polkovniktin öz kiyimine özü batpay elirip turuşunun, çınında, çoň sebebi bar bolçu (Osmonaliyev).

ÖZ KİNDİĞİN ÖZÜ KESÜÜ.

Eç kim karabay, eş kimdin cardamı tiybey, özü menen özü boluu.

Osmonkul öz kindigin özü kesip, kalıñ coosunan bir namısın alıp cıkkan eken, atı cakşı, ayagina çeyin calgız barsın (Ögöbayev).

ÖZ KOLU ÖZ OOOZUNA CETÜÜ.

1. Turmuş-tiriçiligi oñolup, cetiştüü abalga kelüü.

...Tölöberdi özünçö ookat kılıp, kolhozgo kirip, bir ekilep candık kütüp, öz kolu öz oozuna cetip, cadırap-caynay başadı (Cantöşev).

2. Çoñoyuu, er cetüü, öz tiriçiligin özü kıluga, can saktoogo caroo.

Şügürçülük, cetimçeler da çoñoyup öz kolu öz oozuna cetip kaldı ("Ala-Too").

ÖZ KÖZÜNÖ ÖZÜ İŞENBÖÖ.

Közü körgön nersesine işenüü kıyın boluu, işenbey koyo albooo, abdan tañ kaluu.

Emi karaçı, ...öz közüñ özüñ işenbeysiñ, - dedi çoñ ata (Cusupov).

ÖZ KÖMÖÇÜNÖ KÜL TARTUU.

Öz kızıkçılığın közdö, özüñün gana kamın oyloo, kandaydır bir işti, maseleni öz paydasına çeçüügö arakettenüü, özümçöldük kıluu.

Öz kömöçüñüzgö kül tartpay, kara kıldı teñdep carıñız (Cantöşev).

V.: Kömöçünö kül tartuu. Bir özümdün kömöçümö / Kül tartkandı men kaysom (Malikov).

Öz oçoguna kül tartuu. ...Alsızın küçtüüsü uypalap, bilermandarınan kalıstık ketip, ar biri öz oçoguna kül tartıp, ...turuşkan kezde Toktogul atayın "kırgız kıpçak eli dep", ...bayırkı ötkön sandilüü adamların dastan kılıp caydı (Kasimbekov).

ÖZ KULAGINA ÖZÜ İŞENBÖÖ.

Ukkandarına işenüü kıyın boluu, eki ancı abalda kaluu.

Taştanbek öz kulagina özü işenbey, takaktap

duruşunun, aslında büyük sebebi var idi (Osmonaliyev).

KENDİ GÖBEĞİNİ KENDİ KESMEK

Hiç kimse bakmayıp, hiç kimsenin yardımını dokunmayıp, kendi başının çaresine bakmak.

Osmonkul kendi göbeğini kendi kesip, düşmanın ortasına girip, kendi namusunu kurtarmış. Atı iyi, sonuna kadar kendi gitsin (Ögöbayev).

KENDİ ELİ KENDİ AĞZINA YETMEK

1. Hayat şartları düzelip, yeterli duruma gelmek.

...Tölöberdi, kendi başının çaresine bakıp, kolhozda işe girip, azar azar kendi mallarını besleyip, kendi eli kendi ağzına yetmeye başladı (Cantöşev).

2. Büyümek, olgunlaşmak, kendi işini kendi görmeye, evine ekmek getirmeye gücü yetmeye başlamak.

Allaha şükür! Yetimler de büyüyüp kendi elleri kendi ağızlarına yetmeye başladı ("Ala-Too").

GÖZLERİNE İNANMAMAK

Gözlerinin gördüklerine kendi inanmamak, çok hayret etmek.

Şimdi bak, ... gözlerine inanamazsın, - dedi dede (Cusupov).

Kendi Ocağına Kül Çekmek/KENDİ MENFAATİNİ KOLLAMAK

Kendi çıkarlarını düşünmek, bir tek kendini düşünmek, bir işi, bir meseleyi kendi menfaatinin çıkarlarına uygun şekilde çözmeye gayret göstermek, bencilik yapmak.

Kendi menfaatinizi kollamayıp, adaletli olun (Cantöşev).

V.: Kendi çıkarlarını düşünmek. Kendi çıkarlarımı düşünmeyi bir bırakabilsem (Malikov).

Kendi cebini düşünmek. ...Acizini, güçlüsü hırpalayıp, bilgelerinde adalet kalmayıp, herkes kendi cebini düşünüp, ...durdıkları anda, Toktogul özellikle "Kırgız Kıpçak halkı diye", ...eski önde gelen adamlarını destanlaştırdı (Kasimbekov).

KULAKLARINA İNANMAMAK

Duyduklarına inanmamak, tereddütte kalmak.

Taştanbek kulaklarına inanamayıp, teyit

suradı (Saatov).

ÖZ KÜNÜN ÖZÜ KÖRÜÜ.

Eç kimdin közün karabay öz aldınça ookatın ötkörüü.

Apam: "Baldarı öz kündörün özü körüp ketet", - deyt (Cusupov).

ÖZÖGÜ KARARUU.

Abdan açka boluu, açkalıktan kubatı ketüü. *Özögüñ karardı go, cür, üygö kirip, tamak iççi (Saatov).*

V.: Özögü kayrılıu. *İçi ısıp, ...özöktörü kayrılıganda sorpo cıttangan üydön et aındımay (Osmonaliyev).*

ÖZÖGÜ KÜYÜÜ.

1. Bir nersege öto kaygıruu, abdan kapa boluu, içi küyüü.

Ölöyün deymın arımdan, / Özögüm küygön zarımdan (folk).

2. Abdan açka boluu, tamak içkisi kelip, içi ısıp ketüü.

Özögüm küyüp turat, bir nerseñ barbı?

ÖZÖGÜ OORUU. k. Özögü kararuu.

ÖZÖGÜ ÜZÖ TARTUU. k. Özögü kararuu.

ÖZÖGÜN ÜZÜÜ.

Ayabay cakşı körüp egilip-cagılıu, içi ezilüü. *Al neberesine özögün üzöt.*

ÖZÖK BAYLOO.

Baş aluuga cakındap kaluu (ösümdüktörgö karata).

Arpa özök baylap kalıptır.

ÖZÖK CALGOO.

Ança-mınça bir nerse içüü, bir az şam-şum etüü, azıraak tamaktanuu.

Acar menen Kanıbek ataladan içip, özök calgaştı (Cantöşev).

ÖZÖGÜ KARAYUU. k. Özögü kararuu.

ÖZÖKTÖGÜ ÖRT.

İçti kuykalagan öto oor kaygı.

Başımdağı karamı algıla! Ansız özögümdögü ört öçpöyt (Sıdıkbekov).

ÖZÖK SÖZ.

Uşak, uşak-ayñ.

Mına oşondon beri kayın enesi kelinin batırbay koydu deşip, el oozunda özök söz cürdü (Abdukaimov).

etmek için sordu (Saatov).

KENDİ BAŞININ ÇARESİNE BAKMAK
Hiç kimseye bağı kalmadan, kendi ekmeğini bulup yemek.

Annem: "Çocukları kendi başlarının çaresine bakar", - der (Cusupov).

KARNI SIRTINA YAPIŞMAK

Çok aç olmak, açlıktan gücü kalmamak. *Karnın sırtına yapıştı, hadi gel, eve girip yemek ye (Saatov).*

V.: Açlıktan kıvranmak. *Karnı acıkıp, ...açlıktan kıvranmaya başlayınca, çorba kokan evlerin kapısında et bekleriz (Osmonaliyev).*

İÇİ YANMAK

1. Bir şeye çok üzölmek, çok morali bozulmak, içi yanmak.

Utancımından ölmek istiyorum, / Kederden içim yanıyır (folk).

2. MİDESİ KAZINMAK

Fena hâlde acıkmak; yemek yiyesi gelip, midesi karnına yapışmak.

Midem kazınıyor, bir şeylerin var mı?

İçini Koparmak/CANINI VERMEK

Çok sevip bir dediğini iki etmemek, içi bir hoş olmak.

O torununa canını verir.

SAP UZATMAK

Başaklanmaya yaklaşmak (bitkiler için).

Arpa sap uzattı.

AÇLIĞINI YATIŞTIRMAK

Ufak-tefek bir şeyler yemek, biraz atıştırmak, çok az yemek yemek.

Acar ile Kanıbek un çorbasından içip, açlığını yatıştırdı.

İç yangını

İçi yakan çok ağır keder.

Başımdaki belayı alın! Onsuz iç yangını iyileşmez (Sıdıkbekov).

Dedikodu

Dedikodu, laf.

İşte o günden beri, kaynanası gelinini rahat bırakmadı diye, milletin dilinde dedikodu oldu (Abdukaimov).

ÖZ TABAGIN ÖZÜNÖ TARTUU.

Özünün mamilesine caraşa mamile kılui.
Canatan beri sıyluu konok bolup oturgan
Amankul öz tabağın özünö tartkanın emi
bildi ("Ala-Too").

ÖZ TOKOÇUNA KÜL TARTUU. k. Öz kömöçünö kül tartuu.**ÖZ UBALI ÖZÜNÖ.**

Aytkandı ukpay birdi körgön, bir kırsıkka
 uçuragan adamga karata özünön körsün,
 biröögö mildet kıla turgan cönü cok degen
 maanide koldonulat.
Ekinçi uşintip kır körsötsöñ, öz ubalıñ özüñö
(Saatov).

ÖZÜ BİY, ÖZÜ HAN.

Bardığın özü bilgen, öz kaalaganınday istey
 algan, öz erki özündö bolgon adamga karata
 aytilat.

Al azır özü biy, özü han ("Ala-Too").

V.: Özü biy, özü bek. *Özü biy, özü bek*
atanıp, endekey catkan uruulardın başın
biriktirip kelişti (Kasimbekov).

ÖZÜ BİLEMDİK.

Başkalar menen esepespesten,
 makuldaşpastan, öz bilgenindey istey
 berüüçülük.

Mındayda özü bilemdiktin keregi emne, - dep
oturgandar caktırgan cok ("Ala-Too").

ÖZÜ BÜTÖTTÜK.

İştin cürüşünö köñül burbay, karabay iştiktüü
 kırışpey taştap koyuuçuluk.

Kee bir çarbalarda özü bütöttük orun alganı
baykalat ("Çalkan").

ÖZ ÜY, ÖLÖŇ TÖŞÖK.

Başkaga tiyeşelüü emes, bölök-bötönçülüğü
 cok, özünö gana mençiktelgen, özümdük.
Çındığında ele öz üy, ölöñ töşök bolup cırgap
ele kaldım ("Çalkan").

ÖZÜ MENEN KETSİN.

Caman adatı, kılık-corugu başkalarga tiybey,
 özü menen koşo cok bolsun degen maanide
 koldonulat.

Anday ittik özüñ menen ketsin, ekinçi maga
oozanbağın, men ukpayın ("Çalkan").

ÖZÜ MENEN ÖZÜ.

Öz aldınça, eç kim menen işi cok.
Oşondo al eç candı taanıbay ökürüp-bakırıp
çamına berüüçü, kalgan ubakta özü menen

Kendi Tabağını Kendine Sunmak/KENDİ SİLAHIYLA VURMAK

Kendi yaptığı gibi karşılık vermek.
Deminden beri kendini değerli misafir
zanneden Amankul, kendi silahıyla kendini
vurduğunu şimdi anladı ("Ala-Too").

KENDİ VEBALİ KENDİNE

Söyleneni dinlemeyip dersini alan, bir
 felakete uğrayan adama karşı "kendinden
 bilsin, başkasını suçlamaya hakkı yok" gibi
 mânâlarda kullanılır.

Bir daha dik kafalılık yaparsan, kendi
vebalin kendine (Saatov).

KENDİ BAŞININ EFENDİSİ

Her şeyi kendi bilen, kendi istediği gibi
 çalışan, kendi iradesi kendinde olan insana
 söylenir.

Şimdi o kendi başının efendisi ("Ala-Too").

V.: Kendi başının efendisi. *Kendi başının*
efendisi olup, ayrı ayrı olan kabilelerin
başlarını birleştirip geldiler (Kasimbekov).

KENDİ BİLDİĞİNİ OKUMAK

Başkaları ile hesaplaşmadan, anlaşımadan,
 kendi bildiğini okumak.

Böyle durumlarda kendi bildiğini okumaya
ne gerek var, - diye oturanlar hoş
karşılama ("Ala-Too").

OLURUNA BIRAKMAK

İşin gidişatına önem vermemek, işe iyi
 yoğunlaşmamak.

Bazı koperatiflerde işi oluruna bırakmışlık
gözleniyor ("Çalkan").

KENDİ EVİN, ALTIN SARAY

Başkasına ait değil, ayrı-gayrılığı yok,
 şahsına ait, şahsi.

Gerçekten de kendi evin altın saray, keyfini
sürüyorum ("Çalkan").

Kendiyle birlikte gitsin

Kötü alışkanlığı başkalarına bulaşmadan,
 kendiyle birlikte yok olsun gibi mânâlarda
 kullanılır.

Öyle alçaklık kendiyle beraber gitsin, bir
daha bana söyleme, ben duymayayım
("Çalkan").

KENDİ HÂLİNDE

Kendi hâlinde, hiç kimseyle işi olmayan.
O zaman o kimseyi dinlemeyip bağıırıp
çağırırdı, başka zaman kendi hâlinde ("Ala-

özü ("Ala-Too").

ÖZÜN CANGA TEÑEBÖÖ.

Özün başkalardan akılduu sezüü, cogoru körüü.

Al özüñ özü akılduu körüp, özüñ canga teñebedi (Abdukaimov).

ÖZÜN COGOTUP KOYU.

Kandaydır bir oor işten, kabardan ulam dendaroo bolo tüşüü.

Çal kulak salbadı, ukpadı, al özüñ cogotup koygon ele ("Ala-Too").

V.: Özün cogotuu. *Al özüñ taptakır cogotkondoy, şaldıray ordunan turdu (Abdukaimov).*

ÖZÜN KAYDA KOYORUN BİLBÖÖ. k.

Özün koyorgo cer tappoo.

ÖZÜN KARMOO.

Sabırdıuluk, toktooluk kılúu, özüñ-özü toktotuu.

Anan özümdü özüñ karmap, zıñgırıp boy kötörüp, sırtımdı salgamın (Abdukaimov).

V.: Özün kolgo aluu. *Özümdü kolgo algandan körö, koluma mıltık alğanım cakşı (Toybayev).*

ÖZÜN KOYORGO CER TAPPOO.

1. Bir ceri katuu oorup, canı cay albay aldastoo, çabalaktoo, kıynaluu.

Aynagüldün içi oorup, özüñ koyorgo cer tappay, kurgan kızdın çıy-pıyı çıkkanda, üydökülör konoktu unutup koyuştu ("Ala-Too").

2. Bir nerseden katuu korkup can argasın izdöö, ce kıyın uçurdan çıgalbay aylası ketüü, argası tügönüü.

Sanaası tıncıbay, özüñ koyorgo cer tappay turgan Tölömüştün cön-cayın sezdi (Berdikeyev).

ÖZÜN KÖRGÖZÜÜ.

Özüñ taanıtuga araket kılúu (köbüñçö cakşı sapattarı boyunça).

Bermettin aldında özüñ körgözügüsü kelgendey bolup, cantıgıñan cata kalıp catkanın Bermet tüşündön çok (Abdukaimov).

ÖZÜN ÖZÜ BİLİP, ÖTÜGÜN TÖRGÖ İLÜÜ.

Kaalaganın casoo, eç kim menen esepespey bardıgın öz bilgenindey iştey berüü.

Balam, dagı özüñdüy özüñ bilip, ötügüñdüy

Too").

BÜYÜKLÜK TASLAMAK

Kendini başkalarından zeki görmek, yüksek görmek.

O kendi kendini zeki görüp, büyüklük tasladı (Abdukaimov).

KENDİNİ KAYBETMEK

Bir ağır işten, haberdan dolayı dengesini kaybetmek.

Amca kulak vermedi, dinlemedi, o kendini kaybetmişti ("Ala-Too")9.

V.: Kendini kaybetmek. *O, kendini tamamen kaybetmiş gibi, olduğu yere yıkıldı (Abdukaimov).*

KENDİNİ TUTMAK

Sabırlı olmak, olgun davranmak, kendi kendini durdurmak.

Sonra kendimi tutup, hemen ayağa kalkıp, sırtımı dönüp gittim (Abdukaimov).

V.: Kendini kontrol etmek. *Kendimi kontrol etmektense, elime silah almam daha iyi (Toybayev).*

KENDİNİ ATACAK YER

BULAMAMAK

1. Bir yeri çok ağrıyıp, canı rahat olmayıp zorlanmak, sızlanmak, eziyet çekmek.

Aynagül'ün karnı ağrıyıp, kendini atacak yer bulamayıp, zavallı kız sızlanmaya başlayınca, evdekiler misafiri unuttular ("Ala-Too").

2. KAÇACAK DELİK ARAMAK

Bir şeyden çok korkup canını kurtarmaya çalışmak veya zor bir durumdan kurtulamayıp çaresi tükenmek.

İç i rahat etmeyip kaçacak delik arayan Tölömüş'ün durumunu anladı (Berdikeyev).

KENDİNİ GÖSTERMEK

Kendini tanıtmaya gayret göstermek (genelde iyi sıfatları hakkında).

Bermet'in önünde kendini göstermek istercesine, şekilden şekle girdiğini Bermet anlamadı (Abdukaimov).

Kendi Kendini Dinleyip, Çarığını Baş Köşeye Asmak/KENDİ BİLDİĞİNİ OKUMAK

İstedliğini yapmak, kimseye danışmadan kendi bildiğini yapmak.

törgö ilüüçü bolbogun (Toybayev).

ÖZÜN ÖZÜ UNUTUU.

Bir nersege ötü berilgendikten başka nerselerge köñül burbay, eç nerse sezbey kaluu.

Anan bir maalda aňgemenin taasirine kadırese arbala baştaybız da, özübüzdü özübüz unutup kalabız (Cigitov).

ÖZÜNÖ KELE ALBOO.

Es-uçun cıya alboo, dendaroo abalda boluu. Men özümö kele albaym (Borbiyev).

ÖZÜNÖ KELÜÜ.

Es-uçun cıyıp, kadimki abalına kelüü. Eki saattan ötüp barıp anan özünö kelgensidi (Mirzayev).

ÖZÜN TOKTOTO ALBOO.

Ceñilip ketüü, sabırdıuluk kıla alboo. Özümö toktoto albaym, akırı ümüt üzüp, turmuştan keçe cazdap toktoym (Eşmambetov).

ÖZÜNÇÖ TÜTÜN BULATUU.

Öz aldınça turmuş-tiriçilik ötkörüp, üy-bülö kütüp, ookat kıla baştoo. Özümçö tütün bulatışım kerek ele (Abakirov).

ÖZÜ TOYSO DA, KÖZÜ TOYBOO.

Özündögü bolgondorgo alımsınbay, kaniyet kılбай dağı alsam, cutsam degen niyet menen sugun artuu.

Aç köz özü toyso da, közü toyboyt, biröögö köz artkanın koyboyt (folk).

ÖYDÖ KARABOO.

Kayaşa kılboo, sözünö söz kaytarboo, ızat kılıp sıylap turuu.

Dale munun bir kişiğe öydö karaganın körö elekmin ("Leninçil çaş").

ÖYDÖ KARATPOO.

Söz aytırboo, unçukturboo. Ötükçüdöy önör kütsö, öydö karatmak emes okşoyt (Aşımbayev).

ÖYDÖ KARAGIS KILUU.

1. Abdan uyat kılloo, eldi karay albay turganday, baş kötörö albaganday kılıp maskaraloo.

Kargan cesir katın! Meni öydö karagıs kıldıbı? (Osmonaliyev).

Oğlum, yine kendi bildiğini okumaya başlama (Toybayev).

KENDİ KENDİSİNİ UNUTMAK

Bir şeye kendini çok kaptırıp başka şeylere dikkat edememek, hiçbir şeyi gözü görmemek.

Belli bir zaman sonra hikayenin içine girip, kenimizi unuturuz (Cigitov).

KENDİNE GELEMEMEK

Aklını başına toplayamamak, ne yapacağını şaşırmış durumda olmak.

Ben kendime gelemem (Borbiyev).

KENDİNE GELMEK

Aklını başına toplayıp, normal hâline dönmek.

İki saat sonra kendine gelmiş gibi oldu (Mirzayev).

KENDİNİ TUTAMAMAK

Altan alamamak, sabır edememek.

Kendimi tutamıyorum, sonunda ümidimi kesip, hayattan vazgeçerim (Eşmambetov).

KENDİ OCAĞINI TÜTTÜRMEK

Aile kurmak, kendi hayatını kurmak.

Ayrı bir şekilde kendi ocağımı tüttürmem lâzımdı (Abakirov).

KENDİ DOYSA DA, GÖZÜ

DOYMAMAK

Elindekilerle kanaat etmeyip, yine alsam, yine yesem niyetiyle imrenmek.

Aç göz, kendi doysa bile gözünü doymaz, başkasına göz dikmeyi bırakamaz (folk).

Yukarı Bakmamak/BAŞ

KALDIRMAMAK

Karşı gelmemek, laf yetiştirmemek, hürmetinden dolayı susmak.

Şimdiye dek bunun hiç kimseye karşı baş kaldırdığını görmedim ("Leninçil çaş").

BAŞINI KALDIRTMAK

Laf konuşturmamak, sesini çıkartmamak.

Ayakkabı tamircisi gibi hüneri olsa, başını kaldırtmayacak galiba (Aşımbayev).

MİLLETİN YÜZÜNE BAKAMAZ HÂLE GETİRMEK

1. Rezil etmek, millete bakamayacak kadar, başını yerden kaldıramayacak kadar rezil etmek.

Kahrolası dul kadın! Beni milletin yüzüne bakamaz hâle mi getirdi? (Osmonaliyev).

2. Baş kötörgüs, kayırıp kep aytkıs kılıp katuu cazaloo, mizin kaytaruu.
Kaarduu kaynänenin maksatı Batıynanı öydö karagıs kılıu (Sıdıkbekov).

ÖYDÖ-ILDIY AYTIŞUU.

Caman-cakşı aytışıp, ança-mınça kıcıldeşip, arazdeşip kaluu.

Erdi-katın bolgon soñ, öydö-ıldıy aytışat da (folk).

ÖLBÖGÖN CERDE KALUU.

Ayabay karmaşuu, mümkünçülüğün boluşunça, alının cetişinçe katuu taysaşuu.
Bermetti kaçırmak tursun, ölbögön cerde kala turgan kız eken (Abdukarimov).

ÖLBÖ CANIM, ÖLBÖ DEP.

Eptep-septep, ırmayıp-çırmayıp, arañdan zorgo.

Ölbö, canım, ölbö dep, ölgöndön kalğanıbiz eptep cettik (Elebayev).

ÖLBÖSTÜN KÜNÜN KÖRÜÜ.

Eptep-septep can baguu, eptep ookat ötkörüp, can bakkan boluu.

Bir ubakta azuusun ayga canıgan cigit emi mintip ölböstün künün körgön bir abışka bolup kaldı ("Kırgızstan madaniyatı").

ÖLGÖNDÜ KÜLDÜRGÖN.

Abdan, cetken, ayabaganday.

"Ölgöndü küldürgön kuıduldar" degen kepti eşitkenimde: "İi, ölgön kişini küldürçü kıyın bar tura" dep deldeyet elem (Sıdıkbekov).

ÖLGÖNDÜN ÜSTÜNÖ KÖMGÖN KILUU.

Ogo beter oor abalga duuşar kılıu, oyronun çıkaruu, murdagısınan beş beter kılıu.

Ölgöndün üstünö kömgön kılıp, uşulardıkı öttü (Baytemirov).

ÖLDÜM-TALDIM DEGENDE.

Arañdan zorgo, arañ-arañ, ötö zor kıyınçılık menen.

Oşentip öldüm-taldım degende saandı bütüp, saagan süitümdü karasam sapsarı ele kaymak ("Kırgızstan madaniyatı").

2. BAŞINI EZMEK

Başını kaldıramayacak, karşı gelecek, söz söyleyemeyecek kadar ağır cezalandırmak,
Öfkeli kaynananın amacı Batıyna'yı başını yerden kaldıramaz hâle getirmek (Sıdıkbekov).

İLERİ-GERİ KONUŞMAK

İyi-kötü sözler söyleyip, biraz çekişip çatışmak.

Karı-koca olduktan sonra, ileri-geri konuşurlar (folk).

Ölmedik Yerde Kalmak/ÖLÜMÜNE KALIMINA

Çok mücadele etmek, mümkün olduğunca, gücünün yettiğince çok çetin mücadeleye etmek.

Bermet'i kaçırmayı bırak, ölümüne kalımına mücadele eden kız imiş (Abdukarimov).

Ölme Canım, Ölme Diye/ÖLÜP ÖLÜP DİRİLMEK

Zar zor, neler çekerek, zorlanarak.

Ölüp ölüp dirilerek, ölenlerden geri kalanlara zar zor ulaştık (Elebayev).

Ölmeyenin Gününü Görmek/GÜNÜNÜ KURTARMAK

Bir şekilde canını kurtarmak, bir şekilde yiyecek bulup, yaşamaya çalışmak.

Bir zamanlar har vurup harman savuran yiğit, artık böyle gününü kurtarmaya çalışan amca oldu ("Kırgızstan madaniyatı").

ÖLENİ GÜLDÜREN

Çok, en usta, en iyi.

"Öleni güldüren palyaçolar" lafını duyunca: "Vay be, ölen kişiyi güldüren zorlular varmış" diye ağzım açık kalırdı (Sıdıkbekov).

Ölenin Üstüne Gömmek/ÜSTÜNE CABASI GELMEK

Daha beter sıkıntıya uğramak, suyunu çıkartmak, eski hâlimden daha kötü hâle getirmek.

Üstüne cabası gelip, bunlarınki canıma battı (Baytemirov).

ÖLÜP ÖLÜP DİRİLMEK

Zar zor, çok zorlukla bir işi yapmak.

İşte öyle ölüp ölüp ölüp dirildikten sonra, sağdığım süte baktığımda sapsarı kaymak ("Kırgızstan madaniyatı").

**ÖLKÖNÜN ÖSSÜN! k. Örkönün össün!
ÖLMÖKTÖN DOÑUZ KOP.**

Emne bolsoñ oşo bol, ölsöñ ölö ber.
Sen ölmöktön doñuz kop! (Aytmatov).

ÖLÖ CATKANI.

Eñ ele naçar, eñ ele bolboy kaldı degeni.
*...Dıykandın ölö catkanı kömöçtü kaptalga
çaap, maksımdı ayak toltura barcaktatıp,
tasmalın cayılıştat (Beyşenalıyev).*

ÖLÖÖRÜN SANOO.

Abdan kıcaalat boluu, kıynalıp-kıstaluu.
*Al emi tıyını canınan çıgaarda momintip,
üldüröp cer tiktep, ölöörün sanap
kalgandarın kör! (Berdikeyev).*

ÖLÖR CERİNE TIYÜÜ.

Taluu cerine tiyüü, ötü katuu taasir etüü.
*Sultanmurat bektin ölor cerine tiydi
(Kasimbekov).*

ÖLÖR-TİRİLERİNE KARABOO.

1. Bir nersege can ayabay, tartınbay katuu
kirişüü.

Ölor-tirilerine karabay iştedi.

2. Boor ooruboo, közünö karaboo.

*Üçöö attarının ölor-tirilerine karabastan,
örgö karay çabıştı (Cantöşev).*

ÖLÖRÜNÖ KÖRÜNÜÜ.

Kıyanatçılık, kara niyettik cagina oop, tüz
cürbögön karı adamdarga karata aytilat.
*Ölörünö körünsö kerek, kempirin kuup
salıptır.*

**ÖLSÖ BİR ÇUÑKURDA, TİRÜÜ
BOLSO BİR DÖBÖDÖ BOLUU.**

Cakşı sanaalaş, kıyışpas adamlar, cakındar
bölünböy birge bololu, çoguu körölü,
ıntımakta bololu degen maanide koldonulat.
*Calpı curt ölsök bir çuñkurda, tirüü bolsok
bir döbödö bololuk dep çatışat (Sasıkbayev).*

ÖLSÖM SÖÖGÜM IRAAZI.

Abdan ıraazı bolgonduk maanisinde
koldonulat.

- *Aykölüm, sizge tirüülüktö özüm, ölsöm
söögüm ıraazı (Beyşenalıyev).*

ÖLÜGÜNDÜ KÖRÖYÜN!

Açuusu kelgende ayaldar tarabınan aytiluuçu
akarat kep.

- *Otur bık etpey, ölügüñdö köröyün kök mee,*

**Ölmekle Kalmayıp Domuz Ol/Ölmekten
beter ol!**

Ne hâlin varsa gör, öleceksen öl.
Sen ölmekten beter ol!

ÖLMEK ÜZERE OLMAK

En kötü hâlde, hiç olmayacak derken.

*...Çiftçi ölmek üzereyken bile, testisini alıp,
bozayı kaseye doldurup, sofrasını geniş serer
(Beyşenalıyev).*

ÖLECEĞİ ANI HESAPLAMAK

Çok endişe duymak, çok rahatsız olmak.
*Şimdi cebinden para harcama işine gelince,
başını öne eğip, öleceği anı hesaplamasına
bak (Berdikeyev).*

**Öldürecek yerine değmek/KANINA
DOKUNMAK**

En hassas noktasına basmak, çok tesir etmek.
*Sultanmurat beyin kanına dokundu
(Kasimbekov).*

ÖLÜSÜNE-DİRİSİNE BAKMAMAK

1. Bir şeye canla başla girişmek, çekinmeden
hemen girişmek.

Ölüsüne-dirisine bakmadan çalıştı.

2. Acımamak, gözünün yaşına bakmamak.

*Üçü de atlarının ölüsüne-dirisine bakmadan
yokuşa doğru sürdüler (Cantöşev).*

ÖLÜMÜNE SUSAMAK

Hiyanete, kötü niyete yönelen, doğru yolda
olmayan yaşlılara söylenir.

Ölümüne susamış galiba, eşini boşamış.

**Ölsek Bir Çukurda, Hayatta İsek Bir
Tepede Olalım/İYİ GÜNDE, KÖTÜ**

GÜNDE BERABER OLMAK. İyi geçinen,
birbirine sahip çıkan insanlar, yakın
arkadaşlar; ayrılmayıp hep beraber olalım,
hep beraber birlik-beraberlik içinde olalım,
mânâsında kullanılır.

*İyi günde kötü günde hep beraber olalım
diyorlar (Sasıkbayev).*

**Ölürsem Cenazem Razi/İKİ CİHANDA
DA RAZI OLMAK**

Çok memnun olduğunu göstermek üzere
kullanılır.

- *Ayköl'üm, sizden iki cihanda da razıyım
(Beyşenalıyev).*

Ölünü göreyim!

Sinirlendiğinde kadınlar tarafından söylenen
hakaret sözü.

- *Otur, ölünü göreyim geri zekalı, araya*

kuyuşkanga kıpçılbaş şük otur (Aytmatov).
V.: Ölük-tirigiñdi köröyün. *O, ölük-tirigiñdi köröyün, aram it dese ("Leninçil çaş").*

ÖLÜKTÖY UKTOO.

Eç nerseni sezbeý, abdan katuu uktoo. Bu beçaranın közü kaçan açılats, tim ele ölüktöy uktayt ("Çalkan").

ÖLÜKTÜN ALAKANINDAY.

Tıytaygan, kiçinekey, kenedey, carıtpaganday. Ataň çirigen bay bolso dagı ölüktün alakanınday kuuçuyup zıkım boluşu (Baytemirov).

ÖLÜM CAN.

Takır, eç kaçan, tük dagı. Matveyeviç kekeçtenüü degendi ölüm can bilbeyt (Beyşenalıyev).

ÖLÜM OOOZUNAN KAYTUU. k. Kör oozunan kaytuu.

ÖLÜMTÜGÜN ARTUU.

Biröögö dok urunuu, mildetin artıp öcörlönüü, salmagın saluu. Kuday saktasın, men sizge ölümtüğümdü artpaym (Abdukirimov).

ÖLÜP KETİYİN!

Bir nersenin çın ekendigin dalildöo iretinde karganuu, aktanuu maanisin tuyundurat. Ölüp keteyin, aksakal, öz ataman da cakşı köröm (Aytmatov).

ÖLÇÖÖSÜ ÖZÜNÖ BOLSUN.

Öz başı menen ketsin, başkalar mınday işke kabılbasın, duuşar bolbosun degen maanide koldonulat. Anın ölçöösü özünö bolsun (Aalı).

V.: Ölçöösü özü menen ketsin. *Ölçöösü özü menen ketsin, anı koyup başkasın aytalıçı ("Ala-Too").*

ÖMÜR BERSİN!

Ömürüñ uzun bolsun, köp çaşa degen maanide köbünçö alkoo iretinde. Ömür bersin, aylanayın!

ÖMÜR BOYU.

Ömürünçö, ömürünün akırına çeyin, dayıma. Ömür boyu cakşılığını unutpayın (Abdukaimov).

girmeyip sessiz otur (Aytmatov).

V.: Ölüñü-dirini göreyim. *Oh! Ölü-dirini göreyim, alçak köpek seni ("Leninçil çaş").*

ÖLÜ GİBİ UYUMAK

Hiçbir şeyi hissetmeyip, çok derin uyumak. Bu zavallının gözü ne zaman açılır, tıpkı ölü gibi uyuyor ("Çalkan").

Ölünün Avucu Kadar/PARMAK KADAR
Küçücük, parmak kadar, bir işe yaramayacak kadar.

Baban çok zengin olsa bile, parmak kadar küçülüp, cimri idi (Baytemirov).

Ölü Can/Asla

Hiç, hiçbir zaman, bir defa bile. Matveyeviç'in asla dili sürçmez (Berdikeyev).

Ölüsünü yüklemek; YÜKÜNÜ YÜKLEMEK

Birine minnet etmek, minnet edip inatlaşmak, yükünü yüklenmek. Allah korusun, ben size yükümü yüklemeyeyim (Abdukaimov).

Allah canımı alsın!

Bir şeyin doğru olduğuna inandırmak, kendini aklamak için kullanılır. Allah canımı alsın, amca, babamdan daha çok seviyorum (Aytmatov).

Ölçüsü Kendine Olsun/KENDİ ETTİĞİNİ KENDİ BULSUN

Onunla beraber gitsin, başkaları böyle işe bulaşmasın, karşılaşmasın gibi mânâlarda kullanılır.

O ettiğini kendi bulsun (Aalı).

V.: Ölçüsü Kendisiyle Gitsin/Ettiğini bulsun. *Ettiğini bulsun, onu bırakıp başka şey konuşalım ("Ala-Too").*

Allah ömür versin!

Ömrün uzun olsun, çok yaşa gibi genelde iyi dilekte bulunurken kullanılır.

Allah ömür versin, kurban olduğum!

ÖMRÜMÜN SONUNA KADAR

Hayatım boyunca, ömrümün sonuna kadar, her zaman.

Ömrümün sonuna kadar iyiliğini unutmayacağım (Abdukaimov).

ÖMÜRDÜN KIŞI KİRÜÜ.

Ulgayuu, kartaya baştoo.

Ömürdün kışı kirip kelatkanda seni mınça suluu kılıp nege carattı deym da?

(Aytmatov).

ÖMÜR KILIÇTIN MİZİNDE. k. Can kılıçtın mizinde.**ÖMÜRLÜÜ BOL!**

Köp çaşa degen maanide berilüüçü bata, alkış.

- *Ölkönüñ össün, ömürlüü bol, aylanayın, - dedi kempir ("Ala-Too").*

ÖMÜR SÜRÜÜ.

Caşoo.

Güldöp ömür sürgülö, / Erkin oynop külgülö (Turusbekov).

ÖMÜRÜ CAKŞILIK KÖRBÖÖ! k.

Cakşılık körböö.

ÖMÜRÜNÖ BALTA ÇABUU. k.

Tamırına balta çabuu.

ÖMÜRÜN SAYUU. k. Başın sayuu.**ÖMÜRÜN SUROO. k. Caşın suroo.****ÖMÜRÜNÜN BİR GÜLÜ AÇILBOO. k.**

On gülünün bir gülü açılboo.

ÖMÜRÜ ÖR TAYANUU.

Caşı ilgeriley baştoo, karılıkka baş koyuu.

Tilekke karşı, caşı ulgayıp ömürü ör tayan, oturup-turganda demiget (İsmailov).

ÖMÜRÜ ÖÇÜÜ.

Ölüü, kaza boluu, tigi düynögö ketüü.

Baykuş, oşentip cürüp ömürü öçtü.

ÖMÜRÜŇ UZUN BOLSUN!

Köp çaşa degen maanini tuyundurgan alkoo kep.

Ömürüñ uzun bolsun! Kuday calgasın! Soop iş kıldıñ, işiñ oñolsun! ... (Medetov).

ÖNÖ BOY.

esk. Büt dene, tulku.

Boydön ketip darmanı / Önö boyu ter bolup ("Manas").

ÖŇGÖÇÜN ÜZÖ TARTUU.

Tañ kalganda, suktanganda çyıkıldagan cagımsız ün çıgaruu.

Kakıldak öŇgöçün üzö tarttı (Sıdıkbekov).

ÖŇDÜ KÖRSÖ, CÜZ TAYUU.

Közün körüp iymenüü, aybıguu, cootkotup taysalday tüşüü.

Ömrün Kışı Gelmek/ÖMRÜN SON BAHARI GELMEK

Yaşlanmak, yaşlanmaya başlamak.

Ömrün son baharı geldiğinde, seni niye bu kadar güzel yarattı diyorum? (Aytmatov).

Ömürlü Ol!/Ömrün uzun olsun!

Çok yaşa mânâsında edilen dua.

- *Ömrün uzun olsun, kurban olduğum, - dedi nine ("Ala-Too").*

Ömür sürmek

Yaşamak.

Güzel ömür sürün,/Özgür oynayın, gülün (Turusbekov).

Ömrü Yokuş Çıkmak/ÖMRÜNÜN SON YOKUŞUNDA OLMAK

Yaşı ilerilemek, yaşlanmaya başlamak.

Maalesef, ömrünün son yokuşunda, oturup kalkarken zorlanıyor (İsmailov).

ÖMRÜ SÖNMEK

Ölmek, vefat etmek, öbür dünyaya göçüp gitmek.

Zavallı, hep öyle yaşayıp ömrü söndü.

ÖMRÜN UZUN OLSUN!

"Çok yaşa" dileğinde bulunan söz.

Ömrün uzun olsun! Allah yardımcın olsun! Sevaplı bir iş yaptın, işin rast gitsin! ... (Medetov).

Tüm vücut

esk. Tüm vücut, bünye.

Tüm vücudundan derman gidip/Bünyesi ter içinde ("Manas").

Hıçkırığını Çekmek/HAYRETİNİ GİZLEYEMEMEK

Hayret ettiğinde, imrendiğinde farkına varmadan ses çıkarmak.

Geveze hayretini gizleyemedi (Sıdıkbekov).

GÖZ GÖZE GELİNCE KENDİNİ KAYBETMEK

Göz göze gelince utanmak, sıkılmak, kendini

Öñ körgöndö cüz tayat özünön kabar alalı (“Semetey”).

ÖÑ KARAMA.

Eki cüzdüü, kolunan bir nerse kelip turgan kişinin sözün süylööçü, turuktuu emes. *Keede öñ karama kişiler eki ortodon payda tabışat (“Çalkan”).*

V.: Kün karama. *Aga işenbe, cetken kün karama neme.*

ÖÑ TAANIŞ.

Sırtınan gana taanış, körüşüp ce uçuraşıp gana cürgön. *Al cön ele öñ taanış, ança cakşı bilbeymin.*

ÖÑÜ BUZULU.

Bir nersege katuu kapa bolgon, kıcırılğan, açuulğan ce kıynalğan uçurlarda özün başkaça sezip, özgörlö tüşüü. *Emne, men süylösöm ele öñüñ buzula tüşöt (Cantöşev).*

ÖÑÜ CILUU UÇUROO.

Kim ekendigin cakşı bile albasa da, bir körgön kişisindey, öñü taanıştay sezilüü. *Caş cigittin öñü cıluu uçuragan menen kay cerden körgönün estey albadı (Kaimov).*

ÖÑÜMBÜ CE TÜŞÜMBÜ.

Çındık ekendigine işene berböö, tañ kaluu, işenüügö kıyın boluu manisinde. *Baken öñümbü ce tüşümbü degen abalda kaldı (Ömürbayev).*

ÖÑÜNÖ KIZIL CÜGÜRÜ.

Murdağı abalına karaganda alda-kança kubattanıp, oñolo tüşüü, köñülü kötörülüü. *Öñünö kızıl cügürüp, cakşı bolup kaldı.*

V.: Öñünö kızıl çurkoo. *Enemdin öñünö kızıl çurkap, can düynösü kıyla candana tüştü (“Kırgızstan madaniyatı”).*

ÖÑÜNÖ ÇIGUU.

Ettenip, tirdenip oñolo tüşüü. *Predsedatel murunkusunun oñolup, öñünö çıgıp, caak köbüñkü tartıp kalıptır (Aşımbayev).*

V.: Öñünö kirüü. *Kantsin, beçara, kadimkidey oñolup, öñünö kirip kalgan tura.*

kaybetmek.

Göz göze gelince kendini kaybeder, gidip kendinden haber alalım (“Semetey”).

Yalaka

İki yüzlü, makam sahibi kişinin sözünü söyleyen, oturmuş bir karakter sahibi olmayan.

Bazen yalaka kişiler iki taraftan da fayda görürler (“Çalkan”).

V.: Başkasının lafını konuşan. *Ona güvenme, başkasının lafını konuşan yalaka.*

Dışarıdan Tanımak/UZAKTAN

TANIMAK

Sadece tanıdık; bazen karşılaşılan, selamlaşılan kimse.

Onu sadece uzaktan tanıyorum, o kadar iyi bilmiyorum.

YÜZÜ ALLAK BULLAK OLMAK

Bir şeye çok üzölmek, sinirlenmek, kızmak veya zorlanmak durumunda kendini kötü hissedip yüzü değışmek.

Niye, ben konuşunca hemen yüzün allak bullak oluyor (Cantöşev).

Yüzü Sıcak Gelmek/BİR YERLERDEN GÖZÜ ISIRMAK

Kim olduğunu çok iyi bilemese de, daha önce görmüş gibi, tanıdık gibi gelmek. *Genç yigidi gözü bir yerlerden ısırmasına rağmen, nerede gördüğünü hatırlayamadı (Kaimov).*

Hayal mi yoksa gerçek mi

Gerçek olduğuna inanmamak, hayret etmek, inanması güç olmak.

Baken, hayal mi yoksa gerçek mi diye işin içinden çıkamadı (Ömürbayev).

YÜZÜNE KAN GELMEK

Eski hâline nazaran daha kendini toplayıp iyileşmek, morali düzelmek.

Yüzüne kan gelip, iyileşti.

V.: Yüzüne renk gelmek. *Anamın yüzüne renk gelip, morali düzeldi (“Kırgızstan madaniyatı”).*

Yüzüne Çıkmak/Yüzü düzelmek

Kilo alıp canlanmaya başlamak.

Yönetici, eskisine göre iyileşip, yüzü düzelip, yanakları tombullaşmış (Aşımbayev).

V.: Kendini toplamak. *Ne yapsın, zavallı, iyice iyileşip, kendini toplamış.*

ÖÑÜ SUUK KÖRÜNÜÜ.

Cagımsız, süykümsüz körünüü, sert öñdönüü.

Anın öñü suuk körünöt (Abakirov).

V.: Öñü suuk uçuroo. *Anın öñü suuk uçuradı.*

ÖPKÖ-CÜRÖGÜN ÇABUU.

Abdan cakşı körüp, aylanıp-kagılıp, calınıp-calbarıp, meerimdüü mamile casoo.

Batış ceñe baldarına öpkö-cürögün çaap ciberçü ele (Baytemirov).

V.: Öpkö-boorun çabuu. *Calına berçü öpkö-boorun çaap (Berdikeyev).*

ÖPKÖ-CÜRÖGÜ OÖZUNA TIGILUU.

Katuu korkup ketip, apkaarıy tüşüü.

Öpkö-cürögü oözuna tıgılıp, uyun körmök turgay öz canın ala kaçıp, kudaylap cügürüp kayra üyünö kiret (Eginaliyev).

ÖPKÖ KAGUU.

Ökünüü, arman kılui, katuu öküttö kalui, ardanui, ardıguu, öksüü.

Açuu ızaga ardıgıp, öksüp caşın tökkön Batıyna enesine körünböy öpkö kagıp ökünöt (Sıdıkbekov).

ÖPKÖ KÖPTÜRÜÜ.

Maktanui, kötörölüp koyui.

...Boroondui Karanarınız menen eesi sizdin sürötüñüzdü bardık gezit-jurnaldarga çıgarabız, atıñız alıska ketet, oşol üçün biz atayı keldik dep öpkö köptürüp salıştı (Aytmatov).

ÖPKÖMDÜ ÇABAYIN.

Köbünçö baldarga karata calınui iretinde koldonulat.

Ak coltoyum, sadaga keteyinim, öpkömdü çabayınım (Abakirov).

ÖPKÖ-ÖPKÖSÜNÖ BATPOO.

Soluktap abdan katuu ıyloo, entigip toktono albay köpkö çeyin soluktay berüü.

Serbeygen şordui öpkö-öpkösünö batpay şoloktop öksüp iydi (Sıdıkbekov).

ÖPKÖSÜ COK.

Ceñil münöz, köyröñ, kurulay küülönüp, ceelige berme, maktançaak, dardañküü.

Ayıldı prinsçe kiyinseñ, baldar seni öpkösü cok debeybi (Cusupov).

YÜZÜ SOĞUK GELMEK

Sevimsiz, soğuk görünmek, sert görünmek. *Onun yüzü soğuk görünüyor (Abakirov).*

V.: Yüzü soğuk görünmek. *Onun yüzü soğuk görünüyor.*

TÜM KALBİNİ ORTAYA KOYMAK

Çok sevip, etrafında dönüp, çok dikkat edip, merhametli davranmak.

Batış yenge çocukları için tüm kalbini ortaya koyardı (Baytemirov).

V.: Canını ortaya koymak. *Canını ortaya koyup çok yalvarırdı (Berdikeyev).*

YÜREĞİ AĞZINA GELMEK

Aniden çok korkup, soluğu kesilmek.

Yüreği ağzına gelip, ineğine bakmayı bırak, kendi canını zor kurtarıp, imdat diyerekten tekrar evine girer (Eginaliyev).

CİĞERİNİ DAĞLAMAK

Çok pişman olmak, çok üzülme, utanmak, keşke demek, yokluğunu hissetmek.

Acılar içinde, çok kederlenip ağlayan Batıyna annesine görünmeden ciğerini dağlar (Sıdıkbekov).

GÖĞSÜNÜ KABARTMAK

Övünmek, böbürlenmek.

...Hızlı koşan Karanarınız ile onun sahibi olan sizin resminizi tüm gazete-dergilere basacağız. İsminiz uzaklara gidecek. O yüzden biz geldik, diye benim göğsümü kabarttılar (Aytmatov).

Ciğeri Parçalayayım!/CANIM**KURBAN OLSUN**

Genellikle çocukları severken, bir şey isterken kullanılır.

Gözbebeğim, canım kurban olsun sana (Abakirov).

Ciğeri Ciğerine Sıgmamak/GÖZYAŞINI GÖL ETMEK

Durmadan, çok ağlamak; kendini tutamayıp uzun uzun ağlamak.

Zavallı kendini tutamayıp gözyaşını göl etti (Sıdıkbekov).

Ciğeri Yok/ CİĞERİ PARA ETMEMEK

Daha olgunlaşmamış, karakteri oturmamış, lafa kolay gelebilen, övünge, gösteriş düşkün.

Köyde prenses gibi giyinirsen, çocuklar sana ciğeri para etmez demezler mi? (Cusupov).

ÖPKÖSÜ KÖBÜÜ.

1. Şoloktop, basılбай ıylay berüüdön ulam entigip, toktono albay buulukkan abalda boluu.

Caşı köldöp, öpkösü köbö tüşkön Batıyna kep ayta alğan çok (Sıdıkbekov).

2. Katuu küyügüü, demigüü.

Demi köödönünö batpay öpkösü kööp, tanoosu dirildip turganı özünö bilingen emes (Ömürbayev).

3. Dardalañdap maktanuu, köyröñdönüü, düülökkön, darbıgan abalda boluu.

Öpkösü kööp kelgen Musa tomsoro tüştü da, oturup kaldı (Abdukaimov).

ÖPKÖSÜN KALBIR KILUU.

Ayabay calınıp-calbara berüü, öpkö-cürögün çabuu (köbünçö suranuu, ötünüü maanisinde).

...Tilimi tuzak, öpköümü kalbır kılıp cürüp... aran uruksat aldım (Cantöşev).

ÖPKÖSÜN KOLUNA ALUU.

Obu çok maktanıp, ceelige berüü, kökürögün örgö aydoo.

Mına munun öpkösün koluna alıp kele catat go, - dedi Meñke (Nurpeyisov).

ÖPKÖSÜ OOOZUNA KELÜÜ.

1. Küşüldöp katuu küyügüü, demigüü, entigüü.

Öpkösü oozuna kelgençe cügürüptür.

2. Katuu korkkon abalda apkaarıy tüşüü.

Esir alaktap, öpkösü oozuna keldi (Osmonaliyev).

ÖPKÖSÜN ÜZÜÜ.

Katuu uruu, ötü ooruksuntuu.

“Bas ay, menin canıma oltur, öpköñdö üzüp koyom, bas!” – dep Talıptı kecigeden aldı (İsmailov).

ÖPKÖMDÜ ÇABAYIN.

Cakşı körgön kişisine ce balaga karata calınıp-calbaruu iretinde koldonulat.

Özübüz kartañ kempir-çal bolsok, birtike ayasañ bolo, öpkömdü çabayın (Saatov).

ÖPKÖ ÇABUU.

etn. Biröo bir caktan aman-esen kelgende, ce katuu oorudan ayıkkanda, kırsık, ooru uşunu menen çıgıp ketsin degen ırım menen ečki

CİĞERİ ŞİŞMEK

1. Kendini tutamayıp, durmadan ağalamaktan yıpranmış, kendini tutamayıp boğulur durumda olmak.

Gözyaşları göl olup, ciğeri şişen Batıyna söz söyleyemedi (Sıdıkbekov).

2. Nefes nefese kalmak

Kendini çok yormak, nefes nefese kalmak.

Nefes nefese kalıp, sesinin hırıltılı çıktığını kendi anlamadı (Ömürbayev).

3. Havaya girmek

Kendini tutamayıp övünmek, gösteriş yapmak, kendini kaybetmiş durumda olmak. *Havaya giren Musa'nın havası indi ve yerine oturdu (Abdukaimov).*

Ciğerini Kalbur Etmek/YANA YAKILA YALVARMAK

Çok yalvarmak, yana yakıla yalvarmak (genelde rica etmek manasında kullanılır).

...Dil döküp, yana yakıla yalvararak...zar zor izin alabildim (Cantöşev).

Ciğerini Eline Almak/KENDİNİ KAYBETMEK

Çok övünüp, yerinde duramamak, göğsünü germek.

İşte bu, övünmekten kendini kaybetmiş, - dedi Menke (Nurpeyisov).

CİĞERİ AĞZINA GELMEK

1. Çok zorlanmak, nefes nefese kalmak, zorlanmak.

Ciğeri ağzına gelinceye kadar koşmuş.

2. YÜREĞİ AĞZINA GELMEK

Çok korkunca ölecekmiş gibi irkilmek.

Esir ne yapacağını şaşırıp, yüreği ağzına geldi (Osmonaliyev).

CANINA ACIMAMAK

Çok dövmek, canını acıtacak kadar dövmek.

“Gel hadi, benim yanıma otur, canına acımam, hadi yürü!” – diye Talib'in ensesine vurdu (İsmailov).

Canım feda olsun!

Sevdiğine veya çocuğa karşı sevgi gösterisinde bulunurken, yalvarıp yakarırken kullanılır.

Kendimiz yaşlı karı-kocayız, biraz acısan olurdu, canım feda olsun (Saatov).

Ciğer dövmek

etn. Bir kimse uzak bir yerden sağ salim geldiğinde veya ağır bir hastalıktan kurtulunca, kaza-bela, hastalıklar bununla

soyup, öpkösün oşol kişinin başına, alakan, tamandarına, kökürögünö çapkılarp ırımdagandan kiyyin başınan tegetetip ırgıtuu. *Kaltabay bir ulak alıp keldi da, Satılğanga öpkö çaptı (Aalı).*

ÖPKÖ ÇABIŞ.

esk. Çoñ aş-toylordo cañı soyulgan maldın öpkösü menen eki adam cılañaç etke salgılaşıp, biri-birin cıga çabuuga araket kılğan oyun, meldeş.

İlgeri öpkö çabış degen oyun bolçu eken.

ÖRDÖGÜN UÇURUU. k. Beş ördögün uçuruu.

ÖRKÖNÜŇ ÖSSÜN!

Köbünçö caştarga karata zoboloñ kötörölsün, baktıлуу bol degen maanide berilüüçü bata, alkış.

Irahmat balam, örkönüñ össün! (Medetov).

V.: Ölkönüñ össün! Ölkönüñ össün,
çıragım!

ÖRT ÖÇKÖNDÖY KILUU.

1. Talkaloo, tıptıypıl kılıp cogotuu.

Arstan erdi öltürüp, / Ört öçköndöy kılart dep ("Manas").

V.: Ört öçköndöy boluu. *Tuyaksız ötöt, artı ört öçköndöy bolot (Berdikeyev).*

ÖTMÖ KATAR.

Çiyelişken, ar taraptan abdan baylanışkan, köp cagınan çırmalışkan.

Ötmö katar kuda boluştu.

ÖTMÖ KATARINAN ÖTÜÜ.

Büt suu boluu, kurgak eç nersesi kalboo.

...Camgır elenip, köçük basar, kurgak orun kalbay, ötmö katarınan ötüp, suuga tüşkön çıkanday şümüröyüşüp, ak caandan soñku çıkıroongo kök tumşuk bolup toñuşup, ...bük tüşüp cıgıla baştaştı (Kasimbekov).

ÖTÖSÜNÖ ÇIGUU.

Tındıra orundatuu, ayagına cıga atkaruu, bütürüü.

Adatta dos kütpögön adam bolboyt, birok anın ötösünö çıguu baarının ele kolunan kele berbeyt (Kaimov).

çıksın gitsin diye, batıl inanca göre keçi kurban edip, kestiği keçinin ciğeri ile o kişinin başına, avuçlarına, tabanlarına, göğsüne vurduktan sonra başından dolandırıp uzağa fırlatmak.

Kaltabay bir oğlak getirdi ve Satılğan'a ciğer dövdü (Aalı).

CİĞER ÇARPIŞMAK

esk. Büyük aş ve düğünlerde yeni kesilen hayvanın ciğeri ile iki adamın üst tarafı çıplak olan vücuduna vurarak çarpışılan, birbirini yıkmaya çalışılan oyun türü, yarış.

Eskiden ciğer çarpışma diye oyun oynanırmış.

El öpenin çok olsun!

Genellikle gençlere, itibarın artsın, mutlu ol manasında edilen dua, dilek.

Teşekkür ederim oğlum, el öpenlerin çık olsun (Medetov).

V.: İtibarın artsın! İtibarın artsın, yavrum!

Ateş Sönmüş Gibi Yapmak/YERLE BİR ETMEK

1. Kırıp geçirmek, tamamen silip süpürmek. *Aslan bahadırı öldürüp, /Yerle bir eder diye ("Manas").*

V.: Ocağı sönmüş gibi olmak. *Geride evlat bırakmadan gider, ocağı sönmüş gibi olur (Berdikeyev).*

Perçinleşmek; Ayrılmaz; Çapraz

İç içe giren, her açıdan iyice birbirine bağlanan, her açıdan bir alakası olan.

Çapraz düniür oldular.

SIRILSIKLAM OLMAK

Tamamen ıslanmak, kuru hiçbir şeyi kalmamak.

... Yağmur azalıp, oturacak kuru yer kalmayıp, sırlıklam olup, suya düşen sıçan gibi büzüşüp, yağmurdan sonraki soğukta donup, ...oldukları yerlerde yıkılmaya başladılar (Kasimbekov).

ÜSTESİNDEN GELMEK

Yerine getirmek, sonuna kadar yapmak, bitirmek.

Normalde dost edinmek istemeyen adam olmaz, fakat onun üstesinden herkes gelemeyiz (Kaimov).

ÖTÖ ÇABUU. Aşıkça ketüü, çeginen aşırıp ciberüü. <i>Men seni tüşünör beken dep sinagamın, sen ötö çaap ketpediñbi (Abdukaimov).</i> ÖTÜP KETÜÜ. 1. Ölüü, can taslim boluu, közü ötüü. <i>Köy-Kaşkaga sayılğan cebeni suurup alsa ötüp keterin tüşüngön Kumtan-Kara-Caak oşol boydon alıp cönömökçü boldu (Köçkönov).</i> 2. Abdan tacatıp ciberüü, aşırıp ketüü. – <i>Alıp kel! Degi seniki ötüp ketti, uşu cıgılsam dagı!... – dep kıcındım, kanım kaynap (Medetov).</i> ÖÇKÖN OTUN TAMIZUU. Kayra candandırüü, murdagı kalıbına keltirüü. <i>Bul sözdü aytıp er Macık / Öçkön otun tamızdı (“Manas”).</i> V.: Öçkön otun küygüzüü. <i>Kulubay antüünün orduna öçkön otun küygüzüp, ölgön boluştu tiriltip olturbaybı, kokuy (Medetov).</i>	HADDİNİ AŞMAK Ölçüsünü kaçırmak, sınırı geçmek. <i>Ben seni anlayışlı karşılar mı diye imtihan etmişim, sen haddini aştın (Abdukaimov).</i> ÖBÜR DÜNYAYA GÖÇ ETMEK 1. Vefat etmek, canını teslim etmek, rahmetli olmak. <i>Köy-Kaşkaya saplanan oku çekip alsa öbür dünyaya göçeceğini düşünen Kumtan-Kara-Caak öylece götürmek istedi (Köçkönov).</i> 2. CANINA TAK ETMEK Aşırı bıktırmak, haddini aşmak. — <i>Getir! Canıma tak etti, yıkılsam bile!...- diye sinirlendim, ateşlenerek (Medetov).</i> SÖNEN ATEŞİNİ CANLANDIRMAK Tekrar canlandırmak, eski hâline döndürmek. <i>Bu sözü söyleyip er Macık / Tekrar sönen ateşini canlandırdı (“Manas”).</i> V.: Sönen ateşini canlandırmak. <i>Kulubay öyle yapacağı yerde, tekrar sönen ateşini canlandırıp, işi biten beye tekrar eski itibarını kazandırıyor (Medetov).</i>
P PAYGAMBAR CAŞINDA. Ulgayıp kalganda, karılıkla baş koyup kalganda degen maanide aytilat. <i>Paygambar caşında Kılıçbek külik çaptı (folk).</i> PAL AÇUU. k. Bal açuu. PEYİL KÜTÜÜ. Menmensinüü, özün cogoru sanoo. <i>Koñşu peyil kütsö, üy eesi kapa bolot (“Ala-Too”).</i> PEYİLİ AGARBOO. İçine kir saktoo, aram oydo kaluu. <i>Çaçı agarsa da peyili agarbagan bu merezdin Cakişkandan camandık körgönü barbı (“Çalkan”).</i> PEYİLİ BUZUK. Biröögö cakşılık kılbage, cakşılık oylobogon, aram oyu bar. <i>A, canağı peyili buzuktu aytasıñbı, andan cakşılık kütpö.</i> PEYLİ BUZULUU. Köñülünö camandık aluu, camandık cagına baruu, teskeri colgo tüşüü.	P Peygamber yaşında Yaş ilerlediğinde, yaşlılığa adım atıldığında gibi mânâlarda kullanılır. <i>Peygamber yaşında Kılıçbek at koşturdu (folk).</i> Huylanmak/NAZA ÇEKMEK Kendini beğenmek, kendini büyük görmek. <i>Komşu kendini naza çekerse, ev sahibi üzüldü (“Ala-Too”).</i> Niyeti Düzelmemek/KİN BESLEMEK İçinde kin gütmek, niyeti bozuk olmak. <i>Saçı ağarsa da kin besleyen bu cimrinin Cakişkan’dan kötülük mü gördüğü var (“Çalkan”).</i> NİYETİ BOZUK Kimseye iyilik etmeyen, iyilik düşünmeyen, kötü düşünceleri olan. <i>Vah, o niyeti bozuğu mu diyorsun, ondan iyilik bekleme.</i> NİYETİ BOZMAK Fenalık taslamak, kötü yolu tercih etmek, yoldan çıkmak.

*Ooruga colugardan bir cıl ilgeri
Cüdümüşün peyli buzula baştaptır
(Ubukeyev).*

PEYLİ TAR.

Zıkım, sarañ, kolunan eç nerse çıkpagan, içi tar.

Tayata, tayakelerim çirigen bay. Oşentse da kotur ulak üçün ölgön öñköy peyli tar, sarañdar (Elebayev).

PEYLİ TARUU.

Zıkım bolu, kolunan eç nerse çıkarboo, katuu boluu.

Murda ele kuruşkan peyli ogo beter tarıdı.

R

RACA TOKTOTUU.

esk. Elden alınuuçu çıgımdın ölçömün belgilöö.

Uruu aksakaldarı cıyında çıgımdın racasın toktotuştu.

RASPAASI ÇIGUU.

Uyat boluu, maskarası çıguu, abiyiri tögülüü.

Calpı çoğuluştı calgan svodkasının raspaasın çıgardım ("Çalkan").

S

SAAT BASKIR.

İşin oñunan çıkpagır, kırsık baskır dep naaligan, naraazı bolgon maanide aytilat.
Saat baskır, maşına da körünböyt.

V.: Saat çırmagır. Saat çırmagır, cogolgonun kara, - dep korbaşı tınçsızdana baştadı (Cantöşev).

SABIRI SUZ.

Köñülsüz, kapaluu, maanayı pas, kabagı açık emes.

Atamdın artınan tez ele ketçüdüy sabırım suz bolup, müñküröy baştadım (Baytemirov).

SAGIZGAN İZİ.

Abdan cuka, bir az gana, kılamık (caagan kardın kançalık ekenin bilgizüüdö koldonulat).

Al küñü bolcogon cerge cete algan cokpuz. Erteñ menen tursak sagızgan izi kar caap salıptır (Ubukeyev).

Hasta olmadan bir sene evvel Cüdümüş'ün niyeti bozulmuş (Ubukeyev).

Niyeti Dar/ELİ SIKI

Pinti, cimri, elinden hiçbir şey çıkmayan, çekemeyen.

Dede, dayılarım çok zengin. Öyle olsalar bile bir küçük oğlak için ölecek kadar eli sıkılar, cimriler (Elebayev).

Niyeti Daralmak/ELİ SIKI

DAVRANMAK

Cimri olmak, elinden hiçbir şey çıkarmamak, çok sıkı olmak.

Daha önceden büyüklük taslayan karakteriyle, şimdi daha beter eli sıkı davranmaya başladı.

R

Raca (ölçüsünü) belirlemek

esk. Halktan toplanacak giderin ölçüsünü belirlemek.

Kabile reisleri toplantıda giderin ölçüsünü belirlediler.

Rüsvası Çıkmak/REZİLLİĞİ ÇIKMAK

Utanmak, rezil olmak, otoritesi yerle bir olmak.

Genel kurulda yalan raporunun rezilliğini çıkardım ("Çalkan").

S

Allah belanı versin!

İşin yaver gitmesin, belâlar seni bulsun şeklinde, lanetlemek, memnuniyetsizliğini dile getirmek mânâsında kullanılır..

Allah belâni versin, araba da görünmüyor.

V.: Belasını bulası. Belasını bulasıca, gecikmesine baksana, - diye grubun lideri endişelenmeye başladı (Cantöşev).

Sabırı Tatsız/MORALİ BOZUK

Gönülsüz, üzgün, keyfi yerinde değil, morali bozuk.

Babamın ardından çabuk gidecekmişim gibi moralim bozulup, acı çekmeye başladım (Baytemirov).

Saksağan İzi/İpincecik

Çok ince, azıcık, hafiften (yağan karın ne kadar olduğunu bildirirken kullanılır).

O gece tahmin ettiğimiz yere ulaşamadık. Sabah kalktığımızda ipincecik kar yağmıştı (Ubukeyev).

SAGIZGAN KUBALAP KETÇÜDÖY.

Ötö kooz, ar türdöü tüstö, kızıl-tazıl degen maanide.

Sagızgan kubalap ketçüdüy kiyinipsiñ, - dep teñtuştarı Ayzaadamı tamaşalaştı (“Kırgızstan ayaldarı”).

SADAGA KET!

Birin ekinçisinden kem sanoo, barkı çok, baası çok kılıp körsötüü, kemsintüü iretinde koldonulat.

Capardan sadaga ket (“Ala-Too”).

V.: Seket ket. *Baladan seket ket, öppögün arak cıttangan oozuñ menen (“Çalkan”).*

SAZAYIN BERÜÜ. k. Adebın koluna berüü.

SAZAYIN KOLUNA BERÜÜ. k. Adebın koluna berüü.

SAZAYIN TARTUU.

Azabın tartuu, cazasın aluu.

Paygambarday kişinin başın attagan eenbaş neme sazayın tartsın, - degen sözdör aytilip cattı (“Ala-Too”).

SAYGA ARKANDOO.

Aldoo, sızga oturguzuu, cazgırıp ketüü.

Emi tüşünbödümbü! Körsö, sen boluşuñdu sayga arkandagan cürüpsüñ (Ubukeyev).

V.: Sazga arkandoo. *Seni torpoguñ menen koşo sazga arkandap ketkenin bilgen cokuñbu? – makoo... (“Çalkan”).*

SAYGAK TİYGENDEY.

Abdan tez, ötö şaşılış.

Oturgandar saygak tiygendey dürgüp tura kalıştı (Beyşenaliyev).

SAYDA SANI, KUMDA İZİ COK.

Dayını çıkpay cogolgon, daregi bilinbey kalgan, kabarsız çok bolgon.

Kelgen sebebi: ceenderi bar ele, ceenderinin da sayda sanı, kumda izi çok (Şükürbekov).

V.: Sayda sanı, kumda izi kalboo. *Eger unçukpay ketip kalsañar, biz emne bolot elek? Sayda sanıbiz, kumda izibiz kalbayt boluçu (Cantöşev).*

Saksağan Peşine Takılacak**Kadar/ALBENİLİ**

Çok güzel, her çeşit renkte, çok renkli mânâsında.

Albenili giyinmişin, - diye arkadaşları Ayzada’ya takıldılar (“Kırgızistan ayaldarı”).

Gölgesi bile olamazsın!

Birini diğerinden küçük görmek; değersiz, kıymetsiz göstermek, küçümsemek mânâsında kullanılır.

Capar’ın gölgesi bile olamazsın (“Ala-Too”).

V.: Uzak dur. *Çocuktan uzak dur, öpme içki kokan ağzınla (“Çalkan”).*

AZABINI ÇEKMEK

Azabını çekmek, cezasını görmek.

Peygamber yaşına gelmiş adamı aldatan edepsiz şey, azabını çeksın, - gibi sözler söylenmeye başladı (“Ala-Too”).

Dere Yatağına Kazıklamak/SULU DEREYE GÖTÜRÜP SUSUZ**GETİRMEK**

Kandırmak, hayal kırıklığına uğratmak. *Şimdi anladım! Sen efendini sulu dereye götürüp susuz getirmeyi planlıyorsun (Ubukeyev).*

V.: Sazlığa Kazıklamak/EKİP GİTMEK.

Seni buzağın ile birlikte ekip gittiğini anlamadın mı? – ahmak... (“Çalkan”).

Öküz Sineği Değmiş Gibi/ARI SOKMUŞ GİBİ

Çok hızlı, çok acele.

Oturanlar arı sokmuş gibi yerlerinden fırladılar (Beyşenaliyev).

Nehir Yatağında Baldırı, Kumda İzi Yok/ARKASINDA İZ BIRAKMAYAN

Ortadan kaybolan, nerede olduğu bilinmeyen, habersiz yok olan.

Gelmesinin sebebi: yeğenlerinin arkasından iz yok (Şükürbekov).

V.: İzi kalmamak. *Eğer çağırmadan gitseydiniz, biz ne olacaktık? İzimiz kalmazdı (Cantöşev).*

SAYDA SANI COK.

Tamtığı çıkkın, tarpi ketken, abdan cırtılğan,
çaldıbarı çıgıp, eskiligi cetken.
*Sırtınan karasa sayda sanı çok, içine kirse
ilip alar cañısı çok, dalbaalap turgan caman
üy Karıptıkı ele (Cantöşev).*

SAYDIN TAŞINDAY.

Ebegeysiz köp, san cetkis.
*Menden ööndü köp taptı / Sanı saydın
taşınday (Aalı).*

SAY KAŞKA.

Abdan ötkür, öñköy baatır.
*Osmonbek, Mirzaalılar bir çakan kolhozdu
kıymildatkan say kaşkalarından ("Çalkan").*

SAYRAN KURUU.

Tañ-tamaşa kılúu, şattanıp, şapar tebüü.
*Tıñtıık degen sayran kurup, / Bak aralap
cürgöndöy (Nurkamal).*

SAY SÖÖGÜ KAKŞOO.

1. Abdan üşüü, katuu muzdap ketüü.
*Suuktun beti kurusun, ızgaarı ızıldap öpkögö
ötüp, adamdın say söögü kakşayt
(Ubukeyev).*

2. k. Say söögü sızdoo.**SAY SÖÖGÜ SIZDOO.**

Azap, kaygı ce ızaa arkılúu katuu keyişte,
küyüttö kalúu, abdan küyünüü.
*Baarınan da Kurmandın kelinçeginin ıyına
Aynurdun say söögü sızdadı ("Ala-Too").*

V.: Say söögü zırkıroo. Azıp cürgöndögü
bul kordukka uulunun say söögü zırkıradı
(Osmonaliyev).

Say söögü kakşoo. Balanın enesin cokatop
ıylaganına say söögüm kakşadı ("Ala-Too").

SAKALDUU BAŞI MENEN.

Caşı ulgayganına karabay, abiyirine karabay,
uyalbay.
*Sakalduu başı menen başkarma akem emne
boldu (Ubukeyev).*

SAKALIM ÖRTTÖNSÜN!

Bir nersege işendirüü ce özünün aktığın,
künölüü emestigin bildirip karganuu.
*Sakalım örttönsün, men kantip uşuga
barayın.*

Nehir Yatağında Baldırı Yok/Harabeye dönmüş

Kırık dökük, harap durumda, çok yırtık,
hurdaya dönüşüp, çok eskimiş.
*Dışarıdan bakınca, harabeye dönmüş; içeri
girince iler-tutar yanı yok, kırık dökük ev
Karıp'ınki (Cantöşev).*

Nehir Yatağının Taşları Gibi/Kum tanesi kadar

Fevkalade çok, sayısız.
*Bana keçenin kırpıntılarını çok gördü/Sayısı
kum tanesi kadar (Aalı).*

Önde gelenler; Lafı dinlenenler

Çok cevval, milleti peşinden sürükleyen
bahadır.

*Osmonbek, Mirzaalılar bir küçük *kolhozu
peşlerinden sürükleyen önde gelenlerden
("Çalkan").*

SEFA SÜRMEK

Eğlenmek, gönül eğlendirip, sefa sürmek.
*Tıñtıık sefa sürüp, / Bahçede dolaşıyormuş
gibi (Nurkamal).*

İliği Üşümek/İLİĞİNE İŞLEMEK

1. Çok üşümek, iyice donmak.
*Soğuşun yüzünü Allah bize göstermesin,
ayazı akciğerleri vurup, insanın iliğine işler
(Ubukeyev).*

İLİĞİ SIZLAMAK

Azap, keder veya üzüntüden dolayı çok
dertli, ızdırıp içinde olmak, içi kan ağlamak.
*Her şeyden çok Kurman'ın eşinin
ağlamasına Aynur'un iliği sızladı ("Ala-
Too").*

V.: İliği sızlamak . Gittikçe artan bu
horlanmaya oğlunun iliği sızladı
(Osmonaliyev).

İÇİ PARÇALANMAK. Çocuğun annesini
arayarak ağlamasına içim parçalandı ("Ala-
Too").

Sakallı Baş İle/KERLİ FERLİ

İleri yaşlara varmasına rağmen, ayıp olur
demedi, utanmadan.
*Kerli ferli idareci ağabeyim ne oldu
(Ubukeyev).*

Allah canımı alsın!

Bir şeye inandırmak veya kendisinin haklı
olduğunu, suçlu olmadığını bildirmek için
söylenen ant.
Allah canımı alsın, ben nasıl oraya gideyim..

SAKAL SIYPAGANÇA.

Zamatta, bir pasta, köz açıp cumgança.
Sooda sakal siypagança (makal).

SAK KULAK.

Bir nerseni tez ukkan.
Al cetken sak kulak neme.

SALAASINAN MAY AGUU.

Bolup tolup, abdan kenençilikte çaşoo.
Azırkı mezgildin nesin suraysıñ. Biröölördün
salaasınan may agıp, ekinçi biröölör calañ
talkanga cetpey ar kimdin közün karap,
caldırıp turgan uçur ("Asaba").

SALAMGA KELBEY KALUU.

Böy kötörüp kişi taanıbay kaluu, süylöşküsü
da kelböö.
Kubatbek birge okup, birge çoñoygon bala
ele, emi salamga kelbey kalıptır ("Leninçil
çaş").

SALAMI TÜZ.

Caman mamilede emes, niyeti tüzük.
Ekööbüzdün salamıbiz tüz bolup cüröt.

SALA-SAL KILUU.

Başka biröögö şıltay saluu, başkaga türtö
saluu, ıygarıp koyuu.
İşti biröögö sala-sal kılбай, özüñ bütür.

SALGAN CERDEN.

A degende ele, çü degende ele, baştaganda
ele.
Salgan cerden ele cañıldı.

SALGAN KAŞIGIN SALUU.

Özünün mamilesine caraşa mamile kıluu.
Men anın salgan kaşıgın salam.

SALKIN KANDUU.

Toktoo, sabırduu, bir münözdüü.
Nurkasım albettüü, salkın kanduu cigit
(Sıdıkbekov).

SALKIN KÖZ MENEN KAROO.

Köñülü kelbey, üstürtön karoo, koş mamile
kıluu.
İşine salkın köz menen karagan kişi eken
("Çalkan").

**Sakalını Okşayana Kadar/GÖZ AÇIP
KAPAYANA KADAR**

Hemen, bir anda, göz açıp kapayınca
kadar.

Alış veriş göz açıp kapayana kadar
(atasözü).

Dikkatli Kulak/KULAĞI DELİK

Bir şeyi çabuk duyan.
O tam bir kulağı delik.

**Yanaklarından Yağ Akmak/BOLLUK
İÇİNDE YÜZMEK**

Her şeye sahip olup çok rahat yaşamak.
Şu zamanın neyini soruyorsun. Birileri bolluk
içinde yüzüyor, birilerinin de sade kavuta
sahip olamayıp başkalarının gözüne bakıp
yalvardığı devir ("Asaba").

**Selama Gelmemek/SELAM BİLE
VERMEMEK**

Burnu havada olup başkalarını tanımazlıktan
gelmek, konuşmak bile istememek.
Kubatbek beraber okuduğumuz, beraber
büyüdüğümüz çocuk idi, artık selam bile
vermez olmuş ("Leninçil çaş").

Selamı Doğru/SELAMI-SABAHI VAR

Kötü davranış sergilemiyor, niyeti halis.
İkimizin selam-sabahımız var.

BAŞKASININ ÜSTÜNE YIKMAK

Başka birine yıkmak, başka birine yüklemek,
atmak.
İşi başka birisinin üstüne yıkmadan, kendin
bitir.

**Durduğu Yerden/BİSMİLLAH
DEMEDEN**

Hemen başlangıçta, hadi der demez, daha ilk
başta.
Daha bismillah demeden hata yaptı.

Salladığı Kaşığa Göre Kaşık**Sallamak/KENDİ SİLAHIYLA KENDİNİ
VURMAK**

Kendi muamelesine göre davranmak.
Ben onu kendi silahıyla vuracağım.

SOĞUKKANLI

Olgun, sabırlı, ağır başlı.
Nurkasım itaatkâr, soğukkanlı yiğit
(Sıdıkbekov).

SOĞUK BAKMAK

İsteksizce, yüzeysel bakmak, gönülsüz
davranmak.

İşine soğuk bakan bir adammış ("Çalkan").

V.: Salkın karoo. *Aşır da işine salkın karar ele (Sasıkbayev).*

SALMAK MENEN.

Akırın, cay gana, şaşpay gana.
Kerim kattı salmak menen okuy baştağı (Taştemirow).

SALMOORDUN TAŞINDAY.

Ötö tez, duuldagan boydon, atkan oktoy.
Oozdugun kaçırata çaynap, tuylap ceerde kaşka salmoordun taşınday zımıldadı ("Ala-Too").

SALI SUUGA KETKENDEY.

İndını öçüp, maanayı pas bolgondoy, köñülü çökköndöy, ümütü üzülgöndöy.
Dilde okuuga ötüp, şaarga ketkenden beri Ösköndün Salı suuga ketkendey tuncurap cürdü ("Ala-Too").

SAMANDAY SAPIRUU.

Baş alaman kılıp çaçuu, çañdatuu, çakçelekey kılui.
Üydün için samanday sapırıştı.

SAMANDAN SARI.

Bir nerseden katuu korkkon, kıynalgan, öñ aletten ketken abalga karata koldonulat.
Keçee ele caynagan, carkıldap taalay kütkön Altınay bugün samandan sarı, iyni menen dem alıp arañ catat (Cantöşev).

SANAASI SANGA BÖLÜNÜ.

Kandaydır bir nerse cönündö katuu oylonuu, oylonup tınçsızıdana berüü.
Bul emne boldu dep, sanaası sanga bölündü (folk).

SANDA COK.

Katarga koşulbagan, esepke kirbegen, baası, barkı cok.
Tirüü dese – sanda cok, ölüü dese – kördö cok (folk).

SAN-SAN BOLUU.

Bölök bölök, tilke tilke bolup ayrılıu, tamtıgı çıgıp cırtiluu.
Kök düriüyö köynögü, / San-san bolup bölünüp ("Er Töştük").

SANIN ÇABUU.

Bir nersege katuu ökünüp kaluu, ötüp ketüü, ayrılıp kaluu.
İtike sanın çaap, keyigen kişisindi (Ubukeyev).

V.: Soğuk bakmak . *Asılda işine soğuk bakardı (Sasıkbayev).*

Ağır ağır

Sakin, yavaş, acele etmeden.
Kerim mektubu ağır ağır okumaya başladı (Taştemirow).

SAPAN TAŞI GİBİ

Çok hızlı, hızlıca, fırlatılan ok gibi.
Gemini gıcırdatarak çiğneyip dört nala kalkan at, sapan taşı gibi fırladı ("Ala-Too").

Salı Suya Kapılmış Gibi/KARADA

GEMİSİ BATMIŞ GİBİ. Hayata olan şevki kırılıp morali bozulmuş gibi, morali çökmüş gibi, ümidi kesilmiş gibi.

Dilde üniversite kazanıp, şehre gittiğinden beri, Öskön karada gemileri batmış gibi gezdi ("Ala-Too").

Saman Gibi Savurmak/TOZU DUMANA KATMAK

Her şeyi dağıtmak, tozutmak, altını üstüne getirmek.

Evin içinin tozunu dumana kattılar.

BETİ BENZİ ATMAK

Bir şeyden çok korkma, zorlanma, rengi atma durumu için kullanılır.

Daha dün oynayıp gülen, eğlenen hayat dolu Altınay'ın, bugün beti benzi atmış, ilaçlar ile ancak hayata tutunuyor (Cantöşev).

Düşüncesi Sayısız Bölünmek/AKLINA TAKILMAK

Bir şey hakkında çok düşünmek, aklına binbir türlü şey gelmek.

Bu ne oldu diye, aklına takıldı (folk).

AKILDA YOK.

Sıraya katılmayan, hesaba girmeyen; değeri, anlamı yok.

Canlı derse – akılda yok, ölü derse – mezarda yok (folk):

PARÇA PARÇA OLMAK

Ayrı ayrı, parça parça olup ayrılmak, örselenip yırtılmak.

Mavi gömleği,/Parça parça olup bölünüp ("Er Töştük").

DİZİNİ DÖVMEK

Bir şeye çok üzölmek, iş işten geçmek, mahrum kalmak.

İtike dizini dövünüp, üzölüyormuş gibi yaptı (Ubukeyev).

SAP BOLUU.

Cogoluu, tögönüü, kalbay kaluu, keyüü, ökünüçün bildirüü.

Maldı cakşı bakpasa, / Uşunu menen sap bolot (Togolok Moldo).

SAP KARMOO.

Ukkan- körgönün ce kandaydır bir sebepti betine karmoo, oşogo bekem tayanıp aluu. *Menin bayagı aytkanımdı sap karmap alıptır.*

SAP KILUU.

Kıyratuu, cogotuu, birotolo coyup taştoo. *Başınan kas kuu bulut / Baarındı akır sap kılát (Üsönbayev).*

SAPARI KARUU.

Colooçulap sırtta kızıdır cürüü, saparda boluu, mezgili ayaktap kaluu, kayra ketüü möönötü cetüü, cakındoo.

Saparım karıdı, erteñ üyümö ketem (Abdukarimov).

SARI BAGALEK BOLUU.

Egin suusaganda ce bışuuga cakındaganda sabagının tömönkü calbıraktarı sarı ala bolup sargaya baştoo.

Buuday sarı bagalek bolup bışarına az kalıptır ("Ala-Too").

SARI KAZAK BOLUU.

Bir nerseni abdan zarıga kütüü, közün satıp zarıguu.

Menin kolumdan kelip turganda apakeñe akça taap berip turganın cakşısı ce sarı kazak bolup, çok nersege közüñdö satıp kor bolgonuñ cakşısı? (Esenkanov).

SARI KARIN.

Üç-tört colu törögön ayalga karata ce üç-tört colu tuugan beerge karata aytilat.

Sarı karın bolgon ayal.

SARI KIR.

Çabılğan çöptün ce egindin biyik bolup kırdalıp üyülgön üymöğü.

Sarı kır bolgon üymöktörünö köz taygılat ("Ala-Too").

SARI MAYDAY SAKTOO.

Abdan zarıl, kerektüü ce baaluu, kımbat nerse katarı katuu, cogotpoy köpkö deyre katıp kaluu.

Akçasın uuluna körsötpöy, sarı mayday saktap cürdü ("Ala-Too").

Sap Olmak/TÜRÜ TÜKENMEK

Yok olmak, bitmek, kalmamak, pişmanlık duymak, üzüntüsünü bildirmek.

Mala iyi bakmazsa, / bundan sonra tüürü tükenir (Togolok Moldo).

Sap Turmak/YÜZÜNE VURMAK

Duyduğunu- gördüğünü veya bir sebebi yüzüne tutmak, ona dayanmak.

Benim önceki dediğimi yüzüme vuruyor.

KÖKÜNÜ KURUTMAK

Yerle bir etmek, yok etmek, tamamen ortadan kaldırmak.

En baştan beri gizli düşman / Sonunda hepinizin kökünüzü kurutur (Üsönaliyev).

Seferi Tamam Olmak/ ABBAS YOLCU

Seyahat dolayısıyla dışarıda olmak, seferde olmak, yolculuğunun veya molasının sonuna gelmek, tekrar gitme zamanı gelmek, yaklaşmak.

Haydi Abbas yolcu, yarın eve gideceğim (Abdukarimov).

Sarı Paça Olmak/Gövdesi sararmak

Ekinin susuz kaldığı zaman veya olgunlaşmaya yaklaştığında gövdesinin alt kısmındaki yapraklarının sararmaya başlaması.

Buğdayın gövdesi sararmaya başlayıp, olgunlaşmasına az kalmış ("Ala-Too").

Sarı Kazak Olmak/YOLUNA HASTA OLMAK

Bir şeyi çok beklemek, gözleri yolda kalmak. *Benim elimden gelirken annene para bulman mı iyi; yoluna hasta olup olmayan şeye umut bağlaman mı daha iyi? (Esenkanov).*

Sarı Karın/Doğurgan

Üç-dört defa doğum yapan kadın veya üç-dört defa doğuran kısırak hakkında kullanılır. *Doğurgan olan kadın.*

Sarı kır

Kesilen otun veya ekinin yüksekçe tepelik hâlinde yığılmış kümesi.

Sarı kır olan yığınlar gözüme takılır (Ala-Too).

Tereyağ Gibi Korumak/GÖZÜ GİBİ SAKINMAK

Çok önemli, gerekli veya değerli, pahalı şey olarak korumak, kaybetmeyip uzun zaman boyunca saklamak.

Parasını oğluna göstermeyip, gözü gibi

SARI MAYDAY TİYÜÜ. k. Cürögünö mayday tiyüü.

SARI OOOZ BALAPAN.

Ötö ele çaş, akıl-esi tolo elek, özünçö ookat kıluga caray elek.

Sen uyadan cañı çıkkın sarı ooz balapansıñ, takır kursaksıñ (Sasıkbayev).

V.: Sarı ooz. *Sen azır sarı oozsuñ da.*

SARI OORU.

Oor kaygı, tereñ kaygı.

Sarı oorı boldum ayıñdan ("İrlar").

SARI SANAA.

Katuu oylongonduk, kayra kayra oylono berüüçülük.

Kölökösünön korkkondoy elteñ-selteñ etet, anın kelip-ketip cürgönün biröo sezip kalbagay ele dep, özünön özü sarı sanaa ("Ala-Too").

V.: Sarı ubayım. *Çındık menen kalptın cigin tappay, sarı ubayımda (KOS).*

SARI ESEP.

Esep-kısaptı, sooda satıktı mıktı bilgen öñdönüp zıkındık kılğan ce esepteym dep catıp cañılıştık kılğan kişige karata aytilat. *Saramcalı sarı esep, / Kazına kedey mülkü dep ("Cazgıç Akındar").*

SASIK SÖZ

Ordu çok aytilgan cagımsız, naçar söz. *Bayatan berki sasık sözün teni Aynagül emes, - dep oozuna kalgendi ottop oturgan katındardı Totu ceñem kuyun urganday kılıp öttü (Cantöşev).*

SEKET BOLOYUN. k. Sadaga boloyun.

SEKET KETİYİN. k. Sadaga boloyun.

SEKET KET. k. Sadaga ket.

SEL BOLUU.

Köp bolup ayabay aguu, tıyılбай kuyulup turuu.

Közümdön akkan kara çaş / Toktolbodu sel bolup (Toktogul).

SELDEY KAPTOO.

Ötö köp bolup cayıluu, cabılıp basıp kirüü. *Duşmandın sesin alıp, seldey kapta (Akayev).*

SELDESİNE ÇOK TÜŞÜÜ.(din).

Köbünçö moldolorgo karata: şariyat colun buzdu, şariyatka tuura kelbey turgan iş kılıp,

sakladı ("Ala-Too").

Sarıağız Yavru/ AĞZI SÜT KOKAN

Çok genç, daha akli ermemiş, kendi çapında yaşama olgunluğuna gelmemiş.

Sen yuvadan yeni çıkan daha ağzı süt koakn çocuksun, acemisin (Sasıkbayev).

V.: Sarı Ağız/Ağzı süt kokan. *Senin daha ağzın süt kokuyor.*

Sarı Ağrı/BÜYÜK KEDER

Çok ağır üzüntü, derin kaygı.

Senin yüzünden büyük kedere düştüm ("İrlar").

Sarı Keder/KENDİNİ YİYİP BİTİRMEK

Çok düşünmek, tekrar tekrar düşünmek.

Gölgesinden korkmuş gibi ürkek davranıyor, onun gelip gittiğini birileri görmesin diye, kendini yiyip bitiriyor ("Ala-Too").

V.: Akli karışık. *Gerçek ile yalanın bir yolunu bulamayıp, akli karışık (KOS).*

Sarı Hesap/HESAPSIZ-KİTAPSIZ

Hesabı-kitabı, ticareti iyi bilir görünüp cimrilik yapan veya hesap edeceğim derken hata yapan adam hakkında kullanılır. *Hesapsız-kitapsız / Hazine fakirlerin mülkü diye ("Cazgıç Akındar").*

SASI SÖZ

Yersiz söylenen hoş olmayan, kötü söz.

Deminden beriki sası sözün hedefi Aynagül değil, - diye ağzına geleni söyleyen kadınları Totu yengem fırtına vurmuş gibi çarptı geçti (Cantöşev).

SEL OLMAK

Çokça olup akmak, durmadan akmak.

Gözümde akan gözyaşlarım / Sel olup durmadı (Toktogul).

SEL GİBİ KAPLAMAK

Çok olup yayılmak, her yeri kaplamak.

Düşmana korku salıp, sel gibi kapla (Akayev).

Sarığına Kor Düşmek (Din)/YOLDAN

SAPMAK

Genelde hocalar hakkında; şariat yolunu

eldin aldında maskara boldu, uyatı çıktı
degen maanide koldonulat.
*Canakı Tazabek zulumdan korkkon Sayak
moldonun seldesine çok tüştü (Sıdıkbekov).*

SEMİZ OOO.

Kerseyip, kötörölüp, tekeber süylögön, kesir
süylögön.

*Semiz oozsuñ. Senin kesirin bizge tiybese
boldu ("Çalkan").*

SEMİÇKEDEY ÇAGUU.

Kolunan kelet, atkara alat.

Eç kabatır bolbo, anı semiçkedey çağat.

SENİN TAMANIÑA KİRGEN TİKEN MENİN ÇEÇEKEYİME KİRSİN.

Sen tartar azaptı men tartayın, saga kelgen
kırsık, balee maga kelsin degen maanide.

*Kurgan ata menen ene: "Senin tamaniña
kirgen tiken bizdin çeçekeyibizge kirsin", -
dep kızga üyrülüp tüşöt (Bölökbayev).*

SEN KÖR, MEN KÖR.

Ekinçi kayırılboo, kaytalaboo, ordu tübü
menen çok boluu degen maanide oorunun
ayıgıp ketişi ce biröönün dayınsız
coluguşuna karata koldonulat.

Sen kör, men kör bolup ketti.

SENİ KAYSI KARA TEKE SÜZDÜ?

Bul emne kılğanıñ, kırsıktuu, calaaluu işte
kanday tiyeşeñ bar ele degen sıyaktuu
cemelöö, cetkirüü maanisinde.

*Bul cerge seni kaysı kara teke süzüp alıp
keldi eken, ayban... ("Çalkan").*

SEN, MEN DEŞİP KALUU.

Biri- birine caman cakşı söz aytışıp, uruşup
kaluu, çırlaşıp, arazdaşıp kaluu.

*Sen, men deşıp kalganga taarınıp kelbey
cüröt go dep oyloçu (Baytemirov).*

SİYDİĞİ BULUT AYLANUU.

Ötö kıyın abalda kaluu, argası tügönüü,
aylası ketüü.

*Siydigi bulut aylanıp, / Aytarga tili baylanıp
(Alıbayev).*

SİRKESİ SUU KÖTÖRBÖÖ.

Çırtıldap uruşup, eç nerseni süyböö, söz
kötörö albay silkildöö, silkinip caktırbagan
abalda boluu (köbünçö bir ceri oorup, canı

bozdu, şeriata ters bir iş yaptı, milletin
önünde rezil oldu, ayıbı ortaya döküldü
mânâlarında kullanılır.

*Tazabek'in zulmünden korkan Sayak hoca
yoldan saptı (Sıdıkbekov).*

Semiz Ağz/LAFINI ESİRGEMEYEN

Kendinden emin, böbürlenerek, karşı çıkarak
konuşan; felaket getiren.

*Lafını esirgemeyensin. Senin felaketin bize
değmezse, iyi("Çalkan").*

Çekirdek Gibi Çitletmek/GÜLE OYNAYA HALLETMEK

Elinden gelir, yapabilir.

Hiç endişelenme, onu güle oynaya halleder.

Senin tabanına batacak diken benim gözbebeğime batsın.

Sen çekeceğin azabını ben çekeyim, sana
gelecek zorluklar bana gelsin mânâsında.

*Zavallı baba ile anne: "Senin tabanına batan
diken bizim gözbebeğimize batsın", - diye
kızla ilgilenmeye başlar (Bölökbayev).*

Ne sen gör, ne ben göreyim.

Bir daha rastlamamak, tekrarlanmamak,
tamamen yok olmak mânâsında hastalığın
iyileşmesi veya birinin tamamen ortaldan
kaybolması için kullanılır.

Ne sen gör, ne ben göreyim oldu..

Seni Hangi Kara Teke Süstü/Seni hangi şeytan sürükledi?

Bu yaptığın ne; bu belalı, nahoş işle ne
alakan var gibi azarlamak, kızmak üzere
kullanılır.

*Buraya seni hangi şeytan sürükledi,
hayvan...("Çalkan").*

Sen, Ben Deşıp Kalmak/SEN BEN KAVGASI ETMEK

Birbirine iyi kötü sözler sarfedip, kavgalı
olmak, ağız kavgası yapıp, çatışmak.

*Sen ben kavgası ettiği için küsüp gelmiyor
diye düşündü (Baytemirov).*

Sidiği Buluta Dönüşmek/ÇARESİ TÜKENMEK

Çok zor durumda kalmak, çaresi tükenmek,
çaresiz kalmak.

*Çaresi tükenip, / Söylemeye dili tutulup
(Alıbayev).*

Sirkesi Su Kaldırmamak/ŞAKA KALDIRMAMAK

Hemen kavga etmeye başlayıp, hiçbir şeyi
istememek; lafı kaldıramayıp sinirlenmek;

keyip ce kapa bolgon uçurlarda).
Koyçu, Suusar! Sirkem suu kötörböy turat
(Baytemirov).

SOGONÇOĞU KANABOO.

Takır töröbö, bala körbö.
Ömür boyu sogonçoğu kanabagan Asıypa
balanı kadimki enedey emizip baktı
(“Sovettik Kırgızstan”).

SOGUM ÇÜYÇÜN BOLSUN!

Soyulgan mal semiz bolsun, et berekelüü
 bolsun degen sıyaktuu kaloo maanisinde
 aytilat.

Kadırdın “sogum çüyçün bolsun” degen
sözünö içegi-karın arıtıp catkan Mariya
çüyriün-çüyriün etip, “cegilik kılsın” dep
tamaşalay coop berdi (“Çalkan”).

SOKMOKKO SALUU.

Tuura bolso da, bolboso da, bilse bilbese da
 öz bilgenindey, eptep okşoştura berüü.
Atamdın agronomduk bilimi cok, eski
tacırbaları menen sokmokko salıp iştep
cüröt (Caparov).

SOKURGA TAYAK KARMAKANDAY.

Belgisiz, tüşünüksüz, küdük nerselerdin cön
 cayın, açık daana tüşündürüü, bilgizüü
 maanisinde.

Cakşı kabar, cañı zaman cöniündö Togolok
Moldonu maseldetip aytkandarı anın
canındaki bey-beçaralar üçün sokurga tayak
karmatkanday sezildi (Beyşenaliyev).

SOKUR İYNESİNE KARA SANABOO.

Eç camançılık kılboo, zıyan keltirbö.
Zuurakan baybiçenin sokur iynesine kara
sanabay, bar küçün cumşap, kabagım-kaşım
debey, tınım albay iştep cüröt (Sıdıkbekov).

V.: Sokur tıynına kara sanaboo. *Biröönün*
sokur tıynına kara sanagan can emes.

SOKUR İT BOK CALAGANÇA.

Arıdan beri, tez ele, buydamga keltirbey.
Mınday işti al sokur it bok calagança bütürö
salat.

hemen tepki verip verip hoşlanmaz durumda
 olmak (genelde bir yeri ağrıyıp, huzursuz
 olunan durumlarda).

Yapma, Susar! Şaka kaldıramıyorum
(Baytemirov).

Tabanı Kanamamak/Doğurmamak

Hiç doğurmamak, çocuk sahibi olmamak.
Hayatının sonuna kadar doğurmayan Asıypa
çocuğa tıpkı emziren anası gibi baktı
(“Sovettik Kırgızstan”).

Hayvanınız semiz olsun!

Kesilen hayvan semiz olsun, et bereketli
 olsun gibi dilekte bulunurken kullanılır.
Kadir'in “hayvanınız semiz olsun” sözüne,
işkembe-bağırsak temizleyen Mariya
nazlanıp, “yemeyi nasip etsin” diye şakayla
karışık cevap verdi (“Çalkan”).

Patikaya Sokmak/BİLDİĞİ YOLDAN ŞAŞMAMAK

Doğru olsa da olmasa da, bilse de bilmece de
 kendi bildiği gibi bir şeyler yapmaya
 çalışmak.

Babamın ziraatla ilgili bilimi yok, eski
tecrübeleri ile bildiği yoldan şaşmayıp
çalışıyor (Caparov).

Köre Değnek Tutturulmuş

Gibi/KARANLIKTA MUM YAKMIŞ GİBİ

Belirsiz, anlaması zor, açığa
 kavuşturulmamış şeylerin açıklamasını
 yapmak; açıkça anlatmak; bildirmek
 mânâsında kullanılır.

İyi haber, yeni dönem hakkında Togolok
Moldo'nun misal getirerek anlattıkları onun
yanındaki fakir-fukaralar için karanlıkta
mum yakmış gibi oldu (Beyşenaliyev).

Kör İğnesine Bile Zarar

Vermemek/KİLİNA BİLE ZARAR VERMEMEK

Hiç kötülük etmemek, zarar vermemek.
Zuurakan hatunun kılına bile zarar vermeden
tüm gayretini ortaya koyup, itirazsız,
durmadan çalışıyor (Sıdıkbekov).

V.: Kılına bile dokunmamak. *Başkalarının*
kılına bile dokunmayan biri.

Kör İt Bok Yalayınca Kadar/GÖZ AÇIP KAPAYINCAYA KADAR

Hemen, tezden, aleacele.
Böyle işi o göz açıp kapayınca kadar

SOKUR TIYINÇALIK.

Közgö körünörlük emes, eç nersege arzılık emes.

Sokur tiyinçalık paydası çok, közü açılbayt. Mınday erdin barınan cogu... Satam! (Özübekova).

V.: Sokur iyneçelik. *Sokur iyneçelik iş kılbayt.*

SOL CAMBAŞINAN CATUU.

Colu bolboo, işi naçar sezilüü.

Sen tündö sol cambaşınan catıp, caman tüş körgön çok beleñ? (folk).

SOLK ETPÖÖ.

Kebelebö, togotup da koyboo, kabagım kaşım debö.

Mınday kabardı ukkanda solk etip da koygon çok ("Çalkan").

SONUNDU KÖRÜÜ.

Katuu caza tartuu, sazayı okuluu, kıynoo tartuu.

Soo kalbaysıñ, ölörsüñ, / Sonundu oşondo körörsün ("Manas").

SOODASI BÜTÜÜ.

Murdagısında bolboy işi naçarlap, kolunan eç nerse kelbey kaluu, kerekten çıguu.

Anda menin soodamdın bütökünü (Baytemirov).

SOOP BOLUPTUR!

Çala, oşondoy bolmok!

Soop boluptur, al oşonu körmök.

SOPU BOLUU.

Tıyılıu, kayra tartuu (ters körünüştördön baş tartuu maanisinde).

Uzun sarı coldoşuna tameki sundu. Berki baş çaykadı: - Çok, taştagam. Uzun sarı suroo candırdı: - Araktıçı? –Taştagam. Munuñ cakşı eken. Sopa bolgon turbaysıñbı? Azamatsıñ (Caparov).

SORPOSU SUU.

Demi suuy tüşüü, ümütü üzülüü.

Sorposu suugan soñ Sultan kelgen coluna tüşöt (Bölökbayev).

SOYULUN ÇABIŞUU.

Kimdir biröö tarapta boluu, aga kömöktöşüü, talamın talaşıp, sözün süylö.

Amankuldun özü eç nerse bolboy, anın

halleder.

Çeyrek Kuruş Kadar/ZERRE KADAR

Hiçbir faydası yok, hiçbir değeri yok.

Zerre kadar yararı yok, içkiden başını kaldıramıyor. Böyle koca olmaz olsun...Bırakacağım! (Özübekova).

V.: İĞNE KADAR. *İğne kadar bir iş yapmaz.*

Sol Tarafına Yatmak/SOL**TARAFINDAN KALKMAK**

İşi yolunda gitmemek, işi kötü gitmek.

Sen gece sol tarafından kalkıp, kötü rüya görmemiş miydin? (folk).

Sallanmamak/Sarsılmamak

Dikkate almamak, umurunda bile olmamak, hiç sesini çıkarmamak.

Böyle haberi duyunca sarsılmadı bile ("Çalkan").

SONUNU GÖRMEK

Çok ağır ceza çekmek, canına okumak, zorluk görmek.

Sağ kalmazsın, ölürsün, / Sonunu o zaman görürsün ("Manas").

Pazarı Ortadan Kalkmak/PAZARI DÜŞMEK

Eskisi gibi olmayıp, işleri kötü gidip, elinden hiçbir şey gelmemek; gerekli olmamak.

O zaman benim pazarım düşmüş (Baytemirov).

Sevap Olmuş/ Oh olmuş!

Az bile, onu göreceği vardı!

Oh olmuş, onun göreceği vardı.

SOFU OLMAK

Bırakmak, tekrar yola gelmek (genelde kötü alışkanlıkları bırakmak mânâsında).

Uzun boylu, sarışın arkadaşına sigara uzattı. Öbürü kafasını iki yana salladı: - Hayır, bıraktım. Uzun boylu, sarışın merakla sordu: - İçkiyi?

-Bırakmıştım.

-Bu iyi. Sofu olmuşsun? Aferin (Caparov).

Çorbası Soğumak/ATEŞİ SÖNMEK

Biraz soğumak, ümidi kesilmek.

Ateşi söndükten sonra Sultan tekrar gerisin geri yola koyulur (Bölökbayev).

Sopasını Vuruşmak/KAVGASINI**VERMEK**

Başkasının tarafında olmak, ona destek çıkmak, tarafını tutmak, onun sözünü

soyulun çabışkan Apas menen Düyşönaalı calaaga cıgıldı ("Ala-Too").

SOYUP KAPTAGANDAY.

Ayırıp algıs, dal özündöy, ayabay okşoş.
Beçaranın öñü sertireek ele, canağı balçı kudu ele özü, soyup kaptaganday (Aalı).

SÖZ ATASI ÖLÜÜ.

Tiyeşelüü söz öz uçurunda ayılбай maanisi ketüü.
Sözgö caraşa söz aytpasa, sözdün atası ölot (makal).

SÖZ BAYLOO.

Ubadalaşuu, makuldaşuu.
Kurman Aysuluu menen kız oyun bolgon tünü söz baylaşkan ("Ala-Too").

SÖZ BERÜÜ.

Ubada berüü, makul boluu.
İşti atkaruuga söz berdi.

SÖZGÖ ALARLIK.

Aytuuga arzılık, köñül bölüügö tatırlık.
Alardın sözgö alarlık, kubantarlık eç nersesi çok bolso emneni aytmak elem dep, ceñem cer karadı ("Kırgızstan ayaldarı").

SÖZGÖ CIGILUU.

Orunduu ayılğan sözgö ceñilüü, öz kemçiligin moyunga aluu.
Esi bütün Zulayka el sözünö cıgıldı ("Kococaş").

SÖZGÖ KONOK BERBÖÖ.

Süylöögö mümkünçülük berböö.
Alıbek sözgö konok berbey bakılday bergen kişi eken ("Ala-Too").

SÖZGÖ KELBÖÖ.

Bir nersenin cön cayın dayın bilbey turup ele moyunga tolgoo, makul bolboo.
Kıyıspas bolson sözgö kel, / Kıynoogo salbay canımdı (folk).

SÖZGÖ KİRBÖÖ.

Başka biröönün azgıruusuna könbö, biröönün ters taasirine burulup ketpö.
Buzuku taş carat, öydö-ıldıy sözgö kirbey cür, balam, dep çoñ enem köp ayta turgan ("Ala-Too").

söylemek.

Amankul'un kendine hiçbir şey olmayıp onun kavgasını veren Apas ile Düyşönaalı iftiraya kurban gitti ("Ala-Too").

Sıyırıp Kaplamuş Gibi/HİK DEMİŞ BURNUNDAN DÜŞMÜŞ GİBİ OLMAK

Ayıramayacak gibi, tıpkısı, çok benzer.
Zavallının yüzü çirkinceydi, biraz önceki falcı da tıpkı kendisi, sanki hık demiş burnundan düşmüş (Aalı).

Söz Babası Ölmek/Sözün önemi kalmamak

Gerekli söz zamanında söylenemeyip, artık bir mânâ arzetmemek.

Lafı gediğine oturtamazsa, sözün önemi kalmaz (makal).

Söz Bağlamak/SÖZ VERMEK

Kararlaştırmak, anlaşılmak.

Kurman ile Aysulu, kız oyunu olan gece birbirine söz verirler ("Ala-Too").

SÖZ VERMEK

Vaatte bulunmak, anlaşılmak.

İşi yapacağına söz verdi.

LAFINI ETMEYE DEĞER

Söylemeye değer, önem vermeye değer.
Onların lafını etmeye değer, sevindirici hiçbir yanı olmadıktan sonra ne söyleyeceğim diye, yengem başını yere eğdi ("Kırgızstan ayaldarı").

Söze Yıkılmak/SÖZE YENİLMEK

Tam zamanında söylenen söze yakalanmak, kendi eksikliğini kabul etmek.
Aklı yerinde Zulayka halkın sözüne yenildi ("Kococaş").

Söze Misafir Vermemek/KİMSEYE SÖZ HAKKI VERMEMEK

Konuşmaya fırsat vermemek.

Alıbek kimseye söz hakkı vermeyen çenesi düşük adammış ("Ala-Too").

Söze Gelmemek/SÖZ DİNLEMENEMEK

Bir şeyin ne olduğunu, aslını bilmeden karşı çıkmak, ikna olmamak.

Can dostumsan söz dinle, / Canımı zorlamadan (folk).

Söze Girmemek/SÖZE KANMAMAK

Başka birinin oyununa gelmemek, başkasının olumsuz etkisine kapılmamak.

Kötüyü taş yarar, başkalarının sözüne kanma, yavrum, diye babaannem çok söylerdi ("Ala-Too").

SÖZGÖ SARAÑ.

Köp süylöbögön, oñoy menen oozunan kep çıkpagan, unçukpagan.
Ölmöshan ar kimge açılıp süylöbögön sözgö sarañ adam (Cantöşev).

V.: Kepke sarañ. *Ceñem kepke sarañ kişi ele.*

SÖZGÖ SÖKÖT BOLUU.

Aytkan sözü için cemege aluu.
Sözgö sököt bolboyu.

SÖZGÖ SÖLTÜK KILUU.

Kepke sözgö kaltıruu, abdan uyat kılui.
Sözgö söltük kılbayın dep, silerdi gana ayap oturam ("Ala-Too").

SÖZ KARMATUU.

Kandaydır bir işi atkaruuga ubada berüü, mildetker bolup kaluu.
Kimızdı saga berem dep, / Karmatıp sözün koygonu (Malikov).

SÖZ CEBÖÖ. k. Kep ceböö.**SÖZ KISKA.**

Oyun toluk aytıp cetkire albagandık.
Oylonom... oylonom... Eç amal tappadım. Çındıktı aytuuga söz kıska (Cantöşev).

SÖZ TIYGİZÜÜ.

Caman aytuu, köñül kala turganday söz aytuu.
Biröö maga söz tiygizip koybosun dep korko turgamın (Abdukarimov).

V.: Kep tiygizüü. *Keede senin çoğoolduğun maga da kep tiygizip cüröt (Baytemirov).*

SÖZÜ EKİ BOLBOO.

Aytkanı aytkanınday boluu, degeni atkarılba kalboo, ubadadan tayboo.
Erketaydın sözü eki bolboyt, üydün cakşısın somdoyt (Bölökbayev).

V.: Aytkanı eki bolboo. *Sır bilgi satuuçu cigittin aytkanı eki bolgon çok ("Çalkan").*

SÖZÜNÖN ÇIKPOO.

Aytkanı degeni menen boluu.
Kara tamandar Toozaktın sözünön çığıspayt (Abdukarimov).

SÖZÜN SÜYLÖÖ.

Kimdir biröönün tarabında boluu, oşonun talamın talaşuu.
Uluktun işin bilbeseñ, / Baydın sözün

Söze Cimri/LAKIRDI AĞZINDAN DİRHEMLE ÇIKAN

Çok konuşmayan, kolaylıkla ağzından laf çıkmayan, ağzını açmayan.
Ölmöshan herkese açılıp konuşmayan, lakırdı ağzından dirhemle çıkan adam (Cantöşev).

V.: Söze Dilsiz/Ağzı var dili yok. *Yengemin ağzı vardı, dili yoktu.*

Sözüne Sövdürmek/DİL BELASI ÇEKMEK

Söylediği sözden dolayı azarlanmak.
Dil belası çekmeyelim.

SÖZ GETİRMEK

Dil uzattırmak, çok utandırmak.
Söz getirmeyeyim diye, sizi koruyorum ("Ala-Too").

Söz Tutturmak/SÖZ VERMEK

Bir işi yapmaya söz vermek, artık mesul olmak.
Kimızı sana vereceğim diye,/Söz vermiş (Malikov).

Söz Kısa/DİLİ YETERSİZ (OLMAK)

Düşündüğünü tam olarak açıklayamamak.
Düşünüyorum...düşünüyorum...Hiç çare bulamadım. Gerçeği söylemeye dilim yetersiz (Cantöşev).

DİL UZATMAK

Ağır konuşmak, kalp kırıcı söz söylemek.
Biri bana dil uzatmasın diye korkuyordum (Abdukaimov).

V.: Laf Getirmek. *Bazen senin aykırılığın bana da laf getiriyor (Baytemirov).*

(BİR) SÖZÜ İKİ OLMAMAK

Dediği dediği gibi olmak, dediği yerine getirilmek, sözünden caymamak.
Erkatay'ın bir sözü iki olmaz, evdeki her şeyin en güzelini alır (Bölökbayev).

V.: (Bir) Dediği iki olmamak. *Ajanın bir dediği iki olmadı ("Çalkan").*

SÖZÜNDEN ÇIKMAMAK

Başkasının dedikleri hareket etmek.
Fakir fukaralar Toozak'ın sözünden çıkmazlar (Abdukarimov).

SÖZÜNÜ SÖYLEMEK

Başkasının tarafında olmak, onun tarafını tutmak.
Ulunun işin bilmezsen, / Zenginin sözünü

süylösön (Toktogul).

SÖZÜN CERGE TAŞTABOO.

Biröönü kadirloo, sıyloo maksatında anın aytkan-degenin orundatıp, tapşırganın atkarıp turuu.

Al menin sözümdü cerge taştabayt (Abdukarimov).

V.: Sözüñ talaaga taştahoo. Sözüñüzdü talaaga taştabaybız, işene beriñiz (“Çalkan”).

SÖZÜN CÖNÖTPÖÖ.

Süylötpöö, süylöögö mümkünçülük berböö. *Menin sözümdü cönötkön çok (KOS).*

SÖZÜ ÖTÜÜ.

Biröögö kayrılıp aytkan kebi, ötünücü, suroosu kabıl boluu, özünün aytkanına başka biröönü köndürüü, makul kılulu, til aldırulu.

Tildep tili, aytıp sözü ötpögöndüğün Karaçal emi tüşündü (Cooşbayev).

SÖZÜ SUU KEÇPÖÖ. k. Kebi suu keçpöö.

SÖYKÖ SALUU.

Kelindikke aluuga ubadalaşkan kızdın kulagina cakşı niyet menen söykö salıp, kudalaşkandıktı, bülöö kılıp aluuga makuldaşkandıktı bilgizüü.

Söykö salar can oşol, / Sırttan balañ Töştükkö / Alıp berer bala oşol (“Er Töştük”).

SÖÖGÜ AGARUU.

1. Semirip ettenip kaluu, oñoluu, es alıp tınıp kaluu.

Söögü agarsın Algara, / Köp minildi canıbar (“Semetey”).

2. Abdan ıraazı boluu.

Aytkan sözdörünö söögübüz agardı.

SÖÖGÜ BOŞ.

Borpoñ, çımır emes.

Mısakeldi söögü boş neme okşoyt, agasına karaganda şaldıragan çal bolup kaldı (“Ala-Too”).

SÖÖGÜ BOŞOO.

Biröönün oor abalına, kıyınçılığına boor oorup, çaşıy tüşüü, zeeni keyüü.

Kızdın muñduu, ızaluu ırına ceñenin söögü boşodu (Sıdıkbekov).

V.: Söögü çaşuu. Kuldukta ötüp ömürüm, / Kor bolup söögüm çaşıdı (Osmonkul).

söylersen (Toktogul).

SÖZÜ YERE DÜŞMEMEK

Birine değer vermek, hürmet etmek amacıyla onun dediklerini yapıp, verdiği emirleri yerine getirmek.

O benim sözümlü yere düşürmez (Abdukarimov).

V.: Sözüñü yabana atmamak. Sözüñüzü yabana atmayacağız, güvenin bize (“Çalkan”).

Sözüñü Yönelmemek/SÖZÜNÜ KESMEK

Konuşturmamak, konuşmasına izin vermemek.

Benim sözümlü kesti. (KOS)

SÖZÜ GEÇMEK

Başkasından istediği şey, ricası, isteği kabul olmak; kendi dediğine başka birini ikna etmek, kabul ettirmek, laf dinlettirmek.

Azarlayıp, azarının; söyleyip, sözünün geçmeyeceğini Karaçal şimdi anladı (Cooşbayev).

Küpe takma merasimi

Gelin olarak almaya söz alınan kızın kulağına iyi niyetlerle küpe takıp, dünür olmak, eş olarak almak için anlaşmaya vardığını bildirmek.

Küpe takılacak can o, / Aslan oğlun Töştük’e / Alıp verecek kız o (“Er Töştük”).

Kemiği Ağarmak/KENDİNİ TOPLAMAK

1. Etine butuna dolmak, iyileşmek, dinlenip rahatlamak.

Kendini toplasın Algara, / Çok binildi zavallı (“Semetey”).

2. Çok memnun olmak.

Söylediğin sözlere çok memnun olduk.

Kemikleri Yumuşak/Çelimsiz bünyeli

Kof, çevik değil.

Mısakeldi çelimsiz bünyeli galiba, ağabeyine nazaran beli bükülmüş ihtiyar oldu (“Ala-Too”).

Kemikleri boşalmak/İÇİ CIZ ETMEK

Başkasının kötü durumuna, zorluk çekmesine içi yanıp üzülmek, kederlenmek.

Kızın üzüntülü, kederli şarkısına yengemin içi cız etti (Sıdıkbekov).

V.: Kemiği ağlamak/İç kan ağlamak. Köle olarak geçip ömrüm, / İçim kan ağladı (Osmonkul).

SÖÖGÜ CUKARUU.

Naçarloo, arıp açıp, arıktap kaluu, küç kubattan tayuu.

Caz çıktı, söök cukardı (Bayalinov).

SÖÖGÜM IRAAZI.

Abdan ıraazı ekendigin bildirüü maanisinde koldonulat.

Söögüm ıraazı silerge! ("Den sooluk").

SÖÖGÜNÖ BATUU.

Kandaydır bir nersenin zapkısı, kıyınçılığı abdan katuu taasir etüü, canın keyitüü, kököyö tiyüü.

Apa, sen ündöbö, boldu. Söögümö batıp ketti, - dedi Tatıbek (Baytemirov).

V.: Söögümö cetüü. Antkeni eki kündön berki anın söögünö cetken boluçu (Bayalinov).

SÖÖGÜNÖN SUU ÇIGUU.

Canı açuu, bir nersege abdan canı keyüü, kabırgası kayışuu.

Ayalı balasın urganda atasının söögünön suu çıktı ("Ala-Too").

V.: Söögünön tütün çıguu. El-cerden azganın, enesinin söögü bötön cerde kalganın estep, Esirdin söögünön tütün çıktı (Osmonaliyev).

Söögünön calın çıguu. Baldarın estegende anın söögünön calın çıgat (Sooronbayev).

SÖÖGÜNÖ SİŇÜÜ.

Könümüşkö aylanuu, könümüş adat, önököt bolup kaluu.

Söögünö singen kıyalı kalçu bele.

SÖÖGÜ SÖPÖT BOLUU.

Çirip cogoluu, eçtemesi kalboo (adamdın kömülgön denesine karata).

Eki kadam ilgeri baskanda, söögü söpöt bolmok ("Leninçil çaş").

SÖÖGÜN SÖPÖT KILUU.

Öltürüü, çok kılúu, dayının bilgizbey saluu. Kayran cigitti öltürüp, söögün söpöt kılıp salıptır ("Ala-Too").

SÖÖGÜ SIZDOO. k. Say söögü sizdoo.**SÖÖGÜ TAZA.**

1. Müçösü, sın sıpatı kelişken, sımbattuu.

Söögü taza, sözü sıpaa, cakşı kız ele (Sıdıkbekov).

2. Aralaşması çok, çımıgı.

Söögü taza kezde me.

Kemiği İncelmek/ELDEN DÜŞMEK

Kötüleşmek, yorgun düşüp zayıflamak, gücü takati kalmamak.

Bahar çıktı, elden düştü (Bayalinov).

Kemiklerim Razi/ Çok memnun olmak

Çok memnun olduğunu bildirirken kullanır.

Sizden çok memnunuz! ("Den sooluk").

Kemiğine Batmak/CANINA TAK ETMEK

Bir şeyin acısı, zorluğu çok etkilemek; canını acıtmak, çok canına batmak.

Anne sen karışma, tamam. Canıma tak etti, - dedi Tatıbek (Baytemirov).

V.:Kemiğine Yetmek/Canına yetmek.

Çünkü iki günden beri onun canına yetmişti (Bayalnov).

Kemiğinden Su Çıkmak/İÇİ SIZLAMAK

Canı acımak, bir şeye çok canı acımak, içi kan ağlamak.

Eşi çocuğuna vurunca babasının içi sızladı ("Ala-Too").

V.: Kemiğinden duman çıkmak/İçi yanmak. Gurbette olduğunu, annesinin mezarının uzak diyarlarda kaldığını hatırlayıp, Esir'in içi yanar (Osmonaliyev).

Kemiğinden alev çıkmak/İÇİ KAN

AĞLAMAK. Çocuklarını hatırladığında onun içi kan ağlar (Sooronbayev).

Kemiğine Sinmek/İLİĞİNE İŞLEMEK

Artık alışkanlık hâline gelmek, kişiliğine işlemek.

İliğine işleyen alışkanlığı kalır mı hiç.

KEMİKLERİ ÇÜRÜMEK

Çürüyüp yok olmak, hiçbir şey kalmamak (insanın gömülen bedeni ile ilgili).

İki adım ileri gitseydi, kemikleri çürürdü ("Leninçil çaş").

Kemiğini Yok Etmek/ORTADAN**KALDIRMAK**

Öldürmek, yok etmek, ne olduğunu bildirmemek.

Zavallı yiğidi öldürüp, ortadan kaldırmışlar ("Ala-Too").

Soyu Temiz/Endamlı

1. Uzuvarı, endamı gelişmiş; boylu poslu.

Endamlı, tatlı dilli, iyi kız idi (Sıdıkbekov).

2. Soyu Temiz. Melez değil, asil.

Soyu temiz şey.

SÖÖK CAÑIRTUU.

Murda kuda söök bolgon adamdar menen ekinçi colu da kız alışı, kız berişi, dağı kudalaşuu, cañı söök boluşuu.

Siler menin pirimsiñer. Oşol üçün söök cañırtalı dep kol berip olturam (Sıdıkbekov).

SÖÖKKÖ BATUU. k. Say söögünö cetüü.**SÖÖKKÖ CETÜÜ. k. Say söögünö cetüü.****SÖÖKKÖ TAMGA SALUU.**

Kimdir biröögö esten ketkis, unutulguş katuu korduk körsötüü, keyitip, ıza kılıp köñülün kaltıruu.

Tamga saldı söögümö, / Kötörülüp aytkanın (Osmonkul).

SÖÖKTÖN ÖTÜÜ. k. Say söögünö cetüü.**STOL MAYLOO. k. Orun mayloo.****SUGUN AGITUU.**

Aç közdük kılui, köz artuu.

Sugun agıtkandan payda çok, ar bir adam öz ıriskısı menen çaşayt.

SUGU TÜŞÜÜ.

Köz artuu, kandaydır caman niyeti taasis etüü.

Biröönün sugu tüşköngö dep, çoñ ene neberesin emdey baştadı.

SUY CIGUU.

Abdan çarçatuu, şaymanın ketirüü, ubara kılui.

Eköo teñ keçke suy cıgat (Caparov).

SUKANI KAÇUU.

Süldörü ketüü, adam sölokötündön acırap, ölümge cakındap kalui.

Bul kişinin sukanı kaçıp, çaçı cayıldı (Bektenov).

SUNGAN BUTUN CIYBOO.

Boy kötörüü, çoñsunuu, menmensinip, peyil kütüü.

Curt tartkan oorduktu eç sezbege Buken baştagıdan beter sungan butun ciybay kalgan (Sıdıkbekov).

SUPSUNU SUU.

Tilegi, maksatı ordunan çıkpıy, oylogon maksatına cetpey, ökünüçtö kalui, ümütü üzüülüü.

Kemik Yenilemek/İkinci defa dünür olmak

Önce dünür olan insanlar ile ikinci defa da kız alıp vermek, yine dünür olmak, yeniden dünür olmak.

Sizler benim baş tacımsınız. O yüzden ikinci defa dünür olalım diye elimi uzatıyorum (Sıdıkbekov).

Kemiğe Damga Vurmak/İÇTE BİR YARA BIRAKMAK

Başkasına aklından çıkmayacak, unutulmayacak kadar çok zalimlik yapmak; kederlendirip gönlünü kırmak.

İçimde bir yara bıraktı, /Ayağa kalkıp söylediği (Osmonkul).

Hasetini Akıtmak/Haset etmek

Açgözlük etmek, göz dikmek.

Hasetten fayda yok, herkes kendi rızkıyla yaşar.

NAZAR ETMEK

Göz dikmek, ne zamandır beslediği kötü niyeti tesir etmek.

Başkasının nazarına karşı diye, nine torununu üfürükçü ilaçlarıyla tedavi etmeye başladı.

CANINI ÇIKARMAK

Çok yormak, gücünü bitirmek, zahmet çektiirmek.

İkisinin de akşama kadar canları çıkar (Caparov).

CAN ÇEKİŞMEK

Elden düşmek, sağlığını kaybedip ölüme yaklaşmak.

Bu adam, can çekişmeye başlayıp saçları yayıldı (Bektenov).

Uzattığı Ayağını Toplamamak/BURNU HAVADA OLMAK

Gurur yapmak, büyüklük taslamak, kendini beğenip, tavır takınmak.

Milletin çektiği sıkıntıyı çekmeyen Buken eskisinden beter burnunu havaya dikti (Sıdıkbekov).

GÖNLÜ SOĞUMAK

Dileği, maksadı gerçekleşmeyip, hedeflediğine ulaşamayıp içinde ukde kalmak, ümidi kesilmek.

Supsunum suup, kayra keldim ("Caş leninçi").

V.: Supurası suu. *Supurası suup, orduna kayra barbasına közü cetken Şarip oyun toptop ülgürdü (Beyşenaliyev).*

SUR CILANDIN SUUSAGANIN, KER CILANDIN KEPŞEGENİN BİLET.

Bardık ayla-amal, kuuluk-şumduk, mitaamdik kolunan kelet.

Al sur cılandın suusaganın, ker cılandın kepşegenin bilet. Anı sen oñoy oylobo ("Çalkan").

SURUN SALUU.

Cağımsız, naçar mamile casoo, caktırbagan, süybögön köz karaş menen tüsün üyrüü.

Surun salıp turat.

SUU AŞIRBOO.

Taratpoo, cayıltpoo, caşırp-caap koyuu. *Sedep kudagıyga ayıp koy, başka aga-inisinin sözün suu aşırbay bassın, - dedi (A.Karıbayev).*

SUU BOLUU.

Abdan ubara tartuu.

Akımdı öndürüp ala albay üç ay suu boldum ("Çalkan").

SUUGA ALUU.

Ölgön adamdın söögün cuup-tazaloo.

Ölüktü suuga alıstı.

SUUGA TÜŞKÖN ÇIÇKANDAY.

Ötmö katarınan ötüp, ayabay çılanıp, eç kurgak ceri kalbay, suu bolgon abalga karata. *...Camgır elenip, köçük basar orun kalbay, suuga tüşkön çıçkanday şümüröyüşüp, ak caandan soñku çıkıroondo bük tüşüp cıgıla baştaştı (Kasimbekov).*

SÜBÖSÜN KÖTÖRÜÜ.

Maktanuu, özün körsötüü, menmensinüü.

Eç kaçan, eç ubakta "Men casattım, men minttim, tiginttim" dep sübösün kötörgön can emes ele ("Sovettik Kırgızstan").

SUUGUNA TOÑUP, ISIGINA KÜYÜÜ.

Kimdir biröönün bardık kıynıçılığın birdey kötürüü, abdan küyümdüü boluu, ar dayım kam körüp kelüü.

Alımdın suuguna toñup, ısıgına küyüp cürüp

Gönlüm soğuyup tekrar geldim ("Caş leninçi").

V.: Şevki kırılmak. *Şevki kırılıp, tekrar eski makamına gelmeyeceğine gözü kesen Şarip, aklını başına toplamaya çalıştı (Beyşenaliyev).*

Gök Yılanın Susadığını, Kara Yılanın Geviş Getirmesini Bilir/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİRİR

Tüm hilekârlık, uyanıklık, kurnazlık elinden gelir.

O şeytana pabucunu ters giydirir. Onu sen hafife alma ("Çalkan").

YÜZÜNÜ SARKITMAK

İsteksiz, kötü muamele etmek; sevmey, hoşlanmaz bir hareketle yüzünü ekşitmek.

Yüzünü sarkıtıyor.

Su Taşırmamak/AĞZINI SIKI TUTMAK

Dağıtmamak, yaymamak, saklamak.

Sedep düniire söyle, diğer ağabey-kardeşlerinin ağızını sıkı tutsun, - dedi (A. Karıbayev).

Su Olmak/PERİŞAN OLMAK

Çok zahmet çekmek.

Hakkımı geri alamayıp, üç ay perişan oldum ("Çalkan").

Suya Almak/Yıkamak

Ölen adamın cenazesini yıkamak.

Cenazeyi yıkamaya aldılar.

SUYA DÜŞEN SIÇAN GİBİ (OLMAK)

Sırılsıklam olup, iyice ıslanıp, hiç kuru yeri kalmayıp, su gibi olma durumu için kullanılır.

...Yağmur yavaşlayıp, oturacak kuru yer kalmayıp, suya düşen sıçan gibi büzüşüp, çiseleyerek yağın yağmurun ardındaki soğuk rüzgârda, oracıkta yere yıkılmaya başladılar (Kasimbekov).

Kaburgasını Kaldırmak/BURNUNU

HAVAYA KALDIRMAK

Övünmek, kendini göstermek, kendini beğenmek.

Hiçbir zaman "Ben yaptırdım, ben böyle yaptım, şöyle yaptım" diye burnunu havaya kaldıran can değildi ("Sovettik Kırgızstan").

Soğuşuna Donup, Sıcığına

Yanmak/SICAĞINA SOĞUĞUNA

KATLANMAK

Başka birinin tüm zorluklarını hiç eksiksiz paylaşmak, her zaman vefalı olmak, her

bakkan enesi (Cantöşev).

SUUDAY BİLÜÜ.

Başka tildi mıktı bilüü, şar süylöö.
Tört cıl orus coldoştordun içinde cürüp, tildi suuday bildim (Aalı).

SUUDAN KEÇKİÇE.

Biröö arkıluu zarıl işin bütürüp algıça
kırsıktan kutulup, oñolup algıça.
Suudan keçkiçe tim ele canıñdı suurup alçuday bolgonu bolgon, akidey ele asılat (“Ala-Too”).

SUUDAN KURGAĞAK ÇIGUU.

Kanday künöö kılsa da eç bilinbey, ötü
epçildik, amalduuluk menen kutulup ketüü.
Adilettiktin tuzagına çalınbay suudan kurgak çıgat (“Çalkan”).

SUU CUGUZBOO.

Ters caktarına eç köñül bölböy, calañ gana
oñ caktarın ayıp, maktay berüü.
Eki bala uruşup kalsa, künöö kimisinde ekenine karabay, öz balasına suu cuguzbayt, a biröönün balasın camanday beret (“Ala-Too”).

SUU CUKPAS.

Özünö söz tiygizbey, ar kanday kıyın
kırdaldan aman-esen kutulup ketken, ötü
epçil, kuu.
Suu cukpas azamattan bolboso Toktobek kara maldı tüğü menen, töönü cüğü menen, akçanı türmöğü menen cutup alıp, aman-esen başkarmalıktan boşop, çoñ kızmatka kötörülböyt ele da (“Çalkan”).

SUU CÜRÖK.

Korkok, kayratsız, suu cürök.
Kayratı çok, suu cürök, / Kara cerge kirsin dep (“Er Töştük”).

SUU İÇKENDEY BOLUU.

Abdan ariktoo, öñünön azuu.
Bayağı kıpkızıl Asanbek çok, altı ay suu içken dey bolup, kulagınan kün körünüp kalıptır (“Çalkan”).

zaman destek çıkmak.

Alım’ın sıcağına soğuşuna katlanarak bakan anası (Cantöşev).

SU GİBİ ÖĞRENMEK

Yabancı dili çok iyi bilmek, iyi konuşabilmek.

Dört sene Rus arkadaşlarımla beraber olup, dili ana su gibi öğrendim (Aalı).

Sudan Geçinceye Kadar/KÖPRÜDEN GEÇİNCEYE KADAR

Başkası vasıtasıyla önemli bir işini bitirinceye kadar; tehlikeden uzaklaşınca, iyileşinceye kadar.

Köprüden geçinceye kadar sanki canını çekip alacakmış gibi, tıpkı kene gibi yapıyor (“Ala-Too”).

SUYA DÜŞÜP SUDAN KURU ÇIKMAK

Nasıl bir suç işlese de hiç bildirmeyip çok uyanıklıkla, çok kurnazlıkla kurtulmak.
Adaletin kapanına takılmadan düştüğü sudan kuru çıkar (“Çalkan”).

Su Değdirmemek/TOZ

KONDURMAMAK

Olumsuz taraflarını hiç görmeyip hep güzel taraflarını söyleyip övmek.

İki çocuk kavga ettiyse, suçun kimde olduğuna bakmadan, kendi çocuğuna toz kondurmaz, başkasının çocuğunu durmadan suçlar (“Ala-Too”).

Su İşlemez/SUYA DÜŞÜP SUDAN KURU ÇIKAN

Kendine laf getirmeyip, her türlü zor durumdan sağ salım kurtulan, çok gözü açık, kurnaz.

Toktobek suya düşüp sudan kuru çıkan delikanlılardan olmasa, malı sürüsü ile, deveyi yükü ile, parayı küpüyle yiyip de, sağ salım yöneticilikten alınıp daha büyük makam sahibi olmazdı (“Çalkan”).

Su Yürek/ÖdleK

Korkak, güçsüz, ödleK.

Gücü yok, ödleK, / Kara yerin dibine girsin diye (“Er Töştük”).

Su İçmiş Gibi Olmak/BİR DERİ BİR KEMİK KALMAK

Çok zayıflamak, beti-benzi solmak.

Eski kıpkırmızı Asanbek yok, bir deri bir kemik kalıp kulaklarından güneş görünüyor (“Çalkan”).

SUU KAREK.

Közü açık turup ele, körböy kalgan, körüü cöndömdüülügün cogotkon, sokur.

Karap turup kabılan / Suu karek bolup kalganın ("Manas").

SUU KEÇİRÜÜ.

Ubaktıluu iraaızı kılúu, aldap colgo salúu, itten çıkaruu.

Alar-bular ele dep çoñ tizme tüzüünün zarıldığı cektur, ce al cön ele suu keçirgenbi ("Çalkan").

SUU KEÇPEGEN SÖZ.

Caraksız, ordu çok, kelcirek, eç nersege arzıbay turgan, eç kim togotpogon söz.

Suu keçpey turgan sözdü aytıp emne kılasiñar! – dedi Asankul (Ubukeyev).

SUUK KOL.

Büldürgüç, zıyan keltirüüçü, duşmandık kılúuçú.

Suuk kol tiybesse, mal öspögöndö kayda barat deysiñ (Bölökbayev).

SUU KOŞPOO.

Tak özündöy, kaday bolso oşondoy, eç koşumçasız.

Anın suu koşpoy süylögönü caktı (Osmonaliyev).

SUUK KÖZGÖ ÇALINBOO.

Niyeti camandan alıs boluu, içi kara, camandık izdegenden kaçuu, oolac cürüü.

"Elim ay, men kaçkının, köp da darşan bolo berbeyin, suuk közgö çalınbay köñüldöş kişilerdin içinde ele cürö turayın", - dedi (Kasimbekov).

SUUK SELKİ.

İntımağı çok.

Uulu menen kelininin suuk selki ekenin Alima bilet ("Ala-Too").

SUUK SELKİ KÖRÜNÜÜ.

İntımağı çok boluu, intımak emestigi baykaluu.

Alar suuk selki köründü.

V.: Suuk selki boluu. Eki çaş suuk selki bolup kalıştı.

SUUK SÖZ.

Caman, ters, zaar, açuu ayılğan kep.

Su Göz/ BAKAR KÖR

Gözü açık hâlde, fakat göremeyen; görme yeteneğini yitiren, âmâ.

Gözleri bakıyor kaplanın / Fakat bakar kör olmuş ("Manas").

Su Geçirmek/SUDAN GEÇMEK

Geçici olarak memnun etmek, kandırarak yola koymak, köpekten geçirmek.

Onlar-bunlar diye uzun liste yapmanın gereği yok, yoksa bu sadece sudan geçene kadar mı ("Çalkan").

Su Geçmeyen Söz/BOŞ SÖZ

Gereksiz, yeri yok, ciddiyeti yok, hiçbir işe yaramayan, hiç kimsenin dikkate almadığı söz.

Boş sözü söyleyip ne yapacaksınız! – dedi Asankul (Ubukeyev).

Soğuk El/Uğursuz el

Uğursuz, zarar getiren, düşmanlık eden.

Uğursuz el değmezse, mal çoğalmayıp da ne yapacak (Bölökbayev).

Su Katmamak/EVELEYİP**GEVELEMEMEK**

Tıpkı kendisi gibi, nasılsa tam öyle, hiç abartmadan.

Onun eveleyip gevelemeden konuşması hoşuma gitti (Osmonaliyev).

Soğuk Gözden Uzak Olmak/KÖTÜ**GÖZDEN UZAK OLMAK**

Art niyetlilerden uzak olmak; fenalık düşünen, kötülük yapmayı hedefleyenlerden kaçmak, uzak durmak.

"Vah milletim, ben kaçacağım, çok ortaya çıkmayayım, kötü gözden uzakta durayım. Şimdilik sadece aynı fikirdeki arkadaşlarla beraber olayım", - dedi (Kasimbekov).

ARALARI SERİN (OLMAK)

Birlik-beraberliği, birbirlerine karşı saygı-sevgileri yok.

Oğlu ile gelinin aralarının serin olduğunu Alima biliyor ("Ala-Too").

ARALARI BOZUK GÖRÜNMEK

Birlik-beraberliği olmamak, birbirine karşı saygılı davranmadığı fark edilmek.

Onların araları bozuk olduğu göründü.

V.: Araları soğumak. İki gencin araları soğudu.

SOĞUK SÖZ

Fena, ters, keskin sirke gibi, acı söylenen

Suuk sözdü betke aytat, / Kuralgan cıyın köpkö aytat (Togolok Moldo).

SUUK OÖZ.

Tili zaar, tili suuk, açuu süylögön.

Suuk ooz şümşüktün, / Dırkırıp turat münözü (Togolok Moldo).

SUUK KÖRÜNÜ.

Közgö caman körünü, cek köründü boluu, cakpoo.

Cıldızkansız üydün içi mürzödöy suuk köründü (Baytemirov).

SUUK TİL.

Ötö can keyitken, köñülgö katuu tiygen açuu söz.

Bukendin suuk tili Zuurakandın canına dalay batkan (Sıdıkbekov).

SUU KUYDU.

Ordu çok, turugu çok, şaykeleñ, tentek.

Suu kuydu cindi.

SUUK SELKİ BOLUU.

Arazdaşuu, ıntımağı ketip, birin-biri cek körö baştoo.

Uulu menen kelinin suuk selki bolup cürgönün Alima sezet ("Ala-Too").

SUUK TİLİN AGITUU.

Oozgo algıs açuu sözdör menen tildöo, caman aytuu.

Arzımat ırçı bolso kündür-tündür debey uşak aytıp, Toktogulga suuk tilin agıttı (Bökönbayev).

SUUK TUMŞUK.

Cek köründü, şümşük, elge caman cagınan taanılğan.

Kızmatıma da, üyümö da suuk tumşuk bolup baratam ("Çalkan").

SUU MURUN.

Murdunan suusu kuyulup, kayra-kayra murdun tarta berüü degen maanide.

SUU SEPKENDEY BOLUU.

1. Kimdir biröönün caman kılık-coruktarın, kıyanatçılığın c.b. sezip içi muzday tüşüü, aga karata cek körüü sezimi payda boluu. *Bayagıdan kiyin suu sepkendey boldum ("Çalkan").*

2. Kandaydır bir okuya cönündöğü masele, imiş-imiş tez basıлуу, tıp toktoluu. *Kübür-şıbır suu sepkendey basıldı (KOS).*

söz.

Soğuk sözü yüzüne söyler, / Toplanan kalabalık uzunca yıllar söyler (Togolok Moldo).

Soğuk Ağız/ŞOM AĞIZ

Dilinden zehir zemberek şeyler çıkan, acı konuşan.

Şom ağız serserinin, / Kendini tutamıyor (Togolok Moldo).

GÖZE SOĞUK GÖRÜNMEK

Göze pek hoş gelmemek, beğenmemek, hoşuna gitmemek.

Cıldızkansız evin içi mezarlık gibi soğuk göründü (Baytemirov).

Soğuk Dil/SOĞUK SÖZ

Çok can acıtan, gönül kırıcı, fena söz.

Buken'in soğuk sözleri, Zuurakan'ın kaç defa kalbini kırdı (Sıdıkbekov).

Yersiz yurtsuz

Bir yeri yok, evi barkı yok, tembel, yaramaz.

Yersiz yurtsuz aptal.

ARALARINA SOĞUKLUK GİRMEK

Kavgalı olmak, birlik-beraberliği kalmayıp birbirini sevmemeye başlamak.

Oğlu ile gelininin aralarına soğukluk girdiğini Alima hisseder ("Ala-Too").

Soğuk Dilini Akıtmak/ZEHİR KUSMAK

Ağza alınamayacak kadar ağır sözlerle azarlamak, ağır konuşmak.

Arzımat şarkıcı ise gece-gündüz demeden dedikodu yapıp Toktogul'a zehir kustu (Bökönbayev).

Soğuk Çene/SOĞUK YÜZLÜ

Nefret edilen, adi, milletin kötü olarak tanıdığı.

İşimde de, evimde de soğuk yüzlü olmaya başladım ("Çalkan").

Sümüklü burun

Burnundan sümüğü akıp tekrar tekrar burnunu çeken mânâsında.

Su Serpmiş Gibi Olmak/İÇİ SOĞUMAK

1. Başkasının kötü huylarını, kurnazlığın fark edip soğumak, ona karşı nefret duymaya başlamak.

Ondan sonra içim soğudu ("Çalkan").

2. Bıçakla kesilmiş gibi olmak

Bir olay hakkındaki mesele, dedikodular hemen kesilmek, aniden tamamen kesilmek.

SUUSUN İÇÜÜ.

Abdan üyrönüp kaluu, könüp kaluu.

Tamekinin suusun içet.

SUUSU TÜGÖNÜÜ.

Caşay turgan күнү бүтүү, өлүү.

Suusu түгөнгөн күнү киши өлөт.

SUUTUP KOYUPTURBU.

Baruunun eç cönü, kaceti çok, saga emne bar, barba degen maanide koldonulat.

Maga okşogon ketmençilerge al cakta suutup koyupturbu? (Malikov).

SÜZÖ KAÇIRUU.

Tartınbastan, toktolboston kirip baruu, cöndüü bolboso da, tüz ele bara berüü.

Süzö kaçırıp üyünö kirip bardım

(Beyşenaliev).

SÜYRÜSÜNÖ SÜT TOLUU, İYRİSİNE ET TOLUU.

Küç-kubat kirip, oñolo baştoo, murdagı kalıbına kelüü.

Çoyun kulak kapırdın / Süyrüsünö süt boldu, / İyrisine et boldu ("Er Töştük").

SÜT AKI.

Kelindin enesine kudalar tarabınan berilüüçü mal-mülk ce akça.

Enesinin süt akısı dep, kudalar bir uy beriştir ("Çalkan").

SÜT KAMIR.

Egindin cañıdan dan baylap, danı abdan kata elek kezi.

Cügörünün sotoloru süt kamır bolup cetilgen.

SÜTKÖ TIYGEN KÜÇÜKTÖY.

Künöölüüdöy, kılınıştıuday çettep, koomaylap, elge koşula albay turgan kişiye karata aytilat.

Baktıbek sütkö tiygen küçüktöy bolup unçukpayt ("Ala-Too").

SÜTKÖ TOYGON KÜÇÜKTÖY.

Mantaygan, borsoygon, süymönçüktüü.

Kızım cooş, kursağı toyso boldu, sütkö toygon küçüktöy bolup oynoy beret ("Leninçil çaş").

SÜTTÖN AK.

Taza, eç күнөөсүз.

Özüñ ele süttön ak kişi bolup kala

Ortadaki uçuşan dedikodular bıçakla kesmiş gibi oldu(KOS).

Suyunu İçmek/Tiryaki olmak

Çok alışmak, tamamen alışmak.

Sigara tiryakisi oldu.

Suyu Tükenmek/YİYECEK EKMEĞİ TÜKENMEK/

Yaşayacak günü bitmek, ölmek.

Yiyecek ekmeği tükendiği gün adam olur.

Soğutmuşlar Mı/Ne işi var!

Oraya gitmenin hiçbir anlamı, önemi yok, sana ne var orda, gitme gibi mânâlarda kullanılır.

Benim gibi çiftçinin orda ne işi var?

(Malikov).

Süzerek Kaçırma/İÇERİ DALMAK

Çekinmeden, duraksamadan içeri girmek, uygun olmasa da, dosdoğru içeri girmek.

Evinden içeri daldım (Beyşenaliev).

Sivrisine Süt Dolmak, Eğrisine Et Dolmak/KENDİNİ TOPLAMAK

Gücünü toplayıp, iyileşmeye başlamak; eski kalıbına gelmek.

Ok işlemez kafır / Tekrar kendini topladı ("Er Töştük").

Süt hakkı

Gelinin anasına dünürler tarafından verilen mal-mülk veya para.

Annesinin süt hakkı diye, dünürler bir inek vermişler ("Çalkan").

Süt hamur

Ekinin daha yeni başaklanıp, başağın daha sertleşmemiş yumuşak hali.

Mısır başakları süt hamur haline geldiler.

Süt Dökmüş Köpek Yavrusu Gibi/SÜT DÖKMÜŞ KEDİ GİBİ

Suçluymuş gibi, hata yapmış gibi çekinerek milletle kaynaşamayan kişiler için söylenir.

Baktıbek süt dökmüş kedi gibi sesini çıkarmaz ("Ala-Too").

Süte Doymuş Enik Gibi/SÜT KEDİSİ GİBİ

Tombul, şişko, sevimli.

Kızım çok sakın, karnı toksa tamam, süt kedisi gibi oynar ("Leninçil çaş").

Sütten Beyaz/SÜTTEN ÇIKMIŞ AK KAŞIK

Temiz, hiç suçsuz.

bermeksiñbi? ("Ala-Too").

V.: Süttöy ak. *Mezgilsiz ketken uulumdun niyeti süttöy ak ele, saga camandık oylooçu emes ele (Abdukarimov).*

SÜTÜN KEÇÜÜ. k. Ak sütün keçüü.

SÜT UYKU.

Köşülüp, memirep baratkan ötü tattuu, tınc uyku.

Caş baldar süt uykuda memiregen (KOS).

SÜTÜN AK KILUU.

Enelikten keçüü.

Enesi küyöö bala menen kayra caraşpasañ sütümdü ak kılam dep şart koyot ("Leninçil caş").

SIZGA OTURUP KALUU.

Aldanıp kaluu, kol cuup kaluu, karamança kuru kaluu.

Cer-suusun tarttırıp ciberip, tomayaktar sizga oturup kaldı (Abdukarimov).

V.: Sızga oturuu. *Oşentip, mal bordop semirtüü sovhozu uşul azır sizga oturgan kezi ("Çalkan").*

SIYPALAP KALUU.

Eç nerse tappay kaluu.

Tappasañ sıypalap kal.

SIYI MENEN.

Abiyirin ketirbesten, kadir-barkı menen, caman-cakşı aytıspastan.

Sıyı menen kete berbey, öz abiyirin özü ketirmek boldı ("Çalkan").

SILAP-SIYPAP BAGUU.

Ötü ardaktap, karkıttap, kuş uçurbay baguu, asıroo.

Kaşañ karagerin sılap-sıypap, caydır-kıştır cemden öksü kılbaş bagat (Beyşenaliyev).

V.: Sılap-sıypap asıroo. *Sılap-sıypap asıragan biröönün calgız kızı ("Ala-Too").*

SINDIN KARA TAŞI.

Abdan oor.

Kolu sindin kara taşı eken, kozgoy albadım (Osmonaliyev).

SIN COK.

Sınday turgan eş nersesi çok, abdan mıktı, eñ sonun.

Akmatbekke sin çok, al öz işin eñ sonun bilet

Sen süttten çıkmış ak kaşık mı olmak istiyorsun? ("Ala-Too").

V.: Süt gibi ak. *Zamansız giden oğlumun niyeti süt gibi ak idi, sana hiç kötülük düşünmezdi (Abdukarimov).*

Süt Uyku/Şekerleme

Kendini bırakıp dalıverilen çok tatlı, sessiz uyku.

Küçük çocuklar şekerleme yapıyorlar (KOS).

Sütünü Ak Kılmak/SÜTÜNÜ HELAL ETMEMEK

Annelikten vazgeçmek, evlatlıktan çıkarmak. Annesi damat ile tekrar barışmazsan sütümü helal etmem diye şart koydu ("Leninçil caş").

İslağa Oturmak/YAŞ TAHTAYA BASMAK

Kandırılmak, elindekinden olmak, eli bomboş kalmak.

Toprağını kaptırıp, fukaralar yaş tahtaya bastı (Abdukarimov).

V.: Şapa oturmak. *İşte öyle, cins inek bakan sovhozun şapa oturduğu an ("Çalkan").*

Ovalayıp Kalmak/AVUCUNU YALAMAK

Hiçbir şey bulamamak.

Bulamazsan avucunu yala.

Saygısı ile

Kendini küçültmeden, seviyeli şeklinde, birbirini kırmadan.

Kendini bilip saygısıyla gitmeyerek kendi itibarını kendi zedeledi ("Çalkan").

SEVE SEVE BAKMAK

Çok üstüne titereyerek, koruyarak, toz kondurmadan bakmak, korumak.

Kaşan atına seve seve bakıp, yaz kış yemini eksik etmez (Beyşenaliyev).

V.: Seve seve esirgemek. *Seve seve esirgediği birinin biricik kızı ("Ala-Too").*

Mezarın Kara Taşı Gibi/ GÂVUR ÖLÜSÜ GİBİ

Çok ağır.

Eli sanki gâvur ölüsü, yerinden kıpırdatamadım (Osmonaliyev).

LAF YOK

Tenkit edecek hiçbir şey yok, mükemmel, harikülade.

Akmatbek'e laf yok, o kendi işini en iy şekilde

(“Ala-Too”).

V.: Sında cok. *Uluktugun sında cok, / Töştük (“Er Töştük”).*

SIN SÖÖK.

Abdan arıktagan, karkaygan.

*Askalarda oturan sın söök corular
mürlörün şaldayıp, aylanasin köñülsüz
calooruy tikteşti (Aalı).*

SIN TAGUU.

Biröögö öydösünüü, andan özün cogoru
sanap, anı sına aluu, tınsınuu.

*Aşıra boy kötörüp, aşıra sın tagıp ketken da
bolboyt (Sıdıkbekov).*

SIR ALDIRBOO.

Bir nersenin şegin bilgizbö, caşıruu, bilse da
bilmeksenge saluu.

*Kempir unçukpadı. Uşundayda bala-çakaga
sır aldirbay sumsayıp oturçu tekeber münözü
bolo turgan (Nurpeyisov).*

V.: Sır berböö. *Anısın bildirbeske tırışıp,
içinen özünçö öksüp, özünçö cerise da
sırtınan sır berbedi (Kuşubekov).*

SIYKI BUZULUU.

Özgörölö tüşüü.

*Oturgandardın sırtı açılıp, sıyık buzulganday
bolo tüştü (Cantöşev).*

SIR BİLGİ.

Oyundagısın ayttırbay bilgen, aga cakşı
tüşüngön.

*Sır bilgi kurgur tañ kütüp, / Samoorgo çayın
kaynatsa (Osmonov).*

SIR KÖRSÖTÜÜ.

Sesin aluu, opuzaluu tür menen korkuta
mamile kıluu.

*Al sır körsötköndöy ünün biyik çıkarıp coop
berdi (“Sovettik Kırgızstan”).*

SIRTIN SALUU.

Caktırbaganday, taarındanday tür körsötüü,
cakşı mamile kılboo, süylöşküsü
kelbegendey murçuyup koyuu.

*Daniyar Camilaga tañ kalganday tüktüyö
karap, sırtın saldı (Aytmatov).*

yapıyor (“Ala-Too”).

V.: Laf yok. *Yüceliğine laf yok, / Töştük
 (“Er Töştük”).*

Bir deri bir kemik

Çok zayıflamış, kemikleri çıkmış.

*Dik yamaçlarda oturan bir deri bir kemik leş
yiyici kuzgunlar, omuzlarını bırakıp,
çevrelerine isteksizce, yalvarırcasına baktılar
(Aalı).*

Başkalarını Tenkit Etmek/BÜYÜKLÜK TASLAMAK

Başkalarından kendini büyük görüp onları
eleştirmek, küçük görmek.

*Aşırı büyüklük taslayıp, aşırı kendini
beğenmek iyi değil (Sıdıkbekov).*

Sırrını Aldırmamak/SIRRINI VERMEMEK

Bir şeyi çaktırmamak, gizlemek, bilse de
bilmiyormuşçasına davranmak.

*Teyze ses çıkarmadı. Böyle durumlarda çoluk
çocuğa sırrını vermeyip sessizce oturma
alışkanlığı var (Nurpeyisov).*

V.: Sır vermemek. *Onu gizlemeye gayret
göstererek, içinden pişman olup kendini yiyip
bitirse de dışından sır vermedi (Kuşubekov).*

Düzeni Bozulmak/RENGİ DEĞİŞMEK

Değişmek.

*Oturanların sırrı ortaya çıkıp, renkleri
değişti (Cantöşev).*

Sır Bilgi/LEP DEMEDEN LEBLEBİYİ BİLEN

Aklından geçeni daha ağzından çıkmadan
bilen, onu iyi anlayan.

*Lep demeden leblebiyi anlayan zavallı
sabahlayıp, / Semaverde çayını kaynatırsa
(Osmonov).*

Sır Göstermek/TAVRINI ORTAYA KOYMAK

Haddini bildirmek, sert bir tavırla tehdit
etmek.

*O tavrını ortaya koyarcasına sesini
yükselterek cevap verdi (“Sovettik
Kırgızstan”).*

SIRTINI DÖNMEK

Hoşlanmamış gibi, küsmüş gibi tavır
sergilemek, iyi davranmamak, konuşmak
istemiyormuşçasına yüz vermemek.

*Daniyar Camila’ya hayret etmiş gibi
diklenerek bakıp, sırtını döndü (Aytmatov).*

SIRTINA TARTUU. Caragan, oñolgon abalga kelüü, tolui, semirüü. <i>At semizi kimpıysın, / Sirtına tartıp zıñkıysın (“Manas”).</i> SIRTINAN SATUU. Biröönün avtoritetin, kadir-barkın paydalanuu (aldoo, kalp aytuu menen). <i>Sıyluu karttın abroyun sırtınan satıp azık alıp, el arasında kün körüp cüröt (Nurpeyisov).</i> SIRTINAN TON BIÇUU. Biröönün közü çokto, anı katıştırıbay turup ele özü çeçip koyuu. <i>Menin sırtıman ton bıçıptır (KOS).</i> SIRIN TARTUU. Kimdir biröönün içki oyun bilüügö araket kılui, astırtan baykoo cürgüzüp körüü. <i>Şektüü kişilerdin tımızın sırtın tartıp cürgönün men kantip sezbevin (Bektenov).</i> SEER SALUU. Köñül buruu, köñül bölüü. <i>Kerimbay colukkan kişilerge köbüröök seer sala turgan boldu (Kaimov).</i>	Dışına Çekmek/ETİNE BUTUNA DOLMAK İyi, iyileşmiş duruma gelmek, kilo almak, şişmanlamak. <i>O kilo alsın,/Etine butuna dolsun (“Manas”).</i> Sırtından Satmak/SIRTINDAN GEÇİNMEK Başkasının itibarını, saygınlığını kullanmak (kandırmak, yalan söylemekle). <i>Saygın yaşlının sırtından geçinerek milletle kaynaşabiliyor (Nurpeyisov).</i> Sırtından Don Bıçmek/SIRTINDAN BIÇAKLAMAK Başkasının ardından, onu hesaba katmadan kendi karar vermek. <i>Beni sırtımdan bıçaklamış (KOS).</i> Sırını Çekmek/AĞZINI YOKLAMAK Başkasının ne düşündüğünü öğrenmeye gayret göstermek, çaktırmadan bir bilgi almaya çalışmak. <i>Şüpheli kişilerin gizliden ağzını yokladığını ben nasıl bilmeyeyim (Bektenov).</i> Seer Salmak/DİKKATİNİ VERMEK Önem vermek, vakit ayırmak. <i>Kerimbay karşılaştığı kişilere daha çok dikkatini verir oldu (Kaimov).</i>
T TAALAYINA TAŞ TİYÜÜ. Oor abalga, kıyın işke, kırsıkka duuşar bolui, kirepter bolui. <i>Er cetken uulum bılıtır kaza taap, taalayıma taş tiybedibi dep keyidi (“Ala-Too”).</i> TAALAYIN TEBÜÜ. Öz baktısına özü kedergi bolui, kesirlenüü. <i>Taalayıñdı teppe, Şarapat canım! (Abdukamov).</i> TABASI KANUU. Öç alui maksatında biröönün kırsıkka uçuraşına, oor, müşküldüü işke duuşar boluşına içinen süyünüü, ıras boldu dep oyloo, köksösü suu. <i>Başın kesip kalmaktın, / Tabası kandı baatırdın (“Kurmanbek”).</i> TABI COK. Eç nersege köñülü kelbeyt, deni taza emes degen maanide koldonulat.	T Talihine Taş Değmek/TALİHİ BALTALANMAK Ağır bir duruma, zor bir işe, felâkete uğramak, dert çekmek. <i>Delikanlı olan oğlum, geçen sene kazaya kurban gidip, talihim baltalandı diye çok üzüldü (“Ala-Too”).</i> TALİHİNİ TEPMEK Kendi mutluluğuna kendi mâni olmak, olumsuz etki altında kalmak. <i>Talihini tepme, Şarapat canım! (Abdukamov).</i> İÇİN İÇİN SEVİNMEK Öç alma maksadıyla, birinin felâkete uğramasına; ağır, meşakkatli bir işe uğramasına içinden sevinmek, iyi oldu diye düşünmek, tatmin olmak. <i>Kellesini koparıp Kalmak’ın,/İçin için sevindi bahadır (“Kurmanbek”).</i> KEYFİ YOK Hiçbir şeyi canı çekmez, sağlığı iyi değil gibi mânâlarda kullanılır.

Emnegedir bugün apamdan tabı çok, özünçö ele sabırı suz oturganinan men da batınır eçteke ayta algan cökmün ("Ala-Too").

TABITI TARTPOO.

Bir nersege köñülü kelböö, peyli çappoo, köñüldönböö, kaalaboo.

Tamakka tabıtı tartkan çok.

TAZA ARÇIGAN PİYAZDAY. k.

Aarçigan piyazday.

TAZ KEYPİN KİYÜÜ.

Murdagı abalına, kalıbına tüşüü, murunku kebetesine kelüü, murdagısı kaytalanuu (köbünçö ters kılık-coruklarına karata).

Esirgen neme bayagı taz keypin kiyip, talaada kañgırap calgız kaldı ("Comoktor").

V.: Taz keypine kelüü. *Baktıluu turmuş köz açıp-cumguça bülünüp, ezelki taz keypine kelişti (Kaimov).*

TAY KAÇIRBAS BOZ AYGIR.

dial. Elin bülğün-çaçkınga uçuratpagan, el üçün dayıma kam körgön, keñ peyl, kalıs degen maanide.

Bolsoñ oşo "tay kaçırbas boz aygır" bol (Kasimbekov).

TAY TALAŞ.

Kandaydır bir masele boyunça bir pikirge kelişe alboö, tek çeçim çıgara alboö degen maanide.

Sessiyada karalğan ayırım maseleler köpkö çeyin çeçilbey tay talaş boydon kaluuda ("Kırgız Tuusu").

TAYDA TAMTIGI COK.

Eskirgen, tıtlıgan, kerekten çıkkın (kiyim-keçe, buyum-tayımga karata).

Bir az cürğöndön kiyin tayda tamtıgı çok kara alaçık köründü ("Comoktor").

TAY ÇABIM.

Bolcoldop alıngan eldik ölçöm.

Colçulardın kıştoosu uşu cerden körünüp turat, arası tay çabım cer (Elebayev).

TAKALUUDAN TAY KALBAY.

Çoñ-kiçine, karı-çaş debey, eç kimisi kalbay, büt, bardıgı çoгуu.

Kulagın türüp arañ turgan kişiler ayıl-ayıldan, koktu, özöndö calgız ayak coldorun taştap, birine biri udaa attuu-cöölüü bolup, takaluudan tay kalbay çubay kelişet (Sıdıkbekov).

Nedense bugün annemin keyfi yokl, kendi hâlinde oturduğundan ben de cesaret edip hiçbir şey söyleyemedim ("Ala-Too").

Tabutu Çekmemek/CANI ÇEKMEMEK

Bir şeye hiç ilgi duymamak, canı istememek, önem vermemek, dikkate almamak.

Yemeği hiç canı çekmedi.

Kel Kıyafetini Giymek/ESKİ KALIBINA GİRMEK

Eski hâline, kalıbına dönmek, eski hâline gelmek, eski durumu tekrarlamak (genelde ters hareketleri için).

Eski gücünü kaybeden şey, eski kalıbına girip tarlada yalnız kaldı ("Comoktor").

V.: Eski kalıbına geri dönmek. *Mutlu hayat göz açıp kapanıncaya kadar parçalanıp, eski kalıplarına geri döndüler (Kaimov).*

Tay Kaçırmayan Boz Aygır/Güvenilir

dial. Milleti iyi koruyan, halk için hizmet eden, cömert, adaletli gibi mânâlarda.

Olacaksan öyle "güvenilir" ol (Kasimbekov).

Tay Paylaşamamak/KOZUNU

PAYLAŞAMAMAK

Bir çeşit mesele ile ilgili bir mutabakat sağlayamamak, tek bir karara varamamak.

Toplantıda görüşülen çeşitli meseleler uzun süre çözülmeden, kozlar paylaşılmadan duruyor ("Kırgızistan Madaniyatı").

SAĞLAM YERİ OLMAMAK

Eskiye, yıpranan, artık gerek olmayan (giyim, ev eşyası veya herhangi bir âlet için).

Biraz yürüdükten sonra sağlam yeri olmayan kara alaçık göründü ("Comoktor").

Tay koşumluk kadar yer.

Tahminen alınan halk ölçüsü.

Yolcuların kışlası buradan görünüyor, uzaklığı tay koşumluk yer (Elebayev).

Nalıdan Tayın Geri Kalmadığı/YEDİDEN YETMİŞE

Büyük-küçük, yaşlı-genç demeden, hiç kimse kalmadan, tüm, herkes toplu olarak.

Kulak kesilip zar-zor bekleyen kişiler köy-köy, dağların içinde, vadide yalnız gitmeyi bırakıp, birbirine katılarak, yediden yetmişe herkes gelir (Sıdıkbekov).

TAK KATUU.

1. Kurgoo, abdan kurgap ketüü.
Taňdayım tak katıp, tilim kürmöögö kelbey bara catat.
2. Eç nersege cetpöö, takır kuru kaluu.
Kızdarıñ aktan tak katışat.

TAK KATIRUU.

1. Kolunan eç nerse çıgarbay tıkıytuu, kakşıtuu, kuru kaltıruu.
Bir cıl boyu akça berbey anı tak katıralı dep süylöşüştü ("Ala-Too").
2. Eç moyun berbey aylasın ketirüü, oozun appak kılúu, eç unçukpas kılúu.
Anday aytsa da, mınday aytsa da makul bolboy tak katırdı ("Ala-Too").

TAK KESER.

Bırotolo, özgörgüs, kaytalangıs degen maanide.
İçinen oylonup, tak keser bütümün çıgara albay çaynaldı (Aşımbayev).

TAK KESÜÜ.

Bir colu, özgörtülböy, ekinçi kayrılbay turganday tıyanakka kelüü.
Sooronbay Tımbekke tak kesip eskertti (Beyşenaliyev).

TAK ÖTÜÜ.

1. Abdan taza, eç künöö kılбай ötüü.
Ömüründö tak ötköndör çok deysiñbi ("Çalkan").
2. Üylönböö, küyöögö çıkpoo, ömür boyu boydok cürüü (ayalga cana erkekke karata).
Caşı kırkka çıksa da emgiçe üylönbödü, tak ötöbü dep korkom, - dep atası kapalandı ("Ala-Too").

TAK SEKİRÜÜ.

Makul bolboo, epke könböö, cuutpoo, karşı turuu.
Sen aytkanga kön, tak sekire berbegin, - dedi ("Ala-Too").

V.: Tak tekedey tüyülüü. Anı ukkusı kelbey tak tekedey tüyüldü ("Çalkan").

Tak tüyülüü. Çoñ enem men aytkandı ukkusı kelbey tak tüyüldü ("Ala-Too").

TAK TEKEDEY TÜYÜLÜÜ. k. Tak

TAMTAKIR OLMAK

1. Kurumak, kupkuru olmak.
Damağım tamtakır olup dilim konuşmaya izin vermiyor.

2. **Eli boş kalmak.** Hiçbir şeye yetişememek, her şeyden mahrum kalmak.
Kızların mutluluktan yana elleri boş kalır.

ELİNİ TAMTAKIR KURUTMAK

1. Elinde hiçbir şey bırakmamak, boşaltmak, kurutmak.

Bir yıl boyunca para vermeyip onun elini tamtakır kurutalım diye konuştular ("Ala-Too").

2. Elini kolunu bağlamak

Hiç fırsat vermeyip çaresiz bırakmak, ağzını kapatmak, hiç ses çıkaramaz duruma düşürmek.

Öyle söylese de, böyle söylese de kabul etmeyip, elini kolunu bağladı ("Ala-Too").

KESTİRİP ATMAK

Ebedî, değişmez, tekrar etmez mânâsında.
Kendi içinden düşünerek, kestirip atamayıp duraksadı (Aşımbayev).

Son kez

Bir defa, değişmez, tekrar geri dönlmeyecek karara varmak.

Sooronbay Tımbek'e son kez hatırlattı (Beyşenaliyev).

TEMİZ YAŞAMAK

1. Çok temiz, hiç günah işlemeyen yaşamak
Hayatı boyunca temiz yaşayanlar yok mu dersin ("Çalkan").

2. Tamtakır yaşamak

Evlenmemek, kocaya varmamak, ömrünün sonuna kadar bekâr yaşamak (kadınlar ve erkekler için kullanılır).

Yaşı kırka çıksa da şimdiye kadar evlenmedi, tamtakır geçip gidecek diye korkarım, - diye babası üzüldü ("Ala-Too").

Birden bire sıçramak

İkna olmamak, laf dinlememek, yumuşamamak, karşı koymak.

Sen lafı dinle, birden sıçrama, - dedi ("Ala-Too").

V.: Keçi gibi inat etmek. Onu dinlemek istemeyip keçi gibi inat etti ("Çalkan").

Dklenmek. Babaannem benim dediğimi dinlemek istemeyip diklendi ("Ala-Too").

sekirüü.

TAKIM AÑDUU.

Biröögö camandık izdöö, tımızın duşmandık kılúu.

Siler emne, oorugan adamdı darılabay ele takım añdışıp kalgansıñarbí? (Berdikeyev).

TAKIMI KÜYGÖN.

Ötö ele şıpıldagan, abdan kuu, tapan.

Takımı küygön cigit tura, silerge aldatpay kalsın (“Çalkın”).

TAKIYASINA TAR KELBÖÖ.

Azdık kılboo, akısı ketpöö, iraaızı bolo turganday ölçömdö boluu.

Uşunu ele alsa takıyasına tar kelbeyt dep koyuptur (“Ala-Too”).

TALAADA CATIPTIRBI?

Ar kimdin kolunan kele turganday, ar kim atkara algıday oñoy-oltoñ, ceñil-celpi iş beken degen sıyaktuu tañ kaluu ce bir az cekirüü, keketüü maanisinde koldonulat.

Anday bolso bul carıkçılık düynödö sıy, urmat degen nerse talaada catıptırbí? (Mavlyanov).

TALAADA KALUU.

Kuru kaluu, işi oñunan çıkpoo, maksatı orundalbay kaluu.

Men saga işenip talaada kaldım dep ökündü (“Ala-Too”).

V.: Talaada taştöo. Boş cürgöndö emne, astırtan birdeme tappasañ kommuna bul boydon tursa, talaaga taştayt, - dep şıbray süylödü (Aşımbayev).

TALAMANDIN TAL TÜŞÜNDÖ.

Küpkündüz, erte ele, carıkta ele degen maanide.

Talamandın tal tüşündö minday bolorun keziktirgen emesmin (Cusuyev).

TALKAN KILUU. k. Taşın talkan kılúu.

TALKAN ÇALUU.

Kandaydır bir masele, iş c.b. teskeri aylandırıp, buzup saluu, işti oñunan çıkarbay saluu.

Tündö iştin baarın talkan çalıp kelgen turbaysıñbí? (M. Toybayev).

TALKANIN ÇIGARUU. k. Taş talkanın çigaruu.

KUSUR ARAMAK

Birine kötülük taslamak, içten içe düşmanlık beslemek.

Siz niye hasta adamı tedavi etmeyip kusur arıyorsunuz? (Berdikeyev).

ŞEYTANA PABUCUNU TERS GIYDİREN

Çok hareketli, çok kurnaz, çevik.

Şeytana pabucunu ters giydiren yiğit imiş, size kanacak ha (“Çalkın”).

Takkesine dar gelmemek/FAZLASIYLA VERMEK

Az tutmamak, hakkı geçmemek, memnun kalacak ölçüde olmak.

Sadece bunu alsa, hakkını fazlasıyla almış olur (“Ala-Too”).

Bozkırda mı yatıyor?/SOKAKTA MI BULUNMUŞ

Herkesin elinden gelecek, herkesin yapabileceği gibi kolay, basit iş miymiş gibi, hayret etme veya biraz azarlama, tehdit etme mânâsında kullanılır.

Öyle olsa bu dünyada saygı, hürmet dedikleri şey sokakta mı bulunmuş? (Mavlyanov).

ORTADA KALMAK

Kuru kalmak, işi yaver gitmemek, maksadı gerçekleşmemek.

Ben sana güvenerek ortada kaldım (“Ala-Too”).

V.: Yarı yolda bırakmak. Boş durmaktan ne çıkar, yavaş yavaş bir şeyler bulmazsan, komün bu hâlde durursa, yarı yolda kalırsın, - diye fısıldayarak konuştu (Aşımbayev).

Güpegündüz

Güpegündüz, erkenden, daha dışarıyı aydınlık iken.

Güpegündüz böyle olana rastlamamıştım (Cusuyev).

Talhan Yapmak/FESAT KARIŞTIRMAK

Bir işi, meseleyi v.b şeyleri tersine döndürüp bozmak, işin önünü kesmek.

Akşam işe fesat karıştırıp gelmiş değil misin? (M. Toybayev).

TAL KARMOO.

1. Toluk işenüü, ümüt kılúu.

Tal karmap cürgön kişisi Asan ele ("Ala-Too").

2. Bet-betiñden tarap ket, bıtırap ket.

İşengen kocoñ suuga aksa, aldı-aldıñdan tal karma (makal).

TALPAGIN TAŞKA CAYUU.

Kıyratuu, talkaloo, cok kılúu, taşın talkan kılúu.

Duşmandın talpagın taşka caydı ("Ala-Too").

V.: Talpagın taşka kerüü. *Talpagın taşka kereyin / Kayratın emi köröyün ("Manas").*

TALUU CERDEN KARMOO.

Eç baş tartuuga, buytap ketüügö, kalp aytuuga mümkün bolbogondoy amal-ayla tabuu.

Al karı tukumdarın mına oşol taluu cerden karmap oturat (Osmonaliyev).

V.: Taluu cerin tabuu. *Senin taluu ceriñdi taap, / Nuruyla eceñ sülük kurttay sorup catat (Berdikeyev).*

Taluu cerin izdöö. *Biz dağı sizdin taluu ceriñizdi izdep, tamırıñızdı tartıp koyuuga azmaz-azmaz caraybız (Toybayev).*

TALUU CERİNE TİYÜÜ.

Baş kötörgüs, öydö karagıs kılúu, namısına tiyüü.

Murzabek kişinin taluu cerine tiyip süylögöndü bilet (Abdukaimov).

TAM BERÜÜ.

Baaloo, taazim kılúu, cogoru baaloo.

Anın sözünö, çeberçilik kuduretime tam beresiñ, başıñdı iyesiñ (Mavlyanov).

V.: Tan berüü. *Tan berip özübüzgö söz berip koyduk ele (Osmonaliyev).*

TAMAGI BUZUK. k. Alkı buzuk.**TAMAGI CAMAN.**

Tamaksoo, tamaktı körgöndö üzülüp tüşkön, tamak içip-cegendi abdan cakşı körgön, tamak cagına kelgende çıdap tura albagan. *Tamagı camanga çoñ ayagındı körsötpö (makal).*

TAMAGI MAYLUU.

Tamaktı cakşılap, damduulap içken, cakşı tamaktangan.

Tamagı mayluunun köynögü köölüü (makal).

Dal Tutmak/ÜMİT BAĞLAMAK

1. Tam inanmak, ümit etmek.

Ümit bağlayan adam Asan idi ("Ala-Too").

2. Herkes kendi yoluna.

Her tarafa dağılın, herkes kendi ekmeğini bulup yesin.

Güvendiğin kocan suda boğulursa, herkes kendi yoluna (makal).

Telpeğini Taşa Sermek/YERLE BİR ETMEK

Dağıtmak, yıkmak, yok etmek, tozunu dumana katmak.

Düşmanı yerle bir etti ("Ala-Too").

V.: Telpeğini Taşa Germek/YERLE

YEKSAN KILMAK. *Yerle yeksan edeyim / Gücünü şimdi göreyim ("Manas").*

HASSAS YERİNDEN YAKALAMAK

Hiç geri dönmeye, manevra yapmaya, yalan söylemeye imkân vermeyecek şekilde çare bulmak.

O, yaşlı kurtları işte böyle hassas yerinden yakalıyor (Osmonaliyev).

V.: Açığını bulmak. *Senin açığını bulup, /Nuriyla ablan sülük kurt gibi seni emiyor (Berdikeyev).*

AÇIĞINI ARAMAK. *Bizim de sizin açığınızı arayıp, havanızı indirmeye gücümüz yeter (Toybayev).*

HASSAS YERİNDEN VURMAK

Başını kaldıramayacak, yukarı bakamayacak şekle getirmek, rezil etmek.

Murzabek insanın hassas yerinden vurarak konuşmayı biliyor (Abdukaimov).

ŞAPKA ÇIKARTMAK

Değer vermek, önünde eğilmek, büyük görmek. *Onun sözüne, ustalığına şapka çıkartırsın, önünde eğilirsin (Mavlyanov).*

V.: Hak vermek. *Hak verip kendimize söz vermiştik (Osmonaliyev).*

BOĞAZINA DÜŞKÜN OLMAK

Aşırı derecede yemek isteyen, yemeği görünce kendini kaybeden, yemek yemeyi çok seven, yemeğe dayanamayan.

Boğazına düşküne asıl yemeğini gösterme (atasözü).

AĞZININ TADINI BİLEN

Yemeğin en iyisini seçerek yiyen, iyi beslenmesini bilen.

Ağzının tadını bilen, gömleği lekeli

TAMAGINAN BUZULUU.

1. İçkilik berilip, buzulup ketüü.

Bul cigit da tamagınan buzulup, kızmattınan tez ele şıpırıla berişi adatka aylandı ("Çalkan").

2. Biröödön bir nerse alıp, para alıp ce bir nerse içip-cep iyip cıdıp kaluu.

Tayakem cakşı ele kızmattarga kötörülüp, birok beş kolun salıp ciberip ele, tamagınan buzulat ("Çalkan").

V.: Kekirteginen buzuluu. *Kekirteginen buzulgan caman, sak boluu kerek ("Ala-Too").*

TAMAGINDA SÖÖLÜ BAR. k. Tilinde söölü bar.

TAMAGIN CASOO. k. Ünün casoo.

TAMAGIN KIRINUU.

Süylöögö kamınıp, ünün kadimkidey çıgaruu araketin casoo.

Boroonduu Edigey közünö tegerengen çaştı ceñi menen sürtündü da, ünü ıylaktap çıkpasın dep tamagın kırınıp aldı (Aytmatov).

TAMAGIN MAYLOO.

Belgilüü bir maksat menen sıylap köñülün alıp koyuu, para berüü, paraloo.

Tamagın maylap turgan kişi gana kıyamattık dosu ("Ala-Too").

TAMAGINA TÜYÜLÜ.

Tamak cegende şar ötüp ketpey kızıl öñgöçkö turup kalgansıp sezilüü.

Suusap turup katuu cutup cibergen okşoym, tamagıma tüyülö tüştü ("Çalkan").

TAMAN AKI, MAÑDAY TER.

Öz küçü, adal emgegi, kara canın karç urup cürüp tapkan meenet, iygiligi, olcosu.

Cardı-calçının taman akı, mañday terin çeşke bolboyt (Kaimov).

TAMAN AKI, MAÑDAY TERİ KAYTUU.

Emgeginin üzürün, ubayın körüü, andan paydalanuu, akıbeti kaytuu.

Taman akı, mañday ter, / Mintip kaytat turbaybı ("Manas").

TAMAN ANDUU. k. Takım anduu.

TAMANGA KAGUU.

Aldap-soolap mamile kıluu.

Birok Kerimahundun minday öntölöşü, tek

(atasözü).

AĞZINA SAHİP OLAMAMAK

1. İçkiye kendini kaptırmak

Kendini içmeye verip müptelası olmak.

Bu yiğidin de içkiye kendini kaptırıp, görevinden çabuk ayrılması alışkanlığa dönüştü ("Çalkan").

2. Boğazını tutamamak

Başkasından bir şey alıp, rüşvet alıp veya bir şey yiyip-içip kuralları bozmak.

Dayım güzel görevlere yükselse de, her şeye elini uzatıp, boğazını tutamaz.

V.: Gırtlığına yenik düşmek. *Gırtlığına yenik düşmek kötü, dikkatli olmak lâzım.*

BOĞAZINI TEMİZLEMEK

Konuşmaya hazırlanarak, sesini doğal çıkartmaya çalışmak.

Üzüntülü Edigey gözüne dolan yaş damlalarını kolunun paçasıyla sildi ve sesi ağlar gibi çıkmasın diye boğazını temizledi (Aytmatov).

AĞZINI YAĞLAMAK

Belli bir maksat ile hürmet edip gönlünü kazanmak, rüşvet vermek, para vermek.

Her zaman ağızını yağlayan kişi onun kıyametlik dostu ("Ala-Too").

BOĞAZINDA DÜĞÜMLENMEK

Yemek yerken kolay geçmeyip, boğazına tıkanmış gibi hissedilmek.

Çok susayınca hemen yutuvermişim, boğazımda düğümlendi ("Çalkan").

Taban Hakkı, Alın Teri/ALIN TERİ

Kendi gücüyle, helal emeği ile, canını dişine takarak kazandığı kazancı, başarısı, meyvesi. *Yetimin fakirin alın teriyle kazandığını yemek yanlış olur (Kaimov).*

Taban Hakkı, Alın Teri

Dönmek/MEYVESİNİ TOPLAMAK

Emeğinin karşılığını almak, meyvesini toplamak, ondan faydalanmak, sonucunu almak.

Alın terimizin meyvesi/Böyle geri dönmez mi ("Manas").

Tabanına Vurmak/ARKADAN VURMAK

Yalandan tatlı davranmak.

Fakat Kerimahun'un böyle davranışının,

*biröönü tamanga kağıp tüşürördögü amalı
bolo turganın Alım sezgen boluçu
(Cantöşev).*

TAMAN CALTIRATUU.

*Ketip kaluu, kaçıp ketüü, kuyrugun tüyüü.
Uşundan aş a keçip, bir küniü taman
caltıratkım da kelip cüröt (Elebayev).*

TAMAN TİRÖÖ.

1. Tireşüü, ataandaşuu.

*Buga taman tirep koysoñ, erten ele sen
cogolosuñ.*

2. Biröögö tayanuu, işenüü.

*Senin taman tireriñ bar, kam sanaba
("Çalkan").*

TAMAN TUZAK TARTUU.

*Biröönü aldap, amal menen, ayla menen
kolgo tüşürüü.*

*Ce bir şumduk üçün taman tuzak tartıp
catabı? (Cantöşev).*

V.: Taman tuzak saluu. *Anın çırmaar
tuzagina biz taman tuzak salabız
(Osmonaliyev).*

Taman tuzak koyuu. – *Bilseñ, bul bizge
koyulgan taman tuzak, - dedi Aygöl
(Cantöşev).*

TAMAN ELİ.

*Ötö semiz çıkkın cılkının kazısına karata
aytıluuçu ölçöm.*

Soygon malı taman eli çıktı.

V.: Taman kazı. *Taman kazı çıktı.*

TAMANI CERGE TİYBÖÖ.

1. Ötö tez kıymılda boluu, tez cügürüü.
*Cıldızkan tamanı cerge tiybey al kişige
çurkap barıp calına baştayt (Baytemirov).*

**2. Ayabay kubanıp, tolkundanıp, toktono
albagan abalda boluu.**

*Baykuş ene balası kelatat degen cakşı kabar
ukkandan beri özün koyorgo cer tappay,
tamani cerge tiybey dedek bolup cürdü
("Kırgızstan madaniyatı").*

TAMANI KIZUU.

**1. Ulam küç alıp çurkoo, arışın keñiri taştoo,
toktoo berbey eeligip kaluu (at cönündö).**

*Tamanı kızıp kalganda / Tañkı celdey
zırıldayt ("Manas").*

*birini arkadan vurup düşürme hilesi
olduğunu Alım hissetmişti (Cantöşev).*

PILI PIRTIYI TOPLAYIP GİTMEK

**Gitmek, kaçmak, kuyruğu kıstırıp uzağa
kaçmak.**

*Bunu da geride bırakıp, bir gün pılımı pırtımı
toplayıp gitmek istiyorum (Elebayev).*

TABAN DİRETMEK

1. Direnmek, yarışmak, hırslanmak.

*Buna taban diretirsen, yarın mutlaka sen
ortadan kalkarsın.*

2. Sırtını vermek

Başkasına güvenmek, inanmak.

*Senin sırtını verecek adamın var, üzülme
("Çalkan").*

TUZAĞA ÇEKMEK

**Başkasını kandırıp hileyle, her türlü yolla
tuzağa düşürmek.**

*Veya bir felaket için tuzağa mı çekiyor?
(Cantöşev).*

V.: Ayağını kaydırmak. *Onun gizli tuzağına
karşı biz de ayağını kaydırırız
(Osmonaliyev).*

TUZAK KURMAK. – *Eğer farkındaysan,
bu bize kurulan tuzak, - dedi Aygöl
(Cantöşev).*

Taban eli

**Çok semiz olan kısrağın bağırsağı için
kullanılan ölçü.**

Kestiği malı taban eli çıktı.

V.: Taman bağırsak. *Taban bağırsak çıktı.*

TABANI YERE DEĞMEMEK

1. Çok hızlı olmak, hızlı koşmak.

*Cıldızhan tabanı yere değmeden o kişiye
doğru koşarak yanına varıp yalvarmaya
başladı (Baytemirov).*

2. Ayağı yere değmemek

**Çok sevinip, heyecanlanıp kendini tutamaz
durumda olmak.**

*Zavallı ana, evladının geliyor haberini
duyduğundan beri, kendini nereye
koyacağını bilemeyip ayakları yere değmez
şekilde çabalayıp durdu ("Kırgızistan
Madaniyatı").*

Tabanı Kızmak/ DÖRT NALA

KALKMAK

**1. Hep hızlanarak koşmak, adımlarını geniş
atmak, durmak bilmeksizin koşmak (at
hakkında).**

2. Bir nersege katuu kirişip kaluu, baş tartpay iştey berüü.

Moldoke, siz arımıñızdı kere taştagenda bara-bara tamaniñiz kızıganda cazılçu say küliüksüz (Beyşenaliyev).

TAMANINA KİRÇÜ TİKEN MENİN ÇEÇEKEYİME KİRSİN.

Aga kelüüçü kırsık, kıyınçılık, oor abal maga kelsin, men tartayın, men kötöröyün.

“Mırzanın tamanına kirçü tiken menin çeçekeyime kirsin!” – degen, maga бүгүнкү килганы ушул boldubu? (Osmonaliyev).

TAMANINA MAY TÖŞÖÖ.

1. Kadirloo, sıyloo, alpeçtep, kastarlap asıroo, öntölöö.

Tamanına may töşöp bakkan balası da (“Ala-Too”).

2. Casakerlenüü, koşomat kılloo, öto ele böypöldöp mamile casoo, caginuuga arakettenüü.

Tamanına may töşöp süylöşöt.

TAMANINAN ÇAÑ ÇIGUU.

Közgö ileeşpey öto tez çurkoo, uçkayaktığı, külüktüğü körünüü.

Tamanınan çañ cıkkan külük.

TAMANI TEŞİLÜÜ.

Bir nersege ulam bara berip cadoo, ubara boluu.

Bir kündö üç colu barıp tamani teşildi.

V.: Tamani cırtıluu. Tamani cırtılgañça bara berdi.

TAMANINA ŞİŞ KAGUU.

Korduk körsötüü, kıynoo, ızaloo.

Boygo cetken kızı da tamanına şiş kakçu boldu (Ömürbayev).

TAMANINDAGI CER ÖRTTÖNÜÜ.

Abdan açuulanuu, kaardanuu, zaarın çaçuu.

...Kabardı ukkanda Osmonkuldun tamanındagı cer örttönüp, açuusuna çıdabay tike bastırıp, atasının üstünö kirip bargan (Ögöbayev).

TAMANININ ALDINAN TABUU.

Oñoy cerden, daroo ele, tez ele taba koyuu.

Duşmanım çok debe, tamaniñdin aldınan tabılat dedi (“Çalkan”).

2. Tabanı kızıışmak. Bir şeye iyice dalmak, duraksamadan çalışmak.

Hocam, siz adımıñızı geniş attıgıñızda, gitgide tabanınız kızııştıgında açılan hızlı koşanlardansınız (Beyşenaliyev).

Tabanına batacak diken benim gözbebeğime batsın

Ona gelecek felaket, zorluk, ağır durum bana gelsin, ben çekeyim, ben üstleneyim.

“Beyin tabanına batacak diken benim gözbebeğime batsın!” – diyenin, bana bu yaptıgı oldu mu).

Tabanına Yağ Döşemek/GÖZBEBEĞİ GİBİ BAKMAK

1. Saygı duymak, hürmet etmek, el üstünde tutmak, ihtimam göstermek.

Gözbebeği gibi baktığı evladı da (“Ala-Too”).

2. Yağ yakmak

Yaranmaya çalışmak, yalakalık yapmak, çok kurnazca ve riyakarca davranışta bulunmak, yaranmaya çalışmak.

Yağ yakarak konuşurlar.

TOZU DUMANA KATMAK

Göz alamayacak kadar hızlı koşmak, iyi koştuğu aşık olmak.

Tozu dumana katan iyi koşu atı.

TABANI DELİNMEK

Bir şeye gidip gelip bakmak, avare olmak.

Bir gün içinde üç defa gide gele tabanı delindi.

V.: Tabanı delinmek. Tabanı delinene kadar gidip geldi.

Tabanına Şiş Takmak/GÜN

GÖSTERMEMEK

Eziyet etmek, zorlamak, azarlamak.

Büyümüş kızına da gün göstermez oldu (Ömürbayev).

Tabanındaki Yer Yanmak/BURNUNDAN SOLUMAK

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, öfkesini saçmak.

...haberi duyunca Osmonkul burnundan soluyarak, acısına dayanamayıp öfkeyle babasının üstüne girdi (Ögöbayev).

Tabanının Altında Bulmak/BURNUNUN DİBİNDE BULMAK

Kolay, hemen, çabucak bulmak.

Düşmanın yok deme, burnunun dibinden bulunur dedi (“Çalkan”).

TAMANIN CALOO.

Biröögö koşomat kılúu, böypöldöp,
köşökörlönüp mamile casoo.
*Uşunçalık koşomatçı kişi eken, adamdın
tamanın caloo anın adatı turbaybı dep tañ
kaldı ("Çalkan").*

TAMANIN TINDIRBOO.

Tınım aldırbay cumşap turuu, canın cay
aldırboo.

*Mında kaysı çekeñ ısıp olturat, ce
tamanıbzdı tındırbaşa (Elebayev).*

TAMÇI KANI KALGANÇA.

Ömürünün akırına çeyin, başı cerge kirgençe.
*Irakmat canım! Sen için, el için... tamçı
kanım kalgança küüröşöm (Cantöşev).*

TAMIR CAYUU.

Bekem ornoşup, alınışıp aluu.
*Cer tamırınan el tamırı köp emespi. Dağı bir
el-curtun arasına tüp baylap, tamır cayıp
cüröbü? (Sadıbakasov).*

TAMIRINA BALTA ÇABUU.

Ömürünö zıyan keltirüü, bir kırsıkka
uçuratu, çok kılúu, coyuu.
*Zulumdardın tamırına balta çababız dedi
(Sıdıkbekov).*

V.: Tamırın kırkuu. Kılğılıktı kılıptır,
Tamırın takır kırkıptır ("Manas").

Tamırın sooltuu. Bir kezde ıdık
körsötköndördün tamırın sooltom ("Ala-
Too").

TAMIRIN TARTIP KÖRÜÜ.

Aldırtan, akırındap sırn bilüü, köñülün, oyun
bilüügö arakettenüü, baykoo.
*Duşmandın tamırın tartıp körüp, mınday
tıyanakka kelişti ("Ala-Too").*

V.: Tanabın tartıp körüü. İşinin tanabın
tartıp kördü da belgilüü bir pikirge keldi
("Ala-Too").

Cibin tartıp körüü. Ar biribizdin cibibizdi
tartıp kördü da, "carayt baldar, baarıñar
barasıñar" – dedi (Sıdıkbekov).

TANAZAR ALBOO.

Köñül burboo, ança maani berböö.
*Suusardın içki kaygısın eç kim dele tanazar
alğan çok (Berdikeyev).*

V.: Tanazarına ilböö. Arzımat kançalık
ülüröyüp ıylamsıray karabasın, Hanı
karamança kaşayıp, anın telmirgenin

AYAĞINI YALAMAK

Birine yalakalık yapmak, yerinde duramayıp,
riyakarca davranışta bulunmak.
*Ne kadar yalakaymış, adamın ayağını
yalamak onun adetiymiş diye hayretler içinde
kaldı ("Çalkan").*

AYAĞININ TÜRABI YAPMAK

Mola vermesine müsaade etmeden iş
buyurmak, rahatlık vermemek.
*Bundan ne buluyorsun, seni ayağının türabı
yapmış (Elebayev).*

KANININ SON DAMLASINA KADAR

Ömrünün sonuna kadar, vefat edinceye
kadar.
*Teşekkür ederim canım! Senin için, millet
için...kanımın son damlasına kadar
mücadele edeceğim (Cantöşev).*

KÖK SALMAK

Sağlamca yerleşip, iyice kurulmak.
*Yer kökünden halk kökü çok değil mi. Yine
yeni bir halkın arasına gidip, kök salmak için
uğraşacak mı? (Sadıbakasov).*

KÖKÜNE BALTA VURMAK

Hayatına kastetmek, bir kazaya uğratmak,
yok etmek, ortadan kaldırmak.
*Zalimlerin köküne balta vuracağız dedi
(Sıdıkbekov).*

V.: Kökünü kazımak. Yapacağını
yapmış,/Kökünü kazımış ("Manas").

Kökünü kurutmak. Bir zamanlar karşı
çıkanların kökünü kurutacağım ("Ala-Too").

AĞZINI YOKLAMAK

Altan alta, yavaşça sırrını öğrenmeye
çalışmak, keşif yapmak.
*Düşmanın ağzını yokladıktan sonra böyle bir
karara vardılar ("Ala-Too").*

V.: Tanabını Ölçmek/ÖLÇÜP BİÇMEK.
İşinin durumunu ölçüp biçti ve bu karara
geldi ("Ala-Too").

İpini Çekip Görmek/OLTA ATMAK. Her
birimize olta attı da, "olur çocuklar, hepiniz
gideceksiniz" – dedi (Sıdıkbekov).

DİKKATE ALMAMAK

Dikkat etmemek, anlam vermemek.
*Susar'ın içindeki kaygısını hiç kimse dikkate
almadı (Berdikeyev).*

V.: Umurunda olmamak. Arzımat ne kadar
acı dolu baksa da, hanı görmezlikten gelip,
onun yalvarışı umurunda olmadı

tanazarına ilbey misireydi (Beysenaliyev).

TANOONU CARUU.

Kandaydır bir nersenin küçtüü ce cagımsız cıtı katuu taasir etüü.

Balıktın cıtı siñgen kiyimdin küllümçü cıtı tanoonu carıp bara cattı (Ukayev).

TANOOSU DERDEYÜÜ.

Kötörülüü, kööp ketüü.

Bul atagıma cer baspay, tanoom derdeyip kalsa kerek (Osmonaliyev).

TANOOSU KIPÇILUU.

Abdan açuusu kelüü, cini kelüü, surdanuu maanisinde.

Uşintip şıldındaysıñbı! – dep Sakının tanoosu kıpçilat (Osmonaliyev).

TAÑ ATUU.

Cakşılık boluu, cakşı kabar uguluu.

Dostum, sen eköübüzdöylörgö köptön sanagan tañ attı (Beysenaliyev).

TAÑ AŞIRUU.

1. Alıs col cürüp kelgenden kiyin otko koyboy (çöp berbey) kañtara baylay koyuu, suutuu (cılıkıa karata).

Atının eerin alıp, tañ aşırıp koydu.

2. Eç nerse berbey açka koyuu, tak katıruu, kezeertüü.

Bir nerse berbeysıñbı? Bizdi tañ aşırasıñbı? – dep coldoşun tamaşaladı (“Çalkan”).

TAÑ ZAAR.

Tañ ata, ürül-bürül, erteñ menen erte.

Tañ zaardan kaş karayganga çeyin attan tüşpöy çarbaçılık menen alek (Mirzayev).

TAÑ KALUU.

Kütülbögön cerden bolgon korkunuçtuu, ce kızıktuu okuyaga, ce kandaydır bir tüşünüksüz nersege tañdanuu, tañırkoo.

Men anın mındaylıgına ötö tañ kaldım.

TAÑDAYI KATUU.

Abdan suusoo, tili oozuna batpoo, tili kurgoo.

Tañdayım katıp, basuuga da darmanım kelbey kaldı (“Ala-Too”).

V.: Tañdayı kurgoo. Kıdırbaydın tañdayı kurgap, tili şuudurap, kanı katkansıdı (Sıdıkbekov).

TAÑDAYINAN BAL TAMUU.

Ukkuluktuu kılıp, kuyuluşturup, ötö çeber, çeçen süylöö, kıyın süylöö.

(Beysenaliyev).

BURNUNUN DİREĞİNİ KIRMAK

Bir şeyin ağır veya nahoş kokusu etkilemek.
Balığın kokusu sinen giyimim hoş olmayan kokusu burun direğini kırdı (Ukayev).

BURNU HAVAYA KALKMAK

Büyüklik taslamak, havaya girmek.

Bu ünümden dolayı ayağım yere değmeyip, burnum havaya kalkar (Osmonaliyev).

SİNİRİ TEPESİNE TOPLANMAK

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, hiddetlenmek mânâsında.

Böyle dalga mı geçeceksin! – diye Saki'nın sinirleri tepesine toplandı (Osmonaliyev).

TAN ATMAK

İyi şeyler olmak, iyi haber duyulmak.

Dostum, ikimiz gibilerin çoktan beri beklediğimiz tan attı (Beysenaliyev).

Tan Atlatmak/Dinlendirmek

1. Uzak yola gidip geldikten sonra yem vermeyip susuz, otsuz ahıra bağlamak, soğutmak (atlar hakkında).

Atının eğerini alıp dinlendirdi.

2. Aç bırakmak

Hiçbir şey vermeyip aç bırakmak, kupkuru bırakmak, açlıkla sınav etmek.

Bir şeyler versene? Bizi aç mı bırakacaksın? – diye arkadaşına şaka yaptı (“Çalkan”).

Tan vakti

Şafak vakti, tan ağarmadan, sabah erkenden.

Tan vaktinden akşam karanlığına kadar attan inmeyip çobanlıkla uğraşıyor (Mirzayev).

Hayret etmek

Beklenmedik anda gerçekleşen korkunç yada ilginç olaya veya anlamsız bir şeye hayret etmek, hayranlıkla bakmak.

Ben onun böyle olduğuna çok hayret ettim.

BOĞAZI KURUMAK

Çok susamak, dili damağına yapışmak, dili kurumak.

Boğazım kuruyup, yürümeye de mecalim kalmadı (“Ala-Too”).

V.: Dili kurumak. Kıdırbay'ın boğazı kuruyup, dili tutulup, dili damağına yapışmış gibi hissetti (Sıdıkbekov).

AĞZINDAN BAL DAMLAMAK

Dinlenilecek şekilde, âhenkle, çok ustalıkla konuşmak, iyi konuşmak.

*Söz kezegin tañdayınan bal tamgan
çeçenderibizge bersek degen oy bar
("Leninçil çaş").*

TAÑDAYINAN ÇAÑ ÇIGUU.

Takıldap süylö, çeçekeyi çeç boluu,
şakıldap süylö.

*Sabiranın tañdayınan çañ çıgıp, mıktı söz
ayttı (Sıdıkbekov).*

V.: Tilinen çañ çıguu. Eki koldu caya salıp,
tilinen çañ çıgıp, bargan sayın kızıy berdi
("Ala-Too").

**TAÑDAYINDA SÖÖLÜ BAR. k. Tilinde
söölü bar.**

TAÑDAYI TAK KATUU.

1. k. Tañdayı katuu.

2. Abdan suktanuu, eñsö.

*Sonunbalanın kız kezinde dalay cigitterdin
tañdayı tak katkan degen söz emdiğiçe aytilip
cüröt (Osmonaliyev).*

TAÑDI APPAK ATIRUU.

Tünü boyu uktabay, kirpik irmebey çıguu.
Tañdı appak atırdım ("Ala-Too").

TAÑ KARAKÇISI.

Taň atarga cakın kalgan, taň agarıp kele
catkan ubak.

*Taň karakçısında ayıldan uzay berdik ("Ala-
Too").*

TAÑKI KUYRUKTAN, AZIRKI ÖPKÖ.

Ar nersenin öz ubagındagısı cakşı degen
maanide.

*Asmandın başın aytıp, baştı oorutpaçı, tañkı
kuyruktan azırkı öpkö degen ("Ala-Too").*

TAPKAN EKENSİÑ!

Aytkanı tuura bolboy kalganda, cañılışkanda
ce cakpagan nersenı süylöp koygondo kaguu,
miskıldoo, caktırboo, ce kakşık iretinde
koldonulat.

*Sen uurunu tapkan ekensiñ! – dep miskılduu
kakşıktap koydu ("Çalkın").*

TAPPASAÑ SIYPALAP KAL!

"Dal özün taptıñ", "tak üstünön çıktıñ" degen
maanide aytilat.

Tappasañ sıypalap kal! Iras aytpadıñbı dep

*Sözü ağızından bal damlayan âşıkklarımıza
versek derim ("Leninçil çaş").*

Damağından Toz Çıkmak/BÜLBÜL GİBİ ŞAKIMAK

Güzel ve net konuşmak, ağız güzel laf
yapmak, akıcı konuşmak.

Sabira bülbül gibi öttü (Sıdıkbekov).

V.: Akıcı konuşmak. İki eli iki yana açıp,
akıcı konuşarak, git gide coştı ("Ala-Too").

AĞZI AÇIK KALMAK

1. bkz. Tandayı katuu.

2. Hayran kalmak, arzulamak.

*Sonunbala'nın gençkızlık çağında pek çok
delikanlının ağızı açık kalırdı şeklindeki söz
hâlâ söyleniyor (Osmonaliyev).*

Tanı Bembeyaz Karşılama/GÖZÜNE UYKU GİRMEMEK

Gece boyunca uyuyamayıp, gözünü
kırpmamak.

*Sabaha kadar gözüme uyku girmedi ("Ala-
Too").*

Tan Eşkiyası/SABAHIN KÖRÜ

Sabaha yakın, tan ağarırken.

*Sabahın köründe köyden uzaklaştık ("Ala-
Too").*

Tan Ağarırkenki Kuyruktan, Şimdiki Akciğer/Dimyat'ın pirincinden evdeki bulgur yeğdir

Her şey kendi zamanında daha iyi
mânâsında.

*Yükseklerden konuşup, başımı ağrıtmı,
Dimyat'ın pirincinden evdeki bulgur yeğdir
("Ala-Too").*

Sen öyle zannet!

Dediği yanlış olduğunda, hata yapınca veya
hoşa gitmeyen bir şeyi söylediğinde azar,
dalga, hoşlanmama veya küçümsemek için
kullanılır.

*Sen öyle zannet! –diye dalga geçti
("Çalkın").*

TAM İSABET!

"Ta kendisi", "tam da üstüne bastın" gibi
anlamalarda kullanılır.

Tam isabet! İyi ki söyledin diye dizlerini

sanın çaap kubandı ("Ala-Too").

TAP TEŞİKTEP SALUU.

Abdan cılçıksız kılıuu, bilingis kılıp, bekitip, bışıktaap koyuu degen maanide koldonulat. *Terezelerdi tap teşiktep salıptır.*

TAP ETİNE KELÜÜ.

Algır kuştardın añçılık kılıuga, külüktörün çabuuga ılayık kelip, taptalıp kalgan uçuru. *Tap etine kele elek, / Cügürör kezi bolo elek ("Semetey").*

TARAMIŞTAY TIRIŞKAN.

1. Kolunan eç nerse çıkpagan, aç köz, sarañ, zıkım.

Andan surabay ele koy, taramıştay tırışkan emeden çıkmak bele ("Ala-Too").

2. Çıdamkay, çıyrak, tırışçaak.

Kasımaları çıgargıla, taramıştay tırışıp oşol kıyın ("Kırgızstan madaniyatı").

TAR COL, TAYGAK KEÇÜÜ.

Kıyınçılık, kıstalış mezigil.

Tar col, taygak keçüüdö senin kalarıñ uşul bele? ("Kırgızstan madaniyatı").

TARKİ KETÜÜ.

dial. Kıyroo, bülgüngö uçuroo, çabılıp-çaçılıu.

Dağı uşintip börügö baylangan ulaktay uçukıyrsız keñ talaada cata bere turgan bolso, koşundun demi suıyt, tarki ketet (Kasimbekov).

TARP İZDEGEN CORUDAY.

Aldım-cuttum, aç köz.

Tarp izdegen coruday umtulat da, umsunat (Osmonaliyev).

TARPIN TAŞKA CAYUU. k. Talpagın taşka cayuu.

TARS ESİKEN ÇIGUU.

Taptakır unutup kaluu, estey alboo.

Kim aytkanı tars esimen çıgıp ketkenin karaçı (Baytemirov).

TART TİZGİNİNDİ! k. Tizginiñdi tart!

TAR EŞİK, TAR BOSOGO.

Özünçö keñiri üy-cayga ee bolbogonduk, kıstalış cer, cayluu emes orun.

Tar eşik, tar bosogodo otursak, alardın bizge kelgeni ança oñ bolboy kalar ("Ala-Too").

döverek sevindi ("Ala-Too").

İyice kapatmak

İyice delik deşik bırakmamak, fark edilmez yapıp, saklayıp sağlamlaştırmak mânâsında kullanılır.

Pencereleri iyice kapattı.

ETİNE DOLMAK

Avcı kartal, şahin gibi kuşların avlanmaya; hızlı koşan atların yarışa hazır olduğu an.

Daha etine dolmadı, / Koşacak dönemi başlamadı ("Semetey").

Adalenin Ucu Veter Gibi Kasılan/

1. ELİ CEBİNE GİTMEYEN

Elinden bir şey çıkmayan, açgöz, cimri, eli sıkı.

Ondan sorma, elini cebine götürmeyenden çıkar mı ("Ala-Too").

2. **Kasılmış.** Dayanıklı, çevik, hırslı.

Kasımaları çıkarın, adale gibi kasılan o becerikli ("Kırgızstan Madaniyatı").

Dar Yol, Dar Geçit/DAR GEÇİT

Zor, zor bir durum.

Dar geçitte senin yapacağın bu mu? ("Kırgızstan madaniyatı").

TELEF OLMAK

dial. Dağılmak, telef olmak, her yöne dağılmak.

Yine böyle kurda yem olmuş oğlak gibi uçsuz bucaksız tarlada yatacak olursa, yer ekin ekmeye müsait olmaz, telef olur (Kasimbekov).

LEŞ KARGASI GİBİ OLMAK

Boğazına düşkün, aç göz.

Leş kargası gibi yeltenir ve arzular (Osmonaliyev).

TAMAMEN AKLINDAN ÇIKMAK

Tamamen unutmak, hatırlayamamak.

Kimin söylediğinin tamamen aklımdan çıkıp gitmesine baksana (Baytemirov).

Dar Kapı, Dar Eşik/NOHUT ODA, BAKLA SOFA

Kendince geniş ev-barka sahip olamayan, daracak yer, geniş olmayan yer.

Nohut oda bakla sofada oturursak, onların bize gelmesi o kadar kolay değil ("Ala-Too").

TASKAGI ÇIGUU.

Caman corugu, ters cürüş-turuşu biline baştoo.

Bul kelindin taskağı çıgıp, el oozunda aytıla baştadı ("Çalkan").

TAŞ CALAK KALUU.

Kandaydır bir nerseden ce ençiden eç nerse albay kuru kol kaluu, eç nersege cetpey, sizga oturup kaluu.

Bardıgınan taş calak kala berdi (Cantöşev).

V.: Kuru calak kaluu. *Bardıgınan kuru calak kaldı.*

TAŞ CARUU.

1. Abdan katuu, açuu uguluu (ün, dobuş c.b. karata).

Ökürgöndön bakırıp, / Aykırıgı taş carıp, / Müşküil tartıp turdu ele ("Er Töştük").

2. Elge keñiri taroo, maalım boluu, belgilüü boluu.

Atak-dañkı taş carıp, kandık kılúu kalkka cakpayt ("Ala-Too").

TAŞ CÜRÖK.

1. Aşkan kayrattuu, taymanbagan, caltanbagan baatır, er.

Koñurbay cayın suraba, / Kayratı toluk taş cürök ("Manas").

2. İrayımsız, taş boor, kara mürtöz, booru cok.

Balanın ubal-soobunan korkobu saga okşogon taş cürök ("Leninçil caş").

TAŞ İÇ!

İçken-cegeniñ aş bolbosun degen maanide koldonuluuçu kargış.

Arak içpey taş içkin!

TAŞ KAZAN. 1. k. Taş kordo.**2. Baldar oyununun bir türü.****TAŞ KABUU.**

Maksatına, tilegine cetpey kaluu, işi oñunan çıkpoo, oylogon oyu, ümütü oyron boluu.

Tilegi taş kapkanın tuydu (Kaimov).

V.: Taalayı taş kabuu. *Uşul uluu kıykırıkta – taalayıñ taş kaptı degen eldin açuu kıykırıgında uluu ümüt bar ele (Abdukaimov).*

İPLİĞİ PAZARA ÇIKMAK

Kötü karakteri, yanlışları meydana çıkmaya başlamak .

Bu gelinin ipliği pazara çıkıp, milletin ağzında konuşulmaya başladı ("Çalkan").

CAS CAVLAK KALMAK

Bir şeyden veya ona ayrılmış haktan hiçbir şey almayıp eli kuru kalmak, hiçbir şeye ulaşamayıp, dolandırılmak.

Her şeyden cascavlak kalakaldı (Cantöşev).

V.: Kupkuru kalmak. *Her şeyden kupkuru kaldı.*

Taş yarmak**1. Dağları-taşları çınlatmak**

Çok sert, acı bir şekilde duyulmak (ses, gürültü v.b hakkında).

Yüksek sesle bağırıp, / Çıgılgı dağları taşları çınlatıp, / Zor anlar yaşıyordu ("Er Töştük").

2. Dağları-taşları aşmak. Yurda yayılmak, mâlum olmak, herkes tarafından duyulmak. *Ünü dağları-tepeleri aşıp, hanlık yapmak halkın hoşuna gitmez ("Ala-Too").*

Taş yürek

1. ASLAN YÜREK. Çok güçlü, korkmayan, çekinmeyen bahadır, kahraman.

Konurbay'ın hâlini sorma, / Çok güçlü, aslan yürekli ("Manas").

2. TAŞ YÜREKLİ. Merhametsiz, acımasız, art niyetli, acıması yok. *Senin gibi taş yürekliiler çocukların vebalinden-sevabından korkar mı ("Leninçil caş").*

Taş iç/Zehir iç!

Yediğin, içtiğin helâl olmasın manasındaki kargış.

İçki içmeyip zehir iç!

Taş Kapmak/HAYAL KIRIKLIĞINA UĞRAMAK

Hedefine, maksadına ulaşamamak; işi yaver gitmemek; düşündüğü fikri, ümidi boşa gitmek.

Hayal kırıklığına uğradığını hissetti (Kaimov).

V.: Hayalleri suya düşmek. *Bu güir seste - hayallerin suya düştü diyen milletin acı bağırıışlarında yüce bir ümit var idi (Abdukaimov).*

TAŞKA TAMGA BASKANDAY.

Açık-aykır, daana, tak, unutulmuş.
Cakşının akılı taşka tamga baskanday (makal).

TAŞ KESEK ALUU.

Suuk tiygendey şişigi çoñoyup, küç alıp ketüü, kabıldoo.

Caratın taş kesek alıp ketti.

TAŞ KORDO.

1. es. Cookerçilikte içine ısıtılğan taştardı salıp, tamak bışırıuğa ılayıktalıp, cılkınn terisinen casalgan idiş.

2. Cañı soyulğan koydun, eçkinin, kiyiktin etin özünün karınına ce köödönünö salıp tuyuktap, katuu ısıtılğan, mayda taştarga, korgo köömp bışırılğan et tamagının türü.
Silerge taş kordo bışırıp bereyin dep, mergençi sulap catkan tekeni soyuuga kamındı (Cantöşev).

TAŞ KULAK.

Kulağı katuu, kereñ, dülöy.

Taş kulak nemege kıyırıp ayt, antpeseñ ukpayt dedi ("Ala-Too").

TAŞ OOOZUÑA! k. Oozuña taş.**TAŞTAY KATUU.**

Ündöböy, kıymılsız, meltirep, tereñ oyλονup oturuu.

Calgız Ceksur taştay katıp oturat (Osmonaliyev).

TAŞ TALKANIN ÇIGARUU.

1. Çok kılloo, kıyratuu, talkaloo, oyron kılloo.
Taş talkanın çigarıp, / Takır kırıp salgandı ("Manas").

2. Bütürüü, ayagina çigaruu, mayın çigara, mıktı iştöö.

Bütpöy catkan cumuştun / Taş talkanın çigarıp (Şamşıyev).

V.: Taşın talkan kılloo. *Karşılaşkan duşmandın / Taşın talkan kılalım (Osmonkul).*

TAŞ TALKANI ÇIGUU. k. Taşı talkan boluu.**TAŞ TİŞTEGENDEY BOLUU.**

Unçukpoo, kayırıp söz ayta alboo, caağı cap boluu.

Eç söz ayta albay taş tiştegendey boldu da kaldı ("Ala-Too").

Taş Damga Vurmuş Gibi/GÜNEŞ GİBİ MEYDANDA OLMAK

Apaçık ortada, meydanda, net, unutulmaz.
İyinin aklı güneş gibi ortada (atasözü).

Taş Gibi Olmak/Katmerleşmek

Soğuk almış gibi şişkinliği artmak, fena artmak, katmerleşmek.

Yarası iyice katmerleşti.

Taş kordo

1. esk. Seferde, içine kızdırılan taşlar konup, yemek pişirmeye uygun hâle getirilen at derisinden yapılmış kap.

2. Yeni kesilen koyunun, keçinin, dağ keçisinin etini kendi bağırsaklarına koyup kapatarak, iyice kızdırılan küçük taşlara, kora gömmek suretiyle pişirilen bir et yemeği türü.

Size taş kordo pişirip vereyim diye, avcı, yerde yatan dağ keçisini kesmeye başladı (Cantöşev).

Taş Kulak/Ağır kulak

Kulağı ağır, sağır.

Ağır kulaklı kişiye biraz bağırarak konuş, öyle yapmazsan duymaz dedi ("Ala-Too").

TAŞ KESİLMEK

Ses çıkartmayıp, hareketsiz, sessiz, derin düşünceye dalmak.

Yalnız Ceksur taş kesilmiş oturuyor (Osmonaliyev).

Taş Kavutunu Çıkarmak/TOZU DUMANA KATMAK

1. Yok etmek, yerle bir etmek, dağıtmak, kırıp dökmek.

Tozu dumana katıp, /Kökünü kuruttuğu ("Manas").

2. Bitirmek, sonuna çıkarmak, iyice çalışmak.

Bitirilemeyen işin/Tozunu dumana katıp (Şamşıyev).

V.: Taşını Kavut Gibi Ufalamak/TOZU DUMANA KATMAK. *Karşılaşılan düşmanın/Tozunu dumana katacağız (Osmonkul).*

Taş Isırmış Gibi Olmak/AĞZININ PAYINI ALMAK

Ses çıkarmamak, karşı gelememek, ağzının payını almak.

Hiç söz söyleyemeyip, ağzının payını aldı ("Ala-Too").

TAŞ TIŞTÖÖ.

Tilegi ordunan çıkpay kaluu, tilegi taş kabuu.
Ce andan, ce mindan bolboy taş tiştep kalbayın (Kaimov).

TAŞ TÜŞKÖN CERİNDE OOR.

Köbünçö küyöögö çıkkın kızga karata oşol cerden cay tap, ekinçi orduñ kozgolbosun degen maanide koldonulat.

Balam ceñil oylobo, taş tüşkön cerinde oor uşul bala menen ookat kıl, ömür sür dedi ("Ala-Too").

TAŞ ÇAYNAP TURGAN KEZ.

Bolup-tolup, araanı cürüp, toluk biylik cürgüzüp turgan uçur maanisin tuyundurat.
Mınday suluulardı taş çaynap turgan kezinde eç künöösü çok ele attın kuyruguna baylap aydatçı (Osmonaliyev).

TAŞ TIRMAK. k. Cez tırmak.**TAŞI ÖYDÖ KULOO. k. Irgıtkan taşı örgö kuloo.****TAŞI COGORULOO.**

İşi ilgerilöö, bardığı oylogonunday boluu.
İlebine nan bışıp, taşı cogorulagan mırzanın cergiliktüü can cökörlörü bargan sayın arbıp-darbuuda (Beyşenaliyev).

TAŞ IRGITUU.

Tiyişüü, mazaktoo.
Sırbay taş ırgıtıkandardın şıldıñın kıpçıp da koygon çok (Osmonaliyev).

TAŞI TEGERENÜÜ.

İşi oñunan çıguu, oyundagısınday boluu.
Taşı tegerene tüşkön Batıyna tabalay saldı (Sıdıkbekov).

TAŞI TALKAN BOLUU.

Eç nersesi kalbay talkalanuu, kıyroo, tımtırakayı çıguu.
Bügün anın oyunun taşı talkan boldu (Baytemirov).

V.: Taş talkanı çıguu. *Duşman bugün-erteñ bagınuuga tiyış, bağınbasa taş talkanı çıgat (Abdukaimov).*

TAYANGAN TOOSU BİYİK.

Koldogon, işengen kişisi bar.
Anın tayangan toosu biyik dep daay albadı ("Çalkan").

TEBETEYİN KÖKKÖ IRGITUU.

Abdan katuu süyünüü, kubanuu.

BOŞA HEVESLENMEK

Hedeflediği şey gerçekleşmemek, işleri ters gitmek.

Hem ondan, hem bundan mahrum kalıp, boş heveslenmeyeyim (Kaimov).

TAŞ DÜŞTÜĞÜ YERDE AĞIR

Genelde evlenen kız hakkında, orada yuva kur, bir daha yerin değişmesin mânâsında kullanılır.

Yavrum acemilik yapma, taş düştüğü yerde ağır. Bu çocukla yuva kur, bir yastıkta koca dedi ("Ala-Too").

Taş Çiğnediği An/TAŞI SIKIP SUYUNU ÇIKARDIĞI AN

En güçlü dönemi; sözü dinlenip, tam bir hâkimiyet kurduğu an mânâsındadır.

Böyle güzelleri, taşı sıkıp suyunu çıkardığı dönemde, hiç günahsız iken atın kuyruğuna bağlayarak süründürürdü (Osmonaliyev).

Taşı Yükselmek/İTİBARI ARTMAK

İşi iyiye gitmek, her şey düşündüğü gibi olmak.

Dedikleri yapılp, itibarı artan beyefendinin yerli askerleri git gide çoğalmakta (Beyşenaliyev).

TAŞ ATMAK

Dalga geçmek, rezil etmek.

Sırbay taş atanların dalgasını kâle bile almadı (Osmonaliyev).

Taşı Dönmek/İŞİ YAVER GİTMEK

İşi yolunda gitmek, düşündüğü gibi olmak.
İşi yaver giden Batıyna dalga geçti (Sıdıkbekov).

Taşı Kavut Olmak/TOZU DUMANA KATILMAK

Hiçbir şeyi kalmayıp dağılmak, yerle bir olmak, harap olmak.

Bugün, onun aklından geçenlerini tozu dumana katıldı (Baytemirov).

V.: Taş Kavutu Çıkmak/UN-UFAC

OLMAK. *Düşman bugün yarın baş eğmeli, baş eğmezse un-ufak olur (Abdukaimov).*

YASLANDIĞI KAYA SAĞLAM

Kollayan, güvendiği adamı var.

Onun yaslandığı kaya sağlam diye göze alamadı ("Çalkan").

ŞAPKASINI GÖĞE FIRLATMAK

Çok sevinmek, mutluluk duymak.

Uşunday işke şügür dep tebeteydi kökkö ırgıtuu kerek (Cantöşev).

V.: Tebeteydi asmanga ırgıtuu. *Aytor, minday ırakım kolgo tiyse tebeteyin asmanga ırgıtar ele (Elebayev).*

Kalpagin kökkö ırgıtuu. *Kubat kalpagin kökkö ırgıttı (Cantöşev).*

TEBETEYİN KİYİŞTİRÜÜ. k. Birinin tebeteyin birine kiyiştirüü.

TEĞİRMENİNE SUU CÜGÜRTÜÜ.

İşin ilgeriletüü, cardamdaşuu, koldoo. Kağılayın elim! – dedi Kanıbek ilgeri çıgıp tolkundana, ölüp bara catkan bay-manaptardın tegirmenine suu cügürtkön basmaçılar bardık caman attını bizge tagıp catışat (Cantöşev).

V.: Tegirmenine suu kuyuu. *Şarşenin tak uşu oroylugu Saadatın tegirmenine suu kuydu (Sıdıkbekov).*

TEZGE SALUU.

Tartipke çakırui, epke, ıkka keltirüü. Tetiri baskan tentekterdi tezge saldı (“Çalkan”).

TEKE COOMART.

Mıktı külük at, argımak. Düyşönkuldun beş cıl boldu bakkanı, teke coomart attarı (Osmonkul).

TEKEYDEN ARZAN.

1. Ötö ele arzan.

Bul cerde ötük tekeyden arzan turat eken (“Çalkan”).

2. Ança oordugu çok, koldon kele turgayday, eñ ele oñoy, ceñil.

Tekeyden arzan iş.

TEKEY OTTOO.

Eç nerse kılbay boş cürüü. Muruntan emne bolduñ, tekey ottop cürdüñbü? – dep, atam maga abdan açuulandı (“Çalkan”).

V.: Tekey terüü. *Siler bul cerge tekey tergeni kelgen coksıñar! (“Çalkan”).*

TEKE MAÑDAY.

Dal uşu, bet aldı, tuşma tuşu. Teke mañday tura kalıp süylöştü.

TEKENİN ÖTÜNDÖY.

Abdan ötkür, kurç. Abdıldanın balası tekenin ötündöy çıyrak bala boldu (“Ala-Too”).

TEKEÑDİ SOYDUKPU?

Böyle işe şükrederek şapkayı göğşe fırlatmak lâzım (Cantöşev).

V.: Şapkayı göğşe fırlatmak. *Bence, böyle bir merhamet ele geçerse şapkasını göğşe fırlatacaktı (Elebayev).*

Kalpağını göğşe fırlatmak. *Kubat kalpağını göğşe fırlattı (Cantöşev).*

DEĞİRMENİNE SU TAŞIMAK

İşini ilerletmek, yardımlaşmak, destek çıkmak.

Kurban olduğum halkım!- dedi Kanıbek öne çıkıp heyecanlı bir şekilde, kökü kurumaya başlayan zenginlerin değirmenine su taşıyan eşkiyalar suçu bize atıyorlar (Cantöşev).

V.: Değirmenine su dökmek. *Şarşen'in tam bu hırsı Saadat'ın değirmenine su döktü (Sıdıkbekov).*

YOLA GETİRMEK

Disipline davet etmek, bir kalıba sokmak, yola getirmek.

Kötü yoldaki serserileri yola getirdi (“Çalkan”).

Teke cömert

İyi, hızlı koşan cins at.

Düyşönkul'un teke cömert atlara baktığı beş yıl oldu (Osmonkul).

Ottan Daha Ucuz/SUDAN UCUZ OLMAK

1. Çok ucuz.

Bir yerde kışlık ayakkabı sudan ucuzmuş (“Çalkan”).

2. SU GİBİ. *O kadar zahmeti yok, elden gelebilecek, çok basit, hafif.*

Su gibi iş.

Tekey Otlamak/BOŞ BOŞ GEZMEK

Hiçbir şey yapmayıp boş boş dolaşmak. Bugüne kadar ne yaptın, boş boş gezdin mi?- diye, babam bana çok sinirlendi (“Çalkan”).

V.: Ot dermek. *Sizler buraya ot dermeye gelmediniz! (“Çalkan”).*

YÜZ BE YÜZ

Karşısına alıp, önünde, yüzyüze.

Yüz be yüz kalkıp konuştular.

Dağ Keçisinin Safra Kesesi Gibi/Ceylan gibi

Çok becerikli, çevik.

Abdılada'nın evlâdı ceylan gibi çevik olmuş (“Ala-Too”).

Senin kaysıl ceriñden cazdık, saga emne boldu, emnege açuulanıp korkutasıñ?
Senin tekeñdi soydukpu? Tünörböy, kaardanbay aytsañ bolo? ("Ala-Too").

V.: Tekeñdi kim soydu? *Oy, coluñ bolgur dese, minça tünörgüdöy tekeñdi kim soydu? ("Çalkan")*.

TEKİREÑİ TÜGÖNÜÜ.

Abdan ubara tartuu, aldan tayuu, çarçoo.
Cumuştı baş tartpay iştey berip tekireñi tügöndü ("Ala-Too").

TELEGEYİ TEGİZ.

Bardık cagı oydoguday kelişken, şaymaşay, cetiştüü, bardığı ordu-ordu menen bolgon.
Ukkanım çok kız biyke, / Telegeyi tegizdi ("Kurmanbek").

V.: Telegeyi teñ. *Telegeyi teñ cigit.*

TEMENENİN KÖZÜNÖN ÖTKÖN.

Abdan epçil, şıluun, aylaker.
Temenenin közüñön ötkön şıluundugun kör (Ümötaliyev).

TEMİR AYAZ.

Çıkıldagan ızgaarduu, abdan katuu suuk.
Asman aynektey bolup, cıldız carkırap, temir ayaz bolup turgan eken go? (Cantöşev).

TEMİRDİ KIZUUSUNDA SOK.

Ar nerseni öz uçurunda işte, ar iştin öz uçurundagısı cakşı.
İş uşunday baatır. Bügündön kalsak keçiğebiz. Temirdi kızıusunda sok ("Kırgızstan madaniyatı").

TEÑ ATA.

Tuugandığı caktan birdey daracada, birdey ukukta, birinen birinin öydöçülüğü çok.
Teñ ata bolup aldık.

V.: Teñ tuugan. *Manaska teñ tuugan bolom dey berdi ("Manas")*.

TEÑİRDEN TESKERİ.

Takır tuura emes, başkaça, tetiri.
Saga kelatsak, sen teñirden teskeri bastıñbı? ("Ala-Too").

Dağ Keçini Mi Kestik?/TAVUĞUNA KIŞT MI DEDİK?

Sana biz ne yaptık, sana ne oldu, niye sinirleniyorsun?

Senin tavuğuna hışt mı dedik? Sinirlemeden, öfklenmeden söylesen olmaz mı? ("Ala-Too").

V.: Tavuğuna kim kışt dedi? *Hey, yolun açık olsun dese, bunça karartacak kadar kim tavuğuna kışt dedi? ("Çalkan")*.

Gücü Tükenmek/KABAK TADI VERMEK

Çok zahmet çekmek, takati kalmamak, yorulmak.

İşi başını kaldırmadan işleyip kabak tadı verdi ("Ala-Too").

DÖRT DÖRTLÜK OLMAK

Her şeyi mükemmel, yerli yerinde, yeterli, her şeyi yerinde.

Duyduğum yok hanım kız,/Her şeyi dört dörtlük olanı ("Kurmanbek").

V.: Dört dörtlük. *Dört dörtlük yiğit*

ŞEYTANA PABUCUNU TERS GIYDİREN

Çok uyanık, çevik, kurnaz.

Şeytana pabucunu ters giydiren uyanıklığına bak (Ümötaliyev).

Çivi gibi ayaz

Donduran ayaz, çok güçlü soğuk.

Göğün cam gibi olduğu, yıldızların parladığı, çivi gibi ayaz olan zaman mıymış ki? (Cantöşev).

Demirini Sıcak İken Sok/DEMİRİ TAVINDA DÖV

Her şeyi kendi zamanında yap; her işin kendi zamanı, saati iyidir.

Durum bu bahadır. Bugünden kalırsak geç kalırız. Demiri tavında döv ("Kırgızstan Madaniyatı").

Aynı derecede akraba

Akrabalık açısından aynı derecede, aynı haklara sahip, birinden biri daha üstün değil.

Aynı derecede akrabayız.

V.: Aynı derecede akraba. *Manas'a aynı derecede akrabayım derdi ("Manas")*.

Allaha Ters/Tam tersine

Tamamen ters, farklı, ters.

Sana doğru geliyorsak, sen tam tersine mi gittin? ("Ala-Too").

TEÑİR CALGASIN!

İşin oñolsun, cakşılıkka cet degen sıyaktuu
alkoo maanisinde koldonulat.
*Teñir calgasın balam, ömürlüü bol, - dep,
kempir kayra-kayra alkap cattı ("Ala-Too").*

TEÑİRİN TAANUU.

Aldı-artın baykoo, abayloo, közün açuu.
*Mından kiyyin teñiriñdi taanıp cür, aram kul
(Sıdıkbekov).*

TEÑ TAYLAŞ.

Birinen birinin öydöçülüğü çok, daracası
birdey.
*Demek, al Keldibektin böltürüktörünün
cugundukoru emes, teñ taylaşı
(Beyşenaliyev).*

TEÑ TAYLAŞUU.

Kandaydır birölör menen birdey daracada,
katarda boluuga arakettenüü, ataandaşuu.
*Birok oşolorgo teñ taylaşıp ösüp kele catkan
masterler alımsınarlık emes (Cusupov).*

TEPKİRİN TABA ALBAY KALUU.

Emne kıların bilbey, aylasın tappay kaluu,
özün cogotup koyuu.
*Al kirip kelgende tepkirin taba albay kaldı,
ün-söz çok otura berdi ("Ala-Too").*

TERDİKTİN BETİNDEY.

Kiçinekey, kenedey.
*Terdiktin betindey cerge taruu aydaşkan
(“Ala-Too”).*

TERİN ALUU.

Köbünçö külük attardı çabuuga dayardoo
maksatında katuu cürüp, ayabay terdetüü.
*Arpadan asa cem berip, / Ayda terin alçu
eken (folk).*

TERİSİNE BATPOO.

Süyünüü, kubanuu, köñülü abdan kuunak
boluu.
*Abılkasımdın terisine batpay cürgön çağı
(Cantöşev).*

V.: Terisine sıyboo. Anın terisine sıybay
cürgön çağı.

TERİSİ KALIÑ.

Ança-mınçanı oñoy menen togotpogon,
kötörümdüü.
*Senin tiliñ zaar emespi. Birok esiñde bolsun,
menin terim kalıñ (Ukayev).*

TERİSİN TESKERİ SIYRUU.

Katuu korduk körsötüp cazaloo, sazayın

Allah yardım etsin!

İşin düzelsin, iyi şeylere muvaffak ol
mânâsında kullanılır.
*Allah yardım etsin evlâdım, ömrün uzun
olsun, -diye, nine tekrar tekrar dua etti
(“Ala-Too”).*

Allahını Bulmak/GÖZÜNÜ AÇMAK

Önüne arkasına bakmak, dikkat etmek,
gözünü açmak.
*Bundan sonra gözünü aç, hayırsız köle
(Sıdıkbekov).*

Aynı derecede

Birbirinden üstünlüğü yok, derecesi aynı.
*Demek, o Keldibek'in köpekleri değil, aynı
derecedeki ortakları (Beyşenaliyev).*

BOY ÖLÇÜŞMEK

Başkaları ile aynı derecede, seviyede olmaya
gayret göstermek; rekabet etmek.
*Fakat onlarla boy ölçüşmeye çalışan
uzmanlar tatmin edici değil (Cusupov).*

KENDİNİ KAYBETMEK

Ne yapacağını bilemeyip şaşa kalmak,
kendini kaybetmek.
*O içeri girince kendini kaybetti, sessiz-
soluksuz oturmaya devam etti (“Ala-Too”).*
Teğeltinin Yüzü Kadar/Bit kadar
Küçücük, bit kadar.
Bit kadar yere buğday ektiler (“Ala-Too”).

Terini almak

Genelde koşu atlarını koşuya hazırlamak için
hızlı yürütüp, çok terletmek, ısıdırmak.
*Arpadan asaral yem vererek /Her ay terini
almış (folk).*

İÇİ İÇİNE SIĞMAMAK

Sevinmek, mutlu olmak, gönlü hoş olmak.
*Abılkasım'ın içi içine sığmadığı dönem
(Cantöşev).*

V.: Kabına sığmamak. Onun kabına
sığmadığı an.

DERİSİ KALIN

Bazı şeyleri kolay kolay umursamayan,
dayanıklı.
*Senin dilin çok zehirli. Fakat aklında
bulunsun, benim derim kalın (Ukayev).*

Derisini Ters Sıyırmak/DERİSİNİ YÜZMEK

koluna berüü, birdi körsötüü.

Eger Kukem menen Toktor ake bolboso teriñdi teskeri sıyrat elem, küçük, - dep Alımkulga okuraya karadı (Abdukarimov).

V.: Terisin sıyrıu. *Senibi, senin teriñdi sıyrıbasambı? – dep Aydaralı anın artınan kolun bulgaladı (Abdukarimov).*

TERİSİ TAR.

Açuusu çukul, uruşçaak, söz kötörümü çok, kıyalı çatak.

Terisi tar kişi eken.

TERİSİ TARUU.

Tırçıy tüşüü, açuusu kelüü, uruşa ketüü, cini kelüü.

Anın kebin ugup, menin terim tarıy tüştü (“Çalkan”).

TERS AYAK.

Oñ aytsa, teskeri algan, kayaşaçıl, til albagan kecir.

Ters ayak uuluñ süylöşküsü da kelbey koybodubu (Abdukarimov).

TESKE SALUU.

Tartıpe çakırıu ce biylik arkıluu baş iygizüü, cazalap koyuu.

Özüñ Maksimovanı teske salbasañ, biz kıynalıp büttük (“Çalkan”).

TEŞE TİKTÖÖ.

Biröödön ce bir nerseden közün albay, cek körgöndöy kebetede tikireye karoo, kadala karoo.

Ar kimisin bir teşe tiktep, betinen tügün çıgarıp oturat (Kasimbekov).

TİZE BÜGÜÜ.

Bağınuu, baş iyüü.

Asantay menen Barmanga çılbur tartıştı, tize bügüp baştarın iyişti, kulduk uruştu (Sıdıkbekov).

TİZGİNİN TARTUU.

Cinin kaguu, oozduktoo, katuu eskertüü.

Ançeyin cürgön bolso, men dele tizginin tartıp koyor elem (Aytmatov).

TİZGİNİ KOLDON TÜŞÜÜ.

Biylikten acıroo, kadir-barkı, daracası tömöndö.

Zamanı kıyçalıştap, tizgini koldon tüşüp, şayı ketkenin özü da sezdi (Kaimov).

Çok ağır cezalamak, dersini eline vermek, haddini bildirmek.

Eğer Kukem ile Toktor olmasaydı derini yüzerdim, köpek, - diye Alımkul'a baktı (Abdukarimov).

V.: Derisini yüzmek. *Sen dur hele, senin derini yüzmey miyim? – diye Aydaralı onun ardından el salladı (Abdukarimov).*

Derisi Dar/Çabuk sinirlenen

Çabuk sinirlenen, kavgacı, laf kaldıramayan, karakteri bozuk.

Çabuk sinirlenen adam imiş.

Derisi Daralmak/TEPESİ ATMAK

Patlamak, sinirlenmek, hemen kavgaya etmek, öfkelenmek.

Onun lafını duyunca, benim tepem attı (“Çalkan”).

Ters Ayak/DİK KAFALI

Söylenenin tersini yapan, laf söyleyen, laf dinlemeyen, inatçı.

Dik kafalı oğlun konuşmak bile istemedi (Abdukarimov).

YOLA GETİRMEK

Disipline uymaya davet etmek veya hukuk yoluyla yola getirmek, cezalandırmak.

Kendin Maksimovan'ı yola getirmezsene, biz çok zorlanıp bittik (“Çalkan”).

DELECEKMİŞ GİBİ BAKMAK

Birisinden veya bir şeyden gözünü kaçırmadan, nefret ediyormuşcasına dik bakmak, gözünü almadan bakmak.

Herkesi delecekmiş gibi bakarak, burnundan soluyor (Kasimbekov).

DİZ ÇÖKMEK

Teslim olmak, boyun eğmek.

Asantay ile Barman'a zincir vurdular, (onlar) diz çöküp başlarını öne eğdiler, af dilediler (Sıdıkbekov).

DİZGİNİNİ ÇEKMEK

Silkelemek, ağzının payını vermek, çok sert şekilde uyarmak.

O kadar olsa, ben de dizginini çekterdim (Aytmatov).

DİZGİNİ ELDEN ÇIKMAK

İktidarını yitirmek, itibarı, derecesi alçalmak.

Zamanı daralıp, dizgini elden çıkıp, gücünün kaybolduğunu kendi de hissetti (Kaimov).

TİZGİN TALAŞUU.

Biylik talaşuu, biylikke cetüügö araket kılıuu.
Almambet koygulaşa kelgende /
Konurbaydan tizgin talaşat ("Manas").

TİK BAGUU.

Taymanbastan tüz karoo, caltanbastan tike baruu.

Anda ömür boyu saga tik бага albay
ötörmün (Beyşenaliyev).

TİK BAGIP KARAGIS.

Ötö korkunuçtuu, şumduktuu, türü suuk.
Kişi tik bagıp karagıs süröttör közünö
elesteyt (Cantöşev).

TİKESİ MENEN TİK SAYILUU.

Abdan çarçap kelip suy cıgılıuu.
Keçke canı tınbay çapkılup cürüp, keçinde
tikesi menen tik sayılat ("Leninçil çaş").

TİKESİNEN TİK TURUU.

Can dili menen kızmat kılıuu, ayanboo, tınımsız iştöö.

Toktonaalığa baarı cakın boldu, baarı
tikesinen tik turdu (Sadıbakasov).

TİK KÖZ.

Tikireyip eç kimden tartınbagan, uyalbagan, taymanbagan, kaşka.

Kelin kurgur tastañdap, uluudan uyalbagan,
kiçüüdön iymenbegen tik köz çıkpadı (Kasımbekov).

TİL AZAR.

Til albagan, aytkanga könbögön, adamdı tacatkan kecir, kıyık.

Kişinin til azarı eken.

TİL ALUU.

Aytkanga könüü, makul boluu.

Til al balam dedi.

TİL ALDINA KATUU.

Sarı mayday saktuu, bekem katuu, köpkö saktap cürüü.

Til aldına katıp cürgön akırkı akçasın da
aldap aldı ("Ala-Too").

TİL BİLGİ.

Bir nersege tüşüngön, til algıç, bir nersenin cön-cayın tez tüşünö koygon.

Uşunça adamdın içinen kantip bir til bilgisi
çıkpasın, süylöşüp körölü ("Ala-Too").

Dizgin Kavgası Etmek/KOLTUK KAVGASI ETMEK

İktidarı paylaşmamak, iktidarı ele geçirmeye çalışmak.

Almambet rekabet ederse,/Konurbay'la
koltuk kavgası verir ("Manas").

DİMDİK BAKMAK

Korkmadan dimdik bakmak, çekinmeden başı dik bakmak.

O zaman ömür boyu sana dimdik bakamam
(Beyşenaliyev).

Dik bakılamayacak

Çok korkunç, ilginç, itici.

Gözünü dik kaldırıp bakılamayacak resimler
göz önünde canlanır (Cantöşev).

Başıyla Dik Atlama/KENDİNİ YATAĞA ATMAK

Çok yorulup bitap düşmek.

Akşama kadar durmadan oraya buraya
koşturup, akşam kendini yatağa atar
("Leninçil çaş").

EL PENÇE DİVAN DURMAK

Can-ı gönülden hizmet etmek, kendine acımamak, durmadan çalışmak.

Toktonalı'ya herkes yakın oldu, herkes el
pençe divan durdu (Sadıbakasov).

KÜSTAH GÖZLÜ

Dik bakarak kimseden çekinmeyen, utanmayan, küstah.

Gelimiz rahat durmayıp, büyükten
utanmayan, küçükten çekinmeyen küstah
gözlü biri çıktı (Kasımbekov).

DİK KAFALI

Laf dinlemeyen, söz dinlemeyen, insanı yıpratıcı, baş etmesi zor biri.

İnsanın dik kafalı imiş.

LAF DİNLEMEK

Söyleneni yapmak, ikna olmak.

Laf dinle oğlum dedi.

Dil Altına Saklamak/GÖZÜ GİBİ KORUMAK

Çok iyi korumak, gözü gibi sakınmak, iyi muhafaza etmek.

Gözü gibi koruduğu son parasını da
kandırarak aldı ("Ala-Too").

LAFTAN ANLAYAN

Bir şeyi anlayan, laf dinleyen, bir şeyi kolay anlayan.

Bu kadar insanın içinden nasıl da laftan
anlayan insan çıkmasın, konuşalım bakalım

**TİL BÜTÜÜ. k. Tili çıguu.
TİLGE KELÜÜ.**

1. Bir nersege makul boluu, könüü.

Asan oñoy ele tilge keldi.

2. Süylöö, birdeme aytuuga caroo (tilden kalgan, birok kayra oñolup, süylöy baştağan kişiğe karata).

Satılğan altınçı kündö arañ tilge keldi (Toktogul).

TİLGE KİRÜÜ.

Azgırılıu, biröönün sözün süylöö, burulup ketüü.

Anın tiline kirip eerçip ketti ("Ala-Too").

TİLDEN KALUU.

Köbünçö katuu oorup süylöy albay kaluu, süylöö cöndömdüülügün cogotuu.

Kanıbek üç küni tilden kaldı (Cantöşev).

TİL CETPÖÖ.

Kandaydır bir nerseni süröttöögö ce içki sezimdi bildirüügö karata: anı söz menen aytıp түşündürö albaym, söz menen cetkirüügö çamam kelbeyt degen maanide koldonulat.

Aytuuga simbatıñdı tilim cetpeyt (folk).

TİL TABİŞUU.

Birin biri түşünüşüp, tez ele taanışıp, cakın mamilede bolup ketüü.

Buyursa, al eköobüz til tabıştık öñdönöt ("Ala-Too").

TİL TIYGİZÜÜ.

Köbünçö ulgayıp kalgan ce uluu adamdarga kayaşa kılıp, til kayırıp, orunsuz, naçar söz aytıp köñülün kaltırıp koyuu.

Attiñ, atamday bolgon kişiğe til tiygizdim... ("Leninçil çaş").

TİLİ COK.

Unçukpagan, oozunan caman söz çıkpagan, cooş degen maanide.

Anın bir cakşı ceri tili cok, eç kimge öydö karabagan ıymanduu kelin ("Kırgızstan madaniyatı").

TİLİNİN UÇUNDA TURUU.

Aytayın degenin unutup, toluk taba albay kaluu, estey alboo.

("Ala-Too").

Lafa GELMEK

1. Bir şeye ikna olmak, alışmak.

Asan kolayca lafa geldi.

2. **Dile gelmek.** Konuşmak, bir şeyler söylemeye başlamak (konuşamayan, fakat tekrar iyileşip, konuşmaya başlayan insana kullanılır).

Satılğan altı gün sonra zar zor dile geldi (Toktogul).

SÖZÜNE GİRMEK

Kandırılmak, başkasının sözünü söylemek, döneklik yapmak.

Onun sözüne girerek peşinden gitti ("Ala-Too").

Konuşmasını yitirmek

Genelde çok ağır hastalanınca konuşamamak, konuşma kabiliyetni kaybetmek.

Kanıbek üç gün boyunca konuşmasını yitirdi (Cantöşev).

DİLİ YETMEMEK

Bir şeyi tasvir etmek veya his dünyasını bildirmek için; onu söz ile anlatamam, söz ile anlatmaya gücüm yetmez gibi mânâlarda kullanılır.

Senin güzelliğini anlatmaya dilim yetmiyor (folk).

İYİ ANLAŞMAK

Birbirini anlayarak çabucak fikir alış-verişinde bulunmak, yakın olmak.

İnşallah onunla iyi anlaştık galiba ("Ala-Too").

DİL UZATMAK

Genelde yaşlanan kişilere veya kendinden büyüklere saygısızca karşı çıkıp yersiz, kötü söz söyleyip, gönüllerini kırmak.

Eyvah, babam kadar birine hakaret ettim... ("Leninçil çaş").

Dili Yok/AĞZI VAR DİLİ YOK

Çok konuşmayan, ağzından kötü söz çıkmayan, mülayim manasında.

Onun bir iyi tarafı ağzı var dili yok, hiç kimseye kafasını kaldırıp dik bakmayan vicdanlı bir gelin ("Kırgızstan madaniyatı").

DİLİNİN UCUNDA DURMAK

Demek istediğini unutup tam olarak bulamamak, hatırlayamamak.

Tilimdin uçunda turdu ele, kap, unutup kalbadımbı dep keyidi ("Ala-Too").

TİLEĞİ KATUU.

İşi oñunan çıkpoo, közdögön maksatına cetpey kaluu, kaalaganı işke aşıpoo. *Tiyıştik kılsa düşmandar, / Tilegi katıp cançilat (Kalık).*

V.: Tilegi taştay katuu. *Anın tilegi taştay kattı ("Ala-Too").*

TİLİ BAYLANUU.

1. Ölüm aldında süylöögö çaması kelböö, tilden kaluu.

Emi baybiçesine dayındamak bolgondo tili baylandı (Kaimov).

2. Bir nerseden korkkonduktan ce kandaydır bir sebep menen aptığıp, buulugup süylöy albay kaluu, ün katpoo.

Kızdın cürögü alkımına keptelip, tili baylana tüştü ("Ala-Too").

TİLİ BARBOO. k. Oozu barboo.

TİLİ KATUU.

Abdan katuu suusoo, çañkoo.

Al coldo tili kata suusadı ("Comoktor").

V.: Tili kurgoo. *Aynanın tili kurgap, oozuna batpay çıktı (Cooşbayev).*

TİLİ KÜYÜÜ. k. Oozu küyüü.

TİLİ KÜRMÖÖGÖ KELBÖÖ.

Süylöy alboo, söz ayta albay bulduruktap kaluu.

Biröölördü çakırıp, kıyırarın dedi ele tili kürmöögö kelbey koydu (Abdukaimov).

V.: Tili kürmölböö. *Suukka kayığıp kaldık okşoyt, tilibiz kürmölböy kaldı ("Leninçil caş").*

TİL KISKA.

1. Bir nerseni aytuuga, süylöögö mümkünçülüğü çok, ukugu çok, akılduu emes.

Politsey meni urat / Tilim kıska aytarga (Toktogul).

2. Oyundagısın, aytayın degenin toluk, açık cetkire alboo (köbünçö başka bir tilden ekinçi tilge karata).

Til kıska, eger orus tilin cakşı bilsem aytıp çıgat elem ("Ala-Too").

TİLİ KİÇİŞUU.

Köbünçö biröölörgö kekeerdüü, ker kakşık sözdördü aytkısı, tiyışkisi kelüü, süylögüsü kelip arañ turuu.

Dilimin ucunda idi, eyvah unutmuşum diye üzüldü ("Ala-Too").

Dileği Donmak/ HAYAL KIRIKLIĞINA UĞRAMAK

İşi yâver gitmemek, hedeflediği maksadına ulaşamamak, istediği gerçekleşmemek.

Eğer düşmanlar bize dokunursa, / Onlar hayal kırıklığına uğrarlar (Kalık).

V.: Hayalleri suya düşmek. *Onun hayalleri suya düştü ("Ala-Too").*

DİLİ TUTULMAK

1. Ölüm önünde konuşmaya gücü yetmemek, dili tutulmak.

Şimdi hanımına söyleyecek iken dili tutuldu (Kaimov).

2. Bir şeyden korktuğu için veya bir şeyden dolayı dili tutulup, heyecanlanıp konuşamamak, ses çıkartamamak.

Kızın yüreği ağzına gelip, dili tutuldu ("Ala-Too").

DİLİ KURUMAK

Çok susamak, susamak.

O yolda dili kuruyup susadı ("Comoktor").

V.: Dili kurumak. *Ayna'nın dili kuruyup, ağzına sığmadı (Cooşbayev).*

DİLİNİ OYNATAMAMAK

Konuşamamak, söz söyleyemeyip gevelemek.

Birilerini çağırıp bağırmak istedi fakat dilini bile oynatamadı (Abdukaimov).

V.: Dili dönmemek. *Soğuğa çarpıldık galiba, dilimiz dönmüyor ("Leninçil caş").*

DİLİ YETMEZ OLMAK

1. Bir şeyi söylemeye, konuşmaya izni yok, hakkı yok, akıllı değil.

Polisler beni döver/ Söylemeye dilim yetmez (Toktogul).

2. Düşüncesini, fikrini tam olarak aktaramamak, açıkça ifade edememek (genelde bir dilden başka bir dile).

Dilim yetmez, eğer Rusçayı iyi bilseydim söyleyecektim ("Ala-Too").

DİLİ ŞİŞMEK

Genelde başkalarına ağır, azarlayıcı sözleri söylemek istemek, dalga geçmek istemek, konuşmak isteyerek kendini zor tutmak.

*Tilim kışışıp süylögüm ele kelet
(Abdukaimov).*

**TİLİ MENEN OROK ORUU. k. Oozu
menen orok oruu.**

TİL KAYRUU.

Kayaşa aytuu, kayrılıp kep aytuu, aytışa ketüü.

Batıyna til kayrıp, kayaşa aytuuga erki çok turup beret (Sıdıkbekov).

TİLİN BAYLOO.

Unçukturbay, süylötpöy koyuu, unçuguuga, süylöögö mümkünçülük berböö.

Ceke mençiktin taasirinin kay bir uçkundarı kılçaktap, ...tilerin baylap koygondoy kıldı (Cantöşev).

TİLİN BİLÜÜ.

1. Birin biri uguu, tüşünüşö aluu.

Kızdın atası makul bolboy catkan imiş. Anın tilin bilgen kişini tabuu kerek bolup turat ("Çalkan").

2. Tetiklerin mıktı acırata aluu, mıktı bilüü.

Uşunday stanoktordun tilin bilgen mıktı adisteribizdin biri uşul kız, - dep çette turgan tatınakay kızdı körsöttü ("Kırgızstan ayalдарı").

V.: Tilin tabuu. Bukarbay tilmeçiñiz tabar alardın tilin (Beyşenalıyev).

TİLİN BÜLÖÖ. k. Tilin kayroo.

TİLİNDE SÖÖLÜ BAR.

Aytkanı aytkanday kelgen, aytkanı kata ketpegen, süylögön sözü sıykırduu, taasirdüü küçkö ee degen maanide.

Tilinde söölü bar zayıp aytaar naalat-kargışın caadırıp cattı (Sıdıkbekov).

TİLİNEN BAL TAMUU.

Ukkuluktuu, cagımduu süylöö, kuyuluşturup abdan çeber süylöö.

Süylöp otursa tilinen bal taamp, canınan çıkķıñ kelbeyt ("Ala-Too").

TİLİNEN TABUU.

Oozunan cañıluu.

Meyli, özü tilinen taptı, meyli, keçirip koyuñ, baybatça, meyli, baş carılса ayıgat, meyli (Kasımbekov).

**TİLİNEN ÇAÑ ÇIGUU. k. Tañdayınan
çañ çıguu.**

TİLİNEN ÇIKPOO.

Aytkanına, degenine könüü, makul boluu, orundatu, aytkanı, degeni menen boluu.

Dilim şışıp söyleyesim geliyor (Abdukaimov).

CEVAP VERMEK

Ters bir şey söylemek, laf söylemek, ağız kavgası yapmak.

Batıyna cevap verip, lafını geri çevirmeye cesaret edemez (Sıdıkbekov).

Dilini Bağlamak/AĞZINI KAPATMAK

Sesini soluğunu kesmek, sesini çıkarmaya, konuşmaya izin vermemek.

Özel sektörün önünü kesip, ...ağzını kapatmış gibi yaptı (Cantöşev).

DİLİNDEN ANLAMAK

1. Birbirini dinlemek, anlaşılabilmek.

Kızın babası karşı çıkıyormuş. Onun dilinden anlayan birini bulmak lâzım ("Çalkan").

2. Yapısını iyi bilmek, iyi tanımak.

Böyle makinalarımızın dilinden anlayan iyi uzmanlarımızdan biri işte bu kız, - diye kenarda duran kızı gösterdi ("Kırgızistan ayalдарı").

V.: Dilini bulmak. Bukarbay dilciniz onların dilin bulur (Beyşenalıyev).

Dilinde Siyili Var/DİLİ BELALİ

Dediği dediği gibi olan, söylediği boşa gitmeyen; söylediği söz tesirli, büyülü güce sahip manasında.

Dili belalı kadın söyleyecek lanet-kargışlarını yağdırıyordu (Sıdıkbekov).

DİLİNDEN BAL DAMLAMAK

Kulağa hoş gelecek şekilde, hoş, akıcı konuşmak.

Dilinden bal damlayan konuşmalarını dinlerken, hiç yanından ayrılmak istemiyorsun ("Ala-Too").

DİLİNDEN BULMAK

Ağzından çıkan sözden dolayı güçlük yaşamak.

Tamam, kendi dilinden buldu, tamam, affedin ağam, tamam baş yarılırsa iyileşir, tamam (Kasımbekov).

DEDİĞİNDEN ÇIKMAMAK

Dediğine, söylediğine tamam demek; hemen yerine getirmek, söylediğini hemen

Küyööm menin tilimen çıkpayt (Baytemirov).

TİLİNE TİŞİN KÜBÖ.

“Sözünö bekem tur”, “sözünö bek bol”,
“baykap süylö” degen maanide koldonulat.
*Keçtim baydın kızınan, beker berseñ da
albaym, degende Nurbay tiliñe tişin kübö dep
kaytalap suradı ele dagı oşol sözün kaytaladı
 (“Kırgızstan madaniyatı”).*

TİLİN KAYROO.

Kurgak çeçendikke saluu, bezelenip süylö, bezildö.

*Kara caak Akbalt / Kara tilin kayradı
 (“Manas”).*

TİLİN TARTPOO.

Eç tartınbay, taymanbay tike süylö, kayaşa aytıp turuu.

*Tirmiygen calgız caş bala / Tilin tartpay
süylödü (Bökönbayev).*

TİLİN TARTUU.

Astırtan, tımızın baykoo cürgüzü, sırın tartuu.

*Til tartmakka kelgemin, / Tilimdi al
mergenim (“İrlar”).*

TİLİN TİŞİNE KATUU.

Unçukpoo, sır bilgizbö.

*İlgeri-kiyin otu küyüşüp keter degen tilekte
tilin tişine katıp cürdü (Aşımbayev).*

TİLİN TİŞTÖÖ.

Oozun karmanganday, unçukpay, akırın tim boluu, içinen tınuu.

*Tiliñdi tiştep, şük tur dedi ıskırılta cekirip
(Aytmatov).*

TİLİN TABUU. k. Tilin bilüü.

TİLİNDİ TART.

Sözündü toktot, süylöbö, oozuñ kelgendi ottoy berbe.

Boldu, tiliñdi tart (“Çalkan”).

V.: Tiliñdi tıy. Uşunçañda tiliñdi tıy. Birdi körösüñ, - dep ızırıp tura kaldı (“Ala-Too”).

TİLİ Oozuna BATPOO.

Ayabay suusoo, çañkoo.

*Isıp, terdep tilim oozuma batpadı
(Bayalinov).*

gerçekleştirmek.

*Kocam benim dediğimden çıkmaz
(Baytemirov).*

AĞZINDAN ÇIKANI KULAĞI DUYMAK

“Lafına dikkat et, “sözünün eri ol”, “dikkat ederek konuş” gibi mânâlarda kullanılır.

*Vazgeçtim ağanın kızından, artık bedava versen de almam, deyince Nurbay ağzının dediğini kulağın duysun diye tekrar sormuştu. Yine aynı lafını tekrar etti
 (“Kırgızstan madaniyatı”).*

Dilini Bilemek/AĞZINI AÇMAK

Kuru söze etmek, durmadan konuşmak, yana yakıla söylemek.

*Kara çene Akbalt /Kara ağzın açtı
 (“Manas”).*

LAFINI ESİRGEMEMEK

Hiç çekinmeden, cesurca karşı gelmek.

*Ufacık yalnız çocuk/Lafını esirgemedi
(Bökönbayev).*

AĞZINI YOKLAMAK

Altan alta, gizliden keşif yapmak; sırrını öğrenmeye çalışmak.

Ağzını yoklamaya gelmişim,/Lafımı dinle avcım (“İrlar”).

Dilini Dişine Katmak/AĞZINI

AÇMAMAK

Ses çıkarmamak, sırrını iyi korumak.

*Günün birinde anlaşırılar diye ağzını açmadı
(Aşımbayev).*

DİLİNİ ISIRMAK

Ağzını tutuyormuş gibi ses çıkarmayıp sessizce pasif kalmak, içinde saklamak.

Dilini ısırıp, sessiz dur dedi tehdit dolu gözleri ile (Aytmatov).

DİLİNE HAKİM OL

Lafını kes, konuşma, ağzına geleni söyleme.

Yeter, diline hakim ol (“Çalkan”).

V.: Diline sahip çık. Bu kadar iken diline sahip çık. Benden çekeceğin var, - diye öfkeyle kalktı (“Ala-Too”).

Dili Ağzına Sığmamak/DİLİ DAMAĞINA YAPIŞMAK

Çok susamak, susamak.

*Sıcaktan terleyerek dilim damağıma yapıştı
(Bayalinov).*

TİLİ Oozuna Cukpoo.

Buydalbastan tez süylöö, tartınbay ıldam,
bat-bat süylöö.

Tili oozuna cukpay üç saat süylödü
(“Çalkan”).

TİLİ ÖTPÖÖ.

Kadır-barktan, sıydan ketip, sözü em bolboy
kaluu, kebi suu keçpöö, eç kim togotpoy
kaluu.

*Ömürlük cariña tilin ötpösö, menden kaysı
cakşılıktı kütösün? (Berdikeyev).*

TİLİ SUUK.

Can keyitken zaar sözdüü.

*Oo, bul karıyanın tili suuk, aytkan sözdörü
korkunuçtuu (Abdukarimov).*

TİLİ TATTUU.

Caş balanın tili cañıdan çıgıp, kucurap
tatınakay süylöy baştağan uçuru.

Tili tattuu caş bala / Süylöp berdi cay gana
(“Ala-Too”).

TİLİ TEŞİLÜÜ.

Ayıp-ayıp cadoo, mokoo, kayra-kayra ayta
berip çarçoo.

Ayta berip tilim teşildi, emi aytpaym, - dedi
(“Ala-Too”).

TİLİ TIYÜÜ.

Biröögö caman söz aytuu, katuu tildep
koyuu.

Tim cürböy Adılga tilim tiydi ele (Cantöşev).

TİLİ UZUN.

Ukkan-körgönün ayta bergen, ötü süylöök,
uşakçı.

*Anan kalsa kiyinki ubakta kee bir tili uzun
nemeler... eseptep cürüşöt imiş (“Çalkan”).*

V.: Tili kere kulaç. Karaçı, munun tili kere
kulaç (Ukayev).

TİLİ ÇIGUU.

1. Süylöögö caroo, cañıdan süylöy baştoo.
*Eköölöp balanı öböt, kötöröt. Balanın tili
çıgıp, butu basuuga kelet (Şükürbekov).*

2. Kep kayırıp kayaşa süylöy baştoo, karşı
süylöp, aytışa baştoo.

*Kelinçegin köp urçu ele anın da tili çıgıp,
öçöşüp alıptır (“Ala-Too”).*

V.: Til бүтүү. Azır karı-caş, bay-kedey
debey baarına kulaç-kulaç til бүттү
(“Asaba”).

DİLİ AĞZINA SIĞMAMAK

Durmadan çok hızlı konuşmak, çekinmeden
hızlı hızlı konuşmak.

Dili ağzına sığmayıp üç saat konuştu
(“Çalkan”).

Dili Geçmemek/LAFI GEÇMEMEK

İtibarını, saygınlığını kaybedip lafını kimse
dinlememek, lafının etkisi kalmamak, kimse
itibar etmez olmak.

*Kendi hayat arkadaşına lafını
geçiremiyorsan, benden ne beklersin?*
(Berdikeyev).

Dili Soğuk/AĞZI BOZUK

Pek hoş olmayan sözleri kullanan.

*Eyvah, bu amcanın ağzı bozuk, dediği sözler
korkunç (Abdukarimov).*

DİLİ TATLI

Çocuğun dili yeni açılmaya başlayıp, bir
şeyler söylemeye başladığı an.

Dili tatlı çocuk/Yavaşça bir şeyler söyledi
(“Ala-Too”).

Dili Delinmek/DİLİNDE TÜY BİTMEK

Söyleye söyleye bıkmak, usanmak, tekrar
tekrar söyleyip yorulmak.

*Söyleye söyleye dilimde tüy bitti, artık
söylemeyeceğim, - dedi (“Ala-Too”).*

LAFI DOKUNMAK

Birilerine kötü söz söylemek, çok ağır
konuşmak. *Rahat durmayıp Adıl’a lafım
dokundu (Cantöşev).*

DİLİ UZUN

Duyduğunu-gördüğünü söyleyen, çok
geveze, dedikoducu.

*Ona bakılırsa sonraki dönemde bazı dili
uzunlar...sayıyorlarmış (“Çalkan”).*

**V.: Dili iki metre Baksana, bunun dili iki
metre (Ukayev).**

DİLLENMEK.

Konuşmaya yaramak, yeniden konuşmaya
başlamak.

İkisi birden çocuğu öperler, kaldırırılar.

Çocuk dillenip, ayakları yürümeye başlar
(Şükürbekov).

2. Sözüne karşı gelmeye başlamak, karşı
söyleyip, kavga etmeye başlamak.

*Eşini çok döverdi, o da dillenip inat etmeye
başlamış (“Ala-Too”).*

V.: Dili çıkmak. Şimdi yaşlı-geç, zengin-
fakir demeden herkesin dili çıkmış
(“Asaba”).

TİL-OOZU COK CATIP KALUU.

Eç süylöböy, es-uçun bilbey sulk catuu.
Esinen tanıp til-oozu cok catıp kaldı
 (“Çalkan”).

TİL KAT.

Bir nerseni algandığın ırastooçu dokument,
 raspiska.

Mobu, til katkı kol koyuñuz? (Osmonaliyev).

TİLSİZ COO.

Ar kaday tabigıy kırsıktar.

Telmirtip meni süyrögön, / Tilsiz coo saga
barkım çok! (“Semetey”).

TİL TİYÜÜ.

Biröönün sugu ötüp, közügüp kaluu.

Beçaraga til tiydi okşoyt, cıl aylanbay uşintip
kaldı (“Ala-Too”).

TİL UÇUNAN.

Oylonboy, aldı-artın baykabay, tereñ oy
 cügürtpöy.

Til uçunan ayta saluudan oñoy ne bar (“Ala-Too”).

TİL EMİZÜÜ.

Natıycasız, kurulaı ubada bere berip işi
 uzartuu, aldoo, kuru beker ümütkör kılıp,
 köpkö sozduktura berüü.

Barın dep Öskönbay til emizip koygon go,
kelem dese, kelip kalat ele (Turusbekov).

TİREGEN ASMANIÑ BOLSO, TAŞTAP CİBER. k. Asmaniñdı taştap ciber.**TİRİNİN TOZOGU.**

Abdan oor, ötö kıyın, ayabay azap.

Uşul cerge cetmegibiz tirinin tozogu boldı, -
dep çoñ enem üşkürip otura ketti (“Ala-Too”).

TİRİ KARAK.

Tıñ, çıyrak, canduu.

Tiri karak, kiçi peyil, elpek kelin (“Ala-Too”).

TİRSEĞİNEN İLÜÜ.

Katuu cazaloo, korduk körsötüü.

Kerceñdegen kecirdi, / Tirseğinen ilgende
 (“Manas”).

V.: Tirseğinen asuu. *Eger oşolor menin*
koluma tiyse, tirseğinen asar elem (“Ala-Too”).

DİLDEN KESİLMEK

Hiç konuşmayıp, şuurunu kaybedip ölü gibi
 yatmak.

Şuurunu kaybedip, dilden kesildi (“Çalkan”).

Dil Mektup/İmzalı makbuz

Bir şeyi aldığını ispatlayan evrak, makbuz.

Bu makbuza mı imza atınız? (Osmonaliyev).

DİLSİZ DÜŞMAN

Her türlü doğal afetler.

Beni sallayan,/Dilsiz düşman senin için
benim hiç değerim yok! (“Semetey”).

Dil Değmek/NAZAR DEĞMEK

Birinin nazarı değmek, nazara gelmek.

Zavallıya nazar değdi, bir sene dolman bu
hallere düştü (“Ala-Too”).

Dil Ucundan/AĞZINA GELDİĞİ GİBİ

Düşünmeden, ilerisini-gerisini hesaba
 katmadan, lafın nereye varacağını hesap
 etmeden.

Ağzına geldiği gibi söylemekten kolay ne var
 (“Ala-Too”).

Dil Emzirmek/Uyutmak

Neticesiz, boş vaatler vererek işi uzatmak,
 kandırmak, boşu boşuna ümit bağlayıp, uzun
 zamana oyalamak.

Varım diye Öskönbay bizi uyuttu galiba,
geleceğim dediyse gelirdi (Turusbekov).

Canlının Cehennemi/CEHENNEM**AZABI**

Çok ağır, çok zor şartlar altında, çok
 meşakkatli.

Buraya ulaşmamız cehennem azabı oldu, -
diye ninem hayıflanarak oturuverdi (“Ala-Too”).

Diri Göz Nurum/Diri, canlı

Sağlam, çevik, canlı.

Hareketleri canlı, alçak gönüllü, sevimli
gelin (“Ala-Too”).

Dirseğinden Asmak/BACAĞINDAN**ASMAK**

Çok ağır cezalamak, eziyet etmek.

Laf dinlemeyen dik kafalıyı,/Bacağından
asınca (“Manas”).

V.: Bacağından asmak. *Eğer onlar benim*
elime geçerse, bacağından asardım (“Ala-Too”).

TİŞ AÇPOO.

Süylöbö, lam debö, ooz açpoo.

Tilmeç erdin tımpıya kımtıp, misireyip tiş açpayt (Kasimbekov).

TİŞ CARUU.

1. Eç kimge şegin bildirbö, ooz açpoo, ayt poo.

Munu tiş carıp eç canga ayta körböñüz, ata ("Caş leninçi").

2. k. Tişi çıguu.**TİŞİ BUUDAY, ÇAÇI KUUDAY.**

Abdan karıgan, karılığı cetken, öto karı.

Çoñ enemdin emnesin suraysıñ, tişi buuday, çaçı kuuday, - dep külp koydu ("Leninçil caş").

TİŞİN AÇPOO.

Karap körbö, sınaboo, tiyeşelüü baa berüügö niyettenbö, oşol boydon kabıl aluu, tekşerip karap körüügö arakettenbö.

Dosuñdun bergenin tişin açpa (makal).

TİŞİNE TAŞ TIYÜÜ.

Kañtarıluu, kuru kaluu.

Cutunbaganda saga da beret elem. Mina emi, tişine taş tiydi ("Ala-Too").

TİŞİNİN KİRİN SORUU.

Kezerip açka cürüü, oozuna eçteme alboo, naar alboo.

Bul ökmöt bolboso tiştin kirin sorup, baylardın tepkisinde cüröt elek ("Ala-Too").

TİŞİN KAYROO.

Açuusu kelüü, kıcırı kelüü, cek körüp ızırınuu, kekenüü.

Bügün biröölör meni "acı" dep ızaattaşa, biröölör Şadıbek "kacı" dep tişin kayradı (Aalı).

V.: Tişin kıştırıtuu. *Al tilin ukpagan direktorgo da birdi körsötmökçü bolup tişin kıştırıtat ("Leninçil caş").*

TİŞİ ÖTPÖÖ.

Alı cetpö, eçteme kıla alboo, atkara alboo, kolunan kelbö.

Kançalık karasantaylık kılsa dagı, Kurmandın tişi ötpödü ("Ala-Too").

TİŞ KAKKAN.

Köptü körgön, takşalğan, dasıgan, bir dalay caşka kelip kalğan, dalaydı başınan ötkörgön.

AĞZINI BIÇAK KESMEMEK

Konuşmamak, ses çıkarmamak, ağız açmamak.

Dilci ağzını kapayıp, pısırik hâlde ağzını bıçak kesmiyor (Kasimbekov).

AĞIZ AÇMAK

1. Hiç kimseye sırrını bildirmemek, ağız açmamak, söylememek.

Bunu ağzınızı açıp kimseye söylemeyin, baba ("Caş leninçi").

2. b. Dişi çıkmak

Dişleri Buğday, Saçı Bembeyaz

Gibi/SAÇLARINA AK DÜŞMÜŞ GİBİ

Çok yaşlanmış, yaşlılığı var, çok yaşlı.

Ninemin neyini soruyorsun, saçlarına ak düşmüş, - diye güldü ("Leninçil caş").

Dişine Bakmamak/OLDUĞU GİBİ

KABUL ETMEK

Bakmamak, gerekli değeri vermemek, öyle kabul etmek, inceleme gereği duymamak.

Dostunun verdiğini olduğu gibi kabul et (Atasözü).

Dişine Taş Değmek/ELİ BOŞ KALMAK

Mahrum kalmak, eli boş kalmak.

Açgözlülük yapmasan sana da verecektim.

Bak işte elin boş kaldı ("Ala-Too").

Dişinin Kirini Emmek/AÇLIKTAN AĞZI KOKMAK

Aç aç gezmek, ağzına bir lokma bile almamak, bir şeyler yememek.

Bu hükümet olmasaydı açlıktan ağzımız kokup, zenginlerin dayağını yerdik ("Ala-Too").

DİŞ BİLEMEK

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, nefret dolu bakmak, kin beslemek.

Bugün birileri bana "hacı" diye hürmet etseler de, birileri Şadıbek "sahtekar" diye kin besledi (Aalı).

V.: Diş gıcırdatmak. *O lafını dinlemeyen müdüre de dişlerini gıcırdattı ("Leninçil caş").*

DİŞ GEÇİREMEMEK

Gücü yetmemek, hiçbir şey yapamamak, ikna edememek, elinden bir şey gelmemek.

Ne kadar güç kullansa da, Kurmana diş geçiremedi ("Ala-Too").

Dişi Sertleşen/KULAĞI KESİK

Çok şey görüp geçiren, tecrübe sahibi, yaşını başını alan, pek çok şey başından geçiren.

Kabil öñü-başı da tiş kakkan kişinikindey, çıyralıp, bışıp kalganday ("Ala-Too").

V.: Tişi katkan. *Dale bolso çaştıgıñ, bolbosu maga okşogon bir tişi katkan neme bolso... budun-çañ tüşürüp ciberbeybi ("Çalkan").*

TİŞİN-TİŞKE KOYUU.

Aç kaluu, tamak-aşka cetpöö.

Bul ayılda atalardın, baldardın pastan kelerin kütüp, tişin-tişke koyup oturgandar az emes (Abdukarimov).

TİŞİ TİŞİNE TİYBÖÖ.

Katuu üşüp, kayıgıp ketüü, kaltırap-titiröö.

Tişi tişine tiybey kalçıldayt.

TİŞİ ÇIGUU.

Öz aldınça bir nerselerdi iştöögö ce kandaydır biylikten, mansaptan paydalanuuga cöndömdüü bolup kaluu. *Bayagı dosuñ cok, azır anın tişi çıgıp kalgan ("Çalkan").*

TİŞKE TİYER EÇ NERSE COK.

İçip-cegidey, ooz tiygidey eç nerse cok.

Üyündö tişke tiyer eç nerse cok eken ("Çalkan").

TİŞ SALUU.

Tiyişüü, asıluu, kol saluu.

Al tiş sala albayt.

TOGOLOK CETİM.

Atası da, enesi da cok, eç kimisi cok.

Daniyar kiçinesinde togolok cetim kalat (Aytmatov).

V.: Tomoloy cetim. *Caştayıman tomoloy cetim kaldım ("Ala-Too").*

TOGUZ TOLGONU.

Abdan katuu oydonuu, tınçı ketüü, köñülü bir cerde bolboo.

Orosul toguz tolgonup oygo çöktü...

Karıyanı ayadı (Osmonaliyev).

V.: Tokson tolgonuu. *Caş kelin tokson tolgonup çıdabay baratat (Sıdıkbekov).*

TOGUZ TOLGOO BİR KELÜÜ.

Tolgon kıyınçılık, bir kança kıstalış iş, ar kanday kırdaal çoğu kelüü, bir mezigilde boluu.

Toguz tolgoos bir kelgenin karaçı, - dep apam küykölöktöp, keyiy baştadı ("Ala-Too").

Kabil kulağı kesikler gibi, tecrübe kazanıp alışmış gibi ("Ala-Too").

V.: Dişli. *Hâlâ acemi olduğunu gösterir, benim gibi dişli biri olsa...her şeyi hallederdi ("Çalkan").*

Dişini Dişine Katmak/BAĞRINA TAŞ BASMAK

Aç kalmak, yiyecek bir şey bulamamak.

Bu köyde babaların, çocuklarının aşağıdan geleceğini bekleyip, bağrına taş basanlar az değil (Abdukarimov).

DİŞLERİ TIKIRDAMAK

Çok üşüyüp titreme tutmak, titremek.

Dişleri tıkırdayıp titrer.

Dişi Çıkmak/KENDİ AYAKLARI ÜZERİNDE DURMAYA BAŞLAMAK

Kendi çapında bir şeyleri yapmaya veya makam sahibi olmaya layık olmak.

O dostun yok, artık o kendi ayaklarında durmaya başladı ("Çalkan").

AĞZA KOYACAK BİR ŞEYİ OLMAMAK

İçip-yiyecek, atıştırarak bir şeyi yok.

Evinde ağza konacak bir şey yokmuş ("Çalkan").

Isırmak/DİL UZATMAK

Dalga geçmek, asılmak, savaş açmak.

O dil uzatamaz.

Yetim

Babası da, anası da yok, hiç kimsesi yok.

Daniyar küçük yaşta yetim kalır (Aytmatov).

V.: Öksüz. *Daha çocuk yaşımdam itibaren öksüz kaldım ("Ala-Too").*

DOKUZ DOĞURMAK

Çok düşünmek, rahatı kaçmak, akıllı bir yerde olmamak.

Orosul dokuz doğurup düşünceye

daldı...Yaşlı amcaya acıdı (Osmonaliyev).

V.: Dokuz doğurmak. *Genç gelin dokuz doğurup dayanamıyor (Sıdıkbekov).*

Dokuz Sancı Aynı Anda Gelmek/DOKUZ ÇARŞAMBANIN İŞİ BİR ARAYA GELMEK.

Pek çok zorluklar, pek çok acil işler, her türlü olaylar birlikte gelmek, her şey bir anda olmak.

Dokuz çarşambanın işinin bir araya gelmesine baksana, - diye annem yerinde duramayıp, hayıflanmaya başladı ("Ala-

TOK ETER CERİ.

Kıskası, negizgisi, mañızı, cıyıntığı.
*Sapar sözdün tok eter cerin ayıp, apasının
 betine tike karadı (Sasıkbayev).*

TOLGON TOKOY.

Köp, abdan köp.
*Tolgon tokoy camak sözdörün caadırıp koyo
 berdi.*

TOLORSUGUN KIRKUU.

Talkaloo, kıyratuu, çok kılıu.
*Karakçılardan tolorsugun kırkuuga
 dobrotryad Narından attanıp çıkkın
 (Beyşenaliyev).*

TOLUK KANDUU.

Ar taraptan, abdan mıktı, cetkiliktüü.
*İşti, adamdardı ornoşturuudan,
 caygaştıruudan, apparattın toluk kanduu
 iştey baştaşın kamsız kılıudan baştaybız
 ("Sovettik Kırgızstan").*

TON BIÇUU. k. Kölökögö ton bıçuu.

TONUN ÇEÇİP ALMAK BELE.
 Emne bolmok ele, eç nerse bolbos, andan bir
 nerse özgörölüp ketpes degen maanide.
*Uluu kişiğe salam berip çıksak, bizdin
 tonubuzdu çeçip albas (Ukayev).*

TOÑ MOYUN.

Til albagan, aytkanga könbögön, köñül
 koyup iştoonü kaalabagan, kecir.
Toñ moyundarın maga aytıñız (Cantöşev).

TOO CAMINIP.

Too aralap, toogo daldalanıp, toonu bayırlap.
*Too camınıp karakçı, baskınçılığa ötköndör
 bar.*

TOONU TOMKORUU.

İştin mayın cıgara iştöö, kaday gana iş
 bolbosun бүткөрүп saluu.
*Silerdey bolsom toonu tomkorup, iştin
 cürögün түşürbös belem, - deyt (Aalı).*

TOP BUZGAN.

Eñ mıktı, körünüktüü, belgilüü, dañazaluu.
Top buzgan corgo.

V.: Top cargan. *Top cargan akın.*

TOPOLOŃU TOZ BOLUU.

Azıp-tozup daynı çıkpıy ketüü, çaçılıp,
 bülüngön abalga kelüü, talkalanuu, kıyroo.
Turpandı közdöy kaçkanda, / Topoloñu toz

Too").

LAFIN KISASI

Kısaca, özü, manası, neticesi.
*Sapar lafin kisasını söyleyerek, annesinin
 yüzüne dik baktı (Sasıkbayev).*

Dolu Orman/Bir yığın

Çok, pek çok.
Bir yığın yalan sözlerini bana söyledi.

KEMİĞİNİ KIRMAK

Kırmak, altını üstüne getirmek, yok etmek.
*Eşkiyaların kemiğini kırmak için gönüllü
 askeri birlik Narından yola çıktılar
 (Beyşenaliyev).*

Dolu Kanlı/Tam teşekküllü

Her açıdan, çok iyi, yeterli.
*İş, e insanları yerleştirmekden, görev
 paylaşımından, makinenin tam teşekküllü
 çalışmasından başlarız ("Sovettik
 Kırgızstan").*

**Elbiseni Çıkartıp Almaz Ya/BİR
YERİMİZ EKSİLMEZ**

Ne olacak ki, hiçbir şey kaybetmeyiz, sırf
 bundan dolayı bir şeyler değişmez
 mânâsında.

*Ulu adamın huzuruna girip, selam verip
 çıksak bizim bir yerimiz eksilmez (Ukayev)*

Kalın Boyun/DİK KAFALI

Laf dinlemeyen, söyleneni kâle almayan,
 kendini odaklayıp çalışmayı istemeyen, dik
 kafalı.

Dik kafalıları bana söyleyin (Cantöşev).

Dağ Örtünüp/Dağa çıkıp

Dağa çıkıp dağa sırtını vererek, dağı mesken
 tutup.

Dağa çıkıp eşkıyalığı seçenler var.

DAĞLARI DEVİRMEK

İşi en güzel şekilde yapmak, ne iş olursa
 olsun, bitirmek.
*Sizin gibi olsam dağları devirirdim, - der
 (Aalı).*

Top Bozan/SIRA DIŞI

En iyi, görkemli, ünlü, şöhret sahibi.
Sıra dışı koşu atı.

V.: Olağan üstü. *Olağan üstü şair.*

TOZA DUMANA KARIŞMAK

Dağılıp ortadan kaybolmak; dağılıp,
 yıpranmış duruma gelmek; dağılmak,
 yıkılmak.

bolup (Turusbekov).

TOPON SUU.

Eldik tüşünük boyunça adamdardın künöösü
üçün kuday cazalap büt düynö cüzün
kaptagan sel, suu taşkını.

*Topon suu cetpes Beecinge, / Toktobay kırıgın
salam dep ("Manas").*

TOPUK KILUU.

Kanaattanuu, kaniyet kılúu, ıraazı boluu.
*Degi toyuşpayt. Özdörü topuk kılúasa, men
kantip toyguzam (Kasimbekov).*

TOPURAGI CEÑİL.

Calaaga cakın, sözgö bat ileşe turgan.
*Topuragı ceñil canım. Emneni uktum ıya?
(Sadıbakasov).*

TOPURAGIN BİR CERDEN ALGAN.

Kılık-corugu, cürüm-turumu cana başka
sapattarı boyunça ötü okşoş, birdey.
*Asan menen Abıldın topuragın bir cerden
alsa kerek ("Ala-Too").*

TOPURAGIN TÜYÜP BERÜÜ.

Abdan köñül kaldı boluu, taptakır cüz
körüşpöy turgan abalga cetüü, biri-birinen
keçüü, kol üzüşüü.
*Meni enelikke sanasañ, bul oyuñdu taşa,
bolboso topuragımdı tüyüp berem ("Ala-
Too").*

TOPURAGI TORKO BOLSUN!

Ölgön adamdı kömgöndö, anı eskergende
catkan ceri cayluu bolsun degen maanide
kayrat aytuu, cakşı tilegin bildirüü
maksatında aytilat.

- Ah, kayran abışka... Topuragıñ torko
bolsun emi. Ayla kança! – degen sözdör
caadı ("Çalkan").

TOPURAK BUYURUU.

1. Üy-bülödöğü cakın adamdardın köz
aldında ölsöm degen kaaloonu bildirüü.
Baldarımdan topurak buyursa boldu.
2. Öz el, öz cerinde, tuulup öskön cerinde
kaza boluu, ölüü.
*Öz el, öz ceribizden topurak buyursun, - dep
çoñ ene cakasın karmandı ("Ala-Too").*

TOPURAK SALUU.

1. Ölgön kişini kömgöndö anı menen akırkı

*Turpan'a doğru kaçınca, / Toza dumana
karışarak (Turusbekov).*

Tufan suyu

Halk arasında inancına göre, insanların
günahından dolayı Allah tarafından
cezalandırılmak için, bütün yeryüzünü
kaplamış olan tufan.

*Tufan suyu yetmez Beecin'e, / Toktobay
herkesi kırıp geçireceğim diye ("Manas").*

KANAAT GETİRMEK

Aza kanat getirmek, memnun olmak, razı
olmak.

*Hiç doymuyorlar. Kendileri kanaat
getirmezlerse, ben nasıl doyuracağım
(Kasimbekov).*

Toprağı Hafif/İftiraya meyilli

İftiraya yakın, dedikoduya konu olan.
*İftiraya yakın canım. Neyi duyuyorum?
(Sadıbakasov).*

AYNI TOPRAKTAN

Hareketleri, oturuşu kalkışı ve başka
özellikleri açısından çok benzer, aynı.
*Asan ile Abıl aynı topraktan galiba ("Ala-
Too").*

Toprağını Toplayıp Vermek/SİLİP ATMAK

Birbirine çok kırılmak, bir daha hiç
görüşmeyecek duruma gelmek, birbirini silip
atmak, alakayı kesmek.

*Beni analığa sayarsan, bu düşüncenden
vazgeç, olmazsa silip atarım ("Ala-Too").*

TOPRAĞI BOL OLSUN!

Ölen insanı gömerken, onu anınca yattığı
toprağı bol olsun manasında baş sağlığı
dilemek, iyi dileklerini bildirmek manasında
kullanılır.

- Eh, zavallı dede... Toprağın bol olsun artık.
Ne çare!- gibi sözler yağıdı ("Çalkan").

TOPRAK ÇEKMEK

1. Ailesindeki yakın adamlarının gözlerinin
önünde ölsem diye arzu etmek.
Evlatlarımdan huzurunda toprak çekse yeter.
2. Kendi vatanında, doğup büyüdüğü
topraklarda vefat etmek, ölmek.
*Kendi milletimizin, kendi vatanımızın
toprağı çeksin, - diye nine yakasını tuttu
(“Ala-Too”).*

Toprak atmak

1. Ölen insanı gömerken onu son veda töreni

koştoşuu belgisi katarında, mürzösünö topurak taştoo, birotolo koştoşuu.

O-o calgızım, maga topurak salıp koy (Baytemirov).

2. Mamilesin, baylanışın üzüü.

Topurak salganım uşul.

TOPURAKTAN TIŞKARI BOLUU.

Tirüü cürüü, aman boluu.

Topuraktan tışkarı bolsom, dayıma canıñda bolom (Cantöşev).

TORGÖ TÜŞÜÜ.

Biröönün aldoosuna kirüü, amalduu araketine kabılıp, çıga albay kaluu.

Mobu ak peri kaday bolbosun torgo tüşüü kerek, - dep Kapar içinen kımıyıp koydu ("Ala-Too").

V.: Torgo çalınuu. *Oşo oñbogon biykeçke baramın dep torgo çalınıp kalıptır (Osmonaliyev).*

TORU ETİNE TOLUU.

Baralna kelüü, küçkö tolui, cetilip bulçuñ bayloo.

Toru etine tolgondo, / Toguzdan manap aydattıñ (Togolok Moldo).

TÖBÖGÖ KÖTÖRÜÜ.

1. Kolunan kelgen cakşılığın ayaboo, koldoo, abdan kadirloo, ayabay sıyloo, urmattoo.

Koyçuman kariya özünün adal emgegi menen elge taanım. Anı ayıldagılardıñ baarı töböşünö kötöröt (Ubukeyev).

2. Izi-çuu saluu, çuu saluu, dürbölöñ tüşürüü.

Kakıldak bezildep kez-kez açuu-açuu çañırganday bolso, kıştaktı töböşünö kötöröt (Sıdıkbekov).

TÖBÖGÖ OYNOO.

Öz bilgenin iştöö, birdi körsötüü, kıynoo.

Bu ak cooluktun azattığı emne menen çektelet? Bizdin cakka ökmöt katın barıp alıp ele tebeteyçenderdin töböşünö oynop koydu (Sıdıkbekov).

V.: Töbögö çıguu. *Antpegende bugün biröö mintip kayaşa aytsa, erteñki küni ekinçisi töbömö çıkar (Bayalinov).*

TÖBÖSÜ KÖKKÖ CETÜÜ.

Köñülü abdan kötörülüü, ayabay kubanuu,

olarak, mezarına toprakatamak, ebediyen veda etmek.

Benim yalnızım, bana toprak at (Baytemirov).

2. Çizgi çizmek

Alış verişin, alakasını koparmak.

Çizgi çizişim bu.

Topraktan Uzak Olmak/Allah ömür verip de yaşarsam

Yaşamak, esen olmak.

Allah ömür verip de yaşarsam, her zaman yanında olacağım (Cantöşev).

TUZAĞA DÜŞMEK

Birinin oyununa gelmek, hilekar hareketinden dolayı, eli kolu bağlanmak.

Bu beyaz meleği ne yapıp edip tuzağa düşürmek lazım, - diye Kapar içinden düşündü ("Ala-Too").

V.: Tuzağa kapılmak. *İşte, o bir işe yaramayan dansöze gideceğim diye tuzağa kapılmış (Osmonaliyev).*

ETİNE BUTUNA DOLMAK

Delikanlılık dönemine gelmek, gücüne dolmak, büyüüp kasları kalınlaşmaya başlamak.

Etine butuna dolunca, / Dokuzdan zenginleri kovdurdun (Togolok Moldo).

BAŞINA TAÇ YAPMAK

1. Elinden gelen iyiliğini yapmak, kollamak, çok hürmet etmek, çok saygı göstermek, hürmet etmek.

Çoban amca kendinin alın teriyle kazanmasıyla ünlü. Onu köylünün hepsi başına taç yapar (Ubukeyev).

2. Başına giymek

Gürültü çıkarmak, gürültü yapmak, ortalığın tozunu dumana katmak.

Gaklaması sık sık acı acı yankı yapmış gibi olsa, köyü başına giyer (Sıdıkbekov).

KENDİ BİLDİĞİNİ OKUMAK

Kendi bildiğini okumak, disiplin getirmeye çalışmak, zorlamak.

Bu kadının özgürlüğü ne ile sınırlı? Bizim tarafa hükümetten bir kadın gelip, erkeklere karşı kendi bildiğini okudu (Sıdıkbekov).

V.: Başına çıkmak. *Öyle yapmazsam bugün biri karşı çıkarsa, ertsı bir başkası başıma çıkar (Bayalinov).*

BAŞI GÖĞE ERMEK

Çok sevinmek, çok mutlu olmak, çok razı

ötö ıraazı boluu, cetine alboo.

Baldardın keñeş-kebinin içinde özüniün bar ekenine Kalıyça kubanıp, töböüsü kökkö cetip turgan ele (Abdukaimov).

V.: Töböüsü kökkö tiyüü. *Sen kişiden til ukpas, biröödön tayak cebes bolsoñ boldu, bizdin töböbüz kökkö tiygeni oşol (“Sovettik Kırğızstan”).*

Töböüsü ayga cetüü. *Umsunay apa bolso nebereliüü boluşkanına töböüsü ayga cetip, köñülü kuunak (Sasıkbayev).*

TÖBÖSÜN KAÑDOO.

Birdi körsötüü, katuu cazaloo.

Cön cür, caki bolboso, töböñdü kañdaym (Beşenalıyev).

TÖBÖÑDÖN URGUR!

Oñbo, oñboy kal degen sıyaktuu kargoo, tildöo maanisinde aytilat.

A, sen kanday töböñdön urgan sorgok neme eleñ? – dedi Kuyruçuk (Bektenov).

TÖBÖSÜ MENEN KUDUK KAZUU.

Ötö oor emgek kılloo, azap tartuu.

Töböm menen kuduk kazsam da, sizdi baguuga mildettüümün (Cantöşev).

V.: Töböüsü menen cer kazuu. *Kelindi men almak bolsom, töböm menen cer kazsam da mal taap, ata-babanın narkın ötömökmün (Sıdıkbekov).*

TÖBÖSÜNÖ CAÑGAK ÇAGUU.

Akesin taanituu, cazasın berüü, sazaıın okutuu.

Senin töböñö cañgak çagamın, - dep zekidi (“Çalkan”).

TÖBÖSÜNÖ KAMÇI OYNOTUU.

Katuu korduk körsötüp ızaloo, zapkı körsötüü, saboo.

Al saga okşogondordun töböşünö kamçı oynotup işetkendey, - dedi Arzıkul (Baytemirov).

TÖBÖSÜNÖN KUŞ UÇURBOO.

Abdan böpölöp, karkıttap mamile casoo.

Calgız uulun töböşünön kuş uçurbay ardaktap baktı (“Leninçil çaş”).

TÖBÖSÜNÖN TÜŞÜÜ.

Dal üstünön çıguu, tuura kelüü.

Ooy, akebay, - dep Murat katkırıp ciberdi. – Dal töböşünön tüştü ay (“Ala-Too”).

olmak, sevinçten içi kıpır kıpır olmak.

Çocukların konuştuğu konularda kendisinin de olduğuna Kalıyça sevinip başı göğre ermiş gibi oldu (Abdukaimov).

V.: Baş göğre ermek. *Sen başkalardan laf işitmesen, başkalardan dayak yemesen yeter, başımızın göğre ermesi işte o an (“Sovettik Kırğızstan”).*

İçi içine sığmamak. *Umsunay ananın ise torun sahibi olduğuna içi içine sığmayıp, morali iyi (Sasıkbayev).*

KAFASINI KIRMAK

Dersini vermek, çok ağır cezalandırmak.

Rahat dur, öyle durmazsan, kafanı kıracağım (Beşenalıyev).

Huyu kuruyası!

Belanı bul, lanet olası gibi kargışlamak manasında kullanılır.

Hey, sen nasıl huyu kuruyası şey idin? – dedi Kuyruçuk (Bektenov).

Tepesi İle Kuyu Kazmak/İĞNE İLE KUYU KAZMAK

Çok ağır ve meşakkatli iş yapmak.

İğne ile kuyu kazsam da, size bakmaya mecburum (Cantöşev).

V.: Tırnaklarıyla yer kazmak. *Gelini ben alacaksam, tırnaklarımla yer kazsam da ekmek bulup anne babanın hakkını verirdim (Sıdıkbekov).*

KAFASINDA CEVİZ KIRMAK

Babasını tanıtmak, cezasını vermek, dersini eline vermek.

Senin kafana ceviz kıracağım, - diye öfkelenildi (“Çalkan”).

Tepesinde Kamçı Oynatmak/Eziyet etmek Çok eziyet edip azarlamak, baskı uygulamak, dövmek.

O senin gibilerin eziyet ederek çalıştırmış gibi, - dedi Arzıkul (Baytemirov).

Tepesinden Kuş Uçurmamak/TOZ KONDURMAMAK

Çok üstüne titreyerek, özenle davranmak.

Yalnız oğlununa toz kondurmadan baktı (“Leninçil”).

Tepesinden Düşmek/ÜSTÜNE BASMAK

Tam üstüne parmak basmak, doğru çıkmak.

Eyvah, ağabey, - diye Murat kahkabayı kopardı. – Tam da üstüne bastı (“Ala-Too”).

V.: Töbösünön çıguu. *Emne bolso, oşo bolsun dep ayta saldım ele töbösünön çığıptırmin ("Çalkan").*

TÖBÖSÜNÖN URUU.

Buzuluu, şaytan azgıruu.

Töbösünön urup, oşoloru alkın buzup iyip atışpaybı! (Cantöşev).

TÖBÖ ÇAÇI TİK TURUU.

Abdan korkuu, esi çıgıp ketüü, üröyü uçup cürök titirerlik sezimde boluu, bütkön boyu dürküröö.

Töbö çaçı tik turup, / Çal sakalı saksaydı ("Mendirman").

TÖGÖRÖKTÜN TÖRT BURÇU.

Tuş taraptın bardığı, büt dünüyö cüzü, aalam. *Tögöröktün tört burçun tört aylana kıdıruu ("Er Töştük").*

TÖKPÖY-ÇAÇPAY AYTUU.

Eçtemesin kaltırbay büt aytuu.

Daşa menen kandayça süylöşkönnün Gavrilov Savelevge tökpöy-çaçpay aytıp berdi (Sasıkbayev).

TÖLGÖSÜ TÖP KELÜÜ.

Oylogon oyu, maksatı ordunan çıguu, işi oñoluu.

Tölgösü töp kelerine demdengen akın tabışmak tuygusun emi aykındabasa carılçuday (Beyşenaliyev).

TÖL BAŞI.

Eñ birinçi, algaçkı.

Kolundagı mençiginin töl başın / Ökmötü öz koluna berdi ele (Aalı).

TÖÖ BASTIGA ALUU.

Köptöp ketüü.

Ubadamdı atkarbasam, - deyt Karıp, anda meni alar töö bastıga alısat ("Ala-Too").

TÖÖ KÖRDÜÑBÜ – COK, BEE

KÖRDÜÑBÜ – COK.

Bir nerseni bilse da bilbegen, körsö da körbögön, al işke katışı cok.

Biröö surasa, töö kördüñbü cok, bee kördüñbü cok (Miyaşev).

TÖÖ KIYADAN ÖTÜÜ.

İştin uçuru, oor mezgili ötüp ketüü, boloru boluu, iş bütüp kaluu.

Menin tööm kıyadan ötüp ketti (Cantöşev).

Tepesinden Çıkmak/ÜSTÜNE BASMAK

Öyle diyorsan öyle olsun, dedim üstüne basıp.

Tepesinden Vurmak/ŞEYTANIN TUZAĞINA DÜŞMEK

Bozulmak, şeytana kanmak.

Şeytanın tuzağına düşüp, onların arasını bozuyor! (Cantöşev).

Tepe Saçı Dik Kalkmak/TÜYLERİ DİKEN DİKEN OLMAK

Çok korkmak, akli durmak, yüreği yerinden hoplayıp yüreği ağzına gelmek, tüm vücudu titremek.

Tüyleri diken diken olup,/Amcanın sakalı dağıldı ("Mendirmen").

DÜNYANIN DÖRT KÖŞESİ

Her taraf, tüm dünya yüzü, alem.

Dünyanın dört köşesini dört defa gezmek ("Er Töştük").

İĞNEDEN İPLİĞE

Hiçbir şey bırakmayıp hepsini söylemek.

Daşa ile ne konuştuğunu Gavrilov Savelev'e iğneden ipliğe söyledi (Sasıkbayev).

İŞLERİ YAVER GİTMEK

Düşüncesi, maksadı gerçekleşmek; işi düzelmek.

İşleri yaver giden âşık, gizemli tarafını açığa çıkarmasa çatlayacak gibi (Beyşenaliyev).

GÖZ NURU

En birinci, ilk.

Elindeki göz nurunu/Hükümeti kendi eline vermişti (Aalı).

Deve Bastıya Almak/TALAN ETMEK

Yıkıp, dövüp gitmek.

Sözümde durmazsam, - der Karıp, o zaman beni onlar talan ederler ("Ala-Too").

Deve Gördün Mü- Yok, At Görün Mü – Yok/GÖRMEDİM, DUYMADIM AYAĞINA YATMAK.

Bir şeyi biliyorsa bile bilmeyen, görse de görmeyen, o işle âlakası yok.

Birisi sorsa, görmedim, duymadım ayağına yatıyor (Miyaşev).

Deve Patikadan Geçmek/ÇOĞU GİTTİ, AZI KALDI

İşin zor olanı kısmı geçti, olacak olan oldu, iş sonuna yaklaştı.

Benim işimin çoğu gitti, azı kaldı (Cantöşev).

V.: Töö kıyadan ötkön soñ. *Töö kıyadan ötkön soñ, o degeniñ kurusuñ (makal).*

TÖÖNÜN KUYRUGU CERGE TİYGENDE.

Cakında bolboy turgan ce takır boluuga mümkün bolbogon kezde.

Camal meni kaçan kelet dese töönün kuyruğu cerge tiygende kelet degin (Şükürbekov).

TÖÖN AK TUUDU.

İşi oñoldu, ordunan çıktı.

Anın töösü ak tuudu.

TÖÖ ÇEÇKENDEY BOLUU.

AYABAY UYAT BOLUU, MASKARASI ÇIGUU.

El aldında töö çeçkendey boldu.

TÖRÖ BOOR.

Biröögö cakınsıgandı, can tartkandı bilbegen, booru çok, kaydiger mamile casoo.

Eç kim menen işi çok, özü törö boor neme okşoyt ("Ala-Too").

TÖRT TARABI KIBILA.

1. Telegeyi tegiz, işi oñunda, bardığı oyundagıday, kaalaganınday.

Atabektin dört tarabı kıbıla boldu (Cantöşev).

2. Kaalagan cagina col açık, kayda barsañ öz erkiñ, coluñ boş degen maanide.

Kayda barsañ anda bar, dört tarabıñ kıbıla ("Ala-Too").

V.: Tuş tarabı kıbıla. *Tuş tarabıñ kıbıla, kolu-coluñ boş ("Ala-Too").*

TÖRT TÜLÜK.

Maldın büt bardık türlörü (cılıkı, uy, töö, koy-eçki c.b.).

Cayloodo catat çardaşıp, / Tört tülük çarba malıñar (Osmonkul).

TÖRT ŞIYRAGI ÖLBÖGÖN CERDE KALUU. k. Ölbögön dört şıyracı kaluu.

TÖRÜNÖN KÖRÜ CUUK.

Karılığı cetti, ömürü ayaktap kaldı, ölorünö cakın kaldı degen maanide.

Atañdın törünön körü cuuk, balam, emi kiçine emessiñ, akıl-esiñdi toktot ("Leninçil çaş").

V.: Törünön körü cakın. *Ösöörüm büttü, törümön körüm cakın, ölorüm kaldı*

V.: Deve Patikadan Geçtikten Sonra/İşin çoğu gidip azı kaldıktan sonra. *İşin çoğu gidip azı kaldıktan sonra şaşırın huyun kurusun (Atasözü).*

Devenin Kuyruğu Yere Değdiğinde/BALIK KAVAĞA ÇIKINCA

Yakında olmayacak veya hiç gerçekleşmeyecek zamanda.

Camal, beni ne zaman gelecek derse, balık kavağa çıkınca gelecek desene (Şükürbekov).

Devesi Ak Doğurdu/TALİH KUŞU KONDU

İşi düzeldi, iyi gitti.

Ona talih kuşu kondu.

Deve Çözmüş Gibi Olmak/REZİL-RÜSVA OLMAK

Çok rezil olmak, maskarası çıkmak.

Milletin önünde rezil-rüsva oldu.

VURDUMDUYMAZ

Birine sahip çıkmayı, taraf tutmayı bilmeyen; sevmeyi bilmeyen, aldırılmaz şekilde muamele eden.

Hiç kimseyle ilgilenmeyen, kendisi vurdumduymaz birisi ("Ala-Too").

DÖRT TARAFIN KIBLE

1. İş yolunda, işleri tırır tırır.

Atabek'in dört tarafı kible oldu (Cantşev).

2. Ne tarafa gitmek istersen yol açık, seni tutan kimse yok.

Nereye giderse oraya git, dört tarafın kible ("Ala-Too").

V.: Her tarafı Kible/Kapı orda. *Kapı orda, boşsun ("Ala-Too").*

DÖRT ÇEŞİT

Malın tüm türleri (kısırak, inek, deve, koyun-keçi v.b.).

Yaylada yatıyor sürü halinde,/Dört çeşit hayvanlarınız (Osmonkul).

Sefasından Kabiri Yakın/BİR AYAĞI ÇUKURDA

Çok yaşlandı, ömrün sonuna geldi, ölümü yaklaşıyor mânâsında.

Babanın bir ayağı çukurda, evladım, artık çocuk değilsin, aklını başına topla ("Leninçil çaş").

V.: Bir ayağı çukurda. *Artık yaşayacak bir günüm kalmadı, bir ayağım çukurda, ölümü*

(Osmonaliyev).

TÖŞÖGÜN BULGOO.

Buzuktuk kılúu, köz cazgıruu.

Toodoy-taştay kişinin töşögün bulgadı, - dep el ayıñ kıla baştadı ("Çalkan").

TÖŞÖK CAÑIRTUU.

Ekinçi colu üylönüü, kayradan ayal aluu.

Apamdın közü ötköndön kiyin, atam aylıbızdağı bir ayalga töşök cañırttı ("Kırgızstan madaniyatı").

TÖŞÖK TARTUU.

Oorup catıp kaluu.

Men töşök tartıp catkanıma bugün beş kün boldu (Cantöşev).

TÖŞÜN KAGUU.

Özün körsötüp menmensinüü, maktanuu, kıyınsinuu.

Namıs sözün kozgogondo otko, çokko tüşüügö dayar bolup, töşün kakkan cigitter Nököndü koştay ketiştı ("Ala-Too").

TUZAK ÜZGÖN.

Dalaydı başınan ötkörgön, kök çoku, abdan mitaam, zulum.

Tuzak üzüp, kapkan sındırgan.

TUZ BUYRUU.

Başka bir cerden daam tatuu.

Mintip tuz buyrup, suusun içip cerimde oturam ("Ala-Too").

TUZDAŞ-DAAMDAŞ BOLUU.

Birge cürüp, birge turuu, özdöy bolup aralaşıp ketüü.

Tuzdaş-daamdaş bolup kaldık, biri-biribizge bölök-bötöndügübüz kalgan çok, balam, - dedi üydün eesi maga karap ("Kırgızstan madaniyatı").

TUZ TATUU.

Tamagın içüü, daamın sızuu, daamın ooz tiyüü.

Kayrılıp kelip tuz tattıñ / Kalın kırgız tobuñdan (Kalık).

TUZU ARAM.

Buzuk, kara niyet, aramza.

Uşu tuzu aram itti koluñuzdan kelse kamatıp da koyuñuz (Sıdıkbekov).

TUZU KÖTÖRÜLÜÜ.

Colu açılıu, colu boluu (köbünçö bir cakka baruuga ce daracası cogoruloogo karata

bekliyoruz (Osmonaliyev).

Döşegini Kirletmek/NAMUSUNU KİRLETMEK

Namussuzluk etmek, aldatmak.

Kerli-ferli adamın namusunu kirletti, - diye millet ortalıkta söylemeye başladı ("Çalkan").

DÖŞEK TAZELEMEK

İkinci kez evlenmek, tekrardan kadın almak.

Annem vefat edince, köyümüzdeki bir kadınla döşek tazeledi ("Kırgızistan Madaniyatı").

Döşek Çekmek/YATAĞA DÜŞMEK

Hastalanıp yatıp kalmak.

Bugün hastalanıp yatağa düştüğümün beşinci günü (Cantöşev).

Göğsünü Vurmak/GÖĞSÜNÜ ŞİŞİRMEK

Kendini öne çıkarıp büyüklük taslamak, övünmek, gurur yapmak.

Namus sözünü açınca ateşe, kora girmeye hazır olup, göğsünü şişiren yiğitler, Nökön'ü tasdik ettiler ("Ala-Too").

Tuzağı Koparan/KULAĞI KESİK

Pek çok şeyi yaşayıp geçiren, tecrübeli, çok kurnaz, zalim.

Eski kulağı kesiklerden.

Tuz Nasip Olmak/EKMEĞİ-TUZU NASİP OLMAK

Başka bir yerde yemek nasip olmak.

Böyle ekmeği-tuzu nasip olup, suyunu içip burada oturuyorum ("Ala-Too").

YEDİĞİ-İÇTİĞİ BİR OLMAK

Hep beraber olup, beraber gezip kaynaşıp gitmek.

Artık yediğimiz içtiği bir oldu, birbirimizden ayrı-gayrımız kalmadı, evladım, - dedi evin sahibi bana bakarak ("Kırgızstan madaniyatı").

EKMEĞİNİ YEMEK

Yemeğini yemek, suyunu içmek, yemeği nasip olmak.

Tekrar gelip ekmeğimizi yedin/Kalabalık Kırgız grubundan (Kalık).

Tuzu Haram/TIYNETİ BOZUK

Bozuk, art niyetli, tembel.

Bu tiyneti bozuk köpeği elinizden gelirse yakalatıp, hapse attırım (Sıdıkbekov).

Tuzu Yükselmek/ÖNÜ AÇILMAK

Yolu açılmak, yolu olmak (genelde bir tarafa gitmeye veya derecesi artmasına hakkında).

aytılabilir).

Tuz kötörlösö barıp kalarbız.

TUZUNA KARA SANOO.

Cakşılık kılğan adamga camandık casoo, aramdık oyloo, kara niyettik kılloo.

Tuzuña kara sanasam, / Tuulgandan eki bolboyun (Toktogul).

TUZUN AKTOO.

Biröönün kılğan cakşılığının akıbetin kaytaruu.

Delay sözdü taratıp, / Talant tuzun aktadıñ (Togolok Moldo).

TUZUN UURDOO. k. Kudaydın tuzun uurdoo.

TUZ URSUN!

Cakşı mamilede, öto cakın, ınak bolup cürgön adamına kara sanagan, camandık kılğan kişiğe karata kargış.

Cañılıp ketsem kokustan, / Caş başımdı tuz ursun (Toktogul).

TUKUM KURUT BOLUU.

Ukum-tukumunun, ürön-butagının biri da kalboo, cok bolup ketüü.

Emi bizdi soo koyboyt. Baş kalkalaar maanek izdebesek, tukum kurut bolobuz (Sıdıkbekov).

TUKUM KURUT KILUU.

Ukum-tukumunan, ürön-butagınan birdi da kaltırboo, cok kılloo, coyup ciberüü.

Barıp berip kalmakka, / Tukum kurut kılbağan ("Manas").

TUK ETÜÜ.

Kiçine çırm etip aluu, bir az köz ilindirip aluu, kuş uyku saluu.

Bir az tuk etip alalı (Sasıkbayev).

TULUPKA MÖÖRÖÖ. k. Kuru tulupka mööröö.

TUMŞUGU COK. k. Kara tumşuk.

TUMŞUGU KAYKI. k. Kara tumşuk.

TUMŞUGU MENEN BİR TİYÜÜ.

Oroy mamile kılloo.

- Üyrötpö maga, - dep Tatıbek Arzıkulga tumşugu menen bir tiydi (Baytemirov).

TUMŞUGU MENEN CER SAYUU.

Tınımsız, baş kötörböy iştep, abdan çarçoo. *Tumşugum menen cer sayıp iştesem da, seni baguuga caraym, apa (Baytemirov).*

Önümüz açılsın gideriz inşallah.

NANKÖRLÜK ETMEK

İyilik eden adama kötülük yapmak, fenalık taslamak, art niyetlik yapmak.

Nankörlük edersem, / Doğduğum andan itibaren çoğalmayayım (Toktogul).

HAKKINI VERMEK

Başkasının yaptığı iyiliğe karşı iyilikle cevap vermek.

Pek çok eser ortaya koyup, / Allah vergisi olan hünerinin hakkını verdin (Togolok Moldo).

Tuz Vursun!/Ekmek çarpsın

İyi anlaştığı, çok yakın, güvendiği adamına fenalık taslayan, kötülük yapan adama söylenen kargış.

Eğer yanılırsam, / Genç başımı ekmek çarpsın (Toktogul).

NESLİ KURUMAK

Soyunun-sopunun, neslinin hiçbirisi kalmamak, yok olmak.

Artık bizi sağ bırakmaz. Başımızı sokacak yer aramazsak, neslimizi kurutur (Sıdıkbekov).

SOYKIRIM YAPMAK

Neslinden, soyundan hiçbirini bırakmamak, yok etmek, tamamen ortadan kaldırmak.

Varıp verip Kalmak'a, / Soykırım yapmayan ("Manas").

BİRAZCIK KESTİRMEK

Biraz şekerleme yapmak, biraz gözünü dinlendirmek, kısa bir uyku uyumak.

Birazcık kestirelim (Sasıkbayev).

Gagası İle Sert Vurmak/SERT ÇIKMAK

Çok kaba davranmak.

- Öğretme bana, - diye Tatıbek Arzıkul'a sert çıktı (Baytemirov).

Gagası İle Yeri Sayman/BAŞINI

KALDIRMAMAK

Durmaksızın, başını kaldırmadan çalışarak, çok yorulmak.

Başımı kaldırmayıp çalışsam da, sana bakabilirim, ana (Baytemirov).

TUMŞUGUNA SUU CETÜÜ.

Müñkürögön abalga kelüü, aylası ketip, turası tügönüü.

İttin balası şaşpasın! Tumşuguna suu cetkende özü calınp kelet, - dep ızırınıp koydu ("Leninçil çaş").

V.: Murduna suu cetüü. *Cayına koy, murduna suu cetkende özü kelet ("Çalkan").*

TUMŞUGUN SINDIRUU.

Bir az cılıtuu.

Suuñ muzdak eken, tumşugun sindırıp kelçi, balam, - dedi atam maga ("Ala-Too").

TUMŞUGU TAŞKA TİYÜÜ.

Oylogon oyu, tilegi işke aşpay kaluu, oyron boluu, cok boluu, kırsık boluu.

Oozu aşka tiygende, tumşugu taşka tiydi (makal).

V.: Tumşugu taştay kattı. *Baykuş cetimdin tumşugu taştay kattı ("Ala-Too").*

Tumşugu katuu. *Tukum kalbay kırılıp, tumşugubuz katpaylık (folk).*

TUMŞUKKA İLİNBÖÖ.

Eç nerse tabılboo, koluna bir nerse tiyböö.

Bügün tumşukka eş nerse ilinbey бүркітүңнүн да маанайы суз ("Ala-Too").

TUMŞUKTUUGA ÇOKTURBAY. k.

Kanattuuga kaktırbay, tumşuktuuga çokturbay.

TURASI TÜGÖNÜÜ.

Abdan ubara boluu, katuu kıynaluu.

Bara berip turam tügöndü.

TUUBASA DA TUTUNGAN.

Cat bolso da özdöy kılıp bağıp östürgön, özdöy körüp asıragan.

Tuubasam da tutungan kulunum eleñ, meni bir cerge çaşırap ket, - dep, ene alsız ünü menen arañ kınıldadı ("Leninçil çaş").

TUU BEL.

Toonun eñ biyik ceri, cetken çegi.

Şamşının tuu beli.

TUYAGINAN ÇAÑ ÇIGUU.

Abdan katuu çurkoo, közgö ileeşpey zımırıp cönöö.

Aksurdun tuyagınan çañ çıgıp, cerge tiyse tiyip, tiybese tiybey eliktey elpek arış taştayt (Sıdıkbekov).

GIRTLAĞINA DAYANMAK

Sürünür duruma düşmek, çaresi tükenip perişan olmak.

Köpeğin evladı acele etmesin! Gırtlığına dayanınca kendisi yalvararak gelir, - diye sinirlendi ("Leninçil çaş").

V.: Sürünmek. *Rahat bırak, sürününce kendi gelir ("Çalkan").*

Çenesini Kırma/Hafif ıltmak

Biraz ısıtmak.

Suyun soğuk imiş, biraz ısıt gel, evladım, - dedi babam bana ("Ala-Too").

SERT KAYAYA ÇARPMAK

Planladığı işi, düşündüğü gerçekleşmemek, başarısız olmak, yok olmak, felakete uğramak.

Ağzı aşıa değdiğinde, sert kayaya çarptı (Atasözü).

V.: Taş kesilmek. *Zavallı yetim taş kesildi ("Ala-Too").*

Eli boş kalmak. *Tüm yumurtalar kırılıp, elimiz boş kalmasın (folk).*

Çeneye Bir Şey Takılmamak/ELİNE BİR ŞEY GEÇMEMEK

Hiçbir şey bulunmamak, eline bir şey geçmemek.

Bugün eline bir şey geçmeyen kartal bakıcısının da morali bozuk ("Ala-Too").

DERMANI KALMAMAK

Çok zahmet etmek, çok zorlanmak.

Gide-gele dermanım tükendi.

Doğurmasa Da Tutunan/GÖZÜ GİBİ BAKAN

Yabancı olsa da kendi yavrusu gibi büyüten, kendisininmiş gibi koruyan.

Kendim doğurmasam da gözüm gibi baktığım yavrum idin, beni bir yere bırak git, - diye, ana güçsüz sesi ile zar zor fısıldadı ("Leninçil çaş").

DORUK NOKTASI

Dağın en yüksek tepesi, en yüksek noktası.

Şamşı'nın doruk noktası idi..

TOZU DUMANA KATMAK

Çok hızlı koşmak, gözden kaybolmak.

Aksur, tozu dumana katıp, dört nalla koşarak çevik adımlar atıyor (Sıdıkbekov).

TÜBÜNÖ CETÜÜ.

1. Çok kılıu, oyronun çigaruu, eç nersesin kaltırbay cogotuu.

Tirüü koyboy, tübüünö cetet.

2. Kıyın abalga duuşar kılıu, camandık kılıu, kırsıkka uçuraşına, kızmattan tüşüşünö, uyat boluşuna c.b. sebepçi boluu. “*Erkegan*” atıkkın Gülbübüniün tübüünö cetçü kezi emi keldi beym? (Sıdıkbekov).

TÜGÜ KOROBÖÖ.

Eç zıyan tartpoo, eç kemiböö.

Buga bizden bölök eldin tügü koroboyt eken (Elebayev).

TÜGÜN KARMATPOO.

Eç nerse berböö, tak katıruu.

Ooy, Kürüçbek öz malının tügün karmatabı? (Osmonaliyev).

TÜGÜ SIRTINA AYLANUU.

Ayabay açuusu kelüü, kaardanuu, tünörüü.

Tügü sırtına aylanıp, betterinen ırayımsız zaarın çığarıp, tıştan atam kirip keldi (Cantöşev).

V.: Tügün sırtına cıynoo. Çındıkka kelüünün orduna tügün sırtına cıynap açuulanıp, taktaydı muştagıladı (Elebayev).

TÜZÜ İYGİ.

Süykümdüü, kişige cagımduu.

Birok, ak cooluktan da tüzü iygisi bolso, - dedi Matı (Cantöşev).

TÜK BÜTKÖN SAYIN KALTIROO.

Bayıgan sayın dünüyögö, baylıkka karoo boluu, sarañ, zıkım bolup ketüü.

Tük бүткөн sayın kaltırıp, aç köz baylardın sarañdıgı arta baştıdı (“Ala-Too”).

TÜKKÖ TURBOO.

Eç nersege tatıboo, közgö körünböö, arzıboo.

Akça dese alkı açılğan zulumdar üçün adamdardın azap tartıp baratkanı tükkö turbadı (“Çalkan”).

TÜLKÜ TİŞTEMEY.

Türdüüçö amal menen aldagandık, cazgırık.

Emi maga tüşünüktüü. ...Bayatan beri tülkü tiştemey oynogonuñuz üçün ırakmat! – dep orduman turdum (Cantöşev).

Dibine Yetmek/KÖKÜNÜ KAZIMAK

1. Yok etmek, kökünü kurutmak, hiçbir şey bırakmayıp ortadan kaldırmak.

Rahat bırakmayıp, kökünü kazır.

2. Zor duruma bırakmak, kötülük etmek, belaya bulaşmasına, makamından ayrılmasına, rezil olmasına sebep olmak.

“Erkegan” adındaki Gülbübü’nün kökünü kazımak zamanı artık geldi galiba? (Sıdıkbekov).

Dibi Kurumamak/ZAYİ OLMAMAK

Hiç zarar görmemek, hiç azalmamak.

Buna bizden başka milletin zayıatı olmazmış (Elebayev).

Dibini Elletmemek/EL SÜRDÜRMEK

Hiçbir şey vermemek, hiç elletmemek.

Hey, Kürüçbek kendi malına el sürdürür mü? (Osmonaliyev).

Yüzü Sırtına Dönüşmek/ATEŞ**PÜSKÜRMEK**

Çok sinirlenmek, öfkelenmek, bozarıp sararmak.

Ateş püskürerek, nefret dolu bakışlarıyla, dışarıdan babam içeri girdi (Cantöşev).

V.: Yüzünü ekşitmek. Gerçeği kabul etmek yerine, yüzünü ekşitip, tahtayı yumrukladı (Elebayev).

TATLI DİLLİ OLMAK

Sevimli, insana yakın.

Fakat, kadının da tatlı dillisi olsa, - dedi Matı (Cantöşev).

Tüy Bittikçe Titremek/DÜNYALIĞI**ARTTIKÇA KORKU SARMAK**

Zenginleştikçe dünyaya, zenginliğe kendini kaptırmak; cimri, eli sıkı olmaya başlamak.

Dünyalığı arttıkça korku sarmaya başladı (“Ala-Too”).

Tüye Durmamak/BEŞ PARA ETMEMEK

Hiçbir işe yaramamak, göze görünmemek, değersiz olmak.

Para deyince iştahları kabaran zalimler için insanların zorluk çekmeye başlaması beş para etmedi (“Çalkan”).

Tilki Isırması/BİNBİR TİLKİLİK**DÜŞÜNMEK**

Her türlü hile ile almak, kandırmak.

Artık ben tamamen anlıyorum. ...Deminden beri binbir tilkilik düşündüğünüz için teşekkür ederim! — diye yerimden kalktım (Cantöşev).

V.: Tülkü kuumay. *Sen tülkü kuumayıñdı koy, eköbüz açık süylöşölü, - dedim ("Ala-Too").*

TÜLKÜSÜ TÜŞTÖ ULUU.

Bir nerseden colu boluu, işi oñuna baştap, oñdoy berdi bolup turuu.

Anda alduulardın tülküsi tüştö ulup turgan kezi ele ("Ala-Too").

TÜN BALASINDA.

Tünü boyu, tün batkandan kün çıkkanga çeyin.

Tün balasında uyku körböyt.

TÜNDÜK BOYU TÜYÜLÜÜ.

Epke könböö, aytkanga makul bolboy azarmandan-bezerman boluu, cuutpoo, ukkusu da kelböö.

Aşım tündük boyu tüyülüp takır bolboy koydu ("Ala-Too").

TÜNDÜGÜN TÜŞÜRÜÜ.

Talkaloo, kıyratuu.

Duşmandın tündüğün түşür.

TÜNDÜKTÖN TÜŞKÖN UURU.

Amal-aylaluu, ötö kıyın, çoñ uuru.

Al kezde dalay tündüktön tüşkön uurular kolgo tüşkön deşet ("Leninçil çaş").

TÜN CAMINUU.

Tün içinde, tünküsün col tartuu, tünü menen, karañgıda cürüp oturuu.

Tün camınıp, cılkı alganı kelgen uuru emes elem (Sıdıkbekov).

TÜP KÖTÖRÖ.

Cabıla, capırt, büt, baarı.

El tüp kötörö dürgüp kaldı ("Ala-Too").

TÜP TAMIRINAN BERİ.

Bütündöy, bardık cagınan.

Cumuşçu tabının kulk münözü tüp tamırınan beri özgörüldü ("Sovettik Kırgızstan").

TÜRTÖ SALUU.

Biröögö iygara koyuu, şıltay koyuu, özünön alıstatuu.

Caş baldar brak-mıragın tüşünöbü dep türtö saldı ("Çalkan").

TÜSÜ İYĞİ.

Irayımduu, ıymanduu.

Birok, ak coolukçandın da tüsü iygisi bolso, - dedi Matı (Cantöşev).

V.: Tilkiye düşünce. *Sen tilki gibi düşünmeyi bırak, ikimiz açık konuşalım, dedim ("Ala-Too").*

Tilkisi Öğlen Ulumak/HOROZU ÖTMEK

Bir şeyden dolayı yolu olmak; işi iyileşmeye, düzene girmeye başlamak.

O zaman güçlülerin horozunun öttüğü dönemdi ("Ala-Too").

Gece boyu

Gece boyunca, akşam çöküşünden güneş doğuncaya kadar.

Gece boyu gözüne uyku girmez.

Tüm Vücudu Bağlanmak/ KAPILARINI KAPATMAK

Söz dinlememek, söz dinlemeyip kendi başına hareket etmek, yanaştırmamak, duymak bile istememek.

Aşım tüm kapılarını kapatıp, hiç kabul etmedi ("Ala-Too").

OCAĞINI YAKIP YIKMAK

Dağıtmak, altını üstüne getirmek.

Düşmanın ocağını yakıp yık.

Gökten İnen Hırsız/Usta hırsız

Hileyi iyi bilen, çok usta, büyük hırsız.

O dönem pek çok usta hırsızlar yakalanmış ("Leninçil çaş").

Gece Örtünmek/GECE BOYU YOL OLMAK

Gece boyunca, gece yol almak; gece boyu durmadan yürümek.

Gece boyu yol alıp, at çalmaya gelen hırsız değilim (Sıdıkbekov).

YEDİDEN YETMİŞE

Tümünden, hep beraber, herkes, tamamı.

Millet yediden yetmişe karşı çıkmaya başladı ("Ala-Too").

Kökten değişmek

Tamamen, her tarafından.

İşçi grubunun davranışları kökten değişti ("Sovettik Kırgızstan").

BAŞKASINA YIKMAK

Başkasına yıkıp kaçmak, başkasına atmak, kendinden uzaklaştırmak.

Genç çocuklar kusurlu olduğunu nereden bilsin diye başkasına yıktı ("Çalkan").

Nur yüzlü

Merhametli, imanlı.

Fakat, hanımların da nur yüzlüsü olsa, - dedi Matı (Cantöşev).

TÜSÜN ÜYRÜÜ.

Kagıp-silkip karuu, cekire açuulanuu.

Tüsün üyrip bürkölöt / Baynazardı körgöndö (folk).

TÜTÜN BULATUU.

Özünçö ookat kılui, özünçö üy-cay kütüü.

Caman emes, baldardın astı özünçö tütün bulatıp kaldı.

TÜTÜNDÜ TÜRÖ KIDIRUU.

Üy baş sayın, ar bir üy sayın, eç birin kaltırbay kire berüü.

Tütündü türö kıldırdım, eç nerse tabılbadı.

TÜŞÜP ATTANUU. k. Attanıp tüşüü.**TIYPIL KILUU.**

Eç nersesin kaltırbay taptakır çok kılıp taştöo, cılan sıypaganday kılui.

Çogulup kelişip, calgız Dadıy için ayıldın kalkın tiypil kılıp salısat ("Ala-Too").

V.: *Tıptıypıl kılui. Kerimsel güldördü tıptıypıl kılıp, kübüp tüşürdü.*

TINDIM KILUU.

Bilgizbey, tımızın çok kılui, közün tazaloo.

Alışam dese biz menen / Tındım kılıp salalı (folk).

TIRMAK TER.

Öz emgegi, nakta emgegi.

Öpmök turgay kurgan atanın tırmak teri tapkan sooluk koygo alingan söykönü eşikke ırıtkan (Sıdıkbekov).

TIRMAKTIN AGINDAY.

Kiçinekey, tırmaktay, kenedey.

Tırmaktın agınday eç nerse çıkpıy.

TIRPI KALBOO.

Eç nersesi, eçtemesi kalboo.

Baykuştardın eç bir tırpı kalbadı.

TIRPI TÜGÖNÜÜ.

Abdan çarçoo, şayı ketüü, şaldıroo.

Şayı oop, tırpı tügöndü.

TIRPI TIŞINA AYLANUU.

Açuusu kelüü, kaardanuu, zaarın çaçuu.

Al kuday urgandın tırpı tışına tim ele aylanıp turat.

TIRP ETPÖÖ.

Kıymıldaboo, kozgolboo.

Atam menen enem tırp etpey uktoo menen boluştu (Cantöşev).

YÜZÜNÜ EKŞİTMEK

Azarlayıp kızmak, öfkelenmek.

Yüzünü ekşitir/Baynazar'ı görünce (folk).

EV-BARK SAHİBİ OLMAK

Ayrı hayat kurmak, kendi çapında ev-bark kurmak.

Kötü değil, çocukların ilkleri ev-bark sahibi olmaya başladı.

KAPI KAPI DOLAŞMAK

Ev ev, her bir eve, hiçbir evi atlamadan girmek.

Kapı kapı dolaştım, hiçbir şey bulunmadı.

YERLE BİR ETMEK

Hiçbir şey bırakmayıp tamamen yok etmek, bomboş bırakmak.

Toplanıp gelip, yalnız Dadıy için köy halkını yerle bir ederler ("Ala-Too").

V.: *Yerle bir etmek. Kerimsel çiçekleri yerle bir ederek, yapraklarını döktü.*

ORTADAN KALDIRMAK

Kimseye çaktırmadan, sessizce ortadan kaldırmak, dersini vermek.

Bizimle mücadele edeceğim derse / Ortadan kaldıralım (folk).

ALIN TERİ

Kendi emeği, şahsi gayretleri ile.

Öpmeyi bırak, zavallı babanın alın teri ile beslediği koyunu satıp, satın aldığı küpeyi dışarıya fırlatmıştı (Sıdıkbekov).

Tırnağın Akı Kadar/TIRNAK KADAR

Küçücük, tırnak kadar, zerre kadar.

Tırnak kadar bile bir şey çıkmaz.

ELİNDE BİR ŞEYİ KALMAMAK

Hiçbir şeyi kalmamak.

Zavallıların hiçbir şeyi kalmadı.

Gücü Tükenmek/DERMANI KESİLMEK

Çok yorulmak, elden düşmek, takati kesilmek.

Dermanı kesilip, takati kalmadı.

ÖFKE SAÇMAK.

Sinirlenmek, öfkelenmek, nefret saçmak.

O Allah belasını veresice öfke saçıyor.

KIPIRDAMAMAK

Kımıldamamak, hareket etmemek.

Annem ile babam hiç kıpırdamadan uyudular (Cantöşev).

U	U
UBAA CE. Bir nersege abdan ökünüü, ökünüç kılıp sarı sanaa bolo berüü. <i>Bir öz enesi Burma, bir sırdaş Törö gana bilet, “sarı oorı boldı kayran balam” dep, ene cürögü tımızın ubaa ceyt (Kasımbekov).</i> UBAA CEDİR. Biröönün ubalına kalıp katuu ubayımga saluu, ökünüçtüü işke duuşar kılıu. <i>Ötkön kılımdağı Muzooke babasına manaptar ubaa cedirip kordogonun, emi anday korduktu özü tartkanın, tagdırdın okşoştugu deybi ce kadayça coruyt (Beyşenaliyev).</i> UBALI ATTATPASIN! “Biröögö kılğan camandığın özüñö tınçtıq berbesin, çaşatpasın” degen sıyaktuu naalat aytuu, naarazılıktı bildirüü, cek körüü maanisinde koldonulat. <i>Ubalı attatpasın, kakardı! Baldardın köz çaşına karabay calgız uyun aydap kete berdi (“Ala-Too”).</i> V.: Ubalı uktatpasın! Cetimderdin ubalı uktatpasın aramdar! (Elebayev). UBALINA KALUU. Biröönün tagdırına coopker boluu, mildettüü bolup kaluu (köbünçö ökünüçtüü, naçar abalga duuşar bolgon, işi oñunan çıkpıy kalğan abalga karata). <i>Attiñ ay, Ninanın ubalına beker kalıptırmin (Saatov).</i> UGAR KULAK. Uganaak, tez uga koymo, ötü sak. <i>Ugar kulak, cer tıñşar / Cerdi tıñşap kaldı emi (“Er Töştük”).</i> V.: Ugar kulak, körör köz. Ugar kulak, körör köz uşunday candın özüñün (“Er Töştük”). UGUTTUU SÖZ. Cetkire ayılğan küçtüü söz, bir nersenin çetin çıgarganday bolgon, tiyiştire ayılğan kekeerdüü söz. <i>Mınça uguttuu sözdü süylöysüñ degensip, Coldubay anı kuuşura karadı (“Sovettik Kırğızstan”).</i> UGUTU COK. Bışık emes, kayratsız, mañı capız, bolburagan cooş.	Gam Yemek/İÇİ KAN AĞLAMAK Bir şeye çok üzölmek, üzüntüden kendini paralamak. <i>Bir kendi annesi Burma bir de sırdaş Törö biliyor, “sarılık oldu zavallı yavrum” diye, annenin içi kan ağlıyor (Kasımbekov).</i> Gam Yedir/DÜNYAYI DAR ETMEK Birini sıkıntıya sokmak, çok üzücü şeylere sevk etmek. <i>Geçen yüzyıldaki Muzooke atasına zenginlerin dünyayı dar ettiklerine, şimdi ise böyle bir eziyeti kendisinin çektiğine kaderin benzerliği mi der, yoksa nasıl yorumlar (Beyşenaliyev).</i> Vebali boynuna! “Başkasına yaptığın kötülük kendine rahat yüzü vermesin, nefes aldırmasın” gibi, lanet okumak, kin kusmak, nefretini belli etmek için kullanılır. <i>Vebali boynuna, zalim! Çocukların gözünün yaşına bakmadan ineğini alıp gitti (Ala-Too).</i> V.: Vebali çarpsın! Yetimlerin vebali çarpsın zalimler! (Elebayev). VEBALİNE KALMAK Başkasının kaderiyle oynamak, mesul olmak (daha çok üzücü, kötü duruma düşmek, işi rast gitmemek durumunda kullanılır). <i>Yazıklar olsun bana, Nina’nın vebaline kalmışım (Saatov).</i> İyi dinleyici Dinleyici, tez işiten, çok tetikte. <i>İyi dinleyici, yer dinleyici / Yeri dinlemeye başladı (“Er Töştük”).</i> V.: Duyar kulak, görür göz. Duyar kulaklı, görür gözülü biriyim (“Er Töştük”). ATEŞLİ SÖZ Amacına ulaşması için söylenen güçlü söz, bir şeyin ucundan bahseden, birisine atfen söylenen söz. <i>Niye bu kadar ateşli sözü söylüyorsun der gibisinden, Coldubay ona büzülererek baktı (“Sovettik Kırğızstan”).</i> Cansız/Cılız Pek çevik değil, güçsüz, durgun, aşırı mülayim.

Cigit degen kayrattuu, çıyrak bolboybu, ce uşunça ugutu çok belemsiñ, - dep çal zeeni keyip, neberesin cemelegen boldu ("Ala-Too").

UCUTUNA ÇIGUU.

İşke aşırui, orundatuu, cüzögö aşırui. Birok arız-muñdu ugup, ucutuna çıkkın eç kim çok (Cantöşev).

UZUN AYILDIN UÇUNA, KISKA AYILDIN KIYRINA ÇIGUU. k. Uzun eldin uçuna, kıska eldin kıyrına çıguu. UZUN BOYUN PAS KILUU. k. Uluk boyun kiçik kılui.

UZUN COLDU KISKARTUU.

Col cürüp bara catkanda ubakıttı tez ötkörüü cana col cürüü maşakatın esinen çıgarui maksatında kızıkttu keş salıp ańgemeleşüü, süylöşüü.

Kurbum, uzun coldu kıskartıp, ańgemeleşip oturbaylıbı (Saatov).

UZUN KEKİRTEK.

1. Sorgok, tamaktı köp içken.

Bulardın uzun kekirtek boluşun baykap otursak açkalıktın keeri bar öñdönöt ("Ala-Too").

2. Aldım-cuttum, şılıun.

Mınday uzun kekirtekten baarın kütüügö bolot ("Çalkan").

V.: Uzun özök. *Uzun özök neme uşuga ıraazı bolor beken dep özünçö buşayman boldu ("Leninçil çaş").*

UZUN KULAK.

1. Köptü bilgen, köp nerseden kabardar.

Uzun kulak, ulama, / Köp körgöndür közüñüz (Aalı).

2. Uganaak, tez uga koymo, uşakçı.

Uşintip kumurskanı / Töö dep ugat uzun kulak (Borbugulov).

V.: Kulagı uzun. *Anın kulagı uzun.*

UZUN ÖZÖK. k. Uzun kekirtek.

UZUN SABAK.

Köpkö, uzakka sozulgan ańgame, uzun sözdüü bayan, ır c.b.

Aldılarında kımız, karıyalar uzun sabakka tüşüştü (Cantöşev).

UZUN SARI.

Cazgı üzümçülük ubak.

Yiğit dediğın güçlü, çevik olmalı. Sen niye bu kadar cılızsın, - diye amca üzülerek, torununu azarlar gibi oldu ("Ala-Too").

HAYATA GEÇİRMEK

Hayata geçirmek, yerine getirmek, fiiliyata dökmek.

Fakat derdimi dinleyip, isteklerimi hayata geçiren kimse yok (Cantöşev).

UZUN YOLU KISALTMAK

Yolculuk esnasında zamanı çabuk geçirmek ve yol meşakkatini unutmak amacıyla ilgi çekici konulardan konuşmak, muhabbet etmek.

Kardeş uzun yolu kısaltıp muhabbet ederek gidelim (Saatov).

BOĞAZINA DÜŞKÜN

1. Obur, yemeği çok yiyen.

Bunların boğazına düşkün oluşuna bakılırsa açlık var zannedersin ("Ala-Too").

2. Aza kanaat etmeyen, başkaların sırtından geçinen.

Böyle başkalarının sırtından geçinenlerden her şey beklenir ("Çalkan").

V.: Aç göz. *Aç göz şey buna razı olacak mı diye kendi çapında pişman oldu ("Leninçil çaş").*

Uzun kulak/DELİK KULAK

1. Pek çok şeyi bilen, pek çok şeyden haberdar olan.

Delik kulak, /Pek çok şey görmüştür gözünüz (Aalı).

2. Dedikoducu, kulak misafir olmayı seven, dinleyici.

Böylece karıncayı/Deve diye dıyar delik kulak (Borbugulov).

V.: Kulağı uzun/Kulağı delik. *Onun kulağı delik.*

UZUN HİKAYE

Uzun süren hikaye, uzun süren sözlü anlatım, şiir v.b.

Önlerinde kımız, yaşlılar uzun hikayeyi dinlemeye başladılar (Cantöşev).

Bağ bozumu

Yazın meyvelerin toplama zamanı.

Cazgı uzun sarı ayıldın emgekçilerin ançalık muñkurata albadı (Abdukarimov).

UZUN TİL. k. Tili uzun.

UZUN ÇILBIR, KEŇ TUŞOO.

Kolu-colu boş, een-erkin, kısılgan abalda emes.

Kantse da, alar uzun çılбір, keň tuşoo ekeni köñüldön ulam orun ala berdi (Kasimbekov).

UZUNDU KEÇKE.

Erteñ menenden keçe çeyin, küñü boyu.

Uzundu keçe bul Cakıp Arık çaap kalıptır (“Manas”).

V.: Uzundu küñü. *Kabıl uzundu küñü tinimsız tüyşüktün artınan cürüp, catarda gana bir kelet (Elebayev).*

UZUNUNAN SALUU.

Öltürüü, cogotuu, cok kılui.

Emi etekten alarda, / Uzununan salarda (“Semetey”).

UY BOOR.

Boordoşup, birgeleşip biri-birin koldogon, intımaktaşkan degen maanide.

Uy boor el.

UY CALAGANDAY.

Zamatta aymoo, eç nersesin kaltırbay moysop cep koyuu degen maanide.

Cakeñ üymö tabak etti uy calaganday kılát (Osmonaliyev).

UY MÜYÜZ TARTUU.

Carım tegerek tartıp kırka oturuu.

Berkiler da uy müyüz tarta cumşak calbırak üstünö tize büğüştü (Beyşenaliyev).

V.: Uy müyüz boluu. *Şakirtter tak moldonun oroparasında uy müyüz bolup oturuşat (Abdukarimov).*

UY TİLİNDEY.

Kiçireek, ança çoñ emes.

Uy tilindey üç-tört köçönü emi ele tegerenip çıkpaybı? (Toybayev).

UYGA KİLEM CAPKANDAY.

Caraşıksız, orunsuz, oldokson körüngöndöy, tuura kelbey, kelişpey turganday.

Uyga kilem capkanday bolup, caman eriñdin kaysınısına aza kütösüñ (Cantöşev).

Yazıñki bağ bozumu çiftçileri o kadar zorlamadı (Abdukarimov).

Uzun Dizgin, Geniş Tuşak/Özgür

Eli-kolu boş, rahat, kısıtlanmayan.

Ne yapsa da, onların özgür olduğu gönülde yer almaya başladı (Kasimbekov).

GÜN BOYU

Sabahtan akşama kadar, her gün.

Gün boyu Cakıp arık yapmış (“Manas”).

V.: Sabahtan akşama kadar. *Kabıl sabahtan akşama kadar eve ekmek getirme peşinde koşturup, sadece yatmaya gelir (Elebayev).*

Uzunca Sermek/ORTADAN

KALDIRMAK

Öldürmek, yok etmek, temizlemek.

Şimdi bacaktan alacak/Ortadan kaldıracak zamanda (“Semetey”).

İnek Ciğer/Can ciğer

Can-ciğer olup, beraber olup birbirini kollayan, beraber dostça yaşayan mânâsında. *Can ciğer millet.*

İnek Yalamış Gibi/SİLİP SÜPÜRMÜŞ GİBİ

Hemen bitirmek, hiçbir şey bırakmayıp tamamen yiyip bitirmek mânâsında.

Caken ağzına kadar etle dolu olan tabağı silip süpürür (Osmonaliyev).

İnek Boynuzu Şeklinde Olmak/Yarım halka olmak

Yarım halka olup oturmak.

Onlar da yarım halka şeklinde yumuşak yaprak üstüne diz çöktüler (Beyşenaliyev).

V.: Çevrelemek. *Talebeler hemen hocanın etrafını çevreleyerek otururlar (Abdukarimov).*

İnek Dili Kadar/AVUÇ KADAR

Küçücük, o kadar büyük olmayan.

Avuç kadar üç-dört sokağı hemen dolaşıp bitirmez mi? (Toybayev).

İneğe Kilim Atmış Gibi/EŞEĞE ALTIN SEMER VURMUŞ GİBİ

Yakışsız, yersiz, çirkin görünen, tam oturmayıp uyumsuz duruyor gibi olan.

Eşeğe altın kemer vurmuş gibi, kötü kocanın neyine yas tutuyorsun (Cantöşev).

UYGAKTAY CABIŞUU.

Biröögö asılıp aluu, canın koyboo, artınan kalboo, akidey asıluu.

Bul uşakçıdan kutuluş azap ko, uygaktay cabışıp aldı (Berdikeyev).

UYKU BETİN KÖRBÖÖ.

Takır uktaboo, uktay albay kaluu.

Mınday tünü enem uyku betin körmök bele (Cusupov).

V.: Uyku kaçuu. *Bul tünü uykum kaçıp, kıyalım cer kezip cüröt (Ömürbayev).*

UYKU-SOONUN ORTOSUNDA.

Çala uykuda, ötü katuu uktap ketpey, bir nerselerdi eles-bulas sezgendey abalda.

Uşintip uyku-soonun ortosunda ubakit ötü berdi (Kıdırmışev).

UYKUSU UMAÇTAY AÇILUU. k. Közü umaçtay açılıu.**UYKUSU ÇAYITTAY AÇILUU. k. Közü umaçtay açılıu.****UKMAKSAN BOLUU.**

Ukpagansıp, ukpay kalgansıp körünüü, ukpamış bolup, togotpogonsup koyuu.

Kelin ukmaksan bolup basıp ketti ("Leninçil çaş").

V.: Ukmaksanga saluu. *Ayaldardın ıyın, kargışın Kalpa acının baybiçesi baştağan ...baskınçılar eldir-seldir eşitse da ukmaksanga salıştı (Beyşenaliyev).*

UKMUŞUŇ KURGUR.

Kandaydır kütülböğön korkunuçtuu nerseni körgöndö ce çok cañılıktı ukkanda abdan tañ kaluu maanisinde ayılat.

Ukmuşuñ kurgur, uşunday da bolot eken ee, - dep oturgandar cakasin karmadı ("Ala-Too").

V.: Ukmuşuñ kurup kal. *Oy, ukmuşuñ kurup kal, mınday bolot dep kim oyloptur ("Kırgızstan madaniyatı").*

UKTAP OTURUP BÜTÜRÜÜ.

Kolunan kelüü, abdan oñoy, ceñil dep eseptöü.

Abılбек менен Айгүлдүн işin мен uktap oturup gana бүтүрөмүн (Cantöşev).

Ayı Pençesi Denilen Ot Gibi**Yapışmak/KENE GİBİ YAPIŞMAK**

Birine sıkı sıkıya yapışmak, rahat bırakmamak, peşinden kalmamak, sümük gibi yapışmak.

Bu dedikoducudan kurtulmak çok zor, kene gibi yapıştı (Berdikeyev).

UYKU YÜZÜNÜ GÖRMEMEK

Hiç uyumamak, uyuyamamak.

Böyle gecede anam uyku yüzü görmez ki (Cusupov).

V.: Uykusu kaçmak. *Bu gece uykum kaçıp, hayalim başka yerlerde geziyor (Ömürbayev).*

YARI UYKULU

Tam uyumadan, çok derin uykuya dalmadan, bir şeyleri hayal-meyal görebilir durumda olmak.

Böyle yarı uykulu halde beklerken vakit geçiyordu (Kıdırmışev).

DUYMAZLIKTAN GELMEK

Duymamış gibi, işitmemiş gibi görünmek; duymamış rolü takınıp önem vermemiş gibi yapmak.

Gelin duymazlıktan gelerek yürüdü gitti ("Leninçil çaş").

V.: Duymazdan gelmek. *Hanımların ağlayışlarını, kargışlarını Kalpa hacının hanımı başkanlığındakiler hafiften duysalar da duymazdan geldiler (Beyşenaliyev).*

Neymiş öyle!

Beklenmedik şekilde, korkunç bir şeyi görünce veya beklenmedik bir haber duyunca, çok hayret etme mânâsında kullanılır.

Neymiş öyle, böylesini de ilk defa görüyorum, - diye oturanlar yakasın tuttu ("Ala-Too").

V.: Hayret bir şey! Eyvah, hayret bir şey, böyle olacak diye kimin aklına gelirdi ("Kırgızstan madaniyatı").

OTURDUĞU YERDEN BİTİRMEK

Elinden gelmek, çok kolay, çok basit diye düşünmek.

Adılбек ile Айгүл'ün işin ben oturduğum yerden bitiririm (Cantöşev).

UKTASA TÜŞÜNÖ KİRGİS. k. Üç uktasa tüşkö kirbegen.

UKUMDA COK.

Elde-curtta cok, ata-babada cok.

Mınday şumduk ukumda cok.

UKUMDAN TUKUMGA.

Muundan muunga, atadan balaga.

*Caza basıp alsañ eldin ubalı tuu karmap
çıkkın kişini uktatpas, salakası ukumdan
tukumga kalar (Osmonaliyev).*

UKURUGU UZUN.

Bardık mümkünçülüğü bar, kayda bolso
cetet, ilindirbey koyboyt, baarı bir
kutkarbayt, karmap alat degen maanide.

Bilgiñ kelse alardın ukurugu uzun (Saatov).

UKURUK KAYRAR.

Bir nersege takool bere ala turganday,
kayrattuu, er azamat.

*Uşunça elden, özübüzdün tukumdan ukuruk
kayrar çıkpıyby, - dep biy küñküldöy baştağı
(Osmonaliyev).*

UKURUK MOYUN.

Koykoygon, sinduu, moynu uzun.

*Ukuruk moyun, kalem kaş, / Kızdarı sonun
kırgızdın ("İrlar").*

UKURUK SALUU.

Kolgo tüşürüü, tizginin tartıp koyuu,
cooşutup, tıyıp koyuu.

*Kaçankıga çeyin ele oşentip tıyuudan çıgıp
cürö berer deysiñ, aga ukuruk salçu kişi
çıgar ("Çalkan").*

ULAGASINDA CÜRÜÜ.

Kızmatın kılıp, köz karandı bolup biröönün
kolunda cürüü, eptep baş kalkalap kün körüü.

*Oşentip, Bayımbet dağı bir çooçun, birok,
çoñ ulagada cürdü (Beyşenaliyev).*

ULAGASINAN MAY AGUU. k. İregeğen may aguu.

ULUK BAŞIN KİÇİK KILUU.

Caşının uluuluguna ce kızmatının
cogoroluguna karabay özünön tömön ce
kiçüü adamga kiçi peyil mamile casap aga
kayrılıu, keñeşüü ce andan suranuu.

*Uluk başımdı kiçik kılıp, calınıp-calbarsam
da iyiger türü cok (Aytmatov).*

**V.: Uluu başın kiçüü kılıu. Balkim, uluu
başın kiçüü kılıp süylöşkөndө: mınçalıkka**

ÂLEMDE YOK

Kimsede yok, hiçbir yerde görölmemiş.

Böyle şey âlemde yok.

NESİLDEN NESİLE

Nesilden nesile, babadan evlada.

*Yanlış yaparsan milletin vebali pes edenleri
uyutmaz, lekese nesilden nesile kalır
(Osmonaliyev).*

ELİ-KOLU UZUN

Tüm imkanları var, nereye olsa elleri uzanır,
halletmeden bırakmazlar, sıkı tutarlar
anlamında.

*Eğer öğrenmek istersen onların elleri-kolları
uzun (Saatov).*

Babayiğit

Bir şeye dayanabilecek gibi duran, gayretli,
yiğit.

*Bu kadar millet arasından, kendi neslimizi
koruyacak babayiğit çıkmaz mı, - diye ağa
haykırmaya başladı (Osmonaliyev).*

Selvi boylu

Boyu uzun, endamlı, boynu uzun.

*Selvi boylu, kalem kaşlı,/Kızları güzel
Kırgız'ın ("İrlar").*

DİZGİNİNİ ÇEKMEK

Avucuna almak, dizginini çekmek, sıkıştırıp,
sıkı sıkı tembihlemek.

*Ne zamana kadar böyle yasakları çiğnemeye
devam edecek dersin. Onun dizginini çekecek
kişi çıkar ("Çalkan").*

ELİNİN ALTINDA OLMAK

Hizmetini görüp, birinin dediğinden
çıkmadan, bir şekilde gününü yaşamak.

*Böylece, Bayımbet yine yabancı bir yerde,
fakat büyük birinin elinin altında oldu
(Beyşenaliyev).*

ALÇAK GÖNÜLLÜ DAVRANMAK

Yaşının büyüklüğüne veya makamının
derecesine bakmadan kendisinden daha
küçük insana alçak gönüllü davranıp ona
danışmak, paylaşmak veya ondan ricada
bulunmak.

*Alçak gönüllü davranıp, yalvarsam da ikna
olacak hâli yok (Aytmatov).*

**V.: Alttan almak. Belki, alttan alıp
konuşunca, bu kadar olmaz mıydı?**

barbayt bele? (Abakirov).

Uluu boyun pas kılıu. *Capar balam uluu boyun pas kılıp mınçalık bizge kelip kalıptır (Bayalinov).*

ULUU SÖZ.

1. Abdan baaluu, ötö maanilüü, kerektüü söz. *Akılmıdar aytkan uluu sözdördü eç kaçan esten çıgarboo kerek ("Leninçil çaş").*

2. Uyat bolso da keede aytlışı zarıl bolgon söz.

Uluu sözdö uyat çok, algan kişisi caraşsa bir uruu elge bel tutar beren tuuçtu perizat eken (Osmonaliyev).

ULUU ŞAŞKE.

Ay kötörülüp ce kün kötörülüp tüşkö cakındap kalgan maal.

Ay uluu şaşkeden ooganda tañ attı (Cusupov).

UMAÇ AŞ.

Kamırdı üzüp-üzüp maydalap salıp ciberip casagan suyuğ tamak.

UMAÇTAY KÖZÜ AÇILUU. k. Közü umaçtay açılıu.

UMURAY CURT. k. Cumuray curt.

UPAT BOLGUR!

Taş-talkanñ çıkır, çok bolgur degen sıyaktuu kargap-şilöö, tildöö maanisinde koldonulat.

UR-BERGE ALUU.

Cemelep, opuzalap, korkutup koyuu. *Sadırdın açuusu kelip inisin ur-berge alıp katuu uruştu (Berdikeyev).*

V.: Ur-tepkige aluu. *Ok, obu çok! – dep çaldı da, kempirdi da ur-tepkige alıp çıyraltat (Cusupov).*

URDURA BERÜÜ.

Bir nersenin tuura ce tuura emes ekendigine karabay urunta berüü (süylöö, ırdoo, cazuu, iştöö c.b.).

URUMDAN AŞKAN.

Bardık cagınan kelişken, eç nersege teñdeşi çok, abdan cogoru turgan.

Kalı urumdan aşkan akılduu, zerger kişi ele go ("Ala-Too").

URUMU MILTIK.

Epostordo aytlıuçu miltıktın bir türü.

URUNDU BOLUU.

Kagılıp-sogulgan, urundu-berindi bolgon abalga tuş kelip, katuu kıynalıp kaluu.

Colgo kelip, urundu bolup kalgan öñdönöt.

(Abakirov).

Kendini küçük saymak. *Capar evladım kendini küçük sayıp, bize kadar gelmiş (Bayalinov).*

Ulu söz

1. Çok değerli, çok manalı, gerekli söz. *Bilge insanların söylediği ulu sözleri hiçbir zaman unutmamak lazım ("Leninçil çaş").*

2. Nükteli söz. Ayıp olsa da bazen söylenmesi gereken söz.

Nükteli sözde bazen ayıp olmaz, aldığı eşi yakışır, bir grup insana destek çıkar fedakar melek imiş (Osmonaliyev).

Öğleden Biraz Evvelki Vakit/Kuşluk vakti Sabahın geç zamanı veya öğleden biraz evvelki vakit.

Kuşluk vaktinden sonra tan ağardı (Cusupov).

Bulamaç aş

Hamuru dilim dilim kesip parçalara ayırarak yapılan sıvı yemek.

Lanet olasıca!

"Yerle bir olası", "yerin dibine batası" gibi, kargışlamak, azarlamak için kullanılır.

TEHDİT ETMEK

Azarlayarak, aşağılayarak korkutmak.

Sadır'ın siniri tepesine çıkıp, kardeşini tehdit ederek çok kızdı (Berdikeyev).

V.: Baskı uygulamak. *Sizi işe yaramazlar!- diye yaşlı amcağı da, nineyi de baskı uygulayarak rahat bırakmaz (Cusupov).*

Atmak

Bir şeyin doğru veya yanlış olmasına bakmadan atmak (konuşmak, şarkı söylemek, yazmak, iş yapmak v.b).

EŞİ-BENZERİ YOK

Her açıdan gelişmiş olan, hiç eşi-benzeri olmayan, çok değerli.

Kalı, eşi-benzeri olmayan zeki, kuyumcu idi ("Ala-Too").

***Urumu tüfek**

Destanlarda bahsedilen bir tüfek türü.

Yıpranmak

İtilip kakılan, her açıdan zor olan bir durumu yaşamak; çok eziyet çekmek.

Yol azabından çok yıpranmışa benziyor.

URUŞTA TURUŞ COK.

Kandaydır bir nersege toktoosuz kirişeli, karap turbaylı, tartkınçaktabaylı degen maanide.

Uruşta turuş çok, cür, azır ele barıp süylöşö koyolu (Borbiyev).

USTUKANI KAÇUU.

Etinen tüşüp kiçireygen, keypi ketip cüdögön, çünçügön körünüştö boluu.

Bul beçaranın ustukani kaçıp kalıptır ("Ala-Too").

USTUKANI TAZA. k. Söögü taza.**USTUKANI UPAT BOLUU.**

Taptakır çok boluu, oyronu çıguu, çirip cogoluu.

Atam zamandan beri oşol aç bel, kuu condo sandagan mal-candın ustukani upat bolbodu (Ömürbayev).

USTUKANIÑ UPAT BOLGUR!

Cok bolgur, oyronuñ çıkkır degen öñdүү kargap-şilöö maanisinde koldonulat.

Ustukaniñ upat bolgur! Aligi arakeç it cedep ele cürögün tüşürüp salgan tura! (Ömürbayev).

UTURU KAROO.

Bir nerse ümüt etүү, kolun karap kaluu.

Köptön beri körö elek ceeniñ bolso, tuugan bar, duşman bar degendey uturu karap kalbasın dep salıp koygon tura (Aşimbayev).

“UU” DESE “DUU” DEYT.

Bir nerseni cönü çok apırta bergen, küçötüp, koşup süylögöndü cakşı körgön.

Sözdör “uu” dese, “duu” degen uçurtmalar arkıluu ayıldın çar tarabına cetip cattı (“Çalkan”).

UU-DUU BOLUU.

Birinin sözün biri ukpay duuldagan, baş alaman tüşkön abalda boluu, kıykırık, ızı-çuu bolo berүү.

Marat balalayka menen ırdap kirgende ulam biri süröp, bul komnata özünçö ele uu-duu bolo beret (Ömürbayev).

V.: Uu-çuu boluu. Soguş degen kabar ugulganda ayıl içi dürbölöñ tüşüp, bir zamatta uu-çuu bolo tüştü (“Ala-Too”).

Uu-çuu tüşүү. Çoñ-kiçine kızmattagılar uu-çuu tüşüp, taanısuuga ar kim özünçö kamılga körö baştı (“Kırgızstan madaniyatı”).

Kavgada durmak yok

Bir şeyi boşuna beklemeden hemen girişelim, boşuna beklemeyselim, çekimser davranmayalım manasında.

Kavgada durmak yok, hemen gidip konuşalım (Borbiyev).

Kemiği kaçmak/OMUZLARI ÇÖKMEK

Kemikleri küçülmüş, keyfi kaçıp yıpranmış, yorulmuş gibi görünen.

Bu zavallının omuzları çökmüş (“Ala-Too”).

TOPRAĞA KARIŞMAK

Tamamen yok olmak, ufalanmak, çürüyüp yok olmak.

Ta eskiden beri o bozkırın tepesinde, pek çok hayvanın kemikleri çürüyüp toprağa karıştı (Ömürbayev).

Yerin dibine giresi!

Yok olası, belanı bulasın gibi kargışlamak, azarlamak mânâsında kullanılır.

Yerin dibine giresi! O çok havlayan köpek hemen gelip, yüreğini ağzına getirmiş! (Ömürbayev).

ELİNE BAKMAK

Bir şey ümit etmek, eline avucuna bakmak.

Uzun zamandır göremediğim yeğenim ise kendisi, dost var, düşman var der gibisinden elime bakmasın diye, çantama koymuş galiba (Aşimbayev).

BİRİ BİN YAPAN

Bir şeyi asılsız yere abartan, abartarak konuşmayı seven.

Sözler, biri bin yapanlardan dolayı köyün her tarafına ulaştı (“Çalkan”).

GÜRÜLTÜ PATIRTI KOPARMAK

Birinin sözünü biri dinlemeyip gürültü yapmak, karmakarışık durumda olmak, haykırmak, ana baba günü olmak.

*Marat *balalayka ile şarkı söylemeye başlayınca, hemen birileri destekleyip, bu odada kendince gürültü-patırtı koparırlar.*

V.: Ortalık ayağa kalkmak. Savaş haberi duyulunca köyün içi hareketlenip, bir anda ortalık ayağa kalktı (“Ala-Too”).

Arbede yaşamak. Büyük-küçük, hizmetteki herkes arbede yaşayarak, tanışmak için herkes kendi çapında hazırlık yapmaya başladı (“Kırgızistan madaniyatı”).

UU CUTUU.

Ötö kaygılıu, kırsıktuu müşkül işke duuşar boluu.

Bir sen emes büt ayılın uu cutkanın körböy turasıñbı? (Sıdıkbekov).

UU İÇKENDEY KILUU.

Kıruu, coyuu, sulatuu.

Kalktı talap keterde, / Kabılan Manas baatırıñ / Uu içkendey kıldı emi ("Manas").

UU KORGOSUN. k. Korgoşun.**UU TİL.**

Söökkö cetken, canga batkan, can keyite turgan açuu, caman söz.

Uu til menen bayagıdan beter kakşıktı küçöttü (Beşenalıyev).

UU TIRMAK.

Mıkaaçı, zulüm, kankor.

Alardın ordun uu tırmak Kalpa eeledi (Beşenalıyev).

V.: Uu çeñgel. Kulalının uu çeñgelinen kutulgan kepterdey kelatkan neme, ayıl körüngöndö gana tizginin cıydı (Beşenalıyev).

UU TIRMAGIN BATIRUU.

Ayabay ezüü, abdan kıynoo, azap çektirüü.

Uu tırmagın manaptar, / Kabırgaga batırgan (Togolok Moldo).

UULU UÇKA, KIZI KIRGA CETÜÜ.

Bala-çakası ösüp-cetilüü, etek-ceñi cayılıu, akar-çakar boluu.

Uulum uçka, kızım kırğa cetip catkan meni kaakı orduna körböysüñ (Sıdıkbekov).

UURTUNAN CILMAYUU.

Biliner-bilinbes külümsüröp koyuu.

Şıldıñ sözgö Cekşen uurtunan cilmaya calt karap koyup, çıgıp ketti (Osmonalıyev).

V.: Uurtunan külüü. Asılbek da uurtunan küldü (Abakirov).

UURTUNAN MAY AGUU.

Aşıp-taşkan ayabay kenençilikte, bardar turmuşta boluu.

A sizdin uurtuñuzdan may agat, oşonduktan ciligiñiz mayлуу dedim (Abdukaimov).

UUÇTAP-KULAÇTAP CIYUU.

Kiçineden, az azdan toptoy berüü.

Çaçılğan tuzdu uuçtap-kulaçtap cıyıp aldık ("Sovettik Kırgızstan").

ZEHİR İÇMEK

Çok üzüntülü olmak; kedere, müşkil işe katlanmak.

Bir tek sen değil, tüm köylünün zehir içtiğini görmüyor musun? (Sıdıkbekov).

YERLE BİR ETMEK

Kırıp geçirmek, dağıtmak, yere sermek.

Halkı talan edip gidecekken,/Kaplan Manas bahadır/Onları yerle bir etti artık ("Manas").

ZEHİRLİ DİL

Kemiğe dayanan, cana batan, can acıtan, kötü söz.

Zehirli diliyle deminkinden beter azarlamayı arttırdı (Beşenalıyev).

ELİ KANLI

Acımasız, zalim, kana susayan.

Onların yerine eli kanlı Kalpa geçti (Beşenalıyev).

V.: Zehirli pençe. Kulalı'nın zehirli pençesinden kurtulan güvercin gibi hızla gelen kişi, köy görününce ancak dizginlerini çekti (Beşenalıyev).

ZEHİRLİ TIRNAKLARINI BATIRMAK

Çok eziyet etmek, çok zorlamak, azap çektiirmek.

Zehirli tırnaklarını zenginler,/Kaburgaya batırdılar (Togolok Moldo).

Oğlu uca, kızı kıra ulaştı/ÇOLUK**ÇOCUĞA KARIŞMAK**

Çoluk çocuğu büyümek, çoğalmak, aile fertleri çoğalıp ailesi büyümek.

Çoluk çocuğa karışan bana, gereken değeri vermiyorsun (Sıdıkbekov).

Tebessüm etmek

Biliner bilinmez gülümsemek.

Dalga geçilen söze, Cekşen bir tebessüm atıp, çıkıp gitti (Osmonalıyev).

V.: Alttan alta gülmek. Asılbek da alttan alta güldü (Abakirov).

Avurdundan Yağ Akmak/BİR ELİ**YAĞDA, BİR ELİ BALDA OLMAK**

Rahat yaşamak, elinde olmak, zengin olmak.

Sizin bir eliniz yağda, bir eliniz balda; o yüzden rahatsızsınız (Abdukaimov).

Avuçla Toplamak/GIDIM GIDIM**TOPLAMAK**

Azar azar toplamak.

Saçılan tuzu gıdım gıdım topladık ("Sovettik Kırgızistan").

UUÇU KURU EMES.

Calgız emes, çok emes, başkası da bar.
Temiriñ sinsa Bolotuñuz aman, uuçuñuz kuru emes, Teñirberdi ake... (Kasimbekov).

UÇAN TEÑİZ.

Uçu-kıyır çok, çeksiz, köp.
Ayşa apa at calınan köziün albay, öziünçö uçan teñiz oydo kelet (Danikeyev).

UÇKA ÇIGUU. k. Uçuna çıguu.

UÇKUL SÖZ. Nuskalduu, kurç taamay aytilgan söz.

UÇKUN ALDINDA.

A degende, tez ele, eñ murda, iride, eñ aldı menen, birinçi bolup.
Keleri menen dogun arta süylögön karkaygan neme uçkun aldında bölünüp çıktı (Aşımbayev).

UÇUUGA KANAT, KONUUGA KUYRUK BOLUU.

Cölök boluu, bel boluu (köbünçö cardamdaşa turgan, koldoy turgan öto işençiliktüü adamga karata).
Ayılçı bul cetimderge uçuga kanat, konuuga kuyruk boldu (Beyşenaliyev).

UÇKU ELDİN UÇUNA KETÜÜ.

Tez cayılıp ketüü, köp cerge tarap, dayın bolup kaluu (köbünçö kep-söz, uşak c.b. karata).
Al kabar uçku eldin uçuna, kırka eldin kıyrına ketti ("Ala-Too").

V.: Uçmaktın uçuna çıguu. Canağı oozuna alı cetpegen ceegi cektor arkıluu uçmaktın uçuna çıkıp ketişi mümkün ("Çalkan").

UÇU UZARUU.

İşi ilgerilöö, cırgalçılık, irakat menen kün körgön abalga cetüü, etek-ceñi cayıluu, ukum-tukumu ösüü, köböyüü.
Togolok Moldom, bir başıñ ongo köböyüp, uçıñ uzardı (Beyşenaliyev).

V.: Uçuğu uzaruu. Öz aylanasında önörlüü caştardan örnöktördün kuramasın uyuşturganına Togolok Moldo kursant.
Uçuğu uzarat degen uşul emespi (Beyşenaliyev).

Avucu Kuru Değil/ELİ BOŞ OLMAMAK

Yalnız değil, yok değil, başkası da var.
Demir'in vefat ederse Bolot'unuz sağ salim, eliniz boş değil, Tenirberdi ağabey... (Kasimbekov).

Uçan Deniz/Uçsuz-bucaksız

Ucu-bucağı yok, sınırsız, çok.
Ayşe ana atın yelesinden gözünü alamayıp, kendi çapında uçsuz-bucaksız hayallere dalar (Danikeyev).

ÖNE ATLAMAK

Hemen, çabucak, en erken, ilk, en ön sırada, ilk olarak.
Gelir gelmez şikayetini anlatan kaba saba şey hemen öne atladı (Aşımbayev).

Uçmaya Kanat, Konmaya Kuyruk Olmak/UÇAN KANADI, KONAN KUYRUĞU OLMAK

Destek olmak, yardımcı olmak (genelde yardımlaşılan, kollarılan, çok güvenilen insan için).
Ayılçı bu çocukların uçan kanadı, konan kuyruğu oldu (Beyşenaliyev).

Uçtaki Milletin Uçuna Gitmek/DÜNYANIN ÖBÜR UCUNA YAYILMAK

Tez yayılmak, pek çok yere dağılmak, herkes tarafından bilinip malum olmak (genelde laf, dedikodu v.b hakkında).
O haber dünyanın öbür ucuna yayıldı ("Ala-Too").

V.: Milletin ağzına düşmek. O ağzına hakim olamayanlarla milletin ağzına düşebiliriz ("Çalkan").

UCU UZAMAK

İşi iyi gitmek, güzel ve iyi hayat standardını yakalamak, çevresi genişlemek, ailesi büyümek, çoğalmak.
Togolok Moldom, bir yalnız başın ona katlanıp, ucu uzadı (Beyşenaliyev).

V.: Nesli çoğalmak. Kendi çevresinde hünlerli gençlerden talebeler yetiştirdiğine Togolok Moldo sevinçli. Nesli çoğalmak demek işte bu değil mi? (Beyşenaliyev).

UÇUGU KOROBOO.

Eç zıyan tartpoo, çıgım bolboo, eç kebelbö, eç nersesine zalal tiyböö.

Caalduu kankor acıga cagaldangan biy, boluştardın uçugu koroboyt, uypalangan, müñküörögön curtun başına tüşkön müşköl iş (Beyşenaliyev).

V.: Uçuk cibi koroboo. *Senin aga uçuk cibiñ korop catabı? ("Ala-Too").*

UÇUGUN ULOO.

Sözün, işin c.b. arı karay ulantıp ketüü. *Surooñuzdun uçugun özüüm ulay keteyin. Akinga akın katarı anı eskerüüm ır menen bolsun ("Sovettik Kırgızstan").*

UÇUNA ÇIGUU.

1. Çok kılúu, tügötüü, sarp kılúu. *Bayağı atasınan kalgan mal-mülktün uçuna çıktı ("Ala-Too").*

2. Bütüü, ayaktoo. *Al bayağı aytkandarının uçuna çıkkán çok.*

V.: Uçuna cetüü. *Bul öñdüü faktılardı körsötüp, uçuna cetüü kıyın, eñ köp ("Çalkán").*

Ayagina çıguu. *Oylogon oyunun ayagina çıktı.*

UYADAN UÇURUU.

Tarbiyalap östürüp çıgaruu, çoñoytup, boy cetkirüü, bilimdüü kılúu. *Ayımcan uyadan ak uul, kızıl kız uçurgan (Sıdıkbekov).*

UYUM TUUDU.

Toguz korgol sıyaktuu, birok eki tarabında beşten uyası bar, alarga beşten taş salınıp oynoluuçu baldar oyunu.

UYUTKUSU BUZULBAGAN.

Birimdigi küçtüü, turuktuu, küç-kubattuu, intimaktuu.

Uyutkusu buzulbagan curtumdun kaymağı, menin kanat-butaktarım. Boobuz bekemdep, tukumubuz ulansın (Beyşenaliyev).

UYUTKUSU BUZULUU.

Çabılıp-çaçılıp, bülgün-çaçkınga uçuroo, azıp-tozup bıtırıp ketüü.

Mına bu alaamat ürkün... eldi cüdötüp, azdırıp-tozdurup akıldan şaşıtıp ciberdi.

KILINA ZARAR GELMEMEK

Hiç ziyanda olmamak, bir gideri olmamak, hiç rahatsız olmamak, hiçbir şeyine zarar gelmemek.

Sinirli, kana susamış hacı görünümüne bürünen ağaların, toprak zenginlerinin kılına zarar gelmez. Hırpalanan, sürünen milletin başına düşen zor iş (Beyşenaliyev).

V.: İpliği Azalmamak/KILINA ZARAR VERMEMEK. *Senin onun kılına zarar verdiği mi var? ("Ala-Too").*

İpliğini Ekleme/KALDIĞI YERDEN DEVAM ETTİRMEK

Sözünü, işini v.b hemen kaldığı yerden devam ettirmek.

Sorunuzun cevabını kaldığı yerden devam ettireyim. Şairi şair olarak yad edişim şiir ile olsun ("Sovettik Kırgızistan").

SONUNA YETMEK

1. Yok etmek, bitirmek, harcamak.

Babasından kalan dünyanın sonuna yetti ("Ala-Too").

2. Bitirmek, sonlandırmak.

O, o zaman dediklerini sonuna yetirmedi .

V.: Sonuca varmak. *Bunun gibi belgeleri kullanıp sonuca varılamayan pek çok hadise var ("Çalkán").*

Sonuna çıkmak. *Düşündüklerinin sonuna çıktı.*

YUVADAN UÇMAK

Eğitip-büyütüp göndermek; geliştirip, kendi ayakları üzerinde durmasına izin vermek, ilim-irfan sahibi yapmak.

Ayımcan yuvadan yakışıklı delikanlıları, güzel kızları uçurmuştu (Sıdıkbekov).

İneğim doğurdu

*Dokuz tezek gibi, fakat iki tarafında beşer hanesi olan, onlara beşer taş koyarak oynanan oyun.

MAYASI BOZULMAMIŞ

Birlik-beraberliği güçlü, sıkı, güçlü, birlik beraberlik içinde.

Mayası bozulmamış yurdumun kaymağı, benim kanat ve dallarım. Birliğimiz güçlenip, nesliniz devam etsin (Beyşenaliyev).

MAYASI BOZULMAK

Dağılıp saçılıp, her tarafa yayılmak, birliklerinden kopup gitmek.

İşte bu korkunç sürgün... halkı yıpratıp, yerlerde süründürüp akıldan ayırdı. Yurdun

<i>Curttun uyutkusu buzuldu (Sıdıkbekov).</i>	<i>mayası bozuldu (Sıdıkbekov).</i>
Ü ÜDÖÖSÜNÖ ÇIGUU. Kandaydır bir işti ayagina çeyin atkaruu, akırına cetkire bütürüü, orundoo. <i>Bir ayda buuday menen şalının üdöösünön çıksañar boldu dedi (Cantöşev).</i> V.: Üdöögö aşıruu. <i>Bul işti üdöögö aşıra ala turgandığın işendire aytkan (“Ala-Too”).</i> ÜCÖT BOLUU. k. Sözü ücöt boluu. ÜCÖT KILUU. k. Sözüün ücöt kılúu. ÜZÖNGÜ BOOLUKKA SALUU. Küç körsötüü, küçkö saluu. <i>Seni üzöngü boolukka salam dep korkuttu (“Ala-Too”).</i> ÜZÖNGÜ BOOSU ALTI KABAT. Menmensingen, mıktımın dep baylığına ce biyliğine çirengen, özün abdan cogoru kötörgön degen maanide. <i>Üzöngü boosu altı kabat çirengen mırza cigitterden tarta tigil mal artınan ketken koyçu, cılkaçıga çeyin – erkekterdin suktanganı Gülbübü (Sıdıkbekov).</i> ÜZÖNGÜ COLDOŞ. Köptön beri birge cürgön, birge işteşken, birge emgektengen, işte, kızmatta birge bolgon, ötö cakin, ınak kurdaş, teñtuş. <i>Alardın ataları ilgerden üzöngü coldoş (“Ala-Too”).</i> ÜZÖNGÜ KAGIŞUU. Ötö cakin, çukul cürüü, biri-birine canaşa bastıruu. <i>Özü Ayılçı acıga üzöngü kagışa at calına kazan asışuuda (Beyşenaliyev).</i> ÜZÖNGÜDÖN BUT TAYUU. 1. Biylikten, mansaptan acıroo, işi kıyçalıştap, naçarlay baştoo. <i>Kokus üzöngüdön but taysa, buların saga cakşılık kılbat (Cooşbayev).</i> 2. Mentinen tayıp çögüp kaluu, aldan, küçtön ketüü (köbünçö karılıkka karata). <i>Üzöngüdön but tayıp, mintip oturup kaldım, karılık karşı aldı, çögüp baratam (“Kırgızstan madaniyatı”).</i>	Ü HAKKINDAN GELMEK Bir işi sonuna kadar yapabilmek, sonuna çıkarmak, yerine getirmek. <i>Bir ay içinde buğday ile pirincin hakkından gelseniz oldu dedi (Cantöşev).</i> V.: Yerine getirmek. <i>Bu işi yerine getirebileceğini bizi inandırmıştı (“Ala-Too”).</i> Üzengi Kayışına Bağlamak/ENSESİNE ÇÖKMEK Zorlamak, zorla yaptırmak. <i>Senin ensene çökeceğim diye korkuttu (“Ala-Too”).</i> Üzengi Kayışı Altı Kat/BURNU HAVADA GEZMEK Kendini beğenen, en iyisi diye malına veya makamına güvenen, kendini büyük gören gibi mânâlarda. <i>Burnu havada gezen bey yiğitlerden tut, koyun ardında gezen çoban dâhil tüm erkeklerin imrendiği Gülbübü (Sıdıkbekov).</i> Üzengi yoldaşı; arkadaşı Pek çok zamandan beri beraber olan, beraber çalışan; işte, hizmette hep beraber olan, çok yakın, yakın kardeş, yaşıdaş. <i>Onların babaları eskiden beri arkadaşı (“Ala-Too”).</i> Üzengi Vuruşmak/Yanyana yürümek; yol arkadaşlığı etmek Çok yakın, yakın yürümek, birbiriyle yanyana yürümek. <i>Kendisi Ayılçı hacıyla yol arkadaşlığı edip muhabbetleriyle yolu kısaltıyorlar (Beyşenaliyev).</i> Üzengiden Ayak Kaymak/AYAĞI KAYMAK 1. Makam ve mansıptan ayrılmak, işi tökezleyip, kötüye gitmek. <i>Aniden ayağın kaysa, bunlar sana iyilik etmezler (Cooşbayev).</i> 2. Elden-ayaktan düşmek Eski canlılığından eser kalmayıp çökmeye başlamak (genelde yaşlılık hakkında). <i>Elden-ayaktan düşüp böyle oturup kaldım, yaşlılığa boyun eğmeye başladım (“Kırgızistan madaniyatı”).</i>

ÜZÖNGÜNÜ ÇİRENE TEBÜÜ.

Menmensinip, közünö eç nerse körünböy, bolup-tolup turgan abalda boluu.

Zobolosuna maaşırlangan Dür Mirza çıkçıyıp, üzöngünü çirene teep turgan kezi (Beyşenaliyev).

ÜZÜLGÖNÜN ULAP, ÇAÇILGANIN CIYUU.

Kalıbına keltirüü, murdagı abalına keltirüü, oñdoo, işi oñolup cakşıra baştoo.

Üzülgöndü ulaylı, çaçılğandı cıynaylı (folk).

V.: Üzülgön uçugun uloo. *Al bet aarçısı menen aarçıp catıp, üzülgön uçugun ulaganday içinen ıraazı boldu (Abakirov).*

ÜZÜLÜP TÜŞÜÜ.

1. Bir nersege ötü suktanuu, aga cetsem dep ayabay degdegen, eñsegen abalda boluu ce bir nerseni ötü suktuk, aç közdük menen basa kaluu, aga cetüünü eñsöö.

Kaldan bul işke üzülüp tüştü (Sıdıkbekov).

2. Can-dili menen berilüü, can-alı kalbay calınuu, et-betinen ketip abdan cakşı körüü. *Bargan cerim üzülüp tüşüp, kütüp alat (Eraliyev).*

ÜZÜP ALUU.

Katuu çımçıp aluu, oymok booç saluu. *Akiya keede Elebestin bir cerin üzüp alat (Sıdıkbekov).*

ÜZÜR-MAZIR KEP AYTUU.

Arız-armanın aytuu.

Üzür-mazır kebiñ bolso ayt.

ÜY BETİN KÖRBÖÖ.

Üygö coloboo, üyündö bolboo, köbünçö üydön sırtkarı cakta boluu.

Al kündür-tündür üy betin körböyt (Saatov).

ÜY KÖTÖRÜÜ.

1. Cañı üy casoo (köbünçö boz üy).

2. Belgilüü bir maksatka ılayık (mis. Kelgen konoktor üçün) üy tigüü.

Kötörüp koygon üyü cok, körüşüp kelgen biyi cok (folk).

ÜY KÜÇÜK.

Üydön çıkpagan, eki cakka çıgıp elge aralaşpagan, üydön alıs ketpegen, dayıma

TUTTUĞUNU KOPARMAK

Tam gücünde olup gözüne hiçbir şey görmemek, en güçlü döneminde olmak. *İtibarına güvenen Dür Efendi'nin parlayıp tuttuğunu kopardığı devri (Beyşenaliyev).*

KOPANI BİRLEŞTİRİP, DAĞILANI TOPLAMAK

Şekline sokmak, eski haline döndürmek, düzeltmek, işi düzelmek.

Kopani birleştirelim, dağılanı toplayalım (folk).

V.: Kırılan döküleni tamir etmek. *O havlusuyla yüzünü silerken, kırılıp döküleni tamir etmiş gibi içinden mutluluk duydu (Abakirov).*

Kopmak/KENDİNDEN GEÇMEK

1. Bir şeye çok imrenmek; ona ulaşmayı çok ister, arzular durumda olmak veya açgözlülükle bir şeyin üstüne kapanmak, ona ulaşmayı arzulamak.

Kaldan bu iş için kendinden geçti (Sıdıkbekov).

2. Can-ı gönülden kendini adamak, canla başla yalvarmak, çok sevmek.

Gittiğim yer(de) kendilerinden geçip beklerler (Eraliyev).

KOPARIP ALMAK

Çok sert şekilde cimcikleyip almak, tuttuğunu çok sert çekmek.

Akiya bazen Elebes'in bir yerini koparır alır (Sıdıkbekov).

Özür-Mazaretini Söylemek/ÖZRÜNÜ MAZERETİNİ BEYAN ETMEK

Dilek ve şikayetlerini dile getirmek.

Özrün-mazaretin varsa beyan et.

EV YÜZÜNÜ GÖRMEMEK

Eve gelememek, evinde olmamak, genelde evden dışarıda olmak.

O gece-gündüz dışarıda olup, ev yüzü görmez (Saatov).

Ev Dikmek/BİNA DİKMEK

1. Yeni ev yapmak (genelde çadır).

2. Belli bir amaca göre (örn. Gelen misafirler için) oba kurmak.

Bir yere dikilmiş binası yok, başlarında görüşülecek kağanları yok (folk).

Ev Eniği/EV KEDİSİ

Evden dışarı çıkmayan, dışarı çıkıp sosyal hayata karışmayan, evinden uzağa gitmeyen,

üydö cürgön.

Ataydın üy küçük boluşun köpçülük caktırışpadı (Kaimov).

ÜYGÖ BATPOO.

Cakşısı aralaşa albay çettöö, özün aşıkça koomay sezüü, batına albaganday ıñgaysız abalda boluu.

Oşondo Sarbakeñdi körüp al. Baatır akesi ce bir üygö batsaçı da, ce bir köçögö batsaçı! (Cusupov).

V.: Üygö sıyboo. – *Ceñkebay, atakem aytkanday üygö sıybay baratam (Beyşenaliyev).*

ÜYDÜ BAŞINA KÖTÖRÜÜ.

Üy içinde katuu ızı-çuu tüşkön abalda boluu, ünün, dabışın ötö biyik, katuu çıgaruu.

Bala üydü başına kötörüp ańıldap koyo berdi (“Ala-Too”).

ÜYLÖP İYSE UÇUP KETÇÜDÖY.

Kunu kaçkan, ötö arıktagan, abdan alsız, naçar abalda.

Karılıgı cetip, cer tiktep, moynun salgan Oloykan cüdödü. Üylöp iyse uçup ketçüdü (Osmonaliyev).

ÜYLÖP CİBERÜÜ.

Buydamga keltirböö, arıdan beri çok kılúu, teñdeşe alboo.

Men anı üylöp ciberem.

ÜYRÜLÜP TÜŞÜÜ. k. Üstünö üyrülüp tüşüü.

ÜYRÜLÜP ÜSTÜNÖ TÜŞÜÜ. k. Üstünö üyrülüp tüşüü.

ÜYÜ KÜYSÜN!

Akırı oñbosun, cakşılık körbösün degen sıyaktuu kargoo, tildöö maanisinde koldonulat.

Buulugup çıdamı kettibi. – Buzukunun üyü küysün! – dedi (Aşımbayev).

V.: Üyüñ küygür! *Üyüñ küygür, kılğan işin kara! Balada emne cazık, - dep cardanıp turgan el soodagerdi kargay baştaştı (“Kırgızstan madaniyatı”).*

ÜKÜNÜN UYASIN TABUU.

Can cırgata turgan ötö cayлуу şartka duuşar boluu, marıy turgan kençe, baylıkka colugup işi oñoluu.

Kıskası, üküñün uyasın tapkanbız, бүркүтүм (“Çalkan”).

V.: Kurkuldaydın uyasın tabuu. *Al şumpay kurkuldaydın uyasın taaptır (“Çalkan”).*

her zaman evinde olan.

Atay’nev kedisi halini çoğu sevmedi (Kaimov).

EVE SIĞMAMAK

İyi kaynaşamayıp uzaklaşmak, kendini fazla görmek, istenilmiyormuş gibi rahatsız olmak. *O zaman Şarbaken’i gör. Bahadır ağabeyi eve de sığmıyor, sokağa da sığmıyor! (Cusupov).*

V.: Eve sığmamak. – *Yengeciğim, babamın dediği gibi eve sığmıyorum (Beyşenaliyev).*

EVİ BAŞINA GİYMEK

Ev içinde çok ses çıkarmak, gürültü yapmak, sesini çok yüksek çıkarmak.

Çocuk evi başına giyip, çığlığı kopardı (“Ala-Too”).

ÜFLESEN UÇACAK GİBİ OLMAK

Çok perişan durumda, çok zayıf, çok cansız, kötü durumda.

Çok yaşlanıp, kamburlaşıp, boynu uzayan Oloykan güçsüzleşti. Üflersen uçacak gibi (Osmonaliyev).

Üflemek/ KENDİ HÂLINE

BIRAKMAMAK

Bir seçenek bırakmamak, gözünü açtırmamak, denk tutmamak.

Ben onu kendi haline bırakmam.

Evi yansın!

Sonu hayır olmasın, iyilik bulmasın gibi kargışlama, sövme mânâsında kullanılır. *İçi daralıp sabırsızlandı mı. – Fitnecinin evi yansın - dedi (Aşımbayev).*

V.: Evin yansın! *Evin yansın, yaptığına bak! Çocuğun ne suçu var, - diye öfkeli halk tüccarları kargışlamaya başladılar (“Kırgızstan madaniyatı”).*

Puhı Yuvası Bulmak/BAŞINA DEVLET KUŞU KONMAK

Çok rahat ettirici bir durumla karşılaşmak; sefa sürececek zenginliğe ulaşıp, işi düzelmek. *En nihayetinde başımıza devlet kuşu kondu, aslanım (“Çalkan”).*

V.: Ballı yeri bulmak. *O yaramaz, ballı yeri bulmuş (“Çalkan”).*

ÜKÜSÜ ÇIGUU.

Ayabay samsaalap, salbırap kebetesi ketüü, tamtıgı ketüü, tarpı çıguu.

Üstündögü kiyimi da titilgan, ar kaysı cerinen üküsi çıgat (Sıdıkbekov).

ÜLGÜ SÖZ.

Akıl-nasaat ayıluuçu, tarbiyalık maanisi bar, adeptüü boluuga çakıruu iretinde ayıluuçu söz ce ırlar.

Karıyanın ülgü sözdörü kulagınan ketpeyt (“Caş leninçi”).

ÜMÜTÜ TAŞ KABUU.

Oylogon oyu, tilegi ordunan çıkpıy kaluu, maksatı işke aşıpoo.

Kılınışkerlerdin cazasın berebiz degen ümütü taş kaptı (“Leninçil caş”).

V.: Ümütü taşka tiyüü. *Emi inimdi mandikerden boşotup kelem go dep bargan Karimdin ümütü taşka tiydi (Cantöşev).*

ÜN ALIŞUU.

Birinen sala biri ün çıkaruu, carışa ün çıkaruu.

Baldar ün alışıp ırday baştıdı (“Kırgızstan piyoneri”).

ÜN KATPOO.

Eç söz kayırboo, ünün çıkarıp süylöböö, unçukpoo.

Eköo teñ ün katpay, üy tarapka buruldu (Aşımbayev).

ÜN ÇIGARUU.

Köbünçö ölgön adamdı cektöp, koşup ıyloo. Kalı mergendi cektöp, ayalı eki maal ün çıkarat (Beyşenalıyev).

ÜNÜ BUULUU.

Süylöy albay toktöp kaluu, ünü çıkpıy, dabışın çıkara albay buulugup kaluu.

Cürögü tuylap, tili kürmöögö kelbegensip, ünü buuldu (Aşımbayev).

V.: Tamagı buuluu. *Çokondun tamagı buulup, kañırığı tütöp ketti (Abdıramanov).*

ÜNÜ BÜTÜÜ.

Kargıldanıp, kardıgıp ünü cakşı çıkpıy kaluu.

Esiñde bardır ötkön kün,/Kardıgıp ündör bütökön kün (Elebayev).

ÜNÜ KUDAYGA CETÜÜ. k. Kudayga ünü cetüü.

ÜNÜN BASPOO.

Eç basılбай ıylay ce süylöy berüü.

Emilbek eki ele kün emes, eki cuma ünün

Baykuşu çıkmak

Aşağıya doğru sarkıp sallanarak çehresi bozulmak, şekli bozulmak, düzeni bozulmak.

Üstündeki giyimi de yıpranmış, her tarafı baykuşu çıkmış gibi (Sıdıkbekov).

ÖRNEK SÖZ

Akıl ve nasihat verici, eğitici mânâsı olan, edepli olmaya çağıran söz veya şarkılar.

Amcanın örnek sözleri kulağından gitmiyor (“Caş leninçi”).

HAYALLERİ SUYA DÜŞMEK

Düşünüp planladıkları, dileği gerçekleşmemek; amacı gerçekleşmemek.

Suçluların cezasını vereceğiz şeklindeki hayalleri suya düştü (“Leninçil caş”).

V.: Hayal kırıklığına uğramak. *Artık kardeşimi hamlıktan kurtaracağım diye giden Karim, hayal kırıklığına uğradı (Cantöşev).*

Seslenmek

Birinin ardından biri seslenmek, yarışarak ses çıkarmak.

Çocuklar yüksek sesle şarkı söylemeye başladılar (“Kırgızistan piyoneri”).

SES ÇIKARMAMAK

Hiç karşı söz söylememek, sesini çıkarmamak, seslenmemek.

İkisi de ses çıkarmadan, evin yolunu tutarlar (Aşımbayev).

Ses Çıkarmak/YAS TUTMAK

Genelde ölen adamı anıp onun için ağlamak. *Kalı avcıyı anıp, hanımı her gün iki defa ağlayarak yas tutar (Beyşenalıyev).*

SESİ KISILMAK

Konuşamayıp duraksamak; sesi çıkmayıp, sesini çıkartamayıp boğulur gibi olmak.

Kalbi sıkışıp, dili dönmeyip, sesi kısıldı (Aşımbayev).

V.: Boğazı tıkanmak. *Çokon’un boğazı tıkanıp, nefesi daraldı (Abdıramanov).*

SESİ KISILMAK

Sesi boğulmak, sesi kısılıp iyi çıkmamak.

Aklında vardır geçen günler,/Seslerin boğuk çıkıp, sesin kısıldığı gün (Elebayev).

SESİNİ KESMEMEK

Hiç durmadan ağlamak veya konuşmak.

Emilbek iki gün değil, iki hafta sesini

baspadı (Osmonaliyev).

ÜNÜN KÖTÖRÜÜ.

Açuulanıp, bakıldap bek-bek süylöö.
Eç kaçan biröögö ünün kötörüp,
ürpöñdögönün körgön cökün ("Sovettik
Kırgızstan").

ÜNÜN CASOO.

Irdoogo ce süylöögö kaminganday
cönkürüngön sıyaktanıp tamagın kıruu.
Sansızbay ünün casap, bir kep aytçuday
öñdönüp oturup, Abıldın orduna süylöy ketti
(Sıdıkbekov).

ÜNÜ TEÑİRGE KETÜÜ. k. Kudayga ünü cetüü.

ÜRÖYÜ UÇUU.

Abdan korkup ketüü, kaltaarıp öñü buzuluu,
korkunuç basuu.
Şambetti körgön tigilerdin üröyü uçup ketti
(Berdikev).

ÜRÖYÜN ALUU.

Ayabay korkutuu, esin ııgaruu, korkutup
cürök zaada kıluu.
Alda kaydan eldin üröyün alıp ozuna
kabarlay... caaldıu toktodu (Beyşenaliyev).

V.: Üröyün uçuruu. Bul camandıktın
cışanası deşip, momurap tınç catkan eldin
üröyün uçurdu (Osmonaliyev).

Üşün aluu. Kulu-kalpanın maksatı eldin
üşün aluu, emgekçilerdin közün budamayloo
(Cantöşev).

ÜRÜMDÖN TABILBAS.

Eç cerde, eç kimde cok.
Mına azır ürümdön tabılbas maldı aldığa
cayıp koyup otursam, oozdoron kuu çöp
menen aarçışat (Aytmatov).

ÜRÜP ÇIGAR İTİ COK.

Kolunda cok, ötö kedey, abdan cardı, coksuz.
Mamat ürüp çigar iti cok kedey (Kaimov).

ÜSTÜNÖN KUŞ UÇURBOO.

Ötö ayarlap, bapestep, közün karap erkeletip
baguu, asıroo.
Kantsin, baykuş Nurak menen ayalı eköö
Zarılının üstünön kuş uçurgusu kelbeyt
(Ömürbayev).

V.: Kuş uçurboo. Közün karabaganda
kantet, bul beçaralardın da kuş uçurbay

kesmedi (Osmonaliyev).

SESİNİ YÜKSELTMEK

Sinirlenip, bağırarak yüksek sesle konuşmak.
Hiçbir zaman başkasına sesini yükseltip,
terbiyesizlik yaptığını görmedim ("Sovettik
Kırgızstan").

SESİNİ AYARLAMAK

Şarkı söylemeye veya konuşmaya hazırlık
yapar gibi kesik kesik öksürüp, boğazını
temizlemek.

Sansızbay sesini ayarlayıp, bir söz
söyleyecekmiş gibi durup, Abıl'ın yerine
konuşmaya başladı (Sıdıkbekov).

ÖDÜ PATLAMAK

Çok korkmak, korkudan beti benzi atmak,
korku sarmak.

Şambet'i görenlerin ödü patladı
(Berdikev).

ÖDÜNÜ PATLATMAK

Çok korkutmak, aklını çıkarmak, çok
korkutup kalbini hoplatmak.

Aniden milletin önüne çıkıp ödlerini patlattı
(Beyşenaliyev).

V.: Yüreğini ağzına getirmek. Bu
kötülüğün müjdesi diye, hiçbir şeyden
habersiz yatan milletin yüreğini ağzına
getirdi (Osmonaliyev).

Korku salmak. Kulu kalfanın amacı millete
korku salarak, çalışanların gözünü
korkutmak (Cantöşev).

ALEMDE EŞİ BENZERİ BULUNMAZ

Hiçbir yerde, hiç kimsede yok.

İşte şimdi alemde eşi benzeri bulunmaz malı
önüme yayıp otlattırsam, ağızlarını kuru otlar
temizlerler (Aytmatov).

Havlayıp çıkan köpeği bile olmamak

Elinde-avucunda yok, çok fakir, yoksul.
Mamat havlayıp karşılayacak köpeği bile
olmayan yoksul (Kaimov).

Üstünden Kuş Uçurmamak/TOZ KONDURMAMAK

Çok iyi koruyup, el üstünde tutup, gözünün
içine bakarak büyütmek; bakmak.

Ne yapsınlar, zavallı Nurak ile eşi, Zarlı'ya
toz kondurmazlar (Ömürbayev).

V.: Toz kondurmamak. Nasıl önem
vermesinler, bu zavallıların da toz

bapestegen calgızı da ("Kırgızstan madaniyatı").

ÜSTÜ BÜTÖLÜÜ. k. İyni bütölüü.

ÜSTÜ CAÑIRUU.

Kolu bir nersege cetip, keñelip oñolo baştoo, tıñıp kaluu.

Meni menen cürüp üstüñ cañırıp, attuu bolduñ (Beyşenaliyev).

ÜSTÜNÖ TÜŞÖ KALUU.

1. Çebelenip katuu ayagan, boluşkan, can dalbastap korgop, kalkalagan abalda boluu.

Bala degende üstünö tüşö kalat.

2. Biröögö koşomat kılúu maanisinde közünün ağı menen teñ aylanıp çimirilip turuu, astı-üstünö tüşüp ötü elpek mamile casoo.

Calınıp-calbarıp üstünö tüşö kalat.

V.: Üstünö tüşüü. Öz enemdey bolup, üstümö tüşüp koşo aylanıp turat (*Abdukaimov*).

ÜSTÜNÖ ÜYRÜLÜP TÜŞÜÜ.

Calınıp-calbarıp, egilip-cagılıp ötü cakşı körüü.

Kokus sırkooolop kalsañ, üstüñö üyrülüp tüşö kalat (Medetov).

ÜSTÜNÖ ÜYRÜP SALARI COK.

Kiye turgan eç nersesi cok, takır kiyim-keçesi cok, cılañaç-cırtık degen maanide.

El cılañaç, üstünö üyrüp saları cok, soguštun kaabı söögünö cetti ("Ala-Too").

ÜSTÜNÖN ÇIGUU.

Dal oşondoy boluu, biri-birine abdan şaykeş kelüü, bolcolu tuura çıguu.

İnisinin oyu da munun oyunun üstünön çıktı (Ukayev).

ÜTÜR-TOÇKASINA ÇEYİN.

Eç nersesin kaltırbay, büt bardığın, toluk.

Kaçan al kimder kelgenin, emne degenin ütür-toçkasına çeyin ayıp bergende baarı cakaların karmap kalışat ("Leninçil çaş").

ÜÇ KÖÇKÖNDÖY BOLUU. k. Köñülü

üç köçkөн curttay kaluu.

ÜÇ UKTASA TÜŞÜNÖ KİRBEGEN.

Eç bir oygo kelbegen, takır oydo cok, kütülböğön cerden, kapısınan bolgon, tañ kalarlık.

Özüüm da uşul baleege kirepter bolom degen oy üç uktasam tüşümö kirbegen ("Çalkan").

kondurmadan baktıkları birtaneleri ("Kırgızstan madaniyatı").

EKMEĞİ BÜTÜN OLMAK

Elinden bir iş gelip işi iyiye gitmeye başlamak, kendine bakar olmak.

Benimle gezerken ekmeğin bütün olup, ünlü oldun (Beyşenaliyev).

ÜSTÜNE DÜŞMEK

1. Korumak, esirgemek, canı gibi görüp korumak, kol kanat gerer durumda olmak

Çocuk deyince hemen üstüne düşer.

2. El pençe divan durmak

Birine yaranmak için hazır durumda olmak, çok çalışkan görünmek ve emrine amade muamelesi yapmak.

Yalvarıp hemen el pençe divan durur.

V.: Üstüne titremek. Kendi anam gibi, üstüme titriyor (*Abdukaimov*).

ÜSTÜNE TİTREMİK

Yalvarıp-yakarıp, eğilip-bükülüp çok sevmek.

Aniden hastalanırsan, üstüne titrer (Medetov).

ÜSTÜNE GİYECEK GİYİMİ

OLMAMAK

Giyecek hiçbir şeyi yok, hiç elbiseleri yok, yalın, çıplak mânâsında.

Millet çıplak, üstüne giyecek giyimi yok, savaşın acısı kemiklerine kadar işledi ("Ala-Too").

Tam isabet

Tam öyle olmak, birbiriyle çok uyuşmak, tahmini doğru çıkmak.

Kardeşinin düşüncesi de bununki ile tam isabet doğru çıktı (Ukayev).

NOKTASINA-VİRGÜLÜNE KADAR

Hiçbir şey bırakmayıp, her şeyiyle, tam.

Ne zaman kimlerin geldiğini, ne zaman ne dediğini noktasına-virgülüne kadar söylediğinde, herkes hayretler içine düştü ("Leninçil çaş").

Üç Uyusa Bile Rüyasına

Girmeyen/RÜYASINDA BİLE

GÖRMEK

Hiç akla gelmeyen, daha önce hiç düşünülmemiş, aniden cereyan eden, hayret verici.

ÜŞKÜRÜĞÜ TAŞ CARUU. Bir nersege katuu kaygırıp kapa boluu, küyüt tartuu ce ötü canı keyüü abalın körsötüü. <i>Üşkürüğüñüz taş carat, bir ceriñiz oorup catabı? (Toybayev).</i> ÜŞÜN ALUU. k. Üröyün aluu. ÜŞÜ KETÜÜ. Katuu korkup cürök zaada boluu, abdan müñkürögön, üröyü uçup korkkon abalda boluu. <i>Mına uşuga toluk inangan eldin üşü ketip, Krasin menen Alamanovdu kargap-şilep catıstı (Akmatov).</i> V.: Üşü uçuu. Tölömüştün üşü uçup, cürögü oozuna tıgıla tüştü (Berdikeyev). ÜŞÜNÖ KELÜÜ. Esine kelüü, bir az es-uçun cıyuu. <i>Mına uşul sözdü ukkanda, Aydaralı üşünö kelip kalgan boluçu (Abdukarimov).</i>	<i>Kendim de böyle bir belaya çatacağımı rüyamda bile görmezdim (“Çalkın”).</i> Hayıflanması Taş Kıran/İÇİ KAN AĞLAMAK Bir şeye çok üzölmek, içi yanmak veya canı sıkılmış durumda olduğunu göstermek. <i>İçiniz kan ağılıyor, bir yeriniz mi acıyor? (Toybayev).</i> ÖDÜ PATLAMAK Çok korkmak, yüreği ağzına gelmek; çok endişelenmiş, beti benzi atıp korkmuş durumda olmak. <i>İşte buna tam olarak inanan milletin ödü patlayıp, Krasin ile Alamanov’a sövmeye başladılar (Akmatov).</i> V.: Ödü patlamak. Tölömüş’ün ödü patlayıp, yüreği ağzına geldi (Berdikeyev). KENDİNE GELMEK Aklını başına toplamak, akıllanmak. <i>İşte bu sözü duyunca, Aydaralı kendine gelmişti (Abdukarimov).</i>
Ç ÇAAR BAŞ. Dalaydı başınan ötkörüp dasıkkın, köptü körgön, kekse, kıydı. <i>Birok buların içinen öz cañılıştığın taza moynuna albagan çaar baştar azır da togolok arızdı toktotuşa elek (“Sovettik Kırgızstan”).</i> ÇAAR İÇEGİ. Kıydı, mitaam, aramzalığın içine katkan, oñoy menen açılbağan. <i>Çaar içegisiñ go? – dep balanı tamaşalap koydu.</i> ÇABALEKEYDEY KATTOO. Tez-tez, tınımsız kelip-ketüü, bat-bat kattoo. <i>Andan kam sanaba. Bizdin ayılga maşına degen çabalekeydey kattayt, - dep menin köñülümdü cubatıp koydu (“Leninçil çaş”).</i> ÇABAK URUU. Kolu-buttun araketi menen suuda süzüü, suu üstündö kalkıp cılıp cürüü. <i>Oroş özü dagı çabak urup çıgıp keldi (“Çaş leninçi”).</i> ÇAY KAYNAM. Ançalık köp emes, uzak emes ubakit.	Ç Alaca Baş/GÖRMÜŞ GEÇİRMİŞ; KULAĞI KESİK Pek çok şeyleri başından geçirip tecrübe kazanan, çok şey görmüş geçirmiş, tecrübeli, işini bilen. <i>Fakat bunların içinden kendi suçunu kabul etmeyen kulağı kesikler şimdi de dilekçeyi geri çekmediler (“Sovettik Kırgızistan”).</i> Alaca İçegi/YERE BAKAN YÜREK YAKAN Uyanık, kurnaz, tembelliği içinde, kolay kolay açılmayan. <i>Yere bakan, yürek yakansın ha? – diye çocuğa şaka yaptı.</i> Kırlangıç gibi gelip gitmek Sık sık, durmadan gelip gitmek, sık sık gelip gitmek. <i>Onu dert etme. Bizim köye araba, kırlangıç gibi çok sık gelip gider, - diye beni rahatlatı (“Leninçil çaş”).</i> Suyu Kulaçlamak/Kulaç atmak Kol ve ayağın birlikle hareketiyle suda süzmek, suda batmadan ilerlemek. <i>Oroş kendi başına da kulaç atıp çıkı geldi (“Çaş leninçi”).</i> Çay kaynamlık (zaman) Çok değil, uzun bir zaman değil.

Köp bolso çay kaynamça buydalsak kırılmak ekenbiz (Sıdıkbekov).

V.: Çay kaynatım. Öröndün içindeki kıştak menen poçtonun aralığı çay kaynatım alıstıkta (Cusupov).

ÇAY PUL.

1. Biröögö col karacat kılıp ketiş için ce keregiñe caratıp al degen maanide sıy katarı tartuulangan akça.

Bul sizdin çay puluñuz, - dep kiçinekey orolgon nerseni sundu ("Ala-Too").

2. Körsötkön kızmatı için daldalçıga, caldapka c.b. berilüüçü sıy, akça.

ÇAY UURTAM.

Kiçine, bir az, ança-mınça.

Meyman bölmösündö üçöö çay uurtamga tuncuraşa tıñtıktı mıyuştı (Beyşenaliyev).

ÇAYKANDI KELBÖÖ.

Ötö ele az bolup kaluu, arzırlık, alımsınarlık abalda bolboo.

Ança bala-çakaluu bolo elek canı tirdik kez, eköbüzdün kenedey ookatıbiz uşul üygö da çaykandı kelbey kalgan ("Kırgızstan madaniyatı").

ÇAK KELBÖÖ.

1. Teñdeşe alboo, teñ kelböö.

Ölöp kalgan kanışın kirpigiñe çak kelbeyt (Cantöşev).

2. Tütpö, cetişerlik bolboo.

Baldar carışa iştese, alarga ılay çak kelbey, tigil taşuuçulardı şaşırat (Sıdıkbekov).

ÇAK TÜŞ.

Kün kötörülüp, kal töböğö kelip, çañkayıp turgan mezigil.

Çak tüştö özüüm calgız postko çıktım, tokoydon alda kaday şıbirt uktum (Ümötaliyev).

ÇAKA TUYAK.

Kuu, abdan mitaam.

Cedep çaka tuyak bolgon kıydı bir az cumşay tüştü ("Ala-Too").

ÇAKMAK ALUU.

Biröögö öz bilgenindey üstömdük cürgüzüü, arı-beri kalçoo, köz karandı kılúu.

Adamdın tagdırın çakmak algan eski biylik ebak kıyragan (Sıdıkbekov).

Çok değil, çay kaynamlık zaman kadar orada kalsak mahvolacaktıktık (Sıdıkbekov).

V.: Çay kaynatımlık kadar. Vadi içindeki köy ile postahanenin mesafesi çay kaynatımlık kadar (Cusupov).

ÇAY PARASI

1. Birisine yol harçlığı için veya ihtiyacın için kullan anlamında hediye olarak verilen para.

Bu sizin çay paranız, - diye küçücük sarılmış şeyi uzattı ("Ala-Too").

2. Yerine getirdiği hizmetinden ötürü emlakçıya, hamala v.b verilen hediye, para.

Çay Yudumluk/Çay içimlik

Azıcık, biraz, kısa zamana.

Misafir odasında üçü bir çay içimlik sessizce, huzur içinde uyudular (Beyşenaliyev).

DEVEDE KULAK KALMAK

Çok az olmak, yetersizlik, yeterli durumda olmamak.

Daha çoluk-çocuğa karışmayıp yeni evlendiğimiz dönem, ikimizin azıcık erzağımız bu eve devede kulak kalıyor ("Kırgızistan madaniyatı").

BOY ÖLÇÜŞEMEMEK

1. Yarışmamak, denk gelmemek.

Ölen güzelin senin kirpiğinle boy ölçüşemez (Cantöşev).

2. Dayanmamak.

Çocuklar yarışarak çalışırlarsa, onlara toprak dayanmayıp, ordaki taşıyıcıları acele ettirir (Sıdıkbekov).

Tam öğle zamanı

Güneşin yükselip, tam ortaya gelip, tam tepede olduğu an.

Tam öğlen zamanı nöbete geçtim, ormandan bir güriültü duydum (Ümötaliyev).

Kova Ayak/ŞEYTANA PABUCUNU TERS GİYDİREN

Hilekâr, çok kurnaz.

Şeytana pabucunu ters giydiren hilekârı biraz işe gönderdi ("Ala-Too").

ESİR ALMAK

Birine kendi istediği gibi büyüklük taslamak, istediği gibi kullanmak, kendine boyun eğdirmek.

İnsanın kaderini esir alan eski idare yıkıllı çok oldu (Sıdıkbekov).

ÇAKMAK ET.

Bulçuñ et.

Kara sandın çakmak et,/Börü, tülkü oyot beym! ("Manas").

ÇAKÇAÑ-ÇAKÇAÑ ETÜÜ.

Közdörün çakırañdatıp açuulanuu, edireñdep oroyluk kılıp bir tiyüü.

Çakçañ-çakçañ etip, atın oynoktotot, eldin müdösün ugar türü çok ("Ala-Too").

ÇAKIRIP URGAN İTTEY BOLUU.

Eñsegenindey, samaganınday bolboy, oyu ordunan çıkpay, şağı sınıp, şaabayı suup şaldaya tüşüü, bozala boluu, ıza boluu.

Çakırıp urgan ittey bolup bir topton kiyin Petruha keldi (Aytmatov).

ÇAL CIGAR.

esk. Kız berüü saltına kirüüçü ırım-cırım.

Kudalar kızdın atasınıkında catkanda "çal cıgarıbizdı" bergile dep abışkalar kelişet ("Ala-Too").

ÇALA BUÇUK.

Kiçine, ança-mınça, bolor-bolbos, az gana.

Ceñesi arkıluu kız menen çala buçuk söz ileştirgen cagdayım bar (Beyşenaliyev).

ÇALA CAN.

Arañ ele canı bar, öto alsız, ölösölüü, çala ölük, esi oop, esinen tanıp kalgan abalda.

Tepkiden uukkan çala can Muzooke catat (Beyşenaliyev).

ÇALA KAYIP.

Ança-mınça, bir az, kiçine.

Ar cak, ber cagina çala kayıp köz cügürtö, oñ cakkı terezenin aldındagı orundukka barıp oturdu (Danikeyev).

ÇALA MOÑOL.

Kiçine-kiçine, bir az, ança-mınça.

Askar tüz karay albay taysaldap, sözdü uzartpoo maksatında ooz uçunan çala-moñol coop kaydardı (İsmayilov).

ÇALA ÖLTÜRGÖN CILANDAY.

Ce arı, ce beri emes, orto saar, ayagina cetkire iştelbey ara bök, arsar abalda kalgan.

Bayagıda Bayımbetti çala öltürgön cilanday alsıratıp, bala okutuuga tıyuu salgan (Beyşenaliyev).

Çakmak et

Parça et.

Bacak kısmından parça et,/Kurt, tilki yiyecek galiba! ("Manas").

GÖZLERİ YUVASINDAN FIRLAMAK

Gözlerini kocaman açıp öfkelenmek, kendini tutamayıp sinirle sert çıkışmak.

Gözleri yuvasından fırlayıp atını oynatır, milletin derdini dinleyecek hâli yok ("Ala-Too").

Çağırılıp Dövülen Köpek Gibi Olmak/EŞEKTEN DÜŞMÜŞ GİBİ OLMAK

Arzuladığı, beklediği gibi olmamak; düşünceleri gerçekleşmemek; şevki kırılıp, gönlü soğuyup kendini bırakmak; beti-benzi solmak; çok üzülme.

Eşekten düşmüş gibi biraz sonra Petruha geldi (Aytmatov).

Amca çıkar

esk. Kız verme merâsiminde olan gelenek.

Düniürler kızın babasının evinde gecelediklerinde "çal cıgarımızı" verin diye amcalar gelir ("Ala-Too").

AZ BUÇUK

Küçük, öyle-böyle, olur-olmaz, azıcık.

Yengesinden dolayı kız ile az buçuk konuşmuşluğumuz var (Beyşenaliyev).

YARI DİRİ

Çok ağır yaralı, çok güçsüz, ölecekmiş gibi, yarı ölü;şuurunu kaybedip, kendinden geçmiş hâlde.

Dayaktan yaralanan yarı diri Muzooke yatıyor (Beyşenaliyev).

YARI BUÇUK

Birazcık, öylesine, biraz.

Oraya buraya yarı buçuk göz atıp, sağ taraftaki pencerenin önündeki yere gidip oturdu (Danikeyev).

YARIM YAMALAK

Azar azar, biraz, bazen.

Aksar doddoğru bakamayıp çekinip, sözü uzatmamak maksadıyla, dilinin ucuyla yarım yamalak cevap verdi (İsmayilov).

Yarı Ölü Bırakılan Yılan Gibi/YARI CANI ÇIKMIŞ GİBİ

Ne öteye, ne beriye; sonuna kadar getirilemeyip yarıda bırakılan, ortada kalan.

O zaman Bayımbet'i yarı canı çıkmış şekilde güçsüz bırakıp, çocuk okutmaya yasak getirir

ÇALA SABAT.

Bilimi tayk1, ar nersege ança tereñ tüşünö berbegen ce çala kat taanigan.

Bilimi tayk1, çala sabat, çalpoo kıyal neme ("Sovettik Kırgızstan").

ÇALGIRTI TURAT KÖZÜNDÖ. k.

Közündö çalgırtı bar.

ÇALDIBARI ÇIGUU.

1. Talkalanuu, buzuluu, kerekten çıguu, tamtıgı ketüü.

Çaldıbarı çıgıp, küngö kakcırıp eskiligi cetken darbazanı açtı (Berdikeyev).

2. Eskiligi cetip ayrılıu, titiluu, dal-dalı çıguu.

Tizesin kızañdatıp, çaldıbarı çıkkın köynögü menen kirip kelip, irege cakka otura kaldı ("Ala-Too").

ÇALKAÑDAN TÜŞKÜR!

"Soolugur, ölgür" degen sıyaktuu kargoo maanisinde koldonulat.

Çalkañdan tüşkür, munun kuytulugu tüpkö cetet beym ("Kırgızstan madaniyatı").

ÇALKASINAN KETÜÜ.

Bir nersege makul bolboo, baş tartuu, aynuu.

Taş tüşkön cerinde oor degen saltka baş iyip, ketüügö bel baylap oturgan Batiyna Abdırakmandın keypin körgöndö çalkasınan ketti (Sıdıkbekov).

ÇALKASINAN TÜŞÜÜ.

Eç nerse kılбай boş cürüü, cırgap, çardap cürö berüü degen maanide.

Çalkañardan tüşüp, cırgap cata beresiñer degen ele ("Çalkan").

ÇALMA IRGITUU.

Özünö tartuu, cakındatuu maanisinde köz kırın salıp akmaloo, baykoo.

Andan az küñ ötüp tömönkü ayıldagı biröönö çalma ırgıtışsa, Iskaktın caşın ugup aynıp kalıptır (İsmayilov).

ÇALMA ETEK.

Ookat-tiriçilikke ança çok, cıyınçağı çok, cüddö, ileendi.

Alma etekti alam dep, Çalma etekten ayrıldım (folk).

V.: Endey etek. Türünö karaganda bir endey etekke colukkansıñ go ("Ala-Too").

(Beyşenaliyev).

OKUMA-YAZMASI YOK

İlim-irfân sahibi değil, her şeyi çok kafası almayan veya okuma yazması iyi olmayan. *İlimi yok, okuma-yazması yok, çocuk karakterli bir şey ("Sovettik Kırgızstan").*

HURDASI ÇIKMAK

1. Dağılmak, bozulmak, gerek olmamak, işe yaramaz olmak.

Hurdası çıkıp, güneşte yanıp eskiyen avlu kapısını açtı (Berdikeyev).

2. Çok eskiyip yırtılmak, delik deşik olmak, param parça olmak.

Dizini gösterip, hurdası çıkan gömleği ile içeriye girip, kapı ağzına oturdu ("Ala-Too").

Yerin dibine gir!

"Yok ol, öl" gibi kargışlamak için kullanılır. *Yerin dibine giresi, bunun kurnazlığı bizim sonumuzu hazırlar ("Kırgızstan madaniyatı").*

Arka Üstü Düşmek/ GERİ ADIM ATMAK

Bir şeyi uygun görmemek, çekilmek, vazgeçmek.

Taş düştüğü yerde ağır denilen geleneğe uyup, gitmeyi bekleyen Batiyna, Abdurrahman'ın hâlini görünce geri adım attı (Sıdıkbekov).

YAN GELİP YATMAK

Hiçbir şey yapmayıp boş gezmek, zevk-sefa sürmek.

Yan gelip yatacaksınız demişti ("Çalkan").

Kement atmak; GÖZÜNE KESTİRMEK

Kendine çekmek, yakınlaştırmak manasında göz ucuyla takip etmek, gözlemlemek.

Ondan birkaç gün sonra köydeki birini gözlerine kestirseler de, Ishak'ın yaşını öğrenip vazgeçmiş (İsmailov).

PAÇASINI TOPLAYAMAYAN

Ev işlerinden pek anlamayan, derli toplu değil, dağınık, düzgün değil.

Derli toplusunu alacağım diye, paçasını toplayamayandan ayrıldım (folk).

V.: Kütük; Sâfderûn. Haline bakılırsa bir sâfderûna çatmışsın galiba ("Ala-Too").

ÇALIP SÜYLÖÖ.

Aksent menen süylöö, burup süylöö.
Kee uçurlarda kay bir sözdü kaşkarlıkça çalip süylögönüñ kanday (Cantöşev).

ÇAMBIL ALA.

Botala, abdan kir, bulganç, taza emes.
Baarı teñ çambıl ala bolup cüdöp, kıynalıp iştep catısat (Sasıkbayev).

ÇAMGARAK EESİ.

Üydün eesi.
Çamgarak eesi özü turup, eki çapandı eki colooçunun iynine saldı (Kasimbekov).

ÇAMGARAĞI KARA.

Abayla, bayka, bul bötön cer, çooçun cer ekenin esiñe al degen maanide koldonulat.
Çamgaraktı karap, çaktap süylö degensip, astırtan zekip koydu ("Çalkan").

V.: Tündüktü kara. *Balam, köp tentek kılba, tündüktü kara, - dedi çoñ atam ("Ala-Too").*

ÇAÑ CUGUZBOO.

1. Abdan kadırlap, bapestep baguu, öto ayar mamile casoo, ıyık tutuu.

Sabır oyunda çoñ atasına çañ cuguzgusu kelbeyt (Cusupov).

2. Eç kanday ayıbı cok, bardık cagınan mıktı dep körsötüü, kep-söz tiygizbey kötörö çalıp maktay berüü.

Sen aga çañ cuguzguñ kelbeyt, al bolso anıñdı tüşünböğönünö küyöm (Toybayev).

ÇAÑ CUKPAS.

Özünö söz tiygizbegen, ar kanday ayla, amaldar menen kutulup ketüügö maş, amalköy, kuu.

Anday çañ cukpastan baarın kütiügö bolot, - dep açuusu keldi.

ÇAÑ SALUU.

Bülük tüşürüü, dürbölöñ saluu, çuu kötörüü, çatak çıgaruu.

Aytolkun çañ salganın toktotup, murunkuday tınç (Kaimov).

ÇAÑ-TOPOLOÑ BOLUU.

Dürbölöñ tüşüü, çakçekey, baş alaman boluu.

Basmaçılardıñ arası öz ara çañ-topoloñ boldu (Cantöşev).

Telâfuzu bozuk konuşmak.

Aksanlı konuşmak, döndürerek konuşmak.
Bazı durumlarda bazı sözleri Kaşgarlılar gibi bozuk telaffuzlu konuşman niye (Cantöşev).

KİR-PAS İÇİNDE OLMAK

Çamurlu, kirli, pis, temiz değil.
Herkes kir-pas, içinde perişan olup zorlanarak çalışıyor (Sasıkbayev).

EV SAHİBİ; EV REİSİ

Evin reisi.
Evin reisi kendi kalkıp, iki kaftanı iki misafirin omzuna koydu (Kasimbekov).

Çamgarağa Bak/Etrafa bak; etrafa dikkat et

Dikkat et, gözet; burasının yabancı bir yer olduğunu aklından çıkarma gibi anlamlarda kullanılır.

Etrafa bakıp, dikkatli konuş der gibi, yavaşça itekledi ("Çalkan").

V.: Tündüğe Bak/Çevrene bak. *Evladım, çok yaramazlık yapma, çevrene bak, - dedi dedem ("Ala-Too").*

TOZ KONDURMAMAK

1. Çok saygı gösterip, el üstünde bakmak, çok dikkatli davranmak, kutsal saymak.
Sabır'ın düşüncesinde bile dedesine toz kondurası gelmez (Cusupov)

2. Hiçbir suçu yok, her şeyiyle mükemmel diye göstermek, laf dokundurmuyup yere göğe sıdıramadan övmek.

Sen ona toz bile kondurmak istemezsin, onun ise bu yaptığını anlamamasına yanıyorum (Toybayev).

Toz Çıkarmaz/SULU DEREYE**GÖTÜRÜP SUSUZ GETİREN**

Kendine laf dokundurtmayan, her türlü yolla kurtulmayı başarabilen, hilekâr, kurnaz.

Öyle sulu dereye götürüp susuz götürenden her şey beklenir, diye sinirlendi.

TOZU DUMANA KATMAK

Arbede çıkarmak, kaos yaratmak, ortalığı karıştırmak, kavga çıkarmak.

Aytolkun tozu dumana katmasını bir kenara bırakıp eskisi gibi sakin (duruyor) (Kaimov).

TOZ-DUMAN OLMAK

Ortalık karışmak, karman-çorman olmak, kimin ne yaptığı belli olmamak.

Basmaçılar'ın arası toz-duman oldu (Cantöşev).

ÇAÑGA İLEŞPÖÖ.

Ötö tez, ıldam, közgö ileşpegendey kıymılda boluu.

Zamatta çañga ileşpey çımın-kuyun bolup cogoldu ("Ala-Too").

ÇAÑDUU AYAK.

1. Abdan tentek, tıncı çok, şok (köbünçö baldarga karata).

2. Ayagı say tappagan, bir cerge tınc alıp tura albagan, cürgön ceri çuulganduu.

Eñ ele çañduu ayak cigit körünöt, abaylaçı, - dedi ceñem maga ("Leninçil çaş").

ÇAÑIN ASMANGA ÇIGARUU.

Taşın talkan kılúu, çakçekeyekey tüşürüü, kıyratuu, talkaloo, çok kılúu.

Aytor, ayıldın çañı asmanga ele çıgıp kaldı (Osmonaliyev).

V.: Çañın asmanga sapıruu. *Emi alardın çañın asmanga sapırbaganda emne kılát (Saatov).*

ÇAÑIRIP KALUU.

Ötö açıp ketüü, eñ açuu, kıkıl bolup kaluu.

Bügün kımızınız çañırıp kalıptır go, ceñe, - dedi cigit ("Ala-Too").

ÇAP CAAK.

Beti sugabay tartıp, arık çıray kelgen.

Çap caak, kara sur, şınga boyлуу, sılık cigitke Bayımbet taazim ete kolun sundu (Beyşenaliyev).

ÇAP KENEDEY CABIŞUU.

Biröögö abdan asıluu, andan tabıçkınboo, artınan kalboo (köbünçö bir nersege kızıguu, bir nerselerdi suroo, surap aluu maanisine karata).

Balkondogu бүркүттү көргөн сүрөтчү sat dep epildep-cepildep, çap kenedey cabışkan ele (Borbuyev).

ÇAPANIÑDI SIYRIP ALMAK BELE?

Andan eç nerse bolboyt, korkpoy ele koy, bara ber ce ayta ber degen sıyaktuu biröönü çeçkindüü boluu, kılçaktaboo, tartınboogo ündöo maanisinde koldonulat.

Senin çapanıñdı sıyrıp almak bele? Kirip aytuuçu oyıñdu ayta ber, - dep oturgandar meni caalay ketiştı (Beyşenaliyev).

V.: Çapanın çeçip almak bele? Anın çapanın çeçip almak bele? Bara bersin.

Toza İlişmemek/KAŞLA GÖZ ARASINDA OLMAK

Çok çabuk, hızlı, gözle yakalanmayacak kadar hızlı hareket etmek.

Kaşla göz arasında çabucak ortadan kayboldu ("Ala-Too").

Ayağı Tozlu/YERİNDE DURAMAYAN

1. Çok yaramaz, kıpır kıpır, haylaz (genelde çocuklar için).

2. Bir yerde ikamet etmeyen, bir yerde durmayan, gittiği yerde arbede çıkaran.

Yerinde rahat duramayan bir yiğide benziyor, dikkat et, - dedi yengem bana ("Leninçil çaş").

Tozu Gökyüzüne Çıkmak/TOZUNU ATMAK

Toza dumana katmak, yerle bir etmek, dağıtmak, kırıp dökmek, yok etmek.

Gerçekten, köyün tozu atıldı (Osmonaliyev).

V.: Tozunu göğe kaldırmak. *Artık onların tozunu göğe kaldırdığı zaman ne yapar (Saatov).*

Ekşiyip kalmak

Çok ekşimek, en ekşi olmak, ekşimek.

Bugün kımızınız ekşiyip kalmış, yenge,- dedi yiğit ("Ala-Too").

Yanakları çökük

Yanakları içe dönük, zayıf ama yakışıklı.

Yanakları çökük olan, esmer, uzun boylu, nazik yiğide, Bayımbet, başını önüne eğerek elini uzattı (Beyşenaliyev).

KENE GİBİ YAPIŞMAK

Birine çok asılmak, ondan ayrılmamak, peşini bırakmamak (genelde bir şeye ilgi duymak, bir şeyleri sormak, sorup öğrenmeye çalışmak).

Balkondaki kartalı gören ressam, bana sat diye önüme düşüp, kene gibi yapışmıştı (Borbuyev).

Kaftanını Sıyrıp Almak Mı?/Derini yüzmez ya

Ondan bir şey olmaz, korkma, git veya söyle der gibisinden birini daha açık olmaya, duraksamamaya, çekinmemeye davet etmek için kullanılır.

Derini yüzecek değil ya! Etkileyici düşünceni söyle, -diye oturanlar hep beraber üzerime atıldı (Beyşenaliyev).

V.: Seni ısırarak değil ya. Onu ısırılmaz ya. Gitsin.

ÇAPKAN SAYIN KÖZ ÇIKPAS.

Kırsık kayra-kayra kaytalana berbes.

Çapkan sayın köz çıgıp, kötörgön sayın kol sına berbes (Cantöşev).

ÇAPMA CORGO.

Katuu çaap cönögöndö da corgolugunan cazbagan, çapkan atka barabar cürüştüü corgo.

ÇAR İRİK.

Tört caşar ce dört caştan aşkan irik.

Kelişken bir at, elüü çar irik berdi (Aalı).

ÇAR KARGA.

Taan sıyaktuu kiçireek karga.

ÇAR KÖPÖLÖK AYLANUU.

1. Abdan tez, öto tezdik menen uçup-küyüp çimirilüü, tegerenüü, çimirik boluu.

Kürüçbek bileğimden karmap, çar köpölök aylanıp, katkırıp cüröt ("Caş leninçi").

2. Tim ele çimirik bolup can alaketke tüşüü, canının bardığınca arakettenüü, can büdögö kelüü.

Senin aylananda çar köpölök aylanıp cürgönün körsök sonun bolor ele (Kaimov).

V.: Çark aylanuu. Özü ayıptuu

bolgonduktan emi öz azabın özü tartıp, çark aylanıp, alapayın taba albay turdu (Abdukaimov).

ÇAR TARABI KIBILA. k. Tört tarabı kıbıla.**ÇAR TARAP.**

Aylana-çöyrö, tegerek, tuş-tarap.

Togolok Moldo capırak taldın kaptalındağı caşıl döbödön çar tarapka köz çalkıtıp oyun elektödü (Beyşenaliyev).

ÇAR UÇKANDAY.

Baş alaman, iretsiz, çarcayıt.

Kabar baktagılarga çar uçkanday taradı (Borbiyev).

ÇARK TOKTOGON.

Toktolgon ce dört caştık.

Çark toktogon irik.

ÇARA COK.

Ayla cok, koldon kelbey turgan, mümkün emes.

Moyun sunbaska, könböskö çara cok, oolaktaganınan oolaktap, acıraçusunun acırap kalat (İsmayilov).

ÇARK AYLANUU. k. Çar köpölök aylanuu.**Vurdukça göz çıkmaz**

Felaket tekrar tekrar nüshetmez.

Vurdukça göz çıkıp, kaldırdıkça el kırılmaz (Cantöşev).

Yürüklük derecesine yaklaşan yorga

Hızlı koşması için kamçılansa da yorgalığınan fazla hızlı gitmeyen, fakat hızlı koşan atla beraber giden at.

Çar irik

Dört yaş veya dört yaşı geçen koç.

Çok iyi bir at, eli tane çar irik verdi (Aalı).

Ekin kargası

Tarla kuşu gibi küçük karga.

PERVANE GİBİ DÖNMEK

1. Çok tez, çok çabuk uçup durmak, dönmek, etrafında dönmek.

Kürüçbek bileğimden tutup, pervane gibi dönüp dolaşıp, kahkaha atıyor ("Caş leninçi").

2. Can derdine düşüp deli divane dolaşmak, tüm gücüyle gayret göstermek, canını dişine takmak.

Senin etrafında pervane gibi döndüğünü görsek çok güzel olurdu (Kaimov).

V.: Çark dönmek/Pervane gibi dönmek.

Kendisi suçlu olduğundan, artık kendi azabını kendi çekip, pervane gibi dönerek ne yapacağını bilemeden durdu (Abdukaimov).

DÖRT BİR YAN

Çevre, etraf, her taraf.

Togolok Molla söğüt ağacının yanındaki yeşil tepeden dört bir tarafa göz gezdirip, aklına bir şeyler getirmekte (Beyşenaliyev).

BAŞI SONU BELİRSİZ OLMAK

Karma karışık, düzensiz, dağınık.

Haber, bahçedekilere başı sonu belirsiz olarak yayıldı (Borbiyev).

Dört yaşını doldurmuş

Dört yaşını dolduran veya dört yaşında.

Dört yaşını dolduran koç.

ÇARE YOK

Çözüm yok, elden gelmez, mümkün değil.

Boyun eğmeye, kabul etmemeye çare yok, dağıtacağını dağıtıp, ayrılacağından ayrılır (İsmailov).

ÇARK URUU.

Uçup-küyüp ötü tez cürüü, kıdıruu.
Kıyal uçup, / Büt düynönü çark urup
(Elebayev).

ÇARÇI BOYLUU.

Ança çoñ emes, orto boyluu.
Çarçı boyluu, ak cuumal kız eken ("Leninçil
caş").

ÇAÇ-KİRPİĞİ CETPÖÖ.

Eç cetişpöö, eç nerse çak kelböö.
Dagı ele köp zakazdı ayttı: aga dele çaç-
kirpibiz cetkidey körünböyt (Berdikeyev).

ÇAÇ ETEKTEN.

Ötü köp, eñ köp, abdan mol (baylık c.b.
 karata).

Düniyö degen çaç etekten.

ÇAÇPAGIN KÖTÖRÜÜ.

Biröönün şıltoosu menen eerçiy kelüü,
 canday kelüü, anın şarapatı menen birge,
 koşo konok boluu.
Al anın çaçpagın kötörüp keldi ("Ala-Too").

ÇAÇTAN KÖP.

Ötü köp, abdan köp, ötü arbin.
Ali kenedey dagı çeti oyula elek, çaçtan köp
işter catat (Osmonaliyev).

ÇAÇI AGARUU.

Katuu ubayımdoo, sarı sanaa boluu, bir
 nersege ayabay sanaarkay berüü.
Ayıp atıp çaçım agardı, til albagan bala
eken (Baytemirov).

ÇAÇI TİK TURUU.

Üröyü uçup katuu korkkon ce tañ kalgan,
 cürök titirerlik sezimde boluu.
Ayıp otursa, çaçıñ tik turat (Eraliyev).

V.: Çaçı ürpöyüü. *Eki caktın kara*
özgöylüktörün ugup, kaşı turgay çaçı
ürpöydü (Beyşenaliyev).

ÇEKE CILITARLIK.

Iraazı bolorluk, alımsınarlık, közgö
 körünörlük, inanarlık.
Kuyuuçu liniya da çeke cıltarlık iştebeyt
("Ala-Too").

ÇEKEGE BÜTKÖN.

Bar bolgonu, turganı, capadan calgız.
Karıganımda çekege бүткөн calgız uulum
çogool össö kanday (Sıdıkbekov).

V.: Çekesine бүткөн. *Zarıl ata-enesinin*
çekesine бүткөн calgız kızı (Ömürbayev).

DÖRT DÖNMEK

Yanıp-tutuşup hızlı yürümek, gezmek.
Düşünceye dalıp, / Tüm dünyayı dört dönüp
(Elebayev).

Orta Boylu

Çok büyük değil, orta boylu.
Orta boylu, beyaz tenli kız imiş ("Leninçil
caş").

Saçı-Kirpiği Yetmemek/GÜÇ**YETMEMEK**

Hiç yetişmemek, hiçbir şey denk gelmemek.
Daha çok sipariş verdi; ona da gücümüz
yetecek gibi değil (Berdikeyev).

Saçtan Eteğe Kadar/DÜNYA KADAR

Çok fazla, en çok, çok fazla (zenginlik v.b
 için).

Mal varlığı desen dünya kadar.

Saçağını Kaldırmak/Koltuğuna sığınmak

Bir bahane ile birisiyle birlikte gelmek,
 yanında gelmek, birinin itibarından
 faydalanıp onunla beraber, birlikte konuk
 olmak.

O, onun koltuğuna sığınıp geldi ("Ala-Too").

Saçtan Çok/Sayısız

Çok, çok fazla, çokça.

Onun zerre kadar kenarından oyulmadı,
sayısız işler bizi bekliyor

SAÇI AĞARMAK

Çok ızdırap çekmek, dert içinde yüzmek, bir
 şeye çok üzülme.

Söyleye söyleye saçım ağardı, laf dinlemeyen
çocukmuş (Baytemirov).

SAÇLARI DİMDİK OLMAK

İrkilip çok korkmak veya hayrete düşmek,
 kalbi titreyecek histe olmak.

Söylerse saçların dimdik olur (Eraliyev).

V.: Saçı diken diken olmak. *İki tarafın*
acımasızlıklarını işitip, saçları diken diken
oldu (Beyşenaliyev).

Şakak Isıtacak/YÜZ GÜLDÜRECEK

Razı olacak, tatmin edecek, göze görünür,
 inanılacak.

Kuyumcu hatta yüz güldürecek derecede
çalışmaz ("Ala-Too").?????

Şakakta Bitmiş/GÖZ BEBEĞİ

Bir tek, elinde olanı, yalnızca.

Yaşlanınca gözbebeğim dediğim oğlum
serseri yetişirse ben ne yaparım (Sıdıkbekov).

V.: Göz nuru. *Zarıl, anne-babasının göz*
nuru (Ömürbayev).

ÇEKEGE ÇERTE ALBOO.

Tiye alboo, eç daay alboo, cakın coloy alboo.
Tiymek tügöl, çekege çerte albaysız
(Baytemirov).

ÇEKEGE ÇERTİP TURUP.

Cakşılup baykap, eñ miktısın ılgap, tandap turup.

Çekege çertip turup kız alam deçü emes beleñ? (Baytemirov).

V.: Çekesinen çertip turup. Sendey cakın körgön inime ayaldı çekege çertip turup alıp berem (Kaimov).

ÇEKEGE ÇIKKAN ÇIYKAN.

Cüröktü öyügön, tınçın algan, kedergi bolgon kargaşa, kaskak, toskoolduk.

Sen da menin çekeme çıkkın çiykansın
(Baytemirov).

ÇEKENE BAA.

Tovardın daanalap ce az-azdan bölünüp satılucu baası.

ÇEKESİ CILIBOO.

Carıgıday, alımsıngıday abalda bolboo, eç nersege cetpöö, cariboo, cakşılık körböö.
Bul cerge kelgenderdin çekesi cılıp, canı cay tabar dep kelgenbiz (Aşımbayev). **örnek doğru mu?**

V.: Çekesi cibiböö. Oşentip, mindan da çekem cibibesin bildim (Ömürbayev).

ÇEKESİNE ÇERTE ALBOO. k. Çekege çerte alboo.**ÇEKESİNEN ÇERTİP TURUP. k. Çekege çertip turup.****ÇEKESİN ÇIGARUU.**

Kandaydır bir nerse cönündö ança-mınça ele aytıp tim boluu, azıraak kabardar kılğan boluu, kıyıtıp koyuu.

Apama çekesin çıgarsam unçukpay tim boldu
(“Çalkan”).

V.: Çetin çigaruu. Aycarkın bugün erine oşol okuyanın çetin çigardı (Osmonaliyev).

ÇEKTEN ÇIGUU.

Calpı tartıptı saktabay aşa çabuu, aşıkça ketüü.

Bul çekten çıkkın esirüüçülük emey emne?
(Osmonaliyev).

V.: Çiyinden çiguu. Çındığında ele al çiyinden çıkkın çeki iş kıldıbı (Aytmatov).

KILINA BİLE DOKUNAMAMAK

Değememek, hiç yaklaşılamamak, yaklaşılamamak.

Değmeyi bırak, kılına bile dokunamazsın
(Baytemirov).

KARPUZ SEÇER GİBİ SEÇEREK

İyice inceleyerek, en iyisini ayırıp seçerek.
Karpuz seçer gibi kızları seçip evleneceğim dememiş miydim? (Baytemirov).

V.: Sıradan seçerek. Senin gibi yakın saydığım kardeşime, hanımı sıradan seçerek alırım (Kaimov).

ŞAKAKTA ÇIKAN ÇIBAN

Kalbi sızlatan, rahatsızlık veren, dert olan durum, engel, olumsuzluk.

Sen de benim şakağında çıkan çibansın
(Baytemirov).

Perakende fiyat

Malın tane ile veya parça halinde ayrılarak satılacak fiyatı.

Şakağı Isınmamak/YÜZÜ GÜLMEMEK

İyi veya tatmin edecek durumda olmamak, hiçbir şeye ulaşamamak, muaffak olamamak, güzellik bulamamak.

Buraya gelenler huzur bulup, canı rahat eder diye gelmiştik (Aşımbayev).

V.: YÜZÜ GÜLMEMEK. Böylece bundan da yüzümün gülmeyeceğini anladım (Ömürbayev).

KIYISINDAN KÖŞESİNDEN DEĞİNMEK

Bir şey hakkında birazcık bir şey söyleyip bırakmak, azıcık haberdar etmek, ima etmek.
Anneme kıyısından kenarından değinsem, ses çıkarmadı (“Çalkan”).

V.: Kıyısından bahsetmek. Aycarkın bugün kocasına o olayın kıyısından bahsetti (Osmonaliyev).

Sınırdan Çıkmak/HADDİNİ AŞMAK

Genel kurala uymamak, kuralları çiğnemek, haddini aşmak.

Bu haddini aşmak değil de nedir o zaman?
(Osmonaliyev).

V.: Sınırı aşmak. Gerçekten de o sınırı aşan yanlış bir iş mi yaptı (Aytmatov).

ÇEMİRÇEGİ KAYKALOO.

Ayabay toyuu, aşıkça, aşıra toyuu.

Şaşpay oturup, çemirçegibiz kaykalagıça içtik ("Çalkan").

ÇENDE COK.

Abdan, ayabagan, bolcolsuz, özgöçö, bötönçö.

Mitaamdığı çende cok.

ÇENİNE COLOBOO.

Cakındaboo, canına cakın kele alboo, daay alboo.

Kuldar anday cıyındın çenine coloy albayt ("Ala-Too").

ÇEŇGELİN SALUU.

Ötö aç közdük, suktuk menen kirişip ketüü, aşıra cep-içip ciberüü.

Bir mekemege cetekçi bolo kalıp, çeŇgelin salıp ciberip rastrata boldu ("Çalkan").

V.: Kör çeŇgelin saluu. *Bara elek catıp kör çengeliñ salgan tura, erguluñ ("Çalkan").*

ÇER CAZUU.

Bugun çıgaruu, köñül açıp oynop-külüü, kumardan çıguu.

Een cerde arı-beri basıp çerin cazdı (Abakirov).

V.: Çeri taroo. *Köptön beri mınçalık çerim taragan cok ele (Beşenalıyev).*

Çer taratuu. *Çer taratuunu kaalasañ, ertelep muzıka tıñda (Beşenalıyev).*

ÇETİ OYULBOO.

Bir az ele azayuu, murdagı abalınan kebelbö, ança-korop ketpöö.

Mareçek Orto Aziyanın ali çeti oyula elek baylıktarın sanap öttü (Aşimbayev).

ÇETİN ÇIGARUU. k. Çekesin çıgaruu.**ÇETKE KAGUU.**

Cokko çıgaruu, tuura körbö, kabıl albay, cuutpay koyuu, köp boluu.

Sözümdü çetke kakpassız dep oyloymun.

ÇETTEN ÇIGUU.

Oñoy ele tabıla kaluu, köp boluu.

Mınday taza buyumga kardarlar çetten çıgat (Sıdıkbekov).

ÇEÇEKEYİN SOOLTUU.

Katuu kırsıktatuu, ötö aylasız kıyın abalga

GIRTLAĞA KADAR DOYMAK

Çok doymak, aşırı, fazla doymak.

Rahatça kurulup, girtlağımıza kadar yedik ("Çalkan").

O BİÇİM

Çok, fazla, tahminsiz, farklı, ayrıca.

Kurnazlığı o biçim.

YANINA YANAŞAMAMAK

Yaklaşmamak, yanına yakın gelememek, cesaret edememek.

Köleler öyle toplantıların yanına bile yanaşamamazlar ("Ala-Too").

Çengel Atmak/BAŞKALARININ HAKKINI YEMEK

Çok açgözlük, doymazlıkla dalmak; çok fazla yiyip içmek.

Bir iş yerine yönetici olup, başkalarının hakkını yerken suçüstü yakalandı ("Çalkan").

V.: Pis elini daldırmak. *Daha oraya varmadan pis elini daldırmış ya ("Çalkan").*

KEYİF ÇATMAK

İçindeki sıkıntıyı atmak, eğlenmek, zevk almak.

Tenha yerde ileri geri gidip keyif çattı (Abakirov).

V.: Sıkıntıyı dağıtmak. *Çoktan beri ben böyle sıkıntı dağıtmamıştım (Beşenalıyev).*

Sıkıntı dağıtmak. *Sıkıntı dağıtmak istersen, sabahları müzik dinle (Beşenalıyev).*

İSTİFİ BOZULMAMAK

Birazcık eksilmek, eski halinde pek değişiklik olmamak, çok harcanmamak.

Mareçek, Orta Asya'nın daha istifi bozulmamış zenginliklerini saydı (Aşimbayev).

KENARA İTMEK

Yoka çıkarmak, doğru görmemek, kabul etmeyip ikna olmamak, fazla olmak.

Lafımı kenara itmez diye düşünüyorum.

Kenardan Çıkmak/HERYERDEN ÇIKMAK

Çok kolay bulunmak, çokça olmak.

Böyle temiz şeyin müşterisi her yerden çıkar (Sıdıkbekov).

KANINI KURUTMAK

Çok ağır şekilde tehdit etmek; çok çaresiz,

duuşar kılúu, oşondoy oor abalda kalúu.

- *O, caratkan! Köp künöö, arbyn ayıbım bolso, keçir. Çeçekeyimdi sooltpo (Beyşenaliyev).*

ÇEÇEKEYİ ÇEÇ.

Cadırap-caynap köñülü kuunak, carpı cazık, ötü caydarı, kubanıçtuu.

Munu ukkandar bul eköönön beter çeçekeyi çeç (Ömürbayev).

ÇEÇEYGE ÇIKKAN ÇIYKAN. k. Çekege çıkkın çıykan.

ÇİY KÖBÜK.

Cañı ettin birinçi kaynaganda çıkkın köbüğü, itkel.

Kubat şaşkalaktap, çömüç menen ettin çiy köbügün alıp cattı (Cantöşev).

ÇİYGE ALIP KOYUU. k. Cerge alıp koyuu.

ÇİYİNDEN ÇIGUU. k. Çekten çıguu. ÇİYKİ BUYUM.

Sıryo, iştetilbegen zat, iştetilbegen matariyal, tehnologiyaga salıp dayardalbagan kam tamak-aş.

ÇİYKİ MAY CEGENDEY BOLUU.

Kandaydır bir nerseden kooptongondoy oylonup tıncı kete berüü, sarı sanaa boluu, cürögü tüpöyül boluu.

Cılkıçı akem uşunu ayttı da üyünö ketti, çiyki may cegendey bolup tüpöyül bolo tüştüm (Berdikeyev).

ÇİL BAŞ.

Caş, kiçine.

Azırınça al özü öndöngön çil baştarga koşulup bir turup ulak sekirtmey oynuşot (Akmatov).

ÇİL BOOR.

Ötü booruker, tuugañıl.

Bulardın kiçinekey baldarınan öydö çil boor bolot ("Ala-Too").

ÇİLDEY TAROO.

Öz bet aldınça bıtırap ketüü, tuş-tuşka birindep tarap ketüü.

Üyübüz çeçilbey, kazanıbız kaynagan boyunça kalıp, çildey taradık (Saatov).

ÇİLİSTEN BOLSOÑ DA!

Ötü kıyın, mıktı, çıgaan adam, okumuştuu bolsoñ da degen maanide keketüü, kakşıktoo iretinde koldonulat.

zor duruma düşürmek, öyle ağır durumda kalmak.

- *Ya Rabbi! Çok günahım, çok suçum varsa, affet. Kanımı kurutma (Beyşenaliyev).*

İŞİ TIKIRINDA OLMAK

Keyif içinde rahat, morali iyi, çok güleç, mutlu.

Bunu duyanların bu ikisinden fazla işleri tıklarında (Ömürbayev).

Çiğ köpük

Yeni etin ilk kaynadığında çıkardığı köpük. *Kubat acele ederek, kepçe ile etin çığ köpüğünü alıyordu (Cantöşev).*

Hammadde

Hammadde, daha işlenmeyen doğal madde, teknoloji ile müdahale edilmemiş çığ yiyecek-içecek.

Çiğ Yağ Yemiş Gibi Olmak/NANEYİ YEMEK

Bir şeyden endişe duyar gibi düşünerek rahatı kaçmak, dert çekmek, kalbi sıkışmak. *At çobanı ağabeyim bunu söyledi ve evine gitti, naneyi yemiş gibi endişelenmeye başladım (Berdikeyev).*

Çil Kafa/Toy; Bebe

Genç, küçük.

Şimdilik o kendi seçtiği bebelere katılıp bazen cirit oynuyorlar (Akmatov).

Çil Ciğer/MELEK KALPLİ

Çok yumşak kalpli, akrabayı koruyup kollayan.

Bunların küçük çocuklarından çok iyi melek kalpliler çıkar ("Ala-Too").

ÇİL YAVRUSU GİBİ DAĞILMAK

Her tarafa dağılmak, her yöne tek başına kaçmak.

Evimizin dağılmayıp kazanımız kaynar halde iken şimdi böyle çil yavrusu gibi dağıldık (Saatov).

Ulema olsan da

Çok güçlü, en iyi, meşhur alim, bilim adamı olsan da gibi anlamlarda tehdit etmek, alay etmek için kullanılır.

Aylga kitep okuganı keldiñ bele? Çilisten bolsoñ da cap kagazıñdı (Cusupov).

ÇİRİGEN BAY.

Abdan bay, aşkan bay, baylığı mol, bardık cagınan cetiştüü.

Çirigen baylar da sençelik marttık kıla albayt (Beyşenaliyev).

V.: Sasıgan bay. *Kee bir sasıgan baylarıñ öz malın özünön ayayt ("Ala-Too").*

ÇİRKEY ÇAKKANÇA KÖRBÖÖ.

Eç tootpoo, kebelip da koyboo, bış etpöö.

Mınday arsız şakabalardı Ulukbek ake çirkey çakkança da körböyt (Cigitov).

ÇİRKÖÖ BOLUU. k. Betke çirköö boluu.

ÇOY KULAK.

Uksa da ukmaksan bolup, köñül bölböy koygon, togotpoy, ukpay koygon.

Al cedep çoy kulak bolup bütkön tura.

ÇOK BASKANDAY SEKİRÜÜ.

Kandaydır bir suuk kabar, caman söz ukkanda ce kapısınan, çukulunan cagımsız nerseni körö kalganda katuu çoçup ketüü, selt dey tüşüü.

Karınbaydın muunu kalçıldap, çok baskanday sekirdi (Eraliyev).

V.: Çok baskanday boluu. *Cerindi ene bir çeti booru ooruy çok baskanday bolup ırgıp turdu (Osmonaliyev).*

Ot baskanday boluu. *Cok! – dep ot baskanday bolup çoçup ketti (Eginaliyev).*

ÇOK KARMOO.

Ötö kıyın, oor işke, ölümgö baruu.

Pristav törönün ceenin karmoo çok karmoo emespi?! (Kasimbekov).

ÇOK ORTOSU.

Dal ortosu, nak ortosu.

Çok ortosunda karapaga östürülgön sonun gül buruksup turar ele (Sıdıkbekov).

ÇOKKO SALUU.

Katuu kaygıga, azapka duuşar kılúu, oor ubayım, küyüt tarttırúu.

Balası esi coguraak çıgıp, karıgan ata-enesin çokko salıp ketti ("Çalkan").

ÇOKUSUNA MAY KAYNATUU. k.

Başına may kaynatuu.

ÇOKUSUNA ÇAY KAYNATUU. k.

Köye kitap okumaya mı geldin? Ulema olsan da kapa kağıdını (Cusupov).

Çürüyen Zengin/Çok zengin

Çok zengin, aşırı zengin, dünyalığı çok, her yönden yeterli.

Çok zenginler bile senin kadar cimrilik yapamaz (Beyşenaliyev).

V.: Kokan Zengin/Haddi hesabı olmayan zengin. *Bazı haddi hesabı olmayan zenginler kendi malını kendinden korur ("Ala-Too").*

SİVRİ SİNEK ISIRIĞI KADAR BİLE GÖRMEK

Hiç umursamamak, istifini bile bozmamak, yerinden bile kıpırdamamak.

Böyle yanlış şeyleri Ulukbek ağa sivri sinek ısırığı kadar bile görmüyor (Cigitov).

Sert Kulak/VURDUMDUYMAZ

Duysa da duymamış gibi yapan,

önemsemeyip duymazlıktan gelen.

O artık bıkip vurdumduymazlıktan gelmeye başlamış.

Kora basmış gibi zıplamak

Bir çeşit kötü haber, ağır laf işitince veya aniden, beklenmedik bir şeyi gördüğünde çok korkmak, irkilmek.

Karınbay sarsılarak, kora basmış gibi zıpladı (Eraliyev).

V.: Kora basmış gibi olmak. *Cerindi ana, ciğerinin bir köşesi yanarak kora basmış gibi yerinen fırladı (Osmonaliyev).*

Ateş basmış gibi olmak. *Hayır!- diye ateş basmış gibi korktu (Eginaliyev).*

ATEŞLE OYNAMAK

Çok zor, ağır bir işe, ölüme gitmek.

Pristav ağanın yeğenini tutmak ateşle oynamak değil mi?! (Kasimbekov).

Kor Ortası/Tam ortası

Tam ortası, noktası noktasına ortası.

Tam ortaya yetiştirilen çömlekteki çiçek etrafa koku yayardı (Sıdıkbekov).

ATEŞE ATMAK

Çok büyük bir kaygı, azap vermek; ağır zahmet, işkence çektirmek.

Çocuğu akılsız çıkıp, yaşlanan anne-babasını ateşe atıp gitti ("Çalkan").

Başına çay kaynatuu.

ÇOKÇON – ÇOKÇON ETÜÜ.

Kolunan kelse, kelbese dele biröögö ıgı çok tiñsınıp, buyrumuş boluu, öküm süylömüş boluu, çoñsunuu.

Emine ele maga çokçoñ-çokçoñ etip kalgansıñ? (“Ala-Too”).

ÇOLO KALTIRBAY.

Büt, takır, eç cerin koyboy, tekşi, calpı.

Cerdi tuura paydalangıla. Mümkün boluşunça bıyıl çolo kaltırbay aydaş kerek (“Kırgız Tuusu”).

ÇOLOK AKIL. k. Akılı çolok.

ÇOLOK BAYTALGA MİNGİZÜÜ.

esk. Köbünçö küyöösün çangan ayaldın çaçın kırkıp, betine köö süyköp, baytalga teskeri karatıp mingizip, ayıl aralatıp, torkününö cetkizüü.

Mingizip çolok baytalga, / Erteñ elge külkü salarmın (folk).

V.: Çolok baytal kılıuu. *Çaçıñdı kırkıp salbasam, / Çolok baytal kılbasam (folk).*

ÇOLOK CAŞ.

Közdön mölt dep kiçine, bir az, ança-mınça ele çıkkın caş.

Gülnarın kirpiklerinin uçtarı çolok caşka suulana tüştü (Sıdıkbekov).

ÇOLOK OÖZ.

esk. Cardı-calçılardın arasınan çıkkın aktif, cetekçi degen maanide.

Saadat sıyaktuu çolok oozdor, Kaseyin sıyaktuu kuular kamdanıp catat degen kabar bar (Sıdıkbekov).

ÇOLOK ETEK.

esk. Kedey, kembagal, cardı degen maanide.

Aylıbizdagı çolok etekter bizdi cektegen menen tüpkü mızam kalıs tura (Sıdıkbekov).

ÇOLUP SÜYLÖÖ.

Baş ayagı çok, iretsiz süylöö.

Şarip çolup süylöp, ar kaysı suroonu berip, coobun talap kılát (Beyşenaliyev).

ÇON ATASIN TAANITUU. k. Akesin taanıtuu.

ÇON KAMÇI. k. Coon kamçı.

ÇON MUŞTUM.

Kara küçünö işenip döğürsügön, ança-mınça menen esepteşkisi kelbey alabarmandagan,

HAVA ATMAK

Elinden (bir şey) gelse de gelmese de başkasına büyüklük taslamak, emir vermiş gibi olmak, hüküm vermiş gibi olmak, büyüklük taslamak.

Niye bana hava atıyorsun? (“Ala-Too”).

ES GEÇMEDEN

Tüm, hiç, hiçbir yerini bırakmadan, sıradan, genel.

Toprağı doğru kullanın. Mümkün olduğu kadar bu yıl es geçmeden sürmek lazım (“Kırgız Tuusu”).

Aksak kısrğa bindirmek

esk. Genelde kocasını aldatan kadınların saçını kesip, yüzüne kömür tozu sürüp, kısrğa ters bindirip, köy içinde dolandırıp, evine göndermek.

Aksak kısrğa bindirip, / Yarın millete rezil edeceğim (folk).

V.: Aksak kısrak yapmak. *Saçını keseceğim, Aksak kısrak yapacağım (folk).*

Çolak Yaş/Göstermelik gözyaşı

Gözden bir iki damla, azıcık, hafifçe çıkan yaş.

Gülnar’ın kirpiklerinin ucu göstermelik gözyaşıyla ıslanmaya başladı (Sıdıkbekov).

Çolak ağız

esk. Fakirler arasından çıkan aktif yönetici manada.

Saadet gibi çolak ağızlar, Kaseyin gibi kurnazlar hazırlanıyor diye haber var (Sıdıkbekov).

Çolak Etek/Yamalı etek

esk. Fakir, fukara, giyeceği bile yok anlamında.

Köyümüzdeki yamalı eteklilerin bile bize karşı çıkmasına rağmen asıl kanun doğrusunu bildiriyor (Sıdıkbekov).

PATAVATSIZ KONUŞMAK

Başı sonu yok şekilde, düzensiz konuşmak.

Şarip patavatsızca konuşarak, her türlü soruyu sorup, cevabını bekler (Beyşenaliyev).

Büyük Yumruk/KABA KUVVET

Üstün gücüne güvenerek baskı uygulayan, bazı şeyleri danışmak istemeyerek davranan,

zöökür çalış.

Oñbogon çoñ muştum. Anın kolunan kelet (Mirzayev).

ÇOÑ SÜYLÖÖ.

Öydösünüp, kötörülüp, öküm süylöö, üstömdük kıla süylöö.

Uşunun çoñ süylögönü öttü deşip, oturgandar cañı cetekçini köp caktıra berişpedi ("Leninçil çaş").

ÇOR KAYNOO.

Urüyup toñup kaluu (köbünçö muz cönündö).

Kübür tamçılagaan suu kulgup çıgıp, çor kaynayı (Osmonaliyev).

ÇOR TAMAN.

Kedey, kembagal, tomayak.

Çor taman kedeydin mintip kubulğanı camanbı (Beyşanaliyev).

ÇORT AYTUU.

Keskin aytuu, kese aytuu.

Cok, men atım menen kuralımdan ayrılıp kız albaymın, - dep cigit çort gana ayttı (Aalı).

ÇORT SINUU.

Çukul, çart sinuu.

Kançalık çeber urunsañ da, mort neme bir küñü çort sınat eken ("Çalkan").

ÇOYUN BAŞ.

Sogušta koldonuluuçu, başına çoyun uyutulup casalgan çokmor.

Bolotton kılğan çoyun baş / Kara döo koş koldop karmap imerdi ("Seytek").

ÇÖGÜP KALGAN.

Karılıgı cetip, eki cakka çıga albay kalgan, basa albay kalgan.

Atası çögüp kalğan kişi.

ÇÖYÇÖKTÖGÜ SUUGA ÇÖGÜP ÖLÖYÜN!

Karganuu, biröönü işendirüü maanisinde koldonulat.

Çöyçöktögü suuga çögüp ölöyün, ceñekebay! - dep cigit kargana baştağı.

ÇÖYÇÖK ALUU.

Abdan semirüü, öto semizdikte boluu (köbünçö cılıkga karata).

At çöyçök alıp kalğan eken ("Ala-Too").

ÇÖK SALUU.

Belgilep aytuu, basa körsötüü.

- Bul çök salmayñız go, - dedi tigil kız, dağı

külhanbeyi.

Yola gelmeyen kaba kuvvet. Onun elinden gelir (Mirzayev).

BÜYÜK KONUŞMAK

Büyüklik taslayarak, gururlanarak, kesin konuşmak; üstünlük taslayıp konuşmak.

Bunun büyük konuşmaları hiç hoş değıl diye, oturanlar yeni yöneticiyi pek beğenmediler ("Leninçil çaş").

Tümsek Kaynamak/BUZ TUTMAK

Toplanıp bir tümsek halinde donmak (genelde buz hakkında).

Azar azar damlayan su, tekrar alttan fıskırarak çıkıp buz tutar (Osmonaliyev).

Nasırlı taban

Fakir, fukara, giyecek ayakkabısı bile olmayan.

Nasırlı tabanların böyle kendilerini zenginleştirmeye çalışması kötü mü (Beyşanaliyev).

PAT DİYE SÖYLEMEK

Çok kesin söylemek, net konuşmak.

Hayır, ben atım ile tüfeğimden ayrılarak kız almam, -diye yiğit pat diye söyledi (Aalı).

Çat diye kırılmak

Hemen, çat kırılmak.

Ne kadar dikkat etsen de, kırılğan şey bir gün çat diye kırılırmış ("Çalkan").

Topuz Baş/Topuz

Savašta kullanılan, başucu kurşun ile sağlamlaştırılarak yapılan çomak.

Çelikten yapılan topuz,/Kara dev iki eliyle tutarak itekledi ("Seytek").

ÇÖKÜP KALAN

Yaşlanıp, istediğı tarafa gidemeyen, yürüyemeyen.

Babası çöküp kalmış biri.

Bir kaşık suda boğulayım!

Lanet okumak, başkasını inandırmak için kullanılır.

Bir kaşık suda boğulayım, yenge! - diye yiğit lanet okumaya başladı.

Küçük Çanak Almak/Oluk peydah olmak

mec. Pek fazla semirmek (at hakkında).

Atın biraz sağrısında oluk peydah olmaya başlamış ("Ala-Too").

Kanıtlamak

İşaret göstererek söylemek, ispatlayarak göstermek.

kıçığına tiye süylöp (Baytemirov).

V.: Çok koyuu. Öz, cat dep, çok koyup
olturuuçu kez emes.

ÇÖL TÜŞÜRÜ.

Çakçekey, baş alaman kılıu.
Çınkoconun koluna çöl tüşürüp kalsambı!
("Semetey").

ÇÖNTÖGÜ KALİÑ.

Bardar, akçası köp, ookattuu, cetiştüü.
Ayıpka cıgılçu çöntögü kalıñdar biyge murun
coluguunun ıgın tappay cüröt (Osmonaliyev).

V.: Çöntögü tüptüü. Çöntögüñ tüptüü bolso,
emnege tartkıñçıktaysıñ.

ÇÖNTÖGÜ TAYKI.

Kolu cuka, kembagal, coksuz, naçar, kolunda
cok.

Ee, dosum! Çöntögüñ taykı, koluñ cuka
bolgon soñ, çıdabaska ayla kança!
("Çalka").

ÇÖNTÖGÜ TÜPTÜÜ. k. Çöntögü kalın.

ÇÖP BAŞILOO.

Üstürtödön, tiydi-kaçtı bolup, anda-mında bir
tiyip iştöö, çokulap tim boluu ce bir cerge
orun alıp, bayır alıp tura alboo.

Özüñüz dele ar kaysının başın kur koyboy,
çöp başılaysız deşi mümkün (Beyşenaliyev).

ÇÖP BAŞIN SINDIRBOO. k. Kuuray
başın sındırboo.

ÇÖP CELKE.

Kolunan eç nerse kelbegen, abdan çabal,
macüröö.

Bu çöp celkeni kaydan tapkansıñ.

ÇÖP KAT.

Kiteptin arasına salınuuçu ce okuganda
oşonu menen iz kuup, col kuup okuuçu
tasma.

*Kiteptegi kandaydır bir tüşünüksüz
nerselerdi kolubuzdagı çöp kat menen
türtkülöp okuur elek (Bayalınov).*

ÇÖP KÖÇÜK.

Cüünü boş, macüröö.

*Olda, uşul çöp köçüktördün azabı ay
(Sıdıkbekov).*

ÇÖP OÖZ.

tar. Biröönün cerine malın cayıp,

- Bu belge kanıtlamanız galiba, - dedi öbür
kız, yine sinirine dokunarak konuşup
(Baytemirov).

V.: Ayrı tutmak. Kendimzin, yabancının
diye ayrı tutacak zaman değil.

AKLINI KARIŞTIRMAK

İçinden çıkılamaz, karmakarışık duruma
sokmak.

*Çinhocanın aklını karıştırsam mı?
("Semetey").*

CEBİ DOLGUN

Varlıklı, parası çok, yiyecek içeceği bol,
kendine yeterli.

*Suçları açığa çıkacak cebi dolgunlar sultanla
erken buluşmanın yolunu arıyorlar
(Osmonaliyev).*

V.: Ensesi kalın. Ensen kalın ise, niye
çekiniyorsun.

CEBİ BOŞ

Elinde parası olmayan, fakir, yoksul, biçare,
elinde yok.

*He, dostum! Cebimiz boş, elimizde bir şey
olmadıktan sonra, dayanmaktan başka çare
yok! ("Çalka").*

MAYMUN İŞTAHLILIK YAPMAK

Üstünkörü; geldi-gitti yapıp, arada bir gelip
çalışmak, biraz başlayıp bırakmak veya bir
yere yerleşip orda kalamamak.

*Kendiniz de her işe el atıp, maymun iştahlılık
yapıyorsunuz diyebilir (Beyşenaliyev).*

Ot Yelke/Güçsüz

Elinden bir şey gelmeyen, zayıf, dermansız.
Bu güçsüzü nereden buldun.

Ayıraç

Kitabın arasına konulacak veya okurken
onunla takip edip, satır takip ederek
okunacak alet.

*Kitaptaki bir çeşit anlamsız şeyleri elimizdeki
ayıraç ile takip ederek okurduk (Bayalınov).*

İradesiz

İradesi çok zayıf, sürünen.

O da bu iradesizlerin azabı da (Sıdıkbekov).

Ot Ağız/Otlatma parası

tar. Başkasının arazisinde hayvanlarını

ottotkondugu için tölönüçü salık.
*Men Karabaydan keter cılı agam Tabıldı çöp
oozgo beş som tölömökçü bolup kalat
(Bayalinov).*

ÇÖP ORDUNA KÖRBÖÖ.

Kişi orduna sanaboo, adam katarı eseptebo, togotpoo.

Al eldi çöp orduna körbödü.

ÇÖPTÖN BAŞKAGA ZİYANI COK.

Eç nerse menen işi çok, özünçö cürgön, momun degen maanide.

*Çöptön başkaga ziyanı çok bir beçara, cürö
bersin, cayına koy, anı ("Ala-Too").*

ÇUK ETPÖÖ.

Eç kıymıldabay, ün çıbarbay tımtırs boluu.

*Eç kim çuk etpey, birin biri aldirtan tiktep,
dım bolo tüştü (Kasimbekov).*

ÇUKUGANDAY SÖZ TABUU.

Sözdü orunduu süylögön, çeçendik cayı bar degen maanide.

*Çukuganday söz tapkan, sözü menen eldi
kubantkan ("Kırgızstan madaniyatı").*

ÇUU BASAR.

etn. Kız kaçıp ketkende, kızdı algan cak anın ata-enesinen keçirim suroo, aldınan ötüü, taanışuu maksatında tiyiştüü colu menen kelüü saltı.

*Andan körö çuu basardı çoñuraak doolaş
kerek ("Çalkan").*

ÇUU KÖTÖRÜÜ.

Bir nerseni küçötüp ızı-çuu kılúu, bülük tüşürüü.

*Kumalaktı kunaacınday, çımındı toodoy kılıp
çuu kötördü ("Sovettik Kırgızstan").*

V.: Çuu saluu. Tüşünöt ar kim sözdün cayın, özü tayız, çuu salıp cürgöndör köp (Borbugulov).

Çuu çıkaruu. Artımdan çuu çıkpasın dep korkçubuz (Berdikeyev).

ÇUU KUYRUK.

Çuulganduu, coboloñduu, cön cürböğön, dürbölöñ tüşürüp cürüüçü, caman cagı menen atı çıkkın.

*Çuu kuyruk çurkap ötüp ketken çakta, /
İzinen özök, calaa, uşak öngön (Aalı).*

otlatıp, otlattırdığı için ödenecek vergi.

*Benim Karabay'dan ayrıldığım sene,
ağabeyim Tabıldı, otlatma parası olarak beş
som ödemek zorunda kalır (Bayalinov).*

Ot Kadar Bile Değer

Vermemek/ADAMDAN SAYMAMAK

Adamdan saymamak, insan yerine koymamak, küçümsemek.

O, halkı adamdan saymadı.

Ottan Başkaya Zararı Yok/KİMSEYE ZARARI OLMAYAN

Hiçbir şey ile işi olmayan, kendi çapında gezen, mülayim manasında.

*Kimseye zararı olmayan zavallı, bırak
gezsın, rahat bırak, onu ("Ala-Too").*

CIKINI ÇIKARTMAMAK

Hiç kıpırdamayıp, ses çıkarmayıp sessiz olmak.

*Kimse cıkını çıkartmayıp, birbirini alttan alta
süzerek sessizliğe gömüldüler (Kasimbekov).*

Kazımış Gibi Söz Bulmak/LAFI

GEDİĞİNE OTURTMAK

Sözü çok yerinde söyleyen, söz ustalığı var manasında.

*Lafi gediğine oturtan, sözü ile milleti
sevindiren ("Kırgızistan Madaniyatı").*

Çuu basma

etn. Kız kaçırıldığında, kızını kaçıran tarafın onun anne-babasından özür dilemek, gönlünü almak, tanışmak maksadıyla gelmesi geleneği.

*Ondan sonra çuu basmayı daha büyük dava
etmek gerek ("Çalkan").*

ORTALIĞI AYAĞA KALDIRMAK

Bir şeyi bahane ederek ortalığı karıştırmak, galayana getirmek.

*Bir tezek yuvarlağı kadar şeyi inek kadar,
sineği dağ gibi yapıp ortalığı ayağa kaldırdı
("Sovettik Kırgızstan").*

Kargaşa çıkarmak. Herkes lafın ne anlama geldiğini anlar. Kendisi bir kenarda olup kargaşa çıkaranlar çok (Borbugulov).

Kavga çıkarmak. Arkamdan kavga çıkmasını diye korkardık (Berdikeyev).

Kavga kuyruk/Kavgacı

Kavga gürültü çıkaran, rahat durmayan, kavga çıkartan, namı kötüye çıkan.

*Kavgacı koşarak geçince,/Ardından kavga,
iftira, gıybet zuhur eder (Aalı).*

ÇUU TURUU.

Bir oozdon capırt unçuguu (bir nerseni koldoo, kubattoo ce makul bolboo uçuruna karata).

Şvolik es-akılın toktotup, bir oygo kelgiçe ötükçülör kayradan çuu turuştu (Aşimbayev).

ÇUUSU ÇUBALUU.

Caman işteri, kılık-corugu, cürüş-turuşu bilinü.

Biyликтin başındagılardın çuusu çubaldı (Bektenov).

ÇUÇUGUNA CETÜÜ.

Canına batuu, ayabay katuu tiyüü, can keyitüü.

Bul kaar Opoldun çuçuguna cetti (Osmonaliyev).

V.: Çuçuguna tiyüü. “Alıp algan öz ayalınday” degen söz çuçuguma tiydi (Kazakbayev).

ÇÜ DEGENDE ELE.

A degende, cönörü menen, cönögöndö ele, baştalğanda ele, baştalgan cerde.

Çü degende ele attardın omuroosun suu caba berip cattı (Beyşenalıyev).

V.: Çü degen cerden. Çü degen cerden ele caştar problemanın aytalı (“Sovettik Kırgızstan”).

ÇÜ KOYUU.

Çaap cönö, katuu cürüp ketüü.

Bukardı közdöy çü koyup / At ayabay mol cürüp (“Semetey”).

ÇÜKÖSÜ AYKÜR TURUU.

İşi oñunan çıguu, işi oñoluu, oñdoy berdi boluu.

Bul ökçögön ele çükösü aykür turup, kolu, cabdıgı aylangan kim (“Çalkan”).

V.: Çükösü alçı konuu. İz çalğan Iraybektin çükösü alçı kondu (Osmonaliyev).

ÇÜLÜK ÜZÖŃGÜ.

Cıgaçtan iyilip casalgan üzöŃgü.

Sızмага takkan çülük üzöŃgü (Aalı).

ÇÜNÇÜ BASUU.

Köbünçö ayaldardın boyunda bar mezgilindegi ekinçi carımında cambaşın attaşınan kiçine ceri oorup basa albay kaluu, aksap basuu.

Kelindi çünçü baskan okşoyt, cambaşın

Toplu tepki göstermek

Hep bir ağızdan ses çıkarmak veya susmak (bir şeyi destekleme, tasdikleme veya kabul etmeme durumunda kullanılır).

Şvolik aklını başına toplayıp, kendine gelinceye kadar ayakkabı tamircileri toplu tepki gösterdiler (Aşimbayev).

KİRLİ ÇAMAŞIRLARI MEYDANA DÖKÜLMEK

Kötü işleri, kötü karakteri, oturup kalkışı bilinmek.

İktidarın başındakilerin kirli çamaşırları meydana çıktı (Bektenov).

KEMİĞİNE İŞLEMEK

Canına batmak, çok ağır değmek, can acıtmak.

Bu kahır Opol’un kemiklerine işledi (Osmonaliyev).

V.: Kemiğine işlemek. “Sanki nikahlı karısı gibi” sözü kemiklerime işledi (Kazakbayev).

Daha hadi der demez

Hadi deyince, daha ilk adımda, yola hemen çıkınca, başlayınca, başladığı yerde.

Daha hadi der demez atların göğüslerini su kaplamaya başladı (Beyşenalıyev).

V.: Daha yolun başında. Daha yolun başında gençlerin problemlerin söyleyelim (“Sovettik Kırgızistan”).

Atını mahmuzlamak

Atını koşturmaya başlamak, çok hızlı gitmek. Bukar’a doğru atını mahmuzlayıp/At esirgemedi yol sürüp (“Semetey”).

İŞLERİ YAVER GİTMEK

İşi onmak, işi düzelmek, düzelme yolunda olmak.

Bu, şans yüzüne gülüp işleri yaver giden; eli, talihi dönen kim (“Çalkan”).

V.: Şans yüzüne gülmek. İz takip eden Iraybek’in, şans yüzüne güldü (Osmonaliyev).

Tahta üzengi

Ağaçtan eğilerek yapılan üzengi. Sızmaya takılan tahta üzengi (Aalı).

Eğri basmak

Genellikle hanımların hamilelik döneminin ikinci yarısında, kalça kemiklerinin büyümesinden dolayı ağrı hissedip yürüyememesi, aksayarak yürümek.

Gelin eğri basara benziyor, kalçasını

süyröp araň basıp cüröt, - dedi kaynanesi (“Kırgızistan madaniyatı”).

ÇÜÇÜ KULAK KALUU.

Ce arı cakta ce beri cakta emes, orto cerde tügöysüz calgız kaluu, belgisiz abalda kaluu (köbünçö baldardın ar kanday oynuna karata).

Bul eki rayon biri-birine şıltap, mektep çüçü kulak kaldı (“Mugalimder gazetası”).

ÇIBIK KIRKAAR.

Biylik cürgüzüp, bütüm, çeçim çıgaruuçular degen maanide.

Çıbık kırkaarlar emne aytsa baş iykep, kulak kagıp muyugan şekildüü (Osmonaliyev).

ÇIBIK KIRKUU.

tar. Bütüm kılui, belgilüü bir çeçimge kelüü, ubada, söz toktotuu.

Çıbık kırkıp, kep kılıp, / Adam kaçkıs şert kılıp (folk).

ÇIGIŞTIK KILUU.

Astırtan, tımızın kelişip alıp duşmandık, kastık kılui.

Alarga çığıştık kılıp ketti.

ÇIGIRIK MÜYÜZ.

İyilgen, tegerek müyüz.

Çıgırık müyüz, kuyruktuu kara koydu cetelep keldi.

ÇIYKANDAY KIZIL.

Ötö kızıl, kıpkızıl.

Kızdın eki beti çıykanday kızıl.

ÇIY-PIY KILUU.

Kiçine ceñilireek bir nerse (köbünçö ettüü tamak-aş) casay koy degen maanide.

Bular şaşıp catışat, tezireek çıy-pıy kıla goy (“Ala-Too”).

ÇIY-PIYI ÇIGUU.

Emne kılar aylasın tappay şaşkalaktap kaluu, şaştısı ketüü, tınçsızdanuu, tınçı ketüü.

Kokuy, baarı suuga tüşöt okşoyt, - dep çıy-pıyım çıktı (Cigitov).

V.: Çıy-mıyı çıguu. Tihonov tapşırılğan iş orundalğança çıy-mıyı çıgıp tınç albay turgan (Cantöşev).

ÇIYIRDAN ÇIKKAN.

Baskan-turganınan, cürüp-turuşunan buzulğan, tartibi naçar.

Mınday çıyirdan çıkkın erguldu kaydan tapkansıñ.

çekerek zar zor yürüyor, - dedi kaynanası (“Kırgızistan madaniyatı”).

İKİ ARADA BİR DEREDE KALMAK

Orada da burada da olamayıp orta yerde yalnız kalmak, belirsiz durumda kalmak (genelde çocukların her türlü oyunu için). *Bu iki ilçe birbirine atıp okul, iki arada bir derede kaldı (“Mugalimder gazetası”).*

Kalem Kırıcılar/İdareciler

Hükmederek, kanun, yasa çıkaranlar manada. *İdareciler ne derse, boyun eğip, kulak kabartıp alışımsız galiba (Osmonaliyev).*

Kalem Kırmak/KARARA BAĞLAMAK

tar. Sonuca varmak, belli bir karara varmak, vade, söz vermek.

Karara bağlayarak, istişare ederek, /İnsan kaçamayacak set çekip (folk).

KÖSTEBEKLİK YAPMAK

Gizliden, sessizce düşmanlık taslamak, düşmanlık etmek.

Onlara karşı köstebeklik yaptı.

Yuvarlak boynuzlu

Eğilen, yuvarlak boynuz.

Yuvarlak boynuzlu, kuyruklu kara koçu getirdi.

Çıban Gibi Kıpkırmızı/Elma gibi kıpkırmızı

Koyu kırmızı, kıpkırmızı.

Kızın iki yanağı elma gibi kıpkırmızı.

Atıştıracak bir şeyler hazırlamak

Biraz hafif bir şeyler (genelde etli yemek) hemen yapıver manasında.

Bunlar acele ediyorlar, hemen atıştıracak bir şeyler hazırlayıver (“Ala-Too”).

YERİNDE DURAMAMAK

Ne yapacağını bilemeyip şaşa kalmak, eli ayağına dolanmak, endişelenmek, rahatı kaçmak.

Eyvah, hepsi suya düşecek, - diye yerimde duramadım (Cigitov).

V.: Rahatı kaçmak. Tihonov'un verilen görev yerine getirilene dek, rahatı kaçıp yerinde duramayacak galiba (Cantöşev).

TERBİYESİ BOZUK

Oturup kalkması, yürüyüşü konuşması hoş olmayan, edep kurallarını bilmeyen.

Böyle terbiyesi bozuk görgüsüzü nereden buldun.

ÇIK TATIRBAS ÇINARBAY.

Sarañ, bitir, kolunan eç nerse çıkpagan.
Kazançı bay comoktoğu çık tatırbas
Çınarbaydan artık bolboso kem emes
(“Sovettik Kırgızstan”).

ÇIKIYINA TİYÜÜ.

Katuu taasir etüü.
Cılıktan boşotuu cönündöğü söz çıkıyına
tiyip, Dööt cer sabap küülöndü
(Osmonaliyev).

ÇILBIR TAŞTOO.

Coltoo boluu, kara sanataylık kıluu, colun
 tosuu, kedergi boluu.
 - Ukkula. *Ak columa kimde kim çılбір taştap,*
kurandı attay turgan bolso, ar kimiñdi mına
uşunday cazalaymın (Cooşbayev).

ÇILBIRIN ÜZÜÜ.

Boşonuu, boştondukka çıguu.
Aligçe han ordosu taraptan çılбірın üzüp
kete elek kırgızdar öz tütününö karaştuu
bülölör üçün zeket berişet (Osmonaliyev).

ÇILGIY ÇANAÇTAY İYLÖÖ.

Abdan katuu cançıp uruu, kök çanaç kıluu.
Mookumu kangıça, çılgıy çanaçtay iyleşti
(“Ala-Too”).

ÇİM DEBÖÖ.

Togotpoo, kebelböö, sezböö.
Bizdin cılıkçılar tünü menen dele caanga
kalgan uçurları bolot. Çım dep da koyuşpayt
(Baytemirov).

ÇİM CAMINUU.

Ölüü, kaza boluu, düynödön kaytuu.
Unutpa dep aytkızarmın çım camınıp
kalbasam (Aalı).

ÇİMÇIP BUUMA.

Toltura, oozu arañ baylana turgan, toptoltura
 (köbünçö meşok, kap c.b. karata).
Çımçıp buuma bolgon eki kap arpanı ögüzgö
teñdep arttı (“Ala-Too”).

ÇİMÇIP SÜYLÖÖ.

Söz kıyığın keltirip az-az singa alganday,
 sinaganday, tiyişe süylöö.
Kız-kelinderdin külküsü, çımçıp süylögön
şakabası tügönçüdöy emes (Mirzayev).

Tuzunun Bile Tattırmayan/ELİ SIKI

Cimri, elinden başkaları için hiçbir şey
 vermeyen.
Kazançı ağa masaldaki eli sıkı Çınarbay’dan
daha beter olmazsa bile, hiç geri kalır yanı
yok (“Sovettik Kırgızistan”).

YÜREĞİNE DOKUNMAK

Çok etki etmek, çok tesirlendirmek.
Kısrak bakıcılığı işinden alındığına dair söz
yüreğine dokunup, Dööt yeri yumruklayarak
öfkeleni (Osmonaliyev).

Çılбір Atmak/TUZAK KURMAK

Engel olmak, kötülük taslamak, yolunu
 kapamak, köstek olmak.

— Dinleyin. *Yoluma her kim tuzak kurar,*
kurmaya niyetlenirse, her birini işte böyle
cezalandıracağım (Cooşbayev).

ZİNCİRLERİNİ KIRMAK

Hür olmak, hürriyetine kavuşmak.
Hâlâ han hükümdarlığının zincirlerini
kıramayan Kırgızlar, kendi ocağı içindeki
aile fertleri için vergi verirler (Osmonaliyev).

Deri Kap Gibi Eşelemek/AĞZINI**BURNUNU KIRMAK**

Çok şiddetli dövmek, kanlar içinde
 bırakmak.

Tatmin oluncaya kadar, ağzını burnunu
dağıttılar (“Ala-Too”).

TIK DEMEMEK

Kâle almamak, umursamamak, hissetmemek.
Bizim kısrak bakıcılarımızın gece bile bazen
nöbette kaldıkları oluyor. Tık bile
demiyorlar.

Çimen Örtünmek/DÜNYADAN GÖÇ ETMEK

Ölmek, fefat etmek, dünyadan göç etmek.
Unutma diye söylettiririm, eğer dünyadan
göç edip gitmezsem (Aalı).

AĞZINA KADAR

Tıka basa, ağzı zar zor kapanacak şekilde,
 dopdolu (genelde çuval, poşet v.b için).
Ağzına kadar dolu olan iki çuval arpayı
boğaya eşit bir şekilde yükledi (“Ala-Too”).

Isırarak Konuşmak/Kinâyeli konuşmak

Yeri gelince laf arasında tenkit eder gibi,
 sınava tabi tutar gibi, dokundurarak
 konuşmak.

Kız-gelinlerin gülüşleri, kinâyeleri bitecek
gibi değil (Mirzayev).

V.: Çimçip ötüü. *Iğı kelgen cerden biz dağı çimçip ötpösök bolobu (Medetov).*

ÇIMIN CAN.

Kiçinekey, az ele cerde turgan tirüülük. Oozu açılğan beçara karıp, çimin candan tüñülgöndöy boldu (Osmonaliyev).

V.: Çimınday can. *Aylanayın ceñeke, çimınday canım senin koluñda turat (Toybayev).*

ÇIMIN KONGONDOY KÖRBÖÖ.

Togotpoo, etibar alboo, sezip da koyboo. Menin küülönüp kelip tiygenim aga çimin kongonçoluk bolbosso kerek (Akmatov).

ÇIMIN-KUYUN BOLUU.

Ötö katuu cügürüü, ayabay tızıldoo, abdan katuu çurkoo.

Karager çimin-kuyun bolup başın cerge salıp baratsa da cetpey koydu (Abdukaimov).

ÇIMIN UÇSA UGULA TURGANDAY.

Abdan tınç, ötö ele cımcırt, memiregen tınçtıq.

Korpustun içi çimin uçsa ugula turganday (Sasıkbayev).

ÇIMINI BAR.

Kandaydır bir nersege cöndöümü bar, şıgı bar, talantı bar degen maanide.

Toktogul uşul bala tegin körünböyt, komuzga dilgirliğine karaganda çimini bardır degensip oyloodu (Kaimov).

ÇIMININ KAGUU.

Birdi körsötüü, esine keltirip koyuu.

Birtike çiminiñdı kagayınbı ıya, - Sagımbay muştumun kezedi (Beyşenaliyev).

ÇIMINI KAGILGAN BAKŞIDAY.

Cooşup, basırılıp kalganday, esine kelip toktolup, soolugup kalganday.

Emne çimini kagılğan bakşıday bolup kalgansıñ? (“Çalkan”).

ÇIN CAY.

Arkı düynö, ölgöndön kiyin, köz cumganday kiyinki degen maanide.

Kayra kelbes çin caydı, / Körmök boldum, Seytegim (“Seytek”).

ÇIN CÜRÖKTÖN.

Çin köñülü, ak peyli menen, abdan berilip

V.: Isırıp Geçmek/Kinâyede bulunmak.

Fırsatını yakalamışken biz de biraz kinâyede bulunmasak olur mu (Medetov).

Sinek Canlı/KUŞ KADAR CANI OLMAK

Küçücük, çok zor duran canlılık.

Ağzı açık kalan yaşlı, kuş kadar candan ümidini keser gibi oldu (Osmonaliyev).

V.: Sinek Kadar Can/KUŞ KADAR CAN.

Kurban olduğum yenge, kuş kadar canım senin ellerinde (Toybayev).

SİNEK ISIRIĞI KADAR BİLE

GÖRMEK

Kâle almamak, itibar etmemek, hissetmemek.

Benim hızla gelip çarpmam, onun için sinek ısırığı kadar bile olmasa gerek (Akmatov).

TOZU DUMANA KATMAK

Çok koşmak, çok hızlı hareket etmek, çok hızlı koşmak.

Karager, tozu dumana katıp, başını yere eğerek gidiyorsa da yetişemedi (Abdukaimov).

SİNEK UÇSA DUYULMAK

Çok sessiz, çok تنها, çok sakın.

Binanın içi sinek uçsa duyulacak gibi (Sasıkbayev).

Yeteneği var

Bir şeye karşı becerisi var, yeteneği var.

Toktogul, “bu çocuk boş görünmüyor, kopuza hakimliğine bakılırsa yeteneği var” diye düşündü (Kaimov).

Sineğini Dökmek/HADDİNİ BİLDİRMEK

Dersini vermek, aklını başına toplattırmak.

Haddini bildireyim, - Sagınbay yumruğunu gösterdi (Beyşenaliyev).

Sinekten Arılan Bahşı Gibi/DERSİNİ

ALMIŞ DERVİŞ GİBİ OLMAK

Durulup, hırsı dinmiş gibi; aklını başına alıp, olgunlaşmış gibi olmak.

Niye dersini almış derviş gibi olmuşsun? (“Çalkan”).

GERÇEK ÂLEM

Öbür dünya; öldükten, vefat ettikten sonraki âlem manasında.

Geri dönüşü olmayan gerçek

âlemi,/Görecektim Seytegim (“Seytek”).

EN İÇTEN

En içten, iyi niyetleri ile, çok samimi bir

(kuttuktoo, alkış aytuu maanisinde).

Kirip kelgen mayramıñız menen çın cüröktön kuttuktaym.

V.: Çın cüröğü menen. *Karıya ak sakalın caykap, çın cüröğü menen ıraazı bolup, iştep catkan baldarga batasın berdi (“Leninçil caş”).*

ÇIN KURAN.

Eldik kalendar boyunca aprel ayı.

Serkebay Akbozdun carım baasın çın kuran çende tölöp berüügö ooz uçu menen makul boldu (Osmonaliyev).

ÇIN TIYBES.

Bolor-bolbos, kiçine ele nerseni köñülünö alıp kalgan, bir nersege tez ele taarınıp kalma, söz kötörümü çok, dokçul.

Karasart kıyalı özgörüüp, çın tiybes da bolup ketti (Kıdırmışev).

ÇINIGI CÜZÜN AÇUU.

Kim ekendigi, kaday adam ekendigi anıktaluu, dayın boluu.

Çınıgı cüzün açıp, partasın sıyrıgança alar kançalık caman iş casoogo ülgürüştü (“Sovettik Kırgızstan”).

ÇINI KAP.

Köbünçö boz üy menen arı-beri köçüp kongon uçurlarda atayın çınılardı saluu üçün ılayıktalğan çıgaçtan idiş.

ÇINI KARAGAT.

Kadimki karagat, köbünçö toodo ösö turgan kara karagat.

Alar çını karagat terip kelez deşip, toogo ketiştı (“Caş leninçi”).

ÇINININ ÇETİN TİŞTETPÖÖ.

Eç kaçan biröögö bir nerse berböö, daam ooz tiygizböö, ötö sarañdık, zıkımdık kılloo.

Al ömüründö biröögö çınının çetin tiştetip körgön emes (“Ala-Too”).

ÇIPALAGI MENEN TEÑ.

Saga karaganda kiçüü, kiçine degen maanide.

— *Ay uyatsız, bilseñ aldagı kızdar senin çıpalagıñ menen teñ (“Ala-Too”).*

ÇIPALAGINA TEÑ KELBÖÖ.

Teñ bolo alboo, anı menen birdey daracada bolo alboo, alda kança tömön turuu, teñdeşe alboo.

Sen tiginin çıpalagına da teñ kelbeysiñ (Bayalinov).

şekilde (kutlama, takdir etme manasında). *Bugünkü bayramını en içten dileklerimle kutlarım.*

V.: Tüm kalbiyle. *Ded, ak sakalını sıvazlayıp, tüm kalbi ile memnun, çalışan çocuklara dua etti (“Leninçil caş”).*

Çın kuran/Nisan

Halk takviminde nisan ayı.

Serkebay, Akboz’un yarıyacılık hakkını nisanda ödemeye kendi ikna oldu (Osmonaliyev).

ŞAKA KALDIRMAZ

Olur olmaz, küçücük bir şeye gönül koyan, bir şeye çabuk küsen, şikayetçi.

Karasart’ın, karakteri değişip, şaka kaldırmaz oldu çıktı (Kıdırmışev).

GERÇEK YÜZÜNÜ GÖSTERMEK

Kim olduğu, nasıl biri olduğu meydana çıkmak, aşık olmak.

Gerçek yüzünü gösterip, sırasını sıyrana dek, onlar nice kötü işler yapabildi (“Sovettik Kırgızistan”).

Çini Kabı/Porselen kâse kabı

Genelde boz üy ile oraya buraya göç ederken porselen kapları içine koymak için ahşaptan özel yapılan kap.

Gerçek Karagat/Gerçek frenk üzümü

Hakikî frenk üzümü, genelde dağda yetişen siyah Frenk üzümü.

Onlar hakikî frenk üzümü toplayacağız diye dağa gittiler (“Caş leninçi”).

Kâsenin Kıyısını Isırtmamak/BİR

LOKMA TATTIRMAMAK

Hiçbir zaman başka birine bir şey vermemek, tadına baktırmamak, çok cimrilik yapmak.

O hayatında hiç kimseye bir lokma tattırmış değil (“Ala-Too”).

PARMAK KADAR

Sana göre küçücük, ufacık manasında.

— *Hey utanmaz, eğer farkındaysan o kızlar senin parmağın kadar (“Ala-Too”).*

PARMAĞINA BİLE DENK DEĞİL

Denk olamamak, onunla eşit derecede olamamak, çok aşağıda durmak, boy ölçüşmemek.

Sen onun parmağı kadar bile olamazsın (Bayalinov).

ÇİPALAKTAN AYLANSIN.

“Oşol da kişibi”, “al teñdeşkiçe”, “senin daracaña cetkiçe” kaçan degen sıyaktuu teñine alboo, caktırboo, kişi orduna körböo maanisinde koldonulat.

Şakir senin çıpalagıñdan aylansın dep içinen baalagan Külasal (Osmonaliyev).

ÇİPÇİRGASIN KOROTPOO.

Büt bardığın, eç nersesin kaltırbay ce eç nersesine tiybey, tolugu menen.

Al uzakka baarlaşa suramcılap, oşonun baarın çıpçırgasın korotpoy kagazga tüşürüüsün kaaladı (Beyşenaliyev).

V.: Çıpçırgasın kaltırbay. *Al turgay öz başınan ötköndörün çıpçırgasın kaltırbay bayan etken (Aşımbayev).*

Çırgasın korotpoo. *Çırgasın korotpoy uurunun koluna salıp bergenbiz baarın (Sıdıkbekov).*

ÇIRAGINA MAY TAMUU.

İşi oñdoy berdi boluu, iştin oñoluş kıyabı, oñu kele kaluu.

Mınday uçurda biylööçülördün çiragina may tamat (Beyşenaliyev).

V.: Çiragina may kuyuu. *Bul okuya polkovniktin çiragina may kuydu (Osmonaliyev).*

Çiragina may tamızuu. *Anın üstünö ayalı ogo beter sürömölöp, çiragina may tamızıp turçu (Borbiyev).*

ÇIRGADAY SÜYRÖLÜÜ.

Ayabay cantalaşuu, kıynaluu, can alaketke tüşüü.

Al çırgaday süyröldü.

ÇIRGA TARTKAN CILUU SÖZ.

Akırın aldap-soolap sozduktura bergen, süyröy bergen apköy til.

Anın çırğa tartkan ciluu sözünö aldanıp cürö berdi (“Ala-Too”).

ÇIRM ETÜÜ.

Kiçinekey, azıraak uktap ala koyuu, bir az köz ilintüü.

Sadır üygö kirip cılınp, bir az çırm etip alsañçı (Ubukeyev).

ÇIRPIK BAŞIN SINDIRBOO. k. Kuuray başın sındırboo.

Serçe Parmaktan Dönsün/TIRNAĞI KADAR OLMAK

“O da adam mı”, “o büyüyenceye kadar”, “senin derecenı yakalayıncaaya kadar” kaç zaman geçer diye denk görmemek, önemsememek, adamdan saymamak manasında kullanılır.

Şakir senin tırnağın oluncaya kadar... diye içinden geçiren Külasal (Osmonaliyev).

Çöpünü Zıyan Etmemek/İĞNEDEN İPLİĞE

Her şeyini birden; hiçbirşeyini bırakmayıp veya hiçbir şeye el sürmeyip, tamamen. *O uzağa gideceğini söyleyip, onun hepsini, iğneden ipliğe kağıda dökmesini istedi (Beyşenaliyev).*

V.: İğneden ipliğe. *Onun yanında kendi başından geçenleri iğneden ipliğe anlattı (Aşımbayev).*

Çöpünü zayı etmeden. *Çöpünü zıyan etmeden hırsızın eline verdik hepsini (Sıdıkbekov).*

Ateşine Yağ Damlamak/FIRSAT DOĞMAK

İşi düzene girmeye başlamak, işin yoluna girmek, fırsatı doğmak.

Böyle durumlarda hükmedenlerin eline fırsat geçer (Beyşenaliyev).

V.: Ateline Yağ Koymak/İşine gelmek. *Bu olay albayın işine gelir (Osmonaliyev).*

Ateşine Yağ Damlatmak/Önünü açmak.

Bir de eşi iyice yardım ederek, önünü açıyordu (Borbiyev).

CAN DİRDİNE DÜŞMEK

Canla başla, canını dişine takarak, can havliyle.

O can derdine düştü.

Tuzağa düşüren tatlı söz

Gizliden, aldatarak uzatılan söz; oyalayıcı tatlı dil.

Onun tuzağa düşüren tatlı sözüne kandı (“Ala-Too”).

BİRAZCIK KESTİRMEK

Azıcık, biraz uyumak; biraz gözünü dinlendirmek.

Sadır, eve girip ısınıp, biraz kestirsene (Ubukeyev).

ÇIRT DEY TÜŞÜÜ.

Caktırbagan münözdö kıyalın tez özgörtüü, taarına tüşüü.

Gülmar enesinin bul kebin caktırbay çirt dey tüştü (Sıdıkbekov).

V.: Çırtıya tüşüü. Kumarkandın sözün kulagı çalıp kalgan Suusar çırtıya tüştü (Baytemirov).

ÇIRT KESÜÜ.

Şart kesip aluu, ıldam, çart kesüü.

Mekteptin aymagında çok çöp kezdeşip kalsa, Mukay anı sabagınan çirt kesip alat ce tübün çukup kiret (Taştımirov).

ÇITIRAP TURGAN KEZİ.

Bolup-tolup, menmensinip, bardık cagınan cetişip turgan kezi.

Anın emnesin suraysıñ, azır çitirap turgan kezi ("Kırgızstan madaniyatı").

ÇIÇAYA KAÇUU.

Eç coloboo, cakındaboo, cantalaşa kaçuu.

Anday adamdar turgan cerden çıçaya kaççu (Kıdırımışev).

ÇIÇAYA TANUU.

Eç moynuna alboo, cakın cutpoo.

Çıçaya tanıp çıga berdi.

ÇIÇKAK AYDAGIR!

Köbünçö baldardı tildöo, cemelöo iretinde koldonulat.

Çıçkak aydagır, uşunun azabı öttü dep, ceñem keyiy ketti ("Ala-Too").

ÇIÇKAKTAGAN ÇİL KÖZDÖNGÖN.

Közü kitireyip, tirteyip öto kıynalgan kebetede degen maanide koldonulat.

Çıçkaktagan çil közdönüp arañ turat.

ÇIÇKAN MURDU CORGOLOGUS.

Abdan kalıñ, öto cış, çıtırman.

Bir turup al çıçkan murdu corgologus badal etegin köböölögön tokoygo barat (Medetov).

V.: Çıçkan murdu ötküs. Kök caşıl, çıçkan murdu ötküs cış badal (Kasımbekov).

ÇIÇKAN MURDUN KANATPOO.

Eç mal soyboo, tük et körböo, kan çıkarboo.

Kızın uzatıp catıp, çıçkan murdun kanatıp koyboptur (Abdukarimov).

Çirt Etmek/TERS-YÜZ OLMAK

Hoşlanmadığını göstermek için davranışlarını çabucak değiştirmek, hemen darılmak.

Gülmar, anasının bu lafını beğenmeyip hemen ters-yüz oldu (Sıdıkbekov).

V.: Yüzü ciddileşmek. Kumarkan'ın lafını duyunca Susarın yüzü ciddileşti (Baytemirov).

PIT DİYE KESMEK

Hemen kesmek, hızlıca, bir an evvel kesmek.

Okulun bahçesinde istenilmeyen bir ot karşısına çıkarsa, Mukay onu dalıyla pıt diye keser veya kökünü kazır (Taştımirov).

Kariyerinin zirvesinde

En iyi döneminde, kendinden emin, her açıdan zirvede olduğu an.

Onun nesini soruyorsun, şimdi kariyerinin zirvesinde ("Kırgızistan Madaniyatı").

KUYRUĞUNU KISTIRIP KAÇMAK

Hiç yanaşmamak, yaklaşmamak, can havliyle kaçmak.

Onun gibi adamlar öyle yerlerden kuyruğunu kıştırıp kaçarlai (Kıdırımışev).

Kondurmamak

Hiç itiraf etmemek, yanaştırmamak.

Hiç kondurmadı.

Oğlak güdesice!

Genelde çocukları azarlarken kullanılır.

Oğlak güdesice! Bunun azabı canıma tak etti diye yengem hayıflandı ("Ala-Too")9.

Amelden Keklik Gözlemek/GÖZLERİNİN FERİ KAÇMAK

Gözleri içine kaçıp, çok zayıflayıp zorlanır durumda olmak manasında kullanılır.

Gözlerinin feri kaçıp zar zor ayakta duruyor.

Sıçan Burnu Sığmaz/BALTA GİRMEMİŞ

Çok yoğun, çok sıkı, karmakarışık.

Bazen o balta girmemiş fundalık ormana gider (Medetov).

V.: Sıçan Burnu Sığmaz/Balta girmemiş.

Yeşilimsi, balta girmemiş söğüt ağaçları (Kasımbekov).

Sıçan Burnunu Bile**Kanatmamak/TAVUK BAŞI****KESMEMEK**

Hiç hayvan kesmemek, hiç et görmemek, kan çıkarmamak.

Kızını evlendirirken tavuk başı kesmemiş

ÇIÇKANGA KEBEK ALDIRBAGAN.

Abdan zıkım, ayabaganday sarañ, ötü sak, ayar.

Çıčkanga kebek aldırbagan nemelerdi kaçanga çeyin imerçikteybiz? (Ümötaliyev).

ÇIÇKISI KAYNOO.

süyl. Çıdamı ketüü, ötü çıdamsızdık menen kütüü.

- Bolçu, çıčkısı kaynap baratat beym? Me, könöçöktü (Osmonaliyev).

ÇIÇIRKAY MAY.

İçegiler menen tutaşkan bezdüü may.

ÇIÇIRKANAKKA BÖLÖÖ.

tar. Köbünçö küyöösün çangan ayaldı ce çoñ künö kılğan adamdı kiymın çeçindirip, çıçirkanakka catkırp, suuga salıp sabata turgan cazaloonun, kıynoonun eñ oor türü degen maanide koldonulat.

Çıçirkanakka bölögölö, kaçanaak nemeni, - dep Bükön zaarkana, zirkildep karap turdu (Sıdıkbekov).

V.: Çırganakka bölöo. Al kezde dalay şorduunu çırganakka bölöp cazalooçu eken ("Ala-Too").

ÇIŞTAY KIYİNÜÜ.

Abdan taza, cakşınakay, mıktı kiyinüü.

Al bayagıday emes, çıştay kiyinip, oñolup algan.

Ş**ŞAA CETPÖÖ.**

Bir nerseni atkaruuga, iştüögö çaması cetpöö, cetişe alboo, alı kelböo.

Mareçek Orto Aziya elin, cerin maktadı. Şaa cetpegen, alı çeti oyulbagan baylıktarın sanap öttü (Aşimbayev).

V.: Şaası kelböo. Iras, ança-mınça kireşe kirgen, birok alardı başkaruuga şaası kelgen emes (Aşimbayev).

ŞAA MÜYÜZ.

Mansaptuu, daracaluu, ataktuu.

Eki kızmatçı şaa müyüzdörgö köz cügürtüp çıktı (Kaimov).

ŞAABAYI SUU.

Şağı sınıuu, köñülü kaluu, desi kaytıp, tartına tüşüü, sınıp kaluu.

Abamdın şaabayı suuganın körüp, özünün da öñü öçö tüşüü ("Kırgızstan madaniyatı").

(Abdulkarimov).

SIÇANA KEPEK KAPTIRMAYAN

Çok cimri, çok eli sıkı, malını çok seven, vermeyi sevmeyen.

Siçana kepek kaptırmayanları ne zamana kadar idare edeceğiz? (Ümötaliyev).

Çok sıkışmak

Cüml. Dayanamamak, çok sıkışmak.

- Hadi, çok sıkışmış galiba? Al su kabını (Osmonaliyev).

Bağırsak yağı

Bağırsaklar ile birleşen bezli yağ.

Cırganak otuna bağlamak

tar. Genellikle kocasını aldatan kadın veya büyük suç işleyen erkeğin elbiselerini çıkartarak cırganak otuna yatırıp ıslatarak dövmek şeklinde, cezanın, işkencenin en ağır türü.

Cırganaka bağlayın, aldatan şeyi,- diye Bükön öfke saçarak, burnundan soluyarak bakıyordu (Sıdıkbekov).

V.: Cırganak otuna bağlamak. O dönem pek çok zavallıyı cırganak otuna bağlayarak cezalandırırlarmış ("Ala-Too").

Güzel giyinmek

Çok temiz, iyi, mükemmel giyinmek.

O eskisi gibi değil, güzel giyinip, kendini topladı.

Ş**ŞARTLARI EL VERMEMEK**

Bir şeyi yapmaya, çalışmaya şartı el vermemek, yetişmemek, gücü yetmemek.

Mareçek, Orto Asya halkını, yerini övdü. Henüz şartları el vermemiş, bir kenarına bile dokunulmamış toprak zenginliklerini saydı (Aşimbayev).

V.: Gücü yetmemek. Doğru, bazen kâr etmişti, fakat onları yönetmeye gücü yetmemişti (Aşimbayev).

Çift Boynuzlu/MAKAM SAHİBİ

Varlıklı, yüksek dereceli, ünlü.

İki hizmetçi makam sahiplerine bir göz gezdirip çıktı (Kaimov)

Şevki Soğumak/ŞEVKİ KIRILMAK

Şevki kırılmak, gönlü soğumak; ilgisi azalıp, çekinmek, kırılmak.

Amcamın şevkinin kırıldığını görüp, kendisinin de rengi benzi attı ("Kırgızistan

ŞAARI BUZULUU.

Üy-bülöçülüktön ketüü, acıraşuu ce ayalı
ölüp bülğün-çaçkınga uçuroo.

*Er ortonu bolgondo şaari buzulgan oñoybu,
bulardı kıyın iş boldı ("Ala-Too").*

ŞAASI KELBÖÖ. k. Şaa cetpöö.**ŞAGI SINUU.**

Katuu uyat boluu, ıza boluu, desi kaytuu.

*Şagı sına tüşkön nariste kız ulutunup tim
bolot (Berdikejev).*

ŞAGIN SINDIRUU.

Katuu uyat kılúu, kordoo, ıza kılúu.

*Uşunça cakşılardı közüñçö kakşangan
cesirdin koşogu şagımdı sindirdi
(Sıdıkbekov).*

ŞAY KOLDOGON.

Dayıma bir nerseden colu bolup turgan,
colduu, koldogonu bar.

*Atasın tartkan kulunum, / Şay koldogon şer
bolot (folk).*

ŞAYTAN AZGIRUU.

Teskeri colgo tüşüü, ters işterdi iştöögö kirip
ketüü.

*Neçen cıldan beri taza cürüp, emi kaysı
şaytan azgırdı? (Cantöşev).*

ŞAYTAN AYDAP KELÜÜ.

Cañılıp kaluu, azgırılıp kaluu.

*Aa, kaçkırım, col bolsun! Seni bul cerge
kaysı şaytan aydap keldi? (Saatov).*

ŞAYTAN ARALOO.

Azgırık, buzukuluk iş boluu, kırsık boluu.

*Birok, şaytan araladı, kapkaluu kalaa
buzulğanday (Ögöbayev).*

ŞAYTAN BASKIR!

Açuulanuu, kıcırlanuu menen özünçö
tildenüü, söğünüü maanisinde koldonulat.

Bayagı şaytan baskır dagı cogolgonbu?

ŞAYTAN BİLEBİ?

Kim bilet, men kaydan bileyin degen
sıyaktuu bir nersege köñülsüz, kaydıger
mamile casoo maanisinde koldonulat.

*Emne bolgonun şaytan bilebi? Özülorünön
surabaysıñbı? ("Leninçil çaş").*

ŞAYTAN BOLUU.

Kütülbögön cerden kırsık çaluu, kokustuk
boluu.

Şaytan bolso, arık attabay but sinat (makal).

Madaniyatı").

OCAĞI DAĞILMAK

Aile hayatı sona ermek, ayrılmak veya eşi
vefat edip darmadağın olmak.

*Tam ocağını kurduğunda ocağı dağılmak
kolay mı, bunların işi zor oldu ("Ala-Too").*

KOLU-KANADI KIRILMAK

Çok utanmak, gücenmek, şaşırarak.

*Kolu-kanadı kırılan günahsız kız, iç çekip
kalakaldı (Berdikejev).*

KOLUNU-KANADINI KIRMAK

Çok utandırmak, horlamak, gücendirmek.

*Bu kadar büyüklerin önünde acı acıferyat
eden dulun ağıdı, kolumu-kanadımı kırdı
(Sıdıkbekov).*

HIZIR'IN KOLLADIĞI

Her zaman yolu açık olan, kollayanı olan.

*Babasına çeken yavrum, / Hızır'ın kolladığı
aslan olur (folk).*

ŞEYTANA UYMAK

Yanlış yola düşmek, yanlış işleri yapmaya
başlamak.

*Ne zamandır düzgün yaşayıp şimdi hangi
şeytana uydun? (Cantöşev).*

ŞEYTANA UYMAK

Yanılmak, kandırılmak.

*Eyvah, kaçacağım, yolun açık olsun! Hangi
şeytana uydun da geldin? (Saatov).*

İŞİNE ŞEYTAN KARIŞMAK

Baştan çıkarılmış, yoldan çıkarılmış iş
olmak, felâkete uğramak.

*Fakat, işe şeytan mı karıştı, sağlam şehir
bozulmuş gibi (Ögöbayev).*

Şeytan çarpası!

Sinirlenmek, öfkeyle kendince kargışlamak,
sövmek için kullanılır.

Deminki şeytan çarpası yine mi kayıp?

Şeytan mı biliyor/ALLAH BİLİR

Kim bilir, ben nereden bileyim gibi bir şeye
karşı gönülsüz, ilgisiz davranmak mânâsında
kullanılır.

*Ne olduğunu Allah bilir. Kendilerinden
sorsana? ("Leninçil çaş").*

ŞEYTANA ÇARPILMAK

Beklenmedik bir şekilde felakete uğramak,
aniden bir kaza olmak.

Şeytana çarpılanın, arkadan atlamadan

ŞAYTAN MOYNUN SINDIRU.

süyl. Ança-mınça cutup alalı, kiçine kıl etip etip alalı, bir az ırımı kılalı degen maanide koldonulat.

Çoñ kişiler aytkanday, şaytan moynun sindirabız (Toybayev).

ŞAYTANI KARMOO.

Açuusu kelüü, cini kelip, kıcırlanıp münözü özgörölö tüşüü.

Şaytanım karmap, özümdü özüm arañ toktottum (Sıdıkbekov).

V.: Şaytanı moynuna minüü. *Açuusu kelip bir katar, / Moynuna mindi şaytanı ("Manas").*

ŞAYTANI KUYULUP TURAT.

Ötö şok, aşkan tentek, tentegi aşınıp ketken degen maanide köbüncö baldarga karata koldonulat.

Uuluñdun şaytanı kuyulup turat.

V.: Şaytanı közünön kuyulup turat.

Munuñdun şaytanı közünön kuyulup turat, kantip tıyuu bersin, - dedi atam ("Çalkan").

ŞAL TÖĞÜN.

Taptakır calgan, takır kalp, ötö töğün.

ŞALA KULAK.

Salañdagan, şalbıragan uzun kulak, şalpañ kulak.

ŞALAK DEY TÜŞÜÜ.

Özün karmay albay tez cıgılıp ketüü, cıgılıp tüşüü.

Kolundagı ketmeni ırgıp, çalkasınan şalak dey tüştü (Cantöşev).

ŞALK ETME.

Eski ubakta coo kuralı katarı koldonulgan, başına ulangan togolok temiri bar tayak.

ŞALKISI BOŞ.

Maanisi cok, köñülsüz, şayı cok, cüünü boş. *Karındarı aç, bardıgının şalkısı boş, ındını öçüp üldüröşöt ("Ala-Too").*

V.: Şalpi boş. *Şalpi boş şakirt sendelip kayra kayttı (Beyşenalıyev).*

ŞAM-ŞUM ETÜÜ.

Bir az tamaktanuu, özök calgap aluu, ança-mınça birdeñke cegen boluu.

Ança-mınça şam-şum etip alışıp, aşuunu karap cönöştü (Danıkeyev).

ayakları kırılır (makal).

Şeytanın Boynun Kırmak/ŞEYTANIN BACAĞINI KIRMAK

Cüml. Biraz yudumlayıp içelim, biraz efkar dağıtalım manasında kullanılır.

Büyüklerin dediği gibi biraz şeytanın bacağını kırarız (Toybayaev).

ŞEYTANI TUTMAK; CİNLERİ TEPESİNE ÇIKMAK

Çok öfkelenmek, sinir olup, hiddetlenip huyı değişmek.

Cinlerim tepeme çıkıp kendi kendimi zar zor durdurdum (Sıdıkbekov).

V.: Cinleri başına toplanmak. *Biraz sinirlenip, / Cinleri başına toplandı ("Manas").*

Şeytanı Dökülüyor/ŞEYTANI BOL

Çok yaramaz, yaramazlığı çok fazla anlamlarında genelde çocuklar için kullanılır. *Oğlunun şeytanı bol.*

V.: Şeytana pabucunu ters giydirmek. *Bu şeytana pabucunu ters giydirir, nasıl yasaklasın, - dedi babam ("Çalkan").*

Safi yalan

Tamamen yalan, tamamen asılsız, aşırı uydurma.

KULAKLARI SALLANAN

Kuvvetten düşen, sallanan uzun kulak, kulakları sallanan.

ŞAK DİYE DÜŞMEK

Kendini tutamayıp aniden düşmek, yere yığılmak.

Elindeki çapası fırlayıp, arkaya doğru şak diye düştü (Cantöşev).

Şak Etme/Topuz

Eski dönemde düşmana karşı kullanılan silah olarak kullanılan, baş kısmına yuvarlak demir bağlanan dayak.

İradesi Boş/Gevşek

İlgisi yok, gönülsüz, gücü yok, çok gevşek. *Karınları aç, hepsinin vücudu gevşek, sesleri solukları kesilip sallanırlar ("Ala-Too").*

V.: Gayretsiz. *Gayretsiz çirak sallanarak tekrar geri döndü (Beyşenalıyev).*

Şam-Şum Etmek/BİR ŞEYLER**ATIŞTIRMAK**

Biraz bir şeyler yemek, mideyi kandırmak, bir şeyler yer gibi yapmak.

Biraz bir şeyler atıştırıp, yokuşa doğru yol

ŞAMIYAN KAYRUU.

Takool berüü, teñ taylaşa aluu.
*Bayımbet kançalık canın kaşaytpasın
 şamıyan kayrıp aluuga darmansızdığına
 ökündü (Beyşenalıyev).*

ŞAPAR TEBÜÜ.

Oyun-külkü, tamaşa kurup köñül açuu,
 oynop-külüp irakattanuu.
*Han erteden şapar teep cürüp çarçaganda
 üyünö kayttı (“Caş leninçi”).*

ŞARDANA BOLUU.

Elge bilinüü, elge uguluu, cayılıp ketüü,
 belgilüü bolup kaluu.
*Tabaluu Kubanıç şardana bolboston,
 aldirtan bolup cattı (Cantöşev).*

ŞARDANA KILUU.

Elge bilgizip, taratıp, cayıp ciberüü.
*Bul okuyanı elge şardana kılıp ciberbegey
 ele dep, özümçö cürögüm tüpöyül bolo
 baştadı (“Kırgızstan madaniyatı”).*

ŞAŞTISI KETÜÜ.

Emne kılarnı bilbey aldastay tüşüü, şaşıp
 kaldastoo, kaltaarıy tüşüü, apkaarıp kaluu.
*Murda el aldında çıgıp süylöp körböğön
 Nurdındın şaştısı emi ketti (“Leninçil caş”).*

ŞAŞTISIN KETİRÜÜ.

Şaştırıp, apkaarıtıp aylasın ketirüü.
*Büt ayıldın çuusu basmaçılardın şaştısın
 ketirdi (Beyşenalıyev).*

ŞEYŞEBİ BEKÜÜ.

Zaarası toktop, zaara kıla albay kaluu.
*“...Kıtayda şeyşebi bekip ölgön abışkamdın
 kununa bir saan berdi...”, - dep oy-toonu
 süylöyt (Akmatov).*

ŞEYŞEBİN BULGOO.

Köz cazgıruu, aramdık kıluu.
*Başka emne kılsa özü bilsin, şeyşebimdi gana
 bulgabası (Sadıbakasov).*

V.: Şeyşebin tebeletüü. Menin ak
 şeyşebimdi biröögö tebelettirbegin (“Ala-
 Too”).

Şeyşebin ayak astı kıluu. Ak şeyşebimdi
 ayak astı kıldı.

ŞEYŞEP CAÑIRTUU.

Ekinçi colu ayal aluu, ekinçi colu üylönüü.

aldılar (Danıkeyev).

Çırpı Eğmek/KARŞI KOYABİLMEK

Karşılık vermek, eşit bir şekilde karşı
 koyabilmek.

*Bayımbet ne kadar canını dişine taksa da,
 karşı koymaya dermansız olduğuna üzüldü
 (Beyşenalıyev).*

Eğlenmek; haz duymak, zevk almak

Oyun, eğlence düzenleyip gönlünü
 eğlendirmek, gülüp oynayıp zevk almak.
*Kağan, sabahtan beri eğlenip yorulduğunda
 evine döndü (“Caş leninçi”).*

Duyulmak, bilinmek, anlaşılma

Herkes tarafından duyulmak, millet
 tarafından bilinmek, yayılmak, belli olmak.
*Fesat Kubanıç anlaşılmayıp gizli kalıyordu
 (Cantöşev).*

MİLLETE YAYILMAK

Millete söyleyip, duyurup yaymak.
*Bu olayı millete yaymasın diye, kendimce
 endişelenmeye başladım (“Kırgızstan
 Madaniyatı”).*

ŞAŞA KALMAK

Ne yapacağını bilemeyip afallamak, şaşıp
 kalmak, titremek, apışıp kalmak.
*Eskiden milletin önüne çıkıp daha önce
 konuşmayan Nurdin şaşaladı (“Leninçil
 caş”).*

ELİNİ AYAĞINA DOLAŞTIRMAK

Acele ettirip, bir şeye boğup çaresini
 tüketmek.

*Tüm köyün ayaklanması *basmaçılarnı elini
 ayağına dolandırdı (Beyşenalıyev).*

Döşeği Tıkanmak/İdrar yolu tıkanmak.

Küçük tuvaleti tutulup, küçük tuvaletini
 yapamamak.

*“...Çin’de idrar yolu tıkanarak ölen kocamın
 diyetine bir sağılacak inek verdi...”, -diye
 aklına geleni konuşuyor (Akmatov).*

DÖŞEĞİNİ KİRLETMEK

Aldatmak, haram iş yapmak.

*Başka ne yapacaksa kendi bilsin, döşeğimi
 kirlletmesin (Sadıbakasov).*

V.: Namusunu çiğnetmek. Benim
 namusumu başkalara çiğnetme (“Ala-Too”).

Namusunu ayaklar altına almak.

Namusumu ayaklar altına aldı.

Yatak Çarşafını Yenilemek/DÖŞEĞİNİ YENİLEMEK

Adıke bat ele toguz kara, beş koydu aydatıp barıp şeyşep cañırtat (Sadıbakasov).

ŞEK KELTİRÜÜ.

Söz tiygizüü, naamın bulgoo, sözgö kaltırıu, uyat kılúu.

Cok, bular ayaldık kılıp, anın arbagına şek keltirip catat (Berdikeyev).

ŞERMEDE BOLUU.

Abiyiri açılıu, uyat boluu, maskaralanuu.

Anın beti açılıp, instituttun calpı çoguluşuna salınıp, şermende bolbodu bele (Berdikeyev).

V.: Şermendesı çıguu. *Oşentkende taza it bolup, şermendesı çıkmak eken (Toybayev).*

ŞİBEĞE MENEN SAYGANDAY BOLUU.

Ötö katuu tiyüü, ters taasir etüüdön ulam çoçup ketüü, ırıp ketüü.

Taştanbek şibeg menen sayganday bolup ırıp turdu da taar çapanın ilğirtpey iynine saldı (Saatov).

ŞİLEKEY ALIŞUU.

Dostoşuu, ötö mak boluu.

Antpe, Şake, şilekey alışkan akırettik dos elek ko (Berdikeyev).

ŞİLEKEYİ TÜŞÜÜ.

Bir nerseni körüp aga abdan kızıguu, anı cegisi, içkisi kelüü.

Bermettin casagan külçötayı, lagmanına aç tüğül tok adamdın da şilekeyi tüşöt (Borbiyev).

V.: Şilekeyi çuburuu. *Tiginisi Kulubektin ayalı, capçaş..., - dep şilekeyi çuburup kep kılıp keldi (Medetov).*

Şilekeyi kuyuluu. *Dastorkondogu caynagan tamaktı körüp, balanın şilekeyi kuyulup ketti ("Leninçil çaş").*

ŞİLİDEN ÖTKÖRÖ KAROO.

Közün albay kadala karoo, tikireye karoo, teşe karoo.

Boluş zaarduu közü menen tigi kızıl ala bolgon cigitti şiliden ötkörö karap turdu (Cooşbayev).

V.: Közü şiliden ötüü. *Tiktegende adamdın şilisinen ötö tüşkön kök sargıl közün bırıştıra tiktep turdu (Baytemirov).*

İkinci defa bir kadın almak, tekrar evlenmek.

Adıke hemen dokuz sığır, beş tane koyun sürüp gidip döşeğini yeniler (Sadıbakasov).

SÖZ GETİRMEK

Söz ettirmek, şanına gölge düşürmek, laf söylettirmek, utandırmak.

Hayır, bunlar kadın oldukları için, onun ruhuna söz getirdiler (Berdikeyev).

REZİL-RÜSVA OLMAK

Ayıbı ortaya çıkmak, utanmak, rezil olmak. *Onun sırrı ortaya dökülüp, enstitünün genel kurulunda görüşülerek rezil-rüsva olmamış mıydı? (Berdikeyev).*

V.: Rezilliği ortaya çıkmak. *İşte o zaman köpekleşip rezilliği ortaya çıkacakmış (Toybayev).*

ŞİŞ BATIRMIŞ GİBİ OLMAK

Çok ağır şekilde dokunmak, ters etki etmesinden dolayı irkilmek, yerinden fırlamak.

Taştanbek şiş batmış gibi yerinden fırladı ve dar kabanını sadece omzuna attı (Saatov).

Salya Kapişmak/YEDİĞİ-İÇTİĞİ BİR OLMAK

Dost olmak, uyumlu olmak.

Öyle yapma, yediği-içtiği bir dost idik ya (Berdikeyev).

Salyası Akmak/AĞZI SULANMAK

Bir şeyi görüp ona çok ilgi duymak; onu yemek, içmek istemek.

Bermet'in yaptığı külçötaya, lagmanına aç değil, tok insanın bile ağzı sulanır (Borbiyev).

V.: Ağzının suyu akmak. *Ötekisi, Kulubek'in eşi, gencecik..., -diye ağzının suyu akarak söz etti (Medetov).*

Ağzının suyu akmak. *Sofrada sıralanmış yemekleri görüp, çocuğun ağzının suyu aktı ("Leninçil çaş").*

DELECEKMİŞ GİBİ BAKMAK

Gözünü almadan dimdik bakmak, dik dik bakmak, keskin şekilde bakmak.

Boluş, ateş püsküren gözleri ile o kanlar içindeki yiğide delecekmiş gibi baktı (Cooşbayev).

V.: Bakışları delip geçmek. *Gözünü diktiğinde bakışları adamı delip geçen yeşil gözünü kısarak bakıp durdu (Baytemirov).*

ŞİLTEP KOYUU.

Biröögö karşı tukurup, kökütüp koyuu.
*Murun aytkandın sözüñ eerçip, şiltep koyso
 añdı-döñdü karabay bir tiyet (Aşımabayev).*

ŞİLTİSİN KURUTUU.

Ayabay ezüü, abdan kıynoo, ötü oor abalga
 cetkizüü.

*Promsoldun çoñu eç nerse berbey ce balık
 karmatpay, ceekte çaşagandardın şiltisin
 kuruttu (Ukayev).*

V.: Şiltisin tügötüü. Enenin sekelek çağı,
 baarınan ayrılıp, ay talaada kalgan küñü,
 anan ar kimdin iregesi şiltisin tügötkön
 küñdör... (Ömürbayev).

ŞİRGE CIYAR.

Eñ mıktı cerlerinden tandalıp eñ uzakka,
 cazdın eñ akırına saktalğan et (köbünçö
 koydun, uydun semiz etterinen).

Sogumdun şirge ciyarı.

ŞİRİDEY KARA.

Kapkara, ötü kara.

*Beti-başının baarın sakal baskan şiridey
 kara kişi badaldın arasınan çıga kaldı
 (Abdıramanov).*

ŞİŞ KUYRUK.

1. İçke, çubalğan uzun kuyruk.

Şiş kuyruk kozular.

2. Bir cerge bayır alıp otura albagan.

*Bularıñ cedep şiş kuyruk bolup bütkön tura
 ("Leninçil çaş").*

ŞİŞİ TOLUU.

Künöösü abdan köböyüp, aşınıp ketüü, eç
 nerseni közüñö ilbey kaluu, ötü kööp ketüü,
 çegine cetüü.

*Adam küñöögö batıp, şişi tolgondo andan
 cakşılık oolaktayt tura (Osmonaliyev).*

ŞİŞKE OTURGANDAY.

Bir nersege abdan kicalat boluu, sarı sanaa
 bolup tınçı ketüü, çıdamsızdanuu degen
 maanide.

*Iğın keltire albay içinen kıcınıp, şişke
 oturganday çıdamsızdangan Mambet
 (Beyşenaliyev).*

ŞİŞKE SAYAR ETİ COK.

Ötü arık, abdan arık, terisi menen söögünön
 başka eç nersesi cok, tırtaygan.

Şişke sayar eti cok arık bala ele ("Ala-Too").

DOLDURUŞA GETİRMEK

Birine karşı nefret ettirip, kıskırtmak.

*Kim erken söylediyse onun sözünü dinleyip,
 dolduruşa getirirse ilerisine-gerisine
 bakmadan çarpıverir (Aşımabayev).*

KANINI KURUTMAK

Çok eziyet etmek, çok zorlamak, çok kötü
 durumda bırakmak.

*Promsol'un idarecisi hiçbir şey vermeyip,
 balık avlamaya da izin vermeyip, kıyıda
 yaşayanların kanını kuruttu (Ukayev).*

V.: Canına okumak. Annenin ilk günleri,
 herkesten ayrılıp bozkırda kaldığı gün, sonra
 herkesin canına okunduğu
 günler... (Ömürbayev).

Burunsalık Etler/Uzun ömürlü et

En güzel yerinden seçilip en uzun zaman
 için, baharın en sonları için saklanan et
 (genelde koyunun, ineğin semiz etlerinden).
Kışlık etin en uzun ömürlü kısmı.

KAZAN DİBİ GİBİ KARA OLMAK

Kapkara, çok kara.

*Başının-yüzünün tümünü tüyler kaplayıp
 kazan dibi gibi kara olan adam fundalığın
 arasından çıkıverdi (Abdıramanov).*

Şiş Kuyruk/Sivri kuyruk

1. İnce, uzunca olan kuyruk.

Sivri kuyruklu kuzular.

2. Yersiz yurtsuz

Bir yeri mesken tutup yerleşemeyen.

*Bunlar tamamen yersiz yurtsuz gezmeye
 alışan insanlarmış ya ("Leninçil çaş").*

Şiş Dolmak/DOSYASI KABARMAK

Suçu çoğalıp haddini aşmak, hiçbir şeyi kâle
 almamak, havalara girmek, sınırı geçmek.

*Adam günaha batıp, dosyası kabardığında
 ondan iyilik uzaklaşmış (Osmonaliyev).*

**Şişe Oturmuş Gibi/KAPANA KISILMIŞ
GİBİ OLMAK**

Bir şeye çok endişe duymak, rahatsız olup
 huzuru kaçmak, dayanamamak mânâsında.

*Yolunu bulamayıp içinden sinirlenen, kapana
 kısılmış gibi huzursuz olan Mambet
 (Beyşenaliyev).*

**Şişe Sokar Eti Yok/BİR DERİ BİR
KEMİK**

Çok zayıf, pek zayıf, bir derisi ile bir
 kemiğinden başka şeyi yok, güçsüz.

Bir deri bir kemik, çok zayıf çocuk idi ("Ala-

ŞODOKONDUN BÜRKÜTÜNDÖY.

Culkunup, cutunup turgan, nısapsız.
Şodokondun bürkütündöy ele cutundum
(Kıdırmışev).

ŞOK OOZ. k. Oozu şok.**ŞOOLASI COK.**

Akılsız, esi çok, kolunan eç nerse kelbegen,
 cöndömsüz, arsız.

- Ey, tırıışkan kaday öcör nemesiñ. Sen
 kaydan çıkkın maşayaksıñ, ıya? Uşunday da
 şoolası çok akılsız bolosuñbu? (Saatov).

ŞOONA EŞE ALBOO.

Eç nersege caraboo, başkalarga teñ kele
 alboo.

Köbübüzdün ele kalpıbiz bar, birok baarıbiz
it atardın canında şoona eşpey kalabız
(Cigitov).

ŞOR MAÑDAY.

Baktısız, taalaysız, bağı çok.

Sen bir şor mañday ekensiñ.

ŞORPO İÇÜÜ.

Cazasın aluu, caza tartuu.

Colbundun körör küñü uşul. Uşul şorpoñdu
içkenge süyün (Beyşenaliyev).

ŞORU ARILBOO.

Azap tartuu, azaptan başı çıkpoo, ötü
 kıynaluu.

Muñkangan kaygıdagı muñduu elim, /Degi
bul arılabı şoruñ senin (Turusbekov).

ŞORU KAYNOO.

Azap tartuu, kırsıkka, baktısızdıkka uçuroo,
 katuu kıynaluu.

Dagı bir şoru kaynap cürgön küñü köçödö
kele catıp, bir kazak cigitke coluktuk
(Elebayev).

V.: Şoru katuu. Şoruñ kata elekte ıgın taap,
 agañan kutulgun! (Osmonaliyev).

ŞORU KALIÑ.

Azaptan arılbagan, taalaysız, bağı çok degen
 maanide biröönü ayoo, aga boor ooruu
 iretinde koldonulat.

Şoru kalıñ baykuş ekensiñ go! – dep kempir
maga carma sunup catıp şıpşınıp koydu
(“Ala-Too”).

Too”).

Şodokon’un Kartalı Gibi/AÇ GÖZLÜ

Yutkunup-yalanıp duran, insafsız.

Aç gözlü gibi yutkundum (Kıdırmışev).

Geri zekalı

Akılsız, beyni yok; elinden bir şey gelmeyen,
 beceriksiz, arsız.

- Hey, nasıl cimri birisin. Sen nereden çıkan
 ayak takımısın, ha? Bu kadar da geri
 zekalılık olur mu? (Saatov).

GÖLGESİ BİLE OLAMAMAK

Hiçbir işe yaramamak, başkalarına denk
 gelememek.

Pek çoğumuzun yalanımız yanlışımız var,
fakat hiçbirimiz üçkağıtçının yanında
gölgesi bile olamayız (Cigitov).

Talihsiz; Kısmeti Kapanmış

Talihsiz, bahtsız, kısmeti yok.

Sen bir talihsiz imişsin.

Çorba İçmek/GÖRDÜĞÜ GÜNE RAZI OLMAK

Cezasını çekmek.

Colbun’un göreceği gün bu. Gördüğün güne
razı ol (Beyşenaliyev).

DERTTEN KURTULAMAMAK

Azap çekmek, başı sıkıntıdan çıkmamak, çok
 zorlanmak.

Bunaltıcı kaygı içindeki dertli milletim,/Artık
başın dertten kurtulur mu senin
(Turusbekov).

Canı Kaynamak/KAN AĞLAMAK

Azap çekmek, felâkete, talihsizliğe uğramak,
 çok zorlanmak.

Yine kan ağladığımız bir gün sokakta
gelirken, bir kazak yiğide rastladık
(Elebayev).

V.: Sıkıntı çekmek. Sıkıntı çekmeden önce
 bir yolunu bulup, ağandan kurtul!
 (Osmonaliyev).

Acısı Kalın/Zavallı; talihsiz

Zorluklardan kurtulamayan, talihsiz, bahtsız
 gibi mânâlarda birine acılamak, ona merhamet
 göstermek için kullanılır.

Zavallı biri imişsin!-diye nine bana yarma
ikram ederek dudaklarını büktü (“Ala-Too”).

ŞORUN KAYNATUU.

Azaptan arılıtpoo, ayabay ezüü, abdan kıynoo, çoñ kırsıkka uçuratuu.

Kayberen bolso da eliktin şorun kaynatat elem (Cusupov).

V.: Şorun şorpodoy kaynatuu. *Kanday bolso da bir şıltoo taap, bul kambıl nemenin şorun şorpodoy kaynatuu kerek dep oyloodu Mirzabay (Abdukarimov).*

Şorun katıruu. *Oşondo körgülüktü körgözüp, şorubuzdu katırat (Beyşenaliyev).*

ŞORUŇ KATKIR.

Biröögö karata baktısız baykuş, şorduu, beçara degen sıyaktuu, bir cagınan booru ooruu, ayoo, bir cagınan cemelöö iretinde koldonulat.

ŞoruŇ katkır, ılımta cer tapsaŇ go cakşı (Osmonaliyev).

ŞUU ETE TÜŞÜÜ. k. Cürögü şuu dey tüşüü.**ŞÜYÜ KAÇUU.**

Üröyü uçuu, korkunuç payda boluu.

Atageldi kara argımakka minip, ölçöösüz uzun nayzasın kötörüp çıkkanda eldin şüyü kaçıp, esi oop kaldı (Sıdıgaliyev).

ŞIYRAGIN KARMATPOO.

Berböö, koluna tiygizböö, cuutpoo, cakındatpoo.

Emi baylar malının şıyragın karmatpoo araketinde (Beyşenaliyev).

ŞIYRAGIN SINDIRUU.

Köbünçö, baldarga karata cemelöö, tildöö, korkutup opuzaloo maanisinde koldonulat.

Şıyragıñdı sındıra elekte bas deym üygö, bas! (Saatov).

ŞIYRAGINA TATIBOO.

Teñ kele alboo, teñdeşe alboo, birdey daracada bolo alboo.

Menin camanım bul murzanın şıyragina tatıbas (Sıdıkbekov).

ŞIYRAGINA TEÑEBÖÖ.

Teñine alboo, kişi orduna körböö, döögürsüp kötörülüp turuu, özün cogoru sanoo.

Beregi Orozkul azır kırım ötüğün cıltıratıp, üzöngünü çirene teep, eerde ürgölöp, şıyragina kişi teñebey kelbersip kelatkanı da oşol kadir-barktın sıymığı (Aytmatov).

KAN AĞLATMAK

Çok azap vermek, çok ezmek, çok eziyet etmek, büyük bir felâkete uğratmak.

Kayberen olsa da karacaya kan ağlatırdım (Cusupov).

V.: Kanını çorba gibi kaynatmak/Kan kusturmak. *Ne yapıp edip, bir bahane bulup, bu çevik şeye kan kusturmalı diye düşündü Mirzabay (Abdukarimov).*

Kanını kurutmak. *O zaman günümüzü gösterip, kanımızı kurutur (Beyşenaliyev).*

Talihsiz

Birine karşı; talihsiz zavallı, dertli, biçâre gibi, bir açıdan acımak, korumak; bir açıdan da azarlamak için kullanılır.

Talihsiz, sıcak bir yuva bulsan iyi olurdu (Osmonaliyev).

GÖZLERİ FAL TAŞI GİBİ AÇILMAK

Çok korkmak, korkunç bir şey meydana gelmek.

Atageldi kara ata binip, ölçüsüz çok uzun mızrağı eline alıp, meydana çıktığında milletin gözleri fal taşı gibi açılıp, akılları durdu (Sıdıgaliyev).

EL DEĞDİRMEK

Vermemek, eline değdirmemek, yanaştırmamak, yaklaştırmamak.

Artık zenginler malına el değdirmemeye çalışıyorlar (Beyşenaliyev).

BACAĞINI KIRMAK.

Genelde, çocuklara karşı azarlama, kızma, korkutarak tehdit etmek için kullanılır.

Bacağını kırmadan hemen eve yürü, önüme düş! (Saatov).

Bacağı Bile Olamamak/ELİNE SU DÖKEMEYİ

Denk gelememek, yarışmamak, aynı derecede olamamak.

Benim yaramazım bu beyefendinin eline su dökemez (Sıdıkbekov).

Bacağına denk görmemek/ADAMDAN SAYMAMAK

Denk görmemek, adam yerine koymamak, burnu havada olmak, kendini büyük görmek.

Orozkul'un şimdi botunu parlatıp, üzengiye çevik bir hareketle tepip, at üstünde uyuklayara, kimseyi adamdan saymayıp

V.: Şıyragina ilböö. *Al mendeylerdi şıyragina ilmek emes (Abdukaimov).*

ŞIKIT BOLO ALBOO.

Takool bere alboo, eç nersege caraboo, eç nerse bolboo.

Munun bir nersege şıkıt bolo algıday türü çok.

ŞILK DEY TÜŞÜÜ.

Kepke-sözcü cıgılıp özün künöölüü sezgendey, künöösün moynuna alganday ıngaysız abalda bolo tüşüü, uyat boluu.

Anı ukkanda Toymattın başı cerge kirip, şilk dey tüştü (Kaimov).

ŞILKINI BOŞ.

Köñülsüz, sabırı suz.

Ar kimdin oozunan çıkkın sözdü ugup, nariste sezimine çok tüşkündöy şilkini boşodu (Berdikev).

V.: Şilkını kuruu. *Burulça Uraalının şilkını kurup oturup kalganın kördü (Sıdıgalıyev).*

Şilkını suu. *Oyu uşuga toktop, şilkını suugan Opol armanın ayttı (Osmonaliyev).*

ŞILTOOGO ŞINOO.

Kandaydır bir nersenin sebebin, ıgın, ebin tabuu, oşogo ıygaruu degen maanide.

Şıltoogo şınoo. Eki işten bir iş. Kardarlardan suyulganda Dür murzaga cañılık cetkizip barayın (Beyşenaliyev).

ŞİM BOLUU.

Abdan uyat boluu, maskarası çıgıp şıldın boluu.

A kokus Abılov aytkan sözünö turbay, ce kolunan kelbey kalsaçı? Anda anık şım bolbodubu ("Ala-Too").

ŞIPTİ KAŞKA.

Şıpıldagan, eç iymenip-taymanbagan, şok.

Şiñgının uulu Kerbeni, / Şıptı kaşka Dörbönü ("Manas").

ŞIRP ALDIRBOO.

Eç dabış çıgarboo, bir nerseni tuyguzbay, bilgizbey tımızın iştöö.

Celdetter şırp aldirbayt (Bektenov).

gelmesi de saygınlığın göstergesi (Aytmatov).

V.: Bacak Kadar Bile Görmemek

/TIRNAĞI KADAR GÖRMEK. *O benim gibileri tırnağı kadar bile görmüyor (Abdukaimov).*

BALTAYA SAP OLAMAMAK

Bir beklentiye karşılayamamak, hiçbir işe yaramamak, hiçbir şey olmamak.

Bunun bir baltaya sap olacak hâli yok.

BAŞI ÖNE EĞİLMEK

Lafa-söze yenilip kendini suçlu hissetmiş gibi, günahını kabullenmiş gibi kötü bir durumda olmak, utanmak.

Onu duyunca Toymat'ın başı öne eğildi (Kaimov).

ŞEVKİ KALMAMAK

İsteksiz, şevksiz, ilgisiz, sabırsız.

Herkesin ağzından çıkan sözleri duyup, tertemiz duygularına ateş düşmüş gibi şevki kalmadı (Berdikev).

V.: Dizlerinin bağı çözülmek. *Burulça Uraalı'nın dizlerinin bağının çözülüp oturduğunu gördü (Sıdıgalıyev).*

GÖNLÜ SOĞUMAK. *Dikkatleri buna toplanıp, gönlü soğuyan Opol pişmanlıklarını söyledi (Osmonaliyev).*

BAHANE UYDURMAK

Bir şeyin sebebin, yöntemini, yolunu bulmak, onu üzerinden atmak mânâsında kullanılır.

Bahane uydurmak. Bir taşla iki kuş.

Müşteriler azaldığında Dür efendiye haber götürüyüm (Beyşenaliyev).

Rezil olmak

Çok utanmak, ayıbı ortaya çıkıp rezil-rüsva olmak.

Eğer Abılov sözünde durmazsa veya elinden bir şey gelmezse, o zaman işte tam rezil oluruz ("Ala-Too").

ELE-AVUCA SİGMAYAN

Yerinde durmayan, hiç çekinmeyen, haylaz.

Şıngı'nın oğlu Kerben'i, / Ele avuca sığmayan Dörbön'ü ("Manas").

ŞÜPHE UYANDIRMAMAK

Hiç ses çıkarmamak, bir şeyi duyurmadan, hissettirmeden gizlice çalışmak.

Askerler şüphe uyandırmaz (Bektenov).

I

IBA KAROO.

Irayımduu mamile casoo, köñül bölüü, nazar saluu, can tartuu, kayrımduu mamilede boluu.

Capek ıba karagan tuugandardan dagı bir çeyrekke cakın egin cıynadı (Cantöşev).

IGINAN ÇIKPOO.

Aytkan-degenine makul boluu, ıntımaaktı buzboo, aytkanın atkaruu.

Al senin ıgıñdan çıkpıyıt.

IGIN KELTİRÜÜ.

Ar kaday iştin cönün, ebin tabuu, oñtoyluu kırdaaldı tüzüü.

Igıma keltirgen çok, ıgıma kelse, cıgat elem ("Ala-Too").

V.: Igın tabuu. Kim taptı senin ıgıñdı, / Kim ketirdi sınıñdı (folk).

IDIK KÖRSÖTÜÜ.

Kısım kılúu, zapkı körsötüü, korduk körsötüü.

Kırgıl menen Baymat Kanıkeyge ıdık körsötüşkön ("Manas").

IZARGA BARIP KELGENSÜÜ.

Abdan çoñ iş bütürgönsüü.

Sen emne ele ızarga barıp kelgensip korsoñdoysuñ, - dep agası küpüldöy koydu ("Kırgızstan madaniyatı").

IZ-BIZI ÇIGUU.

Abdan tıncı ketip küykölöktöö, tıncsızdanuu. *Cetişe albay ız-bızı çıktı.*

IZ-MIZGA KELBÖÖ.

Eç buydalbay, eç nersege karabay şaşıp-buşuu, kaldastap kıymıldoo, şaşkalaktoo.

Iz-mızga kelbey tegetere ulam suugan cagın izdep, bars-bars atkıldı (Beyşenalıyev).

IYMANDAY SIR.

İçinde bar bolgonu, bardık çın oylogonu, oyundagı çındığı.

Men dele çaşırbay, ıymanday sırımdı tögüüp oturam (Medetov).

V.: İmanday sır. – Dos-s, anday ekensiñ, imanday sırıñdı çaşırbay (Beyşenalıyev).

IYMANGA KAMÇI ÇABUU.

Özünün bedeline, abroyuna şek keltirüü, bedeli tüşüp, ıñgaysız abalda kaluu.

- İymaniñızga kamçı çappay süylöñüz,

I

İyi Bakmak/İLGİ GÖSTERMEK

Merhametli davranmak, önem vermek, gözetmek, tarafını tutmak, iyi muamelede bulunmak.

Capek ilgi gösteren akrabalarından yine bir çeyreğe yakın ekin topladı (Cantöşev).

DEDİĞİNDEN ÇIKMAMAK

Söylenene ikna olmak, birlik-beraberliği bozmamak, dediğini yerine getirmek.

O senin dediğinden çıkmaz.

YOLUNU BULMAK

Her türlü işin yöntemini, çözümünü bulmak; kolay çözüm yolu bulmak.

Tam yolunu bulamadım; yolunu bulabilseydim, çok rahat yenerdım ("Ala-Too").

V.:GÖNLÜNÜ ETMEK. Kim etti senin gönlünü /Kim getirdi seni (folk).

Zorluk göstermek/ BASKI**UYGULAMAK**

Kıstırmak, eziyet etmek, zorluk çıkarmak.

Kırgıl ile Baymat Kanıkey'e baskı uyguladılar ("Manas").

BOK BAŞI YARMIŞ GİBİ

Sanki büyük bir iş halletmiş gibi durmak.

Sen niye bok başı yarmış gibi havalara giriyorsun, - diye ağabeyi küplere bindi ("Kırgızistan madaniyatı").

Gürültüsü Çıkmak/YERİNDE**DURAMAMAK**

Çok huzuru kaçıp endişe duymak, huzuru kaçmak.

Yetişemediğinden yerinde duramadı.

MIZ MIZ ETMEMEK

Hiç duraksamayıp, hiçbir şeye bakmayıp acele etmek, acele etmek.

Mız mız etmeyip dönüp üşüyen tarafını arayıp, hemen kapattı (Beyşenalıyev).

İman Gibi Sır/Gizli sır

İçinde olan, bütün gerçek düşüncesi, aklındaki gerçek düşüncesi.

Ben bile saklamadan, gizli sırrımı ortaya döküyorum (Medetov).

V.:Sır. Dostum, öyle imişsin, gizli sırrını saklama (Beyşenalıyev).

Namusuna Kamçı Vurmak/ŞEREFİNE**LEKE SÜRMEK/ŞEREFİNİ BEŞ****PARALIK ETMEK**

Kendi şerefine, namusuna leke sürdürmek,

karıya! (Baytemirov).

V.: İymanın kamçı saluu. *Tike karap turup, ıymanıñızga kamçı salbay aytıñızçı (Baytemirov).*

IYMANI COLDOŞ BOLSUN!

“Arkı düynödön cay tapsın, catkan ceri cayluu bolsun!” degen sıyakuu ölgön adamga karata cakşı niyetin bilgizüü, cakşı tilek kaaloo maanisinde koldonulat.

İymanı coldoş bolsun! – dep özüñçö dagı bir nerselerdi kübüröp, bata kıldı Murat karıya (Medetov).

IYMANI KİRDÖÖ.

Kadır-barkı ketüü, abroyu tömöndö. Abdırakman abtabacı “mansapkor”, “satkın” atıgıp, curt aldında ıymanı kirdep kalgan, aga eç kim makul bolboyt (Kasimbekov).

IYMANI OOSUNAN TÜŞÜÜ. k. Aldası oozunan tüşüü.

IYMANI SAMAN BOLUU.

Katuu korkuu, saruulap, emne kılarnı bilbey şaştısı ketüü, dalbastoo, apkaarıp aylasın tappoo.

İymanı saman bolup, kire kaçır teşik tappay, öñü saruulayt (Ubukeyev).

IYMANI ISIK.

Cıldızduu, süykümdüü, süygünçüktüü. Kızdın cüzü caydarı, cıldızduu, ıymanı ısık eken.

IYMANIÑ KURGUR!

Kalp aytkan, aldagan ce başka cönsüz iş kılğan, çekten çıkkın adamga karata cek körüü, naalat aytuu maanisinde koldonulat. *Mınday özün özü satıp, özün özü karalagan ıymanıñ kurgurda kanday kasiyet bolsun! (“Kırgızstan madaniyatı”).*

V.: İymanıñdı cegir! – Oy, ıymanıñdı cegir! Katın aların menen ele tütüñgö cazılğansın (Ümötaliyev).

İymanıñ örttöngür! –Oo! İymanıñ örttöngür, emne kılğanımdan cazdım saga?! (Sıdıkbekov).

IYIK KÖTÖRÜÜ.

Sıykırduu, koldooçusu bar degen maanide bir cakşı körgön maldı arnap, eç kimge tiygizbey, soydurbay koyo berüü. *Sadırdın ıyık kötörgön toru kunanı ele*

otoritesi azalıp çok kötü durumda kalmak.

- Şerefimize leke sürmeden söylesenize, amca! (Baytemirov).

V.: Şerefini ayaklar altına almak. *Bana dik bakıp, şerefınızı ayaklar altına almadan söyleyin (Baytemirov).*

İmanı Yoldaş Olsun/Yoldaşı melekler olsun!

“Allah cennetlikler tarafından eylesin, yattığı yer cennet olsun!” gibi vefat eden insan için iyi dileğini bildirmek, iyi dilekte bulunmak için kullanılır.

Yoldaşı melekler olsun!- diye kendi çapında bir şeyleri mırıldanıp, dua etti Murat amca (Medetov).

ŞEREFİ BEŞ PARALIK OLMAK

Saygınlığı kaybolmak, otoritesini kaybetmek. Abdırakman, idarecinin “makam sevdalısı”, “satılık” diye adı çıkıp milletin önünde şerefi beş paralık oldu, ona hiç kimse ikna olmaz (Kasimbekov).

İmanı Saman Olmak/FELEĞİ ŞAŞMAK

Çok korkmak; acele edip, ne yapacağını bilemeyip şaşa kalmak; afallamak; apışıp oturup kalmak.

Feleği şaşı, kaçacak delik bulamayıp, rengi solar (Ubukeyev).

İmanı Sıcak/SICAK KANLI

Parlak, sevimli, kendini sevdiren. *Kızın yüzü güleç, hoş, sıcakkanlı imiş.*

İmanın Kurusun!/ALLAH’IN BELASI

Yalan söyleyen, kandıran veya izinsiz iş yapan, haddini aşan insan için kullanılır. *Böyle kendi kendini satıp, kendi kendini karalayan Allah’ın belasında nasıl bir erdem olsun! (“Kırgızistan madaniyatı”).*

V.: İmansız, insafsız! – Seni, imansız!

Evlenir evlenmez ateşe düşmüşsün (Ümötaliyev).

İmanın yansın/İmanın batsın! – Hey!

İmanın batsın, nasıl bir yanlış yaptım sana?! (Sıdıkbekov).

Kutsal Saymak

Kerametli, kollayanı var gibi anlamında, bir sevdiği hayvanı bağışlayıp, kimseye dokundurmuyup, kestirmemek.

Sadır’ın kutsal saydığı doru kunanı idi.

(Cantöşev).

İKİS BERÜÜ.

Tap berüü, cütkünüü, demitip turuu.
Bıçak sabı konçton çıgıp, ıkıs berip öñüp,
arañ turat ("Ala-Too").

ILAY CÜRÖK. k. Suu cürök.

ILAYDAY SEMİZ.

Ötö semiz, keserge karası çok.
Noopas ılayday semiz ele (Abakirov).

ILIM SANOO.

Can tartuu, cakinsuu, iye tartuu, cakşı körüü.
Kantken menen cerdeştik kılıp, ılım sanap,
adamgerçilik kılıp catpaybı (Abdukaimov).

IMANI ZAMAN BOLUU. k. Iymanı saman boluu.

IMANI SAMAN BOLUU. k. Iymanı saman boluu.

IMANI UÇUU. k. Iymanı uçuu.

IMANI ISIK. k. Iymanı ısık.

IMIR-ÇİMİR BOLUU.

Çımırıp uyuganday ce cıbir-cubur etkendey
abalda bolo tüşüü.

Ayşanın bütökön boyu ımır-çımır bolup
mañdayınan ter çıpılday tüştü (Cantöşev).

INDI KARA.

Ayabay kara, kömürdöy kara, kapkara.
Öz kızmatın bilseçi,/İndi kara çubalbay
(Tokobayev).

INDINI ÖÇÜÜ.

Bir nerseden ümütü üzülgöndöy maanayı pas
bolup, kapa boluu, cıldızı tüşüü.

İçkilik içpegen anın közü bul iştin ayagı
emne menen bütörünö cetip, indını öçtü
(Medetov).

V.: Indını kuruu. Indını kurup, kıylaga
ünküyüp oturup kaldı, Akbalban ("Ala-
Too").

İÑİRÇAĞI İRDAP, KEREĞESİ KERDÖÖ.

Abdan kedeylenüü, cakırlanuu, kolgo iliner
eç nersesi çok, aç-cılañaç kaluu.

Keçee künkü iñırçağı ırdap, keregesi
kerdegen kembagaldar bugün cırgagan
turmuştı ("Ala-Too").

(Cantöşev).

MORAL VERMEK

Destek vermek, ileriye yeltenmek, güç
vermek.

Bıçak kınından çıkınca, hadi diye destek
verip, zar zor bekliyorlar ("Ala-Too").

Çamur Gibi Semiz/Çok semiz

Çok semiz, her yerini yağ kaplamış.
Boğa çok semiz idi (Abakirov).

YAKIN GÖRMEK

Taraf tutmak, yakın bulmak, kendine
çekmek, sevmek.

Nasıl olsa hemşerim diye yakın görüp,
yardımcı oluyor ya (Abdukaimov).

Karınkalaşmak; uyuşmak

Karınkalaşıp uyuşmuş gibi bir durumda
olmak.

Ayşe'nin tüm vücudu karınkalaşıp uyuşarak
alnından ter akmaya başladı (Cantöşev).

KAZAN DİBİ KADAR KARA OLMAK

Çok kara, kömür gibi kara, kapkara.
Kendi işine baksın,/Kazan dibi kadar
kapkara olmadan (Tokobayev).

HAYALLERİ SUYA DÜŞMEK

Bir şeyden ümidi kesilmiş gibi morali çöküp
üzülmek, şevki kırılmak.

İçki içmeyen onun, gözü, bu işin sonunun
neyle sonuçlanacağına yetip, hayalleri suya
düştü (Medetov).

V.: Umudu kırılmak. Umudu kırılıp, uzunca
vakit yerinde oturdu, Akbalban ("Ala-Too").

Eğeri Türkü Söyleyip Keregesi Çıplak Kalmak/FARE DÜŞSE BAŞI

YARILMAK

Çok fakirleşmek, fakir olmak, ele avuca
alınabilir hiçbir şeyi olmamak, aç-açık
kalmak.

Daha dün fare düşse başı yarılacak olan
fakirler, bugün rahat bir hayat yaşıyorlar
("Ala-Too").

İÑİRÇAKKA MİNGİZÜÜ.

Koldo bolgonunun bardıgınan acıratuu,
koldon tüşüp, müñkürögön abalga keltirüü.
*Anı alıs cakka mına emi men aydatam,
ıñırçakka mingizem (Abakirov).*

IR CANDUU.

Irga cakin, ırçılığı bar, şayır.
*Koy, içki demi aloolop, erkindikti, el arasın
eñsegen ır canduu tukumunun ubalına
kalbasın (Beyşenaliyev).*

IR ÇINI.

Oturuşta, toy-tamaşada, sarmerden
aytışkanda biri-birine ırdap sunuşa turgan,
içinde içkiligi bar çını.
*Oturgandar sarmerden baştap kalganda,
Cakıptın aldına ır çını keldi ("Ala-Too").*

IRAA KÖRÜÜ.

Bir nerseni biröögö kıyuu, ılayık dep tabuu,
ıygaruu.
*Cemişin terip, cıgaçın kıyıp kün körsün dep
iraa körgön kuday özü! (Abduramanov).*

IRAS BOLUPTUR!

Çala boluptur, soop boluptur, oşondoy
bolmok degen sıyaktuu tabaloo maanisinde
koldonulat.
*Aytkan tildi albay, oyundagını berbey kettiñ
ele, iras boluptur, oşonu körmöksüñ
("Kırgızstan madaniyatı").*

IRGIP KETÜÜ.

Kızmatan boşoo, tüşüp kaluu.
*Temirkan zootehnikke ornoşkonu da bat,
ırgıp ketkeni da bat, azırınça öz ordun taba
elek ("Çalkın").*

IRGITKAN SÖÖK BAŞINA TİYBEGEN.

Cüdögön, azıp-tozgon, naçarlagan, kolunan
eç nerse kelbey sandalğan, tentirep kün
körgön.
*Kanıbektin kim ekenin bilbeysiñerbi? Al
bayagı ele ırgıtkan söök başına tiybegen kul
dep cürösüñörbü? (Cantöşev).*

IRGITKAN TAŞI ÖRGÖ KULOO.

İşi oñoluu, araanı cürüü, iygiliktin üstündö
bolo berüü, işi ilgeri boluu.
*Uçurunda anın ırgıtkan taşı ulam örgö kulap
turgan (Sıdıkbekov).*

Eğere Bindirmek/Süründürmek

Elinde olan her şeyinden ayırmak; elden
düşüp, sürünür duruma getirmek.
*Onu uzağa işte ben sürdüreceğim,
süründürecem (Abakirov).*

ŞAİR RUHLU

Şarkıya yakın, şarkıcılığı var, şair.
*Yapma, içi alev alev yanıp özgürlüğü,
milletin huzuruna çıkmayı özleyen şair ruhlı
neslinin gazabına uğramasın (Berdikeyev).*

Şarkı Çini/Piyale

Eğlencede, düğünlerde, şarkılar söyleyip
şiiirler okunduğunda birbirine şarkı söyleyip
uzatacak, içinde içecek bir şey olan kâse.
*Oturanlar sırayla şarkı söyleme merasimi
başlatınca, Cakıp'ın önüne piyale geldi
("Ala-Too").*

Uygun görmek

Bir şeyi biri için feda etmek, lâıyk görmek,
sunmak.
*Meyvesini derip, gövdesini kesip yaşamını
devam ettirsin diye uygun gören, Yaradan'ın
kendisi! (Abduramanov).*

İyi ki de olmuş! O az bile!

O ona az bile, ders olmuş, öyle olacağı vardı
gibi anlamlarda, azarlamak için kullanılır.
*Söyleneni yapmayıp, kendi inadından
dönmeyince, o az bile, onu göreceğin vardı
("Kırgızistan Madaniyatı").*

İŞTEN ATILMAK

İşten kovulmak, işini kaybetmek.
*Temirkan'ın hayvan tabipliğine atanması da
tez, atılması da tez ("Çalkın").*

**Atılan Kemik Başına Değmeyen
/GÖKTEN ELMAS YAĞSA BAŞINA
DEĞMEYEN**

Pasaklı, yıpranmış,
kötüleşmiş, elinden bir şey gelmeyip ne
yapacağını şaşırılmış, bir şekilde hayatını
geçiren.
*Kanıbek'in kim olduğunu bilmiyor musunuz?
O hâlâ gökten elmas yağsa başına değmeyen
bir köle diye mi düşünüyorsunuz?
(Cantöşev).*

**Fırlattığı Taş Yukarı Gitmek/İŞLERİ
TIKIRINDA GİTMEK**

İşi düzelmek, işleri iyi gitmek, hep başarılı
olmak, işi yâver gitmek.
Zamanında onun işleri tıkrında idi

Irgıtkan taşı alıs tüşüü. *Anın kolunda bar, ırgıtkan taşı alıs tüşöt (Baytemirov).*

IRP ETERGE ALI COK.

Darmanı çok, alı-küçü ketip, şayı oop kalgan, küç-kubatı ketken.

Calgız catat Tabıldı, / Irp eterge alı çok ("Er Tabıldı").

V.: Irpı kuruu. *Bütkön boyum talmoorsup, ırpım kurup, ırpım darmanım çok (Danikeyev).*

IRI TÜGÖNÜÜ.

Soodası bütüü, işi naçarloo, kolunan eç nerse kelbey, murdagısında bolboy naçar abalga kelüü.

Bayagının biri çok. Anın ırı tügöngön kezi ("Çalkın").

V.: Irı ırdalıp bütüü. *İrı ırdalıp bütkönü menen adam esepteşpeyt turbaybı (Borbuyev).*

IRIS KESER.

Kesirdüü, kolunan eç nerse kelbese da ança-minçanı teñine albay, caktıra berbey ırğıştagan, ırısın tepken.

- Küñ çıgıp ketmek boldu, o-o ırıs keserler (Akmatov).

V.: İris kırkar. – *İris kırkar! – dedim Adıldı içimden cektep (Berdikeyev).*

IRISKA ŞERİK.

Ak coltoy, colu cakşı, keñ peyil, asıl münözdüü.

- İriska şerik, canıbarım (Osmonaliyev).

IRISKISI TÜNDÜKTÖN KUYULUU.

İşi oñolup, bolup-tolup turuu.

Oşol ıriskısı tündüktön kuyulup turgan kez boluçu (Berdikeyev).

IRISI TAYKI.

Baktısız, taalışız, bağı açılbağan, turmuştan ança colu bolbogon.

İrısı colu taykı şorduuga ekinçi colu da küyöödön kuday aytpaptır ("Leninçil çaş").

IRISI TOODOY.

Baktıluu, taalayluu, işi oñunan çıkkın.

İnşalla, ırısız toodoy eken. Tilegime cettim (Beyşenalıyev).

(Sıdıkbekov).

FIRLATTIĞI TAŞ UZAĞA DÜŞMEK
Onun elinde var, fırlattığı taş uzağa düşer (Baytemirov).

KIPIRDAMAYA DERMANI OLMAMAK

Dermanı olmamak; gücü tükenip dermansızlaşmaya başlamak, eski gücünü kaybetmek.

Yalnız yatıyor Tabıldı, / Kıpırdamaya dermanı yok ("Er Tabıldı").

V.: Dermandan düşmek. *Tüm vücudum uyuşmuş gibi, dermandan düşüp, takatım yok (Danikeyev).*

Türküsü Tükenmek/BORUSU ÖTMEZ OLMAK

Değeri düşmek, işi kötüye gitmek, elinden hiçbir şey gelmeyip, eskisi gibi olmayıp kötü durumda düşmek.

Eskisinden eser yok. Onun borusunun ötmediği dönem ("Çalkın").

V.: Pabucu dama atılmak. *Pabucu dama atılmasına rağmen adam hesaplaşmazmış (Borbuyav).*

Rızk Keser/Meymenetsiz

Muzır, elinden bir şey gelmese de bazı şeyleri küçümseyip, beğenmeyip hor gören, rızkını iyi değerlendiremeyen.

- Güneş neredeyse doğacak oldu, hadi meymenetsizler (Akmatov).

V.: Rızkını Keser/Rızkını tepen– Rızkını tepen! *- dedim Adıl'a içimden sinirlenerek (Berdikeyev).*

Rızka Ortak/RIZKI BOL

Yolu açık, yolu iyi, iyi huylu, asil karakterli.

- Rızkı bol, kurban olduğum (Osmonaliyev).

Rızkı tündükten dökülmek/RIZKI

BAŞINA YAĞMAK

İşi düzelip, her şey yolunda gitmek.

O rızkı başından dökülen an idi (Berdikeyev).

Rızkı Eksik/Kısmetsiz

Bahtsız, talihsiz, bahtı açılmayan, hayatında pek mutlu olmayan.

Kısmetsiz zavallı ikinci seferde de kocadan umduğunu bulamamış ("Leninçil çaş").

Rızkı Dağ Gibi/RIZKI BOL

Mutlu, talihli, işleri yâver giden.

İnşallah, rızkımız bol. Muradıma erdim (Beyşenalıyev).

IRISIN KIRKUU.

Bagın bayloo, coluna böğöt boluu,
keleçegine coltoo boluu.
*Kazaktın kedeyligi Batiynanın ırısın kırkıp
oturat (Sıdıkbekov).*

IRISIN TEBÜÜ.

Köpkölöñ tartıp, abdan orunsuz iş kılúu,
kesir çaykoo.
*Ee ırısındı tepken sen da kişisiñbi?
("Kırgızstan madaniyatı").*

**IRISINA BALTA ÇABUU. k. Tamırına
balta çabuu.**

IRISINA ÇIÇUU.
Ubalına kaluu, caman abalga, kırsıkka duuşar
kılúu.
*Sen bul kılığındı koybosoñ, baldardın ırısına
çıçasıñ dep katuu cemeledi ("Ala-Too").*

IRISIÑ KATKIR!

Cakşılık körbögür, kögörbögür degen
maanide tildöö, celölö iretinde koldonulat.
– O-o! Üldürögön ırısıñ katkır, sen kimsiñ
ıya? Üldüröböy tiñ bol debedim bele? ("Ala-
Too").

IRISIÑDI CEBE!

Kalp aytpa, bolbogon sözdü süylöbö, aldaba
degen sıyaktuu celölö, cekirüü maanisinde
koldonulat.
İrisiñdi cebey cön cür.

**V.: İrisiñdi cegir! İrisiñdi cegir, kudaydı
karap kalp aytsañ bolo!**

ISKATIÑA KOYULGUR.

Ayagan, berbegen buyumuñdun ubayın
körböy kal degen sıyaktuu kargoo
maanisinde aytilat.
İskatiña koyulgurdun malı.

IS-MISKA KELBÖÖ.

Ayal-buyalga, kepke, sözgö kelbey, şaşıp
kaluu, ötö tez, eç toktoosuz kıymıl da bolup
şaştısı kete tüşüü.
*Is-mıska kelbey kirip barıp papkasın sundu
(Kıdırmışev).*

ISIGINA KÜYÜP, SUUGUNA TOÑUU.

Turmuştun bardık kıyınçılığın, oorçulugun,
azap-tozogun kötörüü, oşogo çıdoo.
*İsigına küyüp, suuguna toñup cürüp okugan
(Berdikeyev).*

**Rızkını Kırpmak/KISMETİNİ
BAĞLAMAK**

Kısmetini bağlamak, yoluna engel olmak,
geleceğine engel olmak.
*Kazak'ın fakirliği Batiyna'nın kısmetini
bağlıyor (Sıdıkbekov).*

RIZKINI TEPMEK

Gururlanıp çok yersiz iş yapmak, muzırlık
yapmak.
*Hadi oradan, rızkını tepen sen de adam
mısın? ("Kırgızstan Madaniyatı").*

Rızkına Sıçmak/GAZABINA UĞRAMAK

Gazabına uğramak, kötü durumda kalmak,
felakete uğratmak.
*Sen alışkanlığını bırakmazsan, çocukların
gazabına uğrarsın diye sert şekilde azarladı
("Ala-Too").*

Rızkın taş kesilsin!

İyilik görmeyesin, gelişip büyüemeyesin
gibi lanetleme, kızma mânâlarında kullanılır.
– Hey! Sallanan, rızkın taş kesilsin, sen
kimsin? Sallanmadan disiplinli ol dememiş
miydin? ("Ala-Too").

Rızkını Yeme!/ATIP TUTMA

Yalan söyleme, olmadık şeyi konuşma,
kandırma gibisinden azarlamak, kızmak
mânâlarında kullanılır.
Atıp tutmayıp doğru dur.
**V.: Atıp tutma! Atıp tutma, Allah bile bile
yalan söyle de göreyim!**

İskatin olsun! (İsteyen adam, vermeyen
adama böyle söyler). Vermediğin eşyanın
hayrını görme gibisinden kargışlama
mânâsında kullanılır.

İskatı olasıcanın malı.

KEM-KÜM ETMEMEK

Lafa, konuşmaya gelmeyip acele etmek; çok
hızlı harekette olup durmaya hiç fırsat
olmayıp şaşalamak.
*Kem-küm etmeden içeri girip çantasını
uzattı (Kıdırmışev).*

**Sıcağında Yanıp Soğuşunda
Donmak/SICAĞINA-SOĞUĞUNA
KATLANMAK**

Hayatın tüm zorluklarına, ağır şartlarına,
azabına katlanmak, ona dayanmak.
Sıcağına-soğuşuna katlanarak okudu

ISIK BOTKODOY CABIŞUU.

Akidey asıluu, canın koyboy asılıp aluu, tınçtıq berböö, suraganın albay tınboo.
Sen ısıq botkodoy cabışıpaçı kişige ("Ala-Too").

ISIK CÜRÖGÜ MENEN.

Çın peyilden, ak dilden.
Amanat aytkandarıñızdı ısıq cürögüm menen kabil alamın (Osmonaliyev).

ISIK SALAM.

Cüröktön çıkan, calınduu salam.
El-curtuñuzga ısıq salam aytam (Togolok Moldo).

ISIK-SUUGU COK.

Tiyeşesi cok, payda-zıyanı tiybey turgan kaydiger bir nerse.
Bu degen siz menen bizge ısıq-suugu cok bir baydın kızı (Saatov).

V.: Isık da emes, suuk da emes. Apa buyrugun uulu ukmaksan: -Baarı bir. Bayağı Nurbay konogun kuudu deşer köp bolso, al maga ısıq da emes, suuk da emes (Osmonaliyev).

ISIK-SUUGUNA KÜYÜŞÜÜ.

Biri-birinin üzürünö, şartına karaşuu, tuura tüşünüşüü.
Eger adam uşundayda biri-birinin ısıq-suuguna küyüşpösö, canağı süyüü degen uluu sezim kayda kalat? (İsmailov).

ISIK-SUUKKA BIŞKAN.

Turmuşun ar kaday şartlarına könüp, kadik bolgon, bışıkkan, takşalğan, dasıkkan.
Asılkan emgektin ısıq-suuguna bışkan cogorku tüşümdün ustatı ("Kırgızstan ayaldarı").

ISIK ELE CANI BAR.

Abdan boş, arañ can, cüünü boş, ileeñdi, şalaki.
Cigit özü mıktı bolgon menen, kelinçeği ısıq ele canı bar neme eken ("Leninçil çaş").

İSPALDASI ÇIGUU.

1. Tamtığı ketüü, çaldıbarı çıguu.
Kokus biröönün ayaluu calgız kostyumunun ıspaldası çıgıp kalsa, al baykuştun ubal-soobu kimge? (Kıdırımışev).

(Berdikeyev).

Sıcak Çamur Gibi Yapışmak/ÇAMUR GİBİ YAPIŞMAK

Aki taşı (alçı) gibi yapışmak, yakasına yapışmak, rahat yüzü vermemek, istediğini almadan peşini bırakmamak.
Sen çamur gibi yapışma adama ("Ala-Too").

Sıcak Kalbi İle/CAN-I GÖNÜLDEN

Tüm samimiyetiyle, içten.
Uyarılarınızı can-ı gönülden kabul ediyorum (Osmonaliyev).

Sıcak selam

En içten çıkan, sıcak selam.
Yurdunuza sıcak selamlarınızı iletirim (Togolok Moldo).

Sıcağı-Soğuşu Yok/UZAKTAN-YAKINDAN ALAKASI YOK

Alakası yok, ne faydası ne de ziyanı olan bir şey.
Bu dediğiniz, sizinle bize uzaktan-yakından alakası olmayan bir zenginin kızı (Saatov).

V.: Sıcak Da Değil, Soğuk Da Değil/UMURUNDA DEĞİL. Annenin buyruğunu oğlu duymazlıktan geldi: - Ne fark eder. O Nurbay misafirini kovaladı derler en fazla. O benim umurumda bile değil (Osmonaliyev).

Sıcağına-Soğuna Katlanmak/İYİSİNE-KÖTÜSÜNE KATLANMAK

Birbirinin isteklerine, şartlarına bakmak, yanlış anlamaya mahal vermemek.
Eğer insan böyle durumda birbirinin iyisine-kötüsüne katlanmazsa, bizim aşk dediğimiz ulu duygu nasıl korunur? (İsmailov).

SICAĞA-SOĞUĞA PIŞMIŞ OLMAK

Hayatın her türlü şartlarına ayak uydurup sağlamlaşan, muhkemleşen, tecrübe kazanan.
Asılkan çalışmanın sıcağına-soğuşuna karşı pişmiş, bol hasılâtın ustası ("Kırgızstan ayaldarı").

SİNEK KADAR CANI OLMAK

Çok gevşek, zar zor ayakta durur, güçsüz, yavaş, beceriksiz.
Yiğit kendi iyi olmasına rağmen, eşinin sinek kadar canı varmış ("Leninçil çaş").

ÇULU ÇIKMAK

1. Harap olmak, yıpranmak.
Kazayla birinin tek ceketinin çulu çıkarsa, o zavallının vebali kime? (Kıdırımışev).
2. Çaresiz, çok yıpranmış, perişan olmuş

2. Aylasız, abdan cüdögön, arıp-açkan öto naçarlagan abalga kelüü. <i>Anın bayagı zamanı çok, ıspaldası çıgıp bütüptür go ("Leninçil çaş").</i> İŞİ KÜBÜLÜÜ. Bolgon mümkünçülüğünön, kolundagısınan acırap müñküröp kaluu. <i>Malına çirengen baylar bir colku cutta ele ışı kübülep, it körböğön kündü körüp kalıştı ("Ala-Too").</i>	duruma düşmek. <i>Onun eski hâinden eser yok, çulu çıkmış ("Leninçil çaş").</i> Kurumu Dökülmek/CİLASI DÖKÜLMEK Elinde olan tüm haklarından, sahip olduklarından ayrılıp tamamen mahrum kalmak. <i>Malına güvenen zenginler, bir kıtlıkta cilaları dökülüp, köpek gibi sürünmeye başladılar ("Ala-Too").</i>
E EBEDEYİ EZİLÜÜ. Çın dili, çın ıklası menen içi-booru elcirep, abdan berilip cakşı körüü, ayabay ezile kubanuu, süyünüü. <i>Semetey tirüü dep ugup, / Ebedeyi ezilip, / Et cürögü süyünüp ("Seytek").</i> V.: Ebedeni ezilüü. Nuskaluu baybiçe ebedeni ezilgen akındı torsogoy uulu menen alektendirbey etiyet öz booruna aldı (Beyşenaliyev). EBEPKE-SEBEP BOLUU. Oñdoy berdi boluu, bir nersenin ebi, oñtoyu, cagdayı kele tüşüü, darısı cagıp kaluu. <i>Balkim, ebepke-sebep bolup kalgısı bardır ("Den sooluk").</i> EBİ-SINI COK. İykemdüü emes, kolcoygon, ança cöndömü çok. <i>Burul uşul ebi-sını çok balanın oldokson süylögönünö cana münözünö kızıguuçu (Kaimov).</i> EGERİM EKİ BOLBO! Cakşılık körbö, eç kaçan carıba degen sıyaktuu kargoo, cek körüü maanisinde aytilat. <i>Kayırğa karşı bargandar / Egerim eki bolbosun (Aalı).</i> V.: Egerde eki bolbo! İşiñdi egem koldosun, / Ereğişken düşmanıñ / Egerde eki bolbosun! ("Semetey"). EGİZ KOZUDAY. 1. Ayrıp algıs, abdan okşoş. <i>Beregi eki balanın egiz kozuday birine birinin okşoşu dep tañdanıp ötüştü (Sıdıkbekov).</i> 2. Eç acıraşpay, bölünüşpöy, abdan ınak cakın adamday, kıyışpastay degen maanide.	E İÇİ EZİLMEK İçten, tüm ihlâsı ile kendinden geçip, çok kendini verip sevmek, aşırı sevinmek, sevinmek. <i>Semetey yaşıyor diye duyup, / İçi içine sığmayıp, / Kalbi içine sığmamış ("Seytek").</i> V.: Kendinden geçmek. Örnek hatun kendinden geçen ozanı tombul oğlu ile konuşturmayıp ihtiyatlı bir şekilde kendi yanına aldı (Beyşenaliyev). İşe Sebepe Olmak/SAATİ GELMEK Düzeltme fırsatı doğmak; bir şeyin yolu, yöntemi ortaya çıkmak, zamanı gelmek, hoşuna gitmek. <i>Belki, saati gelip kalmak istiyordur ("Den sooluk").</i> Becerisi-Sıfatı Yok/KABA SABA OLMAK Yatkın değil, kaba, çok fazla becerikli değil. <i>Burul bu kaba saba çocuğun gelişi güzel konuşmasına ve huyuna ilgi duyardı (Kaimov).</i> İnşallah İki Olma!/İnşallah birin iki olmasın! İyilik bulma, hiçbir zaman muaffak olma anlamında, nefret ifade etmek için kullanılır. <i>Hayır, işe karşı olanların / İnşallah birin iki olmasın (Aalı).</i> V.: İnşallah iki olma! İşinde Allah yardımcın olsun, / Direnen düşmanın / İnşallah iki olmasın ("Semetey"). İkiz kuzu gibi 1. Fark edilmeyecek kadar benzer, çok benzer. <i>Ordaki iki çocuk ikiz kuzu gibi birbirinin aynısı diye şaşırdılar (Sıdıkbekov).</i> 2. Hiç ayrılmadan, bölünmeden, çok samimî, sıkı dost mânâsında.

Kantkende egiz kozuday eerçişip birge cürgön, agarıp-kögörgön adamdan acırap çaşoogo bolot (İsmailov).

V.: Egizdin sınıarınday. Egizdin sınıarınday bolso da seni soo koyboyd dedi (“Ala-Too”).

E DEDİRBEY.

Daroo, oşol zamat, toktoosuz, oozdon çıgarı menen.

Al menin oyuma e dedirbey makul boldu (“Kırgızstan madaniyatı”).

EKİ AYTIRBOO.

Sözün eki kılboo, aytarı menen orundatu, aytkanın eki kılboo.

Borkoldoydun oozu bülk etebi, bülk etse anı eki aytırbay uguş kerek emespi (Kıdırımyev).

EKİ ANCI.

Olku-solku, bir pikirge, bir çeçimge kele albagan, çeçkindüü emes.

İzat da eki anci oydo turgan ele (Danıkeyev).

EKİ AÇA.

Birdey emes, biri-birine karama-karşı, tuura kelbeyt, ayırmaçılığı bar (sözü, oyu c.b.).

Alardın sözü eki aça çıgıp kaldı.

EKİ BAKIR, BİR TUKUR BOLUU.

Intımaktaşuu, birgeleşüü, baş koşuu.

Alar eki bakır, bir tukur bolgondon beri cubayı menen birge işteyt (“Sovettik Kırgızstan”).

EKİ BETİ TULTUYUU. k. Beti tügönüü.

EKİ BETİNEN KANI TAMGAN. k.

Betinen kanı tamgan.

EKİ BOLBOO.

1. Aytkanı aytkanday boluu, degeni degendey tak orundaluu.

Artık akenin aytkanı eki bolboy, bardık kişiler anın oozun karar ele (“Ala-Too”).

2. İş oñolboo, artınan ketüü, cakşılıkka cetpöö.

Anın eki bolup ketkenin körö albadım, bayagıday ele (“Ala-Too”).

V.: Eki kılboo. Bul aymakta anın bütümün eki kılçu kim? (Beşenaliyev).

EKİ BUTUN BİR KONÇUNA SIYDIRUU.

Katuu kısmakka aluu, abdan kıstoo, aylasın ketirüü, ayabay kıynoo.

Bul kabardı ukkanda Matının eki butun bir konçuna sıydırdı (Cantöşev).

Nasıl ikiz kuzu gibi beraber gezen, beraber büyüyen insandan ayrı yaşanır (İsmailov).

V.: İkiz teki gibi. İkiz teki gibi olsa da seni sağ bırakmaz dedi (“Ala-Too”).

E Dedirmeden/LEB DEDİRMEDE

Hemen, o an, duraksamadan, ağızdan çıkar çıkmaz.

O benim fikrime leb dedirmeden ikna oldu (“Kırgızstan madaniyatı”).

BİR DEDİĞİNİ İKİ ETMEMEK

Sözünü ikiletmemek, ağızından çıkar çıkmaz yerine getirmek, dediğini iki etmemek.

Borkoldoy’un ağızından söz çıkar mı, çıkarsa onun bir dediğini iki etmemek lâzım değil mi? (Kıdırımyev).

İKİ ARADA BİR DEREDE

Gel-gitli, bir fikir edinemeyen, bir karar alamayan, kararsız.

İzat da iki arada bir derede idi (Danıkeyev).

İKİ TÜRLÜ

Aynı değil, birbirine zıt, uyumsuz, farklı yanları var (sözü, fikirleri v.b.).

Onların sözü iki türlü çıktı.

İki Bakır İki At/BAŞ BAŞA VERMEK

Yan yana gelmek, bir araya gelmek, evlenmek.

Onlar baş başa verdiğinden beri beraber çalışıyorlar (“Sovettik Kırgızstan”).

İki Olmamak/DEDİĞİ İKİ EDİLMEMEK

1. Dediği dediği gibi olmak; dediği, dediği gibi tam olarak yerine getirilmek.

Artık ağabeyin dediği iki edilmeyip tüm insanlar onun ağızına bakarlardı (“Ala-Too”).

2. İşleri sapa sarmak. İşleri düzelmemek, tersine dönmek, başarıya ulaşamamak. *Onun işlerinin sapa sardığını göremedim, hâlâ eskisi gibi (“Ala-Too”).*

İki etmemek. Bu çevrede onun sözünü iki edecek kimse var mı? (Beşenaliyev).

İKİ AYAĞINI BİR PABUCA SOKMAK

Ağır bir kuşatmaya almak, çok bastırmak, çaresiz bırakmak, çok zorlamak.

Bu haberi duyduğunda Matı’nın iki ayağını bir pabuca soktu (Cantöşev).

EKİ DEBÖÖ.

Calgan aytpoo, aytkaninan kaytpoo, ubadaga bek boluu.

Aga işene berseñ bolot, al eç kaçan eki debeyt ("Leninçil çaş").

EKİ DÜYNÖDÖ IRAAZI.

Abdan ıraazı, ayabay ıraazı ekendik.

Küyööñö ayt, astıbizga tüşsün, tüşpösö saga eki düynödö ıraazı emespiz ("Ala-Too").

EKİ CERDE EKİ TÖRT.

Bir iştin boloru, orundala turgandığı, atkarıları anık, öto tak, sözsüz koldon kelet degen sıyaktuu maanide koldonulat.

Direktordun kolun özündöy kılıp koyuu koldon kelet. Kokuy, bularıñ men üçün eki cerde eki tört degendey ele nerse emespi ("Sovettik Kırgızstan").

EKİ CÜZDÜÜ.

Öñ karama, bir sözdö turbagan, öñdö körsö cüz taydı, taysaldama, koşomatçı.

Seni caman körgönüm bul: eki cüzdüüsün (Baytemirov).

V.: Eki bettüü. Anın eki bettüü adam ekendiği biliniş kaldı ("Ala-Too").

EKİ CÜZDÜÜLÜK.

Koşomatçılık, kün karamalık, korkoktuk, çıkınçılık.

Aç közdük menen eki cüzdüülük emi urugun çaça albayt, biz anı künügö alastap turabız (Aşımbayev).

EKİ İŞTEN BİR İŞ.

Bir iştin şıltoosu menen ekinçisin koşo bütürüü degen maanide.

Eki işten bir iş, azırkı kep kılıp oturgan maseleñi anıktap, taktap kelüügö tiyişñ (Eraliyev).

EKİ KAT.

Boyunda bar, koş boyluu.

Tigi kelini kurgur eki kat, ayı cetilip kalgansıdı (Kasımbekov).

V.: Eki kabat. Kelin eki kabat okşoyt, tamaktı cerip cürgön öñdönöt ("Ala-Too").

EKİ KOLU BİR OOOZUNA TÜTPÖÖ.

Abdan şaşıp tamaktanuu, aldındagısının baarın kaysay berüü, katuu kirişüü (köbünçö öto açka bolup ce tamaktın kaarı ötkön adamga karata).

Oroz menen Seyit'in eki kolu bir oozuna

İki Dememek/SÖZÜNDE DURMAK

Yalan söylememek, dediğinden dönmemek, sözünün eri olmak.

Ona güvenebilirsin, o her zaman sözünde durur ("Leninçil çaş").

İKİ CİHANDA DA RAZI OLMAK

Çok memnun, çok razı olmayı bildirir.

Kocana söyle, önümüze düşsün, önümüze düşmezse senden iki cihanda da razı olmayız ("Ala-Too").

İKİ KERE İKİ DÖRT ETMEK

Bir işin olacağı, gerçekleşeceği, yapılacağı gerçek, net, mutlaka elden gelir gibi mânâlarda kullanılır.

Direktörün imzasının aynısını yapmak elimden gelir. Eyvah! Bunlar benim için iki kere iki dört gibi kolay bir şey değil mi? ("Sovettik Kırgızstan").

İKİ YÜZLÜ OLMAK

Şerefsiz, sözünde durmayan, taraf tutan, kaçamak yola sapan, yalaka.

Seni sevmeyişimin sebebi bu: iki yüzlüsün (Baytemirov).

V.: İkiyüzlü. Onun iki yüzlü insan olduğu ortaya çıktı ("Ala-Too").

İKİ YÜZLÜLÜK

Yalakalık, iki yüzlülük, korkaklık, şerefsizlik.

Aç gözlülük ile iki yüzlülük artık tohumunu ekemez, biz onun köküne kibrit suyu döktük (Aşımbayev).

İki İşten Bir İş/BİR TAŞLA İKİ KUŞ VURMAK

Bir işin bahanesi ile ikincisini beraber bitirmek mânâsında.

Bir taşla iki kuş vurdun, şimdi lâfını ettiğün meseleyi öğrenip, netleştirip gelmeye mecbursun (Eraliyev).

İki Kat/İki canlı

Hamile, çift kat.

O zavallı gelini iki canlı, ayı günü gelmiş gibi oldu (Kasımbekov).

V.: İki canlı. Gelin iki canlı galiba, aş erere benziyor ("Ala-Too").

İKİ ELİ BİR AĞZINA YETİŞMEMEK

Çok hızlı yemek yemek, önündeki her şeyi yiyip bitirmek, yemeğe iyice dalmak (genelde çok aç olup veya yemeği özleyen insan için).

Oroz ile Seyit'in iki elleri bir ağızlarına

tütpöy aymap-küymöp katuu ketiştı
(Ubukeyev).

EKİ KOLU OOOZUNA CETÜÜ. k. Kolu oozuna cetüü.

EKİ KOLUN BOORUNA ALUU.

Boyunan boşonuu, aman-esen töröp aluu degen maanide.

Aman-esen eki koluñdu booruña alıp al, balam, - dep kempir abdan ıraazı boluu menen alkadı.

EKİ KOLUN MURDUNA KATUU.

Koluna karmagan, arnap ala kelgen eç nersesi cok, kuru kol kelüü.

Bilip köröyün, - dedim men, caza atıp alsañ, eki koluñdu murduña katıp barıp közüñö körünbö, a körö maraldar menen koşo cogol (Aytmatov).

EKİ KOLUN KUUŞURUU. k. Kol kuuşuruu.

EKİ KOLUN TÖBÖSÜNÖ ALIP KETÜÜ.

Bardıgınan keçip, ekinçi kayrılıgı bolup bezip ketüü maanisinde koldonulat.

Bizdi ata-ene dep aytkanga könbösöñ, eki koluñu töböñö alıp ket (Sıdıkbekov).

EKİ KÖZÜ TÖRT BOLUU.

Bir nerseni abdan samoo, eñsöo ce biröönü çıdamsızdık menen zarıga kütüü, ak etkenden tak etüü.

Ömür boyu elge aralaşsam degende eki közüñ dört bolup bütkön (Medetov).

V.: Eki közü dört. Sözü urpaktarga cazma türündö cetse degende eki közü dört (Beyşenaliyev).

Közü dört. *Iras, kan tögülbösün degende Madamin bektin közü dört* (Kasimbekov).

EKİ KÖZÜ ÇANAGINAN ÇIGUU. k.

Közü çanagınan çiguu.

EKİ KÖZÜ ÇAÇIROO. k. Közü çaçıroo.

EKİ KÖZÜN ALBOO. k. Köz ayırboo.

EKİ KILBOO. k. Eki bolboo.

EKİ OYLUU BOLUU.

Belgilüü bir pikirge, cıyıntıkka, tıyanakka kele alboo, çeçkindüü bolo alboo.

Caliy eki oyluu bolup, dendaroo bolo tüştü (Beyşenaliyev).

EKİ OOOZ.

Bir az, ança-mınça, köp emes (söz, kep c.b.

yetişmeyip hızlı hızlı yemek yemeye başladılar (Ubukeyev).

İki Elini Bağına Almak/Kurtulmak

Doğum yapmak, sağ salim doğum yapmak. *Sağ salim kurtul yavrum, - diye yaşlı kadın, çok memnun olup hayır dualarda bulundu.*

İki Elini Burnuna Sokmak/İKİ ELİ BOŞ

Elinde tutup getirdiği, iltifat niyetinde getirdiği hiçbir şeyi yok, eli boş gelmek.

Bir öğreneyim, - dedim ben, vuramazsan, iki elin boş gidip de gözüne görünme, daha iyisi dağ keçileri ile birlikte kaybol (Aytmatov).

İki Elini Tepesine Alıp Gitmek/ELİNİN TERSİYLE İTİP GİTMEK

Her şeyden vazgeçip, bir daha geri dönüp bakmayacak şekilde çekip gitmek.

Bize anne-baba deyip alışmazsan, elinin tersiyle itip çek git (Sıdıkbekov).

İki Gözü Dört Olmak/GÖZÜ YOLDA KALMAK

Bir şeyi çok istemek, özlemek veya birini sabırsızlıkla beklemek, yerinde duramamak.

Hayat boyu halka karışsam diye gözüm yollarda kaldı (Medetov).

V.: Gözleri yolda. Sözlere sonraki nesillere yazma şeklinde ulaşıma dediğinde, gözleri yolda (Beyşenaliyev).

Gözünü dört açmak. Doğru, kan dökülmesin dediğinde Madamin Bey'in gözleri dört açılıyor (Kasimbekov).

İKİ ARADA BİR DEREDE KALMAK

Belli bir fikre, karara, sonuca gelememek; iş bitirici olamamak.

Caliy iki arada bir derede kalarak ne yapacağını şaşırdı (Beyşenaliyev).

İKİ AĞIZ

Birazcık, kısa kısa, çok değil (söz, laf v.b

cönündö).

Alardın bir ele calınıp koygon eki ooz sözü bizge kança dem berdi ele (Cusupov).

V.: Eki-üç ooz. Eki-üç ooz söz çürgöp, eldir-seldir ır cazgan (Malikov).

EKİ OOOZUNUN BİR OOOZU.

Aytkan sözünün köbü, kayra-kayra kaytalap ayta bergenderinin bardığı.

Dosuñuzdun eki oozunun bir oozu ele siz (Beyşenaliyev).

EKİ SÖZDÜN BAŞIN KOŞO ALBOO.

Süylöy alboo, ayta alboo.

Cadagalsa eki sözdün başın koşo albagan konoktor menen ötüğün mayrıyta baskan aşkebiler da aga sın tagıp süylöyt (Cigitov).

EKİ SÖZDÜÜ.

Ubadasına turbagan, sözünün turugu çok, kalp aytıp koymo.

Eköönü betteştire kelgende eki sözdüü Estebestin ayıbı açıldı ("Çalkan").

EKİ SÜYLÖÖ.

Ubadasında turboo, kalp aytuu, orunsuz sözdördü aytıp koyuu.

Keede eki süylöp koymoñ da bar, cön cürböysüñ (Şükürbekov).

EKİ TİZGİN, BİR ÇILBIR.

Biylik, toluk başkaruuçuluk.

- Eki tizgin, bir çılbirdi özüñ al emi! – dep batasın bergen (Osmonaliyev).

V.: Eki çılbr, bir tizgin. Akırındap uruktun eki çılbr, bir tizgini da koluña tiydi (Abakirov).

EKİ ÜZÖŃGÜNÜ BİRDEY TEMİNÜÜ.

Eki cakka teñ boluu, kalıs boluu, kalıs kıluu maanisinde.

Keede eki üzöñgünü birdey teminip koyuu da caman emes (Ümötaliyev).

EKİ ÇAYNAP, BİR CUTUU.

Arı-beri, tez ele çok kıluu, cogotuu, buydamga keltirbö.

Alar bizdi kolunan kelse, eki çaynap, bir cutkuları kelet (Cantöşev).

V.: Eki çaynap, bir бүркүү. Köröt elem anın közüñçö uşintip aytkanıñardı, eki çaynap bir бүрkmök (Abakirov).

EKİNİN BİRİ.

Mıktı, abdan çıgaan, körünüktüü, belgilüü.

hakkında).

Onların yalvaran iki ağız sözü bize ne kadar cesaret verdi (Cusupov).

V.: İki-üç ağız. İki-üç ağız laf söyleyip, sıradan bir şiir yazar (Malikov).

İki Ağzının Bir Ağzı/İKİ LAFININ BİRİ

Dediklerinin çoğu, tekrar tekrar söylediklerinin tümü.

Dostunuzun iki lafının bir sizsiniz (Beyşenaliyev).

İKİ LAFI BİRARAYA GETİREMEMEK

Konuşamamak, söyleyememek.

Bırak onu, iki lafı bir araya getiremeyen misafirler ile çarığının arkasına basan ayak takımı da onu sinayarak konuşur (Cigitov).

İki Sözlü/ÖZÜ SÖZÜ BİR OLMAMAK

Sözünde durmayan, sözüne güvenilmez, yalan söyleyebilen.

İkisini yüzyüze getirdiğinde özü sözü bir olmayan Estebe's'in ayıbı ortaya çıktı ("Çalkan").

İKİ TÜRLÜ KONUŞMAK

Sözünde durmamak, yalan söylemek, yersiz konuşmak.

Bazen iki türlü konuşma alışkanlığın var, bırak artık (Şükürbekov).

İki Dizgin, Bir Yular/İPLER ELİNDE OLMAK

İdare, tam hâkimiyet.

Tüm ipleri kendi eline al artık!- diye dua etti (Osmonaliyev).

V.: Dizgin elinde olmak. Yavaş yavaş kabilenin dizgini de senin eline geçti (Abakirov).

İki Üzengiye Aynı Anda Tepmek/ Adil olmak.

İki tarafa da eşit davranmak, adaletli olmak, tarafsız davranmak.

Bazen adil olmak da kötü bir şey değil (Ümötaliyev).

İKİ ÇİĞNEYİP, BİR YUTMAK

Hemen, tezden yok etmek; yok etmek, fırsat bırakmamak.

Onların elinden gelse bizi iki çiğneyip, bir yutmak istiyorlar (Cantöşev).

V.: Çiğ çiğ yemek. Göreydim, onun önünde böyle dediğinizi, sizi çiğ çiğ yer (Abakirov).

İkinin Biri/PARMAKLA GÖSTERİLİR

Pek iyi, çok yetenekli, görkemli, ünlü.

Oşol Sergey kızmat cagınan dağı kötörülüp, Taşkente ekinin biri bolup işteyt (Beyşenaliyev).

EL AYAGI SUYULUU.

Kelgen-ketkender, baskan-turgandar azayıp, seyrek tartıp kaluu, basañday tüşüü. *Aşka kelgender taraganda, el ayagı suyulganda calgızdap barat (Osmonaliyev).*

V.: El ayagı basıluu. Karaçal cibergen tınçı el ayagı basılğanda ayıldın çetine keldi (Cooşbayev).

EL KARAGAN BETİ CER KAROO.

Katuu uyat boluu, uyatka kaluu. *Ne degen kişi ele. El karagan beti cer karadı, turmuşu da kurusunçu, - dep körüp turgandar abdan keyidi ("Ala-Too").*

V.: El karagan cüzün cer karatuu. El karagan cüzümdü cer karatpagılaçı! – dep ciberdi (Osmonaliyev).

EL KATARINA KOŞULUU.

Turmuş-şartı oñolup öydölöy baştoo, elge aralaşuu, elge teñelüü. *Akıru men el katarına koşuldum (Cusupov).*

EL KÖZÜNÖ.

Başkalar uşunday eken go dep tüşünsün, uşunday dep oylosun degen maksatta, sır aldırboo araketin bildirüüdö koldonulat. *Bayımbet el közünö eçtekeni elebegendey tımızın memirep, ...buların köksöösün suutuu maksatın közdödü (Beyşenaliyev).*

V.: Duşman közünö. Duşman közünö oşondoy kıla turuş kerek dedi ("Ala-Too").

Curt közünö. Ayla kança, caşının, tagının uluulugun sıylap, curt közünö zorgo sırtka çıgara albay içinen kayra zirkildöödö (Beyşenaliyev).

EL Oozu ELEK.

Elde ar kaday sözdör bolo berişi mümkün, köpçülüktö ar kaday sözdör bolo beret degen maanide koldonulat. *Aytor el oozu elek emespi, kaday dese oşo desin, degi işiñdi aytçı (Aşımbayev).*

V.: El oozunda elek çok. El oozunda elek çok, / Elden uşak kep ugup ("Er Töştük").

EL Oozuna ALINUU. k. Oozgo kirüü.

EL Oozuna KİRÜÜ. k. Oozgo kirüü.

O Sergey iş hayatında da yükselip, Taşkente' te parmakla gösterilir iş adamlarından biri (Beyşenaliyev).

EL-AYAK ÇEKİLMEK

Gelen-gidenler, oturup-kalkanlar azalıp, seyrekleşmek; azalmak. *Yemeğe gelenler dağıldığında, el-ayak çekildiğinde, yalnız başına gidiyor (Osmonaliyev).*

V.: El-ayak çekilmek

Karaçal'ın gönderdiği casus, el-ayak çekilince köyün kenarına geldi (Cooşbayev).

Millete Bakan Yüzü, Yere Bakmak/Yüzü yere gelmek

Çok utanmak, rezil-rüsva olmak. *Neydi o. Yüzü yere geldi.. Hayatı da mahvoldu, - diye görenler çok üzüldü ("Ala-Too").*

V.: Miletin önünde başı eğik olmak.

Milletin önünde başımı eğdirmeyin! – dedi (Osmonaliyev).

EL SIRASINA KARIŞMAK

Hayatı düzene girip millete karışmak, milletle kaynaşmak, iç içe olmak. *Sonunda ben de el sırasına karıştım (Cusupov).*

Milletin gözü

Başkaları öyle bilsin, öyle düşünsün amacıyla, sır vermemeyi anlatırken kullanılır. *Bayımbet milletin gözünde sanki hiçbir şey olmamış gibi, ...bunların arzularını gerçekleştirmeme amacını güttü (Beyşenaliyev).*

V.: Duşman gözü. Duşman gözünde öyle yapmak lâzım dedi ("Ala-Too").

Yurt gözü. Ne çare, yaşına-başına hürmet edip, yurt gözünde açığa çıkartamayıp içinden tekrar huzusuz oluyor (Beyşenaliyev).

MİLLETİN AĞZINDA TORBA DEĞİL

Halk arasında her türlü sözler söylenebilir, çoğunluk arasında her türlü konuşan olur mânâsında kullanılır.

Aslında milletin ağzında torba değil, ne derlerse desinler, sen işinden bahset (Aşımbayev).

V.: Miletin ağzı torba değil. Miletin ağzı torba değil, / Başkalarından dedikodu duymuş ("Er Töştük").

EL ORUNGA OTURUU.

Keç kirip, karañgılık toluk öküm sürüp, eldin baarı caylanışıp, cay-cayına oturup kalgan maal, uçur degen sıyaktuu ubakit maanisinde koldonulat.

Külcan el orunga oturganda üyünö keldi (Baytemirov).

ELEP-CELEP BOLUU. k. Cürögü elep-celep boluu.**ELES ALBOO.**

Nazar salboo, ança köñül bölböö, baykaboo. *Emil keline bir karap koydu da, ança eles algan çok (Sıdıkbekov).*

V.: Eles kılboo. Ene sözün Ümötay eles kılıp koygon çok (“Semetey”).

ELDEN ÇIGUU.

Eç kimge koşula albay çettep kaluu, elden bölünüp kaluu.

Sözünör ötpöy eş kimge elden çıgıp kalbañar (Cantöşev).

V.: Elge batpoo. Al özü oşondoy ordu çok neme, elge batpay kaldı (“Ala-Too”).

ELDİN BETİN KARAY ALBOO.

Katuu uyat bolup, sınıp, elden çettep kaluu. *Al beçara balasının azabınan eldin betin karay albay kaldı (“Leninçil çaş”).*

ELEKTEN ÖTÜÜ.

Çoñ sınıoodon, dalay kıyınçılıktardan ötüü, abdan sınıluu.

Sasıkbay dalay elekten ötkön kişi (Baytemirov).

ELTEÑ-SELTEÑ ETÜÜ.

Çoçulap eleñdö, eki cagin tez-tez karanuu, bir nerseden kooptongondoy boluu.

Karañgıda serbeñdep, elteñ-selteñ etip şaşıp, anda-sanda celip koyup kelatat (Sıdıkbekov).

EMGEGİ SİNGEN.

Köp emgektengen, köptön beri iştegen, köp cıldık işi menen taanılğan, ardaktuu, kadırluu.

Emgegi siñgen mugalim.

EMDEP-DOMDOP KOYUU.

Tartipke çakırıp, okutıp koyuu, urup, tayaktap koyuu.

Can algıçtar emdep-domdop koyuştu (Aalı).

MİLET EVİNE ÇEKİLİNCE

Akşam olup, karanlık çökünce; herkesin evine çekilip sokakların boşaldığı an mânâsında kullanılır.

Külcan, millet evlerine çekilince evine geldi (Baytemirov).

DİKKATE ALMAMAK

İyice bakmamak, çok dikkat etmemek, fark etmemek.

Emil geline bir baktı da dikkate almadı (Sıdıkbekov).

V.: Dikkate almamak. Ümütöy’ün ana sözünü dikkate aldığı yok (“Semetey”).

MİLETTEN UZAKLAŞMAK

Kimseye katılmayıp milletten uzaklaşmak, milletten uzak durmak.

Kimseye sözünüzü geçiremeyip, milletten uzaklaşmayın (Cantöşev).

V.: Milletle kaynaşmamak. O, işte öyle, milletle kaynaşamıyor (“Ala-Too”).

MİLETİN YÜZÜNE BAKAMAMAK

Çok utanmak, kırılıp milletten uzaklaşmak. *O zavallı, çocuğunun azabından milletin yüzüne bakamaz oldu (“Leninçil çaş”).*

Elekten Geçmek/FELEĞİN**ÇEMBERİNDEN GEÇMEK**

Büyük sınavdan, pek çok sıkıntılardan geçmek, çok imtihan edilmek.

Sasıkbay feleğin çemberinden geçmiş biri (Baytemirov).

O Yana Bu Yana Bakarak**Korkmak/İrkilmek**

Korkarak o yana bu yana bakmak, iki yanına sıklıkla bakmak, bir şeyden huzursuzluk duyar gibi olmak.

Karanlıkta yürüyerek, korkuyla irkilip bazen sallana sallana geliyor (Sıdıkbekov).

Emek veren

Çok çalışan, uzun zamandan beri çalışan, pek çok seneden beri çalışmasıyla tanınan, değerli, tecrübeli.

Emek veren öğretmen.

DERSİNİ VERMEK

Nizama sokup, haddini bildirmek, dövüp, dayak atmak.

Can alanlar dersini verdiler (Aalı).

EMÇEK SÜTÜN AKTOO. k. Ene sütün aktoo.

ENDEY ETEK. k. Çalma etek.

ENEDEN TUUMA.

Dırday cılañaç, cıpcılañaç, kiyimsiz.

Cigitin çaptırıp, anı aldırıp kelet. Eneden tuuma çeçintip sabaşat (Osmonaliyev).

ENE SÜTÜ OOOZUNA TATUU.

Ayabay kıynaluu, öto canı keyüü, köp kıyınçılıktı başınan ötkörüp, körbögöndü körüü, korduk körüü.

Andağı körgön kündü aytpa, ene sütübüz oozubuzga tatıdı go (Cantöşev).

V.: Ene sütü oozuna kelüü. Kıl çılbur balık etke batkada ene sütü oozuna kelip, tutkun ontoy baştadı (Osmonaliyev).

ENE SÜTÜ OOOZUNAN KETE ELEK.

Caman-cakşını körüp kağıp, bışığa elek, ösüp cetile elek, öto caş, eç nerseni körö elek.

Ene sütü oozunan kete elek saga okşogon malakaylardın neçenin körgömün ("Sovettik Kırğızstan").

V.: Oozunan sütü kete elek. Oozunan sütü kete elek bala da.

ENE SÜTÜ OOOZUNAN KURGAGAN.

Çoñoygon, ösüp cetilgen, baralına kelgen.

Aşırbek aga karaganda cañıdan gana ene sütü oozunan kurgagan boz ulanday sezilçü (Aşimbayev).

ENE SÜTÜN AKTOO.

Eli-curttu, mekeni, enesi iraaızı bolguday iş kılúu, oşogo tatırılık kızmat ötkörüü, can ayabay kızmat kılúu.

Küröşüp siler menen can beremin, / Antpesem kantip aktaym ene sütün (Turusbekov).

ENE SÜTÜN KEÇÜÜ. k. Ak sütün keçüü.

ENE SÜTÜN OOOZUNA TATITUU.

Ayabay kıynoo, körbögöndü körsötüp, sazayın koluna berüü, korduk körsötüü.

Men senin ene sütüñdú oozuña tatıtıp koyom, bala! (Saatov).

ANADAN DOĞMA

Uryan, çırılçıplak, giyimsiz.

Adamını gönderip, onu getirtir. Anadan doğma soyup kırbaçlarlar (Osmonaliyev).

ANASINDAN EMDİĞİ SÜT

BURNUNDAN GELMEK

Çok zorlanmak, çok canı yanmak, başından birçok sıkıntı geçip görmediği kalmamak, eziyet çekmek.

O günleri söyleme, anamızdan emdiğimiz süt burnumuzdan geldi (Cantöşev).

V.: Ana sütü ağzına gelmek/ANASINDAN EMDİĞİ SÜT BURNUNDAN GELMEK.

Kıl urgan balık etini kesmeye başlayınca anasından emdiği sütü burnundan gelip, esir inlemeye başladı (Osmonaliyev).

Ana sütü ağzından gitmemiş/AĞZI SÜT KOKMAK

İyi-kötü şeyleri daha yaşamamak, tecrübe kazanmamak, daha olgunlaşmamak, çok genç olmak, daha hiçbir şey görmemiş olmak.

Ağzı süt kokan senin gibilerin daha kaç tanesini gördük ("Sovettik Kırğızstan").

V.: Sütü Ağzından Gitmemiş/AĞZI SÜT KOKMAK. Ağzı süt kokan çocuk.

Ana Sütü Ağzında Kuruyan/Delikanlı çağına gelen

Büyüyen, delikanlı çağına gelen, yetişkin olan.

Aşırbek ona baktığında, daha yeni delikanlı çağına gelen çocuk gibi gelirdi (Aşimbayev).

ANA SÜTÜNÜN HAKKINI VERMEK

Milleti, vatani, anası razı olacak şekilde iş yapmak, ona lâyık iş yapmak, canla başla hizmet etmek.

Sizlerle savaşıarak can veririm, / Öyle yapmazsam nasıl ana sütümün hakkını veririm (Turusbekov).

ANASINDAN EMDİĞİ SÜTÜ

BURNUNDAN GETİRMEK

Çok eziyet etmek, akla hayale gelmedik işkence yapmak, dersini vermek, zulmetmek. *Ben anandan emdiğin sütü burnundan getiririm, çocuk! (Saatov).*

ENESİ ERKEK TUUGANDAY.

Ayabay süyüngöndöy, kubanganday.
Emne kıykırdıñ eneñ erkek tuuganday?
 (Aytmatov).

ENESİN TAANITUU. k. Atasın taanıtuu. EMNE BOLSOÑ, OŞO BOL.

Cayına koyuu, eç köñül bölböö maanisinde.
Emne bolsoñ, oşo bol degensip, işti da talap
kalbay kaldı (Berdikeyev).

ENÇİSİNE BASILUU.

Ceke özünö, calgız özünö tiyeşelüü boluu.
Senin ençiñe basıluu bele? Bul köpçülükkö
tiyeşelüü, - dep açuusu kele tüştü
 (“Çalkan”).

ENÇİSİN KOLUNA BERÜÜ. k. Adebın koluna berüü.**EÑSESİN KESÜÜ.**

Demin kaytarıp, cooşutuu, tıyıp koyuu, basıp koyuu.
Çoñ ümüt menen kelgen Bayımbetti
tuugandarı eñsesin kesip koydu
 (Beyşenalıyev).

ER BÜLÖ.

Erkekter, erkek attuunun baarı.
Büt er bülö, mintip, maydanga ketip catabız
 (Abdukaimov).

ER CAK.

Kirgende üydün erkeğe taandık bolgon cagı, sol cak.
Er cakta eer, kamçı ilinüü (Midin).

ER CETÜÜ.

Çoñoyuu, boy cetip azamat boluu, baralına cetüü.
Baldarımız er cetip, eköo teñ institutta okup
catışat (Mirzayev).

ER CÜRÖK.

Korkuunu, kayra tartuunu bilbegen caltanbas, taymanbas baatır.
Çolponbay sıyaktuu er cürök uuldarımız
elibizdin sıymıgı bolot (“Sovettik
Kırgızstan”).

V.: Er kökürök. Coloy caşınan ele çıyrak
 çıgıp, er kökürök baatır bolot (Cantöşev).

ER ORTONU.

40-45 caştın aylanası, caş ortonu degen
 maanide köbünçö erkekterge karata
 koldonulat.
A tügöl er ortonuna cakındap kalgan kişidey
 (Abdukaimov).

Anası erkek doğurmuş gibi

Çok sevinmiş gibi, kıvanç duymuş gibi.
Niye bağırdın sanki anan erkek doğurmuş
gibi? (Aytmatov).

Ne hâlin varsa gör.

Kendi hâline bırakmak, hiç önem vermemek
 mânâsında.
“Ne hâlin varsa gör” der gibisinden, işi de
takip etmez oldu (Berdikeyev).

ŞAHSİ MALİ HÂLINE GETİRMEK

Bir tek kendisine, yalnız kendisine ait olmak.
Senin şahsi malın mı? Bu herkese ait, - diye
sinirlenmeye başladı (“Çalkan”).

Yatıştırmak, sakinleştirmek

Sakinleştirip yasaklamak, kontrol altına
 almak.
Büyük umutlarla gelen Bayımbet’i akrabaları
yatıştırdı (Beyşenalıyev).

Erkek sınıfı

Erkekler, erkeklerin tümü.
Tüm erkek sınıfı, işte böyle savaş meydanına
gidiyoruz (Abdukaimov).

Er tarafı

Eve girince evin erkeklere ait olduğu kısmı,
 sol taraf.
Er tarafına eğer, kamçı asılı (Midin).

DELİKANLI OLMAK

Büyümek, ergenlik çağına gelip delikanlı
 olmak.
Çocuklarımız delikanlı yaşına gelip, ikisi de
üniversitede okuyor (Mirzayev).

Aslan yürekli

Korkmayı, geri çekilmeyi bilmeyen, cesur
 bahadır.
Çolponbay gibi aslan yürekli oğullarımız,
milletimizin gururu olur (“Sovettik
Kırgızstan”).

V.: Er yürekli. Coloy daha genç yaştan beri
 çevikleşip, er yürekli olur (Cantöşev).

Orta yaş

40-45 yaş civarı, ömrünün ortası gibi
 mânâlarda, genellikle erkekler için kullanılır.
O orta yaşlarına varmış adam gibi
 (Abdukaimov).

ERDİN KESE TİŞTÖÖ.

Abdan ökünüü, öküttö kaluu.

Bukarbay bulardın şartın ukkanda abdıray tüşüp, erdin kese tiştedi (Beyşenaliyev).

ERDİ-ERDİNE TİYBÖÖ.

Şakıldap tez-tez süylöö, toktoboy süylöy berüü.

Erdi-erdine tiybegen Surmakan toktolbodu (Sıdıkbekov).

ERİŞ-ARKAK BOLUU.

Biri-birine cardamdaşıp cölök-tayak, tayanıç boluu, ıntımaktaşuu, birgeleşüü.

Alardın eriş-arkak bolup ketkenine can üröp iştedik (Berdikeyev).

ERİŞ BUZUU.

Ötö oor kılmış kılui, tartipti, salttı buzui, ıntımaı, ırkı ketirüü.

Er öltürüp, eriş buzganım çok (makal).

ERKE BALA.

Corodo, şernede oyun-tamaşa baştoogo, uyuşturuuga dayındalğan adam ce coronun bilermanı.

Talpınıp, kötörülö albagan üç corunun eköönü cıga çaap, birin çırmay erke balaga tirüü alıp kelişti (Osmonaliyev).

ERKE TALTAÑ.

Obu çok, cönü çok, eñ ele epsiz erke.

Cıldızkan Kumrihanga okşogon erke taltañ kızdardan til ukıa da ıylagan emes (Baytemirov).

ERTE KÜNDÜ KEÇ KILBAY.

Keçiktirbey, uzartpay, tezireek, ertereek, köpkö sozboy.

Bargıla emi, erte kündü keç kılbay (Abakirov).

ERTEÑ MENEN.

Kün çıgardın aldınan tarta kün bir az kötörülgöngö çeyinki ubaktı aralıgı.

Adatınça, kök eşeginin kancıgasına orogun kıstarıp, adırğa cönödü erteñ menen (Mirzayev).

ES ALUU.

Tınıguu, çaalıkkanın basuu, köñül sergitüü.

Bir az es alıp, anan cönöögö bolot (Cantöşev).

DUDAKLARINI ISIRMAK

Çok üzölmek, pişman olmak.

Bunların şartını duyınca, Bukarbay'ın takatı kesilip, dudaklarını ısırdı (Beyşenaliyev).

ÇENESİ DÜŞMEK

Hızlı hızlı konuşmak, durmadan konuşmak.

Çenesi düşen Surmakan durmadı (Sıdıkbekov).

***Eriş-Argak Olmak/BİR TABAKTAN YİYECEK KADAR DOST OLMAK**

Birbirine yardım edip destek olmak, beraberlik içinde olmak, ortak olmak. *Onların bir tabaktan yiyecek kadar dost olmalarını can-ı gönülden istedik (Berdikeyev).*

Mücrim Olmak/Nikâhı bozmak

Çok büyük suç işlemek; nizamı, geleneği bozmak; birlik-beraberliği, arkadaşlığı bozmak.

Koca öldürüp, nikâh bozmadım (atasözü).

Erke bala

Toylarda, ziyafetlerde oyun ve eğlenceler tertip eden kimse.

Çırpınıp yükselemeyen üç yiğidin ikisini yere serip birini bağlayarak canlı şekilde erke balaya getirdiler (Osmonaliyev).

Şımarık

Hiç uslanmayan şımarık.

Cıldızkan, Kumrihan'a gibi şımarık kızlardan azar işitse de ağlamamıştı (Baytemirov).

Sabahı Geç Kılmadan/ÇOK**UZATMADAN**

Geç kalmadan, uzatmadan, çabucak, erkenden, çok uzatmadan.

Hadi yola çıkın, çok uzatmadan (Abakirov).

Sabah Erkenden/SABAHIN KÖRÜNDE

Güneşin doğuşuyla birlikte güneşin biraz yükselmeye başladığı zaman aralığı.

Her zamanki gibi, boz eşeginin heybesine orağını bağlayıp, sabahın köründe bozkıra yöneldi (Mirzayev).

NEFES ALMAK

Dinlenmek, yorgunluğunu atmak, gönül eğlendirmek.

Biraz nefes alıp, ondan sonra yola çıkarlar (Cantöşev).

ES-AKILINA KELÜÜ. k. Esine kelüü.**ES MAS.**

Bir nerseni daana seze albay büdömük, çalabula büşürkögöndöy, sergek emes abalda (köbünço esin cogotup baratkanday ce uyku-soonun arasında bolgondoy uçurlarga karata).

Kelin es mas bolup özünö kele albay catat dep ürpöndöşüp, betine suu çaçıştı (Beyşenaliyev).

ES TOKTOTUU.

Akıl-eske kirip, çoñoyup ar nerselerge tüşünö baştoo.

Apam kiyinçereek men es toktotup kalgan kezde kaza boldı ("Ala-Too").

ES-UÇUN COGOTUU.

Esten tanıp, eç nerseni sezbe, esi oop kaluu. *Es-uçun cogotup aldan tayıp turgan balanı mürzögö alıp barışkan çok (Ömürbayev).*

V.: Esinen tanuu. *Kıdırbektin kabarin ugup, Bermet esinen tandı (Abdukaimov).*

ES-UÇUN CIYNOO.

Akıl-esine kelip, es ala tüşüü, bir nerselerdi daana sezip sergiy tüşüü.

Es-uçun ciynap, daroo cer tayanıp, eki cagin karadı (Aşımbayev).

V.: Esin cıyuu. *Kudaybergen dalayga barıp esin cıydı (Mirzayev).*

ESEBİ COK.

Eñ ele köp, bolcolsuz, çenemsiz.

Alarda maldın esebi çok.

ESEBİN TABUU.

Kandaydır bir nersenin inğayın, cönün, şartın taap tuuralap koyuu.

- Kana, cürgölö, bulardın esebin özübüz tababız (Elebayev).

ESİ CARIM. k. Carım es.**ESİ KETÜÜ.**

Emne kılarnı bilbey dal boluu, aylası kuruu. *Mına uşunday oylor menen başın aylantıp, emne kılarnı bilbey esi ketip cürüşöt (Alıbayev).*

ESİ-KÖÖNÜNÖN KALBOO.

Eç unutulboo, takır unutulguş, esten ketkis boluu (ötö oor ce abdan kubaniçtuu işterge karata).

Ötkön kılımdağı Muzooke babasının

Hayal meyal

Bir şeyi tam hissedemeyip yarım yamalak anlayarak, kendinden geçmiş vaziyette (genelde şuurunu kaybediyormuş gibi veya yarı uykulu hâldeki durumlar için kullanılır). *Gelin hayal meyal bir şeyler görüp, kendine gelemiyor diye telaşlanarak yüzüne su serptiler (Beyşenaliyev).*

AKLI ERMEK

Aklı basıp, büyüyüp her şeyi anlamaya başlamak.

Annem biraz sonra, benim her şeye aklım ermeye başlayınca vefat etti ("Ala-Too").

KENDİNİ KAYBETMEK

Baygınlık geçirip, hiçbir şeyi anlamayıp, bayılmak.

Kendini kaybedip takati kesilen çocuğu mezarlığa götürmediler (Ömürbayev).

V.: ŞUURUNU KAYBETMEK.

Kıdırbek'in haberini duyunca, Bermet şuurunu kaybetti (Abdukaimov).

AKLINI BAŞINA TOPLAMAK

Kendine gelip toparlanmak, bir şeyleri iyi algılayabilmek.

Aklını başına toplayıp hemen yere dayanarak, iki yanına baktı (Aşımbayev).

V.: Aklını toplamak. *Kudaybergen uzun müddet sonra aklını topladı (Mirzayev).*

HADDİ HESABI OLMAMAK

En çok, tahmin edilemez, sayısız.

Onların malının haddi hesabı yok.

Hesabını Bulmak/ÜSTESİNDEN**GELMEK**

Bir şeyin doğru olanını, yolunu, şartını bularak işi halletmek.

— Hadi, gelin, bunların üstesinden biz geliriz (Elebayev).

AKLI GİTMEK

Ne yapacağını şaşırıp şaşakalmak, çaresi tükenmek.

İşte böyle düşüncelerle kafası karışıp, ne yapacağını bilemeyip akli gitmiş durumda (Alıbayev).

AKLINDAN-GÖNLÜNDEN**ÇIKMAMAK**

Hiç unutulmamak; hiç unutulmaz, akıldan çıkmaz olmak (çok ağır veya çok mutluluk verici işler için).

kordugun emi özü tartkanı Bayımbettin esi-köönünön kalbas boldu (Beyşenaliyev).

V.: Esi-köönünön ketpöö. *Bul tün Alımkuldun esi-köönünön ketpey turgan eñ baktıluu tün boldu (Abdukarimov).*

ESİ OOP KALUU.

Es-uçun cogotup, eç nerseni sezbey kaluu, del bolo tüşüü.

Butun kolu menen sıypalap körgön Tölömüştün esi ooy tüştü (Berdikeyev).

V.: Esi eñgiröö. – *Meyli... dedi al esi eñgirep (Kasimbekov).*

ESİ ÇIGUU.

Korkuu, korkup, çoçup ketüü.

Mıltık atılar zamat tula boyum dürüldöp, esim çıgıp ketti (Cigitov).

ESİ EKİ BOLUU.

Emne kıların bilbey aldastap aylası ketüü, şayı ketüü, kıynaluu.

Kızımdı sooroto albay esim eki boldu (“Leninçil çaş”).

ESİN CIYUU. k. Es-uçun cıyuu.

ESİN EKİ KILUU.

Aylasın ketirüü, kıynoo, esin oodaruu, şaştısın ketirüü.

Kulpurgan kelinçek sır körgözö cigittin koluna tiybey, esin eki kıluga öttü (Beyşenaliyev).

ESİNE CARA ÇIGUU.

Takır unutup kaluu, estey alboo, esine keltire albay ubaralanuu.

Esiñe cara çıkır keçee emne cakşılap karabadım? Ooba, oşol (“Leninçil çaş”).

ESİNE KELTİRÜÜ.

Tezge saluu, bir az tartıpke çakırıp, okutup koyuu, tizginin tartuu.

Anın küçü ceke Boşkoydu esine keltirüü üçün emes, Çınıbaydı atap bardık kankorlordu cektöö (Beyşenaliyev).

ESİNE KİRÜÜ.

Çoñoyup, es tartıp arkı berkige tüşünüp kaluu.

Sen degen esiñe kirgen çoñ kızsıñ, koy ıylaba, basıl (Medetov).

ESİNEN TANUU. k. Eç-uçun cogotuu.

ESKİ CARANI KOZGOO.

Eçak ötüp ketken, unutulup baratkan açuu

Geçen asırda Muzooke'nin babasının çektiklerini şimdi kendisinin çekmesi, Bayımbet'in aklından çıkmaz oldu (Beyşenaliyev).

V.: Aklından-gönülden gitmemek. *Bu gece Alımkul'un aklından-gönünden gitmeyen en mutlu gece oldu (Abdukarimov).*

AKLI DURMAK

Olanlar karşısında çok şaşırp, hiçbir şeyi hissetmemek, orda donup kalmak.

Ayağına eli ile dokunan Tölömüş'ün aklı hayali durdu (Berdikeyev).

V.: Aklı hayali durmak. – *Tamam... dedi o aklı hayali durup (Kasimbekov).*

AKLI ÇIKMAK

Korkmak, irkilmek, ne olacak diye şaşırmak. *Tüfek atılınca tüm vücudum titreyip, aklım çıktı (Cigitov).*

Aklı İki Olmak/AKLI BAŞINDAN GİTMEK

Ne yapacağını bilemeyip çaresiz kalmak, gücü kalmamak, zorlanmak.

Kızımın ağlamasını durduramayıp aklım başımdan gitti (“Leninçil çaş”).

AKLINI KARIŞTIRMAK

Çaresiz bırakıp zorlamak, aklını karıştırmak, acele ettirmek.

Cilve yapan gelin kendini gizleyerek yiğidin eline dokunmayıp, aklını karıştırmaya niyetlendi (Beyşenaliyev).

HATIRINA GELMEMEK

Tamamen unutmak, hatırlayamamak, aklına getiremeyip avare olmak.

Hatırına gelmemişmiş, dün niye iyice bakmadın? Evet, o (“Leninçil çaş”).

AKLINI BAŞINA GETİRMEK

Düzene sokmak, biraz disipline davet edip dersini vermek, dizginini çekmek.

Onun gücü sadece Boşkoy'un aklını başına getirmek için değil, Çınıbay başta olmak üzere bütün zalimleri cezalandırmak için (Beyşenaliyev).

AKLI ERMEK

Büyüyüp, her şeyi anlayabilecek seviyeye gelmek.

Sen aklı eren büyük bir kızsın, hayır ağlama, dur (Medetov).

ESKİ YARAYI DEŞMEK

Eskide kalan, unutulmaya başlanan acıyı,

kaygını, kekti, keyiştüü nerseni eske saluu, kayra cañırtuu.

ESKİ COORUN ÇUKUU.

Unutulup kalgan caman kılık-corugun, ters körünüştörün aytıp eskertüü.

Koysoñçu, çal, biröönün eski coorun çukup emne kılasıñ, - dep baybiçesi tıygan boldu ("Ala-Too").

ES-ES BİLÜÜ.

Açık, daana bile albasa da, eles-bulas, büdömük, çala-bula esinde kaluu.

Al "Temir" romanın okuganına köp bolgon. Es-es bilet (Eraliyev).

ESKİ MALDIN KÖZÜNDÖY.

Kandaydır ebaktan, murdatan körüp-bilip cürgöndöy, taanıştay, közgö üyür sıyaktangan.

Eski maldın közündöy, oy-kırlarıma cöö kıldırıp, teñtuş-tuuşkandarım menen baarlaştım (Cantöşev).

ESTEN TANUU. k. Es-uçun cogotuu.

ET BAŞ.

Kem akıl, akılsız.

Mınday uçurda bul et baştan emne akıl çıkmak ele dep, kayrılğan da çok ("Ala-Too").

ET CÜRÖGÜ EZİLÜÜ. k. Cürögü elciröö.

ET CÜRÖGÜ ELCİRÖÖ. k. Cürögü elciröö.

ET MENEN ÇELDİN ORTOSUNDA.

Eki ortodo, al cakka da, bul cakka da açık koşulbagan abalda, eki ortodo eptep mültüldöp çaşagan, koşomatçılık menen kün körgön.

Mambetkul et menen çeldin ortosunda baykalbay kala berdi (Beyşenaliyev).

ETEGİ CAYILUU. k. Etek-ceñi cayıluu.

ETEGİ CERGE CETPÖÖ. k. Etegi tizesine cetpöö.

ETEGİ CIRTILUU.

Eç natıycasız araket kılúu, katuu dalbas urup ubaralanuu.

Bara berip etegim cirtıldı ("Ala-Too").

V.: Etek-ceñin cirtuu. *Aga mınça emne etek-ceñiñdi cirtıp ubaralanasıñ ("Kırgızstan madaniyatı").*

kederi, kini, gamı akla getirmek, tekrar yenilemek.

ESKİ YARAYI KAŞIMAK

Unuttuğu kötü alışkanlıklarını, kötü hâllerini hatırlatmak.

Yapma, efendim, başkasının eski yarasını kaşıyıp ne yapacaksın, - diye hanımı durdurdu ("Ala-Too").

HAYAL MEYAL HATIRLAMAK

Açık, net hatırlayamasa da hayal meyal, bulanık, yarı yamalak aklında kalmak.

Onun "Temir" romanını okuduğu çok oldu. Hayal meyal hatırlar (Eraliyev).

Eski Malın Gözü Gibi/GÖZÜ BİR

YERLERDEN ISIRMAK

Eskiden, önceden görüp biliyormuş gibi, tanıyormuş gibi, göze çok tanıdık geliyormuş gibi.

Gözüm bir yerlerden ısırtıp, uzun uzun düşünüp, eş-dostlarımla muhabbet ettim (Cantöşev).

Et Baş/GERİ ZEKÂLI

Aptal, akılsız.

Böyle durumda bu geri zekâlıdan nasıl bir fikir çıkar diye, danışmak bile istemedi ("Ala-Too").

Et İle Deri Altındaki Zarın Ortasında/ İKİ ARADA BİR DEREDE

İki arada, o tarafa da bu tarafa da tamamen katılmaz durumda, iki arada bir şekilde yaşayan, yalakalık ile hayatını sürdüren.

Mambetkul iki arada bir derede kaldı (Beyşenaliyev).

KENDİNİ YIRTMAK

Hiç netice vermeyecek bir harekette bulunmak, çok büyük hışımla hareket etmek.

Gide gele kendimi yırttım ("Ala-Too").

V.: Kendini heder etmek. *Onun için niye bu kadar kendini heder ediyorsun ki ("Kırgızstan madaniyatı").*

ETEGİ TİZESİNE CETPÖÖ.

Eç cakşılık körböö, oñolup kete alboo,
cariboo, öto naçar abalda boluu.
*Keptin baarı oşo etegi tizesine cetpegen kuu
tuyak Moldodo (Beyşenaliyev).*

V.: Etegi cerge cetpöö. *Isaktın dele etegi
cerge cetken ceri cok ("Ala-Too").*

ETEGİ ELEK, CEÑİ CELEK BOLUU.

Çın ıklası, büt mümkünçülüğü menen, tının
albay, ayabay emgek kılloo.
*Ene beçara kelin alğanına cetine albay etegi
elek, ceñi celek bolup iştep cürdü
("Kırgızstan madaniyatı").*

ETEGİN KARMOO.

Biröögö süyönüp, anı kara tutuu, aga işenüü,
oşonun cardamın körüü degen maanide.
*Kalencan, mindan arı uşul turgan köpçülük
senin etegiñdi karmamakçı (Ukayev).*

ETEGİNE CAMINUU.

Biröönün arkası menen, biröögö süyönüp iş
kılloo, kün körüü (köbünçö ters maanide).
*Al moldo emes ele Tazabektin etegine
camınıp cürgön kurgur tura (Sıdıkbeko).*

ETEGİNE NAMAZ OKUU.

Biröögö sıynuu, aytkan-degeninen çıkpay
ayabay közün karoo, köşökörlönüü, koşomat
kılloo, kulduk uruu.
*Başkarma bolo elekte öz agası Mendirman
Şooruk menen Berdibaydın etegine namaz
okugan köşökörü ele (Sıdıkbekov).*

**ETEGİNE ERMEŞİP, ÇAKASINA
CARMAŞUU.**

Tutkaktap koyo berböö, bura bastırboo,
uygaktay cabışuu.
*Çuruldagan kalk alardın etegine ermeşip,
cakasına carmaştı ("Ala-Too").*

V.: Etek-ceñine carmaşuu. *Berki eköö
Bukarbaydı etek-ceñine carmaşa
kököyündögülörün acıldap buçkaktaştı
(Beyşenaliyev).*

ETEGİNEN CALGOO.

Töröö, balaluu boluu.
*Aga caraşa kuday eteginen calgap koyso,
Gülbübünün üy-caydın eesi ceke özü
boloruna şek cok (Sıdıkbekov).*

**Eteği Dizine Yetmemek/İYİLİK YÜZÜ
GÖRMEK**

Hiç iyilik yüzü görmemek, düzelememek, iyi
olmamak, çok kötü durumda olmak.
*Lafin hepsi, o iyilik yüzü görmeyen bahtsız
Moldo'da (Beyşenaliyev).*

**V.: Eteği Yere Değmemek/Başarı elde
edememek.** *Isak bile başarı elde edemedi
("Ala-Too").*

**Eteği Elek Yeni Yelek Olmak/CANLA
BAŞLA**

Tüm ihlası ile, tüm imkanları ile
dinlenmeden çok çalışmak.
*Zavallı anne, gelin alıyor olmasına sevinerek
canla başla çalışıyordu ("Kırgızstan
madaniyatı").*

Eteğini Tutmak/ETEGİNE SARILMAK

Birine güvenip, onu kendine arka edinmek;
ona güvenmek, onun yardımını almak
mânâsında kullanılır.
*Kalencan, bundan sonra buradaki topluluk
senin etegine sarılacak (Ukayev).*

ARKASINA SIĞINMAK

Başkasının gücüyle, birine dayanarak iş
yapmak, yaşamak (genelde olumsuz
mânâda).
*O molla değil, sadece Tazabek'in arkasına
sığınan zavallı imiş (Sıdıkbekov).*

ETEGİNE SECDE ETMEK

Birine tapmak, dediklerinden çıkmayıp
gözüne bakmak, yalakalık yapmak, af
dilemek.

*Yönetici olmadan önce kendi ağabeyi
Mendirman, Şooruk ile Berdibay'ın etegine
secde eden yalakaları idi (Sıdıkbekov).*

Eteğine asılıp, yakasına yapışmak

Tuttuğu gibi bırakmamak, yerinden
kıpırdatmamak, kene gibi yapışmak.
*Gürüldeyen halk, onların etegine asılıp,
yakasına yapıştı ("Ala-Too").*

V.: Yakasına yapışmak. *O ikisi,
Bukarbay'ın yakasına yapışıp istediklerini
durmaksızın söylediler (Beyşenaliyev).*

Eteğine Doğmak/Doğum yapmak

Doğmak, bebek sahibi olmak.
*Ona, Allah bebek nasip ederse, Gülbübü'nün
evin tek sahibinin kendisi olacağına şüphe
yok (Sıdıkbekov).*

ETEK ALDINAN.

Aldırtan, tımızın, çaşırın.

Aytkan sözüñör, etek aldınan sungan karañar Sovet ökmötünün sayasatına karama-karşı, - dedi ("Ala-Too").

ETEK BASTI BOLUU.

Bir cerge caylanıp, bayır alıp, orun alıp turup kaluu (köbünçö ayalga karata).

Bagı açılıp, etek bastı bolup kalsa boldu ele, - dep oturgandar koburaşa ketti ("Ala-Too").

ETEK-CEŇİNE CARMAŞUU. k. Eteğine ermeşip, cakaşına carmaşuu.**ETEK-CEŇİ TAYKI.**

Kolunda çok, coksuz, kedey, cardı.

Beş tütünü birdey etek-ceñi taykı, kuur tondu etterine kiygen kızıl boor kembagaldar (Sıdıkbekov).

ETEK TEN ALUU.

Aylasın, şaştısın ketirip, kıyın-kıstoo abalda kaltıruu.

Coo etekten aldı go, Kan çeñgelin saldı go (Turusbekov).

ETİ AÇINUU.

Katuu korduk körüp, kanı keyüüdön ayabay ıza boluu, ardıguu, canı kaşayıp açuusu kelüü.

Al til ugup, eti açınıp kaldı (Sıkıbekov).

ETİBARGA ALBOO.

Nazar salboo, köñül bölböö, baykas alboo.

Anan barıp cazılat dedibi, Şarıpa küyöösünün bul münöziñ etibarga albadı (Kuşubekov).

ETİ KIZUU.

Tabına kelip, eeligip, küçöp cürügö baştoo (köbünçö taptalğan külüktörgö karata).

Boz attan çım-çım ter çıgıp, eti kadimkidey kızıp, arışın uzattı (Kaimov).

ETİ OORUP KALUU.

Tolgotuu, tolgoos tartıp kaluu, tolgoosu kelüü.

Kokuy kaynane bolboy kal. Kelindin eti oorup kalgan tura, caş kelin uyalıp aytalbasa, eki-üç küñdön beri kınkıstasa, çaynalıp bütpödübü (Beyşenalıyev).

ETİ TİRÜÜ.

Tıñ, çıyrak, canduu, bışik.

Eti tirüü, kebi tıñ kelin uşunça köptön cazganbay ayttı (Sıdıkbekov).

Etek Altından/EL ALTINDAN

Altın alta, sessizce, gizlice.

Konuştuklarınız, el altından çevirdiğiniz işler Sovet hükümetinin siyasetine ters, - dedi ("Ala-Too").

Eteğini Yaymak/ETEĞİNİ YAYIP KALMAK

Bir yere yerleşip, aile kurup, mesken edinmek (genelde kadınlar hakkında).

Bahtı açılıp eteğini yayıp kalsaydı yeterdi, - diye, oturanlar kendi aralarında fısıldaşmaya başladı ("Ala-Too").

Etek-Kol Paçaları Dar/İMKANLARI KIT

Elinde yok, yoksul, fakir, fukara.

*Beş hanesi de imkanları kıt., dar *donu üstlerine giyen çileli yoksullar (Sıdıkbekov).*

ETEKLERİ TUTUŞMAK

Çaresini aramak, acele ettirip zor duruma bırakmak.

Düşman eteklerimizi tutuşturdu, Kanlı elini uzattı (Turusbekov).

KAN AĞLAMAK

Çok eziyet çekip çok ağlayarak kanına dokunmak, canına batmak.

O azar işitip, kan ağladı (Sıkıbekov).

İTİBAR ETMEMEK

Önem vermemek, dikkat etmemek, dönüp bakmamak.

Ondan sonra geçer mi dedi, Şarıpa kocasının bu tepkisine itibar etmedi (Kuşubekov).

ETİ KIZIŞMAK

Tam olarak ısınıp, yerinde duramayıp koşmaya başlamak (genelde koşuya hazırlanan atlar hakkında).

Boz attan ter çıkıp, eti kızışıp, dörtnala kalkmaya başladı (Kaimov).

Eti Ağrımak/Sancı çekmek

Sancı çekmek, doğum sancıları başlamak.

Sen, kaynana olmaz ol. Gelinin doğum sancıları çekiyor, genç gelin utancından söyleyemiyorsa, iki üç günden beri inliyorsa, çiğnenip mahvolmuş (Beyşenalıyev).

ETİ DİRİ

Sağlam, çevik, canlı, diri.

Eti diri, lafi sağlam olan gelin, bu kadar kalabalıktan utanmadan söyledi

ETİNE BATPOO. k. Terisine batpoo.

ETİNE KELÜÜ. k. Tap etine kelüü.

ETİNEN TÜŞÜÜ.

Şapayıp arıktay tüşüü, azuu.

Ayrımdarı suuk tüşküçö ele etinen tüşüp ketet (Medetov).

ETİNEN ET KESSE DA UNÇUKPAGAN.

Kelelbegen, togotpogon, kabak-kaşım debegen, kötörömdüü.

Alımbay etinen et kesse da unçukpagan, dulduygan neme eken (Sıdıkbekov).

EÇKİNİN CAŞINDAY CAŞI KALUU.

Karılığı cetüü, ömürü ayaktap kaluu degen maanide.

— *Karıdım, arıdım. Eçkinin caşınday caşım kaldı (Osmonaliyev).*

EŞEK KURTU MURDUNAN TÜŞÖ ELEK.

Caman-cakşını, kıyınçılıktı köp körö elek, kagıla elek.

Eşek kurtu murdunan tüşö elek madıra baştın kılğanın karabaysıñbı! (Saatov).

EŞEK KURTUN KAGUU.

Körbögöndü körsötüü, azabın koluna berip, esine keltirüü, cinin kaguu.

Senin eşek kurtuñdu kagabız (Sıdıkbekov).

EŞEK TAKALOO.

Eç nerse kılbay, eş iş bütürböy boş cürüü, ubakıttı boşko, bekerge ötkörüü.

Emi amı baykap kalsa, siler eşek takalap cürösüñörbü debeybi? (Toybayev).

EŞEKTİN KULAGINAN TÜZ.

Tuptuura, dal oşondoy degen maanide.

Caraysıñ, eşektin kulagınan da tüz, - dep brigadiribiz meni dalıga çaap maktap koydu (“Caş leninçi”).

EŞEKTİN MEESİN CEGEN.

Kelesoo, akılınan aynıgan, kök mee degen maanide tildöö, cemelöö, kemsintüü iretinde koldonulat.

Ooba, “Eşektin meesin cegen beym” dep koyuşat akılsız iş kılğan adamdardı (Abdıramanov).

EŞİĞİ MENEN KİRİP, KÜLÜ MENEN ÇIGUU. k. Otu menen kirip, külü menen çıguu.

(Sıdıkbekov).

ETİNİ BIRAKMAK

İyice zayıflamaya başlamak, kurumak.

Bazıları daha soğuk olmadan, etini bırakır (Medetov).

ETİNDEN ET KOPARSA DA UMURSAMAYAN

Umursamayan, kale almayan, canı acımayan, dayanıklı.

Alımbay etinden koparsa da umursamayan, vurdumduymaz birisi imiş (Sıdıkbekov).

Keçinin Yaşı Kadar Yaşı

Kalmak/ÖMRÜNÜN SONUNA GELMEK

Yaşlanmak, ömrünün sonuna gelmek mânâsında kullanılır.

— *Yaşlandım, yoruldum. Ömrümün sonuna geldim (Osmonaliyev).*

Eşek Kurdu Daha Burnundan

Düşmemiş/Toy

İyi-kötüyü, zorlukları daha görmemiş, daha hayatın sillesini yememiş.

Daha hayatın surprizleriyle karşılaşmamış toyun yaptığına baksana! (Saatov).

Eşek Kurdunu Karmak/GÜNÜNÜ

GÖSTERMEK

Haddini bildirmek, dersini verip aklını başına getirmek, havasını almak.

Senin gününü göstereceğiz (Sıdıkbekov).

BOŞTA GEZMEK

Hiçbir şey yapmayıp, hiçbir işi bitirmeyip boş boş dolaşmak, vakti boş geçirmek.

Şimdi onu fark ederse, siz ne yaptınız, boşta mı gezdiniz demez mi? (Toybayev).

Eşeğin Kulağından Daha Düz/ÖZÜ SÖZÜ BİR

Dosdoğru, tam onun gibi mânâsında.

İyisin, özü sözü birsin, - diye bölge müdürümüz benim sırtımı sıvazladı (“Caş leninçi”).

Eşeğin Beynini Yiyen/EŞEK BEYİNLİ

Aptal, aklını yitiren, beyinsiz gibi mânâlarda sövmek, azarlamak, küçümsemek için kullanılır.

Evet, “Eşek beyinli” derler aptalca iş yapan insanlara (Abdıramanov).

EŞİK AGA.

1. Han ordosunda handın kabul aluu işterin teylep turuuçu kızmatker.

Eşik agadan “içke kirüüçülör büttü” degen kabar Sooronbayga cetti (Beyşenaliyev).

2. Corodo sırttan kişi kiyirbey, eşik kaytarıp turuuçu adam.

Eşik aga bolgon adamdı tördö oturgandar tamaşalap catıştı (Osmonaliyev).

EŞİK AÇIP, BEŞİK TÜRTKÖN.

Turmuş ötkörüp kalgan, küyöödön çıkan.

Bala cooş da, tigi kança kılğan menen eşik açıp, beşik türtköndük kılat deşip, ayaldar kübür-şıbir bolo baştadı (“Kırgızstan madaniyatı”).

EŞİK CIRTUU.

Tınımsız kele berüü, tındırboo, kayra-kayra kirip-çıga berip tacatuu.

Anan Seydaliyeva, Buhgalter Haitbayev Abdusalamdın eşigin cırta baştadı (“Çalkan”).

V.: Eşik tındırboo. Üygö kimdir biröölör eşik tındırbay kelüüçü boldu (Cusupov).

EŞİK-TÖRÜN KÖRÜÜ.

Üygö kirip-çıguu, üyündö boluu, üy-cayın körüü.

Çın ele oşentiñiz ceñe, bizdin eşik-tördü körö ketiñiz (Toybayev).

EŞİK TINDIRBOO. k. Eşik cirtuu.**EE BOLUU.**

Cetişüü.

Al özüñün emgekçildiği menen cogorku bilimge ee boldu (“Leninçil çaş”).

EE KILBOO.

Çoñduk kılúu, moyun berböö, üstömdük kılúu, biylik berböö.

Ee kılbay alıp ketken deşet (Eraliyev).

EEĞİ TÜŞKÖN.

Abdan karıgan, karılığı cetken.

Eegi tüşkön menen, karıyanın akılı ali daana, baskan-turganı tıñ (“Çalkan”).

EEĞİ EEGİNE TIYBÖÖ.

1. Toktolboy abdan tez süylöö.

Eegi eegine tiybey süylöyt.

2. Kögörüüp abdan üşüp, titirep ketken abalga

Eşik Ağa/Kapı bekçisi

1. Han otağında padişahın işlerini yapan hizmetçi.

Kapı bekçisinden “içeri girecekler bitti” haberi Sooronbay’a ulaştı (Beyşenaliyev).

2. Kapıda dışarıdan içeriye adam sokmayıp, kapı güvenliğini sağlayan adam.

Kapı bekçisi olan adama başköşedekiler şaka yaptılar (Osmonaliyev).

Eşik Açıp, Beşik Sallamış/Eskiden kocaya varmış

Önceden bir evlilik hayatı geçirmiş, kocadan boşanan.

Çocuk çok mülayim de, o ne yapsa da eskiden kocaya varmışlığını gösterir diye, kadınlar kendi aralarında konuşmaya başladı (“Kırgızstan madaniyatı”).

KAPI AŞINDIRMAK

Durmadan gelip gitmek, rahat bırakmamak, tekrar tekrar girip çıkıp bıktırmak.

Ondan sonra Seydaliyeva, muhasebeci Haitbayev Abduselam’ın kapısını aşındırmaya başladı (“Çalkan”).

V.: Kapıyı Rahat Bırakmamak/Kapıyı aşındırmak. Eve birileri kapı aşındırıp gelir oldu (Cusupov).

Evini-Baş Köşesini Görmek/EVİNİ- OCAĞINI GÖRMEK

Eve girip çıkmak, evinde olmak, evini-barkını görmek.

Evet, gerçekten öyle yapın yenge, bizim evi-ocağı görün (Toybayev).

SAHİP OLMAK

Ulaşmak.

O kendi çalışkanlığıyla yüksek öğrenim tahsil etti (“Leninçil çaş”).

BOYUN EĞMEMEK

Büyüklik etmek, boyun eğmemek, üstünlük taslamak, hükmetmesine izin vermemek.

Boyun eğdirmeyip götürmüşler derler (Eraliyev).

Çenesi Düşen/Beli bükülmüş

Çok yaşlanmış, yaşı çok ileride.

Beli bükülmüş olmasına rağmen, amcanın akli daha diri, oturup kalkması çevik (“Çalkan”).

ÇENESİ ÇENESİNE DEĞMEMEK

1. Durmadan çok hızlı konuşmak.

Çenesi çenesine değmeden konuşur.

2. Çenesi takırdamak. Mosmor olup, çok

karata aytilat.

Eegi eegine tiybey kalçıldayt ("Leninçil çaş").

EEK ALDINDA.

Alıs emes, cakın ele aralıkta, cakın cerde.

Eek aldında duşman bar, / Ebin taap kirgile ("Er Töştük").

EEN BAŞ.

Beybaş, tartipsiz, adebi cok, adep saktabagan.

Beregi een baş ceñeñdi tıy (Sıdıkbekov).

EEN CERDİN BÖRÜSÜNDÖY.

Öz bilgenin iştegen, een baş, özü bilip, özü biylegen.

Een cerdin börüsündöy culungan ala öpkö cigitter öz tarabına külüktörün süröyt (Osmonaliyev).

EEN OOL.

Oyuna kelgendi süylöy bergen, bir nerseni tuura kelse da, kelbese da ayta bergen.

Emi anday een oozdordun oyuna kelgendi ayta berişine col berbeybiz ("Frunze şamı").

EEN TALAA, ERME ÇÖL.

Eç adam çaşabagan, eç kim cürbögön cer.

Een talaa, erme çölgö tuş keldik, kün ısık, mee kaynayt (Şükürbekov).

EER KAÇKI.

Kaçkı, kiçine ele karmoodon çıksa kaçıp cönögön (at cönündö).

Eregişte er üçün, / Eer kaçkı at caman (Cantöşev).

EERDİ-EERDİNE CUKPOO. k. Eerdi-eerdine tiyböö.

EERDİ AKKA TİYÜÜ.

Ayran-sütkö aralaşıp, akka toyunup kaluu.

- *Ooba, eerdibiz akka tiyip, baldar balıkka toyup oñup kaldık (Ukayev).*

EERDİN KAŞIN TAANITUU.

Birdi körsötüü, akesin okutup, esine keltirip koyuu.

— *Al kul kuturgan eken, eerdin kaşın taanitıp koybosok bolboyt ko, curt! (Sıdıkbekov).*

EERİNİN KAŞIN TAANITUU.

Esine kelip, özünün abalın, kim ekenin sezip kaluu, murgadıday bolboy basırıla tüşüü.

üşüyüp, tir tir titreme durumunu anlatırken kullanılır.

Çenesi takırdayıp titrer ("Leninçil çaş").

BURNUNUN DİBİNDE

Uzak değil, yakın mesafede, yakın yerde.

Burnumuzun dibinde düşman var, / Bir yolunu bulup girin ("Er Töştük").

BAŞINA BUYRUK

Yaramaz, disiplinsiz, edepsiz, edepli davranamayan.

O başına buyruk yengeni durdur (Sıdıkbekov).

Tenha Yerin Kurdu Gibi/YALNIZ KURT GİBİ

Kendi bildiğini yapan, laf dinlemeyen, kendi bildiğini okuyan.

Yalnız kurt gibi kendi kaplarına sığmayan yiğitler, kendi taraflarına atlarını sürerler (Osmonaliyev).

AĞZINA GELENİ OTLAYAN

Aklına geleni söyleyen, bir şeyi doğru olsa da, olmasa da söylemeye devam eden.

Artık ağzına geleni otlamasına izin vermeyeceğiz ("Frunze şamı").

KUŞ UÇMAZ KERVAN GEÇMEZ

Hiç insan yaşamayan, kimselerin geçmediği yer.

Kuş uçmaz, kervan geçmez yere düştük, güneş çok sıcak, beyin kavuruyor (Şükürbekov).

***Eyer kakçı/Kaçak at**

Kaçak, biraz boş bırakırsan hemen kaçan (at hakkında).

Mücadeledeki yiğit için, / Kaçak at kötü (Cantöşev).

AĞZI SÜT-AYRANLA DOLMAK/AĞZI AYRAN-SÜT GÖRMEK

Ayran-süte ulaşım, süte doymak.

— *Evet, ağzımız ayran-süt görüp, çocuklar balığa doydular (Ukayev).*

Eyerin Kaşını Tanıtmak/HADDİNİ BİLDİRMEK

Gününü göstermek, babasını tanıtip aklını başına toplatmak.

— *O kul kudurmuş, haddini bildirmezsek olmaz, millet! (Sıdıkbekov).*

AKLINI BAŞINA TOPLAMAK

Akıllanıp, kendi durumunu, kim olduğunu anlayıp, eskisi gibi olmamak.

*Aytor, nesi bolso da, Kulbaraktın tentekteri
eerinin kaşın taanıp kaldı, baatır
(Sıdıkbekov).*

EESİNE BERÜÜ.

Kaytış boluu, acırap kaluu.

*Bolor iş boldu, kızıñdı eesine berdik
(Abdukaimov).*

*Artık ne olduysa da, Kulbarak'ın
yaramazları akıllarını başlarına topladı,
bahadır (Sıdıkbekov).*

SAHİBİNE VERMEK

Vefat etmek, ayrı düşmek.

*Olacak iş oldu, kızını sahibine verdil
(Abdukaimov).*

SONUÇ

Deyimler de atasözleri gibi ustaca yapılmış sözlerdir. Deyimlerin kuruluşunda her dilin kendine özgü dil zenginliklerinden ve çeşitli söz, anlam sanatlarından yararlanılmıştır. Deyim oluşturulurken tarih, edebiyat, coğrafya, el sanatları, dinî konular gibi millî değerlerden faydalanılır. Bazen eski bir kavramdan yola çıkılırken, bazen de modern hayatın dile kattığı yenilikleri de içine alır. *Raja toktotuu / kompyutor baş*

Kırgız Türkçesindeki deyimleri ve Türkiye Türkçesindeki aktarmaları değerlendirdiğimiz de şu sonuçlara vardık:

a) Her iki lehçede de birebir örtüşen deyimler 1082 adet bulunmuştur: *közdön tüşüü / gözden düşmek, too etegi / dağ eteği, at oynotuu / at oynatmak v.b.*

b) Her iki lehçede kelimeler değişse de aynı mânâyı taşıyan deyimler 3340 adet bulunmuştur; *sol tarabınan turuu / ters tarafından kalkmak, baa bıçuu / değer (fiyat) biçmek, kundayga kolu cetkensüü/ başı göğe ermek*

c) Sadece Kırgız Türkçesine ait olan deyimler 3194 adet bulunmuştur; *ak cem, ot may, cetim kabırğa*

Her doğru söz, her bilgece söz atasözü olmadığı gibi her süslü söz de deyim değildir. Frazeologiya; genel olarak kalıplaşmış sözler anlamına geldiği için bu tezin ana kaynağı olan sözlükte deyimlerin dışında alkış, kargış, antlar, atasözleri, mecazi ifadeler, dinî terimler, Kırgız kültürüne özgü kalıplaşmış sözler şeklindeki örneklerin de, deyimler kadar ağırlıklı olmasa da, yer aldığını tespit ettik.

İnceleme planımıza göre, sözlükteki deyimlerin yapılarıyla ilgili şu verilere ulaştık;

I.Mastar Halindeki Deyimler: Son kelimesi mastar olan bütün deyimler bu grupta değerlendirilmiştir. Mastar halindeki deyimlerin sayısı 6527 olup 2,3,4,5,6 kelime olarak kalıplaşmaktadır.

Acal cetüü / aytkanı eki bolboo / ak bolot mizin calaşuu / cegeni celim,
içkeni irim boluu / arı karap ıylap, beri karap külü

II. Fiil Çekimiyle Kullanılan Deyimler: Son kelimesi çekimli fiil olan deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.

II.1. Basit Çekimlerle Kullanılanlar

II.1.1. Görülen geçmiş zaman kipiyle çekilen 6 adet deyim bulunup, bu deyimler 2 ve 3 kelimedenden oluşmaktadır.

başın cedi / can etin cedi

II.1.2. Geniş zaman kipiyle çekilen deyim 7 adet olup, 2,3 ve 4 kelimedenden oluşmaktadır.

kuday bilet / mına kelet, ana kelet

II.1.3. Emir-istek kipiyle çekilenler 25 adet olup, 2, 3, 4, 5, 9 kelimedenden oluşmaktadır.

*ayıp etpeñiz / ak-körpö cayıl / oozumu kara cama cesin / cabıluu
ayak cabuusu menen kalsın / oñ kulagın menen da, sol kulagın menen da
uk*

II.1.4. Şart kipiyle çekilen 5 adet deyim olup, bunlar 2 ve 5 kelimedenden oluşmaktadır.

*azar bolso / köp bolso / kuda kaalasa / maga deseñ / başı menen cer
kazsa da /*

II.1.5. Sözlükte gereklilik kipiyle çekilen deyim bulunamamıştır.

II.2. Birleşik çekimlerle kullanılan deyimler

II.2.1. Hikâye birleşik çekimler: Kelip turat “ele”. Bu kalıp Türkiye Türkçesinde “*idi*” anlamını verir. Fakat incelediğimiz sözlükte hikaye birleşik çekimle yapılan deyim bulunamamıştır.

II.2.2. Rivayet birleşik çekimli bir adet deyim bulunmuştur. Bu deyim 4 kelimedenden oluşuyor.

Bir kişidey bar eken

Anlatılan geçmiş zaman, şimdiki geçmiş zaman, gereklilik, hikâye birleşik çekim kipiyle çekilen deyim bulunamamıştır.

III. Sıfat-fiil veya zarf-fiil şeklinde kalıplaşmış deyimler:

Son kelimesi fiil olup sıfat-fiil veya zarf-fiil eki almış deyimler bu grupta değerlendirilmiştir.

III.1. Sıfat-fiille kurulan deyim deyim sayısı 157 olup bunlar 2, 3, 4, 5 kelimedenden oluşmaktadır.

aalamdan aşkan / adam oozuna algıs / bittin içegesine kan kuygan / börü etekten, coo cakadan alganda

III.2. Sözlükte zarf-fiille kurulan deyim sayısı 33 olup, 2, 3, 4 kelimedenden oluşmaktadır.

a dep / aysal-baysal kılbaştan / arı kalçap, beri kalçap

III.3. Son kelimesi edatlarla biten deyimlerin sayısı 101 olup, 2, 3, 4, 5 kelimedenden oluşmaktadır:

aarının uyugunday / kaysı beti menen / cılañaç töönü buçkakka çapkanday / ceildin astı, oordun üstü menen

IV. Son kelimesi isim olan deyimler 953 olup 2, 3, 4, 5, 6 kelimedenden oluşmaktadır.

ayrı töş / adam alası içinde / beş kol teñ emes / barar cer, basar tosu çok / ak koydon aňkoo, boz koydon momun /

V. Kelime tekrarı ile kurulan deyimler:

V.1. Aynı kelimenin veya benzer kelimenin tekrarı ile kurulan deyimler dört kelimedenden meydana gelmektedir. Örnek bir adet: *Biri kün, biri ay*

V.2. Sözlükte zıt anlamlı kelime tekrarı ile kurulan deyimler 4 ve 7 kelimedenden oluşmakta ve 3 örneği var.

aydın on beşi kara, on beşi ak / ne bar, ne çok / kim bar, kim çok

V.3. Sözlükte ilaveli tekrarlarla kurulan deyimler 1 adet ve 2 kelimedenden oluşmaktadır:

betme-bet

VI. Sözlükte kafiyeli deyimler 32 adet olup 4, 5, 6, 8 kelimedenden oluşmaktadır.

sen kör, men kör / başı baş, bagalçağı kara taş / ce ak debey, ce kök debey / ay dese-arkı çok, kün dese –körkü çok /

VII. Sözlükte soru kalıbıyla kurulan deyimler 10 adet olup 2, 3, 4, 5 kelimedenden oluşmaktadır.

/ betin barbı? / aytsa-aytpasa tögünbü? / anday attuu kün kayda? / seni kaysı kara teke süzdü?

Deyim Olmadığı Halde Sözlükte Bulunanlar

I. Sözlükte alkışlar 43 adet olup 2, 3, 4, 5 kelimedenden oluşmaktadır.

ak col / ak coluñ açılsın / ak coolugun başından tüşpösün / colu şıdır, coldoşu kıdır bolsun! /

II. Sözlükte kargışlar 87 adet olup 2, 3, 4 kelimedenden oluşmaktadır.

ant urgur! / atañdın kanın iç! / anın betin arı kılsın!

III. Sözlükte antlar 20 adet olup 2, 3, 4 kelimedenden oluşmaktadır.

azbaray kuda / oozuña seket boloyun! / ak bata kızıl kan

IV. Sözlükte mecazî ifadeler 61 adet olup 2, 3, 4 kelimedenden oluşmaktadır.

azar tümön / baş terisi buzuk / aç bel, kuu con

V. Sözlükte Kırgız gelenek-görenekleriyle ilgili olanlar 49 adet olup, 2 ve 3 kelimedenden oluşuyor. Bunlar genelde Kırgız millî kültüründen ve kültüre dayalı söz yaratma gücünden oluşmaktadır.

acıraş ayak / cez kempirdin celesi

VI. Dini terimler dinî konuları, dinî terimleri, dinî bilgileri içerir. Bunlar 6 adet olup genelde 2 kelimedenden oluşmaktadır.

akır zaman / kadir tün

VII. Diğer kalıplar: Sözlükte insan organları, hayvan organ ve özellikleri ile ilgili veya uyarı, tehdit şeklindeki kalıp sözler 17 adet olup, 2, 3 kelimelerden oluşmaktadır.

*ak cem / ilik salbagan cılkı / kara celin / kısır kaldı / kısır emdi /
taman eli / oozuña kara! / oozuña kelgir! / tapkan ekensiñ! / ukmuşun
kurgur! / ustukan söök / çambaraktı kara! / çıpalaktay aylansın*

Sözlükte atasözleri 2 adet olup 3 ve 4 kelimedenden oluşmaktadır.

uruşta turuş cok / taş tüşkön cerinde oor

Deyimlerin en çok mastar halinde ve en az da ilaveli tekrarlarla bulunduğu tespit edilmiştir. Sözlükteki mastar halindeki deyim sayısı 6527 adet iken ilaveli tekrarlarla kurulan deyim 1 adettir.

Çalışma sonunda, deyim aktarmalarının ne denli zor bir iş olduğu bir kez daha tarafımızdan anlaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- AKSOY, Ömer Asım; **Atasözleri ve Deyimler**, İstanbul, İnkılâp Kitapevi, 1988.
- AKÜN, Ömer Faruk; “Atalar Sözüne Dair”, **Şadırvan**, C.II, sayı 28, Ekim 1949.
- ÇELİK ŞAVK, Ülkü; **Kırgız Atasözleri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 2002.
- ÇENGEL, Hülya Kasapoğlu; **Kırgız Türkçesi Grameri**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2005.
- ELÇİN, Şükrü; **Türk Dünyası El Kitabı**, C.III, Ankara, 1998. sayfa:467-.
- ELÇİN, Şükrü; “Oxford’da Bir Mecmua”. **Kültür ve Sanat Dergisi** .(Halk Edebiyatı Araştırmaları)1977.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican; **Örneklerle Bugünkü Türk Alfabeleri**, Ankara, T.C Kültür Bakanlığı Millî Kütüphane Basımevi, 1996.
- ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Bayrak Basım, 1997.
- HATİPOĞLU, Vecihe; “Atasözleri ve Deyimler”. **Türk Dili**, Ankara, sayı 152, Mayıs 1964.
- KONKOBAYEV, Kadıralı (Yay. Haz.); **Kırgız Tilinin Frazelogiyalık Sözdüğü**, Bişkek, KTMÜ, 2001
- KÖPRÜLÜ, Mehmed Fuad; **Türk Halk Edebiyatı Ansiklopedisi**. İstanbul, 1936.
- RADLOFF, W; **Proben der Volksliteratur Türkischen st**, C.IV, 1964
- YUDAHİN, K.K; **Kırgız Sözlüğü**, C.I, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1998.
- YUDAHİN, K.K; **Kırgız Sözlüğü**, C.II, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1998.

ÖZET

Nurmatov, Mirlanbek. Kırgız Türkçesindeki Deyimler (İnceleme – Aktarma), Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008

Bu çalışmada, Kırgız Türkçesindeki deyimlerin ve deyimlerin kullanıldığı örnek cümlelerin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmış ve Kırgız Türkçesindeki deyimler yapıları bakımından incelenmiştir.

Tezin amacı Kırgız Türkçesindeki deyimleri Türkiye Türkçesine kazandırarak deyim aktarmalarında karşılaşılan problemlere çözüm getirmeye katkıda bulunmak ve Kırgız Türkçesindeki deyimlerin yapılarını tespit etmektir.

Kırgız Türkçesi deyimler ve bunların Türkiye Türkçesindeki karşılıkları konusu, bugüne kadar tam olarak ele alınıp değerlendirilmemiştir. Metin aktarmalarında, dilin en zor aktarılan kısımları “deyim, atasözü, alkış-kargış” gibi kalıp sözlerdir. Kırgız Türkçesinden Türkiye Türkçesine veya Türkiye Türkçesinden Kırgız Türkçesine yapılan aktarmalarda da bu zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu sebeple, tez konusu olarak deyimleri seçtik.

Kaynak olarak Kırgız Tilinin Frazeologiyalık Sözdüğü “Kırgız Dilinin Deyimler Sözlüğü” kitabı kullanılmıştır. Bu sözlükte yer alan deyimlerin alfabe ve lehçe aktarmaları yapıldıktan sonra, örnek kitap esas alınarak, deyimlerin genellikle edebî metinlerde kullanılışları Kırgız Türkçesi ve Türkiye Türkçesi ile verilmiştir. Aktarma çalışmaları tamamlandıktan sonra, Kırgız Türkçesi dikkate alınarak deyimler yapıları bakımından değerlendirilmiştir. Deyimlerin iki lehçe arasındaki birebir karşılıklarının bulunup bulunmadığı, iki sütün hâlinde verilen aktarmalarda görüleceği gibi, sonuçta da kısaca değerlendirilmiştir.

Aktarma ve inceleme sonucunda elde edilen veriler maddeler hâlinde ve rakamsal olarak “Sonuç”ta sunulmuştur.

Anahtar Sözcükler

1. Deyim
2. Kırgız Türkçesi
3. Türkiye Türkçesi
4. Aktarma
5. Yapı

ABSTRACT

Nurmatov, Mirlanbek. Idiomatic Expressions in Kyrgyz Turkish (Review – Adaptation), Master Thesis, Ankara, 2008.

This study adapts the idiomatic expressions and sample sentences where such idiomatic expressions are used in the Turkic language of Kyrgyz into Turkic language of Turkey and focuses on the structure of idioms in Turkic language of Kyrgyz.

The study aims to bring the idiomatic expressions in the Turkic language of Kyrgyz into the Turkic language of Turkey and contribute in finding solutions to problems encountered in idiomatic expression adaptations, and establish the structures of idiomatic expressions in the Turkic language of Kyrgyz.

The issue of idiomatic expressions in the Turkic language of Kyrgyz and their counterparts in the Turkic language of Turkey have not so far been completely addressed and evaluated. In textual adaptations, the hardest parts that are adapted in language are pattern expressions such as “idiomatic expression, proverbs, and praises and curses”. Difficulties to this end are being encountered in adaptations from the Turkic language of Kyrgyz to the Turkic language of Turkey or from the Turkic language of Turkey to the Turkic language of Kyrgyz. So, we focused, as the subject of study, on idiomatic expressions.

Kyrgyz Tilinin Frazeologiyalik Sözdüğü (Idiomatic Expressions Dictionary of Kyrgyz Language) has been used as the reference book. After the alphabet and dialect adaptations of idiomatic expressions in this dictionary are made, idiomatic expressions are given mostly with their usage in literary texts, based on the reference book, in both the Turkic language of Kyrgyz and the Turkic language of Turkey. After completion of adaptation studies, idiomatic expressions are evaluated for their structures, in consideration of the Turkic language of Kyrgyz. Whether or not the idiomatic expressions have one-to-one counterparts in both dialects is considered in the conclusion section, as will be seen in adaptations given in two columns.

Data obtained as a result of adaptations and reviews are given in items and numbers in the “Conclusion” section.

Keywords

1. Idiomatic Expression
2. Turkic language of Kyrgyz
3. Turkic language of Turkey
4. Adaptation
5. Structure